

4° M 206 (1,VI,1)

Hanovre

Anonyme ou Collectif

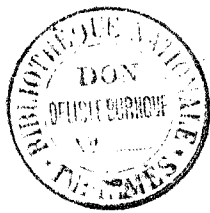
Monumenta Germaniae historica

De Lite imperatorum et pontificum

4° M

206

LIBELLI DE LITE
IMPERATORVM ET PONTIFICVM
SAECVLIS XI. ET XII.

CONSCRIPTI.

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

TOMVS I.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCI.

MONVMENTA GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

LIBELLI DE LITE IMPERATORVM ET PONTIFICVM
SAEVLIS XI. ET XII. CONSCRIPTI.

TOMVS I.

h^o M

206

(1, 11, 1)

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCXCI.

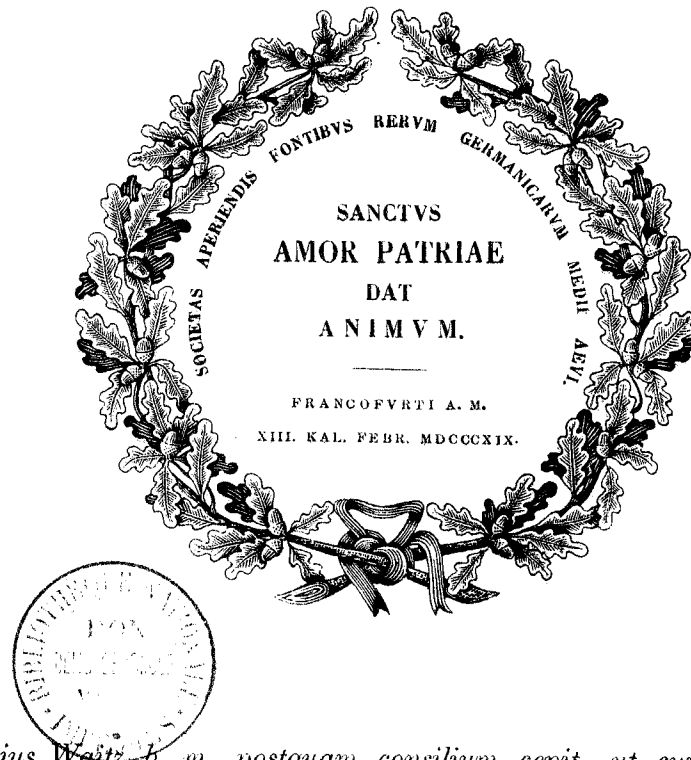
HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM.

HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

	Pagg.
<i>Praefatio auctore E. Dümmeler</i>	VII. VIII
<i>Widonis monachi epistola ad Heribertum archiepiscopum ed. F. Thaner</i>	1—7
<i>De ordinando pontifice auctor Gallicus ed. E. Dümmeler</i>	8—14
<i>Petri Damiani Liber gratissimus ed. L. de Heinemann</i>	15—75
<i>Petri Damiani Disceptatio synodalis ed. L. de Heinemann</i>	76—94
<i>Humberti Cardinalis libri III adversus simoniacos ed. F. Thaner</i>	95—253
<i>Pseudo-Udalrici epistola de continentia clericorum ed. L. de Heinemann</i>	254—260
<i>Gebehardi Salisburgensis archiepiscopi epistola ad Herimannum Mettensem episcopum data ed. K. Francke</i>	261—279
<i>Wenrici scholastici Trevirensis epistola sub Theoderici episcopi Viridunensis nomine composita ed. K. Francke</i>	280—299
<i>Manegoldi ad Gebehardum liber ed. K. Francke</i>	300—430
<i>Ex Manegoldi contra Wolfelmum libro</i>	303—308
<i>Versus Hugonis contra Manegoldum ed. E. Dümmeler</i>	430, 431
<i>Petri Crassi Defensio Heinrici IV. regis ed. L. de Heinemann</i>	432—453
<i>Versus fortasse eiusdem auctoris ed. E. Dümmeler</i>	433, 434
<i>Dicta cuiusdam de discordia papae et regis ed. K. Francke</i>	454—460
<i>Excerpta ex Widonis Osnabrugensis Libro de controversia inter Hildebran- dum et Heinricum imperatorem ed. L. de Heinemann</i>	461—470
<i>Liber canonum contra Heinricum quartum ed. F. Thaner</i>	471—516
<i>Anselmi Lucensis episcopi Liber contra Wibertum ed. E. Bernheim</i>	517—528
<i>Wido episcopus Ferrariensis de scismate Hildebrandi ed. R. Wilmans, re- cognovit E. Dümmeler</i>	529—567
<i>Bonizonis episcopi Sutrini Liber ad amicum post editionem Jaffeanam re- cognovit E. Dümmeler</i>	568—620
<i>Decretum Wiberti vel Clementis papae ed. E. Dümmeler</i>	621—626
<i>Addenda et Emendanda</i>	627—631
<i>Typographi Errata</i>	632
<i>Index nominum et rerum memorabilium auctore E. Sackur</i>	633—654
<i>Index auctoritatum auctore E. Sackur</i>	655—666

Tabula I. ad pag. 262. Tabula II. ad pag. 302.

Georgius Waitz b. m. postquam consilium cepit, ut cum vitis et gestis pontificum Romanorum iamdiu desideratis libellos quoque coniungeret, qui ad controversiam inprimis de investitura inter illos et reges Germaniae saeculo XI. exortam et ad tempora usque Friderici I. imperatoris et Alexandri III. papae productam pertinebant, ipse quidem huic operi gnaviter et strenue manum ad-movit, sed eo vivo liber de unitate ecclesiae conservanda tantum editione sin-gulari publicatus est. Verum propter difficultatem magnam, quae gestis pontifi-cum edendis officiebat, ipse iam libellos illos ab eis separatos et titulo suo insignitos in lucem proferre aptius esse censuit. Qui cum duorum voluminum materiam praebeant, nunc prius proponitur, cuius a medio saeculo undecimo ad annum 1090. circiter protensi magnam partem Waitz ipse praeparaverat. In quod edendum incubuerunt ex sociis nostris Kuno Francke, nunc professor Cantabrigiensis Americanus, et Lotharius de Heinemann, iam in universitatem literarum Halanam receptus, tum professores Fridericus Thaner Grazensis et Ernestus Bernheim Gryphiswaldensis, O. Holder-Egger denique in singulis

plagulis perlustrandis haud pauca acute correxit atque supplevit, Ernesto Sackur index nominum rerumque atque catalogus locorum ex patribus aliisque auctoribus allatorum operosus debentur.

Quamquam hic tomus praeter Bonizonem, de quo dubitare licet, utrum meliori iure ad scriptores rerum an ad libellos nostros pertineat, raras tantum historias offert, immo longas argumentationes, quae semel iterumque eadem fusius repetunt, eum magno tamen usui fore et theologis et iuris canonici peritis speramus. Numquam huc usque omnes hi utriusque partis propugnatores, ex quibus Manegoldus de Lautenbach integer lucem nondum vidit, uno volumine comprehensi erant, sed incommodius multis locis dispersi. Ex libris manuscriptis verba eorum hic multo emendatiora prodeunt: unicum Widonis Ferrariensis codicem quondam Monacensem frustra quaesivimus. Testimonia, in quibus auctores nostri nituntur, in editionibus anterioribus, Bernhardo Constantiensi, quem v. cl. Sdralek nuper publici iuris fecit, excepto, ex parte tantum enucleata, quoad fieri potuit, omnia investigavimus atque in ordinem digessimus.

Alterum volumen mox prelo subiciendum a Bernoldi opusculis variis initium capiet ad Gerhohi Reichersbergensis usque opera progressurum.

*Scribebam Berolini,
Kal. Novembris 1890.*

ERNESTUS DÜMMLER.

WIDONIS MONACHI EPISTOLA AD HERIBERTUM ARCHIEPISCOPUM.

EDIDIT

FRIDERICUS THANER.

⁵ *Stephanus Baluzius in lib. I. Miscellaneorum edit. I. Paris. 1678. p. 412. epistolam simoniam oppugnantem emisit, quae verbis: Fraternalis mortis etc. incipit. Quam ad opellam conficiendum eum tribus codicibus usum esse constat. Horum codicum unus, Colbertinus, nullum exhibet titulum epistolae inscriptum, alter Colberti hac est praescriptione: Epistola sancti Paschasii papae ad Mediolanensem archiepiscopum simoniaca heresi laborantem, tertius i. e. codex regius inscribitur: Epistola Widi monachi ad Heribertum archiepiscopum.*

Sed omissis et codicibus, de quibus modo commemoravimus, et excerptionibus, quae in epistolis quibusdam, tractatibus et canonum collectionibus inferiore tempore factae occurrunt, epistolam, in qua oratio nostra versatur, quinque codicibus manu-
¹⁵ *scriptis separatam ab alienis rebus ad nostram memoriam pervasisse reperias. Duo autem eorum, qui exeuntis XI. aut ineuntis XII. saeculi sunt, epistolam illam a Widone monacho conscriptam esse produnt. Sed tamen hac in re consensus codicum desideratur. Exstat enim codex quidam eiusdem quam dixi aetatis, atque alter XIII. saeculo assignandus, qui Paschasium papam auctorem epistolae perhibent. Ne-*
²⁰ *que certi quicquam occurrit quaerentibus, cuinam haec epistola inscripta esse dicatur. Nam de septem codicibus, quos Baluzius et ego ipse super hac re consului, tres eam ad archiepiscopum Mediolanensem, unus ad Heribertum archiepiscopum datam esse tradunt, a reliquis ea res prorsus siletur.*

Utrum vero papam an monachum epistolam perscripsisse putemus, nemo erit qui
²⁵ *haesitet. Quis enim eam a papa quodam scriptam esse contendat, 'cum' scripta videatur ab homine qui minoris esset dignitatis quam is ad quem scribebatur' et cum ipsa illa 'excellentialis vestrae' appellatio repetita tali opinionationi adversetur? Quid porro? Estne qui Paschasium papam unquam fuisse credat? qui, quae hac epistola continetur, sententiae cum Paschalis I. papae (817—824) aetate congruere sibi persuadeat?*
³⁰ *Neque de Paschale II. (1099—1118) cogitandum est, cum iam anno 1076. epistola, quae ambigitur, in vulgus edita fuerit. Quae cum ita sint, non est, cur ea epistolae praescriptio, quae Widonem monachum epistolam dedisse ostendit, non probetur. Relinquitur, ut inquiramus, quem monachum statuamus illum Widonem fuisse. Quam rem diiudicaturis nobis adminiculo sunt, quae Bernoldus Constantiensis in libello, qui*
³⁵ *est de sacramentis excommunicatorum¹, de illo Widonis musici scripto, quod sub*

1) Baluz. l. c. p. 414.

2) Opusc. VIII. in Ussermanni Prodromo II, p. 234.

nomine Paschalis papae ferebatur, ac quae in libro de prudenti dispensatione ecclesiasticarum sanctionum¹ exprompsit. En, verba ipsius: Sunt autem multa sanctorum patrum statutis falso adscripta, ut scriptum Widonis musici de simoniacis. Quibus verbis uberiora etiam luculentioraque ea sunt, quae in margine litterarum, quibus Bernardus Bernoldo illi responsum quoddam reddiderat², a Bernoldo ipso, ut videtur, 5 adnotata leguntur. Adnotavit autem quo loco Bernardus 'Paschalem papam in epistola ad Mediolanensem ecclesiam' protulit haecce: Hanc epistolam ad Mediolanensem ecclesiam non Pascalis fecit sed quidam Wido, qui et musicam composuit; sic enim viri religiosissimi asserunt, qui hoc ex discipulis eiusdem diligentissime exploraverunt. Praeterea eadem epistola inter Romanorum pontificum decreta nusquam scripta reperitur. 10

Iam quaeritur, quemnam hunc Bernoldi Widonem musicum fuisse statuamus. Equidem eum nisi Guidonem illum Aretinum, quem temporis Iohannis XIX. papae (1024—1033) celebrati in musicis nominis famam habuisse scimus, non iudicaverim³. Neque enim desunt argumenta, quibus haec sententia quasi certa et indubitata reddatur, licet alius quidam monachus eiusdem nominis illis temporibus aequae ac Wido noster 15 artis musicae peritus vixerit. In epistola illa a Widone supra diximus eum, ad quem data videatur, bis appellatione, quae est excellentia vestra, salutari. Haec autem appellatio honorifica, testante Alberico Cassinensi⁴, nisi papae aut imperatori non tribuebatur. Nihilominus idem Guido Aretinus eodem illo nominis insigni etiam episcopum Theodaldum appellat in epistola ad eum scripta⁵. Huc accedit, quod Guido 20 non musicis solum operam se navasse, sed aliis etiam litterarum studiis maximeque verbi sacri apud episcopum illum, quem supra commemoravimus, Aretinum, fautorem Widonis, se tradidisse narrat. Neque praetermittendum videatur, hunc episcopum, teste Donizone⁶, acerrimum simoniacorum adversarium fuisse. Dein Guido Aretinus — id quod maximi momenti est — in epistola ad fratrem Michaellem data scripsit⁷ 25 se monachum monachis praestare velle, cum praesertim simoniaca haeresi modo prope cunctis damnatis episcopis timeam in aliquo communicari. Ipsa verba testimonio sunt epistolam, de qua disputatur, et scripta Aretini quasi cognatione aliqua inter se contineri. Deprehendas enim in Micrologi quoque capitulo VI. vocem intonando, et verborum iunctura protestante per Augustinum divino oraculo ac dicente, quam quidem 30 iuncturam simili modo Wido iam antea (p. 5. l. 4 et 8) bis adhibuerat, iterum in epistola de ignoto cantu⁸ hunc in modum adhibita apparet: per beatum Gregorium divina protestatur auctoritas. Cum Widonis epistola ad archiepiscopum Mediolanensem scripta sit, non nisi Heribertus II. cogitandus est, qui inde ab a. 1018—1045. sedem S. Ambrosii tenebat. 35

Is episcopus ipse⁹ ab Arnulfo viro incorrupto ac prudente dominandi nimis cupidum fuisse insinulatus est, idque non immerito actum esse e diplomate ab Heinrico III. Hubaldo episcopo Cremonensi dato apparet¹⁰, quo quippe Heribertus episcopo consecrationem simoniace denegasse probetur. Qua cum re codex regius Baluzii concordat, qui epistolam ad archiepiscopum Heribertum missam esse tradit. 40

De vita autem Guidonis Aretini praeter ea, quae duabus illis epistolis continentur, vix certi quidquam afferas. Aretii eum natum esse ex cognomine Aretini, quo

1) Opusc. XIV. l. c. p. 406. 2) Ib. I. l. c. p. 204, n. 34. 3) Sic opinatus est iam qui opuscula Bernoldi edidit in nota supra citata et L. Richter, 'Beiträge zur Kenntniss der Quellen des canon. Rechts', Leipzig 1834, p. 28. 4) Alberici Cassinensis Rationes dictandi 45 ed. L. Rockinger, 'Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte' IX, p. 12: Excellentes autem personae dicuntur quibus nullae superiores inveniuntur: ut papae, imperatoris. 5) Migne, Patrol. Lat. tom. CXLI, col. 379. 6) MG. SS. XII, p. 362. 7) Migne l. c. col. 425. 8) Ib. l. c. col. 430. 9) MG. SS. VIII, p. 14. 10) Muratori, Antiq. Italiae VI, p. 217. 50

codices¹ eum appellant, quodque Sigebertus Gemblacensis indidit, colligendum est²; monachum autem eum fuisse Pomposianum ex epistola, quam ad fratrem Michaellem, huius monasterii monachum, dedit, intellegi licet.

Cum fratres in monasterio eum prosperrime alios arte musica instituere maligne cognoscerent, obtreptioni eorum et invidiae cedens ad episcopum Theobaldum Aretinum se contulit, qui eum amicissime suscipiens, ut *Micrologum* publici iuris faceret, incitavit³. Quem librum Wido noster episcopo cum epistola nuncupatoria obtulit. Ad annum 1028. scribit Sigebertus Gemblacensis in *chronicis*⁴: Claruit hoc tempore in Italia Guido Aretinus multi inter musicos nominis etc. Qua schola eius fruebatur fama commotus Iohannes XIX. summus pontifex Widonem tribus nuntiis, ut ad se veniret, invitavit. Qui Romam profectus paucissimum tantum temporis morabatur aestivo fervore in locis maritimis ac palustribus ei minante excidium, sed proxima hieme se reversurum promisit, ut opus suum novum pontifici et clero eius propalaret. Paucis post diebus abbatem suum Widonem Pomposianum visitavit, qui ei reconciliatus suasit, ut Pomposiam veniret. Wido noster quamvis praeceptis abbatis obsecuturus esset, tamen Michaeli fratri scripsit se ad praesens venire non posse, qua ex causa ei opus de inveniando ignoto cantu se interim mandare.

De posterioribus Widonis rebus gestis, nisi quae minus certa Annalistae Camaldulenses tradunt, nihil scimus.

Sane magister Adamus Bremensis musicum Widonem ab Herimanno archiepiscopo (1032—1035) Bremam adductum esse narrat, cuius industria melodia et claustralis disciplina correctae sint. Sed accedo opinioni eorum, qui recentiori tempore viro- rum de arte musica bene meritorum vitas scripserunt, ut J. Fétis et R. G. Kiese- wetter⁵, Widonem illum musicum non Aretinum fuisse. Argumentis ab his prolatis corporis imbecillitas adiungitur, qua Wido Aretinus se ipse affectum fuisse scribit, ita ut eum tam longum atque arduum iter arripuisse haud facile putaverim⁶. At cum monasterium quoque Pomposianum in locis demissis flumini Pado et mari Adriatico vicinis fuerit, Widonem revera eo venisse ac diutius commoratum fuisse quis asserat, quin suspice- tur, ne forte posteriori tempore in aliud monasterium loco salubriore situm intraverit? Quibus rebus perpensis forsitan promptiores efficiamur, ut scriptoribus Camaldulensibus fidem aliquam adhibeamus, qui Widonem monasterium Avellanum in montano et alpestri situ positum ingressum anno 1050.⁷ e vita decessisse tradunt, praesertim cum ex desiderio Widonis, ut monachorum Aretinorum quamvis minimus fieret et ut solitariam vitam experiretur (in epist. ad Theodaldum), atque ex verbis eremita beandus apud Donizo- nem conicere liceat, ipsum in monasterio Avellano aut eremo Campi Malduli ad vitam eremiticam transiisse.

Quo vero anno Wido epistolam scripserit, neque ex huius sententiis neque ex illius vita certe statui potest; equidem crediderim, epistolam inter annos 1023—1033. compositam fuisse, quo scilicet tempore Wido, antequam Romam proficisceretur, cum episcopo Theodaldo versabatur, vel ut accuratius tempus definiam, anno 1031. proxi- move, quo simoniae fama ab Heriberto in episcopum Cremonensem commissae Aretium attigerit; certe ante diem 16. Ianuar. 1045⁸, quo Heribertus ex hac vita demigravit, libellus editus est.

1) F. J. Fétis refert *LIII* codices manuscriptos, qui opera Widonis musici continent, nomen Aretini prae se ferre, 'Biographie univers. des musiciens' ed. 2. t. IV, p. 146. 2) C. Baro- nius in *Annal. eccles.* ad a. 1022. num. XXV. ex codice quodam *Micrologum* exhibente adnotat: Explicit *Micrologus* Guidonis suae aetatis anno trigesimo quarto Ioanne XX. Romanam guber- nante ecclesiam, unde Widonem ultimo decennio saec. X. natum esse colligas. 3) Donizo *Vita Mathildis* l. c. 4) *MG. SS.* VI, p. 356. 5) 'Guido von Arezzo'. Leipzig 1840. 6) Migne l. c. col. 380, cf. 424. 7) Guido Grandi, *Dissertat. Camaldul.* IV. p. 14. et alii. 8) Landulf. II, 32, *MG. SS.* VIII, p. 69.

Porro epistola: Fraternalis mortis vel tota, vel singulae eius partes, inprimis capitulum: Si quis obiecerit saepius maxime in collectionibus canonum allegatae sunt. Primo quidem in litteris Bernardi anno 1076. scriptis nobis occurrit, in quibus tamen sententiae perhibentur, quae a codicibus absunt; proinde in Widonis Ferrariensis libro de scismate Hildebrandi I, c. 5 (SS. XII, p. 157) et in collectione canonum Deusdedit l. IV, c. 53, ubi pauca quidem adduntur sed plura omittuntur et mutantur, ut capitulum speciem epistolae decretalis¹ habeat. Gotefridus Vindocinensis² in litteris ad Urbanum II. papam eam novisse prodit, item papa ipse Urbanus II. in epistola ad Lucium praepositum S. Iuencii data. Epistolam totam eadem, qua codices, forma continet Ivonis decretum II, 84, solum capitulum: Si quis autem obiecerit etc. 10 perhibent Deusdedit libellus contra invasores³ II, 2, Ivonis Pannormia III, 123. atque aliae complures collectiones canonum, ex quibus in Decretum Gratiani Caus. I. Qu. 3, cap. 7. transit.

Nec mirum, quod sententiarum nulla maioris utilitatis habita fuerit, quam quae istis verbis exoritur. Quam licet auctor ipse simoniam ab episcopis clericisque commissam refutando scripserit, tamen qui postea a partibus Romanorum pontificum stabant ad investituram laicorum impugnandam perutilem iudicaverunt.

Iam vero quo ordine codices ponantur, docendum est.

1) Cod. Sangallensis 676. fol. 91. Inter alia continet collectionem 315 canonum a me descriptam. V. 'Verzeichniss der Handschriften der Stiftsbibliothek S. Gallen', 20 Halle 1875⁴.

2) Cod. Barberinus XII, 24. V. Pertz, 'Archiv' XII, p. 379. Epistola in tergo folii antepenultimi legitur, sequuntur canones aliquot de simonia, excerpta ex libro Gratissimo Petri Damiani et capitulum incerti auctoris de conventu Gregorii papae. Modus scribendi interdum originem Italicam redolet. 25

3) Cod. Paris. 4281 A (Cod. D. Ant. Faure 64) fol. 101. In ipso exstat collectio canonum supra memoratae consimilis, sed IV libris distincta.

Isti tres libri manuscripti eiusdem fere aetatis sunt, saeculi nempe XI ex. vel XII ineuntis.

4) Cod. Paris. 5517, saec. XII, qui ex cod. 3 transcriptus videtur. Scriptorem 30 Italicum fuisse prodit litera h omissa in vocabulis: oc, orum, uius, abere.

5) Cod. qui in archivio capituli canonicorum Lucensis exstat Plut. I. nr. 32. saec. XIII.

His codicibus a me inspectis adiungendi videntur:

6) Recensio, qua Baluzius epistolam edidit. 35

7) Lectiones variae duorum codicum Colbertinorum ab eodem allatae.

Codicibus octo modo enumeratis nihilo setius epistola integra tradi non videtur. Nam responso illo Bernardi et collectione canonum cardinalis Deusdedit exhibentur sententiae, quae a codicibus absunt. Has sententias a librariis consulto abscissas esse putaverim, quippe quibus simoniaci tamquam sacramentorum prorsus incapaces importunius increpentur. Textui eas suis in locis inserendas asteriscis distinxi. 40

Fr. Thaler.

1) Quare Deusdedit in fine epistolae pro verbis: vestram excellentiam titulum: fraternitatem vestram supposuit. Itaque E. Stevenson, 'Osservazioni sulla collectio canonum di Deusdedit' p. 97. non recte opinatur, fragmenta Paschali attributa ex collectione canonum cardinalis in epistolam Guidonis transfusa esse. 2) Lib. I. ep. 1, Migne CLVII. 3) Cum additamento quodam etiam a collectione canonum extraneo: Ang. Mai, Nova patr. bibl. VI, 3, p. 87. 4) 'Sitzungsber. d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien' 1878, p. 601 sqq.

EPISTOLA^a WIDONIS AD ARCHIEPISCOPUM MEDIOLANENSEM.

Fraternae mortis crimen incurrit quisquis, cum^b potest, fratrem a morte minime defendit. Nos quoque, qui excellentiae vestrae summum discrimen^c audivimus, summi^d reatus poenam incurrimus, si tacemus^e, Domino per prophetam terribiliter^f intonante^g, *Ezech. 3, 18.*
 5 quod profecto sanguinem fundit^h, qui impiorumⁱ iniquitatem tacendo dissimulat. Audivimus enim, quod valde miramur, quia sacri apud vos ordines pecuniis distrahuntur, dum quicumque tale aliquid attemptaverint omnino heretici comprobentur^k sancto Spiritu per Gregorium^l intonante^l, quia quisquis per pecuniam ordinatur ad hoc, ut fiat hereticus, promovetur. Et ut nostrae huius paginulae non praesumptionem^m sed timo-
 10 remⁿ Dei causam fuisse monstremus, beatus idem prosequitur Gregorius^{o. 2}: *Quisquis^p contra symoniacam et neophitorum heresim pro officii sui loco vehementer non arserit, cum eo se non dubitet habiurum^q portionem, qui prius commisit hoc piaculare^r flagitium.* Quibus in verbis cum hereticus^s symoniace et neophitorum heresis^t exprimitur, quod aeterna morte damnandus^u sit, apertissime declaratur protestante per Augustinum divino oraculo ac dicente³: *Firmissime tene et nullatenus dubites omnem hereticum et^v scismaticum, quamvis multas elemosinas faciat vel etiam si^w pro Christo sanguinem fundat^x, cum diabolo et angelis eius aeterni ignis incendio mancipandum, nisi ante finem huius vitae catholicae fuerit incorporatus et redintegratus ecclesiae.* Hinc est quod Dominus vendentes et ementes de templo eiecit, Dathan et Abiron pri-
 20 matum sacerdotii ambientes terra deglutivit^y, Symonem^z eadem^a temptantem Petrus damnavit omnesque^b symoniacos ecclesiastici^c iaculi petra^d perpetuo anathemate condemnavit. Et turpe nimium est, ut plenissimo^e iam^f vigore confirmata ecclesia tam ferali inimico succumbat, de quo^g in primordio suae infantiae tanta virtute triumphavit^{h. *}.

*) Quicumqueⁱ sacros ordines ad pretium largiuntur, cum Iuda pessimo mercatore peribunt, qui pro triginta argenteis aeterni filium vendidit Parentis. Audiatur hoc here-

a) Cod. 1: Decretum Pascasii papae subducta linea deletum et supra scripsit Ep. Widonis. Eadem manu in superiore margine scriptum legitur: hanc epistolam non Pascasii papae fuisse qui nullus erat sed; reliqua una cum ipsius pergaminae parte deperdita sunt. Unde nomen Pascasii irrepperit, me fugit, nisi exordium epistolae ex opere quodam Paschasii Radberti vel quod ei adscribitur depromptum sit (cf. 30 Notat. correct. ad Decret. Grat. C I. Qu. 3, c. 8: Antea legebatur: Paschasius in libro de consecratione). At opera Paschasii typis exscripta percurrere tale aliquid non offendi; 2: Epist. Guidonis monachi contra simoniaca heresi laborantem; 3: In decretis Pascasii papae; 5: Ep. Pascasii papae ad archiep. Mediol.; 6: Ep. Widi monachi ad Heribertum archiepiscopum; unus Colbertinus: Ep. sancti Paschasii papae ad Mediolanensem archiepiscopum simoniaca haeresi laborantem. Nomen Pascasii in vocem Paschalis a 35 libraribus corruptum fuisse valde probabile est. b) dum 3. c) crimen 3. 4. d) summam 3. 4. e) taceamus 6. f) om. 2. 7. g) intentante 2; adtestante 3. 4. 6; testante 5; intestante unus Colbertinus. h) fundat 2. i) impietatem iniquorum 3. 4. k) comprobantur 3. 4. l) intimante 3. 4. 5. m) praepositionem 2; praesumptionis 3. 4; praesumptione 5. n) timoris causam 3. 5. 6; timoris causa 4. o) 1, rel. codd. deest. p) quia quis 7; contra — heresim om. Greg. q) portionem habere 7. r) pecu- 40 liare 4. s) heretica et simoniaca 5. 6; hereticus ex s. 3. 4. t) heresi 4. u) 1, rel. codd.: dignissimum crimen. v) 1, rel. codd.: vel. w) 1, rel. codd. deest. x) effundat 5. y) glut- titiv 2; glut. 6; glutinat 5. z) 1; S. quoque 4; Symonemque rel. codd. a) 1, rel. deest. b) damnavit — anathemate non exstant in exemplaribus Colbertinis Baluzii, cui superflua videbantur; omnes 3. 4; in eo add. 6. c) praeter 1. 2 omnes codd. habent: ecclesiasticis iaculis Petrus. 45 d) deest 2. e) ex: plenissimum vigorem corr. 3; in pl. iam vigore 7; in plenissimum iam vigo- rem 4. 5. 6. f) om. 3. g) Deoque 5. h) 1, rel. codd. triumphat. i) quae sequuntur usque ad verba: Spiritum sanctum conantur vendere hic ex epistola Bernardi inserenda putaverim, prout codice Stuttgartensi (olim Weingartensi) 107. saec. XI. praebentur.

1) Gregorium I. ed. Benedict. IX. ep. 106, Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1747. 2) Epist. XII, 29, 50 Jaffé ed. 2. nr. 1859. 3) Fulgentius Rusp. de fide ad Petrum c. 39, Migne, P. L. tom. LXV, col. 704.

Si quis autem obiecerit non consecrationes^a, sed res ipsas, quae ex consecratione
 proveniunt, vendi^b, videtur^c quidem aliquid dicere, nichil autem penitus sapere.
 Nam cum corporalis ecclesiae aut episcopus vel^d abbas aut tale aliquid sine rebus
 corporalibus et exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore tempo-
 raliter subsistit^e, quisquis eorum^f alterum vendit, sine quo alterum^g habere non
 provenit, neutrum^h invenditumⁱ derelinquit. Quam tamen obiectionem sacer Calcido-
 nensis^k canon^l penitus exterminat, cum procuratorem vel defensorem ecclesiae vel
 regulae quemlibet^k subiectum adeo per pecunias^l ordinari prohibeat^m, ut interventoresⁿ
 quoque tanti^o sceleris anathematis mucrone succidat^p. Quid plura? Si anathematizati
 et excommunicati interventores^q et ut vere heretici symoniaci et neophiti a numero sunt
 fidelium ecclesiae separati, quis non videat, quod huiusmodi sacerdotum aut^r clericorum
 missae et orationes Deum^s ad iracundiam super^t populum provocent, quem^u placari
 talibus credebamus. Scriptum est enim: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.*
 Et^v item: *Veri sacrificii locus extra catholicam^m ecclesiam non est^z.* Unde et dicitur:
 Tit. 3, 10. *Hereticum hominem post primam et secundam correptionem devita^a.* 15
 Quomodo ergo tales episcopos^w, abbates vel reliquos clericos devitamus, si

ticus, audiat et christianus, audiat et ille, qui hanc heresim vult rabido ore aucto-
 rizzare. Isti dico: Ubi est quod accepisti? Illis dico: Ubi est quod dedisti? In-
 felices infelicitate sibi invicem concampserunt: hic, ut consuleret suae philargiae,
 ille, ut satisfaceret propriae nequitiae. Quapropter nec ille habet pretium, nec illi
 habent Christum. Sic quoque vendentes et ementes Paraclytum nec perpetuo pre-
 tium possident et sine fine, nisi poenituerint, perdent sibi Christum. Exulta christiane!
 quia quod Iudas vendidit et Iudaeus emit, tu acquisisti, grande bonum suo malo
 operati sunt nobis ambo. Si^x tali exterminio traditus est, qui vendidit Christum,
 quid erit de sociis eius, qui emunt vel vendunt Paraclytum? Numquid non pares
 sunt in ultione, qui pares sunt in crimine? Ille vendidit Filium, isti, quantum in se
 ipsis est, Spiritum sanctum conantur vendere.

*) Numquid^y maledictus sua benedictione panem in Christi carnem poterit vertere?
 maxime, cum quicquid benedixerit, Dominus se maledicturum asserit? Si heretici
 sacerdotes voces exhortationum non possunt fari, quomodo valeant vinum in Christi
 cruorem vertere? Et si Dominus praecepit nequaquam dari homicidis, adulteris,
 rapacibus et ceteris criminalibus peccatis irretitis corpus et sanguinem suum usque
 ad satisfactionem: quomodo ipse dabit sacerdotium usurpanti per symoniacam heresim
 ubique dampnatam?

b) emi *add.* 3. 4. c) *om.* 3. 4. d) *in uno Colbertino scriptum est:* vendi videtur quid
 est aliquid dicere nisi aut penitus nihil sapere, *in alio, ubi vox vendi non exstat, ita legitur hic locus:*
 quid ut aliquis aliud dicere, nisi autem penitus nihil sapere *Bal.*; penitus desipere probatur 3. 4.
 d) aut 3. 4. 6. e) 1, *rel. codd.* vivit. f) horum 3. 4. 6. g) *om.* 3. 4. h) 1, neut. vend. derel. 7;
rel. codd. neut. non vendit non derel. i) 1 *duabus vel tribus litteris erasis, quae praecedebant.*
 k) 1 *super linea; deest rel. codd.* l) pecuniam 4. m) *om.* 2. n) inter venditores 2; inven-
 tores 3. 4. o) tam 1. 5. p) incidat 3. 4. q) 1, *abest a rel. codd.* r) vel 3. 4. 6. s) Domi-
 num 3. 4. 5. t) super populum *deest* 1. u) quam 2. 3. 5. v) *om.* 3; et it. *om.* 4; et ut est 5;
non nisi expositio prioris sententiae esse videtur, quasi diceretur: id est. w) vel *add.* 2. 6. x) *haec*
etiam exhibet Bernardus ex epistola Widonis, in qua aliqua tamen interiecta erant, quod verba Bernardi:
item in eadem indicant. y) Numquid — dampnatam *epistola Bernardi inserit, ubi verbis: et post*
pauca indicatur, vocem asserit pauca quaedam secuta esse, quae nunc desiderantur.

1) *Conc. Chalcedon. c. 2.* 2) *Prosperi lib. Sentent. ex August. XV, Migne, Patr. Lat. II, 430. Quae in libello Deusdedit contra invasores II, 1, sequuntur de excommunicationibus quin interpolata sint, haud dubito.*

eorum missas audimus, cum quibus si vel^a simul oramus excommunicationem^b subimus. Quos quidem sacerdotes esse saltem credere^c omnino errare est, cum Petrus Simoni dicat: *Pecunia tua tecum sit in perditionem^d, quia existimasti^e donum Dei^{Act. 8, 20.} pecuniis possideri^{*}*. Ubi cum 'existimasti'^e dicitur, patet, quia non pro eo quod fecerit sed quod facere se posse crediderit, condemnatur, cum tamen minus sit existimare^e quam credere^{**}. Cum itaque hereticorum qualemcumque esse sit certa et indubitata^c damnatio, quid^d valet Arrianos, Sabellianos, Photinianos impurosque^h Manicheos totoⁱ orbe pepulisse, si symoniaca et neophitorum heresis, quae, ut beatus^{k, l} Gregorius dicit, ante omnes in sancta ecclesia diabolica fraude surrepserit^l, quasi prima^m et maxima ecclesiae castitatem foedaⁿ nimium pollutione contaminet. Igitur in Deo^o et propter Deum vestram excellentiam et omnes fideles Christi rogamus et obtestamur, si habere partem cum^p Christo cupitis, summopere instate, ut tam saeva pestis, quae innumeris iam populos usquequaque saeviendo^q aeterna morte multavit, vestra auctoritate et exemplo penitus destruat, ne ulterius — quod^r absit! — in Spiritum^s sanctum peccare neque hic neque in futuro saeculo remittatur.

^{*}) *Non^t est tibi pars neque sors in sermone isto.*

Act. 8, 21.

^{**}) *In^t hoc vero quod subiungitur: non est tibi pars neque sors in sermone isto, patenter ostenditur, quia nichil sacrae ordinationis in hac promotione percipitur.*

a) v. s. om. 2; v. semel 6. b) excommunicationi subicimus 4. c) om. 1. d) perditione 1. 2. 4. e) aest. 6. f) indubitanda 3. 4. g) quid val. — Manich. om. 1. h) 1, rel. codd. impiosque. i) pene 2. 3. 4. 5, deest 6. k) sanctus 1. l) subrepsit 3. 4. m) primam et maximam 3. 4. 6. n) non solum corporali sed animi 3. o) Deum 2. 4; igitur id propter D. 6. p) 1, rel. codd.: in. q) serpendo 4. r) quod absit om. 1. s) spiritu sancto 3. 4. 6; spiritu 5. t) ex collectione Deusdedit IV, 53. haec assumpta sunt.

25 1) *Ed. Benedict. IX. ep. 106, cf. supra p. 5, n. 1.*

DE ORDINANDO PONTIFICE AUCTOR GALLICUS.

EDIDIT

ERNESTUS DÜMMLER.

Fragmentum, quod sequitur, reperit primus L. Bethmann in codice Vossiano Latino nr. 10. signato bibliothecae Lugdunensis Batavorum, ubi fol. 94—99. manu saeculi XI. scriptum est. Ex exemplari eius, quod V. Cl. Du Rieu, codicum conservator, usui nostro benevole suppeditavit, edidit atque illustravit illud primo Car. Beyer in ephemeride 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XX, 570—586. Nec dubitare licet quin hic commentarius, cuius auctor in Heinricum III. imperatorem acerbè invehitur, a. 1048. Gregorio VI. et Clemente II. papis defunctis, sed Damaso II. nondum electo, a clerico Francogallico satis docto compositus sit.

Ad consultum nostrae^a inquisitionis ex instanti necessitate et inquietudine temporis excusamus tarditatem nostrae rescriptionis. Sed cum res, unde quaeritur, generalem statum in perturbatione aecclesiae cupiat reformari, utile nobis duximus diucius non debere^b modum nostrae intentionis, ut ex vobis agnoscamus, quid aliud in posterum ultra velitis; utilis enim est semper docti viri allocutio, quia aut discit audiens quod nescire se noverat aut cognoscit, quod est amplius, id quod se et nescisse nesciebat. Et nos quidem ex capacitate nostra pro minimo non habemus, ad quod spirare intelligitur imitabilis vester affectus. Nostrum tamen non erat de talibus loqui, cum etiam in inferiori gradu episcoporum denegetur nobis potestas iudicandi. Ut enim ipsa auctoritas nos instruit, maiores a minoribus non debent redargui, secundum apostolum, qui 1. Tim. 5, 1. ait: *Seniorem ne increpaveris*. Nec vos ab incepto terrere volumus, omnipotenti Deo gratias potius referentes, qui aecclesiam suam ita vult relevari in melius, illud certissimum solamen habentes, quod Gregorius in Registro suo Ianuario episcopo prudenter exposuisse didicimus¹. Sic enim incipit: *Seniorem ne increpaveris*. Et subsequenter addit: *Sed haec regula observanda est; cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda iuniorum. Ubi autem senior iuvenibus exemplum ad interitum prebet, ibi districta increpatione feriendus est*. Iuxta eundem Gregorium Columbo episcopo ita prosequentem²: *Nulla res vos ab aequitatis studio, nulla suspendat potentia personarum, sed innitens praeceptis dominicis, omnia quae sunt rectitudini adversa con-*

a) an vestrae? B. b) an celare? B.

1) Gregorii opp. ed. Benedict. t. II. l. IX, ep. 1 (Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1525). 2) Ib. l. VIII, 13 (Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1501).

tempne, in deffendendas partes^a iusticiae constanter insiste, odia pro veritate, si qua sunt, sustinere non renuas, ut tanto maiorem in adventu redemptoris nostri fructum mercedis invenias, quanto eius mandata non negligens in favorem te iustitiae et defensionem inpenderis. Quia aecclesiastici ordinis vigor confunditur, si temere illicita praesumuntur^b aut impune non concessa temptantur, idcirco obviandum est illis secundum Damasum¹: Qui potest obviare et perturbare perversos et non facit, nihil est aliud^c, quam favere eorum impietati; non enim caret scrupulo societatis occultae, qui manifesto facinori desinit obviare. Perversos dixit nec episcopos tales exceptit, dum in eo, quod perversus est^d, episcopus esse desinit; videatur autem, an legaliter episcopus sit, qui redarguendus est. Alioquin nec sequendus nec tolerandus est. Si enim episcopus non est, id quod dicitur et esse putat, plane irritum est. Qui ergo in eum agit, adversus episcopum culpabilis non est. Non enim credendum vel dicendum est identidem valere id quod in re est et quod solo nomine est. Nec magis quidem quisque perversus est, quam qui auctoritati et aecclesiasticae disciplinae adversarius est. Si igitur per vestram exortationem et hanc sagacissimam inceptionem etnico^e episcopi vestri omnes ubicunque cum magistris suis ad hoc loquuntur: bonum est, quod fidei catholicae repugnat, ut omnino recidatur, accedet quoque et bona pars clericorum, et quantum ad eos pertinet, ad consulendum vobis elaborabunt, quia oportet Deo magis^f obodire quam stultitiae hominum. Qui autem in subversione sua aecclesiae succurrit, Deo, cuius sponsa est, fideliter deservit, nec auctoritas reatum inponit, si reprehensione corrigatur, quicunque a fide exorbitaverit. Quid enim veritati apercius reluctans, quam quis Spiritus sancti dona pecuniae comparans^g vel quod soli Deo dare est, vi aut terrore ditioni suae vendicans aut cuiusvis quantalibet potestate terminos proximi vel, ut ita dicam, magistri usurpans?

Nam ut de singulis^h loquamur, ad quos nostra dirigitur intentio, procedat ab exordio², quem ex depositione relevatum nunc habet improba Romanorum proectio, cum tamen depositione non legitima restitutionem nulla lex quandoque prohibeat nec absurdum sit id olim evenisse sine culpa. Siquidem Liberius Romanae aecclesiae papa instante Arriana heresi cum consentire nolisset, a Constantio imperatore exilio deputatus est³. Hic itaque ex consilio sacerdotum Felicem interim eiusdem loci ordinavit episcopum; tandem vero de exilio revocatus ab Arrianis eiectioⁱ Felice loco suo restituitur Liberius, nullo calumpniante, nullo adversante, imo, ut nobis videtur, in eo salva auctoritate. Si enim humana caelestibus liceat comparare — docent^k enim carnalia quae spiritualia sunt — aecclesia sponsa Christi est, episcopi loco Christi funguntur. Igitur et ipsi eiusdem aecclesiae non sponsi, sed sponsus sunt. Porro caeteri quique fideles filii sponsi et sponsae. Nec officit numerus episcoporum, quos unanimitas debet efficere unum. Si autem unum sunt, et sponsus sunt. Qui vero ab unitate deficit, nec sponsus est nec amicus sponsi. Quodsi non amicus, certe nec filius. A quorum consortio excluditur Liberius. Liberius namque et legitime sponsus et vere fuit amicus. Ideo aecclesiam suam iure recepit postliminio reversus. Ut enim a comparatione promissa solvamus¹: cum in maioribus aut in paribus inveniatur, quandoquidem Romana potestas omni aecclesiae praeponitur, a minoribus redundet ad maiora, ut quod in re minore valet et in maiore valeat. Leo quippe venerabilis papa ad Nicetam Aquiliensem episcopum scribens ait⁴: Si cuius uxor capto viro alii nupserit, revertente eo de captivitate

45 a) differendas partes c. b) praesumantur c. c) aliud c. d) est om. c. e) etico c., an et coepiscopi H.-E.? f) ma magis c. g) compara c. h) sigulis c. i) eiectio corr. eiecto c. k) vocent c., docent corr. H.-E. l) locus corruptus: praemissa evolvamus coni. H.-E.

1) Decr. Damasi papae c. 23 (Decretal. Pseudoisidor. ed. Hinschius p. 508). 2) Benedictus IX. 3) Liberius a. 355, eiectus rediit a. 358; cf. Jaffé, Reg. I, p. 34. 4) Decreta Leonis papae c. 1. 2. 4 (Decret. Pseudois. ed. Hinschius p. 621, Jaffé nr. 536).

Libelli de lite. I.

priori eidem copuletur, et unusquisque quod suum est recipiat. Nec culpabilis iudicetur, qui interim matrimonium eius sortitus est. Et si mulier redire noluerit, velut impia ab ecclesiastica communione alienanda sit. Cuius rei Innocentius conversionem facit¹. Et alibi memoratus Leo²: *Nec quisquam ita careat propriis, ut alter utatur alienis. Quem ita errorem omnes relinquant, ut nemini quidem honor perire debeat, 5 sed prioribus episcopis cum omni privilegio ius proprium reformetur.* Quod bene et in Liberio factum est.

Sed illi, unde nobis principaliter sermo, quid reformatur? Quid vis, quae proprietates, quid habuit, quid perdidit³? Quid quis ei abstulit, quid a quo recepit? Pecuniam habuit, male dando perdidit, donum Spiritus sancti illicite appetitum ipse sibi 10 abstulit, anathema maranatha a se ipso recepit. Qui enim post amissam pecuniam nichil^a habuit, si illud nichil postmodum aliquo modo perdidit, quid sibi restituitur nisi ipsum nichil? Non illud nichil omnino nichil, sed quod peius est peccatum et mors, quod ad vitam nichil. Unde et de reprobis dicitur: *Putant enim aliquid se esse, cum nichil sint.* Et ipsa philosophia: *Malum nichil^a est, peccatum autem^b malum est.* Igitur 15 qui male agit, nichil est. Hic autem^b donum Spiritus sancti comparavit, quod peccatum est. At peccatum malum esse diximus. Unde et iste malus nichil est. Si enim fama volitante ad nos veritas pervenit^c, per simoniacam maledictionem apostolatus nomen obtinuit, sed angaria oblatantium circumseptus et ex tormento suae conscientiae penitentia ductus ad augmentum^d dampnationis venale exposuit illud maledictum animad- 20 versae^e excommunicationis considerans illud, quod beatus Petrus ad Clementem ait⁴: *Haec cathedra eum, qui cupit eam et audacter expetit, non requirit.* Et illud Gregorii⁵: *Ut honor pallii non exigentibus causarum meritis et fortiter postulanti dari non debeat.* Si non fortiter postulanti, multo minus dabitur pecuniam offerenti, sicut idem Gregorius ait⁶: *Ut ad sacrum ordinem nullus aut datione peccuniae aut patro- 25 cinio personarum aut iure propinquitatis accedat.* Quod si compertum fuerit, ex decreto Niceni^f concilii deponatur. Calchidonense autem concilium nichilominus et Bracarense asserunt⁷ et insuper ubique decretalia Romanorum pontificum. Non enim putandus honor ille legitimus, qui fuerit contra praecepta divinae legis collatus. Hoc affirmat Simachus papa, hoc quoque Hormisda, quin etiam et Gelasii epistola⁸: *Quos, 30 inquit, mercatos esse precio sacram dignitatem constiterit, convictos oportet nos arceri, quia dantem pariter accipientemque simoniaca heresis involvit.* Sed nemo magis convictus, quam hic nullo approbante de se ipso confessus. Memineritis autem a minoribus his ad maius fieri probationem. Quibus quidem et aliis huiusmodi instructus ministerio, quod illicite appetierat, se carere velle disposuit, si quis ei redderet summam 35 pecuniae, quam ex appetitu in eo dispendit. Quem sane tenorem arripiens satanas non defuit, quaerens et cito inveniens, qui, repensa, ut a quibusdam dictum est, pecunia, in eadem cathedra pestilentiae resedit. Stultum namque est dicere in cathedra apostolatus, cum ea non per pecuniam, sed ex meritis comparetur; ex meritis bonae vitae et quae boni fructus sequantur. Alii autem excusant^f eum pecuniam non dedisse, 40 sed dantibus amicis et parentibus suis consensisse; quod tantundem est, cum et eum adiungant data illis rependisse, quandoquidem ipsi intercessores perpetuo plectuntur

a) nichil c. b) aut c. c) peruenit c. d) augmentum c. e) adinaduersae c. f) nicenii c. g) excussant c.

1) *Innocent. ad Probum* (l. l. p. 545, Jaffé nr. 313). 2) *Ad synod. Calcedon. l. l.* 45 p. 609. 3) *Gregorius VI. papa 1045—1046.* 4) *Epist. Clementis ad Iacob. c. 3, ed. Hinschius p. 31.* 5) *Gregor. ad Brunichildam reg. ed. Bened. l. IX, ep. 11, Jaffé nr. 1491.* 6) *Ibid.* 7) *Synod. Calcedon. c. 2, Bracaren. sec. c. 3 (ed. Hinschius p. 285. 425).* 8) *Symmach. ad Caesarium episc. c. 2, Hormisda ad episc. per Spaniam constit. c. 2, Gelasii papae gener. decret. c. 26 (ed. Hinschius p. 653. 657. 690).*

anathemate. At Dominum vendentes et ementes euvangelium asserit de templo eiecisse. Luc. 19, 45.
 De templo eicere est indignos quosque a communione christianitatis privari, illos^a praecipue, qui in hac execrabili comparatione possunt convinci. De quibus idem Dominus dicit: *Qui non intrat per ostium^b in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et* Ioh. 10, 1.
⁵ *latro*, et non tantum fur, sed et sacrilegus est. Omnis^c enim sacrilegus quoquo modo fur accipiendus est. Aecclesiam vero fraudare sacrilegium est. Qui autem regimen aecclesiasticum indigne recipit, contra auctoritatem facit, et in eo fraus est. Iste igitur et fur et sacrilegus est, quia in eo aecclesiae voluntas non est. Ut enim ab inferioribus quaeratur exemplum: si quis filiam haberet, et alius superveniens etsi non
¹⁰ alicui desponsatam traheret, quod est per vim acciperet, patri vel proximis parentibus raptor coactus ex lege redderet, quod sine consensu eorum, qui eius advocati erant, et ea invita id factum esset. Illi^d autem et cooperantes et consentientes si clerici sunt, a proprio^e decidere gradu, si vero laici, decrevit Calchidonensis synodus¹ anathematizari et ad legitimum coniugium raptam sibi nullatenus posse vendicari. Quod, quia excel-
¹⁵ lentissimae dignitatis est, in ecclesia fieri pessimum est; quis enim hunc, de quo laboramus, elegit? A proximioribus aecclesiae qui sunt episcopi non requisitum est, ab aecclesia sponte receptus non est; idcirco nec legitimus est, cum in ordinatione episcopi ex Niceno concilio² omnes, qui in provincia sunt, episcopos oporteat convocari et coadunari aut consensum eorum habere in litteris. Hoc quidem synodus Laodiciae³, hoc testatur
²⁰ epistola Innocentii papae⁴, hoc in Toletano concilio VI^{to}⁵ poteritis invenire, videlicet non in pensionem munerum, sed dignitate morum aliquem ad episcopatum promoveri debere. Et ex synodalibus decretis Orientalium patrum⁶ non licet populo episcopi electionem facere, sed iudicium episcoporum est, a quibus ipse ordinandus est. Quod cum ita sit in minoribus, fiat una provincia in spatio ecclesiae totius^f orbis, ut vel
²⁵ praesentia vel consensu omnes episcopi conveniant in ordinationem summi pontificis. Alioquin legitima non sit. Si enim ordinationi consenserint, de electione contentio non erit, quia per id quod sequitur id quod prius est aliquando solet intelligi. Hunc autem⁷ quis ordinavit? Episcopi Franciae nec invitati sunt nec dedere consensum. Qui ergo secernuntur ab ordinatione, absolvantur et a debito obedientiae. Unde alio anno bene
³⁰ fecistis, quod ad invitationem sui concilii ire renuistis. Sed dicunt 'in lege Domini fuit Ps. 1, 2. voluntas eius'. Quid ergo? Aliquis baptisate non renatus ex voluntate sola regnum celorum possidebit? Absit a cogitatione fidelium, ut Deus falsus sit, cum^g vel ipsos adulteros, quod minus est, a regno suo excludit. Si autem repelluntur adulteri, multo dignius, qui Spiritui sancto contradicit. Iste quidem et aecclesiam adulteravit et contra
³⁵ Spiritum sanctum egit. Igitur regnum Dei non possidebit ac per hoc communionem aecclesiae inter mortuos digne non habebit, quia ex euvangelica veritate, qui contra Spiritum sanctum aliquid dixerit, testatur scriptura, neque in hoc seculo neque in futuro Matth. 12, 31. remissum iri. Super quo iudicet qui velit. Revertamur ad id, quod in lege Dei Ps. 1, 2. voluntas eius fuit. Accedat Leo episcopus, dicat quid sentit, quid de ambitionis spi-
⁴⁰ ritu ad Martianum augustum scribit⁸: *Multum, inquit, Anatholius episcopus proprio derogat merito, si illicito crescere optat augmento. Nam praeter illam petram, quam Dominus posuit in fundamento, stabilis erit nulla constructio. Sed propria perdit, qui indebita concupiscit.* Iste quippe nec in fundamento est positus nec desuper ad-
⁴⁵ hesit petrae, qui est Christus Iesus, qui et idem est aecclesiae sponsus. Sicut ad eundem Anatholium, ubi de laude meritorum suorum prosequitur, determinat ipse Leo epi-

a) illo c. b) bstium *corr.* ostium c. c) anni c. d) illum c. e) approprio c. f) totus c. g) cu c.

1) C. 27, ed. Hinschius p. 287. 2) Ib. c. 4, p. 258. 3) C. 12, ib. p. 274.
 4) Ad Victorium Rotomag. episc. c. 1, ib. p. 529. 5) Ib. c. 4, p. 377. 6) Synod. Laodic. c. 13, ed. Hinschius p. 274. 7) Scil. Damasum II. 8) Ed. Hinschius p. 610, Jaffé nr. 491.

scopus¹: *Hanc, inquit, divini muneris gratiam non ex iudicio hominum, sed ex voluntate Dei te adeptum esse monstrasses, nisi alia offensione perdidisses. Cuius offensionis intentio^a per id, quod subiungitur, cupiditatis declaratur invectio. Virum enim catholicum et praecipue Domini sacerdotem sicut nullo errore implicari, ita oportet nulla cupiditate violari. Principatus enim, sicut in alio loco ait², quem ambitus occupavit, etiam si moribus atque actibus non offendit, ipso tamen perniciosus est exemplo initii sui et difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo sunt incoata principio. Huius autem aditum reprehensibilis dampnat appetitus, exitum vero non commendat labor infructuosus. Nam sicut nullo aecclesiastici ordinis favore ascendit furtive sublatus, ita absque canonica auctoritate potestate tyrannica decedit humiliatus nec ad finem protrahens, quod disposuerat in lege Domini voluntas eius. Sed quid in hoc multum laboramus? Cum dampnationis vestrae iudicium vocatione mortis excesserit, causa eius reservanda est divinae examinationi^b, qui per manus inpositionem remedium non potuit accipere penitendi. Sacerdos enim si peccaverit, quis orabit pro illo? Quin etiam ipse dominus Leo commune sacerdoti hoc astruit diacono.*

Sileat ergo, sileat vaniloquium nostrum, veniat imperator ille nequissimus³, ad iudicium introducantur testes ex ordine suo, qui eum convincant, in sacerdotem eum non debuisse mittere manum. Dic, religiosissime imperator Constantine, qui beato papae Silvestro oboedisti, qui ad benedictionem eius caput tuum inclinasti, dic, quid in Nicena synodo⁴ de episcopali excellentia revelasti: Vos, ait, a nemine diiudicari potestis^c, quia Dei solius iudicio reservamini; dii etenim vocati estis, idcirco non potestis ab hominibus iudicari. Age ergo, gloriose princeps Ervigi, innotesce, quantum in Tolerana^d synodo⁵ te humiliasti. Ecce, inquit, sanctissimi pontifices, coram ceteris vestri praesentia humilis devotusque prosternor, reclinis assisto, promptus astipulor. Primum de conventus vestri aggregatione patri luminum gratiarum copiam solvens, deinde votorum meorum studia vestris iudiciis dirimenda committens. Quam humilitatem ubique prosequitur subiectionem suam praepositioni eorum ostendens. Assurgat Valentinianus Valens imperator^e et de ordinatione episcopi episcopos moneat^f: Talem itaque in pontificalem constituite sedem, cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere capita nostra submittamus et eius monita, dum tanquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamenta suscipiamus. Supra nos est enim talis discretio. Iam vero Karolus rex ex capitularibus suis loquatur⁷: Presul, inquit, summus a quoquam non iudicabitur. Ludovicus quoque in suis commonitorium faciens ad episcopos de sustentatione sui regiminis inter cetera hoc indidit⁸: Monemus vos atque rogamus, ut in religione conservanda maxime laborare studeatis et quantum ad ministerium vestrum pertinet tam per vos quam per vobis subiectos nobis veri adiutores in amministrazione ministerii nobis commissi existatis. In qua discretionem ministeriorum dum episcopos adiutores sibi postulat, imperii sui dignitatem benedictioni eorum non praeponderat. Quodsi ex ordine et conditione sua introducti testes non sufficiant, veniant alii maioris auctoritatis, qui omne praeter Dei iudicium transcendant. Beatus Petrus ad coepiscopos 40 suos ait⁹: Vobis episcopis si non oboedierint^f tribus, linguae et si monitis vestris non obtemperaverint, sint anathema usque in adventum Domini. Clemens quoque ad Iaco-

a) intensio c. b) exclamationi c., corr. H.-E. c) potest c. d) tolerana c. e) imperatorum c. f) oboedieris c.

1) Ed. Hinschius p. 611, sed verba non congruunt, Jaffé nr. 483. 2) Ib. ad African. episcop. 45 p. 622. 3) Heinrichus III. 4) Praef. concilii Nicaeni ed. Hinschius p. 256. 5) Concil. Tolet. XII. ed. Hinschius p. 411, verba non congruunt. 6) Hunc locum non inveni. 7) Capitula Angilramni ed. Hinschius p. 766, Benedict. Lev. I, 302. 8) Admonitio ad omnes regni ordines c. 4, Capitul. reg. Francor. ed. Boretius I, 303. 9) Cf. epist. Clementis gener. c. 55. 57. ed. Hinschius p. 52. 53.

bum¹: *Si qui ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores^a seculi non iudicentur, sed a presbiteris aecclesiae quicquid illud est dirimatur, et omni modo oboediant statutis eorum.* Si ita de negotiis secularibus, multo magis inhibetur de ecclesiasticis ordinibus; si presbiteris aecclesiae, habundantius episcopis adhibetur honor oboedientiae. Ubi autem ipse Clemens aecclesiam navi comparat² et in aliis epistolis suis ab hac sententia ubique non dissonat³. Cui Pius papa concordat, Thelesphorus non discrepat, Poncianus confirmat, Xistus non abdicat. Et ex epistola Stephani papae⁴: *Laicis, quamvis religiosi sint, de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi^b unquam attributa potestas.* Si vero non de facultatibus, nec certe concedendum est de gradibus. Nec illud ad hoc noceat, quod praelibatum est, libertas reprehendendi vel iudicandi, si vero episcopus⁵ non est. Non enim eam annuimus laicis, sed qui in aecclesiastica dispositione auctoritatem habent, videlicet episcopis et clericis. Quia secundum Anacletum⁶ electionem summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset. Non tamen populis sine sacerdotibus sed post sacerdotale iudicium convenientibus^c populis et ipsis spiritualibus. Ab electione vero prohibetur clericus. Stultum est igitur, si in ea laboraverit laicus. Hoc itaque decernit Alexander episcopus et ita prosequens papa Calistus⁷: *Nulli imperatori vel cuiquam potenti^d licet aliquid contra mandata divina praesumere. Iniustum ergo iudicium et diffinitio iniusta regio metu aut iussa a iudicibus ordinata ad effectum non valeat.* Et in alio loco⁸: *Infames omnes laici ab episcoporum vexatione iubentur arceri.* Sed imperator, unde loquimur, infamis erat, utpote qui incestuose cognatam suam sibi mulierem copulaverat⁹. In quo etiam nec laicum diiudicare poterat. Nec vere secundum quidem Innocentium papam¹⁰ visum est ad mobilitatem mundanarum necessitatum Dei aecclesiam commutari honoresque aut^e divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendis imperator duxerit^f. Unde et hunc redarguimus. Noverat enim, quia, cum in lege Domini voluntas papae illius esset, incestum suum nullis blandimentis, nullo terrore benediceret, ideo talem constituit, qui nequitiae suae consentiret. Ad reprimendum vero nefandae opinionis opprobrium causam criminis, quod ipse^g confessus est, obitunt. Sed haec obiectio in confusionem eius retorquebitur, a quo in captione sua coactus est, ut tristis et invitatus confiteretur. At ille coactor culpam offensionis a se ita removet, si remove sit, quod evacuari non potest. 'Cum illitteratus', inquit, 'vel nulla aecclesiastica auctoritate instructus essem, putavi ex regimine meo esse quod factum est'. Audiat ergo illud Clementis¹¹: *Nihil gravius, quam si id, quod ignorat quis, scire se credat et defendat verum esse, quod falsum est.* In lege etiam confessio vi extorqueri non debet. In quo nec iste, a quo extorquetur, culpa caret, quia aut confessione veritatis aut ex mendatio falsitatis reus est. Quid enim timebat? *Nolite, inquit Dominus, timere eos qui occidunt corpus.* Cui erat confessionem reddere, cuius erat exigere? Quo loco, quo ordine? In aecclesia populus sacerdoti, sacerdos episcopo potest confiteri, episcopus summo et universali pontifici, ille autem soli Deo, qui eum suo iudicio reservavit. Quod quidem iure non debet converti. Verum

a) cogitationes c. b) nulla addendum est. c) convenientibus c. d) pietatem custodienti Pseudois. e) au c. f) dixerit corr. duxerit c. g) sese c., ipse corr. H.-E.

1) Ibid. c. 8. p. 33. 2) Ibid. c. 14. p. 34. 3) Ibid. c. 36. 39. 42. p. 41. 43. 44.
4) Pius Ital. fratrib. c. 10. p. 120, Epist. Telesphori papae c. 3. p. 111, Ep. Pontiani c. 2. p. 147, Ep. Sixti pap. univ. eccl. c. 5. p. 108, Stephani pap. sec. c. 12. p. 186. 5) Scil. Gregorius VI. 6) Ad episcop. Italiae c. 21, ed. Hinschius p. 78. 7) Alex. ad univers. ortod. c. 11. p. 98; Ep. Calixti prima c. 4. p. 137. 8) Ep. Clementis ad Iacob. c. 21. p. 40. 9) Agnetem Pictavensem. 10) Innocent. ad Alexandr. Antiochen. episc. c. 2. p. 548. 11) Ep. Clementis III. c. 66, ed. Hinschius p. 55.

in eo maxime obtundimur, quod diximus: 'si episcopus non est'. Sin vero, an non discutere, adiunximus, non eius, sed episcoporum est. Confessio igitur illius nec ad eum pertinet, quamvis in consilio episcoporum, dum bene egerit, refutandus non est. Ubi enim inveniuntur imperatores locum Christi obtinere? Si verius liceat nobis dicere, potius offitio diaboli surguntur^a in gladio et sanguine, ut, dum per penitentiam eruuntur⁵ vitia spirituali resecatione, ipsi insaniant vel in cede vel in membrorum carnali obtruncatione; quod secundum gratiam^b apud Deum omnino est abhominabile. Eius itaque iuris non erat summum pontificem infestare, cum in subiectis suis episcopis quantum ad id, quod sunt vel esse dicuntur, nihil debeat^c agere, quia sacrilegium est in sacerdotes Domini^d tendere, quibus, si dignitas communis non est, ordo tamen generalis est.¹⁰ Attendant insecutores episcoporum Iulium papam¹ inrecuperabiliter eos dampnantem, audiant Anterum ita loquentem²: *Facta subditorum iudicantur a nobis, nostra autem a Domino*. Et ad Felicem papam Athanasius episcopus³: *Tu prophanarum hereseum et imperatorum atque omnium iudex infestantium, ut princeps et doctor caputque omnium orthodoxae et immaculatae fidei defensor existis*. Qui vero caput est, a cauda¹⁵ referendum non est; imperatores autem episcopis subditos esse, ex professione sua superius comprehensum est. Unde Germanus Parisiorum episcopus, ut^e in Gestis Francorum scribitur⁴, Cherebertum regem pro adulterio excommunicare ausus est. Post has itaque sanctorum prohibitiones, post in apostolicae sedis veneratione^f tot institutas sanctiones imperator iste Deo odibilis non dubitavit deponere, quem ei^g non licebat eligere; elegit²⁰ quem non erat fas deicere. Mira utriusque excessio, miserabilis deicientis dampnatio, dampnabilis conculcatoris praesumptio. Qui alium conculcat episcopum, id est qui vivente episcopo usurpat ministerium suum^h. 5.

a) an unguuntur H.-E.? b) an Gregorium? B. c) debeant c. d) manus addendum videtur H.-E. e) ut om. C. f) veneratio c. g) si c.; ei corr. B. h) finis deest in cod.

1) *Epist. Iulii pap. c. 8. 9, ed. Hinschius p. 460. 461.* 2) *Ep. Anteri c. 5, l. l. p. 154.*
3) *C. 4, ed. Hinschius p. 480.* 4) *Liber historiae Francorum c. 30 (SS. rerum Merovingic. II, p. 290).* 5) *Clementem II. dicit.*

PETRI DAMIANI LIBER GRATISSIMUS.

EDIDIT

L. DE HEINEMANN.

⁵ Cum a. 1046. post ecclesiae Romanae perturbationes maximas valdeque lugendas
Heinricus III. imperator Clementem II. in apostolicam sedem electum inthronizari
iussisset, hic papa benignissimus et quae ei assistebat clericorum pars sana atque ad
ecclesiam reformandam propensa mala, quae subverterant ecclesiam, emendare et anti-
quum statum catholicum reducere summa ope studuerunt. Imprimis ergo in eos, qui
¹⁰ pecunia data episcopatus vel alios ordines acceperant, acrius invehere coeperunt.
Clemens papa iam in synodo Romana, quam mense Ianuario a. 1047. celebravit, de
simoniaca quam vocabant haeresi cum episcopis tractabat. Qua in re quaestio diffi-
cillima orta est, utrum et hi, qui ab episcopis simoniacis ordinati pecunia quidem
ordinationem acquirere sprevisent neque tamen consecratorem simoniaca macula esse
¹⁵ adpersum ignoravissent, condemnandi atque ab officio removendi essent necne. Atque
tunc quidem statutum est, 'ut quicumque a simoniaco consecratus esset, in ipso ordi-
nationis suae tempore non ignorans simoniacum, cui se obtulerat promovendum, qua-
draginta nunc dierum poenitentiam ageret et sic in accepti ordinis officio mini-
straret'.

²⁰ Postea autem Leo IX. papa omnes simoniacorum ordinationes cassavit. Sed cum
'protinus a Romanorum multitudine sacerdotum magnae seditionis tumultus oriretur,
ita ut non solum ab ipsis, sed a plerisque diceretur episcopis, omnes pene basilicas
sacerdotalibus officiis destitutas', papa decretum antecessoris sui Clementis II. sancire
coactus est. Attamen et in conciliis a. 1050. et 1051. Romae celebratis quaestio illa
²⁵ iterum atque iterum excussa est³. Fuerunt enim inter Leonis IX. consiliarios prae-
stantissimos, qui a simoniacis consecratos reordinandos esse contendebant, quorum
caput et patronus disertissimus erat Humbertus cardinalis episcopus Silvae Candidae⁴.
Quae cum ita essent et in synodo Romana a. 1051. celebrata Leo papa 'omnes episcopos
ex divina obtestatione rogaverit, quatinus Dei misericordiam in commune deposcerent,
³⁰ ut, quid super hoc scrupuloso negotio decernendum esset, nutantibus revelaret', Petrus
Damiani monasterii Fontis Avellani in Tuscia tunc prior, postea cardinalis episcopus

1) Liber Gratissimus c. 37. 2) Ibid. 3) Epist. ad Henricum Ravenn. episc., infra p. 18.

4) Cuius librum Adversus simoniacos infra edemus. 5) Epist. laudata, infra p. 18.

Ostiensis, vir in sacra scriptura et canonibus versatissimus valdeque litteratus¹, rem arduam aggredi et 'difficilem nodum solvere' conatus est.

Quod Petri opusculum, Liber Gratissimus dictus, 'quia de his compositus est, qui gratis a simoniacis ordinati sunt'², fere aestate a. 1052. compositum est, cum Leo IX. papa Patavium urbem visitaret³. Contra Humberti sententiam Damiani hoc libello gratis⁵ a simoniacis ordinatos neque ab officiis esse removendos neque iterum ordinandos multis testimoniis comprobare studuit. Praeter decreta et gesta paparum Eusebium, Rufinum, Hieronymum, Augustinum, Cassiodorium, Gregorium Magnum, Paschasium testes provocat.

Quam primam opusculi recensionem a. 1052. confectam ex duobus codicibus restituimus. Sunt autem hi:

A1) Codex Vaticanus nr. 5075⁴, membr., saec. XI ex., 4°, quinquaginta sex foliis nitide scriptus, nonnulla tamen menda habet, quorum multa scriptor correxit, interdum autem ex libitu suo quaedam mutavit. Finis deest, ultimo folio amisso. Hunc librum b. m. G. Waitz exscripsit.

A2) Codex Audomarensis nr. 228, membr., saec. XII ex., fol. min., olim liber¹⁵ monasterii S. Bertini⁵, continet compluria opuscula Petri Damiani, inter quae Librum Gratissimum socius noster O. Holder-Egger contulit.

Postquam a. 1060. Nicolaus II. papa in synodo Romana m. Aprili habita decreverat 'eos, qui usque modo gratis sint a simoniacis consecrati, in acceptis ordinibus manere, de caetero autem si quis hinc in posterum ab eo, quem simoniacum esse non²⁰ dubitat, se consecrari permiserit, et consecrator et consecratus uterque depositus poenitentiam agat et privatus a propria dignitate persistat⁶': Petrus Damiani libellum octo annis ante conscriptum retractavit, pauca mutavit, nonnulla capita (c. 16—18. 29—31) omisit et quaedam ad synodum illam Romanam a. 1060. habitam pertinentia (c. 41) addidit. Quam libelli formam praebet

B) Codex Cassinensis nr. 338⁷, membr., saec. XII, fol. maior., duabus columnis exaratus, cuius capitula 1—12. b. m. G. Waitz, c. 12—31. medium V. Cl. Fr. Cauer, c. 31. medium usque ad finem V. Cl. Nicolaus Müller contulerunt⁸.

Tertia opusculi recensio non ab ipso Petro Damiani, sed a posteriore aliquo scriptore confecta e codice quodam classis B fluxit, ita tamen ut nonnulla (c. 38. 40. 41)³⁰ sint omissa. Codices, qui praesto fuerunt, sunt:

1) De cuius vita cf. Vita Petri Damiani per Iohannem mon. eius discipulum descripta, ap. Caietan., Opera Petri Damiani (Bassani 1783) I, p. CXXIX—CLX; Mitterelli et Costadoni, Annales Camaldulenses I. II. Venetiis 1755. 1756; Fehr, 'Petrus Damiani', Jena 1856; F. Neukirch, 'Das Leben des Petrus Damiani (Theil 1: Bis zur Ostersynode 1059)', Göttingen 1875;³⁵ Roth, 'Der heil. Petrus Damiani O. S. B. Nach den Quellen neu bearbeitet', in 'Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner- und Cistercienser-Orden' 1886. 1887. 2) Ita Codex A 2 (infra p. 3, n. i) in inscriptione opusculi nomen declarat. Econtra librum gratissimum dici, quod nimis gratum simoniacis fuerit, ab aliis contenditur; cf. Will, 'Die Anfänge der Restauration der Kirche im 11. Jahrh.' I, p. 84, n. 20. 3) Cf. infra p. 4, n. 3. 4) Cf. 'Archiv'⁴⁰ XII, p. 248. In codice ci et ti, i et y permixtim scribitur; nonnumquam codex habet is pro his, auritur pro hauritur, onestus pro honestus; econtra hostium pro ostium et similia. 5) Cf. 'Neues Archiv' II, p. 319. Codex a scriptore ex eodem exemplari, ex quo ille descripsit, correctus est; saepissime q habet pro e. 6) Mansi, Coll. XIX, p. 899; Jaffé, Reg. nr. 4431a. Cf. Scheffer-Boichorst, 'Die Neuordnung der Papstwahl unter Nicolaus II.' p. 47. 52, qui hanc synodum a. 1060.⁴⁵ adscribendam esse docet. 7) Cf. 'Neues Archiv' II, p. 333. Codex litteram s in fine verborum saepe omittit, saepe falso loco addit; praeterea nonnumquam litteram b ponit pro v, ut brebiter pro breviter et similia. — Eiusdem classis est codex Atrabatenensis nr. 352 (944), membr., saec. XIII, 4°, olim S. Vedasti, quem b. m. J. Heller inspexit cuiusque initium et finem exscripsit. Has lectiones etiam in editione notavimus. 8) Eiusdem recensionis est codex Palatinus nr. 300, saec. XII, refe-⁵⁰rente nobis V. Cl. K. Schottmueller.

C1) *Codex Vindobonensis* nr. 2177¹, saec. XII, 4°, fol. 92—122'. nostrum opusculum continens, quem ipse exscripsi.

C2) *Codex Monacensis*² nr. 22272 (*Windberg*. 72), membr., saec. XII. XIII, 4°; fol. 51—75: Petri Damiani liber Gratissimus manu saec. XII. conscriptus exstat. Et hunc codicem ipse inspexi.

C3) *Codex Monacensis*³ nr. 14451 (*S. Emmerammi E* 74), membr., saec. XIII, 4°, fol. 105—134. scriptoris mendis plurimis scatet, quae omnia annotare supersedimus. Contulit socius noster O. Holder-Egger.

Codices C 2 et C 3 ex uno exemplari emanarunt, quod cum codice C 1 ex eodem fonte haustum erat.

Inter Petri Damiani opuscula Liber Gratissimus mediæ ævi scriptoribus erat notissimus, quem Humbertus cardinalis citat I, c. 7. 15 (*infra*), *Deusdedit*⁴ et *Bernoldus*⁵ eundem commemorant.

Editionem paravit Constant. Caietanus a. 1602. in *Operum Petri Damiani* tomo tertio⁶, postea compluries a typographis emisso, postremo Bassani a. 1783, p. 85—146. Quam editionem recudi fecit Migne, *Patrol. Lat.* CXLV, col. 99—154.

Berolini, mense Ianuario 1888.

L. de Heinemann.

Versus^a de symoniaciis.

Incudem Symonis^b fabrilis et antra monetae
 Damnat pestiferas^c Deus evertendo cathedras.
 Nam postica^d latro per diverticula repit,
 Pervia gratuito pastor petit ostia gressu.
 5 Ast ubi mangonum scelerata negotia desunt,
 Nec grave^e corbanan turget venale talentum,
 Non distractor obest, quia non commercia sordent.
 Nam quid nummati nequeunt, ubi^f laedere nummi?
 Immo, quid arboreis manus obsit^g squalida plantis?
 10 Sepe salutiferam medicus dedit aeger orizam,
 Mancipites pugilem, caeci genuere videntem,
 Clenica procerum peperit, male foeda venustum,
 Nec soboles^h noxis est addicenda paternis.
 Quisque sua premitur, socii nec labe tenetur.

LIBERⁱ PETRI DAMIANI HUMILIS MONACHI, QUI APPELLATUR GRATISSIMUS, HEINRICO RAVENNATI ARCHIEPISCOPO MISSUS^k.

Domno^l Henrico^m venerabili Ravennaticaeⁿ sedis antistiti^o Petrus^p vivificae crucis Christi humillimus servus salutem in id ipsum.

a) versus in A 1 legi nequeunt, des. A 2. C. Pal.; V. de s. des. Atreb. b) simotus Atreb. c) pestifera B. d) postea B. ed. e) gravem B. — corbanam Atreb.; corbonam ed. f) nisi Atreb. g) obstat Atreb. h) sobole B. i) Hic sequens liber Gratissimus dicitur quasi gratis symoniaciis, quia de his compositus est, qui gratis a symoniaciis ordinati sunt. Petri Damiani humilis monachi liber qui appellatur Gratissimus incipit A 2; Petri Damiani humilis liber qui appellatur Gratissimus B; Incipit prologus libri Petri Damiani, qui appellatur Gratissimus C 1; Incipit liber Petri Damiani Ostiensis episcopi, qui liber appellatur Gratissimus C 2; Incipit liber Petri Damiani episcopi de symoniaciis C 3; Petri Damiani humilis monachi liber qui appellatur Gratissimus Atreb.; Incipit Petrus Damianus Pal. k) missa A 1. l) epistola deest A 1. m) H. C 1. Pal.; Heinrich C 2; Heinrich Atreb.; deest C 3. n) Ravennatis C 2. 3. — sedis A 2. o) antisti B. p) P. C 1; P. Damianus Pal.

1) Cf. 'Archiv' X, p. 488. 2) Cf. 'Neues Archiv' IX, p. 592. 3) Cf. *ibid.* p. 560. 4) *Contra invasores* II, c. 4 sqq., A. Mai, *Nova Patr. Bibl.* VII, 3, p. 89 sqq. (*et infra*). 5) *In op. de sacramentis excommunicatorum*, Ussermann c. 8, *Prodromus* II, p. 234; *in op. de canonum auctoritate* c. 12, *ibid.* p. 321 (*et infra*). 6) Caietanus complures codices utriusque recensitionis

Qui sacerdotium auctore^a Deo noviter suscepistiⁱ, nullum tibi inprimis offerendum^b munus, quam quod de sacerdotibus factum est, congruentius credidi^c. De his itaque, qui gratis sunt a symoniacis consecrati, quanta^d iam per triennium^e in tribus Romanis conciliis² fuerit^f disceptatio^g, quamque perplexa atque confusa dubietas et^b in his partibus cotidie^h ventiletur, sanctitatem vestram latuisse non arbitror, presertim cum, 5 crescente fluctuationis ambiguo, eotenus sit processum, ut nonnullos constetⁱ episcopos ab illis ordinatos clericos^k denuo^l consecrasse. Unde mihi plerique fratres quadam presumptivae karitatis instantia familiariter exigunt et violenta^m, ut ita fatear, supplicatione compellunt, ut in tantae necessitatis articulo subvenireⁿ vel compendiosum quid scribendo non pigeat, atque quid mihi super hac^o sententia videatur, exponam. Quod 10 quidem^p diutius detrectavi^q, sperans me videlicet^r a beatissimo prius apostolicae sedis antistite licentiam accepturum. Hac^s siquidem transiturus in^t proximo ferebatur³. Sic namque integrum decernebam aecclesiasticam quamlibet tractare materiam, si ab ipso aecclesiae principe tractandi mihi^u auctoritas aspiraret^v. Sed cum^w mihi recurreret^x in^y memoriam, quia iam venerabilis papa in postrema synodo⁴ omnes episcopos ex 15 divina obtestatione rogaverit^z, quatinus Dei misericordiam in commune deposcerent, ut, quid super hoc scrupuloso negotio decernendum esset, nutantibus revelaret, eius me arbitratum sum obsecundare prorsus imperio, si vel orando vel^a scribendo tam difficilem nodum de aecclesia solvere, superna alubescens^b gratia, potuissem. Quapropter in^c cf. Apoc. 5,5. illum fideliter sperans, qui aperit librum et solvit signacula eius^d, solvendae^e huius^f 20 quaestionis iter^g aggrediar^h, et quia copia dicendi non suppetit, delegatae mihi obedientiae studio, ubiⁱ loqui nescio, nutibus saltem^k gestire temptabo*.

*) *Capitulum indicem h. l. addit C 1 (quem A 2 in indice eorum quae toto volumine continentur, codex Atrebat. ante versus habent):*

Incipiunt capitula. I. Quod Christus per se et plures sua dona discernat, 25 in ipso tamen omnis gratiae plenitudo permaneat.

II. Quod sacerdos exterius ministrat, sed Deus interius consecrat.

III. Quod sicut unus est, qui baptizat, ita unus idemque, qui principaliter consecrat.

IV. Quod Dominus cum baptismo simul et sacerdotii iura suscepit. 30

V. Quod nulla sit causa, cum rebaptizari quisque non audeat, cur consecratus debeat iterum consecrari.

VI. Quod ordinatio, si sit catholica, sit etiam rata.

VII. Quod Balaam symoniacus fuit et tamen prophetiae spiritum non amisit.

VIII. Quod reprobum Saulem cum suis satellitibus propheticus spiritus occupavit. 35

IX. Quid fideles de baptismo et eucharistia dominici sentiant corporis.

X. Quod Spiritus sanctus non ex merito sacerdotum, sed et ex ministerio datur.

a) D. a. C. Pal. b) deest C 3. c) credo C. d) quantam B. e) quadriennium A 2. f) fuerat B. Pal. g) disputatio C 1. Pal. h) deest C 2. 3. i) ep. c. A 2; constet deest C. k) deest C. Pal. l) audiremus (audimus C 3) add. C. m) violenter C 2. 3. n) subvenirem C 2. 3. 40 o) hanc B. p) videre A 2. q) decertavi C 2. 3. r) deest C 2. — a b. des. C 3. s) Hanc corr. Hac B. t) superscr. A 2. u) auct. asp. m. Pal. v) aspiret C 2. 3. Pal. w) m. c. C 3. x) recurrerent A 2; reverterer C 3. y) ad C 2. 3. z) rogavit C 3. a) vel scr. des. A 2. b) adlub. C 1; allucescente C 2. 3; illucescente A 2. c) f. in i. C. Pal. d) ei C 2. e) solvendo C 1. f) q. h. C 2. g) nodum tunc C 2; nodum nunc C 3. h) aggredior A 2. i) qui ed. k) deest C 3. * 45

et inter hos Cassinensem (B) adhibuisse videtur. 1) Inter Mart. 4. et April. 19. a. 1052; cf. Herimanni Chron., SS. V, p. 131. 2) A. 1049. 1050. 1051. m. Aprilis habitis. 3) Haec referenda videntur ad Leonis IX. papae iter Patavinum m. Iulio a. 1052; cf. Neukirch, 'Das Leben des Petrus Damiani' p. 95; Jaffé, Reg. ed. II, p. 542. 4) A. 1051, m. Aprilis celebrata.

I.^a Quod^b Christus, etsi^c per plures sua dona discernat, in ipso tamen omnis^d gratiae plenitudo^e permaneat.

Constat plane mediatorem Dei et hominum Christum^f Ihesum aecclesiam suam sic ordinasse ab ipso redemptionis^g humanae primordio, ut et^h per ministros verbi sui karismatum dona distingueret et tamen in semetipso omnium gratiarum plenitudinemⁱ principaliter retineret. Nam is^k qui^l dicit apostolus: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus*, idem etiam confitetur, quia *in pectore Ihesu sunt omnes thesauri sapientiae^m absconditi*. Si autem in pectore Ihesu omnes thesauri sunt, et nihil excipitur, quid ergo relinquitur, quod in vasis hominumⁿ fictilibus recondatur? Sed quod ille totum naturaliter possidet, hoc illi per gratiam participatione illius iuxta mensuras^o habent. De illis enim dicitur, quia *hoc^p operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult*. At de unigenito Filio dicit Iohannes baptista: *Non, inquit^q, ad mensuram dat Deus spiritum*, et iterum: *De plenitudine eius^r omnes accepimus*. Quia ergo ab illo uno^s fonte omnes iusti^t hauriunt unde vivant^u, ad illum necesse est^v semper gratias agendo recurrant. Nec supernae gratiae dona ab alio^w se credant posse percipere, nisi^x ipso largiente, a quo haec^y certum est emanare. Qui enim divini muneris^z non Deo, sed homini se debitores existimant, tamquam a sui fontis irrigatione siccati, necesse est, ut deficientes^a arescant. Nec in semetipsis prevalent^b

20 XI. Non mirum, si Spiritus sanctus ab indignis suscipitur, cum et Filius ab impiis sit comprehensus.

XII. Quod donum Dei nulla ministrorum contagione polluitur.

XIII. Quod sive verbi sive sacramenti minister Dei donis non possit obsistere.

25 XIII. Quod de spiritu suo non ipse Moyses, sed Deus dedit LXX viris.

XV. Quod hii, qui consecrandi accedunt, iam Spiritum sanctum habeant.

XVI. Quod sepe sinistra principia ad felices proveniunt exitus.

XVII. Quod per symoniacum Spiritus sanctus dari baptizando possit, consecrando non^c possit, ratio non^d admittit.

XVIII. Quod adtendendum sit, quid sumatur, non unde sumatur.

30 XIX. Quod nec Novatiani deponendi nec Arriani denuo baptizandi.

XX. Quod consecrationis [effectus^e] fidei utitur fundamento.

XXI. Quod male ordinati episcopi consecrationis gratiam aliis habeant, sibi non habeant.

XXII. Quod ab impiis sepe hereticis ordinati a suis non removeantur officiis.

35 XXIII. Quod hii etiam, quos post dampnationem suam Acatius ordinavit, honoribus non priventur.

XXIII. Quod usque ad hoc tempus symoniaca heresis viguit.

XXV. Hic manifeste probatur, quia per symoniacos Spiritus sanctus accipitur.

XXVI. Quod rebaptizatio et reconsecratio par crimen est.

40 a) II. A 1, ubi cap. numeri uno differunt, cum versus supra p. 3. editi cap. primum sint; numeri des. B. C 2. 3. b) inscriptiones cap. semper rubro in omnibus codd. — Quod in Christo totius gratie plenitudo permaneat, licet ipse per plures sua dona discernat C 2. c) per se et plures sua d. C 1. d) o. gr. des. C 3. e) divinitatis add. C 3. f) I. Chr. A 2. g) h. r. C 2. h) deest C 2. 3. i) plenitudine C 1; pr. pl. C 3. k) deest C 2. l) a. q. d. C 2. m) et scientiae add. A 2. 45 n) fic. h. A 2. C 2. 3. o) mensuram B. C 2. 3. p) deest A 2. q) enim C 1. r) nos add. C. s) f. u. C 2. 3. t) deest C. u) ita A 2. B; vivat corr. bibant A 1; bibant C 2. 3; bibunt C 1. v) superscr. A 2; ut add. C 3. w) illo corr. ullo C 2; illo C 3. — cr. se posse perc. C 1; perc. posse C 3. x) ni C 3. y) superscr. C 1; deest C 2. 3. z) numinis ed. (luminis ed. Bassan.). a) eo deficiente A 2. b) valent A 2. c) etiam C 1. d) rationem C 1. e) deest C 1.

fluere^a, dum ab originali plenitudine fontis obliviscuntur ubertatem suae vegetationis
 Eccl. 1, 7. haurire. Unde non incongrue per Salomonem^{a*} dicitur: *Omnia, inquit, flumina intrant
 in mare, et mare non redundat; ad locum, unde exeunt, flumina^b revertuntur, ut iterum
 fluant.* Hunc excursus atque recursum spiritualium^c fluminum mystice Lucas euange-
 Luc. 9, 1, 2. lista describit, cum^d ait, quia^e *convocatis Ihesus duodecim apostolis^f, dedit illis vir-
 tutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores^g curarent, et misit illos*
 ib. 9, 10. *predicare regnum Dei.* Ecce egressus fluminum. Ac^h postmodum subdit: *Et reversi
 apostoli narraverunt illi quaecumque fecerunt.* Ecce reditumⁱ. *Ad locum ergo, unde^k
 exeunt, flumina^l revertuntur,* quia^m electi quique illi se debitores esse non ambigunt, a quo
 1. Cor. 12, videlicet hauserant omne quod spiritaliter^{m*} fluunt. Unde et Paulus ait: *Divisionesⁿ*
 4—6. *gratiarum sunt, idem autem^o Spiritus; et divisiones ministrarum sunt, idem autem
 Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in
 omnibus.* Nempe cum primo^p ponat Spiritum^q, deinde subiungat Dominum, postremo
 Deum, ostendit sanctam Trinitatem, unum scilicet Deum omnium gratiarum esse indubi-
 tanter auctorem. Ipse enim sua dona distribuit, qui singulorum merita et operum
 diversitates occulta provisione discernit.

II. Quod sacerdos exterius ministrat^r, sed Deus invisibiliter^s consecrat.

Quapropter plena fide^t credendum est, quod sic ministris suis Christus aeclesia-
 sticae consecrationis^u delegat officium, ut tamen apud se omnium ordinum contineat
 principaliter sacramentum, sicque servis promovendi conservos^v ministerium prero-
 gat, ut in neminem ipsum consecrandi ius virtutemque^w transfundat. Licet enim ponti-
 fices per iniunctae amministrationis officium^x consecrare videantur, sed ille veraciter
 consecrat, qui Spiritum sanctum invisibiliter dat. Alius namque est qui orat, alius qui
 exaudit; alter ille^y qui petit, alter qui petitionibus annuit. Quis enim^z est, qui se
 Petro et Iohanni audeat comparare? Et tamen de ipsis^a dicitur, quia missi^b Samariam,
 cf. Act. 8, imponentes manus his qui baptizati fuerant, oraverunt pro ipsis; et illi acceperunt Spi-
 14—17. ritum sanctum. Non ergo ex^c eorum largitate, sed ministerio, ac perinde^d non illis
 cf. Hebr. 9, donantibus, sed orantibus, Spiritus sanctus super credentes illapsus est. Unus est^e enim
 24, 25. sacerdos magnus, unus pontifex summus, qui introivit semel non in quaelibet sancta
 sanctorum, sed in ipsum caelum, ut appareat vultui^f Dei pro nobis^g. Ex quo videlicet
 30 tamquam quodam^h vertice omne sacerdotium per aeclesiae membra diffunditur, omne
 quod sacrum estⁱ ineffabiliter propagatur. Unde cum discipulos ad baptizandum misit,
 non in^k eos sacramenti^l virtutem transtulit, sed obedientiam indidit, et non auctores
 Matth. 28, 19. baptismi, sed ministros effecit. Nam cum dicit: *Ite in orbem universum, baptizate
 omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,* evidenter ostendit, quia non
 35 ipsi^m, sed ille procul dubio baptismatis auctorⁿ erat, in cuius illi^o nomine baptizabant.
 Ioh. 1, 33. Unde et^p Iohannes baptista dicit: *Qui me misit baptizare^q in aqua, ille mihi dixit:
 Super quem videris spiritum descendantem^r et manentem super eum, hic est qui
 baptizat.* Et tamen^s Iohannes^t euangelista ait — Quamquam Ihesus non baptizaret, sed

a) fulgere C 3. a*) Salemonem A 1. C 1. b) deest C 2. 3. c) spiritualium C 1. 2.
 d) cum — Ihesus des. C 2. e) deest C 1. f) discipulis A 2. C 3; discipulis XII C 2. g) langu-
 res A 2. h) at C 3. i) reditus A 2. C. — fluminum add. A 2. k) unum C 2. 3. l) et add. C 2. 3.
 m) qui C 3. m*) spiritaliter A 1. n) vero add. ed. cum Vulg. o) tamen C 2. 3. p) primum B. C.
 — ponat deest C 2. q) sanctum add. A 2. r) ministret A 1. s) interius C 1. t) er.
 est f. C. u) ordinationis C 2. v) conservo B. w) que post add. A 1. x) consecrationis
 45 officium add. C 1. y) deest A 2. z) deest A 2. C 2. 3. a) illis C 1. b) in add. C 2. c) deest A 2.
 d) proinde C 2. 3. e) enim est C. f) vultus C 1. g) vobis C 2. h) v. q. A 2. i) deest C 2. 3.
 k) superscr. A 2. l) sacramentis B. m) ipse C 3. n) est vel add. C 1. 2. o) n. illi A 2;
 n. ipsi C 1; illi deest C 3. p) deest A 1. q) in a. bapt. C. r) descentem C 3. s) cum add. B.
 t) e. I. B. C 1. 3; euangelium Iohannis C 2.

discipuli eius. Ecce Dominus non baptizat^a, et tamen de illo dicitur: *Hic est qui baptizat*, quia, quisquis baptizandi^b exhibeat ministerium, ille tamen operatur^c virtutis intimae^d sacramentum.

III. Quod sicut unus est qui baptizat, ita unus idemque^e est qui principaliter^f consecrat.

Si quis autem hic^g mihi fortassis^h obiciat, aliudⁱ esse^k baptismum humanae regenerationis, aliud consecrationem^l aecclesiasticae dignitatis^m, nos quicquid in hac parte de baptismo credimus, totum nihilominusⁿ et de consecratione sentimus. Nam cum baptismus totius aecclesiastici sacramenti origo sit atque primordium, sicut^o baptismus Dei est et non hominis, ita nimirum omnis aecclesiastica consecratio illi specialiter competit, a quo omnium benedictionum^p plenitudo profluxit. De quo videlicet dicit^q apostolus: *Qui benedixit nos*, inquit, *in^r omni benedictione spirituali^{r*} in caelestibus*. Neque enim vel ipse baptismus vel prorsus aliqua consecratio magnum aliquid duceretur^s, nisi intuitu Spiritus sancti, qui per exercitia illa tribuitur. Nam, ut dicitur, quid est aqua nisi aqua? Sed accedit verbum ad elementum et, descendente Spiritu, fit sacramentum. Cum ergo in utroque sanctificationis genere hoc sit^{s*} totum atque magnificum, quod sive^t ab his^u qui baptizantur, sive ab^v his qui consecrantur Spiritus sanctus accipitur, sicut non humanae virtuti vel potestati, sed auctori Deo baptismus ascribitur, ita nihilominus et quaelibet aecclesiastica consecratio ad illum per^w omnia necesse est^x referatur, operante siquidem in utrisque^y multiformi^z gratia Dei, ut^a et illi absolutionem obtineant peccatorum, et isti^b provehantur ad spiritualium ordines dignitatum; illi exuti veterem cum actibus erroris^c, novum induant hominem, isti^d tamquam sacerdotes Dei induantur iusticia; illi quasi modo geniti infantes rationabile^e sine dolo lac concupiscant^f, isti ut^g perveniant in^h mensuram aetatis plenitudinisⁱ Christi. Operatur in illis, ut fiant filii^k adoptionis, in istis autem, ut sint ministri et dispensatores mysteriorum^l Dei. Illi namque per Spiritum renascuntur, isti, eodem disponente^m Spiritu, iam ut filios Dei generentⁿ, preferuntur^o.

III. Quod Dominus cum^p baptismo simul et^q sacerdotii iura suscepit.

Sincera igitur atque integra fides habet, quod sicut baptismus, ita et nihilominus sacerdotalis consecratio nulla sordentium ministrorum labe polluitur, nullo^r alieni reatus crimine violatur. Sed quantumvis facinorosus, quantislibet sit^s criminibus involutus ille^t qui consecrat, is qui consecratur nullo propter hoc sacri muneris detrimento percellitur nec aliqua caelestis^u gratiae diminutione fraudatur. Non enim ex^q merito sacerdotis, sed ex officio, quo fungitur, consecrationis mysterium^v in alterum propagatur, nec^w expedit in consecratore considerare, qualiter vixit^x, sed ministerium^y tantummodo attendendum est, quod accepit. Sicut enim multi sunt, qui baptizandi funguntur officio, et tamen unus^z est, qui baptizat: ita, licet multi sint^a sacerdotes, unus tamen^b est, qui^c

a) baptizabat A 1. b) baptizando A 2. c) int. op. (virtutis *deest*) C 2. 3. d) anime A 1. e) idem C 2; et idem C 3. f) *deest* C 3. g) *deest* A 2. B. C 3; fortasse hic michi o. C 1. h) o. f. C 3. i) illud C 3. k) *deest* C 2. 3. l) consecrationis ecclesiasticae dignitatem B. C. m) esse *add.* C 3. n) nihilominus h. l. A 1. o) sic C 2. p) pl. ben. C 1. q) *deest* B? r) *deest* A 2. B. r*) spirituali C 2. 3. s) diceretur C 3. *ed.*; *deest* C 1; est C 2. s*) fit A 2. t) sive — sive *des.* C 2. u) is h. l. A 1; illis C 1. v) ab his *des.* A 2. w) per o. *des.* C 3. x) ut *add.* C 2. 3. — profer. C 3. y) siq. utrumque A 1. z) multiformis (s. e. *corr.*) A 1. a) et ut B? b) illi C 3. c) errorum ind. nov. C. d) illi C 2. e) rationabiles (racion. A 1) A 1. 2. f) concupiscite *corr.* concupiscant C 2. g) *deest* A 2. h) ad A 2. i) plenitudines C 3. k) ad. fil. A 2. l) ministeriorum A 1. B. C 1. m) Sp. disp. C 1. n) *verba quaedam erasa* C 1. o) profer. A 2. p) simul c. bapt. C 2. q) *deest* C 2. 3. r) nullo — violatur *des.* C 3. s) er. sit C 1. t) is C 3; ille qui cons. *des.* C 2. u) gr. e. C 1. 3. v) ministerium B. C. w) neque C 2. 3. — expendit C 3. x) vixerit *corr.* vixit C 2. y) mysterium A 2. z) est unus C 3. a) sunt A 1. b) est tamen C 2. 3. c) ac proprie qui *sp.* A 2.

proprie ac specialiter consecrat. In illa nempe^a columba, quae super Dominum post baptismum descendit, ipse cum sacramento baptismatis et veri sacerdotii iura suscepit, Ps. 44, 8. fuso videlicet^b super eum oleo exultationis, de quo psalmigraphus^c canit^d: *Unxit te^e, inquit, Deus, Deus tuus oleo laetitia^e pre consortibus tuis.* Probatur autem Redemptor noster cum baptismo simul et sacerdotii suscepisse mysterium^f, quia baptizatus mox^g 5 predicare, discipulos eligere novisque^h coepit miraculis coruscare. Quod eatenusⁱ profecto fecisse non legitur, si diligenter euangelici textus series recensetur. Hinc est, quod sancta^k aecclesia ab ipso suo^l capite huius normam institutionis arripuit et fideliter servat, ut^m instar ipsius Domini infra tricennium ad sacerdotium quemlibet non admittat. Nisi enim certa fides haberetⁿ cum baptismo Dominum^o simul et sacerdo- 10 tium suscepisse, ut quid tantopere canonica prohiberet^p auctoritas ante illius aetatis tempus, quo ipse baptizatus est, quempiam^q ad sacerdotales^r infulas aspirare^s? Immo cur ad accipiendum sacerdotale fastigium dominicae aetatis adhiberetur^t exemplum, si^u minime crederetur tunc Dominus^v non^w sine sacerdotio suscepisse baptismum? Sicut^x enim baptismum, ita et sacerdotium ex parte humanitatis pro nostra salute susce- 15 pit, cuius videlicet utriusque sacramenti in eo, quod Deus^y est^z, auctor et consecrator existit. De quo apostolus dicit: *Ubi^a precursor pro nobis introivit, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in aeternum.* Nam et ipsi sancti^b apostoli non reperiuntur alibi fuisse a Domino consecrati, nisi in perceptione baptismi^c. Qui tamen non aquae baptismatis manifeste leguntur immersi, sed iniunctam potius executi sunt obedientiam 20 baptizandi, quia^d nimirum iussi sunt baptizare credentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Preterea cum illis^e a^f Domino dictum sit: *Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies,* constat eos tunc^g perfecti^h baptismatis atque omnigenae simulⁱ consecrationis accepisse mysterium, cum super^k eos Spiritus sanctus venit in diversitate linguarum. Cum ergo in 25 ipso humanae redemptionis exordio utriusque sacramenti^l genus vel a Domino vel^l ab apostolis^m simul videatur acceptum, claretⁿ baptismum sic^o esse consecrationis aecclesiasticae fundamentum atque principium, ut, qui baptismi principatum tenere cognoscitur, ipse nihilominus consecrationis auctor absque ulla prorsus ambiguitate credatur.

V. Quod nulla sit causa, cum rebaptizari quisque non audeat, cur 30 debeat iterum consecrari.

Quod cum ita sit, quid causae sit^e, ego non video, cum^p baptizatus etiam ab heretico non rebaptizetur^q, cur promotus a symoniaci, sicut dicitur, vel deponatur vel denuo consecratur. Si enim baptismus per homicidam vel adulterum vel etiam hereti- 35 cum datus ratus habendus est, nimirum^r propter illud^s euangelicum: *Super quem, inquit^r, videris spiritum descendantem et manentem^t super eum, hic est qui baptizat:* nil^u omnino causae^v est, cur non et^e in consecrationibus ad eundem utriusque sacramenti redeamus auctorem, ut aequae dicamus: Hic est qui consecrat. Numquid enim columba illa super mediatorem Dei et hominum cum virtute baptizandi venit et cum consecrandi^w virtute non venit? Quid enim^x accipit qui baptizatur nisi Spiritum sanctum? Et rursum quid 40

a) namque C 2. b) s. e. vid. A 2; videlicet *deest* C 2, 3. c) psalmista B. C. d) ait C 2, 3. e) i. te A 1. f) ministerium A 2. g) m. p. *des.* C 2. h) notusque C 2, 3. i) hactenus C. — profecto *deest* C. k) ipsa C 1; eccl. s. C 3. l) sui C 2; *deest* C 3. m) ad *add.* A 2. n) habet C 1. o) scilicet *add.* A 1. p) prohibet C 1. q) quemquam C 2. r) sacerdotalis A 1. s) aspi- 45 rasse C 3. t) adhibetur B. C 1. u) m. si C 3. v) dominum A 2. w) *deest* C 2. x) S. e. b. *des.* A 2. y) est D. A 2; Deus *deest* C 3. z) et *add.* C 1. a) *deest* A 1. b) ap. s. C 3. c) baptismatis C 2, 3. d) Quā A 1. e) *deest* C 3. f) d. s. a D. A 2. B. C 1. g) *deest* C 2. h) esse *add.* C 2. i) similis C 2, 3. k) per C 1, 2. l) aut A 1. m) apostoli B. n) claret — cognoscitur *des.* C 3. o) esse sic C 2. p) cur C 1. q) rebaptizatur C 1; rebaptizatur C 2. r) *deest* C. s) *deest* A 2. — euangelium A 2. t) s. cum man. C 1. u) nichil A 2. v) causa B. 50 w) virt. cons. A 2. x) autem A 2.

ille qui consecratur nisi Spiritum sanctum? Si ergo propterea^a quis a quocumque^b flagitioso baptizatus non rebaptizatur, quia Spiritum sanctum accepisse creditur, non per illius meritum, sed per eius officium, et non ab illo^c, sed a Christo, de quo videlicet solo specialiter dicitur: *Hic est qui baptizat*; cum et is qui consecratur non aliud nisi eundem Spiritum sanctum et ab ipso utique Christo suscipiat: quae inter baptizatum atque^d consecratum sit in hac parte diversitas, penitus non videtur^e. Quorum igitur^f una est^g causa, eadem debet esse sententia, nisi forte alius esse censendus est Spiritus, qui in consecrationibus datur, alius, qui in baptismo tribuitur. Sed^h quis hoc sacrilega temeritate presumat? cum manifeste clamet apostolusⁱ: *Unus Deus, una fides*, Eph. 4, 5. *unum baptisma*; et iterum: *Si is, qui venit, alium Christum predicat, quem non predicavimus^k, aut alium Spiritum^l accepit^m, quem non accepistis, aut aliud evangelium, quod non accepistisⁿ, recte pateremini*. Huc accedit, quod, sicut canonica testatur auctoritas, idcirco prohibetur rebaptizatio fieri, ne sanctae Trinitatis nomen, in quo baptizatum^o est, videatur annullari^p. Quodsi haec est causa, cur rebaptizari quisque non debeat, cui manifestius quam ordinato cuilibet a symoniaci congruit, qui non modo^q in sanctae Trinitatis nomine consecrat, sed et omnem prorsus ordinem catholicae consecrationis observat? Symoniacus namque^r, licet perverso commercio efficiatur hereticus, est tamen fide catholicus, eiusque dampnatio magis ex ambitione descendere quam^s videatur ad perfidiam pertinere. Quamquam^t, etsi iaculata in Symonem Petri sententia diligenter inspicitur, nec ipsa Symonis fides innocens invenitur: *Pecunia, inquit^u, tua tecum sit in perditione, qui^v donum Dei^w existimasti^x pecunia possideri*. Nam cum dicit: *existimasti donum^y Dei pecunia^z possideri*, evidenter ostendit, talem tunc fuisse Symonis fidem, ut^a, si precium daret, non immerito ad facienda miracula Spiritum sanctum negociatus acciperet.

25 VI.^b Quod ordinatio, si sit catholica, sit etiam rata.

Moderni^c autem temporis symoniaci, quia miraculis se clarescere^d posse non sperant, non^e Spiritum sanctum, non eius dona desiderant, sed obtinendi principatus ambitione succensi, ad culmen tantummodo dignitatis anhelant. Itaque quantum ad fidem integri sunt, quantum^f vero ad monetae fabrilis symoniaceae^g dampnationis laqueis innectuntur. Huius autem^h heresis duo leguntur auctores, alter sub prophetica, alter sub apostolica pestilenter emersisse doctrina, Gieziⁱ nimirum, qui magister esse^k vendentium, Symon quoque, qui auctor videtur esse^l emptorum. Horum igitur^m sectatores, sicut non sunt in errore diversi, ita nec in dampnatione discreti. Quibus tamen si catholica fiat ordinatio, sacrae dignitatis officium, ad quod non merentesⁿ accedunt, perfecte suscipiunt^o. Eiusdem namque virtutis est Spiritus^p sanctus, cum eius gratia venditur, cuius est, et^q cum gratis^r datur. Nec propter perversitatis humanae commercium divina potentia propriae potestatis^s perdit effectum. Plane et Salvator noster, cum venditus esset et pestilentissimi talenti summa proditoris iam crumena turgeret, inter ipsas persecutorum manus precisam servo Malcho auriculam reddidit^t. Itaque quantae super^u eos virtutis^v esset,

40 a) q. pr. C 2. 3. b) quoquam C. c) ipso A 1; alio C 3. d) et A 2. e) videatur C 2. f) ergo C 2. 3. g) c. est A 2. h) Si C 3. i) Paulus *add. in marg. C 1, ubi saepe nomina in marg. adnotata sunt.* k) predicamus A 1. l) Christum B. C 2. m) accipit C 1. n) didicistis A 1; accepisti C 2. o) baptizatus B. C. p) annullari A 1. q) tantum superser. A 1. r) enim A 2. s) videtur quam C 1. t) Quacumque B. C 2; quaecunque C 3. u) tua i. A 1. C 2. v) quia A 1. 45 w) ex. Dei donum A 1; D. d. C 3. x) estimasti C 2. y) D. d. A 1. z) peccunia A 1 *aliquoties; deest C 3.* a) ū C 3. b) num. cap. deest C 1. c) Hodierni A 2. d) clarero C 3. e) ut C 3. f) tantum *ed.* g) hereseos *add. C.* h) deest A 2. i) Gyezi A 2; Giezim B; Gezi C 1; Iezi C 2. 3. k) est A 1. l) deest A 2. C. m) ergo C 2. n) non iterum *add. C 2.* o) accipiunt C 1. p) S. s. *des. A 1.* q) cum et A 2. r) *bis scriptum C 3.* s) p. p. e. *des. C 2.* 50 t) reddit B. u) esset s. eos v. A 2. v) potestatis C 1.

quorum manibus subiacebat, aperte monstravit^a. Quod autem flagitanti^b Herodi miracula non exhibuit, dispensationis^c fuit ratio, non defectio^d potestatis. Erat enim is^e, qui optabat indignus, nam ei, a quo sperabatur, non deerat potestatis effectus. Porro et in cruce suspensus, postquam spiritum reddidit^f, dum terra^g movetur, dum sol obscuratur, veli^h insuper facta divisio, scissioⁱ lapidum, resurrectio mortuorum: cuncta^j haec^k liquido^l testantur, quod non^m inferioris potentiae fuerit inter supplicia positus, quam nuncⁿ videlicet in dextera paternae gloriae sublimatus. Eodem itaque^o modo etiam de Spiritu sancto credendum est, quia unius virtutis est, et cum venalitati quodammodo subiacere^p cernitur et cum gratuita manus impositione prebetur. Sicut igitur^q Redemptor noster, dum venderetur, dum pateretur, a sua non potuit maiestate^r deficere, ita etiam Spiritus sanctus, licet amaritudo venalitatis obrepat, dispendium tamen pati propriae virtutis ignorat. Licet enim sacerdos quilibet operari^s videatur exterius, sed ipse Christus, qui verus sacerdos et summus est^t pontifex, accedentibus^u ad diversos exitus sua dona dispensat. Quae nimirum aliis quidem ad salutem, aliis^v proveniunt ad dampnationem. Id tamen quod datur omnino bonum est, licet reus^w sit^x 15 ille qui accipit. Neque enim bonus medicus^y venenum propinaret egroto. Numquid enim buccella illa, quam Iudae Dominus porrexit^z, bona non fuit? Sed quod erat^{aa} causa salutis, illi^{ab} factum est materia dampnationis, quia instrumentum pacis non pacatus^{ac} accepit. Cuncti etiam^{ad} liquido novimus, quia mysterium eucharistiae, quod de sacrosancto^{ae} altari sive iusti sive peccatores accipimus, utique^{af} bonum est. Nec^{ag} bonus 20 melius, nec malus accipit peius. Et tamen dicit apostolus, quia *indignus iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini*. Si ergo et illud corpus Domini est, quod indignus accipit, perspicuum est, quia res bona malo^{ah} vertitur in^{ai} perniciem, quae bono utique provisa est ad salutem. Nec tamen res mala est^{aj} dicenda, quia nocet, nec ideo esse^{ak} sacramentum desiit, quia execrandus accepit^{al}. Sed potius asse- 25 rendum^{am} est, quia indigno eadem res^{an} facta est occasio mortis, quae bonis^{ao} procurata^{ap} est ad remedium salutis. Indubitanter igitur^{aq} credendum est, quod, si consecratio cuiuslibet aecclesiastici ordinis intra^{ar} catholicam fiat aecclesiam, in unitate videlicet orthodoxae fidei, ut^{as} in utroque nimirum recta^{at} sit fides, quicquid bono^{au} per bonum traditur^{av}, hoc etiam malo per malum efficaciter^{aw} exhibetur, quia^{ax} sacramentum^{ay} hoc non 30 ministrantis vel ministraturi pendet ex merito, sed ex ordine aecclesiasticae institutionis et invocatione divini nominis. Et quoniam, sicut unus^{az} est qui baptizat, ita^{ba} procul dubio unus idemque qui consecrat, hoc ex^{bb} larga Christi benignitate tribuitur, quod is^{bc} 35 qui accipit non meretur. *Qui enim oriri facit solem suum super bonos et malos et pluit super iustos et^b iniustos*, quid^{bd} mirum, si ymbrem gratiae suae et^b in arenosum^{be} 40 litus effundat? Quid novum^{bf}, si etiam ipsos cecorum oculos splendoris^{bg} sui radiis feriat, ut et ipsi merito cantare possint^{bh}, quod infelix ille Balaam: *Dixit^{bi} homo, inquit, cuius opturatus^{bk} est oculus; dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi et visionem Omnipotentis^{bl} videt, qui cadens apertos habet^{bm} oculos*.

a) demonstr. C 3. b) flagitandi C 1. c) dispensationis B. d) p. def. A 2. e) his A 2. 40
f) tradidit C 2. 3. g) terre C 3. h) vel C 1. 3. i) l. sc. m. r. A 1. k) deest C 1. l) t. l. A 1.
m) inf. p. non A 2. n) nec C 1. o) namque B. C. p) cern. subi. A 2. q) ergo C 1. 3;
enim C 2. r) v. op. B. C. s) p. est A 2. t) accipientibus C 1. u) quidem add. ed. v) ille
r. sit C 1; reus resit C 3. w) deest C 3. x) porrexerat A 2. y) fuit C 3. z) illa facta est
ei m. C 2. a) a. p. C 3. b) enim C 2. 3. c) sacro C 3. d) utrique C; accepimus utrique C 1. 45
e) Neque C 2; Neque enim C 3. f) b. a malo sumitur C 2. 3. g) ad A 2. h) dic. est A 2.
i) sacr. esse A 2. C. k) accepit B; accipit A 2. l) asserendus C 2. m) deest C 2. n) bona C 2.
o) ergo C 2. 3. p) inter C 1. q) et A 2. r) sit r. f. C 3. s) bonum post corr. bono A 2.
t) tradatur A 2. u) ex. eff. C 2. 3. v) qui C 3. w) hoc sacr. C. x) est unus C 1. y) ita pr.
d. des. C 3. z) est B. ed. a) is acc. qui non mer. C 2. 3. b) super add. C 2. c) qui C 3. 50
d) deest C 2. 3. e) haren. A 2. C. f) noxium C 2; et. n. si A 1. g) splendore sui radii C.
h) possunt B. i) dicit C 2. 3. k) obtur. A 2; obdur. C. l) altissimi C. m) oc. h. C 1.

VII.^a Quod Balaam symoniacus^b fuit et tamen prophetiae^c spiritum non amisit.

Ecce, unde hic avariciae filius tanta potuit magnalia^d cernere et redemptionem^e mundi longissime post futuram tam expresse, tam lucide nuntiare, si Spiritus sancti presentiam^f non haberet? Sicut enim egregius doctor^g ait: *Quis novit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est*: ita et quae Dei sunt^h nemo novit nisi spiritus Dei; praesertim cum etⁱ eadem scriptura dicat, quia *irruente in se spiritu Dei, assumpta parabola, ait*, videlicet^k quod^l modo premisimus^l. Dicimus, quod per symoniacum donum Spiritus sancti non datur^m? Numquid nonⁿ in Balaam isto symoniaca heresis iam tunc viguisse^o cognoscitur? Numquid non sancti^p Spiritus gratiam vendere conabatur, cum ad promissionem precii ariolatus sui depromebat oraculum? Sic enim scriptura testatur, quia seniores Moab rogabant eum, *habentes precium^q divinationis in manibus*. Et rursus per alios nuntios misit ad eum: *inquit Balach^r, filius Sephor^s, dicens: Ne cuncteris venire ad me; paratum habeo^t honorare te^u, et quicquid volueris, dabo tibi*. Amore quidem pecuniae succensus^v estuabat, et tamen per eum Spiritus sanctus profunda mysteria loquebatur. Balaam denique^w et Balach^r, uterque Deo manifeste contrarius, uterque Dei populo extitisse probatur infestus, donumque divinae gratiae^x alter emere, alter venditare nihilominus gestiebat^y. Attamen propheticae revelationis archanum et^d iste extra meritum protulit et ille utique^z indignus audivit; atque ut magis largitatem divini muneris admiremur^a, maledicere nitebatur^b Balaam, et tamen invitus e contrario benedicebat: *Ad benedicendum^c*, inquit, *adductus sum, benedictionem prohibere non valeo*. Chamus quippe divinae virtutis ori eius erat^d innexus, nec poterat aliorum impetum linguae dirigere, nisi quo Spiritus sanctus presidens intorsisset^e. Cum voluntate siquidem lingua pugnabat, et turbulentam^f salsuginem, quam mens pre- dampnata conceperat, per oris alveum effluere^g non valebat. Unde, quoniam sicut petebatur iaculari in populum Dei maledicta non potuit, ad deceptionis se^h argumenta convertit ac Madianitidumⁱ coram eis offendiculum posuit^k. Si ergo ille^l, qui etiam maledicere concupivit, nequaquam tamen, ut maledicere posset, obtinuit, quid^m nisi hoc ipsum sentiriⁿ de symoniacis valeat, ubi certe^o mens cum linguae benedictione concordat? Sed qui^p propheticae^q dignitatis officio irreverenter^r abusus^s est, quo tandem collatae gratiae^t prerogativam fine conclusit? Nam post digestam Israhelitici populi scriptura^u victoriam mox intulit, dicens: *Balaam quoque, filium^v Beor^w, interfecerunt gladio*. Sic nimirum sive symoniaci^x seu quilibet criminosi suscipiendis^y se ecclesiasticis^z ministeriis applicant^a, et donum quidem supernae gratiae ex benignitate largitoris accipiunt, et^b dignum tamen proprii excessus stipendium^c non evadunt^d. Hoc

a) VI. C1. b) simon. nonnunquam A 1. c) propheticae B; sp. pr. C 3. d) deest A 2. e) m. red. A 2. f) presentia B. g) predicator C; pr. egr. C 3. h) sunt — Dei post add. A 1; sunt D. C 1. 3. i) deest ed. k) deest A 1. l) que A 2. C 1; quo C 3. m) detur C 2. n) deest h. l. C 3. o) non add. h. l. C 3. p) Sp. s. A 2; gr. Sp. s. C 1; Sp. sanctus C 2. q) div. pr. A 2. r) Balac A 2. C 2. 3; Balaach C 1. s) Beor superscr. Sephor C 1. t) hon. te habeo C 3. u) tei C 2. v) suspensus C 1. w) quoque C 2. x) quod add. B. C. y) gestivit C 2. 3. z) superscr. A 2; deest C 1. a) ammirentur C 1. 3; mirentur C 2. b) B. n. C 2. 3. c) maledicendum C. d) deest C 2. e) intorsit C 2. 3. f) turbulenta salsugo A 2. g) effundere C 2. 3. h) arg. se C 1. i) Madianitarum A 2; Madianitidum C 1. k) ponit C. l) illi, cui (corr. e qui) A 1. m) qui nec hoc C 3. n) sentire B; de sym. sentire C 1. 2. o) mens certe A 2. p) quid B. q) d. pr. C. r) deest C 2. 3. s) in abusus C 2. t) gratiam prerogative C 2. 3. u) scriptam A 2; vict. scr. C. v) filius B. w) deest C 2. x) demoniaci C 1. y) suscipiendis C 3. z) ecclesiasticae C 3. a) applicant corr. applicant A 1; applicant B. C 2; amplicent C 1. 3. b) deest C 3. c) supplicium C 2. 3. d) evadent C 2. 3.

50 1) V. supra p. 24, l. 35 sq.

Libelli de lite. I.

enim illis^a vertitur in perniciem, quod dignis provisum est ad^b salutem. Atque inde^c illi in aeternae mortis periculum corruunt^d, unde^e alii ad capescenda vitae premia vigetius^f convalescunt. Certe qui illam sacrae scripturae paginam, quae de prefato Balaam loquitur, oculo vigilantis^g percurrit, nullatenus dubitat hunc infelicem virum, ut re vera per omnia symoniacum — excepto quod Symon necdum fuerat, ex quo detestabile^h illud⁵ mutuaretur agnomenⁱ — et prophetiae^k suae gratiam venalem habuisse, et tamen per hunc manifestissime^l Spiritum^m sanctum fuisse locutum; atque, quod non minus stupendumⁿ est, cum iam cor eius concupiscentiae ignibus ureretur, Deus sibi nihilominus per diem atque per noctem locutus quasi familiariter invenitur. Et ne fortassis idcirco Spiritum sanctum minus habuisse credatur, quia per Moysen appellatur^o ariolus, vigi- 10 lanter eiusdem hystoriae verba percurrere, et eodem Moyse perspicue testante, repperies, Num. 24, 2. quia, cum vidisset Israhel in^p tentoriis commorantem, protinus in illum Dei^q spiritus irruit et ut revera prophetam in vaticinii^r mox^s oraculum excitavit. Et ariolus ergo^s appellatur et propheta est, quia, quem ad prophetica dignitatem gratia superna^t pro- 15 vexerat, obsceno ariolatus nomine propria pravitas deturpabat. Ubi considerandum est, cf. Ps. 46, 5. quam profundum Dei^u sit atque subtile iudicium, immo quam terribilis^v sit Deus in consiliis super filios hominum, cum videlicet miserabilis ille^w vir neque propter reatus sui^x nequiciam gratiam, quam semel acquisierat^y, perdidit, et tamen propter ipsam gratiam^z, quam usurpabat, indignus, divinae ultionis sententiam declinare non potuit. Quid ergo^a 20 cf. Mal. 3, 6. mirum, si omnipotens Deus, qui semper est quod est et mutari non novit, nihilominus adhuc^b antiqua examinis^c sui iura custodiat et eandem assuetae discretionis^d regulam teneat, ut, quod in Balaam fecit^e, hodieque^f in suis^g similibus non dissimiliter operetur, quatinus et pro largitate clementiae dona^h sua indignisⁱ exhibeat et pro censura iusticiae dignae eos ultionis animadversione percellat?

VIII. Quod reprobum Saule^k cum suis satellitibus propheticus^l 25 spiritus occupavit.

Illud quoque obscurum non est, quod, cum Saul direxisset^m lictores ad rapiendum David, atque illi iuxta fidem hystoriae vidissentⁿ cuneum^o prophetarum vaticinantium et Samuhel^p stantem super^q eos, factus est etiam^r in illis spiritus Domini, et 1b, 19, 21, 22. prophetare coeperunt. Cumque Saul^s secundo et tercio alios atque alios^t mitteret, et 30 illos^u nihilominus propheticus spiritus^v invasisset, tandem, ut scriptura testatur, iratus ipse Saul abiit in Ramatha. Sed antequam pervenisset, factus est etiam super^w eum spiritus Dei^x, et prophetavit tota die nudus cum ceteris coram Samuhely. Quid ergo^z mirum, si perversi homines dona Dei, quibus indigni sunt, ad cumulum suae dampnationis accipiant, cum et Sauli^a isti, quem Deus abiecerat, quem iam^b daemon agitare^c 35 sepiissime consueverat^d, non modo spiritum^e Dei ad horam suscipere, sed etiam cum suis officiis^f concessum sit diutius prophetare? Iracundiae nempe^g felle commotus et

a) v. illis C 1. b) in C 2. c) illi inde B. C 2. d) corruent C 2. 3. e) et add. B. C. f) sic A 2. B. C; vietius corr. veietius A 1. g) vigilante A 2. B. C 3; vigilanter C 1. h) illud det. A 2. C 3. k) nomen C 2. i) prophetice B. l) manifeste C. m) s. Sp. C 3. n) est st. C 2. 3. o) ar. app. C. 40 p) comm. in tent. A 2. q) sp. Dei A 2. r) vaticinium A 2; vaticiniis ed. s) deest C 3. t) divina C 3. u) sit atque subt. Dei C 1. 3. v) terribili B. w) vir ille C 2. 3; ille mis. vir C 1. x) deest C 3. y) non post add. B. z) q. u. gr. C 3. a) deest A 2. b) deest C 1. 2. c) exanimis C 3. d) suq add. C 3. e) fecerat A 2. f) que deest A 2. g) sui C 3. h) suq dona ind. C 1. i) indignus A 1; deest C 3. k) Saul C 2. 3. l) occ. sp. pr. A 2. m) dixisset C 3. n) cum eo add. B. C. 45 o) pr. vat. cuneum (post add.) B; chorum C 1. p) st. S. C 3. q) inter C 1. r) deest C 1. s) Saul deest, sed add. in marg. C 1; sec. et tercio Saul A 2. t) deest B; post superscr. A 2. u) eos C 2. v) domini add. A 2. w) in eo C 3. x) domini A 2. C 3. y) Samuele A 2. z) mirum ergo C 3. a) Saul isti que C 3. b) deest C 2. 3. c) agitabat C 1; agitare cons. sep. C 2. d) deest C 1. e) ad h. sp. Dei C 1. f) officialibus A 2. g) namque C 2. 50

livoris simul et odii erat ardore succensus atque, ut non diutius immorer, Deo vacuus, malo spiritui fuerat inrevocabiliter^a mancipatus; tamen cum ad locum chori vaticinantis accessit, repente super^b eum divinus^c spiritus irruit et velut appositam materiam ignis insiliens occupavit. Non^d ergo incredibile videri debet, si in sancta^e aecclesia, quae
 5 procul dubio thronus Dei, sacrarium est^f Spiritus sancti omniumque caelestium karis-
 matum receptaculum, illud gratiae sacramentum et^g indignus accipiat, cui^h per inten-
 tionemⁱ vel vitae meritum non concordat; nimirum quia^k non dantis hominis vel^l acci-
 pientis est meritum, sed summi Largitoris est beneficium. Non enim legitur, quia^m
 spiritus, ubi dignum est, spirat, sed potius dictumⁿ est: *ubi vult, spirat*, ut profecto^o Ioh. 3, 8.
 10 spiritualis gratia, quae ex aecclesiastica institutione tribuitur, divinae potius voluntati
 quam humanis meritis ascribatur. Enimvero Spiritus sanctus non pro meritis semper
 venit, sed pro meritis in quolibet, ad salutem videlicet, semper manet. Hinc est illud,
 quod veritas dicit: *Si quis, inquit, diligit me, sermonem^p meum servabit, et Pater* ib. 14, 23.
meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus. Qui
 15 enim in^q dilectorem suum, postquam venturum se esse promisit, mansionem quo-
 que facturum protinus addidit, patet profecto, quia in aliis habitat Deus, in aliis
 hospitatur^r. Huic^s etiam illud^t simile est, quod ait: *Super quem, inquit, requiescet* Is. 66, 2.
spiritus meus, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos? Ac si paten-
 ter^u dicat: Et super alios quidem veniet, sed super hunc, videlicet quia^v dignus est, re-
 20 quiescet. Nam, sicut^w et ante nos dictum est, Spiritus sanctus^x sicut^y conciliatus et
 placatus requiem prestat mitibus et humilibus corde, ita contrarius et adversus immi-
 tibus ac^z superbis inquietudinem exagitat. Quam scilicet inquietudinem sciniphes illae
 brevissimae^a significabant, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: *Digitus* Exod. 8, 19.
Dei^b est hic, fatentes sibi adversum esse^c Spiritum sanctum, qui erat in Moyse. Apte
 25 nimirum tercio loco, ubi sciniphum^d plaga ponitur, Spiritus sanctus, qui tertia est in
 sancta Trinitate persona, inquietis hominibus fuisse contrarius^e perhibetur. Hanc in-
 quietudinem expertus est Hieu^f, qui divino zelo ductus ad ulciscendos quidem Dei ini-
 micos et precipue cultores Baal vehementer incanduit^g, ipse tamen eos, quos Iero-boam^h
 ccluerat, deosⁱ aureos non reliquit.

30 VIII. Quid doctores^k de baptismo et dominici corporis eucharistia sentiant.

Tria profecto precipua sacramenta in sancta frequentantur aecclesia, baptismum^l
 videlicet, corporis quoque et sanguinis dominici salutare mysterium et ordinatio cleri-
 corum. Et de^m baptismo quidem beatus Augustinus in expositione Iohannis euange-
 listae¹, de eucharistia vero dominici corporis in libro suo Pascasius^{n.2} ita concorditer
 35 disputant^o, ut neque^p per bonos sacerdotes meliora illa mysteria neque per malos fieri
 peiora testentur^q. Nimirum sive per fures sive per adulteros sive etiam per homicidas
 haec sacramenta fiant, nil^r prorsus ab his, quae sancti dedicant sacerdotes^a, mysteriis

a) infatigabiliter C. b) s. eum des. A 2. c) sp. div. C 1. d) Nam C 3. e) eccl. s. A 2.
 f) sp. s. est A 2. C 1. g) quod C 3. h) cui — concordat des. B. C. i) intercessionem A 1.
 40 k) quod C. l) nec C 1. m) q. sp. des. A 2; sp. superscr. C 2. n) d. est des. A 2; est d. C 2. 3.
 o) sp. pr. A 2. — spiritualis B. C 2. p) mandata mea A 2. q) superscr. A 2. r) osp. A 1. s) Hinc C 2.
 t) sim. est illud C 3. u) aperte C 3. v) req. q. d. est B. C; qui C 3. w) et s. A 2. C 1; et
 deest C 2. 3. x) meus B. y) et add. A 2. z) et C. a) deest A 2. b) deest C 3. c) sp. s.
 esse C 3. d) pl. scyn. C 1. e) perh. contr. C 1. f) Iheu A 2. g) id est exarsit superscr. A 1.
 45 h) Iheroboam A 2; Hieroboam B. C. i) qui C 3. k) dictores A 1; fideles C 1; sancti add. C 3.
 l) baptismus A 2. m) post add. B. n) Pascasius A 2. C 2. o) disputavit A 2; disputat C 1. 3.
 p) bis scr. C 3. q) testetur C 1. r) nichil A 2. C 3.

1) Cf. Expos. Iohan. euang. c. 1. Tract. VI, ed. Bened. (Venetiis 1729) III, 2, col. 337.

2) De corpore et sanguine Domini c. 12, ap. Migne, Patrol. Lat. CXX, col. 1310 sqq.

differant^a. Quod, qui^b praedictis libris operam^c dedit, enucleatius^d absolutum esse non ambigit. Super ordinationibus^e autem clericorum frequens idcirco disputatio non processit, quia, duobus illis sacramentis evidenter expositis, hesitandi^f de tercio locum dubietas^g non invenit. Nunc autem modum^h excedens curiositas hominum novam mundo ingerit questionem et perspicuae luci plus intendendo minusque videndo conatur⁵ inferre caliginem. Quomodo, inquiunt, gratia sanctiⁱ Spiritus vel per malos datur vel a malis accipitur^k? Non adtendentes, quia gratia^l sanctiⁱ Spiritus ipse^m ordo aecclesiasticae dignitatis accipitur, quem videlicet sive indignusⁿ prebeat, sive indignus accipiat, Spiritus sanctus, qui aecclesiae suae iura disponit, ratum esse decernit. Ut enim beatus^o ait Hieronimus^{p.1}: *Episcopus, presbiter et¹ diaconus non sunt meritorum nomina,* 10 *sed officiorum.* Tamquam si vel tribunus ipse degener sit vel degenerem quempiam ad militiae^q ordinem provehat, ad conservandum tamen militiae suae^r ordinem imperator^r omne^l quod factum est firmum esse constituat^s; nec enim tribunicii iuris^t statuta convellit, qui^u ipsum tribunum^v necdum a proprii^w ordinis dignitate deiecit. Sed dicitur e diverso: Ecce euangelium clamat: *Qui non intrat per ostium, sed ingreditur^x* 15 *aliunde, ille fur est et latro.* Esto, ut ille, qui aliunde clandestinus^y irrepsit, furti et latrocinii constanter arguatur, me tamen, quia^z per ostium^a intromisit, sui procul dubio criminis participem non effecit^b. Ille itaque perpetrati sceleris supplicium luat, dummodo^c me alieni reatus preiudicium non involvat, nec alterius me^d exhibeat culpa dampnabilem, quem propriae innocentiae puritas reddit immunem. Porro de eo quod 20 dicitur, quoniam gratiam sancti^e Spiritus indignus homo accipere nequeat, constat procul dubio, quia corpus Domini, quod in sacris altaribus per sancti sacerdotis dedicatur officium, concepta sancti^f Spiritus virtute vivificatur^g et sanctificatur, ut nos vivificare^h valeat et sanctificare. Sicut in ipsis venerandis missarum secretisⁱ dicitur: *Per quem haec^k omnia, Domine^l, bona creas, sanctificas, vivificas, benedixis.* Neque enim aliter 25 vivificari^m posse creditur, nisi per Spiritum sanctum, cum, testante veritate, Spiritus sit, qui vivificat. Quero ergo, cumⁿ sanctus^o sacerdos caeleste illud munus, quod virtute sancti^p Spiritus vivificatum est et sanctificatum atque, ut^q confidenter loquar^r, eiusdem divini Spiritus gratia veraciter plenum, scelerato forte^s cuilibet porrigit, numquid^t propterea Spiritus^u sanctus corpus^v dominicum deserit et tamquam squalore^w 30 sordidi vasis nauseatus^x abscedit? Sed si^d ita est, quomodo verum est, quod perⁿ apostolum dicitur, quia indigne percipiens^y *iudicium sibi manducat et bibit, non diu-dicans corpus Domini?* Si enim, abscedente Spiritu, non illud iam^z corpus Domini, sed simpliciter communis est panis, non incidit in iudicium, qui nullum accipit sacramentum. Quodsi absurdum videtur et impium propter indigne^a suscipientes Spiritum^b 35 sanctum a Christi^c corpore separare^d, non^e durum videatur^f malos etiam homines ad

a) differunt C 3. b) cum B; qui deest C 1. c) opera B; opera deditus C 1. d) id est apercius superscr. A 1. e) ordinatione C 2. f) hesitando C 1. g) deest C 2. 3. h) modo dum, eras. modo A 1; modum deest A 2. i) Sp. s. A 2. C. k) suscipitur C 1; hoc autem add. C 3. l) deest C 1. m) ipso ordine A 2. n) dignus A 1. o) ait b. H. A 2. C. 40 p) Iheron. A 2; Ieron. C 1. q) suae add. B. r) quidem add. A 2. s) constituit B. C. t) iura A 2. u) per A 2. v) quem add. A 2. w) propria A 1. x) al. ingr. C. y) id est latenter superscr. A 1. z) qui B. C 1. 2; quem C 2. a) hostium A 1. b) fecit C 2. 3. c) dum in me C 2. 3. d) deest A 2. e) Sp. s. A 2. f) Sp. s. C 1 (virtute add. in marg.). g) vivificat B. h) sanctif. val. et viv. A 1. i) decretis C 1. k) Dom. haec bona (omnia deest) A 2. l) semper add. B. C. m) vivificare A 2. 45 n) deest C 3. o) sac. sanctus C 1. p) Sp. s. C 2. 3. q) inconfl. C 1. r) deest C 2; dicam C 3. s) deest A 2; cuil. f. C 1. t) numquam C 1. u) s. Sp. C 3. v) dom. c. A 2. w) squalitate A 1; splendore C 3. x) nauseatur C; ac add. C 3. y) accipiens C 1. z) superscr. A 2. a) deest A 1. b) s. Sp. A 2. B. c) corp. Chr. C. d) separari C 1. e) nisi C 3. f) indicatur A 2.

dignos meritorum exitus Spiritum sanctum posse suscipere^a. Hinc est^b, quod beatus Augustinus in expositione^c epistolae sancti Iohannis apostoli^d sic loquitur, dicens: *Habere baptismum et malus potest, habere prophetiam et malus potest. Invenimus Saul regem^d habuisse prophetiam; qui persequabatur^e sanctum David, impletus est* 1.Reg.19,23.
spiritu^f prophetiae et prophetare coepit. Accipere sacramentum corporis et sanguinis Domini et malus potest. Nam de talibus dictum^g est: 'Qui manducat et bibit indigne^h, iudicium sibi manducat et bibit'. Habere nomen Christi et malus potest, idⁱ est christia- 1.Cor.11,29.
nus^k vocari et malus potest. De quibus dictum est: 'Polluebant nomen Dei sui'. Ergo habere sacramenta omnia et malus potest, habere autem karitatem et malus esse non cf. Ez. 36,22.
potest. 43, 8.
 Si ergo^m iuxta tanti doctoris sententiam omnia sacramenta malus habet, quomodo ridenda fatuitas hominum impudenterⁿ blaxterat^o, quia symoniacus sacramenta non habet? Audiamus, quid^p idem preclarus^q doctor ex eadem re alibi dicat^r, ut nimirum, quam sententiam in hac, quam ventilamus, questione tenuerit, tanto liquidius, quanto frequentius innotescat^s. Nam cum de^t benedictione Ysaac in filium loqueretur, 15
adiexit^u: Iusti, inquit^a, hominis quantum ad conscientiam pertinet, voluntas bona est, quantum autem ad prescientiam, immunis est ab^l adversis; Deus enim solus est, qui^v de futuris iudicat. Ac per hoc Ysaac iustus, quantum ad^w presentem^x humanitatem^y dignum est, maiorem filium suum^z benedicendum^a magis putabat. Sed Deus, qui occultorum cognitor^b est, minorem benedictionem mereri ostendit, ut in benedictione
non hominis ostenderet esse beneficium, sed Dei, quia^c officii dignitas est^d, non hominis meritum, quam Dei sequitur benedictio. Denique dictum est^e a Deo in Numeris ad Moysen et Aaron sacerdotes: 'Vos ponite nomen meum super filios Israhel^f, ego Domi- Num. 6, 27.
nus benedicam eis', ut gratiam^g traditio per ministerium^h ordinatiⁱ transfundat hominibus^k, nec voluntas sacerdotis^l obesse aut^m prodesse possit, sed meritum benedictio-
nem poscentis. Quanta autem dignitasⁿ sit ordinis sacerdotalis, hinc advertamus: Dictum est autem de nequissimo Caipha interfectore Salvatoris inter cetera: 'Hoc autem Ioh. 11, 51.
a semetipso non dixit, sed, cum esset princeps sacerdotum anni illius, prophetavit'. Per quod ostenditur, spiritum gratiarum non personam sequi^o aut dignitatem, sed ordinationem^p traditionis, ut, quamvis aliquis boni meriti sit, non possit benedicere,
nisi fuerit ordinatus, ut officium ministerii exhibeat. Dei autem est effectum tribuere benedictionis. Haec itaque beati^q viri verba tam plana^r sunt tamque^s perspicua, ut, quisquis haec postquam semel attenderit^t, pertinaci tamen animo parat adhuc obstinate contendere, non iam Petrum³, qui nihil est, sed magnum potius Augustinum convin-
citur impugnare. Quid enim apertius eo quod dicitur, quia in benedictione sacerdotis^u non hominis^v est^w beneficium, sed Dei; et: officii dignitas est, quam^x Dei sequitur^y bene-

- a) accipere C1. b) enim add. C1. c) expositionem A1. d) deest A2. e) persequabat C3.
 f) spiritus B. g) scriptum A2. h) indigne — bibit des. C3, iudicium — bibit des. C1. 2, ubi et cetera.
 i) id — potest des. C2. k) voc. chr. A1; chr. appellari C1. l) deest C3. m) deest C2. ed.
 n) inpuenda C2. 3. o) blaxterat C; id est balbutit superscr., et glossa in marg.: blaterare id est non
 40 ad plenum proferre verba A1. p) quod A2. C. q) beatus A2. r) dicit C2. 3. s) innotescit C2.
 t) deest C2. u) Verba Augustini add. in marg. C1. v) quid fut. C3. w) ad pr. h. des. C2.
 x) presentiam C1. y) deest B. C. z) benedicit quem add. A2; suum deest C1. a) m. ben. A2.
 b) est c. A2. C1. 3. c) cui C1. d) post add. B; deest C; non est A2. e) deest C3.
 f) et add. C1. g) gratie C. — gratie traditionem C1. h) mysterium A1. i) ordinati corr.
 45 ordinationis A1; ordinantis August. k) omnibus A2. l) sacerdotum C2. m) vel C3. n) sit
 dign. sac. ord. A2; sit dign. ord. sac. August. o) aut dign. sequi C3. p) ordinationis traditiones C2. 3.
 q) verba b. v. A1. r) plena corr. plana B; plena C2. 3. s) que deest C2. 3. t) si add. A1.
 u) sacerdotum C2. 3. v) hominum C3. w) ben. est A2. x) quia C3. y) b. seq. A1.

1) In epist. Ioh. ad Parthos cap. 4. Tract. VII, 6, ed. Bened. (Venetiis 1729) III, 2,
 50 col. 874. 2) Quaest. Vet. Testam. quaest. VII, ed. Bened. (Venet. 1729) III, 2, col. 1030.
 3) Sc. Damiani, auctorem.

dictio, non^a hominis^b meritum; postremo: spiritum gratiarum non personam sequi aut dignitatem, sed ordinationem traditionis? Et revera quid mea^c interest, cuius meriti meus^d sit ordinator, dummodo, quod ille forte mercatus est, mihi^e gratis impertiat^f et, quo^g ipse^h clandestinus irrepsit, ostiatim me civemⁱ exul^k, exter^l domesticum, heredem mercennarius introducat? Neque enim^m a quo, sed ad quod provehorⁿ, magnipendo. ⁵ Constat igitur, quia, sicut^o duo^c illa quae superius dicta sunt, baptismus^p videlicet et salutaris eucharistiae sacramentum, neque meliora per bonos neque deteriora per malos fiunt, ita nihilominus et ordinatio clericorum.

X.^a Quod Spiritus sanctus non ex merito sacerdotum, sed ex ministerio datur.

10

Numquid denique et Caiphas ille dignus fuerat, per quem Spiritus sanctus vivificae mortis Christi mysterium^r loqueretur? Nam cum dixisset: *Expedi^s, ut unus moriatur^t homo pro populo, ne^u tota gens pereat*, protinus^v euangelista subiunxit^w: *Hoc autem^x a semetipso non dixit, sed, cum esset pontifex anni illius, prophetavit*. Propheticum^y plane spiritum ad momentum accepit, non ut ipse, quod^z vaticinabatur, ¹⁵ agnosceret, sed ad hoc potius, ut conspiratores^a suos ad accelerandam mortem dominicam avidius^b incitaret. Nobis nempe, non sibi vidit et occultum sapientiae thesaurum, quem^c ipse ignorabat, aperuit. Nam et a symoniacis Caiphas^d iste non prorsus extraneus reperitur, si vigilanter veteris historiae series recensetur. Nimirum sicut^e Eusebius Cesariensis in aeccelesiastica narrat^f historia¹, ut eadem hic quoque^g verba ²⁰ ponantur: *Legalibus preceptis^h iam per illud tempus viⁱ et ambitione cessantibus, nulli quippe^b pontificatus honor vitae vel^k generis^l merito reddebatur, ita ut anni^m iam successioneⁿ mutarentur*. Deinde, Iosepho^o in testimonium^p deducto^q, per unius quadriennii^r spacium quatuor^s pontifices^t annali quemque^u sacerdotio perfunctos sibi invicem successisse^v testatur. Valerius, inquit, *Gratus^w, Anna sacerdotio deturbato, ²⁵ Ismahelum^x pontificem designavit, filium Baffi^y; sed et hunc non multo post abiciens, Eleazarum, Ananiae pontificis filium^z, pontificatui^a subrogavit*. Post annum vero^b etiam^c hunc arcet officio et Symoni cuidam, Canifi^d filio, pontificatus tradidit ministerium^e, quo non amplius et ipse quam^f unius anni spacio perfunctus, Iosephum, cui et^g Caiphas nomen fuit, accepit successorem. Ecce Caiphas neque gratis neque ³⁰ legaliter intelligitur sacerdotium^h suscepisse, nimirumⁱ qui, deturbatis^k aliis et violenter eiectionis, ipse in locum alienae^b dignitatis obrepsit, et tamen prophetiae spiritum in-

a) n. h. m. des. A 1. b) est add. C 1. c) deest C 1. d) non A 2; sit meus C.
e) gr. m. C 3. f) impertiat B. C. g) quod A 2; qui C 2. 3. h) ille A 2; se C 3. i) cui est A 2. k) et add. C 1. l) extra A 2; et C 1. m) deest A 2. C 2. 3. n) proveor A 1. ³⁵ o) sic C 2; quod ed. p) baptismum A 1. q) Capitulum X h. l. A 2; cap. inscr. deest C 2. 3. r) ministerium C 2. s) vobis add. A 2. t) h. m. C 2. u) et non A 2. C 1. 3; et nisi C 2. v) pr. e. s. des. A 1. w) subdit euang. C 2. x) deest A 1. y) Prophetavit C 3. z) qui C 1. 2. a) id est insidiatores add. A 2. b) deest A 2. c) quod A 2. d) iste Cayphas C 2. 3; Cayphas semper B, aliquoties C 2. 3, alibi Kaiphas vel Kayphas C 2. e) deest C 3. f) testatur A 2. ⁴⁰ g) deest C 1. h) deest A 1; ecclesiasticis vim per i. t. C 1. i) viget a. A 1. k) et C 3. l) generi B. m) annuis Rufin. et sic ed. n) successoribus A 1. o) de Ioseph C 2. 3. p) testimonio B. q) ducto C 3. r) quadringenii C 1. s) quattuor A 1. t) pontificales C 2. u) q; A 2. v) successione C 2. w) Gaius C 1, ubi Annas in marg. x) Ismaelum A 2; Ismahelem B. C 2; Hismahelem C 1; Israhelem C 3. y) Bassi A 2. C 2. z) deest A 1. a) pontificatus C 3. ⁴⁵ b) deest C 2. 3. c) hunc etiam C 1. d) Camphi A 2; Camfi B; Canyfi C 3; Canifici C 1; Camithi Rufin. e) mysterium A 1. f) deest C 3. g) cui nomen C. fuit A 2. h) susc. sac. C 2. 3. i) quippe C 2. k) deturbatus C 2.

1) Rufini versio Hist. eccl. I, c. 12.

dignus^a accepit. Unde et beatus Hieronimus^b in commentario euangelistae^c Mathei¹:
Moses, inquit, Deo^d iubente preceperat, ut pontifices patribus succederent, et generis
series texeretur in sacerdotibus. Refert Iosephus^e istum Caiaphan^f unius tantum anni
pontificatum ab Herode precio^g redemisse. Nam, ut ita loquar, in manu ceci lumen^h
 5 est positum, non quod ille conspiceret, sed quodⁱ aliis ministraret^k. Non enim^l ex
 merito ille^m propheticum spiritum, sed ex ministerioⁿ, quo fungebatur, accepit. Regnum
 namque^o et sacerdotium a Deo cognoscitur institutum^p, et ideo, licet amministratoris
 persona prorsus inveniatur indigna, officium tamen, quod utique bonum est, competens
 aliquando^q gratia comitatur. Hinc est enim^r, quod Nabuchodonosor^s, postquam tres pueros Dan. 3.
 10 in caminum misit incendii, quamvis alii^t plures adessent, solus tamen quartum, cuius
 species erat^u similis filio^v Dei, conspiciere potuit. Nam Spiritus^w sanctus oculos mentis
 eius aperuisse credendus est, ut quod alios latebat solus aspiceret^x et quod aspexit
 ultro^y etiam agnovisset^z. Hinc Pharao somnium vidit, per quod venturae sterilitati^a, cf. Gen. 41.
 ne famis^b inpatiens Aegyptus profligaretur, occurrit. Hinc Abimelech^c divinae allocu- ib. 20, 6, 7.
 15 tionis oraculum^d meruit et, ut Saram^e viro redderet, ne repente moreretur, audivit.
 Reges enim et^f sacerdotes, licet nonnulli eorum reprobi^g sint per notabilis vitae meri-
 tum, dii^h tamen et christi dici repperiuntur propter accepti ministeriiⁱ sacramentum.
 Hinc est, quod servus Hebreus diis applicari ex^k lege precipitur, hoc est sacerdotibus Exod. 21, 6.
 presentari; hinc alibi dicitur: *Ne detrahas^l diis*, id est, ne sacerdotibus^m deroges; hinc Exod. 22, 28.
 20 Saul, cum iamⁿ divina sententia regalis solii fuisset^o arce deiectus, nihilominus adhuc
 christus Domini usque ad obitum^p dicebatur. In lege quoque^q precipitur, ut omne
 primogenitum masculini sexus sanctum Domino^r vocaretur. Sed si meritum cuiusque Exod. 13, 2.
 diligenter adtenditur, numquid Esau sanctus iure vocabitur? De quo nimirum divina
 voce dicitur: *Esau odio habui*. Numquid Amon^s sanctus erit^t, qui dum in sororis Mal. 1, 3.
 25 concubitu impudenter exarsit, fratris Absalon gladium, ultorem videlicet incestuosi
 criminis, proprio sanguine madefecit? Numquid Manasses, numquid Ochozias^u sancti
 recte dici possunt^v, quorum alter, scriptura teste^w, omnem caeli^x miliciam coluit, alter, 4. Reg. 21, 3.
 dum^y Beelzebub, deum Accaron^z, de vitae diuturnitate consuluit, miserando exitu vitam cf. 4. Reg. 1.
 in perfidiae suae desperatione conclusit? Aliud namque est ex vitae meritis sanctum
 30 esse, aliud ex ministerio^a conditionis dici.

XI.^b Non mirum, si Spiritus sanctus ab indignis accipitur, cum et^c
 Filius sit^d ab impiis comprehensus.

Et^e sanctitatis quidem meritum in alium non^f transfertur, ordo autem ministerii in

- a) acc. ind. A 2. b) Iheronimus A 2; Ieronimus *add. in marg.* C 1. c) euang. A 2;
 35 euangelie C 2. d) iub. Deo precepit C 1; precepit Deo iub. C 2, 3. e) Ioseph B. C 2. f) Cay-
 phan h. l. A 1. C 1, 3; Kaiphan B. C 2; Caiapham A 2. g) priore dimisisse A 1; pr. coemis-
 se C 3. h) pos. est l. B. C. i) ut C 2, 3. k) subministraret A 2. l) *deest* C 2, 3. m) pr. sp. ille A 2.
 n) mysterio A 1. o) atque A 1. p) esse constitutum C 1. q) gr. al. A 2. r) *deest* A 1.
 s) Nabugod. A 2. t) *deest* A 2. u) sim. erat C 1. v) dei f. C 2, 3. w) oc. m. eius sp. s.
 40 aper. C. x) conspiceret C 2. y) etiam ultro C 2, 3. z) agnovit e *corr.* A 1. a) sterili-
 tatis f. C 1 (ne *deest*). b) famē A 2. c) Abimelec A 2. d) meruit orac. A 2. e) Sar-
 ram A 2. f) ac A 1. g) sint rep. A 2. h) dii — sacramentum *des.* C 1. i) mysterii C 2.
 k) ex l. *des.* C 3. l) *detrahes* C 2; *tradas* C 3. m) der. sac. C 2; deroges *deest* C 3.
 n) *deest* C 3. o) arce fuisset dei. C 2, 3. p) usque adhuc die. C 2. q) quippe C 1.
 45 r) domini C. s) Ammon A 2. C 2, 3; Ammon *post corr.* Amon B. t) erat C. u) Ocho-
 zia C 2; Ochozia C 3. — r. s. B; recti (sancti *deest*) C 2, 3. v) possint C 2. w) testante C 3.
 x) mil. celi A 2. y) *deest* C 1. z) Accaron A 2; Anacaron C 3. a) ministerii conditione C 2, 3.
 b) *num. cap. deest* h. l. A 2. c) dei *add.* B. C 2, 3. d) ab impiis sit C 3. e) At C 3.
 f) *deest* C 3.

plures, prout^a aecclesiastica postulat institutio, propagatur. Ubi nimirum non discernendum^b, quis consecrationis officium habeat, sed quid habeat. Aliud namque^c est gratiae sacramentum, aliud est^d ipsa gratia. Sacramentum^e siquidem^f gratiae^g dat omnipotens Deus^h etiam per malos, ipsamⁱ autem gratiam nonnisi per semetipsum. Saepe namque Deus^k, ut dictum est, et illis^l spiritum suum ex largitate suae^m clementiae prerogat, quosⁿ tamen per meritum pravae conversationis ignorat. An non et illi spiritum Dei indubitanter habuerant, qui venientes ante tribunal iudicis clamantⁿ: *Domine, nonne in nomine tuo* Math. 7, 22. *prophetavimus*, et cetera quae secuntur? Quibus videlicet^o ilico respondetur: *Discedite a me, operarii iniquitatis, nescio vos*. Qui nimirum dum se et^p prophetiae spiritum habuisse testantur, et tamen repulsionis sententiam subeunt, patenter ostenditur, quia^q 10 in quibusdam neque^r propter pravitatem vitae Spiritus sanctus excluditur, neque propter Spiritum sanctum, quo irreverenter abusi sunt, vita dampnabilis excusatur. Sicut enim, Ioh. 3, 8. testante Domino: *Nescis, unde^r veniat, aut^s quo vadat*, sic etiam scire non^t potes, cur aliquando^u et in reprobos^v homines veniat atque per eos suae voluntatis indicium^w 1. Cor. 2, 15. promat. Nam cum apostolus dicat, quia^x *spiritualis homo iudicat omnia et a nemine^y iudicatur*, quis^z iudicet ipsum^z Spiritum sanctum, si et^a in pravos^b non abhorreat^c archana quadam^d, quam^e ipse novit, discretionem descendere, qui^f etiam coessentialem et coaeternum sibi Dei filium noluit ex impiorum manibus liberare? Unde per Salomonem^g dicitur: *Benignus est enim^h spiritus sapientiae, et non liberavitⁱ maledictum a labiis suis*. Benignus namque^k Spiritus sanctus congrue^l dicitur, quia^m mala meren- 20 tibusⁿ bona retribuit^o et dignis supplicio gratiae suae^a munus impertit. Quis^p autem hoc loco maledicti nomine^q nisi redemptor noster debet intellegi? qui ut nos^r a maledictionis vinculo solveret, ipse^s non respuit maledictionibus subiaccere. Unde et Paulus dicit: *Christus, inquit^t, nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia^u scriptum est^v: 'Maledictus omnis^w, qui pendet in ligno', ut in gentibus^x 25 benedictio^x Abrahae fieret in Christo Iesu, ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem*. Benignus ergo Spiritus sanctus non liberavit^y maledictum a labiis suis, quia cuncta dominicae passionis mortisque supplicia, quae de Christo per ora prophetarum ante predixerat, congruo tempore per exhibitionem operum efficaciter adimplevit. Tunc enim quodammodo a suis eum labiis liberaret, si, quod de illo prophetis^z enuntiarat 30 oraculis, per rerum ordinem non impleisset. Ubi notandum^a, quam profunde, quam mystice simul congruat doctoris utriusque sententia. Quod enim unus dixit, quia *spiritus^b non liberavit^c maledictum a labiis suis*, hoc est, quod alter asseruit: *ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem*. Atque ut ostendat^d vir sapiens, de quo maledicto loqueretur, premissa^e sententia protinus addidit: *Quoniam renum illius testis est* 35 *Deus et cordis eius^f scrutator est verus et linguae illius^g auditor*. Quia enim Patris

a) ut C 1. b) est add. C 1. 3. c) est namque C 2. 3. — sacr. gr. C 1; gr. deest C 3.
d) ipsa est A 2. B. e) Sacramenti B (?); sacramenti. Siquidem gratiam ed. f) quippe C 3.
g) deest C 3. h) dominus C 1. 2. i) ipsis B. k) ut d. est deus A 2. l) per add. C 1.
m) cl. sup. C 3. n) clamabunt ed. o) deest A 1; ilico vid. C 1. p) deest C 2. 3. q) nec C 2. 3. 40
r) spiritus add. B. C. s) vel A 2. C 1. 2; a C 3. t) deest B; sciri potest (non deest) C 2. 3.
u) et al. in r. A 2; al. veniat et in r. h. C 1. v) probos C 2. w) iudicium C 3. ed. x) qui C 3.
— spiritalis C 2. y) videlicet add. C 3. z) deest C 2. a) deest C 3. b) homines add. C 1. 2.
c) abhorret C 3. d) quedam A 1; deest C 1. e) deest B; quem A 1; qua C 1; quam ipse novit
des. C 2. f) quia C 1. g) Salemonem A 1. C 2. h) deest C 2. 3. i) liberabit C 2. 3. 45
k) est et add., Sp. s. des. C 3. l) dicitur congrue C 2. m) qui male C 2. 3. n) e corr. B; parantibus C 1; parentibus C 2; petentibus C 3. o) tribuit C 2. 3. p) Qui C 3. q) maledictionem B. C 1.
r) a mal. nos A 2. s) ille C 2. 3. t) deest ed. u) sicut C 1; deest C 3. v) quidem add. C 2. 3.
w) omnis qui pendet des. C 3. — pendit C 2. x) fieret ben. Abr. A 2; Abr. ben. f. C 1. y) liberat C.
z) propheticus enuntiat orationis C 2; enuntiat pr. oraculis C 3. a) est add. A 2. b) deest C 2. 50
c) liberabit C 2. 3. d) ostenderet C. e) promissa C 3. f) illius servator B.

et Filii inseparabilis et coessentialis est unitas, renum Filii testis^a et cordis eius scrutator iure Pater asseritur, cuius nimirum virtus et sapientia ipse Filius nulla ab eo creditur^b inaequalitate diversus, nulla probatur abiunctione^c semotus. Linguae etiam illius auditor est, sicut ipse testatur: *Pater*, inquit, *gratias ago tibi, quoniam audisti* ^{Ioh. 11, 41. 42.} *me; ego autem sciebam^d, quia semper me^e audis*. Idcirco igitur^f spiritus non liberavit^g maledictum a labiis suis, quia Deus^h testis atque scrutatorⁱ est cordis illius et linguae^k auditor, acsi patenter diceret^l: Ideo Dei filius passionis supplicia pertulit, quia ipse Filius, cui cum Patre et^m eodem Spiritu sancto una voluntas, una estⁿ providentia, id fieri pro humani generis salute decrevit. De quo nimirum apostolus: *Qui^o dilexit* ^{Gal. 2, 20.} *me^p, inquit, et tradidit semetipsum pro me^q*. Ut ergo ad proposita^r redeamus, quid mirum, si Spiritus sanctus aliquando in reprobos veniat, cum et^s Filius eiusdem cum eo naturae atque potentiae impiorum se manibus tradidit et non solum se eorum verberibus affici, sed et inferri^t sibi mortis atrociam^u non contempsit?

XII. Quod donum Dei nulla ministrorum contagione polluitur^v.

Si enim visibilis^w solis huius radius^x nullas caligosae^y cuiuslibet scrobis tenebras patitur, nullis cloacarum sordibus inquinatur, quid mirum, si summus et incircumscriptus Spiritus tenebrosa vel^z sordida quorundam pectora suo splendore perstringat^a, ipse tamen nihilominus in sua mundicia^b et puritate permaneat? Cuiuscumque ergo^c criminis reus extiterit illè qui consecrat — nimirum sive superbus, sive luxuriosus, sive homicida, sive etiam symoniacus —, ipse quidem pollutus est et letali procul dubio lepra perfusus, sed donum Dei, quod per illum transit, nullius^d tabe polluitur, nullius contagione^e foedatur. Purum namque est, quod per illum fluit, mundum^f et liquidum ad terram^g fertilem transit. Sancta namque aeclesia hortus deliciarum et spiritualis^h est paradysus, karismatum videlicet supernorum fluentisⁱ irriguus. Ponamus ergo, ut mali sacerdotes quodammodo^k lapidei sint^l canales: in lapideis autem^m canalibus aqua nilⁿ germinat, donec per eos decurrens in fecundas se areolas^o fundat. Licet enim plures reprobos^p sacerdotes seriatim^q temporum^r vices attulerint, videlicet ut et^s consecrantes et consecrati aequè reperiantur indigni, fons tamen ille vivus^t non restringitur, quominus usque ad^u finem seculi^v per nemus aeclesiae profluat, ut^w non solus^x ille sacerdotalis ordo, sed et omnes in Christo renati salutis suae poculum hauriant. Per sacerdotes siquidem baptismus et^y chrisma tribuitur, et omne aeclesiastici^z sacramenti ministerium^a exhibetur. Si ergo sacerdotum pravitas divina posset dona reprimere, illis certe prevaricantibus necesse erat totum genus humanum a divinis beneficiis^b resilire. Quodsi illis stantibus homines munera superna susciperent, labentibus^c autem nullatenus impetrarent, necessario iam non Deo, sed sacerdotibus utique causam atque omnem vim propriae salutis ascriberent^d. Sed absit, ut mihi obesse^e valeat minister^f malus, ubi procul

a) est *add.* C 3. b) ineq. cred. C 1. c) abiunctione C 2. d) nesciebam C 1. e) *deest* B; semper *audis* C 3. f) ergo C 2; *deest* C 3. g) liberabit C 3. h) *deest* A 1; quia Deus — suppl. *pertulit des.* C 3. i) servator *post corr.* B. k) eius *add.* A 1. l) diceretur A 2. m) eodem-
40 que C 1; eodem *deest* A 2. n) prov. est C 2. o) Quia C 2. p) nos C. q) nobis C. r) propositum A 1. s) cum fil. et si eiusdem C 2. 3. t) ferri *corr.* inferri C 2. u) atrocita-
tem C 2. 3. v) polluitur A 2. C 2. 3. w) invisibilis, in *adrasum* B. x) radiis C 3. — nullius C 1. y) caliginosae *ed.* — ser. cuiusl. C 3. z) et A 2. a) prestringat A 1; pertingat A 2. b) pudici-
cia C 2. 3; mund. sua A 2. c) *deest* A 2. d) nullus *post corr.* nullius B. — labe A 2.
45 e) contagionem *corr.* contagione B. f) immundum A 2. g) fert. t. A 2. h) spiritaliter C 1. 2; specialiter C 3. i) *deest* C 3. k) ut *add.* A 2. l) sunt B. m) ergo C 1. n) germ. nichil C 3. o) areolos C 2. p) *deest* C 2. 3. q) feriatim C 2. 3. r) tempora C 2. — vices *deest* C 2. 3. s) *deest* A 1. t) vivens C 1. u) ad f. *des.* C 2. 3. v) seculo permanemus C 2. 3. w) unde C; ut — poc. hauriant *des.* A 2. x) solum C 1. y) *deest* A 2. z) *deest* C 2. a) mysterium C 2. 3.
50 b) laudibus C 2. 3. c) labantibus C 1. d) adscribent (re *post superscr.*) B. e) obesset C 3. f) malus min. C.

dubio bonus est dominus, aut^a maliciosus prece, ubi est^b benivulus iudex. Non enim exhorret^c columba, non nauseat sordentium quorumlibet^d ministerium, dum ille^e, in quem tota descendit, solus consecrationis teneat principatum. Per hoc enim unitas^f aecclesiae stat, quia Christus^g apud se consecrandi virtutem tenuit et in neminem ministrorum consecrationum iura^h transfuditⁱ. Nam si consecratio ex sacerdotis merito vel^j virtute procederet^k, ad Christum profecto nullatenus pertineret. Sed quamvis pontifex manus imponat et benedictionis verba per iniunctum sibi ministerium proferat, Christus est certe, qui consecrat et archana maiestatis suae virtute sanctificat. Hinc est^l quod ad^m Moysen divina voce precipitur: *Loquere Aaron et filiis eius: Sic benedicetisⁿ filiis Israel et dicetis eis: 'Benedicat tibi Dominus et custodiat te^o; ostendat Dominus^p 10 faciem suam tibi et misereatur tui^q; convertat Dominus vultum suum ad te et det tibi pacem'*. Moxque subiungitur: *Invocabunt, inquit, nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis*. Sacerdotum ergo est divinum nomen super eos, qui consecrandi sunt, invocare, sed ipsius Dei proprium^r est interius^p benedicere. Ministris plane exterior consecrationis ordo tribuitur, sed soli Domino ipsius consecrationis efficacia reser- 15 vatur. Unde est^s quod ipse dixit^t in Exodo: *Ego Dominus, qui sanctifico vos*. Si igitur^u Dominus est^v, qui sanctificat, cur timendum^w, ne^x plectibilis cuiusquam^x servi reatus obsistat?

XIII. Quod sive^p verbi sive sacramenti minister Dei donis non possit obsistere.

Conqueritur autem^p apostolus^r, quia^z quidam falsi fratres propter invidiam^a et contentionem Christum predicarent non sincere. Sed quid ad haec? Numquid prohibendos esse decernit? Audi ergo quid^b sequitur: *Quid enim, inquit^c, dum^d omni modo^e, sive per occasionem sive per karitatem^f Christus annuntietur, et^g in hoc gaudeo, sed et^d gaudebo*. Porro autem habet Christus^h ministros verbi, habetⁱ ministros^k nihilomi- 25 nus sacramenti, utriusque profecto muneris alios fideles et bonos, alios^l nequam et perfidos; sed neque a bonis melius, neque^m a malis accipitur peius. Ministri siquidem sunt diversiⁿ, sed unum est utique^o quod prebetur. Bonus plane est auctor munerum^p, et quod dat nullas contrahit maculas ex obsequio ministrorum. Pura fuit vena et superfluo leprosa^q manus propinantis adtenditur, ubi clarum atque perspicuum est quod 30 hauritur^r. Quid enim ad momentum^s rei, sive bonus sive malus sit qui ministrat, dummodo unus idemque semper sit, qui sive verbi sive sacramenti^t principalis auctor existit^u? In exhibendis sane miraculorum signis vel in prophetiae oraculis sive etiam in habendis virtutibus piae religionis gratia sancti Spiritus^v minuitur vel augetur. Sicut magistro^w Heliseus petiit dicens: *Peto, inquit, ut fiat duplex^x spiritus tuus in 35 me*. Quae nimirum petitio in Helisei^y miraculis impleta fuisse dignoscitur^z, in quibus

a) autem C 3. b) superscr. A 2; et A 1; ben. est C 1. c) exhorreat A 2. d) quodlibet C 2. 3. e) deest C 2. 3. f) eed. un. C 2. 3. g) et add. C 1. — consecr. apud se A 1. — consecrationis corr. consecrandi C 2. h) ipsam B. i) transfundit A 2. k) procederent B. l) et add. C 2. m) per C 2. 3. n) benedicetis A 2. o) et add. C 2. 3. p) deest A 2. 40 q) tibi A 2. B. C 3. r) est pr. A 2. C 2. 3. s) est quod des. A 2. t) dicit A 2. u) ergo B. v) deest A 1. C 3; superscr. A 2. w) est add. C 2. 3. x) deest C 3. y) Paulus add. in marg. C 1. z) quod C 3. a) cont. et inv. C. b) quod A 2. C 2. 3. c) inquit B saepe. d) deest C 3. e) omnino A 2; omnimodis C 1. f) veritatem ed. ex Vulg. g) deest C 2. h) deest A 2; inter C. i) deest C. k) nichil. min. A 2, ubi min. in loco raso. l) infideles add. C 2. 3. 45 m) nec B. C 1. 3. n) adversi C 3. o) deest C 2. 3. p) numerorum C 3. q) lepra corr. leprosa A 1, ubi manus deest; leprose C 3. r) auritur A 1. B. s) monumentum A 2. t) sa superscr. B. u) existat A 2; ex(s)titit C 2. 3. v) non add. A 1. w) a mag. A 2. C 3; magistrum H. petivit C 1. x) spir. tuus dupl. A 2. C 2. 3. y) Helysei h. l. A 1. 2. C 2; in iterum add. A 2. z) dinosc. A 2.

certe et^a maior virtus quam in Helyae signis et duplex numerus invenitur. Quod qui eorum hystorias studiose considerat, non ignorat. At^b non in^c officiorum gradibus fit ista diversitas, neque enim^c alius alio magis est presbiter sive diaconus aut quilibet^d horum. Illic plane fides atque devotio postulantis adtenditur, hic solummodo aecle-
 5 siasticae institutionis ordo^e servatur. Audiamus, quid de malis predicatoribus Dominus dicit^f: *Super cathedram^g Moysi sederunt scribae et Pharisei. Omnia quaecumque* Matth.
23, 2. 3.
dixerint^h vobis, servate et facite, secundum veroⁱ opera eorum nolite facere. Si ergo sacerdotis cuiuslibet pravitas non preiudicat^k verbo, quod per illum audientibus datur^l, quo pacto obesse^m valeat sacramento, quod nonⁿ homine, sed^o Deo auctore tribuitur?
 10 Uterque nimirum, et is^p qui predicat et ille qui consecrat, ministrator est, non^q dona-
 tor. Unde fit plerumque, ut una quidem sit doctoris^r lingua, sed non uno modo apud auditorum mentes eius fructificent^s verba, dum alterius cor velut glaciali frigore torpeat, alterius^t spiritus audito verbo mox divini amoris igne fervescat. Unde ergo fit, quod^u verba, quae ex uno ore^v prodeunt multorumque^w aures uniformiter^x feriant,
 15 non uno modo ad cordium archana pertingunt, nisi^y quia alius est, qui extrinsecus ex officio linguae ministrat, alius qui propria virtute voces predicantis per interiora dispensat? Sive ergo in erogandis doctrinae verbis sive in aecclesiasticis ordinibus conferendis^z, nequaquam sacerdos suis virtutibus^a utitur, sed^b solum exsequitur iniunctae amministrationis^c officium, quo^d potitur. Alioquin^e, si ex merito sacerdotis ista proce-
 20 derent, omnem profecto fidem divinae gratiae vacuarent^f.

XIII.^g Quod de^h spiritu suoⁱ non ipse^k Moyses, sed^l Deus dedit septua-
 ginta viris.

Neque enim homo dat quod divinum est, sed qui malis bene utitur, unus est Deus, qui sive per bonos sive etiam per malos solus sua dona largitur. Atque ideo
 25 divinae gratiae donum neque ex malorum amministratione^m minuitur neque per bonorum executionem prorsus augetur. Quod nimirum manifeste cognoscitur, si ille sacraeⁿ tenor hystoriae^o ad memoriam revocetur. Dixit enim Dominus Moysi: *Congrega mihi* Num. 11,
16. 17.
septuaginta^p viros de senioribus Israel, quos tu nosti, quod^q senes populi sint ac magistri, et duces^r eos ad ostium^s tabernaculi federis faciesque^t ibi stare tecum, ut
 30 *descendam et loquar tibi et auferam de spiritu tuo tradamque eis.* Ubi notandum, quod non ait: 'auferes de spiritu tuo tradesque^u eis', sed potius: *auferam^v et tradam*, ut profecto ostenderet, quia non homo^w homini Spiritum sanctum tradit^x, sed solus ipse^y est, qui, prout vult, gratiae suae dona distribuit. Unde et paulo post subditur:
Descenditque Dominus per nubem et locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat ib. 11, 25.
 35 *in Moyse, et dans septuaginta viris.* De spiritu autem Moysi viris dedisse Dominus dicitur^z, ut et ordinatores et ordinatos unum debere spiritum habere perspicue^a doceatur, quatinus rectores aecclesiae nequaquam inter se diversa sentiant^b, unde scismata,

a) deest A 2. C 3. b) An A 2. C 1. c) deest A 2. d) quodlibet B. C 1. e) serv. ordo B. f) ait A 1; dicat A 2. g) cathedra B; inquit add. B. C; euangelium add. in marg. C 1.
 40 h) v. dix. C. i) op. vero C 2. 3. k) predicat C 3. l) illum predicatur C 2. 3. m) val. obesse C 3. n) ab add. A 2; a nemine C 2. 3. o) a add. A 2. p) his B. q) min. et C 3. r) l. d. A 2. s) v. fr. C 1. t) vero add. B. C. u) ut C 1. v) deest C 1; ex amore C 3. w) que deest C 1. x) informiter A 2; conformiter C 1. y) non C 2. 3. z) consecrandis C 2. 3; ordinibus iterum add. C 3. a) viribus A 1. b) non C 3. c) ministr. C 3. d) quo p. des. C 3.
 45 e) aliqui C 3. f) evacuantur C 1. g) num. cap. deest C 1. h) deest A 2. B. i) sancto C 2. 3. k) deest C 3; per se ed. l) ipse add. h. l. C 3. m) ministratione B. C. n) t. s. C 1. o) ist. A 1. p) septuaginta B; LXX de senioribus viros C 3. q) qui C 1. 3; quia C 2. r) deduces A 1. — eoꝝ corr. eos B. s) hostium A 1. t) eos add. C 1. u) tradesque — auferam des. C 2; eis deest C 3. v) de spiritu tuo add. C 1. 3. — tradamque C 1. w) homini homo C 1. x) tradat B. C 1; deest C 2. 3.
 50 y) ipse est des. A 2, ubi qui superser. z) noster C 2. a) perspicuum A 2; hab. sp. p. C 2. 3. b) sententiant C 3.

quod absit, aut hereses pestilenter^a emergant, sed unum^b omnes concorditer doceant^c atque in unitate spiritus unanimiter vivant. Porro autem, sicut septuaginta^d illi, quos
 cf. Luc. 10, 1. Dominus post apostolos ordinavit, totidemque fere^e isti, quos^f cum Moyse sustentare
 populi^g onus voluit, typum pretendebant^h presbiterorum: itaⁱ nihilominus Moyses
 primum^k, et post apostoli dignitatem videntur^l obtinuisse pontificum^m. Et sicut neque illiⁿ 5
 ab apostolis neque^o isti a Moyse Spiritum sanctum accipere potuerunt, sic etiam de
 episcopis ceterisque aecclesiasticae dignitatis ordinibus^p procul dubio sentiendum est,
 nimirum quia unus^q omnipotens Deus, qui eos per diversos ordinum gradus modera-
 minis sui^r dispensatione distinxit, solus etiam, prout ipse^s novit, spiritus sui gratiam
 in unumquemque diffudit. Neque enim in illa spiritus datione^t aliud sibi Moyses 10
 arrogare^u privilegium potuit, quam quod illi vox divina precepit, nimirum ut viros
 eligeret, eosque ducens ad ostium^v tabernaculi, cum eis staret. Haec est^w summa
 operis Moysi. Quid ergo^x suae virtutis in hoc Dei munere Moyses recognoscere
 potuit, cum insuper et duo ex^y his, qui descripti fuerant, scriptura teste^z, in castris
 positi, et ad tabernaculum non venerunt, et tamen, eo nesciente, aequae ut ceteri 15
 spiritum perceperunt? In eo^z sane, quod de spiritu Moysi tolli dicitur atque aliis
 dari^a, nullum Moyses dispendium sui spiritus^b pertulisse credendus est, velut si ab
 ardente lucerna lumen^c quilibet materia mutuetur, nullo propter hoc lucerna proprii
 splendoris detrimento minuitur^d.

XV. Quod hii^e qui consecrandi accedunt^f iam habeant^g Spiritum sanctum. 20

Enimvero ad instar septem donorum Spiritus sancti septem^h nihilominus suntⁱ
 ordines aecclesiasticae dignitatis. Quod autem his^k omnibus gradibus adhuc et alii
 preferuntur, videlicet ut sunt patriarchae, archiepiscopi vel episcopi, ab^l his^k non tam
 novus ordo suscipi, quam in eodem ipsi^m sacerdotio videntur excellentius sublimari.
 Isid. Et. VII, 12, 17. Nam cum sacerdos idcirco dicatur, quia sacrum detⁿ, hoc est^o, quia Deo sacrificium 25
 offerat, quid in aecclesia sublimius, quid eminentius sacerdotio poterit inveniri, per
 quod videlicet mysterium^p dominici corporis et sanguinis probatur offerri? Licet igitur^q
 illi quibusdam privilegiis pro suo quisque ministerio^r specialiter potiantur^s, quia tamen
 id, quod omnibus maius est, commune cum^t reliquis sacerdotibus habent, cum eis^u
 etiam et ipsi non immerito sacerdotii nomen tenent. Ad hos nempe^v gradus cum 30
 ministri aecclesiae provehuntur, non ita credendi suntⁱ Spiritum sanctum noviter ac
 repente suscipere, ut ipsos tamquam eotenus vacuos^w ille supernus habitator tunc pri-
 mum^x incipiat visitare, sed hoc potius modo, ut, quos iam inhabitat, per ampliorem
 gratiam ad altioris quoque gradus incrementa perducatur. Alioquin, quomodo quis in
 subeundis honoribus noviter illum posset accipere^y, cum et ipsi gradus per morosa 35
 temporum intervalla regulariter conferantur^z, et baptismus, cuiⁱ primitiae spiritus
 ascribuntur, longe prius susceptus fuisse videatur? Nam et in apostolis eadem non

a) pestilentias C 1. — emergat C 3. b) omnes unum A 2. C 2. c) teneant, *superscr. ead. m.*
 vel doceant A 2. d) duo *add. A 1.* e) fuere C 1. f) qui C 3. g) onus p. A 2. C 1.
 h) pretendebat B. C 3. i) ut *add. C 3.* k) M. cum apostolis d. A 2. l) videtur A 2; videntur 40
corr. videtur B; dign. evidenter censentur obt. pont. C 1. m) pontifitium C 3. n) illis C 3; ab ap.
 i. A 2. o) nec C 1. — isti *deest C 3.* p) *deest B (ubi dignitate) C.* q) *deest C 3; est add. C 1.*
 r) *sup. C 1.* s) *deest C.* t) donatione C 3. u) pr. arr. C 2. 3. v) host. A 1; tab. ost. C 2.
 w) enim C 3. x) de C 2. 3. — is A 1. y) testante C 2. 3. z) Ideo C 1. a) dare B. b) sui
 h. l. *post add. A 2.* c) luminis quilibet materiam C 2. 3. d) minuetur C 2. 3. e) his C 2. 45
 f) sunt A 2. g) Sp. s. habeant C 1. h) nich. septem C 3. i) *deest C 3.* k) is A 1. l) ab his
des. C 2. m) ipso C 2. n) dat C 2. 3. o) *deest C 2. 3.* p) ministerium A 1. q) ergo C 3.
 r) mysterio A 1, *ubi specialiter deest.* s) ponantur C 1. t) non C 3. u) *deest C 1.* v) gr.
 n. A 1. w) vacuas domus B; vacuus C 2. x) postremum A 2. y) suscipere C 2. 3. z) con-
 secrantur C 2.

ambigitur discretio fuisse servata, videlicet ut Spiritum sanctum, quem iam ^a habebant, rursus acciperent^b et de gratia ad gratiam suis aucti^c profectibus aspirarent. Salvo plane^d mysterio, quo^e divina providentia primitus occulte in eorum cordibus intelligitur operata, his manifesto munere Spiritum sanctum suscepisse^f leguntur; primo scilicet ⁵ tunc, cum Dominus insufflavisset et dixit: *Accipite Spiritum sanctum*, secundo cum super eos^g in figura linguarum ignis^h apparuit. Veruntamen et ante haec tam perspicuae donationis indiciaⁱ, inter ipsa videlicet vocationis novae^k primordia divinitus inspirati fuisse noscuntur. Nam quomodo possent cuncta, quae corporaliter intuebantur, abicere ac sub unius vocis imperio ad invisibilia festinare, nisi iam interioribus eorum oculis ¹⁰ gratia Spiritus^l sancti infulsisset? Unde et Paulus ait: *Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius*. Quae nimirum apostolica^m sententia, licet necdum fuerit scripta, iam tamen erat proculⁿ dubio vera. Nequaquam ergo ut Christi essent, Christi se^o discipulatu tradidissent, si iam spiritus^p eius primitias non haberent. Manus^q itaque divinae largitatis, quod iam suis^r fidelibus dederat, iterum atque iterum dedit, ut frigida atque^s arentia corda suum munus iterando et ferventius accenderet^t et affluentius inundaret^u. Sic nimirum, sic humana natura, quae longo^v fuerat noxiae vetustatis squalore consumpta, ad florem novae vitae quibusdam erat incrementorum processibus^w reformanda. Si ergo secundum ea, quae superius comprehensa sunt, non modo in inferiori quolibet^x gradu quis constitui, sed ne baptizari quidem sine Spiritu sancto potuit, ²⁰ quisquis ad officium^y sacerdotale provehitur, non noviter Spiritum sanctum, sed eius utique, quem iam habet, suscipit incrementum. Sicut enim una anima per omnia corporis^z membra diffunditur, sic uno Dei spiritu sancta^a universalis aecclesia vegetatur. Unde et Paulus Corinthiis dicit: *Sicut^b enim corpus^c unum est^d et membra^e habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum^f corpus sunt: ita et^d* ²⁵ *Christus. Etenim in^g uno spiritu omnes nos^h unum corpus baptizati sumus*. At vero^d anima cum sitⁱ una, omnia quidem^k membra vivificat, sed non^l unam eandemque vim membris omnibus amministrat; quibusdam nempe quasi quadam^m prerogativa concedit, quodⁿ aliis non impertit. Nam cum cetera membra per^o eam communiter vivant, oculus ab ea specialiter^p accipit, non solum ut vivat, sed etiam ut^q videat, ³⁰ auris ut audiat, cor ut sapiat, naris ut olfaciat^r, lingua ut loquatur. Cumque eadem anima nullatenus sit diversa, diversa tamen^s singulis membris iniungit officia. Sic etiam Spiritus sanctus, dum universis in Christo renatis fidem^t tribuit, quasi vitam cunctis aecclesiae membris infundit, sicut divina voce dicitur: *Iustus autem^u ex fide vivit*. Cum vero^v nonnullos ad aecclesiasticae dignitatis ministeria^w provehit, velut^x quibusdam ³⁵ superioribus membris specialia dona concedit^y. Preterea^z utrum limi^a sibi^b sint oculi, camurae^c aures, simae^d etiam nares^e, anima non discernit. Sed^f sive honesta sive foeda sint haec, proprii iuris officium cuique distribuit, ut quodam modo non^g magnipendere videatur, cuiusmodi ipsa^h sint membra, sed loca potius, in quibus sunt natu-

Ioh. 20, 22.
cf. Act. 2, 3.

Rom. 8, 9.

1. Cor. 12,
12. 13.

Hebr. 10, 38.

a) *deest* C 1. b) *reciperent* A 2. c) *acti* C 3. — *profectibus* C 1. d) *sane* C 1. e) *quod* C.
40 f) *acceperunt* C 3. g) *Spiritus sanctus add.* C 2. h) *ignitus* A 1. i) *iudicia* C 3. k) *deest* C 3.
l) *s. Sp.* A 1. m) *s. ap.* A 2. n) *pr. d. des.* C 2. 3. o) *deest* C 2. p) *pr. sp. eius* C 2. 3.
q) *Munus* A 2. C 2. 3. r) *f. s.* A 2. B. C 1. s) *et* C 3. t) *accenderent* B. u) *inunda-*
rent B; *mundaret* C 2. v) *longe* B. w) *passibus* C. x) *quolibet* C 2. 3. y) *sac. off.* C 1.
z) *m. c.* C 1. a) *sancto* B. b) *Si* C 3. c) *unum corpus* B. C. d) *deest* C 3. e) *multa*
45 h. *membra* C 1. f) *tamen add. ed.* g) *deest* A 2. h) *in add.* A 2. *Vulg.* i) *una sit* C 1.
k) *m. q.* C 1. l) *deest* C 1. 3. m) *quedam* A 1. n) *quae* A 2. o) *per eam des.* C 3.
p) *spiritualiter ed.* q) *deest* B. r) *holf.* B. s) *superscr.* A 2; *tamen s. m. div. ini.* C 2. 3.
t) *vitam* C 1. u) *deest* A 2; *meus add.* B. v) *ergo* A 2. w) *mysteria* B; *misteria* C 1.
x) *deest* C 3. y) *concessit* C 1. z) *Propterea* A 2. a) *sic post add.* A 1; *lucidi* B; *deest* A 2. C.
50 b) *sive* C; u. *sint o. sive c.* C 1. c) *camurae* A 2; *deest* C 2. 3; *camure, superscr.* sonores B.
d) *sive* B. C. e) *aures* C 1. f) *S. s. h. des.* A 1. g) *deest* C 3. h) *sint ipsa* C 2. 3.

raliter constituta. Ita quoque Spiritus sanctus ad conferendum spiritualis gratiae sacramentum non tam vitae meritum quam iniuncti gradus adtendit officium; ut non^a magnopere ad momentum^b rei huius attineat, quod aecclēsiae membra^c deformiter sint honeste^d composita, sed id potius, ubi sint posita; et a nobis non tam merita^e sint consideranda quam loca, presertim cum apostolus dicat: *Posuit Deus membra, unum-* 5 *quodque^f eorum in corpore, sicut voluit.* Sed sepe contingit, ut membra ipsa, quibus potiora sensuum prerogantur officia, deformitati reperiantur obnoxia, cum cetera scilicet conspicua sint venustate^g decora. Quae nimirum illorum officiis communi simul utilitate participant, cum tamen in se nullum prorsus nevum^h eorum deformitatis admittantⁱ. Unde et^k idem dicit apostolus: *Quae inhonesta sunt nostra, abundantiore* 10 *honestatem habent.* Ita profecto clerici quod specialiter habent non magis sibi quam usui totius aecclēsiae communiter debent. Sicque fit, ut, si^l indigni sunt^m, et privilegium, quo preferuntur, aliis debeantⁿ et reatus, quo premuntur, iudicium non evadant. Nam si pro se tantummodo ministerium sacerdotale susciperent, non ab^o re homines de illorum meritis disputarent. Sed quoniam pro communi omnium salute gratia illa^p 15 tribuitur, non adtendendum^q, qualibus^r datur, sed pro quibus datur. Porro autem Ioh. 15, 5. veritas dicit^s: *Ego sum vitis, et vos palmites.* Ex^t hac vitē diversi prodeunt palmites, alii quidem aliquando precidendi, alii germinandis fructibus perpetuo reservandi. Sed qui precidendi sunt, quamdiu falx^u euangelica vel canonica non accesserit^v, quicquid affertur^w, a bonorum palmitum fructibus^x non secernitur, sed indifferenter habetur. 20

XVI.* De nequissimis episcopis, quorum tamen ordinatio rata fuit^y.

Hinc est enim, quod omnes ordinationes, quae a Liberio, heretico videlicet et sedicioso, sunt^z factae, in sui status noscuntur immobilitate servatae. Porro Liberius perfidiae deceptus^a errore, Arianæ heresi subscripsisse dignoscitur^b, ac per eius transgressionem nefandissima scelera sunt commissa. Multi quoque sacerdotes et clerici per 25 eius maliciam sunt perempti, residui quoque^c catholici non solum^d ab aecclēsiis, sed etiam a balneis^e prohibiti^f. Liberius itaque factus apostata sex annorum spacio^g supervixit. Quicquid tamen super ordinationibus egit, fixum et ratum in sui vigoris stabilitate permansit. Quid de papa Vigilio dicam? Qui nimirum sceleratus et impius quicquid ordinando constituit, nemo pontificum cassare presumpsit. Istum denique 30 noveris esse Vigilium, qui prius Bonifacio papae est molitus insidias, quatinus, eo vivente, apostolicam sedem sacrilegus obtineret, sed, resistente senatu, conatus illicitos et nefarios implere non potuit^h. Postmodum vero solitis machinationibus Silverium papam aggressusⁱ est apostolica dignitate privare. Quod ille mox animadvertens^j, sinodale concilium congregavit, ubi auctoritate sancti^k Spiritus et apostolica potestate eum ut 35

*) Cap. XVI—XVIII. des. B. C.

a) *deest* C 1. b) monimentum C 1. — huius rei C 2. 3. c) sive *add.* C 2. 3. d) honestive C 2. e) m. non tam A 1; merita *deest* A 2. — sunt A 2. C 1; sunt mer. C 1. f) unumque C 3. g) et ven. C 2; et vetustate C 3. h) novum C 2. 3. i) admittit B; admittunt C 1. k) *deest* A 2. — et de eisdem A 1. l) *deest* C 2. 3. m) sint B. C 2. 3. n) habeant A 2. o) abs A 2. 40 p) illis C 3. q) est *add.* C 2. 3. r) qualiter C 1; quibus C 3. s) ait A 2. t) Ex — palmites *des.* C 2. u) *deest* A 2. v) sententia *add.* A 2. w) afferunt C 3. x) unione A 2. y) fuerit A 2. z) f. s. A 2. a) e. d. A 2. b) dinosc. A 2. c) vero A 2. d) *deest* A 2. e) a locis suis sunt pr. A 2. f) spatia A 2. g) agr. A 1. h) amens avertens (*corr.* advert.) A 2. i) Sp. s. A 2. 45

1) *Ex Vita Liberii, Lib. pont. ed. L. Duchesne I, p. 208.* 2) *Ex Vita Bonifacii II, Lib. pont., ibid. I, p. 281.*

revera symoniacum et invasorem aeclesiae anathematis vinculis obligavit^{a. 1.} Vigilius tamen, ut sacrilega^b mente conceperat, per imperialem potentiam datamque pecuniam et falsorum amminiculo testium predictum papam Silverium nequiter condemnavit, monachicis vestibus induit et ad Pontias in exilium destinavit, sustentans eum pane^c 3.Reg.22,27.
 5 tribulationis et aqua angustiae. Ibiq[ue] felix papa ille^d confessor factus, defunctus^e ac sepultus est; ad cuius tumulum nonnulli sanabantur infirmi^{2.} Vigilius autem dignis anathematis nexibus irretitus, reus insuper homicidii, nefariis ausibus se papam instituit. Sed o inestimabilem divinae clementiae^f pietatem! Vigilius, qui iam desperatus erat ob^g culpam, servatur ad poenitentiam, Antimum scilicet hereticum patriarcham, quem
 10 reconciliare spoponderat, inthronizare noluit. Propterea longo detrusus exilio durisque^h afflictionibus maceratus factis digna recepit et sic demum procul a patriaⁱ defunctus, quievit in Domino^{3.} Ordinationes tamen eius, ut dictum est, in sua perpetim stabilitate permanserunt. Haec autem, quae de Silverio Vigilioque retulimus, partim in sinodali decreto eiusdem Silverii^{4.} partim in pontificali codice digesta leguntur. Si ergo
 15 nec^k tam flagiciosorum pontificum statuta cassantur, quo pacto innocenti homini symoniaci manus officiat, quem propria conscientia^l non condemnat. Quomodo aliena pravitatis a divina gratia separat, quem propria Deo^m vita commendat? Spiritus enim sanctus per eum datur, a quo procul dubio non habetur. Sed ut nostrae imbecillitatis assertio fidem audientibus prebeat, beatus etiamⁿ Augustinus ad medium idoneus suffragator
 20 accedat. Contra Parmenianum enim Donatistam his^o alloquitur verbis: *Quod autem, inquit^s, in libro Sapientiae legitur: 'Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum et* Sap. 1, 5.
auferet^p se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu', ita intellegendum est^q, ut^r desit saluti eius, mysterium^s tamen non deserat, quod per eum salutem operatur illo-
rum^t. Unde ait apostolus: 'Si enim volens hoc facio, mercedem habeo, si autem in- 1. Cor. 9, 17.
 25 *vitus, dispensatio mihi credita est'. Ac si dicat: Illis prodest, quibus hoc^u dispenso, non mihi, qui facio. Idem^v quoque doctor egregius in expositione beati Iohannis euangelistae⁶ sic loquitur: 'Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum* Ioh. 15, 3.
vobis'. Quare non ait: 'mundi estis propter baptismum, quo abluti estis', sed ait^q:
'propter verbum, quod locutus sum vobis', nisi quia et in aqua verbum mundat? De-
 30 *trahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum, etiam ipsum tamquam visibile verbum. Nam et^v hoc utique dixerat, quando discipulis^w pedes lavit: 'Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes^x lavet, sed est mundus* ib. 13, 10.
totus'. Unde ista tanta virtus aquae^y, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Nam et in ipso^z verbo aliud est sonus
 35 *transiens, aliud virtus manens. 'Hoc est verbum fidei, quod predicamus', ait apostolus,* Rom. 10, 8.
'quia, si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est^a Iesus, et credideris in corde tuo, quia Deus illum^b suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim^x creditur ad iusticiam, ore autem confessio fit ad salutem'. Unde et in Actibus apostolorum legitur:

a) innodavit A 2; ablegavit ed. b) m. sacr. A 2. c) aq. ang. et p. tr. A 1. d) super-
 40 scr. ante papa A 1. e) def. est ac s. — infirmi ex corr. in fine quaternionis A 1. f) p. clēm. A 2.
 g) ad A 2. h) dirisque ed. i) expulsus add. ed. k) non A 2. l) scientia A 2; sententia ed.
 m) v. D. ed. n) superscr. A 2. o) is A 1. p) aufert A 1. q) deest A 2. r) si add. A 1.
 s) ministerium ed. et August. t) aliorum ed. et August. u) Ideo A 2. v) de A 1. w) disci-
 pulorum ed. x) deest A 1. y) est add. A 2. z) illo A 2. a) es A 1. b) s. i. A 1.

45 1) Haec ex bulla spuria Silverii sumpta sunt ap. Hinschius, Pseudo-Isid. p. 628; Jaffé
 ed. 2. nr. 899. 2) Ex Vita Silverii l. c. I, p. 292 sq. 3) Ex Vita Vigili l. c. I, p. 296 sqq.
 4) Cf. n. 3. 5) August. contra epist. Parmeniani II, c. 11, ed. Venet. IX, p. 41, ubi tamen
 textus paululum discrepat a Petri Damiani. 6) August. Expos. in Iohan. euang. c. 15. Tract. 80,
 ed. Venet. III, 2, p. 703.

Act. 15, 16, 'Fide mundans corda eorum'. Et in epistola sua beatus Petrus: 'Sic et vos', inquit, 1. Petr. 3, 21. 'baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum'. 'Hoc est verbum fidei, quod predicamus', quo^a sine dubio, ut mundare possit, consecratur et baptismus. Christus quippe nobiscum vitis, cum Patre agricola, dilexit aecclesiam et se ipsum^b tradidit pro ea. Lege apostolum et vide, quid 5 Eph. 5, 26. adiungat: 'Ut eam sanctificaret', inquit, 'mundans eam lavacro aquae in verbo'. Mundatio igitur nequaquam^c fluxo et labili tribueretur elemento, nisi adderetur 'in verbo'. Hoc verbum fidei tantum valet in aecclesia, ut per ipsam credentem, offerentem, benedicentem, tingentem^d etiam tantillum mundet infantem, quantumvis nondum valentem corde credere ad iusticiam et ore confiteri ad salutem. Totum hoc fit per verbum, de 10 Ioh. 15, 30. quo Dominus ait: 'Iam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis'. Secundum ergo beati huius viri sententiam, immo secundum ipsius Redemptoris nostri salutarem doctrinam, sacramenti cuiusque mysterium non ex consecrantis est merito, sed in consecrationis est verbo, ut non magnopere perpendatur, quid in consecratore^e per^f meritum lateat, sed quid in eum, qui consecrandus est, per verba descendat. Idem 15 quoque^g ipse in expositione decimi psalmi sic ait^h: 'Iustus autem quid fecit^h? Si vos Cecilianus offendit, Christus quid vobis fecit? Qui traditorem suum, quem diabolum nominavit, qui anteⁱ traditionem^k Domini nec oculis dominicis fidem potuit exhibere, cum ceteris discipulis ad predicandum regnum caelorum misit, ut demonstraret dona Dei pervenire ad eos, qui cum fide accipiunt, etiam si talis sit, per quem accipiunt, 20 qualis Iudas fuit.

XVII. De Anatholio et Polichronio^l, qui post scelerata primordia bene conversi dignos se suis ordinibus ostenderunt.

Cur ergo vana^m hominum temeritas iactat, quod innocentis mundiciam aliena valeant foedare contagia, et eos negociatorum crimen obruat, qui contractum penitus 25 negociationis ignorant, cum et^b hii sepe, qui male ceperunt, bene consummentⁿ, et sinistra principia ad bonos exitus emendationis vitae satisfactione proveniant? Sed ut, quod sermone proferimus, firmemus exemplo, non obscurum est, quod, sancto Flaviano Constantinopolitano episcopo ob catholicam fidem in exilium destinato, Anatholius, eo vivente, in loco eius ab hereticis ordinatus est. Ad quem sanctus papa^o Leo ita loquitur 30 dicens^p: 'Decessore enim tuo beatae memoriae Flaviano propter defensionem catholicae veritatis eiecto, non immerito credebatur, quod ordinatores tui contra sanctorum canonum constituta viderentur sui similem consecrasse. Sed affuit misericordia Dei in hoc te dirigens atque confirmans, ut malis principiis bene uteris et non te iudicio hominum provectum, sed Dei benignitate monstrares. Quod vere ita accipiendum est, si 35 hanc divini muneris gratiam mala^q offensione non perdas^r. Preterea quid etiam de Polichronio Ierosolimitano^s videlicet loquar^t episcopo? Qui^u profecto, sicut in Gestis pontificalibus invenitur, dum Ierusalem primam sedem superbus assereret summumque pontificem se contumaciter perhiberet, in symoniaca quoque hereseos voraginem lapsus est, ita ut nec clericos sine pecunia^v promoveret nec ex cuiuslibet dedicatione basilicae^w minus quam decem auri libras male mercatus acciperet. Quid plura? Tandem

a) quod A 1. b) semetipsum A 2. c) non A 2; fl. et lab. non ed. d) tingentem A 2.
e) consecratorem A 1; consecratione ed. f) lateat p. m. A 2. g) i. q. A 1. h) deest A 2.
i) quia non A 1. k) traditione A 2. l) Polochr. h. l. A 1; Polichronio A 2. m) una A 1.
n) consumant corr., ut videtur, consument A 1. o) L. p. A 2. p) deest A 1. q) alia A 1. — 45
r) perdat A 2. s) Iher. semper A 2. t) ep. i. A 2. u) Quod A 2.
v) pecc. A 1. w) ecclesie A 2.

1) Enarratio in psalmum X, ed. Venet. IV, p. 62. 2) Leonis I. papae epist. 53, Leonis opera omnia ed. Maximus (Venet. 1741) p. 130.

Xixtus^a Romanae sedis episcopus, collecto concilio, cum septuaginta sex episcopis depulsum propria sede dampnavit eique tria dumtaxat aecclesiae predia usufructuario iure^b constituit. Locum tamen eius intactum servari precepit, ordinationem suspendit et episcopum quendam Theodolum nomine in sede eius vicarium dereliquit. Post menses
 5 autem novem, cum Ierosolimitana civitas famis inopia premeretur, Polichronius^c predia ipsa, quae fruenda perceperat, vendidit eorumque precium legaliter exlex^d pauperibus erogavit. Quod cum Xixtus^a episcopus^e accusante et pium crimen inpingente^f Prisco diacono didicisset — aiebat enim, quia distrahere sibi^g aecclesiae bona non licuit^h, quae ad tempus dumtaxat utenda suscepit —, sanctus papa gavisus est valde et mox
 10 Valentiniano Augusto pium facinus intimavit. Deinde congregata synodo, Romanus pontifex, Valentiniano pariter consedente, tractare ceperunt, quid digne de Polichronio^c fieret, qui in ipsa deiectionis suae pauperie cuncta distribuens euangelicam viduam Redemptoris ore laudatam laudabiliter imitatus essetⁱ. Competenti itaque censura decretum est, ut is non viduaretur, qui viduam^k victum suum pie largiendo secutus
 15 est^b. Sic igitur Polichronius^c, qui digne gradum suum prius superbus et avarus amisit, postmodum largus factus et humilis pristinae sibi^l dignitatis infulas reparavit. Si ergo Anatholium, qui, ut superius dictum est, et vivente ac depulso episcopo et ab hereticis insuper ordinatus est, sancta conversatio potuit excusare, si Polichronium^c perspicue symoniacum una potuit elemosina honori pristino restituere, quo pacto dicitur, quia
 20 promotus a symoniaco suscepti honoris fructum nullatenus consequetur?

cf.
 Marc. 12, 42.
 Luc. 21, 2.

XVIII. Quod per indignos etiam sacerdotes exhibentur sepe miracula.

Immo quid mirum, si per malos ministros Deus^m omnipotens in aecclesia sua propagari officium sacerdotale permittat, cum per eosdem etiam virtutum signa frequenter exhibeat, non videlicet ob religiosae vitae meritum, sed propter acceptum sacerdotalis
 25 ministeriiⁿ sacramentum? Nam, ut ex multis perstringam^o pauca, Phesulanus episcopus Raimbaldus nomine^l manifestissime erat dupliciter symoniacus, quia videlicet non solum ipse per pecuniam pontificatus culmen obtinuit, sed et vix^p aliquando gratis aut clericos aut ullas consecravit aecclesias. Huc accedebat, quod preter alias unam habebat publice ac familiarius adherentem et tamquam legitimae^q desponsationis uxorem,
 30 quorum filii et^r filiae adhuc plures extant et foederati coniugiis^s et succrescentibus liberis cumulati. Per hunc itaque talem plura perhibent^t exhibita fuisse miracula. Ex quibus videlicet unum^u hic referre sufficiat, ut in uno mens colligat, quid etiam ex aliis, quae fama vulgavit, probabiliter credat. Rozo namque, qui^v dicitur magister cantorum^w, Florentinae aecclesiae diaconus^x, vir adprime litteralibus studiis eruditus, in magno clericorum suorum conventu, presente quoque reverentissimo domno Gerhar^ydo suo episcopo^z, hoc mihi per ordinem retulit: 'Demoniaca', inquit, 'aliquando deducta^z est ad
 nostri episcopatus aecclesiam, forte tunc inventionis dominicae crucis sollempnitas agebatur. Cum vero ad offertorium perventum esset, quod^a nimirum dicitur: *Veniens vir splendidissimus^b ad Constantinum*, nescio quo casu repente clericis oblivio modulationis obrepsit. Protinus illa tamquam in adiutorium lapsis accurrens, in medium festina
 40 prosilivit, in organum mox excellentissimae^c vocis erupit et tam naviter^d, ut omnes

Mai. 3.

- a) Syxtus A 2. b) deest A 1. c) Polochr. A 1. d) deest A 2. e) episcopo A 2.
 f) a add. A 2. g) eccl. b. distr. illi ed. h) licuisset A 2. i) esset corr. est A 1. k) est
 victus add. A 1. l) post superscr. A 2. m) o. D. A 2. n) mysterii A 1. o) pauca perstr. A 2.
 45 p) al. vix A 1. q) desponsionis leg. A 2. r) ac A 2. s) coniugio A 2. t) exh. p. A 2; perhibentur ed.
 u) unicum ed. v) quod A 2. w) cantor A 2. x) presbyter A 2. ed.
 y) Hierhar^ydo A 1; Gerardo A 2. z) adducta A 2; ducta ed. a) q. n. d. des. A 2. b) splendidissimus A 2.
 c) excellentissima voce A 1. d) gnaviter A 2.

1) Circa a. 1017, commemoratur ap. Ughelli, *Italia sacra* II, p. 281. 2) Postea Nicolao II. papa.

mirarentur, suavis melodiae regulam tenuit. Adiuratus autem demon, ut exiret, respondit, quia a Romulo dumtaxat deberet expelli. Hoc audientes miserae mulieris comites mox ad Fesulanam^a properant festinanter aecclesiam ibique ante altare beati Romuli divinam misericordiam prestolantur. Sed et illic inquisitus demon respondit se nullatenus egredi, nisi Raimbaldus adveniret episcopus. Cumque prefatus episcopus venire⁵ satageret, dicebat interim demon: 'Ve, ve! ecce episcopus nunc ascendit equum, ecce illic in tali loco iam est, ecce ante illam vel illam domum modo^b pertransit'. Et illi notantes loca, probabant cuncta sic se habere veraciter, sicut mendax spiritus asserebat. Tandem episcopus veniens, invocato Christi nomine, de^c obsessio corpore malignum spiritum protinus expulit et mulierem ad propria liberam incolomemque remisit'.¹⁰

Eodem quoque tempore, cum videlicet symoniaca pestis per totum corpus aecclesiae letaliter serperet passimque per omnes gradus aecclesiasticos libere pullularet, Marinus quidam presbiter erat, huius videlicet Eleuchadii reverentissimi atque honestissimi^d viri pater, qui monasterio nunc preest beatae Dei genitricis semperque virginis Mariae iuxta Faventinae urbis moenia constituto. Hic itaque huius, quem pre-¹⁵ diximus, Eleuchadii matrem publice tamquam legitimam possidere non reverebatur^e uxorem. Huic^f presbitero plane^g tantam divina dispensatio contulerat gratiam, ut, si^h sanctificatam a se aquam frugibus per agros aspergeret, non ulterius vermiculorum, non erucarum, non denique locustarum lesura fruges pestis aliqua remaneret, sed mox agmine facto omnes abscederent, postquam easⁱ aquae sanctificatio conspersisset. Ali-²⁰ quando autem eiusdem Marini presbiteri dominus Hieremias^k nomine adversus aemulum^l suum, generis quidem^m affinitate propinquum, sed voluntate prorsus adversum^m, gravissimae simultatis odio laborabat. Qui videlicet inter cetera inimiciciarum dampna^b timens etiamⁿ, ne venationibus deditam canum suorum sagacitatem hostile prestigium fascinar^o, petiit iam^p dicto presbitero, ut situlam aqua^q plenam per exorcismum²⁵ sanctificaret sibi^r deferret, quia suis quibusdam usibus satis necessariam iudicaret. Cumque^r simplici animo quod imperatum fuerat peregisset, Hieremias^k sapiens^s quidem ut mala^t faciat, virtutem vero sacramenti quia prorsus ignorat, margaritas ante porcos mittere^u non formidat. Nam sanctificatam aquam cantabro stultus immiscuit et canibus suis, ne incantari per maleficium potuissent^v, ad devorandum obtulit. Sed³⁰ aliter providentia sentiente^w divina, in contrarium est eius versa sententia. Malum siquidem, quod male cavere volebat, incurrit, et dum brutis animalibus inconsulte consulere studuit, suam potius^x animam laesit. Nam ad vescendum canes admissi^y, cum ad primos impetus avida vixdum^z laxarent^a ora et ferales cibos necdum lingua contingerent, primo naribus odore percepto, protinus in terram omnes mortui corruerunt. Tunc³⁵ dupliciter ille confusus, nimirum et peccati reus et facultatis amissae dampno percussus, Marino presbitero omnem rei seriem, prout se habebat veritas, innotescit et tantae audaciae tantique sacrilegii dari sibi penitentiam flebiliter querit. Abnegat Marinus^b tanti criminis sibimet arrogare iudicium, nec aliud super illo^c statuere quibilibet hinc inde pulsatus^d precibus adquievit, nisi^e ut, si penitentiam veraciter quereretur, ad apo-⁴⁰ stolicae sedis apicem necessario properaret. Cui tandem ille necessitate compulsus^f paruit atque apud Romanam aecclesiam penitentiae iudicium, quod flagitabat, accepit.

Alio quoque tempore puellam quandam, quam idem Marinus presbiter baptizaverat, lupus rapuit atque in silvarum condensa saltuumque^g secreta multis insequen-

a) ita h. l. A 1; Phes. A 2. b) deest A 2. c) ab ed. d) onest. A 1. e) verebatur A 2. 45
f) Hic A 2. g) presbitero iterum add. A 1. h) cum A 2. i) eos ed. k) Iher. A 2. l) quendam add. A 2. m) avers. A 1. n) ne etiam A 2. o) fassin. A 1. p) a iam ed.; cf. p. 34, l. 35.
q) aquae A 2. r) ille add. ed. s) q. s. A 2. t) malefaciat A 2. u) omittere ed. (proicere ed. Bassan.). v) per mal. ne inc. possent ed. w) div. sent. A 1. x) an. p. A 2. y) amissi A 1.
z) vix A 1. a) ora lax. A 2. b) presbiter add. A 2. c) illud ed. d) deest A 2. 50
e) quam A 2. f) p. c. A 2. g) saltuumque A 1.

tibus asportavit. Cumque post eam et mater exanimata concurreret, repente Marinum presbiterum sibimet obvium repperit eique cum magnis eiulatus flebilis querelae singultus expressit: 'Heu, heu, pater', inquit, 'numquam^a suspicari sic potui^b, ut miserae matris infelicio filia, quam de sacro fonte ipse traxisti, cruentis beluis rapina fieret^c et cibus facta lupis ferinae rapacitatis ingluviem saciaret'. Cui presbiter ait: 'Noli timere, mulier, quia, si illa est^c veraciter, quam ego baptizavi, numquam bestia devorandi eam accipiet potestatem'. Deinde audax ac temerarius hoc etiam insipienter adiecit: 'Si enim', inquit, 'ego illam lavacro sacri^d baptismatis ablui, et eam bestia^e laceraverit, iam non credam, quod Deus regnet in caelis'. Mira res, post quatuor fere
 10 horas ultra octo propemodum miliaria inter fructecta silvarum illesa^f, incolomis est reperta. Iuxta quam et lupus innocens stabat. Et sicut leoni cadaver prophetae de Samaria ^{cf. 3.Reg.13,28.} redeuntis violare non licuit, ita^f lupus iste puellam non est^g ausus ledere. Sed quantum datur intelligi, ultro etiam visus est custodire. In puella itaque nulla penitus^h lesio est inventa, nisi quod crura eius et brachia spinarum ruborumque videbantur aculeis
 15 cruentata.

Alius quoque presbiter nuper in hisⁱ partibus fuit, huius videlicet^k reverentissimi viri Gerhardi^l frater, qui nunc preest monasterio sancti Donati in suburbio Immolensis oppidi^m constituto. Et presbiter ille communis quidem ac pene secularis erat vitae, sed tantam a Domino consecutus fueratⁿ gratiam, ut, si quis sibi nuntiaretur a serpente
 20 percussus, mox sanctificatam a se aquam nuntianti porrigebat, ut biberet; qua hausta, tanta protinus divinae virtutis efficacit clarescebat, ut is, qui biberat, tamquam si eum anguis specialiter momordisset, omne vulnerati virus evomeret, et ille, qui percussus fuerat, funditus veneno vacuus et totis visceribus humore pestifero defaecatis liber et incolomis remaneret^o.

25 Alius autem^p presbiter erat nullius pene momenti, ita ut secularis prudentiae ne tenui quidem calleret ingenio, litteras autem vix sillabatim ac rustice balbutiret. Aliquando vero gallinam eius vespertina hora accipiter rapuit, quae scilicet^q iniuria^r amarissimo illum^s iracundiae felle commovit^t, ita plane, ut minaretur sancto, in^h cuius nomine dedicatam regebat aecclesiam, quia, nisi sibimet altile suum, quod perdiderat,
 30 redderet, nequaquam sibi de cetero aecclesiastica officia celebraret. Et tamquam linguae vesania non plene^t sufficeret, manibus est ausus excedere et ipsum altare virgis aggressus est verberare. Quid plura? Mane die altero gallina rediit, et exceptis alis et capite, omnibus aliis deplumata pennis, nullum lesionis in toto corpore vestigium reportavit, ut liquido monstraretur, quia presbiteri, licet insani, voces divina pietas omnino
 35 non respuit, dum in eius ornicem^u devorandi licentiam accipiter non accepit.

Et quid mirum, si divina dispensatio per qualescumque sacerdotes, orthodoxos tamen, miraculorum virtutes ostendat, cum per ipsos quoque hereticos sepe signa suae potentiae manifestet? Nam, ut de ceteris sileam, quod in Tripartita^v historia legitur¹, non absurdum videtur, si eisdem verbis simpliciter inferatur: *Interea, inquit, incen-*
 40 *dium^w in civitate Constantinopolitana factum paulatim pervenit ad thermas^x, quae vocantur Achilleae, deinde^y ad locum, qui dicitur Pelargus, ita ut Novatianorum comprehenderetur aecclesia. Tunc fertur Paulum eorum episcopum inter flammis aecclesiae^z restitisse, supplicanti Deo, ne aecclesia pariter cremaretur^a. Qui locus ereptus*

a) nonquam A 2. b) potuit A 2. c) v. est A 2. d) sacro A 2. e) bestiam laceravit A 2. f) et *add. ed.* g) a. e. A 2. h) *deest* A 2. i) is A 1. k) scilicet A 2. l) Gerardi A 2. m) oppida A 2. n) erat *ed.* o) remearet A 2. p) quoque A 2. q) silicet A 1. r) in *add.* A 1. s) eum f. i. A 2. t) plane A 1. u) perniciem devolandi *ed.* v) Tripartita A 2. w) in Const. civ. inc. A 2. x) termas A 2. y) denum *ed.* z) r. *cecl.* A 2; restitisse *corr.* stetit A 1. a) coner. A 2.

50 1) L. XII, c. 10, Cassiodori opera ed. Garetius I, p. 378.

est et actenus stat illesus; in quo loco septima decima die mensis Augusti apud Novatianos collectio^a celebratur. Hunc itaque locum non solum christiani, sed etiam^b pagani ex eo tempore venerantur.

Sed haec virtutum signa, quae vel per hereticos vel per indignos rectae fidei^c operatur divina dispensatio sacerdotes, quia non cuiuslibet eorum merito, sed ministerio^d conceduntur, nequaquam eos vel ab his, quae merentur, suppliciis liberant, vel apud districtum iudicem perpetrati reatus excusant. Unde enim aucupantur gloriam, inde^d in confusionis decidunt ignominiam, et quo magis extolluntur favoribus adulantium, eo proclivius in dampnationis aeternae precipicia demerguntur. Et sepe tales terribili morte percussi^e luce clarius indicant, quam revera reprobi fuerint, qui specie tenus^f 10 quasi mirabiles apparebant.

Nam et is, cuius paulo ante meminimus, Fesulanus^f episcopus¹, cum tantae pravitatis esset, ut et laicus eius^g frater honestae modestiae^h cum eo familiaritatem habere minime^d dignaretur, signorum tamen adeo virtutibus coruscabat, ut in dedicatione unius dumtaxat aeclesiae quinque coram omni populo curasseⁱ demoniacos constanter a per- 15 hibentibus asseratur. Sed quia non suis, sed alienis miraculis^k claruit, ad obitum veniens, ultrici ante ignem igniti corporis animadversione signavit. Papula siquidem perniciosae uredinis in pede eius pestilenter exorta, sic totam plantam, tibiam coxamque cum inguine simul ac genitalibus comprehendit, ut usque ad vitalia serpendo procederet et ut^d, velut aridi materiam stipitis viscera eius interna depascens, occultis eum vaporibus 20 conflagraret, quatinus hic iam primitivus ignis accenderet, quem flamma postmodum numquam deficiens absorberet. Tam quippe intolerabilis atque immanissimi languoris nimietate constrictus nec dignam cognoscitur penitentiam suscepisse nec mulierum a se contubernium, quarum etiam tunc impudenter uti ministerio non ver- 25 batur, voluit absentare. Porro autem cum Redemptor noster dicat, quia in digito Dei eiceret demonia¹ ipse, digitus autem Dei procul dubio Spiritus sanctus accipitur, evidenter agnoscitur, quia numquam demones e corporibus hominum nisi per virtutem sancti Spiritus expelluntur. Unde liquido manifestum est, quia episcopus ille, licet indignus, licet fuerit symoniacus et illecebrosae luxuriae spurcicia maculatus, demones tamen effugare 30 nullatenus potuisset, si virtutem in se sancti Spiritus non haberet^m. Nam et Samson, qui contra legis divinae precepta alienigenae nationis meretricibus utebatur, quomodoⁿ tam durissima vincula potuisset effringere^o, tot inermis^p et solus hominum milia trucidare, nisi eum fortitudo sancti Spiritus roborasset? Preterea et propheta ille falsus sine prophetica sancti Spiritus revelatione non fuit, qui fallendi artifex virum Dei de Bethel revertentem contra divina precepta comedere per accurata mendacia persuasit 35 asserens: *Angelus, inquit, locutus est mihi in sermone Domini dicens: 'Reduc eum tecum in domum tuam, ut comedat panem et bibat aquam'*; moxque scriptura sequitur: *Fefellit eum, inquit, et duxit secum*; et paulo post: *Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad prophetam, qui reduxerat eum, et exclamavit, rei videlicet ordinem, quo perimendus erat, quoniam voci^q Domini inoboediens fuerat. Ubi notandum, 40 quia^r, quem fefellisse fratrem scriptura prius evidenter accusat, ad eundem mox sermonem Domini factum ac verissima prophetasse indubitanter affirmat. Et certe, si facti huius diligenter ordo pensatur, deceptor iste procul dubio viri innocentis homicida fuisse convincitur; in talem tamen Spiritus sanctus venire non rennuit, et in ipso*

cf.
Luc. 11, 20.

cf. Iudic. 16.

3. Reg. 13, 18.

ib. 13, 19.
ib. 13, 20.

a) collecta A 2. b) et ed. c) sacerdotes add. ed. d) deest A 2. e) percussi A 2. 45
f) Phes. A 2. g) fr. e. A 2. h) h. ac modestae vitae ed. i) d. c. A 2. k) al. in vita
titulis A 1. l) demones dig. (ipse deest) A 1; i. d. ed. m) habuisset ed. n) nunquam A 2.
o) evadere A 2; evadere pot. totque h. m. solus truc. ed. p) inermis A 1. q) voti A 2.
r) quod ed.

1) Raimbaldus, cf. supra p. 41, l. 25.

captiosae deceptionis articulo, dum parat^a per mendacium fallere, coactus est per veritatis oraculum prophetare. Enimvero quis Heli sacerdotem nesciat reprobum et tam pro lenitate sui quam pro liberorum diffrenata^b licentia divinae animadversionis sententia condempnatum? Eius tamen benedictione non fuit sterilis uterus^c Annae, cui nimirum
⁵ fecunditatem imprecatus est vulvae. Ait enim scriptura: *Benedixit Heli Helchanae et uxori eius et dixit: 'Reddat tibi Dominus semen de muliere hac pro fœnore, quod commodasti^d Domino'*, moxque subiungit^e: *Visitavit ergo Dominus Annam, et concepit^f, et peperit tres filios ac^g duas filias*. Hanc itaque benedictionem efficacem reddidit non meritum hominis, sed officium sacerdotis, et quod non habebat^h causa ministri, virtus
¹⁰ exhibuit ministerii.

XVIII.^h Quod sepe sinistra principia ad felices proveniunt exitus.

Quid deniqueⁱ officiat symoniacus, si ordinandis manus imponat, cum neque id^k quod habetur auferre neque quod divinitus augetur^l prevalet inhibere? Illud siquidem caelestis gratiae^m munus nonⁿ de marsupio extrinsecus satagentis^o, sed de thesauro profertur invisibiliter presidentis. Nam etsi^p fur sit ille qui seminat, terra tamen auctore Deo vires^q germinandis frugibus amministrat. Licet sordida sit manus aut leprosa, quae plantat, mundus certe fructus decerpitur, cum ad maturitatis^r plenitudinem pervenitur. Ex adulterino sepe coniugio pulchra soboles nascitur, et ex obscena voluptate parentum spectabilis oritur^s species liberorum. Alios quidem^t filios Iacob
²⁰ ex legitimis uxoribus genuit, alios ex concubinarum servili conditione suscepit. At cum ad capescendam hereditatem utrique perveniunt^u, parili inter se distribuendarum sortium iure^v ceduntur^w. Fares de^x theristrata et exposita in bivio nascitur, sed non minimus inter Israhelitarum^y cognationum principes^z invenitur. Salomon^a ex^a ea, quae fuit Uriae, cognoscitur habuisse principium, qui tamen regalis^b sceptri incomparabiliter^c
²⁵ obtinuit^d principatum. Obeth certe^e ex Ruth Moabitide duxit originem, sed egregium regem^f David, magnum videlicet meruit habere nepotem. Booz quoque^g Raab meretrix genuit, qui tamen in regali dominicae genealogiae catalogo meruit numerari. Et quid alios memorem, quandoquidem^h et ipse Deiⁱ mediator et hominum de peccatoribus originem duxit et de fermentata massa sinceritatis azima^k absque ulla
³⁰ vetustatis infectione suscepit; immo, ut expressius^l dicam, ex ipsa carne virginis, quae de peccato concepta est, caro sine peccato prodiit, quae ultro etiam carnis^m peccata delevit. Quid ergo mirum, si valida manus Domini atque ad quodcumque voluerit efficax hoc faciat in spiritu, qui vivificat, quod agere probatur etiamⁿ in carne, quae non prodest quicquam? Qui enim facit, ut sinistra principia ad faustos
³⁵ proveniant exitus et hoc in^o rebus utique terrenis, quomodo credendus^p est id ipsum propensiori dispensatione non agere in spiritualibus^q sacramentis? Nimirum qui precipit fructus arborum^r sordidi plantatoris nescire contagium, cur etiam iubere^s negetur ab his qui consecrantur omnem^t scelerati consecratoris prorsus abesse^u reatum? Qui

a) curat A 2. b) effren. ed. c) deest A 1. d) ac commod. A 2. e) subiunxit A 1.
⁴⁰ f) et A 2. g) habet A 1. h) codd. B. C. pergunt; XVI. C 1. i) enimque B. — denique noceat officiatque A 2. k) deest C 3. l) augeatur C 2. — valeat C 2. 3. m) patrię A 2. n) superscr. A 2. o) satagentes C 1. p) si C 2. q) iure fr. g. A 2. r) maturitatem plenitudinis C; plenitudinis deest C 3. s) sp. or. C 1. t) deest C 2. 3. u) proveniunt C 3. v) cedunt corr. accedunt A 1; creduntur A 2. — Phares A 2. C. w) Thamar add. C 1. x) Israhelitarum A 1.
⁴⁵ y) princeps A 1. C; principes corr. princeps B. z) Salemon A 1. a) que fuit U. ex ea C 3. b) regali B. — sceptri superscr. C 1. c) inc. — q. t. in regali des. C 2. 3. d) tenuit A 2; tenuit inc. ed. e) quoque A 2. f) D. r. A 2, ubi magnum vid. des. g) דָּוִד B. h) cum A 2. i) m. D. A 2. C. k) azimam B. C 2. 3. l) pressius B (post corr. expr.). C 2. m) deest C 3. n) deest A 2. o) utique in r. ter. C 2. 3. p) credendum A 1. q) spirital. C 2. r) arboris A 2; deest C 2. 3; prec. arborem ed. s) deest B. t) omnino C 2. 3. u) adesse C 2; habere ed.

manzeres^a cum legitimis, ancillarum filios cum herilibus^b in consortium velut erciscundae^c hereditatis adscivit, nec aliqua eos ab his^d inaequalitate discrevit: quid mirum, si et^e eos, qui a pravis^f sacerdotibus sunt^g promoti, cum his^h simul, qui a bonis ordinatiⁱ sunt, parili faciat sacerdotalis officii dignitate potiri? Quod plane nequaquam fit^k per meritum consecrantis, sed per verbum potius Dei^l vivi et permanentis. Verbo^m 5 Gen. 1, 11. denique Dei Patris dictum est: *Germinet terraⁿ herbam virentem et facientem semen et^o lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum.* Et ecce hoc verbum ita hodie^p permanet illibatum, ut nequaquam diversitatem^q agricolarum imitetur proventus fructuum, sed iuxta^r uniuscuiusque genus proprium semen in herbis^s, proprium reperiatur^t in pomis. Quod profecto semen rursus^u terrae committitur, ac postmodum^v 10 non diversum, sed iuxta sui^w generis speciem reparatur^x. Si ergo ex verbi virtute divini terra^y, quod accipit^z, ad eandem similitudinem reddit: quid mirum, si^e sacerdotalis illa benedictio, quae tamquam semen in accedentis^x animam iacitur, sacerdotium per afflatum sancti^y Spiritus invisibiliter operetur? Atque ideo non iam seminantis imago digne requiratur in fructu, sed sola, ut ita dixerim^z, seminis similitudo procedat? 15 ib. 1, 22. Dixit enim^a animalibus Deus: *Crescite et multiplicamini.* Ex cuius videlicet efficacia verbi cuncta usque nunc^b creantur animantia, non certe principaliter nova, sed ex eodem originali semine per traducem propagata. Cum igitur^c verba illa, quae nimirum semel prolata sunt, tam immobiliter vigent, quid ex illis sacerdotalium benedictionum^d verbis est sentiendum, quae sacra prorsus atque^e divina idcirco semper in promovendis^f 20 exterius repetuntur, ut misterium^g intrinsecus^h operentur? Nam cum incantatorum verbis inesseⁱ tanta virtus asseritur^j, ut eis tamquam lapidibus iniectis serpens percussa^k frangatur: quid mirum, si sacerdotalis benedictio sacramentum in se virtutis^l divinae contineat, unde ille^m sacerdos, qui admotus est, fiat? Numquid enimⁿ maioris sunt virtutis incantatoria verba quam illa efficacia prorsus et^o mistica ac divini nominis^p 25 invocatione sacrata^q?

XX.^q Quod^r per symoniacum^s Spiritus sanctus dari^t baptizando possit, consecrando non^u possit, ratio^v non admittit.

Illud sane mirandum, cur tanta stoliditate desipiant, qui^w symoniacos^x baptizare^y efficaciter posse^z, consecrare autem nullatenus^a posse inpudenter^b affirmant? Et^c 30 quamquam^d de hoc iam^e superius sit breviter^f disputatum, non ab re videtur adhuc enucleatius^g disserendum. Ponamus ergo^h in medioⁱ symoniacum baptizantem, eundem quoque nihilominus consecrantem, et discernamus, si^j possumus, cur^k baptismus per

a) manzeres i. e. qui sunt nati ex nobili patre et ignobili matre *glossa in marg. A 1.* b) heril. corr. heredibus A 1, et ita C 1. c) heriskunde C 2; heriscunde C 3; nancissendę A 2; dividendae 35 *glossa in marg. A 1;* Erciscund. antiqui dicebant divisio *glossa in marg. C 1.* d) aliis C. e) *deest C 3.* f) malis C 1. g) *deest C 1;* sunt sac. prom. C 2. 3. h) is corr. his A 1. i) s. o. C 1. k) sit C 2. l) v. D. C 1. m) terram C 3; tera B saepe. n) lignumque A 1. o) hodieque A 1. C 1. — manet A 2. p) diversitas C 3. q) *superscr. C 1;* u. i. C 3. r) *superscr. sit A 2.* s) recipiatur A 1; *deest A 2;* reperiantur C 1. t) rursum C 2. 3. u) g. sui A 2. v) prepa- 40 ratur B. C. w) accepit C 2. x) accend. corr. acced. A 1; accid. corr. acced. A 2. y) Sp. s. B. z) dixeris C 3. a) enim A 2. — animabus C 3. b) *deest C 3.* — procr. C 1. c) ergo B. d) benedictum B; v. b. C 1. e) pr. divinaque C 3. f) ministerium A. C 1. g) interius operetur C 2. 3. h) inesset C 3. i) asseratur A 2. k) percussus C 2. 3. l) d. v. C 1; virtus C 3. m) s. ille A 2. — sacerdotalis C 2. n) m. enim C 2. 3. o) ut C 3. p) conse- 45 crata C 2. 3. q) XVII. C 1. r) Quodsi(y) C 2. 3. s) ut *add. B.* t) b. d. A 2. C 1. u) etiam C 1. v) rationem adm. C 1. w) quod C. x) eos *add. C 1.* y) eff. bapt. A 2. z) *deest A 1.* a) p. n. A 1. b) imprud. C 3. c) quamvis A 2. — ex hoc A 2. C. d) *deest C 1.* e) brebiter B. f) nucl. C 1. g) igitur C 3. h) medium A 2. B. C 3. i) si p. des. A 2. — possumus C 2. 3. k) cū A 2.

eum traditus^a valeat, cur consecratio in irritum cedat ac, sicut dicitur, veri sacramenti vires amittat? Ecce is qui baptizat post prima^b fidei rudimenta, quae catecuminum docuit^c, iuxta aecclesiasticae institutionis morem mox orationes^d super eum dicit, quae videlicet in hoc ipsum^e sacerdotali sunt^f auctoritate compositae, sicque per exorcismi gratiam malignum hostem, qui eotenus in eo^g tyrannidem exercebat, expellit^h et Spiritumⁱ paracletum invocando piis^k in eum precibus introducit. Sed quid aliud etiam^l consecrator agit, quam^m quod orationes nihilominus dicendo canonicas eundem Spiritum sanctumⁿ super eum, qui provehitur, invocatur atque, ut in eum^o descendere dignetur, exorat? nisi quod maius quid^p per baptizantem agitur, quam id sit, quod per consecratoris^q officium exhibetur. Plus est^r enim Spiritum sanctum in eum^s, in quo nondum fuerat, nova dignatione descendere; quam eum, cui per fidem iam^t inerat, ad superioris gradus^u ordinem promovere. Per cathethizantis^v namque^w sive baptizantis officium et spiritus^x immundus expellitur, et in novo homine advenienti Deo habitaculum preparatur, sicut videlicet eiusdem exorcismi verba testantur, quibus per adiurationis^y imperium ad iniquum spiritum dicitur: *Tu autem effugare, diabole, appropinquabit enim iudicium Dei.* In consecrationibus autem non malum, quod iam deletum abesse^z credebatur^{aa}, expellitur, sed bonum, quod collatum fuerat, per cumulum gratiae plenioris augetur. Credendumne^{ab} est^{ac} ergo, ut unus idemque homo et quod maius est agere^{ad} et quod minus est non possit^{ae} implere? At fortassis e contrario dicitur, quia nonnulla^{af} videntur inesse illis^{ag} iniciandae fidei rudimentis, quae nequaquam adhibentur consecrationis peragendae misteriis, ut videlicet sal, quod in neophitis^{ah} os mittitur, aqua, cui baptizandus immergitur, chrisma etiam, quo linitur. Sed haec quidem per^{ai} se considerata nuda sunt elementa nihilque^{aj} noscuntur^{ak} habere mysticae dignitatis archaenum, ad orationem autem sacerdotis et invocationem divini nominis virtutis intimae concipiunt sacramentum. Non ergo in rebus materialibus atque terrenis, sed in precibus sacerdotum et invocatione^{al} divinitatis sive consecrandi^{am} sive baptizandi sacramenta consistunt, quamquam et in consecrationibus sacerdotum sanctificatum^{an} oleum videatur nihilominus adhiberi. Cum ergo unus idemque videlicet^{ao} symoniacus utrobique canonicarum orationum^{ap} ordinem expleat, utrobique nomen divinitatis regulariter^{aq} invocet, quomodo^{ar} per eum in baptismo Spiritus sanctus detur^{as}, quomodo in sacerdotali promotione non detur, non rationis penetrat sensus, non humanus discernit intuitus. Sed dicitur^{at} econtra, quia symoniacus, quod non habet, dare^{au} non potest. Age ergo, quid est, quod in faciem catecumini sacerdos insufflat^{av} dicens: *Exi ab eo, immunde Sathana^w, da honorem Deo vivo et vero^x, da honorem Spiritui sancto.* Quibus utique^{ay} verbis patenter ostenditur, quia per illam hominis insufflationem, archano nimirum divinae virtutis agente^{az} misterio, et spiritus malus expellitur, et Spiritus sanctus introire^{ba} dignatur. Quod nimirum totum^{ab} si ita^{bb} per insufflationem^c nihilominus symoniaci sicut et per boni sacerdotis impletur officium: cur, quod in^{ad} uno sacramento^d posse conceditur,

a) traditur B. b) prime C 3. c) docent C 2. 3. d) s. eum or. A 2. C. e) deest A 2.
 40 f) a. s. positae A 2. g) eodem A 1. h) expellebat C 2. i) sanctum add., sed del. A 2.
 k) in eum piis pr. A 2. l) deest C 2. 3. m) deest C 3. n) eodem A 2. o) quidem C 2. 3.
 p) consecratoris B. q) enim est A 2. C 2. 3. r) eo A 2. s) deest A 1. t) o. gr. C 1.
 u) cathethizantis A 2; catetizantes B; kethezizantis C 1. 2; Per bapt. sive per cathethizantis off. C 3.
 v) quidem C 2. w) i. sp. C 2. x) adiurationem C 1. y) et ab. C 2; cr. abesse C 1. z) vide-
 45 batur A 2; credatur C 3. a) ne deest C 2. 3. b) est ergo C 2. c) augere A 2. d) posse C 1.
 e) nulla corr. nonnulla A 2. f) deest C 2. g) ne offitios mitt. B; neophitos mitt. C 1. 3. h) per
 se des. A 2. i) nullumque ed. k) hab. nosc. A 2. l) in inv. C 2. m) sive bapt. sive
 cons. C 1. n) o. s. C 2. 3. o) s. v. A 2. p) ordinationum A 2. q) deest A 2. r) quando
 A 2; quomodo — Sp. s. detur des. B. C. s) debetur A 1; datur A 2. t) ec. d. A 2. u) non
 50 p. dare C 2. 3. v) inflat C 3. w) spiritus Satane C 2; Sathane C 3; et add. C 1. x) et
 add. C 1. y) itaque C 1. z) m. ag. C 1; agente deest C 3. a) intrare C 1. b) per ins.
 ita A 2. c) inflationem C 3. d) fieri add. C 2. 3.

posse etiam^a consequenter^b in altero^c denegetur? Nam et^d baptismus — quod absit! — si venaliter prebeatur, tametsi sacris^e canonibus sit vehementer adversum, nequaquam credendum est plenae atque perfectae regenerationis dehabuisse^f mysterium. Ideoque^g is, qui baptismum sub hac pecuniae prestatione^h suscepit, nec digne rebaptizandus asseritur nec expers divini muneris iudicatur. Quodsi ad tantae pervicaciae prorumpatⁱ insaniamⁱ, ut symoniacorum etiam baptismus irritus iudicetur, hic non nostra fatigetur^k instantia, sed generaliter occurrat^l omnis catholicae fidei disciplina, et universalis adversus eum armetur aecclesia, qui nimirum omnia^m sanctorum patrum convellere nititur institutaⁿ.

XXI.º Quod adtendendum sit, quid sumitur^p, non unde sumatur. 10

At^q fortassis illud obicitur, quod beatus papa Gregorius de symoniacorum dampnatione testatur dicens: *Benedictio*, inquit¹, *illi in maledictionem convertitur, quia^r ad hoc promovetur, ut hereticus fiat*. Probamus nempe^s sententiam nec ab ea fas ducimus dissentire^{s*}. Ille siquidem maledictus, ille hereticus^t, qui male, quod bonum erat, accepit. Quod acceptum^u est autem in se quidem^v bonum, sed accipienti factum^w est 15 malum. Nam et buccella illa videlicet Iudae porrecta non de bona facta est mala, sed illi factum^x est malum, qui^y bonum non bene, quia indigne, suscepit. Atque^z ideo, si eandem buccellam Iudas alii^a tradidisset, nullam sacrum^b munus in^c se maculam ex dantis culpa extrahere^d, nullum necesse fuerat in accipientem contagium redundare. Hodieque etiam si de sacrosancto altari dominicum corpus quilibet indignus accipiat 20 alique contradat, mundum est^e procul dubio quod accipitur, nec divinae gratiae munus^f sordentis ministri labe foedatur. Et licet pravus quisque iudicium^g sibi manducet^h et 1. Cor. 11, 29. bibatⁱ, illud tamen, quod manducatur et bibitur, gratia Dei est. Gratia enim^k Dei Hebr. 2, 9. gustavit mortem, quod^l est humanitas Christi. Omnia siquidem munda mundis, contaminatis autem et immundis nihil est mundum. Si ergo quod mundum est id ipsum 25 est^m contaminatis immundum, fatendum est, quiaⁿ sacerdotium, quod bono scilicet^o causa spiritualis^p est dignitatis, symoniaco factum est^q materia dampnationis, ut^r, unde fit^s iste sacerdos certe catholicus, inde^t ille veraciter asseratur hereticus. Nec mirum hoc in spiritualibus^u fieri, cum et^q in rebus corporeis^v facile possit eadem diversitas inveniri. Sepe enim cibus, qui alterum vegetat^w, alterum gravat, et^x ex eodem curae medicinalis 30 antidoto alius interit, alius convalescit. Porro unus est ignis, quo simul et cera liquatur^y, et terra siccatur, sed^z eadem candela, quae igne consumitur^a, accedentes^b utiliter illustrantur^c; lumenque^d, quod ad suum prebet interitum, inter tenebras videndi nobis

a) *deest* C 3. b) in al. cons. A 2. c) alio negetur C 1. d) si b. q. a. ven. A 2; etsi b. q. a. ven. *ed.* e) sacro canoni *ed.* f) habuisse (*post add.* non) A 1; non hab. *ed.*; hab. 35 C 2. 3. g) Ideo qui b. C 3. h) contestacione C 1. i) insaniam B. k) fastidietur C 3. l) omnis occ. A 2. m) *deest* A 1; omnium C 3. n) fundamenta A 2. o) XVIII. C 1. p) sumatur A 2. C 3. q) Et A 2. C 3. r) qui C 2. 3. s) namque C 1. s*) dissentire fas esse dicimus A 2. t) est *superscr.* A 2, *add. ed.* u) Q. autem acc. est C 1. v) b. q. A 1; q. b. est *ed.* w) m. f. est A 1. x) facta B. y) qui quod bonum erat non b. A 2; quod bonum 40 (bonus C 3) non b. C. z) At C 3. a) tr. alii C 2. 3. b) s. m. *des.* A 2. c) mac. in se C 3. d) trahere A 2; contrahere B. C. e) pr. d. est C 2. 3. f) *deest* C 3. g) sibi i. A 2. C 3. h) manducat *corr.* manducet C 2. i) bibit C 2; et *add.* A 1. k) *deest* A 1. l) quae A 2. B. — quod Chr. hum. C 3. m) immundum est cont. C 2. 3. n) scilicet *add.* h. l. C. o) *deest* h. l. C. p) spiritualis A 1. q) *deest* A 2. r) et *add.* C. s) sit B. C; iste sit sac. C 2. 3. t) idem 45 *add.* B. u) spiritual. C. v) corporalibus C 2. w) gr. alt. veg. A 2. — alium C 1. x) ex eodemque C 3. y) liq̃ *corr.* liquescit B, et *ita ed.*; liquetur C 1. z) et B. C 1. a) et qua *add. ed.* b) accedentes *corr.* accensa B. c) illustrat C 1. d) lumen quoque A 2.

1) Gregorii Magni Registrum IX, ep. 106; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1747.

factum est instrumentum. Quid ergo mea^a interest, quod candela in cineres vertitur^b, dummodo lumen, quod ab ea mutuatus^c sum, mihi indeficiens perseveret? Ardeat, ardeat^d symoniacus, unde catholicus illustretur^e; et eodem lumine, quo^f aliis ministrat, ipse ad defectus sui tenebras tendat, quatinus quod ardet^g intereat et^h quod illumina-
 5 tum est vivat. Sacerdotumⁱ quippe lumen querentibus lumen^k est, aestu vero ambi-
 tionis ardentibus incendium est. Quod ergo^l alter possidet ad propriae defectionis
 interitum, alter accipit ad salutis augendae provectum^m. Samsonⁿ nempe de ore mortui
 leonis favum mellis eduxit et ex arenti mandibula^o asini aquis se^l profluentibus satia-
 vit. Sed^p nec aselli in aqua desidiam nec beluinam gustavit^q in melle ferociam. Utro-
 10 bique nimirum^r quod sumptum est iuxta proprietatem suam in ore sapuit; unde
 sumptum fuerit^s, ratio magnopere non^h discrevit. Quid etiam mirum, si quod fieri in
 aqua baptismatis cernimus, non dissimile quid^t fieri de symoniacis arbitremur? Per
 eam nempe^h nos novi in Christo renascimur, cum eadem aqua post expletum^u opus in
 cloacam^v despicabiliter^w effundatur.

cf. Iud. 14, 8.
15, 15.

15 XXII.^x Quod nec Novatiani sint^y deponendi nec Arriani^z denuo^a
 baptizandi.

Sed^b iam sacros canones quo^c vacat^d compendio perscrutemur et, licet mani-
 festa propositae questionis crebro non reperiatur inesse sententia, quid tenendum sit,
 quibusdam rerum collationibus approbemus. Novimus namque Niceno statutum esse
 20 concilio^l, ut Catharae^e, qui ad catholicam revertuntur aeccliam, impositionem^f solum-
 modo manus accipientes, in suis recipiantur ordinibus. Cur hoc? nisi quia illud here-
 tiorum genus in catholicae fidei integritate persisteret^g, licet in quibusdam aliis super-
 stitionibus oberrarent^h. Notumⁱ namque est, quod Novatus^k, cuius hii sequebantur
 errorem, dogmatizaverit^l neque bigamis^m communicare neque in persecutione lapsis,
 25 etiam post penitentiamⁿ, oportere. Si^o ergo et hii, qui^p ab his^q sunt hereticis ordi-
 nati, nequaquam suo^r sunt honore^s privandi, ob id scilicet, quia eorum consecratores in
 fide non titubant, quid^s de symoniacorum ordinationibus sentiendum, qui et omnia fere^t
 aeclesiasticae institutionis iura conservant? At fortassis obicitur, quia symoniaci ne-
 quaquam sunt in fide perfecti, nimirum peccantes in Spiritum sanctum, quem arbitran-
 30 tur pecuniis coemendum. Ad quod^u facile respondemus, quia, si haec districtae cen-
 surae^v subtilitas teneatur, etiam in Novatianis^w contra Spiritum sanctum quodammodo
 culpa perfidiae reperitur. Nam cum per Spiritum sanctum, qui est remissio peccato-
 rum, venia penitentibus^x concedatur, constat procul dubio, quia contra^y Spiritum
 sanctum pugnat^z, qui lapsis per^a penitentiam non communicat. Sed aliud est^b in fide
 35 peccare, aliud^c a fide recedere. Aliter nempe redarguendus est miles, qui in belli^d

- a) *deest C 1.* b) *convert. C 2.* c) *mutatus C 2.* d) *deest eras. A 2.* e) *illustratur B. C.*
 f) *quod B. C 2. 3.* g) *ardeat C 3.* h) *deest A 2.* i) *sacerdotium B. C 2.* k) *deest C 2. 3.*
 l) *deest C 3.* m) *proventum C 2.* n) *Sampson in marg. C 1.* o) *manibula C 1; asini mandi-*
nabula C 2. p) *S. n. a. in a. d. des. C 3.* q) *deest C 3; in m. g. C 2.* r) *et add. C 2. 3.*
 40 s) *fuerat A 2. C 2. 3.— ratio deest C 1.* t) *quidem C 2. 3.* u) *exemplum C 3.— opus deest C 2. 3.*
 v) *cloaca A 2.* w) *despicabilem A 2. B.* x) *XIX. C 1.* y) *deest C.* z) *d. A. A 1.* a) *sunt*
add. C 2; sint add. C 3. b) *Et C 3.* c) *quos C 2. 3.* d) *vocat C 3.* e) *cathedre que A 2; cathadre B;*
Novatiani C 1; Cathari C 2. 3. f) *in positione B.* g) *persistat e corr. B.* h) *aberraret C 2. 3.*
 i) *Notandum C 1. 2; Notum — oportere des. C 3.* k) *Novatius A 2.* l) *dogmatizaverat B. C 1. 2.*
 45 m) *bigamos C 1.* n) *veniam dare add. B; communicare add. C 1.* o) *Ergo quia et A 2.* p) *iam*
add. B. q) *is A 1.— her. sunt C.* r) *sunt suo A 2. C 2. 3; neq. sunt h. suo C 1.* s) *ordinati*
corr. honore A 1. t) *deest C 2. 3.— inst. eccl. B. C.* u) *nos add. A 2.* v) *cen. s. des. A 2.*
 w) *et. innovationis corr. innovatis B.* x) *penitentia C 2.* y) *c. Sp. s. des. C 1.* z) *deest C 3.*
 a) *post B. C.* b) *a. f. est rec., al. in f. pecc. A 2.* c) *est add. C 3.* d) *bellicis fluctibus C 1. 2;*
 50 *bellicis conflictibus C 3; confluctibus corr. conflictibus B.*

1) *Canon 8. interpr. Dionysio Exiguo, Mansi, Conc. Coll. II, col. 680.*
 Libelli de lite. I.

conflictibus enerviter cedit^a, aliter ille^b plectendus, qui, abiuratis militiae sacramentis, ad hostium castra dediticius^c transfugit. Non eadem servo poena debetur, qui in domesticis rebus sub domini sui peccat^d imperio, et illi, qui iugum^e servitutis excussit ac ius^f extraneae dominationis elegit. Licet enim isti^g in regulam^h fidei ex aliquo videanturⁱ offendere, non tamen eotenus, ut^k Spiritum sanctum arguendi^l sint heretica^m pravitate negare. Atque ideo, cum revertuntur, quoniam peccaverunt, manus illisⁿ imponitur^o; quia^p vero minime negaverunt, sacerdotalis gradus officio non privantur. At contra Arriani, qui adversus Spiritus sancti divinitatem manifesta prorsus impietate configunt, ad catholicam^q redeuntes in male^r accepti ordinis persistere dignitate non possunt. Credunt enim, sicut eorum^s sacrilega professio manifestat, quod Pater creator^t sit, Filius creatura, Spiritum vero^u sanctum creaturam creaturae^v dampnabiliter asseverant. Quia igitur^w virtutem Spiritus^x sancti in fide non habent, qua^y videlicet omnis aecclesiasticae dignitatis ordo perficitur, apud eos ordinatio facta canonicis sanctionibus irrita^z iudicatur. Sed non ab re fieri^{aa} credimus, si quid^{ab} de his in suis decretis Innocentius papa reliquerit, hic etiam sub eisdem^{ac} litteris inseramus^a: *Arrianos, inquit^{ad}, 15 ceterasque huiusmodi^b pestes^c, quia eorum^d laicos conversos ad Dominum sub imagine^e penitentiae ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus^f, non videtur clericos eorum cum sacerdotio ministerii cuiuspiam suscipere dignitatem. Quoniam quibus solum baptismus^g esse permittimus, quod^h utique in nomine Patris et Filii et Spiritus sanctiⁱ perficitur, nec Spiritum sanctum eos habere ex illo^k baptis-* 20 *mate illisque mysteriis^l arbitramur; quoniam, cum a catholica fide eorum^m auctores discederent, perfectionem Spiritus, quam acceperant, amiserunt, nec dare eiusⁿ plenitudinem^o possunt, quae maxime in ordinationibus operatur^p, quam per impietatis suae perfidiam potius^q quam fidem dixerim^r perdiderunt: qui^s fieri potest, ut eorum prophanos sacerdotes dignos Christi honoribus arbitremur, quorum laicos imperfectos,* 25 *ut^t dixi, ad sancti Spiritus percipiendam gratiam cum penitentiae imagine recipiamus^u?* In quibus nimirum decretalibus verbis manifeste datur intellegi, quia in promotionibus clericorum non immerito fides ordinantis attenditur, ex qua videlicet pendet, ut ordinatio ipsa sive rata sive irrita iudicetur. Quod enim^v tenet ordinator in fide, accipit ordinatus in munere. Enimvero si Arrianis recta fides inesset^w, etiamsi^x eos cuiuslibet^y 30 diversae pravitatis error involverit^z, facta apud eos consecratio non periret. Ubi notandum, quanta invocationi^{aa} divini nominis reverentia debeatur, cum et ab eis baptizati, quos tam perfida^{ab}, ut ita dixerim, fides dampnat, rebaptizari tamen^{ac} omnino non audeant^{ad}. Nam quia auctores eorum, ut dicitur, fidem^{ae} rectam non habuerunt, ad

a) cecidit A 2. b) est C 2. 3. c) declivius A 2. d) i. p. A 2. e) s. i. C 1. 35
f) res C 2. g) deest C 2. 3. h) regula A 2. C. i) excedere vel add. C 1. k) in C 2.
l) ausi C 1. — sunt B. m) illi B. n) imponuntur A 2. o) qui C 3. p) fidem add. A 2.
q) mali A 2. C 3. r) sacr. eorum B. C. s) deest A 2. t) ergo C. u) s. sp. A 1.
v) qa corr. qf B. w) deest C 1. x) fidei A 1. y) quod A 2; quid (quit C 3) de his (is A 1)
Inn. (Innocentius C 2; Innocentius C 3) papa (pape C 2) in suis decretis (deest C 3) dereliquerit C 2. 3. 40
z) eiusdem B. a) instruimus C 2; inserimus C 3. — Ab Arrianis baptizati in nomine trinitatis non
debent rebaptizari cap. inscr. minio add. C 2. 3. b) p. h. C 2. c) detestamur add. B. ed.
d) l. eorum A 2. e) magne C 3. f) suscepimus B. C. g) ratum add. ed. ex Inn. epist.
h) qui B. C. i) deest C 2. k) isto C 2; eorum add. B. l) ministeriis C 2. m) eor. a. des. C 3,
ubi discerent. n) eis C 3. o) nunc add. A 2. p) operantur C 3. q) potius — dixerim 45
des. A 2. r) dixerimus C. s) si nec A 2; post corr. quomodo B. t) ut d. des. C 3. u) recipimus
A 2. v) deest C 3. w) esset corr. inesset A 1. x) si add. A 1. y) involverit corr.
involveret? A 2; involveret C 2. 3. z) inchoationi C 2. a) ut ita d. perf. A 2. b) deest A 2. C 3.
c) audent C 1; audeat C 2. 3. d) r. f. C 1.

1) Innocentii I. epist. ad Alexandrum episc. ap. Mansi III, col. 1055; Jaffé, Reg. pont. 50
ed. 2. nr. 305.

percipiendam^a Spiritus gratiam manus illis^b imponitur; quia vero in aquam sunt^b sub invocatione^c sanctae Trinitatis immersi, non sunt denuo baptizandi. Cum itaque sola sine^d fide verba sub heretica Arrianorum superstitione prolata non audeant^e irrita iudicari, quo pacto symoniacorum consecratio robur non habeat, in qua cum fide et
5 cetera observantiae regularis^f sacramenta concordant?

XXIII.^g Quod consecrationis effectus fidei nitatur^h fundamento.

De Donatistis quoque novimus Cartaginensiⁱ concilio fuisse concessum^l, ut, cum ad unitatem^k catholicam^l quilibet eorum redire disponderet, si hoc paci christianae prodesse videretur, cum suo reciperetur honore. Sicut autem^m in generali hereseon enumeratione² didicimus, Donatistae non admodum sunt fidei errore traductiⁿ, sed irati potius, quia Cecilianus quidam contra eorum votum in Cartaginensiⁱ inthronizatus sit sede^o, scisma fecerunt et^p ab aecclesiastica communione precisi sunt. Et quanquam certum^q sit, quod Spiritum sanctum nisi^r intra aecclesiam catholicam nemo^s possit accipere: apud eos tamen quilibet ordinatus^t, si paci hoc consulat, non privatur honore,
15 quia perseverat in fide. Cum^u ergo Donatista, qui procul dubio scismaticus est et dono^b sancti^v Spiritus probatur^f alienus, in percepti^w honoris ordine valeat aliquotiens^x permanere, luce clarius constat, quia^y consecratio^z non ordinati vel ordinatoris est meritum, sed ad utriusque^a potius fidem totum respicit sacramentum. Alias sive Donatista Donatistam, sive Novatianus Novatianum^b ad clericatus iura promoveat, quae est in utrolibet dignitas meritorum, ut gratiae^c divinae mysterium vel^d iste dare, vel^d ille^e possit accipere^f? Sed inter malum et malum, dantem videlicet et accipientem, bonum versatur in medio, quod neutrius vicio a sua^g novit generositate deterere^h. Nimirumⁱ leprosus leproso prebet^k aurum, quod profecto rutilat, nulla^l scabrosarum^m manuumⁿ varietate perfusum. Si cecus ceco lucernam porrigat^o, lux cecitatem nesciens ex baiu-
20 lorum manibus tenebras non admittit. Quapropter, si recta^p fides assit, videlicet^q ut in Patrem et Filium et Spiritum sanctum recte credatur, indigni etiam^q cuiuslibet sacerdotis consecratio indifferenter impletur. Nec propter indigne^r ministrantis meritum divinae gratiae munus^s perfectionis suae patitur detrimentum. Unde predictus papa Innocentius, cum de duabus heresibus, Paulianistis videlicet et Novatianis^t, communiter disputaret, cur a Paulianistis venientes baptizandos esse decerneret, a Novatianis autem funditus prohiberet^u, causam his^v reddidit verbis^w, dicens: *Quia Paulianistae, inquit³, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti minime baptizant^x, nec apud istos — videlicet Novatianos^y — de unitate^z Patris et Filii et Spiritus sancti questio aliquando mota est. Et^a ideo de omnibus segregatis haec sola electa est, cui istud^b crederent*
35 *concedendum, quia nihil in Patris et Filii et Spiritus sancti sacramento peccarent.*

a) perficiendam A 2; sancti add. ed. b) deest C 3. c) invocationem B. d) deest C 2. e) audent C. f) deest A 2. g) XX. C 1. h) nititur B; utitur C. i) Cartaginiensi B; Carthag. A 2. C 1. 3; Kart. C 2. k) hunit. B. l) catholicam fidem corr. catholicae fidei A 1. m) enim A 2. n) traducti corr. traducti B. o) fide C 2. p) et ab aeccl. des. C 2. q) sit c. A 1. r) nisi
40 deest C 2. 3. — intra deest C 3. s) p. n. C 3. t) ordinatis corr. ordinatus B. — sit C 1. u) Quia A 2. v) sp. s. C 1. w) cepti C 3. — ord. h. C 1. x) aliquoties A 1. y) qui C 3. z) deest C 2. 3. — non deest C 3. a) que deest C 3. b) Novician. C 2. c) d. gr. A 2. d) sive C 1. e) ipse A 1; iste C 3. — posset C 2. f) possit iterum add. C 1. g) sui C 2. 3. h) deterreri A 2; detere B; deterere C 3. i) si add. A 2. k) prebeat A 2. l) nullo C 1. m) scabio-
45 sarum A 2. n) est add. A 2. o) porrigat B. C. p) f. r. C 1. q) deest A 2. r) indignum A 2. C 3; indigni C 1. s) minus C 3. t) Novatianistis A 2. u) prohibet B. v) is A 1. w) deest B. C 2. 3. x) baptizantur A 2. y) Novatios B. z) videlicet add. C 3. a) deest C 3. b) illud C 3.

1) Mansi, Coll. III, col. 924. Sed Petrus huius canonis argumentum non satis recte reddidisse videtur. 2) Augustini libro de haeresibus §. 69, Opera ed. Bened. (Venet. 1733) VIII, col. 21.
50 3) Innocentii I. papae epist. ad episcopos Macedoniae, Mansi, Coll. III, col. 1061; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 303.

Haec itaque venerabilis^a Innocentii verba ita diffinitiva sunt atque perspicua^b, ut omnem^c nostris mentibus scrupulum auferant nodumque propositae questionis indubitanter absolvant. Si enim^d per Paulianistas^e sacramentum idcirco dari non potest, quia fidem sanctae Trinitatis non habent, per Novatianos autem ideo potest, quia, licet aliotenus heretici sint^f, orthodoxae^g tamen fidei plenitudinem tenent: constat profecto^h, 5 quia, si^h fides stat, consecratio robur obtineat, nec actionis labefactatur vicio, quae fidei nititurⁱ fundamento.

XXIII.^k Quod male ordinati episcopi consecrationis gratiam aliis habent^l, sed^m sibi non habent^l.

Estoⁿ igitur, concedamus vel potius asseramus, ut symoniacus sit hereticus, sed^m 10 et Novatianus hereticus et Donatista similiter^o hereticus. Sed symoniacus^p in Spiritum sanctum peccat, quia^q donum Dei comparat, et Novatianus certe in eundem Spiritum sanctum peccat, quia lapsi^r etiam post penitentiam de eius remissione desperat^s. Nihilominus etiam Donatista peccat in Spiritum sanctum, qui se ab aeclesia segregat^t, extra quam videlicet Spiritus sanctus inveniri non potest. Quid ergo causae^u est, ut, 15 cum illorum ordinatio rata^v esse decernitur, istorum frivola iudicetur, presertim cum nos non elaboremus, ut symoniaci in eo, quem^w male mercati sunt, honore permaneant, sed id potius, ne hii, qui ab eis gratuito consecrati^x sunt, locum sui gradus amittant^y? Ubi notandum, quanta sit in^z eorum, de quibus loquimur, conditione^z distantia, nimirum cum Donatistae Donatistas, Novatiani^a Novatianos, eisdem videlicet^b erroribus 20 irretitos, ad aeclesiastici gradus^c augmenta promoveant, symoniaci autem^d non symoniacos, sed innocentes potius ordinent^e et catholicos. Illis denique non hoc solum valebat^f opponi, quod fuerint^g ab hereticis ordinati, verum hoc insuper^h, quod et ipsi fuissentⁱ indifferenter heretici. Isti autem nequaquam sunt^b symoniacae hereseos obnoxii, etiamsi a symoniacis, omni venalitatis^k remoto commercio, regulariter sint^l pro- 25 moti atque in eisdem^m aeclesiis sortiti sunt amministrationis officium, ubi et sacriⁿ baptismatis percipere^o mysterium. Utrum vero tales^p a suis arceantur honoribus, ex beati Leonis^q facile possumus auctoritate perpendere^r, si decretalem eius sententiam suis hic^s verbis^t non pigeat annotare. Ait enim^u: *Nulla ratio sinit^u, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt^v electi nec a plebibus expetiti nec a provincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Unde cum sepe questio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam ab istis essetribuendum, quod non doceatur fuisse collatum? Si qui tamen clerici ab istis pseudoepiscopis in eis^w aeclesiis ordinati sunt^x, quae^y ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum cum consensu et iudicio presidentium facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis 35*

a) beati I. papae A 2; ven. Innocentius C 2. b) proficua C 2. 3. c) n. m. o. A 2. d) autem B. C. e) Paulitas A 2; psalmitam C 3. f) sunt A 1. g) orthodoxorum C 2. h) deest C 3. i) nutritur C; nitatur sacramento A 2. k) XXI. C 1. l) habeat B; habeant C. m) deest C. n) Istud A 2. o) simul B. p) Novatianus A 2. q) quia — peccat des. A 2. r) lapsis A 1. 2; lapsus ed. falso (Petrus lapsis scripsisse videtur; cf. p. 49, l. 34). s) desperat A 1; disperdat B; sperat C 1; desperant C 3. t) separat C 2; ab eius separat eccl. C 1. u) causa B. v) recta C. w) que C 2. x) ordinati B. C. y) amittat C 3. z) deest A 2. a) Novatianos Novatiani eius vid. C 3. b) deest A 2. c) ordinis C 2. 3. d) vero A 2. e) ordinant C 2. 3. f) valeat A 2. B; volebat C 2. g) fuerant A 2. h) inserunt C. i) fuerint C 1. k) venalitati C 3. l) s(unt) C 2. m) eccl. eisd. C 3. n) sacris B. o) percipere C 2. p) hi t. A 2; merito 45 add. B. C. q) papae add. A 2. r) firmare A 1. s) his A 2. t) hic iterum add. C 3. u) sit C 2. 3. v) s. e. des. C. w) deest C 1; eorum ed. — eis ex clericis ord. C 2. 3. x) in eis h. l. add. C 1. y) qui C. Epist. — a pr. C 3.

1) Epist. ad Rusticum episc. Narbonensem, Mansi, Coll. VI, col. 400; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 544.

aeclesiis perseverent^a. Ecce autentico Leonis papae iudicio^b, quoscunque^c neque^d clerici^e neque plebis consensus elegit^f, nec cum metropolitani iudicio provincialium episcoporum concordia consecravit, inter episcopos non habeantur^g; et tamen hii, qui ab eis sunt in propriis aeclesiis iudicio^h presidentium ordinati, nequaquam sunt iniuncti
 5 gradus honore privandi; videlicet ut is, qui ad episcopatus officium cum tanta usurpatione prorupit, ut adversus eum omniumⁱ fere vota concurrant, et sibi, quod accepit^k, prodesse nil valeat, utpote qui inter episcopos non habetur, et aliis prosit, quatinus qui ab eo promoti sunt a suis nequaquam honoribus arceantur. Sed quis neget potuisse
 10 illic etiam^l venale intervenire^m commercium, ubi ad honoris culmen tam obstinataⁿ, tam importuna fuerit ambitione^o subreptum? Qui tamen aliis habet, quod sibi non habet, quia videlicet alios consecrare permittitur, cum et ipse inter episcopos non habeatur^p. Sepe namque sterili trunco^q fecundus ramus inseritur, qui nimirum in^r eo, quod germinat, non trunci, sed propriae naturae iura conservat.

XXV.^s Quod ab impiis sepe hereticis ordinati a suis non removeantur
 15 officiis.

Quid dicam, quod et his, qui ab impiissimis sunt^t hereticis ordinati, aeclesiastica subvenire videatur^u auctoritas et in promulgandis super hac^v disceptatione iudiciis non tam veterem perfidiam promoventium quam novam fidem et resipiscentiam consideret promotorum? Qui enim decretis^w pontificum sollerter incumbit, non ignorat
 20 eundem, cuius^x paulo ante meminimus, Innocentium papam^y licentiam permisisse¹, ut omnes, qui ante dampnationem Bonosi heretici ab^z eo fuerant ordinati, si, relicto atque dampnato^a eius errore, aeclesiasticae unitati se sociare disponderent, in suis honoribus permanerent. Et^b quidem Bonosus, prout in^c eisdem^d decretis invenitur, Fotinianus fuisse dinoscitur². Fotiniani autem negant^e Christum Deum ante secula ex Patris sub-
 25 stantia genitum extitisse^f. Hii nimirum, quia cum Iudeis Dei Filium negare non metuant, cum eisdem^g quoque participium non diversae dampnationis incurrunt. Cum ergo hii, qui non modo a tam pernicioso consecrati referuntur heretico, sed eius insuper erroribus^h involuti in acceptis permanere gradibus permittuntur, facile deprehenditur, quid de hisⁱ, qui a symoniacis non symoniace sunt provecti, merito iudicetur. Cui non
 30 dissimile^k etiam illud^c est, quod Anastasius papa de heretico nihilominus^l decrevit Acacio^m. Cuius nimirum decretalesⁿ sententiae tam elimata^o digestae sunt nostrisque^p allegationibus per omnia^q congruentes, ut, etiamsi quae^r a nobis prolixius exarata sunt cuncta deessent, ad comprobandum, quod in presenti disputatione versamus, plene sufficerent^s. Quapropter nec nos pigeat de stilo eius hic aliquanto productius recensere, ut

35 a) at rubro in marg. A 1; locus vacuus rel. B; aliter vana habenda est talis ordinatio add. ed.
 b) iudicium (?) corr. iudicio B; iudicium C 1. c) quos; littera erasa B. d) deest C 1; nec C 2.
 e) cleri B. C. — nec C 2. f) eligit A 1. g) habentur A 2. B. C 1. h) deest C 1. i) fere o. v. C 3; o. vota fere A 1. k) accipit A 1. l) venalitatis etiam (superscr.) A 2. m) venire A 2.
 n) obstinate t. inopportune C; obst. t. inopportuna A 2. o) deest C. — surrectum A 2. p) habetur C.
 40 q) trunci C 2. r) in eo des. C 3. s) XXII. C 1. t) h. sunt C 2. 3. u) videtur C 3. v) hoc disceptationum (disceptionum C 3) C 2. 3. w) p. d. C 2. 3. x) supra add. A 2. y) propter C 2; deest C 3.
 z) fuerant ord. ab eo C 3. a) dampnati C 3. b) Equidem C 2. c) deest C 3. d) eiusdem A 2. e) Chr. D. (superscr.) negant C 1. f) fuisse C. g) eis C 3. h) inv. err. A 2. B. i) is A 1. k) simile C 3. l) deest A 2. m) Achatio A 2, et ita semper.
 45 n) decretalis C 2. o) elymata C 2. p) nostris C 3. q) totum C 2. r) quam C 3. — sunt a n. pr. ex. A 2. s) sufficeret C 2. 3; sufficiant ed.

1) Innocentii I. papae epist. ad Martianum episc. ap. Mansi, Coll. III, p. 1057; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 299. 2) Hoc Petrus ex epist. ad episc. Macedoniae l. l. col. 1062. conclusisse videtur.

quod loquimur non ex^a propriis adinventionibus, sed ex patrum regulis videamur^b excerpere. Ait namque inter cetera imperatori^c Anastasio: *Secundum aecclesiae*, inquit^{d.1}, *catholicae consuetudinem, sacratissimum serenitatis tuae pectus agnoscat^e, quod nullum de his, vel quos baptizavit^f Acacius vel quos sacerdotes sive^g levitas secundum canones ordinavit, ulla^h ex nomine Acacii portio lesionis attingat, quoⁱ forsitan per iniquum tradita sacramenti^k gratia minus firma videatur^l. Nam et baptismum^m, quod procul fitⁿ ab aecclesia, sive ab adultero sive a fure fuerit datum, ad percipientem munus^o pervenit inlibatum, quia vox^p illa, quae sonuit per columbam, omnem maculam humanae pollutionis excludit^q. Quod declaratur cum dicitur:*

Matth. 3, 11. *'Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto et igne'. Nam si visibilis^r solis istius radii^s, cum per loca fetidissima^t transeunt^u, nulla contactus^v inquinatio maculantur, multo magis illius^w, qui istum visibilem fecit, virtus^x nulla^y ministerii indignitate contingitur^z. Nam et Iudas, cum fuerit sacrilegus atque fur^a, quicquid egit^b inter apostolos pro dignitate commissum^c, beneficia per indignum data nulla ex hoc detrimenda senserunt, declarante hoc ipsum Domino^d manifestissima voce: 'Scribae', inquit, 15*

Matth. 23, 2, 3. *'et Pharisei super^f cathedram Moysi sedent; quae dicunt^g, facite; quae autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim et non faciunt'. Quicquid^h ergo ad hominum profectumⁱ quilibet in aecclesia minister pro officio^k suo videtur operari, hoc totum contineri^l implendo divinitatis effectum ita^m ille, per quem Christus loquitur, Paulus affirmat:*

1. Cor. 3, 6. *'Ego plantavi, Apollo rigavit, sedⁿ Deus incrementum dedit^o'. Et paulo post idem Anastasius: Ideo^p ergo et hic, cuius nomen dicimus^q reticendum, male bona ministrando. sibi tantum nocuit. Nam inviolabile^r sacramentum, quod per illum datum est, aliis^s perfectionem^t suae virtutis obtinuit^u.*

Ecce vir apostolicus, tamquam pro nobis staret, nostram in se causam suscepisse^v perpenditur, ita ut pene nihil^w nobis dicendum super huius questionis materia^x reliquisse videatur. Eat^y ergo et tantae^z auctoritati improbe resistatur, nec sufficiat censoribus novis, quod patribus videbatur^a antiquis, ut, dum discretio non tenetur, etiam^b pietas amittatur. Quidam namque, dum sancti plus quam sunt videri appetunt, sic^c corrupta conantur abscidere^d, ut aggrediantur etiam quae sincera sunt lacerare, utque ad^e plausus hominum videantur in censura iusticiae districtae persistere, non^f verentur^g a pietatis tramite crudeliter oberrare^h.

a) deest A 2. b) videamus C 2. c) imperi C 3. d) deest C 1. e) agnoscant corr. agnoscat B. f) baptizabat C 1. g) seu C 2. h) nulla C 1; eos add. C 1, 2. Epist. i) quasi C 2, 3. k) sacramenta (sacra C 3) minus f. C 2, 3. l) videantur C 2, 3; credatur A 2. m) baptismus A 2. n) sit A 1. B. C 1. o) minus C 2, 3. p) vox illa bis ser. C 3. q) exclusit C 2, 35 r) visibis A 2; super rasuram B. s) radius C 1; radii C 3; sequitur rasura B. t) fedissima C 2. u) transit C 1. v) contractus maculatione inquinantur A 2. w) istius A 1. x) deest C 3. y) contactus iniquatione add. C 3. z) maculatur, superscr. contingitur C 1; contingit C 3. a) nichil add. C 3. b) egerit A 2. c) non est reprobatum et add. A 2. d) deest C 3. e) Sederunt i. scr. et Ph. s. c. M. quae A 2. f) supra cathedra B. g) vobis add. A 2; facite, secundum 40 opera vero illorum nolite facere C 2. h) Quod C. i) profectum C 2, 3. Epist. k) s. o. A 2; suo deest C 3. l) constat impleri A 2; totum impletur divinitatis effectum, Paulo attestante, qui ait: Ego C 2; cont. in pleno C 3; cont. implente Epist. m) ut A 2. n) Deus autem C 2. o) dat C 2. p) Ideo — retic. des. C 2, ubi tantum ergo. q) ducimus A 2; esse add. ed.; dic. n. C 3. r) inviolabile B. s) in aliis B. t) perfectione C 3. u) novam cap. inscriptionem praebent rubro C 2, 3: 45 Quod discretio habeatur, ut (et tamen C 3) pietas non amittatur. v) suscepisset B. w) nobis nichil C 3. x) materię v. r. A 2. y) Fatur A 1. z) tanti A 1. a) videatur A 2. C 3. b) et C 3. c) si post corr. sic B. d) abscindere C 3. e) per C 1; utque plus homini C 2, 3. f) verenter C 3. g) aberrare B. C 3.

1) Anastasii II. epist. ad Anastasium imp. ap. Mansi, Coll. VIII, col. 190 sq.; Jaffé, 50 Reg. ed. 2. nr. 744.

XXVI.^a Quod hii etiam^b, quos^c post dampnationem suam ordinavit^d
Acacius, honoribus non priventur^e.

Quid isti dicturi sunt^b, si^f audiant de^g his quoque, quos post dampnationem Acacius ordinavit, quid^h idem papa decreveritⁱ? Non enim eos arbitror ista legisse, quos
5 constat ab his temerario dissonare^k iudicio. Audiant igitur pietatem^l apostolicae sedis et a duricia proprii emolliantur examinis. Post illa^m siquidem, quae premisimus, et ista subiungit: *Quodsi aliquorum*, inquit¹, *in tantum se extendit curiosa suspicioⁿ, ut imaginentur^o prolato a papa Felice iudicio postea inefficaciter in sacramentis, quae Acacius usurpavit, egisse ac perinde^p eos metuere, qui^q vel in consecrationibus*
10 *vel in baptismo mysteria tradita susceperunt, ne irrita beneficia^r divina videantur: meminere in^s hanc quoque partem similiter tractatum prevalere^t superiorem, quia non sine usurpatione sacerdotii adiudicatus^u hoc egit, in quo virtutem suam obtinentibus mysteriis^v, in hoc quoque^w aliis rea^x sibi persona^y non nocuit. Nam ad^z illum pertinuit, quod tuba^a Davitica ita^b canitur: 'Verumtamen Deus conquassabit capita^c* Ps. 68, 22.
15 *inimicorum suorum, verticem capilli^d perambulantium in delictis^e suis'. Nam superbia semper sibi, non aliis facit ruinam. Quod universa^f scripturarum^g caelestium testatur auctoritas, sicut^h etiam per Spiritum sanctum dicitur inⁱ propheta: 'Non^j* Ps. 100, 7.
habitabit^k in medio domus meae^l, qui facit superbiam^m'. Unde, cumⁿ sibi sacerdotis nomen vendicaverit, condempnatus, in ipsius verticem superbiaeⁿ tumor inflictus est,
20 *quia non populus^o, qui in ministeriis donum ipsius sitiebat^p, exclusus est, sed anima illa, quae peccaverat, iusto^q iudicio propriae erat obnoxia; quod ubique numerosa scripturarum testatur instructio.*

Quid iam^r dicetur ad^s ista? Quae adversus haec poterit callere versutia? Quae veritati repugnantibus suppetere poterunt^t argumenta? Ecce de^u una hic^v persona
25 specialiter agitur, sed universalis est causa, quae generaliter diffinitur. Non^w tamen nos^x tamquam pro hereticis^y stantes ad hoc ista^z perscribimus, ut reliquas sanctorum patrum sententias, quae in eos eorumque ministerium^a severius vindicant^b, destruamus, sed ideo plane, ut, dum, quae in prioribus sanctis fuerit^c moderatio^d discretionis, adtenditur, ab his quoque, qui nunc sunt, nequaquam per immoderatam iusticiam limes
30 recti examinis^e excedatur; ne his^f etiam illud^g congruere videatur, quod de quibusdam eorum similibus per apostolum dicitur, quia: *Zelum^h Dei habent, sed nonⁱ* Rom. 10, 1.
secundum scientiam. Qui igitur^k ab heretico eodemque apostolicae^l sedis auctoritate dampnato promoti sunt, a sui gradus amministrazione non corruunt: et^m qui a symo-

a) XXIII. C 1. b) *deest* A 2. c) qui *post corr.* quos C 1; et. p. d. s. quos ord. C 2. 3.
35 d) A. o. C 1. e) privantur C 1. f) *deest* B. C. g) q. de his A 2; de is q. A 1. h) qui *post corr.* quid C 1. i) decrevit A 1. C 1. k) disponere i. Audiamus C 3. l) s. ap. p. A 2. m) illam A 1. n) suspectio A 2. o) imaginetur C 1. 3. — prolecto C. p) proinde A 2; oportet *add. ed.* q) quod A 2. r) d. b. C 3. s) q. in h. A 2; in hac q. parte C 2. 3. *Epist.* t) s. pr. C 2. 3. u) adiudicatur B. C 2. 3; adiudicati *ed.* — hoc egisse C 2. 3. v) meritis C 2. 3. w) quo C 3; hac quoque
40 re sibi, aliis non nocuit C 1. x) rei C 2. y) *deest* C. z) et C 2. 3. a) D. t. C 2. b) *deest* A 2; canit ita C 1; i. canit C 3. c) in s. cap. C 1. d) capillis perambulantibus B. e) deliciis C 3. f) universarum C 1. g) c. scr. A 2; sententia *add.* B. C. h) sic C 2. i) per prophetam A 2. k) habitavit A 2. l) *deest* C 3. m) sibi cum A 1. n) *deest* C. — timor C 3. o) papa C 1; propterea C 2. 3. p) sinebat C 3. q) iudicio iuste proprio C 1. r) nam C 3.
45 s) de C 3. t) possunt C 3. u) *deest* C 2. 3. v) *deest* A 2; p. hic C 1; sp. pers. C 2. w) Nam C 3. x) *deest* A 2. y) heretici B. C (pro *deest*). z) ita *corr.* ista A 1; ipsa A 2. — describimus A 1. a) mysterium A 1. b) iudicant A 2. c) fuerat C 2. 3. d) moderata districtio rectitudinis *ad.* C 1. e) tramitis, *superscr.* examinis C 1. f) is A 1; nobis C 2. 3. g) etiam *iterum add.* C 3. h) celum C 3. i) *post suppl. in marg.* B. k) ergo C 1. 2.
50 l) s. ap. B. m) *deest* A 2.

1) *Eadem Anastasii epist. l. c. col. 191 sq.*

niacis non symoniace consecrati sunt, honoris accepti periculum sustinebunt? Dura certe^a sententia et indiscreti examinis prorsus inhumana censura, ut, quos conscientia reddit innocuos, illata redarguat pena plectendos, et in eos se^b severitas iudicialis extendat^c, quos presumpti piaculi^d temeritas non accusat. Ubi enim non est crimen^e admissum, cur inferatur poenale supplicium? Ubi^f non est reatus, cur innocens ex-
hibetur ut reus? Quod preiudiciale censeretur^g etiam in tribunalibus iudicum, cur rectum^h videatur in sanctorum concilio sacerdotum? Solentⁱ certe pii pontifices^k ad depositionem unius cuiuslibet^l sacerdotis ex intimis visceribus suspirium^m reddere, uberibus lacrimarum rivisⁿ tristia ora perfundere, cunctique astantes piae compassionis coguntur studio condolere. Ecce nunc tota pene Christi^o aecclesia ad unius sententiae
calculum sacerdotibus destituitur, et^p tolerabile videatur^q? Sacerdotum^r populus in commune deponitur, et risus habetur? Cur non illud saltem reducit in^s memoriam,
Ezech. 18, 20. quod per Iezechielem^t divina vox clamat dicens: *Anima, quae peccaverit, ipsa morietur; pater^u non portabit iniquitatem filii^v, filius^w non portabit iniquitatem patris^x; iusticia iusti super eum erit, et impietas impii erit super eum?* Isti^y autem fraternae
calamitatis avari hoc^z satagunt, ad^a hoc enituntur, ut anima, quae non peccavit^b, intereat, et^c alieni facinoris innocens poenas exsolvat. Anhelant^d enim, ut filii addicantur^e iniquitatibus patrum, et iusti proscribantur criminibus impiorum, atque^f ut manifestius eloquar, eos^g, qui symoniaci non sunt, symoniacorum poenis adiudicant et pro illorum negotiatione condempnant, qui exsecrabilis negotii crimen prorsus ignorant. 20

XXVII.^h Quodⁱ usque ad hoc tempus symoniaca heresis vigit^k.

Quis enim nesciat usque ad huius Heinrici^l clementissimi regis^l imperium presulatumque reverendae memoriae Clementis^a papae, istius etiam^m beatissimi Leonis^a apostoliciⁿ, quo nunc videlicet presule sancta se gubernari gratulatur aecclesia, per occidentalia regnaⁿ virus symoniacae hereseos letaliter ebullisse, ita ut quod passim^o 25 fiebat licenter admissum, ultoriae^p animadversioni^q nequaquam duceretur obnoxium, et quod erat^r fere omnibus consentaneum, pro regula tenebatur, tamquam legali sanctione decretum? Quid ergo commeruit, quid^s peccavit, qui matrem suam aecclesiam, in qua nimirum ex aqua et Spiritu sancto^t renatus est, simpliciter adiit, atque ubi^u baptismum, illic^v etiam gratiam consecrationis accepit? Suum certe^w non erat, ut^t de con- 30 secraturi se^x persona disputare debuerit^y. Propterea quem apud aecclesiam^z suam presidere in episcopali cathedra reperit, ab eo ad^a ordinem promoveri integrum duxit. Quid enim faceret, cui et nomen dare in professionem sacrae^b militiae necessitas iminebat, et migrare tamen ad alienae diocesis episcopum^c non licebat? Cur non^d

a) enim A 2. b) sev. se A 2; se deest B. C. c) extendatur C 2. 3. d) piaculis B. 35
e) deest A 2. f) Ubi — reus des. C. g) corr. cavetur A 1. h) non add. A 1. i) ergo
add. A 2. k) sacerdotes C 1. l) cuiusque C 2; cuiuscunque C 3. m) r. s. A 2. n) deest C 3.
o) christianitas ad u. A 2; Christi deest C 1; ecl. Chr. C 2. 3. p) ut corr. et A 1; et ut ed. q) vide-
tur C. r) sacerdotii C 3. s) ad A 2; in m. red. C. t) Ihez. A 2; Ez. B. C; prophetam add. A 2.
u) filius C 1; et p. C 2. 3. v) patris C 1. w) et f. C 2. 3; et pater C 1. x) filii C 1. 40
y) iusti C 3. z) haec A 2. a) et C 2. 3. b) peccaverit A 2. C 3; peccavit B. c) hoc
add. C 1. d) anhelat B. e) corr. addicentur A 1. f) eos h. l. add. A 2. g) deest h. l. A 2.
h) XVII. A 2; XXIII. C 1. i) Quo corr. Quod A 1. k) vigeat C 3. l) Henr. A 2. B. C 3.
m) et i. et. C 2. 3; etiam deest A 2, ubi beati; istiusque ed. n) deest A 2. o) f. p. A 2; fiebat
deest C 2. p) ultime A 2; ultor. — obnoxium des. C 2. 3. q) animadversionis B. C 1. r) f. e. A 2; 45
erat in marg. suppl. C 1. s) q. p. des. C 3. t) deest C 3. u) nimirum add. A 1. v) illuc A 2.
w) quippe A 2. x) e C 1. y) disposuerit C 2. z) ecclesia B. a) deest A 1. b) sacri C 2.
c) ep̄s B; episcopos C. d) subtiliter h. l. add. A 2.

1) III. 2) II, qui sedit 1046—1047. 3) IX, a. 1048—1054.

antiqua sanctorum^a patrum gesta sive precepta subtilius^b pertractantur, ut^c, dum iudicii censura depromitur, eadem^d semper^e discreti moderaminis linea teneatur? Nam et is qui supra, magnificus Leo, omnes clericos ab hereticis venientes in his^f quidem, quos iam^h adepti sunt, precipitⁱ ordinibus recipi, ad altiores autem gradus prohibet promotionem^j veri. Cuius decreti nos titulum^k contenti sumus^l hic breviter^m adhibere, ad textumⁿ autem mittimus, quibus vacat diffusius^o illic exarata perlegere^p: *Quod omnis, inquit, cuiuslibet ordinis clericus^q, qui catholicam deserens hereticae communioni miscuerit se^r, si ad aecclesiam reversus fuerit, in eo gradu, quo erat, sine promotione permaneat.* Ponamus itaque, ut symoniaci in nullo a ceteris hereticis^s differant atque per scismaticam sectam similiter^t eis ab aecclesiastica procul^u communione recedant^v, in sacerdotio tamen vel ceteris gradibus^w, quicumque iam ab eis promoti sunt, Leoniano decernuntur permanere iudicio.

XXVIII.^v Hic manifeste probatur, quia^v per symoniacos^w Spiritus sanctus^h accipitur.

15 Sed dicitur e diverso: Ecce beatus papa^x Gregorius clamat^z: *Si quis, inquit, ad symoniacae^y hereseos vel^z neophitorum facinus emendandum officii sui consideratione vehementer non exarserit, cum illo se^z non dubitet habere portionem, a quo hoc piaculare^a flagitium sumpsit exordium.* Concedimus, inquam, et a sancto viro — quod absit! — non^b diversa sentimus, nimirum ut unusquisque fidelium ad emendandum pestis^c utriusque flagitium pro viribus satagat atque, ut symoniaci cum neophitis^d pariter deponantur, zelo^e recti examinis inardescat. Nos itaque non pro symoniacis stamus, quos nimirum dampnandos esse^f omnis sacri eloquii testatur auctoritas; sed, sicut ex sanctorum^g patrum multimoda sanctione colligimus, gratis a symoniacis ordinatos^h iureⁱ in suis ordinibus retinendos^k esse libere profiteamur. Itaque qui Gregorium ad suae probationis iudicium^l devocant, Gregorianum quoque testimonium admittere reciproca vicissitudine non contempnant^m etⁿ non quaecumque, sed quod^o ipsam rem, ut^p dicitur, ad vivum^q tangat ac litigandi terminum de^r cetero verbosis imponat. Denique dum in homelia quadam de symoniacis loqueretur, adiecit^s: *Qui^s namque sunt in templo Dei hodie, qui columbas vendunt, nisi qui in aecclesia precium^t de impositione manus* 20 *accipiunt, per quam videlicet^u impositionem Spiritus sanctus caelitus datur?* Ecce, si sancti huius viri auctoritati fides adhibenda decernitur, non est, cur^v disceptationis controversia^w ulterius protrahatur. Quid enim liquidius, quid apertius, quam quod dicitur, quia per^x illam videlicet^y manus impositionem^z, quae venditur, Spiritus sanctus caelitus

a) p. s. C 1. 2. b) *deest h. l. A 2.* — pertrahantur C 3. c) et C 2. 3. d) eodem C 1.
 35 e) super A 1. f) is A 1. g) *deest C 3.* h) *deest A 2.* i) precepit A 1. B; o. pr. A 2; pr. rec. ord. C 1. k) t. nos C 1; titulo C 2. 3; c. s. t. A 2. l) sumus *corr.* simus A 1; simus C 1. 2. m) brevi C 2. n) texturam C 3. o) dicitur C 2. 3. p) *deest C 3;* se m. C 2. q) d. h. C 2. 3. r) cum *add.* A 2. s) c. pr. A 2. t) recedere A 1. u) XXV. C 1. v) quod C 3. w) symoniacum A 2. x) *deest C 1;* Gr. p. C 2. 3. y) symoniaces B; sinomacos heresis C 3. z) aut C 1.
 40 z') *deest C 3;* non se C 2; se hab. non dub. C 1. a) peculiare C 1. b) d. non A 2. C 2. 3. c) u. fl. p. A 2. d) neoffiti B. e) r. z. A 2. f) et *add.* C 1. g) m. s. p. A 2. h) ardin. B. i) in suis (su C 3) iure C. k) retinendum C 1. l) indicium B. C. — devotant C 1; evocat C 3. m) tempnant A 1. n) cum et C 2; cum C 3. o) pro ipsam rem *corr.* pro ipsa re B, et ita C. p) ad viv. ut dic. C 1. q) manum A 2. r) v. de c. A 2. s) Quid C 1. — nam C 3. t) de
 45 i. m. pr. C 1. u) scilicet C 2. 3. v) cura C 1. w) ut *add.* C 1. x) per i. des. A 2. y) namque *add.* C 3. z) impositione A 2.

1) Leonis epist. 14. ad Ianuarium episc. Aquileiensem, Opera ed. Ballerini I, p. 729; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 416. 2) Gregorii Magni Registrum XII, ep. 29; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1859. 3) Gregorii Magni Homil. in Evang. I, 17, Opera ed. Bened. I, col. 1502.

datur? Atque ut id ipsum adhuc^a artius inculcaret tardioreque sensum plenius eo, quod dicebatur, instrueret, quod manifeste premiserat, replicare non piguit^b, dicens: *Columba^c igitur venditur, quia manus impositio, per^d quam Spiritus^e sanctus accipitur, ad^f precium prebetur.* Si^g ergo per illam manus impositionem, quae ad precium prebetur, Spiritus sanctus accipitur, quid minus sacramenti^h in symoniaciis quam etⁱ in gratuito^k promotis^l sacerdotibus invenitur, nisi^m quia fonte, quemⁿ aliis salubriter influunt^o, ipsi dampnabiliter irrigantur^p, et viperarum more, dum filios pariunt, ipsi moriuntur? Quid enim^q mirum, si in ministeriis^r spiritualibus ex malis ordinatoribus boni ministri fiant, cum et in generatione^s carnali non dissimile quid sepe^t contingat? Certum namque est, quod videntes filii ex cecis sepe^t genitoribus^u prodeant, et gibberosis^v atque debilibus integra^w membris soboles et procera succedat. Plane nec^x virtus ordinantium eis augmento est, qui per sinistra gradi^y non metuunt, nec rursus eorum pravitas illis officit, qui per lineam rectae conversationis incedunt. Quid enim Samuheli preiudicasse cognoscitur, quia Heli discipulus fuit? Aut quid profuit Nycolao^z, quia apostolica eum electio in gradum leviticae amministrationis assumpsit? Ille siquidem cum Stephano simul impositionem apostolicae^a manus accepit et periit; iste in Ofni^b et Finees pravitate^c convixit et, quia propheta Deo fidelis^d esset, cunctis^e innotuit. Unde par fuerat, ut hii, qui omnes^f aestuant in commune deponere, illud saltem Innocentii superius memorati^g prelata moderaminis dispensatione servarent. Nam cum^h de his^h, qui ab hereticis ordinati suntⁱ, disputaret, post multa subiunxit^k dicens: *Quoties^l, inquit^m, a populis autⁿ a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum solet transire.*

XXVIII.* Imperite disputantes quanta consequatur absurditas.

Quando autem in talibus umquam fuit discretio propensius necessaria quam nunc, cum nulla fere reperitur aeclesia, quae his personis videatur aliena? Iudicatur salubrius divinis carere mysteriis, quam inanis uti ministerio sacerdotis? Sed mundus iam senex non potest novum dogma suscipere et preter^o coevam consuetudinem foedum ducit ab aeclesiasticis se officiis diutius absentare. Versatur etiam inter eos non ferenda confusio, quae non modicam caliginem vacillantibus ingerat et nimio^p curiosis aciem mentis obtundat. Nimirum cum dicitur, quia, si quilibet inferior a symoniaci^q gradus accipitur, quicquid a bono postmodum episcopo fuerit attributum, vanum prorsus merito censeatur et frivolum. Qui enim, inquit, inferiores non habet^r, ad altiores gradus aspirare non valet^r. At hic a symoniaci in inferiori saltim ordine promoveri non potuit, ad superiores igitur non pervenit^s. His igitur commentis atque versutiis

*) Cap. XXVIII—XXXI. des. B. C; Cap. XXVIII. et XXXI. des. etiam ed., nunc 35 primo eduntur.

a) artius adhuc A 2. b) pigeat C 1. c) Coluba B, compendio super u eraso. d) ad pr. datur per q. Sp. s. acc. A 2. e) Sp. s. des. A 1. f) ad pr. — Sp. s. accipitur des. C 3. g) Si ergo — Sp. s. accipitur des. A 2. h) deest h. l. A 2. — in deest C. i) deest B. C. k) gratuito C 2. l) sacramenti h. l. add. A 2. m) forte add. C 1. n) corr. que A 1. o) corr. confluit A 1; infundunt C 1. 40 p) irrogantur C 1. q) deest C 3. r) mysteriis A 1. — spiritalibus A 2. s) gnōē B; genere C. t) deest A 2. u) progenitoribus C 3. v) gibbosis A 2; gypperosis C 2. w) m. i. A 2. C 2. x) namque C 3. y) gradiuntur nec A 2. z) Nichol. A 2; Nicol. B; Nykolaus add. in marg. C 1. a) m. ap. C 3. b) Ophni A 2; Osni corr. Ofni B. c) pravitatem non consensit A 2; pr. coniunxit B. d) esset f. C 2. 3. e) deest C 3. f) est. om. C 1. g) deest h. l. C 1. h) is A 1. 45 i) cum add. h. l. C 1. — disputaretur C 2, ubi post m. des. k) adiunxit C. l) Quotiens A 2. C 1. m) quit post corr. inq. B; ab apostolis add. C 3. n) vel A 2. o) propter A 1. p) nimium A 2. q) habent corr. habet A 2. r) valent corr. valet A 2. s) ascendit A 2.

1) Gregorii Magni Homil. in Evang. I, 17, l. l. col. 1502.

discidii^a livor oboritur et aecclesiae puritas perturbatur. Sepe etiam^b reperire contingit, ut inter duos bonos unus symoniacus vel rursus inter duos symoniacos bonus quidam episcopus diversos uni personae dedisse ordines videatur. His itaque aliisque modis, quos prosequi longum est, tam perplexa cottidie ventilatur hinc inde confusio, ut, nisi per beatissimum Leonem papam, qui nunc est, misericordia divina succurrat, in aeclesia Christi perniciosus error letaliter insolescat. Huc accedit, quia, si semel admittitur, ut sacramentum per tales datum irritum iudicetur, ecce omnes basilicae haecenus^c dedicatae cum suis sunt altaribus destruendae. Postremo, quod nimis^b impium est, spes defunctis fidelibus tollitur, ita ut preteritum seculum absque ullo redemptionis humanae remedio funditus perisse credatur. Alioquin quo pacto credendi sunt nunc cum Christo regnare, quibus, ut dicitur, datum non est sacramenta christianae religionis attingere, presertim cum ipsa veritas dicat: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*^{d?} Si enim illi sacerdotes non erant atque ideo sacramenta^e dominici corporis offerre vel dare non poterant, quomodo sequaces eorum ad vitam transisse credendi sunt mortui, quam non habuere viventes? Quodsi hoc^f admittimus, etiam sine penitentia migrasse credendi sunt quicumque videlicet gravioribus premebantur offensis. Nimirum cum et^b antiquitus leprosi sacerdotibus se^g precipiebantur ostendere, et nunc penitentes sub manus episcopi necesse sit canonica sanctione transire: quomodo autem per sacerdotale officium poterat^h quis ligari vel solvi, ubi sacerdotes ipsi nequirent penitus^b reperiri? Sed cur eos penitentiae remedio caruisse conquerimur, cum ultro etiam neque christiani neque baptizati fuisse iuxta perversae disputationis seriem videantur? Nam quantum ad sacrorum canonum fidem, baptismus, etiamsi per quempiam fidelem laicum datur, ratus esse decernitur. Sed quo pacto symoniaci vel ab eis ordinati potuerunt exhibere baptismum, qui, sicut et^b isti calumpniantur, non habebant Spiritum sanctum? Nam nec ipsi videntur fuisse christiani, si non habebant spiritum Christi. Siquidem iuxta Pauli sententiam: *qui spiritum Christi non habet, hic non est eius*. Quodsi christiani non erant, christianismumⁱ dare non poterant. Haec est^k enim causa, sicut superius dictum est^l, cur baptizati a Paulianistis necessario baptizentur, quia, dum constet, quod^l Spiritum sanctum non habent^m, baptizare omnino non prevalent. Quantum ergo ad huiusmodi disputationum perniciosamⁿ commenta, quicumque precessorum^o nostrorum videbantur esse catholici, non dissimili cum Arrianis ceterisque hereticis sententia sunt perpetuo condemnati^p. Quod nimirum tam probatur absurdum et orthodoxae fidei tam^q crudeliter inimicum, ut non solum transacti seculi mysteria destruat, sed et presentis ac futurae prorsus^b aecclesiae fundamenta convellat. Quod facile hoc modo colligitur. Nam cum Romana sedes, quae nimirum omnium aecclesiarum mater est, venalitati subiacuit, tamquam radix infecta per reliquarum quoque aecclesiarum^b ramos symoniacae pestis venena diffudit. Ad illius enim sedis exemplum et in ceteris circumquaque positis cudi cepit moneta fabrorum^r. Attamen illi, sive^b boni fuerint sive^b mali^r fuerint, necesse fuit, ut ipsi in alios ordinationum sacramenta transfunderent, quatinus et in nos per succedentium vicissitudines^s emanarent. Sed dicitur nec ordinatores tunc habuisse quod traderent, nec ordinatos a non habentibus aliquid accipere potuisse. Esto igitur, ut moderno tempore pro consecrationis gratia nihil detur, sed quid prodest, quia ab his^t, qui a symoniacis vel eorum successoribus quantumlibet iam longinquis ordinati sunt,

45 a) dissidii A 1. b) deest A 2. c) act. A 1. d) nobis A 2. e) dom. corp. sacr. A 2.
f) haec attendimus A 2. g) pr. se A 2. h) putaretur A 2. i) christianos mundare A 2. k) enim est A 2. l) qui add. A 1. m) habeant A 2. n) perniciosorum A 2. o) predecessorum A 2.
p) condemnandi A 2. q) deest A 1. r) malive A 2. s) ordinem A 2. t) is A 1.

1) Cap. 23, supra p. 51. 2) Cf. versus supra initio libri p. 17.

et^a ipsi provehimur. Nam ut ad me ipsum redeam, postquam summus pontifex Leo videlicet mei consecratoris archiepiscopi^{b.1} hoc ignorasse^c commercium didicit, licet tunc temporis apostolicae sedi trapezeta^d presederit², mihi tamen indigno sacerdotalis gradus officium, quo potiebatur, indulsit. Sed quo pacto improba disputatio a nihil habentibus me videatur excipere, qui consecrationis undam in ipso originali fonte primae sedis⁵ perhibet aruisse? Ecce igitur^e non modo contra omnium antiquorum patrum statuta conflictus arripitur, sed et^e huius beatissimi^f papae sententia crudeliter impugnatur. Quotuslibet [enim^g] a symoniaco sit iste, qui consecrare nititur, quid ad rem, dum quod ab illo videlicet non habente non prodiit, in alium quempiam^h non manavit? Si autem aliquae reperiantur aecclēsiae, quaeⁱ huiusmodi nequaquam fuerint peste corruptae, quid¹⁰ aliarum aecclēsiarum filiis in hac parte confertur, dum apud alienam aecclēsiam consecrari quempiam canonicis^k sanctionibus inhibetur? Igitur quantum ad huius seriem disputationis, sic in primi seculi symoniacis apud quasdam aecclēsias divinae gratiae rivus arescendo defecit, ut nec illis influere nec per eos postmodum in alios potuerit transvadare. Videtis igitur, o^e cultores perversorum dogmatum, quo vergat^l vestra¹⁵ caligosa^m prudentiaⁿ? Perpenditis, quid vestri acuminis pariant argumenta? Huccine tandem litigando perventum est, ut et misericordiae Christi^o finem imponere et aecclēsiae eius spei commercium presumatis auferre? Sed nos ei fideliter confitemur, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Ps. 105, 1.

XXX. Quod hii^e, qui promoti a symoniacis^p fuerant, miraculis²⁰ coruscant.

Illud quoque, quod crebrius iterari, multis referentibus, audio, tacite pretereundum^q non duco. Quid est enim, quod nonnullos venerabiles viros, quos constat procul dubio a symoniacis ad sacerdotium provectos et usque ad obitum novimus offerendis indesinenter sacrificiis instituisse, et nunc perspicue videmus^r insignibus miraculorum²⁵ virtutibus coruscare? Nostra quippe etate beati viri, videlicet Romualdus Camarinensis^{s.3}, Amicus Rambonensis^{t.4}, Guido Pomposianus^{u.5}, Firmanus Firmensis^v et complures^v alii sanctae conversationis studio floruerunt. Super quorum videlicet veneranda cadavera ex sacerdotalis auctoritate concilii sacra altaria sunt erecta, ubi nimirum dum^e divina mysteria miraculis exigentibus offeruntur, evidens^w clarescit indicium ex³⁰ eorum manibus sacrificium divino conspectui quam suaviter sit^x acceptum; atque per eos divina dispensatio luce clarius innotescit, quia neminem caligo alienae perversitatis obnubilat, quem fulgor propriae religionis et honestatis illustrat, nec reatus obruit promovementum, ubi stat puritas et innocentia promotorum.

Sed dum haec aliquando cum religiosis quibusdam episcopis agerem, ecce nunc³⁵ in memoriam redit, quod Ubertus^y Ariminensis¹, reverentissimus videlicet et honestissi-

a) et i. *des.* A 2. b) archiepiscopum A 2; *supple me.* c) ignorante *corr.* ignorasse A 1.
d) trapezita A 2. e) *deest* A 2. f) Leonis *add.* A 2. g) *deest* A 1. h) quemlibet A 2.
i) in *add.* A 2. k) canonibus A 2. l) *deest h. l.* A 2. m) caliginosa A 2. n) vergatur et *add. h. l.* A 2.
o) *alio atram. in loco raso* A 2. p) f. a. *sim. ed.* q) *preteresse corr.* pretereundum esse A 1. 40
r) videamus A 2. s) Camer. A 2. t) Raimbon. A 2. u) Ponsianus A 2. v) quamplures A 2. w) videns A 1; *ergo add.* A 2. x) et *add.* A 2. y) Hubert. A 3.

1) Gebhardi Ravennatis procul dubio. 2) Benedictus IX. papa indicari videtur, cum Petrus post a. 1035. conversus esse videatur; cf. Neukirch l. c. p. 19. 3) A. 995. commemoratur ap. Ughelli, Italia sacra I, p. 596. 4) Cuius Vitam auct. Bernardo v. ap. Mabillon, 45 Acta SS. ord. S. Benedicti saec. VI, 1, p. 767—771. 5) Cuius Vitam v. Acta SS. Mart. I, p. 912—915. 6) De S. Firmano sive Firmiano abb. S. Savini prope Firmum in Piceno v. Mabillon, Acta SS. ord. S. Benedicti saec. VI, 1, p. 171—174. 7) Apud Ughelli, Italia sacra II, p. 420, a. 1052. sedem obtinuisse dicitur.

mus presul, attulerit: 'Equivocus', inquit, 'predecessor meus Ubertus^a episcopusⁱ in^b sacrae sedis acquirendae commercio, teste provincia, nongentas Papiensis monetae libras appendit; qui tamen postmodum beatum Arduinum^c, per quem nunc^d omnipotens^e Deus tot exhibet stupenda miracula², in presbiterum consecravit'. Quem cum e^f vestigio per-
 5 quissem, utrum beatae memoriae vir ab offerendo in sua incolomitate destiterit^g, usque ad ultimae decubationis articulum offerendis^h salutaribus hostiis sedulum insudasse respondit. Cum igitur omnes isti, quorum supra meminimus, et consecrati a symoniacis asserantur, et tamen in acceptis usque ad finemⁱ vitae officiis permanentes ita divino examini placuerunt, ut ammirandis eorum meritis miranda testimonium^k signa
 10 perhibeant: constat procul dubio, quia promoventis^l coemptio non preiudicat, ubi promotus contractum^m venalitatis ignorat; nec distractoris in eum culpa transfunditur, qui distractionis crimine non tenetur. Et quidem tolerabile fortassisⁿ utcumque videretur, si falsitatis assertio ordinem tantummodo presentis vitae confunderet, nisi et a^d preterito seculo omnem funditus spem atque materiam christianae pietatis auferret. Dicunt
 15 enim, quia, quae tunc videbatur aecclesia, domus erat simplex, quod credebatur altare, purus lapis erat, sacerdotes et qui in reliquis^o cernebantur ordinibus constituti prorsus erant^p laici cunctisque spiritalis sacramenti viribus alieni, quod corpus et sanguis Domini credebatur, simpliciter panis erat et vinum, terrena nimirum^d substantia, nulla Spiritus sancti virtute perfusa^q. Cuncta ergo falsa ferebantur et frivola et a^r christianae
 20 redemptionis penitus veritate remota. Unde consequitur, ut patres nostri, sive haec falsa fuisse cognoverint, sive veritatem fuisse mendacium estimaverint, indifferenter omnes inevitabili necessitate perierint. Quid enim prodest periculum nosse, quod non datur evadere? Aut quomodo valeat quis ad fontem veritatis attingere, si per devios an-
 fractus gestiat, licet nescius, oberrare? Solus ergo Symon divinae gratiae potuit fluentia
 25 restringere et tamquam obex medius inter Deum et homines humanum genus a Creatoris sui consortio separare? Absit, absit, ut falsus homo rescindat, quod verus Deus et homo confoederat. Absit, ut omnes homines unus^d obruere, et divina beneficia perversitas valeat^s humana delere. Sed quid, queso, dicemus de his^t, quos post negotiationis nefandae commercium per quadragenos vel quinquagenos ferme^d annos usque
 30 hodie aspicimus pontificales cathedras^u obsidere? Nam, ut de eorum precessoribus^v taceamus sive proximis sive longinquis, quos idem^w aliunde fures exhibuit, omnes, qui istis obrepentibus tunc fuerant ordinati, vel iam sunt ex hac luce subtracti vel caliginosae senectutis obstaculo ab exercendis officiis sunt remoti. Unde necesse est, ut in eorum diocesibus ab his^t tantum clericis sacra mysteria peragantur, qui ab iis^t, qui ad-
 35 huc^x vivunt, symoniacis ordinem susceperunt. Quid ergo de his^t sentiendum est, quid fatendum? Numquid nam^y sub eis tot hominum^z milia perire dicenda^a sunt, qui ab eisdem sacramenti gratiam non habentibus vana sacramenti specie deluduntur? Dicendumne est populo, ut vel^b alienarum dioceseon^c sacerdotes acquirant, vel ipsi peregre^b transmigrantes ab his^d, qui non a symoniacis ordinati sunt, sacramenta percipiant? Sed
 40 ecce sacri canones vehementer obsistunt et sine formata^e pontificis parrochiarum limitem transcendentibus a communione repellunt. His^d igitur quandoque consulti, quod consilium

a) Hub. A 2. b) ut A 1. c) Hard. A 2. d) *deest* A 2. e) D. o. A 2; o. tot D. *ed.*
 f) perq. e v. A 2. g) *perstiterit* A 2. h) offerendo A 2. i) *fidem* A 1. k) testimonia
 signum A 2. l) *promovendis* A 2. m) *contractus* A 2. n) u. f. A 2. o) qui ceteris A 2.
 45 p) l. er. A 2. q) *suffusa ed.* r) *deest* A 1. s) *superscr. post hum.* A 2; v. p. h. *ed.* t) *is* A 1.
 u) *infulas ed.* v) *predecess.* A 2. w) *commercium post add.* A 1. x) *ad vivunt* A 1.
 y) *non* A 1. z) m. h. A 2. a) *credenda* A 2. b) *deest* A 2. c) *diocesum* A 2. d) *is* A 1.
 e) *forma* A 2.

1) *I. huius nominis, qui c. a. 1005. commemoratur ap. Ughelli l. c. p. 419.* 2) *Vitam*
 50 *S. Arduini conf. Arimin. auct. anonymo v. Acta SS. Aug. 15, III, p. 216—221.*

dabimus? Quibus nimirum iuxta desperatoriae^a assertionis ineptiam^b nec indigenae possunt mysteria sacra contradere, nec ad extraneos canonica permittitur auctoritate transire? Ad largissimae ergo divinae pietatis iniuriam inevitabilis pereundi necessitas illis imponitur, quibus videlicet undique circumclusis nullo salutaris confugii remedio subvenitur. Verum nos diutius persequi ista postponimus, ut quae auditu saltim pavenda 5 sunt, intellegenda potius quam legenda sanae mentis iudicio relinquamus, ac paucis sobrius lector agnoscat, dogmatis huius auctores quantae impossibilitatis error involvat.

XXXI. Quomodo debet intelligi quod sepe solet opponi.

Iam vero, quid oblocutores nostri ex auctoritate canonica nobis frequenter obiciant, necessario duximus apponendum^{b*}, ut, dum quod illi coniciunt, evidenti claruerit ratione 10 cassatum, merito protinus conquiescat omnis altercatio questionum. Quotienscumque^c enim pro his, qui a symoniacis ordinati^d sunt, loquimur, ilico ad *Ventum est* veniunt, *Ventum est* ingerunt, *Ventum est* oculis, ut inspiciamus, opponunt. Et nos etiam ad *Ventum est* veniamus, ita tamen, ut, cum^e ad verba perventum fuerit, ab intellectu sobrio non recedamus. Age igitur, idem plane, qui iam memoratus est, Innocentius 15 papa inter plura decreti sui capitula et hoc inserit dicens: *Ventum est*, inquit¹, *ad tertiam questionem, quae pro sui difficultate longiorem exigit disputationem. Cum nos dicamus ab hereticis ordinatos vulneratum per illam manus impositionem habere caput, ubi vulnus infixum est, medicina adhibenda est, quae^f possit recipere sanitatem. Quae sanitas post vulnus secuta sine cicatrice esse non poterit, atque ubi penitentiae^g remedium est necessarium, illic ordinationis honorem locum habere non posse. Nam si,* 20 *ut legitur, 'quod tetigerit immundus, immundum erit', quomodo ei tribuetur, quod mundicia ac puritas consuevit accipere? Sed contra asseritur eum, qui honorem amisit, honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia nihil in dante erat^h, quod ille possetⁱ accipere. Acquiescimus^k, et verum est: certe, quod non habuit, dare non 25 potuit. Dampnationem utique, quam habuit, per pravam manus impositionem dedit, et qui particeps factus est dampnato, quomodo debeat^l honorem accipere, invenire non possumus. Sed dicitur vera ac iusta legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vicium, quod a vicioso fuerit iniectum^m. Ergo, si ita est, applicentur ad ordinationem sacrilegi, adulteri atque omnium criminum rei, quia per benedictionem ordinationis 30 crimina vel vicia putantur auferri. Nullus sit penitentiae locus, quia id potest prestare ordinatio, quod longa satisfactio prestare consuevit. Sed nostrae lex est ecclesiae venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex hisⁿ aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. At vero hii, qui a catholica ad heresim transierunt, quos non 35 aliter oportet nisi per penitentiam suscipi, apud nos non solum penitentiam non agunt, verum etiam honore cumulantur, et alia non^o dissimilia quae sequuntur. Cuius nimirum decreti nos^p et ideo multa hic^q posuimus et tamen plura, quae necessaria videantur^r, omisimus, ut et disputationis series, unde error obrepsit, eluceat, et tamen moderata^s prolixitas sacietatis^t tedium lectoribus non infundat. Quae profecto verba sic debere 40 intelligi somniant, ut hereticos hic dici symoniacos asserant, atque ab eis^u ordinatos sic vulneratum habere caput, per illam videlicet manus impositionem, ut in eis ordinationis honor ultra^v locum habere non possit. Qui nimirum eorum intellectus idcirco velata veritate confunditur, quia totius decreti textum per ordinem non scrutantur.*

a) dispensatoriae A 2. b) inertiam A 2. b*) oppon. A 2. c) Q. enim cunque A 2. 45
d) s. o. A 2. e) superscr. A 2. f) quo A 2; ut et varia lectio qua Mansi. g) r. p. n. est A 2.
h) est A 2. i) possit A 1. k) Acquiescamus A 2. l) habeat A 2. m) obiectum A 2. n) is A 1.
o) post add. A 1. p) ideo nos et A 2. q) deest A 1. r) iudicantur A 2. s) corr. immod. A 1.
t) deest A 2. u) his A 2. v) ulterius A 2.

1) Epist. ad episc. Macedoniae l. l. col. 1060 sq.; cf. supra p. 51, n. 1.

Nulla certe hic de symoniacis scriptoris versatur intentio, sed eorum potius hereticorum secta percutitur, qui nullam sancti Spiritus fidem^a sive gratiam habere noscuntur. Totum, queso, legant, ut sub uno intuitu totum, quod dicitur, comprehendant, ac considerent inferius Paulianistas et Novatianos sic a se invicem pro sectarum varietate discretos, ut a Novatianis quidem ad catholicam revertentes in suis liceat ordinibus recipi, a Paulianistis autem necessarium sit etiam denuo baptizari; ibique colligant, quare hoc, quia videlicet a Paulianistis in nomine sanctae Trinitatis minime^b baptizatur, apud Novatianos autem de eiusdem sanctae Trinitatis fide, quia plena est, etiam^c questio non movetur. Perpendant etiam illic^d haberi, quia rite baptizatos ab euangelista Philippo Petrus et Iohannes sola manus impositione consummant^e.
 10 Illos autem, quos apostolus^f Paulus Iohannis baptismate^g reperit lotos, interrogans, an Spiritum sanctum suscepissent, cum se faterentur ne^h nomen quidem audisseⁱ illud, iussit eos baptizari. Quia igitur^k prelato generali hereticorum nomine, cum ad speciale descendit, non symoniacorum meminit, sed Paulianistas potius et Novatianos expressit, constat procul dubio, quia in eos sententia non depromitur, quorum mentio non habetur. Huius itaque decreti sic debet intellectus ex ordine perscrutari. Consuluerunt nempe Macedones, utrum ab his^l redeuntes hereticis, a quibus promoti in suis non possent gradibus permanere, liceret denuo consecrari. Atque interim quibusdam argumentorum consecutionibus disputabant id iure fieri posse, quia hereticorum
 15 ordinatio, dum non esset rata, esset etiam nulla, quoniam qui honorem amisit^m, honorem dare non posset, quia nihilⁿ videlicet in dante erat, quod ille posset accipere, atque ideo tales quodammodo novi^o venire ad ordinem^p viderentur. Preterea, ut allegationes eorum validius adhuc argumentationis robur asstrueret, hoc etiam addebant, quod vera ac iusta legitimi sacerdotis benedictio salubriter exhauriret, quicquid vicii per^q
 25 hereticum dampnabiliter influxisset, ut quodammodo sacra manus ablueret, quicquid sordium^r sacrilega conspersisset^s. His^l itaque disputationibus asserebant ab hereticis ordinatos rationabiliter a catholicis sacerdotibus denuo promovendos. Sed haec Innocentius omnino prohibuit, atque reconsecrari eos nullatenus licere decrevit. Quod nimirum facile pervidetur, si continuata eiusdem decreti series diligenter adtenditur. Ammo-
 30 neantur igitur oblocutores nostri vigilantius ista perlegere ac manifeste perpendant, non ad symoniacos, sed ad impiarum sectarum hereticos pertinere.

XXXII.^t Quod rebaptizatio et reconsecratio^u par crimen est.

Quia igitur^v, ut de reconsecrationibus loqueremur, congruenter occurrit, atque id solum huic^w nostrae lucubrationi^x demum restat, super hoc etiam themate^y vel
 35 succincte nos tractare non pigeat. Plane qui sacri eloquii limen^z consuevit atterere, rebaptizationem et reconsecrationem^a sub eiusdem^b examinis didicit lance^c pensare. Sicut enim rebaptizatus Christum, quem^d induerat, exuisse convincitur, ita nimirum et reconsecratus^e Spiritum sanctum, quem acceperat, evidenter probatur amisisse. Et cum summi Verbi atque Paraclyti una divinitas, eadem procul dubio credatur essentia,
 40 qui unum perdit, alterum non habebit. Atque^f ideo sicut nefarium est, si quis per iterationem^g baptismi Christum a se presumat expellere: ita nihilominus exsecrandum, si per reconsecrationem^h Spiritum sanctum non timeat abnegare. Sed si ex^h decreto Felicis papae, ubi nimirum de rebaptizatis loquitur, breve quid apponere non grave-
 mur, illic possumus manifeste colligere, quid debeamus etiam de reconsecrationeⁱ sen-

45 a) gr. s. fid. A 2. b) non A 2. c) non add. A 2. d) illinc A 2. e) consumant A 1. f) P. a. A 2. g) baptismo A 2. h) nec A 2; ne n̄ q. A 1. i) illud audisse A 2. k) ergo A 2. l) is A 1. m) amisit A 2. n) vid. in d. nichil erat A 2. o) deest A 2. p) ordinationem videretur A 2. q) p A 2. r) sordidum A 2. s) conspars. A 1. t) pergunt codd. B. C; numerus cap. deest h. l. etiam C 1. u) resacratio B. v) de add. C 3. w) n. h. A 2. x) locutione A 1; lucubratione C 1. y) stemate A 2. z) lumen consuevit atterere C 3. a) consecr. C 1. 3. b) deest A 2. c) lancea C 2. 3. d) ind. q. C 3. e) consecr. C 1. f) At A 1. g) reiterat. A 2. h) deest C 1. i) resecratione B.

tire. Inter alia^a siquidem ita prosequitur^b: *Eos, inquit^c, quos episcopus vel diaconus fuisse constiterit, et seu optantes forsitan seu coactos lavacri illius unici salutarisque^d claruerit fecisse iacturam, et Christum, quem non solum dono regenerationis^e, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse, cum constet neminem ad secundam tinctionem^e venire potuisse, nisi se^f palam christianum^g negaverit et professus fuerit^h esse paganum. Quod cum generaliter sit^h in omnibus execrandum, multo magis in episcopis, presbiteris et diaconibus auditu saltim dictoque probatur horrendum. Sed quia idem Dominus atqueⁱ Salvator clementissimus et^k neminem vult perire, usque ad exitus sui diem in penitentia^l, si resipiscunt^m, iacere convenietⁿ. Nec orationi non modo fidelium, sed nec^o catecuminum quidem omnimodis^p interesse, quibus com-
munio laica in morte redibenda^q est. In quibus profecto verbis illud est sollertius in-
tuendum, quia, si rebaptizatus idcirco Christum negasse dicendus est, quia post accep-
tum^r baptismum se negaverit christianum, is etiam, qui reconsecrandus^s accedit, ideo Spiritum sanctum negasse convincitur, quia iam^t post consecrationem Spiritum sanctum se non accepisse testatur. Reconsecratus ergo a^u rebaptizato nequaquam diversa
dampnatione dividitur, cum^v nimirum pari impietatis piaculo sociatur, nisi fortassis^w et
Matth. 12, 32. hunc sceleratius peccare quis asserat propter hoc, quod^r veritas dicit, quia, qui peccat in Patrem et^x Filium, remittitur^y ei; qui autem peccat in Spiritum sanctum, neque^z hic remittitur^a neque in futuro^b. Et revera, si catholicorum edicta^c pontificum pen-
siori^d subtilitate discutimus, invenimus aliquando^e licentiam in rebaptizatione permis-
sam, quam certe videmus reconsecrationi^f funditus denegatam. Nam si quae superius dicta sunt memoriae non patiamur^g excidere, animadvertimus a Paulianistis aliisque hereticis Spiritum sanctum non habentibus baptizatos baptizari^h regulariter oportere. Ubi tamenⁱ baptismus iterari non dicitur, quia^k baptismus fuisse immunda prior^l ab-
lutio non videtur. Reconsecrari autem, a quocumque hereticorum genere veniant, pror-
sus nequeunt, quia hoc sacri canones omnino refugiunt. Quapropter satis miramur, cur tam^m prodigiosa quidam cecitate vesaniantⁿ, ut a symoniacis ordinatos^o denuo consecrandos esse decernant^p. Illud siquidem promulgant super^q symoniacorum ordi-
natione decretum, quod illis etiam absonum probatur hereticis, qui orthodoxae fidei ne^r perexiguum quidem videntur^s habere^t vestigium. Hereticorum nempe^u alii rectae^v fidei
sunt et in suis^w gradibus recipiendi, alii recta fide carent et in suo persistere^x honore non debent. Et quoniam a symoniacis hereseos notam^y propulsare non possumus, qui-
bus^z iure assignari videantur hereticis, perspicue discernamus. Aut enim rectam fidem habere dicendi sunt sicut Novatiani, aut perfidiae erroribus detinentur sicut Paulianistae vel Arriani. Sed si rectae fidei cum Novatianis^a sunt, sicut a Novatianis venientes
35*

a) alias C 2. b) proferitur C 1; profertur C 2; profert C 3. c) salvatorisque A 1; que superscr. C 2. d) regenerationis C 2. e) unctionem A 2. f) p. se A 2. g) Christum C 2. h) fit C 2. i) et C 3. k) deest A 2; est et B. C 1. 2. Epist. l) penitentiam A 1. m) resipiscit C 1; peresipiscunt C 3. n) conveniat B; convenit C 2. 3. o) ne B. p) omnimodo C 2. 3. q) tribuenda C 2. 3. r) deest A 2. s) resecrandus A 1; resecandus corr. resecr. B. t) deest C 3. u) ac rebaptizatus C 2. 3. v) cur C 2. 3. w) fortasse C 1. x) vel A 1. y) remittetur C 2. z) nec C 3. a) remittetur A 2. C 2. 3, corr. remittitur (?) A 2; ei add. A 2. C 2. 3. — nec C 2. 3. b) futuro A 2. B. c) et dicta A 1; dicta C 2. 3. d) propens. A 2. e) aliquam B. C. f) in reconsecratione A 2. C. — funditus deest A 2. g) patimur C. h) baptizare r. oporteret B. i) b. t. C 2. 3. k) non vid. b. f. pr. i. abl. C 1. l) priorum C 2. 3. m) t. pr. des. A 1; tam deest C 1. 45 n) vesanient C 2. 3. o) sequentia des., duobus, ut videtur, foliis perditis, A 2. p) decer-
tent B. C 2. 3. q) fuisse C 1. r) deest C 2. 3. s) venduntur C 1. t) habentur C 2; deest C 3. u) deest C 1. v) recti C 2. w) sunt add. B. x) h. p. C 1. y) propuss. n. C 3. z) i. q. B. a) Novatiani B. C 2, ubi sint.

in suis precipiuntur honoribus recipi, ita etiam ab his ordinati non debent ab iniuncti gradus officio removeri. Quodsi cum Arrianis sive Paulianistis perfidiae involvuntur erroribus, sicut ab illis egressi reconsecrari^a nullatenus permittuntur — quod nimirum Innocentio papa omnimodis^b prohibente paulo ante didicimus —: sic etiam isti^c, qui a symoniacis sunt promoti, nulla^d possunt ratione denuo consecrari. Restat igitur, ut, sive^e recte credant^f, sive recte non credant, denuo consecrari omnino^g non debeant. Necesse est itaque secundum ea quae dicta sunt, ut a symoniacis ordinati aut catholice dicantur credere et in suis debeant^h officiis permanere, aut perfidiae saneⁱ convinctanturⁱ obnoxii et sic quod acceptum est perdant, ut^k de cetero consecrari non debeant. Verum quis nesciat eos non solum in^l orthodoxae fidei soliditate^m persistere, sed ple-
 10 rosque eorum insuper ut revera catholicos per omnia viros sanctae conversationis studioⁿ cunctarumque virtutum honestate florere? Consequitur igitur, ut in acceptis honoribus iure permaneant, in quibus nimirum cum integritate fidei et^l conversatio sancta concordat. Abiciatur ergo blasphemia^o temeritas, ausus illicitus reprimatur, et qui arguunt^p
 15 Christum rebaptizatos exuere, exsecrentur^q etiam reconsecratos pari^r Spiritum sanctum impietate negare.

XXXIII.^s Quod sicut rebaptizari, ita et denuo consecrari quisque non potest.

Age igitur, qui astruunt quomodolibet consecratos secundam manus impositionem
 20 posse suscipere, non sua contenti, canonicae auctoritatis id studeant testimoniis approbare. Dicant namque^t, qui sanctorum patrum ista presumpserint, qui saltim presumenda dictaverint? Et cum ad probationis^u indicium autentici veterum defece-
 rint apices, necessarios^v semet ipsos novi dogmatis fateantur auctores. Quod nimirum cum sanctione doctorum nusquam reperiatur^w esse preceptum, invenitur etiam ultro
 25 prohibitum. Nam beatissimus papa Gregorius Iohanni episcopo Ravennatis aecclesiae sicut neminem rebaptizari, ita nec^x etiam in id ipsum denuo consecrari posse^y his^z asseruit verbis^a: *Illud autem, inquit^b, quod dicitis, ut is qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculum est et ab^c ingenii vestri^d consideratione videtur extraneum, nisi^e forte quod illud exemplum ad medium deducitur, de quo et ille iudicatus est, qui tale^f*
 30 *aliquid fecisse perhibetur. Absit autem^g a fraternitate vestra sic sapere. Sicut autem baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita consecratus semel in eodem ordine non valet iterum consecrari^h.*

His^h itaqueⁱ verbis evidenter ostenditur, quia^k, sicut in rebaptizatione Christus exuitur, ita et in reconsecratione^l Spiritus sancti gratia, qui male proventus^m est, eva-
 35 cuaturⁿ. Quid enim sacrilega illa consecratio nisi duplex estⁱ depositio? Qua nimirum, dum^o unus execrabiliter consecratur, uterque iure deponitur. Unde non immerito

a) resecrari A 1. B. b) omnimodo C 2. — prohibente deest C 3. c) istic C 3. d) n. r. sunt d. consecrandi C 2. e) si C. f) cr. s. r. des., s. r. post add. A 1; sive r. non cr. des. C. g) deest B. C. h) o. d. C 1. i) communicantur obn. B; obn. excommunicentur C 2. 3; communionem dicantur obnoxii C 1. k) ut — debeant des. B. C. l) deest C 2. 3. m) solidatę A 1. n) studium C 1. o) blasphemie C 2. — temeritate C 3. p) arguit corr. arguunt B. q) execrantur C 2. r) Sp. s. p. imp. C 2. 3. s) cap. num. et inscr. des. C 1; Qui reconsecratur, deponatur ipse et eius consecrator cap. inscr. C 3. t) itaque B. C. u) cum approb. B. C. v) necessario B. C 2. 3. w) reperitur C 2. 3. x) etiam nec B. C. y) deest C 3. z) is A 1. a) verb. ass. C 2. 3; dicens add. C 1. b) q. dic. inq. C 1. c) deest C; est ingenique C 1. d) nostri C 2. 3. e) ni C 1. f) al. t. C 2. 3. g) deest B. C. h) is A 1. i) deest C. k) s. q. C 1. l) consecr. C 3. m) proiectus A 1. n) vacuatur B. o) dum munus corr. dum unus B.

1) Gregorii Magni Registrum II, 45, ed. Ewald, Epistol. I, p. 145, ep. 46; Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1198.

in canonibus apostolorum legitur^{a.1}: *Si quis episcopus aut presbyter^b aut diaconus secundam manus impositionem acceperit^c ab aliquo, deponatur et ipse et qui^d eum ordinare temptaverit. Nam eos^e, qui ab huiusmodi baptizati fuerint vel ordinati, neque fideles neque clericos esse possibile est. Quodsi quisquam^f obiecerit post depositionem reconciliatum fuisse Formosum, Romanae videlicet sedis episcopum, noverit^g plurimos sacerdotum reconciliatos quidem fuisse, qui tamen nusquam leguntur in id ipsum denuo consecrati^g. Aliud est enim quemlibet per sinodalem sententiam in amissi ordinis iura restitui, aliud per consecrationis mysterium, quod iterari non potest, sancti^h Spiritus gratiam promereri; presertim cum in eo, qui deponitur, quamquam dignitatis utendae perdat extrinsecus privilegium, manet tamen nihilominus semel adepti ordinisⁱ sacramentum; sicut etiam manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur reus cuiuslibet criminis, nec caret eodem sacramento, etiamsi numquamⁱ reconcilietur Deo.*

XXXIII^k. Quod falsum sit, ut quilibet a symoniaci^l consecratus a laico nihil differat.

15

Sed de^m reconsecrationisⁿ impietate licet nos plura dixerimus, ne^m tamen res^o adhuc in dubium^p pendeat, si et^q gestorum quoque^r auctoritas non accedat, de^s ecclesiastica hystoria prebeamus exemplum, ut nonnihil videatur, ut dicitur, quorumlibet consecratio sacerdotum. Nam ut eadem hic verba ponantur^{t.2}: *Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander episcopus agebat, cum post expleta sol-
lemnia conventuros ad convivium suos^u clericos expectaret, in loco mari vicino videt^v
eminus puerorum^w super ora^x maris ludum imitantium, ut fieri solet, episcopum at-
que ea quae in ecclesiis^y geri mos est. Sed cum intentu^z diutino pueros inspectaret,
vidit^a ab his geri quaedam etiam secretiora et mystica. Perturbatus illico vocari ad
se clericos iubet^b atque eis, quid eminus ipse videret^c, ostendit. Tum abire^d eos et
comprehensos ad se perducere omnes^e pueros imperat^f. Qui cum adessent, quis eis
ludus^g, et quid egissent vel quomodo, percontatur. Illi, ut talis^h habet aetas, pavidi
negareⁱ primo, dein rem gestam per ordinem pandunt et baptizatos a se esse quos-
dam catechuminos confitentur per Athanasium, qui ludi illius puerulus^{i*} episcopus fuerat
simulatus^k. Tum ille diligenter inquirens ab his, qui baptizati dicebantur, quid inter-
rogati fuerint, quidve responderint, simul et ab eo, qui interrogaverat, ubi videt^l
secundum religionis^m nostrae ritum cuncta constare, collocutus cumⁿ concilio clerico-
rum, statuisset traditur illis, quibus integris interrogationibus et^o responsionibus aqua
fuerat infusa, iterari baptismum^p non debere, sed adimpleri ea quae a sacerdotibus^q
mos est. Athanasium vero atque^o eos, quos ludus ille vel presbyteros^r habere visus^s*

a) Afirmatio eorundem rubro add. C 2. 3. b) desinit A 1, reliquis amissis. c) accepit C 3.
d) et is qui eum ordinavit (consecravat C 3) C 2. 3. e) eum C 3. f) quisque C 3. g) con-
secrari B. C 1. h) Sp. sancti ed. i) nusquam C 3. k) inscr. deest C 1; De pueris in prologo
(prologo C 3) baptizatis in nomine sancte (deest C 2) trinitatis non rebaptizandis C 2. 3. l) sic ed.;
a sym. des. B, ubi consecratur. m) deest C 1. n) resecrationis B. o) adh. res C 1. p) dubio
C 1. 2. — pendet C 1. q) deest C 2. r) q̄p B. s) deest B; Est C 1; in C 2. 3. t) ponamus C 3.
u) suum C 3. ed. v) vidit C 2. 3. w) coetum add. ed. x) hora B; oram C 3.
y) ecclesia C 2. z) intuitu C 2. 3. — divino C 2. a) videt C 1. ed. b) iuvet corr.
iubet B. c) viderit C 2. d) imperat add. h. l. C 1. e) pu. o. C 2. 3. f) deest h. l. C 1.
g) esset add. C 2. h) tale B. — t. etas h. C 3. i) negavere C 2. 3. i*) puerilis Ruf. k) simul
atlatu C 1. l) vidit C 2. 3. m) religiones corr. religionis B. n) deest C 1. 2; est C 3. —
concilium C 2. o) vel C 1. p) baptisma C 1. q) agi add. C 2. r) vel ministros add. h. l. C 1.
s) est add. C 3.

1) Est Canon. apost. 68 (67). 2) Rufini Hist. eccl. XI (c. 14).

fuerat, vel^a ministros, convocatis parentibus, sub Dei obtestatione^b tradidit aecclisiae
 nutriendos et reliqua, quibus videlicet narratur Athanasius^c revera episcopus factus,
 sicut a puero fuerat^d simulatus. Quod^e nimirum antiquitatis exemplum adversus eos^f
 adhibere curavimus, qui consecrationem a symoniacis factam nihil esse penitus asserunt
 5 atque ab illis ordinatos nihil a laicis distare^g contendunt. Si enim^h prologium illud,
 quo videlicet pueri presbyteros se simulaverantⁱ vel ministros, tanti est habitum, ut
 eos episcopus sub Dei obtestatione parentibus suis traderet aecclisiae nutriendos, nec
 integrum arbitratus sit eos etiam^h in seculari^k ordine permanere, qui se per^l adum-
 bratae simulationis^m speciem confinxerant clericos extitisse: curⁿ illi perhibentur^o a
 10 laicis non distare, quos constat a quibuscumque consecrationis mysterium iuxta morem
 aecclasticum percepisse? Si^p illos a laicis sola simulatio segregat, quo pacto istos,
 qui revera omnia regulariter acceperunt, ab eis nihil differre falsa hominum vanitas
 iactat? Quaecumque enim, ut ait apostolus, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta Rom. 15, 4.
 sunt. Nam et in Moralibus suis¹, si recte teneo, beatus reperitur dixisse Gregorius
 15 inter duo^q pericula symoniacum^r constitutum, ut videlicet, sive gregem commissum^s
 deserat, sive in male accepto honore permaneat, peccati laqueos non evadat; nec utram-
 libet rem expresse definiens, tantummodo^t, ubi videtur facilior casus, asserit quantocius
 enatandum. Si itaque symoniacus, ut dicitur, laicus est, in quo, queso^u, delinquit,
 si sacerdotalis dignitatis officium deserit? Si sacerdotii sacramentum utcumque non
 20 habet, ut quid a pastoralis ministerio cum culpa dividitur, cui debitor per sacramenti
 vinculum non tenetur? Sed dicite mihi, fratres, cum pace vestra loquor^v: si symoniaci
 vel ab eis ordinati a laicis, ut asseritis, nihil differunt^w, quid est, quod^l sacri canones
 symoniacos in synodali concilio deponendos esse decernunt? Numquid si^x laicus sacer-
 dotale ius^y usurpasse convincitur, synodali eget^z causa conventu, ut ille sollemniter
 25 deponatur? Numquid non satis^a erit, si privata qualibet distractione^b corripitur, ut vel
 simplicibus verbis a^c presumpta temeritate frangatur? Numquid post depositionem
 symoniacus remedium penitentiae per manus impositionem suscipere, secularem mili-
 tiam baiulare, coniugem^d ducere, negotiorum commerciis tuto^e poterit inservire? Nam
 si exercitium perdunt, sacramentum tamen^c ordinationis amittere nequeunt. Itaque
 30 cum haec omnia necessario censeatis symoniacis non posse congruere, quae tamen non
 negetis^f quibuslibet laicis convenire, fateamini necesse est alterutra a semet ipsis varie-
 tate differre, quibus perspicue videtis diversa competere.

XXXV. Quid^g Innocentius de reconsecratione^h sentiati.

Videamus etiam, quid iam memoratus^k Innocentius papa, licet in transitu^l, sentire
 35 de reconsecratione^h signaverit. Ait enim in decreto, quod Nahisitano^m scribit episcopo²:
*Superioriⁿ tempore, si tamen recte reor^o, memini tam ad dilectionem tuam quam ad
 fratres et coepiscopos nostros, Rufum et ceteros, huiusmodi litteras de clericis Nahi-*

a) v. m. des. h. l. C 1. b) attest. C 2. 3. c) superscr. C 1. d) Athanasium r. episcopum
 factum C 2. 3. e) Quid C 3. f) hic add. C 1. g) c. d. C 1. h) deest C 1. i) si-
 40 mulaverat B. k) singulari C 3. l) deest C 3. m) similitudinis C 3. n) ut C 2. ed.
 o) probentur C 3. p) Sed ed. q) duos B. r) esse add. C 1. s) des. c. C 3. t) tantum
 ubi C 2; tantum ibi C 3. u) inquit add. C 2. 3. v) loquar C 2. 3. w) differant C 3. x) si
 l. des. C 2. 3; laicus deest C 1. y) deest C 2. — usurpare C 1. 2. z) conv. e. causa C 1. a) sat C 2.
 b) distinctione B. c) deest C 3. d) coniungere C 1. e) tute C 1. f) negatis ed. — quilibet C 3.
 45 g) inser. deest C 1; De reconsecratoribus confuse et non in statutis feriis consecrantibus C 2. 3. h) re-
 secr. B. i) censeat ed. k) memoravimus quod Inn. C 2. 3. l) se add. C. m) Nathis. C 1.
 n) Superiorem B; Superiore C 2. o) recordor ed. ex epist.

1) Neque in Moralibus in Iob neque in aliis libris Gregorii hic locus reperitur. 2) Inno-
 centii I. ep. ad Martianum episc. Naissitan. ap. Mansi, Coll. III, col. 1057 sq.; Jaffé, Reg. nr. 299.

sensibus transmisisse, his videlicet, qui se ante damnationem Bonosi^a assererent^b ab eodem tam presbiteros quam diaconos^a ordinatos, ut, si, relicto atque damnato eius errore, vellent aecclesiae copulari, libenter reciperentur, ne forte qui essent digni^a recuperandae salutis in eodem^c deperirent. Verum nunc^d in Ravennati urbe^e mihi constituto propter Romani populi necessitates^f creberrimas Germanius, qui se asserit^g 5 esse presbiterum, atque Lupentius^h, qui se diaconum dicit, multorumⁱ talium quasi legationem^k susceptam, prece fusa dolores proprios exprimere gestiverunt^l, asserentes se^m quidem aecclesiasⁿ in dilectionis tuae constitutas^o parrochia retinere, sed tuam communionem non potuisse mereri; ea videlicet ratione, quia Rusticus quidam nomine^p iterata ordinatione presbiterium^q suscepisset et non levi impedimento sit, dum aut 10 illi dolent huiusmodi hominem^a in aecclesia retineri, aut ille sic^r peccare debere in alios arbitratur, quemadmodum^s in se agnoscit^t esse peccatum. Ecce hic manifeste cognoscitur^u, quam habuerit Innocentius de reconsecratione^v sententiam, cum illos satageret^w in sui episcopii^x communione restitui, qui zelo iusticiae dolebant reconsecratum^y hominem in aecclesia retineri; illum perhibet arbitrari, quia sic^r episcopus pec- 15 care^z deberet in alios, quemadmodum et in se peccaverat, qui eum denuo consecratur^a. Familiari^b quippe reproborum studio eiusdem^c damnationis laqueo et alios conabatur innectere, quo semet ipsum prius^d non timuerat irretire. Unde illi non immerito arbitrabantur huiusmodi tamquam^e damnabilem prorsus hereticum de aecclesia repellendum^f, qui et sibi non parceret et aliis periculum provideret. Ne quis autem nos involuti 20 voluminis arguat, dum admisceri his prolixiora canonum fortassis^g exempla conqueritur, hanc noverit procul dubio causam, quia nimirum hos^h, cum quibus agimusⁱ, ad inspiciendos sacros canones sepiissime suadendo vel exhortando compellere non valeamus^k. Atque idcirco^l hic adponendas sanctorum patrum sententias^m ducimus, ut velⁿ excerptas delicatis ac teneris eorum oculis opponamus, quatinus, dum [hoc^o] quod sen- 25 timus in his, quae a nobis sunt^p prolata, considerant, auctoritati etiam, cui innitimur, cedant. Sed ut omnia illis constet^q provenire confusa^r, hoc etiam adversus canones agunt, quia cunctos simul^s gradus in reconsecratione suscipiunt. Unde cum de quodam mihi^t noto, quia nuper reconsecratus^u fuerit, comperissem, fateor, exhorruiv^v facinus. Quid plura? Tandem conveni hominem: 'Numquid', inquam^w, 'iam^x in te erat 30 aliquid ex his gradibus, quos nuper ab episcopo suscepisti?' 'Nihil prorsus', ait, 'ut quid enim acciperem, si^y me habere constaret?' Et adieci: 'Ergo a laico nil^z distabas, immo laicus prorsus^a eras'. 'Etiam', inquit, 'purus profecto laicus, utputa^b qui de clerico nihil habuerim'. 'Sed si laicus', inquam, 'ipso die, quo laicus est, ad sacerdotii iura proruperit, tuo quoque iudicio fit neophitus ac perinde^c procul dubio deponendus'. 35 Ad haec^d ille confusus erubuit et conclusionis^e necessitatem, quia labefactare^f non potuit, tacendo firmavit^g. Illud quoque^h non levioris videtur esse vesaniae, quia recon-

a) *deest* C 3. b) *asserent* B. C 1; *asserunt* *ed.* c) *errore add. ed. ex epist.* d) *hunc* C 2. 3. e) *m. u.* C 3. f) *necessitate* B. g) *e. a.* C 2. 3; *esse* *deest* C 1. h) *Lupetius* C 3. i) *et* *m.* C 2. 3. k) *legatione suscepta (sic epist.)* qui *prece* C 2. 3. l) *gestierunt* C 1. m) *deest* C 1. 40 n) *ecclesiam* C 1; *deest h. l.* C 2. 3. o) *constitutam* C; *tue (sue C 3) constitutam parr. ecclesiam* *ret.* C 2. 3. — *parroechias* B. p) *pergit* A 2. q) *susc. presb.* A 2; *pbrm, in marg. al. m. pbrrium* B; *suscepisse noluit* C 1. r) *si* C 3. s) *ipse add.* C 1. t) *cognoscit* C 3. u) *agnosc.* B. C. v) *re-* *secrat.* B. w) *satagisset* C 1. 3; *sat egisset* C 2. x) *episcopi* C 2. y) *sicut* B. z) *in a. p.* *deb.* A 2. a) *consecrat* C 1. 2. b) *Familiarium* C 1; *Familiarique prope* C 2. 3. c) *eius* C 3. d) *pri-* 45 *mus* B. C 1? e) *tamque* C 3. f) *dep.* C 1. g) *e. f.* A 2. h) *hui* B. C 1. 3; *hi* C 2. i) *agnitus* C 2. k) *valeamus* A 2. l) *ideo* A 2. m) *dignum add. ed.* n) *velut exceptas* A 2. o) *deest* B. C. — *que* C. p) *pr. s.* A 2. q) *constat* C 1. r) *profusa* C 3. s) *s. gr. des.* A 2. t) *n. m.* C 1. u) *consecr.* A 2. — *fuerat* A 2. C 2. 3. v) *exhorruit post corr. exhorruui* B. w) *nam* A 2; *in* *te inquam erat* C 1. x) *tamen* C 2. 3; *deest* C 1. y) *quod* C 1. z) *nihil* C. a) *deest* C 2. 3. 50 b) *utpote* A 2. c) *proinde* C 3. d) *hoc* C 2. e) *confusionis* C 1. f) *labefactari* A 2. g) *con-* *firm.* A 2. h) *q̄q̄* B.

secratores^a novi non^b prefixa canonibus ieiunia curant, non sabbata conferendis
sacris^c officiis dedicata conservant, sed quocumque^d mense vel feria munus inordinatae
ordinationis indifferenter usurpant, tamquam prima consecratio hanc secundae conse-
crationis^e licentiam prebeat, ut confusis ordinibus, utpote^f simul datis, etiam temporum
5 statuta confundat, et hoc in reconsecratione sit licitum, quod ipsi^g etiam in conse-
cratione^h omnimodis testanturⁱ absurdum.

XXXVI. Episcopos^k alloquitur, ut per eos summae^l sedi discretio
suggeratur.

Unde queso vos, o pii pontifices, adversus^m impium dogma divino sancti zeli fer-
10 vore concurrere et emergenti nunc primum novaeⁿ heresi unanimiter obviate. Obstrua-
tur os loquentium^o iniqua, et peccatorum manus apostolicae fidei non quatiat^p funda-
mentum. Servetur aecclesiastica in sua puritate doctrina, nec eam vexare permittatur
terrena sapientium turbulenta versutia. Surgit inimicus noctu per agrum Christi ziza-
nia conspergere; vos in die, quo^q ambulatis, sanae doctrinae sarculo male sata radici-
15 tus extirpate. Noctu allophili^r puteos ruderibus implent, in die Ysaac evacuare festinet^s.
Sacrarium Christi nocturnus fur temptat irrumpere, excitetur lingua canum eius salu-
briter oblatrare^t. Quodsi^u ex vestro fortassis^v ordine quispiam prodeat, qui^w dogma-
tizare tam nefanda presumat^x, tanto illum durius debetis arguere, quanto et is, qui
aecclesiae tutor^y esse debuerat, eam^z nititur oppugnare. Suggeste igitur^a domino
20 nostro beatissimo papae, quatinus sic^b in reos vigorem aecclesiasticae severitatis exten-
dat, ut iuxta indiscretorum hominum vota innocentes quoque^c eadem sententia non
involvat. Videtur enim luxuriare iudicium, quod in filiorum necem pro paterno fuerit
crimine promulgatum, et symoniacos quidem, ut iam coepit^d, divinis animatus^e viri-
bus destruat, sed non eotenus, ut eorum^f ordinationem immoderato quorundam iudicio
25 subiacere permittat. Immo qui vice Petri claves tenet aecclesiae, ipse potissimum ad-
versus novum^g dogma consurgat et introductores^h pravitatis dignae sententiae iacula-
tione confodiat; et qui clavum sagenae regit, quae piscatoribus est commissa, malos
piscas a bonis sub hacⁱ studeat dispensatione secernere, ut cum eis simul^k etiam bonos
non adiciat reprobare. Dicat ergo hominibus^l indiscretis, quod paterfamilias dixisse
30 legitur servis^e: *Ne forte, inquit, colligentes zizania eradicetis simul^m cum eis et triti-*
cum. Nimirum ut sic postmodum zizania ad comburendum fasciculisⁿ colligantur,
quatinus triticum in horreum congregetur. Numquid enim beatus apostolus, cum An-
naniam et Saphiram dignae animadversionis sententia perculit, in filios quoque^o vel
necessarios ulciscendum^p esse decrevit? In ipsum^q quoque Symonem^e vibrata sententia
35 non in eos usque pertransiit, qui aliquid veritatis ab eo potuerunt fortassis exculpere.
Nam cum dicitur^r: *Pecunia tua tecum sit in perditione*, pecunia cum negotiatore per-
cutitur. At^s ubi deest pecunia, percussio non timetur. Et vos itaque, venerabiles
patres, cum beatissimo summo pontifice sic cuncta sub discreti^t examinis aequitate

a) resecratores B; reconsecratoris C 1. b) pr. a can. iei. non c. A 2. c) off. s. C 3.
40 d) quocumquelibet A 2. e) consecrationi A 2. f) ut pute B; ut puta C. g) deest A 2; ipsum C 2;
ipse C 3. h) recons. C 3. — omnimodo C 2. 3. i) testatur A 2. C 3. k) inscr. deest C 1;
Monet alios episcopos, ut symoniacos coerceant et tamen cum eis non opprimant innocentes C 3; totum
caput deest C 2. l) summa (sedi deest) A 2. m) adversum C 1. n) deest A 2. o) in. l. B. C 3.
p) concutiat A 2; quaciant C 1. q) qua C 1. r) alofili B. s) festinat C 3. t) oblatrare B;
45 oblutari C 1. u) et si vestro C 3. v) fortassis A 2. w) deest C 3. x) pudeat, superscr. presu-
mat C 1. y) auctor C 1. 3. z) etiam A 2. a) deest A 2. b) in reos sic A 2. c) qq B; quos-
que C 1. d) ceperit B. C 1. 3; coeperat ed. e) deest C 3. f) ord. eorum A 2. g) nova
dogmata A 2. h) introducto C 3. i) ac B. k) etiam simul C 1. l) omnibus A 2. m) cum
eis simul C 1. n) fasciculum B. C 1. 3; in f. ed. o) qq B. p) ulciscendum A 2. q) id
50 ipsum C 1. r) dicit A 2. s) At — timetur des. C 3. t) districti A 2; discreta C 3.

disponite, ut traditam tanti doctoris^a regulam in vestra quoque videamini censura servare, quatinus^b in magno aeclesiae corpore^c sic ferrum quae^d corrupta sunt^e sentiant, ut tamen in proprii vigoris robore sincera quaeque permaneant; sic plectibiles puniantur excessus, ut, dum in^f reatum severitas legalis exeritur, suae^g innocentiae immunitas reservetur; sic arbor vitiata securibus sit obnoxia, ut plantae ab illa transpositae in sui viroris^h gratia radicitus coalescantⁱ.

XXXVII. Quid^k de his, qui gratis a symoniacis sunt promoti, tandem Leo papa statuerit^l.

Verumtamen et^m hoc otiosum esse non credimus, si, quidⁿ super hoc negotio idem venerabilis Leo^o papa statuerit^p, exponamus. Nam cum omnes symoniacorum ordinationes^q synodalis vigoris auctoritate cassasset^r, protinus a Romanorum multitudine sacerdotum magnae seditionis tumultus exortus est, ita ut non solum ab ipsis, sed a plerisque diceretur episcopis, omnes pene basilicas sacerdotalibus^s officiis destitutas^t, et precipue missarum sollemnia ad eversionem^u christianae religionis et desperationem omnium circumquaque fidelium funditus omittenda. Quid plura? Post longa sane disceptationum hinc inde volumina tandem suggestum est reverendae memoriae nuper eiusdem sedis episcopum^v decrevisse Clementem: ut, quicumque a symoniaco consecratus esset, in^w ipso ordinationis suae tempore non^x ignorans symoniacum, cui se obtulerat promovendum, quadraginta nunc dierum penitentiam ageret, et sic in accepti ordinis officio ministraret^y. Quam nimirum sententiam protinus^z venerabilis Leo ratam manere^{aa} percensuit et sub huiusmodi penitentia^{ab} omnes in acceptis officiis de cetero perseverare mandavit. Nam et nonnullos^{ac} hodieque conspicitis, qui dum a talibus per^b diversos gradus fuerunt^c ordinati, ab eodem summo pontifice ad episcopatus apicem^d sunt pro-
vecti. Nec id perperam, quia, cum canonica decernat auctoritas, ut, *quicumque per pecuniam sacram obtinuerit^e dignitatem, deiciatur ipse et ordinator eius^f*: patet procul^g dubio, quia symoniace ordinatum ordinatoremque condemnans^h hic protinus iudicii metamⁱ fixit, nec sententiae calculum in eum quoque^j, qui ab huiusmodi promoveri^k potuisset, extendit^l. Nam si^m canonis huius auctor provectum quemlibet a symoniaco deiciendum duceret, ipsum ordinatoremque illius notans, consequenter etiam de his, qui ab eo promoveri poterant, non taceret, ut nimirum diceret: *deiciatur ipse et ordinator eius*, ac presto subiungeret: 'et quicumque fuerit ordinatus ab eo'. Quod profectoⁿ quia non dixit, nec nobis etiam sentiendum esse signavit.

a) doloris A 2. b) q. in magno des. C 1; in magno deest C 3. c) corpora C 3.
d) quicumque C 1. e) c. sentiat, superscr. al. m. sunt senat B. f) in r. des. A 2; reatus B; reatu C 3. g) sue C 1. 3. h) vigoris A 2. i) coavalescant A 2; coalescat C 3. k) inscr. 35
deest C 1. 2; Quod ignoranter consecratus a symoniaco possit etiam episcopus fieri C 3. l) statuerat B. m) ex A 2. n) quod C 1. — hoc idem negotio idem C 3. o) p. Leo C 2. 3. p) statuerat B. C 2, post corr. statuerit B. q) et add. C 2. r) sacerdotibus C 1. s) destinatas C 2.
t) ad versionem B; in animadversione C 2. 3; subvers. ed. u) episcopus decrevisset B. v) deest A 2.
w) deest C 3. x) beatus Leo protinus C 1. y) deest C. z) penam hos in acc. C 2. 3. 40
a) nullos B. b) t. diversis gradibus C 2. 3. c) fuerint A 2. d) sunt apicem C 1. e) optinuit (obt.) B. C. f) contempnens C 1; ordinatorem contempnens C 2; contempnendos C 3. g) mentem C 1; i. finem mente C 2. 3. — fixit deest A 2. h) deest A 2; qq B. i) pot. pr. A 2.
k) extendi C 2. l) et si C 1. m) deest C.

1) Haec in synodo Romana a. 1049, m. April. facta esse videntur, cum Leo IX. hanc 45
synodum maxime contra simoniacam haeresim celebraret; Herimanni Aug. Chr. a. 1049; cf. Mansi, Coll. XIX, col. 721. 2) In synodo Romana a. 1047, m. Ianuar. Clementem II. haec statuisse verisimile est; cf. Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 4114. 3) Canon. apostol. XXX, Pseudo-Isidor ed. Hinschius p. 29.

XXXVIII.* Ubi imperator Henricus gloria dignae laudis attollitur.

Preterea dum venerabilis papae gesta recolimus, consequenter ratio^a suadet, ut ad considerandum quoque magni huius Henrici regis¹ insigne preconium animum transferamus. Post Deum siquidem^b ipse nos ex insatiabilis ore draconis eripuit, ipse symoniacae hereseos ut revera multipicis^c hydrae omnia capita divinae virtutis mucrone truncavit. Qui videlicet ad Christi gloriam non inmerito potest dicere: 'Quotquot ante me venerunt, fures fuerunt et latrones'. Nam usque ad sui^d tempus imperii sacerdotum falsitas^e inexpleriles, ut ita fatear, Babilonico Beli prebebat impensas. At postquam hic auctore Deo paternum obtinuit principatum, draconteis mox faucibus offam picis^f iniecit et sic immanem^g bestiam quasi Danihel alter extinxit. Per picem namque, quae ardet et stringit, non inmerito potest amor pecuniae designari. Qui videlicet sic in camino avari pectoris aestuat^h, ut ab impendendae misericordiae piaequae compassionis largitate constringat. Quid est igitur offam picis in draconis ora proicere, nisi manifeste cum Petro dicere: *Pecunia tua tecum sit in perditione?* Quod profecto princeps iste tunc veraciter protulit, cum cathedras distrahentium columbas evertit, cum trapezitas expulit, cum in templo Dei fieriⁱ venale commercium recusavit. Nec illud etiam ab hac significatione^j discrepare videtur, quod Danihel cum pice etiam adipem et pilos admiscuisse describitur. Quid enim per adipem nisi carnis accipimus voluptatem? Quid per pilos, qui corporibus animalium extra sunt, nisi exterior substantia designatur? Cum pice ergo rex^k adipem pilosque commiscuit et sic draconem rupit, quia symoniacum virus omnino detestans, non solum avariciae non succubuit, sed et^l nullas carnis illecebras vel exterioris lucri quaestum in dispensanda prorsus aecclesiastica dignitate quaesivit. Ut iam, perempto dracone^m de caelo proiecto et in abysoⁿ per angelum^o catena ligato, qui nimirum ante cum Michaelae pugnaverant, qui tertiam^p stellarum partem post se traxerat, cum Ysaia plausibiliter insultemus: *O Lucifer, qui mane^q oriebaris, quomodo cecidisti de caelo, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes?* Usque ad huius sane tempus augusti cuncta canonum decreta, quae super huiusmodi peste fuerant a patribus edita, de multorum memoria longa iam videbantur oblivione deleta. Sed hic tanquam olim insignis ille Iosias, mox ut librum legis Domini repperit, vestimenta scidit, quia condoluit, aras subruit, ydola abhominanda deiecit omnesque priorum regum sacrilegas superstitiones evertit. Et quoniam ipse anteriorum principum tenere regulam^r noluit, ut aeterni regis precepta servaret, hoc sibi non^s ingrata divina dispensatio contulit, quod plerisque decessoribus suis eatenus non concessit, ut videlicet ad eius nutum sancta Romana aecclesia^t nunc ordinetur, ac preter eius auctoritatem apostolicae sedi^u nemo prorsus eligat sacerdotem. Plane si David propter Phylistei^v Goliath stragem regis filiam in sponsaliciu^w sibi foederare promeruit, quid mirum, si et imperator iste sanctam aecclesiam, quae nimirum summi regis est filia, Symonis heresiarchae, qui veraciter exprobrabat^x aciem Dei viventis, victor accepit? Atque ut David ex aliqua parte non inmerito comparetur, ille aquam de cisterna Bethleem^y, quae inter hostiles habebatur cuneos, concupivit, sed cum ab obsequentibus militibus fuisset oblata, bibere

*) Cap. XXXVIII. deest C.

- a) s. r. A 2. b) scilicet ed. c) multipicis ydrae A 2. d) temporis sui imperium A 2.
 e) falsitatis B. f) manem B. g) cstant A 2. h) deest A 2. i) significatione B. k) ad.
 45 rex A 2. l) ad B. m) draconi B. n) abyssum A 2. o) angelo B. p) tunc iam A 2.
 q) or. m. qm cec. A 2. r) n. r. A 2. s) nomen in gra dis. A 2. t) nunc ord. eccl. A 2. u) sedis A 2.
 v) Ph. Goliad A 2; Filistei Ogoliath B. w) sponsam A 2. x) exprobrabat B; exprobrat ed.
 y) Bethleemica, tica eras. B.

1) III.

2.Reg.23,16. nolens effudit. Unde mox scriptum est: *Libavit eam Domino*. Si igitur in Dei sacrificium versa est aqua contempta, quam preciosum^a Deo munus fuisse credendum est pecunia recusata. Ille nimirum aquam fundendo libavit^b, iste nihilominus suave Deo sacrificium obtulit, dum non aquam, sed aurum potius^c pro eius amore contempsit. Et quia non defuerunt, qui regalibus soliis prediti commissum regimen administrare se 5 posse diffident, si aeclesiarum venalitatibus publica aeraria non augerent, ecce omnipotens Deus, in cuius manu est victoria triumphantium, sceptrum regnantium atque^d omnium conditio dignitatum, absque huius acquisitionis inhonestae stipendiis fidei famulo^e suo plerasque nationes exterarum subdidit, tyrannicam adversantium feritatem sub eius ditione^f perdomuit superborumque hostium tumentia^g sibi colla substravit, 10 barbaras debellare per^h circuitum gentes et rebelles infideliumⁱ subiectorum dedit calcare cervices. Ut liquido pateat, quia victoria de caelo est, et non probatur ex donativis pendere pecuniae, sed ex supernae gratiae descendere largitate. Videtur itaque imperator iste Constantino Cesari adversus catholicae hostes aeclesiae non supparem obtinuisse^k victoriam. Ille nimirum Arrianae sectae dogma orthodoxae fidei armis 15 attrivit, iste symoniaca hereseos pestes^l avariciam calcando delevit. Ille fidei propugnator obstitit, ne Arrius unitatem scinderet; hic concupiscentiae triumphator occurrit, ne Symon in aeclesia pestilentiae cathedram possideret. Desudent alii triumphos regum stilo historiae texere, insignes bellorum titulos et^m eorum fortia gesta preconiiis exquisitae laudis efferre: mihi videtur victoria ista, quam supra meminimus, longe 20 nobilior etⁿ incomparabiliter gloriosior; ubi nimirum non humanus sanguis effunditur, non militum multitudo minuitur, sed omnis aeclesia catholica per Romani fines imperii circumquaque diffusa de vinculis antiquae damnationis velut ex horrendo ac profundissimo carcere liberatur, ut per augustum divinitus erepta, libera Deo^o possit voce Ps. 115, 16, 17. cantare: *Dirupisti^p, inquit, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* 25

XXXIX. Invehitur^q scriptor in symoniacos.

Queror adversum vos, symoniaci, qui^r gravem nobis elucubrationis huius molestiam intulistis. Et quidem^s vestra defendimus, sed ita dumtaxat, ut vos perpetuo condempnemus. Sic ea, quae per vos aguntur, admittimus, ut vos abhominabiles omniumque perditorum extremis dignos suppliciis arbitremur. Nimirum Iudas Dominum purum 30 hominem credens^t vendidit, sed mox precium sanguinis, digna^u luiturus, abiecit^v. Vos autem nihil^w de divinitate sancti Spiritus ambigentes^x et commercium illi^y venalitatis ascribitis et perpetrati sacrilegii commodum possidetis^z, quique fueratis ultione plectendi, scelera^a commissa lucramini. Quibus ego^b vos merito comparaverim, qui divina munera non vobis, sed aliis habetis; et quae aliis^c ad salutis^d proveniunt cumulum^e, vobis in 35 iudicium perditionemque vertuntur? Iudaeis plane^f vos similes video, qui medullitus divinae legis ignari Christi fidelibus ubique per orbem^g facti sunt scrinarii. Apum quoque formam propemodum tenere videmini, quae dum obdulcandis faucibus hominum elaborata mella transmittunt, ipsae^h mox periturae famis inopia contabescunt. Denique perpendite, infelicesⁱ et^k miseri, quam inmanissimo^l perditionis baratro sitis inmersi, 40

a) pretiosus B; pretiosius ed. b) libavit B. c) deest B. d) atque o. c. dign. des. B. ed. e) filio A 2. f) ditione B; conditione A 2. g) tumentium B. h) g. p. c. A 2. i) infideliter B. k) coobtinuisse, ti eras. B. l) pestem avariciamque A 2. m) tit. eorum fortiaque A 2. n) atque A 2. o) p. D. A 2. p) Dirrupisti B. — inquit D. des. A 2. q) inscr. deest C 1; Quod symoniaci non queunt (possint C 3) salvari, nisi dimittant honorem emptum C 2. 3. r) per A 2. 45 s) Equidem C. t) credidit, post superscr. videns post hom. B. u) morte add. C 1. v) adiecit C 3. w) de d. s. Sp. nichil A 2; n. de d. Sp. s. C 2. 3. x) ambientes et in C 1. y) illius C 1. z) possidens C 2. — quique C 3. a) scelerata C 1. b) ergo C 3. c) illis B. C. d) salutem C 2. 3. e) deest C 2. 3. f) v. pl. C 1; pl. similes vos C 3. g) terrarum add. C 1. h) ipse B. C. i) o inf. C 1. k) et m. des. C. l) iman. B.

quorum non^a solum mala mala^b sunt, sed ipsa^c etiam bona vobis facta^d sunt mala; quibus nimirum benedictio in maledictionem, carismata in heresim^e, sacramenta in sacrilegium, honor in contumeliam, provectio versa est in ruinam. Huc accedit, quia et^b de tot animabus estis reddendae rationis obnoxii, quot nunc videmini^f fidelibus esse
 5 prelati. Affluite nunc divitiis, constipamini tumescentes obsequentium cuneis, prope est, ut videatis^g omnes angelorum exercitus adversum vos vehementer^h iratos, apostolos, martyres omniumque sanctorum agmina contra vos terribiliterⁱ insurgere et in dampnationis vestrae sententiam concordi simul ac parili iudicio convenire. Illum quippe habetis^k offensum atque ideo consequenter infestum, cuius offensio neque hic
 10 remittitur neque in futuro. Inmanitate porro cruenti ac sceleratissimi criminis vestri adulteros vincitis, homicidas exceditis, raptores, sacrilegos, incestos^l, parricidas atque omnium pene reorum flagicia superatis. Adhuc parum est; nam si res digna, ut est, examinatione perpenditur, ipsa Iudaica perfidia omnisque prorsus heretica pravitas vestris^m excessibus non aequatur. Orta est vobis nox in meridie, tempestas in sereni-
 15 tate; fitⁿ vobis caelum ferreum et^b terra aenea, quia et^o ad superna mole nequitiae non assurgitis et inter^p homines, quod conscientia teste commissum est, non celatis^q. Sane si^r tunc etiam, sicut patrum testatur auctoritas, benedictio vobis in maledictionem vertitur^t, cum benedici sacerdotis ore videmini: quid vobis^s tunc fiet, cum ipsa vos^t divina vox maledictos appellat et^u reprobat, a conspectu suo vos^v iudicis^k furor abiecit
 20 et^w tortoribus tradit? Tunc profecto discetis, quanti^x constet transacti honoris amara coemptio^y, cum iam necesse erit, ut vos tartarus infinite patens absorbeat^z, et gehennae^a crudelis olla concludat. Tunc ossa vestra medullis pinguibus irrigata crepitans^b stridensque flamma depascet^c, tunc edax incendium, velut eructans^d de clibano, per ora vobis, per oculos, per aures^e et nares vaporibus^f eructare non desinet^g. Sic, sic
 25 dignum^h erit iam, ut cum illo duce vestro, heresiarcha videlicet Symone, participium sortiaminiⁱ; et quibus non suffecerat paradysus gratis a Christo^k promissus, satisfaciat infernus^l a^m diabolo pecunia^m comparatus. Quamquam et ipso vestri erroris auctore et pestilentis cathedrae preside vos nonⁿ incongrue dampnabiliores intellegam, ut eum videlicet digne precedatis in poena, quem nequiter excessistis in culpa. Ille siquidem
 30 caeleste munus dumtaxat emere voluit, sed voti compos ad effectum fulminandae concupiscentiae non pervenit; vos autem et^m voluistis et confecistis^o, accessistis et irrepsistis. Structa est fabrica, prodiit^p et moneta. Ille denique, dum se Deum simulat, canis ostenditur; dum elevatur, obruitur; dum scandere caelum videtur, in tartarum labitur. Consequenter et vos, dum petitis alta, corruitis; dum aequales videri ceteris hominibus
 35 contenti non estis, divino simul^q et humano despecti iudicio, ad immundorum canum similitudinem festinatis. Verum nos nugas terimus, si ossa arida ad vitam reducere corripiendo, quasi vaticinando temptemus. Solummodo orandum est, ut, honore deposito, carnes^r nervosque reinduant^s, et sic per afflatum sancti Spiritus denuo reviviscant.

a) si C 3. b) *deest* C 3. c) etiam i. C 2. d) m. f. s. A 2. e) heresem B. f) fid.
 40 vid. A 2. g) ille *add.* B. h) terribiliter A 2. i) vehementer A 2. k) *deest* C 2. 3.
 l) incestuosos C 2. 3. m) vestras C 2. n) fiat C 3. o) *deest* C. p) intra C 2. q) cele-
 tis C 2; celeus C 3. r) *deest* A 2. — tunc *corr.* nunc B. s) t. v. A 2. t) vox div. vox A 2; vox
 div. (vos *deest*) C 1. u) et r. *des.* C 3. v) vox C 1. w) *deest* C 1. x) quantum C 3.
 y) conceptio A 2. z) obsorb. A 2. a) gehenna C 2. 3. — cr. ossa C 2. b) trepidans,
 45 *superscr.* crepens C 1; trepidant C 2. 3. c) depascat A 2. C 3. d) eluctans B. e) nares
 et aures C 1. f) vaporibus *corr.* vaporibus B. g) desinit C 3. h) nimirum A 2. i) sor-
 tiemini C 2. k) domino C 1. l) inferus B. m) *deest* A 2. n) *deest* C 2. o) per-
 fecistis C 2. p) et prodiit m. C 2. 3; pr. m. A 2. q) simit B; similiter C 1. r) carnesque C 2.
 s) redind. B.

50 1) Cf. *supra* p. 48, l. 12.

Sed iam emenso pelago, clavum^a stringentes, vela submittimus, quia duce^b Christo, littus aspicientes, portui propinquamus^c.

XL.^d Ubi in Ravennatem^e pontificem peracti operis summa concluditur.

Postremo ad te, Henrice venerabilis pater, redeo, et a quo coepi, iam in ipsius opusculi calce recurro. Non hic, quaeso, elucubratae dictionis falerata discutiatur urbanitas, non accuratae dicacitatis acrimonia requiratur, sed rudis simplicitas^f et sermo pauperculus, qui vix queat^g explicare quod sentit. Proposui enim serias quasdam ac necessarias res fratrum meorum cordibus magis utiliter quam luculenter exponere nec verborum inanum lenociniis aurium illecebris deservire. Non enim ignoratis, quia vivacitatem sententiarum sermo ex industria cultus evacuat, et dictorum vim splendor^h elaboratus enervat. Illi sane grandiloquis et trutinatis verbis inserviant, qui favorabiles plausus hominum aucupari delenificaeⁱ locutionis amena quadam venustate desudant. Nos autem, qui nudis pedibus ire precipimur, coturnati scribere non debemus. Et quibus censura taciturnitatis indicitur, luxuriantis eloquentiae laciniosa prolixitas congruere non videtur. Quapropter, karissime, haec rustica ac rudi stilo composita tuis manibus offero, tanquam videlicet vilia poma, quia tamen rus meliora non attulit, ne despicias, quaeso. Plane quia^k, ut ita loquar, unde genus duxi^l, summum conscendis honorem, te potissimum elegi, cui hoc munusculum traderem, et ut revera proprio pastori perexilis ovicula fructum non ventris, sed mentis afferrem. Novi denique, quia aeclesia vestra ad instar apostolici senatus non tam numeroso quam^l venerando ac mistico sanctorum episcoporum pollet ornata collegio. Quorum videlicet studio ita rectam apostolicae traditionis lineam servat, sic in puritate sincerissimae fidei immobiliter perseverat, ut, omni heretica pravitate remota, novam illam, quae sub apostolis fuerat, hodieque representet aeclesiam sive etiam sedem fidei ipsam videatur geminare^m Niceam. Ex his itaque, quos visum fuerit, sanctitas vestra consciscatⁿ et cum eis simul hoc opus, utrum catholicae fidei sanaeque doctrinae congruat, sollerter indaget, prudenter examinet^o. Quodsi liber^p hic venialiter reprehensibilis invenitur, vestra eum prudentia corrigit, et sic etiam beatissimo papae, si per vos transierit^q, ut fama disper- sit, ostendat, ut, quod ex opificis inepta compositione despicitur, tanti laboris obsequio commendetur^r. At si, quod non credimus, sic liturae^r usquequaque videatur^s obnoxius, ut corrigi nequeat, antequam in publicam noticiam proferatur, edax eum flamma consumat. Ut illud hic non incongrue possit aptari: *Habetis Aaron et Ur vobiscum; si quid natum fuerit questionis, referetis ad eos*. Non enim mihi pudoris est obliterare quod scribo, dum non erubescam libere confiteri quod credo; ut, qui^t notat elinguem, possit recompensare^u fidelem. [Sit^v nomen Domini benedictum!]

Exod. 24, 14.

EXPLICIT LIBER QUI APPELLATUR GRATISSIMUS^w.

a) clavo A 2. — restring. C 1. b) Chr. d. A 2. c) hic desinunt codd. C; Finit add. C 1; Explicit liber Petri Damiani add. C 2; Amen add. C 3. d) cap. num. deest B. e) Ravennates pontifices B. f) simplitas B. g) expl. q. A 2. h) splendore laoratus (corr. al. m. laboratus) B. i) deleneficae B. k) qui e corr. A 2. l) quē B. m) g'minare A 2. n) consciscat B; oligat A 2. o) examinat corr. examinet B. p) Quod si B. q) compensetur A 2. r) litteraturae A 2. s) videtur A 2. t) ut sic nota linguę A 2. u) sic A 2. Atrebat.; compensare B. v) Sit — benedictum des. A 2, Atreb. w) sic rubro A 2, qui hic desinit.

1) Scilicet ex Ravenna urbe, ubi a. 1007, m. Ianuar. Petrus Damiani natus est; cf. Neukirch, 'Das Leben des Petrus Damiani' p. 12. 2) Cf. supra p. 18, n. 3.

[XLI.^a] Superiori^b opusculo superadditum.

Libellum hunc ego rudis et imperitus sub quadam scrupulosae ambiguitatis suspensione descripsi atque, ut in calce conspicitur, auctoritatis apostolicae definitivae^c sententiae reservavi. Tempore autem Nycolai^{d. 1} venerabilis papae rursus haec quaestio
 5 mota est ac diutius ventilata. Verum post plurimos certaminum fluctus, post nutantium denique questionum perplexa ac sinuosa volumina ad hunc tandem iudicialis sententiae limitem res expedita pervenit, ut hactenus^e a symoniacis gratuito consecrati in adeptae dignitatis honore persisterent, necdum vero promoti ab illis ad ordinem pro-
 10 vehi de cetero licentiam non haberent²; hac scilicet^f consideratione servata, ut nec pro severitate sententiae totus simul aecclesiasticus ordo corrueret, nec pro remissione ele-
 mentiae symoniaca pestis in conferendis honorum gradibus vim roboris optineret dispen-
 satorio^g quodam iure, ut, quod est in preteritis ratum, de futuris sit omnino prohibi-
 tum. Nos itaque non proprias allegationes^h pervicaciter astruentes, sed synodalibus decretis humiliter obtemperantes, apostolicae sedis edictum, vel quod iam promulgatum
 15 est, sequimur, vel si quid adhuc elimatius atque salubrius in posterum statuendum est, obedientiam profitemur. Ut, sicut a beatis apostolis evangelio coruscante nascentis fidei rudimenta percepimus, ita deinceps ab apostolicis viris traditam omnem vivendi vel sentiendi regulam teneamus. Porro autem Ravennas ille episcopus³, cui libellus hic principio missus est, quia nuper promotus atque ideo mihi erat incognitus, scriptura-
 20 rum habere scientiam putabatur. Sed quoniam ab eo super hac questione ne tenuem quidem scintillam solutionis exculpere potui, auctoritateⁱ sedis apostolicae me conten-
 tum^k esse decrevi, ut quicquid eius^l synodali fuerit censura prefixum, hoc mihi procul dubio sit autenticum, hoc certe canonicae videatur auctoritatis vigore subnixum^m.

a) cap. num. deest B. et in cod. Atrebat., qui soli epilogum exhibent.

b) rubra deest Atreb.

25 c) d. s. r. des. B. ed.

d) Nicholai Atreb.

e) act. B.

f) silicet B.

g) Dispensatorię B.

h) allig. B.

i) auctoritatis post corr. auctoritate B.

k) contemptum Atreb.

l) ei B.

m) Finis

add. Atreb.

1) II. 2) Haec a. 1060. in synodo Romana m. Aprili statuta esse videntur; cf. Mansi, Coll. XIX, col. 899; Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl unter Nicolaus II.'
 30 p. 47, qui hoc decretum contra simoniacos a. 1060. attribuendum esse docet; Jaffé, Reg. nr. 4431^a.
 3) Heinricus.

PETRI DAMIANI DISCEPTATIO SYNODALIS.

EDIDIT

L. DE HEINEMANN.

*Nicolao II. papa a. 1061, 27. die Iulii mortuo, Romani Anselmum episcopum 5
Lucensem apostolicum elegerunt statimque, Heinrici regis assensu non exspectato, in
sedem Romanam inthronizarunt, mutato nomine Alexandrum II. eum vocantes¹. Quod
Heinricus rex aegre ferens rogatu quorundam Romanorum Urbis patriciatum accepit
et Cadalum episcopum Parmensem in synodo a. 1061. m. Oct. Basileae celebrata et
ipsum papam constituit². Ineunte anno 1062. Cadalus militum copia mercede con- 10
ducta Romam expugnaturus accessit, sed ab Hildebrandi militibus conducticiis, ne
S. Petri ecclesiam intraret, prohibitus, in Tusculanam regionem se recipere est coactus,
unde novum contra Urbem impetum, Romanorum nobilium fretus auxilio, parabat³.
Dum res ita se habebant, Petrus Damiani cardinalis episcopus Ostiensis epistolam in-
vectivam secundam Cadalo misit, qua diris execrationibus et vehementissimis accusa- 15
tionibus antipapam corripuit⁴. Atque tum quidem fore, ut Cadalus sedem S. Petri
occuparet, Damiani certo certissime exspectasse videtur⁵. Sed multo aliter res evenit.
Mense enim Maio Godefridus dux cum magno exercitu Romam venit litemque inter
Alexandrum et Cadalum ortam coram rege diiudicandam esse pronuntiavit⁶. Cuius
disceptationis locus iam tunc Augusta Vindelicorum constituta esse videtur, ubi post- 20
modum mense Octobri synodus ad schisma tollendum habita est. Quibus rebus com-
motus Petrus Damiani mense, ut videtur, Iunio vel Iulio a. 1062. secundae epistolae
Cadalo missae Disceptationem, quam vocavit, synodalem adiecit, ut Augustensis con-
cilii proxime futuri 'velut in quadam tabellae pictura praeludium' constitueret et sub
forma colloquii inter defensorem Romanae ecclesiae et advocatum regium facti in- 25*

1) *Ann. Romani*, SS. V, p. 472; *Leonis Cass. Chr.*, SS. VII, p. 711; *Benzonis Alb. Panegy.*, SS. XI, p. 672. Cf. *Martens*, 'Die Besetzung des päpstlichen Stuhles unter den Kaisern Heinrich III. und Heinrich IV.' p. 118—123. 2) *Benzo l. c.* p. 672; *Bertholdi Chr.*, SS. V, p. 271; *Bernoldi Chr.*, *ibid.* p. 428. 3) *Ann. Rom. l. c.*; *Benzo l. c.* p. 612, 613; *Bonitho, Liber ad amicum VI*, *Jaffé, Bibl. II*, p. 646. Cf. *Giesebrecht, Annales Altahenses* p. 161 sqq. 30
4) *Petri Damiani Opera* ed. Caietan. (Bassani a. 1783) I, p. 45—50. 5) Cf. *finem epist. laudatae*: Porro autem, si tu culmen apostolicae sedis fueris, Deo mundum negligente, sortitus, gliscunt et exultant omnes reprobi, omnes christianae religionis tripudiant inimici; econtra quicumque Dei iustitiam esurientes sitiunt, qui pietatis opera cernere concupiscunt, te rerum culmen adeptum totius ecclesiae praecipitium credunt. 6) Cf. *Giesebrecht, Ann. Altah. l. c.* 35

thronizationem Alexandri II. papae sine assensu Heinrichi regis peractam quoquo modo excusaret.

Omissa igitur secunda Petri epistola ad Cadalum, quippe quae aliquot mensibus ante Discepcionem conscripta sit neque cum hac nisi initio cohaereat, edimus opusculum illud, quod summi pretii est et ad interpretandum Nicolai II. decretum de pontificis electione in synodo Romana a. 1059. datum et ad cognoscendum schisma inter Alexandrum et Cadalum ortum¹.

Editionis subsidia fuere haec:

1) Codex Cassinensis nr. 359, mbr., fol. min. sive 4°, saec. XI—XII, fol. 7—20.
10 Discepcionis textum praebet, quem contulit b. m. G. Waitz².

2) Codex Vindobonensis nr. 722 (Rec. 37*) membr., fol. min., saec. XIII, duabus columnis exaratus, fol. 9—14. opusculum nostrum continet, quem ipse exscripsi³.

Uterque codex ex eodem exemplari nonnusquam mendis maculato et nonnullis locis omissis mutilo fluxit. Sed Constantinus Caietanus, qui hunc libellum inter opera Petri t. III. a. 1602. edidit, postea recusum inter Petri opera Parisiis 1642. III, p. 21—30, 1743. III, p. 25—36, Bassani a. 1783. III, p. 51—73, apud Migne, Patrol. Lat. CXLV, col. 67—87, unum vel plures codices integros et praestantiores adhibuit, unde eius lectionem nonnunquam recipere, ubique adnotare oportuit.

20 Berolini, m. Ian. 1888.

L. de Heinemann.

DISCEPTATIO SINODALIS INTER REGIS ADVOCATUM ET ROMANAE AECCLISIAE DEFENSOREM.

Sed^a ad haec⁴ gloriaris⁵ et iactas: 'Rex me et imperatrix mater elegit, ad hunc apicem me regia celsitudo provexit'. Sed cum hinc aula regia suum tueatur electum, illinc Romana aecclesia proprium defendat antistitem, iam in solio constitutum, dignum est, ut sanctorum atque prudentium sacerdotum multitudo conveniat et hanc quaestionem ventilans sub canonici iuris auctoritate discernat. Et quoniam in proximo, ut speramus, fiet hinc Osborgense^b concilium^c, hic iam eiusdem concilii constituamus velut in quadam tabellae pictura preludeum. Iuxta visionem ergo Danihelis^c throni^d sint positi, iudicium sedeat, libri aperiantur, et solutionis indiga^d quaestio in medium^e deducatur. Hinc itaque Romanae defensor aecclesiae suas allegationes inferat, illinc advocatus regius propriae partis argumenta depromat. Taceat Parma cum suo here-
sarcha⁷, advocatio tantum regia et Romana invicem obloquatur aecclesia. Sanctorum vero sacerdotum erecti sint^f animi, ut et quae utrimque dicenda sunt conferant et
35 peroratae causae iudicialis^g sententiae calculum ponant. Age igitur, defensor apostolicae sedis incipiat, deinde regius advocatus quae sibi videbuntur obtendat.

Defensor Romanae aecclesiae.

Cum beatitudo vestra, venerabiles patres, super apostolicae sedis negotio disputat,

a) Sed — iactas des. 2. b) Hosborgense 2; Osboriense ed. c) patrum add. ed. d) in-
40 dita 2. e) medio corr. medium 1. f) sunt corr. sint 2. g) iudiciali 2.

1) Neque enim Grauert, 'Das Pabstwahldecret von 1059' in 'Hist. Jahrb. der Görresgesellschaft' 1880. p. 502, neque Martens l. c. p. 143—158. assentire possum, qui Discepcioni nullam fidem habendam esse contendunt. 2) Cf. 'Neues Archiv' II, p. 332. 3) Cf. Tabulae codicum, in biblioth. Vindobon. asservat. I, p. 120. 4) Ea videlicet, quae in epistola II. ad
45 Cadalum leguntur, cuius extrema verba p. 76, n. 5. attulimus. 5) Sc. Cadalus, quem auctor adloquitur. 6) A. 1062, m. Oct. Augustae Vindelicorum concilium celebratum est. 7) Cadalo sive Honorio II. antipapa.

cf. Matth. 16,
18, 19.

ad cunctas aecclesias pertinere, quod versatur in manibus, non ignorat. Hac enim stante, stant reliquae. Sin autem haec, quae omnium fundamentum est et basis, obruitur, ceterarum quoque status necesse est collabatur. Omnes autem, sive patriarchi cuiuslibet apicem sive metropoleon primatus aut episcopatum cathedras vel aecclesiarum cuiuscumque ordinis dignitates sive rex sive imperator sive cuiuslibet conditionis homo purus instituit et, prout voluntas aut facultas tulit, specialium sibi prerogativarum iura prefixit. Romanam autem aecclesiam solus ille fundavit et super petram fidei mox nascentis erexit, qui beato vitae aeternae clavigero terreni simul et caelestis imperii iura commisit. Non ergo quaelibet terrena sententia, sed illud verbum, per quod constructum^a est caelum et terra, per quod denique omnia condita sunt elementa, Romanam fundavit aecclesiam. Illius certe privilegio fungitur, illius auctoritate fulcitur. Unde non dubium, quia^b quisquis cuilibet aecclesiae ius suum detrahit^c, iniustitiam facit; qui autem Romanae aecclesiae privilegium ab ipso summo omnium aecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in heresim labitur; et cum ille notetur iniustus, hic est [procul^d dubio] dicendus hereticus. Fidem quippe^e violat, qui adversus illam agit, quae mater est fidei, et illi contumax invenitur, qui eam cunctis aecclesiis pretulisse cognoscitur. Cum haec igitur vestra sanctitas indubitanter agnoscat, vos, qui non quilibet^f, sed nobiliores et egregii estis filii Romanae aecclesiae, pietatis viscera circa matrem vestram compatientes ostendite et, utrum destrui debeat, sibimet eligendo pontificem, iudicate. Mirum quippe est, si quod minoribus aecclesiis canonicus vigor^g attribuit, illi soli, quae caput est omnium, non permisit.

Regius advocatus.

Prolixa declamatio dedit attentionem, benivolentiam atque docilitatem, et hoc potius iuxta consuetudinem fori iudicialis quam secundum regulam concilii synodalis, ubi scilicet non magnopere curare debemus elucubratae^h locutionis urbanitatem, sedⁱ vivae potius sententiae puritatem. Ad querelam ergo coram sanctis sacerdotibus deponendam sufficiat nobis dicere, quoniam inthronizastis papam sine consensu domini nostri regis, ad iniuriam scilicet atque contemptum regiae maiestatis.

Defensor Romanae aecclesiae.

Ordinationem papae factam diffiteri nec possumus nec debemus, regis autem iniuriam modis omnibus propulsamus. Sed videamus primo, si placet, utrum papa sine rege potuerit fieri, et sic postmodum de regis disputemus iniuria.

Regius advocatus.

Certe liquido novimus, quia illi debent pontificem, cum ordinatur, eligere, quos sibi, postquam ordinatus fuerit, canonica decernit auctoritas oboedire. Papae vero, quia^j universalis est pontifex, non modo Romanus populus, sed et Romanus imperator, qui caput est populi, obedientiam debet. Censendumne^k ergo est, ut papam sine capite suo populus eligat, et ei, quem non elegit, imperator oboediat? Constat ergo, quia, nisi Romani regis assensus accesserit, Romani pontificis electio perfecta non erit.

Defensor Romanae aecclesiae.

40

Perhibendum est itaque iuxta vestrae disputationis articulum, quia neque Stephanus neque Sixtus^l neque Cornelius, non denique Clemens, non Silvester, non ipse beatus Petrus apostolus papali nomine digni sunt, quia^m ab imperatoribus eorundem temporumⁿ electi non sunt.

a) conditum *ed.* b) dum *post add.* 2. c) detraxit *ed.* d) *sic ed.*; pr. d. *des.* 1. 2. 45
e) *sic ed.*; quidem 1. 2. f) libet *corr.* quilibet 2. g) *sic ed.*; elucuran^g 1; elicurate 2. h) Censendum *ed.* i) Xistus 2. k) qui *ed.* l) tempore *ed.*

Regius advocatus.

Gentiles reges non sunt adhibendi ad huius, de qua^a loquimur, electionis exemplum, qui quoniam christianam ignorabant fidem, christianorum non poterant ordinare pontificem. Ceterum christiani principes semper Romanos elegere pontifices.

5

Defensor Romanae aeclesiae.

Qui mentitur in communi colloquio, mendax dicitur, qui autem in presentia venerabilium sacerdotum falsa protulerit, sacrilegii procul dubio crimen incurrit. Dixisti christianos principes Romanos semper elegisse pontifices. Percurre mecum aeclesiasticae antiquitatis hystorias, Romanorum presulum catalogum studiose disquire, et
 10 cum perpauca inveneris in electione sua regium accessisse consensum, confitere te perspicuum protulisse mendacium. Quis enim rex Antonii filium Damasum¹ Hispanensem? quis Innocentium², Innocentii filium, Albanensem? quis denique Zosimum³ Grecum, Ebramii filium, elegit? Quis preterea Leonatum^{b. 4}, Quintiani filium, de Tuscia? quis Hylarium, Crispini filium, de Sardinia⁵? quis Caelestinum⁶, Prisci Romani civis
 15 filium? quis Bonifacium⁷, quis Anastasium⁸, aequae Romanos? Denique multos attexerem, nisi fastidium generarem^c. Sed ne me putes non habentem copiam ab eorum enumeratione deficere, quis imperatorum elegit Simplicium⁹ Tiburtinum, Felicem¹⁰ natione Romanum? quis Gelasium¹¹ Afrum, Valerii filium? quis Simachum, Sardiniae provinciae filium Fortunati? quis Hormisdam, filium Iusti, natione Campanum, Iohannem¹² origine^d Tuscum, Felicem¹³ natione Samnitum, Bonifacium¹⁴, Sigibaldi filium, Mercurium¹⁵ Proiecti, Agapitum¹⁶ Gordiani, natura Romanos? Quis enim regum
 20 electioni cuiuslibet istorum suum legitur adhibuisse consensum, cum eorum temporibus Romanae reipublicae christiani principes prefuisse legantur? Adest Valentinianus senior, Valens, frater eius, qui occisus est in pugna Gothica prope Adrianopolim^e; Gratianus, qui a Maximo tyranno peremptus est; Valentinianus iunior, qui necatus est a comite suo Bienna^f; deinde Archadius, Honorius, Theodosius; Iohannes ille, qui apud
 25 Ravennam occisus est; Valentinianus tertius, qui in campo Marcio est peremptus, Marcianus, Leo, Maiorianus, Severus, Anthemius, Olibrius, Glicerius, Zeno, Nepos ille, qui in villa sua occisus est iuxta Salonas, Augustulus, Anastasius, Iustinus et ceteri
 30 Romani imperatores, quos vitandi laciniosi stili causa pretereo¹⁷. Da mihi ergo eorum, quos enumeravimus, aliquem vel presulem requirentem vel principem assensum in electione prebentem, et ego do manum ac te perhibeo laureandum. Alioquin, si dare non poteris, in hoc te convictum per omnia necesse est fatearis. Quod autem beato Gregorio legitur adhibuisse Mauritius imperator adsensum¹⁸, et perpauca alii principes
 35 aliis promovendis, hoc dictavit perturbatio temporum et tempestas horrenda bellorum.

Regius advocatus.

Si mentiri est contra mentem^g loqui, temerarium est me mendacii tam procaciter argui, qui non utique falsum, sed verum me dixisse putavi. Tamen adsentior et in hoc superatum me esse^h non abnuo.

40

a) quo *ed.* b) Leonem Quiriani *ed.* c) generaret 2. d) ordine *ed.* e) Adriopolim 1. 2. f) Viennae recte *ed.*, quod nescio num ex codice sumptum an a Caietano correctum sit. g) mente 1. 2. h) dixisse *ed.*

1) I; cf. *Liber pont. ed. L. Duchesne I*, p. 212. 2) II; *ib.* p. 220. 3) *Ib.* p. 225. 4) *Leonem I*; cf. *ib.* p. 238: Leo natione Tuscus, ex patre Quintiano. 5) *Ib.* p. 242. 6) I; *ib.* p. 230. 7) I. 8) I. sive II, uterque erat Romanus. 9) *Ib.* p. 249. 10) I. aut II. 11) I; *ib.* p. 255. 12) I. 13) III. 14) II. 15) Iohannem II. papam. 16) I; ex *Libro pont. haec omnia sumpta sunt.* 17) Ex Marcellini Comititis et Bedae chronicis de imperatoribus haec sumpta sunt. 18) *Gregor. Turon. X*, 1, SS. rer. Meroving. I, p. 407.

Defensor Romanae aecclesiae.

Ut autem id ipsum adhuc manifestius pateat, et te super hac dimicandi materia perdidisse tibimet ipsi clarius innotescat, lege Constantini imperatoris edictum, ubi sedis apostolicae constituit super omnes in orbe terrarum aecclesias principatum. Nam postquam supra corpus beati Petri basilicam fundator erexit, postquam patriarchium Lateranense^a in beati Salvatoris honore^b construxit, mox per imperialis rescripti seriem Romanae aecclesiae constituit dignitatem¹. Ubi nimirum beato Silvestro suisque successoribus obtulit, ut regali more et aurea corona plecterentur in capite et ceteras regii^c cultus infulas usurparent. Verum beatus Silvester ornamenta, quae sacerdotali congruere iudicabat officio, in proprios usus assumpsit, coronam vero vel cetera, quae magis ambiciosa quam mistica videbantur, omisit². Cui etiam Constantinus Lateranense palatium, quod eotenus aula regalis extiterat, perpetuo iure concessit, regnum Italiae iudicandum tradidit. [Nam^d et ipsius regis haec verba sunt³: *Unde congruum, inquit, prospeximus, nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus, et in Bizantia provincia in optimo loco nomini nostro civitatem aedificari et nostrum illic constitui imperium, quoniam, ubi principatus sacerdotum et christianae religionis caput ab imperatore caelesti constitutum est, iustum non est, ut illic imperator terrenus habeat potestatem.* Audisti, quia terrenus imperator non habet in Romana aecclesia potestatem, quomodo ergo sine illius arbitrio, qui ibi potestatem non habet, non licet eligi sacerdotem?] Ipse vero Constantinopolim velut in secunda Roma perpetuo regnaturus abcessit. Longe vero post Theodosius imperator beati Pauli basilicam coepit. Quo defuncto, filius eius Honorius eandem basilicam ad calcem usque perduxit. Hi quoque Romanae aecclesiae privilegium nichilominus firma- verunt. Quomodo ergo prerogativam sibi in Romani pontificis electione relinquerent, qui Romanam aecclesiam nequaquam sibi studuerunt subdere, sed preferre, non pre- cipere, sed parere, non precellere, sed subesse?

Regius advocatus.

Adsentior plane et ratum^e duco, quod loqueris. Sed esto, quod nunc regia celsitudo ex antiquorum consuetudine principum hoc sibimet allegare non possit. Verumtamen tu hoc negare non potes, quod pater domini mei regis pia memoriae Heinricus⁴ 30 imperator factus est patricius Romanorum⁵, a quibus etiam accepit in electione semper ordinandi pontificis principatum. Huc accedit, quod prestantius est, quia Nicolaus papa hoc domino meo regi privilegium, quod ex paterno iam iure successerat, prebuit et per synodalis insuper decreti paginam confirmavit⁵. Cum ergo privatus quisque a suo decidere iure non debeat, donec ventilato negotio iudicialis in eum sententia promulgetur: quo pacto maiestas regia prerogativam hanc suae dignitatis amisit, quam et ex apostolicae sedis liberalitate percepit, et ex paterno imperialis fastigii iure successit? Quo, inquam, modo in Romana aecclesia dignitatis adeptae locum sine iudicio perdidit, qui Romanam aecclesiam non offendit?

a) Lateranensem *h. l.* 1. 2. b) honorem *ed.* c) *sic ed.*; regni 1. 2. d) *uncis inclusa* 40
praesent ed., des. 1. 2. e) *re actum ed.*

1) *Haec et sequentia sumpta sunt ex Constantini privilegio spurio ap. Brunner und Zeumer, 'Die Constantinische Schenkungsurkunde' p. 47 sq.* 2) Ipse vero sanctissimus pater . . . ex auro non est passus uti coronam *l. c.* p. 57. 3) *Zeumer l. c.* p. 58. 4) *In synodo Romana a. 1046; cf. Benzo, SS. XI, p. 670; Ann. Rom., SS. V, p. 409.* 5) *Hoc a. 1059. 45 m. Ian. Sutrii factum esse crediderim, cum in decreto Nicolai II. in synodo Romana a. 1059. dato (ap. Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl durch Nicolaus II.' p. 27 sqq.) ius imperatoris in eligendo pontifice non definiatur, sed iam prius imperatori alio Nicolai papae decreto concessum esse dicatur.*

Defensor Romanae aecclesiae.

Privilegium invictissimo regi nostro ipsi quoque defendimus, et ut semper plenum illibatūque possideat, vehementer optamus. Porro autem Romana aecclesia multo nobilius atque sublimius quam mater carnis mater est regis. Illa siquidem peperit, ut per eius traducem revertatur in pulverem, ista genuit, ut Christi sine fine regnantis efficiat coheredem. Et cuncti liquido novimus, quia rex, licet egregiae indolis, tamen adhuc puer est. Quid ergo mali Romana fecit^a aecclesia, si filio suo, cum adhuc impubes^b esset, cum adhuc tutoris^c egeret, ipsa tutoris officium subiit et ius, quod illi compete-
 10 bat, implevit? [Quis^d enim nesciat, quia sacerdotem eligere puer ignorat?] Sepe mater iudicis tribunal irrumpit, testes adsciscit^e, notarios convocat, sicque per adstipulationes et rata, insuper et apicum monumenta^f omnia bonorum suorum filio iura delegat; interim tamen, usque dum ille ad iuvenilis^g aetatis incrementa perveniat et rationis capax fiat, illa cuncta dispensat, omnia ordinat, sicque quod iam alieni iuris est patrimonium ad propriae disponit provisionis arbitrium. Nun-
 15 quid ob hoc dicenda est mulier illa filio suo concessa subtrahere? Immo verius perhibetur, ut puto, pietatis studio deservire, quia, quae rudis adhuc filius dilapidare ac prodigere poterat, haec illa sibimet apte disposita, caute retenta et^h rationabiliter ordinata conservat. Carnalis ergo mater adiuvat filium in rebus terrenis, et mater aecclesia filio suo regi prebere non debet auxilium in spiritalibusⁱ donis? Obmutescat ergo
 20 plectenda versutia, quae scilicet hoc damnat, quod predicare debuerat; illi crimen imponere nititur, quae pro benefactis gloriae titulum promeretur. Huc accedit, quia nonnumquam ob varietatem temporum sepe mutandus est ordo causarum. Tunc enim, quando pontificem Romana sibi prefecit aecclesia^j, tantae simultatis fomes in seditionem cives accenderat, tantus livor et odium tumultuantis populi corda turbaverat, ut de tam
 25 longinquis terrarum spatiis nequaquam regiae clementiae prestolari possemus oraculum. Nisi enim quantocius ordinaretur antistes, perniciosus in populo gladius mutuis vulneribus deserviret, et non parva Romanorum civium strages fieret.

Regius advocatus.

Optende quod vis, argumentare quod placet, dummodo constet, quia nullatenus
 30 debuit immutari, quod papa concessit, quod decreto constituit, quod scriptione^k firmavit.

Defensor Romanae aecclesiae.

Quid mirum, si^l hominis carnis adhuc fragilitate circumdati statuta mutantur^m, quando etiamⁿ omnipotens Deus, qui videlicet omnia, quae futura sunt, novit, ea quoque, quae a semet ipso constituuntur, inmutat? Nam ex eo, quod promittit, aliquando
 35 aliquid minuit vel etiam totum subtrahit, aliquando mala minatur et non infligit.

Regius advocatus.

Ea, quae proposuisti, scripturae declarentur exemplis. Quid est ergo quod Deus umquam promisit et minuit?

Defensor Romanae aecclesiae.

40 Si non excidit, reminisci potes, quia dixit Dominus ad Noe: *Non permanebit* Gen. 6, 3. *spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est, eruntque dies illius centum viginti*

a) facit ed. b) inpulvis corr. inpunis 1. c) tutore ed. d) sic ed.; uncis inclusa des. 1. 2.
 e) ascissit corr. acissit 1; adscissit 2. f) monum. ed. g) iuvenalis 2. h) deest ed. i) spiritual. ed.
 k) sic ed.; descript. 1; testis 2. l) deest 2. m) mutantur corr. mutantur 2. n) et 2.

45 1) A. 1061, Oct. 1; cf. infra p. 87, l. 22.

annorum. Sed cum scriptura commemoret quingentorum tunc annorum extitisse Noe, quando haec sibi Dominus loquebatur, sexcentorum vero tunc iam esse, cum cataclismus erupit, liquido patet viginti annos de prescripti^a numeri spatio fuisse subtractos. Vitae itaque spatium, quod humano generi Deus promisit, imminuit, quia perversitatis eorum reatus excrevit. Iudae quoque per os patriarchae Iacob promisit Spiritus sanctus, 5
 Gen. 49, 10. dicens: *Non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est.* Et tamen nec temporibus iudicum legimus viros de tribu Iuda semper super Israel tenuisse ducatum, nec reges ex eadem tribu principatum tenuisse usque ad Christi reperiuntur adventum. Constat ergo, quia sepe Deus omnipotens, quod homini promisit, imminuit, quoniam homo, quod Deo debuerat, non implevit. 10

Regius advocatus.

Doce etiam, ubi Deus promisit bonum aliquid et efficaciter non implevit.

Defensor Romanae aecclesiae.

4. Reg. 22, 18-20. Recordare, quia dicit Dominus ad Iosiam regem Iuda: *Pro eo, inquit, quod vidisti verba voluminis, et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino, auditis 15 sermonibus contra locum istum et habitatores eius, et scidisti vestimenta tua et flevisti coram me: idcirco colligam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulchrum tuum in pace.* Et tamen^b paulo post scriptura dicit: *In diebus eius ascendit Pharao Necho, rex Egypti, contra regem Assiriorum ad flumen Eufraten, et abiit Iosias in occursum eius et occisus est in Maggedo, cum vidisset eum.* Ad Sedechiam quoque regem Iuda 20
 4. Reg. 23, 29. per Ieremiam dicitur: *Audi verbum Domini, Sedechia rex Iuda: Haec dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris, et secundum combustiones patrum tuorum, regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te et: Ve, domine! plangent te; quia verbum hoc ego locutus sum, dicit Dominus.* Quid nimirum quomodo potuerit fieri, qui seriem scrutatur hystoriae, numquam poterit invenire. Nam post- 25
 Ier. 34, 4, 5. quam a rege Babilonis semel est captus Babiloniamque translatus, ulterius numquam legitur ab eius vinculis absolutus. Iusto ergo iudicio subtrahit Deus homini nonnumquam bona, quae promisit, cum rebellis homo illius servare mandata contempnit.

Regius advocatus.

Prosequere etiam, quomodo Deus, quod minatus est, non infligit. 30

Defensor Romanae aecclesiae.

Ion. 3, 4. Nemo, qui limen aecclesiae terit, ignorat, quia Ionas ad Niniven a Domino missus exclamavit dicens: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur.* Sed quia civitas illa ad Deum toto est corde conversa, nequaquam iuxta minacem Domini sententiam excidii est eversione deleta. Cum ergo Deus omnipotens non modo verax, sed 35
 et ipsa sit veritas, inviolato consilii sui manente proposito, exterioris iudicii sui sepe variat ordinem iuxta humani sive probi sive improbi meriti qualitatem, quatinus et a pravitate correctus, quod Deus iuste minatur, evadat, et prolapsus in culpam nullatenus, 40
 Ier. 26, 13. quae pollicetur, bona percipiat. Hinc est, quod per Ieremiam dicit: *Bonas facite vias vestras et studia vestra et audite vocem domini Dei vestri: et penitebit Dominum mali, quod locutus est^c adversum vos.* Hinc est, quod ad Heli quoque per virum Dei 45
 1. Reg. 2, 30. Dominus ait: *Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem, dicit Dominus, absit hoc a me, sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contempnunt me, erunt ignobiles.*

a) predicti 2. b) deest 2. c) deest 1.

Regius advocatus.

Recte plane cuncta, quae proposueras, perspicuis roborasti testimoniis scripturarum. Nunc autem paulisper ad superiora revertere et iuxta^a tuae sponsionis elogium de domini mei^b regis iniuria rationem redde^c.

5 Defensor Romanae aecclesiae.

Glorioso regi, nobis eligendo pontificem, absit, ut nos intulissemus iniuriam, cum ad hoc nos, sicut superius dictum est, necessitas impulerit, non rapina. Ad hoc, inquam, nos invitos attraxit imminens periculum civilis belli, non ledendi vel minuendi livor imperii.

10 Regius advocatus.

Civile bellum obicis, imminens periculum in tuae allegationis defensione pretendis, dicatur etiam, si placet, quia caelum rueret, terra subsicivium^d pateretur. Perge adhuc addens, quia pontus aresceret, terra diluvium inundaret. Quid michi omnia haec? dum constet, quia, quicquid accidet, nullo pacto sancti papae sententiam debuisti^e 15 infringere, nulla ratione synodalis decreti mysterium¹ licuit violare. Sicut enim scriptura perhibet: *Melius est, ut oriatur scandalum, quam ut veritas relinquatur*². Nam si hoc bellum timuissent beati martires, fierent procul dubio sanctae militiae desertores.

Defensor Romanae aecclesiae.

Non ignoras, quod inter omnes sanctos martires Petrus et Paulus in apostolici 20 senatus culmine possident principatum.

Regius advocatus.

Hoc sicut affirmare^f superfluum, ita negare sacrilegum est.

Defensor Romanae aecclesiae.

Eorum sunt nobis tenenda vestigia, eorum forma nostris est actibus imprimenda, 25 sub eorum magistra debemus vivere disciplina.

Regius advocatus.

Hoc utique clarum est, perspicuum^g est. Sed quid a te portenti, quid prestigii sub hoc funiculo inductionis alatur, ignoro.

Defensor Romanae aecclesiae.

30 Tolle prestigium, intellege veritatem! Times me tanquam tibi tendiculas substruentem, audi Paulum de coapostolo suo Petro veraciter perhibentem: *Priusquam* Gal. 2, 12. *venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat se et segregabat, timens eos qui ex circumcisione erant.* Cernimus ergo Petrum non rigidum, sed discretum. Timebat enim^h Iudeos, ne per occasionem gentium a fide recederent christianorum, et ne perderet gregem creditum, boni pastoris est imitatus exemplum. Factum est enim Iudeis tanquam Iudeus, ut Iudeos lucrifaceret. Sic Christus 35 apparuit in forma carnis peccati, ut a peccatis hominem liberaret; et cum legem Moysi non ambigeret abolendam, consulens tamen adhuc rudibus et infirmis fratribus, tenuit ad tempus umbram legis, ut eos quandoque proveheret ad perfecte noscendam plenitudinem veritatis. In hoc ergo beatus Petrus discretionis nobis regulam dedit, quatinus 40

a) iusta 1. 2. b) deest ed. c) reddere corr. redde 2. d) caedem civium ed. e) debuisti 2. f) sicut neg. sacr. est, ita et aff. sup. ed. g) ac persp. Sed ed. h) I. e. corr. e. I. 2.

1) Cf. supra p. 80, n. 5. 2) In sacra scriptura nusquam legitur.

aliquando, ubi tamen non plurimum noceat, declinemus aliquantulum a tramite rectitudinis, ut consulere valeamus infirmis.

Regius advocatus.

Qui dicis, quod Petrus aliquando legem [Iudaicam^a] tenuit, cur non etiam dicis, Gal. 2, 14. quod in eadem epistola legitur, nimirum quia Paulus eum in faciem reprehendit? In 5 faciem, inquit, ei restiti, quia reprehensibilis erat. Eique dixit: Si tu, cum sis Iudeus, gentiliter et non Iudaice vivis, quomodo^b cogis gentes iudaizare? Cur^c ergo illud premissisti, istud quare silentio suppressisti?

Defensor Romanae aecclesiae.

Quod Petrus egit compassione misericordiae, hoc Paulus arguit pro magisterio 10 disciplinae. Ille quod^d fecit dispensative, ut infirmis tolleretur scandalum, hoc iste corripuit, ne indiscretus quilibet passim adduceret in exemplum. In Petro discamus, ut periculo simus imminente discreti, in Pauli sermonibus instruamur, ut sanis rebus vita nostra mire deserviat rectitudini.

Regius advocatus.

15

Laudo quidem redditam rationem, sed cum duorum apostolorum proposueris magisterium, mirum, cur, pretermisso Paulo, solum Petrum adduxeris in exemplum.

Defensor Romanae aecclesiae.

Noli, frater, pueriliter currere, immo noli volare, sed perge; pro gravitate quippe negotii prolatio est quoque moderanda sermonis. Audi etiam consequenter et Paulum 20 discretionis aureae lineam nostris oculis opponentem, eiusdem^e dispensativae compassionis auctorem^f. Sicut enim apostolicorum Actuum^g testatur hystoria: *Perambulabat Paulus Syriam et Cyliciam, confirmans aecclesias, pervenitque in Derben et Listram. Et ecce discipulus quidam erat nomine Timotheus, filius mulieris viduae fidelis, patre autem gentili.* Hunc ergo, ut ad compendium veniamus, apostolus circumcidit, quoniam 25 Iudeos, immo Iudeis, qui in illis erant regionibus, timuit. Cur itaque circumcidit fidelem hominem non Iudeum, qui videlicet incircumcisis erat, sed natione gentilem, nisi ut discretionis studio deserviret, ne Iudei fideles in scandalum corruentes a fide recederent? Hoc etiam nunc ad memoriam redit, quoniam aliquando iuxta morem cf. Act. 18, 18. Nazareorum comam ex voto nutrit, et postquam navigasset in Syriam, in Cenchris 30 positus, caput iuxta legis mandata totondit. Refert adhuc Lucas, sacrae scriptor hystoriae: *Cum venissemus, inquit, Ierolimam, libenter susceperunt nos fratres, et sequenti die Iacobus et omnes seniores, qui cum eo erant, euangelio illius comprobato, dixerunt ei: 'Vides, frater, quot milia sunt Iudei, qui crediderunt in Christo^h, et hii omnes aemulatores sunt legiⁱ. Audierunt autem de te, quod dissensionem^k doceas^l a Moyse 35 eorum qui per gentes sunt Iudeorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet convenire multitudinem; audient^m enim te supervenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quattuor votum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum ipsis et impende in eos, ut radant capita, et sciant omnes, quia, quae de te audierunt, falsa sunt, 40 ib. 21, 26. sed ambulas et ipse custodiens legem'. Tunc Paulus, assumptis viris, posteriori die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. Cur itaque Paulus iuxta ceremonias Iudeorum caput rasis, nudipedalia exercuit, sacrificia optulit, et legem destruens, legis precepta observavitⁿ? Cur, inquam, haec omnia, nisi ut his, qui ex Iudeis 45*

a) sic ed.; deest 1. 2. b) g. q. c. 2. c) Cum 2. d) hoc 2. e) eiusdemque 2.

f) actorem 2. g) actu corr. actuum 2. h) Christum et ii ed. i) legis ed. et Vulg. k) dissensionem ed. et Vulg. l) doceas corr. doceas 2. m) audierunt 2. n) servavit 2.

fideles extiterant, scandalum tolleretur? Formam suscepit egritudinis, ut morbos auferret egrotis. Servavit ceremonias legis, de quibus tamen in epistola sua dicit: *Quae mihi fuerunt lucra, facta sunt detrimenta, et propter Christum arbitror velut stercora.* Circumcidit hominem, et^a hoc tamen terribiliter clamat: *Dico, inquit, vobis,* ^{cf. Phil. 3, 7, 8. Gal. 5, 2.}
 5 *quia, si circumcidamini, Christus nichil vobis proderit.* Quod, quaeso, maius peccatum esse poterit quam Christum perdere, christianae religionis regulam violare, Iudaicae legis ritus inducere, novam^b euangelii gratiam impugnare? Et tamen haec apostolus Paulus in superficie fecisse conspicitur, ne in ipsis novae fidei rudimentis mentes adhuc tenerae scandala paterentur. Quantum namque in exterioribus cernitur, Cherintus et
 10 Ebion nil pene peius inveniuntur egisse quam Paulus. Qui nimirum in Christum credentes, propter hoc solum a parentibus anathematizati sunt, quia legis ceremonias Christi euangelio miscuerunt, et sic nova confessi sunt, ut vetera non mutarent. Sed ecce, cum dicitur, quoniam Iacobus et omnes seniores hoc Paulo consilium dederunt, omnes ergo discipuli, quod Paulus fecit, pariter fecerunt. Unum scilicet in hoc habent meritum,
 15 et qui fecit, et qui faciendi dedere consilium. Si ergo ipsi principes mundi, quorum legibus parent non modo regna terrarum, sed ultro etiam celsitudo caelorum, non dubitavere perpaucis, qui tunc erant, hominibus in tam periculoso negotio condescendere, cur nobis utique parvulis et infra illorum vestigia longe iacentibus non licuit innumeraibili Romanae urbis multitudini subvenire? Sed quid apostolos loquimur scandalum
 20 cavisse debiliū et noviter conversorum, cum et ipse illorum magister et dominus, cuius nimirum omnia saecula substernuntur imperio, ad nostrae imitationis exemplum scandalum precaverit Iudeorum? *Symon, inquit, reges terrarum a quibus accipiunt tributum, a filiis suis, an ab alienis?* Quo respondente: *ab alienis,* presto subiungit: *Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, mitte hamum*
 25 *et eum piscem, qui prius ascenderit, tolle, et aperto ore eius invenies staterem: illum sumens, da eis pro me et te.* Ad molliendum ergo rigorem rectitudinis, ad tenendam virtutem discretionis, si tibi Petrus non sufficit ad exemplum, iunge simul et Paulum. Quodsi procaci contumaciae nequeunt uterque sufficere, pudeat te ultra Ihesum per dicacitatis ineptiam prosilire: *Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.* ^{Matth. 17, 24—26. Rom. 10, 4.}

30

Regius advocatus.

Discretionis virtutem tot scripturarum testimoniis adprobatam improbare non possumus, sed absit, ut ulla virtus sit tam sublimis tamve precipua, cuius tenendae studio in anathematis baratrum corruere debeamus. Nam cum omne, quod nobis ex divina lege precipitur, ad hoc procul dubio tendat, ut nos Creatori nostri societas aeterna
 35 coniungat: si nos ab eo, quod absit, per maledictionis sententiam contingat abscedere, quae virtus, quae discretio, quae, sicut dicitur, pia compassio tam incomparabile damnum nobis poterit compensare? Sane [si^c] propter hoc solum virtus appetitur, ut omnipotentis Dei societas acquiratur, qualis iam illa virtus erit, quae nos a divini contubernii societate repellat?

40

Defensor Romanae ecclesiae.

Haec cur prosequaris, quia nobis occulta sunt, evidenter expone.

Regius advocatus.

Sinodalis enim decreti pagina, quam cum concilii totius assensu beatus [Nicolaus^c] papa constituit, cui propriae manus articulum indidit, quam tot episcoporum venerandus celebris-
 45 que conventus subscriptione firmavit, anathematis vinculo iuxta morem carere non potuit¹.

a) *deest* 2. — tamen hoc *ed.* b) *nova* 1. 2. c) *sic ed.*; *deest* 1. 2.

1) Cf. *supra* p. 80, n. 5. Nicolai II. decretum de pontifice eligendo hic designari vix crediderim.

Unde vos pro compassione vel condescensione, nescio quam dicitis, furentis populi nequaquam vosmet ipsos deberetis tam inenodabilis^a sententiae nexibus irretire. Ridiculum quippe est sic obrutum de voragine marini fluctus eruere, ut ipse compellatur ereptor sub undosis procellarum spumantium cumulis remanere.

Defensor Romanae aecclesiae.

5

Cum haec inconsultius loqueris, andabatarum adversum me more configis, qui nimirum, dum clausis semper oculis pugnant, alios quidem vulnerant, sed quomodo semet ipsos a vulneribus tueantur, ignorant. Dicis, quia nequaquam debemus in anathema corruere, etiamsi per hoc valeamus infirmis fratribus subvenire. Ecce vibrasti gladium, temptasti vulnus infligere, sed tibimet ubi clipeum opponeres, non vidisti. Nunquid^b 10 tibi iam de memoria excidit, quod superius protuli, quoniam beatus Paulus in epistola sua dicit: *Quia, si circumcidamini, Christus vobis nichil proderit?* Et tamen, quod tam districte prohibuit, ipse pro karitate fratrum infirmantium, ne scandalum paterentur, implevit. Quod enim maius sive deterius poterit quis anathema subire, quam cui negatum est Christum pro sui reatus damnatione prodesse? Nam cui Christus non 15 prodest, procul dubio anathema est, nichilque est aliud anathema^c quemlibet fieri, nisi a Christi, in quo benedicuntur omnes gentes, societate repelli. Si ergo Paulus hoc anathema pro caritate fratrum subire non timuit, immo prorsus evasit, cum non qualemcumque hominem, sed christianum utique discipulum circumcidit: tu, quaeso, ubi cordis oculos amisisti, qui, quod apostolus fecit, non faciendum esse testaris? Ipse 20 enim dicit: *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.*

Rom. 15, 4.

Regius advocatus.

Verisimile est, quia, sicut Paulus coapostolum suum Petrum de iudaizandi redi-viva usurpatione corripuit, ita nichilominus et in semet ipsum, postquam discipulum circumciderat, reprehendit. Nec mihi hoc aliter umquam poterit persuaderi, nisi for- 25 tassissimis in eius verbis aliquatenus valeat inveniri.

Defensor Romanae aecclesiae.

Ut nullus ambiguitatis nevus in tua mente remaneat, ut nulla cor tuum super hoc negotio deinceps caligo confundat, audi quod^d idem Paulus ad Romanos dicat: 30 *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium michi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israhelitae.* Ecce Paulus, cum non sit sicut nos necessitate coactus, sponte ac voluntarie desiderat anathema esse pro fratribus: et tu michi proponis anathema timendum, ubi me perspicis et inevitabili prorsus necessitate fuisse 35 constrictum et caritatis studio, ne tanta fratrum multitudo corrueret, inclinatum? Audi etiam, quid Moyses pro populo Israhelitico postulans dicat: *Obsecro, Domine, peccavit populus iste peccatum magnum, fecerunt sibi deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facias, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Quod nimirum tunc pleniter 40 fiet, cum reprobis in iudicio dicet^e: *Ite, maledicti, in ignem aeternum.* Ecce hinc Paulus optat anathema pro fratribus fieri, ecce illinc Moyses postulat^f ex Dei libro pro populi, quem ducebat, karitate deleri, et sola Romana aecclesia, quae pietatatem et karitatem toto terrarum orbe specialiter et principaliter docet, ex imminentibus et iam vibratis undique gladiis filios suos, quos cotidie per sacri baptismatis mysterium generat, libe- 45 rare non audet^g? *Maledictus vir, ait Saul, qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar me de inimicis meis.* In hoc, sicut legitur, anathema Ionathas cecidit,

Exod. 32, 31.
32.

Matth. 25, 41.

1. Reg.
14, 24.

a) inenodalibus ed. b) nam add. 2. c) quemlibet f. an. 2. d) quid ed. e) dicit ed.
f) postulate 2. g) audeat corr. audet 1.

sed eum ab imminente mortis sententia karitas, qua^a pro populo strenue dimicaverat, liberavit. Vis audire, quid etiam de ipso Ihesu, totius benedictionis auctore^b, idem apostolus dicat? *Christus*, inquit, *ut nos liberaret a maledicto legis, factus est maledictum*. Si ergo ipse auctor benedictionis aeternae, ut nos a vinculo maledictionis absol-
 5 veret, maledictioni non est dedignatus subiacere; si sancti quique vel novi vel veteris testamenti, dum sui capitis imitantur^c exemplum, et infirmis subvenire fratribus in periculis concupiscunt et^d anathematis subire sententiam nullatenus perhorrescunt: cur unum michi niteris imputare peccatum, et karitatem me^e ad hoc induxisse non perspicis, quae
 10 operit multitudinem peccatorum? Quomodo autem me cuiuslibet hominis sententia ligat^f, quem caritas ipsa, quae Deus est, liberat? Erubescat ergo humanis anathematis imputator, cum per karitatis gratiam mecum sit aeternae benedictionis indultor.

Gal. 3, 13.

cf.
1. Petr. 4, 8.cf.
1. Ioh. 4, 18.

Regius advocatus.

Cuicumque in disputatione certanti veritas ipsa defecerit, ineptum est adhuc per ambages atque versutias pertinaciter niti. Ridiculum est diutius verbis prolixioribus
 15 immorari. De vinculo siquidem anathematis, quo te hactenus arbitrabar astringi, ita te naviter expedisti, ut nichil de cetero tibi valeat obici, nil super hoc capitulo rationabiliter possit opponi. Verumtamen adhuc michi video materiam superesse, quam tibi^h valeam non sine causa reluctatorⁱ obicere. Dicitis, quia necessitate constricti et velut angusti temporis brevi spatio coartati nequaquam potuistis in electione pontificis
 20 expectare consensum regiae maiestatis. Quod profecto frivolum esse perspicuum est. Constat^k tres plus minus menses interim decurrisse, ex quo sanctae memoriae papa Nicolaus occubuit¹, usque ad Kalendas Octobris, cum iste² successit. Videamus ergo,
 1061, Oct. 1.
 si per tam morosam longitudinem, trimestris videlicet spatii, non potuerit¹ ab aula regia pragmaticae sanctionis vobis apoca reportari.

25

Defensor Romanae aecclesiae.

Ecce compellis me vulgato sermone depromere, quod ob imperialis palatii reverentiam decreveram silentio preterire. Sed iuxta vestrae scilicet exactionis instantiam iam proferatur in medium opus egregium vestrum, saeculis omnibus inauditum. Rectores enim aulae regiae cum nonnullis Teutonici regni sanctis, ut ita loquar, epi-
 30 scopis conspirantes contra Romanam aecclesiam, concilium collegistis, quo^d papam quasi per sinodalem sententiam condempnastis, et omnia, quae ab eo fuerant statuta, cassare incredibili prorsus audacia presumpsistis³. In quo nimirum non dicam iudicio, sed preiudicio id ipsum quoque privilegium, quod regi predictus papa contulerat⁴, si dicere liceat, vacuastis. Nam dum, quicquid ille constituit, vestra sententia decer-
 35 nente destruitur, consequenter etiam id, quod ab eo regi prestitum fuerat, aboletur. Sed absit a nobis, ut propter cuiuslibet hominis insolentiam rex, qui innocens erat, quantum ad nos, rem sui iuris amittat. Et quem, auctore Deo, votis omnibus prestolamur ad imperiale fastigium, non permittimus ob alienam culpam regiae dignitatis incurrere detrimentum. Sed ut totam inauditae calamitatis nostrae percurramus histo-
 40 riam, Stephanus cardinalis presbiter apostolicae sedis, vir videlicet tantae gravitatis et honestatis nitore conspicuus, tantis denique, sicut non obscurum est, virtutum floribus

a) que 2. b) auctorem 2. c) imitantur corr. imitantur 1. d) deest 2. e) deest ed.
 f) legat corr. ligat 2. g) homani corr. humani 2. h) sic ed.; vel 1. 2. i) reluctator corr. reluctatori 2. k) enim add. ed. l) poterit 2.

45 1) Mortuus est a. 1061, Iul. 27; cf. Jaffé, Reg. ed. 2. I, p. 566. 2) Sc. Alexander II. papa. 3) Haec m. Iunio vel Iulio a. 1060. facta esse recte censet Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl durch Nicolaus II.' p. 127. 4) Cf. supra p. 80, n. 5.

insignitus, cum apostolicis litteris ad aulam regiam missus, ab aulicis^a amministratoribus non est admissus, sed per quinque fere dies ad beati Petri et apostolicae sedis iniuriam pro^b foribus mansit exclusus. Quod ille, utpote vir gravis et patiens, aequanimiter tulit, legati tamen officium, quo fungebatur^c, implere non potuit¹. Clausum itaque signatumque mysterium consilii^d, cuius erat gerulus, retulit, quia regiis^e eum ⁵ presentare^f conspectibus curialium plectenda temeritas non permisit. In qua nimirum inopinatae presumptionis audacia tanta disputandi videretur inesse materia, ut et Demostenis eloquentiam vincat et copiam Tullianae facultatis excedat. Unde si velle-
mus iniuriam nostram districtius persequi, iure possemus optendere, quia vos Romanae
aecclesiae vosmet ipsos ipso dono privastis, qui scilicet ei preiudicii vestri gratis con- ¹⁰
tumeliam intulistis. Ille quippe foedus amicitiae violat, qui gratis amicum per offen-
sionis molestiam pulsat. Nam et Dominus Iudeis per Hieremiam ait: *Ecce feriam*
domui Israel et domui Iuda foedus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum
patribus eorum, pactum quod irritum fecerunt. Ille ergo irritum reddit beneficii pactum,
qui prior violat amicitiae sacramentum. Verumtamen Romana aecclesia non vult ¹⁵
exagerare quod pertulit, sed perseverare cupit in munere, quod regio culmini libera-
liter prerogavit.

Regius advocatus.

Quod domino nostro regi reverenter adscribis^g innocentiam, digne facis^h. Quod
autem amministratoribus aulae publicae devolvit e diverso calumniam, videtur iniustum. ²⁰
Quicquid enim circa vos in huiusmodi casibus actum est, ad hoc nos regiae matris²
impulit imperiale preceptum, non propriae libertatis arbitrium.

Defensor Romanae aecclesiae.

Et ego tibi secundum cordis tui duritiam respondebo. Dico enim, quia Dei omni-
potentis optemperare sermonibus aliquando peccatum est. ²⁵

Regius advocatus.

Ad hoc, quod asseris, mens humana concutitur, et christianae pietatis ferre non
valet auditusⁱ.

Defensor Romanae aecclesiae.

Quia hoc tantopere miraris, illud etiam consequenter adicio, quia propter hoc, ³⁰
quod Deo quidam promptus obedivit, funditus periit; alius ob id, quia obtemperare
contempsit, ad cumulum gratiae plenioris ascendit.

Regius advocatus.

Incredibile est valde, quod dicis. Verumtamen si vales^k exemplis approbare quod
loqueris, dic, quis unquam Deo obedivit ac propterea periit? ³⁵

Defensor Romanae aecclesiae.

Non te latet, quia Iudae Scariothi, qui iam accepto consilio eum traditurus erat,
^{Ioh. 13, 27.} Dominus ait: *Quod facis, fac citius.* Postmodum quoque, cum ad eius osculum acce-
^{Matth. 26, 50.} dere presumpsisset, adiecit: *Amice, ad quod¹ venisti,* subauditur: 'perfice'. Sed quia
miser his sermonibus efficaciter oboedivit, irrevocabiler periit. ⁴⁰

a) aulis corr. aulicis 2. b) prae ed. c) fundebatur 1, corr. fungebatur 2. d) concilii ed.
e) regis ed. f) praesentari ed. g) adscribitis corr. adscribis 1. h) facitis corr. facis 1. i) auditu 1,
corr. auditus 2. k) voles 1. l) quid ed.

1) *Legatione Stephanum ante damnationem Nicolai II. papae functum esse contenderim, postquam cardinalis initio a. 1060. ex Franciae regionibus Romam reversus est; cf. Scheffer-Boichorst l. c.* 2) *Agnētis.*

Regius advocatus.

Huius propositionis ratione reddita, redde consequenter alterius. Quis scilicet Dei omnipotentis obedientiam sprexit et propter hoc copiosiore gratiam meruit?

Defensor Romanae aecclesiae.

5 Si placet, hoc in memoriam revoca, quod Dominus ad Hieremiam dixit: *Vade ad domum Rechabitarum, et loquere eis, et introduces in domum Domini in unam exedram thesaurorum, et dabis eis bibere vinum.* Et paulo post propheta subiungit: *Et posui coram filiis Rechabitarum scyphos plenos vino et calices, et dixi ad eos: 'Bibite vinum'.* Qui^a responderunt: *'Non bibimus^b vinum, quia Ionadab pater noster precepit*
 10 *nobis, dicens: Non bibetis vinum, vos et filii vestri, usque in sempiternum'.* Unde postmodum Hieremias ait eis: *Haec dicit dominus Deus exercituum: Non deficiet vir de stirpe Ionadab, filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.* Ecce ille male oboediens perfunctus oboedientiae munere^c cucurrit ad laqueum: isti feliciter inoboedientes perpetuum conditoris sui meruere conspectum. Hoc etiam ad hoc valet, quod
 15 superius dictum est, quia, cum papam sine consensu regis eligimus^d, non presto quod extrinsecus actum est diiudicare, sed potius quo animo et qua intentione sit factum, deberetis diligenter attendere.

Regius advocatus.

Haec argumenta nobis domestica sunt et nunquam deficiunt, quia de promptuariis
 20 proferuntur. Semper enim possumus in pravi operis exhibitione delinquere, et quia occulta est, ad purae mentis [debemus^e] patrocinium convolare.

Defensor Romanae aecclesiae.

Censesne semper debere iuxta rerum atque verborum superficiem iudicari? Quid enim iuxta verborum strepitum magis est absonum, quam^e cum Deus Pater et Filius et
 25 Spiritus sanctus mediatorem Dei et hominum dicitur tradidisse? Ecce Christum tradidit Iudas, tradidit et Deus Pater. Nunquid non quasi simile factum videtur? Ergone traditor est Iudas et traditor Deus Pater?

Regius advocatus.

Unde probas, quia Pater et Filius et Spiritus sanctus tradiderit^f Salvatorem?

30 Defensor Romanae aecclesiae.

Audi apostolum dicentem: *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Cui [et^g] Salomon ait: *Cum sis iustus et omnia iuste disponas^h, ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnas.* Quod autem se Filius tradiderit, idem dicit apostolus: [Qui^h me dilexit et tradidit se ipsum pro me. Quod autem et
 35 Spiritus sanctus tradiderit Filium] sapientia perhibet dicens: *Benignus est enim spiritus sapientiae, et non liberabit maledictum a labiis suis.* Maledicti apud veteres dicebantur omnes, qui pendebant in ligno. *Christus autem, ut apostolus dicit, ut nos liberaret a male-*
 40 *dicto, factus est maledictum.* Spiritus veroⁱ sanctus non liberavit maledictum a labiis suis, quia quae per ora^k prophetarum de Christi passione locutus est, non^l prohibuit, sed super eum sine diminutione compleri cuncta permisit. Ergo secundum te, qui non de cordis intentione, sed semper ex operis vis superficie iudicare, si Pater tradidit Filium, et ipse se tradidit Filius, insuper et Spiritus sanctus, Iudas quid mali fecit? Facta est traditio a Patre, facta est a Filio necnon a Spiritu sancto, facta est et a Iuda. Una

a) Q. r. e corr. 1. b) bibemus ed. c) muerone corr. munere 1. d) elegimus 2. e) sic
 45 ed.; deest 1. 2. f) tradiderint ed. g) disponis 2. h) sic ed.; uncis inclusa des. 1. 2. i) ergo 2.
 k) opera 2. l) opere exhibuit et super eum 2.

res a pluribus facta est, sed eadem res in operatoribus discernenda est. Quod enim Deus omnipotens ex karitate, hoc Iudas fecit ex pecuniae acquirendae cupidine. Quod Deus fecit ad salutis nostrae remedium, hoc ille fecit ad explendum insatiabilis^a avaritiae votum. Vides ergo, quia non, quid homo faciat, debemus attendere, sed quo animo et^b voluntate faciat, diligenter examinare. Nam si sola dumtaxat exteriora perpendimus, invenimus ipsum dominum Salvatorem et dixisse quod 'prohibet et aliter fecisse quam iubet. *Quis*^c, ait, *dixerit fratri suo: fatue, reus erit gehennae ignis. Et tamen ipse*^d resurrectionis suae die duobus de se dubitative loquentibus ait: *O stulti et tardi corde ad credendum. Dixerat etiam*^e in monte discipulis: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, prebe illi et alteram.* In passione vero positus percutienti se¹⁰ in maxillam puero sacerdotis non modo non alteram prebuit, sed insuper dixit: *Si male locutus sum, exprobra de malo, sin autem bene, cur me caedis?* Et quomodo iam verum erit quod de illo Lucas ait, quia *cepit facere et docere*, si quod docuit non implevit? Sed procul dubio intellegendum est hoc eum precepisse ad preparationem cordis, non ad ostentationem operis. Quomodo enim paratus corde¹⁵ non fuit in maxillam alteram caedi, qui pro hominum salute decreverat toto corpore crucifigi? Paulus etiam palma percussus iussione pontificis ait: *Percutiet te Deus, paries dealbate.* Quod minus intellegendis videtur in verbo convicium, sed in sensu prophetici tenet oraculi sacramentum. Paries enim dealbatus hypochrisis est, sacerdotalem sub hoc nomine preferens dignitatem, sed occultans intrinsecus luteam malitiae²⁰ turpitudinem. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter custodivit. Cum enim illi diceretur: *Principi sacerdotum maledicis?* respondit: *Nescivi, fratres*^f, *quia princeps est*^g *sacerdotum. Scriptum est enim: Principem*^h *populi tui non maledices.* Ubi patenter ostenditur, quanta illud tranquillitate dixisset, quod iratus intulisse videbatur. Quibus scripturarum testimoniis quid aliud edocemur, nisi quia non iuxta nuda semper debemus²⁵ verbaⁱ sententias iudicare, sed quo animo, qua mentis intentione proferantur, inspicere?

Regius advocatus.

Dubia, quae proponis, luculenter elucidas per exempla, quae subicis; sed quaeso te, ut ad superiora paulisper redeas, et cur^k nos calumnieris vobis preiudicium intulisse, qui regiae dicioni paruimus, patenter exponas.

Defensor Romanae ecclesiae.

Recte, plane, ordinabiliter et congruenter, postquam omnis vestrae partis obiectio non rhetoricis argumentis, non coloribus oratoriis, non denique dialecticis syllogismis, sed vivae potius atque perspicuae veritatis est ratione purgata: versa vice iam dignum est, ut de vestris excessibus vel breviter disseratur. Enimvero damnatio papae tam³⁵ gravis et inexplicabilis est, ut non humano, sed divino dumtaxat sit tractanda iudicio. Reges autem nostros cum aetatis infirmitas, tum fragilitas sexus excusat. Quibus utique^l non reatus adscribitur, sed eorum consiliariis, ut dignum est, imputatur. Omissis itaque perversitatibus ceteris, ut quid ignorante Roma reprobum hominem in Romanum pontificem eligere presumpsistis?

Regius advocatus.

Electionem quidem, ut palam est, fecimus. Sed longe prius Gerardo comite¹ aliisque Romanis, ut dicebatur, civibus infatigabiliter insistentibus, ad hoc inducti sumus. Nam et abbas monasterii, quod dicitur Clivus Scauri, non defuit. Non ergo, ut asseris, ignorante Roma, sed presente atque petente Romani pontificis electio facta est.

a) insatiabiles corr. insatiabilis 2. b) et v. bis scr. 1. c) Quisquis ed. d) sic ed.; ipso 1. 2. e) sic ed.; enim 1. 2. f) frater ed. g) esset ed. h) Principe 1, corr. Principi 2. i) deest 1; verba semper deb. ed. k) cor corr. cur 2. l) itaque corr. utaque 2.

1) De Galeria.

Defensor Romanae aecclesiae.

In hoc pro me facis, dum Gerardo sub anathemate constituto te communicasse testaris. Nam ut de abbate et aliis interim sileamus, de Gerardo liceat tantummodo dicere aecclesiae hominem non fuisse et Christi nequaquam pertinuisse fidelibus. Illud enim unum caput anathemati maledictionique subiavit omnium fere pontificum, quicumque Romanae aecclesiae suis temporibus prefuerunt, demum, paulo antequam moretur, propter ducem et archiepiscopum Anglorum¹, quos a beati Petri liminibus redeuntes invasit, spoliavit, et usque ad mille Papiensis monetae libras appendentia rapuit. Propter hoc itaque in plenaria synodo, papa Nycolao presidente, excommunicatus est et extinctis luminaribus sub perpetuo fuit anathemate condemnatus. Perpendat igitur sancta synodus, si illius eiusque complicitum^a rata iure videatur electio, qui tam terribiliter atque irrevocabiliter est ab aecclesiae visceribus euangelica atque canonica falce precisus, ut ne in morte quidem ad christianitatis fuerit titulum reformatus, et si^b per eum ordinari Romanam aecclesiam dignum fuit, qui eius semper cruentus extitit inimicus, qui eam semper est feraliter persecutus. Et quomodo summam debet aecclesiam ordinare, cui cuiuscumque limen aecclesiae non licet attingere? Clamat Dominus ad Israel: *Anathema in medio tui, Israel, nec poteris stare contra* ^{Ios. 7, 13.} *hostes tuos, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere.* Et hoc quare? Quoniam Achar, filius Charmi, de anathemate Ihericho ducentos dumtaxat argenti siclos regulamque auream quinquaginta siclorum et coccineum abstulerat pallium; et ob hanc vilem videlicet summam auctor sceleris non modo lapidatur, sed et lapidum acervis obruitur. Propter^c illum hominem, qui dumtaxat unum sacrilegium fraude commiserat, Israel ante suorum hostium faciem^d ruiturus erat: quomodo stabit aecclesia, si per virum tot criminibus involutum fuerit ordinata? presertim cum et talem elegerit, in quem, teste mundo, omnium vitiorum sentina confluit^e, pseudoepiscopum, apostolum Antichristi, adversarium Christi, animam puellarum, mangonem aecclesiarum². Quis ergo istorum iusto videbitur examine preferendus, utrum is, quem elegit unus vir perpetuae maledictionis anathemate condemnatus, an ille³ potius, quem cardinales episcopi unanimiter vocaverunt, quem clerus elegit, quem populus expetivit, non in extremitate terrarum, sed intra moenia Romanorum et in ipsius sedis apostolicae gremio?

Regius advocatus.

Tot a te rationibus redditis, possemus fortassis adhibere consensum, si semel emissam deceret regiam maiestatem mutare sententiam; principali quippe gloriae velut inconstantiae nevus inprimitur, si quodcumque suae constitutionis edictum leviter annulletur.

Defensor Romanae aecclesiae.

Quis nesciat rege Deum esse maiorem? et tamen dicere non erubescit: *Poenitet* ^{1. Reg. 15, 11.} *me, quod constituerim Saul regem,* et per Samuhelem sibi^f denuntiat dicens: *Proiecit* ^{ib. 15, 26.} *te Dominus, ne sis rex super Israel.* Si poenitere se Deus asseruit, qui futura cuncta cognoverat, cur [homo^g] suam commutare in melius sententiam^h erubescat, qui, qualis et ipse quoque sit futurus, ignorat? Ille de bono factus est malus, iste, videlicet Kadalous, de malo utique, quod iam erat, fitⁱ cotidie diaboli more deterior.

a) complicitum 2. b) sic ed. c) Si pr. ed. d) facie 1. 2. e) confligit corr. confluit 2.
f) ei ed. g) sic ed.; deest 1. 2. h) non add., sed del. 1. i) sit 1.

45 1) Aldredus fortasse archiep. Eboracensis, qui a. 1061. cum Tostio comite Romam perrexit et a papa Nicolao pallium suscepit; cf. Florent. Wigorn. ed. Thorpe I, p. 218; Jaffé, Reg. nr. 4463. 2) Sc. Cadalum. 3) Sc. Alexander II.

Regius advocatus.

Quam inconsulte nunc loqueris, qui diabolum deteriorari^a posse testaris, qui certe tam malus est, ut deterior esse non possit.

Defensor Romanae aecclesiae.

Mentior, si, quod proposui, scripturae testimoniis comprobare non valeo. Nam ⁵
^{Is. 14, 14.} Ysaia teste dicebat superbus in mundi principio: *Ascendam super altitudinem nubium,*
^{2.Thess. 2,4.} *similis ero Altissimo.* Paulus autem dicit: *Qui in fine mundi veniens adversatur et*
extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Quia ergo tunc affectavit
 Deo se^b similem esse, in fine mundi iam deterior factus vult quasi superior eminere. Per
 quod manifeste colligitur diabolum adhuc in deteriora posse corruere. Et^c quia diabolum ¹⁰
 interpretatur 'deorsum fluens'¹, Kadalous, a cadendo dictus, 'ruinam populi'² sonat,
 ipsis quoque nominibus aptissime invicem uterque concordat. Dic ergo, quomodo iste
 pontifex erit, quem non Romanus populus, sed unus homo cum suis complicitibus, idem-
 que non Romanus, sed suburbanus³, et non aecclesiae filius, sed maledictus et ana-
 thematizatus elegit? Illene^d erit tuo iudicio pontifex, qui suam vendidit, ut Romanam ¹⁵
 aecclesiam optineret, qui Romanos occidit in ore gladii, ut Romanus pontifex fieret?
 Dicis non debuisse me pontificem sine consensu regis eligere, et magnipendendum
 michi non fuisse, ut populus non periret. Ecce hinc beatus Augustinus Yponiensis^e
 aecclesiae, Valerio vivente, preficitur; ecce illinc Ambrosius octavo die postquam bapti-
 zatus est, perceptis cunctis aecclesiasticis gradibus, episcopus^f ordinatur⁴. In quibus ²⁰
 utique ob nil aliud canonicae auctoritatis ordo deseritur, nisi dumtaxat ut salutis^g populi
 consulatur. Et tu michi dicis in servando populo ipsi regi me non^h debuisse consu-
 lere, ut sibimet in dando consensu unius epistolae gloria proveniret. Nam unde post-
 modum Romanus imperator fieret, si tunc se Romanus populus mutuis vulneribus pere-
 misset? Porro autem, quia in constituendo pontifice Romana aecclesia a karitate regia ²⁵
 non recessit, hoc etiam indicio est, quia, cum in clero suo religiosus viris et sapientibus
 habundaret, non de propriis, sed eum, qui regi tamquam domesticus et familiaris erat,
 elegit.

Regiusⁱ advocatus.

Quisquis veritati, postquam patefacta claruerit, obstinate renititur, Dei omnipotentis ³⁰
 adversarius non immerito iudicatur, cuius adversum se iram inextinguibiliter provocat,
^{cf. 1.Ioh.1,5.} si veritatem, quae ipse est, pertinaciter et arroganter impugnat. Nam ut ipse dispu-
 tationi tuae velut epylogum faciam, cum inter nos quaestio moveretur, utrum sine regis
 assensu Romani pontificis fieri posset^k electio, recensitis hystoriarum catalogis, tantam
 Romanorum imperatorum atque pontificum copiam coacervasti et velut nubem michi ³⁵
 testium opposuisti, ut his conspectis ne muttum^l quidem me adversum te sub hoc ulte-
 rius facere libuisset. De anathemate vero, quod Nycolaus papa constituit, ubi, ut iam
 verum fatear, totam victoriae vim intentio nostra posuerat, tam invictis scripturarum

g) deterere 1. 2, corr. deteriora 2. b) sic ed.; deest 1. 2. c) sic ed.; deest 1? 2? d) Ille-
 ve 2. e) Yponiense 2. f) deest 2. g) salti corr. salutis 2. h) sic ed.; i. regimine (corr. regi- ⁴⁰
 mini 2) non deb. 1. 2. i) Premisso disputationis epylogus 1. k) possit ed. l) mutum corr.
 muttum 2; nutum 1?, ut postremae tres edd. falso habent.

1) *Isid. Etymol. VIII, 11. 18.* 2) *Cf. Damiani Ep. prima ad Cadalum, ed. Caietan.*
(Bassani 1783) I, col. 38: Cadalous quippe vocaris. Et prima quidem pars huius nominis
 manifeste denuntiat casum, secunda populum; λαος siquidem Graece, Latine populum sonat. ⁴⁵
 Et quid aliud in hoc exprimitur nomine, nisi quod scriptura dicit: 'Quia videlicet ruina
 populi sunt sacerdotes mali?' 3) *Gerardus Galeries erat comes, oppidi prope Romam siti;*
ideoque illum vocat suburbanum. 4) *Vita Ambrosii auct. Paulino cap. 9, Ambrosii Opera*
(Mediolani 1883) VI, col. 889.

testimoniis, tam lucidis certe modo beatorum apostolorum, modo ipsius domini Salvatoris tuae disputationis assertio se purgavit exemplis, ut nos eatenus ignota doceret et vos ab illius sententiae vinculo potenter absolveret. Deinde a^a domini mei regis, quam dicebamus, iniuria^b, quae scilicet nos adversum vos acrius accendebat, tam strenue tua se purgavit oratio, ut evidenti clarescat indicio, quia in eo, quod sibi pontificem^c populus Romanus elegit, maiestati regiae potissimum ministravit, nec ei, sicut dicebatur, privilegium tulit, sed potius roboravit, dum non de Romana aecclesia, sed ex aula regia sacerdotem ad apostolicae sedis culmen^d evexit. Postremo de electione Parmensis episcopi quid dicemus^e? Loquar, an sileam^f? Sed iuxta scripturam: *conceptum sermo-* Iob. 4, 2.
 10 *nem tenere quis possit?* Et certe ubi nuda veritas cernitur, turpis ignominiae est, si commento fallaciae deservitur. Ipsi^g plane liquido novimus anathematizatum esse Gerardum, nec ignoramus eius instinctu potissimum hunc episcopum in hoc negotium fuisse pellectum. Ut igitur ita loquar, arbor, quae de venenata radice anathematis oritur, antequam perniciosum prorumpat in fructum, modis omnibus necesse est evellatur, testante veritate, quae dicit: *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, exci-* Math. 7, 19.
 15 *detur et in ignem mittetur.*

Defensor Romanae aecclesiae.

Ecce audivit beatitudo vestra, venerabiles patres, quoniam qui inspector est mentium confoederat nos in concertatione verborum. Vidit enim nos non malitiae causa
 20 configere, sed inveniendae veritatis studio deservire. Ideoque dignatus est motam inter nos sopire querelam et suam nobis inspirare concordiam. Pax enim nostra, quae fecit cf. Eph. 2, 14.
 utraque unum, conflavit in eodem sensu corda duorum. Agamus illi gratias, qui prius sagenam Petri^s periclitari permisit et turbine ventorum et procellis undarum: sed ecce cf. Marc. 4.
 ut^a regrediens^h manum tetendit, Petrum erexit, ventis imperavit et discrimina marina
 25 compescuit; confestim mare, quod in cumulos erigebatur, obruitur, [tempestatisⁱ procella sedatur], ventorum^k turbo reprimitur et aurea caeli facies serenatur.

Clausula dictionis.

Amodo^l igitur, dilectissimi, illinc regalis aulae consilarii, hinc sedis apostolicae comministri, utraque pars in hoc uno studio conspiremus elaborantes, ut summum
 30 sacerdotium et Romanum simul confoederetur imperium, quatinus humanum genus, quod per hos duos apices in utraque substantia regitur, nullis — quod absit! — partibus, quod per Kadaloum nuper factum est, rescindatur; sicque mundi vertices in perpetuae karitatis unionem^m concurrant, utⁿ inferiora membra per eorum discordiam non resiliant; quatinus, sicut in uno mediatore Dei et hominum haec duo, regnum scilicet et sacer-
 35 dotium, divino sunt conflata mysterio, ita sublimes istae duae personae tanta sibimet invicem unanimitate iungantur, ut quodam mutuae caritatis glutino et rex in Romano pontifice et Romanus pontifex inveniatur in rege, salvo scilicet suo privilegio papae, quod nemo preter eum usurpare permittitur. Ceterum et ipse delinquentes, cum causa dictaverit, forensi lege coerceat, et rex cum suis episcopis super animarum statu, pro-
 40 lata sacrorum canonum auctoritate, decernat. Ille tanquam parens paterno semper iure premineat, iste velut unicus ac singularis filius in amoris illius amplexibus requiescat. Attalus plane^o rex Asiae et Nicomedes rex Bithiniae in tantum [Romanam^p] rempublicam dilexerunt, ut uterque moriens Romanum populum testamento reliquisset heredem². Sanctae ergo aecclesiae principes quam propensiori invicem debent karitate congruere,

45 a) *deest* 2. b) *iniuriam* 2. c) *pontificum* 2. d) *culturam* 2. e) *dicemur* 2. f) *Ipse* 2.
 g) *Petro ed.* h) *egrediens corr. regrediens* 2. i) *sic ed.*; temp. pr. sed. *des.* 1. 2. k) *ventorum*
 — *serenatur post add.* 1. l) *A malo* 2. m) *unione* 2. n) *in add.* 2. o) *r. p. corr. p. r.* 2.
 p) *sic ed.*; *deest* 1. 2.

1) Cf. Verg. Aen. III, 39. 2) Cf. Eutrop. Breviarium IV, c. 18. VI, c. 6, Auct. ant. II, p. 78. 94.

quibus iniunctum est karitatem^a precipue christiano populo predicare, ut ex eorum, quae procedat ex pietate, concordia sancta universalis gratuletur aeclesia ac gemino utriusque studio christianae religionis refloreat disciplina. Verum nos piscatoris nostri naviculam ex hiatu sylleae^b voraginis trahentes, dum successorem Petri fidei labente vestigio mersum ad litora quietia deducimus, pium ereptori nostro celeuma cantemus: 5

Versus:

Te Deum laudamus. Te Dominum confitemur.

Ultio divina, populi, Cadaloe, ruina,

Te manet, ut diro medium transverberet ictu.

Altipetax Symonem sequeris Symon astra petentem. 10

5 Te quoque tartareus simul absorbebit hiatus^c.

a) caritate 2.

b) sic 1; sillee 2; scylleae *ed.*

c) Sit nomen Domini benedictum *add. ed.*

HUMBERTI CARDINALIS

LIBRI III.

ADVERSUS SIMONIACOS.

EDIDIT

FRIDERICUS THANER.

5

Humbertus, quem Berengarius Burgundionem¹ dicit, iam puer Mediano monasterio in Lotharingia sito oblatu² est, ubi tunc nova studia congregationis Cluniacensis accepta erant, in quo litterarum studio adeo diligenter incubuit, ut decus istius coenobii Tullensis haberetur ac Brunoni episcopo dioecesano dilectissimus evaderet³.

Qui cum ab imperatore Heinrico III. a. 1048. summus pontifex designatus esset, illum ad amplos honores ecclesiasticos promoturus protinus secum Romam duxit⁴. Paulo postquam archiepiscopus Siciliae⁵ ordinatus est, a. 1051. episcopus cardinalis Silvae-candidae promotus gravi munere legationis functus est⁶. Ex quo tempore Humbertus plurimum cum papa fuit⁷, ita ut Othloh aequalis eius recte dicere potuerit: Beati Leonis nuperrimo papae comes iugis consiliariusque acceptissimus extitit⁸. Per eundem ac Fridericum tunc cancellarium Desiderius monachus, qui postea Victor III. papa, cum Humberto amicitia iam coniunctissimus esset, Leoni IX. notus ac familiaris factus est⁹.

Inter maxima vero negotia eius legatio Constantinopolitana a. 1054. numeranda

1) Lanfrancus, *Lib. de corp. et sang. Domini* c. 2, Venet. 1744. p. 170. Benno quoque Humbertum de Burgundia esse asseruit, MG. SS. XI, p. 671. Ex verbis, quibus Lanfrancus Humbertum ab hac origine tuetur, patet Berengarium, cum eum Burgundum diceret, quasi hominem inferioris indolis tardiorisve ingenii cavillatum esse. 2) Iuxta Iohannem de Bayono (Calmet, *Histoire du Lorraine*, Nancy 1728. I. II. Preuves p. LXXII sq.) a. 1015. Quae fides Ioh. de Bayono adhibenda sit, qui anno 1326. scripsit, nuper Herm. Halfmann in *Dissert. inaugurali*, Göttingen 1882. exposuit: 'Cardinal Humbert, sein Leben und seine Werke mit besonderer Berücksichtigung seines Traktates *Libri tres adversus simoniacos*' p. 1. et 2. 3) Ioh. de Bay. II, 50; cf. Richeri *Gesta Senon. eccl.* II, c. 18, MG. SS. XXV, p. 280. 4) Lanfranc. et Richer. l. c.; 5) Iohannes de Bay. II, 53. 6) Lanfranc. et Richer. l. c. In concilio Romano 2. die Maii 1050. archiepiscopum Siciliae se subscripsit, MG. SS. IV, p. 507. 7) Ann. Benev. a. 1051, SS. III, p. 179. 8) Vide K. Franke in *'Neues Archiv'* VII, p. 617. Et papa absente quasi pro apostolica sede responsa dedit, l. c. p. 614. 9) Othloh, *Vis.* XV, SS. XI, p. 384. 9) Leonis Chron., SS. VII, p. 701.

est. Cum enim a. 1053. Trani degeret, literae, quas Leo archiepiscopus Achridanus in contumeliam Latinorum ad Iohannem episcopum Tranensem dederat, Humberto traditae sunt, qui eas studio suo in Latinum sermonem versas papae detulit¹. Quam ob rem Leo IX. Humbertum, Petrum archiepiscopum Amalphitanum et Fridericum cancellarium Constantinopolim delegavit. Mense Ianuario a. 1054. legati per Montem⁵ Casinum² Constantinopolim iter ingressi, hanc urbem 24. die Iunii assecuti sunt³.

Illuc cum advenisset, Humbertus responsionem adversus Michaellem Caerularium patriarcham instar dialogi a se compositam edidit⁴, licet ipse Leo papa libellum ad refutandos errores Graecorum scripsisset⁵. Hanc legationem haud prospere evenisse notum est, cum tantum abesset, ut legati, quorum princeps Humbertus erat, ecclesia¹⁰ Graeca cum Latina reconciliata imperatoris Constantini auxilium contra Normannos impetrarent, ut patriarcham eiusque sectatores 16. die Iulii excommunicarent⁶, cuius partibus nihilo secius postea ipse imperator accessit⁷. Apud Victorem II, qui Leoni IX. successit, Humberti auctoritas non minus valebat⁸. Sub eo quippe alteram gravem legationem gessit. Anno 1057. videlicet tamquam apostolicae sedis legatus de electione¹⁵ abbatis Petri de Monte Casino, quam papa aegre ferebat, inquisitionem fecit. Casu quodam secundo usus die 23. Maii a. 1057. evicit, ut Fridericus cancellarius, quem novis consiliis apostolicae sedis initiatum sciebat, novus abbas eligeretur⁹. Unde papa mortuo 28. die Iulii Fridericus primo loco Humbertum successorem commendavit¹⁰. At Fridericus ipse papa electus est atque, qua erant familiaritate pluribus annis²⁰ inter se coniuncti, mirum non est Humbertum, qui tunc bibliothecarius apostolicae sedis promotus erat, ut ex bullis per manum eius datis¹¹ constat, cum Stephano IX. papa versatum esse. Tempore quo papa mortuus est Florentiae affuisse narratur¹². Anno 1058, 19. die Aprilis voluntati pontificis defuncti obsecutus tradidit Desiderio obedientiam abbatis Montis Casinensis¹³. Itaque haec amplissima abbatia denuo intercedente²⁵ Humberto abbatem reformandae disciplinae studiosum consecuta in dies propius consiliis apostolicae sedis accedebat, cuius praesules universam ecclesiam una reformatione corrigere nitebantur. Cum Humbertus a. 1058. iterum Florentiae degeret¹⁴, non est dubium, quin electioni Nicolai papae II, quam Hildebrandus rexit¹⁵, interfuerit. Quam arta consuetudine Humbertus bibliothecarius cum hoc quoque pontifice coniunctus fuerit, ex verbis Petri Damiani patet, qui eum atque episcopum Bonifacium cardinalem Albanensem oculos papae Nicolai acutissimos et perspicaces appellavit¹⁶.

1) Wiberti Vita Leonis IX. II, 9, Watterich, Vitae Rom. pont. I, p. 162. 2) Leonis Chron. Cas. II, 85. 3) Commemoratio c. I, C. Will, Acta et scripta quae de controversiis ecclesiae graecae et latinae saec. XI. composita exstant. Lipsiae et Marburgi 1861. 4) Hoc opus 35 Constantinopoli demum exaratum et in Graecam linguam translatum esse, quod C. Will p. 93, n. 1. et H. Halfmann p. 11. opinantur, pro brevi tempore, quo apocrisiarii in ea urbe commorati sunt, minus probabile mihi videtur, neque ex verbis Wiberti l. c.: apocrisiarius sui tempore Constantinopoli consequi necesse est, quippe quae ea sententia scripta esse possint, quod Humbertus responsionem Latine scriptam (postea) edidit apocr. s. t. Constantinopoli, vel eam apocr. s. t. 40 Constantinopolitani Lat. scr. edidit. 5) Vita Leonis l. c. 6) Commemoratio, Will p. 152. 7) Commem. eod. loco et litterae imperatoris in edicto pseudo-synodi CPanae, Will p. 167. 8) Victor II. speciale quoddam ius Humberti eiusque successorum privilegio (Jaffé, Reg. nr. 4366; Mansi XIX, p. 835) confirmavit. 9) Leonis Chron. Cas. II, 91. 92, SS. VII, p. 691. 10) Leo II, 94. 11) Jaffé, Reg. nr. 4373—4377. 4384—4386. 12) Leo II, 99, SS. VII, p. 695. 45 13) Leo III, 9, SS. VII, p. 703. 14) 'Neucs Archiv' IV, p. 401. 15) Leo III, 12. Secundum Benzonem (ad Heinricum imperat. VII, c. 2, SS. XI, p. 671 sq.) episcopi cardinales Humbertus et Bonifacius de Albano vere Nicolaum II. elegerunt. Cf. Scheffer-Boichorst, 'Die Neuordnung der Papstwahl durch Nicolaus II.' Strassburg 1879. p. 73. 16) Ep. I, 7, Damiani Opp. ed. Caietani. Romae 1606. I, p. 8.

Implacabilis Berengario fuit adversarius¹ iussuque papae composuit confessionem, cui Berengarius subscribendo in synodo paschali Romana a. 1059. se subiicere coactus est². In eadem synodo Humbertus decreto Nicolai II. de electione summi pontificis subscripsit³. Ultimam bullam ab Humberto 30. die Aprilis 1061. datum esse novimus⁴. Si Iohanni de Bayono fidem habemus, Humbertus iam 5. die Maii 1061. Romae diem obiit et corpus eius a papa honestae sepulturae traditum est⁵.

Humbertus aestimatione scriptorum medii aevi etiam aequalium celebratus est. Wibertus⁶ praedicat ingenii claritatem, Lanfrancus⁷ scientiam eius tam divinarum quam saecularium literarum, hic⁸ pariter ac Richerus⁹ praeter alias virtutes humilitatem Humberti laudant. Cum quibus concinit, quod Othloh de humilitate eius narrat¹⁰ nec non loci duo in Humberti libello adversus simoniacos¹¹ huc referri possunt, quippe cum humilitas putetur, quod pro tenuioribus et pauperibus contra dominos et principes verba fecit, et quod bonos pastores l. III, c. 35. illos rectores ecclesiae dicit, qui simplici victu et vestitu contenti ab ovibus non exigunt nisi quibus rebus¹⁵ indigent, ne nuditate deficiant¹².

Si Humberti philosophiam spectas, aliquot locis libelli contra simoniacos sequi ille opiniones et dicta Iohannis Scoti Erikenae deprehenditur. Cuius rei aliqua ponere placet exempla. Humb. II, 41: interior hominis pars quae est ratio; Ioh. Scot. de divisione naturae II, 31 (Migne, Patr. Lat. CXXII) interior nostra natura, hoc est²⁰ rationabilis anima. Humb. III, 2, quo loco de accidentibus sermo fit, quae tam subiectum contineant, quam ab eo contineantur; cf. Ioh. Scot. I, 24. 34. 37. 39. Dein Humb. l. c., in arbore vendenda magis quantitatem et qualitatem arboris per se invisibiles vendi, quam per formas sensibus subiectam materiam; Ioh. Scot. III, 14: ratiocinabilius dici materiam informem in coloribus ac formis quam formas atque colores²⁵ in materia sensibiliter apparere (cf. etiam I, 56). — Humb. III, 24, ubi mensura, numerus, pondus omnibus creaturis communia dicuntur cf. Ioh. Scot. II, 28. III, 11; porro Humbertus l. c. illa, ait, tria licet omnibus pariter insint creaturis, tamen unum quoddam efficere. Cf. hinc Ioh. Scot. III, 14: quantitates et qualitates in unum coeuntes informem materiam efficere. Verbum periochae Humbert. III, 42. occurrit in opere³⁰ Ioh. Scoti I, 25.

Monas, qua nititur Scoti ratio et ars, Humberto quoque maximi est momenti monadem l. III, c. 24. vocanti principium subsistendi, diadem desistendi initium. Denique Ioh. Scotus II, 31. patrum¹³ vestigiis inhaerens trinitatis imaginem in sola anima rationabili videt; immo secundum Humbertum l. c. trinitas incorruptibilis in singulis³⁵ quibusque creaturis, quibus illa tria, i. e. mensura, numerus, pondus insunt, aut unus spiritus aut unum corpus dicitur et habetur.

Ut brevi dicam, Humbertus in his maxime cum Iohanne Scoto consentit, quibus iste realismum neoplatonicum docet, unde mirum non est, quod ille quoque Dionysium Areo-

1) V. epist. Humberti ad Eusebium ep. Andegavensem a K. Francke editam, 'Neues Archiv'
40 VII, p. 614. 2) Lanfranc. lib. de corp. et sang. Dom. c. 2. 3) MG. LL. II. app. p. 177.
4) Jaffé, Reg. nr. 4460. 5) Ioh. de Bay. II, 55; cf. Richer, Gesta Senon. eccl. II, c. 19,
MG. SS. XXV, p. 280. 6) Vita Leonis I, 13. 7) Lib. de corp. et sang. Domini c. 2.
8) Cf. c. 3, ubi Humbertum cum Davide comparat: qui humiliter vixit, humiliter docuit.
9) Gesta Sen. eccl. II, c. 19. 10) In visione XV, MG. SS. XI, p. 384. 11) L. II, c. 44:
45 O quot pauperes, viduas et orphanos stipe ecclesiastica alendos necaverunt (scil. simoniaci), cf.
III, 16 i. f., ubi principem saecularem cum accipitre comparat, qui sine pennis et plumis (i. e. sine
populo) non praedatur, licet conetur. 12) Inter laudes Humberti memorandum est etiam acrosti-
chon, quod in 'Neues Archiv' VII, p. 618 (cf. p. 648) K. Francke publici iuris fecit. 13) V. Ser-
vati Lupi opera ed. II. Antwerp. 1710. p. 209. et Steph. Baluzii notae ad librum de III. quae-
50 stionibus ibid. p. 482; cf. Claudianus Mamertus de statu animae II, 4.

pagitam veneratur (III, 3 i. f.). Quod autem Humbertus nihilo secius nomen Iohannis Scoti tacuit, illum non movebit, qui, quam arte doctrina Scoti cum Berengarii haeresi coniuncta fuerit, meminerit.

Quantum auctoritates ecclesiasticas canonesque sciverit disserere longum est; id unum silentio praeterire nolo, quod in tractatu adversus simoniacos l. I, c. 8. canonem 68 (67) apostolorum affert, quamvis et hic et in responsione contra Nicetam (c. 16) sola 50 capitula recipi, reliqua vero inter apocrypha numerari dicat; textus vero canonis tam a corruptore quam a correptore prolatus a genuino dissentit.

Legum saecularium Humbertus non penitus ignarus fuisse videtur, si quae l. III, c. 5. et 34. ex mundanis legibus affert et c. 23 i. f. de peculio servi considerantur. Sed Graecam linguam eum calluisse¹ mihi persuasum non est. Quod Wibertus in vita Leonis IX. II, 9 (Watterich, Vitae pont. I, p. 161) calumniam Graeco sermone editam studio Humberti in Latinum translatam esse dicit, mihi probare videtur hanc translationem non ab Humberto ipso, sed ab alio quodam eius studio factam esse; dein Humbertus l. I, c. 8. canonem 68 (67) apostolorum ita allegat, ut eum ex Graeco translatum demum cognovisse putandus sit; quod denique Graeca verba sermoni inseruit e. g.: acyrologia II, 15, gazophilatii 21, synmista 38, plastes idoli 43, apolueen 44: gnatonico officio III, 20. eruditionem suam ostentaturus, ex Latina quoque lingua verba inusitata usurpavit ut sunt: abstemii II, 27, cretata ambitio 35, camyrus III, 6.²

20

Quod postremo ad Humberti opera attinet, carminum mentio fit, quibus adhuc monachus laudes plurium sanctorum celebravit³.

Exstant vero dialogus contra Graecos⁴ atque refutatio Nicetae Pectorati⁵ ab Humberto a. 1054. conscripta. Gravissimum autem eius opus est sine dubio responsio contra simoniacos, quae inter opera, quibus nobis concertatio illa sacerdotii atque imperii de investitura laicali traditur, prima acie procedit. Exstat Florentiae in cod. 34. plutei XIX.⁶ bibliothecae Laurentianae. Qui quin idem sit, quem B. Montfaucon, Bibl. bibl. t. I, p. 236. inter codices plutei XIX. Humberti cardinalis sermones continentem indicat, haud dubium est. Aliquae partes nimirum lib. I, c. 10. usque

1) 'Biographie universelle'; Wetzer und Welte, 'Kirchenlexicon' ed. 2. v. Humbert.

2) Alia verba ut proposita II, 30, baiulare II, 40, repausatio III, 43. linguae vulgaris mihi fuisse videntur. Verbis nec mora pro 'sine mora' Humbertus passim utitur. 3) Richer. Gesta Sen. eccl. II, c. 18. 4) Editus est a Corn. Will, Acta et scripta nr. V, p. 93 sq. 5) C. Will, Acta et scripta nr. VII, p. 136 sq. — W. v. Giesebrecht, 'Deutsche Kaiserzeit' II, p. 668, cui H. Halfmann p. 14. accedit, Wiberto (V. Leon. c. 9) fidem adhibens huius operis auctorem Fridericum cancellarium dicit. At Sigebertus Gemblacensis (Fabricius, Bibl. eccles. Hamburg 1718. cap. 150) Humbertum scriptorem perhibet. Quoniam vero in libello contra Nicetam Humberti dialogus adversus Graecos narratio nostra vocatur, haud dubitari potest, quin utrumque opus eiusdem auctoris sit. Quod autem v. Giesebrecht interpretatur voce quidem 'nostra' haec scripta utpote ab apostolica sede emissa legatorum Romanorum res quasi communes designari, tanto minus comprobare possum, quanto subtilius in ipso libello contra Nicetam (c. 16 i. f. cf. c. 24) papa a legatis distinguitur. Porro commemoratio non sola scripta, sed dicta vel scripta nuntiorum in Graecum translata esse refert, inter quae Friderici nuntii dicta quaedam comprehendere putes. Caeterum libellus contra Nicetam, quae eius est forma et sententia, totus Humbertum sapit, qua re commotus etiam I. Hergenröther, Photius III, 751. n. 54. eum auctorem statuit. Postremo Humbertus verbis iuxta nostram narrationem partem dialogi in hoc ipso (c. 32) indicat. Commemorationem autem rerum ab apocrisiariis Romanis gestarum, quae Humberti nomine fertur, non unius legati, sed omnium fide atque auctoritate fultam esse pro certo habeo. 6) Cuius specimen Ces. Paoli photographica arte confectum in 'Collezione Fiorentina di Facsimili paleografici' tab. 41. in lucem dedit.

in finem libri, integer lib. II. et libri III, capp. 16—27. codice chartaceo nr. 12310. traduntur, qui saec. XVII. scriptus Parisiis in bibliotheca publica asservatur. Codicem Laurentianum, quamvis manu aequali distinctis literis fere sine ullis mendis exaratum, tamen archetypum esse non reputo. Dolendum est eum mutilum in cap. 45. libri III, cuius sola rubrica superest deficere, ita ut postrema 9 capitula libri III. desint. Plura deperdita esse verisimile non est.

Opus quidem Humberti ad refutandam assertionem ordines a simoniaco collatos valere elucubratum duabus maxime sententiis nititur, altera theologica: simoniacos scil. haereticos esse, altera, ut ita dicam, politica: possessiones ecclesiarum temporales ordini clericali inseparabiliter annexas esse III, 26. 29. Quae theses tanta auctoritatum rationumque copia tam profuse pertractantur, ut auctor haud raro in eadem argumenta revertatur, quod verbis ut superius similibusve in lib. III, c. 21. 30 (bis). 32. aliisque locis notatis ad oculos demonstratur. Cum igitur viæ nova afferre potuerit, eum non facile crediderim plures, quam tres libros, scripsisse. Alius codex nr. 104. in archivio capitulari Hispanae urbis Vich reconditur. In membrana literis saec. XI. vel XII. scriptus est, sed iam in cap. 1. libri II. verbis: Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi et ei qui secundum abruptitur¹. Humbertus disputationem suam ad confutandum 'spinosulum' (lib. I, c. 7) condidit; quod nomen proprium esse E. Martène, qui prius tractatum edidit, putabat, sed erravit; nam ex initio praefationis patet nomen auctoris, cui Humbertus respondit, suppressum fuisse; nomen 'spinosulum' tantummodo propter argumenta spinosiora positum esse iam A. Fabricius in Bibl. lat. lib. VIII. voce Humberti recte animadvertit. Forma deminutivi despiciendi causa adhibita est, sicut I, c. 1. sententiola, II, c. 19. summula, xeniola dicuntur². At memoratu dignum videtur nonnullis argumentis ac rationibus³, quae Humbertus adversario suo tribuerat, Petrum Damiani in Libro gratissimo iam usum esse, quia etiam hic in lib. cit. cap. 33. canonem 68 (67) apostolorum et capitulum ex epistola Gregorii I (MG. Epist. I, 145, Jaffé ed. 2. nr. 1198) excerptum eisdem verbis contextum allegat, de quibus Humbertus (l. I, c. 7) adversarium textum corripisse redarguit. Quam denique loc. cit. intentionem Spinosuli esse dicit, eadem Libro gratissimo inest. Quamquam igitur Humbertus libro alterius impulsus fuerit, tamen modum defensionis ac repulsionis longe transiens omni impetu, quo erat animi ardore, in simoniacos invehitur, ita ut opus potius invectivam quam tractatum vocare liceat.

Argumentis duobus, quae superius notavi, respondent duae positiones, quas Humbertus comprobandas sibi proposuerat. Namque primum ex eo, quod simoniaci tamquam haeretici nullo temporis momento vero ordine potiti fuerint, conclusit eos deponi non opus esse, cum re, quam non habent, privari non possint l. I, c. 19. III, c. 32 sq., ideoque sententiam synodalem, quam adversarium Humberti postulasse ex l. III, c. 32. et 43. efficitur, prorsus superfluum declaravit. Dein vero regulas ecclesiasticas iuri investiturae contrarias sciendas et attendendas voluit l. III, c. 11, viros ecclesiasticos ex segnitia ad ecclesiae libertatem, immo imperium vindicandum evocavit l. III, c. 29, saeculares denique principes populumque laicum, quantum sui iuris essent III, 16, tantum ecclesiis obnoxios contra destructores accersivit III, 11.

1) Accuratissimam huius codicis descriptionem a D. José Serra y Campdelacren confectam V. Cl. Cayetanus Vidal da Valenciano ex Barcelona mihi benigne misit, quae codicem Ausonensem Florentino minus perpolitum demonstrat. Hunc igitur solum Florentiae a me cum textu impresso collatum meae editionis fundamentum habeo. Cf. 'Neues Archiv' IX, p. 603. 2) Cum s. Hieronymus, quod K. Francke reperit, in epist. 69. ad Oceanum (Opp. I, p. 411) adversarium suum spinosulum, uti codices tradunt, vocaverit, Humbertus nescio an inde hoc nomen deprompserit. 3) Cf. c. 21. Lib. grat. (supra p. 48) de Catharis, c. 24 (p. 52) de pseudoeπισcopis cum c. 1. 2. sequentis libri I. Humberti.

Itaque Humbertum quavis pactione recusata his libris adversus simoniacos proelii committendi signum cecinisse dicendum est.

Quod cum ita sit, tamen maxime illis capitulis, quibus simonia cum investitura connectitur, III, 6. 11. illisque rebus, quas auctor de suo tempore narrat II, 19. 35. 36. 43. III, 5. 8. 10. 12. 20. 21, hoc opus inter monumenta historica referendum est.

Sed iam quonam tempore Humbertus tractatum antisimoniacum composuerit, videamus. E libro III, c. 8, 10, ubi agitur de condicione ecclesiae orientalis, liquet eum scripsisse illum librum iam functum legatione Constantinopolitana anni 1054. Porro scripsisse eum inter annos 1057. et 1060, i. e. Heinrico III. imperatore et Victore II. summo pontifice defunctis (annis 1056. et 1057), sed Heinrico I. Francorum rege etiamnunc superstite¹ apparet. Quod iam E. Martène in admonitione editioni suae praevia animadvertit.

Intra quos duos terminos Humberto ipso teste comprobatos annus certus nisi coniiciendo statui non potest. H. Halfmann (l. l. p. 31) Humbertum ante 23. diem 15 Maii a. 1059, quo die Philippus assistentibus duobus legatis apostolicae sedis rex Francorum coronatus est, tractatum scripsisse pro certo habet. Sed in capitulo citato post Leonem et Victorem pontifices de Stephano IX. silentium est. Ex quo velim colligere disputationem illam vivo adhuc Stephano, i. e. ante diem 29. mensis Martii a. 1058, ad finem fuisse perductam. Deinde etiam Benedicti X, qui Stephano IX. successit, ne minima quidem mentio, quin adeo significatio fit pontificis, quem Petrus Damiani² manifeste simoniacum fuisse redarguit.

Quae cum ita sint, mihi probabilius videtur, compositum esse librum ante eius inthronizationem (5. Apr. 1058), quam intra vel post eius pontificatum. Quod bene concinit etiam cum narratione Iohannis de Bayono, Humbertum codicem librorum 25 contra simoniacos edidisse, cum Florentiae consisteret, commemorantis; quippe Humbertum et ante electionem Benedicti X. et post eam, sed eodem anno Florentiae commoratum esse, supra p. 96, n. 12. 14. relatam est.

Praeterito saeculo hos libros a Mabillonio ex Laurentiana bibliotheca erutos³ E. Martène in Thesouro anecdot. t. V, p. 629 sqq. (Migne, Patrol. lat. CXLIII, 30 col. 1005 sqq.) edidit, sed alia perperam interpretando, alia penitus omittendo officio suscepto parum satisfecit.

Fr. Th an er.

INCIPITUR PRAEFATIO HUMBERTI CARDINALIS EPISCOPI SANCTAE ROMANAE ECCLESIAE IN RESPONSIONE SUA CONTRA SYMONIANOS.

35

Prov. 26, 5. Ne sibi sapiens videatur, respondere stulto cogimur, qui titulo frontis tractatus^a,
immo latratus sui eraso nomineque suppresso impudenter persuadere conatur non sepa-
Ier 15, 19.
Ez. 44, 23. randum a vili pretiosum, nec aliquid differre sanctum et profanum, mundum et immun-
Levit. 13, 14. dum. Et quandoquidem inter lepram et lepram lex divina nonnullam faciat distanciam,
hic prodigiosus tergiversator et daemoniosus argumentator, velut alter Iovinianus et 40
redivivus stoicus, unam eandemque catholicis et hereticis contendit inesse et cooperari
gratiam, nichilque referre, utrum extra an intra catholicam ecclesiam contingat fieri
aut haberi quorumlibet sacramentorum Christi administrationem, cum intra vel extra
eam indifferenter et aequaliter operari censeat Spiritus sancti plenitudinem; nec posse
aliquid conferri ad catholicam reversis nec auferri ab ipsa aversis. Quilibet ergo 45

a) tractus c.

1) Qui a. 1060. mortuus est. 2) I. M. Watterich, *Vitae pontificum I*, p. 204. 3) Ioh. Mabillon, *Iter Italicum litterarium*, Lutet. Paris. 1687. p. 168.

sit acerrimus iste coniectior, inimicus tamen Dei esse convincitur, etiamsi in ali-
 quibus eius videatur defensor, quia secundum apostolum habet quidem speciem 2. Tim. 3, 5.
 pietatis, virtutem autem eius abnegat aestimans quaestum esse pietatem. Qui etsi
 quaedam recte aliquando offerat, in eo tamen quod non recte dividit peccat, Caina
 5 maledictione et sententia percellendus et a facie terrae, videlicet catholicae eccle-
 siae, prociendus. Siquidem ad suam et multorum pusillorum Christi perditionem
 sanctas scripturas sanctorumque patrum rectas sententias contorquendo depravat, ali-
 quas quidem decurtat, aliquas autem sua dicendo prolongat. Tandemque violenter
 intenso arcu paravit sagittas suas in pharetra, ut sagittet in obscuro rectos corde. Et Ps. 10, 8.
 10 quod adhuc est deterius, arrogantia scientiae seu qualiscumque continentiae suae elatus
 et caecatus, zelum quidem Dei, ut putatur, habens, sed non secundum scientiam, se Rom. 10, 2.
 obsequium praestare Deo arbitratur, si velut cancer pestiferis sermonibus serpendo 2. Tim. 2, 17.
 inficiat, corrumpat et a castitate, quae est in Christo, simplicium fratrum sensus absci-
 dat. Nempe derelicto fonte aquae vivae fodit sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae Ier. 2, 13.
 15 continere non valent aquas, nec curat de puteis, quos foderunt pueri Ysaac aquam
 vivam efferre, sed eis potius lutum inferre. Et velut mulier illa Proverbiorum *garrula*
et vaga, quietis impatiens, stulta et clamosa pleneque illecebris, nichil omnino sciens Prov. 7, 10—
nec valens in domo consistere pedibus et per omnia veri panis inops, nunc foris, nunc 12, 9, 13—15
in plateis, nunc iuxta angulos insidians, nunc sedet in foribus domus suae super
 20 *sellam in excelso urbis loco, ut vocet transeuntes per viam et pergentes itinere suo:*
Quis est parvulus, declinet ad me. Et vecordi locuta est: Aquae furtivae dulciores
sunt, et panis absconditus suavior. Et ignorabunt, quod gigantes ibi sunt et in pro-
fundis inferni convivae eius. A cuius fornicariae delubro, immo volutabro pertinacique
 procacitate et procaci pertinacia nil est, quo aptius et cautius nostros parvulos deter-
 25 reamus et revocemus, quam his in utero sanctificati Hieremiae invectionibus seu incre-
 pationibus: *Nunc quid tibi vis in via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? quid tibi* Ier. 2, 18.
in via Egypti, ut bibas aquam turbidam? Et vasis electionis beati Pauli talibus dis-
 suasionibus: *Non potestis mensae Domini participes esse et mensae daemoniorum. Non* Act. 9, 15.
potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum. Et: *Nolite iugum ducere cum* 1. Cor. 10,
 30 *infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate, aut quae societas luci* 20, 21
ad tenebras? Quae autem conventio Christi ad Belial, aut quae pars fidei cum in- 2. Cor. 6, 14
fidei? Qui^a autem consensus templo Dei cum ydolis? Vos enim estis templum Dei — 13.
vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis et inambulabo, et ero illorum Deus,
et ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum et separamini, dicit
 35 *Dominus, et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et*
vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens. Has igitur promissiones ib. 7, 1.
habentes, karissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes
sanctificationem in timore Dei. In quibus sane apostoli verbis etsi coniugium et copu-
 lam carnalem luce clarius monemur separatim iri ab infidelibus, multo magis spiritua-
 40 lem, nec immundum tangere, ut Deo nostro exhibeamus nosmet ipsos gloriosam eccle-
 siam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi; ut ipse in nobis inhabitet
 et ipse nos recipiat, perficiens sanctificationem nostram. Porro infideles cum audis,
 non solum paganos intellige, sed et hereticos, quos peiores paganis et beatus Hieroni-
 mus¹ omnisque sanctorum doctorum chorus protestatur, quia in paganis spes est adhuc
 45 fidei, in hereticis autem iam pugna discordiae. Hereticus autem est, qui a fide
 catholica dissentit, credens et defendens quod non est credendum, sive de Deo sive de

a) Quae c.

1) *Comment. in Matth. l. II, c. 12, v. 43, Hieron. Opp. ed. D. Vallarsi altera Venet. 1769. t. VII, col. 84.*

creaturis eius. Nec tamen quis continuo hereticus habendus est, ubi quid contra fidem senserit, sed ubi obstinate et irrationabiliter sensa sua vel opiniones defenderit. Et ideo mox devitandus, ut idem ait apostolus: *Hereticum hominem post unam et secundam correptionem vita. Subversus est enim qui eiusmodi est, et delinquit proprio iudicio condemnatus.* Quodsi cum tali abominatione et tam repentina animadversione damnandus et abiciendus est hereticus, defensor eius quid meretur? Qui enim aliorum errorem defendit, multo est damnabilior et notabilior illis, quia non solum ipse errat, sed aliis offendicula erroris praeparat et confirmat. Unde quia magister erroris, non tantum hereticus, sed heresiarcha quoque, qui eiusmodi est, recte dicitur, utpote in errore primus.

Viderint ergo symoniacorum utique discipulorum vel sequacium Symonis magi, scilicet primi post revelatam gratiam heretici, pertinaciter defensores, quoto gradu aut quo nomine habendi sint inter fideles. At nunc iam, Spiritus alme, veni nostraeque adiunge te voci. Correptionem et, si fieri potest, correctionem adhibe symoniacae vesaniae in te verbum dicenti et te blasphemanti et per me, tuum subiugale mutum secundum omnipotentiam tuam in hominis voce de caelo loquens, prohibe pseudoprophetarum insipientiam, qui volentes esse legis doctores non intellegunt neque quae loquuntur neque de quibus affirmant. Defende, o liberrime omnium Deus et domine coequalis per omnia atque coaeterne Deo Patri et Filio, tuam singularem libertatem a sacrilegis negotiatoribus, a Symonis Samardaci pecuniosis heredibus, ne contra sententiam magni Symonis Petri in ipsis quoque christianismi primordiis datam inducantur in tam perniciosum errorem parvuli et simplices tui, ut aliquatenus credant, vel quod tolerabilius putatur, aestiment te summum et incomparabile Dei donum pecunia possideri, quod dictu etiam scelus est, tamquam servum emptitium aut venale iumentum seu vile mancipium. Et quorsum evadet illa nostra libertas, de qua et ipsi per te iam praesumimus in spe et gloriamur in libertate filiorum Dei, apostolo praeconante: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas. Et quotquot spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei,* si ipse nummulariis et servis mammonae servus addictus es, et tu columba necessitate aut voluntate te ipsam laniandam milvis praebes? Quodsi ad tam nequam servorum et pessimorum mercatorum nutum sanctificandis creaturis illaberis aut infunderis, dicendum est te aut timore talium dominorum velut ostensis emptionis tuae instrumentis et cartis ad id violenter cogi, aut certe concordissimum et unanimem perversis dominis effectum amore et reverentia quadam pecuniae delectabiliter trahi, et sic gratia iam non est gratia, quia non gratis accepta. Si ergo timore cogaris, omnipotentia tua et libertas perit, quia iam non spiras ubi et quando vis. Si autem amore traheris, iam non beati, sed miseri pauperes spiritu, quoniam tu pecuniae pertinax sectator deprehenderis, quam contemni et dispergi sine aliqua futura retributione falso praecipis. Sed absit tale aliquid vel leviter suspicari de te, o inviolabilis et inreprehensibilis veritatis verax Spiritus, quem dedit nobis Deus fidei et spei pignus, ut pecuniae pignere^a obligatus simoniacis non dominus dominorum, sed iam tertio gradu inferius aut etiam millesimo servus pessimorum servorum peioris domini, mammonae scilicet, praediceris. Unde iam nunc blasphemantium te et indebitum sibi sacerdotium vendicare praesumentium dicta dictis refellamus obviis praegrediente igne tuo et temerarios comburente, ac demum igne eorum alieno huc illucque disperso aenea turibula, utputa mortibus peccatorum sanctificata, in laminas producantur et altari Domini affigantur, quatinus ex ipsorum sermonibus, vocalibus quidem sed obscuris, eloquia Domini casta quasi argentum et aurum ex comparatione aeris notiora fiant clariusque et evidentius innotescant. *Oportet enim hereses esse,* ait apostolus, *ut probati manifesti fiant in vobis.*

a) in margine: vel vadimonio; super linea vero vadimonio quod praecedebat pecuniae deletum est.

INCIPIUNTUR CAPITULA IN LIBRO HUMBERTI CARDINALIS
EPISCOPI SANCTAE ROMANAE ECCLESIAE IN RESPONSIONE SUA
CONTRA SYMONIACOS.

- I. Invectio adversus corruptorem arguens eum mendacii.
- 5 II. De pseudoepiscopis, quos notat decretale capitulum Leonis papae.
- III. Quod symoniaci peiores Arrianis et ipso suo magistro Symone sint.
- IV. Ira Spiritus sancti in Symonem et comparatio eius et suorum sequacium,
et quid accipiant.
- V. Quod capitulum illud sancti Leonis non de hereticis, sed de catholicis sit
10 intelligendum.
- VI. De differentia pseudoepiscoporum et ordinationibus eorum.
- VII. De capitulo sancti Gregorii prohibentis reordinari, ubi etiam conceditur
symonianos saltem Arrianis aequiperari.
- VIII. De canonibus apostolorum et secunda manus impositione.
- 15 IX. Qualiter baptismus hereticorum permittatur, et quid sit permissio.
- X. De imperfectione baptismatis hereticorum sententiae sanctorum patrum.
- XI. Ubi sanctorum patrum sententiae ponuntur, in quibus sint heretici vitandi.
- XII. De ordinationibus hereticorum iuxta beatum Innocentium.
- XIII. Unde supra secundum beatum Gregorium.
- 20 XIV. Recapitulatio superiorum sententiarum beati Gregorii contra falsos argumen-
tatores.
- XV. De propriis et impropriis dictionibus et vanitate simoniacorum.
- XVI. Sententia sancti Ambrosii de ordinationibus simoniacorum.
- XVII. Recapitulatio unde supra. Deinde beati Augustini sententia.
- 25 XVIII. De mercantibus ecclesiasticam dignitatem sanctorum patrum sententiae.
- XIX. Repulsio eorum, qui dicunt simoniacos gratiam habere, a qua deponantur.
- XX. Quod simoniaci sine fide sint; quodque sibi consentientes fide privent.
- XXI. Repulsio eorum, qui dicunt haberi et iuste posse dari Spiritum sanctum ab
eo, qui iniuste accepit.
- 30 EXPLICIUNTUR CAPITULA LIBRI PRIMI^a [ANTISIMONIACI].

INCIPITUR LIBELLUS PRIMUS CONTRA HERETICOS ET MAXIME
SYMONIANOS, INSTAR DIALOGI SUB NOMINE CORRUPTORIS ET
CORREPTORIS, EDITUS AB HUMBERTO SANCTAE ROMANAE
ECCLESIAE CARDINALI EPISCOPO.

35 CAPUT I.

Correptor.

In ipso controversiae suae vestibulo praefixis aliquot ad defensionem sui suorum-
que capitulis, quasi quibusdam muscipulis aptatis aut cassibus ad illaqueandum in-
cautos praetensis, subversus subversor atque seductus seductor tandem violentus ab
40 insidiarum cuniculis emergit atque in haec argumenta ad suffocandum irretitos repente
erumpit.

Corruptor.

His ergo relectis capitulis, o iustitiae dilectores, liquidius audistis, quod a pseudo-
episcopis ordinatio facta posset rata consistere.

45 ^a haec quattuor verba minio depicta sunt, quod sequitur antisimoniaci atramento postea ad-
iunctum est.

Correptor.

Veneficorum est mortiferi poculi ora aliquantulo melle imbuere, ut praegustata dulcedo incuntanter faciat absorberi quicquid superest letale. Quod iste calumpniator fecisse arguitur, ubi ordiens tendiculas capitulorum, quae quaquaversum emendicando et suae disputationis foribus praefigendo corruerat, inquit: 5

Corruptor.

Abhinc praeclara secuntur testimonia, quibus papae Formosi ordinatio rata et legitima esse monstratur.

Correptor.

Hanc sententiolam suam, ut ei maximum conciliaret favorem et omnibus efficeret 10 reverendam, velut ex maximae et primae synodi auctoritate falso praetitulavit ex concilio Niceno. In qua utique praesumptione qualis haberetur, in subsequentibus innotuit, qui ipsam suae narrationis ianuam mendacio, quin potius sacrilegio, polluit. Neque enim capitulum illud primum aut versiculus in toto Niceno vel in aliquo post ipsum concilio invenitur; nec de papae Formosi ordinatione, utrum rata an irrita habenda sit, 15 quicquam in Niceno vel in aliquo post ipsum concilio tractatur aut monstratur, cum etiam vel leviter tale quid suspicari infinitae stultitiae reputetur. Nam inter Nicenam synodum et papam Formosum quingenti et amplius anni inveniuntur, utputa inter maximum Constantinum et imperatorem Arnulfum, cuius adiutorio Formosus Romanum praevaluit retinere pontificatum. Porro Arnulfus a Karolo Magno imperatore compu- 20 tatur sextus aut septimus. Quodsi capitulum illud idcirco ex concilio Niceno putavit praetitulandum, quia aliquot capitula eorum quae subiunxit ex illo concilio sint, vel admonitus cognoscat nullum inibi se subiecisse praeter solum de Catharis¹ capitulum. Hinc ergo apparet, quantus sit calumpniator, qui victus errore, mentiendo quoque contra maximum et omni mundo notissimum venerabileque concilium impudenter laborat appa- 25 rere victor. Sed iam dicta illius eventilando discernantur.

CAPUT II.

Praemisso Leonis papae beati et magni doctoris capitulo, errorem suum corroborare conatur ex eo, quasi de symoniaco aut certe de aliis hereticis aliquis illic ei fuerit sermo et non potius de catholicis, si quos forte praepositi ecclesiae ignorantia 30 seu praesumptione vel necessitate non secundum subtilitatem canonum consecrarunt aut consecrarint aliquando. Fieri enim potuit et poterit, ut aut unum vel duo aut simul haec tria capitula consecratis desint. Id est ut nec a clericis sint electi nec a plebibus expetiti nec a provincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati, quibus tamen consecratio non deest, quia sine pecuniaria venalitate facta est, quamvis ex tri- 35 bus supradictis capitulis vaga et instabilis fluctuet vel aberret. Alioquin si nulla in eis esset episcopalis consecratio, nulla eorum omnino esset ordinatio, quamvis clericos in ecclesiis, quae ad proprios episcopos pertinebant, consueto iudicio praesidentium, ut ita dicatur, ordinarent. Neque enim quaelibet ecclesia nec quodlibet iudicium eidem praesidentium potuit aut poterit aliquando efficere, ut aliquis possit alicui dare quod 40 comprobatur ipse nullo modo habere, consecrationem ratam aliis ministrare oratione sua et operatione, quam sibi ipsi nullatenus potuit accipere aut in se habere. Nonne laudabilior in hoc ordinatio laici catholici haberetur, quam cuiuslibet heretici episcopi, si solo iudicio episcoporum ecclesiis praesidentium posset dare quis quod non habet?

1) *Conc. Nicaen.* c. 8, Voelli et H. Iustelli, *Bibl. iur. can. vet.* I, p. 117. 2) *Epist.* 167. 45 *Inquis. I, Leonis M. Opp. ed. Ballerini Venet.* 1753. I, col. 1420 (*Jaffé, Reg. nr.* 544).

Nam laicus noster, si necessitas postulat, in remissione peccatorum per Spiritum sanctum baptizat, quod hereticus quilibet, etiamsi episcopus dicatur, nulli aliquando praestat. Quod ipse beatus Leo in aliis decretalibus suis¹ sic profitetur, ut ipsum quoque baptisma ab hereticis in nomine sanctae Trinitatis datum formam tantum baptismi
 5 sine sanctificationis virtute habere protestetur. *Hi, inquit¹, qui baptismum ab hereticis acceperunt, cum baptizati ante non fuissent, sola sancti Spiritus invocatione per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt.* Et hanc regulam, ut scitis, servandam in omnibus ecclesiis praedicamus, ut^a lavachrum semel initum nulla iteratione violetur, dicente apostolo:
 10 *Unus Deus, una fides, unum baptisma*, cuius ablutio nulla iteratione temeranda est; Eph. 4, 5. sed, ut diximus, sola sanctificatio sancti Spiritus invocanda est, ut quod ab hereticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur. Liquet ergo ex his beatissimi Leonis dictis baptisma hereticorum formam tantum vel speciem veri baptismatis habere, et lavachrum sive ablutionem corporibus solummodo, non etiam animabus praestare, quia
 15 sine sanctificationis virtute aut sancti Spiritus sanctificatione datur et accipitur, quod utique ab hereticis nemo accipit vel consequitur. Si autem baptismum domini Iesu secundum baptistae sui testimonium in Spiritu sancto fit et igni, ut omnium remissio
 peccatorum ex illo valeat fieri et vetus homo noster renovari, apparet baptismum hereticorum, quia sine sancti Spiritus sanctificatione constat, nullam peccati remissionem,
 20 nullam veteris hominis renovationem, sed solam visibilem ablutionem operari. Quod certe non propter aliquam sanctitatem sui vel reverentiam catholici non iterare consenserunt, sed scandalum contentiosae et imperitae multitudinis prudenter devitantes, ut quocumque modo Christo plures reducerent, lavachrum eorum ex meliori utique parte imperfectum permiserunt esse ratum; sic tamen, ut a catholicis sacerdotibus per manuum
 25 impositionem et sancti Spiritus invocationem confirmati accipiant, quam nullam hactenus habebant, sanctificationem in peccatorum emundationem atque vetustatis innovationem. Et ut manifestius animadvertas, quanta imperfectio iudicetur vel habeantur etiam post istam receptionem suam, universali canone² praefixum est, ut nemo talium promoveatur ad catholicorum clerum, et si de clero, qui apud hereticos putatur, existit,
 30 laica tantum communione contentus sit, exceptis Catharis, quos solos sancta Nicena synodus³ in clero suo inventos in catholica esse permittit, nec tamen sine manus impositione, quamvis magnae et mirabilis sint conscientiae, nec in aliquo deviant a catholicae fidei confessione et apostolicae ecclesiae unitate nisi in sola criminorum, quam devitant, exceptione et communione, licet^b eos iugiter admoneant facere fructus dignos
 35 poenitentiae et a Deo solo indulgentiam quaerere et expectare^c.

CAPUT III.

Si ergo Cathari pro hoc minimo errore, immo pro hac nimium severa et minus discreta sententia sua computati sunt heretici, cum in nullo alio dissentiant a veritate catholicae fidei, nec sine manus impositione possunt ad clerum catho-
 40 licum admitti, potestne aut poterit maiorum et peiorum hereticorum ordinatio aut, ut dicitur, consecratio rata haberi, quam revertentes Cathari sine manus impositione non possunt adipisci vel retinere sibi, et ut expressius dicam, a symoniacis ordinationes et consecrationes praesumptae sine aliqua consideratione et retractatione in catholicam ecclesiam suscipiuntur, quos peiores Arrianis septima et universalis synodus

45 a) et c. b) liceat c. c) expect. c.

1) *Epist.* 159, c. 7, *Leonis M. ed. Ballerini Opp.* 1, col. 1334 (*Jaffé, Reg. nr.* 536).

2) *Hoc canone intellegi arbitror, quod Innocentius I. ad Macedones scripsit c. 4: Sed nostrae lex est ecclesiae etc. P. Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae p. 550 (Jaffé, Reg. nr. 303).*

3) *C.* 8.

in epistola patriarchae Tarasii¹ ad Adrianum papam indubitanter diffinivit? Denique Arriani, quamquam in hoc maxime errent, quod Filium minorem Patre et creaturam esse asserunt, Spiritum quoque sanctum minorem Patre et Filio atque creaturam, Deum tamen utrumque dicunt, neutrumque eorum ulli omnino creaturae nisi Deo Patri, creatori visibilium omnium et invisibilium, subicere contendunt. At symoniaci minime contenti tanto Arrianorum sacrilegio omnipotentem Spiritum sanctum non tantum minorem Patre et Filio seu subiectum soli Patri et Filio, sed etiam semetipsis inferiorem atque sibimetipsis subditum tanquam quodlibet venale et vile mancipium credunt, ut, velit nolit, obediat voluntatibus et vocibus eorum atque funiculis pecuniae attractus aut velut aureis eorum catenis alligatus plenitudinem suae sanctificationis et gratiae sacrilegis ipsorum officiis et exsecrandis consecrationibus administret eorumque venalitati seu operationi cooperetur. Quod vel ad momentum aestimare intolerabilis est et forte inremissibilis blasphemiae, quia in Spiritum est peccare aut certe verbum in eum dicere. Qua sola aestimatione Symon ille sectae eorum primus auctor et signifer, a quo et ipsi agnominantur, inrecuperabiliter damnatus est. Qui utique quoquo modo posset excusari vel religionis novitate vel ignorantia sub tanta Spiritus sancti evidentia, qua scilicet delectatus aut obstupefactus, tanquam adhuc rudis in baptismo et novitius in fidei notitia, repente velut strenuus et impatiens morarum discipulus tam inaestimabile scientiae donum ab efficacibus magistris aestimarit etiam cum summa pecunia expetendum sibi et accipiendum. Sed inexcusabilis extitit beatis apostolis Petro et Iohanni, adeo ut ille mitissimus Petrus et Bar-Ionae, id est filius columbae, simplicissimus et innocentissimus, nulla mansuetudine reservata, nulla, ut rudibus assolet fieri, modesta increpatione praemissa, nulla satisfactione requisita, nulla emendatione expectata, nulla admonitione, ut deinceps tale quid attemptare caveret, adhibita, in miserrimum illum tanto zelo exarsit, tanta asperitate infremuit, ut, non servato iudicii ordine, prius data sententia inrevocabili, reum anathemate feriret dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem*, deinde omnem causam tantae et tam repentinae damnationis eidem innotesceret subiungens: *Quoniam. donum Dei existimasti pecunia possideri*. Mox qualemcumque^a spiritualis gratiae portionem existimationi eius denegans dicit: *Non est tibi pars neque sors in sermone isto*, scilicet in dono isto. Ac demum sic eius nequitiam et cordis pravitatem exsecratus, vehementer redarguit: *Cor enim tuum non est rectum coram Deo, in felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse*. Tandemque ad poenitentiam provocatum incertum et dubium ex tanta blasphemiae remissione effecit, dicens: *Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui*. In qua utique beati Petri ultima in Symonem sententia nil nisi cogitatio cordis redarguitur, sicut et in prima existimatio tantum condempnatur.

Act. 8, 20
— 28.

Gen. 6, 6.

CAPUT IV.

Itaque luce clarius constat omnibus sani capitis Petrum, nimiae patientiae et rusticanae simplicitatis virum, nequaquam suo instinctu et humana passione seu perturbatione commotum tam repentinam tamque districtam dictasse sententiam, sed ipsum Spiritum sanctum in Petro quasi in templo suo habitantem tantam non tulisse iniuriam, blasphemiam et contumeliam, penitusque indignatum, cuius iam irae nemo resistere posset, atque, ut in Genesi metaforicos legitur, tactum dolore cordis intrinsecus et praecaventem in futurum animadversione detestabili atque terribili contra avaritiam magi et sectatorum eius impudentem et sua quaerentem praesumptionem per os veneransgredi, contraque manifestam veritatis, quae Christus est, sententiam credentes,

a) qualemcumque c.

1) Qui vero de Macedonianis loquitur. Mansi XIII, col. 464.

rabilis Petri defendisse et vindicasse gratiae suae libertatem, quia putabatur pecunia posse redigi in servitutem. Porro vesanus ille tanto tonitru fulmineque verborum perterrefactus apostolorum intercessione a se tantam Dei indignationem amoveri quaesivit, dicens: *Rogate vos Dominum pro me, ut nichil veniat super me eorum quae dixistis.* Act. 8, 24.

5 Qui tamen nullum super hoc ab eis meruit nec tunc nec postea responsum, ut posterius discerent, quam enorme incurrisset praecipitium, cui nec ipsi sancti apostoli praesumpserint porrigere suae intercessionis manum, iustius arbitrati eum a sua communione abscisum inrevocabilem irae Dei relinquendum^a, quia inexpiabile animadvertabant eius piaculum. Quodsi, ut Chrisostomus¹ ait, *ruina praecedentium admonitio debet esse*

10 *sequentium*, considerare debemus secundum quod idem doctor subiungit, quia, si frequenter ceciderimus in ipsam, magis veniam merentur illi, qui primi ceciderunt, quam nos qui secundi. Unde, rogo, tandem expergiscantur symoniaci et eorum intimi cubicularii atque fidi pedissequi, ut videntes, quantam ruinam incurrerit, ad quantumcumque praecipitium devolutus sit auctor ipsorum primus, recogitent et vel sero agnoscant, ubi

15 iaceant, et quod iam non secundi ab ipso, sed multo plus quam millesimi in ruina subsistant, credere ausi se per pecuniam sacerdotes vel aliud quodlibet ecclesiastici ordinis posse fieri aut promereri seu dare alicui gratis vel pretio, quod constat ipsos nullo modo potuisse per pecuniam adipisci, protestante principe apostolorum principi ipsorum Symoni: *Non est pars tibi neque sors in sermone isto.* In qua utique praesumptione Act. 8, 21.

20 venialior est error magi, qui tantum aestimavit vel cogitavit donum Dei pecunia posse possideri, quam istorum, qui credunt et confidunt, insuper et dicunt se illud nichilominus pecunia accepisse, possidere et cuilibet dare. Nam si hoc non crederent, episcopos se per pecuniam non potuisse fieri nobiscum et ipsi praedicarent et officium non suum usurpare cessarent perditionisque suae damnationem potius quam aliquam episcopalis

25 ministerii ordinationem seu consecrationem aliis non communicarent. Si autem credunt, manifeste heretici sunt, peiores illo, qui hoc prius estimavit vel cogitavit tantum. Si vero non credunt, cur officium alienum praesumunt, et quod sibi non habent nec in ministerio concedere se aliis non posse cur non recognoscunt? Et in hoc quoque manifeste heretici sunt et desperant aut certe in spe blasphemias quotidianas primae

30 suae in Spiritum sanctum blasphemiae maledicti adiungunt, peiores illo suo magistro, qui post repulsionem suam nec se accepisse vel habere donum Dei, sanctum videlicet Spiritum, credidit nec cuiquam manus propter hoc imposuit, cum ille hanc tantum potestatem quaesisset ab apostolis, ut, cuicumque manus imponeret, acciperet Spiritum sanctum. Malus ille, quia ad hoc obtulit pecuniam; peiores isti, quia non solum offe-

35 runt, sed etiam pertinaciter conferunt. Malus ille, quia nondum a conversione sua dimidio anno expleto in hoc sacrilegium semel evasit; quanto peiores isti, quia ab utero carnalis matris fide Christi suscepta, a pueritia usque senium pene nil aliud cogitare aut agere appetunt? Sceleratus ille, quia nec correptus aut admonitus poenitendo resipuit; multo sceleratiores isti, quia incorrigibiles et impenitentes effecti nullaue

40 increpatione vel admonitione compuncti alienum officium vel locum, quem sibi praesumpserunt, non relinquunt nec iugi se poenitentiae subdunt, si forte remittatur eis aliquando, quod secum multos perdiderunt atque damnationis suae contagio aecclesiam Christi infecerunt. Nequam ille, quia vixdum anno altero a passione Domini incepto huiusmodi aggressus est facinus, nullius propter hoc reprobati exemplo deterritus;

45 multo tamen nequiores isti, quia post mille et amplius a condemnatione et reprobatione ipsius magi annos exemplis innumerabilium damnatorum quasi audaciores effecti non desinunt tantum crimen aggredi et plus ipso magistro suo in ea culpa perseverando

a) reliquendum c.

1) *Opus spurium imperfectum in Matthaeum hom. 34. Opera I. Chrysostomi ed. B. de Montfaucon. Venet. 1741. t. VI, p. CXLIV.*

docentes et facientes, Spiritum sanctum non gratis se accepisse aut dare confidunt, ipsa veritate protestante: *Gratis accepistis, gratis date*. Hinc ergo patet, quia nequam spiritum veritatis accipiunt, qui non gratis accipere quaerunt. Quid, rogo, tandem accipiunt? Spiritum utique mendacii, quem sine dubio dant, sive non gratis sive gratis cuiquam manus imponunt; neque enim aliud, quam quod acceperunt, dare possunt, quia neque de tribulis ficus, neque de rubo vindemiatur aliquando uva. Denique gratia¹, nisi gratis accipiatur, gratia non est nec dici recte potest. Symoniaci autem non gratis accipiunt quod accipiunt. Igitur gratiam, quae maxime in ecclesiasticis ordinibus operatur, non accipiunt; si autem non accipiunt, nec habent; si non habent, nec gratis neque non gratis cuiquam dare possunt, quod non habent. Quid ergo dant? Profecto quod habent. Quid autem habent? Spiritum utique mendacii. Quomodo hoc probamus? Quia si spiritus veritatis testante ipsa veritate, de qua procedit, gratis accipitur, qui non gratis accipitur, procul dubio spiritus mendacii esse convincitur.

CAPUT V.

Sed hinc iam ad discussionem propositi capituli revertamur et beatum Leonem illic pseudoepiscopos commemorantem non contra symoniacos seu quoscunque alios hereticos, sed contra quosdam catholicos eum illiusmodi regulas praefixisse demonstramus. Et de symoniacis quidem seu aliis quibuscunque hereticis non eum ibi locutum sufficienter est superius² demonstratum, nunc autem, quod de pseudoepiscopis tamen catholicis loquatur, est demonstrandum. Quicumque consecratur episcopus, secundum decretales sanctorum regulas prius est a clero eligendus, deinde a plebe expetendus, tandemque a conprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrandus. Neque enim aliter certus et fundatus vel verus episcopus dici vel haberi poterit, nisi certum clerum et populum quibus praesit habuerit et a conprovincialibus suis auctoritate metropolitani, ad quem vice apostolicae sedis cura ipsius provinciae pertinet, consecratus fuerit. Qui autem sine quolibet horum trium capitulorum consecratus fuerit, nec certus nec fundatus nec verus, sed pseudoepiscopus dicendus est et habendus nec inter canonicè plantatos vel factos episcopos computandus; quia cum episcopus dicatur superintendens aut superinspiciens³, cui clero aut cui populo hic talis superintendit, qui nullius cleri nulliusque populi, quibus superintendat, electionem habuit, insuper et metropolitani atque conprovincialium auctoritate caruit? Quod autem in proposito subsequitur⁴ capitulo: *unde cum sepe questio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam istis tribuendum, quod docetur non fuisse collatum*, ita est intellegendum, honorem quidem episcopalem, scilicet consecrationem, acceptum, sed male, non quia per pecuniam vel a symoniacis — taliter enim nulla praevenire posset aut haberi consecratio, sicut supra satis ostenditur —, sed quia sine clero et plebe et metropolitani auctoritate, et iccirco non esse dubitandum huiusmodi episcopos indignos, quibus tribuatur, quod docetur non fuisse, dum consecrarentur, conlatum, certa scilicet propriaque parochia et certos propriosque clericos ordinandi auctoritas, aut quemadmodum de presbyteris sine nomine titulorum ordinatis in Africano concilio⁵ legitur, nusquam ministrent aut ordinent ad iniuriam eorum, qui tales non canonice ordinavere. Ubi tamen et in quibus et per quos et qualiter ordinatio talium possit stare, in ipso capitulo subiungens curavit demonstrare: *Si qui autem clerici ab istis pseudoepiscopis in aecclesiis ordinati sunt, quae ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum consueto iudicio praesidentium facta est, potest rata haberi, ita ut ipsis ecclesiis perseverent. Aliter autem vana habenda est ordinatio, quae nec loco fundata est nec auctoritate*

a) sub post suppl. c.

1) *Deer. Grat. c. I. Q. 1, c. 1.* 2) *C. 2.* 3) *Cf. Isidor. Etymol. l. VII, 12, 11.*

4) *Immo in Chalcedonensi c. 6, versionis Dionysianae v. c. XVIII. h. l.* 5) *Epist. 167, c. 1. v. c. II. h. l.*

munita. Patet ergo, quia, si clericos quorumcumque episcoporum proprias ecclesias habentum iudicio eorum et consensu ordinaverint, rata ordinatio haberi possit, ita ut permaneant clerici ab eis ordinati in suorum episcoporum ecclesiis, quia istis non sunt quas dent a se ordinatis. Ita enim consecratio eorum hactenus instabilis munitur auctoritate ceterorum episcoporum, fundatur loco, in ecclesiis scilicet eorum.

CAPUT VI.

Hinc ne quis perverse contendat huiusmodi pseudoepiscopos non posse aliquando ratas facere ordinationes, quomodo nec symoniacos seu quoslibet alios hereticos, aut certe symoniacos seu quoslibet alios hereticos ratas ordinationes facere
 10 posse, quomodo et istos, atque uno modo habendos istos et illos, utputa quoniam pseudoepiscopi dicuntur isti sicut et illi, scilicet falsi episcopi; animadvertat quisquis ille est, falsum non semper uniformiter dici, sed aliquando ex parte, aliquando ex toto, quod hoc quotidiano facillime comprobatur exemplo. Dicitur equidem nummus falsus, qui tamen aliter se habet visus a vigilantibus, aliter a dormientibus. Nam ille aut in caragmate aut in materie aut certe tantum in pondere fallit,
 15 iste autem in cunctis, quia nec extitit nec existit nec existet, sed ex toto se falsum est et nichil. Unum quidem etsi humana praesumptio maximo aut minimo sui tenore fraudat, tamen vel parum aut plurimum eidem dat. Alterum diabolica illusio totius probitatis vacuum fingit nilque illi praeter solam deceptionem attribuit. Iure ergo ex
 20 catholicis pseudoepiscopus falso quidem nummo comparatur; sed quem humana ars, etsi in aliquibus imperfectum, in aliquibus tamen perfectum format. Porro ex hereticis pseudoepiscopus falso itidem nummo iure assimilatur; sed quem diabolica ars in se toto nichil existentem, in sola tamen illusione perfectum format. Ast noster nummus, quamvis falsus, alicuius tamen pretii erit, quantaecumque falsitatis fuerit. Nam si re-
 25 probatur ex pondere, probabitur ex materie et ex caragmate; aut si non ex duobus simul, ex uno tamen horum trium aliquo modo approbabitur. Ita et noster pseudoepiscopus, quantumcumque minus iustitiae in se habeat, tamen probatur apud Deum et homines sanae mentis aut ex fidei vel vitae suae sinceritate aut ex sola consecratione, quamvis reprobetur ex electione. Stertentium autem falsus nummus, quantaecumque
 30 perfectionis appareat, nil est nulliusque pretii aut momenti in qualibet parte sui exstat; quem vel credere nummum esse, fuisse vel fore, perniciosum est mendacium. Ita et hereticorum pseudoepiscopus, quantaecumque continentiae vel sanctitatis, si dici debet, videatur, apud Deum tamen et homines pervigilis cordis nichil computatur, quia quicquid sine fide est peccatum est. Quem quodamtenus credere episcopum non tan-
 35 tummodo peccatum, sed immane quoque est sacrilegium; hinc ad nostrae assertionis confirmationem libet huic opusculo aliquorum inserere commemorationem, qui nec a clero fuere electi nec a plebibus expetiti nec metropolitani iudicio a comprovincialibus episcopis consecrati, et tamen ex sola consecratione tantae auctoritatis, sanctitatis et utilitatis inventi sunt in ecclesia Christi, ut nemo nisi sacrilegus praesumat eos pseudo-
 40 episcopos in aliquo profiteri. Et primo quidem beatissimos apostolos universalis ecclesiae fundatores et principes in hoc commemoraremus, nisi iustissimum arbitraremur leges et naturas necessario tacere, ubi benedictionem, gratiam et gloriam dedit legislator et naturarum Dominus. Unde^a tanta taliumque ordinationum debita cum reverentia salutata praetermittentes nec non et illa, quam ipsi beati apostoli exemplo domini et
 45 magistri sui Asyam, Europam et Africam episcopis huiusmodi illustrarunt, maximeque beatus Petrus, qui suam Italiam et cunctas Gallias directis praedicatoribus taliter a se ordinatis post Christum currere fecit, ex posteris eorum longo post tempore duos tantum commemorandos arbitramur, qui iam promulgatis inde sacris canonibus taliter

a) *textum sequentem corruptum esse apparet, legendum videtur: tantam taliumque ordinationem*
 50 . . . nec non et illam, qua etc.

ordinati noscuntur. Sicut in Historia tripartita¹ legitur: *Perigines in Petris ordinatur episcopus; et quoniam cives eum suscipere noluerunt, Romanae civitatis episcopus iussit eum intronizari in Corintho metropoli, defuncto eius episcopo, eique, donec advixit, ecclesiae prefuit.* Sisinnius² quoque Constantinopolitanus antistes Proclum in Cizico³ consecravit, qui antequam proficisceretur ad Cizicum, cives procedentes Dalma-⁵ tium monachum episcopum sibimet ordinarunt. Mansit ergo Proclus non habens ecclesiam propriam, qui tamen in doctrina ecclesiarum Constantinopoleos valde florebat, postea in Constantinopolitana sede inthronizatus. Apparet ergo neutrum a clero vel populo fuisse electum, quos non receptos est manifestum. Superius etiam eadem histo-¹⁰ ria³ mentionem faciens secundi universalis concilii, scilicet Constantinopolitani, dicit: *Firmaverunt rursum patres Nicenam fidem et patriarchas constituerunt, distribuentes provincias, ut episcopi uniuscuiusque diocesis ad ecclesias non irent extraneas. Hoc enim primitus propter persecutionis tempus indifferenter agebatur.* Siquidem pro taliter ordinatis talem regulam alia synodus⁴ proposuit: *Si quis episcopus ordinatus ad^b parroechiam, in qua ordinatus est, minime proficiscitur, non sua culpa, sed sive populo¹⁵ respuente aut propter aliquamlibet aliam causam non necessitate factam, hunc honore ministerioque participari tantum, nec eum misceri rebus ecclesiae, in qua collectam celebrat ecclesiae, sed sustinere quod provinciae synodus suo iudicio terminaverit.* Hinc ergo perpendatur nostros catholicos olim et postea sine tribus illis capitulis consecrationem ratam optinuisse, hereticos vero omnes et nominatim symoniacos nullam omnino²⁰ nec tunc nec postea, etiamsi illis tria illa adsint capitula, videlicet electio cleri, expostulatio populi iudiciumque metropolitani; quia infidelibus nichil munditiae vel gratiae potest adherere, donec corda eorum fide mudentur. Haec tamen dicendo ita sanctorum patrum nostrorum ordinationem veneramur ex necessitate temporis et eorum maxima auctoritate, ut posteris nostris et nobis ipsis per omnia contestemur ecclesia-²⁵ sticas regulas observatum ire, quia antiquos excusat necessitas et sua libertas; modernos autem accusat sola sua voluntas et temeritas.

CAPUT VII.

Corruptor.

Audistis etiam, quia, sicut denuo quisquam baptizari non debet, ita nec denuo in³⁰ eodem ordine consecrari potest.

Correptor.

Quis dicit aut sentit denuo aliquem in eodem ordine consecrari posse? Absit a nobis sic sapere. Inter alia equidem, quae super hoc a sanctis patribus accepimus, etiam beati papae Gregorii capitulum⁵ propositum debita veneratione suscipimus. Sicut enim ipse ibi-³⁵ dem testatur, merito iudicatus est, qui tale aliquid facere fuit ausus, videlicet quia presbyterum prius lapsum ab officio deposuit et poenitentiae supposuit, qua expleta eundem rursus in eodem ordine, quasi presbyter numquam fuisset, consecravit. Quod utique nullo modo fuit aut est agendum, sed si depositus quis iniuste postea innocens reperiatur, sicut concilium Toletanum⁶ statuit, episcopo virga et anulus, presbytero planeta et orarium⁴⁰

a) cituco c. b) a parroechia c.

1) Cassiodori *Hist. eccl. tripart. l. XII, c. 8, Opp. Venet. 1729. I, col. 350.* 2) *Hist. trip. l. XII, c. 3, Opp. I, col. 348.* 3) *Lib. IX, c. 13, Opp. I, col. 311.* 4) *Conc. Antiocen. c. 18, Mansi III, col. 1316, sed in translatione, quae ab Isidoriana, prisca et Dionysiana versionibus discrepat; est enim versio, qua Cassiodorus hunc canonem profert, in Hist. tripart. l. XII, c. 8, 45 supra cit.* 5) *Lib. II, ep. 46, Opp. ed. Maur. Paris. 1705. II, 708 (Jaffé, Reg. nr. 1198).* 6) *Conc. Tolet. IV, c. 28, Mansi X, col. 627; Hinschius p. 368 (c. 27).*

reddantur, et sic per ceteros ordines unicuique quod ablatum fuit, cum deponeretur. Inventus autem in aliquo excessu leviori privatae poenitentiae satisfactio ita iniungitur, ut tamen non deponantur, sed omnino eis ordo, quem habent, conservetur. Quemadmodum ipse beatus Gregorius in fine praesentis capituli sensisse cognoscitur, quod hic
 5 subtraxisse comprobatur vafer ille et impurus, quia sensit evidenter obsistere suis cavillationibus: *Si quis*, inquit, *in levi forsitan culpa a sacerdotio venit, poenitentia indici debet et tamen ordo servari*. Nam pro criminalibus iuste depositus aut non aut vix invenitur quis licite restitutus. Quodsi iniuste depositus restituitur, quemadmodum ex concilio Toletano supra dicitur, iuste autem depositus nusquam et numquam licito restituitur, inventus autem
 10 in minus gravibus excessibus non quidem deponitur, sed eidem suo ordine reservato aliquandiu ab ipso suspenditur: quis tandem denuo a catholicis consecratus arguitur? Siquidem exceptis inreprehensibilis vitae clericis, amplius his tribus supradictis generibus in catholica non reperiuntur. Aut enim iniuste depositi erunt aut iuste aut certe non depositi; et si in levioribus culpis inventi iam quicumque plus his sunt, extra catholicam
 15 ecclesiam procul dubio sunt. Sunt enim heretici aut episcopi aut presbyteri seu diaconi vel cuiuscumque alterius gradus clerici dicti. Unde se quoque nolente Spinosulus¹ iste suae perversae intentionis initium, progressionem et finem procedente disputatione noscitur iam revelare, et velut implicitus ericius caput suum et pedes caudamque accedente aqua cogitur explicare. Constat enim eum pertinaciter defendere ab
 20 hereticis et specialiter a symoniaco ordinatos, quia in catholica, sicut in superioribus habunde monstratur, semel acceptus ordo non iteratur. Laborat quoque variis, sed vanis argumentis astruere, quod a symoniaco, ut dicitur, ordinati sine poenitentia et manus impositione debeant in clero catholico haberi et in eo permanere, utputa quibus nichil desit in nullo gratia. Nos vero sufficientibus sanctorum patrum superius² comprobavi-
 25 mus testimoniis symoniacos hereticos peiores esse pessimis Arrianis. Et si adhuc dubitatur, an symoniaci sint habendi heretici, revolvantur catholicorum patrum de diversis heresibus libri, scilicet Epiphanii, Filastri, Augustini ceterorumque, qui inde sunt scribere conati, et in omnibus deprehenduntur symoniani, qui et symoniaci, in cathologo hereseon primi, quorum auctor Symon si damnari ut manifestus hereticus
 30 meruit, quia estimavit vel cogitavit Spiritum sanctum pecunia se posse mercatum iri et quibus vellet largiri, videant ipsi, quid mereantur, quia certissime credunt se episcopos pecunia intercedente posse vel potuisse fieri et consecrationes vel ordinationes aecclesiasticas cuiquam impertiri. Nisi enim hoc se posse crederent, a tanta praesumptione se suspenderent. Ex qua certe sua estimatione si Symon ille pessimis Arrianis
 35 peior evidenter praedicatur, quoniam sibi Spiritum sanctum subicere quaesivit, symoniani eius, quoniam omnino tantum nefas credunt, quibus iam peiores erunt? Neque enim peiores Arrianis in toto hereseon catalogo dinoscuntur. Palam ergo est symoniacos sicut tempore ita et errore reliquis hereticis priores esse. Verum ne supra modum praegravari se a nobis causent, pares eos Arrianis tandem concedimus, quam-
 40 vis auctorem eorum Symonem Arrianis perversiorem praemonstraverimus, quo utique perversiores isti eius discipuli probantur. Qua certe parilitate concessa necesse erit symonianos cum sibi paribus Arrianis parem etiam contra se a catholicis expectare sententiam. Itaque iam non nostris, sed antiquissimorum et per omnia catholicorum et orthodoxorum patrum impetantur spiculis et obruantur sententiis, ut secundum Salo-
 45 monis elogium, qui se divites affectant, nichil se nisi extremam inopiam habere vel sero erubescant, sive iuxta deiloqui patris eius attestationem, ubi evigilaverint a somno suo omnes viri divitiarum, nichil in manibus suis, id est ordinationibus, inveniant. Primo tamen hic calumpniae eorum summa suffigatur, ac deinde evidentibus patrum fulminibus confodiatur.

Prov.¹ 13, 7.
 Ps. 75, 6.

50 1) Cf. Hieronymi epist. 69. ad Oceanum. 2) C. 3.

CAPUT VIII.

Corruptor.

Unde supra in canonibus apostolorum, quos sanctus Ysidorus¹ recipiendos esse confirmat: *Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus secundam manus impositionem acceperit ab aliquo, deponatur et ipse qui eum ordinare temptaverit. Nam eos, qui ab eiusmodi baptizati fuerint vel ordinati, neque fideles neque clericos esse possibile est*².

Correptor.

Cum dicit: 'Unde supra', patet quod praecedens capitulum sancti Gregorii supposito capitulo apostolorum ideo coniungat, ut nil differre catholicorum et hereticorum ordinationem astruat, dum quod sanctus Gregorius super catholicorum ordinationem specialiter protestatur, iste ad hereticorum partem generaliter transferre conatur, quasi apostoli vetuerint ab hereticis, ut dicitur, ordinatos secundam manus impositionem a catholicis accipere. Hinc ex apostolorum canonibus sola capitula L non tantum auctoritate beati Ysidori, quantum sanctissimi papae Clementis et plurimorum successorum eius novimus debere recipi; sed sicut ex authenticis et antiquis exemplaribus poterit probari, praesens capitulum constat istic proprio sensu et integritate circa sui finem fraudari et privari, et alienum figmentum eidem appositum sub specie veri. Nam in antiquioribus et veracioribus canonibus ita invenitur: *Si quis secundam manus impositionem acceperit, deiciatur ipse et qui eum reordinare temptaverit, nisi forte eum ab hereticis ordinatum comprobaverit*. Porro quod caupo ille nequissimus subtracto vino cf. Ier. 2, 13. Soreth admiscuit ex cisternae dissipatae aquis, ut propinaret a se deceptis, dicendo ab eiusmodi baptizatos vel ordinatos non posse neque fideles neque clericos esse, nec in isto sanctorum apostolorum nec in aliquo catholicorum patrum invenitur canone. In qua sua fraudulenta praesumptione vel profanae vocis novitate sole clarius innotescit, quam sit recipiendus vel audiendus in praecedenti aut subsequenti sua disputatione. Manifeste enim impugnat et, quantum in se est, cassat et evacuare contendit sanctam Nicenam synodum, quae etiam capitulum³, quod nobis freneticus ille putavit ad defensionem sui in subsequentibus obiciendum, continet: in quo Cathari scilicet viciniore catholicae fidei heretici, si quando ad catholicam veniunt, manus impositionem accipere sicque in catholico clero permanere censentur. Neque enim putandum est sanctos patres id statuisse de Novatianorum laicis, qui nullam manus impositionem pro adipiscendis ordinibus acceperunt, sed de illorum clericis, quibus a suae sectae praepositis manus imposita fuit, ut ad quodlibet ministerium promoverentur altaris. Quibus ad catholicam venientibus cum a catholicis sacerdotibus manus imponitur, nonne secundam manus impositionem accipere noscuntur? Quam ideo a catholicis accipiunt, quia ab hereticis ordinati comprobantur, ut in supra dicto canone apostolorum secundum antiquam veritatem legitur, quam hic mendosus emendator subtrahere non veritus, etiam sancto Niceno concilio publicas iniurias irrogasse deprehenditur. Quin etiam illa eius conclusio consideretur, in qua diffinivit ab eiusmodi baptizatos vel ordinatos nec fideles nec clericos esse posse. Quod si ita est, ut de ceteris interim taceatur, constat Novatianos hereticos ad catholicam transeuntes quasi a facie leonis fugere, sed ursum eis occurrere, dum per impositionem manus catholici sacerdotis hoc eis ad perniciem confertur, ne deinceps ipsi vel ab eis baptizati aut ordinati possint fideles aut clerici haberi. Sane hoc pacto tolerabilius illis fuerat sic permanere, quam ad catholicam accedere et inibi manus impositionem post illam, quam a suis acceperant, accipere. Dupplici namque contritione contriti pro-

cf.
Amos 5, 19.

1) Praefatio Pseudo-Isidori §. 4, Hinschius p. 17. 2) Can. 68 (67); in hac autem versione sententia omissa est: εἰ μήτε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν, quod Humbertus protinus optimo iure corripit. 3) C. 8.

bantur, quorum baptisma vel clericatus nil iam esse posse praedicatur. Sed absit a nobis hoc vel leviter estimare. Alioquin et Nicena synodus convincitur errorem non amputasse, sed propagasse, sanctique patres auctoritatem eius secuti, quibuscumque hereticis ad catholicam eorum transeuntibus manus imposuere, ex malis peiores hic et
 5 in futuro effecere. Hinc ergo calumpniator ille, si caecus utrobique non est, iam evidenter recognoscere potest nec laicos hereticorum ad communionem nec clericos ad clerum in catholica debere suscipi sine impositione manus catholici sacerdotis post illam, quam a suis accepisse sciuntur. Etenim si laici fuerint, per manus impositionem et chrismatis unctionem in fide confirmantur, si clerici, nichilominus per manus imposi-
 10 tionem permanent in ordine, quem hactenus habuisse videbantur. Unde liquet secundam manus impositionem authenticam esse et pernecessariam, si tamen a catholicis post hereticos, non autem post catholicos fiat. Quae tamen manus impositio, si prudenter advertitur, nequaquam secunda aut altera recte, sed rite dicitur. Nam beatus papa Innocentius¹ omnium hereticorum manus impositionem esse pravam protestatur,
 15 rectam autem catholicorum. Si ergo hereticorum manus impositio prava est, catholicorum autem recta, patet illam pravam ex quadam recte omnino vana similitudine abusive dici primam, istam vero rectam nichilominus abusive dici secundam, cum nulla substantialiter seu accidentaliter ad invicem habeant connumerationem. Nam si haec, quae abusive dicitur secunda, nichilominus prava vel pravior esset, non^a iam abusive,
 20 sed vere diceretur secunda. Nunc vero cum sit illa prava, ista autem recta, constat in duabus rebus sibi omnino contrariis et dissimilibus non debere dici primam et secundam, sed unam illam, unam et istam. Identidem sentiendum et de ordinationibus sive, ut obtrectatores contendunt, de reordinationibus. Denique si hereticus post hereticum alicui manus imponat, prava vel pravior est reordinatio et ideo nec ordinatio,
 25 sed geminata dampnatio. Si autem catholicus post hereticum, recta et una habetur haec ordinatio et ideo non reordinatio, sed unica purgatio; quam si catholicus post catholicum iterare, ut putatur, praesumit, rectum sine ambiguitate pravo confundit, et ideo non dicendus est reordinasse, sed se et alium a recto ad pravum seduxisse vel attraxisse. Propter quod, praemisso apostolorum capitulo, iudicandi sunt ambo scilicet
 30 deponendi, quia catholicam ordinationem iterandam putantes par periculum incurrerunt. Haec cum ita sint, solis symoniacis praefata patrum regula in nullo putatur esse necessaria, quasi ipsi aut non computandi sint heretici, aut certe eiusmodi, quibus a catholica nil gratiae spiritualis possit conferri, utputa quibus plenitudo sancti Spiritus ad votum, sive gratis sive non gratis eam largiri velint, famulatur vel obsequitur.

35

CAPUT IX.

Verum quia a catholicis adversus hereticos clamatur, cum utrique se profiteantur catholicos et alterutro vel invicem se dicant hereticos, ita ut in huius plagosae Egypti palpabilibus hoc nostro tempore tenebris non facile perspicere possit, quis cuius spiritus sit, praetermissis omnibus his, de quibus inpraesentiarum dubitari potest, catholici an
 40 heretici habendi sint, ad duos tantum ex antiquissimis retorqueatur stilus, quos certos et diffamatos hereticos et a sanctis patribus concorditer sententia damnatos ab initio fuisse ambigit nullus. Et priorem quidem sancti apostoli, alterum vero detexerunt et damnaverunt omni mundo reverendi patres sanctae Nicenae synodi et post eos, quotquot fuere vel sunt catholicae fidei. Dicimus autem Symonem magum cum suis symonia-
 45 nis et Arrium Alexandrinum presbyterum cum suis Arrianis, quorum prior, quamvis a sanctis patribus reputetur peior, tamen quia pares in heresi utrosque esse supra con-

a) nam c.

1) V. *infra* p. 118. c. XII.

cessimus, contra fusile scutum et armaturam perfidi et redivivi Symonis vibremus et contorqueamus iacula sanctorum patrum, quibus impugnata et expugnata fuit artificiosa armatura vesani Arrii nec iam usquam comparentis. Et primo quidem prolatis catholicorum patrum testimoniis atque regulis ostendatur, Arrianorum et aliorum hereticorum baptismum quanti habuerint, vel quid esse senserint. Itaque in sanctorum patrum apostolorum canonibus, quos hic noster contradictor auctoritate sancti Ysidori recipiendos esse superius dixit, et nos potius auctoritate beati papae Clementis plurimorumque successorum illius, capitula haec duo sine dubio reperiuntur.

Episcopum¹ aut presbyterum hereticorum suscipientem baptismum damnari praecipimus. Quae enim conventio Christi ad Belial, aut quae pars fidei cum infidei? 10
Sequitur alterum eiusmodi^a.

Episcopus² aut presbyter, si eum, qui secundum veritatem baptismum habuerit, rebaptizare praesumpserit, aut si pollutum ab impiis hereticis non baptizaverit, deponatur tamquam deridens crucem Domini nec veros sacerdotes a falsis sacerdotibus omnino discernens. 15

Quae utique regula, quia multa sui subtilitate offendeat plurimos et scandalizabat, ab apostolorum successoribus est remota et quodam temperamento circumlita, ut baptismum, id est aquae intinctionem, sub invocatione^b Trinitatis permitterent esse ratam, decernerentque nullomodo iterandam, si constiterit in nomine eiusdem sanctae Trinitatis peractam. Quo certe permittendi verbo usus est et beatissimus Leo³: *Hereticorum⁴ baptismum*, inquit, *ratum esse permittimus*. Sed et gloriosus martyr et pontifex Cyprianus quid de hereticorum baptismo senserit, ex concilio ipsius evidenter cognosci poterit. Eadem enim contra illud cum suis coepiscopis sanxit, quae et praefati canones apostolici. Sed praevaluit posterior regula, quia et plures revocabat et disceptationes sapientium removebat et indocti vulgi animositatem reprimebat. Porro quod permit- 25 titur, quamvis sit licitum, non tamen usquequaque censetur bonum, sicut beatus Iohannes Chrisostomus de huius verbi proprietate in expositione super Matheum⁴ latius disserens ait: *Vidit itaque Iudaeos Moyses propter delectationem carnalem circa studia sacrificiorum esse deditos, et si mandasset eis recedere a sacrificiis, non fuerat audendus, quia annosa passio medicamento momentaneo non curatur; iussit eis sacrificare³⁰ quidem, sed non iam daemonibus sicut in Egypto, sed Deo vivo. Dimidium mali permisit, ne totum perderet bonum. Hac ratione permisit etiam illis dare libellum repudii, quia melius iudicavit permittente lege matrimonia solvi, quam odio compellente homicidium fieri. Permisit eis malum facere, ne facerent peiora. Ergo hoc permittendo non eis Dei iustitiam demonstravit, sed cum peccato abstulit culpam peccandi,* 35 *ut quasi secundum legem agentibus eis peccatum suum non videatur esse peccatum; utputa si quis habet servum, qui furatur et inebriat se, considerans dominus, quia, si utrumque insimul mandaverit observare, nichil proficit, mandat illi, ut bibat quidem quantum vult, sed publice bibat, ut paulatim discat obaudire praeceptis. Sic permissum est et repudium, malum quidem, tamen licitum. Hac ratione et apostoli praeceperunt* 40 *secundas adire nuptias propter incontinentiam hominum. Nam secundam quidem accipere secundum praeceptum apostoli licitum est, secundum autem veritatis rationem vere fornicatio est. Sed cum permittente Deo publice et licenter committitur, fit honesta fornicatio, propterea benedixit Dominus, quia Moyses hoc permisit, non praecepit. Aliud est enim praecipere, aliud permittere. Quod enim praecipimus volumus, quod* 45

a) rubrum est. b) invocationem c.

1) Can. 46, Hinschius p. 30. 2) Can. 47. l. c. 3) Plura similis sententiae, sed ipsa haec verba apud Leonem M. non inveni, neque inter genuina eius opera exstare puto.
4) Opus imperf. in Matth. hom. 32, Opera t. VI, p. cxxxiv.

autem permittimus nolentes praecipimus, quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non possumus. Huc usque Chrisostomus. Cuius egregii viri efficax allegatio cum plurimis et maximis auctoribus et doctoribus, tum etiam hoc iam trito proverbio suffulcitur: Permittit Deus fieri quod non vult.

5

CAPUT X.

Verum in subsequentibus evidentius apparebit, quantae imperfectionis hereticorum baptismus sit. Beatus papa Syricius¹ Tarraconensi episcopo inquirenti sic super baptismo respondit: *Prima paginae tuae fronte signasti baptizatos ab impiis Arrianis plurimos ad fidem catholicam festinare, et quosdam de fratribus nostris eosdem denuo*
 10 *baptizare velle, quod non licet, cum hoc fieri et apostolus vetet et canones contradicant, et post cassatum Ariminiense concilium missa ad provincias a venerandae memoriae praedecessore meo Liberio generalia decreta prohibeant. Quos nos cum Novatianis aliisque hereticis, sicut est in synodo^a constitutum, per invocationem solam septiformis spiritus episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus. Quod etiam*
 15 *totus oriens occidensque custodit. A quo tramite vos quoque posthac minime convenit deviare, si non vultis a nostro collegio synodali sententia separari. In quo denique decretali capitulo aperte innuitur non uniformem sed biformem regulam super susceptionem venientium ab hereticis catholicos a tempore apostolorum usque Liberium papam retinuisse, eundemque post cassatum Ariminiense concilium generali decreto primitus*
 20 *prohibuisse, ne ab Arrianis baptizati rebaptizarentur a catholicis, sed per episcopalis manus impositionem catholicorum conventui sociarentur. Sed quantae imperfectionis in catholica habeantur ab hereticis baptizati, beatissimus papa Innocentius² prolata sanctae Romanae ecclesiae antiqua et authentica regula liquido ostendit dicens: Nostrae lex est ecclesiae venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus im-*
 25 *sitionem laicam tantum tribuere communionem nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare. Ex qua regula patet, quid sancti patres de baptizatis ab hereticis sentiant, quos non dico ad aliquem sacri altaris gradum, sed nec ad solum clericatus honorem promoveri consentiunt, exceptis, ut supra dictum est, Cataris.*

Quid etiam clarissimus doctor fidei Leo de baptismo hereticorum senserit, quamvis
 30 *superius³ copiose expositum sit, eius tamen capitulum super hoc denuo hic inserere minime nos piguit: Hi qui baptismum ab hereticis acceperunt, cum baptizati ante non fuissent, sola sancti Spiritus invocatione per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt. Et hanc regulam, ut scitis, servandam in omnibus ecclesiis praedicamus, ut lavachrum semel initum nulla*
 35 *iteratione violetur, dicente apostolo: 'Unus Deus, una fides, unum baptisma'. Cuius ab-*
 40 *lutio nulla iteratione temeranda est, sed, ut diximus, sola sanctificatio sancti Spiritus invocanda est, ut quod ab hereticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur. Unde supra idem doctor⁴: Sunt qui non se baptizatos nesciunt, sed cuius fidei fuerint, qui eos baptizaverunt, se nescire profitentur, unde quoniam quolibet modo formam*
baptismatis acceperunt, baptizandi non sunt, sed per manus impositionem invocata
virtute Spiritus sancti, quam ab hereticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt. Beatus quoque Eusebius⁵, ante Melchiadem et Silvestrum Romanam ecclesiam gubernans, de suscipiendis hereticis ita Gallicanos episcopos instruxit: Quod signifi-

Eph. 4, 5.

a) synodum c.

45 1) *Epist. I, c. 1, Hinschius p. 520 (Jaffé nr. 255).* 2) *Epist. ad Macedones c. IV, Hinschius p. 550; cf. p. 105, n. 2.* 3) *C. II.* 4) *Epist. 159. ad Nicetam c. 7.* 5) *Leo epist. 167. ad Rustic. Inquis. 18, ed. Ballerini I, col. 1428 (Jaffé nr. 544).* 6) *Epist. 1, c. 1, Hinschius p. 230.*

castis, quid de conversis hereticis fieri debuisset, scitote nos eos, qui in sanctae Trinitatis fide baptizati sunt, per impositionem manus suscipere. Item unde supra Campaniae et Tusciae episcopis¹: *Hereticos omnes, quicumque ad gratiam Dei convertuntur et in sanctae Trinitatis nomine credentes baptizati sunt, Romanae ecclesiae tenentes regulam per manus impositionem reconciliari praecipimus.* Manus impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est. Quae ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus nec tempore apostolorum ab aliis, quam ab ipsis apostolis legitur, aut scitur peracta esse, neque ab aliis, sicut iam dictum est, quam ab illis, qui eorum locum tenent, unquam perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter praesumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum nec inter ecclesiastica umquam reputabitur sacramenta. Unde¹⁰ supra ex concilio Arelatensi², cuius auctor beatus papa Silvester fuisse dicitur: *Si ad ecclesiam aliquis de heresi venerit, interrogent eum de symbolo, et si viderint eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei imponatur, tantum, ut accipiat Spiritum sanctum.* His ergo et aliis huiusmodi sanctorum patrum quampluribus testimoniis manifeste instruimur, catholicae fidei fundatores et praedicatores quanti¹⁵ habuerint hereticorum baptismum, manus quoque eorum impositionem, quae utraque sine chrismate non fuerunt. Nempe ex eis ad catholicam venientes et manus impositionem cum invocatione sancti Spiritus accipiunt ab episcopis catholicis et sacro chrismate perunguntur, quasi qui nil horum hactenus habuerint.

CAPUT XI.

20

Praeterea hinc iam prolatis aliis sanctorum patrum regulis monstrare laborabimus, quanti aestimaverint, immo decreverint, hereticos habendos in qualibet actione sua vel conversatione, quos peiores paganis et Iudaeis iudicare, sicut ex beati Iohannis Chrysostomi super Matheum³ expositione docemur clarius luce. Ait enim: *Rex cum viderit in ecclesia Christi non vestitum veste nuptiali, id est fide vera, iubet ministros* 25 *suos, id est malos spiritus seductionum, nam mala per malos spiritus reddit, qualis fuit spiritus erroris, quem misit Deus, ut seducat Achab, sicut scriptum est in tertio libro regnorum, vel qualis est operatio erroris, quem dabit eis Deus qui caritatem Dei non receperunt, ut credant mendacio.* Et post pauca: *Et apprehendentes eum per ipsa opera, per ipsa consilia eius, mittunt eos in tenebras exteriores, id est in errorem gentilium, Iudaeorum vel hereticorum.* Et forsitan propinquiores sunt tenebrae gentilium, exteriores autem Iudaeorum, peius autem exteriores hereticorum, quoniam gentiles veritatem spernunt, quam non audierunt, Iudaei autem, quam non crediderunt, heretici autem, quam audierunt et didicerunt. Ipsarum quoque hereticorum tenebrarum quaedam sunt prope lucem veritatis, aliae autem longius a veritate et ideo nigriores, aliae³⁵ autem amplius longe et ideo pressiores et exteriores, id est in hereses perversissimas. Ex qua Chrysostomi sententia convincuntur heretici paganis et Iudaeis peiores, quamvis ex ipsis hereticis sint quidam veritati, id est catholicae fidei, propinquiores, quidam autem longinquiores. Porro in quibus heretici a catholicis sint devitandi et velut pagani aut Iudaei procul habendi, et ex multis sanctorum patrum docemur scriptis et ex⁴⁰ subiectis catholicorum conciliorum capitulis.

Ex concilio Laodicensi⁴ cap. VI.*Non concedendum hereticis ingressus domus Dei in heresi permanentibus.*

Item ex eodem concilio cap. IX.

*Non accedendum ad cymiteria vel quae martyria dicuntur hereticorum catholicos*1) *Epist.* 3, c. 21, Hinschius p. 242. 2) *Conc. Arelat.* I, can. 8, Hinschius p. 320. 453) *Opus imperf. in Matth. hom.* 41, *Opera VI*, p. CLXXVI. 4) *Versionis Isidorianae*, Hinschius p. 274, 275.

orationis gratia et petendae curationis intrare, sed et qui ierint, si sunt fideles, incommunicabiles factos ad poenitentiam usque ad aliquid temporis redigi. Poenitentes autem eos et se errasse confessos suscipi oportere.

Item ex eodem cap. X.

⁵ *Eos, qui ad ecclesiam pertinent indifferenter, filios proprios hereticorum nuptiis minime sociari debere. Cui capitulo concordans Cartaginense concilium¹ statuit, ut filii clericorum gentilibus aut hereticis vel scismaticis matrimonio non coniungantur, et ut episcopi vel quicumque clerici in eos, qui catholici christiani non sunt, etiamsi consanguinei sint, per donationes rerum suarum nichil conferant.*

¹⁰ Item ex concilio Laodicensi cap. XL.²

Non oportet cum omnibus hereticis miscere convivia, et vel filios vel filias dare, sed magis accipere, si tamen profiteantur se christianos futuros esse catholicos.

Item ex eodem concilio cap. XLII.³

¹⁵ *Non oportet hereticorum eulogias^a accipere, quoniam istae maledictiones magis sunt quam benedictiones.*

Item ex eodem concilio cap. XLVI.⁴

Non oportet cum hereticis vel scismaticis orare.

Item ex eodem cap. XLVII.⁵

Non oportet a Iudaeis vel hereticis feriatica, quae mittuntur, accipere.

²⁰ Unde supra in canone apostolorum⁶.

Episcopus, presbyter aut diaconus, qui cum hereticis oraverit, tantummodo communione privetur. Si vero tanquam clericos ortatus fuerit eos agere vel orare, damnetur.

Unde supra ex decretis Fabiani papae⁷.

²⁵ *Omnes, qui rectam non docent doctrinam vel rectam non tenent fidem, accusatores neminem recte credentium accusare possunt, quia infamia sunt notati et a sinu matris ecclesiae apostolico mucrone usque ad rectam conversionem et reversionem eorum abscisi. Unde apostolica auctoritate cum omnibus eiusdem apostolicae atque universalis ecclesiae filiis^b statuantes sancimus, ut omnes, qui in catholica fide suspecti sunt, in³⁰ accusatione recte credentium non suscipiantur, quia suspecti omnes semper sunt amovendi et non recipiendi. Merito ergo reprobatur eorum accusatio, qui in recta fide suspecti sunt, nec eis omnino esse credendum.*

Item ex decretis beati Dionisii papae et martyris⁸.

³⁵ *Crimina, quae episcopis inpingi dicis per alios, non sinas ullo modo fieri, nisi per ipsos, qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et inreprehensibiles apparuerint et actibus docuerint publicis omni se carere suspitione et inimicitia et inreprehensibilem fidem conversationemque ducere. Nemini enim de se confesso credi potest super*

a) vel benedictiones superscriptum est. b) filii c.

¹) Conc. Carthaginense a. 397, quod in coll. Hispana tertium nuncupatur, c. 12. et 13,
⁴⁰ Hinschius p. 298. ²) Immo XXXI. ³) Immo XXXII. ⁴) Immo XXXIII. ⁵) Immo
XXXVII, quod plura continet. ⁶) C. 45, Hinschius p. 30. ⁷) Epist. 1, c. 5, Hinschius
p. 158. ⁸) Epist. 2. ad Severum episc. c. 4, Hinschius p. 19.

crimen alienum, quoniam eius omnisque rei professio periculosa est et admitti non debet.

Ex decretis quoque Gaii papae Felici episcopo¹.

Primum quidem scias paganos et hereticos non posse christianos accusare aut vocem infamationis inferre. 5

His et huiusmodi catholicorum patrum decretis et sententiis evidenter agnoscitur hereticis domus Dei ingressus interdici et ab omni catholicorum communione eos removeri, scilicet orationum, conviviorum, nuptiarum vel matrimoniorum vel donationis rerum aut patrimoniorum, nec accusandi catholicos vel testificandi contra eos licentiam concedi, quorum etiam cymiteria orandi causa intrare vel eulogias aut feriatia accipere 10 omnino vetantur catholici. Unde nemo ambigit hereticos per omnia a catholicis repudiandos, sicut aut certe plus quam Iudaeos vel paganos, quia in istis adhuc est spes fidei, ut supra² dictum est, in illis autem iam pugna discordiae.

CAPUT XII.

Sed iam nunc attendamus, quid sancti patres senserint de hereticorum ordinibus 15 aut potius ordinationibus.

Ex epistola beati Innocentii papae episcopis Macedoniae³.

Ventum est ad tertiam quaestionem, quae pro sui difficultate longiorem exigit disputationem, cum nos dicamus ab hereticis ordinatos vulneratum per illam manus impositionem habere caput, et ubi vulnus infixum est, medicina adhibenda est, ut sanitatem possit recipere. Quae sanitas post vulnus secuta sine cicatrice esse non poterit, atque ubi poenitentiae remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum 20 *habere non posse. Nam sicut legitur: 'Quicquid tetigerit immundus, immundum erit', quomodo id ei tribuetur, quod munditia ac puritas consuevit accipere? Sed econtra asseritur, eum, qui honorem amisit, honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia nichil in dante erat, quod ille posset accipere. Et verum est certe, quia, quod non habuit, dare non potuit. Damnationem utique, quam habuit, per pravam manus impositionem dedit. Et qui particeps factus est damnato, quomodo habet honorem accipere, invenire non possum.*

Hinc iam a symoniacis ordinati evigilent tandem et tanto tonitru tantoque fulmine 30 tam egregii inter egregios pontificis subito turbati et confusi, quid ab ordinatoribus suis acceperint, saltem sero recognoscant, aut symoniacos nec esse nec dici debere hereticos, si possunt vel audent, rationabiliter nos edoceant.

Nempe ab hereticis ordinati per illam manus impositionem vulneratum habere docentur caput, quia *quicquid tetigerit immundus, immundum erit*. Constat ergo omnem 35 hereticum immundum esse. Quicquid tangit, procul dubio immundum fit secundum 1b. dictum Domini in lege Moysi.

Neque enim ab immundo heretico potuit aut poterit tribui, quod munditia ac puritas accipere consuevit, cuius cor sincera fide constat non esse mundatum. Cui ergo nichil munditiae ac puritatis potuit tribui, quid aliud poterit illi tribuere, quemcum- 40 que^a tetigerit, nisi immunditiam, quam solam habet? Ergo restat, ut nil aliud quam immundus sit, quem immundus tangit, quia damnationem, quam habet, dat per pravam suae manus impositionem. Nec enim, qui honorem non habet, honorem dare potest. Et ubi nil est in dante, nichil est quod possit quis, etiamsi omnimodis cupiat, accipere. Itaque accipit damnationem, quam habet ille, qui sibi facit pravam et non rectam manus 45 impositionem. Huiusmodi ergo ordinatus, ut^b putatur, damnato, id est heretico, particeps

a) quaecumque c. b) an utputa?

1) C. 2, Hinschius p. 214. 2) V. praefationem. 3) C. 3, Hinschius p. 550.

factus ex illa sua ordinatione, inrecuperabilis est in honore, decernitur^a a tanto pontifice. Censet enim eius vulnere, quod utique capiti illius infixum est, necessariam esse poenitentiae medicinam.

Quam etiamsi sanitas sequatur, cicatrix tamen ex toto iam non exterminatur, 5 quia post poenitentiam nemo ad ecclesiasticum admittendus est honorem. Claret ergo duppliciter eos repelli, qui ab hereticis comprobantur ordinati, scilicet quia facti sunt eorum participes, et quia poenitentes. Unde perpendant, quantam ruinam incurrerint, quibus etiam ipsa medicina, id est poenitentia, ne ad honorem ecclesiasticum aspirare debeant, obsistit. Sed ne aucupantes verba tantum et negligentes sensa putent se ali- 10 quid tenere in eo, quod in praefato capitulo legitur, eum, qui honorem amisit, honorem dare non posse, et qui particeps factus est damnato, quasi dictum sit de illo, qui quondam honorem habuit et postea amisit, vel qui quondam regulariter ordinatus et postea damnatus fuerit, agnoscant non sic accipiendum ex aliis divinis scripturis, sed quia amisit, ubi inordinate honorem accipere quaesivit, ibique damnatus extitit, ubi hereticus 15 fieri non timuit. Velut accipiendo enim amisit aut certe damnatus fuit, quia, ne deinceps honorem ecclesiasticum accipere possit, promeruit, secundum quod psalmista ait: *Deiecisti eos, dum allevarentur*. Non enim ait: '*Deiecisti eos, postquam elevati sunt*', Ps. 72, 18. sed '*cum elevarentur*'.

CAPUT XIII.

20 Beatus quoque Gregorius in *Moralibus* de strutione, quod privasset eam Deus sapientia^b nec dedisset illi intellegentiam, loquens ait: *Quamvis aliud sit privare, Iob 39, 17. aliud non dare, hoc tamen repetit subdendo: 'non dedit', quod praemisit: 'privavit'. Ac si diceret, quod dixi 'privavit', non iniuste sapientiam abstulit, sed iuste 'non dedit'. Unde et Pharaonis cor Dominus obdurasse describitur, non quod ipse duritiam con-* 25 *tulit, sed quod exigentibus meritis nulla illud desuper infusi timoris sensibilitate mol-* *livit*. Hinc ex ipsius beati Gregorii dictis ostendatur, utrum symoniacus sit habendus aut dicendus hereticus.

Ex epistola eius ad Brunichildam reginam Francorum².

Nec illud praeterimus, sed omnino execrabile et esse gravissimum detestamur, eo 30 *quod sacri illic ordines per symoniacam heresim, quae prima contra ecclesiam orta et districta maledictione damnata est, conferantur. Hinc ergo agitur, ut sacerdotis dignitas in despectu et sanctus sit honor in crimine. Perit utique reverentia, adimitur disciplina, quia qui culpas debuit emendare committit, et nefaria ambitione honorabilis sacerdotii ducitur in depravatione censura. Nam quis denuo veneretur quod vendi-* 35 *tur, aut quis non vile putet quod emitur? Unde valde contristor et terrae illius con-* *doleo, quia, dum Spiritum sanctum, quem per manus impositionem omnipotens Deus hominibus largiri dignatur, divino munere habere despiciunt, sed praemiis assecun-* *tur, sacerdotium illuc subsistere diu non arbitror. Nam ubi dona supernae gratiae venalia iudicantur, ad Dei servitium non vita quaeritur, sed magis contra Deum* 40 *pecuniae venerantur.*

Item Theoderico et Theudeberto regibus Francorum³.

Fertur symoniaca heresis, quae prima contra Dei ecclesiam diabolica plantatione surrepsit et in ipso ortu suo zelo apostolicae ultionis percussa atque damnata est, in regni vestri finibus dominari. Cum in sacerdotibus fides sit eligenda cum vita; si

46 a) an ut decern.? b) sapientiam c.

1) *Moral.* l. XXXI, c. 14, *Opp.* I, col. 1018. 2) *Lib.* IX, ep. 109, *Opp.* II, col. 1015 (*Jaffé* nr. 1743). 3) *Lib.* IX, ep. 110, l. c. col. 1016 (*Jaffé* nr. 1744).

1ac. 2, 26. *vita deest, fides meritum non habet, beato Iacobo attestante, qui ait: 'Fides sine operibus mortua est'. Quae enim opera esse valeant sacerdotis, qui honorem tanti sacramenti convincitur optinere per praemium? Ex qua re agitur, ut ipsi quoque, qui sacros ordines appetunt, non vitam corrigere, non mores componere studeant, sed divitias, quibus honor sacer emitur, congregare. Hinc fit etiam, ut insontes et pauperes a 5 sacris ordinibus prohibiti despectique resiliant. Et dum innocentia pauperis displicet, dubium non est, quod praemium illic delicta commendet, quia ubi aurum placet et vitium. Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam letale vulnus infigitur, verum etiam excellentiae vestrae regnum episcoporum culpa, quorum magis intercessionibus iuvare debuerat, praegravatur. Si enim his dignus sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed praemiorum copia suffragatur, restat, ut nichil sibi in honore ecclesiastico gravitas, nichil deffendat industria, sed totum auri profanus amor optineat. Et dum vitia honor remunerat, in locum ultoris is, qui fortasse fuerat ulciscendus, adducitur, atque hinc sacerdotes non proficere, sed perire potius indicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando 15 populum orationis clippeo tueatur, qui iaculis se hostium ferendum exponit? Aut quidem de se fructum producturus est, cuius gravi peste radix infecta est? Maior ergo metuenda est locis illis fore calamitas, ubi tales intercessores adducuntur ad locum regiminis, qui Dei in se magis iracundiam provocent, quam per semet ipsos populis placare debuerant.*

20

Item idem Siagrio episcopo Augustudunensi¹.

Nuntio apud nos olim discurrente vulgatum est, quod in Galliarum partibus sacri ordines per symoniacam heresim conferantur, et vehementi taedio moeroris afficimur, si in ecclesiasticis officiis quenquam habet locum pecunia et fit saeculare quod sacrum est. Quicumque ergo hoc pretii studet datione percipere, sacerdos non esse, 25 sed dici tantummodo inaniter concupiscit. Quid scilicet, quid per hoc agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus, qui dare pretium suffecerit, estimetur? Ex qua re, si recti libraminis examinatione pensetur, dum improbe ad inanem gloriam locum festinat humilitatis arripere, eo ipso magis, quo honorem quaerit, indignus est. Sicut autem 30 is, qui invitatus rennuit, quaesitus refugit, sacris est altaribus admovendus, sic qui ultro ambit vel importunum se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora conscendere, quid agit, nisi ut crescendo decrescat et ascendendo exterius interius in profunda descendat? Itaque, frater karissime, in sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, sit simplex sine venalitate consensus. Pura praeferatur 35 electio, ut ad summam sacerdotii non suffragio venditorum proventus, sed Dei credatur iudicio; nam quia grave omnino facinus est Dei donum vel pretio comparare vel vendere, evangelica est testis auctoritas. Templum enim Dominus et redemptor noster ingressus cathedras vendentium columbas evertit. Quid aliud est columbas vendere, nisi pretium de manus impositione accipere et sanctum Spiritum, quem omnipotens 40 Deus hominibus tribuit, venundare? Quorum sacerdotium ante Dei oculos cadere cathedrarum utique patenter eversione signatum est. Et tamen exerit adhuc nequitiae pravitas vires suas. Nam cogit vendere, quos decepit, ut emerent, et dum non attenditur, quod divina voce praecipitur: 'Gratis accepistis, gratis date', agitur, ut crescat et geminata fiat in uno eodemque delicto condicio, ementis scilicet et vendentis. Et cum 45 liqueat hanc heresim^a ante omnes radice pestifera surrepsisse atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non cavetur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem convertitur, et ad hoc, ut fiat hereticus, promove-

a) eresim h. l. c.

1) Lib. IX, ep. 106, l. c. col. 1007 (Jaffé nr. 1747).

tur? Plerumque igitur adversarius animarum, dum non potest in his, quae ad faciem sunt, prava surripere, callide specie quasi pietatis iniecta nititur subplantare, suadetque forsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari, dummodo vel sic venena mortifera elemosinae celata obumbratione transfundat. Nam
 5 nec venator feram, nec avem auceps deciperet, vel piscem piscator caperet, si aut ille laqueum in aperto proponeret, aut ille anum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metuenda et cavenda est hostis astutia, ne, quos aperta nequit temptatione subvertere, latenti telo valeat trucidare. Neque enim elemosina reputanda est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia, qui hac intentione male accipit,
 10 ut quasi bene dispenset, gravatur potius quam iuvatur. Elemosina redemptori nostro illa placet, quae non de illicitis et iniquitate congeritur, sed de rebus concessis et bene acquisitis impenditur. Unde etiam illud certum est, quia, etsi monasteria aut xenodochia vel quid aliud construitur, mercedi non proficit, quoniam, dum perversus emptor honoris in locum venditoris transit et alios ad sui similitudinem sub commodi datione
 15 constituit, plura male ordinando destruit, quam ille potest aedificare, qui ab eo pecuniam pro ordinatione accepit. Ne ergo sub optentu elemosinae cum peccato aliquid studeamus accipere, aperta sacra scriptura nos prohibet dicens: 'Hostiae impiorum Prov. 21, 27. abhominabiles Domino, quae offeruntur ex scelere'. Quicquid enim in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei iracundiam non placat, sed irritat. Hinc rursus
 20 scriptum est: 'Honora Dominum de tuis iustis laboribus'; qui ergo male tollit, ut quasi Prov. 3, 9. bene praebeat, constat sine dubio, quia Dominum non honorat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: 'Qui offert sacrificium de substantia pauperis, ac^a si victimet filium Eccli. 34, 24. in conspectu patris'. Quantus autem dolor patris sit, perpendamus, si in eius conspectu filius victimetur, et hinc facile cognoscemus, quanto Deus omnipotens dolore exasperatur, quando ei sacrificium ex rapina tribuitur. Nimis ergo declinandum est,
 25 dilectissime frater, sub optentu elemosinae peccata symoniacae hereseos perpetrare. Nam aliud est propter peccata elemosinas facere, aliud propter elemosinas peccata committere.

Et post aliqua idem eidem unde supra¹:

30 Ne forsitan adhuc pravae se consuetudinis quisquam velit obiectu defendere, fraternitatis tuae discretio rationis eos freno coherceat et labi in illicitis non permittat, quia quicquid ultioni dignum est non ad imitationis, sed potius ad exemplum debet correptionis adduci.

Et post pauca²:

35 De his itaque, quae superius dicta sunt, fraternitatem vestram auctore Deo volumus synodum congregare, atque in ea reverentissimo fratri nostro Aregio episcopo et dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate mediantibus omnia, quae sanctis canonibus, sicut praediximus, sunt adversa, districte sub anathematis interpositione damnentur, id est ut nullus pro adipiscendis ecclesiasticis ordinibus dare aliquod commodum
 40 praesumat vel pro datis accipere, neque ex laico habitu quisquam repente audeat ad locum sacri regiminis pervenire, neque ut aliae mulieres cum sacerdotibus habitent, nisi hęc, quae a sacris canonibus sunt permissae.

Item idem Victori episcopo³.

Quisquis ad hoc facinus, videlicet symoniacae ac neophitorum heresis, emendan-

45 a) hac c.

1) L. c. col. 1009 i. f. 2) L. c. col. 1010 i. f. 3) Lib. XII, ep. 29, l. c. col. 1200 i. f. (Jaffé nr. 1859).

Libelli de lite. I.

dum officii sui consideratione vehementer non arserit, cum ipso se habere non dubitet portionem, a quo prius hoc peculiare flagitium sumpsit exordium.

Ex decretis eiusdem unde supra¹:

Antiquam patrum regulam sequens nichil umquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii neque ex traditione cartarum neque ex ea, quam nova per ambitionem simulatio invenit, appellatione pastelli. Quia enim ordinando episcopo pontifex manum imponit, euangelicam vero lectionem minister legit, confirmationis autem eius epistolam notarius scribit, sicut pontificem non decet manum, quam imponit, vendere, ita minister vel notarius non debet in ordinatione eius vocem vel calamum venundare. Pro ordinatione ergo vel usu pallii seu cartis atque pastellis eundem, qui ordinandus est, omnino aliquid dare prohibeo. Ex quibus praedictis rebus si quis huic aliquid commodi appellatione exigere vel petere forte praesumpserit, in districto Dei omnipotentis examine reatui subiacebit.

Item eidem Virgilio episcopo Arelatensi²:

Quibusdam narrantibus agnovi, quod in Galliarum vel Germaniae partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuncio, quia, cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex euangelio, quid redemptor noster per semet ipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit. Columbas enim vendere est de sancto Spiritu, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut praedixi, malo iam innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere praesumpserunt, eorum Deo iudice cathedrae ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque, qui ad sacrum honorem perducitur, iam in ipsa provectus sui radice vitiatus paratior est aliis venundare quod emit. Ubi
 Matth. 10, 8. *est quod scriptum est: 'Gratis accepistis, gratis date?' Et cum prima contra sanctam aecclesiam symoniaca eresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur, quia eum, quem quis cum pretio ordinat, provehendo agit³, ut ereticus fiat?*

Idem Iohanni episcopo Corinthiorum unde supra³:

Quia hanc nefandissimam pravitatem sancta universalis omnino dampnat ecclesia, hortamur fraternitatem vestram, ut tam detestabile et immane peccatum de locis omnibus, quae sub se sunt, sollicitudinis suae modis omnibus conpescat instantia. Nam si quid tale deinceps fieri senserimus, iam non verbis, sed canonica hoc ultione contingimus, et de vobis, quod non oportet, aliud incipiemus habere iudicium. Novit autem fraternitas vestra, quia prius palleum nisi dato commodi non dabatur, quod quoniam incongruum erat, facto concilio ante corpus beati Petri apostolorum principis tam de hoc, quam de aliis ordinationibus, aliquid accipere sub districta interdictione vetuimus. Oportet ergo neque per commodum neque per gratiam aut per quorundam supplicationem aliquos ad sacros ordines consentiatis vel permittatis adduci. Nam et peccatum, sicut diximus, grave est, et sine correptione hoc non patimur permanere.

CAPUT XIII.

Ex his sane tam praeclari doctoris multiplicibus et repetitis sententiis manifeste

a) ait c.

1) *Append. ad ep. Opp. II, col. 1290 (Jaffé nr. 1365).* 2) *Lib. V, ep. 53, l. c. col. 781 (Jaffé nr. 1374).* 3) *Lib. V, ep. 57, l. c. col. 788 i. f. (Jaffé nr. 1378).*

comprobatur sacrorum ordinum venalitem eresim esse et symoniacam agnominari, omniumque primam et in ipsa sua origine apostolica detestatione atque districta maledictione damnatam, velut contra sanctam ecclesiam radice pestifera primitus proserpentem. Qua profecto fit, ut omnis reverentia sacerdotalis vel actio intus et exterius depravetur et in crimine sanctus honor habeatur. Neque enim venerandum quis putat quod venditur, immo omnino vile esse quod emitur. Denique ubi dona supernae gratiae venalia iudicantur, contra Deum pecuniae venerantur, ut iam in homine misero non Deus verus et antiquus, sed falsus et recens dominetur, scilicet qui pecuniis praeest talibus mammona nequissimus; et non est dubium pauperum innocentiam displicere, ubi praemium comprobatur delicta commendare, quia ubi aurum placet et vitium. Hinc non solum in ordinatis et ordinati animam letale vulnus infigi praedicatur, sed etiam qui episcoporum intercessionibus sublevari debuerant culpa praegravantur. Astruit quoque idem doctor, quia, si is dignus sacerdotio creditur, cui pecuniae copia suffragatur, consequens est, ut nichil sibi in honore ecclesiastico probitas defendat, sed totum auri profanus amor optineat, ut vitia, quae vindictam merebantur, honore remunerantur, dum is^a qui corripiendus est locum correptoris usurpat. Tales profecto sacerdotes non proficere, sed perire potius affirmat, quorum radix gravi peste est infecta. Nichilominus astruit maiorem calamitatem timendam locis illis, quibus tales intercessores ad regimen dantur, qui magis iram Dei contra se provocent, quam per semet ipsos populis placare debuerant. Deinde vehementi moerore se affligi testatur, si in ecclesiasticis officiis locum aliquem habet pecunia, quia quod sacrum est mox fit saeculare. Nam omnem, qui quod sacrum est studet pretio percipere, asserit sacerdotem non esse, sed tantummodo inaniter dici velle. Tandem post multa, quibus eos reprobabat, asserit benedictionem illis in maledictionem converti, et ad hoc solum promoveri, ut ex catholicis fiant heretici, quorum omnis actio, etiamsi alicuius videtur momenti, apud Deum tamen reputatur nichili.

Sed quia ex his et quibusdam aliis beati Gregorii dictis quidam sibi praesumunt, unde opinionis suae errorem impudenter et pertinaciter defendant, in tantum, ut Spiritum sanctum vendi simul et comparari dogmatizent, insistendum est, ut tandem aliquando hoc sensisse vel dixisse poeniteat. Aiunt enim: Ecce quid beatus Gregorius super hoc senserit, ad maiores Francorum epistolarum eius tenor aperte ostendit¹. *Omnino, inquit^b, execrabile et gravissimum detestamur, quod sacri ordines in vestris partibus per symoniacam heresim conferantur. Et paulo post: Unde valde contristor et terrae illi condoleo, quia, dum Spiritum sanctum, quem per manus impositionem omnipotens Deus omnibus dignatur largiri, divino munere habere despiciunt, praemiis assecuntur.* Ex qua sane propositione verborum tanti pontificis vecordes concipiunt sibi causas perfidae argumentationis^c, et velut per sapientem dicitur: *A facie verbi parturientis* dicunt: 'Ecce hic aperte beatus Gregorius testatur, quod sanctus Spiritus per pecuniam venditur et confertur, et per manus impositionem pretio redemptam nichilominus Spiritus sanctus accipitur et tribuitur. Nempe profitetur, quod sacri ordines per symoniacam heresim conferantur, et quod homines sanctum Spiritum praemiis assecuntur'. Heu miseri inque dies ultra miseri, qui sceleratioribus militibus Dei virtutem et Dei sapientiam crucifigentibus tunicae illius inconsutili violentas manus inicere et particulas sibi inde abscindere non metuunt, quodque adhuc est gravius, eandem sibi totam cessisse arbitrantur. Cum enim ex periochis intentio tanti doctoris vestigari debuerit, isti particulam sententiae sibi illam arripiunt, quod illic sacri ordines conferri dicuntur, et abiciunt quod ibidem per symoniacam heresim inseritur. Ubi si

a) his c. b) inquit c.; *passim insuper occurrit*: capud, reliquid; *alibi e converso*: aliquit, aliut, apud, haut, quicquit, quit. c) augmentationis c.

1) V. supra p. 119, c. XIII, ep. ad Brunihildam.

simplici mentis oculo considerassent, quid sit heresis et maxime symoniaca, nequaquam putarent per symoniacam heresim conferri sacros id est sanctos, sed potius sacros id est execrabiles ordines, et ideo nec ordines, sed errores. Abscindunt quoque et illud quod Spiritum sanctum homines praemiis assecuntur, nec respiciunt quod illic inseritur: *quem per manus impositionem omnipotens Deus omnibus^a largiri dignatur, divino munere habere⁵ despiciunt*; quod si perspexissent, nequaquam putarent aliquos hominum per cuiuscumque manus impositionem quantocumque pretio posse consequi Spiritum sanctum, quem divino munere habere despiciunt. Quomodo enim donum omnipotentis Dei consequi poterit, qui illud eius munere habere contempnit, insuper et pecuniis prolatis expugnare et diripere contendit? Miserabiliter namque desipit, qui putat aliquam violentiam posse fieri Deo¹⁰ omnipotenti, ut gratiam suam concedat alicui, qui hanc dono eius despicit adipisci. Ad haec, qui supra, semel conceptam blasphemiam defendendo exaggerantes subiungunt: 'In alio quoque loco gloriosus Gregorius¹ exponens verba euangelii inter cetera sic ait: *Vobis sacerdotibus lugens loquor, quia nonnullos vestrum cum pretiis facere ordinationes agnovimus, spiritualem gratiam vendere et de alienis iniquitatibus cum peccati¹⁵ dampno temporalia lucra cumulare. Et post pauca: Columba venditur, quia manus impositio, per quam sanctus Spiritus caelitus accipitur, ad pretium praebetur*'. In quibus utique beati Gregorii verbis si recipiunt, quod ait, nonnullos spiritualem gratiam vendere, cur neglegunt quod subiungit, eos de alienis iniquitatibus cum peccato temporalia lucra cumulare? Et quomodo spiritualis gratia potest illic vendi et emi, ubi²⁰ alterius iniquitas, emptoris scilicet, lucrum temporale alteri, id est venditori, cum peccato cumulat; quae enim spiritualis gratia poterit dari et accipi, ubi utrisque iniquitas

1. Ioh. 8, 4. ostenditur operari, siquidem, ut dilectus Domini Iohannes asserit, *omnis qui facit iniquitatem, et peccatum facit*? Et peccatum est iniquitas. Absit ergo, absit, ut Spiritus sanctus mediator aliquatenus aestimetur, vel tam turpibus et nefandis commertiis, ubi²⁵ hinc inde iniquitas comitatur et dominatur. Non ergo columba venditur, non emitur, sed vendi vel emi putatur aut videtur a sacrilegis et stultis, quotiens prava manus eorum impositio ad pretium praebetur. Per quam tamen, quandocumque fit, ab illis, quorum interest, Spiritus sanctus caelitus accipitur, qui per nullam manus eorum impositionem negotiatores, quales diximus, aliqua ex parte gratia sua dignatur, sed ex³⁰ damnatione sola taliter accepta pariter execratur.

CAPUT XV.

De propriis et impropriis dictionibus et vanitate symoniacorum.

Haec igitur et huiusmodi orthodoxorum patrum dicta si pia aure hausissent et catholici cordis ore ruminassent, tandemque nobiscum Spiritum sanctum nec posse vendi³⁵ nec comparari praedicarent, sed suam damnationem negligentes aut dissimulantes suscipiunt quidem inproprie et usualiter loquentes sanctos patres, sed respuunt proprie et regulariter se ipsos exponentes. Usualiter siquidem vel inproprie beatus Gregorius loquitur ubi dicit, quod sacri ordines a talibus conferantur; sed regulariter et proprie semet ipsum exponit, quid de illis ordinibus intelligi velit, ubi inserit: *per symoniacam⁴⁰ heresim*, neque enim quicquam spiritualis gratiae intervenit, ubi maligna heresis mediatrice fuerit. Sic et ibi usualiter loquitur ubi dicit, quod homines Spiritum sanctum praemiis assecuntur, sed regulariter sese exponit, quid intellegi velit, ubi inserit: *quem divino munere habere despiciunt*. Quis enim sine Deo Spiritum sanctum, scilicet donum eius, habere potest? Neque enim aliud Deus, aliud donum eius, id est Spiritus sanctus,⁴⁵ quamvis merito dicatur et sit alius. Qui modus locutionis tam creber in divinis vel humanis reperitur litteris seu etiam in quotidianis^b confabulationibus nostris, ut prisci grammatici proprio tropo, qui catacrisis dicitur, eum donari vel adornari censuerint.

a) hominibus *epist. supra* p. 119. b) quotidianis *c.*

1) *Homil. 17. in evang., Opp. I, col. 1502, § 13.*

Cuius etiam vocabuli vim taliter edocent. Catacrisis¹ est usurpatio alieni nominis, ut piscina, cum pisces non habeat. Fit ergo tropo hoc, ut res non habens suum nomen usurpet alienum. Itaque constat hoc modo sanctos patres nostros aliena nomina rite ex aliqua rerum similitudine usurpasse, ubi eis propria, quae utique pauca sunt et
 5 aliquando narrationi minus apta, contigit non adesse. Unde cum plurimi alii, tum etiam beatus papa Innocentius² dicit quosdam ab hereticis ordinatos, cum statim astruat nil ex illa ordinatione nisi damnationem adeptos. Qui si proprie loquens dixisset ab hereticis damnatos, putaretur dixisse aliquos catholicos ab hereticis depositos aut excommunicatos. Quin etiam ipse beatus Gregorius, qua intentione sacros ordines a talibus
 10 conferri vel spiritualem gratiam vendi aut emi et huiusmodi cetera dixerit, in fine suae narrationis ostendit, ubi protestatur benedictionem illis in maledictionem converti, et ad hoc promoveri, ut fiant heretici. Ad quod facinus emendandum quisquis officii sui consideratione vehementer non exarderet, cum auctore huius hereseos portionem se habiturum incunctanter sciret. Hoc quoque modo locutionis pene quotidie dicitur quis
 15 vendere Deum, cum iustitiam vendit, cum constet neutrum posse vendi, sed utrumque pretio offendi; neque enim venditor aliud concedit nisi falsitatem, nec emtor aliud accipit nisi eandem, pro qua parem utrique incurrunt damnationem. Et tamen cum uterque vere sit reus et sua ipsius conscientia teste uterque damnatus, unus eorum iudex abusive dicitur, alter vero absolutus, cum potius sit obligatus. Sic et apud hereticos dicuntur esse episcopi, sacerdotes et reliquorum ordinum clerici, ecclesiae, ordinationes, consecrationes, sacrificia et reliqua omnino sacramenta, sed nominatenus et
 20 specietenus tantum, non autem aliqua virtute et veritate ipsarum rerum. Nec mirum, cum et apud ethnicos pene omnia nostrorum sacramentorum nomina repperiantur, quibus tamen solum sacrilegium, non autem aliquam sanctitatem aut veritatem inesse
 25 nemo nisi insanus non arbitratur; quicquid enim sine fide est, peccatum est. Quapropter nullus iam usurpatus et in propriis dictionibus seductus a propria et intima sacramentorum veritate aberret, ut credat aut praedicet se vel quenquam alium gratis aut non gratis accipere posse a quolibet, qui quod quaeritur nec accepit nec habet. Quanto-
 30 libet enim studio piscinae incumbas aut insistas, ut pisces tibi, quos quia non accepit, non habet, ex ea capias, nil tibi nomen eius vel rei similitudo nisi vanam fatigationem praestat, sive gratis sive non gratis id exigas. Restat ergo, ut symoniaci sacerdotes cum aliis hereticis ad comparisonem sacerdotum, qui gratia Dei sunt id quod sunt, non incongrue assimilentur statunculis vel auri argentique simulacris, quae sicut psal-
 35 *mistis canit: Os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt, aures habent et non audient, nares habent et non odorabunt, nec est spiritus in ore ipsorum. Manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.* Neque enim ea fides, sed perfidia adinvenit. Unde cum nomina eadem et aliquam verorum membrorum similitudinem auretenus sive oculotenus referant, nichil tamen veritatis in se retentant. Nam os eorum nil nisi oris veri inane nomen et quantalacumque similitudinem tamen vanam praetendit, cum ex materia, factura et effi-
 40 cientia omnino dissimile sit, scilicet careat ossibus, compagibus, nervis, venis, sanguine, carne, cute, vita et motu, gustandi, fandi, flandi, spuendi sive screandi effectus; hoc et de ceteris membris dictum puta, quibus nec sibi nec cuiquam valent prodesse aut aliquid efficere simulacra. Symoniaci ergo sacerdotes instar simulacrorum nonnisi inane nomen
 45 catholicorum sacerdotum et exterioris cultus eorum similitudines usurpantes, quia mediatrice avaritia, quae est ydolorum servitus, auro et argento facti sunt, quasi simulacra aurea vel argentea ab idolatria acceperunt. Quorum quia omnia sunt fucata, patet profecto, quod minimi aestimanda sint, quae apud eos dicuntur sacramenta. Unde et episcopus talium factor, etiamsi pridem computabatur catholicus, accedente sibi pretio

Rom. 14, 23.

Ps. 113, 5
— 7, 134, 17.

Eph. 5, 5.

50 1) Cf. Isidori Etymol. I, 36, 6. 2) V. supra p. 118, c. XII.

fit et ipse statunculus; pariterque simulacra vel potius idolatrae, quotquot spem salutis in eis ponentes eorum vanitatem reverentur, secundum quod psalmista imprecatur: *Ps. 113, 8. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.* Et iterum: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris suis.* Nonne gloriantur in simulacris suis qui praedicant ratas consecrationes fieri a symoniacis? Unde 5 necesse est confundantur, quia quod constat non acceptum, nec gratis nec pretio poterit conferri cuiquam hominum. Et quia quod unusquisque colit hoc fit, simulacrum fit qui simulacrum colit, sicut Deus fit qui Deum colit, gratia tamen, non natura, ut ait *ib. 81, 6. psalmista: Ego dixi: dii estis.* Unde avarissimi homines pecuniam tamquam deum colentes alienum omnipotentem eam, sicut pagani quoscumque deos suos, aestimant, in 10 tantum ut Spiritum sanctum sibi subicere praevaleat. Et ex sese maiestatem inmensam metiri conantes, quia viso nummo ipsi pallent et ad eius nutum fasque nefasque exercent, omnino credunt Deo placere, quae ipsis non potest non placere; quorum insaniam satyricus etiam redarguit sic¹:

O curvae in terris animae et caelestium inanes!

15

Quid iuvat hoc templis nostros inmittere mores

Et bona dis ex hac scelerata ducere pulpa?

Quodsi ethnicus, quamvis ratione abusus, crederet idola deos esse omnipotentes et totius boni auctores, tamen tanquam rationale animal ratione ad hoc tractus est, ut, quos credebat summe bonos, consequenter quoque crederet non posse eis placere vitio- 20 sas hominum affectiones sive passiones; summa enim virtus necesse est totius vitii sit expers; putasne christiani sint, qui patrem luminum, a quo est et descendit omne datum optimum et omne donum perfectum, ducunt adeo imperfectum, ut pecuniis, quas super omnia diligunt, credant se posse sibi conciliare et conquirere ipsius summum donum, nec posse Deo non placere, quod ipsis sic placet, negotium? 25

CAPUT XVI.

Sententia sancti Ambrosii de ordinationibus symoniacorum.

Sed hinc iam aliqua magni Ambrosii subiungantur dicta, quibus symoniaci, quia avari comprobentur, etiam usurarii et ideo, secundum quod scriptum est, super omnes maledicti. Omnis quippe avarus usurarius, et omnis usurarius avarus. Beatus ergo 30 Ambrosius de vita et ordinatione episcoporum² loquens inter alia ait: *Licet iam coartat nos libelli huius prolixitas, et tempus nos urgeat, ut ad finem huius operis veniamus, sollicitudo fraterni nos retardat amoris, illorum praecipue sacerdotum, qui mentis torpore hebetati sacerdotalem infamant honorem. Et qui novam prodigialiter regulam ac tempestatem peperisse noscuntur, et Gyezi sectantes et Symonis sententiam sancti 35 episcopatus gratiam pecuniis coemerunt, nequaquam timentes, cum sacerdotalem honorem pecuniis emerent, a beato Petro apostolo se cum Symone fuisse damnatos, sicut* *Act. 8, 20. ait: 'Pecunia tua', inquit, 'tecum sit in perditionem, qui donum sancti Spiritus te cre-* *4. Reg. 5, 10. didisti pecunia comparare'. Nam et lepram cum Giezi a sancto suscepisse se credant Heliseo, qui gradum sacerdotalem se existimant pecuniis comparasse. Quibus cum 40 ista dixerimus sufficere, debuit suam comparando lepram possidere. Nam sicut valioribus morbis capite vitiat, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi letaliter irrigari, ita et hi, qui caput videntur esse ecclesiae, morbo pestifero frater-*

num vitiant corpus, ut nichil ex toto^a corporis compage insauciatum possit evadere, quod neglegentium sacerdotum vitiositatis mortale non infecerit virus. Ita videas in 45 ecclesia passim quos non merita, sed pecuniae ad episcopatus ordinem provexerunt.

a) sic c.

1) Persius, *Satura II*, v. 61—63. Berol. 1868. p. 21. 2) Pseudo-Ambrosius *de dignitate sacerdotali* c. 5, S. Ambrosii Opp. ed. Maur. Venet. 1751. IV, col. 442. Opus apocryphum, de cuius titulo videas admonitionem editorum p. 435.

Nugacem populum et indoctum, qui talem sibi asciverunt sacerdotem, quos si percontari fideliter velis, quis eos praefecerit sacerdotes, respondebunt mox et dicent: Ab archiepiscopo sum nuper ordinatus episcopus, centumque ei solidos dedi, ut episcopalem gratiam consequi meruissem; quos si minime dedissem, hodie episcopus non essem.
5 Unde melius mihi est aurum de saccello invehere, quam tantum sacerdotium perdere. Aurum dedi et episcopatum comparavi. Quos tamen solidos, si vivo, recepturos me ilico non diffido. Ordino presbyteros, consecro diacones et accipio aurum, nam et de aliis nichilominus ordinibus pecuniae quaestum profligare confido. Ecce et aurum, quod dedi, in meo saccello recepi et episcopatum gratis accepi. Nempe hoc est quod
10 doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopum fecit. Nam propter pecunias spiritualiter leprosum ordinavit. 'Pecunia', inquit, 'tua tecum sit in^a perditionem, quia donum sancti Spiritus gratiae pretio comparasti', et commercium miserabile in animarum exitium peregrasti, et nescii homines et indocti in ordinationibus eorum proclamant et dicunt: 'Dignus es et iustus es', et conscientia misera: 'Indignus es et iniustus es' dicit.
15 Pronunciat enim episcopus huiusmodi ad populum dicens: 'Pax vobis'. Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, et divinis optutibus inspicitur leprosus magnus. Per pecuniam acquisivit indebitum ordinem, et apud Deum perdidit interio- rem hominem: caro suscepit dignitatem, et anima perdidit honestatem. Caro ancilla domina facta est animae, et anima, quae erat domina, facta est famula carni. Caro
20 dominatur populis, et anima servit daemone. Carni sacerdotium comparavit, et animae detrimentum paravit. Et quid prodest huiusmodi homini, si totum mundum lucre- tur et animae suae detrimentum patitur? aut quam dabit homo commutationem^b pro anima sua? Quod dedit, cum episcopus ordinaretur, aurum fuit, et quod perdidit anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit pecunia fuit, et quod dedit lepra
25 fuit. Haec sunt mercimonia iniquorum in perniciem eorum. Interrogo tamen fratrem et coepiscopum nostrum, quia et ego episcopus sum et cum episcopo loquor. Dic ergo michi paulisper, frater episcope, cum dares pecuniam, quid accepisti? 'Gratiam episcopalem accepi'. Ergo interrogo te, haec gratia cur tali vocabulo nuncupatur? R. 'Cur', inquit? 'ut reor, pro eo quod gratis datur, ideo gratia vocatur'. Ergo si gratia gratis datur et auro non estimatur, a te cur gratia pecu-
30 niis comparatur? R. 'Non', inquit, 'mihi daretur, si pecuniis non emeretur; nec episcopus fuisset ordinatus, si pecunias non dedissem'. Ergo ut apparet ex responsionibus tuis, gratiam, cum ordinareris, non suscepisti, quia gratuitu eam non meruisti. Et ideo, frater, si gratiam non accepisti, quomodo episcopus effici potuisti?
35 Nam et ad discipulos Dominus dicit: 'Gratis accepistis, gratis date'. Cur ergo gra- tuitam gratiam estimasti te pretio possidere? Num, ut video, aurum dans perdidisti et sanctam gratiam non acquisisti. Adhuc tamen semel adiciens fratrem perquiro episcopum, ne quid de approbamentis veridicis nos praetermisisse videamur. Quis dat, frater, episcopalem gratiam? Deus, an homo? Respondes sine dubio: Deus, sed
40 tamen per hominem dat Deus; homo imponit manus, Deus largitur gratiam; sacerdos imponit supplicem dexteram, et Deus benedicit potenti dextera; episcopus initiat ordinem, et Deus tribuit dignitatem. O iustitia, o aequitas! si homini pecunia datur, qui nichil in ordine amplius operatur nisi solum servitium, quod ei creditur, cur Deo totum negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur? Iustumne tibi videtur, ut servus
45 honoretur, et dominus iniuriam patiat, et iniuste accipiat sacerdos pecuniam, et Deus patiat ab homine iniuriam? Sed quia pro concesso ordine Deus a te nichil expectat, Dominus homini concedere voluit gratis, et episcopus rapax pecuniam ab homine expetit gratis; Deus homini, ut certe benignus, gratis donavit, et sacerdos indignus eum sine causa praedavit. 'Quid enim habes quod non accepisti? si autem
50 accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?' Ecce ad quae mala volvitur deificus

Matth. 16, 26.

ib. 10, 8.

1. Cor. 4, 7.

a) ini c. b) commutatione c.

ordo, ecce ad quae probra prolapsi sunt sacerdotes, qui audire meruerunt a iudice
 Matth. 5, 14. mundi: 'Vos estis lux huius mundi'. Ecce quibus subiciuntur gentes, quibus a Domino
 ib. 13. dictum est: 'Vos estis sal terrae'. Ergo si lux est ecclesiae episcopus a Domino ordi-
 natus, ita ut imperitiae tenebras praedicationis suae eloquio rutilante conscientiarum
 tenebras illuminet, cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstrictus, et non solum quia 5
 ipse, dum ipse male agit, digne perit, insuper et alios secum indigne perdit? Si enim
 meruisti salis saporem possidere, ut insipientium possis arva condire, cur infatuatus
 tali vitio immundis te porcorum conculcandum pedibus praebuisti, ita ut nec te ipsum
 nec alios possis condire? et cetera. Item quoque beatus Ambrosius de euangelio ex-
 ponens illud, quod dictum est: Multi leprosi erant in Israel sub Heliseo propheta, et 10
 nemo mundatus est nisi Naaman Syrus, post aliqua ait¹: Disce congruae praecepta
 virtutis. Probabit fidem qui praemia recusabit. Disce utrumque dictorum factorumque
 magisterio, sed sequaris. Habes Domini praeceptum, vatis exemplum: gratis accipere,
 gratis dare nec vendere ministerium, sed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gra-
 tia, nec in sacramentis lucrum quaeritur, sed obsequium sacerdotis. Non tamen fas 15
 est, si lucrum ipse non quaeras, familiae quoque tuae cohibendae manus sunt. Nec
 hoc solum exposcitur, ut te solum castum immaculatumque custodias. Non enim dixit
 1. Tim. 5, 22. apostolus: 'te solum', sed 'te ipsum castum custodi'. Quaeritur ergo non solum tua ab
 ib. 3, 2, 4, 5. huiusmodi nundinis, sed etiam domus tuae castitas. 'Oportet enim esse inreprehen-
 sibilem sacerdotem, sui domui bene praepositum, filios habentem subditos cum omni 20
 castitate. Si quis autem domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiae Dei diligen-
 tiam habebit'. Instrue ergo familiam, hortare^a, custodi. Fefellerit servulus, hominis
 enim non excipio facultatem, prophetico deprehensus repudietur exemplo: cito turpem
 sequitur lepra mercedem, et pecunia corpus animumque male quaesita commaculat.
 4. Reg. 5, 27. 'Accepisti', inquit, 'pecuniam, et possidebis ex ea agrum et vineam et oliveta et greges, 25
 sed et lepra Naaman adhaerebit tibi et semini tuo usque in aeternum'. Vides, quia
 propter facta auctoris successio damnatur heredis? Inexpiabilis est venditi culpa
 misterii, et caelestis gratiae vindicta transit ad posteros. Denique Moabitae et ceteri
 non intrabunt in ecclesiam Dei usque in tertiam et quartam generationem, tamdiu
 videlicet, ut simplicius interpretemur, donec culpam auctorum multiplicis successio 30
 generationis aboleret. Sed cum illi, qui in Deum idolatriae errore deliquerunt, in
 quartam generationem videantur esse multati, profecto durior videtur esse sententia,
 qua Giezi semen usque in aeternum pro cupiditate habendi prophetica auctoritate
 damnatur, praesertim cum dominus noster Iesus Christus per lavacri regenerationem
 omnibus remissionem dederit peccatorum.

35

CAPUT XVII.

Recapitulatio unde supra, deinde beati Augustini sententia.

Ecce ex praemissis tanti tamque prudentis viri assertionibus multifariam docemur
 pretio gratiam episcopalem non posse accipi, sed lepram, et audet quis contra hiscere
 et gannire, sibi aut cuilibet posse dari ab huiusmodi leprosis, scilicet symoniacis, ali- 40
 quam sanctorum ordinum, quam non habent, gratiam, et non potius solam, quam acce-
 perunt et habent, lepram? Et cum idem clarissimus doctor indubitanter praedicet in-
 expiabilem esse venditi culpam misterii et caelestis gratiae vindictam transire ad poste-
 ros, adeo ut exemplum Giezi adhaereat venditori et semini eius in perpetuum, cuius
 Ez. 18, 20. momenti sunt qui e diverso contradicunt? Anima, quae peccaverit, ipsa morietur, et 45
 Exod. 20, 5. filius non portabit iniquitatem patris, praesertim cum Dominus de se ipso dicat: Red-

a) hortare c.

1) S. Ambros. Opp. II, col. 841.

dam iniquitatem patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem. Et tamen utraque sententia vera est, quia Domini est, sed pro qualitate personarum et culparum ex circumstantiis suis competenter intellegenda est. Neque enim uniformis sententia blasphemis omnibus est danda, quia nec uniformis est blasphemia, attestante veritate ipsa. *Omne, inquit, peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blas-* Matth. 12, 31.
phemia non remittetur. Nonne super hanc spiritus blasphemiam propheta, apostolus et doctor eandem, quam ipse Dominus eorum, uniformemque comprobantur dictasse sententiam? Propheta siquidem ait: *Lepra Naaman Siri adhaerebit tibi et semini tuo* 4. Reg. 5, 27
usque in aeternum. Apostolus autem: *Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem.* Act. 8, 20.
 10 Et post pauca: *Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui.* Quorum auctoritatem profecto secutus doctor ait: *Inexpiabilis est venditi culpa mysterii.* Beatus quoque Augustinus¹ unde supra in expositione euangelii Iohannis: *Symon ille ideo volebat emere Spiritum sanctum, quia vendere volebat Spiritum sanctum et putabat apostolos mercatores tales esse,* 15
quales Dominus de templo flagello eiecit. Talis enim ille erat, et quod venderet emere volebat. De illis erat, qui columbas vendebant, etenim in columba aparuit Spiritus sanctus. Qui ergo vendunt columbam, fratres? Qui dicunt: nos damus Spiritum sanctum; quare enim hoc dicunt? et quo pretio vendunt? Pretium honoris sui accipiunt, pretium cathedras temporales, ut videantur ipsi vendere columbas. Caveant a 20
flagello de resticulis. Columba non est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. Idem unde supra in eadem expositione: *In Actibus apostolorum legimus² multos credidisse in Samaria per praedicationem Philippi. Intellegitur autem sive unus ex apostolis sive ex diaconis, quia septem diaconos ibi legimus ordinatos, inter quos est etiam nomen Philippi. Per Philippi ergo praedicationem crediderunt Samaritae, Samaria* 25
coepit abundare fidelibus. Ibi erat Symon iste magus, per magicas factiones suas dementaverat populum, ut eum virtutem Dei putarent. Commotus tamen signis, quae fiebant a Philippo, etiam ipse credidit; sed quomodo crediderit, posteriora sequentia demonstraverunt. Baptizatus est et Symon. Audierunt hoc apostoli, qui erant Hierusalem, missi sunt ad illos Petrus et Iohannes, invenerunt multos baptizatos; et quia 30
nullus ipsorum acceperat adhuc Spiritum sanctum, sicut tunc descendebat ad ostendendam significationem gentium crediturarum, ut linguis loquerentur, in quos descendebat Spiritus sanctus, imposuerunt illis manus orantes pro eis, et acceperunt Spiritum sanctum. Symon ille, qui non erat in ecclesia columba, sed corvus, quia ea quae sua sunt quaerebat, non quae Iesu Christi, unde in christianis potentiam magis amaverat 35
quam iustitiam, vidit per impositionem manuum apostolorum dari Spiritum sanctum, non quia ipsi dabant, sed quia ipsis orantibus datus est; et ait apostolis: 'Quid vultis 40
a me accipere pecuniae, ut per inpositionem manuum mearum detur Spiritus sanctus'. Et ait illi Petrus: 'Pecunia tua tecum sit in perditione, quoniam donum Dei putasti pecunia comparandum'. Cui dicit: 'Pecunia tua tecum sit in perditione'? Utique bapti- 45
zato. Iam baptismum habebat, sed columbae visceribus non haerebat. Audi, quia non haerebat, et verba ipsa Petri apostoli adverte. Sequitur enim: 'Non est tibi pars neque 50
sors in hac fide; in felle enim amaritudinis video te esse'. Columba fel non habet. Symon habebat, ideo separatus erat a columbae visceribus. Baptismus illi quid proderat? In quibus eloquentissimi et perspicacissimi doctoris dictis animadvertant necesse 55
est, qui inpudenter et impie astruere conantur columbam vel spiritualem gratiam vendi, illud quod ait: Columba non est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. Necnon illud, quia vidit Symon per impositionem manus apostolorum dari Spiritum sanctum,

1) Tractat. X. in evang. Ioh. c. II, v. 6, August. Opp. ed. Maurin. Venet. 1760. t. IV, col. 491. 2) Tractat. VI. in Ioh. I, 18, Opp. IV, col. 448.

non quia ipsi dabant, sed quia ipsis orantibus datus est. Deus enim Spiritum^a sanctum suum hominibus largitur, sed oratione et invocatione illorum, qui huius ministerii vel officii ordinationem a catholicis gratis accepisse noscuntur, etiamsi pravae conversationis in oculis hominum habeantur. In qua utique fide vel ministerio non est hereticis pars neque sors, quia nec ministri Christi, sed satanae pretio efficiuntur, nec ipsorum oratione aut invocatione Spiritus sanctus datur, quia ministerium eorum, etiamsi rectae conversationis videantur, a Deo non recognoscitur; et ideo oratio eorum fit in peccatum, secundum quod de alio pessimo mercatore a psalmista constat inprecando prophetatum. Nam ut beatus apostolus Corinthiis ait, *eiusmodi sunt pseudoapostoli, operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.* Et non mirum. Ipse enim satanas¹⁰ transfigurat se in angelum lucis; non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velud ministri iustitiae, quorum finis erit secundum opera ipsorum. Itaque sicut satanas transfiguratus in angelum lucis non potest non esse angelus tenebrarum, tanto perversior, quanto praesumptuosior, ita et ministri eius transfigurati in ministros iustitiae non possunt non esse ministri iniustitiae, tanto detestabiliores, quanto audaciores mentiuntur¹⁵ se esse, quod nec sunt nec fieri possunt.

CAPUT XVIII.

De mercantibus ecclesiasticam dignitatem sanctorum patrum sententiae.

Item unde supra ex canonibus apostolorum, cap. XXX.¹

20

Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus per pecuniam hanc optinuerit dignitatem, deiciatur ipse et ordinator eius, et a communione modis omnibus abscedatur, sicut Symon magus a Petro.

Item ex eisdem cap. XXXI.²

Si quis episcopus saecularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsos optineat, deponatur ipse, et eiciantur omnes, qui illi communicant. Contra quod capitulum qui sibi pretio potestates conciliat, etiamsi ecclesiasticae sint, procul dubio saeculares fiunt, sicut ait beatus Gregorius³: Si in ecclesiasticis officiis quenuquam habet locum pecunia, fit saeculare quod sacrum est.

Item inde. Ex concilio Calcedon. cap. II.⁴

30

Si quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub pretio redegerit gratiam, quae non potest vendi, ordinaveritque per pecuniam presbyterum aut diaconum vel quemlibet ex his, qui connumerantur in clero, aut promoverit per pecuniam dispensatorem aut defensorem vel quenuquam, qui subiectus est regulae, sub turpissimi lucri commodo: is, cui hoc attemptanti probatum fuerit, proprii gradus periculo subiacebit. Et qui ordinatus est, nichil ex hac ordinatione vel promotione, quae est per negotiationem facta, proficiat, sed sit alienus ea dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis quaesivit. Si quis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis extiterit, si quidem clericus fuerit, proprio gradu decidat, si vero laicus aut monachus, anathematizetur.

40

Item inde ex epistola Ormisdae papae⁵.

Quos constiterit indignos meritis sacram mercatos esse dignitatem pretio, con-

a) spiritus c.

1) Ed. Hinschius p. 29. 2) l. c. 3) Continetur supra p. 120, c. XIII. in epist. ad Siagrium. 4) Versio Dionysiana. Voelli et H. Iustelli, Bibl. iur. canon. veteris I, p. 133. 5) Prior pars sequentis capituli ex epist. 14. Gelasii papae nr. 24 i. f. deprompta est; A. Thiel, Epist. Rom. pontif. genuinae I, p. 375 (Jaffé nr. 636).

victos oportet arceri, quia dantem pariter accipientemque damnatio Symonis, quam sacra lectio testatur, involvit. Hoc¹ itaque ad propria coniungimus, ne benedictio per impositionem manus, quae a Deo esse creditur, pretio comparetur, quia Symon Spiritum sanctum volens pretio mercari, apostoli fuit detestatione percussus.

5 Item inde ex expositione Remigii.

Dominus ut ostenderet omnes venditores et emptores caelestis gratiae eliminandos esse a societate sanctae ecclesiae, iccirco coepit eicere vendentes et ementes de templo et cathedras vendentium columbas evertit, ut doceret, quia talium sacerdotium negotiatorum destruitur. Quamvis enim sint nonnulli, qui corporaliter a societate sanctae ecclesiae non repellantur, verumtamen spiritualiter apud Deum repulsi sunt et proprio
10 *honore privati.*

CAPUT XIX.

Repulsio eorum, qui dicunt symoniacos gratiam habere, a qua deponantur.

15 Verum quia trutinatoribus verborum et neglectoribus rationum supra responsum sufficienter putatur ex quibusdam dictionibus, quae in supradictis capitulis usurpative et improprie secundum tropum catacrisin ponuntur, sicut *optinuerit dignitatem pretio vel fecerit ordinationem* et huiusmodi cetera, illud tamen nunc ventiletur, quod nobis opponere frustra nituntur. Aiunt enim:

20 Obiectio.

Ecce per pecuniam ordinati deponi praecipiuntur. Constat ergo eos spirituales gratiam adeptos et ad gradum honoris promotos, a quo deponi iubentur. Etenim depositio habitus honoris est amissio vel privatio.

Repulsio.

25 Quibus cum superius² monstratum sit piscinam dici et quae pisces non habet, tropo eodem, si pertinaces esse nolunt, quantocius animadvertere possunt, depositionem quoque rite dici, quae nullam promotionem aut honoris gradum habuisse, nisi ex aliqua similitudine superficiei tenus comprobatur, praesertim cum et propositum Calcedonensis concilii capitulum evidenter nostrae parti suffragetur, in cuius initio sic legitur³: *Si quis*
30 *episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub pretio redegerit gratiam, quae non potest vendi.* Quapropter tam consono et unanimi tonitru sexcentorum triginta sanctorum episcoporum praevaricatores ad cor reversi discant gratiam non posse vendi. Nam ipsi sancti patres hanc suam synodum usque ad sanguinem se defensuros professi leguntur. Tandem inusitato quidem modo sed proprio loquimur, si depositionem
35 huiusmodi revelationem dicimus, sicut a Symeone dominus Iesus in ruinam et resurrectionem multorum euangelizatur positus. Ruendo enim resurgit, quisquis malum deserens ad bonum se accingit. Unde, quia multis divinae auctoritatis testimoniis palam est Spiritum sanctum non posse vendi, iam, sicut deficit fumus, deficient tetra illa et nebulosa argumenta, immo fantasmata nichil veritatis, sed totum vanitatis habentia,
40 quibus argumentantur talia.

Obiectio.

Si is qui pro manuum impositione pretium accipit ei, quem per pretium consecrat, Spiritum sanctum non tribuit, profecto Spiritum sanctum nec ille vendidit, nec iste comparavit. Sacerdotium vero sine datione sancti Spiritus nec tribuitur nec accipitur.

45 1) Haec posterior pars desumpta est ex epist. 25. Hormisdæ papae ad episc. Hispaniae c. 2 pr., A. Thiel p. 791 (Jaffé nr. 787). 2) C. XV, p. 125. 3) Supra p. 130.

Liquet igitur sacerdotem non esse, qui per manuum impositionem sacerdotium non consequitur. Relinquitur vero, ut necesse non sit eum ab illo ordine deponi, quem nunquam optinuit. Frustra itaque contra huiusmodi statuta canonum a sanctis patribus edita proferuntur, quae tales deponi decernunt.

Repulsio.

5

Tam sophistico et perplexo sillogismo subversa perversitas aperte resistere Spiritui sancto non verita, quia perverse credit eundem vendi et emi, ubi venditoris et emptoris audiuntur nomina, yronicos concludit necesse non esse eum deponi ab ordine, quem numquam optinuit, aut^a, si consequitur, non deponendum, ac per hoc cassandum sanctorum patrum capitulum adversus symoniacos prolatum. Cornibus enim fantasticus ille 10 syllogismus minabundus, utrumlibet presseris, ab utrolibet mox premeris. Nam si deponendos concesseris, dignitatem quoque eos optinuisset, a qua deponantur, necessario concedis. Si dignitatem eos optinuisset concesseris, constabit Spiritum sanctum quoque venditum et emptum ab eis. Quod si constiterit, necessario quoque Spiritum sanctum haberi, dari et accipi ab eis constabit, ac per hoc ordinationes vel consecrationes gratis 15 vel non gratis factas a symoniacis, utique hereticis, per omnia ratas esse, nichilque minus habere, quam quae fiunt a catholicis, necessario confiteberis. Porro si dignitatem eos optinuisset negaveris, deponendos non esse ab ea, quam numquam optinuere, dignitate necesse est profiteris. Si autem minime deponendos concesseris, sanctorum patrum decreta, quae venditores et emptores gratiae deponi decernunt, incassum prolata necesse 20 est arbitreris. Restabit ergo, ut aut concessa depositione symoniacorum etiam cetera, quae superius omnino absurda concedi videntur, concedantur, et sic capitula illa sanctorum patrum approbabuntur, aut contradicta depositione reprobabuntur. Sed quamvis latius supra monstratum sit Spiritum sanctum non posse vendi nec emi, sine quo sacerdotium non potest acquiri aut haberi, vel consecratio aliqua fieri, et ideo huiusmodi 25 praesumptores debere deponi ab ea transfiguratione vel specie, quam velut ministri iustitiae iniuste usurpando arrogant sibi, concedatur tamen inter venditorem et emptorem rem negotii necessario versari, quia nec ille venditor nec iste emptor aliter poterit iure dici. Sed ea Spiritus sanctus esse non potest, quoniam ipse Spiritus sanctus gratia dicitur et est. Gratia autem, nisi gratis accipiatur et detur, gratia nec est nec vere 30 dicitur. Nam si venditur et emitur gratia, iam non esse gratia merito concluditur. Constat igitur Spiritum sanctum, aut certe gratiam, rem venditionis et emptionis non esse. Quapropter altera quaeratur res oportet, quam ne diutius et passim quaerendo fatigemur aut certe aberremus, beatum Ambrosium¹ nobis eam demonstrantem advertamus. *Quod dedit, inquit, cum episcopus ordinaretur, aurum fuit, et quod perdidit 35 anima fuit. Cum alium^b ordinaret, quod accepit pecunia fuit, et quod dedit lepra fuit.* Ex qua tam egregii viri sententia sine ambiguitate docemur rem nefandi huius commercii perditionem et damnationem animarum et lepram tantummodo recte dici et vere esse. Et perditionem quidem etiam secundum principem apostolorum, damnationem autem iuxta beatum Innocentium, lepram vero secundum eundem Ambrosium. Unde, 40 ubicumque perditio vel damnatio taxatur, necessario auctor perditionis vel damnationis diabolus taxeotis huiusmodi cooperatur et principatur, sicut nichilominus idem ipse spiritus immundus, ubi lepra datur. Neque enim rei cuius auctor est principari aut dominari non^c potest. Quibus autem spiritus perditionis, damnationis et immunditiae principatur, spiritus salutaris nostri Domini scilicet Iesu, qui est auctor totius mundi. 45

2. Cor. 6, 15. tiae, procul ab eis sequestratur. Nam quae conventio Christi ad Belial? A quibus

a) ut c. b) aliud c. c) in codice postea insertum est.

1) *Supra* c. XVI, p. 127.

ergo perditio et immunditia possidetur quosque vicissim ipsa possidet, quid nisi perditio vel immunditia, quam solam acquisierunt, dari et accipi potest? Itaque quia necessario concluditur perditionem et lepram venditam et emptam, restat huiusmodi mercatores improprie dici sacerdotes et clericos, proprie autem perditos et leprosos; 5 quorum prava manus impositio malum, quod solum acquisivit, tribuit, nullum autem bonum concedit, quia nullum taliter negotiando acquisivit. Numquam enim iuste tribuitur quod iniuste tollitur. Unde secum alios quoque perdit et sordidat, non sanctificat aut mundificat, sicut scriptura evidenter clamat: *Quicquid tetigerit immundus* Num. 19, 22. *immundum fiet. Spiritus quoque sanctus disciplinae effugiet fictum et auferet se a* Sap. 1, 5. *cogitationibus, quae sunt sine intellectu, et corripietur a superveniente iniquitate.* Ideo spiritus disciplinae dicitur, quia disciplinatos quibuscumque aspirat efficit, et per eos dona gratiarum suarum, prout vult, singulis ad disciplinam distribuit. Indisciplinatos autem longe a se repellit, vel potius, quia ficti sunt, effugit. Et quis perniciosius convincitur esse fictus, quam qui contra disciplinam catholicam, cuius specialis administrator creditur Spiritus sanctus, fingit se esse quod nec est nec esse potest aliquatenus, 15 scilicet ut per pecuniam habeatur episcopus vel cuiuscumque alterius ordinis clericus?

CAPUT XX.

Quod symoniaci sine fide sint, quodque sibi consentientes fide privent.

20 Et quidem alii ypochritae in comparatione istorum minus sunt noxii, quia vix alicui nocent nisi sibi; isti autem secum christianos catervatim interficiunt, dum eos sua lepra iugiter inficiunt et damnationis vel perditionis venditae aut emptae participes ordinandi seu sanctificandi optentu efficiunt. Qui plane simulatores et callidi prae ceteris provocant, non autem placant iram Dei, quia venditi venditores quotidie ven- 25 dunt oves et boves Christi, scilicet simplices et ingeniosos aut certe invalidos et validos. Et cui vendunt, nisi, ut beatus Augustinus ait, diabolo? Ubi enim seducti credunt sacerdotes pretio posse fieri, et Spiritum sanctum vendi et emi, primogenita cordis eorum, id est fides, probatur corrumpi; qua corrupta necesse est adeo corrumpi, si qua inesse potuere, bona, ut omnino fiant nulla; quia unica virginitas animae est fides in- 30 corrupta, quam utique a pseudoapostolis corrumpi timebat, qui Corinthiis dicebat: *Emulor enim vos Dei emulatione, despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate, quae est in Christo Iesu.* 2. Cor. 11, 2.3. Quam profecto fidem idem apostolus secundum gratiam sibi datam ut sapiens architectus funda- 1. Cor. 3, 10. 11. mentum eis posuit. Quod, sicut ipse subsequitur, *aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Porro Christus Iesus per fidem habitat in cordibus per Spiritum sanctum corroboratis, sicut ipse insinuat Ephesiis: *Flecto genua* Eph. 3, 14 *mea ad patrem domini mei Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute corroborari per Spiritum eius in interiori homine. habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Si ergo 40 secundum tam egregium sinmystam et usque ad tertium caelum vel in ipsum paradysum raptum fides christianitatis fundamentum est, fundamentum autem Christus Iesus est, restat, ut fides Christus sit, qui nos per spiritum Dei patris corroboratos inhabitans regit. Hinc procul dubio patet, qualis inter christianos reputandus sit, qui de Spiritu 45 sancto male sentit. Constat enim, quia nec Filium nec Patrem habet. Nam sicut catholice praedicatur, inseparabilia sunt opera trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, et cuicumque unius cuiuslibet trium visitatio defecerit, necessario etiam reliquorum duorum deerit. Quisquis itaque credit Spiritum sanctum non solum fide, sed etiam pecunia^a posse acquiri, Deum Patrem non habet, ad quem devotissimus apostolus genua

flectebat, ut Ephesios per eundem Spiritum suum corroboraret. Filium quoque non
 habet, praeter quem nemo aliud christianis fundamentum ponere potest, quia, ne sub
 tanti fundamenti magnitudine deficiamus, per Spiritum sanctum fulcimur et corrobora-
 mur. Restat ergo, ut qui Spiritum sanctum, cui fundamentum, quod est Christus Iesus,
 innititur, non habet, nec ipsum fundamentum habeat. Si fundamentum non habet, 5
 Christum non habet. Si Christum non habet, fidem non habet, per quam Christus cor-
 eius inhabitet. Itaque consequitur, ut, qui fidem non habet, infidelis sit; infidelis autem,
 quia spiritum Christi non habet, eius non est. Cuius ergo est? Nimirum eius, qui
 Ioh. 8, 44. homicida est ab initio, quique in veritate non stetit, quia veritas non est in eo, quia
 Matth. 12, 30. mendax est ipse et pater mendacii, qui, quoniam cum Christo non colligit, spargit; et 10
 quia non est cum eo, contra eum est. Unde manifestum est symoniacos per cupidita-
 tem a fide aberrasse vel potius apostatasse et circa fidem naufragasse, sicut apostolus
 1. Tim. 6, 10. Timotheo dicit: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erra-
 verunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.* Quos videlicet erroneos apostatas vel
 fidei naufragos, non autem episcopos aut clericos debere dici vel haberi constat. Nam 15
 si terrenae et temporalis mercis negotiatores per cupiditatem nonnumquam a fide aber-
 rant, dum incaute vel artificiose iurando et peiurando assumunt nomen Dei sui et
 Ps. 62, 10. animas suas in vanum, ut sibi corradant lucri aliquantulum, quantum putamus aberrare
 a fide eos, qui non solum animas suas venales habent, sed etiam Spiritum sanctum,
 Deum utique et Dominum, vendere conantur? Vere aberrant tota via a fide, quorum 20
 ab initio damnatas nundinas quia Spiritus sanctus execratur, fugit eos longe. Quo
 fugiente nec fundamentum, quod est Christus Iesus, potest eis remanere, quia subtrahit
 se ipse Spiritus, cuius interest suffulcire et corroborare. Sic accidit, ut, dum cupidis-
 simi mortalium incomparabilem comparare et vendere concertant, malignos spiritus ad
 destruendum exterius non solum bonorum operum suorum muros, sed etiam interius ad 25
 convellendum ipsam fidem, scilicet fundamentum, alacriores reddant, et quasi invicem
 se^a ad omnimodam destructionem adortantes dicant, quod psalmista deflendo insinuat:
 Ps. 136, 7. *Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea.* Siquidem et avulso a cordibus
 hominum fundamento, hoc est Christo, qui semper innititur Spiritui sancto, certum est
 cf.
 Luc. 19, 46. huiusmodi domum desertam et funditus destructam derelinqui a Deo et effici spelun- 30
 cam latronum, qui eam mox suo vendicant ludibrio; ita ut iam nomine vacuo christia-
 nus dicatur, cui nil fidei, id est Christi, remansit omnino; ac per hoc vincitur sine
 Deo et peior pagano, quia hic infidelis simul est et apostata, cum paganus, quamvis
 sit infidelis, tamen christianae fidei vel conversationis, quam numquam habuit, nequeat
 Sap. 1, 5. recte dici aut haberi apostata. A cuius etiam cogitationibus, sicut praedictum est, aufert 35
 se Spiritus sanctus, quia sunt sine intellectu. Et quae cogitationes magis sunt sine
 intellectu, quam quae aestimant Spiritum sanctum posse vendi et emi? Minus enim est
 noxium quicquid de creatura cogitatur irrationabiliter, quam quod de creatore.

CAPUT XXI.

Repulsio eorum, qui dicunt haberi et iuste posse dari Spiritum 40
 sanctum ab eo, qui iniuste accepit.

Quodsi ab illis se aufert Spiritus sanctus, qui eum^b aestimant posse vendi, multo
 magis ab illis, qui non solum id aestimant, sed etiam in tantum credunt, ut ad perni-
 ciam multorum verbis et scriptis sic praedicent.

Obiectio.

Liqueat, inquiunt, sancti Spiritus gratiam vendi simul et comparari. Ergo Spiri- 45
 tum sanctum, quem quis iniuste acquisivit, iniuste habuit, cui iniuste concessit, hunc

a) sed c. ? b) cum c.

secum damnavit; cui vero iuste largitus est, hic, si iustus est, iuste potest habere, quoniam bonus a malo bonum bene accepit.

Repulsio.

In qua utique sententia, quis intellectus vel quae rationis scintilla inveniri potest?
 5 O Deus et domine Spiritus sancte, qui es iustitia sempiterna, secundum perfidiam istorum praedicatorum, immo perditorum, iniuste acquiri, iniuste haberi, iniuste concedi potes. Et ubi iam iustitia quaerenda est, si iustitia iniuste acquiri et haberi potest? Heu miseri et insani, qui te velut aliquod pecus furto acquisitum et a fure habitum sicque scienter comparatum aestimant. Sed prius ipsi fiant *sicut aequus et mulus, quibus non est intellectus*, Ps. 31, 9.
 10 quia homines, cum in honore essent, non intellexerunt, comparati sunt iumentis insipientibus et similes facti sunt illis. Quamvis enim rationale animal a Deo creati sint, ratione tamen abutentes non intellegunt iustitiam iniustitiae aut virtutem vitio cohaerere aut convenire non posse. Qui, ut beatus Iudas apostolus ait, *quaecumque quidem ignorant, blasphemant. Quaecumque autem naturaliter tamquam bruta animalia noverunt, in his cor-* Iud. 10.
 15 *rumpuntur*. Unde Spiritu sancto ab huiusmodi cogitationibus effugato et ablato, ut supra dicitur, corripiuntur, id est ex toto arripiuntur a superveniente iniquitate, maligno spiritu scilicet, qui sic iniquus est, ut sit etiam ipsa iniquitas, sicut gloriosus Paulus declarat: *Mysterium, inquit, iam operatur iniquitatis*. Et post pauca: *Et tunc revelabitur ille iniquus*, qui denique sic est homicida, ut sit etiam ipsa mors; sic perditus 2. Thess. 2, 7, 8.
 20 et perditor, ut sit quoque ipsa perditio. Ab hac ergo iniquitate ex toto arrepti iam sicut omnino animales homines non percipiunt ea, quae sunt spiritus Dei. Stultitia est enim illis, et non possunt intellegere quae spiritualiter examinantur. Porro ut idem apostolus subiungit: *Spiritualis autem iudicat omnia, et ipse a nemine iudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, quis instruet eum? Nos autem sensum Christi habemus*. Nam sicut paulo superius praemittitur: *Nobis revelavit Deus per spiritum suum*. ib. 2, 10—13.
 25 *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; ita et quae Dei sunt nemo cognovit nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis, quae et loquimur non in doctis*
 30 *humanae sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus spiritualibus spiritualia comparantes*. Ex quibus apostoli verbis inter alia illud maxime nunc considerandum est quod ait: *Nos non spiritum mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est*. Spiritus enim mundi, ut beatus Iohannes apostolus scribit, in maligno positi spiritus malignus est, qui a Domino in euangelio princeps mundi vocatur, sicut est illud: *Princeps huius mundi eicietur foras*. Et princeps huius mundi iudicatus est. Et venit princeps huius mundi, et in me non habet quicquam. Ioh. 12, 31.
 35 *mundi, et in me non habet quicquam*. Quem utique palam est eos non accepisse, qui sciunt quae a Deo donata sunt eis. Quam scientiam operatur eis Spiritus, qui ex Deo est. Quem ad hoc accepisse perhibentur, ut sciant quae a Deo donata sunt eis. Probatio ergo acceptionis Spiritus, qui ex Deo est, eorum quae ab ipso donantur cognitio
 40 est. Quam nos perfecte retinere ex hoc comprobatur, quia donum Dei donari, id est gratis accipi et dari, secundum euangelicam et apostolicam traditionem profitemur et pro modulo nostro defendimus spiritualibus spiritualia comparantes. Unde e diverso colligitur eos spiritum mundi accepisse, qui contra euangelicam apostolicamque disciplinam donum Dei pecunia posse possideri aestimant, credunt, profitentur et quantum possunt
 45 defendere conantur carnalibus spiritualia comparantes. Qui si eundem spiritum mundi, quis et ubi sit vel quid iam passus, recolerent, cum magna cordis contritione erui de potestate tenebrarum atque, dum adhuc licet, transferri in regnum filii claritatis paternae quaererent. Siquidem ille est princeps mundi rector tenebrarum harum, hominum scilicet infidelium, in quibus tamquam in filiis diffidentiae regnat et operatur sua ipse
 50 serpens antiquus, qui est diabolus et satanas iam iudicatus et damnatus atque foras cf. Eph. 2, 2

eiectus, non utique extra fabricam caeli et terrae, sed extra corda fidelium, quos fecit Christus regnum et sacerdotes Deo et patri suo. Quodsi spiritus mundi iam damnatus est et foras eiectus, patet iam damnatum et cum eo foras eiectum mundum, cui ipse principatur, nec iam esse in mundo, quem dilexit Deus et sanguine filii sui redemptum emundavit lavacro aquae in verbo, ut sit ipse Deus cum eis eorum Deus. ^{cf. Eph. 5, 26.} ^{2. Cor. 6, 15.} Nam quae pars fideli cum infideli? Quapropter, quisquis de Spiritu sancto male sentit, animadvertat, quid beatus papa Damasus Paulino Antioceno patriarchae scribens inter alia dicit: *Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non recte habuerit, hereticus est.* Et quod omnes heretici de filio Dei aut de Spiritu sancto male sentientes in perfidia Iudaeorum et gentilium inveniuntur. Nempe Iudaeis dicentibus: ^{Ioh. 8, 41.} ^{42, 44.} *Nos ex fornicatione, videlicet ydolatria, non sumus nati. Unum patrem habemus Deum,* respondit dominus Iesus: *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo processi et veni. Neque enim a me ipso veni, sed ille me misit. Vos ex patre diabolo estis.* Symoni quoque mago Spiritum sanctum mercari cupienti Petrus dixit: ^{Act. 8, 21.} *Non est tibi pars neque sors in hac fide.* Sed ne forte haec continuata repulsio, licet pernecessaria, si diuturnior habeatur, sic desertorem urgeat et impetat, ut commilito noster defessus oppetat, delicato lectori respirandi gratia oportet scriptoris intentio consulat, tandemque hic finis primi huius libelli fiat.

EXPLICITUR LIBER PRIMUS.

INCIPIUNTUR CAPITULA LIBRI SECUNDI.

20

- I. Quid beatus Petrus apostolus suique coapostoli de hereticis senserint.
- II. De pietate et impietate et de Cain et Balaam praesumptione.
- III. De peccato Chore et fautorum eius atque poena eorum.
- IIII. De vulgo sequaci praesumptorum et de differentia veri et falsi sacerdotii.
- V. De Iamne et Mambre, quibus peiores sunt symoniani. 25
- VI. Ubi admonentur christiani vitare supplantationem hereticorum, quorum inibi malum atque poena eorum ostenditur.
- VII. De damnatione fide quaerentium Deum sub exemplo Ananiae et Saphirae.
- VIII. De eo, quod non solum vivendum, sed et reddendum sit Domino.
- IIII. Quod Spiritus sanctus fidelibus appareat, infideles autem lateat, a quibus 30 nec quaeritur.
- X. De excessus eorum differentia, qui super fundamentum Christi excedant, et eorum, qui sine eius fundamento.
- XI. Quod vitandi sint heretici exemplo viperarum et malae arboris.
- XII. Quod plus quam viperae cavendi sint heretici, et de natura et typo earum. 35
- XIII. Qualiter viperae conveniant symoniacis.
- XIIII. Quod unius modi sint subversores sacramentorum et verborum Christi, et quod nec petant nec impetrent ab eo.
- XV. Qualiter a quibusdam iuxta quaedam non audiatur et iuxta quaedam audiat Dominus. 40
- XVI. Ubi contradicatur hereticos nec sicut criminosos intra ecclesiam Deum audire.
- XVII. De differentia negotiatorum saeculi et eorum, qui dicuntur symoniani.
- XVIII. De eo, quod carnales ecclesiae sine fide non sint instar Ruben et Gad et dimidia tribus Manassae.
- XVIII. De eo quod symoniaci a satana pervaduntur exemplo Iudae prodicionem 45 Domini aggredientis.

1) In fine epistolae ed. Hinschius p. 500.

XX. Quot maledictionibus cum Iuda symoniaci subiaceant, et qualiter omnem ecclesiam vendant.

XXI. De eo quod non prosit symonianis qualiscumque eorum helemosina.

XXII. Quid vulpes symoniana faciant vel patiantur.

5 XXIII. Allegoria de vulpibus a Samsone captis.

XXIII. Collatio actuum Iudae et symonianorum.

XXV. De eo quod Iudas sine fide poenituit, et quod consentientes principibus sacerdotum fide privati sunt.

XXVI. Quod nil nisi damnationem a symonianis accipiant etiam gratis ordinati,
10 et quod ydola faciant pro Christo adorari.

XXVII. Sententia sancti Augustini, qua omnes heretici convincuntur negare Iesum Christum in carne venisse.

XXVIII. Item cuius supra, de eo quod heretici Spiritum sanctum non habent, quamvis visibilia sacramenta habeant.

15 XXVIII. Item cuius et unde supra, in quo cognoscatur spiritus Dei.

XXX. Recapitulatio praemissorum verborum sancti Augustini.

XXXI. De malitia symonianorum, et quod peiores sint latronibus et sine aliqua fide Dei.

XXXII. Qualiter heretici a Deo fornicantes faciant et alios fornicari.

20 XXXIII. De diminutione ecclesiae et hereticorum multiplicatione.

XXXIII. Quanto perniciosiores omnibus hereticis sint symoniani.

XXXV. De nativitate et incremento symoniace hereseos.

XXXVI. Qualiter symoniaci non solum res ecclesiae, sed ipsos quoque principes cum populis diabolo vendunt.

25 XXXVII. De inaestimabili nequitia hereseos, et quali bestiae in Apocalypsi comparetur.

XXXVIII. Recapitulatio praemissae sententiae ex Apocalypsi^a.

XXXVIII. Quae sint signa et prodigia catholicorum.

XL. Quae sint signa et prodigia hereticorum.

30 XLI. De saevitia huius bestiae et de caractere Christi et antichristi.

XLII. De negotiatoribus Christi et antichristi.

XLIII. Quo caractere symoniani noscantur esse antichristi.

XLIII. Quantum sint rei ecclesiae symoniani, et de numero nominis Christi.

XLV. De numero nominis antichristi.

35 XLVI. Qualiter satanas profanam trinitatem contra divinam extruat.

XLVII. Quod nichil prosit hereticis nec ad fidei nec ad salutis effectum, etiamsi grandibus vocibus catholicum decantent symbolum.

EXPLICANTUR CAPITULA.

INCIPITUR LIBER SECUNDUS.

40 I. Quid beatus Petrus apostolus suique coapostoli de hereticis senserint.

Principis apostolorum piissimi Symonis Petri sententiam^b in impiissimum Symonem magum zelo ipsius columbae, cuius filius erat, prolatam contra pertinaces calumpniatores defensum ire pro captu ingenioli aggressus, nullum mihi aptius principium quam
45 verba eiusdem, cuius egregia fides nec defecit nec aliquando deficiet, sum arbitratus. ^{cf.} Luc. 22, 32.

a) apocalypsis c. b) sententia c.

Quibus concordēs sententiæ coapostolorum eius velut subscriptiones subiungantur. Hic enim de ipso et huiusmodi perfidis et apostatis in epistola sua secunda latius disserens ait: *Fuerunt pseudoprophetae in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis et eum, qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi ipsi celerem perditionem. Et multi secuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur, quibus iudici-
um iam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat. Et post pauca: Hi velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem et in perniciem in his, quae ignorant, blasphemantes in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem iniustitiae. Et post pauca: Pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii, derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit. Correptionem autem habuit suae vesaniae subiugale mutum, quod in hominis voce loquens prohibuit prophetae insipientiam. Hi sunt fontes sine aqua et nebulae turbinibus exagitatae, quibus caligo tenebrarum reservatur. Superba enim vanitatis loquentes illiciunt in desideriis carnis luxuriae eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius et servus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitione domini nostri et salvatoris Iesu Christi his rursus impliciti superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitam retro converti ab eo, quod traditum est illis sanctum mandatum. Contigit enim illis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti. Iudas quoque apostolus de talibus nos commonens ait: Subintroeunt quidam homines, qui olim praescripti sunt in hoc iudicium, impii Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam et solum dominatorem et dominum nostrum Iesum Christum negantes. Et post pauca: Ve illis, qui via Cain abierunt et errore Balaam mercede effusi sunt et contradictione Chore perierunt. Hi sunt in epulis suis male convivantes, sine timore semet ipsos pascentes. Nubes sine aqua, quae a ventis circumferuntur; arbores autumnales infructuosae, bis mortuae, eradicatae; fluctus feri maris dispumantes suas confusiones; sydera errantia, quibus procella tenebrarum in aeternum servata est. Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Enoc dicens: 'Ecce venit Dominus in sanctis milibus suis facere iudicium contra omnes et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris, quae locuti sunt contra eum peccatores et impii'. Hi sunt murmuratores querellosi, secundum desideria sua ambulantes, et os illorum loquitur superbiam, mirantes personas, quaestus, causas. Vos autem, karissimi, memores estote verborum, quae praedicta sunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores secundum sua desideria ambulantes in impietatem. Hi sunt qui segregant semet ipsos, animales spiritum non habentes. Vos autem, carissimi, superedificantes vosmet ipsos sanctissimae vestrae fidei, in Spiritu sancto ortantes, vosmet ipsos in dilectione Domini servate, expectantes misericordiam Dei nostri Iesu Christi in vitam eternam. Et hos quidem arguite iudicantes, illos vero salvate de igne rapientes; aliis autem miseremini in timore, odientes et eam quae carnalis est maculatam tunicam. Iohannes quoque sive euangelista, ut creditur, sive presbyter ecclesiae Ephesi, cuidam sanctae feminae scribens dicit: Hoc est mandatum Dei, ut, quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis. Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carnem. Hic est seductor et antichristus. Videte vosmet ipsos, ne perdati quae operati estis, sed ut mercedem plenam accipiat. Omnis qui recedit et non manet in doctrina Christi, Deum non habet; qui permanet in doctrina, hic et Filium et Patrem habet. Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus eius*

malignis. Hinc etiam ille minimus apostolorum vocatione, maximus autem praedica-
 tione et operatione, Paulus Galathas a pseudoapostolis fasciatis deterret dicens: *Miror*, Gal. 1,6—9.
 quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud
 euangelium; quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt con-
 5 vertere euangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de caelo euangelizet vobis, prae-
 terquam quod euangelizavimus, anathema sit. Sicut praedixi, et nunc iterum prae-
 dico. Si quis vobis euangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit. Idem
 ad Philipenses ait: Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus, et si quid aliter sapitis, Phil. 3, 15
 et hoc vobis Deus revelavit. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus et
 10 in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos, qui ita
 ambulant, sicut habetis formam nostram. Idem ad Colosenses: Hoc dico, ut nemo vos Colos. 2, 4.
 decipiat in subtilitate^a sermonum. Et post pauca: Videte, ne quis vos decipiat per
 philosophiam et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa
 mundi, et non secundum Christum. Idem quoque ad Thesalonicenses: Si quis non 2. Thes. 3,
 15 obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate et non commisceamini cum illo, ut con-
 fundatur. Et nolite quasi inimicum aestimare, sed corripite ut fratrem. Idem ad
 Timotheum: Finis praecepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non 1. Tim. 1,
 ficta. A quibus quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis 5—7.
 doctores, non intellegentes neque quae locuntur neque de quibus affirmant. Et post
 20 aliqua idem ad eundem: Spiritus manifeste dicit, quia in novissimis temporibus disce-
 dent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis daemoniorum in hypo-
 crisi loquentium mendacium et cauteriatam habentium conscientiam suam. Et post
 aliqua idem ad eundem: Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus domini 1b. 4, 1.2.
 nostri Iesu Christi et ei quae^b secundum pietatem est doctrinae, superbus est^c, nichil
 25 sciens, sed languens circa quaestiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invi-
 diae, contentiones, blasphemiae, suspitiones malae, conflictationes hominum mente cor-
 ruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quaestum esse pietatem. Est
 autem quaestus magnus pietas cum sufficientia. Nichil enim intulimus in hunc mun-
 dum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus; habentes autem alimenta et qui-
 30 bus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in temptatio-
 nem et laqueum diaboli et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines
 in interitum et perditionem. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam
 appetentes erraverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis. Idem ad eundem:
 Noli verbis contendere. Ad nichil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. 2. Tim. 2, 14
 35 Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte trac-
 tantem verbum veritatis. Profana autem inaniloquia devita. Multum enim proficiunt
 ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit. Ex quibus est Ymeneus et Philetus,
 qui a veritate ceciderunt, dicentes resurrectionem iam factam, et subvertunt quorundam
 fidem. Sed firmum fundamentum Dei stetit, habens signaculum hoc: Cognovit Domi-
 40 nus qui sunt eius, et discedit ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini. In
 magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia.
 Et quaedam quidem in honore, quaedam autem in contumeliam. Si quis ergo mun-
 daverit se ab istis, erit vas in honore sanctificatum et utile Domino ad omne opus
 bonum paratum. Iuvenilia autem desideria fuge. Sectare vero iustitiam, fidem, cari-
 45 tatem, pacem cum his, qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem et sine
 disciplina quaestiones devita, sciens, quia generant lites. Servum autem Domini non
 oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corri-
 pientem eos, qui resistunt veritati^d, ne quando det Deus illis poenitentiam ad cognoscen-
 dam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius volun-

2. Tim. 3, 1-9. *tatem. Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immītes, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, et hos devita. Ex his enim sunt, qui penetrant domos et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quae ducuntur variis desideriis, semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes; quemadmodum Iamnes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines corrupti, mente reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. In-*
 2. Tim. 4, 3.4. *sipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Et post pauca: 10 Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacer-*
 ib. 4, 14. *vabunt sibi magistros, prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Et post aliqua idem ad eundem: Alexander erarius multa mala mihi ostendit, reddet ei Dominus secundum opera eius. Item ad Titum: 15*
 Tit. 1, 10-14. *Sunt multi inobediētes, vaniloqui et seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui; qui universas domos subvertunt, docentes quae non oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius propheta ipsorum: 'Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri'. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis et man-*
 ib. 3, 9-11. *dati hominum aversantium se a veritate. Et post aliqua idem ad eundem: Stultas 20 autem quaestiones et genealogias et contentiones et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanae. Hereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit proprio iudicio condempnatus.*

CAPUT II.

De pietate et impietate et de Cain et Balaam praesumptione. 25

Haec nos ex apostolicis litteris latius decerpisse et continuatim hic inseruisse nullus superfluum ducat, quia cum alias hereses, tum maxime illam notant, quae turpis lucri sequax pietatem quaestum aestimat. Pietas autem hic non est intellegenda ea, quae vulgo solet intellegi et improprie dici misericordia, sed ea, quae Graece dicitur eusebia, id est bonus cultus, vel potius theusebia, id est Dei cultus, secundum quam Dei cultor vel boni 30 cultor dicitur pius, scilicet recta fide Deo devotus et religiosus; sicut e contrario impius, quisquis veri Dei ignarus, infidelis scilicet aut incredulus, spiritibus erroris passim constituitur et ad libitus eorum famulatur. Pietatis enim hostiaria fides est, sine qua nec Deo^a placetur, nec Deus placatur nec colitur. Unde huius vocabuli proprietatem attendentes, quotquot fideles sumus, peccatores quidem nos, dum peregrinamur, a Domino veraciter atque 35 salubriter profitemur, impios autem nos omnimodis dicere abhorremus et devitamus. Ac per hoc astruitur omnis quidem impius etiam peccator, sed non omnis peccator etiam impius, quia quisquis fidelis, quamdiu hic vivitur, non quidem sine peccato est, cum tamen sine impietate, id est infidelitate, sit. Infidelis autem nec sine peccato nec sine impietate, quales sunt impii Iudaei et pagani, de quibus Dominus in euangelio 40

Ioh. 3, 18. *ait: Qui non credit, iam iudicatus est, sicut et princeps mundi huius iam iudicatus*
 Ps. 1, 5. *est. Ideo secundum psalmistam: Non resurgunt impii in iudicio. Si ergo iuxta apostolum veritate privati sunt, qui quaestum aestimant pietatem, scilicet Dei cultum, quanto magis symoniaci, qui adeo pietatem quaestum putant, ut etiam omnia ipsius pietatis officia, ordines videlicet divini cultus, quaestus causa venales habeant, ita ut 45 ipsius quoque pietatis auctorem Spiritum sanctum, donum utique Dei, quod principaliter in ipsis ecclesiasticis ordinibus vel sacramentis operatur, pecunia posse possideri confidant? Nec neglegenter praetereundum est, quod in ipsis sanctorum apostolorum*

a) Deus c.

scriptis, ubi praesentes simul et futurae hereses arguuntur, tacito nomine innumera-
 bilium ante legem et sub lege reorum, nominatim Cain, Balaam, Chore, Iamnes quoque
 et Manbres paradigmaticae ad medium deducuntur. Et tres quidem primos Iudas Iacobi
 seriatim proponit dicens: *Ve illis, qui via Cain abierunt et errore Balaam mercede* Iud. 11.
 5 *effusi sunt et contradictione Chore perierunt.* Quorum medium beatus Petrus sic com-
 memorat: *Secuti viam Balaam ex Bosor.* Porro duos ultimos beatus Paulus ita dete- 2. Petr. 2, 15.
 git: *Quemadmodum Iamnes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati.* 2. Tim. 3, 8.
 Quapropter si diligenter inspicitur, praesumptio, avaritia simul et pertinacia in his
 quinque argui deprehenduntur. Quae utique tria omnium hereseon existunt genimina,
 10 incrementa pariter et firmamenta. Et Cain quidem praesumptio illa inter alias extitit,
 quod secundum beati Iohannis apostoli dictum, ipse qui ex maligno erat, et cuius opera 1. Ioh. 3, 12.
 maligna, ob invidiam sanctissimi fratris, cuius iusta erant opera, sacerdotale sibi offi-
 cium sacrificium Deo offerendo praesumpsit. Quam nimirum sacerdotii praeeroga-
 tivam sola devotio patribus ante legem conferebat, ut velut sacerdotes sub lege
 15 altaria Domino edificarent et hostias offerrent, sicut Noe, Melchisedech, Abraham,
 Ysaac et Iacob et beatus Iob. Porro avaritia illi tanta aspiravit, ut commune
 et publicum omnibus bonum primus ad proprium et privatum redigere laboraret,
 praesumptis spatiis et terminis terras limitando. Cuius squalidus et sedulus fossor
 sic incubabat et, quicquid sibi ex illa proveniebat, in illam anxius sic reponebat, ut
 20 vix tandem convivente avaritia ad solam invidiam fratris ex terra levatum manipulum
 offerret. Et vere miserabilis et mirabilis avaritia perfidi hominis, cui cum duobus
 tantum viris, tunc patre scilicet et fratre, parvus et angustus visus est totus orbis terra-
 rum cum totidem partibus suis. Demum pertinacia eundem sibi inextricabiliter de-
 vinxit, ubi etiam ipsi Domino a peccatis et a praemeditato fratricidio se compescenti
 25 et absterrenti acquiescere contempsit. Refert namque Genesis Dominum dixisse ad
 Cain: *Quare iratus es? et cur concidit facies tua? Nonne, si bene egeris, recipies,* Gen. 4, 6, 7.
sin autem male, statim in foribus peccatum aderit, sed sub te erit appetitus eius? et
tu dominaberis illius. Vel secundum aliam translationem: *Si recte offeras, recte autem*
non divides, peccasti, quiesce. Porro Balaam praesumptione hac notatur, quoniam,
 30 cum esset ariolus et ydolatra, credebat se prophetam atque benedictum, cui benediceret,
 maledictumque, cui malediceret, quodque velut sacerdos Dei altaria edificabat. Ava-
 ritia quoque illius et ex libro Numeri et ex epistola beati Petri apostoli evidenter 2. Petr. 2,
 14, 15.
 35 *viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit.* Cui
 concordans coapostolus eius Iudas Iacobi intentat illis: *Ve, qui errore Balaam mercede* Iud. 11.
effusi sunt. Cuius pertinacia ex hoc maxime convincitur, quod etiam quater a Domino
 correptus et admonitus mentem a maledictione et perditione Israelis minime mutavit.
 Nempe, sicut sacra istoria refert, bis eum domi adhuc positum sic Dominus praemonuit:
 40 *Noli ire cum hominibus istis neque maledicas populo, quia benedictus est.* Cui tamen Num. 22, 12.
 postmodum praecepit: *Si vocare te venerunt homines isti, surge et vade cum eis ita* ib. 20.
dumtaxat, ut quod praecepero tibi facias. Cui iam in via posito post affamina asinae
 angelus apparens interminatus est sic: *Ego veni, ut adversarer tibi, quia perversa est* ib. 32.
via tua michique contraria. Quem tamen permittens ire dixit: *Vade cum istis et cave,* ib. 35.
 45 *ne aliud quam praecepero tibi loquaris.* Sed impius ille ferali avaritiae addictus clam
 eis laqueos perditionis aptavit, quibus palam se in mortem fieri similem optavit.

CAPUT III.

De peccato Chore et fautorum eius atque poena eorum.

Iam in ipsa contradictione Chore praesumptio et avaritia idem videntur esse.

Nam ambiendo indebitum sibi sacerdotium praesumpsit et praesumendo ambivit. Porro avaritia, ut beatus Gregorius ait¹, non solum pecuniae est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur, cum supra modum sublimitas ambitur. Si enim non ad avaritiam honoris rapina pertineret, nequaquam Paulus de unigenito Filio diceret: 'Non rapinam^a arbitratus est esse se aequalem Deo'. In hoc ergo diabolus parentem nostrum 5 ad superbiam traxit, quo eum ad avaritiam sublimitatis excitavit. Pertinacia quoque Chore in hoc ostenditur, quod nec increpatione nec admonitione ad cor fuit reversus. Denique ut istoria refert, ita illi acriter impudenterque iurganti et exprobranti^b mitissimus hominum Moyses respondit: *Mane notum faciet Dominus, qui ad se pertineant, et sanctos applicabit sibi, et quos elegerit appropinquabunt ei. Hoc igitur facite:* 10 *Tollat unusquisque turibula sua, tu Chore et omne concilium tuum, et austo cras igne ponite desuper thimiam coram Domino, et quemcumque^c elegerit, ipse erit sanctus. Multum erigimini filii Levi. Dixit rursum ad Chore: 'Audite filii Levi, num parum vobis est, quod separavit vos Deus ab omni populo et iunxit sibi, ut serviretis ei in cultu tabernaculi et staretis coram frequentia populi, ut ministraretis ei? Iccirco ad* 15 *se fecit accedere te et omnes fratres tuos filios Levi, ut vobis etiam sacerdotium vendicetis, et omnis globus tuus stet contra Dominum*'. Hinc summotenus per internuntios comperta Dathan et Abiron proterva contradictione iratus est Moyses valde, ait ad 20 *Dominum: Ne respicias sacrificia eorum. Tu scis, quod ne asellum quidem acceperim ab eis nec afflixi eorum quempiam eorum. Dixitque ad Chore: 'Tu et omnis congregatio* 25 *tua state seorsum coram Domino et Aaron die crastino separatim. Tollite singula turibula vestra et ponite super ea incensum, offerentes Domino CCL turibula; Aaron quoque teneat turibulum suum*'. Quod cum fecissent, stantibus Moyse et Aaron, et coacervantes adversum eos omnem multitudinem ad hostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini. Locutusque Dominus ad Moysen et Aaron ait: 'Separamini 30 de medio congregationis huius, ut eos repente disperdam'. Qui ceciderunt proni in faciem atque dixerunt: Fortissime Deus spirituum universae carnis, num uno peccante contra omnes tua ira desaeviet?' Et ait Dominus ad Moysen: 'Praecepit universo populo, ut separetur a tabernaculis Chore et Dathan et Abiron'. Surrexitque Moyses et abiit ad Dathan et Abiron et sequentibus eum senioribus Israel dixit ad turbam: 'Recedite 35 a tabernaculis hominum impiorum et nolite tangere quae ad eos pertinent, ne involvami in peccatis eorum'. Cumque recessissent a tentoriis eorum per circuitum, Dathan et Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorum cum uxoribus et liberis omni- que frequentia. Et ait Moyses: In hoc scietis, quod Dominus miserit me, ut facerem universa quae cernitis, et non ex proprio ea corde protulerim: si consueta hominum 40 morte interierint et visitaverit eos plaga, qua et ceteri visitari solent, non misit me Dominus; sin autem novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos et omnia quae ad illos pertinent, descenderintque viventes in infernum, scietis, quod blasphemaverint Dominum'. Confestim igitur ut cessavit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorum et aperiens os suum devoravit illos cum tabernaculis suis et universa 45 substantia; descenderuntque vivi in infernum aperti humo, et perierunt de medio multitudinis. At vero omnis Israel, qui stabat per gyrum, fugit ad clamorem pereuntium, dicens: 'Ne forte et nos terra deglutiat'. Sed et ignis egressus a Domino interfecit CC^{lxx} viros, qui offerebant incensum. Ex quo utique horrendo divinae severitatis iudicio etiam in superficie istoriae, quam pene totam huic opusculo inserendam iudica- 50 vimus, conicere possumus, quid mereantur aut quid passuri sint, qui sacerdotium christianae gratiae sibi saeculariter vendicare praesumunt, si tanta animadversione mulctati sunt, qui sacerdotium Mosaycae legis sibi contumaciter praeripere attemptaverunt;

a) rapina c. b) exprobranti c. c) quemcumque c.

1) Hom. in evangelia l. I, h. 16, c. 2, Opp. I, col. 1493.

quorum duum sicut quammaxima in sacramentis est differentia, sic et quammaxima debet esse in ministris utriusque distantia, quantum scilicet distare solet servuli ab imperatoris persona. Equidem Mosaycum illud sacerdotium sacrificiis carnalibus insistentem sanguinem hyrcorum et taurorum aliorumque animalium, quo secundum apostoli Hebr. 10, 11.
 5 dictum impossibile erat auferri peccata, umbram solummodo futurorum bonorum praeferebat; christianum autem, spiritualibus hostiis vacans, sanguinem agni incontaminati et immaculati Iesu Christi, qui tollit peccata mundi, quotidie fundit in remissionem peccatorum per manifestam veritatem praesentium et futurorum bonorum. Illud quoque animadvertendum, quod Chore non pecunia, sed gradus sui propinquitate, sed
 10 cognatione, qua contribules erant ipse et Aaron, quamvis non eiusdem familiae, et quia^a confidebat se quoque Domini esse, sicut ex his verbis eius cognoscitur aperte: *Sufficiat, inquit, vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, et in ipsis est Dominus. Cur elevamini super populum Domini?* Sed et illud non minus animadvertendum, quam horrendo et miserabili modo Dathan et Abiron viventes in infernum cum omnibus suis
 15 cumque omni sua supellectile descenderint, cum sibimet sacerdotium non quaesierint — neque enim ex tribu Levi erant —, sed tantummodo praesumptoribus faverint. Et tamen gravius puniti sunt fautores et defensores quam ipsi praesumptores. Gravius est enim terra degluttiri vivos cum rebus et ipsis parvulis, qui non peccaverant, quam igne amburi solos, qui peccaverant. Animadvertant hoc laici et clerici, qui non timent
 20 pravis et indisciplinatis patrocinari, maximeque qui indignos aut potentia sua vel favore seu pretio ad sacros ordines exigunt promoveri. Animadvertant quoque, quia prohibitum fuit populus contingere quicquam eorum, quae ad Dathan et Abiron pertinebant, ne involverentur peccatis eorum, cum supellex Chore in tantum non perierit, ut etiam turibula eorum in laminas producta iussu Dei altari affixa sint. Et ut istoria refert in
 25 sequentibus, factum est grande miraculum, ut Chore pereunte filii illius non perirent; tandemque cognoscant defensores vel fautores pravorum, quanto peiores sint pravis ipsis. Etenim sicut priores in scelere prius Dathan et Abiron terra absorbit, dein Chore cum suis compliceibus flamma corripiciens combussit. Prae cunctis autem animadvertant symoniaci, qui post innumera anathemata Spiritum sanctum pro aecclesiasticae dignitatis ambitione pecunia impugnare praesumunt, quique se expugnasse vel
 30 expugnari posse eundem credunt, quanto sceleratiores sint Chore, qui ante quodlibet anathema sacerdotium Iudaicae synagogae, nulla pecunia prolata vel promissa, sed sola cognationis vel sanctitatis fiducia sibi arripere temptavit. Praeterea animadvertant symoniacorum seu quorumlibet indisciplinatorum fautores et obstinati defensores, ab euangelica veritate quid timere debeant, si Dathan et Abiron ab umbra legali tantam cladem experti sunt. Severior enim euangelii quam legis est cautio, quia in hac pravum factum solummodo, in illa autem punitur etiam cogitatio. Et certe Dathan et Abiron atque Chore duplici contritione, corporis scilicet ac animae, creduntur contriti, ut attestatur Iudas Iacobi.

40

CAPUT III.

De vulgo sequaci praesumptorum et de differentia veri et falsi sacerdotii.

Iesus de terra Egypti populum salvans secundo eos, qui non crediderunt, perdidit. Sed hinc iam, quid eadem historia subiungat, perpendatur: *Murmuravit autem omnis* ib. 16, 41
—49.
 45 *multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen et Aaron dicens: 'Vos interfecistis populum Domini'. Cumque oriretur seditio et tumultus incresceret, Moyses et Aaron fugerunt ad tabernaculum foederis. Quod postquam ingressi sunt, operuit nubes et apparuit gloria Domini, dixitque Dominus ad Moysen: 'Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos'. Cumque iacerent in terra, dixit Moyses ad Aaron:*

50

a) et quia delendum esse videtur.

*‘Tolle turibulum et austo igne de altari mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut roges pro eis. Iam enim egressa est ira a Domino et plaga desaevit’. Quod cum fecisset Aaron et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, optulit thimiama et stans inter mortuos ac viventes pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. Fuerunt autem, qui percussi sunt, quattuor decim milia hominum⁵ et septingenti absque his, qui perierunt in seditione Chore. In quo videlicet facto evidenter monstratur, quod etiam perversorum sequax vulgus divina indignatione enormiter prosternitur, dum eosdem perversos, quos populum Dei falso credebat et dicebat, interfectos conqueritur. Nec mirum, quia *amicus stultorum efficietur similis*^a ut ait Salomon, quorum societatem cavendam edocet sic: *Fili me, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint: Veni nobiscum aut sortem*^b *mitte nobiscum, marsupium*
unum sit omnium nostrum. Pedes enim eorum ad malum currunt. Ne aemuleris
viros impios nec desideres esse cum eis, quia fraudes labia eorum locuntur. Et cum detractoribus ne commiscearis, quoniam repente consurget perditio eorum, et ruinam
utriusque quis novit? Ne des alienis honorem tuum et annos tuos crudeli, ne forte
impleantur extranei viribus tuis, et labores tui sint in domo aliena, et gemas in novissimis, quando consumpseris carnes et corpus tuum, et dicas: Cur detestatus sum disciplinam, et increpationibus non acquievit cor meum, nec audiivi vocem docentium me et magistris non inclinavi aurem meam? Paene fui in omni malo in medio ecclesiae et synagogae. Quae ex Proverbiis iccirco latius collegimus, quia bruta et segnis ad
malumque prona hominum multitudo doctrinam veritatis cognoscere contemnit, tantum prava facta maiorum vel rectorum suorum imitari cupida, sua se ignorantia, cui sponte
subiacet, excusare contendit, cum dicat Paulus: Qui ignorat, ignorabitur. Unde abiciat a se ignorantiam, quae mater est vitiorum, christianus populus, discat, quis sit pastor, quis mercenarius, quis fur et latro; et pastorem quidem omnino sequatur et audiat,
mercennarium autem solummodo audiat et interim sufferat, furem vero et latronem nec
aliquando audiat nec sufferat, quia non veniunt, nisi ut furentur et mactent et perdant. Et heu lacrimabiliter vitiata nostrae humanitatis condicio, quae vix umquam diutinis meditationibus et quotidianis praemonitionibus fatigata cognoscit sibi appetenda vel fugienda, cum reliqua omnia animalia ab ipso sui exordio solo instinctu naturae appetant sibi accommoda et fugiant incommoda, velut turtures et huiusmodi sive accipitres generisque eorum aves columbam. In superficie quoque praefixae istoriae indubitanter monstratur, quantum differant qui sumunt sibi honorem ab his, qui a Deo vocantur. Chore quippe eiusque complices offerendo incensum et preces Domino nemini profuerunt, sibi autem per omnia obfuerunt, ubi nec mora incendium meruerunt. Aaron
autem solus offerendo incensum et rogando pro pereuntibus, inter mortuos et vivos stans quasi quidam inexpugnabilis et impenetrabilis murus, et ipse a tanto incendio permansit illaesus atque illud avertit a superstitibus. Taliter unius legitimi sacerdotis oblatio et oratio indignationem divinitatis placavit, quam ducentorum quinquaginta praesumtorum sibi et aliis provocavit. Quod oportet audiant symoniaci atque eorum
defensores, si habent aures audiendi, tandemque desinant precibus suis et sacrificiis
*contra se et contra populum inextinguibiliter accendere iram Dei.**

CAPUT V.

De Iamne et Manbre, quibus peiores sunt symoniani.

Restant Iamnes et Mambres, quorum praesumptio et avaritia palam est. Denique cum essent malefici geminae avaritiae causa, praesumebant signa divinitatis aemulari, sive ut pares Moysi vel superiores illo aestimati a populo magnificarentur, aut certe ut regiis donis cumulantur. Quorum pertinacem fallaciam nuda veritas et maxima potentia signorum Moysi non repressit, donec illis copiam fallendi palam omnibus de-

a) similiter c. b) sorte c.

fecit. Nam quia uti ratione ad discernendum bonum a malo nolebant, eos tanquam infideles non verba, sed signa resipiscere admonebant et increpabant. Siquidem admonitio simul et increpatio illis adhibebatur, ubi a virga Moysi virgae eorum devorabantur, et aqua in sanguinem versa, atque ranae eductae ad id quod fuerant per solum
 5 Moysen revertebantur, cum ipsi malefici plagas illas sibi et aliis tantum addere, non autem possent auferre. Qui cum postea etiam ipsam fallendi et nocendi possibilitatem in tertia plaga amisissent, dixerunt: *Digitus Dei est hic*. Unde constat Spiritum sanctum, Exod. 8, 19. cuius operationi in Moyse resistebant, eorum praestigia tunc exinanisse et postea in
 10 eos ulceribus et vesicis turgentibus deturpasse et condemnasse, ne iam possent stare coram Moyse. Porro digitum Dei Spiritum sanctum esse ipse Dominus in euangelio indicat dicens: *Si in digito Dei eicio daemonia*. Quod alius euangelista exponens ait: Luc. 11, 20. *Si in Spiritu Dei*. Hinc perpendant heretici, quibus sint assimilati, et caveant se Matth. 12, 28. suaque archana aut, sicut ipsi sibi praesumunt, sacramenta assimilare sacramentis
 15 catholicorum, quibus cooperatur digitus Dei, ne pro sua irrationabili pertinacia a Spiritu sancto, cui contumaciter repugnare non metuunt, velut iumenta irrationabilia irrecuperabiliter percutiantur. Perpendant quoque maleficos illos nullis suis invocationibus et execramentis potuisse auferre vel imminuere clades suorum et suas, sed potius augmentasse, et tandem digitum Dei confessi incipiant^a sibi suisque ecclesiasticos ordines humiliter
 20 declinando parcere potius quam superbe usurpando interitum propagare. Quod nisi sattigerint, nequiores se Iamne et Manbre procul dubio noverint, cum isti digitum Dei sibi adversari sentientes cesserint ipsumque professi fuerint, licet impenitentes veniam non meruerint. Ipsi vero nichil horum praeter solam pertinaciam habuerint, tanto scilicet nequiores, quanto illi in scelere minores, utputa qui fuerint magi Pha-
 25 raonis, mortalis utique hominis, cum sint ipsi sub nomine religionis lenones antiqui serpentis. Quapropter exemplo Cain, Balaam et Chore, de quibus supra diximus, et magorum horum, de quibus sermo est, perterrefacti, quotquot cupiunt de catholicae ecclesiae pace in aeternum^b gaudere, caveant praesumptionem, fugiant avaritiam, devitent pertinaciam, illam beati Pauli semper prae oculis habentes sententiam: *Quaecumque* Rom. 15, 4.
 30 *scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et haec omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines saeculorum devenerunt.* 1. Cor. 10, 11.

CAPUT VI.

Ubi admonentur christiani vitare supplantationem hereticorum,

35 quorum inibi malum atque poena eorum ostenditur.

Et nunc sacerdotes, reges terrae et omnes populi intellegite, erudimini principes Ps. 148, 11. 12. 2, 10, 12. et omnes iudices terrae, iuvenes et virgines, senes cum iunioribus *apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta*. Diligite iustitiam, reco- Sap. 1, 1. lite, quis dederit vobis pignus Spiritus, *et nolite contristare eundem Spiritum sanctum* 2. Cor. 5, 5. Eph. 4, 30.
 40 *Dei, in quo signati estis in die redemptionis. An nescitis, quia corpora vestra templum est Spiritus sancti, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Vos enim estis templum Dei vivi, et Spiritus sanctus habitat in vobis. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Empti estis* ib. 3, 16, 17. ib. 6, 20. cf. Matth. 5, 26. *pretio magno, nolite vos denuo vendere diabolo quadrante minimo, quem donec reddas,*
 45 *de carcere districti iudicis exitum frustra speras. Nolite facere domum Dei patris domum negotiationis neque domum orationis speluncam latronum. Sentite de Domino* Ioh. 2, 16. cf. Matth. 21, 13. Sap. 1, 1. *in bonitate, praesumite de illo ad bonum incipere, facere et perficere et in simplicitate cordis quaerite illum, non autem in aliqua dupplicitate, neque enim potestis Deo ser-
 vire vel adhaerere et mammonae. Denique quia ipse Spiritus sanctus simplicitas est* Matth. 6, 24.

50 a) incipiunt c. b) in aet. post suppl. c.

et simplices facit simplicesque, ut ab ipsis quaeratur, quaerit, congrue in simplicissima avium super simplicissimum dominum Iesum apparuit et mansit. Quae simplicibus frugibus contenta nulli rapinae inhiat, quin potius fallaces milvos et huiusmodi raptore

Prov. 11, 3. perosa caute devitat. *Simplicitas quippe iustorum dirigit eos, et supplantatio perversorum vastabit illos.* Unde iusti ex fide viventes sive pro officio suo manus alicui

Rom. 8, 28. simpliciter imponant, sive aliud quid in nomine Domini agant, *omnia eis cooperantur in bonum.* E contrario perversi quia supplantationi mutuae insatiabiliter inhiant, peccatum est quicquid actitant, quoniam sine fide extat. Nam ubi supplantatio est, fraus quoque est. Ubi vero fraus, ibi et infidelitas atque maledictio, sicut propheta denun-

Ier. 48, 10. tiat: *Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.* Itaque attendatur inter alias illa

symoniacorum supplantatio, qua se invicem supplantant vendendo et emendo. Equidem emtor pretium dando supplantat venditorem, dum illum gratia Dei fraudat, ne eam habeat venditor, aut pretium accipiendo nichilominus supplantat emptorem, dum illum gratia Dei fraudat, ne eam accipiat. Qua supplantatione quia utrique invicem se gratia

ef. Ps. 118, 18. Dei fraudant, elongatur ab eis benedictio, qua postmodum secum alios damnent. Quos-

cumque sive gratis sive non gratis contaminat manus eorum impositio; ac per hoc fit, ut supplantatio perversorum vastet illos nec relinquat eis radicem et germen spiritualis gratiae. Nam quam periculosum sit etiam laicis ex saecularibus rebus negotium,

Ecceli. 26, 28. sapientis monstrat hoc proverbium: *Duae species difficiles et periculosae mihi appa-*

ib. 27, 1, 2. *ruerunt. Difficile exiit negotians a negligentia, et non iustificabitur caupo a pec-*

catis labiorum. Propter inopiam multi deliquerunt, et qui quaerit locupletari, avertit oculum suum; sicut^a in medio conpaginis lapidum palus figatur, sic et inter medium venditionis et emptionis angustabitur peccatum. Quodsi tam difficilis et periculosa est venditio et emptio laicis in communibus et privatis eorum utilitatibus, quis enarrare potest, quam difficilis et periculosa sit clericis in ecclesiasticis ordinationibus? Et

Matth. 10, 21. certe licita est tibi venditio rei tuae, quia secundum beati Augustini dictum non illicite venduntur quae licite emuntur. Nam ipse Dominus adolescenti cuidam: *Vade, inquit,*

Ioh. 13, 27. *et vende omnia quae habes.* Et alibi ipso dicente Iudae proditori: *Quod facis, fac*

ib. 29. *citius,* quidam discipulorum putaverunt eum solito dixisse: *Eme nobis ea, quae opus sunt ad diem festum.* Et tamen licita et pernecessaria plurimis mortalium venditio

suarum rerum vix non infigit peccatum, quod scriptura asserit inter vendentem et ementem figi et coangustari velut palum inter medias iuncturas lapidum. Et quantum, putamus, crimen incurrunt, qui illicita et pestifera venditione alienam rem, contradicente eo cuius est, distrahere praesumunt? Plane violenti et raptore sunt, de quibus apostolus:

1. Cor. 6, 10. *Neque raptore, inquit, regnum Dei possidebunt.* In quibus, si possunt, iuste considerent, quantam rapinam praesumant, qui de ipso Deo et omnium rerum visibilium et invisibilium Domino nefande negotiari affectant, ubi gratiam eius, quam gratis acceptam

Matth. 10, 8. a se gratis dari praecepit, vendere et emere ad multarum animarum perditionem non dubitant. Verum in hoc non solum raptore et sacrilegi, verum et homicidae, periuri, apostatae atque heretici, quorum iustae ultioni vix sufficiant varia et innumerabilia

tortura inferioris inferni. Qui nec praefatis sceleribus contenti ad cumulum sempiternae damnationis suae blasphemant Spiritum sanctum, quem suo sacrilegio et rapinae ceterisque nequitii in tantum cooperari praedicant et credunt, ut ad votum illorum sanctificetur et benedicatur, quicquid ipsi leprosi et maledicti ore manuque contingunt.

CAPUT VII.

45

De damnatione fictae quaerentium Deum sub exemplo Ananiae et Saphirae.

Sap. 1, 1. Igitur quotquot estis filii Dei, quia spiritu Dei agimini, in simplicitate cordis quaerite ipsum spiritum Dei, quoniam invenitur ab his, qui non temptant illum. Sim-

a) si c.

50

plex est enim, immo ipsa simplicitas, cui per omnia execrabilis est simulatorum et calidorum duplicitas, iuxta quod scriptum est: *Simulatores et callidi provocant iram Dei.* Iob 36, 18. Ubi-
 5 quocumque simulatio vel calliditas, ibi quoque fraus, et ubicumque fraus, ibi quoque temptatur divinitas, qua utique temptatione ira Dei provocatur, sicut in apo-
 stolorum Actibus verbo et facto principis apostolorum aperte monstratur, ubi sic legi-
 10 tur: *Vir autem quidam nomine Ananias cum Saphira uxore sua vendidit agrum et fraudavit de pretio agri conscia uxore sua et afferens partem quandam ad pedes apostolorum posuit. Petrus autem dixit ad eum: 'Anania, cur temptavit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto et fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi mane-*
 15 *bat, et venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo'. Audiens autem Ananias haec verba cecidit et expiravit. Et factus est timor magnus in omnes, qui audierunt. Surgentes autem iuvenes amoverunt eum et efferentes sepelierunt. Factum est autem quasi horarum trium spatium, et uxor ipsius nesciens quod factum fuerat introivit. Respondit^a autem*
 20 *ei Petrus: 'Dic mihi, si tantum agrum vendidistis?' At illa dixit: 'Etiam tanti'. Petrus autem ad eam: 'Quid utique convenit tentare vobis spiritum Domini? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum ad hostium, et efferent te'. Et confestim cecidit ante pedes eius et expiravit. Intrantes autem iuvenes invenerunt illam mortuam et extulerunt et sepelierunt ad virum suum. Et factus est timor magnus in universa ecclesia*
 25 *et in omnes, qui audierunt haec.* Quae nimirum divina lectio indubitanter attestatur, quod fraudator non hominibus, sed Deo, utique Spiritui sancto, mentitus ipsum spiritum Dei temptare convincatur. Cui misero pro vindicta mors infertur subita, quam etiam post paululum incurrit Saphira, caedis quidem tunc nescia, sed fraudis prius conscia. In quibus etiam ad litteram sententia completur, qua dicitur: Facientes et consentientes
 30 pari poena plectuntur. Et qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt, Rom. 1, 32. sed etiam qui consentiunt facientibus. Quem certe consensum beatus Petrus conspirationem arguit esse dicens: *Utique convenit vobis temptare spiritum Domini? Quia* Act. 5, 8.
 enim Spiritus sanctus effusione gratiae suae hanc caritatem primitivae ecclesiae inspi-
 35 raverat, ut multitudinis credentium esset cor unum et anima una, nec quisquam eorum ib. 4, 32.
 40 quae possidebat suum esse aliquid diceret, sed essent illis omnia communia: nemini semel admoventi manum huiusmodi aratro permissum est respicere retro; alioquin non Luc. 9, 62.
 est aptus regno Dei, a quo prioris propositi sui defraudator quis sponte effectus apo-
 statat omnino. Unde secundum sapientis sententiam: *Qui transgreditur a iustitia ad* Ecclesi. 26, 27.
peccatum, Deus paravit eum ad rompheam, scilicet qua a paradyso eius prohibitus
 45 relinquitur sociandus diabolo et angelis eius. Denique etiam si quis a superiori pro-
 posito recedens bono quidem, sed tamen inferiori se conferat, ipsum bonum non iam
 bonum sibi, sed peccatum constat. Verbi gratia, si quae virginalem seu vidualem con-
 50 tinentiam professae ad nuptias, quae utique bonae sunt, devolvantur, iuxta apostolum 1. Tim. 5, 12.
 habent damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt; hinc et Moyses in Deutero-
 nomio ait: *Cum votum voveris domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit* Deut. 23, 21
illum dominus Deus tuus, et si moratus fueris, imputabit tibi in peccatum. Si nolueris
polliceri, absque peccato eris; quod autem semel egressum est de labiis tuis, observa-
bis et facies, sicut promisisti domino Deo tuo et propria voluntate et ore tuo locutus
es. Quapropter Spiritus sanctus institutioni suae, communi scilicet vitae, fraudem irro-
 45 gari nec ad momentum passus, simul infelix Ananias ingressus pretii partem pedibus
 apostolorum exposuit, correptus expiravit nec puncto temporis cum sanctis, quos frau-
 daverat, participari permissus, nec vivus nec mortuus, sed nec conscia fraudis uxor eius.
 Et certe quantum ad humanum arbitrium ultio haec severa videtur nimium, ut homo
 in conversatione illa coenobitali adhuc valde rudis vel novitius, et qui nullum super

hoc interdictum prius accepisse legitur, tam repentino et horrendo exitu cum coniuge damnatur; necnon quia non alieni, sed sicut Arator¹ dicit: *Fur census sub fraude sui*, sed ob semel arreptum communis vitae propositum, quod suum fuerat, iam non erat suum, quia erat et illorum, qui non praesumebant nec dicebant aliquid suum. Unde non solum fraudator, sed fur quoque sacrilegus extitit, quia quod suae potestatis prius fuerat retinere aut vendere, voto et professione eius sacrum coeperat esse, et quia sacrum de sacro surripuit, dum sanctos suo censu fraudavit, duriori vindictae iure subiavit, quam si sacrum de non^a sacro aut non sacrum de sacro substraxisset. Quod necesse est sollicite considerent communis vitae professores, ne post prohibitiones se invicem fraudent saltem extrema facultatum quondam suarum portione, et ut veri sacrilegi damnationem, quam illi in corpore pertulerunt², hanc ipsi cum omnibus, qui aliquam fraudem aut rapinam ecclesiae facere praesumunt, in anima patiantur tanto gravius, quanto melior est anima quam corpus. Considerent quoque, quod omnis illorum in fraude et post fraudem cogitatio, locutio et actio, licet bona videatur hominibus, Spiritui sancto tamen habeatur mendacium et temptatio, dicente Petro Ananiae: *Cur temptavit satanas mentiri te Spiritui sancto et fraudare de pretio agri? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ubi evidenter monstratur, quod fraudem in corde ponendo mentitus sit Deo. Et post pauca uxori ib. 9. eius inquit: *Utique convenit vobis temptare spiritum Domini.*

CAPUT VIII.

20

De eo quod non solum vovendum, sed et reddendum sit Domino.

Sed ne quis modicae fidei apud se dicat, si tam districte exigitur quod vovetur, cavendum est deinceps, ne tale quod voveatur, psalmistam in Spiritu sancto sic praemonentem audiat: *Vovete.* Et ne tibi sufficere solum vovere putares, mox subiungit: *Et reddite.* Et velut interrogares, cui voveatur et reddatur, respondet: *Domino Deo vestro.* Et ne forsitan crederes te vel alios exteriora munera, verbi gratia oleum, ceram et incensum, ieiunium et plura huiusmodi offerentes excipi, adicit: *Omnes qui in circuitu eius affertis munera*, ac si diceret: Non vitupero quidem, quod exteriora vestra Domino offertis, sed moneo, ut et vos ipsos, animam scilicet ac corpus, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, non conformati huic saeculo, sed reformati in novitate sensus vestri offeratis, ut, quae sit voluntas Dei, quod bonum et beneplacitum et quod perfectum est, probetis; quod votum, ne neglegeres, cui voveris, inculcat dicens: *Terribili.* Putasne quam terribili? Adiecit: *Et ei qui aufert spiritum principum.* Cuius terrorem, ut vere ineffabilem adhuc revelare mortalibus laborans, conclusit sic: *Terribili apud omnes reges terrae.* Ergo quia indignum nimis est, ut domino nostro Iesu Christo, qui tanta et talia in nobis et pro nobis est operatus et passus, ingrati simus, totum quod habemus, vivimus et sumus, ipsi voveamus et reddamus. Alioquin melius est non vovere quam post votum non reddere; cum etiam per Moysen monstretur peccatum esse, si tardamus votum reddere. Quod si peccatum est, si reddere tardaverimus, quanto magis, si non reddiderimus? Nam simili nobis homini si quid vovemus nec reddimus, quasi rebus suis eum fraudaverimus, adversari nobis quantumcumque poterit sentiemus. Si autem aggressi Deo votum reddere deficimus, post satanan convertimur, canisque ad vomitum reversus et sus in volutabro luti lota efficimur. Itaque postquam multis modis sapienti satisfactum putatur, quantum vitanda sit fraus, tandem symoniaci,

a) non de s. c.

45

1) De actibus apostolorum l. I, v. 418. 2) Innuit hic Humbertus Ananiam et Saphiram corporali tantum morti addictos fuisse, id quod cum eo docent gravissimi sancti patres, Origenes tract. 8. in Matth., Augustinus libro 3. contra Parmen. et Serm. 148, Cassianus Collat. 6, S. Benedictus in Regul. cap. 57, et alii. Idem disertis verbis docet idem Humbertus infra lib. 3, cap. 27. MARTÈNE.

quibus pene tota haec nostra tragedia textitur, in se redeant, et quantam fraudem perpetrent, vel admoniti recognoscant. Et si Ananias ex sola fraude furto, sacrilegio, mendacio, conspiratione simul et temptatione spiritus Dei notatus, morta subita multatur, pro eo tantum quod ex agelluli sui pretio aliquantulum sibi retinuit de crastino sollicitus: hi, si sufficiunt, aestiment, quanto furto, sacrilegio, mendacio, conspiratione simul et temptatione spiritus Dei obnoxii sint et qua poena digni, qui se invicem Spiritui sancto fraudaturi eundem mediatorem sibi et causam pretii proponere satagunt, ut aucupantes alienam rem alienumque censum adimpleant conspirationem suam, qua temptare convenit eis ipsum Spiritum sanctum. Qui tamen, quia non invenitur ab his, qui temptant illum, omnis eorum cogitatio, locutio et actio sine dubio habetur Spiritui sancto mendacium, etiamsi hominibus videatur alicuius veritatis praeferre indicium.

CAPUT VIII.

Quod Spiritus sanctus fidelibus appareat, infideles autem lateat,
a quibus nec quaeritur.

Porro quod mendacium a Spiritu sancto damnationem sibi et consciis suis, nullam autem sanctificationem quibuscumque acquirat, Ananiae et Saphirae mors clamat. Quin etiam si Deus apparet his, qui fidem habent in illum, profecto patet Spiritum sanctum nec apparere symoniacis, qui perfidia et mendacio impugnant illum. Ubi enim mendacium, ibi et perfidia. Unde Dominus, qui apparet fidelibus, abscondit se ab infidelibus. Fidei siquidem catholicae apparet, utputa in qua et per quam in cordibus nostris manet; perfidiae autem heresi, utputa quam per omnia horret, nusquam et numquam nisi iratus et vindex adest. Unde constat, quia nec invenitur ab eis, quoniam fraudando et mentiendo temptant illum, utputa qui fidem non habent in illum, secundum quod incredulitatem Iudeorum cavendam apostolus monens ait: *Neque temptemus Christum, sicut quidam eorum temptaverunt et a serpentibus perierunt.* De quibus et psalmista ait: *Temptaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent aescas animabus suis,* dicendo, ut istoria refert: *Estne Deus in nobis an non?* Illud quoque sapientiae dicentis: *Quaerent me mali et non invenient.* Si 'in hoc saeculo' subauditur, secundum praecedentia accipiendum est, quasi diceret: Temptabunt me mali nec iuxta velle suum invenient me faventem sibi; alioquin quis quaesivit Dominum et non invenit? Quoniam in saeculum misericordia eius, et qui quaerit, invenit. Si autem 'in futuro' subauditur, quaeretur tunc et non invenietur, quia, dum inveniri potest, nunc non quaeritur. Unde propheta ad vere quaerendum Dominum admonens ait: *Si quaeritis, quaerite.* Qui enim fecte quaerit Deum, numquam inveniet eum: *Quaerite,* inquit psalmista, *Dominum et confirmamini, quaerite faciem eius semper.* Et tamen, quia omnino verum est: *Qui quaerit, invenit,* concedatur etiam symoniacos non fecte, sed inhianter quaerere et ob id quod quaerunt indubitanter invenire. Sed quid quaeritur? Quod psalmus increpative demonstrat dicens: *Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium?* Et quid inveniunt? Nimirum patrem mendacii, scilicet diabolum, qui, attestante Domino, *in veritate non stetit, quia veritas non est in eo. Et cum loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est ipse et pater eius.* Hinc et sapiens dicit: *Semper iurgia quaerit malus. Angelus autem crudelis mittitur contra eum,* auctor utique discordiae. Si ergo quis quod quaerit invenit, et si quaerens mendacium vel iurgium patrem mendacii vel auctorem discordiae invenit, symoniani venditores et emptores quid quaerunt? Lucrum procul dubio terrenum, et ut summatim et aperte dicatur, pecuniam tantum. Sed quid inveniunt? Temptationem et laqueum diaboli, quia impugnando gratiam Dei volunt ditari. Et cuius diaboli? Mammonae scilicet, qui lucris et pecuniis terrenis praeest. Et ad quid inveniunt? Ut sit eorum dominus, ipsique servi eius, secundum quod dicitur: *Amator pecuniae servus est mammonae.*

CAPUT X.

De excessus eorum differentia, qui super fundamentum Christi excedunt, et eorum, qui sine eius fundamento.

Hor. Serm.
II, 2, 26

Verum quia et apud catholicos velut rara avis aestimatur, qui inter eos pecunias aspernatur, quamvis plurimum differant qui eas sibi iuste quaerunt ad solum usum 5 necessarium ab his, qui etiam ad superfluum, non se debent negotiatores, de quibus agitur, nostris in aliquo assimilare, qui malunt temporaliter egere quam gratiam Dei venalem ducere, confidentes, quia nil deerit timentibus eum. Qui si etiam in terrenarum rerum negotiis interdum excedunt, elemosinis aliisque bonis quantocius pro certo placare sibi Dominum possunt, quia catholicae fidei fundamentum in mente conservant 10 integrum. Cuius fundamenti merito salvi fiunt, sic tamen quasi per ignem, etiamsi superaedificaverint ligna, aliquando foenum, stipulam^a; quod de omnibus etiam criminosis creditur, a quibus fundamentum^b id retinetur, si tamen in hac vita fecerint dignos poenitentiae fructus. Porro emptitii servi mammonae eiusque vesanae malitiae duces et signiferi, qui non solum suas animas venales habent, sed etiam ipsarum creatorem et 15 sanctificatorem animarum vendere laborant, quid agent, aut quo iidem milvi fallacissimi a facie gladii columbae ipsius, quam venalem putant, fugient, qui fundamento, quod est Christus Iesus, fide scilicet, se privarunt, super quem velut super firmam petram ecclesiam suam ipse aedificat? Neque enim elemosinis aliisque bonis, quae utique subtracto ipso fundamento nulla eis insunt, iuvare possunt; cum potius in peccatum illis 20 reputetur, quicquid aliis salutem operatur. Nec mirum, cum ipsi nec salutem suam nec alicuius quaerant in ecclesiasticis officiis, quae sibi male praesumunt; quod ex hoc probatur, quia sola pecunia eis dominatur, quae sola in actionibus eorum operatur; ipsa enim petitur, ipsa quaeritur a venditore, ipsa pulsatur, ipsa proponitur, ipsa adoratur, ipsa invocatur, ipsa datur, ipsa accipitur, ipsa habetur, ipsa possidetur. Quae 25 si de medio aufertur aut certe, dum exigitur, denegatur, procul dubio constat, quia nec Deus petitur nec quaeritur nec pulsatur nec proponitur nec adoratur nec invocatur nec datur nec accipitur nec habetur nec possidetur. Sic versa vice ipsa petit, ipsa quaerit, ipsa pulsat, ipsam emtor proponit, ipsam adorat, ipsam invocat, ipsam dat, per ipsam accipit quod accipit, per ipsam habet quod habet, per ipsam possidet quod possidet. 30 Sed quid? Exteriorem dealbationem et interiorem denigrationem, quia perditionem, quia damnationem, quia maledictionem, quia sacrilegium, quia mendacium, quia apostasiam, invicem sibi dant, accipiunt, habent ac possident. Quin potius a tot daemonibus possidentur, quot modis prave negotiando supplantant et supplantantur. Specialiter autem a maligno mammona, cuius sunt summi usurarii, cuique omnis intentio et 35 actio eorum militat. Neuter enim eorum, venditor scilicet ac emtor, Deum proponit ante conspectum suum; immo penitus postponit sibi Deum, cui praeponit nummum. Quo fit, ut postponendo Deum primum et novissimum, antiquum utique dierum, cuius sine fine regnum, proponant sibi recentem deum atque deserendo suum adorent deum 40 alienum, psalmista contradicente sic: *Israel, si me audieris, non erit in te deus recens*, 40 *ib. 13. neque adorabis deum alienum*. Sed quia non obauditus fuit, subdit: *Et dimisi eos* *ib. 16. secundum desideria cordis eorum*. Et paulo post: *Inimici Domini mentiti sunt ei*; de quibus alibi conqueritur: *Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere*, Deum meum scilicet a^c me. Qua cogitatione ad quid pervenerint, subiungit dicens: *Ore suo benedicebant et corde suo maledicebant*. Si ergo, qui cogitaverunt Deum a sancto viro 45 repellere, iam maledicunt corde, quamvis benedicant ore; quid, putas, agunt, qui non sola cogitatione, verum locutione et opere laborant Dominum a se et ab aliis repellere? Quorum oris benedictio, quaecumque illa sit, indicibilis maledictio apud Deum fit, qui verba vel facta hominum ex sola intentione cordis perpendit nec considerat, quid boni dicant, sed dicendo quo intendant. Quod tantum solius Dei est discernere, sicut apo- 50

cf. Is. 41, 4.
Dan. 7, 9.

Ps. 80, 9. 10.

ib. 13.

ib. 16.

Ps. 61, 5.

a) stipula c. b) bis scr. c. c) ad c.

stolus praedicat aperte: *Vivus, inquit, est sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque et medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius,*
 5 *ad quem nobis sermo.*

CAPUT XI.

Quod vitandi sint heretici exemplo viperarum et malae arboris.

Sed ne crederet quis se immunem noxae, si neglegeret tales cavere, velut qui corda eorum nequiret penetrare: ipse Dominus in euangelio monens a falsis prophetis
 10 attendendum, indicium cognoscendi mox addidit, dicens: *A fructibus eorum cognoscetis* Matth. 7, 16.
eos. Unde quorum avaritia videtur palam sic saevire, ut non dubitent Spiritum sanctum venalem proponere, constat eos falsos prophetas esse, quia velut prophanae arboris occultum germen quale sit, sapor pestiferi fructus prodit. Itaque quae de ore proce-
 dunt, de corde exeunt; et ideo si mala sunt in corde, bona esse nequeunt in ore,
 15 etiamsi videantur esse. Ea sunt enim quae coinquinant hominem, cuius in ore benedictio, quia non pro Deo sonat, sed pro nummo, plurima computatur maledictio et nulla benedictio. *Huiusmodi enim, ut ait apostolus, perdulces sermones et benedictiones* Rom. 16, 18.
seducunt corda innocentium. Ecce quales benedictiones, quae seducunt innocentes. Et quid est proprie 'seducunt'? Seorsum ducunt. Unde et quo? A Deo ad diabolum.
 20 Nam si a diabolo ad Deum, bene seducerent. Vere, *malus homo de malo thesauro* Luc. 6, 45.
cordis sui profert mala. Nam quid aliud inde proferre poterit, nisi quod thesaurizavit? In tales invehitur Dominus dicens: *Genimina viperarum, quomodo potestis bona loqui,* Matth. 12,
cum sitis mali? Aut facite arborem malam et fructum eius malum? 33, 34. In quibus veritatis verbis arguuntur deteriores malis arboribus, quia istae, quales sibi sunt in radice,
 25 tales se exhibent hominibus in sapore, illi autem, cum mali sint in corde, bona tamen verbotenus praesumunt in ore. Et quam congrue per arbores malas, quae vivunt quidem nec tamen sentiunt, accipiuntur pagani, qui perfidiam ydolatriae, quam habent in corde, exhibent in ore; per genimina autem viperarum, quae vivunt et sentiunt nec tamen discernunt, increduli et perversi heretici, qui perfidiam quidem retinent simul
 30 et opere, sed in ore monstrant interdum se quoque quiddam recti sentire? Quod quia non discernunt, sibi et multis peiores et perniciosiores pagani sunt, qui nil fidei christianae sentiunt, sicut viperae nocentiores mala arbore existunt, quantum scilicet venena ab amaro vel noxio pomo differunt. Et viperae quidem si non impetantur vel laedantur, ultro impetunt cetera animalia et naturaliter laedunt. Mala autem arbor nec quem-
 35 libet fructu suo impetit nec quemlibet, si non impetatur, laedit. Cum ergo tantum viperae, quas hereticos, et malae arbores, quas paganos praefigurasse dictum est, differant, quis magis a catholicis tolerandos paganos quam hereticos dubitat? Siquidem pagani, nisi eos lacessas, non te lacessunt, et lacessiti si praevalent, damna exterioris substantiae et contumelias infligunt, mortem vero corpori tantum vix aliquando inferunt.
 40 Porro heretici praesumta sibi specie christiani sensus et praelata ultro te lacessunt, etiamsi quiescas et sileas, et tantum animae mortem pertinaciter quaerentes damna exteriora et mortem corporis inferre nichili ducunt, quamvis etiam haec nonnumquam, si praevalent, inferant constanter sibi resistentibus. In quo facto omnimodis similes sunt diabolo, qui tantum animarum mortem sitiens non curat, sicut beatus Gregorius¹
 45 docet, ut terrena tollat, sed ut caritatem in nobis feriat, cuius fundamentum fides extat. Pagani autem irritati in sua saevitia similes sunt bestiis, quae se irritantibus vestes discindunt et aliquando in eos usque ad mortem carnis saeviunt. Qui profecto tanto

1) Cf. *Regula pastor. l. III, c. 23, Greg. Opp. II, col. 72*: nil est desiderabilius diabolo extinctione caritatis.

fiunt bonis tolerabiliores, hereticique intolerabiliores, quanto bestiae deprehenduntur crudelitate daemonibus inferiores, quarum crudelitas natura est, cum istorum sit vitium.

CAPUT XII.

Quod plus quam viperarum cavendi sunt heretici, et de natura et typo earum.

Unde si horremus vipers, quae naturae legibus ductae nil peccati ex sua feritate contrahunt, quantum abhorrendi sunt heretici, qui solo afflatu daemonum impuls, quicquid vitiorum et scelerum ubique iacet, irreverenter agunt. Quos non absurde Chaldaeos, captivantes scilicet, vel quasi daemones accipimus, quia, quamvis natura homines sint, tamen captivando fideles populos vitio suo daemones sunt, tanto utique sollicitius cavendi, quanto bestiarum nequissimi non solum dentibus laedunt, sed, quod miserabilius est, lingua quoque innumeras hominum catervas perimunt, cum reliquae bestiae dentibus solummodo, cornibus aut pedibus sibi obiecta impetere soleant, quae tanto minus formidandae sunt, quanto exterius est quod quaerunt, quantoque apertius saeviunt; illae autem tanto magis, quanto interius est quod quaerunt, quantoque occultius saeviunt. De quibus psalmista dicit: *Filii hominum dentes eorum arma et sagittae, lingua eorum gladius acutus*. Quae lingua quantum incauto praevaleat, beatus Iob manifestat dicens: *Occidit eum lingua viperarum*, cuius natura tam abhominabilis est hominibus, ut cum nullo experimento ab eis sciatur, vix sine avocamento animi audiatur cum forte refertur. Ut enim physiologi asserunt¹, vipera conceptura aperto ore com- parem suum expetit, cuius ori caput ille insano amore inserit, quod illa insanior^a mordicus truncatum deglutit, quae ex comparis sui morte taliter peracta mox concipiens, ubi maturi partus tempus habuerit, a filiis in ortum festinantibus infelix mater corrosa costis perimitur, quia ei natura negavit communes omnibus concipiendi et pariendi effectus. Sic pessimae bestiarum pereunt, mas videlicet dum coit, femina dum parit. Et mas quidem a femina, femina autem a filiis lege parentum non multo post perituris. Quod phisice dictum si typice fuerit discussum — nichil enim fit in terra sine causa —, congruit hoc nimirum animae pravis suis concupiscentiis et carnis stimulatae ac per hoc fornicari a Deo, legitimo eius sponso, cupidae; cui velut viperarum compar suus occurrit, diabolus scilicet, qui ratione simul et apostasia prior velut adulter concupiscentiae illius tamquam ori caput, id est suggestionem vel suasionem suam, inserit, quam misera anima supra modum oblectata ab illo tollit et in secretis suis recondit; ex qua mox concipiens paulatim et sensim intra se pravitatis semina fingit et nutrit, quae maturata, quoniam in perversa mente naturales et aptos suis conatibus meatus vel exitus non inveniunt — neque enim natura est animae vel angeli, ut vitiorum opera gignant —, miseram matrem suam, id est animam, occidunt. Nam dum eius naturam obstare suae natiuitati sentiunt, in tantum efferantur, ut corrosis vitalibus et costis, videlicet immortalitate et robore illius, cum summo matris suae interitu effectum suum capiant et foras erumpant. Sic peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem. Anima enim, quae peccaverit, ipsa morietur. Sed anima moritur parturiendo, adulterator illius, id est diabolus, coeundo, prava utique suadendo; ipsius enim diaboli caput suasio eius est, quae si recipitur, omnis peccati seminarium et initium efficitur. Et ne putet quisquam se suggerendo mala posse non mori, intellegat ipsum diabolum, spiritualem scilicet viperam, totiens mori, quotiens mala hominibus suggerit. Qui quoniam immortalis est conditus, licet semper vivat, semper tamen moritur, cum ex suo peccato, quod ab initio incurrit, tum ex suggestionem maligna, qua animas perire semper cupit. Moritur ergo sine intermissione nec moritur, qui quidem ipsa vita sua aliquando penitus non privatur et tamen sine intermissione tormentis ingeminatis et renovatis urgetur. Cui hoc solum

a) amore supplendum videtur.

1) Cf. Isidor. Etymol. XII, 4, 10. 11.

illa vita sua largitur, ne semper moriens aliquando moriatur et vel sic ab accrescentibus sibi suppliciis eripiat. Ipse enim homicida est ab initio. Primum siquidem Ioh. 8, 44. hominem occidit et deinceps, quotquot potuit et poterit. Et non certe non ferro aut veneno aut quolibet alio necis instrumento armatus protoplastum adiit. Pravum verbum
 5 seminavit et occidit. Quapropter nullus mali suasor dubitet se esse homicidam, in quo ne putet alio occiso se adhuc vivere, apostolum Iohannem animadvertat dicentem: *Scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam in se manentem.* 1. Ioh. 3, 15. Quod ne tergiversaremur et pro libitu sententiam eius verteremus, praemisit inquiens: *Qui odit fratrem suum, homicida est. Omnes autem vos, inquit Christus, fratres estis.* Matth. 23, 8.
 10 odit, qui eis prava scienter suggerit. Unde et tanto maiori homicidio reus tenetur, quanto primum homicidam, scilicet diabolum, in hoc similis imitatur, quantoque potior est anima quam corpus. Et tamen nullum homicidii genus praetermisit idem apostolus, ubi ait: *Scitis, quoniam omnis homicida.* 1. Ioh. 3, 15.

CAPUT XIII.

15 Qualiter viperae convenient symoniacis.

Haec autem, quae de natura viperarum typice ad diabolum retulimus, etsi ad omnia membra illius referri possunt, specialius tamen principalibus congruunt, scilicet hereticis, utputa ab illo secundis; ut enim inter Deum et seraphim nulli spirituum intersunt, sic inter diabolum et hereticos nulli hominum intersunt. Sed quoniam nec
 20 ad nomina tot monstrorum sufficimus, symoniacis tantum, de quibus inpraesentiarum agitur, quomodo congruant, videamus. Quaecumque christianae professionis persona, si vitiatum animae suae naturali motu, scilicet laudabiliter concupiscibili, arripiatur, ut ita dicatur, honoris ambitione, caritate Dei prius privatur ac deinde ambitiosa effecta, ut Dominus glorificantem se glorificet, minime expectat. Unde quietis et morae impatiens
 25 passim et inhianter vestigat suae concupiscentiae parem. Cui forte invento vastam pectoris sui flammam patulo ore inspirat, ubi pecunias in corde et cum corde hactenus repositas anxia proferendo manifestat. *Ubi enim thesaurus, ibi et cor.* Matth. 6, 21. Itaque ille miser velut alter a diabolo adulter visa pecunia, velut occulta quondam, sed nunc manifesta sibi alterius cordis avaritia, insanus amore pecuniae caput suum eidem condemnat,
 30 ubi vitae suae inimicus et sempiternae mortis oblitus fidem suam vel rationem, quam a Domino velut principale^a membrum sortitus erat, infidelitati et irrationabilitati alterius infideliter et irrationabiliter inmersat, sed taliter capite privatus moritur, nec tamen reliqua vipera capite illo comparis sui ad profectum suum vel cuiusquam nisi ad solum interitum potitur, quia ambitiosa persona perdit quidem complicem suum, dum ei pro-
 35 ponendo cupitum nummum, aufert ei fidem, scilicet principale suum, nec tamen sibi aut cuiquam ablatam fidem possidet, sed solam perfidiam, quam veneno diaboli ebria degluttivit ad seminarium sui interitus et aliorum. Neque enim fides perfidia fieri potest, sed simul perfidia accedit, fides abscedit, tanquam ab ea, cui aliquando non communicat. Et sicut compar viperarum, ubi detruncandum caput addicit^b, iam nec sibi
 40 caput est nec infandae coniugi, sed illi mors, isti autem fit seminarium mortis: sic nefandi symoniani, ubi gratiam spiritualem vendendam et emendam adducunt, venditorem quidem gratia deserit, nec tamen emptorem adit, sed ira Dei utrumque horribiliter pervadit. Invicem se ergo linguis suis ut viperarum occidunt, quia hic exigendo, ille exhibendo gratiam venalem heretici facti pereunt. De quibus, quoniam venenati sunt,
 45 non nisi venenati filii nascuntur, ut quidam sapiens testatur: *Filii abominationum fiunt filii peccatorum, et qui conversantur secus domos impiorum. Filiorum peccatorum peribit hereditas, et cum semine illorum assiduitas obprobrium^c. De patre impio querentur filii, quoniam propter illum sunt in obprobrium^d. Ve vobis, viri impii, qui* Ecclesi 41.8 - 13.

a) principalem c. b) an adducit? adicit? c) obprobrii Vulg. d) obprobrio Vulg.

derehquistis legem Domini altissimi. Et si nati fueritis, in maledictione nasce-
mini, et si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra. Omnia quae de terra
Sap. 3, 16 sunt, in terra convertentur, sic impii a maledicto in perditionem. Et alibi^a: Filii
-19. adulterorum inconsumati erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur; etsi
quidem longae vitae erunt, in nichilum computabuntur, et sine honore erit novis-
sima senectus illorum; et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem nec in die
agnitionis allocutionem. Nationes enim iniquae dirae sunt consummationis. Dominus
Osee 4, 6. quoque per prophetam pseudosacerdotium reprobans ait: Quia reppulisti scientiam,
repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Scientia enim Dei est verbi gratia gratiam
Dei gratis acceptam gratis dare. Scit namque ipse, sicut in Deuteronomio legitur, quid
loquatur. Quam scientiam, quia symoniani repellunt et ei praebere ad se aditum
Iob 21, 14. nolunt, etiamsi non verbis, tamen factis ipsi domino Deo dicunt: Recede a nobis, scien-
tiam viarum tuarum nolumus. Unde et ipsi a Deo iuste repulsi, ne ei sacerdotio
fungantur, quicquid sacerdotalis officii specietenus praesumunt, sibi tantum et non Deo
Iob 20, 14. nec populo eius funguntur, alioquin Deo, si eius populo; quorum panis in utero illo-
rum vertitur in fel aspidum intrinsecus, quia¹ vitae potum convertunt sibi in veneni
poculum, et inde moriuntur, unde nutriri ad vitam videntur. Quibus in errorem here-
seos lapsis contingit, ut sicut de felle aspidum, sic infelices de suo pane moriantur.
Et in suo sacrificio mortem inveniunt, quia in sacramentis vitae vel verbis vitam
minime quaerunt. Et notandum, quia huiusmodi panis iam non panis Dei, sed panis
ib. eius, videlicet heretici, in libro beati Iob dicitur.

CAPUT XIII.

Quod uniusmodi sint subversores sacramentorum et verborum
Christi, et quod nec petant nec impetrent ab eo.

Hec nos in hoc versiculo beati Gregorii sensa sequendo, quae ad hereticos
sacra eloquia pervertens retulit, ad istos, qui sacramenta altaris pervertunt, non incon-
venienter transtulimus^b, quia verbum Dei et panis Dei nichilominus par, immo eiusdem
Isai. 40, 8. dignitatis et coeternitatis sunt. Siquidem verbum Dei nostri iuxta Isaiam stabit in
Matth. 24, 35. eternum, et iuxta ipsum coeternum Deo Patri verbum in euangelio dicens: Verba
Ioh. 6, 69. mea non transient. De quibus et beatus Petrus eidem ait: Verba vitae eterne habes.
Pari modo panis Dei, ut docet in euangelio ipsum verbum, immo ipse panis descendit
Ioh. 6, 51. 52. de caelo et dat vitam mundo. Et ego sum panis vivus, qui de caelo descendi; si quis
manducaverit ex hoc pane, vivet in eternum. Hinc ergo apparet verbi Dei et panis
eius coaequalitas et coaeternitas, quia sicut illud ex sanctis scripturis, ita hic ex sacra-
mentis vitam eternam praestat. Nec mirum, cum unus idemque dominus noster Iesus
Christus et in scripturis sanctis sit verbum Dei et in sacramentis panis Dei. Unde
consequens est, ut pari abominatione devitemus eversores divinatorum eloquiorum atque
eversores caelestium sacramentorum. Quibus et si caelestem patrem, ut putatur, petant
cf. Luc. 11, panem, datur tamen lapis; si piscem, serpens; si ovum, scorpius; quia ut psalmista
11, 12. propheticè imprecatur, dat illis Dominus secundum opera ipsorum et secundum nequi-
Ps. 27, 4. 5. tiam adinventionum ipsorum, secundum opera manuum eorum tribuit illis, reddit retri-
butionem eorum ipsis. Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum
eorum destruet illos et non edificabit eos. Nec mirum; neque enim caelestem patrem
petunt quod est caeleste, et ideo nil ab eo consecuntur caeleste, sed iusto ipsius Dei
patris permissu et iudicio accipiunt a diabolo ceu filii mali a patre pessimo pro pane
caritatis vel sacramenti obdurationis lapidem, pro pisce fidei perfidiae serpentem, pro
ovo spei desperationis scorpionem. Nam nil caelestis beneficii malignus hic pater suis
ib. 13. filiis valet conferre, cum carnales patres, quamvis mali, recusent nisi bona data quantum

a) Et al. post suppl. c. b) trastul. c.

1) Haec sunt verba (— minime quaerunt) Greg. M., *Moralia* l. XV, c. 13, *Opp.* I, 50
col. 474. paulo immutata.

ad hoc saeculum filiis^a se petentibus dare, ut si petat panem, panem, si pisces, pisces, ^{cf. Luc. 11, 11, 12.} si ovum, ovum porrigat. Qua in re claret eos, quibus pernitiola dantur, pernitiola sibi petisse nec a patre luminum, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum est, quicquam petisse nec in nomine Iesu petisse; alioquin contradicuntur
 5 sic repromittenti ipso Christo: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Et: *Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ioh. 16, 23. Ioh. 14, 13.
 Constat itaque hereticis his dari quod petunt ab eo, quem petunt. Et quem petunt? Patrem et dominum suum mammonam. Et quid petunt? Panem. Quem panem? Nimirum qui sibi dulce sapere solet, ut Salomon ait: *Suavis est homini panis* Prov. 20, 17.
 10 *mendacii*; quem ne dubitaret quis lapidem esse, subiunxit: *Et postea implebitur os eius ibi calculo.* Videsne hic pro pane caritatis lapidem datum obdurationis, cuius pessimo merito efficitur, ut petentibus fidem perfidia velut serpens pro pisce detur? Nam ubi panis mendacii comeditur vinumque iniquitatis bibitur, dubium non est, quin ibi sola perfidia dominetur. Unde fit, ut tam pestifera serpente possessi, si ovum spei petierint, mereantur scorpion extimae desperationis. Qua impletur in illis, quod sapiens ait:
 15 *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit.* Quae utique tria principalia mala praefatis tribus et principalibus animae virtutibus contraria ex sola procedunt avaritia. De cuius pessima sobole quidam tale disticon promittit:

Semper avarus eget¹, nil namque scelestius illo²;

20 *Semper³ avarus amat mendacia, furta, rapinas.*

Qui tantam egestatem et miseriam iccirco incurrit, quia infideliter panem petens lapidem promeruit. Unde prodito corde carneo, in quo requiesceret spiritus pietatis et misericordiae, invenit lapideum contra omnia caritatis officia vel humanitatis insensibiliter obduratum. Quod videlicet cor Dominus nec dat homini nec facit, sed iuste
 25 deserendo fieri permittit, ubi ultroneae obdurationi subditum sua aspiratione non emollit, sed spiritualibus nequitii obduratum adhucque obdurandum relinquit. Quod^b si vere peteretur, spiritum caritatis gratanter largiretur, cuius fervore frigus avaritiae resolveretur. Nam si, ut Dominus ait, patres quamvis mali norunt *bona data dare filiis suis*, Luc. 11, 13.
 30 *quanto magis ipse Pater de caelo dabit spiritum bonum petentibus se*, hinc datur intellegi, quia, si mali sunt liberales ad petitionem et voluntatem filiorum suorum, multo magis et incomparabiliter liberalis est Pater summe bonus filiis se petentibus; velut incomparabilia sunt bonum et malum, sic quod quilibet heretici et nominatim symoniaci spiritum bonum non accipiunt, constat, quia a Patre caelesti spiritum bonum non petunt. Et quid et a quo petunt? Spiritum utique malum a maligno patre suo, ut
 35 puta auctore et inventore totius mali. Sed econtra dicitur: Nonne videntur et audiuntur tales Patrem caelestem invocare et Spiritum bonum sibi vel aliis petere? Quibus apostolice respondetur: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Et ne dicatur, quia vere et catholice credunt in Deum, subiungitur: *Quomodo credent ei, quem non audierunt?* Rom. 10, 14.
 40 *Et quidem praetermissis humanae fragilitatis et repentinae concupiscentiae quotidianis excessibus, quomodo credunt ei, qui diutina praemeditatione et consilio in huius hereseos crimen lapsi contemnunt nec audiunt dicentem: Gratis accipistis, gratis date?* Matth. 10, 8.
 Constat ergo, quia non in eum credunt, quem sacramentis suis inviolabilia et perpetua privilegia decernentem et constituentem non audiunt.

CAPUT XV.

45 Qualiter a quibusdam iuxta quaedam non audiatur et iuxta quaedam audiatur Dominus.

Sed ne quis hinc ansam calumpniae in nos retorquendam arbitretur, asserendo

a) filii c. b) Quid c.

1) Horat. Epist. I, 2, 66; v. Isid. Etym. X, 9.

2) Eccli. 10, 9.

3) Praecepta

50 vivendi v. 131 (Poetae Carol. I, p. 279).

nec nos credere in Deum, quia multotiens eum peccata et crimina vetantem atque ad virtutes invitantem non audimus, noverit sicut plurimam esse diversitatem divinorum praeceptorum, sic et plurimam conversorum. Sunt enim quaedam divina praecepta, quae si quis pie transgreditur, non solum nil culpa, sed et plurimum mercedis nanci-
 scitur, velut ille gloriosus transgressor Paulus, qui cum a Domino praeceptum sicut et
 1. Cor. 9, 14. 15. 4, 12. coapostoli eius habuerit, ut euangelium annuncians de euangelio viveret, nichil horum
 usus labore manuum suarum vixit, ne quam occasionem daret euangelio Christi. Sic
 sunt et aliqua, quae si continuatim aguntur nec aliquando pro tempore intermittuntur,
 non modicum deviat, sicut de sacculo vel pera seu reliquis non tollendis et tollendis,
 Luc. 10, 14. scilicet tempore pacis aut persecutionis. Nam ipse qui prius dixerat: *Nolite portare* 10
 ib. 22, 36. *sacculum aut peram*, idem postea dicit: *Nunc qui habet sacculum, tollat similiter et*
peram. Huiusmodi ergo dominica praecepta cum discrete intermittuntur, beatus procul
 dubio intermissor talis habetur. Sunt quoque alia, quae etiam perfectos conturbant
 Exod. 20, 17. nimia subtilitate sua, ut est: *Non concupiscas*, et non solum contumeliosi, sed etiam
 Matth. 12, 36. otiosi verbi vehemens interdictio; in quibus cum transgrediuntur, non utique eorum 15
 cf. fides sauciat, sed sanctitas conversationis deterioratur, quamvis post concupiscentias
 Eccl. 18, 30. suas non eundo, ex verbis quoque suis sese acriter diiudicando reparata melioretur,
 Matth. 6, 12. praecipue ubi corde, ore, opere Deo patri suo quotidie sic profitentur: *Dimitte nobis*
debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Hinc sunt et alia, quae etsi
 ad perfectionem minus perfectos invitent, tamen arbitrium eorum necessitate praegra- 20
 ib. 19, 21. vant, ut est: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes*. Et: *Qui potest capere*
 ib. 12. *capiat*. Quae quatuor diversitates divinorum praeceptorum spiritualibus et vere catho-
 licis competunt, qui quamvis non omnia mandata Dei sic audiunt, ut faciant, tamen
 eorum sanam fidem recta opera clarificant. Restat quinta, quae fideles quidem, sed
 tamen carnales et rudes informat et a flagitiis atque facinoribus refrenat, ut est deca- 25
 Dent. 6, 5. logus et huiusmodi cetera, sicut: *Diligens dominum Deum tuum ex toto corde tuo*; et:
 ib. 5, 16. *Honora patrem et matrem, non occides, non moechaberis*. Tales si a malo declinant,
 17. 18. nec tamen bona faciunt, fideles quidem sunt, sed otiosa est fides eorum. Si autem
 nec a malo declinant, sed insuper criminalibus peccatis se ipsos pessumdant, iam qui-
 dem fides eorum reputatur ut arbor mortua, sed non radicitus evulsa, cum tamen quo- 30
 modo adhuc vivat ex spe, qua veniam sibi sperant, et Deum, a quo ipsam veniam
 Heb. 11, 1. sperant, et proximum quantulumcumque ament. Denique, ut apostolus ait: *Fides est*
sperandarum substantia rerum. Unde patet fidem spei substantiam esse. Ubi autem
 spes, ibi et amor, quia necesse est ames bona quae speras. Ac per hoc constat illud
 beati Gregorii¹ dictum, unumquemque quantum credit, tantum sperare et amare. Porro 35
 spes in tantum dicitur proprie rerum bonarum esse, ut habeatur a grammaticis pro
 vitio², quod Graece acyrologia, Latine vero impropria dictio dicitur, ubicumque aliter
 posita invenitur, ut est illud poetae³: *Hunc ego si potui tantum sperare dolorem*. Unde
 et sic exponunt⁴: 'sperare dixit pro timere'. Cuius verbi proprietatem servans alter⁵ ait:
Liceat sperare timenti. Quamobrem quamvis fides bonarum rerum sit et malarum, 40
 spes tamen nonnisi bonarum, quia credimus quidem bona, quae promittit Deus, et mala
 nichilominus, quae minatur, cum tamen bona ipsa tantum speremus, mala autem tantum
 Iac. 2, 19. timeamus. Ac per hoc licet beatus Iacobus dicat: *Tu credis, quia unus est Deus, bene*
facis, et daemones credunt et contremiscunt. In hoc tamen credulitas pravorum homi-
 num a credulitate daemonum differt, quia pravi homines credunt et sperant; daemones 45
 autem credunt quidem, sed non sperant, immo desperant et ideo contremiscunt. Quodsi
 perversi homines credunt quidem, sed non sperant, iam a credulitate daemonum nil

1) Cf. in *Ezechielem* l. II, hom. 4, c. 13: Nemo enim potest amare quod non crediderit.

Opp. I, 1348.

2) *Isid. Etym.* I, 33, 4. II, 20, 1.

3) *Verg. Aen.* IV, 419. V. *Isidori*

Differentiarum l. I, 513.

4) *Servii comment. in Verg.*

5) *Lucani Pharsalia* II, 15.

distant. Sed sciendum, quia, sicut malum est hominibus desperando peccare, sic et supra modum sperando de die in diem poenitentiam differre peccatisque peccata addere et ex eis velut restim longam sibi texere, qua in fine ligati manus et pedes praecipitentur in tenebras exteriores; quos, quamdiu nec desperant nec peccata sua defendunt, nequaquam a catholicae ecclesiae paradiso extrema sententia damnamus, quamvis interdum a communione nostra aliquandiu medelae causa removeamus. Et ideo constat tales adhuc computari inter fideles et quamvis criminosos, non tamen recte dici impios, quia *impius*, id est infidelis, *cum venerit in profundum malorum, contemnit*. Itaque nec isti audierunt Dominum crimina interdicentem, et tamen credunt ei, sicut supra monstratur evidenter, quod et de his dicendum est, qui etiam de summo virtutum culmine ad ima vitiorum pari modo nonnumquam corruunt.

CAPUT XVI.

Ubi contradicitur hereticos nec sicut criminosos intra ecclesiam Deum audire.

Verum ne praefati heretici his nostris nos armis velut incautos aggrediantur, asserentes se quoque exemplo eorum, quos commemoravimus, in Deum credere, quamvis eum non audiant praecipientem: *Gratis accepistis, gratis date*, noverint nostram a sua causa incomparabiliter discrepare. Siquidem nostri quaedam Christi mandata quasi non audiunt, ubi ea aut suae supremae perfectionis gratia alacriter transeunt aut inbecillitate mentis perterriti non adeunt aut fragilitate humana interdum ducti incaute praetereunt aut temptatione diabolica superati illis obeunt aut ab illis redeunt. Quorum primi non solum sunt laudandi et imitandi, verum et beatificandi; medii autem laudandi quidem, sed miserandi; postremi vero pariter miserandi et arguendi et tamen pro tempore et causa, si corripiri et corrigi patiuntur, patienter tolerandi et expectandi. Qui etsi a Deo apostatarunt pravi operis perpetratione, tamen adhuc sunt cum eo et stant pro eo ex fidei professione, quam retinent corde et ore. Quamvis enim factis, non tamen fide a Deo recedunt, dum eum fidelem in omnibus verbis suis et sanctum in omnibus operibus suis credunt et dicunt, etiam cum fidem ipsam factis astruere neglegunt. Qui quidem ad credendum audiunt Christum dominum dicentem: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille*; et: *Creditis in Deum, et in me credite*; sed non audiunt eum ad faciendum dicentem: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos*, et: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, et similia his quamplurima. De quibus ex fide viventibus vel virentibus atque ex operatione morientibus vel arentibus illud propheticum non incongrue dicitur: *Pars una compluta est, et pars, super quam non pluit, aruit*. Virent ergo suco fidei, quam auditam perceperunt ad credendum et retinent; et arent neglectu boni operis, quod auditum ad faciendum non retinent. Ad quos, quantum ad fidem, illa Domini sententia incredulos sibi Iudaeos arguentis non plene pertinet, qua dicitur: *Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? qui est ex Deo, verba Dei audit*. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Nam carnales quique in ecclesia Christum veritatem dicere credunt et verba eius audiunt, etsi non ad profectum. Unde et ex Deo sunt, in quantum verba Dei audiunt, et ex Deo non sunt, in quantum non audiunt. Porro heretici neutro modo Deum aut verba illius audiunt, quia fide non admissa vel amissa non solum nil boni faciunt, verum, etiamsi quid facere videntur, totum est peccatum, utputa quod sine fide est. Alioquin si sine fide catholica, quae sola est fides, non sunt, heretici non sunt. Sed interim praetermissis aliis symoniani ab ipsis christianitatis rudimentis heretici sunt dicti et habiti. Ergo sine fide sunt, si sine fide sunt, nec spem habere possunt, quia fides est substantia spei. Si spem non habent, nec caritatem, quia nemo potest amare, quod nec sperat nec credit, sicut paulo supe-

rius astringitur satis. Hinc conici potest hereticos et paganos inferiores esse^a ex incredulitate, quia daemones unum Deum esse credunt et contremiscunt, illi autem nec hoc tantillum. Et tamen superiores daemonibus in hoc sunt, quia et pagani per baptismum et heretici forsitan per poenitentiam salvari possunt. Quamvis si bene diffinitio fidei consideretur, fides aut credulitas daemonibus inesse non proprie, sed abusive dicitur. 5

Hebr. 11, 1. Nam si *fides*, ut apostolus diffinit, *est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentum*, constat daemones nec fidem habere nec credere Deum, quem in angelica dignitate ab ipso creati ante lapsum suum noverant et solebant facie ad faciem contem- 10

Plari. Ac per hoc non credunt Deum esse nec possunt dicere, quod *dixit insipiens in corde suo: 'Non est Deus'*, quia in eo quod prius viderunt sciunt eum esse. Quod 10

enim videt quis, quid sperat? Hinc ergo constat, quod nec daemones fidem habeant. Alioquin si fidem vere haberent, spe quoque et caritate non carerent ac per hoc iam daemones non essent. Quapropter et illa spes diaboli, de qua Dominus beato Iob 15

Iob 40, 28. dicit: *Spes eius frustrabitur eum*, non est vera spes, sed quaedam securitas, qua sibi- met ipse vel sui de misericordia Dei frustra blandiuntur, cum eius iustitiae districtio- 15

nem nequaquam verentur. Quam procul dubio timerent, si ex fide spes illorum subsisteret, quia fides credit in Deum, et ex eo quo timendus est et ex eo quo amandus. Unde fides retento sibi timore iustissimi iudicis spei communicat amorem piissimi patris, ut tantummodo amando speret, quod fides quoque credit amandum. Sic fides 20

et spes nec diabolo nec impiis insunt, quamvis eis inesse inveniatur abusive dictum, 20

sicut beatus Gregorius¹ fidem asserit habere infideles, cum credunt se natos ex eis, quos sibi parentes dicunt, quamvis ipsam conceptionem suam et nativitatem non viderint, et plurima huiusmodi humanae conversationis seu actionis. De quibus idem doctissimus pater ait: *Habent infideles fidem, sed utinam in Deum!*

CAPUT XVII.

25

De differentia negotiatorum saeculi et eorum qui dicuntur symoniani.

Sed his non usquequaque incassum praefixis disquiratur, quo pacto ecclesiastici, qui in sacramentis ecclesiasticis non gratis dant danda gratis, dicantur omnino fidem perdere et plus quam quilibet christiani clerici^b vel laici, etiamsi terreni quaestus causa circumveniant in negotio fratres suos aut nimium care vendant, quod viliter aut certe 30

gratis acceperunt. Et primo videatur, utriusque modi negotiatoribus quae sit iugiter communis intentio vel causa, deinde quae privata. Ergo ut summatim dicatur, haec nobis communis utrisque intentio in suo negotio videtur, quia uterque quaerit temporaliter ditari temporalibus rebus. Quo fit, ut utrique pariter, quamvis pro diversitate officiorum 35

suorum impariter, feriantur illo elogio sapientis: *Qui quaerit ditari non erit innocens.* 35

Nam secundum communem intentionem commune damnum innocentiae incurrunt, licet pro ordinis diversitate unus maius, alter minus. Quin et commune est eis negotii causa merces proponere, taxare, vendere atque emptorem cupere. In quibus si nil aliud intercederet, aut nulla aut minima culpa esset. Neque enim culpae imputandum est, si communis necessitatis causa merces venales proponantur, taxentur, vendantur et eman- 40

tur; siquidem non illicite venduntur quae licite emuntur. Est etiam eis aliquando communis circumventio fratris, quia unus eorum, quotienscumque negotiatur, circumvenit et circumvenitur; alter autem, etsi aliquando, non tamen semper. De qua circumventionem, quamvis vindex sit Dominus in utrumque, tamen non gravius in unum quam alterum pro circumventionis et causae qualitate. Sic et viliter vendere, quae care 45

accepta sunt, utrisque est aliquando commune, quia unus eorum, quotienscumque vendit quod care acceperat, viliter distrahit, alter autem etsi aliquando, non tamen sedulo. Et tamen ille semper viliter distrahendo quod carum est, enormiter peccat, hic autem inde

a) *supple* daemonibus. b) cleri c.

1) *Dialog. IV, c. 2, Opp. II, col. 373.*

meritum sibi bonum et gratiam apud Deum et homines praeparat. Diximus tandem quae sint utrisque communia, dicamus et quae sunt privata. Episcopis vel reliquis clericis, quorum interest divina sacramenta administrare, primum est et singulare, mer-
 5 cem caelestem tantum proponere vel exponere; laicis autem vel ceteris saecularis negotii
 professoribus terrenam tantum et saecularem. Illorum quoque est rem non suam, con-
 tradicente eo cuius est, semper proponere, taxare et vendere; istorum autem solummodo
 suam nemine contradicente. Haut secus illorum est semper viliter venundare non sua;
 istorum autem vix aliquando viliter distrahere sua. Nichilominus illorum est gratis ac-
 cepta non gratis dare; istorum vero est non gratis accepta non gratis dare. Nam si
 10 diligenter consideretur, numquam ab homine homo gratis aliquid commodi adipiscitur,
 aut enim pro obsequio aut pro favore humano vel gratia aut pro recompensatione
 manualis muneris accipit quod accipit; et si pro Deo solo ab homine quid accipit, multo
 magis non gratis accipit, quia et hoc ipse homo a Deo, ut alteri dare posset, accepit
 et dando bonum sibi meritum apud Deum reponit, qui solus ideo verus est Deus et
 15 Dominus, quoniam secundum psalmistam bonorum nostrorum non eget. De cuius Ps. 15, 2.
 plenissima et sola plenitudine etiam egregius Prosper¹ iuxta intellectum doctissimi patris
 Augustini prius prosa, deinde metro sic edisserit: *Nil Deus iubet quod sibi prosit, sed
 illi cui iubet. Ideo verus est dominus, qui servo non indiget, et quo servus indiget.*

Epigramma² cuius et unde supra.

20 *Non ideo quicquam mandat Deus, ut sibi prosit,
 Nec servi officio verus eget Dominus.
 Cuius praeceptis augetur, qui famulatur,
 Fitque minor quisquis neglegit imperium.*
 5 *Nam Deus omnipotens, simul omnitenensque potestas*
 25 *Nil perdit proprium, nil capit occiduum.
 Numquam non habuit quod habet, dans quicquid habere
 Proderit et sumens nonnisi quod dederit.*

CAPUT XVIII.

De eo quod carnales ecclesiae sine fide non sint instar Ruben et Gad
 30 et dimidia tribus Manasse.

Verum ut ad propositos nobis negotiatores redeamus, illorum est ipsum Deum
 et dominum, Spiritum utique sanctum, venalem credere et habere; istorum vero, si ad
 profundum malorum avaritiae pervenerint, animas suas venales habere nec tamen cre-
 dere se posse eas alicui hominum vendere aut dare. Hinc vivaci mentis acie rescul-
 35 pendo communes et peculiare horum negotiatorum, quas praenotavimus, lineas singil-
 latim discernamus, quis eorum magis peccat, aut quis Scillae seu Caribdi perfidiae
 magis appropinquat. Et primitus attendamus saecularis negotii professores, in quibus
 delinquere soleant. Plane delinquant in hoc, quod ditari temporaliter quaerunt, sed quis
 invenitur plus iusto ditari non cupidus? Certe rarissima est huiusmodi volucris. De-
 40 linquant etiam in hoc, quod lucri studio circumveniunt in negotio fratres suos, dum
 vilia carius illis vendunt vel cara viliter auferunt. Restat aliquibus eorum illud maxi-
 mum avaritiae crimen, quo etiam animas suas venales habent, ubi eas quaestus causa
 sectando varia crimina et peccata occidunt, ex quibus quamvis animae illorum morian-
 tur, fides tamen illis omnino non extorquetur. Non solum enim fidem sanam non im-
 45 pugnant aut refutant, sed eandem quoque licet sibi mortuam corde et ore defendere
 laborant. Quos non incongrue filii Ruben et Gad et dimidia tribus Manasse significant,
 qui armati Iordanem ante fratres suos transeunt eisque terram repromissionis potenti
 brachio et ferro decertantes acquirunt et subiciunt. Inter quos tamen sortem aliam

1) *Lib. Sentent. ex August. XXXIX. Migne, Patr. Lat. LI, col. 433.* 2) *Epigr. XXXIX,*
 50 *l. c. p. 637.*

sibi non requirunt, sed ad suam, quam trans Iordanem liquerant post se, habitaturi redeunt. Attamen altare super ipsum Iordanem edificant sibi in testimonium, quod dominus ipse sit Deus, ne postea filii ceterarum tribuum possent dicere filiis eorum: ^{Ios. 22, 27. 25.} *Non est vobis pars in Domino, quia inter nos et vos Iordanem posuit medium.* Sic et saeculares quique et tamen fideles in sancta ecclesia, quotiens catholicis baptismum ⁵ fide et opere conservantibus certamen fidei ab hereticis vel paganis indicitur, mox sententiis sanctorum patrum armati et interdum potentia saeculari suffulti, fratribus suis pro fide pugnaturis accurrunt. Nec prius relinquunt, quam eis hoste fortiter expugnato optatam quietem acquirant. Sed ad suam trans Iordanem quantotius revertuntur, quia licet catholicae fidei zelo, quam profitentur, catholicis pro tempore suffragentur; tamen ¹⁰ post Iordanis transitum, baptismi scilicet sacramentum, fidem baptismatis quantum ad opera transgrediuntur eamque in pace praetereunt, quam in bello fortiter defendunt. Sola enim labentia et transitoria magnopere appetentes non curant aliam sibi cum fratribus suis provideri hereditatem nisi eiusdem fidei professionem ac defensionem. Quod etiam velud altaris super ipsum Iordanem in terra repromissionis a se constituti ¹⁵ testimonio comprobant, quandocumque catholicis atque spiritualibus viris eorum carnalem conversationem redarguentibus et detestantibus in tantum, ut partem eis in Deo denegent ad confessionem catholicae fidei, quam supra fontem sacri baptismatis quasi altare supra Iordanem ipsi et patres eorum professi construxerunt, ad confirmandam sibi sanctorum communionem recurrunt, eoque sibi partem in Deo vendicant, quo fidei ²⁰ symbolum corde et ore fideliter retentant atque, quotienscumque expedit, admoniti pro viribus alacriter defensant. Quo fit, ut altare, quod prius putabatur et dicebatur sacrilegum, quasi fuerit ad holocausta et victimas contra divina mandata edificatum, postea rationabili causa approbatur et vocatur fidei societatisque christianae inter carnales et spirituales testimonium. Quod qui per fidem et opera est Dominus spiritualium, ipse ²⁵ sit per fidem etiam Deus carnalium. Ad cuius causae discussionem non sine causa Finees mittitur legatus, cui pactum sempiterni sacerdotii statuit Dominus, quia sacerdos est diligenter requirere, ne forte quilibet derelicto Deo et unica fide eius, tanquam unico altari contempto, praesumant sibi indebitum sacerdotium et altare aliud eligant ad perfidiae suae sacrificia et cultum daemonum. Quod utique faciunt, qui a fide aberrant ³⁰ et speciem ecclesiasticorum sacramentorum usurpant, quemadmodum post multos annos filii Israel derelicto Domino per impium Hieroboam altaria vitulis aureis et sacerdotes daemonis^a adversus altare Domini et sacerdotium eius instituerunt. Sed de his plenius in loco alio¹ dicitur. Hoc solum interim hinc animadvertatur, quod, quamdiu filii Israel altare praeter unum et sacerdotium alterum sibi non praesumpserunt, sub unius Dei ³⁵ cultu, id est fide, pacem inter se retinuerunt. Mox autem ut praesumpserunt, se invicem continuo bello inpugnarunt, nec concordare Iudas cum Israel potuit aut amicitias iungere ausus fuit, Domino contradicente et Iosaphath regem super hoc ausu taliter increpante: ^{2. Par. 19, 2.} *His qui oderunt Dominum amicitia coniungeris et impio praebes auxilium, et ideo iram Domini merebaris* etc. Quin etiam ex beati Gregorii Moralibus ⁴⁰ indubitanter ostenditur, quod et qui intra ecclesiam male vivunt sint et iure fideles dicantur. Ait enim in libro XXXIII²: *Vehemoth alios sub christianitatis nomine positos devorat, quia in ipso eos fidei errore supplantat, alios a rectitudine fidei nequaquam deviat, sed ad usum pravae operationis inclinat. Alios quantum vult in operationem inmunditiae inflectere non vult, sed apud semet ipsos intus in studio in-* ⁴⁵ *tentionis intorquet, ut, dum a caritate mentem dividunt, rectum non sit quicquid extrinsecus operatur. Et fidem ergo tenent, sed vitam fidei non tenent, quia aut aperte illicita faciunt, aut ex perverso corde quae agunt perversa sunt, etiamsi sancta videantur. Quia et nonnulli confitendo fideles sunt, non vivendo; hinc est quod voce veritatis*

a) an daemonum?

1) L. III, c. XVII. 2) Cap. 6, Opp. I, col. 1082.

dicitur: 'Non omnis qui dicit, mi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum'. Matth. 7. 21.
 Hinc rursum ait: 'Quod autem vocatis me Domine, Domine, et non facitis quae dico?' Luc. 6, 46.
 Et post pauca: Nemo fidem sibi sine operibus sufficere posse confidat, cum sciamus quod scriptum sit: 'Fides sine operibus otiosa est'. Nullus Vehemoth morsum ex sola Iac. 20, 26.
 confessione fidei plene evasisse se aestimet, quia iam quidem fluvium absorbit, sed adhuc Iordanem sitit; et totiens in ore illius Iordanis fluit, quotiens christianus quisque ad iniquitatem defluit. Os quidem eius iam fide nos sublevante fuimus; sed magno studio curandum est, ne in hoc lubrica operatione dilabamur. Si ambulandi cautela negligitur, incassum^a credendo rectum iter tenetur, quia via quidem fidei ad caelestem
 patriam proficit, sed offendentes minime perducit.

CAPUT XVIII.

De eo, quod symoniaci a satana pervaduntur exemplo Iudae proditorem Domini aggredientis.

Hinc postquam evidenti multaque auctoritate sub occasione saecularium negotiorum monstratum est, quantum distent nostri carnales etiam cum mortua fide sua ab hereticis, quibus nec mortua fides superest, sed omnino nulla, utputa stirpitus evulsa et exinanita, restat seriatim monstrandum, ecclesiastici ministerii venditores in quibus delinquant. Nimirum ubi et ipsi ditari temporaliter quaerunt, sed delinquant, tanto plus negotiatoribus aliis, quanto sempiterna quam temporalia, caelestia quam terrena sunt pluris; et ut brevius et apertius dicatur, quanto creator omnium Deus vilissimae creaturarum praefertur. De cuius sacramentis ubi quicumque negotiando quaerunt ditari, procul dubio velud alter Iudas ipsum Deum, qui ipsis sacramentis essentialiter inest et cooperatur, prodere perfidis disponunt. Unde necesse est, ut quos eadem intentio impio et crudeli Iudae coaequat, eadem culpa devinciat parque damnatio involvat. Et certe diabolus, qui stat a dextris Iudae, furis non qualiscumque, sed sacrilegi^b, ad mala suadendum pro sola proditiois meditatione cor illius intravit ad seducendum, sicut Iohannis testatur euangelium: *Et coena facta, cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Symon Scariothis* et cetera. Ioh. 13, 2. Ex qua inmissione diaboli quid infelix Iudas adeptus sit, Lucas apertissime sic ostendit: *Intravit sathanas in Iudam, qui cognominabatur Scarioth, unum de XII et abiit et locutus est cum principibus sacerdotum et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt et pacti sunt pecuniam illi dare, et spopondit. Et quaerebat oportunitatem, ut traderet illum sine turbis.* In quibus veracium euangelistarum veracissimis verbis aperte innuitur, quantum reatum ex proditiois illius conceptione incurrit proditor pessimus, qui licet longe ante ipsam proditorem fur sacrilegus fuerit, quando dominicam pecuniam egenis profuturam, quam ministerio portabat, furto a loculis exportabat, non tamen in eum diabolus intrasse legitur, nisi ubi in cor eius, ut prodat magistrum, mittitur; qui si talem habitorem meruit ex solo proditiois affectu, qualem, putamus, meruit ex ipso effectu? Denique sciendum est, quia sicut bonitas gradus suos habet, quibus paulatim ascendendo proficit, sic et malitia suos, quibus indesinenter ad peiora descendendo deficit. Nec mirum, cum suggestio boni sit semen Dei, suggestio autem mali nichilominus semen diaboli. Et ut semen Dei in bonam terram iactum secundum euangelici agricolae parabolam prius mittit germen, dein fructificat herbam, deinde spicam, inde plenum frumentum in spica, quod statim falce desectum atque pala selectum^c reponitur in caeleste^d horreum, ita et semen diaboli in mala terra suis augmentis contendit provenire, ut mox ad suum perveniat locum, perpetuum scilicet incendium. Neque enim quisquam repente fit imus in malo, sicut nemo repente summus in bono. Unde et semen diaboli loli in cor pessimi Iudae iactum prius occulte germinavit deliberationem proditiois, dein aperte crupit [in^e] herbam pestiferae machinationis, ubi abeundo et loquendo

^a incassu c. ^b sacrilegis c. ^c palas electum c. ^d celestem c. ^e deest c.

inde Iudaeis verbis suis, velut luxuriantibus sibi foliis umbra nequitiae suae, alii semini nequam ad mortificandum^a principale et singulare granum frumenti communicavit. Quibus dum super hoc gavisus et pecuniam paciscentibus spopondit, velut spicam protulit, quae adolescebat, dum tradendi oportunitatem quaerebat, et plenum lolium in sese exhibuit, quando traditionem osculi signo perfecit. Cui tandem falx accessit, ubi 5 laqueo suspensus medius crepuit et in locum suum reponendus hinc abiit. Cuius propinquiorese sequaces effecti symoniani non minori avaritia ad hoc usque devolvuntur, ut Spiritum sanctum prodere conentur. Cum qua sua inmissione diabolus corda eorum effractus foribus fidei, scilicet timore et amore, violentus intrat, qui hactenus eis exterius assistebat, dum per alia avaritiae mala illectos supplantabat nec^b tamen qualem- 10 cumque fidem Dei ab eorum cordibus eliminabat. At mox ut de Deo sentire prava et conari, licet clam, non metuunt, fidem omnino perdunt; sicque secedenti Christo, qui prius per fidem habitabat in eorum cordibus, succedit ad invadendum perfidiae hospes diabolus. Hinc ubi tantae iniquitatis conceptu parturientes clandestinum pus mentium suarum quibus refundant, similes sibi sollerter vestigant eisque repertis talia insusur- 15 rant: 'Quid vultis nobis dare? et nos vobis Spiritum sanctum trademus'. Nunquid non haec vox, quae una fuit Iudae et uno tantum die, pene continua et quotidiana est istis?

Isai. 34, 15. Atque utinam hi milvi secundum Ysaïam, alter ad alterum in suam Babylonem congregati hanc nefandam vocem sibi invicem lente et tenuiter insusurrarent et non proterve et granditer inclamarent! Sed, quod peius est, in tantum inolevit huiusce negotiationis 20 usus, ut iam velut ex auctoritate et regula Spiritus sanctus in sacramentis suis venalis palam omnibus proponatur, palam taxetur, palam pretium eius expostuletur, palam, ut creditur, vendatur palamque ematur; qua in re sceleratiores sunt sceleratissimo Iuda, qui prodicionem nullo modo attemptandam a quovis vel latenter attemptavit. Qui si inter alia dominum Deum etiam ex hoc immaniter offendit, quod inestimabilem arbi- 25 trio Iudaeorum appretiandum reliquit et quod incomparabilem adeo parvipendit, ut denariorum numero eum traderet profanis; quo ibunt a spiritu Dei et a facie eius, quo fugient isti, qui nunc suo nunc alieno arbitrio ipsum Spiritum sanctum appretiare solent adeoque minimi^c faciunt, ut non solum paucorum summula nummorum, verum etiam, a! piget pudetque¹ dicere, pro cane, sue, accipitre et reliquis qualibuscumque et 30 huiuscemodi xeniolis vendere non dubitent? Inestimabilis enim culpa est creatorem caeli et terrae pro quantumlibet magna et pretiosa merce velle distrahere. Ideo, sicut supra dicitur, intolerabile facinus perpetrant, quotiescumque quod pretiosum et super omnia carum est, viliter venundare temptant. Quid enim carius et pretiosius Deo? Cuius incomparabilem excellentiam sub nomine sapientiae sapiens sic commendat dicens: 35

Sap. 7, 8 *Nichil esse duxi^d in comparatione illius, nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam*
—10. *omne aurum in comparatione illius harena est exigua, et tamquam lutum estimabitur*
ib. 14. *argentum in conspectu illius, quoniam inextinguibile est lumen illius. Infinitus enim*
ib. 22. *thesaurus est hominibus. Et post pauca: Est enim in illa spiritus intellectus sanctus,*
unicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquatus etc. Beatus quoque Iob 40
Iob 28, 13 inde ait: *Nescit homo pretium eius. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appen-*
—19. *detur argentum in commutatione eius. Non confertur tinctis Indie coloribus nec lapidi sardonico pretiosissimo vel saphiro. Non adaequabitur ei aurum vel vitrum,*
nec commutabuntur pro ea vasa auri. Excelsa et eminentia non memorabuntur in
comparatione eius. *Trahitur autem sapientia de occultis. Non adaequabitur ei topa-* 45
ib. 28, 28. *zion de Aethiopia, nec tincturae mundissimae componetur. Qui post pauca breviter*
aperiens, quid sit sapientia, ex persona Dei dicit homini: Ecce timor Domini ipsa est
sapientia, et recedere a malo intellegentia. Hinc beatus Iheronimus in expositione

a) mortificando c. b) ne c. c) minimi c. d) dixi c.

1) Simili locutione Humbertus in epistola ad Eusebium data utitur ('N. Archiv' VII, p. 614). 50

Zachariae¹ ait: *Salvator pretium suum, id est maiestatis, in XXX cernens argenteis et tam vili mercede se proditum yronicos ait: 'Decorum pretium, quo appretiatum sum ab eis'. Hoc autem pressius est legendum cum irrisione dicentis: Tanto me populus meus et pauperes quondam gregis et a me electi in filios emendum atque vendendum*
 5 *pretio iudicaverunt.* Zach. 11, 13.

CAPUT XX.

Quot maledictionibus cum Iuda symoniaci subiaceant, et qualiter omnem ecclesiam vendant.

Haut secus hos hereticos nefandi ambitione commercii dirumpere vincula christi-
 10 nae legis et proicere a se iugum apostolicae disciplinae quaerentes, qui habitat in caelis, irridet et subsannat, ubi impudenter negotiando de Deo nichil inveniunt in manibus suis, nisi quod Iudas et Iudaei in suis, perpetuam scilicet maledictionem et damnationem, qua exemplo Iudae fiunt filii eorum orphani, et uxor vidua, quia sanguis Christi
 15 super eos et super filios eorum, ut vindicetur, manet. Quorum plane filii ab ipsa conceptione sua et nativitate fiunt orphani, quia sine Deo patre, et uxor, scilicet plebes eorum, vidua, quia sine legitimo marito Christo. Unde apparet hereticos generando mori, quorum uxor vidua remanet et filii orphani. Et vere penitus Deo moriuntur, ubi sacramentorum eius gratiam perverse alios ordinando vendere non verentur. Sic plebs eorum consentiendo eis et favendo quasi uxor Deo viduatur, ut filii ambo-
 20 rum nonnisi orphani nascentur, quia mox sempiterno patre orbantur, ubi sacramentis, quae apud hereticos dicuntur, initiantur. Quibus pariter ad suae damnationis cumulum accrescit, ut a generatione eorum requiratur blasphemia Spiritus sancti, qui est remissio peccatorum, sicut ab insano Iuda et perfidis Iudaeis sanguis Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum. Quorum substantiam^a omnem perfidus ille foenerator mam-
 25 monas pro accommodato eis perfidiae suae nummo scrutatur, laboresque eorum diripiunt alieni illi, quorum voces non noverunt oves Christi. Et quid plura, cum psalmus, de quo haec strictim decerpsimus, latius tales insectetur? Quem si fidelis lector christiano sensu discusserit, nec mora sub titulo Iudae proditoris animadvertet, quantae, quales et quot maledictiones atque ultiones debeantur symoniacis. Neque enim aliquibus hereticis magis aptari potest psalmi illius prophetica imprecatio in venditorem Christi et
 30 emptores eius directa, quam istis, qui Spiritum sanctum venalem faciunt in omnium sacramentorum ipsius gratia. Ex quibus ut aliqua specialiter commemorem, isti catecismum, baptismum et perfectae christianitatis sigillum vendunt, scilicet a primo pabulo sacra-
 35 tionis salis usque ad confirmationem per episcopum, quae est septima sacramentorum regenerationis secundum eundem septemplex Spiritum ad remissionem omnium peccatorum. Et haec quidem vendunt, quotienscumque ordinant pretio episcopos, presbyteros aliosque, quorum officia regeneratrici^b gratiae in ecclesia catholica deserviunt. Nichilominus in diaconibus, quicquid sacramentorum ad diacones pertinet; in subdiaconibus, quicquid ad subdiacones; in acolitis, quicquid ad acolitos; in exorcistis, quicquid ad exorcistas; in lectoribus, quicquid ad lectores; in ostiariis, quicquid ad ostiarios; in clericis, quicquid ad clericos; in oeconomis, quicquid ad oeconomos; in ecclesiis, quicquid ad ecclesias; in monasteriis, quicquid in monasteria et ad eiusmodi reliqua. Taliter dum nullum christianae religionis ordinem immunem venditionis relinquunt, nil non venditum in totius christianitatis mundo praetermittunt. Non quantulaecumque^c
 45 possessionis angulum, non agellum, non tuguriolum, sed nec minimum obulum; in tantum, ut non solum praesentes, verum et futurae fidelium oblationes in ecclesia depre-

a) substantia c. b) regeneratricis c. c) quantulaecumque c.

1) *Lb. III, c. 11, v. 13, Opp. VI, col. 819.*

hendantur prius venditae quam collatae. Sic hi, qui dicuntur christiani, totum christia-
 Ioh. 3, 16. norum mundum, quantum in eis est, vendunt, quem sic Deus dilexit, ut filium suum
 unigenitum daret redemptionem propter eum. Et cui vendunt, nisi diabolo? Et ad
 quid ei venduntur? Ut sint denuo ipsius et faciant mala ad voluntatem eius, nec pro-
 sint eis sacramenta aliqua christianitatis, quia gratis accepta nec dantur nec admini- 5
 strantur gratis; qui si etiam bona videantur agere, iam bona non sunt, quia illi repu-
 tantur, cui servi addicti sunt per magistrorum suorum male cantum cyrographum, qui
 velut vasis^a boni pastoris praecincti fraudulenter maligno leoni retrahunt, quos benigno
 agno pertinaciter subtrahunt. Unde et inconsolabiliter plangendi sunt, quia sola sua
 incuria vel ignorantia pereunt, dum devitare tantorum et talium luporum malitiam aut 10
 neglegunt aut nesciunt. Quorum rabiei si Iudae rabies comparetur, tolerabilior multis
 modis reperietur. Illi etenim repentina furia actus semel magistrum, quem mortalem
 videbat et passibilem non dubitabat, vendidit. Isti autem diutina meditatione succensi
 milies Spiritum sanctum, quem immortalem et impassibilem ore profitentur, vendunt.
 Ille quamvis pro tempore paucos discipulos ad horam conturbaverit, non tamen eis 15
 Christum etiam occisum abstulit. Isti autem et universalem ecclesiam sine intermissione
 conturbant et ab innumerabilibus Christi populis eius gratiam exterminant. Ille unus dum
 unum prodidit, se quidem et paucos complices suos perdidit, sed tamen totius mundi
 saluti quamvis nolens et nesciens servivit. Isti vero dum innumerabiles unum produnt,
 se ipsos suosque fautores perdunt et in perniciem totius mundi grassantes omnium fide- 20
 lium saluti resistunt et nec sibi nec alicui nisi forte resipiscendo prodesse aliquando
 possunt. Ille magistrum solum et sine sua suorumque supellectile distraxit. Isti autem
 non solum Spiritum Paraclitum, sed insuper quicquid eius est et suorum ubivis usque
 ad minimum assis. Ille praeter se neminem mediatorem vel testem quaerere praesumpsit.
 Isti autem non solum se et domesticos suos, verum et extraneos sui negotii mediatores 25
 ac testes persaepe acciunt et faciunt. Ille poenitentiae ductus XXX^{ta} argenteos emptoribus
 etiam nolentibus refudit. Isti autem inpoenitentes non solum non refundunt quan-
 tulumcumque pretium, sed vellent plus acceptum. Quin etiam ne in aliquo inferiores
 perditio Iuda eiusque complicitibus putentur, qui in tot criminibus superiores illis mon-
 strantur, gaudent et isti, cum Spiritum sanctum appretiaverint, instar illorum, qui 30
 appretiando Christum sunt gavisi; et ut illi oportunitatem prodicionis, sic et isti exqui-
 runt suae negotiationis.

CAPUT XXI.

De eo quod non prosit symoniani qualiscumque eorum helemosyna.

Nempe velut quis avarissimus negotiator anxius expectat et anhelus expetit nun- 35
 dinas annuas, sic et isti ordinationes tempore suo agendas, ut aut inde redimant res
 suas, talis pretii spe oppigneratas, aut saccellum vacuum impleant aut pleno superfun-
 dant. Ex qua utique pecunia, quam sic amant, ut Spiritum sanctum vendere non
 metuant, fructus non capient, etiamsi in pauperes et loca sancta expendant, quemad-
 modum nec Iudas ex sua, qua emptus est ager in peregrinorum sepultura, quae nec 40
 venditori Christi nec emptoribus ad animarum suarum mercedem quicquam profecit,
 in tantum ut nec vile bustum ibidem profanus Iudas acciperet vel inhumatus super-
 iaceret. Hinc si illud consideretur, quod sacerdotum principes pecuniam prodicionis
 sibi refusam arbitrati sunt simul et professi non licere mitti in corbanan, id est reponi
 Matth. 27, 6. cum donariis sacri templi, quia pretium sanguinis esset, putamusne, quanto sceleratiores 45
 Iudaeis arbitramur istos, qui pretium Paracliti interdum cum oblationibus, quas chri-
 stianorum devotio ecclesiis Dei contulit aut confert, reponendum arbitrantur? Solent

^a) in codicis margine eadem manu scripta haec leguntur: Secundum Iheronimum vasa pastoris insignia illius et habitum debemus accipere, baculum, peram, fistulam, sibilum.

siquidem sacrilegi ex tam sacrilego pretio quadam vana spe redemptionis animae suae modo praedia, modo pallia, modo librorum, modo vasorum atque utensilium ecclesiastici ministerii varia et superflua insignia possessionibus et gazophilatiis ecclesiarum Dei adiungere. Quod facientes non solum nil mercedis, verum et maximum augmentum damnationis sibi conquirunt, ubi suae imundae oblationis contactu sanctuarium et omnia, quae illius erant, polluunt, sicut Dominus per Moysen astruit: *Quicquid tetigerit inmundus, imundum fiet*; quod ne fiat, idem Moyses in Deuteronomio sic vetat: *Non offeres mercedem prostibuli nec pretium canis in domum domini Dei tui, quicquid illud est quod voverint, quia abhominatio est utrumque apud dominum Deum tuum*. Quo divinae legis praecepto reprobatur per vitium acquisita oblatio, quia Dominus odio habet rapinam in holocausto. Qui mercedem prostibuli merito dedignatur, quam ex suae et alienae carnis corruptione meretrix profana a profanis fornicando consequitur, quanto magis illam, quam ex suae animae multarumque^a prostitutione symonianus a fide christiana fornicando mercatur. Nichilominus abhominatur pretium canis, non quod ei^b cuiuscumque animalis natura sit abhominabilis, sed quod abhominetur oblationem, quam quis velut mutus canis adulando et favendo vitiis alienis a vitiosis meruit. Vel certe pretium canis Deo est, quicquid post poenitentiam ad peccati vomitum reversus offert. Utrumque enim abhominatio est apud Deum, sive fornicationis sive assentationis tuae pretium ei voveas offerendum, quantumlibet sit illud magnum pretium et pretiosum. Quomodo ergo placabitur Deus pretio, quo virginitas innumerabilium animarum, id est fides incorrupta sibi desponsata, prostituatur aut quo pertinacia vel impenitentia flagitiosis administratur, quandocumque *laudatur peccator in desideriis animae suae et iniquus benedicitur*? Quodsi possessiones, familias et reliqua tantum saeculari hominum conversationi utilia inde sibi suisque propinquis et amicis ut alter Giezi comparaverint, nichilominus fructus non capient ex eis, quia lepra symoniacae maledictionis sibi et semini eorum in perpetuum sic adhaerebit, ut *nutantes transferantur filii eorum et mendicent et eiciantur de habitationibus suis*. Sive ergo spiritualiter sive carnaliter pretia illa expendant, omnimodis eos incassum laborare constat, quia nec iuste nec fructuose cuique unquam tribuit, qui iniuste tollit. Unde hi negotiando sese invicem circumveniunt et sibi invicem, quae habebant, auferunt. Venditor quippe exigendo pecuniam emptori simul fidem surripit et pecuniam. Emptor autem exhibendo venditori nichilominus surripit fidem et Spiritus sancti gratiam, fitque miro et misero modo, ut neuter quod alteri surripuit habeat, sed insuper uterque perdat, quod prius habebat, et ab invicem accipiat solam damnationem, quam prius non habebat. Qui si uterque est miser, miserior tamen ille, qui et suam pecuniam et fidem perdidit, et gratiam spiritualem, quam pro dato pretio exigebat, alteri quidem abstulit et sibi non accepit, quin potius pro benedictione maledictionem incurrit. Quo fit, ut quemadmodum quis, dum alteri animam tollit, illi quidem tollit, sed ipse duas animas non habet, quin potius et suam perdit, sic et isti fidem sibi et gratiam invicem tollunt, sed neutram earum habet quilibet illorum, et insuper in manus Dei viventis horribiliter incidunt, ubi mortem eis generat peccatum consummatum. Unde mox diabolo, qui prius intravit corda illorum ad invadendum, traduntur divinitus ad semper sibi in pace possidendum, sicque eos denuo velud alterum Iudam post buccellam intinctam satanas intrat, ubi proditores fidei suae ex mutua fraude convictos sibi vendicat. Intinctus enim panis fraude infectam significavit mentem proditoris. Denique non semper abluitur quod intingitur, sed aliquando polluitur.

CAPUT XXII.

Quid vulpes symoniana faciant vel patiantur.

Itaque quia fraudulentum et versipelles isti pro nichilo habent, ut Dominus pars

eorum sit ipsique pars Domini, tanquam vulpeculae, ne sicut^a Sodomorum vineas demoliantur, etiam florentem vineam Christi capiunt et partes vulpium illarum efficiuntur, quae sibi in eis foveas habent. Quas quoniam pro qualitate seu differentia suae nequissimae potestatis sibi possidendas^b partiuntur, sub nominibus et significationibus diversarum et nocivarum volucrum, arborum, herbarum et bestiarum inmundarum Isaias 5
 Isai. 34, 11. super Idumaeam sic vaticinatur: *Possidebunt illam onochrotalus et ericius, et ibis et*
 ib. 13—15. *corvus habitabunt in ea. Et post pauca: Et orientur in domibus eius spinae et urticae, et paliurus in munitionibus eius. Et erit cubile draconum et pascua strutionum, et occurrent daemones onocentaurus, et pilosus clamabit alter ad alterum. Ibi cubavit lamia et invenit requiem; ibi habuit foveam ericius et enutrivit catulos et circumfodit* 10
et fovit in umbra eius. Illuc congregati sunt milvi alter ad alterum. Talium ergo et tam versipellium vulpium partes pariter et participes effectae vulpeculae, de quibus nunc sermo est, possidentur et possident duplicitatis suae merito, a multiformi daemonum nequitia multipliciter partitae et adhuc multiplicius partiendae, multifariamque partientes et partiturae sibi illas ipsas possidendas, a quibus ipsae possidendae vicissim 15
 partiuntur. De quibus pariter quidam sapientium^c ait: *Vulpes inhabitant animae, quae memor est malitiae, et bestiae cubant in turbulento corde.* Porro Christi oviculae simplicitatis suae merito beatae sunt, quarum dominus est Deus earum, qui totus est
 Ps. 15, 5. 6. unica pars praeclarae hereditatis earum, quam eis ipse restituet totus in singulis, quae-
 cf. Ioh. 17, 23. que singulae totae in ipso toto, ut sint omnes consummatae in unum, sitque Deus unus 20
 1. Cor. 15, 28. omnibus et omnia in omnibus. Ita sane ipsae^d populus eius erunt, et ipse Deus cum
 2. Cor. 6, 16. eis erit earum Deus. Quarum unicam simplicitatem quia abhorrent praefatae vulpeculae, habitant solitudines draconum et strutionum deserti, privatae praeclara et popu-
 cf. Is. 24, 20. losa hereditate unius ovilis uniusque pastoris. Quae quoniam nonnumquam pastoralitatis vel divinae speculationis mentem occupant, dum regimen ecclesiae vel sacrae 25
 scripturae studium sibi praesumendo utrumque prava actione et interpretatione dissipant, recte in lamentationibus suis de his sic conqueritur Ieremias: *Moestum factum est in dolore cor nostrum, contenebrati sunt oculi nostri propter montem Syon, quia disperit, vulpes ambulaverunt in eo.* Sed licet propter huiusmodi speculatores mons Syon interdum dispereat, nonnulla tamen nobis est consolatio, quod non habitasse aut 30
 stetisse, sed ambulasse tantum dicuntur in eo. Neque enim in catholica ecclesia seu canonica scriptura hereticorum episcopatus vel magisterium aliquandiu requiescere aut
 Ps. 14, 3. 5. 1. stare poterit. Siquidem quia non locuntur veritatem in corde suo, quia agunt dolum in lingua sua, quia munera super innocentes accipiunt, in tabernaculo Dei habitare aut
 ib. 23, 3. 4. requiescere in monte sancto eius nequeunt. Sic quia accipiunt in vano animas suas et 35
 iurant in dolo proximo suo, nec stare praevalent in loco eius sancto. Et quod dicitur, quia non stabunt, in quem nec tales ascendunt. Qualis enim ascendat, psalmista declarat dicens: *Innocens manibus et mundo corde* et cetera. Unde liquet vulpes has tam subdolas et rapaces nec ambulasse in monte catholicae Syon, quem nec ascendere potuerunt. In quo tamen secundum aestimationem vulgi credentis^e tales ecclesiae Dei 40
 principari vel doctrinam eius scrutari, ambulasse dicuntur, Domino per prophetam dicente: *Ipsi regnaverunt et non ex me. Principes extiterunt, et non cognovi.* Et alibi:
 Isai. 34, 12. *Omnes principes eius erunt in nichilum.* Ex quibus utique trecentas vulpes fortissimus ille Samson typice cepit et, ut ystoria refert, *caudas eorum revinxit ad caudas et faces ligavit in medio, quas igne succendens dimisit, ut huc illucque discurrerent.* Quae 45
 Iud. 15, 4. 5. *statim perrexerunt in segetes Philistinorum, quibus succensis et comportatae iam fruges et adhuc stantes in stipula concrematae sunt, in tantum ut vineas quoque et oliveta flamma consumeret.* Quod factum in figura contigisse illis et ad nostram doctrinam scriptum nemo ambigit, qui Pauli euangelio credit. Siquidem dominus noster Iesus

a) sic cod., fortasse nedum legendum est.

b) possidendam c.

c) sapientiam c.

d) ipse c. 50

e) credentes c.

Christus fortissimus omnium et zelotes non ferens uxorem, quam ex gentibus duxerat, cuilibet alii nuptam, ad tantae iniuriae suae ultionem eos, qui sapientes erant, ut facerent mala, bene autem facere nesciebant, in astutia eorum quasi vulpes comprehendit, quae CCC^{tae} numero illas hereses exprimunt tantummodo, quae sibi applaudunt de nomine christiano, sicut symoniana, Sabelliana, Arriana et reliquae, exceptis heresibus Iudaeorum et paganorum, quibus crucifixus Christus aut scandalum est aut stultitia.

cf.
1. Cor. 3, 19.

ib. 1, 23.

CAPUT XXIII.

Allegoria de vulpibus a Samsone captis.

Quod autem trecentorum numerus universitatem christianorum cruce Christi signatorum designet, Tau littera ostendit, quae crucis caractere formata ipsum numerum exprimit. De qua in Ezechiele viro lineis induto dicitur: *Signa Tau in frontibus virorum gementium et dolentium*. Quos ne interfectores tangant, subiungitur: *Super quem videritis Tau, ne interficiatis*. Qui character et Gedeoni affuit, ubi divino oraculo instructus in trecentis viris Madianitas prostravit, in figura nostri Gedeonis, qui gyrum caeli circumiens in utero virginis totus mansit. Hic in trecentis armatis tubis spiritualis praedicationis lagoenis corporeae fragilitatis et lampadibus miraculorum divinitatis mundum devicit et vincit, quos seruet ipsos abnegare et crucem suam tollere atque post se venire docuit. Quorum sol, id est Samson, post haec, quia non est qui se abscondat a calore eius et clarore, ab ovili ecclesiae suae, quam iustitiae radiis profundeat, dolosas et immundas vulpes hereseon venatus separavit, specie quidem pietatis, sed non virtute trecentas, quas caudis ad caudas invicem colligavit docens, quia, quamvis ad diversa intendant facies et ora, unum tamen errorum finem velut ex unius perfidiae nodo celant et retinent earum posteriora. Nam quamvis singulae hereses superbiae suae velut turrim Babyloniae suae contra Deum exaltari molientes, diversitate linguarum divinitus confusae, diversa de religione christiana sentiant et dicant seseque invicem palam inpugnent, in fine tamen unius impietatis nodo conexas clam concordant, ubi deprehenduntur nil aliud nisi fidem perfidia subvertere et gregem Christi sibi diripere conatae. In quarum medio, scilicet in conexione caudarum, noster Samson faces apposuit, ubi earum malignam concordiam, quae in fine iungebatur mutuis et intestinis odiis zeloque invidiae, contra se invicem concitavit. Hinc est, quod, dum una quaelibet alteram post se trahere aut a se disiungere laborat, omnes invicem pertinacibus animis saeviant. Non est enim pax impiis, dicit Deus. Quas faces tunc accendit, quando irrevocabili anathemate quasi igne furoris sui, qui arderet usque ad inferni novissima, per sententiam suae catholicae earum odia ad perniciem sui et multorum aperte inflammavit. Sic dimissae, vagae et perfugae huc illucque discurrunt, quia exardescente in brevi ira Dei de via iusta perierunt. Demum arva Philistiim ingressae omnia victualia gentis adulterae et alienigenae secum concremavere, quia procul dubio consentientes adulterari uxorem Christi igne iusti iudicii eius, quem in fine suo hereses tamquam in caudis advehunt, quicquid boni habebant, amittunt. Unde et Philistiim interpretantur ore vel poculo corruentes, ut subaudiatur 'suo' vel 'alieno'. Sive enim alienigenae, pagani scilicet, seu vicini eorum vecordes et male viventes christiani ore alieno corruunt, quandoque doctrinis hereticorum, quae utique sunt daemoniorum, credunt, sicut miseri Gothi¹, quorum alii a paganismo, alii a catholica fide ad Arrianam heresim per imperatorem Valentem et Eudoxium Constantinopolitanum transierunt. Qui etiam suo ore corruunt, dum hereticos suo favore protegunt et extollunt; nec sine causa nominatim messes, vineae et oliveta eorum consumpta referuntur, cum nonnulla alia cum istis

Ps. 18, 7.

Is. 57, 21.

cf. Ps. 2, 12.

a) ad catholicam fidem c.

1) V. Cassiod. Hist. tripart. l. VIII, 13 i. f., Opp. I, p. 306.

perierunt. Cur hoc, nisi ut innotescat hereticos vel fautores eorum verum sacrificium et sanctificationem perdidisse? In messibus enim et vineis sacramentum corporis et sanguinis Domini, quod inde ad vitam populi fidelis conficitur, non incongrue accipitur. In olivetis autem sacrae unctionis oleum, quibus apud illos evacuatis superest illis ex omnibus ecclesiasticis sacramentis sola aqua baptismatis, quod solum ad solam perniciem dare possunt, sicut superius satis constat monstratum. Et haec tanta mala noster Samson Christus fecisse vel facere dicitur, non quia talia iussit, sed quia iuste fieri permisit. Paulus quoque has vulpes coambulantes et occasione sive invidia crucifixum sic praedicantes, ut eius crucem evacuare studerent, cavendas Philippensibus denunciat dicens: *Imitatores mei estote et observate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc autem et flens dico inimicos crucis Christi*; quarum caudis ignem suae perditionis inesse demonstrans, subiungit: *Quorum finis interitus*. Deinde, ut phisiologi astruunt¹, vulpes famelica in locum squalidum se proicit et mortuam fingit, sicque aves male credulas subito sibi arripit et occidit. Quod constat nonnumquam facere hereticos, qui terrenum lucrum aut popularem favorem esurientes mortuos se huic mundo quadam continentia simulant et animas volantes quidem, sed adhuc carnales, securas periculorum effectas sua perfidia strangulant et diabolum secum incorporant. Ex quibus etiam Herodes extitit, qui fingebat se Iesum signorum gratia cupere videre, quem quaerebat occidere. Unde et ipse Dominus sibi hoc renunciantibus respondit: *Ite, dicite vulpi illi*, quod evidenter in passione monstratur, ubi Iesus illusus et spretus ab illo et universo exercitu eius narratur.

CAPUT XXIII.

Collatio actuum Iudae et symoniarum.

Sed hinc iam finem proditoris Christi consideremus et ex collatione illius actum et meritum proditorum Spiritus sancti perpendamus. Iudas mercator pessimus suis inquit complicitibus: *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum et ducite caute*. Symoniani autem suis nichilominus: Cuiuscumque vestrum orando manus imposuerimus, nec mora advenit ei Spiritus sanctus, quem necesse est accipiat et ad ecclesiasticum officium libere agendum sibi teneat. In qua praesumptione multo peiores fiunt ipso Iuda, qui nec Dominum proditum sibi remansisse putavit nec temere, sed caute ducendum praemonuit, cum isti^a Spiritum sanctum sic prodant, ut sibi^b remansisse credant et eius gratiam aliis proditam pro libitu tractandam ex auctoritate iubeant. Et Iudas quidem salutando et osculando, pacem et dilectionem ore, nutu vel gestu simulans, quam in corde non habebat, dominum Iesum pretio tradidit; isti vero supplicando, orando, manus imponendo et cetera, quae sunt legitimorum sacerdotum propria, ad oculum faciendo Spiritum sanctum pretio, ut putatur, tradunt; quorum vocibus et reverentiis exterioribus quod responsum convenientius redditur a Spiritu sancto, quam quod Iudae a Christo? 'Iuda, osculo spiritum Patris et Filii tradis?' quasi yronicos dicens: Putasne me tibi ita concessum, ut habeas cuicumque volueris etiam fite tradendum et vendendum? Sed ve illi, per quem Spiritus sanctus pretio tradetur; melius illi erat, si natus non fuisset. Et non absurde symoniacus istic vocatus est Iudas, qui interpretatur confessio², quia, sicut ille ore confitendo et dicendo: 'Rabbi' prodebat magistrum: sic et iste sanctam Trinitatem ore confitendo et invocando distrahit Spiritum sanctum, quem nominatum dicit Deum et dominum. Verum talibus hereticorum conatibus nullo modo cooperatur Deus, sed maligni spiritus, qui Christi proditoribus, de

a) istis c. b) sive c. c) quibus de quibus c.

1) Cf. Isidor. Etymol. XII, 2, 29. 2) Isidor. Etym. VII, 7, 10.

quibus sic dicitur: *Haec est hora vestra, et potestas tenebrarum.* Neque enim deinceps LUC. 22, 53. isti possunt Spiritum sanctum aliis habere vel sibi, etiamsi aliquando habuerint, quem admodum nec Iudaei nec Iudas Christum, licet ipse prius eum habuerit. Sed cur dicitur, quia iam habere non possunt, quem nec invocare iam possunt? Quod detestabilis exitus Iudae significavit, qui prodito Christo ad laqueum festinavit condignaque suo sceleri poena, nodatis et omnino constrictis faucibus illis, quae funestae voci prodictionis suos meatus laxare vel commodare praesumpserant, interiit, nec post veras voces malae machinationis nec post fictas peioris supplicationis nec vere nec fecte Deum invocare potuit. Cuius non immerito anguntur arteriae, ut iam nec vitalem flatum possint
 10 emittere, quae temere emisissent vocem ausam redemptorem mundi vendere. Unde suspensus crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera eius. Nec communem aliis hominibus et naturalem exitum spiritus eius habere meruit, qui contra communem naturae Dominum conspiravit. Sic caelo terraeque perosus omnique creaturae invisus inter utrumque periit, dum terra cadaver eius foedissimum et foetidissimum, aer autem
 15 spiritum impiissimum et impurissimum suscipere refugit. Quapropter in primitiis suis discant symoniani, qui et quales sint et quid mereantur. Et si primitiae duplici contentione conteruntur, tam grandes acervi eorum quotiens conterentur? Videntne, quod post ipsam vocem venditionis nequeunt Dominum invocare, quoniam angustantur guttura ipsorum inextricabili laqueo perfidiae. Etenim quomodo invocabunt, in quem non
 20 crediderunt? Sed forsitan cervice ferrea adhuc pertinaces et fronte aenea inpudentes obstinate contendunt se catholico sensu credere in Deum, licet vendant Spiritum sanctum. Vestigent ergo quotquot modis possunt omnes latebras illius primi auctoris sui in venditione domini Dei et proferant, sicubi reppererint eum credidisse in Iesum, ex quo satanas intravit cor eius ad prodendum illum. In quem si quolibet modo crederet, nequaquam tale quid attemptaret. Cognosceret enim Dominum non posse vendi, nec aliquem resistere ipsius voluntati et potestati. Sed miser non cognovit in eo, nisi quod hominis erat et videbat. Nec mirum, qui nec ea quae videbat ex toto cognoscebat, dum forsitan pharisaico fermento corruptus miracula salvatoris principi daemonum ascribebat. Nam si cognosceret, utique crederet; nam nemo credit quod nullatenus cognoscit, quamvis credendo promereatur cognoscere perfectius, sicut dicit apostolus: *Nunc* 1. Cor. 13, 12
cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Et alibi: *Cognoscentes* ib. 8, 3.
Deum, scilicet per fidem, cogniti estis ab eo. Sed quis hoc de Iuda carnali et mortali ambiget, cum idem apostolus asserat nullum principum huius saeculi quamvis subtilioris ib. 2, 8.
 et immortalis naturae, ut puta spiritualia nequitiae in caelestibus existant, cognovisse
 35 incarnatam Dei patris sapientiam? *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent.*

CAPUT XXV.

De eo quod Iudas sine fide poenituit, et quod consentientes principibus sacerdotum fide privati sunt.

40 Sed ne forte opinentur eum credidisse, ubi poenituisse et pretium retulisse legitur, noverint abusive dicendam poenitentiam illic, cum proprie tristitia saeculi fuerit, quae mortem operatur, non illa quae, ut ait apostolus, secundum Deum est et poenitentiam 2. Cor. 7, 10. in salute stabilem operatur. Denique laudabilis poenitentia sine spe non est, cuius substantia fides est. Unde poenitentia Iudae quia sine spe fuit, constat, quia fidem
 45 nullam habuit: ac per hoc videns se damnatum, tristitia saeculi ductus, maluit desperando sibi guttur elidere, quam sperando fructus dignos poenitentiae suppliciter offerre. Quod si fecisset, error haud nocuisset. Sed perfidus, qui prius blasphemaverat filium cf. Luc. 3, 8. Dei, quem crediderat posse vendi, in fine blasphemavit et Spiritum sanctum, quem credidit non posse tanti peccati sibi veniam largiri. Quod autem Christum Iesum non
 50 Deum, sed tantummodo hominem quamvis iustum crediderit, confessio eius ostendit, qua dicit: *Peccavi tradens sanguinem iustum.* Cui mox pessimi emptores responderunt: Matth. 27, 4.

*Quid ad nos? Tu videris; ac si dicant: Quid ad nos pertinet istud peccatum tuum, qui solummodo emimus, quem vendidisti? Tu vide, quid feceris, quia nos quem emptum et traditum ante accepimus et tenemus, non dimittimus. Nonne hac responsione quotidie symoniani utuntur, quandocumque eorum sacrilega ordinatio reprobatur? Quid ad nos crimen symoniacae hereseos? Videant illi, quid fecerint qui nobis spiritualem gratiam vendiderunt et tradiderunt, quia quod semel accepimus tenemus nec officium nostrum dimittimus? A quorum sorte ne se putent exceptos, quamvis multo tolerabiliores sint isti, qui ab emptoribus gratiae gratis acceperunt, ut putatur, gratiam ecclesiasticorum ordinum, considerent, quod principes sacerdotum Iesum, quem emerant turbis, quarum favorem sibi conciliarant, dare nequiverunt, sed secundum quod eis persuaserant, Barabban seditiosum latronem et homicidam a iudice impetrarunt. Sic miser ille populus persuasus a Phariseis et seductus, Pharisaeus, id est divisus¹ a Deo patre et magistro, fieri meruit, et filius patris vel magistri eorum effici, ut deinceps frater illorum esset, qui ex patre diabolo vel ex magisterio eius erant. Hoc enim interpretatur Barabbas vel Barrabbas². Quo facto tantum fidei pristinae defectum incurrit, ut qui paulo prius Domino cum palmis obviam venerat et vestimenta sua ramosque arborum in via illius straverat et *Osanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel, Osanna in excelsis* clamaverat, repente clamaret Barabban. Quos quotienscumque iudex, ut puta desipientes, resipiscere et ab errore corrigere curavit, nichil profecit, sed magis tumultus fiebat, et invalescebant voces eorum, nec aliud volebant nisi Iesum a se abicere et Barabban sibi poscere dicendo: *Non hunc, sed Barabban. Et tolle hunc, et dimitte nobis Barabban. Et tolle, tolle, crucifige, crucifige eum. Et sanguis eius super nos et super filios nostros.* Et alia his similia. Qua conspiratione et sententia sic se suosque posteros diabolo manciparunt, ut vix pauci ex illa innumerabili multitudine liberari potuissent. Paucissimi enim fuerunt, qui inde crediderunt, ad comparationem eorum, qui non crediderunt nec se suosque posteros a sempiterna morte subtrahere curarunt. Unde etiam cum morte animae turpissimam et acerbissimam corporis mortem incurrerunt, velut per Vespasianum et Titum atque per Elium Adrianum. De quo populo et illud considerandum est, quia quotquot eorum salvati sunt, non solo baptismo, quod procul dubio remissionem omnium peccatorum attribuit, Deo perfecte reconciliari meruerunt, nisi et prius per poenitentiam eum sibi placare laborassent. Sic enim ad Spiritus sancti evidentem effusionem et ad praedicationem Petri compunctis dictum est: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti.* Nec excusare eos ignorantia potuit, quin poeniterent, quamvis etiam ipse Petrus eis de illa testimonium perhiberet in subsequentibus dicens: *Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Poenitemini igitur et convertimini, ut deleantur vestra peccata.* Et quae praecipue illa fuerint, in praecedentibus ostendit dicens: *Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis et negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti. Vos autem sanctum et iustum negastis et petistis virum homicidam donari vobis, auctorem vero vitae interfecistis.* Si ergo negasse Christum dicti sunt, qui eum non credentes vel dubitantes Deum velut hominem purum pro puro homine interficiendum iudici tradiderunt, dubitabiturne, an negent Spiritum sanctum, qui se asserunt eum omnino credere Deum et Dominum et tamen pro auro vendunt? Et o quanto tolerabilior haec negatio foret, si vel pro homine fieret, tanto utique, quanto potior est homo lapide.*

CAPUT XXVI.

Quod nil nisi damnationem a symonianis accipiant etiam gratis ordinati, et quod ydola faciant pro Christo adorari.

Hinc necesse est colligant, quid acceperint a talibus Spiritus sancti negotiatoribus

1) Cf. Isid. Etym. VII, 6, 40. 2) Isid. Etym. VII, 10, 10.

persuasi et sic gratis ordinati. Nullo modo enim manus impositionem acciperent, nisi eos sacerdotes Domini esse persuasum haberent. Attendant quoque, quanta poenitentia sint castigandi scientes, quandoquidem attendunt nec Iudaeos etiam baptizandos a poenitentia excusatos quamvis ignorantes. Et certe quantum humano videtur iudicio, debuit
 5 excusari ignorantia. Sed inexcusabilis fuit, quia iuxta quod apostolus ait: *Qui ignorat, 1. Cor. 14, 38. ignorabitur.* Et o quot et quantae catervae simplicium et rusticanorum quaerendo veritatem ignorantes ab hereticis sunt seductae, quas quidem credimus iuste perisse; sed qualiter iustum fuerit, nequimus ex toto comprehendere. Et revera *qui tetigerit picem, Eccles. 13, 1 inquinabitur ab ea et qui communicaverit superbo, induet superbiam. Qui sibi nequam* ib. 14, 5.
 10 *est, cui alio bonus erit?* Cognoscant vel ammoniti, quia quotquot fures sunt et latrones cf. Ioh. 10, 10. sunt, non veniunt, nisi ut mactent et perdant. A quorum sanguinolentis manibus non solum nil sanctificationis, sed etiam plurimum contaminationis acceperunt, in tantum ut facta sit meretrix anima eorum quondam fidelis plenaque iudicii. Et in qua prius cf. Isai. 1, 21 — 23 iustitia requievit, nunc homicida^a, cuius argentum versum est in scoriam, et vinum
 15 mixtum aqua. Et cur hoc? Quoniam omnes principes eius infideles socii furum, a quibus persuasi ignari sinceritatis catholicae fidei et incauti pro Christo accipiunt illum seditiosum latronem, qui in corde suo dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem, similis Isai. 14, 14. ero altissimo,* atque homicidam illum, qui erat ab initio. Si qui hactenus prompti lau- Ioh. 8, 44. datores et devoti susceptores Domini fuerant, non improbi blasphematores eius atque
 20 inportuni petitores latronis existunt, quorum intentio illum solum requirit, etiam cum vox eorum Deum se interpellare fingit. Quem, rogo, interpellant nisi mammonam, qui nec pro Deo nec pro proximo verbum ederet aut hisceret vel manum levaret, nisi acciperet aut speraret pecuniam? Sed *benignus spiritus sapientiae non liberabit^b maledi-* Sap. 1, 6. *cum a labiis suis.* Siquidem *quoniam renum^c illius testis est Deus et cordis eius*
 25 *scrutator est verus et linguae illius auditor,* non liberavit hereticum maledictum a labiis suis, cui nil est aliud bene loqui quam sua se ipsum voce damnare et sibi ipsi maledicere, cuius linguae benedictis et si auditor est spiritus Domini, quia replet orbem terrarum et continet omnia, tamen quia habet scientiam vocis, ut putaverunt, scrutator ib. 1, 7. renum et cordis non curat, quid quis dicat, sed dicendo quo intendat. Cuiusmodi voces
 30 et exteriores devotiones aspernatus ipse Spiritus sanctus per Isaiam protestatur: *Cum Isai. 1, 15. extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis. Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus vestrae sanguine plenae sunt.* Numquid non socii ib. 1, 23 furum et latronum fures sunt et latrones, Salomone dicente: *Amicus stultorum efficitur Prov. 13, 20. similis; et qui cum fure participatur, odit animam suam?* Porro fures et latrones
 35 viri sanguinum et dolosi sunt, quorum particeps quicumque est, sanguinolentus et fraudulentus sit necesse est. Unde quia manus eius plenae sunt sanguine et latronum sibi confederatorum communione, oratio eius repellitur a mundissima maiestate. Ut enim sapiens ait: *Qui avertit aurem suam, ne audiat legem, oratio eius execrabilis.* Quod si Prov. 28, 9. evenit illis, qui non audiunt legem praecipientem honorari Dominum de propria et ver- cf. Prov. 3, 9. b.
 40 nacula substantia, quid fiet eis, qui alterius elemosinam sibi sic creditam, ut gratis dent gratis acceptum, impie vendunt? Quorum oratio vel benedictio non solum non auditur aut recipitur, verum etiam in peccatum et in maledictionem convertitur, *quoniam non* Ps. 5, 10. *est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est; sepulchrum patens est guttur eorum,* ib. 13, 3—5. *linguis suis dolose agebant; venenum aspidum sub labiis eorum.* Quorum os male-
 45 *dictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt; non est timor Dei ante oculos eorum. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt. Et qui magis plebem Dei sicut cibum panis devorant, quam qui omnia christianae religionis sacra-

menta venalia portant et plebi Dei denegant, nisi ea pretio sibi redimant? Sed vae miserae, quae taliter duplici damno afficuntur, quia et exteriora bona sua negotiando perdit et interiora non accipit, quin potius damnationem incurrit, qua a corpore Christi velut panis corruptus respuitur et ab hereticis devoratur eisque invisceratus sic consumitur, ut non sit nisi cum sociis eius, qui non est: quem velut leonem rugiendo circumcumeuntem et quem devoret quaerentem, dum stulti incaute fugere conantur, occurrit eis ursus, callida videlicet heresis, quamdam speciem humanitatis quasi rationis praefrens; sicque intima iecoris eorum, id est rectam intentionem, bestialiter dirumpit et leoni, quem se frustra putaverant effugisse, devorandos latenter addicit. Unde quia de huiusmodi devoratoribus subditur: *Quia Deum non invocaverunt*, quaerendum est, quem invocent, quoniam prolixas orationes nonnumquam habent et Deum invocare audiuntur et videntur ab hominibus. Sed ab hac difficultate quaestionis beatus Ieronimus solito succinctus nos eximit, ubi Zachariam sic dicentem exponit¹: *‘Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabuntur ultra, et prophetas et spiritum immundum auferam de terra’. Sicut idola fiunt manu artificis, ita hereticorum perversa doctrina, quodcumque simulaverit, in ydolum vertit et facit pro Christo adorari antichristum.* Qui si etiam verbis aliquando diabolum maledicunt, se ipsos profecto maledicunt, sicut sapientis elogio comprobatur dicentis: *Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.* Haec ita esse nemo qui refragetur, nisi manifestus hereticus. Unde perpendant nunc a latronibus ad benedicendum et orandum quolibet modo etiam gratuito constituti et subrogati, quid vel sibi vel aliis acquisierint ex illorum communione, cuius participes sunt facti, et cui spontanei subscripserunt, dum factum eorum non solum crediderunt ratum, sed etiam praedicaverunt. Nimirum homicidae sunt, quales et illi, quibus consentiunt. Nempe sic interior hominem in se et in aliis occidunt, ut exterior homo eorum vivat incassum, post paululum habiturus aeternum supplicium. Quocumque enim anima tandem peribit, corpus quoque post ibit.

CAPUT XXVII.

Sententia sancti Augustini, qua omnes heretici convincuntur negare Iesum Christum in carne venisse.

Verum ne calumniatur quis nos de corpore proprio, et non ex divinis paginis novam sugillationem in hereticos componere, dum non putat eos omnino sine fide esse aut dominum Deum negare, animadvertat venerabilem et catholicum doctorem Augustinum in epistola beati Iohannis apostoli haec intonantem²: *Omnes heretici, omnes scismatici ex nobis exierunt, id est ex ecclesia exeunt, sed non exirent, si ex nobis essent, antequam exirent.* Et post aliqua³. *Omnes certe, qui exeunt de ecclesia et ab unitate ecclesiae praeceduntur, antichristi sunt: nemo dubitat. Ipse enim designavit, ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Quicumque ergo non manent nobiscum, sed exeunt a nobis, manifestum est, quod antichristi sunt. Et quomodo probantur antichristi? Ex mendacio. Et quis est mendax, nisi qui negat, quod Iesus non est Christus? Interrogemus hereticos: Quem invenis hereticum? Qui negat, quod Iesus non est Christus. Videat caritas vestra magnum sacramentum. Attendite, quid inspiraverit dominus Deus, et quid insinuare vobis velim. Ecce exierunt a nobis et facti sunt Donatistae. Interrogemus eos, utrum Iesus Christus sit, statim confitentur, quia Iesus Christus est. Si ergo ille est antichristus, qui negat Iesum esse Christum, nec nos possunt dicere antichristos, nec nos illos, quia et nos confitemur et illi. Si ergo nec illi nos dicunt, nec nos illos,*

1) *Comm. in Zach. l. III, c. 13, v. 2. Opp. VI, 907.* 2) *Aug. Tract. III, in epist. Ioh. n. 4. Opp. IV, 1116.* 3) *Ibid. n. 7. l. c. 1118.*

ergo nec illi a nobis exierunt, nec nos ab illis. Si ergo non a nobis exivimus, in unitate sumus. Si in unitate sumus, quid faciunt in hac civitate duo altaria, quid faciunt divisae domus, divisa coniugia? Quid facit communis lectus et divisus Christus? Admonet nos veritas fateri quod verum est, aut ipsi a nobis exierunt, aut nos
 5 ab ipsis, sed absit ut nos ab ipsis; habemus enim testamentum dominicae hereditatis. Recitamus, et ibi nos invenimus: 'Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem Ps. 2, 3. tuam terminos terrae'. Tenemus hereditatem Christi, illi autem non tenent nec communicant orbi terrarum, non communicant universitati redemptae sanguine Domini. Et post pauca¹: Si ergo ex nobis exierunt, antichristi sunt, si antichristi sunt, mendaces sunt, si mendaces sunt, negant Iesum Christum. Iterum redimus ad difficultatem quaestionis. Singulos interroga, confitentur Iesum esse Christum. Coartat nos angustus intellectus in hac epistola. Videtis certe quaestionem, haec quaestio et nos et ipsos turbat, si non intellegatur. Aut nos sumus antichristi, aut illi sunt antichristi. Sed designavit haec epistola antichristos. Quicumque negat, quod Iesus non sit
 15 stus, ipse est antichristus. Iam ergo quaeramus, quis neget, et non attendamus ad linguam, sed ad facta. Si enim omnes interrogentur, omnes uno ore confitentur Iesum esse Christum. Quiescat paululum lingua, vitam interroga. Si invenerimus hoc, si ipsa scriptura nobis dixerit, quia negatio non tantum lingua fit, sed et factis, certe invenimus multos antichristos, qui ore profitentur Christum, et moribus dissentiunt a
 20 Christo. Ubi invenimus hoc? In scriptura. Paulum interroga et audi, de talibus cum loqueretur, ait: 'Confitentur se nosse Deum, factis autem negant'. Invenimus et Tit. 1, 16. istos antichristos, quisquis factis negat Christum, antichristus est. Non audio quid sonet, sed video quid vivat. Opera locuntur, et verba requirimus. Quis enim malus non vult bene loqui? Sed quid dicit de talibus Dominus? 'Ypocritae, quomodo potestis
 25 bona loqui, cum sitis mali? Voces vestras ad aures meas affertis, ego cogitationes vestras inspicio; voluntatem malam ibi video, et falsos fructus ostenditis. Novi quid inde colligam. Non colligo de tribulis ficus, non colligo de spinis uvas. Unaquaeque Luc. 6, 44. arbor ex fructu cognoscitur. Magis mendax est antichristus, qui ore profitetur Iesum esse Christum et factis negat. Ideo mendax aliud loquitur, aliud agit. Ex quibus
 30 tanti doctoris verbis ne symoniani nos impudenter urgeant et se nobiscum in unitate catholica degere praesumant, quia unum altare nobis et illis est et unae nuptiae, nec in aliqua conversatione a nobis comprobantur dissidere, noverint hoc nostrae imputandum ignorantiae, aut neglegentiae suaeque fraudulentiae atque impudentiae. Qui cum revera sint antichristi, fingunt se esse Christi, tanto magis cavendi, quanto sub optentu
 35 societatis perniciosius incubant ovili Christi, lacteolam ovem mentiti, dum in sacramentis catholicae velut in vestimentis ovium non cessant catholicis insidiari et 'cruda per agninos exercent funera rictus'; quique exemplo auctoris sui Iudae, pacis vel osculi signo, sub unius communionis simbulo meditantur, et peragunt tanto numerosiores proditioes et strages ex ecclesia, quanto occultiore se conservat eorum nequitia. Nam velut sicarii
 40 se socios itineris mentiuntur et repente sica ab oculis educta incautos nil tale suspicantes inter amicas confabulationes adoriuntur, docti per pacem facere bellum; pares immundis Manichaeis, qui ne deprehenderentur, etiam catholicorum communionem ore sacrilego praesumebant, qui tamen in hoc interdum deprehendebantur, quod abstemii a vino sanguinis Christi, quem in remissione peccatorum effusum non credebant, se subtrahebant. Sic et istos nichilominus deprehendere nequimus, nisi ubi eos Spiritus sancti
 45 gratiam vendere conari comperimus, sed quantumlibet se occultent et fingant, ab ecclesia tamen cum Manichaeis et aliis hereticis sicut vere heretici et primo omnium anathematizati et abscisi, sive falso intus sint sive vere foris sint, antichristi sunt. Nec quales antichristi sunt aliqui ex catholicis, qui contrarii adhuc sunt Christo ad christiane

vivendum, cui tamen concordant ad christiane credendum. Isti autem utrobique antichristi sunt, quia contrarii sibi sunt ex perversa credulitate et ex prava operatione, Rom. 14, 23. quae, etiam si bona videatur, nil nisi peccatum est, quia sine fide est. A quorum tergiversatione quo discernamur, tali caractere imperatoris nostri insignimur: *Gratis accipistis gratis date.* Matth. 10, 8.

5

CAPUT XXVIII.

Item cuius supra, de eo quod heretici Spiritum sanctum non habent, quamvis visibilia sacramenta habeant.

1. Ioh. 4, 1. Sed adhuc aliqua ipsius doctoris¹ dicta attendamus: *'Dilectissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt'. Et quis est qui probat spiritus?* 10 *Difficilem rem nobis proposuit, fratres mei; bonum est nobis, ut dicat ipse unde discernamus. Dicturus est, ne formidetis; sed primo videte, attendite. Videte nunc exprimi illud, unde vani heretici calumniantur. Attendite, videte quid ait: 'Dilectissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt'. Spiritus sanctus*
- Ioh. 7, 37. 38. *nomine aquae appellatus est in euangelio, Domino clamante et dicente: 'Si quis sitit, 15 veniat ad me et bibat. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vivae'*;
- ib. 7, 39. *quid est illa aqua? Nemo me interroget. Euangelium interroga: 'Hoc dicebat', ait, 'de Spiritu quem accepturi erant, qui in eum erant credituri'. Aliud est ergo aqua sacramenti, aliud aqua Spiritus. Aqua sacramenti visibilis est, aqua Spiritus invisibilis est. Ista abluit corpus et significat quod fit in anima, per illum Spiritum 20 ipsa anima mundatur et saginatur. Ipse est spiritus Dei, quem non possunt habere heretici, et quicumque se ab ecclesia praecidunt, etc. In qua catholici doctoris catholica sententia aperte monstratur visibilia tantum sacramenta sine aliqua invisibili sanctificatione, quae procul dubio Spiritus sanctus est, hereticis remansisse. Unde panis visibilis sacramenti tantummodo eis adest, sed invisibilis panis Spiritus abest. Quod 25 nichilominus de aqua baptismatis, de unctione sanctificationis et ceteris ecclesiasticis sacramentis credendum est. Et o utinam ipsa visibilia sacramenta remansissent eis pura, sicut videntur, et simplicia et in sua tantum natura, et non inesset eis pollutio aliqua, sed quod peius, panis pollutionis et mendacii est, et quicquid eorum est, sicut*
- Osee 9, 3. 4. *Spiritus sanctus per prophetam Osee sub nomine Effraim attestatur dicens: Reversus 30 est Effraim in Aegyptum, et in Assiriis pollutum comedit. Non libabunt vinum Domino, et non placebunt ei sacrificia eorum quasi panis lugentium. Omnes, qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum animae ipsorum non intrabit in domum*
- ib. 8, 11. 13. *Domini. Factae sunt et arae in delictum, hostias offerent, immolabunt carnes et come-* 35 *dent, Dominus non suscipiet eas. De quorum doctoribus praemisit dicens: Ventum*
- ib. 8, 7. *seminabunt et turbinem metent. Culmus stans, non est in eis germen, non faciet fari-*
- ib. 9, 8. 9. *nam. Quod si et fecerit, alieni comedent eam. Propheta laqueus ruinae factus est. Super omnes vias eius insania. In domo Dei eius profunde peccaverunt sicut in diebus Gabaa. Si quaeritur quod fuerit peccatum Gabaa, liber Iudicum aperte mon-* 40 *strat, qui habitatores Gabaa effeminatos et sodomitas alios, alios autem defensores*
- eorum narrat. Nimirum talia sunt hereticorum conventicula, quae domum Dei faciunt
- cf. Matth. 21, 13. *speluncam latronum et lupanar. Quorum auditores ne laetentur sicut catholici prohibet,*
- Osee 9, 1. *sic spiritus Dei: Noli exultare sicut populi, quia fornicatus es a Deo tuo. Et specia-*
- ib. 11, 12. *liter notans symoniacam heresim subdit: Dilexisti mercedes super omnes areas tritici.*
- ib. 12, 7. 8. *Et post pauca: Circumdedit me in negotiatione Effraim, et in dolo domus Israel. 45 Canaan, in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit. Et dixit Effraim: Verum-*
- tamen dives effectus sum, inveni idolum mihi. Omnes labores mei non invenient mihi

1) Aug. in Ioh. epist. tract. VI, n. 11. Opp. IV, 1148. 2) Humbertus nonnulla ex dictis Aug. omittit.

iniquitatem, quam peccavi. Quod autem nulla sacramenta, quae apud hereticos putantur, auditoribus eorum prosint, ostendit dicens: *Area et torcular non pascet eos, et vinum mentietur eis. Non habitabunt in terra Domini. Iniquitatem arastis et iniquitatem messuistis, comedistis fructum mendacii.* Sed et quod ab ecclesia tam populus, quam princeps eorum proiciendi sint, ita praedicat: *De domo mea eiciam eos, non addam, ut diligam eos. Omnes principes eorum recedentes, radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient; quod et si genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in nationibus.* Porro quia Effrain, qui et Israel, a Iuda separatus hereticorum typum tenuit et Iudas catholicorum, discamus nunc, quanti pendantur a Deo opera amborum. Iudas testis descendit cum Domino et cum sanctis fidelis. *Effrain pascit ventum, et sequitur aestum. Tota die mendacium et vastitatem multiplicat et foedus cum Assyriis iniit et oleum in Aegyptum ferebat,* scilicet sanctificationem suam vel misericordiam in pauperes, ab interioribus in exteriores tenebras. Iudicium ergo Domini cum Iuda, discretio scilicet et veritas. Et quia heretici et invocant Dominum et non invocant, dicitur: *Me invocabant Deus meus, cognovimus te Israel, et non clamaverunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis. Super triticum et vinum ruminabant.* Ululare ergo luporum est. Unde apparet hereticos non orare Deum, sed ululare. Quod prae aliis congruit symonianis, qui ut rapaces et famelici lupi voces nullas ad Deum habent, nisi ut quaestu malitiae suae ventrem satient; qui et super triticum et vinum oblationis^a non orant, sed ruminant, quia nil ibi nisi solitam escam suam, id est pecuniam, retractant. Sic symonianus fur ingressus in domum Domini spoliat latrunculos foris, dum minores suos vendendo visibilia sacramenta etiam terreno censu suo privat.

CAPUT XXVIII.

Item cuius et unde supra in quo cognoscatur Spiritus Dei.

Sed iam calamus beati Augustini quaestioni praefatae reddatur, et summam tangat, quae doctor ille solito diffusus seriatim et enucleate populis eructuat. Si, inquit, *aquae nomine significatur Spiritus sanctus, et dicit nobis epistola ista: 'Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt', intellegamus inde dictum esse: Ab aqua aliena abstine te, et de fonte alieno non biberis. Quid est de fonte alieno non biberis? Spiritui alieno non credideris.* Restat ergo examen, unde probetur, qui spiritus Dei est. Posuit quidem signum, et hoc fortasse difficile. Videamus tamen. Ad illam caritatem redituri sumus. Ipsa est, quae nos docet, quia ipsa est unctio. Tamen hic quid ait: *'Probate spiritus, si ex Deo sunt; quia multo pseudo-prophetae exierunt in istum mundum'. Iam ibi sunt omnes heretici et omnes scismatici. Quomodo ergo probabo spiritum? Sequitur: 'In hoc cognoscitur spiritus Dei. Omnis spiritus, qui non^b confitetur Iesum Christum in carne venisse, non est ex Deo, et hic est antichristus, de quo audistis quod venturus sit, et nunc in isto mundo est'*¹. Ergo spiritus, qui est apud hereticos, ex Deo est, quia confitentur Iesum Christum in carne venisse? Iam hinc erigunt se forte adversum nos et dicunt: Vos non habetis spiritum ex Deo, sed et nos confitemur Iesum Christum in carne venisse. Iste autem illos negavit spiritum Dei habere, qui non confitentur Iesum Christum in carne venisse. Quaere ab Arrianis, confitentur Iesum Christum in carne venisse⁴; quaere a Macedonianis, confitentur Iesum Christum in carne venisse; interroga Catafrigas, confitentur Iesum Christum in carne venisse; interroga Novatianos, confitentur Iesum Christum in carne venisse. Omnes ergo istae hereses spiritum Dei habent? Non ergo pseudo-

a) in cod. sequitur: sed. b) abest c.

1) Tract. VI, in epist. Ioh. n. 11. Opp. IV, 1149. 2) L. c. n. 12. 3) L. c. post aliqua ommissa. 4) Practereuntur Eunomiani.

prophetæ sunt? Nulla est ergo ibi deceptio, nulla seductio? Certe antichristi sunt, qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis¹. Quid ergo facimus? Unde discernimus? Opera attendamus, non strepitum linguae, quaeramus, quare venerit in carne Christus, et invenimus, quis eum negat in carne venisse. Nam si linguas attendas, multas hereses auditurus es confitentes Christum in carne venisse, sed convincit eas veritas. Quare venit Christus in carne? Quia oportebat nobis afferri spem resurrectionis. Deus ergo venit in carne, ut moreretur pro nobis. Quemadmodum autem mortuus est pro nobis?

Ioh. 15, 13. 'Maiorem hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis'. Caritas ergo illum adduxit ad carnem. Quisquis ergo non habet caritatem, negat Christum in carne venisse. Nunc etiam interrogo omnes hereticos: Christus venit in carne? Venit, hoc credo, hoc profiteor. Immo hoc negas. Unde nego? Audis, quia hoc dico? Immo ego convinco, quia negas. Dicis voce, negas corde; dicis verbis, negas factis. Quomodo, inquis, nego factis? Quia ideo venit Christus in carne, ut moreretur pro nobis. Ideo mortuus est pro nobis, quia caritatem multam docuit. Tu non habes caritatem, quia pro amore tuo dividis unitatem. Ergo intelligite hinc spiritum ex Deo. Pulsate, tangite vasa fictilia, ne forte crepuerint et male resonent. Videte si integre sonent, videte si ibi est caritas. Tollis te ab unitate orbis terrarum, dividis ecclesiam ab unitate, dilanias corpus Christi. Ille venit in carne ut colligat, tu ideo clamas ut spargas. Ergo ipse est spiritus Dei, qui dicit Iesum Christum in carne venisse, qui dicit non lingua, sed factis; qui dicit non sonando, sed amando. Ille autem non est spiritus Dei, qui negat Iesum Christum in carne venisse. Negat et ipse non lingua, sed vita; non verbis, sed factis. Manifestum est ergo, unde cognoscamus fratres. Multi intus, quasi intus sunt, nemo autem foris, nisi vere foris².

I. Ioh. 4, 3. Adeo ut noveritis, quia ad facta retulit: 'Et omnis spiritus', ait, 'qui solvit Iesum in carne venisse, non est ex Deo'. Solvere factis intellegitur quid tibi ostendit, qui negas, quia dixit solvit? Ille venit colligere, tu venis solvere. Distinguere vis membra Christi, quomodo non negas Christum in carne venisse, qui pro honore tuo dirumpis ecclesiam Dei, quam ille congregavit? Contra Christum ergo venis, antichristus es. Intus sis foris sis, antichristus es. Sed quando intus es, lates; quando foris es, manifestaris. Solvis Iesum et negas Deum in carne venisse, non es ex Deo³. Ille ergo solvit, qui non facit, quid nos docet, nisi ut facta interrogemus, non verba credamus?⁴ Omnes negant Iesum in carne venisse, qui violant caritatem. Iesus enim non opus erat ut veniret in carne, nisi propter caritatem. Quomodo poterat filius Dei ponere animam suam pro nobis, nisi carne indueretur, ubi mori posset? Quisquis ergo violat caritatem, quodlibet dicat lingua, vita ipsius negat Christum in carne venisse, et iste est antichristus, ubicumque fuerit, quocumque intraverit⁵.

Ib. 4, 6. 'Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos; qui non novit Deum, non audit nos. Ex hoc cognoscitur spiritus veritatis et spiritus erroris'. Iam ergo intentos nos fecit, quia qui novit Deum ipse audit; qui autem non novit, non audit, et haec est discretio spirituum veritatis et erroris. Videamus quid moniturus est, in quo illum audire debeamus. 'Dilectissimi diligamus invicem, quia dilectio ex Deo est' Et cetera. Item unde supra⁶: Violatores caritatis scisma fecerunt, quomodo oderunt ipsam caritatem, sic oderunt et columbam. Sed convincit illos columba, procedit de caelo, aperiuntur caeli, et manet super caput Domini. Ut quid hoc? ut audiat: Hic est qui baptizat. Recedite praedones, recedite invasores possessionis Christi. Possessionibus vestris, ubi dominari vultis, titulos potentis ausi estis infigere. Cognoscit ille titulos suos, vendicat sibi possessionem suam, non delet titulos, sed intrat et possidet. Sic ad catholicam venienti non deletur baptismus, ne titulus imperatoris deleatur, sed qui sit in catholica agnoscitur titulus. Intrat possessor sub titulis suis, quo intrabat praedo sub titulis alienis. Idem unde supra:

1) Ib. n. 13. abbreviatur, l. c. 1150. 2) Ib. n. 14. 3) Post pauca. 4) Tract. VII, 50 n. 2, l. c. 1153. 5) Ibid. n. 4, l. c. 1154. 6) Ib. n. 2 i. f., l. c. 1159.

‘Omnis qui credit, quod Iesus sit Christus, ex Deo natus est’. Quis est, qui non credit, 1. Ioh. 5, 1.
 quod Iesus sit Christus? Qui sic non vivit, quomodo praecepit Christus. Multi enim
 dicunt: credo; sed fides sine operibus non salvat. Opus autem fidei ipsa dilectio est,
 dicente Paulo apostolo: ‘Et fides, quae per dilectionem operatur’. Opera quidem tua Gal. 5, 6.
 5 praeterita, antequam crederes, vel nulla erant, vel si bona videbantur, inania erant.
 Si enim nulla erant, sic eras quasi homo sine pedibus aut vexatis pedibus ambulare
 non valens. Si autem bona videbantur, antequam crederes, currebas quidem, sed
 praeter viam currendo errabas potius quam perveniebas. Est ergo nobis et curren-
 dum et in via currendum. Qui praeter viam currit, inaniter currit, immo ad laborem
 10 currit; tanto plus errat, quanto praeter viam currit. Quae est via, per quam curri-
 mus? Christus, qui dixit: ‘Ego sum via’. Quae patria, ad quam currimus? Christus, Ioh. 14, 6.
 qui dixit: ‘Ego sum veritas’. Per illum currimus, ad illum currimus, in ipso requie-
 scimus. Sed ut curremus per illum, extendit se usque ad nos. Et cetera. Idem unde
 supra²: Quid potuerunt plus credere daemones, quam ut dicerent, scimus, qui sis;
 15 filius Dei, sanctus Dei? Quod dixerunt daemones, hoc dixit et Petrus³. Eadem verba,
 non idem animus. Et unde constat, quia Petrus hoc cum dilectione dicebat? Quia
 fides christiani cum dilectione Dei est, daemonis autem sine dilectione. Quomodo sine
 dilectione^a? Hoc dicebant daemones, ut Christus ab eis recederet. Namque antequam
 dicerent: ‘Scimus, qui sis, filius Dei, quid nobis et tibi est’, dixerunt: ‘Quid venisti
 20 ante tempus perdere nos?’ Aliud est ergo confiteri Christum, ut teneas Christum;
 aliud confiteri Christum, ut repellas Christum a te. Ergo videtis, quomodo hic dicit,
 qui credit, propria quaedam fides est, non quocumque modo communis cum multis.
 Nemo hereticorum dicat vobis: et nos credimus. Ideo enim de daemonibus exemplum
 proposui, ne gaudeatis ad verba credentium, sed exploretis facta viventium⁴. Quid
 25 est credere in illum? ‘Et omnis qui diligit genitorem, diligit eum, qui genitus est ab
 eo^b’. Statim fidei coniunxit dilectionem, quia sine dilectione fides inanis est. Cum
 dilectione fides christiani est, sine dilectione fides daemonis; qui autem non credunt,
 peiores sunt quam daemones et tardiores⁵. Omnis qui diligit patrem, diligit filium.
 ‘In hoc cognoscimus, quia diligimus filios Dei’. Filios Dei dixit, qui filium Dei paulo
 30 ante dicebat, quia filii Dei corpus sunt unici filii Dei. Et cum ille caput, nos membra,
 unus est filius Dei. Ergo qui diligit filios Dei, filium Dei diligit, et qui diligit filium
 Dei, Patrem diligit, nec potest quisquam Patrem diligere, nisi Filium diligat. Et qui
 diligit Filium, diligit filios Dei. Quos filios Dei? Membra filii Dei. Et diligendo fit et
 ipse membrum et fit per dilectionem in compage corporis Christi, et erit unus Christus
 35 amans se ipsum. Cum enim se invicem amant membra, corpus se amat, ‘et si patitur
 unum membrum, compatiuntur omnia membra; et si glorificatur unum membrum, con-
 gaudent omnia membra’. Et quid secutus ait? ‘Vos autem estis corpus Christi et membra
 40 de membro’. ‘Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quo-
 modo potest diligere?’⁶ Extende caritatem per totum orbem, si vis Christum amare,
 quia membra Christi per orbem iacent. Ubi esse debes, ut sub capite sis? Si in corpore
 non es, sub capite non es. Quid prodest, quia credis et blasphemias? Adoras illum in
 capite et blasphemias in corpore. Amat ille corpus suum. Si tu te praecidisti a cor-
 pore ipsius, caput non se praecidit a corpore suo. Sine causa me honoras, clamat
 45 tibi [caput^c] desuper; sine causa me honoras. Tamquam si vellet aliquis tibi osculari
 caput et calcare tibi pedes, forte caligis clavatis contereret pedes tuos volens tibi tenere
 caput et osculari: nonne inter verba honorantis clamares et diceres: Quid facis homo?

a) in textu Aug. sequitur: hoc dicebat Petrus, ut Christum amplecteretur; et in cod. Florentino
 lineolis aliquid abesse indicatum est. b) vel ipso suprascr. c) abest a codice.

1) Tract. X. n. 1, l. c. 1181. 2) Ibid. post pauca. 3) Ibid. nonnullis praeter-
 50 missis. 4) N. 2, l. c. 1182. 5) N. 3. 6) N. 8, l. c. 1188.

Libelli de lite. I.

23

Calcas me; non dices: Calcas caput meum, quia caput honorabat, sed plus clamaret caput pro membris calcatis quam pro se, quia honorabatur. Nonne clamat ipsum caput: Nolo honorem tuum, calcare iam me noli? Iam tu dic, si potes, quare te calcavi? Dic illud capiti: Te osculari volui, amplecti volui. Sed non vides, o stulte, quia, quod vis amplecti, per quamdam compagem unitatis pervenit ad id, quod cal- 5 cas? Susum me honoras, iusum me calcas. Plus dolet quod calcas, quam gaudet quod honoras, quia et quem honoras dolet pro eis quos calcas. Quomodo clamat lingua: Dolet mihi? Non dicit: Dolet pedi meo, sed 'dolet mihi' dicit. O lingua, quis te tetigit, quis stimulavit, quis pupugit? Nemo, sed coniuncta sum eis, quae calcantur. Quomodo vis non doleam, quae non sum separata?¹ Ascensurum caput 10 in caelum, quia vidit multos honoraturos se, quia ascendit in caelum, et vidit, quia honor ipsorum inutilis est, si conculcant membra sua in terra: ne quis erraret et, cum adoraret caput in caelo, calcaret pedes in terra, commendavit membra in terra, dixit, ubi essent membra ipsius, dixit verba novissima et discessit. Post ipsa verba non est locutus in terra. Iam non invenis loqui Chri- 15 stum in terra, invenis illum loqui, sed de caelo. Et de ipso caelo quare? Quia

Act. 9, 4. *membra calcabantur in terra. Persecutori enim Saulo dixit: 'Saule, Saule, quid me persequeris?' Ascendi in caelum, sed adhuc in terra iaceo; hic ad dexteram Patris sedeo, ibi adhuc esurio et sitio et peregrinus sum. Quomodo ergo corpus suum com-*

ib. 1, 8. *mendavit in terra ascensurus? Discipulis suis respondit: 'Accipietis virtutem Spiritus 20 sancti supervenientis in vos, et eritis mihi testes in Ierusalem et in omni Iudaea et Samaria et usque in totam terram'. Ecce qua iaceo, qui² ascendo; ascendo enim, quia caput sum; iacet adhuc corpus meum. Qua iacet? Per totam terram. Cave ne percutias, cave ne violes, cave ne calces. Novissima verba Christi sunt ista ituri in caelum³. Fratres, cogitate visceribus christianis, si heredibus carnalibus novissima 25 verba morituri patris plus sunt dulcia, plus grata et maioris ponderis mori ituri in sepulchrum: heredibus Christi qualia debent esse verba novissima non redituri in sepulchrum, sed ascensuri in caelum? Et si plus custodiuntur a filiis novissima verba morientis patris, cuius cadaver in sepulchro sine sensu iacet, quid sibi sperant illi, qui verba novissima sedentis in caelo non custodiunt, videntis⁴ desuper, an contemna-*

ib. 9, 4. *tur, an non contemnatur, illius qui dixit: 'Saule, Saule, quid me persequeris?' Qui servat ad iudicium, quicquid videt pati membra sua³, quibus gravior et intolerabilior est machera linguae hereticorum quam ferri paganorum.*

CAPUT XXX.

Recapitulatio praemissorum verborum sancti Augustini.

In quibus praecipui doctoris claris sententiis necesse est ad cor redeant praevaricatores novi mandati, quicumque heretici et prae omnibus symoniani, qui ex accepta virtute Spiritus sancti faciunt sibi propositam ad solum negotium saeculi, non ad aliquod testimonium Christi, qui ipsam Spiritus sancti virtutem ascensurus ad hoc solum suscipiendam suis discipulis asseruit, ut resurrectionis eius et caritatis ubivis terrarum 40 testes sint. Sed perversissimi hominum conversi in arcum perversum eum, a quo intensi sunt, inpetunt et percutiunt, ubi divitias gratiae eius, quas iussi sunt omnibus gratis sicut acceperunt exponere et erogare, ad pretium distribuere praesumunt. Sic ingrati Christo contra eum suis donis pugnaturi insurgunt et fidelibus eius tanquam membris ipsius pessimas et insanabiles plagas imponunt, quia ad ipsum, qui caput 45 suorum est, pertingere nequeunt. Quem etsi labiis se nonnumquam velle honorare fingunt, iniuria est illi, non reverentia totum quod agunt, quandiu fideles eius sua per-

a) quia c. b) videntem c.

1) N. 9, l. c. 1188. 2) Paulo post l. c. 1189. 3) Ex n. 10, l. c. 1190.

fidia tamquam fures et latrones interimunt. Quod velut oves simplices sub simulato pastoris sibilo seductas sibi convocant sicque nunc furtim, nunc raptim diabolo gregatim immolant, dum consentiunt, ut ab eis ematur, quod non aliter accipitur, nisi ut gratis detur. Quo contagio pauculae oves morbidae totum gregem contaminant, dum carnales
 5 aliqui morbo ambitiosae avaritiae attacti pabula caelestis doctrinae fastidiunt et oculis pastoris se per devia vitiorum subducunt et abscondunt. Quapropter a latrocinantibus symonianis velut solivagae oves inventi quantocius prae nimietate morbi sui concordant eorum voluntati. Occidere enim volunt illi, mori isti; quaerunt illi interficere, isti non vivere; illi perdere, isti perire. Sic illi et isti et ad suam perditionem et totius
 10 ecclesiae contagium de Spiritu sancto carnale vel saeculare excogitant et faciunt mer- cimonium. Quorum persecutio gravior Christo est quam quorumlibet paganorum, qui publica saevitia et transitoriis plagis debachantur in christianos, quam istorum, qui occulta conspiratione sub signo pacis sempiternas mortes inferunt. Quodsi Christus perpeti nequivit persecutionem membrorum suorum, quin de caelo Saulo eum ignoranti
 15 et zelum Dei, quamvis non secundum scientiam, habenti inclamaret visumque commu- nem auferret, quid putamus fiet istis, qui confitentur se nosse Deum et rectores eccle- siae ipsius, et tamen zelo diabolico inflammati scienter non desinunt innumeras fidelium animas persequi et iugulare? Et si Saulus pro corporali persecutione tanto impetu percellitur, quanto putas isti pro spirituali percelluntur? Unde ille iure amisit ad tem-
 20 pus oculos corporis, isti autem cordis, ut deinceps ipsi caeci duces caecorum effecti cum suis sequacibus cadant in foveam aeternae perditionis. Qui si se caecos cognosce- rent, sicut ait Dominus similibus eorum, peccatum non haberent, quia fructus dignos poenitentiae facere solliciti quaerent. Nunc autem quia dicunt: Videmus, peccatum eorum manet; quibus de caelo Dominus totiens clamat, quotiens per servos suos, in
 25 quibus quasi in caelis habitat, verbis sanctarum scripturarum praesumptionem illorum increpat; qui quoniam nunc non auditur, postmodum *sicut fortis* et potens a secretario suo ad publicum *egredietur et sicut vir praeliator suscitabit zelum, vociferabitur et clamabit, super inimicos suos confortabitur*, quibus tunc dicet: *Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar*, haec enim fecistis, et tacui. Unde, quia paulatim et partim
 30 dissipastis gregem meum et absorbuistis, *dissipabo vos et absorbebo simul*.

Rom. 10, 2.

cf. Matth.
15, 14.

Luc. 3, 8.

Is. 42, 13. 14.

CAPUT XXXI.

De malitia symonianorum, et quod peiores sint latronibus et sine aliqua fide Dei.

Adversum quos falsos testes, quos iam impassibilis Iesus, sed adhuc tales patiens
 35 in passionibus ecclesiae suae, quales prius passus est, in se interpellat Patrem, dicens per psalmistam: *Ne tradideris me in animas persequentium me, quia insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi*. Quos quantulumcumque scintillam dilectionis Dei et proximi retentare impium est credere. Dilectio enim Dei et proximi propria et specialis virtus est piorum atque sanctorum, cum ceterae virtutes bonis ac
 40 malis possint esse communes. Quae qualiter potest inesse illis, qui Deum sic despi- ciunt, ut eum etiam vendere quolibet pretio laborent, et proximum sic oderunt, ut ab eo viscera sua omnino claudant, ne gratis accipiat, quod illi per ipsos divina gratis dari voluit et iussit largitas? Qui si etiam substantiam mundi huius habentes proximo necessitatem patienti viscera sua clauderent nec de suo aliquid gratis darent, quomodo
 45 caritas Dei, quae nonnisi geminata est, in eis maneret? Sed isti non solum de suo nichil dant, sed ut dent quod a Deo gratis dandum gratis acceperunt, infelicem proxi- mum bonis omnibus corporis et animae spoliant, sic contra caritatem obdurati, ut nec os Deo aperiant pro caritate illius vel proximi nisi interventu nummi dati vel pacti. Et o quanti peiores latronibus pessimis, qui simul animam corpusque proximi dila-
 50 niant, cum alii latrones sic corpus occidunt, ut animam occidere nequeant. Constat

Ps. 26, 12.

cf. Matth.
10, 28.

ergo eos nil caritatis Dei, quem non vident, habere, qui tam pessime norunt proximum, quem vident, diligere; quem si aliquatenus pro Deo et in Deo diligerent, iam heretici non essent, etiam si carnalissimi et criminosi essent, quia necessario tantum rectae fidei, etsi minimae, quantum verae dilectionis haberent. Sed quoniam neutram habent, heretici et antichristi sunt, qui negant Iesum in carne venisse. Cur enim Iesus venit in carne, nisi ut ex diversis qualitatibus hominum atque ex omnibus nationibus gentium per nimiam caritatem, qua posuit pro illis animam suam, exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam vel aliquid eiusmodi, in qua una columba, sua
 Eph. 5, 27. amica, sorore et sponsa immaculata quiescente, immaculatus ipse sponsus requiesceret
 cf. Cant. 2, 10. atque in regnante regnaret, sicque omnibus suis in se ipso uno consummatis, unus ipse
 Deus omnia in omnibus esset? Cui mirabili et desiderabili unioni prae ceteris invident
 et insidiantur, qui Spiritum sanctum, quo tanta diversitas membrorum sub uno capite
 Christo irreprehensibili et incomprehensibili compositione coadunatur, compaginatur et
 unitur, vendere non verentur. Ipse enim tamquam violentissimum et ferventissimum
 bitumen aut gluten caritate, quam in sanctorum cordibus diffundit, corpus Christi per
 nexus et iuncturas aptas formatum et praeparatum conglutinat et coniungit crescereque
 facit in augmentum Dei, ubi ex diversae professionis et conversationis hominibus unum
 Eph. 4, 4. corpus et unum spiritum secundum vocationem, qua vocati sunt, in una spe efficit.
 Quem dum velut efficacissimum glutinum fabricae Dei isti heretici surripere praesumunt, quantas et quam miserabiles ruinas faciunt? In quibus, ceu in parietinis solet,
 20 nil iam repperietur ordinatum, nil non confusum. Quibus iam nullus inest decor, nisi urticarum et veprium, libidinis videlicet atque avaritiae squalor et serpentini latibuli horror.

CAPUT XXXII.

Qualiter heretici a Deo fornicantes faciant et alios fornicari. 25

Ecce qualiter fornicantes a Deo et profani symoniani maculant et destruunt^a illam gloriosam, quam, ut sine macula esset, Christus mundavit lavacro aquae in verbo, et ut sine ruga efficeretur, rugas eius in crucis extendit patibulo. Quam pro dolor! nunc impune fornicatores maculant, dum lavacrum illius et ceteras divinatorum sacramentorum species ad conservandum decorem sibi caelitus concessas contagio suae immunditiae
 30 contaminant et sua negotiatione evacuant; quam nichilominus corrugant, dum simplicem eius intensionem velut nitidam cutem duplicitate suae calliditatis deturpant, ut merito sponsus ille speciosus forma prae filiis hominum comminetur huic speciosissimae sponsae suae, cuius super omnia specie delectatur, ne vagari incipiat per greges sodalium eius, hereticorum scilicet, qui greges aedorum suorum pascendo se amicos sponsi
 35 mentiuntur sponsamque non sponso, sed sibi zelantes nil nisi adulterium meditantur. Unde iuxta expositionem beati Ieronimi¹ sponsus eidem sponsae suae in Canticis canticorum comminatur et dicit: *Aut cognosces temet ipsam, quoniam regis es sponsa et formosa et a me facta formosa, siquidem ego mihi exhibui gloriosam ecclesiam non habentem maculam neque rugam: aut scito, quia, si te non cognoveris et tuam nescieris*
 Cant. 1, 7. *dignitatem, patieris haec quae secuntur. Quatenam ista sunt? 'Si non cognoveris temet ipsam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in vestigiis gregum, et pasces' — non greges ovium, non agnorum, sed — 'edos tuos'. Statuit quippe oves a dextris et a sinistris hedos. 'Si non cognoveris temet ipsam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in vestigiis gregum, et pasce hedos tuos in tabernaculis pastorum'. In vestigiis, inquit,*
 45 *pastorum novissima fies, non inter oves, sed inter hedos tuos, cum quibus habitans*

a) destruuntur e.

1) Homil. in Cant. cant. I, Opp. III, col. 513.

non poteris mecum, id est cum bono esse pastore. *'Equitatu meo in curribus Pharaonis* Cant. 1, 8.
assimilavi te'. Si vis intellegere, o sponsa, quomodo scire te debeas, cognosce, cui te
comparaverim, et tunc videbis talem te esse, quae turpari non debeas, cum tuam spe-
ciem cognoveris. Quid est igitur: 'Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi
te?' Scio equitem sponsum, propheta dicente: *'Et equitatio eius salus'*. Assimilata
 es ergo equitatu meo in curribus Pharaonis. Quantum differt equitatus meus, qui
 sum Dominus, et demergo in fluctibus Pharaonem et christatos eius et ascensores
 et equos eius et currus eius: quantum, inquam, differt equitatus meus ab equis
 Pharaonis, tanto melior es omnibus filiabus tu sponsa, tu ecclesiastica anima omni-
 bus animabus, quae si non sunt ecclesiasticae. Igitur ecclesiastica es anima,
 omnibus animabus es melior; si non es melior, non es ecclesiastica. Qua de re,
 ei mihi! quantum vereor, ne iuxta hanc tam prudentis viri sententiam sponsus ille
 caelestis sponsae suae, scilicet nostrae catholicae, impudenter iam diu per hereticorum
 mandras vaganti exacerbatus det libellum repudii eique irrevocabiliter dicat: *Egredere* ib. 1, 7.
 et abi post vestigia gregum et pasce haedos tuos iuxta tabernacula pastorum. Sic enim
 se ignorare videtur, ut profanis pastoribus per devia adhaerere et commorari non re-
 vereatur, qui nil nisi haedos pascere noscuntur, de quibus etiam negotiantur. Unde
 summopere cavendum, ne haedorum lascivia hircorumque petulantia castitas eius ex
 assiduitate cohabitationis periclitetur, sicque adulteris paulatim in sponsi cubili admissis
 usque ad verticem constupretur, nec iam pascat agnos, quos consentiendo et commu-
 nicando hereticis facit haedos ad sinistram ponendos; ex quibus interim adolescent
 ductores et patres eorum petulci hirci sorte perventuri cum multis maledictionibus et
 totius populi catholici peccatis capiti et fronti eorum inprecatis ad partem diaboli a
 Deo deserti, in cuius inferno nullus est, qui confiteatur Domino. Accipient ergo cum
 haedis suis sortem, desertum maledictionis, qui refugerunt possidere sortem sibi assigna-
 tam, paradisum benedictionis. Fient clerus diaboli et synagoga satanae, quia recusa-
 runt clerus Dei et ecclesia esse. Quod incomparabile malum dum vigilanter non
 cavetur, tantos sine intermissione infert ecclesiae Dei defectus, ut velut luna in suo
 menstruo seu interlunio, quamvis integra sit, aut minima aut nulla videatur. Quod ei
 iccirco accidit, quia se ignorare etiam correpta et commonita non erubescit. Unde
 iusto Dei iudicio, quae se ignorat, adeo et suis ignoratur, ut iam a pluribus, an sit
 aliqua, dubitetur.

CAPUT XXXIII.

De diminutione ecclesiae et hereticorum multiplicatione.

Sic invisceratis sibi mortiferis humoribus symoniaca hereseos pectus catholicae
 premitur, sic sententia illius gravatur, sic intestino et domestico illius bello confunditur
 et atteritur, ut sponsa illa vix semiviva iam extremum palpitet ac velut capacissima
 navis mox demergenda tabulas iam sonantes laxet vel sicut populosa quondam civitas
 a sese impugnata et expugnata tandem labore vixque alicuius suorum salutem speret.
 Quae quia modica spernit, paulatim decedit ad hoc, ut iam poene ignoret, ubi sit et
 cuius sit, solo Deo inter tot milia venditorum et emptorum pessimorum cognoscente,
 qui eius sint, quibus etiam quotidie blande et familiariter in aure cordis inquit: *Nolite* Luc. 12, 32
timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum, vendite quae
possidetis et date helemosinam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum
non deficientem in caelis, quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit. Ubi enim
thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. Sed o Iesu, pastor bone, quam pauculus
 apparet nunc istorum agnorum tuorum numerus inter haedorum innumerales coetus!
 Ita iam superatus lenissimus tuus Iacob ab hispido et hirsuto fratre uterino, ut secun-
 dum Isaiam haedis pascendis vepres et spinae sint in omni terra, et pauculis agnellis
 vix aliqua supersint pascua. Vere adest nobis dies illa ab eodem vate sic praedicta: Is. 7, 24.

Isai. 17, 4
— 6. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Iacob, et pingues carnes eius marcescent; et erit sicut congregans in messe quod restiterit, et brachium eius spicas leget, et erit sicut quaerens spicas in valle Rafaim. Et relinquetur in eo sicut racemus et sicut excussio oleae duarum aut trium olivarum in summitate rami sive quattuor aut quinque in cacuminibus eius: dicit dominus Deus Israel.* Deinde in ipsa paucitate sua quid dimi-
 5 nutionis adhuc incurrat catholica, subiungit idem propheta: *Propterea plantabunt plantationem infidelium et germen alienum seminabunt. Heu, heu, heu, domine Deus, parce, parce populo tuo, et ne des hereditatem tuam in perditionem! Propitius esto, obsecro, quiesce! quis suscitabit Iacob, quia parvulus est?* Imminuti enim sumus plus
 10 quam omnes gentes, et insuper quos tibi plantamus fiunt infideles, et germen alienum seminamus, quia iuxta lamentum Hieremiae, quos educamus et enutrimus, inimicus noster consumit eos. Et o vel soli consumerentur! Sed, quod gravius est, ecclesiae utero geniti et lacte eius nutriti sunt, qui postmodum ab ea ad perfidum Symonem cum maternis armis transeunt et adversus illam crudeliter insurgunt et fratres quondam
 15 suos deceptos cum periculo matris sub pace interimunt. Quid ergo tanto odio tantaque pertinacia ecclesiam Christi, pro qua sola venit in carne, sine intermissione dilaniant, Christum venisse in carne non negant? Nam si beatus pater Augustinus asseruit Arrianos, Macedonianos, Catafrigas et Novatianos negare Christum in carne venisse, eo quod de divinitate sentiendo prava ecclesiam eius sua insolentia discindunt, multo magis symoniani, qui non solum de Deo prava sentiendo, sed etiam de ecclesia eius 20 negotiando eam et quicquid illius est poene ad nichilum, quantum in eis est, redigunt. Et certe Arriani, quamvis Filium et Spiritum sanctum minorem Deo patre et creaturam perverse dicant, non tamen utrumlibet vendere se posse aestimant, quod nec ipsi Macedoniani, quamvis Spiritum sanctum minorem Patre et Filio atque creaturam maligne dicant, sed nec Catafrigae, licet asserant Spiritum sanctum in Montanum 25 suae sectae auctorem substantialiter venisse. Qua de re sole clarius constat, symonianos plus omnibus his negare Christum in carne venisse, qui ore quidem Spiritum sanctum Patri et Filio per omnia coaequalem dicunt, quem tamen quotidie vendere se posse credunt, in eo quod visibilia ipsius sacramenta impudenter vendunt.

CAPUT XXXIII.

30

Quanto perniciosiores omnibus hereticis sunt symoniani.

Quanto excusabilius hoc negotium agerent Arriani et Macedoniani et pretio Spiritum sanctum vendi posse crederent, quem creaturam praedicarent? Magis enim consequens est creaturam posse vendi quam creatorem et sanctificatorem mundi. Ad haec multo tolerabilior eorum furor, quos magis contra catholicam armabat manifestus terror 35 quam fictus amor, quosque publica confessio clamabat cavendos; quibus tanto intolerabiliores symoniani sunt, quanto blandiores et occultiores, quos et catholicos putamus ex confessione et patres vel amicos ex blanda vel pacifica admonitione vel salutatione, quam sic student suae perversitati optendere, ut credantur blandiores esse blandissimis, cum nullatenus quiescant populum Dei tanta mala non sentientem, quin potius illis 40 arriderem et applaudentem, interimere, quos peiores pessimis Arrianis, sicut superius aperte monstratur¹, sancta septima synodus inreprehensibili et autentica sententia diffinivit. In quorum comparatione boni possunt putari etiam Novatiani, qui mirae continentiae et acerbissimae disciplinae secta elati, digamos et pro criminibus poenitentes dogmatizant ab ecclesia non debere recipi, cum in omnibus aliis nullomodo contradicant 45 catholicae fidei. Sed quia hoc suo scandalo ecclesiam scandalizant et dividunt, negant et ipsi in carne venisse Iesum Christum, non ore, sed sicut pene omnes alii heretici, actione. Itaque si Novatiani ex nimia iustitia notati negant Christum in carne

1) *Lib. I, c. 3, p. 105.*

venisse, vel leviter dubitandum est, symonianos negare Christum in carne venisse, qui plus quam diabolica elatione repleti non iam se aequales Deo rapina, sicut diabolus, sed superiores arbitrantur, quem a se posse distrahi pretio sic opinantur, ut etiam profiteantur? Qua utique vesania non solum ecclesiam Dei scandalizant, sed, quod
5 nullatenus est ferendum, sic supplantant, ut pignus eius, scilicet Spiritum sanctum, quo signata est in die redemptionis, et a quo sanctificatur et vivificatur, ei penitus extorqueant, dum se in ministros iustitiae transformant. Quos quis audet vel somnare in Spiritum sanctum credere, quem plus quam milies aggrediuntur vendere; et potest hoc credi de quamlibet vili servulo, ut totiens venditum iri patiatur aequo animo et non
10 magis fuga vel quolibet periculo eligat carere tam fastidioso dominio tantoque ludibrio? Sed proh nefas! huic tam probroso vinculo^a et iniuriae nec vilissimis servorum tolerabili spiritus libertatis creditur obnoxius et ad votum parere se vendentibus, quorum spinae in ortu suo mollitiem herbae praetenderunt, sed iam olim adultae ramnum cf. 1^a s. 57, 10. intellegunt. Numquid enim non conatus perfidi Symonis quasi mollis herba fuit ad
15 comparationem actus sequacium eius nostri temporis? Siquidem ille, licet Spiritum sanctum ad hoc emere voluerit, ut carius venderet, suam tamen et non alienam pecuniam propter hoc obtulit, sicut etiam beatus Petrus eidem respondendo ostendit dicens: Act. 8, 20. *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Cuius propinquiore sequaces hoc ipsum fecisse noseuntur, quando solummodo ex proprio censu vel ex paternis seu amicorum facultatibus vel possessionibus ecclesiasticis gradus mercatum iri moliebantur, ob eam causam
20 maxime, ut, qui prius fuerant potentes et nobiles ex saeculari copia, potentiores quoque et nobiliores ceteris supereminerent ex dignitate ecclesiastica. Nam nil magis potentia optat sibi omnis rationalis anima, sive sana sive insana; quam utique potentiam sana quaerit adipisci adhaerendo domino Deo et spem suam in ipso ponendo exemplo angelorum sanctorum, qui perstiterunt; insana autem elongando se a Deo et in se confidendo
25 vel de se praesumendo exemplo refugarum spirituum, qui ab initio corruerunt, quorum princeps, ut propheta indicat, prius quam caderet, in corde suo dicebat: *In caelum conscendam, super astra caeli exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.* Isai. 14, 13, 14.

30

CAPUT XXXV.

De nativitate et incremento symoniacae hereseos.

Verum haec cretata ecclesiasticae dignitatis ambitio ab ipso tempore apostolorum usque ad tempora christianorum principum immanitate persecutionum deterrita disparuit. Quia primus omnium et gravioribus tormentis subiciebatur, qui primus rector et
35 potentior ceteris videbatur. Simul vero pax est reddita christianis in tantum, ut ipsi etiam imperatores¹ augustum verticem cunctasque terreni imperii infulas sacerdotum Christi submitterent vestigiis, pestis illa antiqua rediit, tantamque potentiam et gloriosum, in quo cum Christo sancti iam regnabant, regnum et sacerdotium videns obstupuit, cui dominari et principari solito cupida, quia veritate, cuius particeps non est,
40 nequivit, fallacia sibi praeripere maluit. Unde quod catholica ecclesia promeruerat Dei gratia, ambitio symoniana optinere quaesivit pecunia; non ut in catholica velut adoptionis filius subesset gratiae Dei ac deserviret, sed ut praesumptionis tyrannus praesset ac imperaret. Et hoc prius suo vel suorum tantum pretio, sicut praediximus, consequi moliebantur, ut vel minimae parti ecclesiae principarentur; interdum et in
45 gentes possessiones suas hac de causa possessionibus ecclesiasticis adiungebant atque sub talis commodi optentu negotium suae ambitionis exercebant, ut putaretur ab in-

^a) *correxi H.-E.*; ridiculo c.¹) Cf. *donationem, quae dicitur Constantini*, c. 11. 14, ed. Zeumer p. 54 sqq.

doctis principatus talium non solum nil officere, sed et plurimum ecclesiae Dei proficere, quam, ut vel sic impetrarent ei praeesse, ditabant sua peculiaritate. Verum quia, sicut suis bonitas gradibus progreditur, sic et malitia suis, tandiu fucus hic quantulumcumque excusabilis negotiationis ecclesiae adhaesit, quandiu aliquis status christianitatis vel honestatis progenitoribus nostris insedit. At ubi peccatis praevalentibus ignorantiam Dei prorsus incurrerunt, omnem colorem excusationis vel qualiscumque honestatis abiecerunt nec iam palliare suam avaritiam curarunt, sed exertis brachiis palam saevire permiserunt, quae pessimam libertatem tandem adepta ad hoc cupidos ecclesiasticarum dignitatum impulit, ut iam crumenis suis vel suorum seu facultatibus nil prorsus demant aut subtrahant, sed totum pretium datum vel promissum ex redditibus vel possessionibus ecclesiarum, quibus praeponuntur, corradant. Inde passim et maxime per totam Italiam videntur ecclesiae Dei et monasteria seu reliqua religiosa loca, quaedam a fundamentis destructa et eversa, quaedam etiam effossa, quaedam adhuc semirutis tectis et ruinam sui minantibus parietibus horrida, quaedam desolata ab hominibus, bestiis tantum noxiis et volucris immundis relictis, quaedam fructectis et urticis repleta, quaedam et si adhuc videntur muris et aedificiis exterius stare et inhabitari, omni tamen decori suo atque interiori ornatu tam in libris quam et in ecclesiastici ministerii vasis et vestibus inveniuntur spoliata, ut ex multis, quae devota antiquitas piis locis conquisierat vel paraverat, ne quaecumque supersit psalterium aut fictile samium seu corporale linteolum. Quaedam etiam multis et variis praediis, castris, municipiis, familiis et pecuniis olim inclita, nunc ne agellulum quidem nec tugurium nec mancipium nec asellum vel haedum, sed nec quicquam eorum quae possederant retentant, in tantum ut ipsa sanctuarii atria et christianorum cymiteria alienus agricola sibi aret atque excolat messibusque vel vitibus repleat.

CAPUT XXXVI.

25

Qualiter symoniaci non solum res ecclesiae, sed ipsos quoque principes cum populis diabolo vendunt.

Taliter multorum sanctorum et religiosorum christianorum ossa ab ipsis bustis suis indifferenter extrahuntur et tanquam irrationalium animalium ossa super faciem terrae nuda et abiecta relinquuntur. Me miserum, memini frequenter me vidisse intra ipsos parietes pavimenta quoque nobilium quondam basilicarum exarari et seri seu pecora stabulari. Et his tantis cladibus non tantum Wandalus, Gothus, Hunus, Langobardus aut Ungarus est auctor, quantum symonianus hostis, qui mobiles et immobiles seseque moventes res venerabilium locorum sic vendendo et propinquis et extraneis donando dilapidat et dissipat, ut nil sibi nec posteris suis praeter lacrimas relinquat. Qui uti nam vel illa tantum, quae ab antecessoribus suis parata invenit et prae manibus suo tempore habet, diriperet et non etiam illa, quae necdum habet. Decimas enim et oblationes vivorum et defunctorum atque cunctos redditus, quos post se usque in finem saeculi ecclesia erat habitura, per diabolicos contractus saecularibus hominibus vendit aut donat et, quibuscumque modis et conditionibus potest, perpetuo alienat, ut Deo post in futuris generationibus servituri suamque et aliorum salutem operaturi nichil omnino sibi relictis nec ad victum unius horae nec ad vestitum nec ad diversorium sub nocte invenient. Inde libelli in saecularium manibus, inde diversa cartarum monumenta et instrumenta subscriptionibus talium male cauta, quibus evacuantur ecclesiarum Dei antiqua cyrographa et canonica privilegia; et iuri laicorum usque ad finem saeculi addicitur et confirmatur omnis possessio ecclesiastica. Nequeunt iam catholicorum pontificum decreta vel privilegia conscriptionibus horum hereticorum obviare, nequeunt ulli canones aut ullae synodi sanctorum patrum iam praevalere, nequeunt ulla edicta et praecepta imperatorum vel leges religiosorum principum iam obsistere. Ita praevaluit

adversarius, ut iam ante eum subsistere non possit clypeus, non torax, non hasta, non gladius. In stipulam ei omnis armatura vertitur, quia nec defensionem nec vindictam aliquam veretur. Deridet enim vibrantem astam nec reputat tubae sonare clangorem, quia pro ludibrio habet spiritualem comminationem seu sententiam, quae velut asta
 5 ferit eminus, et carnalem condempnationem, quae cominus; sic floccifacit anathema cuiusvis sacerdotis, sic leges cuiuscumque terreni principis; propter eos quamlibet vilis homo dedignetur restituere piis locis vel passum pedis ex omnibus, quae illi hereticus propria manu confirmavit. Sic quod prius fuerat furtum quodque gradatim factum est latrocinium, ad tantam iam pervenit tyrannidem, ut, quicumque seu ecclesiis seu civita-
 10 tibus principari quaerit, non prius id adipiscatur, quam ipsi quoque plebeculae libellos hereticorum et sacrilegorum se observaturum et defensurum iuramento et scripto confirmaverit. Parum videtur hoc exigi ab inferioribus potestatibus, ab ipsis summis hoc exigitur imperatoribus. Nec prius licet eis imperii insignia suscipere, quam iuraverint se non solum scripta illa non cassatum, sed etiam defensum iri. O libertas et pietas
 15 Romanae reipublicae! O liberalitas et potestas maiestatis imperatoriae! Cogitur summus princeps iurare, ne leges religiosorum principum ante se vel suas debeat observare, sed potius evacuare. Vult sibi reddi quae sunt caesaris ab his, qui contradicunt Matth. 22, 21. Deo reddi quae sunt Dei. Videat, quaeso, quale sibi sit illud imperium, quod eum repente efficit ex christiano paganum, immo peiorem pagano, quia apostatat a Deo;
 20 cum perversis enim efficitur perversus et cum sacrilegis sacrilegus et ideo morte dignus, quia consentit talia facientibus, qui iam non est dicendus perversis consentire, sed revera, ut peiora faciant, imperare, quibus licentiam suo iuramento administrat impune retinendi, quae invaserant, et audaciam impune invadendi, si qua restant. Si enim, ut philosophus allegat, qui [non^a] prohibet peccare, cum possit, imperat, multo magis ille,
 25 qui non solum non prohibet, cum valeat, sed insuper iurat ne aliquando prohibeat; qui Deo et sanctis apostolis sacerdotibusque eius nichilominus iurat se prohibiturum talia atque defensurum ecclesiastica bona. Explore qui potest, qualiter et qua hunc laberinthum evadat, scilicet iurare, ut talia prohibeat, et iurare, ne prohibeat; hic iurare, ut bona ecclesiarum defendat, illic iurare, ne defendat.

30

CAPUT XXXVII.

De inaestimabili malitia hereseos, et quali bestiae in Apocalypsi comparetur.

Sic populi malitia suaque ignavia summi principes excaecati opera Dei, quam Ps. 65, 5. terribilis sit in consiliis super filios hominum, videre neglegunt ideoque cum eis, quos
 35 regere, et sub eis, quibus praeesse debuerunt, in foveam sempiternae mortis corruunt. Quibus paganorum principes tanto sunt liberiores et superiores in ipsis quoque tormentis, quanto liberaliores et promptiores suum cuique ius conservandi et restituendi in rebus mundanis. Siquidem illi privilegia pontificibus suae, ut credebatur, religionis et templis devota largitate conferebant potentique manu suo tempore defendebant et in
 40 futuro legibus suis munimenta contra quarumlibet diminutionum seu alienationum casus eis providebant, quorum industriam a superstitione ad religionem maximus Constantinus retorquens privilegia, quae illi suis sacerdotibus et delubris, Christi ecclesiis concessit eorumque ministris, quod et sui posteris, quotquot orthodoxi extiterunt, agere usque ad haec periculosa tempora studuerunt. Et o quanto tolerabilior Christi ecclesiis
 45 Arriana seu Eunomiana vel Euticiana sive quaecumque alia heresis! quia, quamvis sua rabie tanquam lupus oves Dei diripiant et dispergant, caulas tamen et pascua earum auferre non curant, sed post se relinquunt, ubi residuae et futurae oves commaneant et unde vivant. Nonnulla enim consolatio praeteriti vel praesentis damni est catholicis,

a) omittit c.

ubi parum aut certe nil victus et vestitus minus est eis. Sic post Auxentium Arrianum Ambrosius catholicus sibi relictum repperit Mediolanensis ecclesiae stipendium et diversorium¹. Sic post Maximum Cinicum Nectarius². Sic post Dioscorum Prote-
rius³. Et si reliquas hereseon bestias recenseas, nullam invenies perniciosiorem hac,
quae sic oves Christi diripit, ut post se victuris nec caulae nec pascua supersint. Pro-
fecto haec non solum dentibus ferreis et magnis omnia comedit et comminuit ac suis
pedibus reliqua proterit velut bestia illa, quae Romanum imperium praefiguravit, sed
flamma insuper ex se exeunte nil ante se inconsumptum relinquit; unde si propheta
nomen illius stupore potentiae et immanitatis percussus reticuit, cum aliarum quamvis
terribilium nomina non praetermiserit, cui bestiae haec assimilabitur, aut quo nomine
vocitabitur, quae dissimilior et crudelior omnibus invenitur? Attamen licet illam, quae
quarti regni prophetia extitit, Daniel, hoc est iudicium mei Dei⁴, exceptis dentibus et
pedibus, nec nomine nec forma ostenderit, Domini gratia tamen, id est Iohannes⁵, hanc,
quae hereseos prophetia extat, in sua Apocalipsi nomine tantum suppresso acsi visibi-
lem omnibus effigiavit dicens: *Et vidi bestiam aliam ascendentem de terra, et habebat*
cornua duo similia agni, et loquebatur ut draco, et potestatem prioris bestiae, scilicet
quae similis erat pardo, cuius pedes sicut ursi, et os sicut leonis, omnem faciebat in
conspectu eius. Et fecit terram et inhabitantes in ea, ut adorarent bestiam primam.
Et fecit signa magna, ut etiam ignem de caelo descendere faciat in terram in con-
spectu hominum. Et seducit habitantes in terra propter signa, quae data sunt illi
facere in conspectu bestiae, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiae.
Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiae, et faciat, quicumque non adora-
verit imaginem bestiae, occidatur. Et faciet omnes pusillos et magnos, divites et pau-
peres, liberos et servos habere characterem in dextera manu aut in frontibus suis, et
ne quis possit vendere aut emere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiae aut
numerum nominis eius et cetera. De qua post pauca angelus voce magna dicit hominibus:
Si quis adoraverit bestiam et imaginem eius et acceperit characterem in fronte sua
aut in manu sua, et hic bibet de vino irae Dei, qui mixtus est mero in calice irae
ipsius, et cruciabitur igne et sulphure in conspectu angelorum suorum et ante con-
spectum agni, et fumus tormentorum eorum in saecula saeculorum ascendit, nec habent
requiem die ac nocte, qui adoraverint bestiam et imaginem eius, et qui acceperit
characterem nominis eius. Porro bestiam illam secundam in subsequentibus vocat pseudo-
prophetam dicens: *Et vidi de ore draconis et de ore bestiae et de ore pseudoprophetae*
spiritus tres imundos im modum ranarum. Sunt enim spiritus daemoniorum facientes
signa, et procedent ad reges totius terrae congregare illos in praelium ad diem magnum
Dei omnipotentis. Ecce venio sicut fur. Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua,
ne nudus ambulet, et ne videant turpitudinem eius. Et post aliqua: *Et vidi bestiam*
et reges terrae et exercitus eorum congregatos ad faciendum praelium cum illo, qui
sedebat in equo, et cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia et cum illo pseudo-
propheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem
bestiae, et qui adoraverunt imaginem eius vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis
ardentis sulphure, et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit
de ore ipsius, et omnes aves saturatae sunt carnibus eorum. Et post haec de gloria
sanctorum etiam in praesenti saeculo ita dicit: *Et vidi sedes, et sederunt super eas, et*
iudicium datum est illis; et animas decollatorum propter testimonium Iesu et propter
verbum Dei; et qui non adoraverunt bestiam neque imaginem eius neque acceperunt
characterem in frontibus aut in manibus suis, et vixerunt et regnaverunt cum Christo
mille annis. Ceteri vero mortuorum non vixerunt, donec consumentur mille anni.

1) V. Cassiod. Hist. trip. l. VII, c. 8, Opp. I, col. 284. 2) Eiusd. l. IX, c. 13, Opp. I, col. 311. 3) Cf. Liberati diaconi Breviar. c. XIV, Migne, Patr. Lat. LXXVIII, p. 1016. 4) Isid. Etym. VII, 8, 9. 5) Ib. VII, 9, 12.

Haec est resurrectio prima. Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi et regnabunt cum illo mille annis.

CAPUT XXXVIII.

5 Recapitulatio praemissae sententiae ex Apocalipsia^a.

Quae prophetia apostolica quoniam a sanctis patribus multipliciter et copiose exponitur, hoc tantum inde breviter insinuandum arbitramur, quod bestia prima similis pardo, cuius pedes ursi et os leonis erat, antichristum specialiter portenderit, cuius dominatio mirabili velocitate et callidissima rapacitate proveniet, cuiusque temporalis vita
 10 citissimo fine, mensibus scilicet XL duobus, terminabitur. Siquidem pardus est varium, sanguinarium, velox, rapax et praeceps animal, adeo ut saltu in mortem ruat¹, quia, ut ait Hieremias, non potest mutare varietates suas, cuius pedes pedes sunt ursi; omnes
 15 scilicet heretici quamdam speciem humanae sagacitatis quasi divinae rationis mentiti, qui quanto sunt inferiores in antichristi corpore, tanto perniciosiores. Ipsis enim universorum compages membrorum retinentur et reguntur, ipsis tota moles diabolici corporis sustentatur, ipsis gestatur, ipsis armatur, ipsis passim vagatur, ipsis vestigatur, non ut conteratur, sed ut augeatur, ipsis tanquam solidissimis basibus et columnis attolitur. Ipsos quisquis sequitur, sive paganus sive Iudaeus sive christianus, antichristo
 20 mox incorporatur et per eos ad aeternum interitum portatur. Deinde ut dominus Iesus os Patris dicitur et est, sic et ille blasphemus os illius leonis rugientis est, qui circuit quaerens, quem devoret, cui etiam tanquam filio et brachio virtutem suam et potestatem dedit draco, idem qui et leo, ut aperta simul et occulta malitia debachetur in mundo. Sed hereticos, quos incorporatos et pedes eius esse synmista Dei praevidit, in alia bestia specialiter significatos in subsequentibus conspexit, quae ascende-
 25 bat de terra et habebat duo cornua similia agni et loquebatur ut draco. Omnes enim heretici, qui Christi se esse dicunt, tanquam bestiae de terra ascendunt, quia de soliditate ecclesiae ostentationis vel elationis suae fastu exeunt ad illius marinae belluae, antichristi scilicet, potentia saeculari intumescens obsequium secundum praesentis apostoli dictum: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*. Terra enim non incongrue hic intellegitur
 30 sancta ecclesia, de qua allegorice ait psalmista: *Qui fundavit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in saeculum saeculi*. Et *Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi, qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina praeparavit eum. Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Ipsam enim super maria Dominus, id est super elationem et
 35 potentiam mundanam, esse fecit. Ipsam super flumina, cupiditates scilicet saeculares, extulit, ut sit iam singularis mons eius pariter et sanctus locus. Ex qua quotquot exeunt, duo cornua similia agni praetendunt, quia aut duo testamenta se recipere aut totidem caritatis praecepta observare aut suam potentiam ad regnum et sacerdotium Christi pertinere aut baptismo eius et cruce se sanctificatos contendunt. Sed in his
 40 nullam veritatem praeter solam cornuum agni similitudinem specietenus ostendunt. Unde et locuntur sicut draco, qui in veritate non stetit; qui cum loquitur mendacium, de proprio loquitur, quia mendax est ipse et pater eius, et sicut ille ad hoc tantum locutus est et loquitur, ut homicida fiat: sic et isti ad hoc tantum locuntur, ut homicidae fiant. Qui etiam omnem potestatem prioris bestiae faciunt in conspectu eius.
 45 quia aut occulta aut aperta malitia non minus ipso antichristo in homines saeviunt. Quam tamen in conspectu eius faciunt, quia sicut catholici ad Christum referunt, quicquid ipso auctore agunt, ita et heretici ad antichristum, quicquid potestate ab illo data faciunt. Nam sicut sancti prophetae praecierunt ante faciem Domini parare vias eius,

a) apocalipsis c.

50 1) *Isid. Etym. XII, 2, 10.*

sic et isti praecursores facti illius apostatae praeceunt et in conspectu illius faciunt quicquid faciunt. Quod totum nil nisi malum esse potest, etiamsi bonum apparet. Ut enim
 Ioh. 8, 50. boni exemplo redemptoris sui dicentis: *Ego gloriam meam non quaero et non veni*
 ib. 5, 30. *facere voluntatem meam, sed eius qui misit me*, quicquid sunt et possunt, ipsi tribuunt,
 non quae sua sunt, sed quae Christi quaerendo: sic et reprobi sua tantum quaerendo
 et non Christi, quicquid faciunt in conspectu antichristi faciunt, qui in nomine suo
 venturus a semet ipso sicut mendax loquetur, gloriam tantum propriam quaesiturus
 exemplo patris sui draconis, qui ab initio sua tantum quaesivit, ubi propriam sibi sedem
 Isai. 14, 14. exploravit et altissimo similis fore per superbiam concupivit.

CAPUT XXXVIII.

10

Quae sint signa et prodigia catholicorum.

Qualiter autem faciant heretici terram et inhabitantes in ea adorare bestiam primam, beatus Hieronimus, sicut iam superius¹ positum est, sic ostendit dicens: *Sicut ydola fiunt manu artificis, ita hereticorum perversa doctrina quodcumque simulaverit in ydolum vertit et facit pro Christo adorari antichristum*. Qui quoniam signis, quae
 faciunt, in conspectu bestiae illius seducunt habitantes in terra, scilicet ecclesiam, pusillos
 et magnos, divites et pauperes, liberos et servos, etiam Dominus in euangelio sic suis
 praedicat: *Exurgent pseudochristi et pseudoprophetae et dabunt signa et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Et tunc si dixerint vobis: Ecce*
 hic est Christus, ecce illic, nolite credere, nolite ire neque sectemini. Sicut enim pro-
 phetae sancti ante adventum Iesu Christi primum, sancti quoque apostoli et imitatores
 eorum ante secundum dederunt et dant signa et prodigia multa et magna, sic et here-
 tici, qui a Domino dicuntur pseudoprophetae et pseudochristi, utputa antichristi, faciunt
 ante suum principem antichristum. Sed inquiratur, quae signa et prodigia cultores
 Christi dederint vel dent, et quae cultores antichristi. Equidem praecones primi ad-
 ventus Christi omnibus suis actis et dictis sacramenta Christi et ecclesiae eius prae-
 tulerunt et praecinuerunt, sicut Moyses in summi pontificis nostri figuram Israheliticum
 populum per mare rubrum transtulit, manna de caelo cibavit et aqua de petra potavit
 sacerdotesque et tabernaculum cum omni suppellectili sua non solo sanguine purificavit,
 sed etiam chrismate sanctificavit. Quae catholicae veritatis imago vel umbra non ces-
 savit, donec advenit veritas ipsa Christus, qui etiam est via et vita. Tunc veritas de
 terra orta omnes gentes per praecones secundi adventus sui per verum baptismum trans-
 fert, pane vivo et vero cibatur, vino novo potatur et non solum sacerdotes, sed universam
 quoque ecclesiam suam suo sanguine prius redemptam gratiae suae unctione sine inter-
 missione sanctificat. Et haec quotenus agat, apostolus panem et vinum Christi commen-
 dans demonstrat. *Quotiescumque, inquit, manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat*. Igitur ut interim taceamus de languidis
 curatis et mortuis vivificatis ceterisque beneficiis seu vindictis, quae etiam signa et
 prodigia fuerunt et sunt, dicamus aliquid de solo baptismo, sacrificio et unctione, quae
 nobis videntur principalia et maxima signa et prodigia esse, quia sine his nemo potest
 Deo vivere. In his itaque nobiscum est a primo adventu suo usque secundum, qui
 erit in fine saeculi. Haec ita signa sunt, ut sint etiam res. Nam quod sunt et in se
 habent, significant. Sic visibilis fons baptismatis signum est, quod tamen in se habet
 rem, scilicet Spiritum sanctum, qui praebet spiritualem et invisibilem ablutionem
 interiori homini in mente per signum corporale et visibile, quod oculis carnis ostenditur
 ex ea quae fit in aquam exterioris hominis intinctione^a. Hoc de sacramentis altaris,
 hoc etiam dictum puta de unctione sancti chrismatis, hoc de reliquis catholicae eccle-
 siae mysteriis, quae iccirco mysteria, id est secreta, dicuntur, quia inest eis occulta

a) intinctionem c.

1) *Lib. eod. c. XXVI.*

virtus, quae per rem visibilem quod suum est pro qualitate et ministerio hominum operatur. Secretum enim a verbo secerno veniens seorsum cretum, id est visum, quasi separatum dicitur ab oculis, scilicet carnis, non cordis. Haec quoque sic sunt signa, ut sint et prodigia, hoc est porro dicentia¹. Sic enim mortem Christi et dispensationem eius praeteritam significant, ut tamen hunc semper vivere et regnare et venturum iudicare vivos et mortuos prophetent, id est porro dicant.

CAPUT XL.

Quae sint signa et prodigia hereticorum.

Verumtamen signa et prodigia ante primum adventum Christi in hoc differunt a signis et prodigiis, quae fiunt a catholicis ante secundum eius adventum, quia illa sic significaverunt, ut omnino res non essent; ista autem sic signa sunt, ut res quoque essentialiter et vere sint. Restat ergo, ut bestiae illius, quae universalis hereticorum typus est, signa et prodigia quae sint et quem significant vel prophetent, discutiatur; et ante omnia advertatur, quia bestia haec in subsequentibus pseudopropheta appellatur. Quodsi falsus propheta est, signa eius et prodigia sint falsa necesse est; et quae falsa sunt, necesse est falsum tantummodo significant et mendacium. Constat ergo nil veri nec recti signi apud eum haberi, qui nil nisi falsa significat. Sed quae sunt signa, quae bestia illa sibi agenda praesumit? Utique aqua, panis, vinum, oleum et cetera visibilia instrumenta sacramentorum catholicae religionis, quae oculo tenus et specie tenus a Deo usque in finem talibus irato sine aliqua spiritali gratia vel significatione eis permissa sunt. Et o utinam ipsa visibilia sacramentorum instrumenta apud eos vel in suae substantiae aut naturae munditia haberi possent et spiritu immundo carerent! Sed, quod peius est, a spiritu Dei contemnuntur et a spiritu diaboli appetuntur, quo et imbuuntur. In quibus licet exterius videatur aqua, panis, vinum et oleum ac reliqua sacramentorum tanquam victus et vestitus ovium, interius tamen latet rabies dira luporum. Unde Dominus per Osee super decem tribubus speciem hereticorum tenentibus conqueritur dicens: *Haec nescivit, quia ego dedi ei frumentum, vinum et oleum, et argentum multiplicavi ei et aurum, quae fecerunt Baal.* Et post pauca: *Et corrumpam vineam eius et ficum eius, et ponam illam in saltum, et comedet eam bestia agri.* Itaque hac arte, his fucis bestia haec facit imaginem prioris bestiae, ut sicut sancti patres suis caerimoniis ante legem et sub lege praefiguraverunt Christum venturum, sic et heretici suis praestigiis antichristum. Nam sicut in antiquis patribus nostris tunc operabatur et nunc in catholicis operatur mysterium sempiternae iustitiae et aequitatis, quae est Christus: sic et in hereticis tanquam in filiis diffidentiae operatur mysterium iniustitiae et iniquitatis, quae est antichristus. Qui si nunc non esset in eis secretus et velatus, non diceret de eius manifestatione apostolus: *Ut reveletur in suo tempore, et tunc revelabitur ille iniquus.* Nam quomodo catholici quaedam Hebraeorum signa retinent, in quibus Dominum velatum essentialiter baiulent et prophetent, sic et heretici quaedam signa catholicorum usurpata exhibent, in quibus antichristum velatum baiulent et prophetent. Cuius imagini etiam spiritum dant, cum eius imitationem^a mendacio suae praedicationis et defensionis, quibus possunt, commendant. Qui et inter alia signa, quae fingunt, etiam ignem de caelo in terram descendere faciunt, quandocumque instar apostolorum manus alicui imponentes Spiritus sancti gratiam ac consecrationem eum accipere praesumunt. Sed hoc in terra, quam suam dicunt ecclesiam, agere videntur et in conspectu hominum, hoc est carnalium. Sive aliter de caelo ignem in terra depouunt, quando eorum impietas saeculariter prosperatur in tantum, ut etiam electi, in

a) imitatione c.

1) *Isid. Etym. XI, 3, 3.*

quibus Deus tanquam in caelis habitat, stupore concutiantur ignemque humani zeli in ecclesiam excutiant, dum minus recti corde pacem et habundantiam hereticorum videntes in eos zelant.

CAPUT XLI.

De saevitia huius bestiae et de caractere Christi et antichristi. 5

Sed bestia haec, quae prius quasi domestica signis blandiebatur, ut seduceret, in fine velut indomabilis fera rugitu suo et debachatione omnes terret, ne sit qui iam eius saevitiae prae timore mortis obviet. Quod ex una symonianorum heresi liquido potest intellegi, quae prioribus temporibus blanda in tantum visa est, ut vix eius nequitia deprehenderetur. Nunc autem ~~ad~~ tantam feritatem erupit, ut sicut quondam tempore 10 Arrianorum nostri quoque temporis homines publice caesi et facultatibus spoliati, exiliati atque interempti a symoniacis referantur, quod vel verbis caritativis et blandis eos resipiscere monuerint. Sic bestia haec, quae caput quasi mite et agnium protulit, Iob 40, 12. paulatim caudam suam tanquam cedrum stringit, ut iam nulli parcat aetati, nulli sexui, nulli conditioni, nulli professioni, nulli ordini, nulli potestati. A maximis usque ad 15 minimos turmatim ad proelium contra agnum et eius exercitum ducit populos. Et ante se quidem praemittit multos, sed post se innumerabiles trahit in tantum, ut cum his, qui terrena sapiebant, etiam spirituales, qui in ecclesia tanquam stellae in caelo lucere Apoc. 12, 4. videbantur, cauda draconis, utputa eius sequax effecta, in terram detrahat. Sic ex ambitiosa et spinosa ramno ignis egressus non solas steriles silvas, quae ab oliva, vite 20 et ficu repudiatae eam sibi in regem elegerant, combussit, sed ipsas quoque cedros Libani devoravit. Quam malitiam ut perficere queat, caractere antichristi dexteram manus et frontes omnium sibi consentientum^a notat; quem qui non habuerit, nec vendere nec emere poterit. Forsan inquiritur, caracter hic quis sit, nimirum perfidia, quae et proprie dicitur impietas. Sicut enim fides catholica, quae et pietas dicitur, caracter est 25 Christi, ita et perfidia heretica dinoscitur esse caracter antichristi. Et sicut catholici caracterem Christi dextera manu et fronte praeferunt, sic nichilominus heretici caracterem antichristi. Dextera quippe [stigmata crucis Christi gestamus, quam levi motu ipsius dexterarum nobis et aliis, quotienscumque expedit, proferimus, quam et in frontibus nostris inpressam chrismate salutari praeferimus; nec de illa erubescimus, sed potius 30 in illa sic gloriamur, ut cum apostolo profiteamur: *Ego stigmata Iesu Christi in corpore meo porto*. Et cum Hieronimo: *Vexillum crucis in mea fronte porto*. Et quam congrue in fronte praefigitur, quae est principalis et honorabilior pars capitis locusque pudoris, tanquam in superliminari nostri exterioris hominis, ut praemoneat principali nostri interioris hominis parti, quae est ratio, praefigendam ad aeternum moni- 35 men et munimen crucem Christi, ut ei sic compatiamur, ut conregnemus summamque gloriam pro eius nomine contumeliam pati arbitremur nec quicquam pro eo nisi peccatum erubescamus. Sic et dexterarum nostrarum, quae post caput principatum obtinet artuum laboriosaque imitatrix est artium et administratrix variarum utilitatum sui corporis et aliorum, caracter crucis inest, quo monemur facta et dicta crucifixi Christi in omni 40 actione nostra nos attendere debere, apostolo dicente: *Omnia quaecumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo et Patri per ipsum*. Quod cum fecerimus, nil sinistrum, sed totum dextrum erit ^{cf.} Matth. 6, 3. quod egerimus, nescietque sinistra malorum, quid faciat dextra nostra.

CAPUT XLII.

De negotiatoribus Christi et antichristi. 45

Itaque quia per fidem ante omnia a Deo cognoscimur, fides profecto est caracter, quo signamur; qui in dextra nostra et fronte deprehenditur, quotiens in regno regis nostri negotiari proficue et pacifice quaerimus. Si enim diligenter advertimus, nemo

a) consentientium, i *expuncto* corr. consentientum c.

sive bonus, sive malus, valet saltem una hora in hoc saeculo vivere, nisi negotietur. Unde Christus in regionem longinquam iturus sub specie cuiusdam nobilis hominis ait servis suis: *Negotiamini, dum venio.* Unde et de sancta ecclesia in Proverbiis dicitur: *Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum. Sindonem fecit et vendidit, et cingulum tradidit Chananaeo.* Negotiator ergo est Christus et sui, negotiator antichristus et sui; cui per Ezechielem Dominus sub specie regis Tyri dicit: *Tu Cherub protegens, et posui te in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis a die conditionis tuae, donec inventa est iniquitas in te, in multitudine negotiationis tuae, repleta sunt interiora tua iniquitate.* Et post pauca: *In multitudine iniquitatum tuarum et iniquitatum negotiationis tuae polluisti sanctificationem tuam.* Cuius urbi etiam dicit: *In negotiatione tua repleta es et glorificata nimis in corde maris, in aquis multis adduxerunt, te remiges tui.* Patet ergo, quia vita humana istic non transigitur nisi negotiando. Sed fideles sub caractere Christi vendunt peritura bona et emunt sempiterna. Infideles autem et ipsi sub caractere antichristi vendunt peritura bona et emunt sempiterna mala. Dant illi vitam suam temporalem et accipiunt aeternam; dant isti vitam suam temporalem et accipiunt mortem sempiternam. Et illi quidem se et sua omnia vendunt et centuplicata cum pleno foenore vitae aeternae recipiunt; isti vero se et sua omnia vendunt et nil eorum nisi mortis aeternae accumulatum foenus postea repperiunt; quorum negotiis nemo militans Deo se implicabit. Perfidia enim sive impietas generalis caracter est illis omnibus, paganis scilicet, Iudaeis, hereticis, tanquam filiis alienis et Deo mentitis. Sed quid est, quod horum impiorum pars caracterem crucis in dextera manu et in fronte portat? Ergone hoc caractere computabuntur inter negotiatores Christi? Nonne fures sunt et latrones? Cuius ergo crucem pro caractere suae perfidiae praeferunt? Procul dubio illius blasphemi et procacis latronis, qui per crucifixum filium suum, scilicet latronem, Domino secum crucifixo procaciter convitiabatur. Sed quid est, quod latrones isti caracterem crucis sic exhibent, ut Christi nomen invocent? Non mirum, quia hoc ad Christi nostri improprium et dispendium et ad sui latronis gloriam et compendium faciunt. Nam illorum complex et condiscipulus quamvis dicit Deo: *Si filius Dei es, salvum fac te met ipsum et nos,* omnipotentiae Christi insultabat et detrahebat atque inimicis materiam eum subsannandi praebebat. Cui impropere poenam crucis, et quia par latronibus esset, nec praesentem nec futuram confusionem suam ex confusione Christi protervus ille felle draconis ebrius sentiebat. Quem socius quondam suus dum increpat et Christum regem et dominum etiam in cruce morientem corde credere et ore confiteri non dubitat, caracterem latronis, cui addictus erat, in Christi caracterem commutat, sub quo ex poena latronis mereatur triumphum martyris. Sic heretici quicquid quasi dextrum agere videntur aut habere praecipuum, totum antichristi est negotium, utputa per recognitionem characteris eius, scilicet perfidiae, in dextera et fronte effectum, licet ipsi antichristi suum antichristum cum Iudaeis vocitent Christum.

CAPUT XLIII.

Quo caractere symoniani noscantur esse antichristi.

Ut ergo Arriani hoc caractere antichristi esse noscuntur, quo praedicant Filium Patre minorem et Spiritum sanctum utroque, sic et symoniani nichilominus hoc caractere antichristi esse noscuntur, quo Spiritum sanctum, ut putatur, vendunt et emunt aut vendi et emi posse credunt et dicunt. Qui non solum occulte sicut alii heretici sub antichristo negotiantur, sed insuper aperte et saeculariter tamquam vile mancipium Spiritum sanctum venalem proponunt et pretium saeculare pro eo paciscuntur et accipiunt. Quem non potest quisquam vendere aut emere, nisi caractere antichristi, hoc est perfidia, notatus in dextera manu et in fronte, scilicet in suae cognitionis et actionis principali parte, ut iugiter possit suo negotio antichristum ditare.

Thren. 1, 5. Unde et propheta Iudaeam plangens ait: *Facti sunt hostes eius in capite, inimici illius locupletati sunt, quia Dominus locutus est super eam.* Sed et alius platen ydoli
 Isai. 44, 20. arguens inquit: *Cor insipiens adorabit illud, et non liberabit animam suam, neque dicet forte: mendacium est in dextera mea.* Sed hoc negotium non perficitur, nisi ubi
 uterque, venditor scilicet atque emptor, characterem antichristi praeferre invenitur; quem
 quia Petrus non habuit, vendere non potuit, licet magus caractere illo signatus emere
 voluerit. Ubi attendendum^a, a quanta inbecillitate heresis haec ad quantum robo-
 rem pervenerit. Primo enim venditorem non invenit, deinde longo post tempore
 venditorem quidem repperit, sed qui solius emptoris et non alterius pretium
 quaesierit. Hinc iam venditor ab emptore non solum suam et suorum, sed in-
 super ecclesiasticam pecuniam non erubescit omnimodis exigere. Ei michi! contigit
 me ab his qui interfuerunt tam horrendum facinus cognovisse, videlicet post pre-
 tiosa marmora parietum et emblemata basilicarum pro hoc negotio distracta etiam
 tegulas tectis earum cogente et iubente venditore direptas, ut sibi a miserrimo emptore
 iam sero super tale factum lamentante promissi pretii summa persolveretur. Dicat, si
 quis valet, quatenus heresis aliquando tantam desolationem ecclesiis Dei machinata est,
 quantam haec. Et praedicatur a sapientibus mitius agendum cum symonianis quam
 actum sit cum aliis, et temperandam eis severitatem canonum plus quam Novatianis,
 erga quos clementiorem et remissiorem catholica se ostendit. Parcaturo volo lupis,
 furibus et latronibus, si ipsi aliquando pepercerunt aut parcunt ovibus, aut si eas ali-
 quando ideo rapiunt vel furantur, ne mactent et perdant. Permittantur impune crescere
 et filios procreare, sed provideatur, an pusillo gregi agnorum hoc expediat. Coquatur
 haedus in lacte matris suae, Domino etiam vetante, sed caveatur, ne sic fiat hyrcus
 multandus inrevocabili maledictione. Suspendantur a morbidis ovibus chirurgica ferra-
 menta, scabiosis costis earum sal mordax, acetum et sulphura viva, sed videatur, ne
 paulatim serpant in omnes dira contagia. Parcaturo quoque sacrilegis, quibus leges
 nullae parcunt, sed caveatur, ne haec erga eos pietas sit in Deum et in suos impietas,
 et pia loca, si quid eis superest, amittant. Parcaturo fratricidae Cain, si ipse etiam
 ammonitus a fratricidio quievit. Parcaturo homicidis, si non ad mortem peccaverint.
 Parcaturo raptoribus, si non solum rapere desierint, sed si rapta quoque, quae adhuc
 sibi violenter retinent, rite restituerint.

CAPUT XLIII.

Quam sint rei ecclesiae symoniani, et de numero nominis Christi.

O quot et quantorum fratricidiorum et homicidiorum prae ceteris hereticis symo-
 niani habentur rei, qui excepta plebeia manu tot catervas domesticorum Dei, scilicet
 clericorum, monachorum et sanctimonialium, quotidie occidunt cum sacrilegio immani.
 Quorum stipendia dum saecularibus vendendo et donando alienant, et corpora eorum
 intolerabili inedia rerumque omnium penuria interficiunt et animas nichilominus ad
 peccata, quibus moriuntur, cogunt. Ubi enim caelibem et spiritualem vitam ducturi
 nil sui stipendii, quo subsistant, sibi relictum sentiunt, ad saecularium hominum suffra-
 gia coacti refugiunt; quibus necesse est animas subiugare cogantur, dum corpora rele-
 vare conantur. O quot pauperes, viduas et orphanos stipe ecclesiastica alendos nece-
 verunt! O quot pia loca destruxerunt, ubi debitam pauperibus et ecclesiis portionem
 decimarum et oblationum perpetuo saecularibus vendiderunt aut donarunt! Unde iam
 necesse est, ut contra christianae militiae privilegium suis stipendiis militet quisquis
 militare Christo volet. Inde est, quod nec clericos nec monachos aut sanctimoniales
 quisquam ad regularem propositum cogere aut libera fronte provocare audet, nisi se-
 cundum uniuscuiusque eorum voluntatem. Sed hinc iam breviter de numero nominis
 bestiae hoc intuemus, quod sicut nomen Christi nostri, quod est Iesus, Graecis elementis

a) attendum e.

consideratum DCCCLXXXVIII exprimit, sic et antichristi nomen DCLXVI; qui calculus in plerisque Graecis dictionibus Graece consideratis invenitur, ex quibus est TEITAN, qui apud nos scribitur Titan, cuius pluralis est Titanes, qui intelliguntur gigantes quondam fabulose aggressi expugnare caelites, et^a solis, qui respuisse^b dicitur prius complices; unde adhuc sol dicitur Titan, qui et Apollon Graece, id est perdens, dicitur, quod fervore suo omnem succum virentium decoquendo perdat herbarum. Quo nomine regem abyssi Apocalipsis nominat, qui, ut ibidem subiungitur, Latine habet nomen ex-terminans, cuius derivatum Graecum ΑΠΟΑΑΤΕΝ, quod significat perditionem, si consideres, nichilominus DCLXVI reperies. Sive ergo gigantem sive perditionem antichristum nomines, nil obest, quia et gigas est, qui Deo adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus aut quod colitur, et perditio est, quia homo peccati et filius perditionis est, qui quamvis salutem omnibus promittat, nec semet salvat, ut psalmista clamat: *Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suae*. Ante quem retrorsum quoque accingendus velut ante contrariam sibi fortitudinem gigas ille accinctus praeliatur, de quo et psalmista testatur: *Exultavit ut gigas ad currendam viam*. Cui beatus Ambrosius succinens ait: *Procedit de thalamo suo pudoris aula regia geminae gigas substantiae alacris, ut currat viam*. Cuius gratia sicut nos salvamur videndo, sic et priores patres nostri salvari meruerunt sperando, dicente Petro apostolo: *Per gratiam Iesu Christi credimus salvari quemadmodum et illi*. Quem sub nomine futurae salutis in octonario numero illi praeferabant, velut Noe octavus in arca et Abraham in circumcisione Isaac die octava. Quem et nos sub nomine exhibitae et exhibendae salutis in eodem retinemus numero, per resurrectionem eius factam die octavo et per adventum Spiritus eius ab ipsa resurrectione octavae septimanarum die primo credentes nos per octonarium numerum Iesum nunc in animabus resurgere et in corporibus in novissimo die. Qui non frustra eo numero significatur, quo senarius et septenarius continetur, ut instar conditoris mundi demonstret post perfectionem bonorum operum tanquam post senarium nos septenarium quietis animarum habituros tandemque resurrectionis etiam corporum octonarium percepturos.

CAPUT XLV.

De numero nominis antichristi.

Unde et antichristus, ut nichil minus quam diabolus credatur, quantum potest mysterium Iesu Christi, ceu fallendi peritissimus, ad se signis et numeris retorquere conatur, abusus etiam illius nominibus, ut et ipse dicatur Messias vel Christus, gigas vel fortis, cum vere sit filius perditionis, qui venit omnia perdere, quae dominus Iesus secundum nomen suum venerat quaerere et salvare, quia perierant. Ad cuius iniuriam atque suarum tenebrarum dissimulationem Titan vel Apollo quasi sol nominari^c affectat, ut putetur principalis ille sol, quem sic Malachias praenunciat: *Vobis, qui timetis nomen meum, orietur sol iustitiae*; cum sit omnino mancipium piceae sulphureaeque gehennae, rebellis incommutabili soli et perdens omnem virorem et germen fidei; quique ex nefando incesto clam concipiendus et nasciturus, in ipsa sua conceptione ab ipso principe tenebrarum arripiendus et in filium adoptandus et habendus, ut eius potentia signisque mendacibus prima spes nostra, id est virginis hominis, scilicet sanctissimae Mariae, partus, evacuetur, dicaturque et habeatur hic manzer vice illius filius hominis, qui tamen longe illo superior et potentior sit. Et haec omnia et multo his plura finget, ut regis nostri humilitatem superbia, pietatem impietate, clementiam crudelitate, veritatem mendacio subvertat per quasdam suas tergiversationes, quibus quia nonnulla verisimilitudo inerit, facilius sibi incautos subiugabit. Ob hoc numerum sui nominis numero nominis Iesu Christi coaequare frustra laborat, quia eidem non appropinquat. Nam licet senarium sibi usurpet, septenario et octonario caret. Per quod prudentibus claret antichri-

50 a) deus supplendum videtur. b) respuisse c. c) nominaria c.

stum et suos nonnisi perfectionem malorum operum nec ad septenarium quietis animarum nec ad octonarium resurrectionis corporum nisi in mortem secundam pertingere posse, quia praeter visibilis et temporalis operationis suae senarium nil sibi curant mercedis reponere in futurum. Haec ideo de signis et caractere antichristi numeroque nominis eius forsitan diffusius necessario disseruimus, ne quis insidiarum eius et secretae iniquitatis ignarus suspicetur in fine mundi ab illo aut mortuos ad vitam suscitandos aut caractere illius visibili homines in dextera et in fronte inurendos aut numero nominis eius inscribendos, et frustra iacet se talia nullo sui corporis cruciatu accepturum, si tunc advixerit, cum forte iam^a ultroneus his omnibus se subiecerit. Heu! quot et quanti tempora antichristi non viderunt et tamen in corpore eius sunt, qui tanto^b plures et fortiores sibi inviscerat, quanto callidius malitiam suam eis occultat. Avidius enim venenum potatur, quod nobile vinum non solum ex pretioso poculo, sed etiam ex colore putatur.

CAPUT XLVI.

Qualiter satanas profanam trinitatem contra divinam extruat. 15

Quapropter antiquus draco nocendi semper cupidus et fingendi peritus inter tot et tanta, quae eum attemptare et simulare superius monstratur, etiam hoc omnimodis
 1. Ioh. 5, 7, 8. efficere conatur, ut secundum quod tres sunt, qui testimonium dant veritati in caelo et tres, qui in terra, sic et ipse e contrario tres, qui suae falsitati testimonium dent in hoc turbido, quem adhuc permittitur occupare^c, aere, transfigurat et tres, qui in terra. Ad hoc enim eius superbia prorupit, ut iam eotenus similis altissimo fieri quaerat, ut tamen
 2. Thessa. 2, 4. supra omne quod dicitur [Deus^d] aut quod colitur sese extollat. Unde rebellis Deo contra beatam et individuum eius trinitatem constituit suam altrinsecus abominationem, se videlicet atque antichristum suum et pseudopropheta amborum, ut ipse pater mendacii patri veritatis, et antichristus Christo ceu mendacium veritati, atque pseudopropheta
 1. Ioh. 5, 8. velut conspiratio mendacis et mendacii spiritui veracis et veritatis resistat. Qui nichilominus pariter contra tres, qui testimonium dant veritati in terra, tres ex suo ore spiritus immundos im^e modum ranarum evomunt, qui polluant, invadant et vendant, quos aqua abluit, Spiritus imbuit sanguisque Christi redemit. Qui sane spiritus immundi ranis non incongrue aequiperantur, quae limpidas et fluentes aquas devitant et limosas paludes affectant, in quibus improba et incondita garrulitate concrepant et suam generationem multiplicant et educant. In quibus non invenis, ubi deambulaturus et requieturus figaris, sed ubi polluendus et absorbendus infigaris; in quibus nil aliud procreatur nisi nebulae, foetores, acutae carices cannaeque palustres et scirpi, venenosi serpentes et perniciosi vermes atque steriles arbores. Talis quippe reproborum multitudo, quae velut stativa et amara aqua terram prius aridam et hominibus habitabilem in paludes squalidas et invias vertit, in quibus iam nil non debitum igni inextinguibili invenitur, in quibus iam nil nisi inepta et contentiosa carnalium et garrulorum loquacitas, ebrietatem suam defendentium et sobrietatem spiritualium et taciturnorum sua improbitate inquietantium auditur; quales sunt poetae et philosophi gentilium, fabulatores Iudaeorum atque hereticorum, qui velut lutulentae ranae in limosis paludibus naenias suas irrationabiliter et pertinaciter declamant. Quibus utique principantur et carmina inspirant tres illorum auctores: gentilibus videlicet satanas, Iudaeis antichristus, hereticis autem pseudopropheta. His enim tribus diabolus sibi tres sectas totius generis humani venari, aucupari et piscari molitur et per se quidem tanquam veemoth gentiles, per antichristum tanquam per avem Iudaeos, per pseudopropheta tanquam per leviathan christianos. Ex quibus quotquot capiuntur ad aquas furtivas tanquam vecordes retrahuntur, quia aut sapientia saeculari aut felicitate temporali seu nomine

a) iam ultr. post suppl. c. b) quanto c. c) occupari c. d) deest c. e) sic c. saepius.

christiano seducuntur. Quorum tertius tanto est perniciosior, quanto geminae aquae, sapientiae scilicet atque baptismi, prae illis professor. Quod ex hoc quoque innuitur, quod a tempore illius draco et bestia prima velut feriat in Apocalipsi videntur. Gentilibus siquidem ab initio a diabolo possessis et Iudaeis ab antichristo pervasis draco et
 5 bestia iam securi otiantur, quia solus pseudopropheta seducendis sibi subjugandis christianis posse praevalere non dubitatur. Ab his tribus spiritibus immundis aedificata Babylon de trium professionum hominibus datur a Domino, ut propheta ait, in possessionem ericii illius, qui in veritate non stetit, et in paludes aquarum, scilicet in coetus profanarum turbarum, quarum mentes errorum nebulae, corpora autem omnimodae libi-
 10 dinis foetores^a possident. In quibus nil nisi intractabilis ira et vana pompa ypocrisisque et insidiae, hebitudo quoque atque sterilis et proterva verbositas procreantur, inter quae et sanguisugae duae sunt filiae dicentes: Affer, affer. Avaritia enim extat hirudo
 saevissima, non missura cutem nisi plenam cruoris. Cuius duae sunt filiae, cupiditas et rapina, quae licet omnibus inhaereant carnalibus, tamen symonianis vivacius et mani-
 15 festius. Isti enim non praetermittunt invicem sibi dicere: Affer, affer; verbi gratia cupidus venditori emptor dicit: 'Da mihi invisibilem gratiam'; rapax venditor emptori nichilominus dicit: 'Da mihi visibilem pecuniam'. Vel certe emptor dicit: 'Affer mihi Spiritum sanctum', venditor econtra: 'Affer mihi nummum sanum'. Unde claret eos accolae paludum Babyloniae esse, qui nil conferre possunt sine morsu, sine vulnere,
 20 sine sanguine. Qui nisi prius haustu alicuius acroris venenum innatae sibi avaritiae reiecerint, nonnisi pestem invitare norint.

Isai. 14, 23.

Prov. 30, 15.

CAPUT XLVII.

Quod nichil prosit hereticis nec ad fidei nec ad salutis effectum, etiamsi grandibus^b vocibus catholicum decantent symbolum.

25 Pergant ergo nunc symoniani grandibusque vocibus confiteantur Iesum in carne venisse, cuius non satiantur corporis vexatione et dilaceratione, cuius pascuntur nece. Correpti et convicti obstinate et impudenter, ut eis moris est, recitent catholicum symbolum, omnibus, ut dicitur, novum instrumentis humanae vocis conclament et proclamant se credere in Iesum Christum filium Dei unigenitum, qui propter nos homines et
 30 propter nostram salutem descendit de caelis et incarnatus est de Spiritu sancto et Maria virgine et homo factus est et cetera. Vociferentur quoque, si possunt et malunt, ferrea aut aenea voce, centenosque sonos pectora eorum anhelent, quibus profiteantur se credere et in Spiritum sanctum, dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas,
 35 et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam et cetera. Nonne supradictas plagas corpori Christi, quod est eius ecclesia, inferendo negant eum in carne venisse? Nonne supradictas blasphemias et iniurias Spiritui sancto irrogando negant eum dominum et cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum atque per prophetas locutum? Et quod negare praedicantur Novatiani, praedicandum est symonianos confiteri?
 40 Quamvis enim Novatiani claris et magnis vocibus audiantur symbolum nostrum decantare atque eidem subscribere, convincuntur tamen negare Iesum Christum in carne venisse, non quia sana membra eius sauciant, sed quia saucia curari ab ecclesia Dei posse desperant. Et aliquo modo audiendi sunt symoniani, quandocumque vociferantur se credere Iesum in carne venisse aut Spiritum sanctum adorandum cum Patre et
 45 Filio, qui non solum saucia Christi membra non curant, sed sana quoque usque ad mortem sauciant? Verum ut in comparatione symonianorum deprehendatur, quanto sit tolerabilior heresis Novatianorum, istic ex Ystoria tripartita¹ putavimus inserendum,

^a) foetore c. ^b) grandis c.

1) Lib. II, c. 13, Opp. Cassiod. I, col. 213.

quis et unde extiterit error eorum: *Postquam, inquit, scripta et subscripta est a concilio Niceno fidei diffinitio, requisivit imperator Acesium Novatianorum religionis episcopum, si et ipse consentiret in fide et paschalis diffinitione festivitatis. At ille: 'Nichil', inquit, 'novi, o imperator, synodus diffinivit. Sic enim olim et a temporibus apostolorum ipse percepi et terminum fidei et tempus paschalis festivitatis'. Porro denuo imperatore requirente: 'Cur ergo te a communione separas?' ille ea quae sub Decio gesta sunt persecutionis tempore replicavit et subtilitatem acerbissimae regulae deduxit ad medium, quia non oporteat eos, qui post baptismum peccant peccatum, quod ad mortem esse scripturae divinae pronunciant, communicatione sanctorum fieri dignos, sed invitandos quidem ad poenitentiam, spem vero remissionis non a sacerdotibus, sed a Deo solummodo sustinere, qui potestatem habet peccata remittere. Sed his actenus. Hinc iam cum lectoris respirationi, tum scriptoris recreationi consultum ire cupientes necessarium duximus, ut huius opusculi istic secundus figatur limes.*

EXPLICITUR LIBER SECUNDUS.

INCIPIUNTUR CAPITULA LIBRI TERTII.

- I. Contra eos, qui dicunt se non consecrationem, sed res ecclesiae comparasse.
- II. Comprobatio nil prodesse possessionem sine privilegio eius.
- III. De sententia Calcedonensis concilii contra supradictos.
- IIII. De sanctificatione sanctificante res ecclesiasticas, subsequentibus inde sanctorum patrum testimoniis.
- V. Qualiter symoniani suo negotio expugnent ecclesiam Dei, et quod pene omnes laici et clerici de ecclesia quaerant iugiter negotiari.
- VI. De baculis et anulis per manus saecularium potestatum datis.
- VII. De tempore Ottonum et studio Heinrici imperatoris et de malitia regis Francorum.
- VIII. De quadripartita venditione apud Latinos et de Magni Constantini devotione erga clericos.
- IIII. De differentia clericorum et laicorum et de studio beati Gregorii in talibus.
- X. Quanto liberior sit Graecorum ecclesia quam Latinorum a potestate laicorum.
- XI. Qualiter et per quos ecclesiae suis privilegiis privatae sint.
- XII. De praesumptione feminarum et dignitate sacratarum rerum.
- XIII. De dignitate sacerdotii veteris legis et de praesumptione et poena regum Iuda et Israel.
- XIIII. De praesumptione Saulis et poena.
- XV. Quanta flagella premant principes cum populis pro praesumptione sacerdotum officii.
- XVI. De studio sanctorum regum erga divinum cultum et remuneratione et peccato et vindicta plebium.
- XVII. De meritis Israelis et Iudae in typo hereticorum et catholicorum.
- XVIII. De differentia sacerdotii catholicorum et hereticorum et de primitiis symoniorum.
- XVIII. Qualiter ipsi sacerdotes sub lege communionem impiorum vitaverint et ab eis contaminata qualiter purificaverint.
- XX. De periculo sacerdotum et indisciplina ambitione clericorum nostri temporis.
- XXI. De praecipuo malo Italiae et de quodam vano episcopo et officio sacerdotum, principum et plebium.
- XXII. De nociva taciturnitate sacerdotum et loquacitate adulorum.
- XXIII. De periculo male tacentium sacerdotum et male loquentium et de individua unitate divinitatis et suorum.

XXIV. De exemplari individuae Trinitatis in omnibus creaturis.

XXV. Quod individua sit sanctificatio ab his quae sanctificat, et qualiter sanctificentur.

XXVI. De poena divisorum, et quod Spiritum sanctum non accipiant nisi se-
5 quaces fidei apostolorum.

XXVII. De Spiritus sancti gratia post resurrectionem in discipulos et vindicta
in Anania^a.

XXVIII. Quanta operatus sit vel operetur idem Spiritus in ecclesia usque in
finem saeculi.

10 XXVIII. Sententia sancti Augustini de animae potentia et retractatio^b ex ea, et
quales sint promoti a laicis et metropolitani eorum.

XXX. Recapitulatio de depositione hereticorum et sententia Ezechielis in eos.

XXXI. De impropriis dictionibus in supradictis prophetae et beati Gregorii
verbis subiunctis.

15 XXXII. De criminosis catholicis promotis vel post lapsis et de ministerio et de
depositione eorum.

XXXIII. De qualibuscumque promotis a symonians et repulsione obiectionis ad-
versariorum.

XXXIII. Argumenta ex mundanis legibus contra promoventes vel promotos symo-
20 nianos.

XXXV. Replicatio sententiae Domini de bonis pastoribus et mercennariis.

XXXVI. De mercede mercennariorum et promotione eorum.

XXXVII. De eo quod catholici nullum pro crimine promoveant, et quod symoniani
pro solo crimine omnem.

25 XXXVIII. In quo audiendi sint mercennarii et in quo non attendendi.

XXXVIII. De malis scienter vel nescienter promotis et de ministerio eorum sen-
tentia Paschasii.

XL. De furibus symonians, et qualiter ovile intrent.

40 XLI. Qualiter symonians imitentur saeculi fures, et quae sit eorum vox, quam
non audiunt oves.

XLII. Quanta vigilantia oves furibus debeant obsistere ingressis ovile.

XLIII. De differentia mercennariorum et furum, et quod heretici non sint a
catholicis tolerandi sicut male viventes catholici.

45 XLIII. Exemplis propositis ostenditur hereticos nec ad horam a catholicis anti-
quis toleratos, et mercennarios toleratos.

XLV. De eo quod sanctus Gregorius adhuc diaconus Eutycium devitavit¹, et
quod sanctus Ieronimus² non expectandum in eis publicum iudicium asserit.

XLVI. De synodis censentibus, qualiter heretici sint reconciliandi, et de Quarto-
decimanorum aliqua excusatione.

40 XLVII. De libellis protestationum et auctoritate eorum³.

XLVIII. De constantia aliquorum catholicorum, ne cederent vel acquiescerent
hereticis.

XLVIII. De beato Iohanne episcopo⁴ temptato quidem, sed custodito, ne venderet
gratiam, et de ammonitione eius contra hereticos.

45 L. De cautela beati Antonii et visione eius, et de vigilantia beati Ieronimi.

a) ania c. b) sic *infra* p. 235; retractio h. l. c.

1) *Iohann. diac. Vita Gregor. M. I, 28, Greg. Opp. IV, col. 33.* 2) *V. Dialog. contra Pelagianos l. III, c. 17, Opp. II, col. 803.* 3) *In hoc capitulo nescio an de libellis satisfactionis sermo fuerit, qui in concilio Constantinopolitano IV. a. 869, habito prolati sunt.* 4) *Eleemo-
50 synario patriarcha Alexandrino; Vita auct. Leontio c. IV. in Actis Sanct. 23. Ian. II, p. 503.*

LI. De duabus generationibus Cain et Abel usque in finem mundi secundum dicta Crisostomi.

LII. De reprobatione communionis et baptismatis et ordinationis eorum et de non retractanda dampnatione eorum secundum sententiam papae Felicis ad Zenonem et Acacium. 5

LIII. Compendiosa retractatio superiorum, et quod heretici iure mulis comparentur.

EXPLICIUNTUR CAPITULA.

INCIPITUR LIBER TERTIUS.

CAPUT I. 10

Contra eos, qui dicunt se non consecrationem, sed res ecclesiae comparasse^a.

Sicut in rerum natura nichil rotunda et aperta veritate solidius et potius, sic nichil angulosa et latebrosa falsitate inanius et peius. Tanta est enim veritatis evidētia simul et efficacia, ut sicut lux vera non solum omnium oculos feriat, sed etiam in tenebris luceat. E contrario tanta est falsitatis obscuritas simul et inbecillitas, ut veritatem, qua comprehenditur et penetratur, nec comprehendat nec sentiat. Quam homines ex iusta damnatione incurrisse ipse auctor veritatis veritas in euangelio sic voluit ostendere: *Hoc est iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis, qui male agit, odit lucem et non venit ad lucem, ne arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* Ac si diceret: Medicus venit in mundum, omnem hominem invenit aegrotum. Quorum quidam magis eligentes infirmi remanere quam medicum adeundo infirmi apparere, falsitatem fecere. Quidam magis eligentes infirmi apparere quam infirmi remanere, medicum adeundo veritatem fecere. Sive ergo illi sive isti pariter habebantur infirmi. Sed illorum opera erant mala per superbiam medico repugnantum^b et infirmitatem suam negantium^b. Istorum autem bona per humilitatem medico cedentium^b et infirmitatem suam confitentium. Quod plane iudicio deprehenditur etiam in symonianiis inque per manus eorum, ut dicitur, ordinatis, dum pars ipsorum sententiis sanctorum patrum contra symonianos prolatis sapienter acquiescit reatumque suum humiliter patefaciens medelam competentem exposcit, pars autem insipienter resultans culpam suam superbe defendit medelaque se non egere contendit. Nec mirum, dum procul dubio ad generationem illam pertineat, quae secundum Salomonem munda sibi videtur nec tamen lota a sordibus suis habetur. Quae dum suam falsitatem veritate^c exsuperari³⁵ et confutari sentit, quibuscumque potest modis tergiversari et eam suffulcire et nebulis obtegere non desinit mandatumque Dei propter suam adinventionem irritum facere contendit. Ex qua utique generatione et illi erant, quos in euangelio veritas confutat dicens: *Ve vobis, scribes et Pharisei, ypocritae, qui dicitis: Si quis iuraverit in templo, nichil est; qui autem iuraverit in auro templi, debet. Caeci, quid maius est: aurum^d an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iuraverit in altari, nichil est; qui autem iuraverit in dono, quod est super illud, debet. Caeci, quid maius est: donum an altare, quod sanctificat donum?* Nec iniuria caeci et ypocritae dicuntur, quoniam legi divinae attestanti: *Quicumque tetigerit templum et altare, sanctificabitur*, sic adversantur, ut impudenter persuadere quaerant sanctificantem nichil esse, sed sola sanctificata pensari et attendi debere. Quorum sequaces nunc symoniani dum redarguuntur de sanctificatione sive sanctificatore omnium Spiritu sancto negotiari, ad aliud^b falsitatis suae angulum refugiunt indeque has supervacuas excusationum nebulas evo-

a) Caput — comparasse om. c. b) sic c. c) veritatem c. d) auro an templo qui c.

munt: 'Absit, ut mercemur consecrationem ecclesiasticam, sed solam^a possessionem ecclesiasticam', ac si praepostero vestigio callem Phariseorum tenentes astruere contendant solum sanctificatorem honorari debere, sanctificata autem nil esse. Adversus quos quia superiori narratione sanctificatorem defendere pro viribus laboravimus, nunc
 5 defensum ire sanctificata, praeduce eodem Spiritu sancto, aggrediamur. Et primo, illud quale sit, eventiletur, quo pars praefatorum negotiatorum se quidem palliare et defendere, heresem autem^b statuere et confirmare conatur, asserendo se minime invisibilem Spiritus sancti gratiam, sed visibiles ecclesiarum res tantum pretio comparasse, quia contigit eos consecrationem a metropolitano gratis accepisse. Quod non assererent, si
 10 saltem scintillam alicuius prudentiae seu frontem alicuius verecundiae haberent. Sed quia nec sapiunt nec erubescunt ad excusandas excusationes in peccatis, ex foliis ficus, Ps. 140, 4. cui maledixit Dominus, perizomata brevia et volatica velut protoplasti male consuunt et a paradiso Dei cum anathemate eiciendi pudendis suis opponunt; unde quia hoc pallium mendacii eorum breve est, utrumque operiri non potest, quoniam, si eo caput
 15 coopertum ire temptant, pedes mox nudant. Quodsi pedes cooperiunt, caput simul discooperiunt; aut enim ex initio aut ex fine actio seu intentio eorum denudatur. Si enim solum patrimonium seu censum ecclesiae comparare voluerunt, quare nec mora post venditionem et emptionem sedem episcopi et auctoritatem eius etiam non consecrati invadunt? Cur de inferiori ad superiorem gradum prosiliunt, cur episcopale
 20 iudicium et consilium super delinquentes proferunt, quo debito consecrationem canonicis electis ad episcopatum dandam expetunt, nisi quia possessionem ecclesiasticam retentant, quam prius coemerunt, nec quenquam super se ecclesiam occupaturum confidunt? Qui si ad hoc tantum aecclesiasticas facultates comparant, ut eis utantur, quare non contenti earum usu insuper benedictionem, quam se non comparasse dicunt, impudenter
 25 exigunt? Sed forte, quod non puto, dicent se, quando praedia ecclesiastica emerunt, nescisse se ob hoc etiam consecrandos, sed se tanquam laicos quae emerant putasse possessuros. Monstrent ergo omnibus se tunc nescisse et cessent episcopalem gratiam exigere, quam pretium dando pro rebus ecclesiasticis nec cogitabant nec exigebant. Et quamvis cum sacrilegio habeant sola quae comparaverunt, nec sibi inde iustitiam
 30 episcopis debitam praesumant, sed sicut laici non solum ex beneficiis, sed etiam ex praediis suis quicquid episcoporum est persolvant. Dimittant alios accipere consecrationem, episcopalem auctoritatem, animarum procurationem, quae procul dubio spiritualia sunt et invisibilis gratiae. Sed^c recognoscunt, quod utique antequam negotiarentur cognoverunt, ad episcopos res ecclesiarum pertinere, et se illas aliter non posse
 35 retinere nisi sub episcopali habitu et nomine, consecrationem, quam in aliis ecclesiarum bonis prius emerunt, velut sibi iure debitam requirunt. Nonne, cum quis laicus fundos aut lacus comparat, pariter quoque quicquid sibi inde gratis proveniet comparat? Nonne etiam ipsam culturam, qua possessionem exercet, comparat?

CAPUT II.

40 Comprobatio nil prodesse possessionem sine privilegio eius.

Si enim culturam ipsam, immo licentiam habendi et colendi non comparat, possessio comparata quid commodi ei praestat? Videtur enim nil aliud quam suae pecuniae iacturam voluisse facere et insuper suae personae et suis acerbas iniurias et caedes
 45 emisit, quandocumque praesumet exercere culturam, quam in comparato fundo non comparavit. Qua ex re constat omnimodis nullum potentum, immo nullum hominum comparare in rebus visilibus, nisi quod non videtur. Verbi gratia comparat quis numerosas urbes, provincias, regna. Quid in his comparavit nisi licentiam habendi et dominandi? Ad minora veniatur: comparat quis equum; quid in eo comparat nisi licentiam habendi,

a) sola c. b) suā add., sed expunct. c. c) quia inserendum videtur.

equitandi et faciendi inde quicquid vult? Aliter enim quilibet quid comparat? Constat ergo nil nisi licentiam vel usum rerum quae veneunt comparari. Quam ob rem desinant symoniani latrones damnationis suae patibulum dealbare, immo quia parricidae et fratricidae sunt, culleum, quo insuendi et puniendi sunt, cessent frustra superungere et tandem vel sero discant se non possessiones ecclesiasticas, sed solam licentiam possidendi comparasse. Quae licentia benedictio est episcopalis tanquam privilegium possessionis. Certe sicubi locorum edictum sic proponeretur, ut inpraetermissee observaretur, ne quid videlicet sine subscriptione regiae manus a quovis inibi possideretur, quid dicendus esset aliquis eorum iure comparasse nisi solam subscriptionem regiam, sive gratis sive non gratis eam consequeretur? Neque enim sine illa licentia iuri eius cederet possessio quamvis comparata. Itaque principalius licentia sive gratuita sive empta dominium possessionis in alterum traiecit, quam possessio concessa vel empta licentiam. Sic episcopalis dignitas potius possessionem, quam possessio episcopalem dignitatem sibi vendicat. Et tamen tale est episcopale officium, ut sine his, quibus debet impendi vel adhiberi, non sit officium, velut si quis dicatur habere licentiam agrum colendi, et ei ager, quem colat, desit. Nonne ea licentia supervacua est et nulla? Pari exemplo episcopus, qui superintendens dicitur¹, nullus erit, si ei defuerit, quibus superintendat. Et quid plura? Quicquid inseparabiliter quodlibet continet aut inseparabiliter continetur a quolibet, neutrum eorum sine altero vendi aut comparari valet. Continet autem episcopalis dignitas res Deo sacratas, continetur quoque ab eis, immo in eis, utputa et ipsa a Deo consecrata, ac si quodlibet subiectum sic sua accidentia contineat, ut id quoque ab ipsis principalius contineatur. Unde sicut in omnibus rebus visibilibus, quandocumque venduntur, non tantum ipsarum visibilis materia, quantum substantialiter ei accidentia, quae utique per se invisibilia^a sunt, venduntur, licet neutrum sine altero vendi patiatur: sic et in rebus Deo consecratis, in quibus magis consecratio earum vel sanctificatio, quae est Spiritus sancti gratia, per se quidem invisibilis venditur, licet quoque ipsae res vendantur. Denique verbi gratia qui arborem comparat, magis comparat eius formam, scilicet proceritatem, grossitudinem et, ut breviter dicatur, quantitatem eius et qualitatem, quae per se sunt invisibilia, quam subiectam sensibus per formas materiam. Sic qui equum, sic qui fundum et quaecumque eiusmodi sunt.

CAPUT III.

De sententia Calcedonensis concilii contra supradictos.

Sed iam multifariam deprehensi et confutati asseclae Symonis magi frivolas technas, quibus velut larvis naturales et veras facies suas obtegendo, quoscumque possunt, impune derident et deludunt, deponant et aut resipiscant aut soli pereant sensuri, quia delusores Deus ipse^b illudet. Quos licet praecedentibus humanae scientiae argumentationibus quaesierimus arguere, habemus tamen in promptu divinas sanctorum patrum sententias, quae solae sufficiunt ora eorum opilare et tergiversationem sistere. Siquidem sancta et universalis synodus Calcedonensis^c unanimi consensu eandem super oeconomum, id est dispensatorem, per pecunias promotum sententiam intentavit, quam super episcopum vel presbyterum ceterosque ministros clericalis ordinis, scilicet ut promotor deponatur, et promotus alienus sit a sollicitudine, quam pecuniis quaesivit, et mediatores tam turpis ac nefandi dati et accepti, si clerici fuerint, deponantur; si vero laici aut monachi, anathematizentur. Putasne sentis, symoniane, pallium tuum caelesti tibi flamine decussum teque nudum sub hiemalibus tempestatibus superno fulmini relictum, sentisne scescentorum XXX patrum trabalibus telis confossus, quid com-

a) visibilia c. b) post suppl. c. c) sic c.

1) Cf. *Isidori Etymol.* VII, 12, 11. 2) *V. supra l. I, c. 18.*

parando sollicitudinem vel dispensationem ecclesiasticam habeas minus illis, qui ipsam quoque consecrationem compararunt? Ecce oeconomus^a res ecclesiasticas dispensare^b, non autem consecrari pretio quaesivit; neque enim oeconomus consecratur, et tamen si pretio promovetur, nichilominus damnationem incurrit, quam episcopus aut presbyter pretio promotus. Cur hoc, nisi quia non solum in maximis, sed etiam in minimis ecclesiasticae procurationis officiis Spiritus sanctus operatur? Quod experimento noverat ille dispensator fidelis, qui dicebat: *Si nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei, hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Denique de spiritualibus nolens ignorare Corinthios ait: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Qui mox secundum quod in tertium caelum raptus novem caelestium agminum ordines conspexerat, novem quoque diversarum gratiarum distributionibus in hoc nostro regno caelorum, id est in praesenti ecclesia, enumeratis subiunxit: *Haec omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Et considera, quod apostolus, qui prius sub ternario numero spirituales gratias comprehenderat, mox eas in novenarium dilatat significans, quod instar beatae Trinitatis tres tantum diversitates hominum in huius temporis ecclesia inveniuntur, doctorum scilicet, continentium et coniugatorum. Quae tamen tres si pro officiorum diversitate velut personaliter considerentur, novem procul dubio in hac ecclesia diversitates hominum caelestis militiae instar repperiuntur, secundum quod venerabilis pater Dionisius Areopagita¹ subtiliter et sufficienter in suis scriptis de caelesti gerarchia attestatur.

CAPUT III.

De sanctificatione sanctificante res ecclesiasticas, subsequentibus inde sanctorum patrum testimoniis.

Unde non mirum, si dispensator cuiuscunque et quantulaecunque rei ecclesiasticae per pecuniam promotus, etiamsi non consecratur, damnatur ab ecclesiasticis regulis cum suis auctoribus et mediatoribus, acsi consecraretur, quia necesse est sancta sint, quaecunque sanctuarii et altaris famulantur et debentur usibus. Quodsi sancta sunt, sicut vere sunt, necesse est sanctitatem et sanctificationem in se habeant, qua sancta sunt. Sanctitas autem vel sanctificatio nec est nec esse potest sine Spiritu sancto, immo ipsa est Spiritus sanctus, velut quisquis sapiens vel castus est, necesse est sapientiam vel castitatem in se habeat, qua sapiens vel castus est. Itaque constat sanctificationem vel sanctitatem, scilicet Spiritum sanctum, sanctificatis vel sanctis rebus aut personis inesse. Quapropter quicumque stipendium seu beneficium ecclesiasticum vendit aut emit, Spiritum sanctum procul dubio vendit aut emit; non ut ipse Spiritus sanctus in re aut cum re vendita aut empta habeatur, sed ut ab ea, quam sanctificabat, offensus effugetur, et ab immundo spiritu polluenda pervadatur, iuxta quod per Malachiam dicitur: *Contaminavit Iudas sanctificationem Domini, quam dilexit.* Neque enim sanctificatio contaminari potest, sed metonymicos pro eo quod continet id quod continetur contaminari dicitur; ubi res ea, quam hactenus sanctificabat, qualiter dictum est, contaminatur. Pro talibus, quandiu non resipuerint, nec orandum sanctus Hieronimus² super eundem prophetam sic aperte ostendit: *Quia igitur hoc fecerunt, prophetae ad eos sermo dirigitur, et a peccato maledictionibus retrahuntur. Nec dixit: 'Maledicat Dominus ei qui fecit hoc', sed 'qui fecerit', in futurum tendens maledictionem, ut peccatores ad poenitentiam provocet.* *'Doctorem', inquit, 'atque discipulum', sive*

a) sic c. b) dispensasare c.

1) De coelesti hierarchia cap. VI, Dionysii Areopag. Opp. Lutet. Paris. 1615. p. 23.

2) Comm. in Malach. c. II, Opp. VI, col. 963.

Libelli de lite. I.

ille sacerdos sit sive levites, una maledictione ferientur. 'Et offerentem munus Domino exercituum'; subauditur: Disperdat Dominus eum, qui pro huiusmodi hominibus voluerit ad altare munus offerre, quorum solum remedium est non facere quae fecerunt. In qua tam docti viri stricta quidem, sed districta sententia animadvertant, quid mereantur, qui res Deo sanctificatas contaminant, dum ex illis sibi negotiantur. Per quorum negotium fit saeculare quod sacrum est, ut beatus Gregorius¹ edocet. Unde quia sacra legunt, id est furantur, merito sacrilegi dicuntur. Furantur enim sanctificationem, dum illam subtractis rebus vel invasis, quas sanctificabat, tanta fraude subtrahunt et auferunt, ut velut incautus homo furtum passus affectent se ecclesiastica^a affectatione divites, nichil eius iam habentes. Quos utique sacrilegos cavendos Pius² apostolicae sedis pontifex ita denuntiat dicens: Ab omnibus illius usurpationibus contumelia depellenda est, ne praedia sibi secretorum caelestium dicata a quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis praesumpserit, sacrilegus habeatur et sicut sacrilegus iudicetur. Ipsos autem, qui hoc agunt, clericos et Domini sacerdotes persequi eosque infamare audivimus, ut malum super malum addant et deteriores fiant, non intellegentes, quod ecclesia Dei in sacerdotibus consistit et crescit in templum Dei. Et sicut qui ecclesiam Dei vastat, eius praedia et donaria expoliat et invadit, fit sacrilegus, sic et, qui eius sacerdotes insequitur, sacrilegii reus existit et sacrilegus iudicatur. Et beatus papa Urbanus³: Ecclesiasticae res, inquit, fidelium oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. Non ergo debent in aliis usibus quam ecclesiasticis²⁰ et fratrum christianorum communem vitam degere volentium vel indigentium converti, quia vota sunt fidelium et pretia peccatorum atque ad praedictum opus explendum Domino traditae. Si quis autem, quod absit, secus egerit, videat, ne damnationem Ananiae et Saphirae percipiat et reus sacrilegii efficiatur, sicut et illi qui praedictarum rerum pretium fraudarunt. Et post pauca: Haec, fratres, valde cavenda sunt et²⁵ timenda, quia res ecclesiae non quasi propriae, sed ut communes et Domino oblatae cum summo timore non in alios quam in praefatos usus sunt fideliter dispensandae, ne sacrilegii reatum incurrant, qui eas inde abstrahunt, ubi traditae sunt, et quod peius est, anathema maranatha fiant, et si non corpore, ut Ananias et Saphira fecerunt, qui mortui ceciderunt, anima tamen, quae potior est corpore, mortua alienata a³⁰ consortio fidelium cadat et in profundum baratri labatur. Hoc⁴ enim si quis fecerit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda est, perpetua damnetur^b infamia et carceri tradatur aut in exilio perpetuae deportationis tradatur, quoniam iuxta apostolum tradi oportet huiusmodi hominem satanae, ut spiritus salvus sit in die Domini. Beatus quoque Lucius papa sic⁵: Res ecclesiarum vestrarum, inquit, et oblationes fidelium, quas significastis a quibusdam irruentibus vexari vobisque et ecclesiis vestris auferri, indubitanter maximum est peccatum, teste scriptura, quae ait: Proverbia 28, 24. 'Qui abstulerit aliquid patri vel matri et dicit: hoc non est peccatum, homicidae participes est'. Pater ergo noster sine dubio Deus est, qui nos creavit, et mater nostra ecclesia, quae nos in baptismo spiritualiter generavit. Et ideo qui Christi pecunias et⁴⁰ ecclesiae aufert, fraudat et rapit, homicida in conspectu iusti iudicis esse deputabitur. Unde scriptum est: 'Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit; qui autem pecunias vel res ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit'. Unde et Iudas, qui pecuniam fraudavit, quae usibus ecclesiae, id est pauperibus, quos ecclesia pascere debet, distribuebatur, iussu Salvatoris, cuius episcopi vicem tenent, non solum fur^c, sed fur et sacrilegus effectus est. De talibus enim, id est qui facultates ecclesiae rapiunt, fraudant

a) corr. ex ecclesiasticae. b) damnaetur c. c) fur sed post suppl. c.

1) In epist. ad Siagrium v. l. I, c. XIII. et XVIII. 2) Epist. II, ex c. 7. et 8, Hinschius p. 118. 3) Urbani epist. II, c. 4, Hinsch. p. 144. 4) Ex c. 5, Hinsch. p. 145. 5) Ex c. 7, Hinsch. p. 178.

vel auferunt, Dominus comminans omnibus per prophetam loquitur dicens: '*Deus, quis Ps. 82, 2. 3.*
 similis erit tibi? ne taceas neque compescaris Deus. Quoniam ecce inimici tui sonue-
 runt, et qui oderunt te extulerunt caput', et cetera usque ad finem psalmi. Haec fieri
 prophetae, haec apostoli, haec successores eorum et omnium catholicorum patrum
 5 vetant decreta et tales praesumptiones sacrilegia esse diiudicant. Quorum nos se-
 quentes exempla omnes tales praesumptores, ecclesiae raptores atque suarum facultatum
 alienatores una vobiscum a liminibus sanctae matris ecclesiae anathematizatos aposto-
 lica auctoritate repellimus et damnamus atque sacrilegos esse iudicamus. Et non
 solum eos, sed omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt rei iudicantur, sed
 10 etiam qui facientibus consentiunt. Par enim poena et agentes et consentientes appre-
 hendit. De quibus etiam beatus Stephanus papa et martyr¹ ait: *Infames esse eas per-*
sonas dicimus, quae pro aliqua culpa notantur infamia, id est omnes qui christianae
legis normam abiciunt et statuta ecclesiastica contempnunt. Similiter fures, sacrilegos
et omnes capitalibus criminibus irretitos, et cetera. Idem unde supra²: Quicquid in
 15 *sacris Dei rebus et episcopis iniuste agitur, pro sacrilegio reputabitur, quia sacra*
sunt et violari a quoquam non debent. Idem³: Laicis, quamvis religiosi sint, nulla
tamen de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa
facultas.

CAPUT V.

20 Qualiter symoniani suo negotio expugnent ecclesiam Dei, et quod
 omnes paene laici et clerici quaerant de ecclesia iugiter negotiari.

His sane beatorum pontificum et martyrum decretalibus sententiis eorumque san-
 guine subscriptis sole clarius monstrantur invasores vel vastatores rerum ecclesiastica-
 rum infames, fures, sacrilegi, homicidae quoque et excommunicati et perpetuo carceri
 25 aut exilio tradendi. Eant ergo ypocritae et impudenter contendant se non consecratio-
 nem ecclesiasticam, sed res ecclesiae comparasse. Et ne forte adhuc se palliare labo-
 rent asserendo se non irruisse nec invasisse neque vexasse aut vastasse res ecclesia-
 sticas, discant omnia haec se facere aut fecisse, ubi emunitatem earum et privilegia a
 sanctis patribus corroborata suo pretio irrumpunt et usum illarum ecclesiasticis personis
 30 et pauperibus debitum praesumunt sibi aut praesumpserunt. Nam ut latrones suis telis
 et fures scalis vel quibuscumque machinis in alienas edes irruunt et quod alieni iuris
 est aut vi aut dolo sibi diripiunt, sic et illi sua pecunia tamquam suis telis et machinis
 ecclesias Dei impugnant et expugnant et quod familiae ecclesiasticae debebatur sibi
 vendicant. Quodsi quis scelestus sponsam alterius pecunia iniquissimo et avarissimo
 35 tutori illius data aut promissa invaderet cum omni suppellectile eius, nonne pecuniam
 illam et sua omnia impugnasse et expugnasse veraciter diceretur et iuste convinceretur?
 Cuius praesumptionis noxa sacris canonibus⁴ excommunicatione usque ad mortem tam
 in raptorem quam in tutorem et in omnibus fautoribus eorum vindicatur et mundanis
 legibus⁵ sanguine vel perpetuo exilio expiatur. Ex qua animadversione intellegitur,
 40 quam abiecta et ignobilis sponsa Christi reputetur, cuius iniurias nemo qui doleat in-
 venit, cuius pudicitiam sacrilegis raptoribus prostitutam, venditam et addictam nemo
 qui defendat, nemo qui saltem illam ab eis eripiat et sponso vel constupratam restituat.
 Et putatur in aeternum hoc passurus Hiesus, quem nunc nulla ecclesiastica vel laica
 persona super raptum sponsae suae conquerentem respicere et audire dignatur, quod
 45 vilissimus virorum aequo animo non patitur, cum saepe, si a iudicibus et patronis suis
 querimonia eius respuitur, quibuscumque potest modis, etiam flammis pessimis raptum
 sponsae suae quamlibet abiectus ulciscatur? Quid, rogo, iam restat sponsae Christi?

1) *Epist. I, ex c. 2, Hinsch. p. 182.* 2) *Epist. II, ex c. 5, Hinsch. p. 184.* 3) *L. c. ex*
c. 12, Hinsch. p. 186. 4) *V. Decretum Burchardi X, 32 sq.* 5) *V. l. un. Cod. de raptu*
 50 *virg. (IX, 13).*

nisi sub intolerabili et inemendabili calamitate tabescens se ipsam illo desperabili elogio, si potest, consoletur, quo dicitur: *Pater meus me vendidit, rex comparavit; cui conquerar, qui mihi ex illis iustitiam faciat?* Siquidem a quibus iam redimetur, cum ab ipsis, quorum tutelae post Deum fuerat commissa, venundatur? A summo enim graduum ecclesiae usque ad minimum omnes de ecclesiasticis rebus sibi negotiari non praetermittunt. Imperatores quoque, reges, principes, iudices et quotquot aliquid in saeculo possunt ante omnia istud exercent et quaerunt hoc, qui deberent res ecclesiasticas ecclesiastico iuri defendere gladio spirituali^a hoc, qui et materiali. Nec perpendunt, quam scelerati et detestabiles Deo et hominibus fiant dissipando, quae Christi pauperibus tuenda susceperunt. Nam si tutor pupilli cuiuslibet patrimoniolum, quod 10 tutandum accepit, pro lucro suo venderet aut pro libitu donaret seu tutelam semel acceptam in aliquem prodigum et stirpatorem substantiae pupillo relictæ sciens et praemeditatus tralegaret, abhominabilis et homicida omnibus haberetur et iudicaretur. Quid putamus, quam abhominabiles et quot homicidiorum rei fiunt, qui pro libitu suo

Ps. 67, 6. dilapidant patrimonia ecclesiarum, quarum tutores sint positi ab eo, cui derelictus est 15 pauper, qui est etiam pater orphanorum et iudex viduarum? Inde est, quod reges saeculi et principes ecclesiis Dei tutores et defensores assignati, relicto officio desuper

Rom. 13, 4. sibi commissio, gladium, quem ut ministri Dei et vindices in ira omni operanti malum ostentant, sine causa portant, quo aut numquam aut vix aliquando vindictam malefactorum laudemque bonorum procurant. Et o utinam ab hoc suo officio sic frigerent 20 aut inteperant, ut ad alienum praeripiendum non incalerent aut aestuarent! Nam relicto militari negotio, quo rempublicam et patriam tueri debuerant ab externis incursibus, relicto quoque iudiciario legum suarum tenore et terrore, quibus praevaricatores divinae iustitiae et humanae prohibere ab internis et quotidianis excessibus^b, omnem suam potestatem, omnem terrorem, omne ingenium, omne studium ad expugnandum et 25 sibi penitus vendicandum res ecclesiasticas, quibus tutores dati fuerant, transferunt. Qui etiam non contenti^c suo foro, ecclesiasticae succedunt, praesident et principantur synodo et terrena potestate terribiles efficiunt, ut omnia procedant et determinentur eorum nutu et iudicio. Ipsi primatibus et metropolitans in electione episcoporum fiunt priores, qui deberent tantummodo consensum^d et desiderium cleri, plebis et ordinis cuiuscumque 30 civitatis suo secundum Deum consensu confirmare, ut beatus Caelestinus papa¹ edocet: *Emeritis, inquit, in suis ecclesiis clericis peregrini et extranei et qui antea ignorati sunt ad exclusionem eorum, qui bene de suorum civium merentur testimonio, non praepo-*

nantur. Nullus invitis detur episcopus. Cleri, plebis et ordinis consensus et desiderium requiratur. Tunc autem de altera eligatur ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui episcopus ordinandus est, nullus dignus, quod evenire non credimus, poterit 35 reperiri. Primo enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito praeferantur. Habeant unusquisque suae fructum militiae in ecclesia, in qua suam per omnia officia transegit aetatem. In aliena stipendia minime alter obripiat nec aliter debitam sibi alter audeat vendicare mercedem. Sit facultas clericis resistendi, si se 40 viderint praegravari, et quod sibi extraordinarium agnoverint, non timeant refutare; qui si non debitum praemium, vel liberum de eo qui eos recturus est debent habere iudicium. Cui concordans beatus Leo² papa et doctor ait: Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi nec a plebibus sunt expetiti nec a conprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati etc. 45

a) saeculari corrigendum videtur. b) debuerant scilicet, quod ex praecedenti sententia supplementum. c) contenti c. d) consensu c.

1) *Epist. ad ep. Galliae ex c. 4. et 5, Hinschius p. 560 (Jaffé nr. 369).* 2) *Vide l. I, c. II, p. 104, n. 2.*

CAPUT VI.

De baculis et anulis per manus saecularium potestatum datis.

Haec cum ita venerabiles omni mundo et summi pontifices Spiritu sancto dictante decreverint, ut^a metropolitani iudicio electio cleri^b, principis autem consensu expetitio
 5 plebis et ordinis confirmetur, ad reprobationem sanctorum canonum et totius christianae religionis conculcationem praepostero ordine omnia fiunt, suntque primi novissimi et novissimi primi. Est enim prima in eligendo et confirmando saecularis potestas, quam velit nolit subsequitur ordinis, plebis clerique consensus, tandemque metropolitani iudicium^c. Unde taliter promoti, sicut superius praedicatur, non sunt inter episcopos
 10 habendi, quia substitutio eorum capite pendet deorsum, quia quod debuit eis fieri postremum, factum est primum et ab illis, quorum interest nichilum. Quid enim ad laicas pertinet personas sacramenta ecclesiastica et pontificalem seu pastorem gratiam distribuere, camyros scilicet baculos et anulos, quibus praecipue perficitur, militat et innititur tota episcopalis consecratio? Equidem in camyris baculis, superius ad adtrahendum et
 15 invitandum uncinatis et inflexis, inferius vero ad repellendum et feriendum accuminatis et armatis, designatur, quae in eis committitur, cura pastoralis; quae utique sua compositione vel factura admonet pastores, ut recti et plani sint suaeque actionis vel contemplationis arduum et rigidum verticem causa invitandi et attrahendi ad se gregem Dei condescendentes leniter dimittant et inflectant, sic tamen, ut sibimet ipsis quoque
 20 semper intendant nec unquam a suimet consideratione mentis obtutu reflectant. Quorum finis indicat, ut severa increpatione indisciplinatos terreant, et si pertinaces fuerint, extrema sententia ab ecclesia repellant. Quae omnia apostolus breviter insinuat ita: *Rogamus vos, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes* 1. Thess. 5, 14. *estote ad omnes*. Porro anulus signaculum secretorum caelestium indicat, praemonens
 25 praedicatores, ut secretam sapientiam Dei cum apostolo dissignent et loquantur inter perfectos, quam velut signatam reticent imperfectis, quibus nondum solido cibo, sed solo lacte opus est, sive ut tanquam amici sponsi fidei arram sponsae ipsius, quae est ecclesia, sine intermissione exhibeant et commendent. Quicumque ergo his duobus aliquem initiant, procul dubio omnem pastorem auctoritatem hoc praesumendo sibi
 30 vendicant. Nam post haec encenia quod liberum iudicium de talibus rectoribus iam datis clerus, plebs et ordo seu metropolitanus eos consecraturus habere poterunt, quis tantum superest ve, nisi conivent? Sic enceniatus prius violentus invadit clerum, plebem et ordinem dominaturus, quam ab eis cognoscatur, quaeratur aut petatur. Sic metropolitanum aggreditur, non ab eo iam iudicandus est, sed ipsum iudicaturus; neque
 35 enim iam requirit aut recipit eius iudicium, sed solum exigit et extorquet servitium, quod ei solum in oratione et unctione est relictum. Quid enim sibi iam pertinet aut prodest baculum et anulum, quos portat, reddere? Nunquid quia^d a laica persona dati sunt? Sed etiam a laico baptisma datum non est iterandum, sed oratione et unctione a sacerdote, si supervivitur, supplendum; sine quibus, nisi forte supervivatur, regnum
 40 caelorum indubitanter intratur, cum sine aquae lavacro nullus. Unde palam est omne episcopale^e officium in baculo et anulo eis datum, sine quorum initiatione^f et auctoritate episcopari^g nequeunt, cum sine unctione visibili constet sanctis apostolis hoc attributum in sola perceptione^h curae pastoralis, quae baculo et anulo visibiliter monstratur et datur. Rogo ergo, cur redditur quod habetur, nisi ut aut denuo res ecclesiastica sub
 45 hac specie iussionis vel donationis vendatur, aut ut priori venditioni corroborandae a metropolitano suisque suffraganeis subscribatur, aut certe ut praesumptio laicae ordinationis pallietur colore et velamento quodam disciplinae clericalis? Quod si nec factum est nec fit, me hinc aliquis mentitum arguat. Sed, quod gravius est, non tantum prioribus temporibus recolitur et praedicatur tale quid factum, sed nostris quoque cernitur

50 a) cum c. b) clerici c.? c) iudicio c. d) qui c. e) omnem episcopalem c. f) imitatione c. g) episcopali c. h) praeceptione c.

et scitur usitatum. Nonne saeculi principes prius vendiderunt et vendunt ecclesiastica sub falso nomine investitionis, deinde metropolitani^a sub tenore consecrationis?

CAPUT VII.

De tempore Ottonum et de studio Heinrici imperatoris et de malitia regis Francorum.

Ut enim de prioribus saeculis reticeatur, adhuc retinet memoria^b multorum hanc reciprocatae venditionis rabiem grassatam per Germaniam et Gallias totamque Italiam a temporibus Ottonum usque augustae et divae memoriae imperatorem Heinricum, Chuonradi filium. Hic diebus suis tam a se quam ab ecclesiasticis imperii sibi crediti personis tantum sacrilegium removit aliquantulum, quamvis instaret multum et cuperet 10 remove totum. In quo cordis sui optimo desiderio immatura morte praeventus ad vitae aeternae regnum, ut creditur, vel pro hac sola intentione velut pro oculi sui simplicitate est translatus, cum ex multis quoque aliis bonis extiterit laudatus. Cuius synchronos et aequivocus¹ occidentalis Francia perditur et Dei tyrannus e contrario sicut filius perditionis et antichristus Christo adversatur, cuius gratiam impugnat et expugnare 15 non cessat in cunctis suae ditionis partibus². Quo suo merito draconis, cuius sequax est, cauda putatur, quae innumerabiles et praeclaras stellas caeli, ecclesiae scilicet Francorum, traxerit et trahat miseritque et mittat in terram tenebrosam et opertam mortis caligine. Quem Spiritus sanctus, in quem sine intermissione plus quam Simon magus peccat, aut cito compunctum corrigat aut cito a se interfectum de medio tollat, ne tot 20 blasphemias et iniurias ad suae damnationis cumulum et sanctae christianitatis exterminium diutius ipsi Spiritui sancto inferat. Quem Deus propter peccata populi regnare permisit, ut per eum funditus trahantur ad sortem diaboli, qui nominatenus censebantur esse Christi. Cui sic perditus ille perditur palam et obstinate usque nunc velut alter Iulianus repugnat, ut, quamvis multotiens a^c reverendae memoriae pontificibus apostolicae sedis domno Leone et Victore super tanta apostasia admonitus et correptus, peior in dies fiat finemque suis pravitatibus rebellis Deo et sacerdotibus eius ponere contempnat, noxius quoque terrae, quam ceu sterilis arbor occupat, cuius nequitiae imitatores sive compares et consortes cum hac profana pecunia praesumunt adire et frequentare limina Symonis Petri, credentes illi posse placere iam pecunias contra suam 30 sententiam acquisitas exemplo Symonis magi, nec timent cum illo ab ipso principe apostolorum sibi quoque dici: *Pecunia tua tecum sit in perditione*. Quorum iam pecunia, quantacumque sit, immunda fit, quandocumque symoniana pecunia accedens illam contingit. Sed ad propositum redeatur.

CAPUT VIII.

De quadripertita venditione apud Latinos et de Magni Constantini devotione erga clericos.

Distrahitur ergo passim et sparsim res ecclesiastica prius a principibus et eorum familiaribus, deinde a metropolitans et eorum familiaribus. Neutra quippe venditio fit sine mediatoribus. Quanto tolerabilius venderetur, si saltem exemplo orientalis et transmarinae^d ecclesiae a metropolitans tantum eorumque familiaribus venderetur, quia bis tantum et non quater venderetur. Quamvis enim multimodis erroribus ecclesiae Constantinopolitani imperii vexentur, ab hoc tamen immunes per omnia noscuntur. Deni-

a) metropolitano c. b) memoriam c. c) ad c. d) transmarinis c.

1) *Heinricus I. rex* 1060—1108. 2) *De condicione ecclesiae in Francia* cf. Ficker, 46
‘Ueber das Eigenthum des Reichs am Reichskirchengute, Sitzungsber. der phil. hist. Classe der Wiener Akademie der Wissensch.’ LXXII, p. 91.

que, sicut auditu et visu comprobavi et insuper ab ore orthodoxae memoriae imperatoris Constantini Monomachi in ipsa regia urbe pro apostolicae sedis responsis positus agnovi, nec ipse imperator nec laicorum quilibet ullam dispositionem ecclesiarum aut ecclesiasticarum ordinationum seu facultatum aliquando sibi praesumit, sed cuncta simul, postquam semel relicta sunt, relinquuntur disponenda metropolitanis et ecclesiasticis personis a tempore maximi et primi Constantini, qui super his memorabilem et omnibus catholicis reverendam sententiam protulit. Praesidens¹ enim^a sanctae synodo, quae apud Niceam congregata est, cum querelam quorundam conspiceret coram se delatam, ait: *Vos a nemine iudicari potestis, quia solius Dei iudicio reservamini; dii*
etenim vocati estis, iccirco non potestis ab hominibus diiudicari. Ite² et inter vos causas vestras disponite, quia dignum non est, ut nos iudicemus deos. Unde ipsa sancta synodus sic promulgavit³: *Antiqui moris est, ut urbis Romae episcopus habeat principatum et suburbica loca et omnem provinciam sua sollicitudine gubernet. Qui vero apud Aegyptum sunt, Alexandriae episcopus omnium habeat sollicitudinem. Simi-*
liter autem et circa Antiochiam et in ceteris provinciis privilegia propria reserventur metropolitanis ecclesiis. Porro quod decretis Romanorum pontificum insertum de rebus et negotiis ecclesiasticis reperitur, hic quoque inserendum arbitramur. Quod tale est⁴: *Nemo, qui scripturas divinas legit, ignorat, quod in principio nascentis ecclesiae discipulis in unum congregatis cum multitudine credentium, in quibus erat cor unum et*
anima una, quique vendentes praedia et possessiones suas afferebant, et dividebatur singulis, prout cuique opus erat. Futuram namque ecclesiam in gentibus apostoli praevidebant maximeque, quia Dominus illis praedixerat: 'Euntes in mundum univer-
sum praedicate euangelium', vel quia expellendi erant a Iudaea, noverant se et in gentibus dispergendos ecclesiamque congregandam ex rudi populo. Iccirco praedia in Iudaea minime sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egentes. At vero cum inter turbines et adversa mundi succresceret ecclesia, adeo usque pervenit, ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui pene totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et baptismi sacramenta concurrerent. E⁵ quibus vir religiosissimus, Constantinus primus, fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum orbem sub suo degentes imperio non solum fieri christianos, sed etiam fabricandi ecclesias et praedia tribuenda constituit. Denique idem praefatus princeps donaria immensa et fabricam templi primae sedis beati Petri principis apostolorum instituit, adeo ut sedem imperialem, quam Romani principes praesiderant, relinqueret^b et [sedi^c] beati Petri suisque praesulibus profuturam concederet. Ab⁶ illo etenim tempore et deinceps viri religiosi non solum possessiones et praedia, quae possederant, sed etiam semet ipsos Domino consecrarunt, aedificantes basilicas in suis fundis in honore sanctorum martirum per civitates ac monasteria, in quibus coetus Domino servientium conveniret. Denique reges et praesides ac magistratus non solum hanc licentiam attribuerunt, sed etiam ipsi propria largiti sunt per universa regna terrarum, unde alerentur egentes, qui nil in mundo possidebant, ecclesiaeque fabricarentur atque restaurarentur, Deoque et ecclesiae eius rite famulantium servorumque illius supplementa absque necessitate tribuerentur, ut haec accipientes secundum monita apostoli possent orationes, postula-

Marc. 16,15.

a) namque, in margine enim substitutum c. b) relinquere c. c) deest c.

1) V. epistolam Melchiadis de primitiva ecclesia et synodo Nicena c. XI, Hinschius p. 248.

45 2) Quae sequuntur in epist. Melchiadis desunt, similia autem verba imperator emisisse narratur in praefatione Niceni concilii, Hinschius p. 256. 3) Versio prisca, Biblioth. iuris canonici veteris I, p. 284. 4) Epist. Melchiadis c. IX. X, Hinschius p. 247. 5) Haec non ex donatione Constantini, ut Halfmann p. 35. contendit, deprompta esse patet. 6) Epist. Melch. c. XII —XV, Hinschius p. 248.

tiones, obsecrationes, gratiarum actiones fieri pro omnibus hominibus, pro regibus et qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam habeant; et hoc bonum et acceptum esse coram Deo idem magister gentium protestatur, et cui sollicitudo omnium ecclesiarum incumberebat, quique episcopos regere per Spiritum sanctum constituit ecclesiam Dei, quibus ait: 'Pascite qui est in vobis gregem Dei, providentes non coacte, 5
1. Pet. 5, 2. sed sponte secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie'. 'Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus'. Quae enim sunt negotia saecularia, sancti canones manifestant et inibent sic: 'Dum perspicuum sit, quod quidam, qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant et saecularia negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, 10
2. Tim. 2, 4. saecularium vero domos discurrentes et propter avaritiam patrimoniorum sollicitudinem sumentes, decrevit supradicta synodus nullum deinceps clericum aut possessiones conducere aut negotiis saecularibus se miscere praeter pupillorum et orphanorum ac viduarum, aut si forte episcopus civitatis ecclesiasticarum rerum sollicitudinem habere praecipiat'. Ubi liquido patet, quia alia sunt negotia saecularia, alia ecclesiastica. Nonne 15
Moses in saeculo erat, cum crebro in tabernaculo intraret et exiret, qui intus in contemplationem raptus, foris infirmantium negotiis urgebatur; intus Dei archana considerans, foris carnalium onera portabat. Cuius typum in ecclesia sacerdotes agere debent, ut, dum foras exeunt ad exercenda negotia pro necessitatibus subditorum, intus ad se redeant per contemplationem mandatorum. Sicut Paulus, qui caelestibus secretis 20
inseritur et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile scrutatur. Sicut Iacob ascendentes et descendentes angelos vidit, quia videlicet rectores ecclesiae non solum Deum contemplando appetunt, sed deorsum quoque ad membra illius miserando descendunt. Et dum sacerdotes horum facta imitantur, et se custodiunt et subditorum onera
1. Cor. 7, 30, 31. portant et videntur tales esse, quales idem egregius Paulus praecipit, ut qui utuntur 25
hoc mundo tanquam non utantur, et qui gaudent tanquam non gaudentes, et qui emunt tanquam non possidentes.

CAPUT VIII.

De differentia clericorum et laicorum et de studio beati Gregorii in talibus. 30

Ex quibus pariter edocemur, quod sicut clerici saecularia negotia, sic et laici ecclesiastica praesumere prohibentur. Et sicut clerici a laicis, sic laici remonentur a clericis tam ex licentia mutuae accusationis quam et testificationis. Et quemadmodum clerici a laicis habitu et professione, sic discreti debent esse actu et conversatione, ut neuter eorum officium alterius aut hereditariam sortem sibi praeripiat, sed uterque terminos a sanctis patribus et orthodoxis principibus positos attendat. Nam sicut clerici a laicis etiam intra parietes basilicarum locis et officiis, sic et extra separari et cognosci debent negotiis. Ideo laici sua tantum, id est saecularia, clerici autem sua tantum, id est ecclesiastica negotia, disponant et provideant. Habent inde utrique sibi regulas praefixas tam a sancto papa et martyre Stephano ceterisque pontificibus sanctorumque 40
patrum conciliis quam et a principibus catholicis. Quod satis in beati Gregorii gestis ostenditur, ubi sic legitur¹: *Nemo laicorum quodlibet sacri palatii Lateranensis ministerium vel ecclesiasticum patrimonium procurabat^a, sed omnia ecclesiastici iuris munia ecclesiastici nichilominus viri subibant, nimirum laicis ad armorum solam militiam vel agrorum curam continuam deputatis. Ob hoc se nonnulli procerum sub optentu religionis primo tonsurare coeperunt. Quorum tergiversationi^b Mauricius imperator prudenter occurrens data^c per Longinum stratorem lege praecepit, ut, quisquis publicis fuisset administrationibus implicatus, ei ad ecclesiasticum venire officium non liceret.* 45

a) procurabit c. b) tergiversatione c. c) datam c.

1) Iohannis diaconi Vita Gregorii M. II, 15, Opera Greg. M. IV, col. 48.

Quam legem Gregorius super hoc valde laudavit dicens¹: 'Qui saecularem habitum deferens ad ecclesiastica officia venire festinat, non relinquere cupit saeculum, sed mutare'. Hic quoque beatus pontifex² nichilominus per diversas provincias pro custodia sacrae religionis rebusque pauperum strenue gubernandis ecclesiae suae viros industrios rectores patrimoniorum ascivit, in quibus Cyprianum diaconum patrimonii Siculi, Pantaleonem notarium Siracusani et ceteros, qui ibidem nominantur, usque Candidum presbyterum Gallicani. Unde etiam Ianuario Kalaritano inter cetera scribit dicens: 'Indicatum nobis est, quod laicis quibusdam curam vestri patrimonii commisistis. Quod de cetero cavendum a fraternitate vestra est, nec saecularibus viris atque non sub
 10 regula vestra degentibus cuiuslibet res ecclesiae committantur, sed probatis de vestro officio clericis, in quibus si quid reperiri poterit pravitatis, ut in subditis emendare quod illicitum gestum fuerit valeatis. Quos videlicet apud vos habitus sui officium magis conveniet quam excuset'. Qui etiam de sacerdotibus Mauricio imperatori scribens inter cetera sic ait³: 'Sacerdotibus autem non ex terrena potestate dominus noster
 15 citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis sacerdotes aliquando dii, aliquando angeli vocantur. Et per Moysen de eo, qui ad iuramentum ducendus est, dicitur: "Applica illum ad deos", videlicet ad sacerdotes. Et rursum scriptum est: "Diis non detrahes", scilicet sacerdotibus. Et propheta ait: "Labia
 20 sacerdotis custodiunt scientiam et legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est". Quid ergo mirum, si illos vestra pietas dignetur honorari, quibus in suo eloquio honorem tribuens eos aut angelos aut deos ipse etiam appellat Deus?⁴ Ante Constantinum imperatorem quique pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nescientes deos ligneos et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus
 25 honorem maximum tribuebant. Quid igitur mirum, si christianus imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut praedixi, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt, qui diis ligneis et lapideis serviebant'. Nichilominus ex aliis ipsius pontificis dictis ostenditur, quod eius iudicio et consensu ordinationes episcoporum celebrabantur, quod ex duobus incunctanter apparet, pro quibus sic populo et
 30 clero scribens iubet⁵: 'Quanto apostolica sedes Deo auctore cunctis praelata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum expectatur arbitrium. Defuncto igitur Laurentio ecclesiae Mediolanensis episcopo, sua nobis relatione clerus innotuit se in electione filii nostri Constantii diaconi sui unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio,
 35 ne quid, quod ad cautelam pertineret, omittamus, iccirco huius praecepti auctoritate suffultum Genuam te proficisci necesse est. Et quia illic multi Mediolanensium coacti Languobardorum barbarica ferocitate consistunt, eorum te voluntates oportet convocatis eis in commune perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate disternat, siquidem in praedicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensus per-
 40 durare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit, cum nostrae auctoritatis assensu solaciantem Domino facias consecrari, quatinus huiusmodi servata consuetudine et apostolica sedes proprium vigorem retineat et a se concessa aliis sua iura non minuat'. Sed cum post annos aliquot Constantius functo^a insigniter pontificio dormisset in Domino, clerus et plebs Mediolanensis Deusdedit diaconem eli-
 45 gentes ab Agilulfo rege terrerentur, quatinus illum eligerent, quem Languobardorum bar-

Exod. 22, 8.
ib. 22, 28.
Mal. 2, 7.

a) sic e.; functus Gregor.

- 1) Jaffé nr. 1266, Epist. I, 220. ed. Ewald. 2) Ioh. diac. V. Greg. M. II, 53, Opp. IV, col. 64. 3) Epist. IX, 65, Opp. IV, col. 982 (Jaffé nr. 1731). 4) Ioh. diac. V. Greg. IV, 16, Opp. IV, col. 132 (Jaffé nr. 1359). 5) Hic Humbertus aliqua omisit.
 50 6) V. Greg. IV, 24, Opp. IV, col. 138.

baries voluisset; at illi decretum suum Gregorio dirigentes consilium et licentiam petunt; quibus ipse inter cetera sic rescripsit: *'Illud, quod vobis ab Agilulfo indicatis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam nos in homine, qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur, nulla ratione consensum praebebimus, quia vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur'*. Et post pauca: *'Ut igitur in ordinando Deus dedit diaconem, qui a vobis electus est, nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est, adnitente consensus nostri auctoritate faciat consecrari'*.

CAPUT X.

*Quanto liberior sit Graecorum ecclesia quam Latinorum a potestate 10
laicorum.

Igitur, ut praedictum est, haec sanctorum patrum et religiosorum principum statuta de personis et rebus ecclesiasticis inviolabiliter haecenus in transmarino imperio observantur, et solis metropolitanis vel episcopis ceteris disponendae relinquuntur. Unde quaelibet ecclesiae administratio solo eorum disponitur arbitrio, sive gratis sive non 15 gratis velint eam committere cuilibet clerico, nec nisi a metropolitanis aut episcopis eorumque familiaribus vendi solet aliquando. Quod quamvis ex sola venditione sit hereticum et nimium detestabile, est tamen ecclesiis Dei illis magis tolerabile quam nostris, quae, ut superius¹ ostenditur, iugiter venduntur quater. Neque enim arrogantia et avaritia principum nostri saeculi et imperii patitur terminis praefixis coherceri, sed trans- 20 gressis divinis et humanis legibus, quae inter arma silent², etiamsi ecclesiastica, omnia sibi^a praesumentes possident, ut in eis degere aut ex eis vivere sine illorum^b datione aut venditione contingat clericorum neminem. Quo fit, ut qui liberiores omnibus esse
cf. Ps. 15, 5. deberent hominibus, utputa quorum pars hereditatis est ipse Deus, quique vicissim sunt sors Dei, existant contemptibiliores omnibus. Nam quamlibet vilis laicorum ser- 25 vus aut mercennarius nulli praeter eum cuius est famulari cogitur eique soli subiacet cum suis rebus, ab aliis liberrimus. Sic cuiuscumque laici mediocris aut divitis possessio eius tantum cuius est subiacet dominio nec invaditur nec venditur a principum aliquo. Soli sunt clerici, sola est ecclesia, quibus omnium incurrit calumnia, violentia, potentia et rapina in tantum, ut, si quid forte ecclesiis Dei laici contulerint pro animarum sua- 30 rum redemptione, mox fiat calumniosum et venale, quod prius ab ipsis donatoribus possidebatur pacifice. Et a quibus maxime vendicantur et venduntur nisi ab eis, qui se ecclesiarum Dei advocatos vel defensores profitentur? Ab ipsis scilicet imperatoribus, ab ipsis principibus eorumque satellitibus. Ipsi sub nomine et optentu defensionis praesumunt sibi, alienant vel vendunt non solum ecclesias, sed et quicquid est 35 earum iuris tam in rebus et personis quam et in officiis. Unde vel correpti animadvertant, quanto minus Deum revereantur quam sub eorum potestate constitutos cuiuscumque conditionis homines, quorum verentur et cavent invadere possessiones. Arbitrantur cedendum hominibus sub se, cum non reputent cedendum Deo supra se. Verentur et erubescunt homines, quibus terrenum vel civile ius conservant, cum nec 40 revereantur nec erubescant Deum, cui nec terrenum ius nec caeleste^c fas reservant. Et cum non dubitent se sacrilegos praebere Deo, cuius hereditatem sibi vendicant, religiosi et catholici principes ab hominibus dici et haberi affectant, cum vere sint inimici Dei, adversus quem unanimiter conspirant, ut hereditate sanctuarium eius possideant. Unde,
Psalm. 82, 12. iuxta quod psalmista inprecando prophetat, ponendi sunt sicut Oreb et Zeb et Zebee 45 et Salmana, qui utique alienigenarum principes et Israelitarum hostes erant. Quorum malitiam^d nostri temporis principes secuti videant, quo sint perducti. Denique, ut ex

a) sive c. b) in marg. suppl. c. c) caelestem c. d) malitia c.

1) L. III, c. VIII, p. 206. 2) Cic. pro Mil. c. 4.

praecedentibus beati Gregorii dictis evidenter apparet, ad hoc eos iam perduxit ambitio perfidi Symonis, ut intolerabilior nunc eorum principatus incumbet^a catholicis ecclesiis quam Langobardorum quondam tyrannidis. Neque enim Langobardi, quamvis tunc barbari et Arriani, sed nec eorum rex Agilulfus, quamvis Romanae libertati et digni-
 5 tati nimium infensus, resistere Romano pontifici temptaverunt, quin Mediolanensis ecclesiae metropolitanum iuxta suae apostolicae sedis antiqua et canonica privilegia substituisset. Nec praeiudicavit consensus regis et eius gentis desiderium nec extorsit apostolico praesuli suum super metropolitanorum electione iudicium, licet potentia armorum et crudelitate barbariei suae depopularentur et perterrefacerent omne Italicum
 10 solum, et quod adhuc maius est, Arriana vesania omnem persequerentur catholicum. Quod sane privilegium non solum in Italia tunc a barbaris et Arrianis pervasa retinuit, verum et in Germania totisque Galliis, sicut clare praedicatur in eius gestis et dictis¹.

CAPUT XI.

Qualiter et per quos ecclesiae suis privilegiis privatae sunt.

15 Et haec canonica auctoritas solida et specialis reservata est Romanis pontificibus in omnibus metropolitanis, metropolitanis² quoque omnibus in omnibus eorum suffraganeis, sicut in gestis beati Bonifatii Magontini archiepiscopi³ reperiet quisquis quae-
 sierit. Nec ipse tunc Pipinus rex nec filius eius primus Francorum imperator Magnus Karolus hunc canonem infringere fuit aggressus, sed nec pronepotum seu heredum regni
 20 et imperii eorum ullus usque ad Ottonum tempus. Ipsi enim ad imperium adolescentibus et proficientibus, Romanorum pontificum decrescere et deficere cepit virtus, adeo ut prae ignavia et insipientia eorum atque pro arrogantia neophitorum principum omne ecclesiasticum officium et ius paulatim surriperetur et extorqueretur eorum manibus,
 25 vix inane pristinae dignitatis nomen, non autem ipsam suam dignitatem retinere laborantibus. Sic debilitato et abiecto capite clericalis ordinis omne mox corpus eius sibi pro libito suo substernendum impune usurpavit potestas saecularis; quae primo quidem non praeripuit cuncta ecclesiastica simul et statim, sed ceterarum nequitiarum more separatim et pedetemptim. Nam primo ambitiosis ecclesiasticarum dignitatum vel pos-
 sessionum cupidis favebat prece, dein minis, deinceps verbis concessivis; in quibus omni-
 30 bus cernens contradictorem sibi neminem, nec qui moveret pennam vel aperiret os et ganniret, ad maiora progreditur; et iam sub nomine investiturae dare primo tabellas vel qualescumque porrigere virgulas, dein baculos laicos tandemque ecclesiasticos. Quod maximum nefas sic iam inolevit, ut id solum canonicum credatur, nec quae sit eccle-
 siastica regula sciatur aut attendatur. Et quidem memini me vidisse a saecularibus
 35 principibus aliquos pastoralibus baculis et anulis investiri de episcopatibus et abbatiis, metropolitanosque eorum et primates, quamvis praesentes essent, nec inde requisitos nec aliquid contra hiscere ausos. Quibus sub tanto adulterio uxorum et nece filiorum deprehensis suae neglegentiae et praevaricationis merito accidit illud maledictum Mosai-
 cum dicens: *Uxorem accipies, et alius coram te dormiet cum ea. Quo, ut beatus Hie-* Is. 10, 14.
 40 *ronimus in commentario Zachariae prophetae⁴ attestatur, nichil crudelius, nichil mis-*
rius inveniri potest, ut timore mortis propriae nec salutem filiorum nec uxorum pud-
icitiam defendere viri audeant. Hoc ipsum et Amos propheta ad Amasiam impium
sacerdotem comminans loquitur: Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui et filiae Amos 7, 17.
in gladio cadent, et humus tua funiculo metietur. Incunctanter enim sacerdotis uxor

46 a) sic c.

1) Immo tale privilegium a Gregorio M. extra Italiam praesumptum in eius gestis et dictis nequaquam occurrit. 2) Cf. Conc. Nicaen. c. 4. 6. 3) V. Willibaldi Vita S. Bonifatii c. 7. de institutione IV episcoporum in provincia Baiuvariorum, Jaffé, Bibl. rer. Germ. III, p. 457, et Passio S. Bonif. l. c. p. 478. 4) Lib. III, c. 14, v. 1. et 2. Opp. VI, col. 913.

ab aliis violatur, quodcumque ecclesia a laicis, quibus non pertinet, administratur vel ordinatur. Cuius etiam humus funiculo metietur, ubi ecclesiastica possessio a sorte dominici sacerdotii alienatur et ad laicorum sortem^a et dominium revocatur. Qui si defensores ecclesiae et non praedones vel invasores essent, procul dubio pro qualicumque culpa seu negligentia sacerdotum eam defendere non neglegerent nec ius illius sibi vendicarent. Factum enim personae, ut beatus Gregorius¹ docet, non est convertendum in damnum ecclesiae, sed sic est castiganda persona, ut per omnia indaemnis conservetur facultas ecclesiastica. Habet enim ecclesia suas leges, suos iudices, quibus cum consilio religiosorum et sapientum aut corripiantur aut corrigantur culpa praepositorum et ministrorum eius. Quas si ecclesiastici dissimulant aut minime curant, demum saeculares principes et fideles laici pro defensione et recuperatione, quam matri suae ecclesiae debent, necesse est insistant eosque oportune importune conveniant et moneant, ne destructoribus ecclesiarum Dei et indisciplinatis tacendo et dissimulando faveant, sed secum ad reformandum eius suos canones exurgant. Quodsi nec monitis resistere pravis curaverint, faciat laica potestas tandem quod liberae et dilectae matris non degeneres filii, cuius si pudicitiam cognoverint ab adulteris captivari, nec mora accinguntur vindicaturi, etiamsi pater eorum admonitus neglegat tam intolerabile sibi malum ultum iri. Caventes enim maculam suo generi infamiamque non modicam suo nomini, etiam patre cessante non cessant boni filii matris suae iniurias ulcisci. Qui si eam adulteris ereptam suo legitimo matrimonio non restituerint, sed suae libidini maternam pudicitiam prostituerent, nonne peiores et detestabiliores quibuslibet adulteris essent? Nonne tolerabilius fuerat ab aliis non defendisse quam defensam sic sibi usurpare et addicere? Rogo, considerent hoc christiana pietate principes christiani et laici et tandem cognoscant, quanto flagitiores sint, si spirituales matrem suam sic defendant, ne patri suo restituant, sed sibi ipsis tantum prostituant. Et cui patri? Illi nimirum, cui nullus carnalis pater ne dicam praefendus, sed nec quidem est aequiparandus, iuxta quod dicitur: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*; quos etiam si in via spiritualis patris contrarios habemus, odisse et fugere debemus.

CAPUT XII.

De praesumptione feminarum et dignitate sacratarum rerum.

Verum cur haec tantum de viris laicis conquerimur^b, cum ipsae quoque laicae feminae, quibus nec loqui in ecclesia permittitur nec dominari in virum, non solum laicis res ecclesiasticas dispensandas committunt, sed insuper pastoralibus baculis et anulis de episcopatibus et abbatiis clericos investiant, quos eis aut favor aut obsequium saeculare seu pretium temporale conciliat et commendat. Principantur et ipsae nichilominus omni ecclesiasticorum concilio et iudicio, dum ad nutum illarum etiam absentum alii praeponuntur, alii deponuntur, alii quamvis culpabiles aut praetermittuntur aut defenduntur. Sic hac perversissima abusione, iuxta quod impius Porfirius² calumniatur, senatus noster sunt feminae, a quibus insuper dantur sacerdotalia insignia; nec licet ecclesiasticos nisi earum dono sua sibi assumere, quae nec dicam feminae, sed nec masculorum quispiam nisi clericus debet contingere aut ferre, beato Stephano papa et martire³ sic denuntiante: *Vestimenta ecclesiastica, quibus Domino ministratur, et sacra debent esse et honesta, quibus in aliis usibus nemo debet frui quam in ecclesiasticis et Deo dignis officiis, quae nec ab aliis debent contingi aut ferri nisi a sacris Deo hominibus, ne ultio, quae Balthasar percussit, super haec transgredientibus et talia praesumentibus veniat divina et corruere eos faciat ad ima*. Ex quo tanti pontificis decreto necesse est caveant laici et laicae ecclesiastica vestimenta suo contactu teme-

a) sorte c. b) conquerimus c. c) contingni c.

1) *Epist. lib. XIII, 45, cap. I. i. f., Opp. II, col. 1252.* 2) *Inter opera et fragmenta quae extant Porphyrii nihil tale inveni.* 3) *Epist. I, c. 3, Hinschius p. 183.*

rare et a minoribus prohibiti maiora sibi praesumere. Quibus enim non conceditur claviculam hostiarii, qua serat et reserat valvas templi sancti, vel funiculum tintinnabuli, quo significat certas horas operis Dei, multo minus conceditur contingere baculum et anulum episcopi, quibus principaliter insignitus non solos hostiarios, sed reliquos ordines
 5 ecclesiasticos ipsumque templum cum omni sua supellectile, altare quoque cum omnibus suis utensilibus Deo omnipotenti consecrat. Pari modo quibus non licet contingere cingulum aut mappulam subdiaconi hostias ad altare laturi, multo minus licet anulum episcopi, quo insignitur, dum assistit altari et sanctificat immolatque agnum Dei vel dum consecrat chrisma Spiritus sancti seu dum benedicit populum Dei. Nec mirum,
 10 si tantopere veritatem Christi in novo testamento revereamur, cum eius umbram in veteri decreverit Dominus sic reverendam et honorandam, ut in libro Numeri inde per Moysen dicat: *Erunt sub custodia Levitarum tabulae tabernaculi et vectes et columnae* Num. 3, 36—38.
et bases earum et omnia, quae ad cultum pertinent huiusmodi, columnaeque atrii cum basibus suis per circuitum et paxilli cum funibus. Castra metabuntur ante taberna-
 15 *culum federis, id est ad orientalem plagam, Moyses et Aaron cum filiis suis, habentes custodiam sanctuarii in medio filiorum Israel. Quisquis alienus accesserit, morietur.* Deinde vasa altaris in quanta voluerit Dominus reverentia haberi, post aliqua ibidem ib. 4, 14, 15.
ostendit dicens: Ignium receptacula, fuscinas ac tridentes, uncinos et batilla cunctaque vasa altaris operient simul velamine iacinctinarum pellium et inducent vectes.
 20 *Cumque involverint Aaron et filii eius sanctuarium et omnia vasa eius in commotionem castrorum, tunc intrabunt filii Caath, ut portent involuta, et non tangant vasa sanctuarii, ne moriantur.* Quorum periculum denuo cavendum denuntians ait Moysi et Aaron: *Nolite perdere populum Caath de medio Levitarum; sed hoc facite eis, ut* ib. 4, 18—20.
vivant et non moriantur, si tetigerint sancta sanctorum. Aaron et filii eius intrabunt
 25 *ipsique disponent onera singulorum et dividunt, quid portare quis debeat. Alii nulla curiositate videant quae sint in sanctuario, priusquam involvantur, alioquin morientur.* Quod longo post tempore Oza Levites incurrit, ubi arcam Domini inclinatam sustentare 1. Par. 13, 9.
 temptavit, quam solis sacerdotibus contingere licuit. Ex quibus perpendant, quid mereantur, qui sola temeritate tractant et ferunt vestes et vasa ecclesiastici ministerii,
 30 si occiduntur caelitus, qui sola curiositate ducti haec tantum viderint aut subita necessitate permoti sustentare temptaverint. Et certe Levitae et consecrati erant, quos tanta animadversio cohibebat: quanta putamus severitate laicos ab his deterrebat? Sed ne forsitan autemet quis haec tantum populo sub lege custodienda et non nobis sub gratia, apostolum dicentem audiat: *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta* Rom. 15, 4.
 35 *sunt; nec non beatum papam Stephanum consimilia his superius decernentem^a; Dominum nostrum quoque in euangelio maioris iustitiae perfectionem suis inculcantem, quibus sic praemisit: Nisi habundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Et revera lex nec iram nec subsannationem
 nec verbi convitium in fratrem morte punit nisi solum actuale homicidium, gratia autem
 40 non solum ipsum homicidium, sed eius quoque fomitem et seminarium, iram scilicet manifestumque convitium, et tanto graviore morte, quanto melior extat anima corpore, cuius morte, quam solam sentiebant illi, velut servi perterriti ab excessibus reprimebantur, cum nos velut liberi sola caritate aeterni patris iustitiam operare debeamus. Quam^b
 45 si, utputa disciplinam eius, abicimus indisciplineque illius voluntati resultamus, non solum exhereditabimur, sed insuper morte animae perpetuo plectemur, quam nobis imminere credentes vitare contempsimus. Et tamen in hoc quoque ab illis distamus, quia nobis tanquam liberis copia satisfactionis reservatur; illis autem tanquam servis nec mora vindicta temporalis mortis adhibebatur, quae procul dubio umbra perpetuae habebatur. Itaque, ut ait apostolus, in libertatem vocati, ne abutamur libertate nec tarde- Gal. 5, 13.

mus reverti ad patrem nostrum nec desperando aut nimium sperando differamus de die in diem, quia sicut qui desperat, sic et maledictus est qui in spe peccat.

CAPUT XIII.

De dignitate sacerdotii veteris legis et de praesumptione et poena regum Iuda et Israel.

5

Nichilominus et hoc perpendant, quia, quamvis duodecim tribus Israel totidem tunc haberent principes, in quibus et Naason de tribu Iuda, cui non erat auferendum Gen. 49, 10. sceptrum et dux de femore eius usque regem regum Christum, nullus tamen illorum nisi solus Moyses praesumpsit ex contribulibus suis ordinare pontificem, sacerdotes et levitas cunctasque illius temporis instituere et disponere cerimonias. Siquidem ipse vice summi pontificis et maximi primatis Aaron fratrem suum et filios eius inferioris gradus sacerdotes infulis sacerdotalibus induit, consecravit et inunxit. Ipse quoque tabernaculum utrumque erexit et cum omnibus utensilibus suis altaribusque et vasis inungendo et aqua cum hysopo aspergendo dedicavit, qua etiam populum aspersum sanctificavit: *Lecto enim*, ut ait apostolus ad Hebreos, *omni mandato legis a Moyse* Hebr. 9, 19---22. *universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hyrcorum cum aqua et lana coccinea et ysopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit dicens: 'Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus'. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit, et omnia pene in sanguine mundantur secundum legem, et sine sanguinis fusione non fit remissio.* Hic deinde mortuo Aaron fratre suo filium eius Eleazarum vestibus patris induit in monte, ut pontificatu fungeretur illius vice. Nunquid alicubi reperitur principes aut populos aliarum tribuum designasse aut instituisse pontifices ac reliquos mynistros tabernaculi vel templi Domini seu praesumpsisse quicquam sortis aut iuris eorum? Ipsi enim per se et inter se suas ordinationes et causas, prout eis videbatur, agebant, et tota tribus Levitica suis tantum pontificibus disponenda subiacebat, nemine principum aut plebis contradicente, sed potius cunctis ad praeceptum et nutum eorum pendentibus tam ex oblationibus quam et ex observationibus reliquis. Quos quicumque non audiret, de medio populi sui interiret. Et hoc legitimum Leviticae tribui a ceteris inviolabiliter constat redditum usque ad pessimum regem Ieroboam, qui suo scismate regnum et sacerdotium bipertitus est, instituens alia altaria aliosque sacerdotes idolis, quorum utique sacerdotes fiebant non Mosaice, sed symoniace. Nam *quicumque*, ut ystoria testatur, *volebat, implebat manum suam, et fiebat sacerdos* eorum, qui non sunt dii. Porro Iudas et Benjamin cum aliqua parte Leviticae tribus retinuerunt suae sorti aliquandiu sacerdotium, quamvis exorbitando interdum; unde et templum et altare nonnunquam aliquorum sacerdotum et regum malitia profanabat, nonnunquam successorum eorum devotio expiabat. In cuius regni primitiva unione et postremo scismate concordia catholicorum discordiaque hereticorum praefigurabatur quam maxime, et paucitas catholicorum in Iudaeis Hierosolimitanis, pluralitas vero hereticorum in Israhelitis Bethavenitis. In quibus pariter etiam considerandum est, quia qui non nisi falsum sacerdotium sibi retinuerunt cum ipsa lege Mosaica, quam frustra legebant, atque cum psalmis Daviticis, quos daemoniis et non Deo decantabant, prius irrevocabilem et perpetuam captivitatem incurrerunt. Illi autem, qui divinitus institutum sacerdotium sibi retinuerunt, licet cadendo et resurgendo, non nisi septuagenariam et hanc longo post illos tempore; ex qua tanquam meliorati et renovati cum lege et psalmis, cum sacerdotibus suis et prophetis, cum ipsis quoque sacris vasis plurimisque ethnicorum principum donariis sunt reversi, templum et sanctam civitatem restructuri. Equidem illis tanquam uxori pertinaciter meretricanti dedit Dominus semel libellum repudii, ut iam libidines suas expleat sine aliquo respectu maritalis zeli; istis autem tanquam filiis lascivis et dissolutis, ut resipiscerent, paterna flagella

3.Reg.13,38.

adhibuit, iuxta quod per Zachariam dicit: *Zelatus sum Syon zelo magno, et indignatione magna zelatus sum eam; haec dicit Dominus exercituum: Reversus sum ad Syon et habitabo in medio Hierusalem, et vocabitur Hierusalem civitas veritatis, mons Domini exercituum, mons sanctificatus.* Quod cum ex multis aliis, tunc ex hoc uno
 5 patenter colligi potest, quia, quamvis Ieroboam sacerdotium decem tribuum, quibus praeerat, sibi praesumpserit super altare Bethel stando et tura iaciendo, nulla tamen visibili plaga percussus evasit. Porro Ozias rex Iuda, cum id, quanquam zelo Dei
 10 indiscrete fervens, attemptaret, lepra percussus est, etiam priusquam ad altare incensi cum turibulo, quod solum iam arripuerat, accederet. Qui, ut beatus Ieronimus¹ iuxta
 15 istoriam asserit, *fuit vir iustus et fecit rectum in conspectu Domini, aedificans templum, aquaeductum fabricans, offerens vasa et pro hoc merito adversarios superans, quod maximum pietatis indicium est, habens multos in suo imperio prophetas. Hic, quandiu vixit Zacharias sacerdos cognomento Intellegens, placuit Deo et cum omni veneratione delubrum eius ingressus est. Postquam vero Zacharias obiit, volens per*
 20 *semet ipsum offerre donaria, sacerdotalem ordinem non tam pie quam audacter invasit et reclamantibus Leviticis et ceteris sacerdotibus: 'Nonne tu es Ozias rex et non sacerdos?' audire noluit, statimque lepra percussus in fronte est. Quam corporis partem sacerdos auri lammina protegebat. Ob eam rem terrae motum in templo Dei exortum constat, cuius etiam Zacharias propheta et titulus Amos meminit. Fuit ergo leprosus*
 25 *usque ad diem mortis suae et habitavit in domo separata seorsum, filio suo regnum optinente. Quo utique leproso vivente et quantum in re est sacerdotium dissipante, Isaias visionem Dei videre non potuit. Quandiu ille regnum tenuit in Iudaea, propheta oculos non levavit ad caelum, non ei sunt reserata caelestia, non apparuit ei dominus Sabaoth, nec in misterio fidei ter sanctum nomen auditum est. Quando vero*
 30 *ille mortuus est, universa haec aperto sese lumine prodiderunt. Et post pauca²: Donec Ozias vivit, non intellegis, Isaia, te miserum, non conpungeris, non moveris; sed quando ille mortuus est, tunc animadvertis immunda te habere labia, tunc indignum te esse cognoscis visione Dei. Isaias ut iustus tantum in sermone peccaverat, ideo sola labia habebat immunda; et quantum ego arbitror, quia Oziam in templum irruentem non*

CAPUT XIII.

De praesumptione Saulis et poena.

Saul quoque, qui, ut legitur, erat vir *electus et bonus, et non erat de filiis Israel* 1. Reg. 9, 2.
 melior illo, et parvulus in oculis suis, nonne pro usurpato sibi sacerdotio reprobatus
 35 regnum, quod ei Dominus praeparabat, in sempiternum perdidit atque semet ipsum interfecit? Quod tamen quanta necessitate usurpaverit, istic iuxta istoriam nos meminisse non piguit: *Philistei, inquit, congregati sunt ad praeliandum contra Israel, XXX milia equitum et sex milia curruum et reliquum vulgus sicut arena, quae est in litore maris plurima. Et ascendentes castra metati sunt in Machmas ad orientem*
 40 *Bethaven. Quod cum vidissent viri Israel se in arto sitos, afflictus enim est populus, absconderunt se in speluncis et in abditis, in petris quoque et in antris et in cisternis. Hebrei autem transierunt Iordanem, terram Gaad et Galaad. Cumque adhuc esset Saul in Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et expectaverunt VII diebus iuxta placitum Samuhelem, et non venit Samuel in Galgala, dilap-*
 45 *susque est populus ab eo. Ait ergo Saul: 'Afferte michi holocaustum et pacifica'. Et optulit holocaustum; cumque complisset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat, et egressus est Saul in occursum eius, ut saluaret eum. Locutusque est ad eum Samuel: 'Quid fecisti?' Respondit Saul: 'Quia vidi, quod dilaberetur populus a me, et tu non*

1) Epist. XVIII. ad Damasum c. 1. 2, Opp. I, col. 46. 47. 2) C. 11, l. c. col. 54.

veneras iuxta placitos dies, porro Philistei congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc Philistei descendent ad me in Galyala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus optuli holocaustum Domino'. Dixitque Samuhel ad Saul: 'Stulte egisti nec custodisti mandata^a domini Dei tui, quae praecepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaesivit sibi Dominus virum iuxta cor suum, et praecepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quae praecepit Dominus'. Cui longo post tempore hoc ipsum nulla necessitate, sed sola voluntate praesumentis de praeda Amalech ait idem Samuhel: 'Nunquid vult Dominus holocausta aut victimas et non potius, ut obedietur^b voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimae et auscultare magis quam offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum violandi est repugnare, et quasi scelus idolatriae nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiiecisti sermonem Domini, abiicit te, ne sis rex'. Dixitque Saul ad Samuel: 'Peccavi, quia praevaricatus sum sermonem Domini et verba tua, timens populum et obediens voci eorum. Sed nunc porta, quaeso, peccatum meum et revertere mecum, ut adorem Dominum'. Et Samuel ad Saul: 'Non revertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, et proiecit te Dominus, ne sis rex super Israel'. Et conversus est Samuel, ut abiret. Ille autem apprehendit summitatem pallii eius, quae scissa est, et ait ad eum Samuel: 'Scidit Dominus regnum Israel a te hodie et tradidit illud proximo tuo meliori te. Porro triumphator in Israel non parcat et penititudine non flectetur; neque enim homo est, ut agat penitentiam'. Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suae. In qua tam districta divinitatis in utrumque regem sententia animadvertant christiani principes nec devotionem nec necessitatem fuisse excusatam, quin uterque divinitus ob sacerdotium sibi praesumptum puniretur. Et Ozias quidem corporis sui salutem et munditiam atque regnum, Saul vero spiritui nequam traditus Spiritum sanctum perdidit et regnum, mortemque animae et corporis et a semet ipso interfectus totiusque domus suae invenit interitum. Et certe neuter praesumpsit sibi aut rationale aut stolam sanctam vel lamminam auream seu quamlibet sacerdotalium vestium, nisi quod prior optulit holocaustum, alter vero arripuit turibulum ad turificandum. Notandum quoque, quanto excusabilius et tolerabilius sit quod necessitas cogit, quam quod voluntas praesumit. Nam quamvis Saul necessitate compellente holocaustum optulerit, non tamen Dominum aut prophetam sic exacerbavit, ut omnino derelictus esset ab eis, quia postea multis eum triumphis Dominus clarificavit, et propheta multotiens illum visitavit, salutavit et in sermone Domini ad [eum^c] Amalech deletum ire praecepit. Ubi autem voluntate id praesumpsit, statim ab eo spiritus Domini bonus recessit, spiritusque Domini malus eum exagitare coepit, nec postea victoriam habuit neque Samuelem vidit.

CAPUT XV.

Quanta flagella premant principes cum populis pro praesumptione sacerdotalis officii.

Quod necesse est attendant christiani principes et sacerdotalis officii quippiam sibi praesumere cessent, ne non tantum simplicem, sed duplicem quoque confusionem sicut diploidem induant. Neque enim Deus ultionum dominus, Deus ultionum fortis et zelotes tantum nefas inultum praetermittere solet, sed aut in praesenti saeculo aut in futuro aut certe in utroque vindicare. Proinde attendant bella externa, seditiones internas, gentem super gentem, regnum contra^d regnum, terrae motus magnos per loca, terrores de caelo et tempestates, pestilentias et fames, quae sine intermissione christianos conturbant, et ante haec omnia iniecissemus manus apostolis Dei et ministris, et vel

a) mandatum c. b) sic c. c) deest c. d) intra c.

Ps. 93, 1.
Exod. 20, 5.

cf. Luc. 21,
9—12.

tot flagellis correpti tandem cognoscant, ne forte etiam post flagella mortem perpetuam incurrant. Super haec attendant, quia cum in Francorum terra reges ex genere prodeant, quis regum a centum et amplius annis recolitur in filiis suis vel usque in quartam generationem regnasse? Siquidem Ottones, prae omnibus ante se regibus sacerdotalis officii praesumptores, vix attigere tertiam. Post quos primus Heinricus nullam. Quod et in aliis regnis et principatibus contigisse, qui disquisierit, invenire poterit. Et tamen mirabili caecitate arbitrantur huiusmodi principes se obsequium praestare Deo, si ex pecuniis vel praediis taliter acquisitis construant novas ecclesias vel alia pia loca, cum non solum nil eis prosit, sed plurimum quoque obsit, sicut ex verbis beati Gregorii superius¹ monstratur satis. Et revera quid prodest principibus mille ecclesias destruere et unam construere exemplo principum illorum, quos praenominavimus, qui de spoliis multarum ecclesiarum et praesertim provinciarum miserae Italiae duos² episcopatus construxere, ut vel sic humano iudicio approbarentur, qui divino reprobantur; et quasi magnum aliquid fecerint, nomine tenus iuri tradiderunt apostolicae sedis³, cum sibi tamen et successoribus suis omne dominium inde detinuerint. Nimirum sive isti sive quicumque imitatores eorum alii aut fallunt aut falluntur, si credunt principi apostolorum contra suam in Symonem magum sententiam tales oblationes vel pecunias iam posse placere, quasi eum poenituerit suae prioris sententiae. Et cur non perpendunt non esse suum ecclesias Dei facere, sed factas defendere. Ad hoc enim gladium a Christi sacerdotibus accipiunt, ad hoc inunguntur, ut pro ecclesiarum Dei defensione militent et, ubicunque opus est, pugnent, non ut ecclesias instituant et vel eas vel aliquid earum sanctificent aut praesumant. Quodsi alicubi aedificanda sunt ovilia intellectualibus ovibus, sint pastoribus earum devoti et strenui adiutores, non ut aliarum lacte et lanis, sed tantum illarum quarum interest aedificentur: *Qui enim*, ut sapiens ait, *aedificat domum suam impensis alienis, quasi qui colligat lapides suos in hieme*. Et certe quanti penditur hoc a Deo et sanae mentis hominibus, si solus helemosinae gratia quilibet divitem vel mediocre spoliaret aut occidat quemlibet hominem, ut^a nudum vestiaret aut moribundum vivificet? Et quanto laudabilior foret, si miseros neglegeret, quam ut eis misereretur taliter? Quapropter saeculariter potentes, ne potenter tormenta patiantur, inter alia ecclesiastica sacramenta caveant anulis et virgis ecclesiasticis quemlibet insignire, scientes hoc non sui officii, sed sacerdotum esse. Ipsi enim ut servi domestici iuxta euangelicam parabola^b iussu patrisfamilias prodigo filio revertenti proferunt stolam primam, id est catecizant; ipsi eum induunt, id est baptizant; ipsi calciamenta imitationis priorum patrum in pedibus eius, ipsi multo magis anulum praedicationis seu ecclesiasticae desponsationis dant in manu eius. Quorum enim non est baptizare et praedicare, multo minus est anulum dare, quo specialius commendatur praedicatio et magisterium rectorum ecclesiae, quorum est etiam vitulum saginatum adducere et occidere, sacramenta scilicet corporis et sanguinis Christi familiae eius epulaturae praeparare. Quodsi principes saeculi mercedi animarum suarum in defensione et procuracione ecclesiasticarum personarum et facultatum cupiunt prospicere, per sacerdotes sacerdotales vices, habitacula et sumptus conservari suffragentur, ubicunque ecclesiasticus status incolomis invenitur, exemplo sanctissimi regis David, qui, ut sacerdotalibus sortibus sacerdotum tunc incolome per congrua et debita officia Domino disponderetur, institit et de hostium Domini manubiis sui iuris facultatibus ad templum Domino aedificandum expensas Salomoni filio providit et praeparavit, sicut finis libri primi Paralipomenon enucleatius ostendit.

a) et c. b) iussa c.

1) L. I, c. XIII. 2) *Magdeburgensem et Babenbergensem*. 3) *Unus episcopus Bambergensis ab Henrico II. constructus apostolicae sedi traditus est*. V. Ficker, 'Vom Reichsfürstenstande' I, p. 278.

Libelli de lite. I.

CAPUT XVI.

De studio sanctorum regum erga divinum cultum et remuneratione
et vindicta plebium.

Nichilominus ubicumque ecclesiasticus status et divinus cultus imminutus est aut annullatus, zelo et modo regis Iosiae ad recuperandum et vindicandum accingantur ⁵ piaque devotione sacerdotes eius, etiamsi suum negligere officium non timeant, exemplo Ezechiae humiles piis querelis et admonitionibus aggrediantur. Sic enim de illo in ^{2. Par. 29, 3-11.} altero Paralipomenon libro refertur: *Ezechias anno et mense primo regni sui aperuit valvas domus Domini et instauravit eas, adduxitque sacerdotes atque levitas et congregavit eos in plateam orientalem dixitque ad eos: 'Audite me, levitae, et sanctifica-* ¹⁰ *mini. Mundate domum domini Dei patrum vestrorum, auferte omnem immunditiam de sanctuario. Peccaverunt patres nostri et fecerunt malum in conspectu domini Dei nostri, derelinquentes eum. Averterunt facies suas a tabernaculo Domini et praebuerunt dorsum. Clause- runt hostia, quae erant in porticu, et extinxerunt lucernas incensumque non adoleverunt et holocausta non optulerunt in sanctuario domino Deo* ¹⁵ *Israel. Concitatus est itaque furor Domini super Iudam et Hierusalem, tradiditque eos in commotionem et in interitum et in sibilum, sicut ipsi cernitis oculis vestris. En corruerunt patres nostri gladio, filii nostri et filiae nostrae, et coniuges captivae ductae sunt propter hoc scelus. Nunc igitur placet mihi, ut ineamus foedus cum domino Deo Israel, et avertat a nobis furorem irae suae. Filii mei^a, nolite negligere. Vos* ²⁰ *elegit Dominus, ut stetis coram eo et ministretis illi, colatis eum et cremetis incensum'. Cuius devotioni non suffecit solos sibi subditos corrigere, verum et extraneos admonere,* ^{ib. 30, 6-9.} *sicut inibi post pauca subditur: Perrexerunt cursores cum epistolis ex regis imperio et principum eius, et in universum Israel et Iudam iuxta id, quod rex praeceperat, prae-* ²⁵ *dicantes: Filii Israel, revertimini ad dominum Deum Abraham, Ysaac et Iacob, et revertetur ad reliquias, quae effugerunt manum regis Assiriorum. Nolite fieri sicut patres vestri et fratres, qui recesserunt a domino Deo patrum suorum, et tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis. Nolite indurare cervices vestras sicut patres vestri, tra-* ³⁰ *dite manus Domino et venite ad sanctuarium eius, quod sanctificavit in aeternum. Servite domino Deo patrum vestrorum, et avertatur a vobis ira furoris eius; si enim vos reversi fueritis ad Dominum, fratres vestri et filii habebunt misericordiam coram dominis suis, qui illos duxere captivos, et revertentur in terram hanc. Pius enim et clemens est dominus Deus vester et non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum. Et quid plura? Bene et feliciter principari cupientibus efficiunt ad suam suorumque salutem acta et dicta salutaria regis istius, cuius industria sic Deo placuit,* ³⁵ ^{4. Reg. 19, 35. ib. 20, 6. Ps. 54, 24.} *ut una prece CLXXXV milia hostium suorum interimeret atque sibi XV annos vitae moriturus impetraret, cum viri sanguinum et dolosi dies suos non dimidient. Denique David in sua pietate et iustitia sibi in semine suo acquisivit sedem regni in saecula. Porro nec Ieroboam nec successorum suorum quisquam excepto Hieu ad tertiam gene-* ⁴⁰ *rationem pro sua impietate iniustitiaque pervenit, quin potius mingens ad parietem non est derelictus ex aliquorum posteris. Attendant hoc principum consilarii et laterales, attendant hoc eorum plebes nec se putent principum suorum praesumptionis expertes, sed noverint se per omnia culpae eorum participes, immo auctores. Denique accipiter, licet conetur, sine pennis et plumis non praedatur. Unde rectore, qui unus est, delinquente innumera populi multitudo prosternitur et flagellatur saepe, quia nil tale sine* ⁴⁵ *favore seu suffragio eorum potuit efficere. Timentes enim vel amantes hominem magis quam Deum non solum favent male facientibus dominis, sed insuper ex malitia eorum audaciam sumunt et in quos possunt superbiunt et insurgunt. Qui si unanimes prava*

a) Fili mi c.

conantibus obsisterent et reclamarent, sicut nonnunquam pro suis incommodis seu commodis, vel sicut pro accepta vel sibi promissa ab aliquibus pecunia solent, facillime suos principes et maiores a malo revocarent. Denique nisi principibus sacerdotum turba clamoris sui improbitate favisset, Pylatus dominum Iesum relaxasset, nec suum
 5 velle ipsi principes ex captione Domini complerent. Sed esto necessitate inbelle et vile vulgus qualemcumque^a principum voluntatem sectantur, vel caveant, ne ipsa necessitas fiat eis male agendi voluntas simul et libertas; quos^b si debent ab omnium hominum laesione refrenare, multo magis ab ecclesiasticarum rerum praesumptione, recolentes, quia, *si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Deum pec-*
 10 *caverit, quis orabit pro eo?* Nec non recolant, quia plebes numerosius, et aliquando earum principibus temporalem poenam evadentibus, puniuntur, quia plures ipsae sunt, principes vero pauciores, vel quia ab ipsis tanquam a suis radicibus praesumptio et nequitia principum maxime procedit. Hinc est, quod Pharao cum omni suo populo interiit, Bethsamitarum quoque LXX viri et L^c plebis, quod arcam Dei viderint; quod-
 15 que David, qui dinumerare populum iusserat, evadente, LXX milia hominum ab angelo
 tribus diebus caesa sunt. Et notandum, quod in causa divina specialius offendendo principes cum populo suo interierint, in humana autem delinquendo principes populo caeso evaserint.

1. Reg. 2, 25.

1. Reg. 6, 19.

2. Reg. 24, 15.

CAPUT XVII.

20 De meritis Israelis et Iudae in typo hereticorum et catholicorum.

Sed quia exemplis Israelitarum principum et plebium deterrendos simul et invitandos nostri temporis principes et populos aliqua ex parte curavimus, superest, ut qui cupit duorum iam populorum, Israelis scilicet atque Iudae, dinoscere, quanti apud Deum eiusque veros Israelitas habeatur oratio et operatio, revolvat prophetas et specialius
 25 Osee et Amos, tum Abiam regem Iudam vice et voce catholicorum adversus Ieroboam et suos procul dubio hereticos proclamantem talia: *Audi, Ieroboam et omnis Israel, num ignoratis, quod dominus Deus Israel dederit regnum David super Israel in sempiternum ipsi et filiis eius pactum salis?* Et post pauca: *Nunc ergo vos dicitis, quod*
 30 *populi multitudinem atque vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in deos^d, et eiecistis sacerdotes Domini, filios Aaron atque levitas, et fecistis vobis sacerdotes sicut omnis populus terrarum. Quicumque venerit et initiaverit manum suam in tauro et in bubus et in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii. Noster autem dominus Deus est, quem non relinimus, sacerdotesque ministrant Domino de filiis Aaron*
 35 *et levitae sunt in ordine suo. Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies mane et vespere et thimiam iuxta legis praecepta confectum, et proponuntur panes in mensa mundissima, estque apud nos candelabrum aureum et lucerna eius, ut accendatur ad vesperum. Nos quippe custodimus praecepta domini Dei nostri, quem vos reliquistis. Ergo in exercitu nostro dux Deus est et sacerdotes eius, qui clangunt*
 40 *tubis et resonant contra vos. Filii Israel, nolite pugnare contra dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit.* Hinc si quis typum sacerdotii hereticorum in populo Israelitico a Iuda separato prudenter consideret, quid dogmata et ordinationes eorum efficiant, luce clarius intellet. Sic enim inde in quarto libro Regum legitur: *Translatus est Israel de terra sua in Assyrios usque in diem hanc. Adduxit autem*
 45 *rex Assyriorum de Babylone et de Cutha et de Ahlat et de Emath et de Serpharvaim et collocavit eos in civitatibus Samariae pro filiis Israel, qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus eius; cumque ibi habitare coepissent, non timebant Dominum, et immisit eis Dominus leones, qui interficiebant eos; nuntiatumque est regi Assyrio-*

2. Par. 13, 4. 5.

ib. 8—12.

4. Reg. 17, 23, 29.

a) qualemcumque c. b) quas c. c) supple milia. d) video c.

rum et dictum: *Gentes, quas transtulisti et habitare fecisti in civitatibus Samariae, ignorant legitima Dei terrae, et immisit in eis Dominus leones; et ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terrae*. Praecepit autem rex Assyriorum dicens: *Ducite illuc unum de sacerdotibus, quos inde captivos adduxistis, et vadat et habitet cum eis et doceat eos legitima Dei terrae*. Igitur cum venisset unus de sacerdotibus 3 his, qui captivi ducti fuerint^a de Samaria, habitavit in Bethel et docebat eos, quomodo colerent Dominum. Et unaquaeque gens fabricata est deum suum, posueruntque eos in fanis excelsis, quae fecerant Samaritae, gens et gens in urbibus suis, in quibus
 1b. 32—34. habitabant, et nichilominus colebant Dominum. Et cum Dominum colerent, diis quoque suis serviebant iuxta consuetudinem gentium, de quibus translati^b fuerant Sama- 10 riam; usque in praesentem diem morem secuntur antiquum. Non timent Dominum neque custodiunt ceremonias eius et iudicia et legem et mandatum, quod praeceperat
 1b. 41. Dominus filiis Israel. Fuerunt igitur gentes istae timentes quidem Dominum, sed nichilominus et idolis suis servientes, nam filii eorum et nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt usque in praesentem diem. Quae utique res gesta hereticos, quorum typus 15 est, insinuat Deum timere nec timere, colere nec colere. Denique quamvis legem Moysi se habere et observare seque Deum adorare et timere iactent, usque in hodiernum diem non contutur Iudaei Samaritanis, quorum duorum religio qualis sit, Domi-
 1oh. 4, 22. nus in euangelio Samaritanae ostendit dicens: *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudaeis est*. Unde et magistris illorum Saduceis 20
 Matth. 22, 29. resurrectionem mortuorum evacuare quaerentibus ait: *Erratis nescientes scripturas neque virtutem Dei*. Quos cum exemplo de Abraham, Isaac et Iacob proposito confu-
 Marc. 12, 27. tasset, subiunxit: *Vos ergo multum erratis*. Qui quantum aberraverint, quantumque
 Act. 23, 8. Pharisei praecucurrerint, liber Actuum apostolorum sic aperit: *Saducei dicunt non esse resurrectionem neque angelum neque spiritum; Pharisei autem utrumque confi- 25 tentur*. Unde ab ipsis Saducei daemonium habere perhibentur.

CAPUT XVIII.

De differentia sacerdotii catholicorum et hereticorum, et de primitiis symoniarum.

Praeterea quantum catholicorum sacerdotes, licet male viventes, differant ab here- 30 ticis, hinc colligitur, quod imminente Babilonica captivitate a sacerdotibus Dei cultoribus
 2.Mach.1,19. ignis altaris in puteo absconditus post LXX annos a Neemia etiam sub aqua et in aqua vixisse cum lignis sacrificioque superposito deprehenditur; qui iuxta legem altari restitutus holocaustorum iugiterque fatus opera religiosorum sacerdotum a diebus Cyri regis Persarum non defecit usque regnum Antiochi, qui procul dubio typus fuit anti- 35 christi, cuius prophetae habentur heretici; quorum sicut primi, sic et maximi in utroque testamento sunt symoniani. Quod non solum ex aliis scripturis, sed etiam ex Machabeorum comprobatur gestis. Siquidem typus antichristi Antiochus sacerdotium Iudaeorum Iasoni typum Symonis magi praeferenti vendidit primus. Quod sic ibidem
 1b. 4, 7—10. refertur: *Post Seleuci vitae excessum cum suscepisset regnum Antiochus, qui nobilis 40 appellabatur, ambiebat Iason, frater Oniae, summum sacerdotium, adito rege, promittens ei auri talenta LX et CCC et ex redditibus aliis talenta LXXX, super haec promittebat et alia CL, si potestati eius concederetur gymnasium, et ephoebian sibi constitueret et eos qui in Hierusolymis erant Antiochenos scriberet; quod cum rex annuisset, et optinuisset principatum, statim ad gentilem ritum contribules suos transferre coepit.* 45
 1b. 13. 14. Et post pauca: *Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam et profectus gentilis et alienigenae conversationis propter impii et non sacerdotis Iasonis nefarium et inauditum scelus, ita ut sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent. Videsne symoniaca heresi etiam Iudaicum sacerdotium sic destructum, ut pro scelere*

a) sic c.; fuerant Vulg. b) translata c.

venditionis et emptionis ad incrementum gentilitatis sit translatum? In quo evidenter ostenditur symoniacam heresim seminarium et propagationem esse non christianitatis, sed gentilitatis. Neque enim symoniacus aliud efficere aut velle potest, nisi ut tributes suos, utique christianos, ad gentilem ritum transferat, quod certe nefarium et in-
 5 auditum scelus esse constat. Unde idem Iason non sacerdos, sed impius arguitur, quo nomine paganus proprie ostenditur. Simulque considera, quod hac prima conspiratione symonianorum, Antiochi scilicet, Iasonis atque Menelai, qui de tribu Benjamin natus ^{2.Mach.5,14.} pecunia praefato Iasoni summum sacerdotium extorserat, LXXX^a Iudaeorum in Hierusalem caesa, XLII^a vineta non minus fuerunt venundata. Tunc quoque Antiochus
 10 Menelao ductore tanquam antichristus ducibus symonianis templum, quod cum sacramentis suis portendebat catholicam ecclesiam et sacramenta eius, ingressus ^{1. Mach. 1, 23. 24.} *accepit altare aureum, candelabrum luminis et universa vasa eius, mensam^b propositionis, libatoria, fialas, mortariola aurea, velum, coronas et ornamentum aureum, quod in facie templi pendebat, et comminuit omnia*, iubens deinde templum contaminari et cognomi-
 15 nari Iovis Olympi. *Et accepit argentum et aurum^c et vasa concupiscibilia et thesauros occultos, quos invenit, et sublati omnibus abiit in terram suam.* Quae utique singula illius templi ornamenta praefigurabant ecclesiae sacramenta, sicut orthodoxorum patrum multiplicia testantur scripta. Ex quibus ornamentum aureum, quod in facie templi erat, titulum fidei, qua Dei esse cognoscimur, et qua ad Deum intratur, aperte significabat.
 20 Quae profecto per hereticos ab antichristo comminuta et captivata^d in comminatione et captivatione illius ornamenti aurei praemonstratur; qua captivata repellit Dominus tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus, traditque^e in captivitatem virtutem eorum et pulchritudinem eorum in manus inimici et concludit in gladio populum suum et hereditatem suam spernit. Iuvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non lamen-
 25 tantur. Sacerdotes eorum in gladio cadunt, et viduae eorum non plorantur. Quare hoc? Quia secundum lamentantem Hieremiam reppulit Dominus tabernaculum suum, ^{Thren. 2, 7.} maledixit sanctificationi suae. Unde nec ipsum templum iam cognominatur Domini, sed Iovis Olympi, ut indicetur principi aeris huius cessisse, quicquid visibilium sacramentorum in illo solebat esse Domini. Sed tanti auctor sceleris Iason, a Menelao ex-
 30 pulsus sacerdotio, *fugiens de civitate in civitate^f, omnibus odiosus, ut refuga legum execrabilis, ut patriae et civium hostis et qui multos de patria expulerat, peregre periiit; et qui insepultos abiecerat multos, et ipse inlamentatus et insepultus abicitur, sepultura neque peregrina usus neque patrio sepulchro participans.* Cuius supplantator Menelaus post caedem sanctissimi sacerdotis Oniae aliorumque multorum sanctorum a fratre
 35 suo Lysimacho supplantatur, non multo post iuxta aerarium templi seditione populari interempto. Quem sacrilegum scriptura astruit, non solum quia pecunia sacerdotium ^{ib. 4, 38. 42.} optinuit, sed quia insuper sacra vasa et supellectilem sanctuarii furto exportavit; quod scelus symoniacorum specialius esse nemo ambigit. Non solum enim sacerdotium emtum ire aggrediuntur, sed quicquid ecclesiis Dei superesse potuit diripiunt et furan-
 40 tur. Nec venditor quoque impunitus evasit, qui insanabili et invisibili plaga percussus, vermibus consumptus atque foetore exercitui eius sibique intolerabili repletus, peregre ^{ib. 9, 9.} miserabili obitu est defunctus in montibus, utputa typus eius, quem in monte sancto iuxta Danielis prophetiam spiritu oris sui interficiet dominus Iesus.

CAPUT XVIII.

45 Qualiter ipsi sacerdotes sub lege communionem impiorum vitaverint et ab eis contaminata purificaverint.

Ecce si sic perierunt tunc pseudoprophetae et pseudochristi symonianorum etiam sub umbra legis Moysi, putamusne, qualiter pereunt nunc sub veritate euangelii Iesu

a) *supple* milia. b) *mensa* c. c) *aureum* c. d) *captivita* c. e) *tradiditque* c. f) *sic* c.

Christi? Quorum communionem quanto suorum corporum periculo facultatumque dispendio Mathathias et filii eius nonnullique alii devitant, in libris Machabeorum cognoscere possunt qui voluerint. Siquidem multa hominum milia utriusque sexus non tantum in civitatibus, verum et in montanis et solitudinibus glorioso tunc martyrio pro lege Dei, quam zelabant, coronata sunt. Quo zelo Mathathias quoque sacerdos et filii eius quinque relinquentes quaecunque habebant in civitate, fugerunt in montes et secesserunt in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus agebant et foeni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis. Et in quo iam isti adhuc in Iudaismo minus sanctis patribus nostris in christianismo communionem hereticorum vitarunt? Simul quoque consideremus, quia, donec sacerdotium Iudaeorum vigit, nulla utensilia vel pecunia templi angelicis excubiis defensi potuere diripi aut captivari, quamvis id obstinato animo Eliodorus sub Onia pontifice aggressus fuerit. Quod sine aliqua vindicta constat tunc effectum, ubi sacerdotium venditum vel a non sua tribu^a fuit praesumptum. Nec minus considerandum est in facto legitimorum sacerdotum illius temporis, quanto studio et qualiter a catholicis expianda sint, quae contaminata invenerint ab hereticis. Sic enim inhibi docemur super his: *Elegit Iudas sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, et mundaverunt sancta et tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. Et cogitavit de altari holocaustorum, quod profanatum erat, quid de eo faceret; et incidit illi consilium bonum, ut destrueret illud, ne forte esset illis in obprobrium, quia contaminaverant illud gentes; et demoliti sunt illud et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoad usque veniret propheta et responderet de eis. Et purgato templo acceperunt lapides integros secundum legem et aedificaverunt altare novum secundum illud, quod fuerat prius, et aedificaverunt sancta, et quae intra domum intrinsecus et aedem et atria sanctificaverunt. Et fecerunt vasa sancta nova et intulerunt candelabrum et altare incensorum et mensam in templo et incensum posuerunt super altare et accenderunt lucernas, quae super candelabrum erant, et lucebant in templo. Et posuerunt super mensam panes propositionis et appenderunt vela, consumatisque omnibus ante matutinum surrexerunt. Et de ignitis lapidibus igne concepto optulerunt sacrificium secundum legem super altare holocaustorum novum, quod fecerunt; quibus actis rogabant Dominum prostrati in terram, ne amplius malis talibus inciderent, sed et si quando peccassent, ut ab ipso mitius corriperebantur et non blasphemis aut barbaris nationibus traderentur. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purgationem fieri XX^a et quinta novi mensis Casleu, et cum laetitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum. Et decreverunt communi praecepto et decreto universae genti Iudaeorum omnibus annis agendum per dies VIII. Et ornaverunt faciem templi coronis aureis et scutulis et dedicaverunt portas et pastoforia et imposuerunt eis ianuas, et facta est laetitia in populo magna valde. Et aversum est obprobrium gentium. Quas legalis umbrae lineas euangelica recto pede resculpit veritas, dum paene eodem modo catholici patres pro re et temporis sui qualitate expiant contaminatas ab hereticis ecclesias, quod studii nostri erit alio¹ loco evidentibus demonstrare exemplis. Attamen et illud interim consideretur, quod ante primam captivitatem sub sacerdotibus, quamvis male viventibus, nec altare Domini nec utensilia eius nec ignis sint penitus innovata, sed ab idolatriae sordibus reliquisque contaminationibus per manus legitimorum sacerdotum sola aqua expiationis purificata. Quod secus factum esse post captivitatem occasione sacerdotii venalis superius ostenditur satis, in tantum ut lapides quoque sancti quondam altaris inde remoti fuerint, ignisque novus conceptus ex ignitis lapidibus fuit, cum a sacerdotio Aaron usque ad perfidum Iasonem ignis ab altari holocaustorum non defecerit, nec abominandum idolum desolationis super illud regum quisquam aedificaverit.*

a) trib⁷ c.

1) Scil. c. XLIV. huius libri.

Quae tertia iam reconciliatio altaris et templi per aliquot legitimos sacerdotes, qualis Christi praecursoris genitor Zacharias etiam regnante Herode extitit, conservata fuit, donec iam praedicante domino Iesu Christo Annas et Cayphas non solum venale, sed et annuale sacerdotium sua ambitione et pecunia rursus effecerunt. Quorum suique
 5 similium negotio domus orationis spelunca latronum fuerat facta, protestante Domino: *Matth. 21, 13.*
 quos paulo post in cruce tanquam in throno pontificali exaltatus damnavit et inrecup-
 rabiliter deposuit, dum velo templi a summo usque deorsum per medium scisso omnia
 illorum sacramenta denudavit, eorum sacerdotium cum omnibus suis cerimoniis et lege
 spiritualiter ad se et ad suos coheredes velut ad tribum Iudam nomen eius confiten-
 10 tem transtulit, reprobatis illis, qui eum negarunt exclamando: *Non habemus regem nisi* *Ioh. 19, 15.*
Caesarem. Denique quicquid sacerdotalis officii postea tam ab illis quam ab eorum
 similibus et sequacibus praesumptum illic et actum fuit, diaboli et non Dei cultus ex-
 titit, iuxta quod beatus^a papa et doctor Leo asserit, reclamantibus quoque potestatibus
 angelicis et dicentibus: 'Transeamus ab his sedibus'. Sic iugi sacrificio ablato, usque in
 15 finem perseverat inibi abhominatio et desolatio, secundum quod beatus Ieronimus¹ de
 tribus et quatuor sceleribus quarundam disserens nationum ait: *Amos propheta in eas*
gentes, quae lectione eius comprehensae sunt, ob eas causas, quas memorat, affuturam
iram Dei denunciat. Et quia in sequentibus ait: 'in tribus impietatibus et super quat- *Amos 1, 3.*
tuor non convertam eum', tertio peccatorum indulgentiam Deum dare posse significat;
 20 *quem quarto eadem peccata committentibus nec poenitentiam nec indulgentiam daturum*
denunciat. Nam per ignis similitudinem, quem in praedictas gentes mittendum prae-
dixit, gravem et irrevocabilem Dei iram animadversionemque voluit demonstrare. Quo
 tanti viri testimonio expergiscantur symoniani et discant, quanto minus sint ipsi con-
 vertendi, qui non solum ter aut quater, sed etiam centies aut millies committunt eadem
 25 scelera inpraetermissee negotiando de Spiritus sancti gratia. Quae quamvis graviter
 punienda sint in emptoribus, multo tamen gravius in venditoribus, quia evenit nonnum-
 quam, ut emptor emendo nonnisi semel delinquat, dum denuo cuilibet vendere quod
 accepisse putatur recusat. Venditori autem quae gratia remanet, aut quae ira non
 imminet, qui nonnisi vendere solet? Sed ne de aliis tantum sceleribus et non de
 30 symoniaca heresi dictum putetur, attendamus, quid de Israel, cuius ambitio in typo
 hereticorum regnum bipertitum effecit, ab eodem propheta dicatur, et sole clarius cer-
 netur illorum prius negotium, quo inique vendunt, et alterum, quo sibi linguas correpto-
 rum quasi prophetarum iniquius redimunt. Ait enim: *Haec dicit Dominus: Super tri-*
bus sceleribus Israel et super quattuor non convertam eum, pro eo quod vendiderit *Amos 2, 6*
argento iustum et pauperem pro calciamentis; et super vestimentis pigneratis accubue-
runt iuxta omne altare, et vinum damnatorum bibebant in domo Dei sui. Et susci-
 35 *tavi de filiis vestris in prophetas et de iuvenibus vestris in Nazareos, et propinabitis^b*
Nazareis vinum et prophetis mandabitis^b dicentes: Ne prophetetis.

CAPUT XX.

40 De periculo sacerdotum et indisciplinata ambitione clericorum
 nostri temporis.

Sed ve, ve vobis sacerdotibus et clericis, quia nos ipsi audaciam et gladium ad
 praesumendum et invadendum ecclesiastica subministramus laicis, quae nec praesume-
 rent nec invaderent, nisi aut nostra neglegentia aut favor eos ad id animaret. Nempe
 45 cum simus canes caelestis patrisfamilias, non solum nullo libero et continuo latratu,
 nullo acri morsu inportuni a peculio et caulis eius raptores arcemus, quin potius muti,
 perditis obsecrationum linguis aut repressis redargutionum dentibus, vocibus et caudis

a) post suppl. c. b) propinabatis — mandabatis c.

1) Cf. Comment. in Amos l. I, c. 1, v. 5, Opera col. VI, 228; sed verba allegata non inveni.

velud inertes canes penitus demissi improba et caeca adulatione ad rapiendum invitamus. Nec aliquo timore seu amore Domini nostri offensam incurrere cavemus nec instar damnosi canis praecipitandos nos in rapacem caribdim ultimisque suppliciis obruendos recolimus. Sed quod adhuc plus dolendum est, familiae dominicae efficimur terribiles et raptoribus mites. Insuper tantus stupor nos obsidet, ut credamus laicorum⁵ esse quod nostrum est. Inde est, quod nonnulli nostrum caeca ambitione ducti, quo maxime malo intra Italiam laboramus, postpositis ecclesiasticis rectoribus, quorum tantummodo interest, certatim palatia nec requisiti nec vocati irrumpunt, saeculares potestates impudenter adeunt, censum patrimoniorum suorum et facultates principibus eorumque familiaribus adhaerendo et obsequendo expendunt, ut vel sero aliquam ecclesiasticam dignitatem venentur post diuturnas, maximas et continuas angustias, quas insanissima patientia diebus et noctibus perferunt, patientes exilii, inediae, alboris et vigiliarum supra modum. In quo nimirum detestabiliores ambizioso Catilina sunt habendi, qui patriae parricida ob consulatus ambitionem non rennuit fieri. Quodsi ille terrenae dignitatis appetitu terrenum et paganum regnum inquietando et confundendo parricida¹⁵ dictus et habitus est, quia etiam cum interitu urbis, qua editus fuerat, principari temptavit, ubi patres conscriptos suae ambitioni refragari sensit: qui, putamus, dicendi et habendi sunt, qui sua ambitione caeleste et christianum regnum, ecclesiam scilicet matrem suam, confundunt et interimunt, contradicente illis ipso regum rege Christo omniumque venerabilium patrum praeteritorum et praesentium concilio? Quos quis²⁰ dubitabit dicere supra modum symonianos, qui non solas pecunias, sed semet ipsos insuper in talibus negotiis expendunt? Siquidem tolerabilius est illis, qui simul et semel et in uno suoque loco emunt quod quaerunt, quam qui particulatim et multotiens diebusque vitae suae peregrinando atque discurrendo de loco ad locum. Qui tandem nullo suo merito, sed solo obsequio aut humana gratia dignitatem a saecularibus²⁵ adepti, quam debuerant, si bene in ecclesiis suis militassent, per ecclesiasticos adipisci, in labores eorum tyrannico furore introeunt. De talibus ecclesia, scilicet clerus et

Osea 8, 4. *populus cuiuscunque civitatis, conquerendo et eiulando dicere cum Domino potest: Ipsi regnaverunt et non ex me, principes extiterunt, et non cognovi.* Neque tamen haec dicendo illos incusamus, qui suae egregiae indolis publicaeque utilitatis causa invitatione³⁰ et petitione principum atque suorum licentia vel praecepto rectorum in terreno palatio conversantur et deserviunt atque nonnumquam ab ecclesiis rectore privatis nec aliquem suorum, qui proficue succedat, habentibus expetiti regimen suscipiunt; nec dicendi sunt labores aliorum invasisse, sed fratribus in labore deficientibus accurrisse. Et quod laudabilius est, profectum suum suae debitum ecclesiae, cuius stipendiis et in qua milita-³⁵ runt, periclitantibus aliis ecclesiis caritative impendunt nec dignitatem, quae eis ut emeritis in ecclesia sua vel patria debebatur, attendunt. Tales profecto tanto magis

Philip. 2, 21. *sunt reverendi, quanto non sua quaerunt, sed Christi; quibus sane bonisque omnibus iniuriam faciunt, immo omnipotentis voluntati, in cuius ditione cuncta sunt posita, resistunt, quicumque ob hoc importunos se impudentesque ingerunt; quorum indisciplina-⁴⁰ torum et girovagorum tanta est multitudo, nec tantum nobilium et litteratorum, quantum et ignobilium atque inlitteratorum, ut ecclesiis claustrisque vacuefactis et vacantibus palatia domusque saecularium vix iam capere sufficiant examina clericorum. In quibus nonnulli inveniuntur, qui ecclesiasticos honores non tantum clericali officio, quantum medicinali aut scurrili seu gnatonico aucupantur. Mentior, si non plures eiusmodi⁴⁵ promeruit Italia, quos nulla promovit morum aut litteratorum gratia, sed aut scurrilitas vel fallax adulatio seu, quod excusabilius putatur, sola medicina. Quibus cum nullus christianorum communicare debeat, ut vere acephalis et sine suorum rectorum litteris et permissu vagantibus, insuper regimen ecclesiasticum committitur, quod tandem adepti non solum tamquam indisciplinati et stulti confundunt et dissipant, sed etiam tanquam⁵⁰ libidinosi multimoda fornicatione et foeditate incestant.*

CAPUT XXI.

De praecipuo malo Italiae et de quodam vano episcopo et officio
sacerdotum, principum et plebium.

Talibus utique ordinationibus cum nonnullae provinciae sordeant, tum praecipue
5 Italia, in quam huiusmodi solet confluere sentina, quae non solum suo foetore navigare
ad regnum caelorum cupientes aegrotare compellat, sed insuper pondere demergat.
Nimirum tales tardissimi ad bene audiendum tardioresque ad bene vivendum, cum sint
promptissimi ad loquendum et exercitatissimi ad adulandum, aures principum simplices
et ex sua natura alios aestimantes callida fraude decipiunt eorumque recta studia de-
10 pravant. Siquidem prudentia carnis, quae legi Dei ut eius inimica subici non potest,
inflati atque nunc simulare moxque dissimulare quodlibet periti verisimilibus argumen-
tationibus et intercessis sanis Christi sanctorumque patrum sententiis abutuntur ad per-
suadendum, sicque nunc mimica levitate festivi, nunc philosophica gravitate severi, nunc
saeculari urbanitate lepidi, nunc pecuniaria largitate importuni, velut alter sceleratus
15 et multiformis Protheus ipsi quoque versipelles, ad suum arbitrium violenti et, quod
gravius est, blasphemi reflectunt quicquid apud Deum et homines constabat ecclesiae
sanctae utile et honestum. Mirantes enim personas quaestus causa^a inter alia sua
deliramenta et praestigia, quibus tanquam novo aucupio incautos illaqueant, patulis et
avidis auribus principum mundanam potestatem maximeque imperatoriam regiamque
20 potentiam supra modum magnificant et ecclesiasticam dignitatem attenuant. Et quia
vicissitudo est omnium rerum sub sole, ut aliquando proficiant, aliquando deficiant, se-
cundum exteriorem profectum aut defectum ecclesiasticae causae meritum et potentiam
sacerdotalis dignitatis aestimant, ut modo ei velut lunae solem saeculares potestates
praeponant, modo velut soli alterum solem apponant, modo — quod tamen rarissime fit —
25 in solo filiationis nomine velut filium patri supponant. Quod impurae et improbae
adulationis figmentum diebus nostris sic praevaluit, ut aliquis huiusmodi parasitorum
ad confusionem sanctae ecclesiae suamque perditionem dictus episcopus popularem
favorem sic sibi conciliare solitus esset: 'Papa, inquam, Romanus est Pater, imperator
Filius, ego autem, qui inter ipsos duos discuro, Spiritus sanctus'. Quam blasphemiam
30 quis catholicorum ne dicam declamare, sed vel patienter audire potest? Sed caecus
adulator sibi quoque supra modum ex suae adulationis effectu placens, dum conatur ab
hominibus aestimari super id quod erat aut videbatur, duarum hereseon blasphemias
incurrisse convincitur. Ubi sua praesumptione gradus in sancta Trinitate constituit tan-
quam Arrius et tanquam Manes Spiritum sanctum se esse professus est. Quo utique
35 sacrilegio multisque aliis Deo et fidelibus eius invisus velut alter Iason peregre periit
vagus et profugus. Itaque quicumque principum quaerit hic sibi felicitatem et in futuro
beatitudinem parare, caveat talibus acquiescere. *Rex enim, qui libenter audit verba* Prov. 29, 12.
mendacii, omnes ministros habebit impios. Nec habeant Christi sacerdotes et quae ad
eos pertinent alio loco, quam quo habuit maximus Constantinus eiusque orthodoxi suc-
cessores in imperio, sicut paulo superius¹ ex parte monstratur in hoc opusculo. Unde
40 qui sacerdotalem et regalem dignitatem vult irreprehensibiliter et utiliter conferre, dicat
sacerdotium in praesenti ecclesia assimilari animae, regnum autem corpori, quia in-
vicem se diligunt et vicissim sese indigent suamque sibi operam vicissim exigunt et
impendunt. Ex quibus sicut praeminet anima et praecipit², sic sacerdotalis dignitas
45 regali, utputa caelestis terrestri. Sic ne praepostera, sed ordinata sint omnia, sacerdo-
tium tanquam anima praemoneat quae sunt agenda; regnum deinde tanquam caput sui
corporis omnibus membris praemineat et ea quo expedit praecedat. Sicut enim regum

a) causam c.

1) C. VIII. huius libri, p. 207. 2) Scil. corpori.

Libelli de lite. I.

est ecclesiasticos sequi, sic laicorum quoque reges suos ad utilitatem ecclesiae et patriae; sic ab una earum potestate populus doceri, ab altera debet regi, quarum neutra populum inconsiderate sequi. Quod sanctorum patrum auctoritas¹ sacerdotibus sic inculcat: *Docendus est populus, non sequendus; nosque, si nesciunt, quid liceat quidve non liceat, commonere, non his consensum praeberere debemus.* Porro de regibus et saeculi principibus ait²: *Principes saeculi nonnumquam intra ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi ut, quod non praevaleret sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc imperet per disciplinae terrorem. Saepe per regnum terrenum caeleste regnum proficit, ut, qui intra ecclesiam positi 10 contra fidem et disciplinam ecclesiae agunt, rigore principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam ecclesiae utilitas vel humanitas exercere non praevaleret, cervicibus superbiorum potestas principalis imponat. Cognoscant principes saeculi debere se reddere rationem propter ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina ecclesiae per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis 15 rationem exigit, qui eorum potestati sanctam ecclesiam credidit.*

CAPUT XXII.

De nociva taciturnitate sacerdotum et loquacitate adulatorum.

Haec ita esse cum nemo christianorum contradicere audeat, ve nobis sacerdotibus, quia tacemus, quia viri polluti labiis sumus. Si enim sanctissimus Ysaïas pollutionem labiorum incurrit, quia regem sacerdotale officium semel tantum attemptantem libera voce sicut Helias non redarguit nec perfecte ab ipsa pollutione purgari iuxta beati Ieronimi sententiam potuit, donec crudeliter sectus occubuit, rogo, quando nostra labia mundabuntur, qui sine intermissione principes ecclesiastica praesumentes non solum non redarguimus, sed insuper laudamus? Et talibus labiis Dominum interpellare aut nominare audemus? Et quid iuvat quotidie dicere: *Domine, libera animam meam a 20 labiis iniquis et a lingua dolosa*, et: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*? Nonne iniqua labia sunt, quae iniquitatem non arguunt vel quae aequitatem non defendunt? A quibus liberari si omnibus christianis orandum est, multo magis sacerdotibus, quibus non solum pro se, sed et pro omnibus orationi et praedicationi insistendum est, ne forte, cum multiplicaverint orationem, non exaudiat³ Deus pollutis labiis eorum offensus. *Lex enim veritatis*, ut beatus Ieronimus super Malachiam disserit³, *in ore sacerdotis est doctrina populorum, quae in sacerdote nullo debet mendacio deturpari, sed tota de veritatis fonte procedere, et ut ipse pacem habeat et ceteros pacificet, nulliusque personam accipiat in iudicio, et multos avertat ab ini-* 35 *quitate corripiens alios. 'Labia sacerdotis custodient scientiam'. Et non dixit: 'proferent', sed 'custodient', ut in tempore loquatur oportuno. 'Et legem requirant ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est' et speculator datus a Domino domui Israel.* A cuius ore requiretur doctrina et increpatio, ut, nisi annuntiaverit iusto, ne peccet, atque iniusto, ut convertatur, sanguis amborum de manu linguae illius requiratur. Qua animadversione si feriuntur labia ex solo silentio iniqua, qua putas ferientur dolosa, quae non solum reticent, quam corripere iubentur, iniquitatem, sed insuper mentiendo laborant ostendere aequitatem? Unde ve vobis, qui dicitis bonum malum et malum bonum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce et dulce 40

a) sic corrigendum esse versu Isaïae allato probatur; expediat c.

1) Caelestinus I. ad episcopos per Apuliam c. 3, Hinschius p. 561 (Jaffe nr. 371).

2) Isidorus, Sentent. l. III. Quod principes legibus teneantur c. 51, n. 4. 3) Comment. in Malach. II, Opp. VI, col. 959.

in amarum. Ve qui sapientes estis in oculis vestris et coram vobismet ipsis prudentes, qui iustificatis impium pro muneribus et iustitiam iusti aufertis ab eo. Qui enim, ut ait Salomon, dicit impio: Iustus es, maledicent ei populi, et detestabuntur eum tribus. Quos propheta cavendos denuntians ait: Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt et viam gressuum tuorum dissipant. Stat ad iudicandum Dominus et stat ad iudicandum populos. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui et principibus eius. Vos enim depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo vestra. Quod nequissimum adulationis vitium necesse est tanto animosius insectemur, quanto perniciosius omnibus pene vitiis intellegimus. Ipsum enim sacerdotalem auctoritatem, ipsum regalem potestatem et modestiam destruit, ipsum, ne Deo et hominibus debita reddantur, fasque nefasque confundit. Adulator¹ quippe blandus inimicus est, periurus principibus, quibus contra iusiurandum suum infidelis est, cum eis aut mala agere suadet aut acta improbo favore effert, ut impenitentes iram sibi in futuro thesaurizent; perniciosissimus populis, quos nec sapere nec resipiscere permittit; invisus Deo, contra quem efficax adiutor diaboli a bonis revocare et ad mala provocare homines insistit. Unde venerabilis Prosper prosa metroque eximius ait de talibus²: Adulantium linguae alligant animas in peccatis. Delectantur enim ea facere, in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur. Cuius inde epigramma tale est³:

20 *Lingua assentatrix vitium peccantis acervat*
 Et delectatum crimine laude ligat.
 Nulla sit ut lapso reparandae cura salutis,
 Blanditur sonti dum malesuadus honor.
 5 *Libera sit potius vox correptoris amici,*
 25 *Serpere nec fibris caeca venena sinat.*
 Nec credens medici verbis fallacibus aeger
 Noxia laudatae vulnera pestis amet.

CAPUT XXIII.

30 De periculo male tacentium sacerdotum et male loquentium, et de
 individua unitate divinitatis et suorum.

Itaque haec et huiusmodi quamplurima patienter audiantur, sapienter perpendantur, atque tandem, si suam alienamque perditionem evitare curant ministri Christi et maxime sacerdotes, seu timore seu amore humano caveant non solum malis, sed et bonis tacere, alioquin morientur, si vel intrantes tabernaculum Dei vel exeuntes de se sonitum non reddiderint. Nichilominus ministri diaboli, parasiti et ventriloqui maximeque erronei clerici desinant maioribus vel minoribus suis placere, dum favent malis et detrahunt bonis. Illi loqui praesumant, isti tacere discant. Alioquin *desolabit Dominus linguam maris Egypti, et erunt qui beatificant seducentes, et qui beatificantur praecipitati.* Quorum nequitiam et poenam psalmista in transgressore psalmo intimat dicens: 40 *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt. Disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam, qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?* Sicut ergo *maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine, sic et ve ei qui lactat amicum suum et ducit via non bona.* Quapropter, admonente propheta, lingua balborum velociter loquatur et plane, atque cor stultorum intellegat scientiam, et musitatores discant legem, ne forte illi, quod absit, divisioni, quae in Deum non cadit, tacendo consentientes, et isti adulando insistentes et faventes a Deo ut vere

1) Hieronymi Epist. 22, c. 2, Opp. I, col. 89. 2) Sent. ex August. 137, Prosperi Opera (Parisiis 1711) col. 561. 3) Epigr. LXXXVIII, Opp. col. 666.

scismatici et heretici dividantur pariter. Indubitanter enim scisma vel heresis est Deum
 1. Cor. 1, et suos ab invicem conari dividere, beato Paulo Corinthiis sic protestante: *Obsecro vos, 10—13.*
fratres, per nomen domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint
in vobis scismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia. Signifi-
catum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Cloes, quia contentiones
inter vos sunt. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum
Pauli, ego autem Apollos, ego vero Cephae, ego^a autem Christi. Divisus est Christus?
 Subauditur: 'minime'. Aliter enim illa eius oratio, quod absit, infructuosa erit, quam
 Deo patri ad passionem iens fudit; ubi inter alia suis maxime, ut unum essent in illo,
 1. Ioh. 17, deprecabatur dicens: *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus odio eos habuit, quia non 14—23.*
sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo, ut tollas eos de mundo,
sed ut serves eos ex malo. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.
Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, et
ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctifi-
cati in veritate. Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt
 15 *per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut*
et ipsi in nobis unum sint, ut mundus credat, quia tu me misisti. Et ego claritatem,
quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu
in me, ut sint consummati in unum. Videsne, divisor blasphemae, Christi non posse in-
 20 *dividua dividi? Individui^b quippe sunt Christus et eius ministri. Et quod magis stu-*
 23 *peas, individui sunt puri homines a Deo patre, qui tantum Deus est, mediante Christo,*
 26 *qui Deus et homo est, sicut ipse ait: Ego in eis et tu in me, ut sint consummati in*
unum. Quae tamen mirabilis et desiderabilis unitas illi tamquam unigenito natura
 debetur, homini tanquam adoptivo solo gratia praebetur. Denique ut Christus Iesus
 Deo et homini uniendis sicut singulariter fidelis mediator ambobus apparet, suae natu-
 28 *rae divinae et sanctitati, quibus Deo congruebat, humanam naturam et sanctificatio-*
 nem, qua sanctus et sine peccato natus est, univit, ut ex una homini in peccatis con-
 cepto sic congrueret, ut consuleret, atque ex altera sic subveniret, ut sanctificationem
 quoque perditam restitueret. Quae sanctificatio virginis terrae filio divinitus collata et
 30 *diabolice adempta redditur virginis Mariae filio, qua idem verus homo praedestinatus*
 33 *est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, quem sanctificationis spiritum*
 36 *suis ipse Dei et hominis filius deposcens ait: Sanctifica eos in veritate, scilicet in me,*
 39 *qui sum veritas, qui pro eis sanctifico me ipsum humanitus, cum sim ipsa sanctitas*
 42 *divinitus, ut sint et ipsi sanctificati in me. Ex quo veraciter colligitur sanctificatione*
 sola effici, ut humanis divina iungantur. Itaque si unum fiunt cum Christo in Deo
 45 *ministri et famuli Christi, quia sanctificati sunt in ipso, manifestum est quicquid mini-*
 strorum Christi est unum esse cum illis in Christo, quia sanctificatum est in ipsis
 Christo. Quodsi peculium carnalis servi unitur et cedit domino per servum, qui eius
 est, quomodo non magis unitur et cedit Christo quicquid suorum est, praesertim qui-
 bus possessio nulla est, nisi quae ipsi de donis suis redonata illis redonatur, quorum
 48 *pars hereditatis insuper est ipse Dominus, cui et ipsi sunt hereditas.*

CAPUT XXIII.

De exemplari individuae trinitatis in omnibus creaturis.

Sed pro dolor! unionem hanc^c delectabilem et individuum^d dividi et ab ipso
 divisi dividere aggrediuntur, cum sanctificationem ita in se contineat, ut ab ea conti-
 45 *neatur. Equidem velut luteo glaucomate lippi aut superfluo potu madidi solem aut*
lunam seu quamlibet lucernam credunt sibi non solum duplicari, sed et multiplicari,

a) aego c. b) Individua c. c) hunc c. d) indiuiduum c.

ut egregius Prudentius¹ Martionitas duos deos, bonum scilicet ac malum, sibi confingentes^a confutans ait:

Nemo duos soles nisi sub glaucomate vidit.

Quapropter, si possunt, perpendant, quam aversi a Deo incedant, qui dividere individua laborant. Denique ipse Deus suam individuum trinitatem unitate commendat atque hoc suae incommutabilis et invisibilis naturae exemplar non solum invisibilibus et mutabilibus, sed visibilibus quoque facturis suis commodat et conservat. Omnia enim, quae in una sapientia sua Deus fecit, trinitate, qua subsistunt, insignivit, ubi omnibus mensuram, numerum et pondus habere dedit. Quae tria contemporaliter et inseparabiliter omnibus creaturis insunt, nec quodlibet eorum prius aut posterius duobus reliquis aut sensibiliter ab illis separabile inveniri poterit. Sive enim mensuram sive numerum sive pondus in quibuslibet corporeis naturis consideres, pariter et inseparabiliter in ipsa tria nasci, esse, crescere, decrescere et interire etiam sensibus corporis senties. Quae nichilominus in incorporeis^b creaturis, si animadvertas, intelleges. Habent siquidem mensuram, qua circumscribuntur, pondus meritorum, numerum effectuum diversorum. Nempe ut membrorum vel partium diversitas dat corporibus numerum, sic et creatis spiritibus diversitas effectuum. Itaque, ut venerabilis Prosper ait²:

Sic operum species praedicat artificem

Fingentem rebus formas, loca, tempora, motus

Mensuris, numeris ponderibusque suis.

Quae licet tria omnibus pariter insint creaturis, tamen unum quiddam efficiunt unitateque coercentur, quatinus iuxta suum modum sic sua dilatentur trinitate, ut sua quaeque artentur unitate, sicque numerum habeant nec habeant instar sui auctoris, quod et tria summa dicitur et unum. Porro iuxta quod beata et incorruptibilis haec trinitas unus Deus recte dicitur et habetur, sic et corruptibilis illa trinitas in singulis creaturis aut unus spiritus aut unum corpus dicitur et habetur. Ex quibus omnibus multipliciter docemur Deum tam in se quam et in omnibus operibus suis commendare atque super omnia diligere monadem et apprime detestari et odisse a se quodlibet abscidentem diadem. Monas enim individua suae naturae beneficio etiam dividua individuae^c unioni reducit et individuae^d conectit. Dias autem dividua sui vitii maleficio etiam individuum dividere quaerit. Illa tanquam inviolabilis et pacifica nil nisi a dividuis, diversis et privatis retrahere atque suo omnibus communi et praesenti individuo unire novit. E contrario ista tanquam violata violatrix et scismatica nil nisi ab individuo consimili et communi bono abrumpere et abscindere temptat. Haec procul dubio ab illo incommutabili et individua monade ultro recedens prius privatae et solitariae sedis locum sibi in lateribus aquilonis exploravit, deinde hominem a Deo divisit. Haec quoque more suo per meretricem dixit: *Nec michi nec tibi, sed dividatur*. Haec etiam in euangelio per alium persuadere cupit aeternae monadi divisionem dicens: *Dic fratri meo, ut dividat mecum hereditatem*; cui beata monas reclamans naturae suae impassibilitatem sic praedicavit: *Homo, quis me constituit iudicem aut divisorem super vos?* Et si omnia opera divinitatis consideres, monade prorsus ea subsistere, diade autem interire invenies. Quibus sicut monas est subsistendi principium, sic et dias desistendi initium. Nam quandiu diversitas et numerositas membrorum seu partium unione censetur vel toto suo conectitur, subsistit; ubi autem ad diadem accedit, desistere et interire incipit. Quod Moyses quoque innuit, qui cum singulorum dierum opera Deum, quod bona essent, vidisse commemoraverit, de die tamen secunda loquens illud reticuit, significans Deo non videri bonum, ubi quid ab incommutabili eius unitate discedens mutabilitatem pluralitatis incipit et incidit.

a) confingens c. b) in corp. c. c) individuo c. d) individue c.

1) *Hamartigenia* v. 85, ed. Dressel p. 134. 2) *Epigramma XCI, Opera col. 667.*

Is. 14, 18.

3. Reg. 3, 26.

Luc. 12, 13.

ib. 12, 14.

CAPUT XXV.

Quod individua sit sanctificatio ab his quae sanctificat, et qualiter sanctificentur.

Cum ergo his et pluribus aliis sanctae scripturae testimoniis liqueat domino Deo in suae creaturae universitate quam maxime placere universale et commune bonum, 5 atque e contrario displicere particulare et privatum: cuius scientiae, immo cuius frontis sunt, qui quaelibet sanctificata Deo praedicant impune et sine sacrilegio posse dividi ab ipsa sanctificatione sua, quae cohaerent Deo? Quae qualiter sanctificentur, vetus lex, quae novae tipus est, multipliciter ostendit: aut enim ex debito aut ex oblatione aut ex voto. Ex debito quidem, sicut primogenita, primitiae et decimae, quae exiguntur, 10 utputa sanctificata Domino, priusquam nascentur; ex oblatione, sicut pectusculum, armus, pecus vel quaecumque Domino sanctificantur, ubi recte offeruntur; ex voto autem, quaecumque sponte voventur. Nam ab ipso voto sanctificata Domino noscuntur.

Levit. 27, 26—33. Quae pariter in Levitico breviter comprehenduntur, ubi sic praecipitur: *Primogenita, quae ad Deum pertinent, nemo sanctificare poterit et vovere; sive bos sive ovis fuerit, 15 Domini sunt. Quod si immundum est animal, redimet, qui optulerit, iuxta aestimationem suam, et addet quintam partem pretii; si redimere noluerit, vendetur alteri, quantumcumque fuerit aestimatum. Omne quod Domino consecratur, sive homo erit sive animal sive ager, non vendetur nec redimi poterit. Quicquid fuerit semel consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. Omnes decimae terrae sive de frugibus sive de pomis arborum Domini sunt et illi sanctificantur. Si quis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partem earum; omnium decimarum, bovis et ovis et caprae, quae sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum transierit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum nec malum nec altero commutabitur. Si quis mutaverit, et quod mutat et quod mutatum est sanctificabitur Domino et non redimetur. Quod si dili-* 25 *genter investiges, invenies tabernaculum cunctaque eius utensilia oleo sanctificationis inuncta vocari sanctum sanctorum, cetera vero exterius, quae eidem vel ministris eius pertinent, tantummodo sancta. Unde intelleguntur haec sanctificationem, qua sancta sunt, accepisse ab ea communione, qua per devotionem fidelium conexas sunt sanctis sanctorum. Ex quibus tantam sanctificationem sibi mutuabantur et potiebantur, ut 30 pro modo admonitionis quaedam in loco sanctuarii sacerdotibus tantum, quaedam etiam maribus stirpis eorum, quaedam et cunctae illorum familiae emptitiae seu vernaculae debebantur, excepto omni alienigena, inquilino quoque sacerdotis et mercenario nec non leproso et immundo. In quibus sanctificatis si anima praevaricans ceremonias per errorem peccasset, offerebat pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui 35 poterat emi duobus siclis iuxta pondus sanctuarii, ipsumque quod intulerat damnum restituebat et quintam partem ponens supra tradebat sacerdoti, et sic ei dimittebatur. Quodsi quis comederet de sanctificatis per ignorantiam, addebat quintam partem cum eo, quod comederat, et dabat sacerdoti in sanctuarium, ne contaminaret sanctificata filiorum Israel, quae offerunt Domino, ne forte sustineant iniquitatem delicti sui, qui 40 sanctificata commederint^b. Ego, inquit, Dominus qui sanctifico eos; ex quibus evidenter comprobatur, quia Dominus tabernaculum suum et ministros sic sanctificat, ut, quicquid ipsis pertinet, sanctificatum permaneat. Ex quo si quilibet quantulumcumque sibi per errorem vel ignorantiam praesumeret, aut augmentum restitueret, aut^c de medio populi sui periret; si autem per superbiam, nullo pacto dirae mortis evaderet sententiam. Hinc, cum Dominus sanctificator omnium nunc leniter ammonendo, nunc asperere deterrendo astruat suam sanctificationem ab eis quos vel quem sanctificat inseparabilem:* 45 *qui sunt isti, qui iniquitatem contra excelsum locuntur, asserentes sanctificata sine sanctificatione emissee aut dono accepisse? Qui utique vel rebus visibilibus debuerant*

Levit. 21, 23. Ps. 72, 8.

a) quae c. b) sic c. c) ut c.

doceri, quas constat nec sine mensura nec sine numero nec sine pondere, quae semel et simul Deus illis indidit, posse vendi aut donari. Quod si concessum est his, quarum ipse usum et servitium ipsis quoque inimicis suis relinquit et permittit, videlicet ne sine suis qualitatibus habeantur, quanto magis conceditur illis, quas ad solos sumptus ecclesiae suae sanctae ac ministris suis sanctis, non solum ab inimicis, sed ab amicis quoque suis laicis sua sanctificatione decrevit? Procul dubio in huiusmodi seismaticos non absurde dirigi potest illa querimonia Christi: *Diviserunt sibi vestimenta mea*. Nunquid enim et isti tanquam profani milites ob mercedem illusionum et iniuriarum, quas Christo pertinaciter ingerunt, ut inimicis eius placeant atque amicos ab eo avertant, non dividunt iugiter vestimenta illius, quandocumque res illi soli devotione fidelium collatas et sanctificatas ad victum et vestitum suorum membrorum adhuc isticalibus indigentum praesumunt et sibi dividunt, non ad aliquam sanctificationem sibi, sed ad solam maledictionem et sempiternam dampnationem? Quem insuper felle cibant et aceto potant, quia pauperibus eius debitam alimoniam subtrahentes prae fame et siti vitam eorum intolerabili amaritudine replent, quibus et si de suo videntur interdum aliquid impertiri, tanquam clamys coccinea adhibetur inonestioribus, ut putatur, membris Christi. Neque enim pudori eius in hoc consulunt, sed suo, dum miserorum calamitatibus ob id tantum subveniunt, ne inhumani videantur aut certe importunos sibi non erubescere arguantur.

Psal. 21, 19.

Matth. 27, 28.

CAPUT XXVI.

De poena divisorum, et quod Spiritum sanctum non accipiant nisi sequaces fidei apostolorum.

Haec cum ita sint, quod Deus coniunxit, homo non separet, quia pernitiose hoc faciet, secundum quod in euangelio ipse super divortio coniugum interrogatus prohibet. Ut enim illi, cum duo ante coniugium fuerint, iam post coniugium non duo, sed una caro sunt, attestante Domino; vel sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita clericalis ordo atque ecclesiastica possessio una est Domini sanctificatio, quam quisquis saeculariter dividit, nil nisi spiritualem interitum efficit, velut si coniugium moechando, hominem solvat occidendo; quo denique facto necesse est duos irritos, dum unum divides, Deum scilicet atque maritum, si uxorem; nichilominus Deum atque interiorem hominem, si divideris exteriorum. Sic in Deum et in famulos eius peccas, dum sanctificatam eorum possessionem a sua sanctificatione sequestras. Quod periculosius facis hic quam in adulterio, quia illic unum, hic autem multa hominum milia scandalizas. Quodsi quis scandalizaverit unum de pusillis Dei, cum mola asinaria collo eius suspendenda demergendus est in profundum maris: quid, putamus, meretur, qui tot eius pusillos cum maioribus sua ambitione et invasione scandalizat? Quo scandalo coniugium Christi et ecclesiae suo solvit adulterio, homicidio quoque et sacrilegio, ubi suo maligno zelo eliminat ab ecclesia arram divini matrimonii, Spiritum sanctum scilicet, quo sanctificabatur, vivificabatur et ornabatur. Qui sicut replet orbem terrarum et continet omnia tanquam conditor, ut subsistere valeant, sic et ecclesiam et omnia illius replet ac continet tanquam sanctificator, ut non solum subsistere, sed insuper sancta esse valeant. Quam sanctificationem bona voluntas vel devotio atque oratio invitat ad sanctificandum, quicquid sanctae ecclesiae confertur a fidelibus, qui praecepta dominica servantes ad caelestes thesauros terrena patrimonialia de terra levant et transferunt per manus pauperum spiritu, quorum est caelorum regnum, et quorum advocatus et consolator est Spiritus sanctus, a quo omnis sanctificatio, immo qui est ipsa sanctificatio. Ipso totum corpus ecclesiae sanctificatur et regitur, ipse vicarius Christi discipulis eius et fidelibus omnibus ubique patrocinator pro corporali praesentia illius. Hunc alium paraclitum dari suis, ut cum eis maneat in aeternum, Filius rogavit Patrem. Hunc spiritum veritatis, quae Christus est, non potest accipere mundus in maligno positus,

Matth. 19, 6.

M arc. 10, 9.

Matth. 18, 6.
Marc. 9, 41.

Matth. 5, 3.

Ioh. 14, 16.

1. Ioh. 5, 19

heretici scilicet, Iudaei et increduli atque pagani; alioquin, si mundus, qui talibus consistit, in perfidia permanendo spiritum veritatis accipere potest, aut ecclesia nulla est, aut, si est, mendacio arguitur veritas, quae asserit extra eam non posse accipi Spiritum sanctum. Si enim heretici et ceteri perfidi accipere possunt spiritum veritatis, constat catholicos aut non accipere aut nichil ab hereticis differre, immo hoc ipsum catholicos 5 quod hereticos esse. Sed absit haec perfidia ab animis christianis! Veritas quippe inviolabilis suae promissionis sententiam inviolabili subscriptione corroboravit, eidem mox
 Ioh. 14, 17. subiungens: *Quia non vidit eum nec scit eum*. Proinde cum plus sit accipere quodlibet quam videre tantum aut scire, constat mendacem mundum non accipere spiritum veritatis, quem nec videre nec scire praedicatur; qui ergo nec quod minimum est 10 meretur, dubitatur, an quod maximum est mereatur? Et qui indignus iudicatur etiam extrema scintilla, dignus est, cui cedat tota flamma? Sed eadem veritas suos de spiritu
 ib. suo certificans subiunxit: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit et in vobis erit*. Hinc comprobatur Spiritum sanctum a discipulis Christi cognosci et apud eos et in eis manere in aeternum. Quodsi quis calumpniator astruere conatur illis 15 tantum, qui sibi tunc adhaerebant, Spiritum sanctum a Christo repromissum, audiat
 ib. 16. quod dicitur: *ut maneat vobiscum in aeternum*. Et ne forte adhuc tergiversetur, recolat quod paulo superius¹ exempli causa assumimus, ubi Christus^a rogando Patrem, ut sanctificaret discipulos, ait: *Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri*
 Ioh. 17, 20. *sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint*. Porro sanctificatio nec datur nec 20 habetur sine Spiritu sancto. Constat ergo apostolos eorumque successores apostolica fide corde credentibus et ore confitentibus Spiritum sanctum cognoscere, accipere, et apud eos et in eis manere. Unde, ut^b reliquas pestes interim praetermittamus, probent symoniani fidem se apostolicam et doctrinam sequendo vendere et emere Spiritum sanctum: et sine controversia concedatur eis accipere et habere Spiritum sanctum et 25 cui voluerint sive gratis sive non gratis impetrare aut dare. Quod si probare non poterunt, sicut vere non possunt, maxime cum ab ipsis primitivae vel totius ecclesiae columnis, Petro apostolorum principe et Iohanne dilecto Domini apostolo et euangelista, noverint nec negare possint^c auctorem suum pro sola tam nefandi negotii estimatione inrecuperabiliter contritum, cognoscant se esse de mundo illo, qui non potest accipere 30 veritatis spiritum, et resipiscentes festinent fieri de mundo illo, quem elegit Christus de mundo illorum.

CAPUT XXVII.

De Spiritus sancti gratia post resurrectionem in discipulos et vindicta in Anania^d.

35

Hunc sane Paraclitum misit Pater in nomine Filii sui, ut fideles ipse doceret omnia et suggereret eis omnia, quaecumque dixerit eis idem Filius. Hunc suum Spiritum, qui
 Ioh. 15, 26. a Patre procedit, veritas suis misit, ut illi testimonium per eos perhibeat de ipsis; qui nec a Filio ad eos mitteretur nec veniret, si ipse Filius hinc non abisset. Quod eis maxime expediebat, ne carnales remanerent, si Christum non nisi secundum carnem 40 nosse curarent. Hinc veniens arguit mundum immundum de peccato incredulitatis, de iustitia suorum et de iudicio diaboli foras eiecti. Hic quoque spiritus veritatis veniens
 ib. 16, 13. docet Christi discipulos omnem veritatem, ut per ipsum spirituales effecti discant multa, quae Christus habebat eis dicere; sed quia adhuc carnales erant, non poterant hunc portare. Nec loquitur a semet ipso, sed quaecumque audit loquitur et quae ventura 45 sunt annuntiat eis. Ille Filium clarificat, qui ante passionem eius non erat datus, quia
 Ioh. 4, 10, 13. Iesus nondum fuerat glorificatus. Hic est aqua illa viva, ad cuius haustum sitientes

a) Christo c. b) et c. c) possunt c. d) ania c.

1) C. XXIII, p. 228.

idem Filius invitat; hic quoque est spiritus veritatis, qui ante reges et praesides tanquam fidus advocatus loquitur in discipulis, ne sit necesse praemeditari, qualiter respondeant; quibus datur in illa hora, quid loquantur, neque enim ipsi sunt qui locuntur, sed Spiritus sanctus. Hic fecit, ut apostoli testes essent Christi in Hierusalem et ab ea Act. 1, 8.

5 quaque versum usque ad ultimum terrae. Ipse visibiliter quoque eos inflammavit omniumque linguarum suaeque septemplitatis gratia donavit. Ipse in apostolis idiotis et sine litteris restitit principibus sacerdotum et magistratibus Iudaeorum, ut prohibiti loqui constanter responderent: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*, et: *Si iustum* Act. 5, 29.

10 *est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, iudicate. Neque enim possumus* 4, 19, 20.

quae audivimus et vidimus non loqui, et caesi gaudentes a conspectu concilii irent, ib. 5, 41.

quoniam digni fuerint pro nomine Iesu contumeliam pati. Ipse illis orantibus locum, in ib. 4, 31.

quo erant, movit eosque, ut verbum Dei cum fiducia loquerentur, replevit. Ipse signa et prodigia multa per manus apostolorum fecit. Ipse cor unum et animam unam multitudini credentium effecit. Ipse debita coenobitis pecuniae fraudatores verbo Petri

15 occidit dicentis: *Anania, cur temptavit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto?* ib. 5, 3. 4.

Non es mentitus hominibus, sed Deo. Et utique convenit vobis temptare spiritum ib. 9.

Domini. In quibus aperte praedicatur, non hominum, sed Spiritus sancti fuisse pecuniam, qua coenobitae illi temporaliter sic sustentabantur, ne^a quisquam egens inter illos ib. 4, 34.

inveniretur. Cui illi mentiri arguuntur moxque defunguntur, qui temptabant eundem

20 Spiritum sanctum abalienare ab illa pecunia, quam in ipso eorum voto sibi sanctificaverat ad suorum coenobitarum stipendium, et quia aliquid peculiare sibi clam retinere et pauperum Christi victum et vestitum pro parte palam exhibita mercari fraudulenter quaerebant. Ipse Symonem magum ore Simonis Petri sine fine damnavit, quia gratiam eius vendi et emi posse aestimavit. In qua inrevocabili sententia considerandum

25 est, quanto venialior fuerit reatus Ananiae in transitoriae suaeque pecuniae defraudatione, quam perfidi magi in sola aestimatione fraudulentum negotii sempiternae gratiae. Unde ille temptans Spiritum sanctum in fraude rei exterioris et visibilis, quam sanctificaverat, sola morte^b exterioris hominis plectitur; hic^c autem fraudem interiori et invisibili gratiae meditatus interioris hominis morte percellitur^d. Unde, licet uterque in Spiritum sanctum

30 peccaverit, tamen secundum modum culparum Ananias temporali morte punitus perpetuam evasisse putatur, Simon autem morte perpetua damnatus temporalem distulit, quia nec in hoc saeculo nec in futuro remittenda ei erat blasphemia sancti Spiritus. Ananias ne puncto temporis in carne vivere fuit permissus, quatinus mors illa sibi ad occultum remedium et viventibus ad manifestum foret exemplum; Symon vero in anima

35 mortuus aliquandiu temporaliter vivere permittitur ad augmentum sibi futurorum tormentorum et ad exercitationem bonorum, cum tamen contritus et conterendus de medio hominum sit ablati. In quorum vindicta hoc animadvertatur necesse est, quia, ut ait beatus Prosper¹: *Nichil est infelicius felicitate peccantium, quia poenalis nutritur in-*

40 *punitione, et mala voluntas velut hostis interior roboratur.* Reservatur enim aeterno supplicio, quod temporali nec punitur nec resecatur flagello.

CAPUT XXVIII.

Quanta operatus sit vel operetur idem Spiritus in ecclesia usque in finem saeculi.

Ad haec hic omnipotens Spiritus Petro apostolo post ostensionem caelestis lintei Act. 10, 17.

45 nuntios Cornelii adesse dixit, eumque gentibus baptizandis dixerit, quarum primitias

a) nec c. b) mortis c. c) hic — percellitur bis scr. c. d) sic semel scriptum, altero loco plectitur iterum c.

1) *Sententia ex August. XLII, Opera col. 550.*

Libelli de lite. I.

sui^a effusione et omnium linguarum inspiratione etiam ante baptismum mundavit. Hic a gentibus circumcisionis et Iudaicarum cerimoniarum onus removit, dicente Petro sic: *Act. 15, 28. Visum est Spiritui sancto et nobis.* Hic Spiritus Iesu non permisit apostolos ire Bithiniam vel euangelizare in Asiam. Hic Paulum et Barnaban separari in opus euangelii iussit. Hic eundem Paulum in Macedoniam transire praemonuit, quem postea Iudaeorum vinclis alligandum et Romanis tradendum praedixit. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei et heredes, coheredes autem Christi. Per ipsum, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei, revelavit Deus suis, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Ipse per Paulum dat virginibus consilium, nuptis quoque et viduis. Ipsum habemus pignus Christi, clamantem in cor- *10* *dibus nostris: Abba pater.* In ipso signati sumus in die redemptionis. Quem si quis non habet, Christi non est. Ipse denique Spiritus, attestante eodem apostolo, *adiuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; qui autem scrutatur corda, scit, quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.* Ipsum ab ore Christi post *15* resurrectionem apostoli acceperunt, ut remitterent et retinerent peccata hominum. Et quid plura? Ipse cathecismi et scrutiniorum, ipsius quoque baptismatis, missarum quoque et canonicarum horarum leges et solempnia celebrari docuit. Ipse sanctum chrisma instituit, ipse clericorum vel ministrorum diversos gradus et officia in ecclesia disposuit. Ipse diversarum professionum homines non solum habitaculis et victu, sed et vestitu *20* distinxit. Ipse singulis professionibus rectores gradatim in unum consummandos praeposuit. Ipse quicquid famulatus divinitatis competit vel humanae conversationi honeste et utiliter expedit dictavit. Ipse quaecumque ecclesiae sacramenta actenus fuerunt, sunt et erunt, praeordinavit. Ipse martirum rosis et confessorum liliis paradisum ecclesiae conpingit. Ipse denique euangelistarum et apostolorum omniumque orthodoxorum *25* calamos et animos imbuit, rexit et praeduxit, ut, quocumque iret eius impetus, illuc et ipsi graderentur sequentes eum. Ipse spiritus vitae est in rotis, in scripturis videlicet canonicis, ut cum sanctis animalibus euntibus eant et cum stantibus stent et cum elevatis *30* a terra eleventur, quia verba eorum spiritus et vita sunt. Ipse eas sic vivificat, ut homines quoque per illas vivificet. Sine quo non solum non prodest quicquam earum littera, sed insuper occidit, ut caro Christi carnaliter intellecta. Ipse quaeque decreta apostolicorum virorum canonesque sanctorum patrum in diversis conciliis ad correptionem et disciplinam ecclesiarum Dei generaliter et specialiter promulgavit, attestante beato papa Damaso, qui hinc Aurelio Cartaginensi archiepiscopo sic scribit¹: *Violatores voluntarie canonum graviter a sanctis patribus iudicantur et a sancto Spiritu, cuius instinctu ac dono dictati sunt, damnantur, quoniam blasphemare Spiritum sanctum non incongrue videntur, qui contra eosdem sanctos canones non necessitate compulsi, sed libenter, ut praefixum est, aliquid aut proterve agunt aut loqui praesumunt aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim praesumptio manifeste unum genus est blasphemantium Spiritum sanctum. Quoniam, ut iam praelibatum est, contra eum agit, cuius nisu et gratia idem sancti editi sunt canones. Diabolica vero nequitia plerisque subtiliter fallere solet, et ita quorundam imprudentiam^b per similitudinem pietatis saepissime illudit, ut pro salubribus nocitura persuadeat. Iccirco norma sanctorum canonum, qui sunt spiritu Dei conditi et totius mundi reverentia consecrati, fideliter a nobis scienda et diligenter tractanda est auctoritas, ne quoquomodo sanctorum patrum *45* statuta absque inevitabili necessitate, quod absit, transgrediamur, sed fidelissime per ea gradientes cum eis, qui eos instinctu condiderunt divino, mercedis gloriam et laboris cumulum eorum meritis auxiliante Domino habere mereamur, et cetera.*

a) seu c. b) imprudentiam c.

1) Hinschius p. 21.

CAPUT XXVIII.

Sententia sancti Augustini de animae potentia et retractatio ex ea, et quales sint promoti a laicis et metropolitani eorum.

Cuius spiritus sanctificatio an totum corpus ecclesiae sanctificet atque regat, si
 adhuc dubitatur, vel qualiter id agat, si quaeratur, ineffabile et supra humanum modum
 hoc esse sciatur. Unde necesse est pie credatur et intellegatur, ne, si impie discutitur,
 offendatur. Potest tamen anima, quantum creaturae conceditur, praedicare homini tan-
 tum artificem Spiritum, ut ex illa quantulumcumque mente concipiat ineffabilis diffu-
 sionis illius coniecturam, qua fiat ei aliquis gradus ad vel tenuiter cogitandum incon-
 prehensibilem Salvatoris potentiam. Anima quippe, ut beatus Augustinus sancto Iero-
 nimo scribens ait¹, *per totum corpus, quod animat, non locali diffusione, sed quadam*
vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas tota simul adest, nec
minor in minoribus nec in maioribus maior, sed alicubi intentius, alicubi remissius,
et in omnibus tota et in singulis tota est. Neque enim aliter quod fit in corpore totum
sentit, tamen tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viva aliquid tangitur,
quamvis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, ani-
mam tamen totam non latet. Neque id quod sentitur per corporis cuncta discurrit,
sed ibi tantum sentitur, ubi fiat. Unde ergo ad totam mox pervenit quod non in toto
fit, nisi quia et ibi est, ubi fit, nec, ut tota ibi sit, cetera deserit? Vivunt enim et illa
ea praesente, ut nichil tale factum est. Quod si fieret, et utrumque simul fieret, simul
utrumque totam pariter non lateret. Proinde et in omnibus simul et in singulis par-
ticulis corporis sui tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur, ut vide-
mus corpora diffusa per spatia locorum minoribus suis partibus minora occupare et
amplioribus ampliora. Haec ita fieri ab anima cum tanti doctoris sententia tum quo-
 tidiana experientia constat. Unde quis fidelium dubitare iam poterit Spiritum sanctum
 longe ineffabilius sanctificatione sua totam replere ecclesiam, ut pro qualitate ministro-
 rum et rerum eius singula, quae illi conectuntur et debentur, sanctificet? Est enim cle-
 ricalis ordo in ecclesia praecipuus tanquam in capite oculi, de quo ait Dominus: *Qui*
tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. Est et laicalis potestas tanquam pectus et
 brachia ad obediendum et defendendum ecclesiam valida et exerta. Est deinde vulgus
 tanquam inferiora vel extrema membra ecclesiasticis et saecularibus potestatibus pariter
 subditum et pernecessarium. Porro in capillis capitis possessiones ecclesiae, in ungui-
 bus autem vel reliqui corporis pilis facultates saeculi non incongrue possunt accipi.
 Quas qui indiscrete vel violenter exteriori homini demit, necesse est graviter offendat
 interiorem pro iniuria dehonestationis vel praesumptionis. Quod non dubitandum est
 facere Spiritum sanctum, qui in universitate ecclesiae longe praestantius anima omnia
 operatur in omnibus, dividens singulis prout vult et annuntians discipulis multa, quae
 ante passionem Christi non poterant portare. Unde, sicut recedente anima mox foetores
 et vermes corpus occupant, qui illud cum maxima hominum abominatione et abiectio-
 ne in cinerem dissolvunt, sic et res ecclesiasticae recedente ab eis sua sanctificatione mox
 demonum iuri cum summa maledictione Dei et sanctorum patrum relictas dispereunt.
 Quapropter secundum quod Dominus in euangelio ait homini divisionem hereditatis
 exigenti: *Videte et cavete ab omni avaritia.* O vos divisi divisores et tandem vel sero
 individua dividi non posse cognoscite, iamque divisoribus nolite acquiescere, si cupitis
 animabus vestris et illorum secundum Deum consulere. Nempe sequendo quae videntur
 et spernendo quae non videntur calanum vani honoris temporaliter capessitis nec
 supremas beatitudinis aulam aut extremae miseriae carcerem post modicum respicitis.
 Quae si maxima pars vestrum christiano talia retractaret animo, nequaquam hoc tanto
 ecclesia iugiter angeretur malo. Sed pro dolor! a laicis potestatibus ecclesiasticam

¹) *Epist.* 166, n. 4, *Aug. Opp.* II, col. 760.

dignitatem adepti, cum iuxta canonicam auctoritatem deberent cum suis auctoribus et fautoribus non solum communione altaris, sed et ingressu ecclesiae privari, primum locum in ea et dispensationem sacramentorum Christi omniumque regimen atque dispositionem adipiscuntur, cuius etiam limina contingere prohibentur, utputa periuri principibus, quibus in tanta praesumptione infideles aut consentiunt aut insistunt, sacrilegi, 5 fures et latrones Deo, cui sancta sua furantur et violenter diripiunt, homicidae insuper pauperibus Christi, quorum patrimonia et pecunias fraudant et suis usibus vendicant, excommunicati Deo et omnibus sanctis eius praeteritis, praesentibus et futuris, quorum disciplinam destruunt et conculcant, quos scandalizare et offendere non curant. Qui vere iam non sunt habendi ut alii intra ecclesiam indisciplinati christiani, sed ut vere 10 blasphemantes Spiritum sanctum heretici, dum proterve et voluntarie transgrediuntur leges conscriptas et subscriptas digito Dei. Quorum peccatis communicant procul dubio primates et metropolitani, qui talibus cito et sine canonica discussione manus imponunt, reclamante apostolo in epistola ad Timotheum. Taliter nimirum talium principum sacerdotumque et fautorum illorum causa quid ecclesia etiam visibiliter nonnunquam 15 patiat, aperte indicat Micheas propheta: *Audite, inquit, haec, principes domus Iacob et iudices domus Israel, qui abhominamini iudicium et omnia recta pervertitis, qui edificatis Syon in sanguinibus et Iherusalem in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, et sacerdotes eius in mercede docebant, et prophetae eius in pecunia divinabant et super Dominum requiescebant dicentes: Nunquid non Dominus in medio 20 nostrum? Non venient super nos mala. Propter hoc causa vestri Syon quasi ager arabitur, et Hierusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa silvarum.*

1. Tim. 5, 22.

Mich. 3,
9—12.

CAPUT XXX.

Recapitulatio de depositione hereticorum et sententia Ezechielis
in eos.

25

Hinc iam, licet maxima ex parte spicula adversariorum catholicis obiecta Domino donante aut reppulerim aut decusserim aut certe retulerim, adhuc tamen in calce libri huius retundendum arbitror spiculum illud nimio toxico imbutum, quo obstinate impetit ecclesiastica regula, quatinus, si iuxta eam consequitur hereticos deponendos, consequatur quoque iuxta assertionem illorum eosdem gratiam ecclesiasticam adeptos, a 30 cuius ascensione ut deponantur sit necesse. Quapropter hinc quoque trutinatores verborum interim patienter interrogo, a quo gradu divinae gratiae deponantur, quibus psalmista sic inprecatur: *Disperge illos in virtute tua et depone eos, protector meus Domine.* Quin etiam a quo gradu ecclesiastico deponantur, pro quibus catholica in die dominicae passionis sic precatur: *Omnipotens sempiterne Deus, qui salvas omnes et 35 neminem vis perire, respice ad animas diabolica fraude deceptas, ut omni heretica pravitate deposita errantium corda resipiscant et ad veritatis tuae redeant unitatem.* Ecce hic catholica rogat, ut heretica pravitas ab animabus diabolica fraude deceptis deponatur. Psalmista quoque superius, ut inimici eius deponantur. In qua utique depositione nullam deiectionem ab alicuius gratiae vel dignitatis excellentia, quam prius 40 habuerint, intellegere possumus nisi solam praesumptionem hereticae falsitatis, quam sub specie catholicae veritatis sibi pertinaciter arrogant. Sic et symoniani seu quilibet heretici cum deponi iubentur, non ab aliqua ecclesiastica ordinationis gratia, quam hactenus habeant, deponi iubentur, sed tantum ab exteriori specie ecclesiasticorum graduum, qua ad perditionem suam populi christiani deceptionem per inposturam ab- 45 utuntur. Quibus maxime aptari potest fabula de asello pelle leonis induto, qui praesumpto seu, quod aptius dicitur, simulato leonino vigore turbabat pavidas per sua rura boves, cum nil omnino leoninae fortitudinis, excepto vano terrore, ex his exuviis vel spoliis sibi vel cuiquam acquirere potuerit. Cui dum rusticus pellem leonis detraxit,

Psal. 58, 12.

nil prorsus leoninae potentiae, quam ex pelle illa accepisset aut haberet, ei detraxit, sed solam, quam ex illa ypochrisi contraxerat, praesumptionem, sicut eidem asello rusticus, dum spoliatum cederet, dixisse fertur¹:

Forsitan ignaros imitato murmure fallis,

5 *At michi, qui quondam, semper asellus eris.*

Est quoque aliud, quod in illa oratione poscitur, scilicet ut heretici et scismatici ad veritatis divinae redeant unitatem. In cuius quoque praefatione monemur orare pro ipsis, ut Deus ac dominus noster eos ab erroribus universis et ad sanctam matrem ecclesiam catholicam atque apostolicam revocare dignetur. Unde luce clarius constat
10 hereticos in unitate ecclesiae catholicae atque apostolicae non adesse, ad quam ut revocentur et redeant, ab eadem universali ecclesia oratur. Ergo symoniani aut heretici non sunt et in ecclesia sunt, aut certe heretici sunt et extra ecclesiam sunt. Porro si in ecclesia sunt, catholici sunt atque accipere possunt Spiritum sanctum, sicque iam heretici nec habendi nec dicendi sunt. Si autem extra ecclesiam sunt, certe aut here-
15 tici aut pagani sunt et ideo accipere non possunt Spiritum sanctum, quia extra ecclesiam non potest accipi, protestante Domino superius², cuius procul dubio sententiam cum omnes orthodoxi tum egregius Prosper secutus ait³: *Sicut considerandum est, quid et cui voveas, ita etiam considerandum est, ubi voveas, quia veri sacrificii^a locus extra ecclesiam catholicam non est.* Quod versu quoque declarans subdit⁴:

20 *Norit, qui reddit Domino pia vota tonanti,*

Unum divinis cultibus esse locum

In toto mundo, quem vera ecclesia praebet,

Et sine quo nullum iustitiae est meritum.

In quibus plane praedicatur nec veram ecclesiam nec verum sacrificium nec divi-
25 num cultum extra catholicam haberi aut esse. Itaque aut symoniani non solum praedicabuntur, sed et habebuntur catholici, aut certe nec verum sacrificium nec veri sacrificii locum nec divinum cultum convincentur habere, sicut nec alii heretici. Quid ergo pariter habent? Solam falsitatem cultumque daemonicum. Sed esto, dicitur apud eos sacrificium, sacerdotium et cetera catholicorum sacramenta et insignia. Et o quam
30 multa dicuntur, quae omnino nil earum rerum, quarum vocabulis indicantur, in se habere comprobantur! Quod cum superius⁵ ubertim monstratum sit, etiam ex verbis Ezechielis prophetae monstrari poterit, ubi dicit prophetantibus de corde suo: *Ve prophetis insipientibus, qui secuntur Spiritum sanctum et nichil vident. Quasi vulpes in desertis prophetae tui, Israel, erant. Non ascendistis ex adverso neque opposuistis*
35 *murum pro domo Israel, ut staretis in praelio in die Domini. Vident vana et divinant mendacium dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos; et perseveraverunt confirmare sermonem. Nunquid non visionem cassam vidistis et divinationem mendacem locuti estis? Et dicitis: Ait Dominus, cum ego non sim locutus. Propterea haec dicit dominus Deus: Quia locuti estis vana et vidistis mendacium, ideo ecce ego*
40 *ad vos, ait dominus Deus, et erit manus mea super prophetas, qui vident vana et divinant mendacium. In concilio populi mei non erunt et in scriptura domus Israel non scribentur nec in terra Israel ingredientur, et scietis, quia ego dominus Deus; eo quod deceperint populum meum dicentes: Pax, et non est pax. Et ipse hedificabat parietem, illi autem liniebant luto absque paleis. Dic ad eos, qui liniunt absque tempera-*
45 *tura, quod casurus sit: erit enim ymber inundans, et dabo lapides praegrandes desuper irruentes et ventum procellae dissipantem. Siquidem ecce cecidit paries; nunquid non dicetur vobis: Ubi est litura, quam linistis? Propterea haec dicit dominus*

Ezech. 13,
3—23.

a) sacrificii c.

1) Aviani fabulae V. Berol. 1845. p. 7; Baehrens, Poet. lat. min. V, p. 38. 2) L. eod.
50 c. XXVI. 3) Sententia XV, Opera col. 545. 4) Epigr. XV, Opera col. 625. 5) Lib. I, c. XV.

Deus: Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, et ymber inundans in furore meo erit, et lapides grandes in ira in consumationem. Et destruiam parietem, quem liniistis absque temperamento, et adaequabo eum terrae, et revelabitur fundamentum eius, et cadet et consumetur in medio eius: et scietis, quia ego Dominus. Et complebo indignationem meam in parietem et in his, qui liniunt eum absque temperamento, dicamque vobis: Non est paries, et non sunt qui liniunt eum. Prophetæ Israel, qui prophetant ad Hierusalem et vident ei visionem pacis: et non est pax, ait dominus Deus. Et tu, fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde suo, et vaticinare super eas et dic^a: Haec dicit dominus Deus: Ve quæ consuunt pulvillos sub omni cubitu manus et faciunt cervicalia sub capite 10 universae ætatis ad capiendas animas. Cum caperent animas populi mei, vivificabant animas eorum et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei et fragmen panis et interficiebant animas, quæ non moriuntur, et vivificabant animas, quæ non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis. Propterea haec dicit dominus Deus: Ecce ego ad pulvillos^b vestros, quibus vos capitis animas volantes, et 15 dirumpam eos de brachiis vestris et dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum. Et dirumpam cervicalia vestra, et liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt in manibus vestris ad praedandum: et scietis, quia ego Dominus. Pro eo quod merere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristavi, et confortastis manus impii, ut non reverteretur a via sua mala et viveret, propterea vana non videbitis et divinationes non divinabitis amplius. Et eruam populum meum de manu vestra: et scietis, quoniam ego Dominus.

CAPUT XXXI.

De propriis dictionibus in supradictis prophetæ et beati Gregorii verbis subiunctis.

25

Quæ prophetæ verba iccirco istic seriatim inseruimus, quia, etiamsi alia deessent, hæc sola confutationi hereticorum et præcipue obiectionibus simonianorum sufficerent. Ut enim cetera præmissæ prophetiæ prætermittamus, quod solum inde præsentis operæ est pretium, summotenus attingamus, videlicet parietem a populo aedificatum, [quem^c] prophetæ liniant luto absque paleis. Siquidem lateres in nonnullis provinciis et maxime orientis 30 sic conficiuntur, ut luto paleae admisceantur, quibus lutea materies colligetur, nec calor postmodum resolvat, quod humor conglutinarat. Unde et ipsæ paleae istic temperatura dicuntur, quia contemperant dissolubile lutum, ne resolvatur. Populus ergo sese in parietem hedificat, dum ecclesia Christi fieri laborat. Sed a pseudoprophetis, hereticis scilicet, quia luto visibilium sacramentorum sine temperatura invisibilis gratiæ linitur, 35 casurus est. Qui profecto paries non esse paries dicitur, et litura non litura, et prophetæ non prophetæ, et vivificatæ animæ non viventes, et mortificatæ non morientes. Ubi etiam illorum poena prædicitur, qui cor iusti, quem Deus non contristavit, contristant et manus impii, ne revertatur a via sua mala et vivat, confortant. Quod autem res visibilium sacramentorum, quæ apud hereticos christianismi inveniuntur, non solum 40 detrimenta, sed et stercora sint, ex verbis apostoli ad Philipenses ostenditur, ubi sacrificia et cerimonias, quæ apud hereticos Iudaismi post passionem Christi observabantur, quanti prius fecerit, quantive inpraesentiarum faciat, prædicat dicens: *Secundum iustitiam, quæ in lege est, conversatus sum sine querela; sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen et existimo omnia de-* 45 *trimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam.* Dominus quoque per Malachiam Iudaicum sacerdotium reprobans ait: *Ecce ego proiciam vobis*

Phil. 3, 6—8.

Mal. 2, 3.

a) dicit c. b) pullulos c. c) deest c.

brachium et dispergam super vultum vestrum stercus sollempnitatum vestrarum, et assumet vos secum. Quod beatus Ieronimus¹ exponens subdit: *Quia ad sacerdotes loquitur: 'Proiciam', inquit, 'facies vestras', ea quae sanctiora putatis in lege et vobis a Deo pro virtutum munere ex hostiis condonata.* Armum enim, id est brachium, et pectusculum
 5 *et linguam et ventriculum et ea, quae in Levitico describuntur, accipiebant ex hostiis sacerdotes.* Quae omnia pro peccatis eorum se abicere et in facies sacerdotum mittere contestatur, ut scilicet tales sint qui offerunt talia, qualia et illa quae offeruntur. *'Et assumet vos', inquit, 'secum', id est stercus sollempnitatum vestrarum, ut fetentes facies putrida stercoris commixtione turbentur.* Ad haec ex verbis quoque beati Gregorii,
 10 *cuius in proprias dictiones pro propriis defensores symoniarum accipiunt, ostenditur, quam multa in proprie dicantur.* Ait enim in tractatu euangelii teophaniae²: *Omnia elementa auctorem suum venisse testata sunt. Ut enim de is^a quiddam usu humano loquar: Deum hunc caeli esse cognoverunt, quia stellam protinus miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis eius se calcabile prae-buit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol*
 15 *cognovit, quia lucis suae radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus cognovit, quia hos, quos tenebat, mortuos reddidit. Et tamen hunc, quem Deum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudaeorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis scindi ad poenitendum nolunt eumque confiteri abnegant, quem elementa, ut diximus, aut signis aut scissionibus*
 20 *Deum clamant.* Itaque symoniani eorumque obstinati defensores necesse est fateantur beatum Gregorium istuc improprie locutum. Alioquin si contendunt proprie locutum, necesse est profiteantur eum fuisse Manicheum, qui insensibiles res non solum animam vitalem, sed et sensualem habere crediderit et praedicaverit. Quod si profiteri timent, necesse est nobiscum confiteantur tandem nec caelos nec mare nec terram nec
 25 *solem nec saxa nec parietes nec infernum cognovisse aut clamasse suum auctorem nec fecisse in obsequium eius omnia illa quae praedicantur fecisse, sed repentina et inusitata immutatione vel concussione sui cognitum ab hominibus et praedicatum cata tropo-
 pon metonymian, per quem id quod fit solet indicari illo quo fit; velut homo dicitur pulvis, et caelum aer. Hoc nichilominus tropo Deus cognovisse quid dicitur, cum*
 30 *efficit, ut ab hominibus id cognoscatur. Hoc spirituale gratiam vel columbam vendi beatus Gregorius fatetur, cum vendi putatur. Siquidem, ut ipse asserit, usu humano locutus, sicut insensibilia sensisse, sic et invendibilia vendi est contionatus.*

CAPUT XXXII.

De criminosis catholicis promotis vel post lapsis et de ministerio
 35 et de depositione eorum.

Itaque his et aliis quam pluribus argumentis constat symonianos nil ecclesiasticae dignitatis optinuisse, quamvis eorum defensores impudenter persuadere laborent honorem in eis acceptum perdurare, nisi Romanae et apostolicae sedis antistes aut metropolitani eorum conprovinciales episcopi eos synodaliter deiciant. Quomodo enim in eis
 40 perdurare potest, quod nullatenus acceptum est? Quod vero subiungunt, hoc etiam de cunctis criminibus considerandum, ut, si presbyter adulterium fecerit, deponatur, noverint hoc longe habendum et agendum. Denique in tantum heretici differunt a catholicis, ut quantumlibet criminosis catholicis acceptior sit Deo et tolerabilior hominibus quam quantumlibet iustus, si dici potest, hereticus. Unde catholicus etiam criminosis
 45 quicquid boni facit vel habet, procul dubio bonum est merito fidei, sine qua non est. Porro hereticus etiamsi habeatur iustus, quicquid boni facere vel habere videatur, pro-

a) sic c.; i. e. his.

1) *Commentar. in Malachiam III, 3, Opp. VI, col. 956.*

2) *Homil. in euangel. l. I,*

h. 10, c. 2, Greg. Opp. I, col. 1468.

cul dubio malum est merito perfidiae suae, cum qua, quicquid facit, peccatum est. Quod superius¹ tot testimoniis constat monstratum, ut hic non sit inde diutius dicendum. Aut enim ignoratis aut dissimulatis seu neglectis^a humanae fragilitatis criminibus vel peccatis nonnunquam sacerdotii dignitas conceditur indignis, quorum promotione^b aut necessitati vel utilitati proximorum in catholica pro tempore consulitur vel voluntati obsecun-⁵ datur. Quibus, quia fidei catholicae sunt, credendum est, dum promoventur a catholicis, conferri Spiritum sanctum, quem habent, etsi non ad suam, tamen ad aliorum salutem perficiendam. Et adest ergo eis Spiritus sanctus ministrantibus et abest transgredientibus. Adest enim ministerio, quod fidei eorum a fidelibus creditum recognoscit; abest iniquitati eorum, quam non cognoscit. Dignatur adesse in sacramentis suis sibi¹⁰ obsequentibus, et dedignatur adesse in pravitate morum sibi resistentibus. Itaque quantulumque fide cordis eorum Spiritus sanctus invitatus ministerio oris et manuum eorum sanctificandis ad suorum salutem rebus infunditur, sed perfidia scelerum offensus ad condemnationem sceleratorum provocatur. Qui quoniam ministri sunt et scelerati, ministerium eorum suscipit, scelera despicit et punit, sic ministris praesens, ut sit sceleratis¹⁵ absens. Quibus sane aptari potest sententia illa prophetae, qua Domino dicit: *Prope es tu ori eorum et longe a renibus eorum*. Siquidem Spiritus sanctus in cordibus talium ministrorum fidei, cuius est auctor, praesidens secundum Deum postulat pro sanctis et impetrat, quicquid^a secundum Deum expedit eis. Quod revera metonymicos dicitur agere, quia postulare facit et impetrare, cum ipse cum Patre et Filio postuletur²⁰ et donet etiam per ministerium criminosis, sed tamen catholicis a catholicis impositum, ut necessitati vel utilitati catholicorum pro tempore et loco consulatur. Quos nimirum ministros etsi plurima mala accusant, nonnulla tamen bona excusant, fides scilicet, quae pro modulo suo spei et caritatis capax est, tum necessitas et utilitas, devotio quoque seu petitio ecclesiae, deinde gratuita ordinatio ab illis qui gratuito eam accepere. Qui-²⁵ bus si deest vitae innocentia secundum canonicam disciplinam, adest tamen obedientia vel sola promotio ad ministerium ecclesiasticum sine aliqua venalitate secundum datam ab ipso domino Iesu Christo regulam, qua utique firmatur ex parte una, etiam si infirmatur ex altera. Quae dominica regula si abesset, nil gratiae quis, quamlibet alias innocens, dare et accipere posset. Liqueat ergo hac sola regula etiam pravos ad aliquid³⁰ dirigi, dum ei consentiunt, et sine ille etiam rectos non parum depravari, dum ab ea dissentiunt. Quapropter in ministris modo quo dictum est promotis vel post promotionem in aliquod crimen lapsis acceptus honor perdurat, quamdiu eorum culpas ecclesia aut ignorat aut dissimulat et propter utilitatem aliorum sub spe poenitudinis talium tolerat. Talium depositio quamdiu ab illis quorum interest qualibet occasione differtur,³⁵ officium, quo iam indigni sunt, adimplere permittuntur; totumque, quod ab eis interim fit, pro ministerio prius sibi commissum vel postea permissum sanctum habetur. Quod quamvis ipsis ad poenam, aliis tamen proficit ad vitam. Tales vere deponuntur, cum deponuntur, quia, etsi non merito, officio tamen veram promotionem habuisse noscuntur. Nec cum eis deponuntur aut damnantur, quotquot ab eis ante suam depositionem cano-⁴⁰ nice promoventur, aut quaeque ab eis catholice administrantur.

CAPUT XXXIII.

De qualibuscumque promotis a symonianiis et repulsione obiectionis^c adversariorum.

Sed non sic impii symoniani, non sic, quorum depositio non est habiti honoris⁴⁵ privatio, sed simulatae vel aestimatae promotionis detectio vel confutatio. Quos cum multa sint quae accusent, nulla sunt quae excusent. Neque enim in eorum, ut putatur, ordinatione necessitati aut utilitati ecclesiae consulitur nec devotioni aut petitioni

a) sic c. b) promotionem c. c) abiectionis c.

1) V. l. I, c. XVII. XX. II, c. VI. X. XX.

acquiescitur, sed soli avaritiae utrimque providetur. Nec attenditur fides catholica aut doctrina apostolica, sed perfidia heretica et ambitio symoniana, nec aliqua vitae innocentia, sed sola pecunia. Unde etiam, quod non nisi gratis dari et accipi potest, vendere et emere student. Cui ergo in talibus ordinationibus consulitur nisi avaritiae duorum? Neque enim prior eorum prius aut pro Deo aut pro proximo manum admovet aut os aperit, quam alter manum marsupio admoverit aut os promissioni aperuerit. Et qua fronte astruitur quantumlibet iustos homines vel gratis posse accipere aliquid gratiae a talibus, quibus nil fidei christianae, sed totum perfidiae daemonicae cooperatum fuisse aut cooperari dinoscitur? Qui etsi videantur interdum aliquos gratis promovere, constat eos non gratis id agere, sed aut obsequium eorum aut aliorum favorem saeculariter tantum requirere. Quae duo si palam absunt, datur tamen conici eos in gratuita, ut putatur, promotione nobilium aut religiosarum personarum sibi clam aucupari favorem seu auctoritatem earum, ut iam ab eis promoti sint suae promotionis securiores, et promovendi ad emendum promptiores, ipsique ad vendendum audaciores. Sic aut praesens negotium ab illis exercetur aut ex praesenti praeteritum confirmatur aut certe futurum invitatur. A quibus omnibus munerum speciebus licet excutiendae sint manus ecclesiasticorum, tamen ante omnia a pecunia, quae nominatim ab apostolo Petro reprobata et [cum^a] ipso Symone mago fuit damnata. Praeterea non putatur absurdum istic quoque obvium ire alii argumentationi vaniloquiorum. Aiunt enim:

20

Obiectio.

Lex imperatorum sancit, ut, si quis hoc vel illud fecerit, capite plectatur. Evenit autem, ut aliquis saecularis crimen illud committat, pro quo lege data capite plecti debeat. Quod donec iudex, cuius interest, perficere differt aut misericordia aut negligentia, nunquid interim non vivit? Nunquid non caput, quod iuste debet amittere, portat? Nunquid tandem, si postea genuerit filium, filius pro paterno crimine sanguinis reus erit? Non plane. Quoniam ille, qui crimen commisit, solus supplicii sententiam sustinebit.

Repulsio.

Quae sane argumentatio pro nobis facere conprobatur, non contra nos, pro cephalis videlicet, hoc est capitatis, non autem pro acephalis. Quia vero gratis a catholicis promoti, licet ante aut post promotionem suam inveniantur criminosi, non sine capite sint, paulo superius ostenditur satis simulque, quod ante illorum depositionem promoti ab eis non pereant pro eis. Quam ob rem constat praemissa argumentatione nil defensionis provisum acephalis nec eorum filiis, quia caput, id est ecclesiasticum officium, nec habent nec habuerunt, quo privari possint. Superflua enim lex esse convincitur, qua quis privari eo quod non habet sancitur. Tale est enim, acsi dicatur: Si quis decollatus hoc vel illud fecerit, capite privetur. Nimirum decollatus est omnis hereticus, heresi sua a capite ecclesiae Christo abscisus, et quotquot deinceps ab eis promoveri videntur. Unde et mortui a mortuis nascuntur, ac per hoc nil nisi morticinum ab eis quisquam consequitur, quibus quit^b auferatur in sua depositione, praemonstratum est habunde.

CAPUT XXXIII.

Argumenta ex mundanis legibus contra promoventes vel promotos symonianos.

Itaque suo ipsorum iudicio constat actionem horum defensorum infirmatam. Neque enim agitur cum illo, quicum oportet, nec pro illo, quem defendendum suscepit, sed contra illum. Nam dum laborant comprobare acephalos capud sibi habere atque gestare seu iure decollatos generare posse, supervacuum argumentationem ex cephalis,

a) *deest c.* b) *sic c.*

quod caput portent et generent, antequam decollentur, concepere et post longam par-
turbationem abortientes de suae iniquitatis vulva proiecere. Unde explosa hac, ut vere
frivola, a coniunctis causae et consimilibus sumantur argumenta. Age, est aliquis, qui,
iudice corrupto a pecunia, favore illius et iniqua sententia optinet aliena praedia. Hunc
si postea iustus iudex detectum inde eiciat, et priori domino vel eius heredibus sua, ut 5
iustum est, cedant, nunquid sortes aliquibus donatas aut venditas seu titulos vel mini-
steria et iura ab invasore ibidem praestita legitimus possessor conservat et non potius
sibi suisque posteris consulens ea inde exterminat? Alioquin, si haec ob reverentiam
vel gratiam invasoris praetermittit, quasi ille iuste ibidem aliquid disposuerit, sua igna-
via ius suum sibi infirmat et alienat atque adversario suo confirmat et revocat. Hoc 10
sane argumento iniustae acquisitionis iustaeque amissionis seu iustae recuperationis
potest doceri, quid a symonianis vendatur, quid ematur, quid gratis sive non gratis ab
illis promotis conferatur, quid in aliena possessione vel sibi vel aliis proficue disponatur
et agatur. Siquidem quamvis invasor profiteatur, attestante sibi iniquo iudice, se iusti-
tiam suam accepisse, habuisse et aliis donasse aut vendidisse, vel postea sibi ablatam 15
iniuste, tamen constat nec eum nec quoslibet per eum aliquando^a aliquid praeter solam
iniustitiam et detrimentum suum in huiusmodi fundis acquisisse. A quibus dum poena
legum¹ et multiplicata restitutione praesumptarum rerum multati pariter tam factores
quam fautores eiciuntur, non iustitia, quam nullam in eis habuerunt, sed sola iniustitia,
quam incurrerunt, privantur. Denique iudex crimine periurii et falsitatis per poeniten- 20
tiam exuendus deicitur, invasores vero lepra falsitatis quoque et rapinae haud secus
absterguntur, sin alias usque ad novissimum quadrantem aeternaliter reddetur, quod
Prov. 19, 5. hic temporaliter contrahitur. *Testis enim falsus non erit impunitus.* Et

Nemo diu gaudet, qui iniquo iudice vincit².

Amplius. Nonne, si quis rem quamlibet furatus apprehenditur, in quadruplum eam, 25
cf. Prov. 6, 31. testante Solomone^b, reddet et omnem substantiam domus suae tradet? Si autem quis
furtivum scienter comparaverit, et pretium datum perdit et nichilominus tenetur noxa
et poena furis. Qui vero nescienter, pretium quoque datum perdit et mercem emptam
sine nota furis restituet; si tamen iureiurando arguentibus comprobaverit se nescisse
furto sublatam, ubi comparavit; alioquin, si vel sibi violenter retinere contenderit aut 30
super furto se excusare distulerit, noxam furis cum nota et poena subibit. Quod necesse
est eum passurum, qui vel gratis acceperit a fure furtivum. Qua de re colligatur, quia,
si sine infamia, damno et poena non evadit, quisquis a fure quolibet furtivum acqui-
sierit, quandocumque aput eum repertum fuerit: multo magis illi, qui a furibus symo-
nianis aut scientes aut nescientes pretio vel dono columbam Dei furatam, ut videtur 35
acquirunt, et tanto magis, quanto maiora et cariora sunt divina humanis. Ergo aut
probetur symonianos sicut et alios hereticos non esse fures et latrones, aut concedatur
nil ab eis acceptum vel accipi posse sine infamia, damno et poena, quae certe nequeant
declinari sine satisfactione legali. Quodsi adhuc minus compertum habetur, an symo-
niani sint fures et latrones, diligenter attendatur et fideliter credatur, quia, si heretici 40
sunt, procul dubio fures et latrones sunt, si autem catholici, aut pastores erunt aut
mercennarii. Sed ne huic ambiguo diutius haereatur, pastor summe bonus speciatim
illud resolvens audiatur. Siquidem suo sermone velut indice pastores, mercennarios,
fures et latrones, oves et lupos singillatim demonstrat. Et pastores quidem indicans
Ioh. 10, 2—4. ait: *Qui intrat per hostium, pastor est ovium; huic hostiarius aperit, et oves vocem 45*
eius audiunt, et proprias oves vocat nominatim et educit eas, et cum proprias oves
ib. 11. emisit, ante eas vadit; et: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Mercen-
ib. 10, 12, 13. narios deinde ostendens inquit: *Mercennarius et qui non est pastor, cuius non sunt*

a) in marg. suppl. c. b) sic c.

1) V. Cod. Iustin. III, 41, l. 4. 5; VI, 2, l. 11. 18; IX, 33, quae vero non tam de 50
fundis quam de rebus mobilibus agunt. 2) Catonis disticha 14, 2.

oves propriae, videt lupum venientem et dimittit oves et fugit. Mercennarius autem fugit, quia mercennarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. Porro fures et latrones demonstrans ait: Amen amen dico vobis, qui non intrat per hostium in ovile ovium, Ioh. 10, 1. sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Et omnes quotquot venerunt, subauditur non ib. 8. per hostium, fures fuerunt et latrones. Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et ib. 10. perdat. Oves quoque specialiter designans ait: Oves pastorem suum sequuntur, quia ib. 10, 4. 5. 8. sciunt vocem eius; alienum autem non secuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum nec audiunt fures et latrones. Iam lupos exprimens ait: Lupus ib. 12. rapit et dispergit oves.

CAPUT XXXV.

Replicatio sententiae Domini de bonis pastoribus et mercennariis.

Quae verba Domini quamvis ad plenam dinoscentiam bonorum et malorum sufficiant, tamen propter aliquos tardiusculos breviter replicanda putamus. Et primum de pastoribus bonis hoc tantum insinuamus, quia membra sunt ipsius summi pastoris, in quo uno velut capite omnes consummati per illum sunt, sub illo, cum illo unus pastor
 15 unius ovilis. Hii plane, sive sint episcopi sive reliqui rectores ecclesiae et ministri, tanquam filii et vernaculi magni patrisfamilias oves eius non sibi ipsis^a pascunt, sed illi, non quaerentes sua, sed illius lucra, simplici victu et vestitu contenti, quem paterfamilias ex lacte et lanis ovium suarum eis constituit. Decimas enim et primitias oblationesque fidelium atque debitae subiectionis reverentiam ad hoc tantum exigunt, ut pascere
 20 oves sic sufficiant, ne in via inedia^b et nuditate deficiant. Hii ante oves vadunt easque cognoscunt et cognoscuntur ab eis. Hii ovibus pascua salubria et vitalia provident et pro tempore nunc blandiuntur nunc minantur. Hii pecus pingue et forte diligenter custodiunt, infirmum et debile seu fractum sanare, recreare et consolidare solerter in-
 25 sistunt. Hii baculis et clamoribus validis lupos arcant ab ovibus, dum potestatibus aeriis seu terrenis suam vigilantiam pro earum defensione opponunt, ne aut diabolus spiritualiter temptando aut quilibet raptor saecularis carnaliter persequendo diripiat eas et dispergat. Unde nonnunquam resistendo talibus gravia pericula constanter subeunt et proprii corporis morte devotas animas pro ovibus alacriter ponunt. Quo maxime
 30 indicio cognoscuntur boni pastores esse, quia non fugiunt videntes lupum venire. Tales nimirum intrant in ovile per ostium Christum, gratis electi et promoti ad hoc ministerium, gratis et sincere vocibus et moribus euangelizantes Christum. Neque enim accipiunt temporalia stipendia ab ovibus, quia euangelizant, sed ut euangelizare sufficiant, nec ut temporaliter ditescant aut nitescant, sed ut suae temporali necessitati ad ovium
 35 Christi perpetuam salutem consulant. Quibus nil obstat in patria, quod sumptus sumpserunt in via, quia non quaesivere ex illis sacculos temporales sibi implere, sed temporaliter fratribus in Christo vivere, sic sibi debitis hic usi sumptibus, ut illic plenius fruantur mercedibus. Diximus de paucissimis electis, dicamus de plurimis ad pastoralitatis ministerium vocatis. Et primum de nomine mercennarii dicatur. Mercennarius
 40 a mercede et anno compositum nomen est, eo quod mercede annua conductus procurat causam vel pascit oves sui conductoris. Quas quamvis pascat, pastor tamen non esse praedicatur a domino, quia oves non sunt eius propriae. Neque enim salutem earum et augmentum quaerit in eis tanquam in propriis, sed mercedem suam tantum ex eis tanquam ex alienis. Quod veniens lupus manifestat, quia mox visus mercennarium
 45 fugat; qui non fugeret, si oves suae essent, vel si ipse pastor esset. Sed quia mercennarius est, fugit; neque enim pertinet ad eum de ovibus, quarum nec vitam nec bonam valitudinem, sed solam pastionis mercedem lucraturum iri quaerit. Quae utique quia ad eum pertinet, et non oves, non liberat eas aut cum aliquo periculo suo defendit a periculis ingruentibus, sed se tantum pactae mercedi, cuius occasione oves pascebat, reser-

50 a) ipsi c. b) media c.

vat. Quarum sicut incolomitatem ante pactam mercedem non quaesivit, sic nec post persolutam quaerit. Quae si pariter pereant, etiam quando pascuntur, non curat; tantum ipse sua mercede non careat. Est tamen necessarius patrifamilias oves eius ad pascua ducendo et reducendo, sed inutilis lupos fugiendo.

CAPUT XXXVI.

5

De mercede mercennariorum et promotione eorum.

Tales procul dubio sunt omnes, qui sub nomine pastoris super cathedram pastorem sedentes ecclesiam Christi regunt et sua tantum, non Christi quaerunt. Et quae sunt sua? Primi recubitus in coenis et primae cathedrae in synagogis et salutationes in choro et vocari ab hominibus rabbi. Deinde lana et lac ovium, omnes videlicet redditus fidelium populorum, quos in usum suum et lucrum convertunt, quos suae luxuriae et avaritiae studio tam violenti exigunt, ut nonnunquam ab ovibus non solum lac et lanam, sed insuper sanguinem cum eis eliciant et extorqueant, dum tyrannico dominio tenues, quod non habent, reddere cogunt. Qui nullis spiculis se pro ovibus opponunt, sed nec muttunt, si in aliquo se laedi posse a lupis sentiunt, vel si lana et lacte aliquandiu fraudari ab ovibus male sanis metuunt, dum curari refugiant. Qui tamen non culpantur, quod haec a Domino sibi delegata iuste accipiunt, sed quod tantum horum datum et usum, non fructum amant et requirunt nec nisi propter haec oves pascunt, quae in tantum pastoribus debentur, ut mala fiant non reddentibus, etiam si bona non sint accipientibus, ubi haec sola exiguntur. Qui quia Christum catholica confessione praedicant, per hostium quidem in ovile ovium ad oves, educturi et reducturi eas, intrant, sed quia servi et non filii sunt, non manent in domo in aeternum. Neque enim dicendi sunt aliunde ascendisse^a aut extra ecclesiam oves, scilicet ecclesiam, pascere nec venisse, ut furentur et mactent et perdant, sed ad hoc tantum ab aliis invitati, ut mercedem suam accepturi custodiant et pascant. Quod quia plus caritate temporalis mercedis quam sempiternae agunt, non pastores, sed mercennarii sunt, quia non contenti victu et vestitu tamquam domestici patrisfamilias annuas sibi mercedes expetunt, quibus privatos sacculos distendant, ne forte remoti aliquando ab ovium cura, quae non sunt ipsorum, vacui remaneant. Talibus, quia totum quod quaerunt ex ovibus recipiunt in via, dicitur in patria: 'Amen dico vobis, recepistis mercedem vestram'. Isti sane non sunt de paucis illis, qui salvantur, quia non contendunt nunc intrare per angustam portam, sed de multis, qui postea quaerunt intrare et non poterunt. Cum enim, ut Lucas testatur, intraverit paterfamilias et clauserit hostium, et incipient foris stare et pulsare hostium dicentes: Domine, aperi nobis, respondens dicit illis: Nescio vos, unde sitis. Tunc incipient dicere: Manducavimus coram te et bibimus, et in plateis nostris docuisti, vel sicut Matheus ait: In nomine tuo prophetavimus et in tuo nomine demonia eiecimus et in tuo nomine virtutes multas fecimus. Et tunc confitebitur illis, quia numquam novi vos. Discedite a me omnes operarii iniquitatis. Qui tamen mercennarii, quamdiu praeesse fidelibus permittuntur, necessarii sunt, quia sacramenta ecclesiastica et fidem catholicam occasione suae mercedis dispensant et praedicant. Unde et toleratur eorum prava vita, et honoratur officium, quo providentur plebibus necessaria. Quorum promotioni ut consentiretur, quia communis necessitas et non privata cupiditas mediastina fuit, non dubitandum a multis fidelibus saluti suae pro temporis necessitate consulentibus concessum sit, quod Dominus duobus consentientibus concedendum repromittit dicens: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo. Unde necessitate imperante praesens aut praeterita eorum actio non disquiritur, sed soli ministerio et praedicationi fidei christianae in talibus consulitur. Quorum etiam post promotionem qualiscumque conversatio nonnunquam ab ecclesia toleratur, nisi forte a fide ab illis devietur. Ut enim saecularium mercennarii non ex culpis, quibus sibi tantum nocent, examinantur, sed ex

a) descendisse e.

sollicitudine et utilitate, qua ovibus possunt prodesse, sic et mercennarii ecclesiae. Et sicut illi, si deprehenduntur fures fuisse, non assumuntur, vel si assumpti furari coeperint, abiciuntur, sic et isti, si ante vel post suam promotionem heresi languere noscuntur. Et sicut illi quaeruntur et ad ministerium quodlibet invitantur spe saecularis mercedis, sic et isti spe ecclesiasticae stipis.

CAPUT XXXVII.

De eo quod catholici nullum pro crimine promoveant, et quod symoniani pro solo crimine omnem.

Nec super hoc isti dant aut promittunt suis ordinatoribus aliquod pretium, sed magis accipiunt instar mercennariorum saeculi; qui nisi mercedis, quae convenerit, fuerint securi, nulli se obligabunt servituri. Alioquin ex alienis rebus furtum meditati arguuntur, quod oblato pretio sub optentu alienae utilitatis sibi aucupantur. Sive ergo illi sive isti, necessario et non superfluo, precario et non pretio, utilitati aliorum acciuntur et conciliantur. Unde sive criminosi sive innoxii habeantur, gratis necesse est regendis praeficiantur. Quod apud symoniacos non fieri nemo qui nesciat, quibus sive criminosos sive innoxios nec necessitas nec devotio populorum, sed sola pecunia commendat. Neque enim solent aut vere possunt a se promovendis dicere: Accede, ut promovearis, quia necessarius vel complacitus es ecclesiae, sed quia dedisti aut daturus es nobis solidos centum vel quotlibet. Numquid adhuc auditum est dictum a quantumlibet secularis catholicis cuilibet promovendo: Accede, ut promovearis, quia adulterium, perjurium et his similia fecisti? Absit! Sed quid? Necessarius es ministerio et complacitus ecclesiae. Nec promovendus dicit: Da michi gradum ecclesiasticum, quia fornicator aut sacrilegus sum, sed quia volo meum ecclesiae Dei praebere obsequium, ut ex illa merear stipendium debitum. Denique instar principis daemoniorum suos satellites promoventis et coronantis, ut legitur, ob deceptionem suam, qua in crimina praecipitant bonos, symoniani quoque promovent complices suos. Quorum etiam impudentia tanta est, ut suum reatum palam sic omnibus praedicent, venditori dicentes: Dedimus tibi pretium, da nobis quaesitum gradum, aut redde acceptum pretium. Constat ergo secundum beati Gregorii¹ sententiam apud symonianos remunerari vitia, scilicet radicem omnium malorum avaritiam atque hereticam perfidiam, quae tanto graviora sunt fornicatione vel adulterio, quanto gravius est aliquem peccare in Deum quam in corpus suum aut in virum alium. A quibus profecto symonianis *laudatur peccator in desideriis animae suae, et iniquus benedicitur*. Quod absit, ut a catholicis qualibetlibet agatur, etiam cum criminosi ab eis promoventur.

cf.
1. Tim. 6, 10.

Ps. 10, 3.

CAPUT XXXVIII.

In quo audiendi sint mercennarii et in quo non.

Hinc iam ab ipso pastore oves discant, in quo etiam mercennarios audire debeant. De illis siquidem in euangelio ait: *Super cathedram Moysi sederunt scribae et Pharisaei. Omnia ergo quaecumque dixerint vobis, servate et facite*. Ecce quantam obedientiam vult impendi mercennariis malis, pastor summe bonus, ut dicta eorum non solum servet populus in mente, sed etiam compleat opere. Mox, in quo non sunt attendendi, subiungit: *Secundum opera eorum nolite facere*. Quare hoc, Domine? Nonne praecepisti tuis omnia quae dixerint servare et facere? Adiecit: *Dicunt enim et non faciunt*. Acsi diceret: Attendite, quia dicunt, et nolite attendere, quia non faciunt quod dicunt. Ubi breviter praemonuit doctrinam oris et ministerium eorum, quod a Deo acceperunt, ad aliorum salutem honorandum et suscipiendum; et carnalia eorum opera, quae a maligno habent, ad suam tantum perditionem cavendam. Sive secundum opera mer-

Matth. 23, 2.

1) V. supra l. I, c. XIII. in ep. regibus Francorum missa.

cennariorum non faciant oves, ne, sicut illi dicunt et non faciunt, sic et ipsae ab eis audiant et non faciant, quia illos attendunt dicere et non facere. Quorum opera qua intentione fiant, Dominus manifestat dicens: *Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus*. Ubi summatim ostendit nil eos nisi, ut hominibus innotescant et placeant ex praedicatione vel ex ministerio suo, quaerere. Deinde quae ipsorum opera ⁵ dicat, aperit sic: *Alligant onera gravia et importabilia et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere. Dilatant enim phylacteria sua et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in coenis et primas cathedras in synagogis et salutationes in foro et vocari ab hominibus rabbi*. Quibus redemptoris nostri verbis non reprehenduntur, quod onera mandatorum Dei imponunt hominibus, hoc ¹⁰ enim officii eorum esse dinoscitur, sed quod importabilia, et quod ea vel minima sua operatione non alleviant. Nec quia phylacteria habent et fimbrias, sed quia illa^a dilatant, istas vero magnificant; nec quia primi velut magistri recumbunt aut sedent seu salutantur vel rabbi vocantur, sed quia haec tantum ab eis amantur. Et tamen, licet ministri Christi quam plurimi tales sint, ut nil Christi, sed tantum saeculi quaerant in ¹⁵ ministerio Christi, quod amministrant, vult tamen Christus, ut sua illis fideliter reddantur, hoc est audiantur, honorentur, decimis et oblationibus fidelium remunerentur. Qui ergo tam pravi sunt in conspectu hominum, in conspectu Dei, putas, quales sunt? Et tamen eos Deus et clam et palam malos sive fide bonos tolerat et mercede, quam quaerunt, non fraudat. Quia enim ministri Christi sunt, sed non bene praesunt, ²⁰ sim-
^{1. Tim. 5, 17, 18.} plici honore, praesenti scilicet, digni habendi sunt. Nam *qui bene praesunt presbyteri, ut ait apostolus, duplici honore digni habentur, maxime qui laborant in verbo et in doctrina. Dicit enim scriptura: 'Non infrenabis os bovi trituranti'. Et: 'Dignus est operarius mercede sua'*. Cuius apostoli sententia de mercennariis, si requiritur, quae sit, ²⁵
^{Phil. 1, 15—19.} epistola eius ad Colosenses sic ostendit: *Quidam quidem propter invidiam et contentio-
nem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum praedicant, quidam ex caritate, scientes, quoniam in defensione euangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem sive per veritatem, Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim, quia hoc mihi proveniet ³⁰
in salutem. Ex qua nimirum tanti doctoris sententia, quantum mercennarii sint necessarii, edocemur; de quibus etiam non sincere praedicantibus Christum sic laetatur, ut, sive invidia sive occasione praedicetur, se gaudere et gavisurum tantus apostolus testetur, dummodo Christus annuntietur. Et quis ignorat, quantum crimen sit invidia? Ecce si vel per ipsam velut per contentionem et derogationem bonorum Christus praedicatur, ³⁵
gaudet apostolus. Quanta deinde imperfectio occasionem praedicationis arripere pro solius corporis commodo? Et tamen gaudet nichilominus de huiusmodi praedicatione apostolus. Ergo nec propter bonam praedicationem et ministerium assumantur mala opera, nec propter mala opera contemnantur sanctae praedicationis et ministerii bona. Unde necesse est, si carpatur pendens de sepe botrus vitis, ut caveatur spina sepis. ⁴⁰*

CAPUT XXXVIII.

De malis scienter vel nescienter promotis et de ministerio eorum
sententia Paschasii.

Hos enim ut Dominus in ecclesia sua usque in finem saeculi monstraret futuros, et a magistris ecclesiae aliquando, ut aut promoveantur aut ministrent, dissimulandos, ⁴⁵
Iudam sacrilegum furem promovere voluit ad gradum apostolicum, quamvis ab initio sciret, quid esset in homine. Sic sancti apostoli a tot milibus sanctorum coenobitarum electum Nicolaum, Epycuri de grege porcum, promovere ad diaconatum nescienter, ut sic dicatur. In quibus duobus evidenter praefigurabatur alios sciri, alios nesciri, dum

a) illas c.

in ecclesia promoventur, quorum tamen officium aut pro se ipsis approbatur, [aut^a] pro aliis interim toleratur. Qui quicquid in sacramentis divinis pro officio sibi credito interim agunt, sanctum est totum, sicut Iudas ante prodicionis conventionem et Nicolaus ante suae abhominabilis sectae adinventionem. Quod etiam ex libello Pascasii de corpore Domini¹ approbatur, ubi sic legitur: *Licet reus sit sacerdos, officium ministerii sacrum est, et gradus sacerdotii a summo pontifice Christo compensatur, ut nichil minus carnis et sanguinis habeat hoc mysterium a quovis indigno, si tamen apostolicae propaginis institutione consecratio exhibeatur, quia non ex eo, sed ex eius officio a summo pontifice gratia, quam ipsa veritas repromisit, impletur, et in nullo sacerdotium eius et pontificatus officium alicuius merito minoratur. Virtus enim consecrandi est in eo, quod habet his^b qui ordinatur. Et ideo revertentes^c, qui baptizati sunt prius, sicut non rebaptizantur, ita qui prius ordinati sunt rursus non ordinantur ad unitatem catholicam, si recesserint, redeunt. Sed aut ministrant, si hoc utilitas ecclesiae postulat, aut si non, sacramentum tamen ordinationis suae gerunt, et ideo eis manus inter laicos non imponitur. Manet igitur in eis sacramenti virtus sibi inutiliter, etiam rei dum consecrant, satis tamen utilis potestas et ordinatio consecrandi illis, qui gratiam perceptae benedictionis et administrationis fide, spe et caritate communicant. Neque perverso ad salutem proficiunt haec vitae sacramenta de caelesti fonte manantia, quoniam nulla participatio iustitiae cum iniquitate, sicut nec luci cum tenebris. Et tamen tales, licet adulteri sint et homicidae et ex parte diaboli plura admiserint, dum falce euangelica necdum praecisi sacrificant, non cogitandum, qui et quales sint, sed quid dent, vel quid accipiant hii, qui cum fide communicant, neque quis habeat virtutem consecrandi, sed quid habeat. Nam sicut in nomine Christi, ipso teste, etiam a membris diaboli et daemonia pelluntur et virtutes ab eis plurimae operantur, ita eiusdem virtute in sacramentum a malis corpus et sanguis conficitur, licet dictum sit, quod peccatores Deus non audiat, quia et super aquam baptismi et super oleum et super eucharistiam et super capita eorum, quibus manus imponitur, in sacramento haec omnia celebrantur et fiunt. Iccirco valent et per homicidas, et quamvis non habeant Spiritum sanctum, Deus tamen est, qui dat per ministerium eorum eundem Spiritum sanctum et consecrat ex officio munus suae largitatis. De qua praefati viri sententia ne forte restruatur nobis calumnia, quia dicitur hic in fine per ministerium criminorum dari Spiritum sanctum, quamvis ipsi eum non habeant, quod interposuit in capite attendant, ubi sic ypotetice ait: *Nichil minus habet hoc mysterium a quovis indigno, si tamen apostolicae propaginis institutione consecratio exhibeatur, quia non ex eo, sed ex eius officio a summo pontifice gratia, quam ipsa veritas repromisit, impletur.* Unde liquet eos habere Spiritum sanctum ministerio, quod apostolicae propaginis institutione accepere, nec tamen sibi ipsis habere. Habent enim ad ministrandum aliis bona nec habent ad declinandum sibi mala. Habent deinde ad bene credendum nec habent ad bene vivendum, sicut superius constat abunde monstratum, et quod ministerium hereticorum non sit Christi, neque enim acceptum est institutione apostolicae propaginis.*

CAPUT XL.

De furibus symonianiis, et qualiter ovile intrent.

Hinc, quia dictum est de mercennariis intra ecclesiam, dicatur et de furibus extra ecclesiam. Quorum hoc est maximum et primum indicium, quod non intrant per hostium, sed aliunde ascendunt. Pro qua utique transgressione et praesumptione fures et latrones a Domino sic pronuntiantur, ut praemissum etiam ipsius iuramentum ob hoc sic

a) deest c. b) sic c. pro is. c) reverenter c.

1) Cap. XII, n. 3. Migne, Patr. Lat. CXX, col. 1613.

Ioh. 10, 1. legatur: *Amen amen dico vobis, qui non intrant per hostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.* Quod si et absque iuramento dixisset, quis nisi mendax et antychristus ipsi veritati et Christo loquenti non crederet? Sed cum iuramento iccirco curavit profiteri, quod volebat sollicitius audiri et firmiter retineri. Et iuxta litteram itaque verum est proverbium veritatis, et nichilominus verum est iuxta 5 intentionem dicentis. Fures siquidem et latrones apud homines sunt, qui non intrant in ovile per hostium, sed aliunde ascendunt, et nichilominus fures et latrones sunt apud

ib. 7. Deum, qui non intrant in ecclesiam per Christum, qui est, sicut praedicat, ecclesiae hostium, sed aliunde ascendunt. Hi procul dubio sunt omnes heretici, Iudaei et pagani. Ipsi enim pariter non intrant in ecclesiam per Christum, quem negant in carne venisse. 10 Si quaeritur, quomodo omnes heretici negent Christum in carne venisse, quem nonnulli eorum confitentur in carne venisse, sententia sancti Augustini in tertio¹ huius opusculi libro relegatur inde. Nunc videatur, quomodo ascendunt aliunde. Nimirum aliunde ascendunt verbi gratia Arriani, qui sic personarum trinitatem discernunt, ut substantiae quoque divinae unitatem dividant. Aliunde Sabelliani, qui sic unitatem divinae sub- 15 stantiae praedicant, ut trinitatem quoque personarum confundant. Longum est et super ingenii nostri vires singulatim reliquarum hereseon pestes revolvere. Unde praetermissis aliis symoniani, quos noster pugium^a specialius impetit, quomodo aliunde ascendunt, monstremus. Nimirum et ipsi, contempto hostio Christo et hostiario ipsius Spiritu sancto, aliunde ascendunt, dum sua pecunia velut scalis et machinis dominicum parie- 20 tem, unanimem scilicet populi Dei consensum et soliditatem, expugnaturi adoriuntur et eum aut reptando transiliunt aut subigendo vel certe impingendo irrumpunt. Neque enim legem hostii dicentis: *Gratis accepistis, gratis date*, reverentur nec beneplacitum hostiarii praestolantur, sed praecipiti prioratus cupidine acti, pariete transcendendo vel suffosso aut rupto, oves pessimi furum et latronum invadunt. Et quidem transcenditur 25 ab illis paries ovilis Dei, cum saecularibus potestatibus abusi praevalent temporaliter ovibus dominari; suffoditur autem, ubi ecclesiasticas personas fundamento ecclesiae cohaerentes extrahunt et sibi attrahunt; rumpitur deinde, ubi mediocres et laicas personas a caritate Christi dissociant et sibi consociant. A quibus et tectum scinditur, ubi praepositos ecclesiae integritate sui officii depopulantur. Sive ergo reptando sive 30 suffodiendo sive irrumpendo in ovile irruant, patet profecto, quia aliunde quam per ostium ascendunt. Denique aut saeculares potestates pretio expugnant aut inferioris ordinis ecclesiasticas personas aut earum praepositos aut certe mediocris potentiae laicos. Minoribus enim populis velut invalidioribus ovibus ad munimentum sui opponuntur hii quattuor ordines, ut saeculares sint eis murus contra incursus visibiles, et 35 ecclesiastici tectum contra invisibiles. Constat ergo symonianos latrones, ut praevaleant oves mactare et perdere, intrinsecus optinuisse per eos, qui defensores adhibiti sunt extrinsecus. Unde nec ipsi sine ultione evadunt, ubi velut imbrices aut lapides aedificio subtracti iam super faciem terrae neglecti et inutiles iacent extra Christi aedificium. Sed et ipsi parietes et tectum perniciose videntur stare aut superesse, fugato inde 40 hostiario et extinctis ovibus, quia relinquuntur solitudini et ruinae, bestiis quoque et immundis avibus.

CAPUT XLI.

Qualiter symoniani imitentur saeculi fures, et quae sit eorum vox,
quam non audiunt oves. 45

Hinc consideretur, quam maxime congruat latrocinio symonianorum, quod solet fieri nonnumquam a saeculi latronibus. Nempe violenter ovile ingressi prius hostiarium aggrediuntur eumque nec mora suffocant aut alligant, ut securius oves sibi abigant et per-

a) sic c.

1) Immo in secundo libro c. XXVII.

dant. Quod nefas quotidiano experimento constat fieri a symonianis et tanto nequius, quanto divina potiora sunt humanis. Equidem ipsi, ut plebes Dei possint libere devorare et perdere, Spiritum sanctum in eis prius extinguere aut vinctum sibi contendunt mancipare. Nonne videntur eum alligatum trahere, cum eius gratiam confidunt se posse
 5 cui voluerint tamquam captivam vendere? Nonne velut a se extinctum neglegunt, ubi sua perfidia in ovibus, quas vivificabat, illum extinguunt^a? Extingui enim dicitur Spiritus sanctus, cum fides, quae utique donum eius est, cuique ipse praesidet, accessu perfidiae extinguitur. Unde et apostolus monet sic: *Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite* ^{1. Thess. 5, 19, 20.} *spernere*. Extingunt^a plane Spiritum sanctum fures isti in ovibus, ubi communione vel
 10 consensu impietatis offensum recedere ab eis et fugere compellunt; quo extincto omnes iam prophetias, hoc est sanctas scripturas, aspernantur. Qua enim reverentia iam suscipient aliorum sententias, qui etiam ipsius magni prophetae et domini prophetarum decretalem sententiam, qua institutioni sacramentorum suorum subscribens ait: *Gratis* ^{Math. 10, 8.} *accepistis, gratis date*, tam pertinaciter conculcant? Tales etsi videntur intra ecclesiam esse, non mirum quia et fures, cum furantur, videntur intra ovile. Qui utique minus
 15 condemnarentur, si extra furarentur. Nonne Iudaei et pagani aliquando videntur intra materiales ecclesiae parietes? Et tamen quales intrant, tales exeunt; immo peiores sunt intus ex praesumptione sua et sacramentorum iniuria aliorumque contaminatione. *Quae* ^{2. Cor. 6, 15.} *enim pars fidei cum infidei*? Qui tamen, quamdiu intus videntur, numquid pro christianis habentur? Sic procul dubio symoniani, dum videntur intra ecclesiam, tunc magis reprobandi et fures habendi sunt. Qui denique tunc credendi sunt fures et latrones non esse, ubi probabitur eos per hostium intrasse in ovile nec aliunde ascendisse. Sin
 20 alias, nec ipsis exceptis nec quibuslibet hereticis, omnes, testante Domino, quotquot praeter hostium venerunt, fures sunt et latrones. Qui ne forte putarentur in aliquo
 25 utiles sicut mercennarii, subiunctum est: *Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat*. ^{Ioh. 10, 10.} Ubi sunt ergo, qui praedicant bonis quod a malis symonianis acceperunt bonum non solum nil obesse, sed etiam prodesse, Domino reclamante non venire fures nisi ad furari, mactare et perdere? Unde qui haec sola in se habent et ad haec sola veniunt, quod bonum dare saltem bono cuilibet possunt, nisi forte resipiscentes se prius muta-
 30 verint et bonum, quod aliis dare possint, acceperint? Quorum ne dicam factum, sed ipsa quoque vox eorum in tantum funesta est, ut, si eam audierint, non possent non mori oves. Denique ubi eam audierint, desinunt esse oves Christi, ipso protestante, quia non audierunt eos oves. Patet ergo tales iam non boni pastoris oves, quae audierunt fures. Et quid sunt? Raptae, mactatae furibus et perditae, et idcirco nil aliud
 35 iam quam latronum victimae. Quibus malis misere non succumberent, si eorum voces non audissent. Quamvis enim latrones irrumpere aliquando ad oves praevalerent, non tamen possunt furari, mactare aut perdere eas, nisi prius illos audiant; nec efficiunt fures quod temptant, quamdiu oves eis auditum suum non accommodant. Quas enim necesse symoniani praevalerent catholicis inferre, si praemoniti a bono pastore suo Christo
 40 refugerent eos tamquam pastores audire suumque favorem et consensum talibus furibus praebere? Quam ob rem multiplicatio et audacia furum et latronum maxime provenit ex misera patientia ovium, quae iusto Dei iudicio pereunt, quia duobus indiciis velut totidem testibus praevenit et edoctae fures cavere aut neglexere aut contempsere. Equidem duo indicia, quibus fures cognoscerent, suis bonus pastor proposuit ovibus,
 45 ut, si forte unum sine conscientia et voluntate earum contingeret, alterum devitarent. Et prius indicium furum et latronum proponitur ex introitu in ovile, si non fit per hostium, sed aliunde. Alterum autem ex incognita ovibus voce, quam hinc necesse est, quae sit, breviter inculcemus, quia de perverso introitu sufficienter inculcatum putatur. Sicut vox verbi gratia Arrianorum est Filium minorem Patre asserere, ipso Filio recla-

Ioh. 10, 30. mante: *Ego et Pater unum sumus*, sic nichilominus symonianorum vox est Spiritum
 Matth. 10, 8. sanctum venalem habere, reclamante eodem, cuius spiritus est, Christo: *Gratis accepistis,
 gratis date*. Quam vocem Christi si cognoscunt et sciunt eius oves, necesse est pasto-
 rem suum sequantur et non furem, qui procul dubio alienus est; quem ideo non secun-
 tur oves, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum, quorum os loquitur 5
 vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis. Unde nemo se palpet, nemo sibi ad
 Ps. 143, 8. excusandas excusationes in peccatis tamquam folia ficulneae suis pudendis aptet. Qui-
 cumque audit vocem symonianorum dicentium: Non do tibi baptismum, non do tibi
 corporis et sanguinis Christi sacramentum, non do tibi Spiritum sanctum, non do tibi
 quemlibet gradum ecclesiasticum, nec facio consecrationes ecclesiarum vel quascumque 10
 alias administrationes divinarum sacramentorum, nisi dederis mihi pretium, procul dubio
 non est ovis Christi, contra cuius vocem vocem alienorum audit et cognoscit. Quam ob
 rem procul dubio alienum iam sequitur, non Christum, a quo iam non cognoscitur, etiam
 si ei, cuius vocem cognoscere desiit, clamare audiatur: Domine, Domine. Cuius vocem
 si retinisset, ab alieno incognitam sibi vocem edenti quantocius fugeret. 15

CAPUT XLII.

Quanta vigilantia oves furibus debeant obsistere ingressis ovile.

Itaque si oves nequeunt symonianis furibus ovile irrumpentibus obsistere, obsistant
 saltem ingressis in hoc, quod solum possunt, scilicet ne velint aut cogantur eos sic
 audire, ut velut pastorem sequantur aut certe velut mercennarium audiant tales, sed, ut 20
 dictum est, quod solum valent, fugiant ab eis, devitantes eorum communionem, officia
 et officinas congregatas de sanguinibus ovium, quas mactant et perdunt. Quibuslibet
 ergo terroribus hominum vel damnis corporum suorum vel facultatum oves Christi ob-
 sessae vel oppressae satagant ante omnia animarum suarum laesionem, ne a latronibus
 Matth. 10, 28. vivae absorbeantur, effugere nec timeant eos, qui sic occidunt corpus, ne animam pos- 25
 sint occidere, sed eum, qui utrumque potest in gehennam ignis inextinguibilis perdere.
 Considerent, quia, si inexcusabiles erunt, quotquot in fine mundi sub maximo defectu
 christianae fidei antychristum sequentur seducti, non solum signis et prodigiis magnis,
 sed et tormentis omnimodae persecutionis coacti, multo magis inexcusabiles sunt, qui
 nunc in maxima gloria christiani nominis fures et latrones blandimentis et terroribus 30
 Matth. 24, 24. seducti secuntur. Ut enim illis praedictum est pseudoprophetas et pseudochristos sur-
 recturos, sic et istis fures et latrones venturos et ovile intraturos, Domino sic in apo-
 stolis praemuniente suos: *Videte, ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine*
 Matth. 24, 4, 5. *meo dicentes, quia ego sum, et multos seducent. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic*
 ib. 23. *Christus, et ecce illic, nolite credere, nolite ire neque sectemini. Ecce praedixi vobis.* 35
 Luc. 17, 23. *Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite*
 Matth. 24, 25, 26. *credere. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Vos ergo videte: ecce praedixi vobis*
 Luc. 17, 21. *omnia.* Quasi diceret: In vobis est iam seduci et non seduci, ac per hoc inexcusabiles
 Marc. 13, 23. eritis, si cavere neglexeritis aut contempseritis, quia praedixi omnia vobis. Siquidem
 praemonstravi, regnum Dei ubi sit, catholica scilicet ecclesia, id est intra vos, qui apo- 40
 stolicam fidem et doctrinam corde et ore conservatis et retinetis. Unde ubi haec nau-
 fragabitur aut corrumpetur, Christus nec regnum eius ibi esse credatur, etiam si de-
 sertum aut penetral dicatur et videatur. O quot et quam heremitae tempore Arriano-
 rum dicebant in suo deserto Christum esse, cum Arriana infecti peste antychristum
 haberent apud se! O quot et quanti, qui putabantur tunc ecclesiastici, concrepabant 45
 et conclamabant Christum in suis penetralibus esse, cum nichilominus antychristum
 celarent apud se, qualis fuit Eusebius Caesariensis acerrimus propugnator Arrii, beato
 Hieronimo¹ profitente; qualis fuit Didimus et Eutices et alii quam plurimi tam ex urbi-
 bus quam et ex solitudinibus. Quod ergo de praefata heresi, hoc et de aliis dictum

1) In epist. 84. ad Pammach., Opp. I, col. 523.

putetur. Quodsi praemissa Domini verba quis consideret, fures et latrones evidentioribus periculis secundum Iohannem expressos quam pseudoprophetas et pseudochristos secundum alios euangelistas inveniet, quamvis eosdem isti pseudoprophetas vel pseudochristos vocitent, quos ille fures et latrones. Quorum cum nullam alii euangelistae
 5 praedixerint dinoscentiam, nisi quod signa et prodigia magna darent, quod utique non solum incautos ab errore subducit, sed etiam cautos in errorem inducit, Iohannes tamen ex introitu et voce illorum omnibus eos velut digito praemonstravit, ne quoquomodo quispiam se de ignorantia suae perditionis deinceps excusare possit, si audire et sequi fures sibi designatos non timuerit. Denique si liberum de introitu eius, qui eas rectu-
 10 rus est, aliquando aufertur ab ovibus iudicium, possunt tamen non audire vocem alienorum et non sequi, sed fugere alienum. Quodsi etiam veri pastoris habitu quempiam insignitum viderint, non prius eum audire et sequi audeant, quem ex ipsius introitu et voce, pastor an latro sit, resciscant, eique cum Iesu Nave curiositate laudabili dicant: *Noster es, an adversariorum?*

Iosue 5, 13.

15

CAPUT XLIII.

De differentia mercennariorum et furum, et quod heretici non sint a catholicis tolerandi sicut male viventes catholici.

Hinc iam ex praecedentibus satis liquet, quantum fures et latrones a mercennariis distent. Siquidem mercennarii in omnibus quae dixerint sunt audiendi, Domino sic
 20 praecipiente pro eis: *Omnia quaecumque dixerint vobis, servate et facite*; fures autem et latrones nec audiri permittuntur, quia mox, [ut^a] audiuntur, peritur. Et mercennarii quidem tales sunt, ut apostolus quoque de illorum praedicatione gaudeat; fures autem et latrones tales sunt, ut eos idem apostolus adulterantes verbum Dei et inimicos crucis Christi flens dicat. Mercennarii quoque, quamvis quaerunt sua, non Christi, non tamen
 25 quaerunt sibi alia, quam quae debentur et iubentur reddi pascentibus oves Christi, videlicet decimas debitasque reverentias, quas requirendo non delinquant, quia Deo quae Dei sunt reddi quaerunt. Delinquant autem haec sola sibi quaerendo, quia haec sola sua esse dicunt, qui tamen dum propter haec oves pascuae Dei ad tempus pascunt, Deo etiam quae Dei sunt in hac parte reddunt. Nam quod decimae et ceterae fidelium
 30 oblationes Domino tantum debeantur et reddantur, et quod qualibuscumque ministris eius ad temporale stipendium sint deputatae divinitus, sic super Malachiam beatus edisserit Hieronimus¹: *Qui est, inquam, in vobis, o sacerdotes, qui claudat hostium et incendat altare meum gratuito? Nullus enim in vobis est usque ad extremum ministrorum, non dico pontifex, non sacerdos et ceteri, sed ne ianitor quidem, et qui ignem*
 35 *supponit altari ad cremanda holocausta, qui non a me mercedem accipiat laboris sui.* Hoc autem dicit decimas significans omnium frugum, quae offeruntur a populis, quas profecto dum latrones exigunt, non sua requirunt. Quippe quibus nullum pro ministerio divino, quo penitus carent, debetur stipendium, sed solum pro suo latrocinio patibulum^b vel extremum supplicium. Qui tamen, prohi dolor! multotiens accipiunt non
 40 solum, quod Christi ministris repperiunt deputatum, sed insuper quod interdictum, cum ad nil aliud veniant et valeant, nisi ut furentur et mactent et perdant. Et quis sanum sapiens censet huiusmodi fures et latrones a catholicis tolerandos, quos Dominus censet sic fugiendos, ut testetur non esse oves, qui vel audierint illos? Et qua fronte praedicat quis ministerium horum tolerandum et recipiendum, donec synodaliter deponantur,
 45 totumque, quod eorum ministerio interim fit in ovili, bonum esse et sanctum, qui solum furandi, mactandi et perdendi habent ministerium? Si ergo bonum et sanctum est oves Christi furari, mactare et perdere, sufferantur fures et latrones, qui nil aliud norunt nec

Matth. 23, 3.

2. Cor. 2, 17.
Philip. 3, 18.

a) supplevit Mart.; deest c. b) in pat. c.

1) Comm. in Malach. c. I, v. 9, Opp. IV, col. 950.

possunt facere Domino protestante; cui si quis audet contradicere, asserens fures et latrones aliquid aliud boni nosse aut posse facere, disceptare etiam et in iudicio contendere cum Domino audeat, et si potest, eum mentitum arguat. Si autem nemo christianorum hoc audet, concedat necesse est huiusmodi fures et latrones non nisi malum sibi et aliis facere. Quapropter cur putantur simoniani multotiens et pene quotidie synodaliter deponendi, qui ab initio semel, simul et inretractabiliter ab apostolorum principibus fuere depositi, sicut et postea ab orthodoxis et catholicis patribus alii in ipso ortu suo heretici? Siquidem quotienscumque mala arbor radicitus evellitur, incassum creduntur rami eius vivere aut victuri, nisi et ipsi evellantur, cum in suae matris evulsione et ipsi evulsi computentur. Sic et cuiuslibet heretici depositio tamquam ab- scisio non est in singulis personis ceu in singulis ramis requirenda, si auctorem here- seos velut malae arboris radicem penitus evulsum constat; quod catholicis quamvis male viventibus certum est non contingere, quorum radix, ecclesia scilicet catholica, non eradicatur aliquando, etiam cum nonnulli ramorum eius pro suae sterilitatis aut in- compositionis amputantur vitio. Qui quamdiu a sua matre arbore portantur, aut melio- rantur aut ad umbram hominum vel ad repausationem avium habentur. Sic et mali bonae catholicae ministri, quamvis male vivant sibi, donec tamen differuntur depositum iri, aut contingit eos meliorari aut certe aliquibus interim conferri nonnichil commodi. Ex quibus datur animadverti catholicorum male viventium depositionem pro tempore et re plerumque differri et interdum fieri; hereticorum autem nec pro tempore nec re aliquandiu differri, sed mox, ut innotuerint, fieri. Unde super male viventibus Christi ministris catholica plebs debet catholicorum expectare synodum nec abicere, donec eos abiciat comministrorum vel magistrorum suorum arbitrium, iuxta quod docet Salomon: *Oculi, inquit, tui recta videant, et palpebrae tuae praecedant gressus tuos.* Solet nempe evenire, ut, quod imperfectis videtur intolerabile, perfectis videatur tolerabile, et e contrario perfectis habeatur intolerabile, quod imperfectis tolerabile. Quo ambiguo ne forte fallatur aut scandalizetur ecclesia, patienter expectandum est et sapienter, donec synodalis illud discernat et determinet sententia. Quam qui censet expectandam et in hereticis post concilia semel habita de illis, nescio an catholicus vere dici posset; nam cuicumque quaelibet heresis in ecclesia videtur tolerabilis, haud dubie a catholica fide naufragavit aut excidit.

CAPUT XLIII.

Exemplis propositis ostenditur hereticos nec ad horam a catholicis antiquis toleratos et mercennarios toleratos.

Nunquid tempore Arrianorum seu aliorum hereticorum sicubi catholicis hereticus quilibet datus est episcopus, ministerium eius tolerare aut sanctum habuere catholici, quousque synodaliter deponeretur? Quod non fuisse aliquando toleratum a catholicis cum ex multis clareat historiis, tum ex Tripertita¹, quae narrat pueros pilam lusoriam flammis expiasse, quia vel inter pedes aselli, quo hereticus illius tunc civitatis episcopus vectabatur, casu excurrisset. Cuius quoque balneas sic exhorruisse feruntur catholici, quod non solum cum illo, sed et sine illo ibi lavari recusassent, priusquam etiam loca ipsa recentibus lymphis expiassent. Quem catholicorum zelum bonum catholicis omnibus ad imitationem propositum ne quis putet in pace et in aliqua temporali christiani- tatis potentia demonstratum, noverit tempore Arrianorum imperatorum et principum hoc factum, a quibus propter hoc ipsa civitas data fuit gladio, et trucidata maxima pars civium. Qui quanta alacritate ad mortem pro fidei catholicae confessione properaverint, quodque carnifices prius defecerint iugulando, quam devoti cives sese iugulantibus offe- rendo et ingerendo, quisquis enucleatius nosse desiderat, praefatam istoriam revolvat.

1) *Lib. VII, c. 16, Opp. Cassiod. I, col. 288.*

Ibi enim non tantum haec, sed et alia quam plurima ludibria, verbera, pericula et damna catholicos ab hereticis perpressos inveniet. Post quae mala, quis commemorare sufficet, quanta constantia crudelioribus omni bestia Guandalis in Africa catholica restiterit ecclesia, etiam sub innumeris et exquisitis suppliciis diutius vivere compulsa vix-
 5 que sero mori permissa. Unde ve prosperitatibus catholicorum nostri temporis, quibus christiana fides sine aliqua aut vix cum aliqua sui suarumque rerum iactura subducitur et extorquetur sub principibus christianissimis, quam antecessoribus nostris nec subducere nec extorquere indicibiles adversitates valere etiam sub tyrannis sacrilegis. Quamdiu ergo heretici sufferantur vel qualiter deponantur, et Dominus prius constituit,
 10 ubi nec audiendos ab ovibus, sed fugiendos innotuit, et deiloquus Paulus deinde factis et dictis approbavit. Qui quamvis mercennarios etiam contentiosos, contumaces, avaros, cupidos et invidos sic sufferat, ut de praedicatione quoque eorum se gaudere et gavisurum asserat, fures tamen et latrones, hereticos videlicet homines, post unam et secundam correptionem devitandos insinuat. Quod et se fecisse evidenter ostendit, ubi TH. 3, 10.
 15 Alexandrum, Ymeneum et Philetum dicentes resurrectionem iam factam satanae tradidit, ut discerent non blasphemare. Beatus quoque Augustinus in tractatu euangelii Iohannis¹ adstruens mercennarios in aliquo necessarios et utiles, licet in multis culpabiles, concessivo modo inquit: *Habeat ovile Domini praepositos et filios et mercennarios. Praepositi autem, qui filii sunt, pastores sunt.* Praepositi autem sua quaerentes, non Iesu
 20 Christi, mercennarii sunt. Idem in subsequentibus: *Nostis iam in nomine Domini, qui sit pastor bonus, et quemadmodum pastores boni membra sint eius, et ideo sit unus pastor bonus. Nostis, quis sit mercennarius ferendus, qui lupus et fures et latrones cavendi, quae sint oves; quod sit hostium, qua et oves ingrediuntur et pastor; quomodo sit intellegendus hostiarius. Nostis etiam, quando quisque non per hostium intraverit,*
 25 *fur est et latro, nec venit, nisi ut furetur et occidat et perdat.* Ecce tantus doctor, licet dixerit mercennarium ferendum, et habeat ecclesia mercennarios praepositos, nunquid alicubi invenitur dixisse fures et latrones ferendos, et habeat ecclesia eos praepositos? In cuius tractatu diligentius inveniet designatos mercennarios, fures et latrones et cetera, quisquis hic sibi inde non satisfactum autumat.

30

CAPUT XLV.

De eo quod sanctus Gregorius adhuc diaconus Euticium devitavit, et quod sanctus Hieronimus non expectandum in eis publicum iudicium asserit^a.

a) reliqua codicis periere.

35

1) *Tract. XLVI, n. 5, Opp. IV, col. 800.* 2) *Tract. XLVII, n. 1, Opp. IV, col. 803.*

PSEUDO-UDALRICI EPISTOLA DE CONTINENTIA CLERICORUM.

EDIDIT

L. DE HEINEMANN.

Postquam in synodo Romana a. 1074. celebrata Gregorius VII. papa 'omnibus 5 clericis uxores habere' interdixit¹, clericus, ut videtur, quidam nomine celeberrimi Augustensis episcopi Udalrici epistolam confecit, in qua sanctum illum praesulem Nicolaum papam corripere effinxit, quod hic 'clericos, quos ad abstinentiam coniugii monere debuerat, ad hanc inperiosa quadam violentia cogere voluerit'. Sed cum tempore sancti Udalrici (a. 923—973) neque primus (a. 858—867) neque secundus (a. 1059—1061) 10 papa Nicolaus in Petri cathedra sederit, vel ex hoc intellegi potest, epistolam illam suppositam et post synodum demum supra laudatam scriptam esse, quod etiam ex ipso argumento perspicui potest. Porro cum a. 1079, m. Febr. Gregorius VII. papa in synodo Romana 'scriptum, quod dicitur sancti Uodalrici ad papam Nicolaum de nuptiis presbiterorum et capitulum Pafnutii de eadem re damnaverit'², inter a. 1074. 15 et 1078. opusculum nostrum confectum esse apparet. Auctor quis fuerit, nescimus; testes attulit canones, Hieronymum, Augustinum, Gregorium I, Historiam tripartitam. Berolini m. Iun. 1888.

L. de Heinemann.

Editionis nostrae subsidia fuere haec:

1) *Codex Vaticanus Palatinus nr. 271, membr. 4°, saec. XII ex.—XIII in., 20 f. 354. 355, in quo multa verba membrana corrosa et perforata deleta sunt, extrema pars altera columna folii 355. abscisa periit. Quem librum V. Cl. Car. Wotke exscripsit. Et ad eius lacunas explendas optime facit*

1^a) *Editio princeps, quam paravit Ioh. Herold inter Orthodoxographa, Theologiae sacrosanctae ac syncerioris fidei doctores (Basileae 1555. fol.) p. 1254—1257. ex 25 codice praecedentis simillimo, qui tamen praeter menda quaedam lectiones non paucas meliores quam 1 praeibuit.*

1^b) *Ex codice S. Laurentii Leodiensis, qui nescio an nunc Bruxellis adservetur, hanc epistolam ediderunt E. Martene et U. Durand, Veterum SS. Ampl. Coll. I (Parisiis 1724), col. 449—454, editione principe non lecta; unde evenit, ut eorum textu 30 pro codice ms. uti potuerimus. Qui quidem permultos locos temere immutatos habuit, attamen ad veras lectiones cognoscendas adiuvat. Utriusque editionis variam lectionem*

1) *Mariani Chr., SS. V, p. 560.*

2) *Bernoldi Chr., SS. V, p. 436.*

integram praeter menda quaedam sive typographorum sive codicum, quae nullius momenti videbantur, afferre fas duximus.

Praeterea Udalricus Babenbergensis hanc epistolam collectioni suae inseruit, quae in tribus eius codicibus, quorum consensum numero 2 signavimus, invenitur, videlicet:

2^a) *Vindobonensi bibl. palatinae nr. 398 (Ius canon. 45) membr. fol., saec. XII, f. 8'—10'.*

2^b) *Zwetlensi nr. 283, membr. 4^o, saec. XII, p. 17—22.*

2^c) *Vindobonensi bibl. palatinae nr. 611 (Ius canon. 130), membr. 8^o, saec. XII, f. 4'—6'.*

Codices 2^{a, c} V. Cl. M. Tangl diligentissime exscripsit, codicis 2^b lectiones ex editione Philippi Jaffé sumpsimus, qui hanc epistolam inter reliquas codicis Udalriciani, Bibl. R. German. V (Mon. Bamberg.), p. 114—122. codicibus 2^{a, b} usus edidit.
O. H.-E.

15 Haec^a est rescriptio beati^b Udalrici episcopi, in qua papae^c Nicolao de continentia clericorum non iuste, sed impie, non canonice, sed indiscrete tractanti^d ita respondit^e:

Domino^f et patri pervigili sanctae Romanae ecclesiae provisorio U^g solo nomine episcopus amorem ut filius, timorem ut servus.

20 Cum tua, o pater et domine, decreta^h super clericorum continentiaⁱ nuper mihi missa^k a discretione invenirem aliena, timor me turbavit^l cum tristitia. Timor quidem propter hoc, quod dicitur¹: *Pastoris sententia sive iusta sive iniusta^m timenda est.* Timebam enim infirmis scripturae auditoribus, qui vel iustae vix obediunt sententiae, ne iniustamⁿ conculcantes libere, onerosa, immo inportabili pastoris^o praevaricatione praecepti se obligarent. Tristitia vero vel compassio, dum cogitabam^p, qua ratione membra carere^q possent capite^r suo tam gravi morbo laborante. Quid enim gravius, quid tocius ecclesiae compassione dignius, quam te summae sedis pontificem, ad quem tocius ecclesiae spectat examen, a sancta discretione vel minimum exorbitare? Non parum quippe ab hac deviasti, cum clericos^s, quos ad abstinentiam^t coniugii monere debueras^v, ad hanc inperiosa quadam^x violentia cogere^w volebas. Nunquidnam^x merito^y communi^z omnium sapientium iudicio haec non^a est violentia, cum contra euangelicam^b institutionem ac sancti^c Spiritus dictationem ad privata aliquis decreta^d cogitur exequenda? Cum ergo plurima veteris^e ac novi testamenti suppetant exempla, sanctam, ut^f nosti, discretionem docentia, tuae, rogo, ne grave sit paternitati vel pauca ex pluribus^g huic paginae interseri. Dominus quidem in veteri lege sacerdoti coniugium constituit; quod illi^h postmodum interdixisse non legitur; sed idemⁱ in euangelio loquitur: *Sunt eunuchi,* Matth. 19, 11. 12.
qui se castraverunt propter regnum caelorum^k; sed non omnes capiunt^l hoc verbum. Qui

a) ita 1. 1^{a, b}; Epistola sancti (s. deest 2^a) Udalrici episcopi ad Nicolaum (Nycholaum 2^a) papam de continentia clericorum tractantem 2^{a, b}; Epistola Udalrici Augustensis ad Nycholaum 2^c. b) sancti Udalrici 1^a; sancti Ulrici 1^b. c) N. p. 1^a. d) tractantanti 1. e) respondet 1^b. f) Nicolao d. 1^{a, b}. g) U. 1^b; Ö. 2; Adalricus 1; Udalricus 1^a. h) s. cl. cont. scripta 2. i) continentiam 1^a. k) commissa 1; transmissa 1^{a, b} (mihi deest 1^b). l) perturbavit 1^b; t. quidam turb. me 1^a. m) sit add. 2. n) iniuste 2^{a, b}. o) pastoralis 2. p) dubitabam 1^a; d. c. des. 1^b, ubi ne qua. q) p. c. 1^b. r) capiti 1; suo cap. 2. s) clericis 1^b. t) continentiam 1^a. u) debebas 1. 1^a. v) deest 1^b. w) cogi 1. 1^a. x) Nunquid enim 1^a; Nunquid non 2. y) deest 2. z) o. s. c. 2. a) deest 1. 1^a. 2. b) inst. euang. 1^b. c) sp. s. 2^c. d) c. d. 2. e) n. et v. 2; ac n. des. 1^b. f) discr. ut n. 1. g) multis 1^b. h) ei p. interdicare 1^b. — postmodo 2^a. i) deest 1^a. k) dei 1. l) h. v. c. 1^a; h. c. 1^b.

1) Cf. Gregorii M. Homil. in Euang. II, 26, 6, Opera ed. Bened. I, col. 1556.

1. Cor 7, 25. *potest capere, capiat*. Quapropter^a apostolus quoque^b ait: *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do*. Qui etiam^c iuxta praedictum^d Domini non omnes hoc consilium capere^e posse considerans, sed multos eiusdem consilii assentatores, hominibus non Deo pro falsa specie continentiae placere volentes, graviora videns committere^f: patrum scilicet uxores subagitare, masculorum aut^g pecudum amplexus non abhorre-⁵ re morbi huius conspersione ad^h usque pestilentiam convalescente status nimirum labefactareturⁱ aecclesiae: *Propter fornicationem*, dixit, *unusquisque habeat^k suam uxorem*. Quod specialiter ad laicos pertinere^l idem mentiuntur ypocritae^m; qui, licetⁿ in quovis sanctissimo ordine constituti^o, alienis tamen^{o*} uxoribus non dubitant abuti et, quod flendo dicimus^p, in supradictis saeviunt sceleribus. Hi nimirum non^q recte intellexe-¹⁰ runt scripturam, cuius mamillam quia durius presserunt, sanguinem pro lacte biberunt. Nam illud apostolicum: *Unusquisque habeat^r suam uxorem* nullum excipit^s nisi verae^t professorem continentiae vel eum^u, qui de continuanda virginitate [votum^u] in Domino praefixit. Quod nichilominus tuam, pater venerande, concedet^v strennuitatem, ut omnem, qui tibi vel^w manu vel ore votum faciens continentiae postea voluerit apo-¹⁵ statate, aut ad votum exequendum ex debito constringas aut ab omni ordine canonica auctoritate deponas. Et ut viriliter^x hoc implere sufficias, me omnesque mei ordinis viros adiutores habebis non pigros. Verum ut huius^{x*} voti nescios omnino scias non esse cogendos, audi apostolum dicentem ad Timotheum^y: *Oportet*, inquit^z, *episcopum inreprehensibilem esse, unius uxoris virum*. Quam ne quis sententiam ad solam ver-²⁰ teret^a aecclesiam, subiunxit: *Qui autem^b domui suae praeesse nescit, quomodo aeccl-* 1. Tim. 3, 5. *siae^c Dei diligentiam adhibebit^d?* Similiter inquit: *Diacones^e sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene praesint et suis^f domibus*. Hanc autem uxorem a sacerdote benedicendam esse, sancti Silvestri papae decreta^g scio te sufficienter docuisse. His et huius-²⁵ cemodi^h sanctae scripturae sententiis regulae canonicorumⁱ scriptor non^k inmerito con- cordans ait: *Clericus sit pudicus aut certe unius matrimonii vinculo foederetur^l*.

Ex quibus omnibus veraciter colligitur, quod episcopus et diaconus reprehensibiles^m notantur, si in mulieribus multis dividuntur. Si veroⁿ unam sub obtentu religionis abiciunt, utrumque, scilicet episcopum et diaconum, sine graduum differentia haec canonica dampnat sententia^l: *Episcopus aut^o presbyter uxorem propriam nequa-³⁰ quam sub^p obtentu religionis abiciat; si vero reiecerit^q, excommunicetur; et^r si perseveraverit, deiciatur*. Sanctus quoque Augustinus sanctae discretionis non inscius^s: *Nullum*, inquit, *tam^t grave facinus est, quin admittendum sit, ut devitetur peius*. Legimus preterea in secundo Tripartitae^u aecclesiasticae^v libro historiae^z, quia^w, cum synodus Nicena^x haec eadem vellet sancire^y decreta, ut videlicet episcopi, presbiteri^z,³⁵

a) *deest* 2. b) *deest* 1^a. c) *deest* 1^b. d) p̄ceptum 2. — Dom. *deest* 1^a, 2^c. e) p. cap. 1^b. f) considerans 2^a. g) ac 1^a, 2^b. c; et 1^b. h) u. ad 1. i) n. st. labefactetur eccl. totius 1^a. k) s. h. ux. 1^b; s. ux. h. 1^a. l) *deest* 1. m) ypochrite 1. n) quamvis 1^b. o) sint c. 1^b. o*) revera 1^a. p) cernimus omnes 1^a. q) scr. n. r. int. 1^b; n. r. scr. int. 1^a. r) s. h. ux. 1^a. b; s. ux. h. 2. s) exceptit 2^c. t) *deest* 1^b; vere n. 1. 1^a; pr. v. 2^a. b. u) propositum *superscr.* 1; *deest* 1^a. b (in D. virg. 1^a). 40 v) concedet 1. w) *deest* 1^a; votum cont. vel m. v. o. fac. 2; vel ore vel m. 1^b. x) hoc ut vir. 1^a; hoc vir. 1^a. x*) v. h. 1^b. y) thim. 2^c. z) inquam 1^a; *deest* 1^b. a) verterit 1^b; eccl. v. 1^a. b) huic *add.* 1; Si quis autem d. 1^b *ex Vulg.* c) dei eccl. 1. d) adib. 2^a; habebit 1^a. b. e) Diaconi 1^a. b. f) d. s. 2. g) decreto 1^b; decretis 1^a; scio te decr. 2. h) huiusmodi 1^a. b. i) clericorum 1. 1^a; canonicae 1^b. k) n. i. *des.* 1^b. l) foederatus 1^a. m) inrepreh. 2^c; esse *add.* 2. n) u. v. 2^a. b; 45 Et si u. 1^b. o) et 1^a. p) ab. sub opt. r. 2^a. — obtentum 2^c. q) deiec. 2^a. r) *deest* 1^b. s) nescius 1^b. t) t. gr. *des.* 1^b. u) tripart. 1. v) ecclesiae h. l. 1^b. w) quod 1. 1^a. x) nicea 1. y) sanctire 2^a. z) d. pr. 2^c.

1) Canon. apost. c. 6 (ed. Hinschius p. 28), Burchardi Decr. I, c. 78. JAFFÉ. 2) Cassiod. Hist. tripart. II, c. 14, Opp. ed. Garetius I, p. 230. J.

diaconi post consecrationem a propriis uxoribus^a vel omnino abstinerent vel gradum deponerent, surgens in medio Paphnutius^b, unus^c ex illis martyribus, quos Maximianus^d imperator, oculis eorum dextris evulsis et sinistris poblitis^e suis^f incis, dampnavit, *contradixit, honorabiles^g confessus nuptias et^h castitatem esseⁱ dicens concubitus cum propria uxore. Persuasitque^k concilio, ne talem ponerent^l legem, gravem asserens esse^m causam, quaeⁿ aut^o ipsis aut^o eorum^p coniugibus occasio fornicationis existeret. Et haec quidem^q Paphnutius^r licet nuptiarum expers exposuit; synodusque sententiam^s eius laudavit et nihil ex hac parte sancivit^t, sed hoc^u in uniuscuiusque voluntate, non in^v necessitate dimisit.*

10 Sunt vero aliqui, qui sanctum Gregorium suae^w sectae sumunt adiutorium, quorum quidem temeritatem^x rideo, ignorantiam doleo. Ignorant etenim^y, quod periculosum huius heresis decretum a sancto Gregorio factum condigno penitentiae fructu postmodum ab eodem^z sit purgatum. Quippe cum vice^a quadam in vivarium^b suum propter^c pisces misisset et allata^d inde plus quam sex^e milia infantum^f capita videret, intima mox ductus poenitentia ingemuit, et factum a se de^g abstinentia decretum tantae caedis causam esse^h confessus, condigno illud, ut dixi, poenitentiae fructu purgavit; suoque decretoⁱ prorsus dampnato, apostolicum^k illud laudavit consilium: *Melius est nubere* 1. Cor. 7, 9. *quam uri*, addens ex sui^l parte: 'Melius^m nubere quam mortisⁿ occasionem praebere'¹. Hunc forsitan^o rei eventum si illi mecum legissent, non tam temere, credo^p, iudicarent, dominicum saltem timentes praeceptum: *Nolite iudicare, ut^q non iudicemini*. Inde Matth. 7, 1. Paulus dicit: *Tu quis es, qui iudicas alienum servum^r?* *Suo domino stat aut cadit*. Rom. 14, 4, 5. *Stabit^r autem; potens est enim Deus^s statuere illum*.

Cesset ergo tua^t sanctitas cogere, quos tantum debet^u ammonere, ne privato, quod absit, praecepto tam veteri^v quam novo contrarius inveniaris testamento. Nam ut ait^w sanctus Augustinus ad Donatum²: *Solum est, quod in tua iusticia pertimescimus, ne non^x pro lenitatis^y christianae consideratione^z, sed pro inmanitate facinorum^a censeas coerendum. Quod te^b per ipsum Christum ne facias obsecramus. Sic enim peccata compescenda sunt, ut supersint, quos peccasse^c poeniteat. Illud etiam^d Augustini volumus te recordari, quod^e ait: Nihil nocendi fiat cupiditate, omnia^f consulendi caritate; et nihil fiat inmaniter, nihil inhumaniter. Idem^g de eodem³: In timore Christi, in nomine Christi exhortor, quicumque non habetis temporalia, habere non^h cupiatis; quicumque habetis, in eis nonⁱ praesumatis. Dico autem, non, si ista habetisⁱ, dampnamini; sed dampnamini^k, si in eis praesumatis, si propter taliaⁱ magni vobis videamini, si generis*

a) deest 2a; quoque ux. 1b. b) pafn. 2; P. in m. 1b. c) deest 1. d) Maximus 1. 1a; 35 Maximinus 1b. e) popl. 2c; deest 1a. b. f) deest 2a. b; suris 1a. b. g) honorabilesque 1b. h) ac 1a; c. et 1. i) d. e. 1b. k) que deest 1b. l) poneret 2. m) deest 1b; e. ass. 2. n) quia 2. o) vel 1b; aut ab 2a. p) c. e. 1b. q) deest 2c. r) pafn. 1; pafn. 2. s) e. s. 1. 1a; l. s. e. 1b. t) sanctivit 2. u) haec 1b. v) deest 1b. 2. w) in s. 1b. x) temeritate 2c. y) enim 1a. b. 2a. z) ab eo postm. (postmodo 2a) 2a. b; postm. cond. poen. fr. ab c. 1b. a) die 1a. 40 b) viarium 1. c) deest 1b; mis. pr. p. 2. d) ablata 1b. e) deest 1b. f) deest 1. g) decr. de abst. 1. h) deest 1a. i) pr. decr. 1b. k) i. ap. 1. l) sua 1. 1a. m) est add. 1a. b. 2b. c. n) o. m. 1b. o) forsitan 1a. 2. p) deest 1b. — iudicassent 1b. q) et non iudicabimini 2a. b, ut Luc. 6, 37; ut n. — statuere illum des. 1b, ubi etc. r) Stabit — illum des. 1. s) est Dominus 1a. t) s. t. 1a. b. u) debes 1; deberet 1a. v) n. q. v. t. c. i. 1. w) s. Aug. ait 1. x) deest 1. (2a?). — 45 pro deest 1b. y) chr. l. 1. 2c. z) considerationis 2. a) deest 1b. b) superscr. 1. c) peccare 1b. d) et 1a; quoque 1b. e) qui 1. f) sed o. 1b. g) Item 1a. b. h) ne 1b. i) habentis 1. k) si in eis (istis 1a) pr. damn. 1a. 2a. l) ista v. m. 1b.

1) De hac fabula cf. S. Gregorii Opp. ed. Benedict. IV, p. 230. J. 2) Epist. 100, Opp. ed. Benedict. II, col. 269 sq. J. Sed verba huius loci immutata sunt. 3) Similia, sed non eadem affert Augustinus, Enarr. in ps. CXX, c. 3, Opp. ed. Bened. IV, col. 1373.

humani conditionem communem^a propter excellentem vanitatem^b obliviscamini. Quod nimirum poculum discretionis ex^c illo fonte hauserat^d apostolicae praedicationis, quo^e dicitur: *Solutus es ab uxore?* *Noli quaerere uxorem. Alligatus^f es uxori? Noli quaerere solutionem.* Unde^g et^h subditur: *Qui habent uxores, tanquam non habentes sintⁱ, et qui utuntur hoc^j mundo, tanquam non utantur.* Idem^k dicit de vidua: *Cui vult nubat, tantum in Domino.* Nubere autem in Domino^l est nihil in contrahendo conubio, quod Dominus prohibeat^m, attemptare. Ieremiasⁿ quoque propheta^o ait^p: *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Quod Iheronimus^r exponens^s: *Potest, inquit^t, hoc et^u illis virginibus convenire, quae iactant pudicitiam et^v inpudenti^w vultu praeferunt castitatem, cum^x aliud habeat conscientia, et nesciunt^y illam apostoli diffinitionem de^z virgine, ut sit sancta corpore^z et spiritu.* Quid enim^o prodest corporis pudicitia animo constuprato, si caeteras virtutes, quas propheticus sermo describit, non habuerit^z? Quas quidem quia te aliquatenus habere^a videmus, et quia discretionem, licet in hac re neglectam, in aliis tamen vitae tuae institutionibus eam^b honeste conservatam non ignoramus, huius intentionis^c pravitatem te^d cito^b correcturum non desperamus^e. Et ideo non quanta possumus gravitate istam, licet gravissimam, negligentiam corripimus^f vel iudicamus. Quamquam^g enim secundum^h vocabula, quae usus obtinuit, sit episcopatusⁱ presbiterio maior, Augustinus tamen^k Iheronimo minor est; licet^l a minore quolibet non sit refugienda vel dedignanda correptio, praesertim cum is^m qui corripitur et contraⁿ veritatem et pro hominibus niti invenitur. Neque enim, ut ait sanctus^o Augustinus^o ad Bonifacium^z, *quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum et laudatorum virorum, velut^p scripturas canonicas debemus^q habere, ut non liceat nobis^d, salva honorificentia, quae illis debetur, aliquid in eorum scriptis^r inprobare atque respuere, si forte invenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habeat, divino adiutorio^s vel^t ab aliis intellecta vel a nobis.* Quid autem veritati^t magis contrarium inveniri potest quam hoc, cum^u ipsa veritas de continentia^v loquens non^w unius hominis, sed omnium plane, excepto numero professorum continentiae, dicat: *Qui potest capere, capiat, quod^x isti, nescio^y unde instigati, dicant^z: 'Qui non potest capere, feriat anathemate'.*

Quid vero pro^a hominibus fieri^b potest stolidius, quid divinae maledictioni obligatius, quam cum aliqui eorum, vel episcopi videlicet^c vel^d archidiaconi, ita praecipites sint in^e libidinem, ut neque adulteria^f neque incestus neque masculorum, pro pudor! turpissimos amplexus^g sciant abhorrrere, quod^h castaⁱ clericorum coniugia sibi^h dicant^k

a) communiter (ter superscr.) 1. b) humanitatem 2; unitatem 1^a. c) in 1^b. d) sumit 1^b; ap. h. 1. 1^a (ubi hauseritis). e) q. d. des. 1. 1^a. f) Ligatus 1. g) Ubi 1^a. h) deest 2. 35 i) deest 1. 1^a. k) Item 1^a. l) Deo 1^b. m) prohibebat attenuare 1^a. n) Iheremias 1. o) deest 1^a. p) Nol. ait 1^b; Nol. conf. ait 2^c. q) t. D. semel deest 2. r) Ier. 2. s) ait. Pot. hoc 1; Proprie i. illud et i. v. c. dico 1^b. t) deest 2; et hoc 1^a. u) p. suam imp. 1^a. v) pudenti 1. w) consc. nesciuntque 1; nesciant 1^b. x) diff. quam definit a virg. 1; diff. virginalem 1^b cum Hier. y) et c. et 1. z) habueris 2. a) v. h. 2. b) deest 1. c) pravitatis intentionem 1^b. 40 d) deest 1^a. e) dubitamus 1^b. f) damnamus 1^b. — et 1^a. g) Quamvis 1^b. 2^a. h) iuxta 2^a. i) episcopus presbytero 1^b. 2; prespit. 1. k) deest 2; t. Aug. 1^a. l) et a m. q. non est 1^a. m) his 2^a; ille 1^b. n) deest 2^a. o) de sanctis patribus add. 1. p) vel 1^b. q) h. d. 1^a. b. r) scripturis 1^b. s) auxilio 1^b. t) m. v. 1^b. u) quod 1. v) abstinencia 2. w) non u. h. bis scr. 1. x) deest 1^b. y) u. nesciunt 1; u. nescitur 1^a. z) dicunt 2. a) ab 2^c; per 45 homines 1^a. b) p. f. 1^b. c) scilicet 1^b. d) et 2^a. e) ad 1^b. f) adultera 1. g) turp. sc. abh. concubitus 2. h) deest 1^b. i) revera add. 1^b. k) dicunt 2.

1) *Commentar. in Ierem. l. II, c. 7, Opp. ed. Vallarsius IV, col. 891 sq. J.* 2) *Similia quidem, neque tamen eadem verba, in Augustini Epist. 93. ad Vincentium Rogatistam, l. l. II, col. 245, leguntur, in epistolis Bonifacio comiti et Bonifacio papae datis haec non inveniuntur.* 50

fetere et ab eis non verae iusticiae compassione^a, sed^b falsae iusticiae dedignatione clericos non^c ut conservos^d rogent vel^e moneant continere, sed ut servos iubeant et^f cogant abstinere. Ad cuius imperii, ne dicam consilii, [persuasionem^g] tam fatuam tamque^h turpem adduntⁱ suggestionem, ut dicant: 'Honestius^k est pluribus^l occulte^m implicari quam aperteⁿ, in hominum videlicet^o conscientia, cum una ligari'. Quod profecto non dicerent, si ex illo aut^p in illo essent, qui per^q prophetam dicit: *Ve vobis Phariseis^r, qui omnia facitis^s propter homines^t*; et per psalmistam: *Qui hominibus placent confusi sunt*, Ps. 52, 6. quoniam Deus sprevit eos. Preposterit^u homines, qui prius^v deberent nobis persuadere, ut in conspectu eius, cui^v omnia nuda et aperta sunt, erubescamus peccatores esse quam Hebr. 4, 13.

in conspectu hominum homines^w esse^x.
Licet ergo suae^y merito pravitate nullum^z mereantur consilium pietatis, nos tamen memores humanitatis divinae eis consilium auctoritatis nunquam a pietate vacantis per viscera ministramus^a caritatis. Dicimus nempe^b: Eice primum, ypocrita, trabem de oculo tuo, et tunc^c perspicies^d, ut educas^e festucam^f de oculo fratris tui. Illud quoque rogamus eos^g attendere, quod Dominus dicit^h de meretrice: *Qui sine peccato estⁱ vestrum, primus in^j eam mittat lapidem*, quasi diceret^k: Si lex iubet, si Moyses iubet, iubeo et ego; sed competentes legis ministros exigo^l. Attenditis^m, quid adducatis, attendite, quaeso, et quodⁿ estis, quia, si te ipsum, ut^o ait scriptura, perspexeris, nulli unquam detraxeris.

Significatum est^p etiam nobis de quibusdam eorum, quod^q tanta apud^r se intumescant elatione, ut gregem Domini^s, pro quo boni pastores animas non dubitant^t ponere^u, isti^v verberibus absque ratione praesumant laniare. Quorum seviciam^w sanctus Gregorius^x deplorans ait^y: *Quid^z fiet de ovibus*, inquit^z, *quando pastores lupi fiunt?* Sed quis vincitur, nisi^a qui sevit? Quis vero persecutores^a iudicabit, nisi qui dorsum suum ad flagella pacienter^b ministravit? Opere^c precium est autem^d, ut audiant^e, quo fructu tantum aecclesiae^f Dei^g scandalum inducatur^h, tantum clerus despectum velⁱ ab ipsis episcopis velⁱ ab eorum infidelibus paciatur. Nec enim infideles eos^k dicere dubitaverim, de quibus apostolus^l dixit ad Timotheum: *In^m novissimis temporibusⁿ discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum, in ypocrisi loquentium mendacium et cauteriatam habentium [suam^o] conscientiam, prohibentium nubere*.

Hic est^p autem, si diligenter inspicitur^q, tocius eorum manipulus zizaniae^r, tocius

a) compassionem 1. b) s. f. i. d. des. 1. 1^a. c) deest 1. 1^a. d) cum servos 1; servos 1^b. — cogant 1^a. e) v. m. des. 1^b. f) ac 1^a; vel 2^a. b; et c. des. 1^b. g) ita 1^b; deest 1. 1^a. 2. h) tamquam 1; t. t. des. 1^b. i) deest 2^a. k) Melius 2^a. — esse 1^b. l) plurimis 2^a; deest 1^b. m) i. o. 2. n) post ligari haec vox posita 2. o) vultu et 1^a. p) et 1^a; vel 1^b. q) deest 1; p. pr. des. 1^a; d. p. pr. 1^b. r) Pharisei 1^b. s) pr. h. f. 1^b. t) Hi sunt 1^a. u) n. pr. d. 1^b. v) cuius n. o. et ap. s. conspectui 1^b. w) mundi 1^a. x) reliqua desunt 1, columna altera folii abscisa. y) deest 1^b; m. s. 1^a. z) nullius c. m. 1^a. a) ostendimus 2; c. m. 1^b. b) namque 1^b. c) deest 2. d) prospicies 1^b. e) eiicias 1^a. f) deest 2^a. g) ait 2. h) v. est 2^c. i) m. in e. 1^b; in e. l. m. 1^a. k) dicat 2. l) min. eligo l. 1^b. m) et att. quia adducitis 1^b; Att. qui additis 1^a. n) quid 1^a. o) deest 1^b. p) et. n. est 1^b; est n. et. 1^a. q) qui 1^a. r) int. ap. se 1^b. s) deest 2^c. t) dubitarent 1^b. u) ministrare 1^a. v) etiam add. 1^b. w) sententiam 1^a. x) nimium add. 1^b. y) qui 2^a. z) deest 1^a; i. de ov. 1^b. a) nonne 1^b. a¹) persecutorem 1^a. b) pariter ministravit 1^b. c) Quid . . . est 1^b, lacuna indicatum verbum legi non potuisse. d) deest 2. — ut deest 1^a. e) audiat 1^a; ostendant 2^a. f) ecclesia 1^a. g) deest 1^b. h) deest 1^a. i) et 1^a. k) deest 1^b; eos inf. 1^a. l) Paulus ap. dicit 1^a; ap. Paulus 1^b. m) Quia in 1^a. b. n) diebus 1^b. o) deest 1^a. b. p) a. est 1^b. q) inspicatur 1^a; inspicitis 1^b. r) zizaniarum 2^a.

1) Haec non leguntur in sacra scriptura; cf. Matth. 23, 5. 13 sqq. 2) Homil. in Evang. I, XVII, c. 14, Opp. ed. Benedictin. I, col. 1503: Quid de gregibus agatur, quando pastores lupi fiunt? J.

conventus^a insaniae^b, ut, dum clerici licita unius uxoris^c coniugia, scilicet unius mulieris consortia, pharisaico devicti, quod^d absit! furore relinquere cogantur^e, fornicatores et adulteri et aliarum pravitarum turpissimi ministri cum ipsis efficiantur, qui hanc in aecclesia^f Dei heresim sicut ceci duces cecorum^g machinantur, ut videlicet illud in-
 Ps. 68, 24. pleatur, quod psalmista eis, utpote eorum praescius erroris, taliter imprecatur: *Obscu- 5*
rentur oculi eorum, ne videant; et dorsum eorum semper incurva.

Quia ergo nemo, qui^h te, o apostolice, novit, ignorat, quod, si tuⁱ per tui decreti sententiam tantam^k futuram esseⁱ pestilentiam solitae^l discretionis claritate perspexisses, nunquam quorumlibet tamⁱ pravis suggestionibus consensisses, debitae tibi subiectionis fidelitate consulimus, ut vel nunc ad tanti scandali ab aecclesia Deiⁱ propulsionem evi- 10
 giles et per quam^m nosti discretionis disciplinam pharisaicam ab ovili Deiⁿ extirpes doctrinam, ne scilicet unica Domini Sunamitis, adulterinis diutius abusa^o maritis, gentem
 cf. 1. Petr. 2, 9. sanctam, regale sacerdocium, per inrecuperabile a suo^p sponso, Christo videlicet, avellat^q
 divortium; dum nemo sine castimonia, non tantum in virginali flore, sed etiam in coniugali habita coniunctione visurus sit Dominum nostrum, qui cum Deo patre et Spiritu 15
 sancto vivit et regnat^r per omnia secula^s seculorum. Amen.

a) eventus 2; totiusque virentus 1b. b) vesanię 2a; zizaniae 1b. c) ux. c. sc. u. des. 1a; c. sc. u. m. des. 1b. d) fur. q. a. 2. e) coguntur 1a. f) ecclesiam 1b. g) coeae 1b; deest 2. h) qui — novit des. 1b. i) deest 1b. k) tamquam 1b. l) solidae 1a; sollicitae 1b. m) et qua n. d. disciplina 1a; et postquam 1b. n) ab ecclesia 1b. o) usa 1a. p) sp. suo 1b. q) avellatur 1b; 20 evellat 2. r) regnantem pro qui — regnat 1b. s) s. s. A. des. 2c; s. A. des. 2b.

GEBEHARDI SALISBURGENSIS ARCHIEPISCOPI EPISTOLA AD HERIMANNUM METTENSEM EPISCOPUM DATA.

5

EDIDIT

KUNO FRANCKE.

Gebehardi archiepiscopi Salisburgensis vitam inter recentiores Helfenstein¹, Schmued², Fr. Martin Mayer³ descriperunt. Hic ea tantum attingenda sunt, quae ad sequentem pertinent tractatum.

¹⁰ *Exsul Gebehardus eum scripsit. Nam cum inde ab initio discidii inter regnum et sacerdotium exorti impigerrime a Gregorii papae partibus stetisset, nullo tamen tempore maiorem ei operam navavit, quam ex quo, dioecesi propria a. 1077. relicta, modo apud Suevos modo apud Saxones commorans scriptitando, consulendo, contionando tempus insumebat. Una cum Sigifrido archiepiscopo Maguntino a. 1080.*
¹⁵ *Heinricum regem, praedia Maguntina devastantem, anathemate constrinxit⁴; Saxonum causam egit in conventu prope Kauffungen a. 1081. habito⁵; cum Gregorio ipso de reconciliandis Heinrici sequacibus consilia communicavit⁶; Wiberti consecrationem epistola ad Herimannum Mettensem data publice impugnavit⁷; in colloquio Gerstungensi a. 1085. de vitanda excommunicatorum communione verba fecit⁸; interfuit*
²⁰ *synodo Quedlinburgensi eiusdem anni, in qua iudiciorum papalium auctoritas sollemniter sancita est⁹. Ceterum in concilio Maguntino depositus¹⁰, insequenti nihilo minus anno in episcopatum suum reductus est¹¹; ibique permansit usque ad mortem, quam Iun. 15. a. 1088. obiit¹².*

Similem eodem fere tempore Herimannus episcopus Mettensis passus est fortunam.
²⁵ *Nam a. 1078. Henricus rex ex improvise fines eius irrupit, urbi praesidium imposuit, episcopum expulit¹³. Qui diutius circumvagatus, sequenti vere synodum Romanam adiit et, ut ii qui invasioni illi interfuerant excommunicarentur, impetravit¹⁴.*

1) 'Streitschriften' p. 149—153. 2) 'Jahresber. der k. k. O.-Realschule auf dem Schottenfelde', Wien 1857. 3) 'Die östl. Alpenländer im Investiturstr.', Innsbruck 1883. p. 28—67.

⁸⁰ 4) Bertholdus, SS. V, p. 324. 5) Bruno c. 126. 127, ib. p. 382. 383. 6) Gregorii Reg. IX, 10. 7) Codex Udalt. nr. 167; Hugo Flav., SS. VIII, p. 459. 460. 8) Annal. Sazo, SS. VI, p. 721. 9) Bernoldus, SS. V, p. 442. 10) Walramus II, 19. 20, ed. Schwenkebecher p. 76 sq. 11) V. Gebehardi c. 4, SS. XI, p. 26. 12) Ibid. 13) Bertholdus p. 311. 14) Ibid. p. 316. 317.

Gregorii papae iussu a Theoderico episcopo Viridunensi, quamvis Heinricianae partis seque, receptus¹, circa a. 1084. in suam civitatem redux², a. 1085. iterum fugatus est³.

Is igitur, nescio an eo ipso, quo apud Theodericum Viridunensem commorabatur, tempore⁴, iam bis Gebehardum interrogaverat, quamnam potissimum in magno illo⁵ potestatum certamine rationem sequendam esse putaret. Cui respondens Gebehardus vere a. 1081.⁶ sequentem scripsit epistolam. In qua post modestam et exhortatoriam praefationem (c. 1—4) primum cum excommunicatis non communicandum esse docet (c. 4—7); deinde regem non temere, sed iuste esse excommunicatum ostendit (c. 8—23 med.); tum eos, qui regem dereliquerint, periurium incurrisse negat (c. 23—32);¹⁰ postremo totius discriminis culpam in adversarios transfert, qui infelici illo Wormatiensi concilio omne malum inceperint (c. 33). Ceterum quamvis non dubium sit, quin Gebehardus complura adversariorum scripta prae manibus habuerit⁷, tamen hac quidem epistola non certos quosdam sibi elegit refutandos, sed contra universos disputat. In omnibus vero aequum et incorrupti iudicii se praebet virum eumque quem non¹⁵ mirum sit et apud sequaces⁸ et apud adversarios⁹ magnae auctoritatis fuisse. Quo magis dolendum est, quod Historia illa, quam Manegoldus eum de toto inter Heinrichum et Gregorium certamine composuisse tradit⁹, nobis non asservata est.

Eam, quam nos hic denuo typis exscribendam curavimus, epistolam primus edidit Tengnagel, *Vetera Monumenta contra Schismaticos*, Ingolst. 1612. p. 7 sqq.; uno tantum,²⁰ ut videtur, codice fultus neque ea qua par est usus diligentia. Quem Gretser secutus in *Operum* tomo VI, p. 435 sqq. epistolam repetivit. Nosmet hos adhibuimus codices:

1) *Codex Monacensis* Lat. nr. 15819 (Sal. cap. 19), membr., saec. XI ex. vel XII inc. diligenter scriptus, f. 110—118. hanc exhibet epistolam. Unum folium excisum est. Quem ubique fere sequi fas duximus.

1^a) *Codex Montispessulanus* H. nr. 221, olim Bouherianus (D. 82), membr. saec. XII, 12 foliis constans, diligenter et nitide exaratus. Plerumque cum 1 convenit, nonnulla tamen habet peculiariora.

1^b) *Codex Vindobonensis* nr. 600, saec. XIII. in minori forma scriptus, nunc

1) In *Gest. Trever. Cont.* I, c. 13, SS. VIII, p. 186, epistola Theoderici circa a. 1080. ad³⁰ Gregorium scripta inseritur, in qua haec: Monitus a te suscepi confratrem meum Mettensem ut te ipsum. 2) *Ann. August.*, SS. III, p. 131. 3) *Siebertus*, SS. VI, p. 365. 4) Huic opinioni illa certe verba conveniunt, quibus Gebehardus eum, ut mediatoris inter se et adversae partis episcopos assumat vicem, rogat, c. 4: tu, cui pro commorandi vicinitate colloquendi eum eis facilius aditus patet. 5) *Conventus prope Kauffungen* mense Febr. a. 1081. habitus c. 1. commemoratur.³⁵ Sed et de expeditione Romana, quam rex mense Martio suscepit, auctorem quaedam habuisse comperta ex iis concluditur quae dicit c. 26: et nunc quidem, ut quod inique promiserunt crudeliter adimpleant, in ore gladii, in sanguinis effusione non modica, in sacrilega bonorum beati Petri vastatione grassantur; c. 32: ut loca sanctorum sanguine consecrata famulorum sancti Petri cruenta strage polluant. 6) Quae leguntur c. 27: eos super cathedram Moysi iam non⁴⁰ sedere astruunt, quia Moyses dixit: 'Non periurabis' nescio an ad ea pertineant quae *Wenricus* (infra) dicit: Cathedram Moysi descendisti. . . . Quid enim dicit Moyses? 'Non periurabis . . .' Quae apud *Helpenstein* p. 111. leguntur: 'Manche der schwachen Gründe Walrams werden in ihrer Nichtigkeit dargestellt von Gebhard' non egent refutatione. 7) *Bruno* c. 126, p. 382: vir per omnia prudens et honestus et honori, quem gerebat, non minimum con-⁴⁵ ferens honoris. Cf. *Hugo Flav.* p. 459: cuius vita speculum erat bonorum. 8) *Walramus* II, 18, p. 75: apud suos maxime vel ipsa senectute sua vel scientia scripturarum sive eloquentia reverendus. 9) *Contra Wolfelmum* c. 23, infra. Diversam esse hanc Historiam a nostro tractatu ex eo potissimum elucet, quod de saecularibus legibus, quae ad illam conscribendam Manegoldo teste G. adhibuit, in hoc nihil invenitur.

fol. 115.

leonis atq; celestini sententias diffinitū sūt. ut nullis in uis epē
det quantominus illi sedē nolenti epē aliunde supponendus erat.
quē sui pontificis in colomitate & cōcordia portio ē. Ergo cū huiusmodi
portionē ponere non acqueruimus. maledicim^{us} p^{er}secutionē p^{er}uim^{us}.
& uelut tantę discordię auctores traditi sum^{us} nos in n^{ost}ra indirep
tionē omib; qui in circūitu n^{ost}ro sunt. Vere ut aiunt ab illis q^{ui} h^{ab}et
faciunt & docent discordiam. s; nō amore discordię. immo timore
p^{er}petuę dāpnationis. certi qđ anathema nob^{is} eēt sine fine. si in talib;
nos cōtigeret uitā finire. Ecce ut iussisti odilectissime. p^{ro}sul qđ in
hac re mediocritati n^{ost}rę uideat^{ur}. caritati tuę expositū est. Si autē
ap^{er}uidentiorib; potiora audiem^{us}. obaudire parati sum^{us}. Et tasi in
ternos & eos q^{ui} anob^{is} diuersa sentiunt uicissitudine seruata. ut nō
p^{ro}ambages. t^{er}rectr^{is}sectis detortas ueri similitudines res agat. Nec bo
nē qđ ē estimationis ē ibi exq^{ui}sitas circūquaq; argumētis in n^{ost}ra ubi
de ipsare tot speciales atq; diffinitius sententias quę nulli possi
ratione ē uell ascis patrib; p^{ro}mulgatę s^{unt} ita ut nullū dubietatis
scrupulū reliquerunt. Ecce omi t^{er}gi uersatione remota. cause
anob^{is} expositę s^{unt} de hoc qđ ex cōmunicatis q^{ui} b; illi cōmunicant nō
cōmunicamus. qđ ap^{er}lice sedis pontifici i^ubeat^{is} petri uicario
ab renunciare non p^{ro}sumim^{us}. qđ eodē uiuente i^ucū romana eccl^{esi}a
cōcordit^{er} agente. aliū ad eandē sedē eligere aut eligentib; cō
sentire nō acq^{ui}escimus. Ergo si illi q^{ui} cōtinua ger^{unt} ueriorib; & p^{ro}pol
lentib; documētis ea licere apphant quę nos illicita eē demon
strauim^{us}. equū ē ut rectora docentib; i^uauditiū i^uassensū accō
modem^{us}. s; sibi quę ad rē p^{ro}inent omnis i^uurgia i^uurupationes
ut d^{ic}t^{ur} indomū ap^{er}licū d^{ic}tant. qđ hoc n^{ost}ra inter ē. Si de uita
ill^{ius} agit. nos nō p^{ro}p^{ri}et^{er} sup^{er} cōsideratione illi obedim^{us}. s; p^{ro} ministerio
collate illū dignitatis. nōa meritor^{um} suę qualitas sacerdotali of

Cod. Montispenasii N° 221

nicensi canones cōmuniōne priuatos nullatenus absq; legitima exami
natione recipiendos docent. isti autē ascā et ap^{er}lica sede^{ex} cōmunicatos
nō solū sine discussione recepunt. uerū etiā ad ignominia et cōfusio
nem totius religionis eccl^{esi}astice eripsis anathematizatis ap^{er}licū
sibi elegerunt. Et ut uerius fateamur. ap^{er}licū illū nominantes
apostate anglo configurauerūt. Iuē etiā eidē sedi aqua dāpnat^{us}
ē se imposturos iure iurando polliciti sunt. Et nunc quidē ut qđ
iniquę p^{ro}misert^{ur} crudelit^{er} impleant. in ore gladij. in sanguinis ef
fusionē nō modica. in sacrilega bonor^{um} beati petri uastatione gras

et uelud tantę discordię auctores traditi sunt nos inuicem indirep-
tione omnib; qui in circuitu nrō sunt. Vere ut aiunt ab illis q̄h se
faciunt et docent discordiam; si amore discordię. immo timore
p̄petuę dāpnationis. certū qđ anathema nob̄ eet sine fine. si in talib;
nos cōtingeret uitā finire. Ecce ut iussisti odilectissime. p̄sul qđ in
hac re mediocritati nrę uideat. caritati tuę expositū est. Si autē
ap̄rudētiōrib; potiora audiem; obaudire parati sumus. Et tādē in
ternos et eos q̄ nob̄ diuersa sentiunt uicissitudine seruata. ut nō
p̄ambages. Tectis insecv detortas ueri similitudines res agat. Nec bo-
nū qđ ē estimationis ē ibi exq̄sitas circūquaq; argumētis in nra ubi
de ipsare tot speciales atq; diffinituę sententię quę nulli possit
ratione cōuelli ascō patrib; p̄mulgāt; s̄ ita ut nullū dubietatis
scrupulū reliquerint. Ecce om̄i t̄gi uersatione remota. causę
anōb̄ expositę s̄ de hoc qđ ex cōmunicatis q̄b; illi cōmunicant nō
cōmunicamus. qđ ap̄lice sedis pontifici beati petri uicario
ab renunciare non p̄sumim; qđ eodē uiuente iēu romana eccl̄a
ē corditē agente. aliū ad eandē sedē eligere aut eligentib; ē
sentire nō acquiescim; Ergo si illi q̄ errantia ger̄ ueriorib; et p̄p̄ol
lentib; documētis ea licere app̄bant quę nos illicita ēē demon-
strauim; equū ē ut rectiora docentib; iudiciū assensū accō-
modem; s; si his quę ad rē p̄tinent om̄is iurgia iustap̄anones
ut dīr in domniū ap̄leū dicitant. qđ hoc nra inter ē. Si de uita
ill' agit. nos n̄p̄unt; sup̄ cōsideratione illi obedim; s; p̄ ministerio
collare in illū dignitatib; hā meritorū suę qualitas sacerdotali of-

Cod. Montispassulanius II. 221

nicei canones cōmuniōne priuatos nullatenus absq; legitima exami-
natione recipiendos docent. isti autē ascō et ap̄lica sede cōmunicatos
nō solū sine discussione receperunt. uerū etiā ad ignominia et cōfusio-
nem totius religionis eccl̄asticę ex ipsis anathematizatis ap̄licū
sibi elegerunt. Et ut uerius fateamur. ap̄licū illū nominantes
apostate anglo configurauerūt. Quē etiā eidē sedi aqua dāpnat⁹
ē se imposturos iure iurando polliciti sunt. Et nunc quidē ut qđ
iniquę p̄miserūt crudelit̄ impleant. in ore gladij. in sanguinis ef-
fusionē nō modica. in sacrilega bonorū beati petri uastatione gras-
santur. Sed nec regni p̄fligationib; nec eccl̄arū destructionib;
parcat⁹. dū illoꝝ conuinctio effectu nō careat. Illi ū quorū ad hęc
p̄petranda flagitia cruento ministerio utunt⁹. homines quidē
litterarū expertes. idōq; ad seductionē suā creduli. ita nouis illis de
cauendo p̄uicio dogmatibus infecti sunt. ut leuius atq; ueniabili⁹
putent quorūlibet scelerū mensurā implere. quā stultę et p̄uari-
catorię p̄missionis suę uota infringere. nō adtendentes qđ etiā
illa iuramenta quę ex more fiunt et legitima dñr. inēdū p̄p̄t
uarios rerū inēcidentiū euentus grauioris reat⁹ timore rescan-
duntur. sicut sepe multes a suis siue famulis. siue satellitū sibi p̄fessis
iuramenta more usitato exigunt et accipiunt. Iusi uersa uice
p̄missores fidi ad exercenda latrocinia inuitant. Et ad tractandā
principis aut uiroꝝ eccl̄asticorū necē. siue ad infringendas ac spoli-

Mon. Germ. Libelli de lib. II. 1. Tab. 1. ad pag. 262.

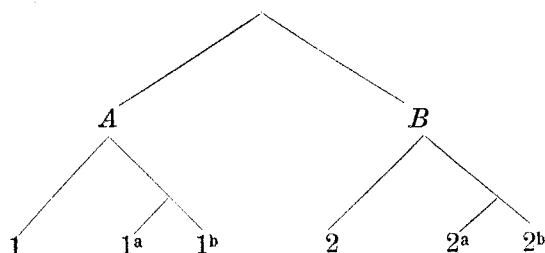
23 foliis constans, quae olim 5—7. fasciculum maioris codicis efficiebant. Librarius satis neglegenter verba, quae male intellexisse videtur, exhibet, plerumque tamen cum 1 et 1^a convenit. Semper littera e pro ae, saepe t pro c usus est, aliaque falso scripsit, quae sive ipse sive alius post correxit.

2) Codex monasterii Rein nr. 23, saec. XII ex., f. 45—65'. hanc continet epistolam satis diligenter neque tamen, ut videtur, ea qua par est religione scriptam, quia nonnumquam verba omissa vel mutata sunt.

2^a) Codex Monacensis Lat. nr. 14451 (S. Emmer. E'74) in altera voluminis parte, quae a f. 105. incipit, saec. XII ex. scripta, post duos Petri Damiani tractatus, quorum alter etiam in 2 et 2^b exstat, f. 147'—164. hanc epistolam continet, certo certius ex eodem quo 2 exemplari descriptam, pluribus mendis aspersam. Verborum scribendorum ratio nonnulla habet peculiaria (aduc, ecclesia, abprobant, alia), quae enotare nolimus.

2^b) Codex Admuntensis nr. 352, membr., saec. XII med. post Petri Damiani de renuntiatione episcopatus f. 93—103'. hanc exhibet epistolam. Ubi 2 et 2^a conveniunt, hic quoque raro discrepat; ubi vero cum alterutro convenit, deterius sequi solet. Semper habet e pro ae et oe; saepius ecclesia, excommunicatio, in p. pro imp. etc.

Hac denique tabula omnium inter se codicum rationem in conspectu proponimus:

Codicem 1^b descripsit socius noster O. Holder-Egger, 1. 1^a. 2. 2^a G. Waitz contulit, 2^b denique ipse adhibui.

Capitulum divisionem codicis 1^a vestigia secuti instituimus. K. Francke.

INCIPIT^a EPISTOLA DOMNI GEBEHARDI SALZBURGENSIS ARCHIEPISCOPI AD VENERABILEM HERIMANNUM MEDIOMATRICAE SEDIS ANTISTITEM.

1. Venerando in Christo patri et^b domino H.^c sanctae^d Mettensis aecclesiae episcopo G.^e frater^f et coepiscopus quicquid potest in Christo melius. Mandavit iam secundo karitas tua michi meisque in^g persecutione sociis, indicare^h tuae paternitati, quid in hac aecclesiaeⁱ dissensione tenendum sentiendumque censeamus, ut respondere valeas his qui contraria^k sentiunt et locuntur. Nos autem moduli nostri non^l ignari ad in-
struendam prudentiam^m tuam nequaquam prorumpimus; quod non minus ridiculum foret, quam siⁿ quis solem facibus adiuvare^o vellet. Huc accedit, quod, sicut facultas hoc non ministrat, sic nec voluntas suggerit. Tediosum namque et supervacuum^p videtur^q, illos preparandis responsionibus operam impendere^r, quos nemo dignatur audire. Rarum infortunii genus est, quod^s patimur, qui^t et in multis accusamur et tamen nul-

35 a) ita 1^a; rubra deest 1. 1^b; Epistola venerabilis Gebehardi Salzburgensis archiepiscopi ad Herimannum Metensem episcopum 2. 2^b; De scismate inter Alexandrum papam atque Fridericum imperatorem 2^a. b) deest 2; et d. des. 2^a. b. c) N. 2^a. d) deest 2. 2^a. b. e) deest 1. f) nomine tantum episcopus cum oratione et fidei servitio perpetuam salutem in Domino. Mandavit 2. 2^a. b. g) s. in p. 2. 2^a. b. h) indicari 2; t. i. 2. 2^a. b. i) d. eccl. 2. 2^a. b. k) contra 2^a. l) et 2^a. m) p. t. corr. t. p. 1^a, et ita 2. 2^b. n) deest 1^b. o) iuvare 2. 2^a. b. p) supervacaneum 1^b. q) videt 1. r) ita 1. 2. 2^a. b; dare 1^a. b. s) q. p. des. 2^a. t) quod 2. 2^a. b. — etiam in 1^b.

lum excusandi locum habere possumus. Seniores namque nostri, scilicet contrariae partis episcopi, eam suis consacerdotibus^a humanitatem in agendis causis exhibere dedignantur^b, quam nec propriis mancipiis quemquam^c oportet denegare, non utentes in nobis exemplo beati Iob dicentis: *Si contempsi subire iudicium cum servo vel ancilla mea*. Ex quo enim haec^d inter nos dissensionum scandala oriri coeperunt, numquam^e illos, licet frequenter et^e devote orando, exorare potuimus, quatenus ad reformandam aecclesiae concordiam^f et nos illos audire et^g audiri ab illis concederent^h, promittentes, si parti illorumⁱ iusticiam favere constaret, nos sine dubio sententiam illorum secuturos. Sed fortasse ignorantibus incredibile videtur quod dicimus, quippe^k tantae dignitatis et reverentiae viros afflictis fratribus non solum compassionem non exhibere^l, sed et^m iusticiam denegare. Ad faciendam igitur verbis nostris fidem preter legationes quibusdam illorumⁿ privatim directas^o ipsas personas exprimimus, cum quibus^p in publico colloquio^q vivis vocibus haec tractata sunt, scilicet archiepiscopum Coloniensem², episcopos Papenpergensensem³, Spirensensem⁴, electos Trevirensensem⁵, Traiectensem⁶. Istis^t pene omnes Saxoniae^u et Turingiae^v maiores, ubi condictum est, obviam venerunt et^w in ea, quam prediximus, sententia concordantes, ultro se discutiendos obtulerunt, ea^x conditione, ut, si causam suam iuxta leges et consuetudines aecclesiasticas defendere non possent, sanioribus illorum consiliis acquiescerent, non confusionem hoc reputantes, si meliora et viciniore salutis ab illis discentes errorem suum relinquerent^y.

2. Haec in auribus omnium qui aderant non contentiose, sed humiliter proponentes, nichil profecimus. Et nunc super haec omnia fratres et domini nostri nichil fraternis calumniis vel supplicationibus moti, ea qua coeperunt erga nos induratione perdurant, nobis quidem audientiam denegantes, aliis, quibus valent et quantum^z valent, sinistra de nobis insinuant; nos seductos et seductores, nos^{aa} periuros, nos imminentium malorum^{ab} caput et causam esse testantur. Quod sicut incessanter, ita nec ineffaciter^{ac} docent. Adiuvat enim sacerdotalem doctrinam regalis munificentia, quae uno eodemque incitamenti genere et doctores facundos^{ad} et auditores dociles reddit et capaces. Tantum persuadendi studium tanta plurimorum credulitas^{ae} subsecuta^{af} est, ut etiam oves nostrae vocem nostram non audiant, sed alienos^{ag} sequantur. In locis siquidem, de quibus nostrae^{ah} partis pontifices expulsi sunt, doctrinae sibi^{ai} locum vendicant, ibique in aecclesiis^{aj} non suis^{ak} oves ad se non pertinentes usurpatae^{al} predicationis pabulo ad hoc usque informaverunt^{am}, ut pastores proprios non solum despiciere, sed etiam persequi dignum arbitrentur^{an}. Ergo si eo usque prodiit iniquitas^{ao} nostra, ut^{ap} nullum de aberratione nostra dubietas locum habeat^{aq}, et magis plectendi simus quam audiendi, oportuit

a) sac. corr. consac. 1; cum suis sac. 1b. b) dedignatur 2a. c) quenquid corr. quinquia 1b. 35
d) i. n. h. 1a. 2a. b. e) deest 2. 2a. b. f) formam 1b. g) vel 1a. h) condescenderent 2. 2a. b.
i) eorum 1a. k) deest 1b. l) cohibere 1. m) etiam 2. 2a. b. n) deest 1a. o) directos 1. p) quibusdam 2. q) Babenberg. 1a. 2; Babenberg. 1b; Babinberg. 2a; Banbenberg. 2b. r) Trever. 1a. b. 2. 2a.
s) el. Trev. electos Trai. 1b. t) Isti pene omnibus 2a. b. u) Saxoni corr. Saxone 1b. v) Thur. 2.
w) ea c. des. 2a. b. x) e corr. 2. y) deest 2. 2b. z) c. m. corr. m. c. 2b. aa) effic. 1b. ab) facultos 40
eadem manu corr. facundos 1. ac) corr. crudelitas 2a, et ita 2b. ad) est s. 2a. ae) alias 2. 2a. b.
af) p. n. 2a. ag) l. s. 2. 2a. b. ah) celis 2a. ai) suas 2. 2b, ubi n. s. post expuncta. aj) usurpare 2. 2b post expunctum. al) u. iam inf. 1. am) censentur. Ego 2a. an) iniquas nostras corr. iniquitas nostra 1b. ao) ut — nostra des. 2. 2b. ap) teneat 2. 2a. b.

1) *Fusius de hoc conventu apud Kauffungen habito et de verbis ibi ab ipso Gebehardo factis agit Bruno c. 126—128, SS. V, p. 382 sq.* 2) *Sigiwinum.* 3) *Robertum.* 4) *Huozmannum.* 5) *Egilbertum.* 6) *Conradum.* 7) *Gebehardus ap. Brunonem l. c. p. 383: Nunc ergo vel vos nobis, quod iuste possit regnare (Heinricus), probabiliter ostendite, et nos sub eius regno socios fideles accipite; vel nobis, quod iure regnare non possit, . . probare permittentes, nobis . . consensum amicum praebe.*

- tamen viros^a, qui eiusdem^b nobiscum nominis^c et officii sunt, convertendis fratribus potius quam perdendis studere, errantibus viam veritatis ostendere et salutaribus monitis divisa membra ad unitatem lucrari. Hoc bonum esset et acceptum coram Salvatore nostro, ut, qui de plenitudine eius habundantius acceperunt, acceptam pre aliis gratiam^{cf. 1. Petr. 4, 10. Apoc. 22, 17.} in alterutrum administrarent, sicut scriptum est: *Qui audit dicat 'veni'*. Bonum, inquam^d, esset et fraternitatis amatoribus competens in tali, ut aiunt, prevaricationum^e precipitio positos etiam nolentes retrahere, quanto magis eos, qui summo id desiderio expetunt et rectiora docentibus oboedire^f in promptu^g habent, non grave aut inhonestum arbitantes sic^h ab aliis vinci, ut et ipsi erroremⁱ suum vincerent^k.
- 10 3. Postremo si tantae obstinationis essemus, ut veritatis sermo in nobis non caperet, ipsi tamen impiis iniquitatem suam annuntiando animas suas liberarent; nobis autem, quorum calamitatis adeo cupidi sunt, carbones ignis super^l capita congererent, quia tunc nobis maior confusionis cumulus accresceret, quando agnita ab^m eis veritate de ignorantia excusationem non haberemusⁿ. cf. Ioh. 8, 37. Rom. 12, 20.
- 15 4. Age nunc, karissime pater et domine, quandoquidem nos indigni iudicamur; quos verbum veritatis erudiat, quia^o domus exasperans sumus, tu tamen^p, cui pro com- cf. Ezech. 2, 5. morandi vicinitate colloquendi cum eis facilius aditus patet, quem etiam tam pro vitae quam pro dignitatis honestate^q repulsam pati non oportet, tu, inquam, pro nobis verbum fac, tu tibi^a inter nos mediatoris vicem assume; audi ab eis, quod audiamus ex te; 20 disce quod doceas; inquire, quibus aecclesiasticis^r sanctionibus causam suam probent, nostram vero improbent, quatenus per te illos audiamus, quos per se ipsos audire non contingit, et quod proprii oris officio impetrare non potuimus^s, per allegantis reverentiam consequamur. Quodsi tuae karitati acquiescentes hanc a te vicissitudinem exigunt, ut sicut suam^t nobis, ita nostram^u illis sententiam insinues, dic quod nosti; die, 25 quia nichil^v novum, nichil^v inusitatum cudimus, nichil a nobis quasi ex nobis, sed quod audivimus et vidimus, quod patres nostri narraverunt nobis, nichil de nobis pre- cf. Ps. 77, 3. sumentes, sed potius contenti stare et tenere traditiones, quas didicimus, nichil^v per contentionem, nichil^w per argumentationum versutiam^x, quae inimica est fidei; quod nec propositi nostri est nec aetatis. Quin potius ea quae huius modi^y sunt aetati de- Hebr. 5, 14. centius lascivae^z relinquimus, his quidem, qui ad hoc exercitatos sensus habent, non^a iuxta apostolum ad discretionem boni et mali, sed ut ingenii sui subtilitate et^b linguae volubilitate id quod iustum est quasi recte pervertant. Nostri autem nec officii est nec studii esse debet, ut dicamus malum bonum et bonum malum, sed ut Domini nostri cf. Is. 5, 20. emulatores, quantum ipse concesserit, studeamus reprobare malum et eligere bonum.
- 35 5. Hac itaque puritate contenti, eo^c quod in presenti versatur negotio, hoc^d solum tenemus, quod aecclesia catholica semper tenuit, quod ab initio ceptae christi-
nitatis usque^e ad monstruosa haec tempora stabile et inconvulsum perstitit, scilicet quod excommunicatis non est communicandum¹. Haec namque dissensionum causa est et seditio-
num, quod illi ab excommunicatis non abstinere et non abstinendum docent, nos vero 40 et abstinemus et abstinendum persuademus, precipue ab illis, qui a precipua et prima^f sede excommunicantur. Quae diversitas contraria docentium sacerdotum vere facta est ruina populi, vere multorum radix^g malorum; ex qua tot male foecundi rami pulu- cf. 1. Tim. 6, 10.

- a) *deest* 2. 2^a. b. b) eius 2^a. c) s. n. et o. 1^b; n. s. et o. 2. 2^a. b. d) quidem 1^b.
e) *deest* 1^b; prevaricationum 2^a. f) obire 2^a. g) prom(p)tum 2^a. b. h) se 2. 2^b. i) s. e. 1^b.
45 k) vicerunt 2^a; relinquerent 1^a. l) s. c. *des.* 1^b. m) v. ab e. 1^b. n) habemus 1^b. o) q; 1^b.
p) autem 2. 2^a. b. q) honeste 1^b. r) eccl^{ast}. 1^b. s) permittimur 2. 2^a. b. t) *deest* 2^a.
u) s. n. i. ins. 2. 2^a. b. v) nil 2. 2^a. b. w) nil 2^a. x) versutia 1^b. y) h. modo 1^b.
z) lascivie 1^b; e *e corr.* 2^b. a) ut 2^a. b) *deest* 1^a. c) *deest* 2. 2^b. d) id 2. 2^a. b.
e) *deest* 2^a. f) et a p. 2^a. b. g) m. m. r. 1^a.

50 1) Cf. Burchardi Decretum XI, 31 sqq.

lantes in universa aeclesia varios confusionis^a fructus protulerunt et cottidie profere-
cf. Is. 58, 17. runt; quorum fructuum amaritudo amarissima non tam ramis quam radici asscri-
cf. Hor. Ep. I, 2, 14. benda est. Quicquid enim studia partium^b delirant, quicquid in hac rerum turbulentia
Dan. 13, 5. a subditis perverse agitur, iuste redundat^a in caput perversa docentium. Vere nunc
impletur, quod scriptum est: *Egressa est iniquitas a senioribus iudicibus, qui vide-
bantur regere populum.*

6. Hi namque qui veritatis precones^c dicuntur, quibus credita sunt eloquia Dei
ad euangelizandum populo Dei, si id ipsum dicerent omnes, et non essent scismata^d in
eis, si more speculatorum providerent^e, quatenus contentio inter^f eos aut non oriretur,
aut orta collatis ex more fraternis tractatibus sedaretur, dubium non est, quin illorum^g 10
in assertione veri unitatem unitas etiam populi sequeretur, et adhuc^h in suoⁱ statu per-
manens antiquam pacem optineret aeclesia, quae nunc inimicorum suorum pedibus ex-
posita inaudita contritione conteritur^k et incomparabili tam corporum quam animarum
strage cruentatur. Cuius sanguis non incongrue de manibus illorum requiritur, qui
eam in sua^l procuracione suscipientes, contra^m eam dogmatizando transgredi fecerunt 15
populum Dei.

7. Nos igitur et qui nostrae partis sunt, quibus etiam aeclesiae disciplina com-
missa est, neⁿ rei sanguinis huius^o arguamur, ipsi aeclesiae in hoc satisfacimus, quia
nichil docuimus vel docemus preter id quod didicimus. Si inquirimus, unde vel a qui-
bus didicerimus, certe multos et nequaquam obscuri nominis doctrinae nostrae^p asti- 20
pultores habemus. Apostoli nos docuerunt^q, apostolorum successores apostolicae sedis
pontifices, preter illos, immo secundum illos aliorum patrum catholicorum^r copiosa
multitudo, qui notae sanctitatis et auctoritatis sunt, quorum doctrina fulget aeclesia, et
qui cum Deo in^s caelis regnant et in terris miraculis coruscant; quorum sanctionibus
non ignorantia vel neglegentia, sed studio reluctari quid aliud est quam in^a Spiritum 25
sanctum^a, qui per os^t eorum locutus est, blasphemare? Istis sine dubio et non nobis
adversantur, quicumque ab excommunicatis ante canonicam examinationem non absti-
nent et non abstinendum docent. Talia enim predictos patres concordi et assidua pro-
hibitione vetasse non solum hi sciunt, qui ex scriptis^u illorum acceperunt, verum etiam
rudes et inlitterati, qui etsi legem ignorent, tamen ea quae legis sunt ex inveterata et 30
numquam mutata consuetudine didicerunt. Haec igitur, quae talium^v legislatorum unani-
mitate statuta, usu antiquissimo hucusque stabilita sunt, quandoquidem apertis oppo-
sitisque inpulsionibus quassari nequeunt, quasi ex latere machinationes parantur ad
decipiendas illorum opiniones, qui minoris intellegentiae estimantur. Et quia apud tales
etiam non leviter agitur, ut in adeo tristi lateque patentis itineris ductu exorbitent, 35
cf. Ps. 139, 6. iuxta iter scandalum ponitur, dum quaedam vicina^w veritati ad subversionem veritatis
illis proponuntur.

8. Audivimus enim quosdam contrariae partis clericos de sua scientia^x gloriantes
id studii habere, ut de sacris undique codicibus illas sententias colligant, quas sancti
patres ad cohibendam illorum sacerdotum intemperantiam^y condiderunt, qui in profe- 40
rendis sentiis precipites sunt, indiscrete ligando vel solvendo. Vere in his ut in
omnibus laudabiles atque amplectendae illorum^z sententiae, qui sic^a omnium curam
gerebant, ut et prelatos a precipitatione compescerent et subiectorum innocentiae defen-

a) *deest* 1^b. b) *patium* 1^b. c) d. p. 2. 2^a. b. d) in eis sc. 1^a. e) *provideret* 1^b.
f) c. n. o. i. e. 2. 2^a. b. g) in ill. 1^b, *ubi post* illorum *duae litterae* (in?) *erasae*. h) *aduc* 2^a. 45
i) st. suo 2. 2^a. k) *contraur* 1^b. l) *sui* 1^b. m) *contraria* 2. — *eam deest* 2^b. n) *ne*
— *arg. des.* 1^b. — *nec corr.* ne 2^b. o) *deest* 2. 2^a. b. p) *deest* 2. 2^b. q) *ducuerunt* 2^b.
r) *deest* 1^b. 2. 2^a. s) r. in c. 1^b. t) *per eos est* l. est 1^b. u) *scripturis* 2. 2^a. b. v) l. t. 1^b.
w) *vicia* 1^b. x) g. sc. 2. 2^a. b. y) *temperantiam* 2^a. z) *eorum* 2^a. b. a) *deest* 2^a; o. s. c. 1^a;
s. c. o. 2. 2^b.

sionem necessariam providerent. Verum illi, qui ad hoc quod persuadendum^a suscep-
runt ista^b introducunt, bono non^c bene utuntur. Nam quod sancti doctores ad commu-
nem profectum tam eorum qui presunt, quam qui^d subiacent constituerunt, hoc isti
procul dubio ad contemptum episcopalis ministerii et ad suscitandam^e inter pastorem^f
5 et oves discordiam assumunt. Quod in hoc profecto patet, quia illas solummodo sen-
tentias, quas suae persuasioni commodas existimant, auditoribus suis inculcant, aliis
prorsus silentio oppressis, quas nichilominus patres catholici de eadem re statuerunt,
quaeque ad hanc^g litem dirimendam ita necessariae sunt, ut nullo modo sine illis^h iusteⁱ
diffiniri valeat^k. Quae vero illae sint^l, nequaquam a nobis docendi^m sunt. Ipsi enim
10 melius nobis sciunt multos aecclesiaeⁿ doctores multis modis^o et verbis hoc instituisse,
ut, si quando de sententia excommunicationis contradictio oboriretur, canonicis discus-
sionibus utriusque partis diligensⁱ examinatio fieret, et sic^p excommunicatoris sententia
aut probaretur^q aut emendaretur.

9. Haec et his similia predicti fratres quasi incognita nec aliquid ad rem perti-
15 nentia dissimulantes, ad hoc suos sequaces instruunt, ut temere^r et absque omni^s pro-
batione legitima prolatam in se sententiam contempnentes, iugum disciplinae penitus
excutiant. Cumque minime^t ignorent hoc etiam antiquitus scitum^u esse, quod pastoris
sententia sive iusta sive iniusta timenda tamen^s sit^l, illi homines sub anathemate positos
securos et de timenda illa animadversione nichil sollicitos^v reddunt, illa scripturarum
20 testimonia frequenter replicando, in quibus hoc^w adstruitur^x, quod qui innocentem male-
dicit sibi^y plus nocet quam cui nocere appetit^z, aliaque in hunc modum. A quibus
sanctorum verbis nequaquam nos dissentimus, quin potius cum amore et reverentia
recipimus, studentes, quantum divina largiente gratia possumus, de illa pastoralis officii
abusione et nobis cavere et aliis, ut caveant, persuadere.

10. Illis autem, qui haec ad^z suae partis adiumentum plus aequo intorquent^a,
cum tali moderamine assensum prebemus, ut nequaquam ultra terminos constitutos
illorum vestigia prosequamur^b, non adicientes, ut hoc ex^c illorum documentis subintel-
legamus, quod iam^d suos auditores subaudire fecerunt, hoc scilicet, ut, si quis excom-
municatus iniuste se excommunicatum nudis tantum verbis asserit, excommunicatoris
30 sententia protinus irrita iudicetur. Si stabit haec consequentia, iam a nullo excommuni-
cato abstinetur, quia nullus eorum in se^e iuste iudicatum esse fatetur^f. Sed non est
aequa partitio, ut subiecti ita audiantur, quatenus prelati inauditi preiudicium patiantur;
sicut dicitur non esse iustum mediatorem, qui sic unam^g partem audit, ut nichil^h alteri
reservet.

11. Quodsi haecⁱ noviter emergens doctrina in^k aecclesia fructificare coeperit,
antiqui patres in vanum laboraverunt, qui id modis omnibus satagebant, id conati sunt,
quatenus in uno Christi corpore, quod est aecclesia, nec ab excellentioribus menbris
minora^l gravarentur, nec inferiora superioribus resultarent^m. Multae illorum constitu-

a) ad p. 2. 2a. b. b) illa 1; ita 2. 2b. c) et non 1b. d) eorum qui 2. 2b. e) susci-
40 tandum 2. 2a. b. f) pastores 1b. 2a. g) hac 1b; unc 2a. h) his 2a. b. i) deest 2. 2a. b.
k) possit 2. 2a. b. l) sunt 2a. m) docend(e) 2. 2a. b. n) sanctae eccl. 2. 2a. b. o) multi-
modis 1b. p) sicut 2a. q) corr. appr. 2. r) itinere 2a. s) deest 2. 2a. b. t) i. m. 1b.
u) sancitum 2. 2a; sanctitum 2b; s. o. a. 2. 2a. b. v) sollicitos 1b. w) deest 1. x) astr. 1b;
instr. 2. 2a. b. y) p. s. 2. 2a. b. z) a (corr. ad) s. p. adiumento 2a. a) intorqueat 1b.
45 b) perseq. 2. 2a. b. c) deest 2. 2a. b. d) etiam 2. 2b. e) ipse corr. se 1b; in deest 1a. f) fateatur
corr. fatetur 2b. g) unum corr. unam 1b. h) a. n. 2. 2a. b. i) deest 2. k) f. c. in eccl. 2. 2a. b.
l) inferiora 2. 2a. b. m) insult. 1a.

1) Cf. Gregorii I. Homil. in euang. II, 26, Opera ed. Bened. I, col. 1556; Urbanus I.
ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 145. 2) Cf. Prov. 26, 2; Augustini epist. ad Classicianum,
50 Opera II, col. 879; de sermone Dom. II, 62, Opera III, 2, col. 225.

tiones causae, quae inter nos ventilatur^a, congruentes hoc novo dogmate frustrantur et in irritum cedunt. Quorum synodicas et^b decretales sententias si hic inserimus, fortasse fastidium legentibus ingerunt, eo quod tritae sunt^c et tam usu quam auctoritate notissimae. Quandoquidem autem illi, qui contraria agunt, tam serenae luci caliginem inferre conantur, necessarium ducimus contra ingruentes novitatis huius obscuritates antiquam^d et notam aecclesiae^e lucernam super candelabrum ponere, ut, quod illi^f tanto conatu oblivioni tradere conantur, nos ad memoriam revocemus, satius^g estimantes ad defensionem nostram nota replicare, quam nova introduxisse videamur.

12. Sancti patres in Nycea congregati, cum iuxta institutionem^h apostolorum et eorum apostolicorum, qui ante synodum Nycenam fuerunt, decernerent de his qui communionemⁱ privantur seu ex clero seu ex laico ordine ab episcopis, ut hi qui^j abiciuntur ab aliis non recipiantur, ad utrorumque cautionem, et qui abiciunt et qui abiciuntur, ita subiunxerunt^k: *Requiratur autem, ne pusillanimitate^l aut contentione vel alio quolibet episcopi vicio videatur a congregatione seclusus*. Qualiter autem quibusve modis inquirendum sit, nichilominus addiderunt his verbis: *Ut ergo decentius inquiretur, bene^m placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrariⁿ et cetera^o quae secuntur*. Igitur qui ad decentem huius^p rei inquisitionem concilia celebranda esse decreverunt, nequaquam, ut nunc^q moris est, arbitrati sunt ad probandam eorum qui abiecti sunt innocentiam hoc posse sufficere, si passim vageque in suos excommunicatores absentes convicia^r et obtrectiones eructent. Ergo qui contra^s sacros canones Nycenos, nulla condita synodo, nulla precedente inquisitione canonica, communionem privatos in communionem recipiunt, audiant^t, si eiusdem concilii statuta^u tam leviter violanda sint^v et contemnenda; audiant, quid^w sanctus Gregorius de auctoritate quattuor conciliorum^x principalium, quorum istud precipuum^y est, sentiat. Siquidem in epistola^z Alexandrino, Antiocheno, Hierosolimitano^{aa} patriarchis directa sic ait^{ab}: *Sicut sancti euangelii IIII libros, sic IIII concilia suscipere et venerari me fateor, quia in his velut in quadrato lapide sanctae fidei structura consurgit^{ac}, et cuiuslibet vitae atque^{ad} actionis existat*. Quisquis^{ae} eorum soliditatem non tenet, etiamsi lapis esse videatur, tamen^{af} extra edificium^{ag} iacet. Item post pauca de eisdem^{ah} conciliis: *Quia, dum universali consensu^{ai} sunt^{aj} constituta, se et non illa destruit, quisquis presumit aut^{ak} solvere quos ligant, aut ligare quos solvunt^{al}. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit*.

13. Audiant^{am} etiam, qui tanto annisu sancti et^{an} magni concilii Nyceni^{ao} statuta annullare^{ap} satagunt, specialem de illo beati Leonis sententiam^{aq}: *Leo episcopus Anatholio episcopo. Non trecentis, inquit, X et VIII episcopis quantumlibet copiosior sit numerus sacerdotum vel comparare se audeat vel preferre, cum tanto divinitus privilegio Nycena^{ar} synodus sit consecrata, ut, sive per pauciores sive^{as} per plures aecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum*. Item de eadem re^{at}: *Sancti et venerabiles patres in urbe Nycea^{au}, sacri-*

a) ventilantur 2. 2^b, corr. ventilatur 1^a. b) sent. et d. corr. et d. sent. 2^b. c) sunt del. et mox sint script. 1. d) l. eccl. 2. 2^a. b. e) deest 2. 2^a. b. f) satis 2. 2^b. g) instructionem 2. 2^b; 40 ap. i. 2. 2^a. b. h) communionem 1. i) q. ab. — cautionem et des. 1^b. k) adiunx. 1^a; subiunxerunt 1^b. l) ne c. a. p. 2. 2^a. b. m) celebrare 2. 2^a. b. n) eet 2^a. o) r. h. 1^b. p) m. n. 2. 2^a. b; mors 2^a. q) concilia 1. 2^a. b. — obtrectionesque 2. r) a. quidem 2. 2^a. b. s) instituta 2. 2^a. b. t) sunt 1. 1^a. u) quod 1^b. v) p. c. 1^a. w) e. pr. 2. 2^a. b; principium . . 1. x) epistolas . . directas 2; epistolis e corr. . . directas 2^b. y) consurgat 2. 2^a. b. z) act. 45 at. 1^b. a) Quisque 1^b. b) deest 2^b. c) ediff. 1. d) isdem 1^b. e) sensu 2. 2^a. b; con e corr. 1^b. f) deest 1^b. g) solvant 1. h) Audiam 1. i) ac 1^b. k) deest 2. 2^a. b. l) a nulla re 1^b; adnullare 1^a; annullare 2^a. m) vel 2. 2^a. b. n) Nicena 2. 2^a. b.

1) C. 5. ex interpr. Dionysii Exigui, Mansi II, col. 679 C. 2) Reg. I, 24, MG. Epp. I, p. 36 (Jaffé, Reg. ed. 2. nr. 1092). 3) Leonis ep. 106, Opera ed. Baller. I, p. 1163 50 (Jaffé nr. 483). 4) Ibid. p. 1165.

lego Arrio cum sua impietate damnato, mansuras usque in finem mundi leges aeclesiasticorum canonum condiderunt et apud nos^a in toto orbe^b terrarum in suis constitutionibus^c vivunt, et si quid^d usquam^e aliter quam illa^f statuere presumitur, sine cunctatione cassatur^g. Ecce nos sumus, in quos fines^b seculorum^h deveniunt, in 1. Cor. 10, 11.
 5 quorum temporibus illae penitus leges destruuntur, quas sancti doctoresⁱ usque in finem mundi mansuras predixerunt. Quandoquidem igitur^k synodo, cuius hic^l testimonia inserta sunt, omnes synodi^m, quae autenticae sunt, quasqueⁿ aeclesia recipit, principatum concedunt, singulas aliarum sententias annectere^b non tam^m necessarium est quam prolixum. Unum tamen e^o pluribus de Sardicensi concilio excerpere non ab re ducimus. In huius namque concilii prefatione cum de^p diversis diversorum conciliorum regulis tractaretur, ita tandem subiunctum^q est¹: *Sed in his omnibus illa sequi debemus, quaecumque a Nyceno concilio et a sancta atque apostolica aeclesia^p Romana non discrepare videmus.* Quod autem in eiusdem concilii capitulo XVII. invenitur, illos velimus attendere, qui tam facile etiam quorumlibet episcoporum, nedum Romani^r
 15 pontificis sententiam sine legali examine^s rescindunt, quasi discussione non indigeat, quicquid illorum verbis sive iustum sive iniustum asseritur. Continetur autem sic in prefinito capitulo²: *Si episcopus quis^t forte iracundus, quod esse non debet, cito et aspere commovetur adversus^u presbiterum sive^v diaconum suum et exterminare eum de aeclesia voluerit, providendum est, ne innocens dampnetur aut perdat communionem.* Et paucis^w intermissis sic demum^x concluditur: *Tamen, priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum, qui fuerat a communione separatus, ante^y cognitionem nullus debet presumere, ut eum communioni societ^z.* Ecce in hoc loco specialiter^a de illo excommunicationis genere agitur, quod iracundia grassante^b committitur, quod prepropere^c et aspero motu acceleratur, et tamen summopere cavetur^d, ne vel sic
 25 excommunicatum ante diligentem examinationem aliquis recipiat.

14. Haec et his similia in conciliis et in Romanorum presulum decretis quasi usque^e ad fastidium inculcantur. Nec hoc quidem intermittitur, qualis utrosque vindicta sequatur, istos, si excommunicatis scienter et ante utriusque partis iustam examinationem communicant³ latebrasque defensionum, quominus ad satisfactionem perducantur, pretendunt; excommunicatos autem, si ante audientiam communicare presumpserint⁴, si causae suae adesse neglexerint, si infra constitutum terminum coram suis excommunicatoribus causam suam non peregerint⁵, si interdictum sibi ministerium usurpaverint⁶. Quae quia nulli pene^f incognita sunt, latius hic enumerare nec necessitas exigit, nec brevitatis^g epistolaris^h admittit. Sed quia adversus ista excusatio locum non
 35 habet, fortasse ex ipsis quiddam nobis obicitur, quod in predicto capitulo statutum est, quod nos quidem sicut alia quaedam compendiiⁱ causa reticimus, illud videlicet, ubi dicitur⁷: *Quia oportet ei qui abiectus est non negari^k audientiam roganti; et ille*

a) et add. Leo. b) deest 2^a. c) instit. 2. 2^a. b. d) siq 1^b. e) quidquam 1^a. f) ita 1. 1^b; illi 1^a. 2. 2^a. b. g) cassabitur 1^a. h) seculi 1^a. i) patres 2. 2^a. b. k) ergo 2. 2^a. b. l) t. h. 2. 2^a. b. 40 m) deest 1^a. n) q; (quaque) 2^a. o) de 2. 2^a. b. p) deest 1^b. q) subiectum 2^b; s. est in marg. suppl. 2. r) p. R. corr. R. p. 2^b. s) examinatione rescindant 1^b. t) f. q. 2. 2^b; fortasse q. 2^a. u) adversum corr. adversus 1^b. v) vel 2. 2^a. b. w) tandem 2. 2^b. x) tandem 2. 2^a. b. y) a. c. des. 2. z) sociat 2^a. a) de i. sp. 2. 2^a. b. b) crass. 2. 2^b. c) prepostero 2. 2^a. b. d) caveatur 2. 2^a. b. e) deest 2. 2^a. b. f) deest 1^b. g) ex. nec br. exigit nec brevitatis ep. 1. 45 h) epistopalis 2^a. i) causa comp. 2. 2^b. — causa est r. 2^a. k) negare 1^b.

1) Praefatio concilii Sardicensis non exstat. 2) C. 17. ex interpr. Dionysii Exigui; Mansi III, col. 28 E. 29 A (Hinschius p. 269). 3) Cf. Can. apost. 11, et Calixtum I. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 28. 138. 4) Cf. codicem canon. African. c. 29, Mansi III, col. 729. 5) Cf. Gelasii decr. ap. Burchard. XI, 47. 6) Cf. Can. apost. 29, Hinschius 50 p. 29. 7) L. c. p. 29 A.

episcopus, qui eum iuste^a vel iniuste abiecit, patienter accipiat, ut negotium discutiatur.
 cf. Ps. 140, 4. Hinc, ut putamus, ad excusandas excusationes occasionem^b sumunt, quasi propter hoc
 examinatio, sicut debuit, fieri non potuisset^c, quod excommunicator ad probandam^d
 vel improbandam sententiam eius^e patientiam non exhibuerit. Ad quod refutandum non
 scripturarum testimonia, non canonum auctoritas, sed ipse rerum gestarum ordo re- 5
 spondeat.

15. Notum enim omnibus circumquaque est anathema illud, de quo agitur, in
 1080, Mart. synodo Romana, quae prima quadragesimae ebdomada^f ex more celebrata est, prolatum
 Apr. 12. fuisse. Quod cum in partes Teutonicas^g insonuisset, in proximo pascha episcopi, qui
 in civitate Papenberc^h festum istudⁱ celebrabant^{k, l}, in die sancto inter missarum sol- 10
 lempnia multa et inhonesta in domnum papam convicia^l iaculantes, omnibus, qui con-
 gregati sunt, denuntiaverunt extunc in reliquum nequaquam pro apostolico habendum
 esse. Ibique incipientes pertransierunt per universum regnum eadem predicando, ad-
 iunctis sibi et aliis eiusdem verbi ministris. Quodsi talia se ea necessitate aggressos
 esse obtinent^m, quod audientia eis denegata fuisset, iudicent omnes qui sanum sapiunt, 15
 si in tali temporis intervallo hoc ullo modo fieri potuerit, quatenus post agnitionem
 prolatae in se sententiae sedem apostolicam pro discutienda causa interpellassent, eaque
 hoc denegante, rursumⁿ in predicto loco et tempore hanc seditionem commovissent.
 Liqueet profecto, quod etiam, si voluntas illis^o hoc suggereret, sicut nec^p fecit, tamen
 temporis^q angustia non pateretur. Unde totum^r illud pariter comprobatur, quod nec 20
 discussio^s facta est, nec ut fieret, quesitum est vel denegatum.

16. Constat ergo temeritatis potius quam^t necessitatis impulsu id^u actum esse,
 ut excommunicati ante probationem legitimam in communionem reciperentur. Quod
 quemadmodum prefatis conciliis et decretis invenitur adversum, ita etiam non nostro,
 sed virorum vereⁿ apostolicorum Gregorii² atque^v Leonis³ iudicioⁿ omni estⁿ auctori- 25
 tate vacuum et sine cunctatione cassandum. Et quia non minus^w aecclesiasticis con-
 suetudinibus quam legibus refragatur, predictis duobus testibus tertium beatum Augu-
 stinum^x adiungendo triplicem funiculum faciamus. Qui ad Casulanum presbiterum
 scribens inter alia sic ait^z: *Sicut prevaricatores legum divinarum, ita et contemptores*
consuetudinum aecclesiasticarum coercendi sunt. Item ad Ianuarium⁵: *Omnia talia,* 30
quae nec sanctorum scripturarum auctoritatibus continentur nec episcoporum conciliis
statuta repperiuntur nec consuetudine universalis aecclesiae roborata sunt, resecanda
existimo. Verum de militibus dominicis interim tacendo ad ipsius Domini illorum^v
 Matth. 10, 24. verba veniamus dicentis in euangelio: *Non est^z discipulus super magistrum.*

1. Cor. 4, 5. 17. Vere contra^a euangelicam et apostolicam doctrinam ante tempus iudicave- 35
 runt^b, qui tam inordinate non solum sententiam summi pontificis, sed ipsum^c con-
 dempnantes iudicaverunt; sententiam indiscussam, auctorem sententiae inauditum, incon-
 victum nec confessum, sed neque conventum vel commonitum. Sententiam quidem,

a) iniuste v. iuste abiecit 2. 2a. b. b) occasiones 2. 2a. b. c) debuisset 1b. d) imp. vel
 pr. 2. 2a. b. e) eius corr. eis 1b, et ita 2a. f) eptomada 1; ebdomade 1b. — ex m. des. 2. 2a. b. 40
 g) Deut. 1b. h) Babenberc 1a; Babinperc 1b; Babenberch 2a. i) illud 1. 2b. k) cele-
 brant 1b. l) vicia 1b. m) ostendunt 2a. n) deest 1b. o) h. i. 1b. p) et 2. 2a. b.
 q) a. t. 2. 2a. b. r) notum 2a. s) discussio 1. t) i. q. n. 1b. u) hoc 2. 2a. b. v) ac 1a.
 w) deest spatio vacante 1. x) Agust. 2a. y) deest 2. 2a. b. z) deest 2a. a) deest 1b. b) iudi-
 caverint 1b. c) et ipsum 1b.

1) Gfrörer, 'Gregor VII.' VII, p. 733 (quem Giesebrecht, 'Kg.' III⁴, p. 500. sequi videtur)
 contendit etiam Heinricum regem huic conventui interfuisse; quod nusquam traditur. 2) Epist.
 III, 24. 3) Sermo 96, ed. Baller. p. 374. 4) Haec fortasse ex Burchardi Decr. III, 126.
 mutuatus est auctor; nam apud Augustinum non inveniuntur. 5) Opera ed. Bened. II, col. 142 D.

quae tali tempore a synodo Romana promulgata est, quando nulla de presidente contradictio fuit; ipsum presidentem, cui tunc temporis non solum ea quae in istis partibus est aeclesia, sed illa quae in toto orbe^a diffusa est debitam subiectionem exhibuit: illum, inquam, suo et non synodali iudicio refutaverunt et alium, qui paulo ante a sede apostolica damnatus est¹, eidem sedi, quae illum damnaverat, pontificem designaverunt², Romana aeclesia nec^b conscia nec^b consentiente.

1080,
Iun. 25.

18. Quid igitur canonum testimoniis ad improbanda haec iudicia indigemus, quae nec similitudinem sensorum iudiciorum tenent^c, sed quasi prima fronte plena blasphemiae apparent? Nam, ut verum fateamur, nichil in sanctorum patrum^d scriptis contra huiusmodi presumptiones specialiter editum^e nos invenisse meminimus, quia insania^f non erat lex ponenda. Ex habundanti autem ab antiquis doctoribus statutum est contra illas imperitorum^g episcoporum infestationes, quae, etsi ab^d adversantium insidiis procedant, nonnullam tamen aequitatis imaginem pretendunt, scilicet induciis^h, evocationibus, discussionibus aliisque iuxta tenorem iudicarium.

19. Ad istorum cautionem distinguendam si auctoritas a nobis requiritur, non scripturarum excerpta, sed volumina opponimus, sicut est liber decretorum pontificaliumⁱ, qui pene totus in talium discussione cuditur. Sed ne nichil horum ad presens induxisse videamur, illud saltim^k beati Gregorii inseramus, quod ad Iohannem defensorum euntem Hyspanias scribit de Stephano episcopo, qui iniuste se^l depositum esse conquestus est: *Primum, inquit³, diligenter querendum est, si iudicium ordinabiliter est habitum, si alii accusatores, alii testes fuerunt; deinde causarum qualitas, si accusato presente sub iureiurando contra eum testimonium dictum est, si respondendi et^m defendendi se locum habuit, si examinatio personarum accusantium ac testificantiumⁿ regulariter facta est. Quodsi forte haec sollemniter acta non sunt, in aeclesia^o sua omnibus^p modis revocetur; hi vero, qui eum contra Dei^q timorem et^r statuta canonum condempnaverunt, ad agendam poenitentiam mittendi sunt sex^s mensibus, ita sane ut, si alicui eorum mortis^t contingerit^u imminere discrimen, viatici^v benedictio non negetur.*

20. Videant ergo predictorum iudiciorum mediatores, si in Romani presulis^w refutatione vel unum de illis sancti^x viri preceptis observaverint, quae^y ille in uniuscuiuslibet^z episcopi discussione observanda esse decrevit. Huc accedit, quod multis^a sanctorum^b statutis diffinitum est, ut nullus episcopus nisi in legitima synodo et suo^c tempore apostolica auctoritate convocata iudicari aut dampnari^d possit, et^q quod sine primae sedis auctoritate concilia rata esse non possunt^e. Haec qui querit, invenire^f poterit in scriptis^g apostolicorum Iulii⁴, Damasi⁵, Marcelli^h, Gelasii⁷ aliorumque, beato Ysidoro⁸ id ipsum attestante. Mirandum igitur est, viros prudentes adeo nota

a) orbe terrarum est d. 2. 2^a. b. b) non . . . non 2. 2^a. b. c) tenet 2. 2^b. d) deest 2^a. b. e) edictum 1^b. f) insania n. e. exponenda 2. 2^a. b. g) impetitorum 1. 2^b. h) indicii 2; i. d. ev. 1. i) potif. 1. k) saltim corr. saltem 1^a, et ita 1^b. 2. 2^b. l) e. se d. 1^b. m) et d. 40 deest 1^b, ubi se deletum. n) testificantum 2^a. o) ecclesiam suam 2. 2^a. b. p) m. o. 1^a. q) t. D. 2. 2^a. b. r) et contra st. 2. 2^a. b. s) VII menses 2. 2^b; s. m. apud Greg. non leguntur. t) deest h. l. 2^b. u) contingerit 1^b. v) mortis v. 2. 2^a. b. w) pontificis 1, superscr. vel presulis 2. x) sanctis 2^b. y) qui 1^b. z) uniuscuiusque 2. 2^a. b. a) multi 2^a. b) post s. in rasura alia manu scriptum est: parum (putrum) 2^a. c) t. s. 2^a. d) condempnari corr. dampnari 2. 45 e) possunt corr. possint 1^a. 2; possint 2^a. b. f) p. i. 2. 2^a. b. g) scripturis 2. 2^a. b. h) G. M. 1^a. i) p. v. 2. 2^a. b.

1) Wibertus in synodo Romana a. 1078. excommunicatus est. Cf. Mansi XX, col. 503. 2) In concilio Brixinensi. 3) Reg. XIII, 45 (ed. Bened.) (Jaffé nr. 1912). Cuius liberius reddidit verba. 4) Cf. eius decr. 5. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 459. 5) Decr. 9, ibid. p. 503. 6) Decr. 2, 50 ibid. p. 224. 7) Epist. 26, c. 6, ap. Thiel p. 400. 8) Pseudo-Isid. praef. c. 8, l. c. p. 19.

oblivioni^a tradidisse, qui nulla existente synodo illum episcopum iudicantes reprobaverunt, sine cuius auctoritate nec episcopum aliquem damnare, nec generale concilium licet congregare. Ecce novus ordo iudiciarius^b, ecce matura sacerdotum^c Domini iudicia! Isti iudices si eo quo iudicaverunt^d iudicio^e iudicarentur, ita ut a subditis suis eandem predampnationis vicem^f reciperent, quam ipsi^g prelato suo impenderunt, nequaquam hoc aecclesiasticum iudicium, sed vere furorem tyrannicum nominarent. Nec id mirum. Nam ut de episcopis taceamus, certe nulli hominum, cuiuscumque professionis vel conditionis sit, tale iudicium iure^h competit, quale in illum processit, qui a nullo homine iudicandus est; sicut ille apostolicae doctrinae adhucⁱ nescius, canonum ignarus Nichodemus dixit: *Nunquid^j lex nostra iudicat quenquam^k, nisi audierit ab^l ipso prius et cognoverit, quid^m faciat?* 10

21. De illo autem quid dicamus, qui ad supplendum huius depositi locum tam provida eligentium dispositione erectusⁿ est? Vere hoc^o de illo dicimus verisque testibus approbamus, quod, etiamsi iam pro suis erratibus nec dampnatus esset^p nec dampnandus, si^q etiam sedem^r illam vacantem invenisset, cui nunc superstitute pontifice^s adulterinus invasor deputatus est, tamen teste beato Leone^t 'nulla^u ratio sineret, ut inter episcopos haberetur, quem nec clerus elegit, nec populus expetivit^v'. Cumque eiusdem Leonis atque Caelestini sententiis diffinitum sit^w, ut nullis^x invitis episcopus detur, quanto minus illi^y aecclesiae nolenti episcopus aliunde superponendus^z erat, quae sui pontificis^{aa} incolomitate et^{ab} concordia potita est? Ergo quia^{ac} cum huiusmodi^{ad} 20 portionem ponere non acquievimus, maledicimur et^{ae} persecutionem patimur et velut tantae discordiae auctores traditi sumus nos^b et nostra in direptionem omnibus qui in circuitu nostro sunt. Vere, ut aiunt, ab illis qui haec^c faciunt et^d docent discordamus, sed non amore discordiae, immo timore perpetuae dampnationis^e, certi, quod anathema nobis esset sine fine, si in talibus nos contingeret vitam finire. 25

22. Ecce, ut iussisti, ó^f dilectissime presul, quid in hac re mediocritati nostrae videatur^g, karitati tuae expositum est. Si autem a prudentioribus^h potiora audiemusⁱ, obaudire parati sumus; ea^k tamen inter nos^l et eos qui a nobis diversa sentiunt vicissitudine servata, ut non per ambages vel extrinsecus detortas verisimilitudines res agatur. Nec bonae quidem estimationis^m est ibi exquisitis circumquaque argumentisⁿ inniti, ubi^o 30 de ipsa re tot speciales atque diffinitivae sententiae, quae nulla possunt^o ratione convelli, a sanctis patribus promulgatae sunt, ita ut^p nullum dubietatis scrupulum relinquant. Ecce omni^q tergiversatione remota causae a nobis expositae sunt de hoc, quod excommunicatis, quibus illi^r communicant, non communicamus, quod apostolicae sedis pontifici et beati Petri vicario abrenunciare non presumimus, quod eodem vivente et 35 cum Romana aecclesia concorditer agente alium ad^s eandem sedem eligere aut eligentibus consentire non acquiescimus.

23. Ergo si illi, qui contraria gerunt, verioribus et prepollentibus^t documentis

a) obvioni 2b. b) iudiciarius 2a. c) D. s. 1a. d) iudicaverint 2b. e) deest 1b. f) sententiā vicem 2a; sententiam vicem 2. 2b. g) deest 2. 2b. h) aduc 2a. i) nunquam 1b. 40 k) quempiam 2. 2a. b. l) a. prius et ab ipso audierit 2. 2a. b. m) qui 2a. n) creatus 1a; electus 2. 2a. b. o) de i. h. 1b. p) fuisset 1b. q) sed 1b. 2. 2a. b. r) i. s. 1a. s) nullorum canonum auctoritas 2. 2a. b. t) expetiit 2. 2a. b. u) nullus 2a. b. v) eccl. i. 2. 2a. b. w) suppon. 2. 2a. x) inc. p. 1b. y) deest 1; atque 2. z) qui 2. 2a. b; deest 1. a) deest 1a. 2. 2a. b) et nos et 2. 2a. c) deest 2a. b. d) et d. post add. 2, des. 1b. e) dapn. 1. f) deest 2. 2a. b. 45 g) videretur 1a. h) prudentibus 2. 2a. b. i) audierimus 1a. k) Et 1. l) nos et des. 2. 2a. b. m) existim. 2. 2a. b. n) sententiis 2. 2a. b. o) r. p. 2. 2a. b. p) ut et 2. 2a. b. q) enim 2a. r) illis 1b. s) in 2. 2a. b. t) prepollentioribus 1b. 2. 2a.

1) Epist. 167, ed. Baller. I, p. 1420 (Hinschius p. 616). 2) Cf. Caelestini epist. 4, ap. Schoenemann p. 765. et Leonis epist. 14, ed. Baller. I, p. 688 (Hinschius p. 560. 619). 50

ea licere approbant^a, quae nos^b illicita esse demonstravimus^c, aequum est, ut rectiora docentibus et auditum et assensum accommodemus. Sed si^d, his quae ad rem pertinent omissis, iurgia^e et vituperationes, ut dicitur, in domnum apostolicum dictitant, quid hoc nostra^f interest? Si de vita illius^g agitur, nos non^h pro vitae suae consideratione illi oboedimus, sed pro ministerio collatae in illum dignitatis. Nam meritorum suorum qualitas sacerdotali officio non preiudicat. Quapropter, quantumlibetⁱ docte, quantumlibet artificiose in^k reprehensiones illius invehantur, tamen convicia pro accusatione recipienda^l non sunt. Ipsi enim ut sapientes probe^m norunt hunc vere confusum et preposterum ordinemⁿ esse, si illum, quem sine accusatione vel discussione 10 predamnaverunt, nunc tandem post factum iudicium accusent et discutiant. Sed et^o in hoc, ut audimus, studium exhibent, quatenus ex multis scripturarum collectionibus suis sequacibus ostendant, quanti reatus^p sit periurium incurrere et nomen Domini in vanum assumere; et de episcopis, sicut paulo ante prediximus, qui^q insontes damnando sibi plus nocent, quam quibus nocere cupiunt. Quae quidem sunt rationem^r veritatis 15 habentia, si quando suo vel loco vel tempore proferuntur; sed^s quia nunc non erat his locus, suspitione non carent.

24. Quiddam enim aliud quam quod sonant suggerere putantur ad percutiendam^t simpliciorum fratrum^u infirmam conscientiam, quatenus eis sub specie pietatis laqueum initiant et quasi vera dicendo fallant. Diligentius autem intuentibus ad nostrae controversiae^v causam nichil pertinere^w videntur. Quomodo enim ad litem inter nos agitatam^x hoc pertineat, in quo prorsus nichil discordamus, sed ex^y utraque parte unum^z idemque fatemur? Nam quis^a sanae mentis periurium grave peccatum esse dubitet? Similiter quod de illa precipiti sententiarum prolatione dicunt dicimus, sed ad quod dicendo tendunt non prosequimur. Verba illorum aliud sonant, aliud sapiunt. Quod contra 25 inordinatas episcoporum promulgationes ab antiquis patribus generaliter disputatur, ita laudamus, ut nullatenus, sicut moderni^b volunt, specialem^c alicuius episcopi sententiam temere et absque probatione refutemus.

25. Item de periurio id ipsum quod et illi, immo quod omnes^d dicunt, dicimus, quia ingens animae periculum est et modis omnibus cavendum. Illa autem divinae 30 legis precepta, quibus innituntur, licet omni veneratione dignissima sint, non tamen ut illi intelligi volunt intelligimus, videlicet ut, quicquid quisque^e iuret, indifferenter^f et sine retractatione^g servandum sit, quin potius hoc quod scriptum est: *Non^h pollues nomen Dei tui, non assumes nomen Dei tui in vanum, non periurabis in nomine meo* eaⁱ cautione omnibus observandum esse credimus, ut aut nichil iurent^k aut non 35 iurent^k, quae iuranda non sunt et quae iurata servari nec^l debent nec possunt vel servata in aliud maius aut aequae magnum periculum^m inducunt. Si qui doctores subditos suos aut omnino non iurare aut illisⁿ iuramentis, si qua necessitate fiunt, diligentiam adhibere non docent, sed quolibet modo fiant vel facta sint^o, exsolvenda predicant, talis doctrina nullo umquam tempore sana extitit, minime autem in isto, in quo pene 40 omne quod loquitur populus coniuratio est. Quorsum autem haec illorum predicamenta

Exod. 20, 7.
Lev. 19, 12.

a) probant 2; abprobant 2^a. b) non i. e. nos m. 2^a. c) monstr. 2. 2^a. b. d) deest 1^b.
e) iuria 1^b. f) nostri 2. 2^b. g) ipsius 2. 2^a. b. h) nos p. v. s. c. i. non ob. 2. 2^a. b. i) q. d. des. 2. 2^a. b. k) a. reprehensiones in illum inveniantur 2. 2^a. b. l) accip. 2^a. m) nof p. 1^b.
n) ordine 2^b. o) deest 2. p) s. r. 1^b. q) quia 1^b. r) ratione 2^b. s) sed — carent des. 1^b.
45 t) percutienda 2^b. u) consientiam f. i. 1^a. v) controversiam cause 1^b. w) pertinere — nichil des. 2. 2^a. b. x) agitata 1. y) deest 1. 2. 2^a. b. z) unumque 2^a. a) qui 2^a. b) modum 1^b.
c) speciem corr. specie 1^a. d) et o. 2. 2^a. b. e) quis 2. 2^a. b. f) differenter 1, spatio ante hoc vocabulum vacuo relicto. g) retractione 1. 1^b. h) Non p. n. D. t. des. 2. 2^a. b; n. a. n. D. t. des. 1^b. i) erasum 1^b. k) iurentur 2. 2^a; iurentur aut non iurentur 2^b; a. n. i. des. 1^b. l) non 2^a.
50 m) i. p. 2. 2^a. b. n) aliis 1^b. o) sunt 2. 2^b.

tendant^a, omissis ambagibus, quasi ad^b vivum tangendo edisseramus. Hoc^c sine dubio suis insinuationibus^d machinantur, ad hoc^e sequaces suos perducere satagunt, quatenus quod summum nefas est fas esse putent, ita quidem ut, qui propriis gravantur, alienis communicare non timeant peccatis, communicando excommunicatis, ut nulla suadente ratione, sed pro libitu^e secularis potentiae illius potestatis a se iugum proiciant, in^f 5 qua Dominus et Salvator noster tocius aeclesiae posuit principatum, ut in sedem a Deo specialiter constitutam violenter irruentibus consensum^g et auxilium prebeant. Ad persuadendas^h tales blasphemias quia convenientia testimonia non inveniunt, ratione et auctoritate deficientes ad iuramenta confugium faciuntⁱ, quasi iurationum suarum necessitate^k necessario illa perpetranda^l sint, quae propheticiis, euangelicis et apostolicis institutis aperta^m fronte refragantur. Propheticiis quidem, sicut in Deuteronomio Deut. 17, 12. legislatorem et prophetam dixisse novimus: *Qui superbierit nolens oboedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Deo tuoⁿ, ex decreto iudicis morietur homo ille, et Matth. 10, 24. auferes malum de Israel.* Euangelica autem tuba intonat^o: *Non est discipulus super magistrum.* Apostolorum autem^p et apostolicorum quantae^q in illos animadversiones 15 procedant, qui contra sedem beati Petri eiusque successores se erigunt^r, per singula^s evolvere supersedimus^t, quia tritum et^u prolixum est; illud tamen sancti Gregorii quarti, quo expresse^v sacerdotes sedi apostolicae adversantes denotantur, non reticendum putamus: *Sit^w, inquit^l, ruinae suae dolore^x prostratus, quicumque apostolicis voluerit contraire decretis^y, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a 20 sancto fiat ministerio.* Et post pauca: *Quia maioris excommunicationis deiectione est exigendus^z, cui sanctae ecclesiae commissa fuerit disciplina, qui non solum prelatae sanctae aeclesiae iussionibus parere debuit, sed etiam aliis, ne preterirent, insinuare.* Communiter autem omnibus^a timendum est, quod ipse primus apostolorum de primo successore^b suo loquitur: *Si quis, ait², hunc^c contristaverit, Christum, qui ei cathedram 25 credidit, non recipiet^d, et ideo nec ipse recipietur in regno^e caelorum.* Dicant ergo qui verba legis ad destruendam legem assumunt, si propter aliqua iuramenta in illas prevaricationes recidendum sit, quae in veteri Testamento morte^f multantur, in novo autem, sicut discipulus veritatis docet, a Christo et a regno caelorum separant^g. Quicumque in istis se transgressuros iureiurando spoponderunt, nunc sero de iuramenti 30 cautela provident. Certissime enim constat, quia ipsa hora, qua iurabant, quod non iurandum esse non^h ignorabant, polluerunt nomen Dei sui et assumpserunt nomen Dei sui in vanum.

Matth. 5, 34. 26. Igitur cum apostolis a Domino dictum sit: *Nolite omnino iurare*, nonne contra Dominum fuit, ut episcopi, apostolorum vicem tenentes, illum episcopum, qui 35 principisⁱ apostolorum vicem tenet, abiurarent et proscriberent? Audire ergo velimus, e duobus contrariis, quorum alterutrum infirmari necesse sit, utrum tamen aeclesiae magis eligendum sit, an quod prophetae, quod apostoli, quod ipse denique prophetarum et apostolorum magister instituit, seu quod contra haec omnia^k moderni pontifices,

a) tendunt 1^b. 2. 2^a. b) ad v. des. 2. 2^a. b. c) hęc 2. 2^a. b. d) machinationibus moli- 40 untur 1^b. e) prohibitu 2^a. f) deest 1^b. g) consilium 2. 2^a. b. h) p. autem 1^b. i) iur. confugiunt q. 2. 2^a; confugiunt (corr. confugium) fac. 2^b. k) necessitate — nominant ideoque (c. 27) folio exciso desunt 1. l) s. p. 1^a. m) apertis 2^b. n) suo 2. 2^a. b. — et d. 1^b. o) insonat 2. 2^a. b. p) deest 1^a, prima manu superser. 2^b. q) et q. 1^b. r) erigant 1^b. s) similia 2^a. t) super se credimus corr. supersedere credimus 2^b. u) deest 1^b. v) expressi 2. 2^b. w) Si 1^b. 45 x) dolo 2^a. y) preceptis 2. 2^a. b. z) exiendus 1^b. a) t. o. 2; o. deest 2^a. b) suo succ. 1^b; suo deest 2^a. c) nunc 1^b. d) recipit 2. 2^a. b. et Is. e) regnum 1^b. 2. f) multa 2^a. b, erasum 2^b. g) separantur 1^a. h) deest 1^b. i) a. p. 2. 2^a. b. k) deest 2. 2^a. b; omnia 1^b.

1) Mansi XIV, col. 515 sq. (Jaffé nr. 2579). 2) Clementis epist. 1, c. 17, ap. Pseudo-Isid. p. 35.

immo ex pontificibus palatini coniuratores effecti noviter conflaverunt. Sed ut^a de sublimioribus aecclesiae documentis taceamus, utrum maior reverentia debetur illis CCCX et VIII^b, qui in urbe Nicea in nomine Domini congregati sunt, an istis, qui preterito anno Prixinae^c convenerunt adversus^d Dominum et adversus christum eius? Nam quod^{1080, Iun. 25.} illi Spiritu sancto, ut credendum est, dictante in sancta illa et nominatissima synodo condiderunt, hoc isti absque synodali conventu in curiae tribunalibus abiuraverunt¹. Siquidem Nyceni canones communione privatos nullatenus absque legitima examinatione recipiendos docent¹; isti autem a^e sancta et apostolica sede excommunicatos non solum sine discussione receperunt, verum etiam ad ignominiam et confusionem totius aecclesiae religionis^f ex ipsis anathematizatis apostolicum sibi elegerunt vel, ut verius fateamur, apostolicum illum nominantes apostatae angelo configuraverunt; quem etiam eidem sedi, a qua dampnatus est, se^g imposituros iureiurando polliciti sunt. Et nunc quidem, ut quod inique promiserunt crudeliter adimpleant, in ore gladii, in^h sanguinis effusione non modica, in sacrilega honorum beati Petri vastatione grassantur. Sed nec¹⁵ regni profligationibus nec aecclesiarum destructionibus parcitur, dum illorum coniuratio effectu non careat. Illi vero, quorum ad haec perpetranda flagitia cruento ministerio utuntur, homines quidem literarum expertes ideoque ad seductionem suam^h creduli, ita novis illis de cavendo periurio dogmatibus infecti sunt, ut levius atque venialiusⁱ putent quorumlibet scelerum mensuram implere quam stultae et^k prevaricatoriae promissionis suae vota infringere, non attendentes, quod etiam illa iuramenta, quae ex more fiunt et legitima dicuntur, interdum propter varios rerum^l intercidentium eventus gravioris reatus timore rescinduntur. Sicut sepe milites a suis sive^m famulis sive satellitumⁿ sibi professis iuramenta more usitato exigunt et accipiunt; qui si versa vice promissores fidei ad exercenda latrocinia invitant^o vel ad tractandam principis aut²⁰ virorum aecclesiasticorum necem sive^p ad infringendas ac spoliandas aecclesias seu ad raptum sacratarum Deo virginum, numquid non tam stultum quam^q impium esset, eos qui invitantur ad utrorumque internecionem^r expetitam opem ferre et sub nomine fidelitatis perfidiae et crudelitatis opera implere?

27. Sic etiam episcopis, ducibus aliisque in^s sublimitate positis ab aecclesiae vel³⁰ fisci hominibus sacramenta exhiberi solent; qui si iuxta legum constitutiones, ut aliquando fit, a suis honoribus destituuntur^t, iuratores sui, cum alios sortiuntur dominos, ab anteriorum iurata fide et subiectione se subtrahunt. Isti, quandoquidem non voluntarie, sed compulsi iuratoriam promissionem irritam faciunt, quid mirum, si ab aliquibus ligandi atque solvendi potestate predictis illius culpa indulgentiam consequantur, quam ex in³⁵ opinata necessitate magis quam mala voluntate inciderunt? Sed novi dogmatistae longe aliter inde^u iudicantes talium absolutionum ministros subversores atque periuriorum persuasores nominant, ideoque eos^v, super cathedram Moysi iam non sedere^w astruunt, quia Moyses dixit: *Non periurabis*. Quodsi haec literae vetustas absque nova spiritus^{Lev. 19. 12.} discretionem inmutabiliter tenenda est, possunt quidem dicere et ipsum Moysen Moysi⁴⁰ cathedram^x descendisse. Ipse enim qui dixit: *Non periurabis*, dixit etiam: *Non occides*; ^{Exod. 20. 13.} et tamen post frequenter intulit^y: 'Qui hoc vel illud fecerit, occidatur'. Propter quam^z varietatem sententiarum neque predictarum culparum remissores^a Moysi, nec Moyses

a) Sed unde 2^a. b) patribus *add.* 2. 2^a. b. c) proximo 2. 2^a. b. d) adversum 2^b; ad usum 2^a. e) et 1^b. f) regionis 1^b; r. eccl. 1^a. g) esse 1^b. h) *deest* 2. 2^a. b. i) venialius 1^a. k) ac 1^b. l) i. r. 2^a. m) sepe 1^b. n) satellitibus 2. 2^a. b. o) invitantur 1^b. p) seu 1^b. q) q. i. *des.* 1^b. r) internitionem *corr.* internitiem 1^b; perniciem 2. 2^a. b. s) *deest* 2^a. t) destruuntur 2. 2^b. u) *deest* 1^b; ind. inde 2. 2^a. b. v) *pergit* 1. w) sedem 1^b. 2^a. x) cathedra 2^a. y) intetit *corr.* intulit 1. z) quas s. varietates 1^b; s. v. 1^a; veritatem s. 2^a. a) remissiones 2^a.

ipse sibi^a contrarius est; sed dispensatoria sacrarum institutionum edicta ad aliud et aliud relata, utrobique tamen veritati et iusticiae consona^b sunt et causarum ordini congrua.

28. Ecce legislator propter hoc legalem sententiam immutat, ut a legis transgressionem coerceat; e contrario novi^c legislatores propter hoc legum transgressores facti sunt, ut coniurationis suae sententia non immutetur. Sunt autem ex ipsis episcopis, qui non se cum aliis iuramento obligatos fatentur et tamen^d in eandem sententiam votum vovisse^e non negant; cui illorum facto non aliud quam conspirationis nomen^f ascribendum novimus. Si qui autem conspirationis culpam parvi faciunt, Calcedonensis^g concilii statuta relegant, ubi inter coniuratores^h et conspiratores nullo discrimine habito, 10 utrique pari censura plectunturⁱ. Quandoquidem igitur hanc promissionem suam, cuiuscumqueⁱ vocabuli sit, tanta cautela custodiunt, cum pace illorum inquirimus, quo ordine, qua ratione novum illud votum antiquiori preferant, quod in die ordinationis suae voverunt, cum ad summum sacerdotium promovendi de fide et obedientia interrogarentur. Credimus enim memoriae illorum non excidisse, quod in sacro illo episcoporum et cleri 15 conventu ad promerendam promotionem suam beato Petro suisque vicariis et successoribus fidem et subiectionem se servaturos promiserunt. Qui tamen nuper ad iniuriam eiusdem principis apostolorum successori eius promissam^k fidem et subiectionem publica professione abnegaverunt. Illud ex antiqua sanctorum patrum auctoritate edocti fecerunt, in isto autem solam mundanae potestatis voluntatem executi sunt. Quomodo ergo 20 hoc pluris faciunt, quod in cubiculo sive in aula regis inter palatinos strepitus^k conspiraverunt, quam illud, quod coram^l sacro altari sanctisque sanctorum reliquiis sub testimonio Christi et aecclesiae professi^m sunt?

29. At fortasse ad suam defensionem, nostram vero exprobrationemⁿ illius iuramenti, quod nobiscum commune habent^o, necessitatem pretendunt, dicentes se iurata 25 fidelitatem^p infringere veritos, nisi regiae voluntati morem^q gererent. Ad quod respondendo de illis inhonestum aliquid eloqui non presumimus.

30. De nobis autem, quotquot^r principi fidem iuravimus, hoc vere et inrefragabiliter attestamur, quia, si nostro consilio animatus nostraque ope fretus illud aggressus esset, unde tantum animae periculum, tantum regni et regii honoris defectum incidisset, 30 sine dubio et sacramenti et^s fidei violatores existeremus et non tantum aecclesiasticae religionis^t, sed et^u rei publicae publici hostes merito^v adiudicaremur. Quamvis enim dignitate^w senior, aetate tamen iuvenis fuit, cui haec fidelitatis^x sponsio facta est. Quapropter id potius fidei erat, quatenus provector^y aetas iuvenilis animi inrationabiles motus ratione magis mitigaret, quam noxia assentatione incitaret^z: hoc, inquam^a, fidei 35 esset et officii. Sed sub fidei specie nocitura persolvere contra fidem et officium est, sicut sanctus Ambrosius testatur in libro de officiis, ubi de Herodiani^b sacramenti nefanda adimplentione tractat: *Quod^c estimatum est, inquit^d, fidei esse, amentiae fuit.* Item in eodem libro de exhibendi officii discretionem: *Officium est, ait^e, depositum servare et reddere. Sed interdum commutatio fit aut tempore aut necessitate, ut non sit 40 officium reddere quod acceperis, velut si quis contra patriam opem ferens barbaris*

a) *deest* 1^a. b) s. c. 2. 2^a. b. c) *superscr.* 2^b; *novę e corr.* 2. d) *tñ* 1^a; *deest* 2^a.
e) *fecisse* 2. 2^a. b. f) *culpam parvi faciunt nov.* 1^b. g) *Calcedoniensi* 1^b; *Calcidonensis* 2^a. b.
h) *iuratores* 1^b; *consp. et con.* 2. 2^a. b. i) *cuiusque||cumque* 2^b. k) *deest* 2. 2^a. b. l) *contra* 2^b.
m) *confessi* 2^a. n) *exprobrationem* 1. o) *habetur* 2. 2^a. b; h. c. 1^a. p) *veritatem et fide-* 45
tatem 2. 2^a. b. q) *timorem* 2^a. r) *quodquod* 1. s) *v. et f.* 1^b. t) *regionis* 1^b. u) *deest* 2. 2^a. b.
v) *deest* 1^b. w) s. d. 1^b. x) *fidelis* 1^b. y) *provectorum* 1. 1^b. z) *palparet* 2. 2^a. b.
a) *inquit* 1^b. b) *hodierna* 2^a; *Herodiana* 2^b. c) *hoc e. est f. c., quod a. f.* 2^b. d) *inquam* 1^b.

1) C. 18, *Mansi VII*, col. 389.

2) *Opera ed. Delarue IV*, p. 77.

3) *Ibid.* p. 39.

pecuniam apertus hostis reposcat, vel si^a insanienti gladium depositum non neges, quo ipse^b se interimat, nonne solvisse contra officium est? Item: Est etiam^c nonnumquam contra officium promissum solvere, sacramentum custodire, ut Herodes, qui iuravit et necem Iohannis prestitit, ne promissum negaret. Item post aliqua^d: Unusquisque^e simplicem sermonem proferat nec^e fratrem circumscriptione verborum inducat^f, nihil promittat inhonestum. At^g si promiserit, tolerabilius est promissum non facere quam facere quod turpe est^h. Sepe, inquitⁱ, plerique se constringunt iurisiurandi^k sacramento, et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt. Et^l paulo post: Melius^m est votum non solvere, quod sibi is cui promittitur nolit exsolvi. Non semper promissa solvenda omniaⁿ sunt. Denique ipseⁿ Dominus, sicut scriptura indicat, frequenter suam^o mutat sententiam. Sanctus Ysidorus in libro Sententiarum: Non est^o, inquit², servandum sacramentum, quod^p male et incaute promittitur^q, veluti si quispiam adulterae perpetuam^r cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum quam permanere in stupri flagitio. Similiter in libro Soliloquiorum^s: In^s malis promissis rescinde fidem; in turpi voto muta^t decretum. Quod incaute vovisti, ne^u facias. Insiapiens^v est^o promissio, quae^w scelere adimpletur. Sed et Venerabilis Beda in explanatione^x euangelica, quae^y publice quotannis^z in ecclesia pronuntiatur, scilicet^r in decollatione sancti Iohannis baptistae: Si forte, inquit⁴, aliquid nos^a incautius iurasse contigerit^b, quod observatum peiorem vergat in exitum, consilio illud salubriore^c mutandum noverimus. Et paulo post: Non solum in iurando, sed in omni^d quod agimus, haec est moderatio sollertius observanda, ut, si talem forte in lapsum versuti hostis insidiis inciderimus^e, ex quo sine peccati contagio surgere non possimus, illum potius evadendi aditum^f petamus, in quo minimum^g periculi nos perpessuros esse cernimus. Mirandum igitur est^h, seniores scripturarum peritos, cum de iuramentis verbum facerent, nihil de predicta iurandi cautione attigisse, sed hoc solummodo ad probandum suscepisse, de quo numquamⁱ questio mota^k fuit. Nullus enim negat, sed omnes aequae fatentur periurium malum^l esse. Ergo si malum est, immo quia malum est, caveant prudentes, ne sic iurent, quatenus periurare compellantur, hoc pro certo scientes, quia se ipsos male et incaute iurando destruere possunt, legem autem Domini et legem patrum nostrorum iurando destruere Deo propicio non possunt.

31. Ecce in prelibatis catholicorum patrum^m sententiis satis demonstratum est, quod iuramenta iniuste promissa et in maius periculum vergentia servandaⁿ non sunt. Quomodo autem nos sub iuramenti respectu ad faciendam iniquitatem cogimur, qui^o nihil iniquum iuravimus? Sed dicitur nobis: 'Fidem principi iurastis, cui si^p fideles esse vultis, fidem domno apostolico et obedientiam abnegate et abnegationem illam iuramento vel scripto firmate, sed et^q ab excommunicatis a sede apostolica non abstinete^r et non abstinendum docete^r. Quod si non feceritis, velut infideles regiae sen-

a) deest 1b. 2b. b) ille 1a. c) etenim 1a. b. d) unusquisque 2b. e) ne 2. 2a. b. 40 f) circumveniat 2. 2a. b. g) Ac 1b; ant 2b; si si 2a. h) sit 1a. i) inquam 1b. k) iusiurandi 2b. l) E 1. m) melius est non vovere, quam vovere id quod sibi cui pr. n. e. Ambr. n) solv. sunt o. 1b; o. sunt solv. 2. 2a. b. n*) semper 1b. o) deest 2a. p) quo malum inc. pr. Isid. q) ur erasum 1. r) deest 1b. s) Im malis 1b. 2a. t) vita 1. 1a; mutata, ta erasum 1b. u) non reddas 1a. v) impia Isid. w) quod 1. x) expositione 2. 2a. b. y) deest 1a. z) annis 45 singulis 2. 2a. b. a) deest 2. 2b. — incaute 1b. b) contingerit 1b. c) salubriori 2. 2a. b. d) omne 1a. e) incideremus ut sine peccati contagium s. 2a; peccati deest 1b. 2. f) locum 1b. g) nimium 2a. h) non est 1b; est ig. 2a. b. i) deest 2. 2a. b. k) mota corr. nota 2; nota 2a. b. l) e. m. 2. 2a. b. m) p. nostrorum 2. 2a. b. n) serv. — iniquitatem des. 1b. o) quia 2. 2a. b. p) deest 2a. q) deest 1b. r) abstinere . . . docere 1b.

50 1) Opera IV, p. 77. 2) Opera ed. Arevalus VI, p. 234. 3) Ibid. p. 512. 4) Homil. II, 20, Opera ed. Migne V, p. 239 D. 240 A.

tentiae subiacebitis'. Dura propositio et antiquae illi quodam modo conformis, qua dicitur: *Si^a vis amicus esse caesaris, sacrificia diis; quod si non feceris, punieris*. Si eam quam iubemur fidelitatem regi impendimus, non tantum coram isto rege, sed coram omnium regum^b rege perfidiae reatum incurrimus. Nam omnes divinarum legum sponte violatores, sicut scriptura docet, apostatae efficiuntur. Quomodo ergo ad apostasiam^c et perfidiam quasi per iurisiurandi religionem^e constringimur, qui^d nihil nisi fidem iurasse dicimur? Mira res! Fidem iuravimus, et nisi perfidiam faciamus^e, periuri dicimur et infideles. Nihil, inquam^f, iuravimus, nisi quod salvo ordine nostro fieri posset^g.

32. Videamus igitur^h, si sacerdotalis velⁱ ordinis vel officii sit^k ad hoc consilium vel opem ministrare, ut christianus princeps a christiana lege homines discedere^l cogat et discedereⁱ nolentes publica animadversione persequatur, ut fugatis sacerdotibus sanctuaria Dei quasi hereditate possideat^m, ut oblationes fidelium et patrimonia pauperum suis suorumque usibus incomparabiliter usurpet, ut Neronis exemplo Petrum et Paulumⁿ iterum^o in menbris^p suis pati faciat, ut Symonem magum rursus contra¹⁵ Symonem Petrum excitet, ut intret in sanctificationem cum superbia, ubi usque modo fideles in corde contrito et humiliato pro remissione peccatorum suorum nudis pedibus incedere^q consueverunt, ut loca sanctorum sanguine consecrata^r famulorum sancti Petri cruenta strage^s incessanter polluat. Numquid^t pastoralis officii est talibus actu vel consilio participari, numquid fidelitati competit regibus persuadere, ut Christi^u tunicam et sacerdotum eius vestimenta^v scindentes scindi a se regnum^w mereantur? Sed haec omnia novi doctores fidelitati attribuunt, dicentes se quidem beato Petro atque sedi apostolicae devotos existere, sedenti autem super sedem illam^x insolitas iniurias merito irrogari, qui in homines inmeritos, regem scilicet et episcopos, tam insolitam dampnationis sententiam promulgavit. Quibus respondendum est, quia, tametsi in illis²⁵ synodalibus iudiciis districtio mansuetudinem excessisset, ita ut domnus^y apostolicus plus solito et non pro materia super eos manum aggravaverit^z, decuerat tamen orthodoxos^a pontifices catholico principi suggerere^b, quatenus sic iniuriam suam ulcisceretur, ne divinam in^c se ultionem provocaret, ne aecclesiae^d regulas penitus confunderet, ne cedibus, incendiis, vastationibus id ageret, quod aecclesiasticis^e discussionibus agendum erat. Aliud, quod addendum^f est, velimus attendere tam illos quam qui ab illis edocti sunt, ut credant haec omnia licito^g et impune committenda propter urgentem precedentis iniuriae necessitatem, omnemque huius discidii culpam^h ad inchoationis primordia referri. Audiant, inquamⁱ, quia, etiamsi christianae vel^k aecclesiasticae religionis esset talibus iniuriis tales vicissitudines rependere, certe nec^l hoc modo excusabiles^m fieri possuntⁿ. Nam apostolicae^o animadversionis, qua se iniuriatos causantur, ipsi potius causa^p extiterunt; et unde se accensos conqueruntur, hoc ipsi priores^q incenderunt, ideoque iniurias non tam retulerunt quam intulerunt.

^{1076,}
Iuv. 24.

33. Cum¹ enim primum ad iniciandam^r hanc rem Wormatiae^s confluiscent,

- a) in marg. add. sicut 2^b. b) *deest* 2. 2^a. b. c) religione 1; pro . . . religione 1^b. 40
d) quia 1^b. e) fecerimus 1^a. f) nunquam *erasa littera* n 1^b; Numquam. Nichil inquam 2^a.
g) possit 2. 2^a. b. h) *deest* 2. 2^b. — si *deest* 2^a. i) *deest* 1^a. k) est 2. 2^a. b. l) c. d. 1^b.
m) possideant 1^b. n) Palum 2^a. o) item Christum 2; 2^a. b. p) s. m. 1^a. q) in ecclesie 1^b.
r) confecta 2. 2^a. b. s) cede 2. 2^a. b. — inc. *deest* 1^b, ubi polluant. t) Numquam 1^b. u) t. Chr. 2.
v) pallium 2; *deest* 2^a. b. w) m. r. 2. 2^a. b. x) suam 1^a. y) domus 1^b. z) congr. 1^b; 45
aggregaverit *superscr.* a 2^a. a) orthodoxos 1; o. episcopos 1^a. b. b) *deest* 1^b; s. p. 2. c) u. in
se 1^b. d) in aec. 2. e) in eccl. 2^b. f) attendendum 1^b; agendum 2. 2^b. g) licite 1^b.
h) culpa 1^b. i) inquit 1^b. k) vel etiam 2. 2^a. b. l) ne 1. m) inexc. 1. 1^b. 2^a. b, *corr.* exc. 2,
quod igitur omnium codicum archetypum habuisse apparet. n) possent 2. 2^a. b. o) a. illius a. 1^a.
p) auctores 2. 2^a. b. q) prius 1^b. — accend. 1^a. r) adiciendam 1^a; inciandam 2^b. s) Warm. 2. 2^a. b. 50

1) *Ex cap. 33--35. multa exscripsit Hugo Flavin., SS. VIII, p. 431.*

ubi omnis, quam patimur, calamitas exordium sumpsit, nullam adhuc domnus papa in^a illos excommunicationis vel anathematis sententiam destinavit^b; sed ipsi^c primitiae^d discordiarum, ipso ignorante et nihil minus^e putante, prelationi suae superba et repentina temeritate abrenunciaverunt. Inicia dolorum haec; primum hoc fermentum totam^{Matth. 24, 8. 1. Cor. 5, 6.} aecclesiae massam corrumpit. Quod si quis negat, facile probari potest, si gestae rei et temporis series recensetur.

34. Conventus enim ille, de quo dicimus, inter nativitatem dominicam et sequentem quadragesimam constitutus est, ita distantibus spatiis, ut, quaecumque ibi^f gerebantur^g, Romam synodi^h tempore deferriⁱ possent. Sed ante eandem natalis Domini¹⁰ festivitatem, cum rex natalicium diem Andreae^k apostoli Babenperc^l celebrasset, tanta adhuc^m interⁿ regnum et summum sacerdotium concordia viguit, ut omne quod ibi in destituto^o eiusdem loci episcopo alioque substituto actum est¹, totum^p iussioni et obedientiae Romani pontificis^q deputaretur. Et ipse quidem princeps hoc verbis, hoc litteris a^r sede apostolica karitative directis iniunctum sibi fuisse attestatus^s est. Ecce¹⁵ manifesta indicia^t huc^u usque permanentis concordiae. Quid^v ergo tam cito intercidere potuit, ut ille, qui in proximo ante nativitatem Domini tantae in aecclesia magnificentiae^w fuit, ut ad nutum illius dignitatum mutationes fierent, idem^x paucis^y post nativitatem diebus inconventus, inauditus, tocius etiam dissensionis^z ignarus proscriberetur^a? Ab illa enim die, qua^b tanti habitus^c est ab eis, immo ab omnibus, nullam eorum²⁰ legationem accepit, usque dum illa veniret, qua dictum est^d: 'Descende, descende! Interdicimus tibi omne ius papatus' aliaque huiusmodi.

35. Dicant igitur^e legationis huius compositores, qui conventui^f Wormatiae habito^g intererant, ubi gratis a se iugum disciplinae proiecerunt, ubi sanctae obedientiae libellum repudii conscripserunt, ubi novam hanc mundo^h legem condiderunt, ut servus principis²⁵ summo pontificiⁱ cathedram episcopalem interdicendi ius habeat; dicant ergo, dicant, et si non nobis, tamen aecclesiae iuste adversus eos proclamanti respondeant, quibus precedentibus causis talia^k ex debito reconpensarent.

36. Si autem competentem rationem reddere non possunt, immo^l quia non possunt, fateantur necesse est^m novaeⁿ se confusionis^o auctores, antiquae autem^p pacis et³⁰ quietis perturbatores, legum divinarum et humanarum destructores. Sed utinam fateri mallent quam tueri, quod perperam admissum est, et fatendo potius corrigere quam defendendo multiplicare.

37. Haec faciat Deus et haec addat, ut, quandoquidem ceptis suis omnia confusa^{1. Reg. 3, 17.} respondere conspiciunt, tandem ad cor redeunt non adiciant, ut similem principio³⁵ finem faciant^q.

a) in i. des. 1^b. b) destinaverat 1^a. c) sibi 2^a. d) primitivi 2. 2^a. b. e) nichilominus 2. 2^a. b. f) deest 1^b. g) agerentur 2; agererentur 2^b. h) synodali 2. 2^b. i) differri 1^b. k) sancti A. 2. l) Babenperc 1^a. 2; Babinperc 1^b; Banbenberch 2^a. m) deest 2. 2^b. n) inter in r. 2^a. o) destinato 2. 2^a. b. p) t. hoc 2. q) put. (corr. ep.?) pont. 1^b. r) a. s. des. 1. s) testatus 1^b; deputatus 2^a. t) iudicia 1^b. u) huc superscr. 2^b. v) Quod 1. w) magnifice 1^b. x) isdem 1^a. y) pacis 1^b. z) i. d. 1^b. a) proscribetur 1^b. b) qui 1^b. c) e. h. 2. d) est ei 1^a. e) ergo h. l. 1^b. f) conventu 1^a. — Warm. 2. 2^a. b. g) habitu 2^b. h) l. m. 2. 2^a. b. i) pontificis 2^b. k) deest 2^a. l) fat. n. est i. q. n. p. 1^b. m) esse 2^b. n) novae post se suppl. 2. o) confessionis 2^a. — ab Adam in marg. add. 2^b. p) p. a. 1^b. q) Amen add. 2^a.

45 1) De Herimanno episcopo Babenbergensi eiusque successore Ruperto loquitur.

WENRICI
SCOLASTICI TREVIRENSIS EPISTOLA
SUB THEODERICI EPISCOPI
VIRDUNENSIS NOMINE COMPOSITA.

EDIDIT

5

KUNO FRANCKE.

Gravissimum illud inter regiam et pontificiam potestatem certamen, quod inde a medio saeculo XI. totum imperium commovit, quantopere aequalium animos concusserit perturbaritque, nemo fere apertius demonstrat, quam Theodericus episcopus Virdunensis (1047—1088), qui, cum vivus modo huc, modo illuc inclinasset, modo papae 10 devotissimus sectator, modo regis acerrimus propugnator fuisset, ne mortem quidem obiit, quin sibi iterum contrarius maximam rerum a se gestarum partem ipse revocasset.

Fuit ille procul dubio inter praestantiores eius temporis principes¹. Pontificio enim munere optime functus non solum urbem suam ecclesiis ornavit, clerum disciplina 15 coercuit, sed etiam diuturna bella cum ducibus nobilibusque Lotharingiae de comitatu Virdunensi aliisque rebus gerens, saepius victus, numquam superatus est². Sed his, quia ad nostram rem non pertinent — nisi quod Theodericum etiam his certaminibus commotum fuisse putaveris, ut se ad imperatorem applicaret — his, inquam, praetermissis, qualem in lite inter Heinricum regem et Gregorium exorta sese exhibuerit, 20 videamus.

Atque Gregorium quidem iam a. 1074. ei non magnam habuisse fidem, ex epistola ad Udonem archiepiscopum Trevirensem data patet³, qua illum admonens, ut Theodericum de neglecta in controversia quadam apostolicae sedis auctoritate increpet, addit: nec nos quidem de eius obedientia, si privatim loquimur, multum confid(imus). Wor- 25

1) Cognomento Magnus vocabatur. *Gest. Trever. Cont. I, c. 11, SS. VIII, p. 184.*

2) Cf. *'Hist. litt. de la France' VIII, p. 246 sqq.; Gall. christ. V, col. 1187 sqq.; Clouet, 'Hist. de Verdun' II, p. 61 sqq.* 3) *Reg. I, 81.*

matiensi concilio (24. Ian. 1076) cur non adfuerit Theodericus¹, nescimus; conicere tamen licet, eum in discriminis primordiis id egisse, ut inter utramque partem sese medium exhiberet. Nam cum paulo post rex a Gregorio excommunicatus esset (Febr. 22), Theodericus, sententia excommunicationis contempta, curiae regali tempore⁵ paschatis Traiecti habitae interesse non veritus est; idem vero, cum audivisset regis consilium esse, ut die festo (Mart. 27) papa ipse a sequacibus suis excommunicaretur, clam aufugiens tanto sceleri se subtraxit². Deinde epistola Gregorii³ amice commo-
 nitus, ut ad salutem rediret, cum mense Octobri principes Triburiae ad rem Heinrichi tractandam convenirent, cum compluribus aliis ab Altmanno episcopo Putaviensi in
¹⁰ communionem receptus est⁴; eundem vero etiam regi coniunctum mansisse, ex eo elucet, quod, cum pacto Oppenheimensi (Oct. 27) statueretur, ut Heinrichus, militibus consiliariisque dimissis, donec a papa absolveretur, Spirae se contineret ibique privatam vitam ageret, hoc solum ei concessum est, ut episcopum Virdunensem paucosque ministros secum haberet⁵. Insequenti anno, rege ad absolutionem impetrandam in Italiam
¹⁵ profecto, Theodericus quoque, ut papae satisfaceret, iter suscepit; quo in itinere ab Adelberto comite de Kalw captus et spoliatus diuque in custodia detentus est⁶. Fuit is infelix ille annus, quo principes Germaniae odio Heinrichi seducti, neglecta rei publicae salute, regnum scinderent et legitimo rege deposito eum eligerent, quem sibi minus gravem fore putarent. Qua principum infidelitate Theodericus, ut erat vir
²⁰ patriae amantissimus, ita offensus esse videtur⁷, ut deinceps relictā parte papali totum se Heinricho devovere sibi proponeret. Una cum Bennone episcopo Osnabrugensi a. 1078. ad regis causam in synodo Romana agendam in Italiam missus est. Qua legatione isti tanto studio tantaque sollertia functi sunt, ut permultos non solum in itinere, sed etiam in ipsa synodo suae parti conciliarent. Iamque in eo erat, ut contra Rudolfum
²⁵ regem aliquid decerneretur, cum Gregorius ipse, utpote cui intererat rem protrahi et in suspenso relinqui, intercessit: nondum satis liquere, uter regum legitimus, uter abiciendus esset, tempore igitur opus esse sententiamque differendam, donec in publico principum Germaniae conventu praesentibus legatis apostolicis utriusque partis iura examinata essent⁸. Qua sententia a synodo comprobata, regii legati re infecta redire
³⁰ coacti sunt. Neque tamen Theodericus ab Heinrichi parte stare desiit. Nam sequenti anno, cum rex Egilbertum, hominem papae infestissimum, archiepiscopum Trevirensē investiret, hic solus ex omnibus episcopis, qui electionis causa advenerant, ei consensit⁹; et ipsi papae, ut consecrationem eius permetteret, epistola initio anni 1080. data¹⁰ persuadere conatus est. Ceterum ne tum quidem eum a Gregorio prorsus se
³⁵ abalienasse, cum haec epistola testimonium est, tum quod circa idem tempus et Herimannum episcopum Mettensem, ab Heinricho rege sede sua expulsum, apud se recepit¹¹ et a papa contra Arnulphum comitem, qui episcopum Leodiensem exspoliaverat, iudicium exercere iussus est¹². Cum vero (Mart. 1080) papa regem iterum excommunicasset, tantum abfuit, ut Theodericus hac re territus a regia parte secederet, ut non
⁴⁰ solum conventui illi Maguntino (Maii 31), ubi Gregorius depositus est, interesset¹³,

1) Falso eum adfuisse Clouet l. c. p. 97. contendit, concilium illud cum curia Traiectensi die paschali eiusdem anni habita confundens. Nomen Theoderici inter subscriptiones edicti Wormatiensis non invenitur.

2) Hugo Flavin., SS. VIII, p. 458; qui haec falso ad a. 1080. trahit.

3) Reg. III, 12. ad Udonem, Theodericum, Hermannum.

4) Bertholdus, SS. V, p. 286.

5) Lambertus, ibid. p. 254.

6) Ibid. p. 257.

7) Cf. Wenricum infra c. 6 p. 294.

8) Bertholdus p. 306—308; cf. Gregorii Reg. VII, 14 a, Jaffé p. 403; Hugo Flav. p. 448.

9) Gestu Trever. l. c. p. 184.

10) Ibid. p. 186.

11) Ibid.

12) Gregorii Reg. VII, 13. 14, epist. coll. 34.

13) Cod. Udalrici nr. 63 (E. 158), Jaffé, Bibl. V, p. 132: in pentecosten veni ad curiam . . . Abrenuntiavi sedenti in sede apostolica.

sed ipse epistola quadam¹, quam hic inserere iuvat, ferocissime in eum invehretur.

Dilectis in Christo fratribus et dominis archiepiscopis, episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, principibus Romani imperii, maioribus et minoribus, clero et populo, sanctae ecclesiae cultoribus T(heodericus) Virdunensis Dei gratia id quod est 5 fraternam dilectionem, debitam servitutem et perpetuam in Domino salutem.

Regni nostri perturbatio et, ut verius dicam, nisi Deus avertat, proxima nimis annullatio in maximum dolorem nos excitat, in lacrimas vocat, in miserabilem querimoniam coram Deo et hominibus nos animat. Hildebrandus, qui dicebatur caput, iam est cauda ecclesiae; qui fundamentum, iam detrimentum est ecclesiae; qui decus, iam 10 dedecus est ecclesiae. Hic dispergit, qui dicebatur congregare; hic ecclesiam odit, qui dicebatur diligere; iam usque ad omnimodam heresim infirmat, qui dicebatur sanctam ecclesiam confirmare. O inaudita arrogantia hominis supra omnem gloriam de se gloriantis, supra omnem maliciam male agentis, unitatem ecclesiae scindentis, quod inauditum est, regnum et regem catholicum destruere praesumentis, impios iustificantis, 15 pios iniuste dampnantis, decreta patrum pervertentis, regem adulterinum extollentis, regem liberum et legitimum etiam cum memoria nominis regii extinguere meditantis et minantis. O temporibus nostris nunquam audita heresis! Periuria fidelitates dicit, fidem sacrilegium facit; immo, quia ab initio pater eius mendax fuit, per omnia mentitur et in omnibus veritati contradicit. Videat Deus et iudicet; videte vos et 20 iudicate. Hominem impium, hominem abhominatum, membra ecclesiae subvertentem, caput nobis faceremus? nos omni ecclesiastico honore verendissime destituentem patrem nobis constitueremus? Vita sua accusat illum, perversitas dampnat, obstinatio maliciae illum anathematizat. In qua re vobiscum esse, vobiscum facere, vobiscum laborem subire, assensus, consilium et auxilium nostrum non recusat. 25

De eligendo autem summo pontifice, qui errata corrigat, qui destituta restituat, qui huiusmodi fortia confundat, Deo cooperante vobiscum operabimur, Deo consentiente vobiscum sentiemus et pro honore ecclesiae et pro recuperatione regis et regni in nullo vobis deerimus.

Sed, quae est hominum inconstantia, tantis verbis minime responderunt ea quae 30 secuta sunt facta. Domum enim Maguntia reversum, ut ipsius Theoderici verbis² utamur, solito gravius ecclesia suscepit, usitatum processionis ordinem non exhibuit, osculum pacis non obtulit, non modo ab episcopali, sed a sacerdotali officio usque ad dignam beato Petro et vicario eius satisfactionem submovit eum. Qua repulsa paene afflictus Theodericus, si Hugonem quidem Flaviniacensem sequimur³, se ipse munere 35 suo indignum confessus anulum et stolam pontificalem per Rudolfum abbatem S. Vitoni papae remisit veniamque ab eo petiit. Et sequentibus quidem mensibus ab omni papae infestatione ita se abstinuit, ut neque Egilberti consecrationem in se suscipere⁴ neque concilio Brixinensi interesse⁵ auderet. At ne in hac poenitentia quidem diu permansit. Nam cum regem una cum Wiberto a. 1081. Romam contendere audi- 40 visset, pristina audacia resumpta, veniam Gregorii, quam Rudolfus abbas reportabat, aspernatus, iterum papae publice oboedientiam renuntiavit⁶. Porro cum a. 1084, Roma capta, Wiberto consecrato, imperator ipse ei epistolam scripsisset comitate plenam, qua post rerum a se gestarum relationem de regni negotiis eum consuleret⁷, Heinricianae parti

1) Cod. Udalrici nr. 62 (E. 159), p. 129 sq. 2) Ibid. nr. 63. 3) L. c. p. 459. 45
Qui tamen haec satis incongrue narrat. Nam falso et haec cum iis quae post curiam Traiectensem a. 1076. gesta sunt coniungit et Theodericum non a clericis suis male receptum esse, sed ipsum iis, ne sibi obviam procederent, interdixisse tradit. 4) Cod. Udalr. nr. 63.
5) Falso eum adfuisse Clouet l. c. p. 128. dicit. 6) Hugo Flav. p. 461. 7) Gest. Trever. Cont. I, c. 11. 12, p. 185.

denuo adductus et adversae factionis homines crudelissime persequi coepit. Hac illaque, ait *Hugo Flaviniacensis*¹, debachabatur, ita ut omnis in eo religionis species immutaretur et obsequium, quod prius viris religiosis, qui tunc a Leodio (*Virdunum*) confluerant et ab aliis undique partibus atque sub habitu monastico in coenobiis suburbanis degebant, exhibuerat, verteret in arma furoris. *Rudolfus abbas sponte urbem reliquit* (a. 1085)², ceteri qui *Gregorio favebant iureiurando coacti sunt profiteri Wibertum* esse papam iustum et catholicum, *Heinricum imperatorem a Deo electum et coronatum*. Qui vero, ut iurarent, compelli non poterant, ignominiose et turpiter urbe expulsi sunt³. Hoc igitur modo in sua civitate adversarios persecutus, ne in regni quidem negotiis *Gregorium impetere diutius cunctatus est*. A. 1084, quamvis contradicentibus *Herimanno Mettensi et Pibone Tullensi*, duobus aliis *Trevirensis ecclesiae suffraganeis*, *Egilbertum tandem archiepiscopum Trevirensensem consecravit*⁴; insequenti anno *Walonem* quendam, quem rex contra *Herimannum* in sede *Mettensi* constituerat, eodem honore ornavit⁵; nec defuit concilio illi *Maguntino* (Mai. 1085), quo omnibus *Gregorianae partis episcopis depositis*, novus *ecclesiarum Germanicarum ordo institutus est*⁶. Sed tamquam huic homini destinatum fuisset in ecclesiasticis quidem rebus nunquam sibi constantem firmumque manere, cum mortem sibi appropinquare sentiret, omnium, quae contra *Gregorium* egerat, eum poenituit. Poenitentia igitur peracta, a monacho quodam, quem *Rodulfus abbas* ei miserat, absolutus et in communionem receptus⁷, sic tandem obiit 28. die Aprilis a. 1088.⁸

Huius igitur viri instinctu illa, quam in sequentibus proponimus, *Wenrici epistola* composita est; de qua iam nonnulla adicienda sunt.

Et de auctore quidem quae scimus maximam partem ex *Sigeberto* hauriuntur, qui in libro de scriptoribus ecclesiasticis c. 160.⁹ haec habet: *Wenricus ex scholastico Treverensi episcopus Vercellensis scripsit librum sub persona Theoderici Virdunensis episcopi ad Hildebrandum sive Gregorium papam de discordia regni et sacerdotii*, non eum increpans, sed ut seniores obsecrans et patrem, et amabili inductione quasi affectu dolentis suggerens ei omnia, quae contra ius legum et fas religionis eum fecisse et dixisse divulgabat loquax fama. Quibuscum conveniunt quae *Manegoldus* in libri *ad Gebhardum praefatione* (infra p. 311) de eo dicit: Episcopus namque *Virdunensis*, immo ex persona et rogatu ipsius *Winricus scolasticus Treverensis* nuper contra sedem apostolicam compilavit libellum. Ad quae etiam accedunt quae in necrologio *S. Vitoni* leguntur: Pridie Kalendas Octobris obiit *Wenricus* praesul illustris, qui fuit clericus canonicus Sanctae Mariae. Haec igitur constare videntur, *Wenricum primo* *canonicum fuisse Virdunensem*, deinde *scolasticum Trevirensensem* factum scripsisse librum illum de certamine ecclesiastico, obiisse vero in sede *Vercellensi* constitutum.

Iam vero quaestio oritur, quando liber ille scriptus sit. Et *W. de Giesebrecht*¹⁰ quidem a. 1082. vel 1083. eum compositum esse existimavit, quoniam c. 8.¹¹ de episcopis per *Rodulfi* vel *Herimanni* dexteram investitis pallioque per papam ornatis mentio fiat, quod, cum *Herimannus* mense Augusto a. 1081. rex electus sit, ante a. 1082. scribi non potuisse. Sed haec ipsa verba vel *Herimanni* interpolata esse mihi persuasum habeo. Neque enim solum desunt in codice *Vindobonensi*, sed etiam ex ipsa rerum ratione abicienda sunt. Nam permirum profecto videretur, si auctor, cum multus fuisset in principum infidelitate condemnanda et plangenda, in fine demum operis et tamquam

1) *L. c. p. 461.* 2) *Ibid. p. 468. sq.; Laurentii Gesta episc. Virdun. c. 9, SS. X. p. 496.* 3) *Hugo Flav. p. 469.* 4) *Gest. Trever. Cont. I, c. 14, p. 186 sq.* 5) *Hugo Flav. p. 471; cf. Stumpf, 'RK.' nr. 2883, 2884; Giesebrecht, 'KZ.' III³, p. 1162.* 6) *Walramus II, 19.* 7) *Hugo Flav. p. 472; Laurentius p. 496.* 8) *Ann. S. Vitoni, SS. X, p. 526; Necrol. S. Vitoni ('Neues Arch.' XV, p. 128).* 9) *Ap. Miraeum I, p. 156; ed. Fabricius, Bibl. eccl. p. 113.* 10) *SB. der Münch. Akad. 1868, p. 302, n. 7.* 11) *Infra p. 297.*

obiter illius hominis mentionem fecisset, cuius electione infidelitas illa vel maxime apparuit. Et unus certe locus est, ubi electio Herimanni, siquidem Wenrico nota fuit, fieri non potuit quin commemoraretur. C. 12. enim post Rudolphi mortem memoratam Wenricus ita pergit: Non desunt autem adhuc alii, qui tyrannica violentia regnis invasis viam sibi ad thronum sanguine paraverunt, cruentatum diadema induerunt, cedibus, rapinis, truncationibus, suppliciis regnum sibi stabilierunt. *Wilhelmum ergo regem Angliae, ut videtur, cum Rudolfo tyranno comparat; sane oportuit, ut hoc loco Herimanni mentionem faceret, cum is in ipsa Germania novus iam regni invasor existisset.* Hac igitur interpolatione extra dubium posita, etiam illud constat, librum compositum esse post mortem Rudolphi regis (Oct. 1080), ante electionem Herimanni (Aug. 1081). Quo ipso tempore etiam Theodericum papae publice renuntiasse, Hugonem Flaviniacensem secuti supra p. 282 commemoravimus. Restat, ut referam Manegoldo auctore¹ in conventu quodam Treviris habito Wenrico² huius libri scribendi officium iniunctum esse; de quo conventu alibi nihil invenire potui.

Wenricum confecti libri praemium ab Heinricho rege eo ipso tempore Italiam ingrediente episcopatum Vercellensem accepisse, verisimile est. Neque tamen ulla res, quam in hoc munere gesserit, nobis comperta est. Id constat, eum non diu hoc officio functum esse. Nam cum successor eius Regennerius in diplomate quodam Heinrichi regis de donatione castrorum Miribello et Beceto Jul. 4. a. 1083. dato³ commemoretur, ipsius vero obitus dies in necrologio supra laudato pridie Kalendas Octobris statuatur, sequitur Wenricum Sept. 30. a. 1081. vel, quod probabilius videtur, 1082. mortem obiisse⁴.

Librum primus edidit E. Martène, *Thes. anecd.* I, col. 214 sqq. ex codice Gemblacensi; sed mendose et neglegenter. Nos adhibuimus

1) eundem, quem ille, codicem, qui nunc est *Bruxellensis* nr. 5576—5604, saec. XII. Describendum eum curavit et ipse contulit b. m. L. Bethmann.

2) *Vindobonensem* nr. 2213, saec. XII. vel XIII, qui inde a f. 37. hunc libellum continet. Huc missum contulit v. cl. H. Kohl. In multis inferior *Bruxellensi* et uno loco aperte interpolatus (ea dico quae c. 14. ex Augustino de iuramentis adduntur), non pauca tamen habet, quibus textus bene emendetur. Cf. de eo 'Archiv' X, 489.

Capitulum divisionem *Bruxellensis* codicis secutus vestigia institui.

K. Francke.

THEODERICUS VIRDUNENSIS EPISCOPUS HILTHEBRANDO PAPAE.

Prov. 17, 17.

1. *Omni tempore diligit, qui amicus est, et frater in angustiis conprobatur.* Haec sententia cum et sui consideratione et auctoritatis^a assertionem evidenti veritate³⁵ subnixam sit, eam tamen non^b tam auctoritas animo nostro credibilem, quam ipsa rei experientia^c facit indubitabilem. Licet enim, his quae circa vos sunt diligenter consideratis, cogitationes meae variae sibi^d succedant, concepta tamen in paternitatem vestram fidelitas nullis^e horum motuum impulsibus infringitur. Verum, ut mihi de^f me credatis, quanto vos inconvenientius^g tractari video, tanto mihi ad vestram defensionem maiorem⁴⁰

a) auctoris 2. b) an. nostro non tam auct. 2. c) experientia 2. d) succ. sibi 2.
e) nullus 2. f) deest 2. g) inconveniretis 2.

1) *Contra Wolfelmum* c. 24. (*infra* p. 307). 2) *Quem hoc loco Wirricum nominat.*
3) *Monum. hist. patr., Chart. I, p. 666; Stumpf nr. 2852. Falso Dionisotti, 'Memorie storiche della città di Vercelli' II, p. 104. hoc diploma Wenrico datum esse asserit.* 4) *Permiro errore Helfenstein p. 167. ea quae Bernoldus a. 1077, p. 434, de morte Gregorii episcopi Vercellensis tradit ad Wenricum pertinere existimavit.*

ex rei indignitate zelum exuscitari sentio^a. Huius itaque rei multa et magna¹— et utinam non tanta! — non tam^b proloqui quam ostendere possumus testimonia. Pretereo^c assiduas^d pro defensione, ut mihi videtur, veritatis conflictationes^e; taceo^f ex huius rei occasione susceptas contra aetatem et validudinem meam diversas animi et corporis
 5 fatigationes, eorum, quorum sepe^d familiaritate^g et officio in parvis et magnis negotiis benigne usus sum, repentinas suspiciones, occultas simultates^h, manifesta odia. Illa vero sunt, quae sine dolore commemorare non possum, ecclesiae meae hac de causa vel illatis iniuriis vel retractis, quae adquiri poterant, beneficiis aeterna detrimenta; *foris pugnae, intus timores*. Iam longo molestiarum tedio fatigatus, continuo harum
 10 perturbationum estu absque alicuius obumbrationis refrigerio excoctus, in istam, vobis confiteor, cum propheta abiiⁱ sententiam: *Sufficit mihi, Domine! tolle animam meam*. Quo enim adhuc^k mihi vivere, qui *natus sum videre contritionem populi mei et civitatis sanctae*? Iam enim Dei^l timore evacuato, absque pudoris iactura in aperta paternitatis vestrae vituperia feruntur; in vestram damnationem^m quanto acriusⁿ egerint, tanto ac-
 15 ceptius^o se Christo obsequium prestare arbitrantur, parum verentes, non dico clamidis vestrae oram^p clam abscidere, sed indisciplinati filii, si qua essent patris verenda, ad publici spectaculi^q cachinnum secularibus denudare^r. Et de vita quidem vestra et conversatione indigna sentientes, vos ipsum^s laxatis^t loquacitatis habenis execrantur et vituperant; ecclesiasticas sanctiones et introducta per vos instituta irrident et concul-
 20 cant; ad^u quae defendenda si eos ad librorum attestaciones et sanctorum patrum auctoritates evocamus: 'Hoc vero, hoc est', aiunt, 'quod volumus, hoc precamur et cupimus'. Nos autem ea quae in vestram finguntur^w personam primum propulsaturi de vobis vel a fidelibus audita vel a nobis ipsis comperta eis in medium deducimus: Pueritiam¹ vestram non absque aliquibus, quae vos procul dubio illustrem futurum iam
 25 tunc^x portenderent, signis in loco sancto a religiosis personis diligenter excultam; adolescentiam vestram assumpto sanctitatis^y proposito sub pietatis^z habitu inter mundi contemptores non sine magnis perfectionis indiciis^a militiae christianae dedicatam; iuventutem vestram sicut aetate ita et sana doctrina et firmamento veritatis roboratam sub preclaris totius^b christiani^c nominis tutoribus et presulibus publicis sanctae eccle-
 30 siae utilitatibus insudasse^d; ob singularem excellentis ingenii prerogativam in matris ecclesiae archidiaconatum^e promotum^f strenua et laudabili huius^g officii amministratione in totius orbis notitiam et dilectionem brevi devenisse^h; ad summum christianiⁱ regiminis culmen decedentibus patribus sepe electum et accitum semper quidem animi, aliquando etiam corporis fuga dignitatis locum declinasse; ad ultimum divinitate in
 35 electi sui exaltationem^k communem servorum suorum devotionem et assensum incitante^l, ad perferendum^m, quod abhorrebat, iugum mansuetum animal Domino suoⁿ cervicem subdidisse; ibi in iustitia et sanctitate miro^o modo et paucis noto assiduis votis pro se et grege suo excubantem, iuxta quod boni et^p fide digni homines attestantur, non parvam in^q oculis Dei beatæ familiaritatis gratiam assecutum esse; urgente pastoralis
 40 officii necessitate distorta perversorum corda ad rectitudinis lineam summa vi^r corri-

- a) video 1. b) tantum 1. c) preterea 2. d) *deest* 2. e) conflictationes 2. f) tacet 2.
 g) familiar. 2. h) simul aetates 2. i) habii 2. k) m. v. a. 2. l) omni pudore c. 1. m) dampn.
 2 *semper*. n) acris 2. o) acceptis 2. p) horam 2. q) c. sp. 2. r) denudari 2. s) ipsos 2.
 t) loq. h. lax. 2. u) atque defendenda 2. v) concup. 2. w) confing. 2. x) iam tum 2.
 45 y) pietatis 1. z) sanctitatis 1. a) iudiciis 2. b) totis 2. c) n. chr. 1. d) infud. 2. e) ad a. 2.
 f) perm. 2. g) o. h. 1. h) perven. 1. i) Christi 2. k) electionem, *superscr.* vel exaltationem 1;
 exaltatione 2. l) in unitate 2. m) profer. 2. n) suam 2. o) minimo et 2. p) ac 2.
 q) b. f. gr. in o. D. 2. r) *deest* 2.

1) In sequentibus usque ad finem capituli auctor eundem, quem Hugo Flavini., SS: VIII, p. 422.
 50 423, in enarrandis Gregorii gestis adhibuit, fontem sequitur (vel potius Hugo haec ex ista epistola
 exscripsit. H.-E.).

gere nitentem^a, absque personae acceptione veritatem omnibus patefacere^b; hec faciendo
 [nactum esse^c] bonorum omnium dilectionem et operam. Sed quia nulla est societas
 cf. 2. Cor. 6, 14. luci^d ad tenebras, perditorum hominum odium et detractorem^e, immo execrationem
 acerrimam usque ad mortis damnationem incurrisse; pontificem tamen in his^f omnibus
 inconcussus, immotus, regiam^g viam, quam semel intravit, per arma iustitiae a^h 5
 cf. 2. Tim. 4, 2. dextris et a sinistris arguendoⁱ, obsecrando, increpando, fortiter adhuc incedere.

2. Haec sunt, quae de vobis comperimus et sentimus; haec de vobis credimus,
 propter quod et^k loquimur. Sed laudabilem hunc sanctitatis vestrae profectum eis longe
 aliter immutantibus et ordinantibus, non absque gravi verborum nostrorum subsanna-
 tione repellimus. Ad simplicem itaque relationis nostrae seriem illudentes dicunt 10
 merito in puero vel signatum^l esse vel signari potuisse illud, quod a iuvene folum^m,
 a provento suscitatum, iam per universum orbem conflagravat incendium; si ea, quae
 manuⁿ eius in universa aeclesia succensa est^o, consideretur discordiae flamma, dignus
 plane homo^k, de cuius pueritia tale vel^p credatur vel fingatur miraculum^l. Religionis
 autem habitum, incertum, quo mentis impulsu susceptum, ita usque in presens, aiunt, 15
 gestat^p, ut rem diligentibus^k vestem illam non tam honori quam oneri ei^k semper
 fuisse indubitabile appareat. Primum quidem suo, ut aiunt, arbitrio monasterium
 egressus, tanta se stabilitate, quod primum est militiae illius sacramentum, professionis
 suae devinxit, ut paucae sint Italiae^r, Germaniae vel Galliae urbes, quas non celeriter
 percurrerit; pauci temporis illius principes, quos non salutaverit. Iam vero, cum summa 20
 apud ordinem illum taciturnitatis observantia sit, tanta ille se semper effudisse arguitur
 intemperantia, ut nulli honori, nulli dignitati in hac parte pepercerit; sacerdotes Domini,
 episcopos, archiepiscopos, quo nomine nihil reverentius aeclesia suscipit, obscenis^s
 appellationibus ad ipsam auditus confusionem sepiissime^p dehonestaverit; non in singulas
 personas, sed etiam in ipsas gentium nationes ioculari levitate terribiles minas adhuc 25
 privatus sepe intorserit: se illas^t et illas gentes domitum, se illorum et illorum^u
 superbiam repressurum, ut indubitabiliter omnibus appareat, cum^v talia iactaret, quid
 iam ex^k tunc animo conceperit. Honorem vero, quem se^k semper fugisse astruit, tanta,
 ut aiunt, venatus est astutia, ut nulla fuerit bonae opinionis species^w, qua se in oculis
 hominum ideo non palliaverit; tanta quesivit violentia, ut ad regnum invadendum non 30
 maiorem sibi perditorum hominum manum profusissima premiorum largitione^x Catilina
 comparaverit². Constat enim et adhuc in medio sunt, quorum inrefragabili^y astruitur
 testimonio, multis modis, maxime in causis aeclesiasticis, operam suam venditando
 illum ingentem^z vim pecuniae contraxisse; inde sibi corruptorum hominum, et in qui-
 bus nihil nisi audacia querebatur, satellitum parasse^a; secularium patrocina, potentum 35
 familiaritates in^b primis habuisse; circa municipia et castella conquirenda voto et studio
 aspirasse; armis, equis^c caeterisque, quibus illa instruitur disciplina, suos ornasse;
 ipsum in^d medio eorum longe^e aliis quam monachum decet^f paratibus excultum
 equitasse; vestem illam, quod solum in eo^g de monacho remanserat, preciosis ex-

a) et *add.* 1. b) palam facere 1. c) n. e. *des.* 1. 2; nactus *Hugo*. d) lucis 2. 40
 e) dilectionem 2. f) *deest* 1. g) v. r. 1. h) ad 2. i) et *add.* 2. k) *deest* 2.
 l) signum 2. m) factum 2. n) manum 2. o) esse 2. p) *deest* 1. q) diligenter 2;
 diligenter intuentibus *legendum videtur*. r) Germane, Italie 2. s) absens 2. t) illos 2. u) illa-
 rum 2. v) e. t. i. *des.* 1. w) spes 1. x) largione 2. y) inrefrang. 2. z) ingenti p. vim
 contradixisse 2. a) preparasse 2. b) h. in p. 2. c) *quis* 1. — armis *iterum add.* 1. 45
 d) *deest* 2. e) *deest* 1. f) oportet 2. g) eodem m. 2.

1) In *V. Gregorii auct. Paulo Bernried. c. 2—5, Watterich I, p. 475. 476. complura huius generis miracula enumerantur. Ubi quod additur c. 5: Verum non sic impii interpretati sunt, nescio an ad hunc locum referendum sit.* 2) Cf. *Sall. Cat. c. 14.*

uviis^a, ut nihil minus quam monachus videretur, desuper occultasse^b. Quae autem tantae simplicitatis anima est, cui probabile^c videatur, eum^d in talibus versatum fuisse pre nimio mundi contemptu et fastidio, pre nimio caelestium appetitu et desiderio? Ut itaque caetera^e, quae graviora sunt, transeamus, preparatis, ut aiunt, ex sententia quae 5 voluit, cathedram quando^f voluit ascendit, non prius tamen, quam de publica rerum permixtione et orbis dissensione^g, quam continuis votis et quibus poterat causis^h initiaverat, securus fuit. Ne ergo rebus quietis et aeclesia pacem habente conversationis suae et illiciti introitus causam dicere, quodⁱ maxime timebat^k, cogeretur^l, continuo ad omnia perturbanda animum intendit. Regni dissensionem primum machinationibus 10 fovit^m occultis, postquam id parum procedebat, partium incitamentis, nunc ad se clam evocandoⁿ, nunc per^o legatos confortando, excitavit; postremo, quod sepe negaverat, quodⁱ publice et privatim interrogatus sancte deieraverat^p, iam palam confitens^q, iam regem suum publice commendans et attollens, incredibili animositate succendit. Et haec^r quidem exterius. Interiorem autem ordinem^s aeclesiae ita confudit, ut non sit 15 episcopatus, non monasterium, non coenobium, non denique aliquod socialis vitae receptaculum, ad quod non contentio^t et quaedam totius religionis incertitudo pervenerit. Videant itaque prudentes, videant cordati^u, si ad divinas visiones, quas de eo fingere non erubescunt^v, de talibus actibus repente prosilitur, si ad familiaria Christi domini colloquia mediantibus apostolis per tales gradus ascenditur, videant, tot prophetic 20 o spiritus factas denuntiationes qualis^v tandem effectus probaverit. Nos certe, ex quo primum ad perhibendum sibi testimonium eius precepto mortuum suscitandum² audivimus, multa milia virorum eius nimirum culpa mortua esse pro^w vero accepimus. Cum ergo haec nostris^x oculis omnia videamus, auribus audiamus, quicumque de agnoscenda eius^y vita disputare desiderat^z, omni fantasmate sublato, iuxta Domini consilium 25 hominis istius fructus attendat, considerationem suam in presentem aeclesiae et totius regni statum attollat, securitatem et quietem, quam invenit, cum hoc periculoso fidei et omnium virtutum naufragio, cum hoc, quem^a excitavit, periurii et anathematis incendio componat, et omnibus his consideratis, omnibus qui ante eum fuerunt viris apostolicis in iusticia et veritate sanctum istum coaequet vel etiam, si voluerit^b, anteponat. Matth. 7, 20.

3. Haec omnia de paternitate vestra audiens erubesco, erubescens doleo^c, dolens reclamo. Sed ad tanta et tam aperta, quae commemorant, perturbationum et malorum indicia^d evocatus, quid respondendum sit, nisi a vobis instructus, ad manum non habeo. Illa autem, quae temporibus vestris a sede apostolica processerunt decreta, quoties^e in medium profero, quoties^e ea quasi necessaria et moribus corrigendis idonea, meo^f quidem iudicio^g suscipienda, amplectenda et sequenda esse^h pronuntioⁱ: ubi vero attente 35 postulant, ut audiantur^k; si rationes volo, rationibus, si auctoritates quero ad ea refellenda, quippe sanae doctrinae adversantia, se mihi satisfacturos promittunt^l auctoritatibus. Ac primo quidem faciem meam in eo vel maxime confusione perfundunt^m, quodⁿ legem de clericorum incontinentia per laicorum insanias cohibenda³ unquam suscepim⁴ rim, quod ad eius approbationem^o, etiamsi certa aliqua perniciēs timeretur, vel puncto

- a) exuvis 2. b) occulta fuisse 2. c) v. p. 2. d) cum 2. e) extera 2? f) qđo 2.
g) assensione 2. h) votis 1. i) quae 2. k) timebam 2. l) cogere tuę 2. m) o. f. 2.
n) vocando 1. o) legatis c. 2. p) deiur. 2. q) confidens 2. r) hoc 2. s) eccl. o. 2.
t) contemptio 2. u) concordantes 2. v) quas 2. w) proverti a. 2. x) om. n. oc. 2.
45 y) v. o. 2. z) declarat 2. a) sic 1. 2. b) voluit 2. c) dololeo 2. d) iudicia 1.
o) quotiens 2. f) me 2. g) iudicia 2. h) deest 1. i) excedisse aliquid videtur. k) audiant 2.
l) a. pr. 2. m) prof. 2. n) que 2. o) adpr. 2.

1) Cf. Paulum Bernried. c. 11. 13. 25. 33. 2) Talis prodigii nusquam, ni fallor, alibi mentio fit. 3) Quae in synodo Romana a. 1074 (cf. Mansi XX, col. 404 F) lata est. Cf. 50 Gregorii epist. ad Germanos, Jaffé, Bibl. II, p. 532; Reg. nr. 4902.

temporis transierim; me nimiae simplicitatis, et quod^a cum gratia mea dicatur, nimiae^b tarditatis fuisse, qui in melle tam manifestum veneni poculum et in lacte, ut aiunt, muscam^c non adverterim. Legem enim illam ad scandalum in aeclesia mittendum^d tartaro^e vomente^f prolata^g negligentia, aiunt, excepit, stultitia promulgavit, amentia roborare contendit; per quam pax aeclesiae convulsa^h, tranquillitasⁱ populi Dei sublata, pulcherrima aeclesiastici ordinis distinctio confusa, fides concussa, tota denique magni patrisfamilias domus sedibus disiectis, tricliniis transmutatis^k, vasis transpositis^l, omnino inordinata et^a confusa. Nec putetis eos, qui ita de his sentiunt, conscientiae suae

Ps. 140, 4. terrore in hac parte percussos *ad excusandas excusationes in peccatis* talia pretendere, aeclesiasticorum graduum incontinentiam talibus defensionibus fovere velle. Honestam, 10 mihi credite, conversationem in desiderio habent, nec^m aliter quam oportet degentesⁿ aeclesiasticae ultionis censuram intentari gaudent. Sed non ita, inquit, scissuram parietis convenit resarciri, ut totum domus fundamentum inde contingat labefactari. Asserunt preterea sanctos patres aeclesiasticae correctionis regulas non paucas in pro- 15 fessionis suae transgressores iuste et salubriter providisse; sacerdotes magnos, qui Deo^o placuerunt, similes et easdem in^p aeclesia culpas tempore suo advertisse et damnasce; omnium tamen nullus tales contritiones talibus alligaturis aliquando refecit, quia potius infecisset, nec tali poena illicite viventium^q perversitates remove attendit^r, quia potius promovisset. Plerisque sacrae^s scripturae locis ista plane adversari, legalibus et euan- 20 gelicis institutionibus^t, apostolorum et apostolicorum sanctionibus refragari, adeo ut non^a desint, qui, si provocentur, haec^u contra catholicam fidem venire debeant profiteri. Porro eas, quas dicunt, rationes, eas, quas proferunt, auctoritates, ego, ut vobis verum fatear, nec repellere possum nec contemnere nec, nisi^v a vobis instruar^w, in hoc articulo deprehensus habeo, qua possim evadere. Scripturarum enim, quas canonicas vocant, me pluribus arguunt testimoniis; ego autem neque illius sum auctoritatis, ut 25 dicere audeam, illas^x mentiri, neque illius supilitatis, ut verba adeo plana et aperta aliter possim interpretari. Quae^y omnia hic inserere et onerosum putavi et superfluum, vobis tamen, si ita precipitis, videnda transmittere mihi, qui^z de his instrui^z cupio^a, arbitror necessarium.

4. Illud vero reminisci pudet, litterae vestrae, domni mei regis depositionem 30 et Rodulfi vestri^b inthronizationem^c continentesⁱ, ad quantum^d per omnium ora ludibrium circumferuntur, quomodo eis in vestrae, ut^e dicitur, testimonium^f pertinaciae prolatis nostrum et omnium pro parte vestra^g loqui volentium ora obstruuntur^h; qui quotiesⁱ in vos incaute consultum et in depositionem vestram^j inordinate esse^k actum causamur, litteris istis in medium^l prolatis, quanta iusticia et a vobis imposita neces- 35 sitate ad id perventum sit, non absque nostra confusione facile convincimur. Hominum, aiunt, sapientissimus³, satis notum est, debiti^m sibi invasionemⁿ regni quo animo

a) *deest* 2. b) *minime* 2. c) *nimiam* 2. d) *mittendam* 2. e) *tandius* 2. f) *vomen-*
tem 2. g) *prolatum* 1. h) *commissa* 2. i) *tranquillitatis* 2. k) *labefactatis* M. l) *trans-*
mutatis 1. m) *id est* 2. n) *deest* 2? o) *in diebus suis* 2. p) *in ac. des.* 1. q) *inve-* 40
num 2. r) *attemptavit* 2. s) *facte* 2. t) *apostolorum et apostolicorum institutionibus* r. 1.
u) *hoc* 2. v) *mihi* 2. w) *instruat* 2. x) *illam* 2. y) *quia* 2. z) *institut* 2. a) *ut*
add. 2. b) *nostri* 2. c) *intromittationem* 2. d) *quietum* 2. e) *sicut dicunt* 2. f) *p. t.* 2.
g) *nostra* 2. h) *astruuntur* 2. i) *quotiens* 2. k) *auctum esse* 2. l) *medio* 2. m) *debito* 2.
n) *r. i.* 2. 45

1) *Huius epistolae, quam ad principes imperii directam fuisse ex iis quae infra (p. 289) sequuntur: singulari porro familiaritate ad tam ordinatae maledictioni subscribendum gloriosos principes terrae domnus papa litteris suis invitat elucet, nullum inveni vestigium. Depositionem ipsam in synodo Romana Mart. 7. a. 1080 (Mansi XX, col. 534) factam esse, notum est.* 2) *Quae in synodo Bracinensi, Iun. 25. a. 1080 (LL. II, p. 51) decreta est.* 3) *I. e. Salomon.* 50

acceperit; in throni sui possessorem^a, in eum qui contrariae partis erat ducem^b, in ipsum, cuius id auctoritate fiebat, sacerdotem, quanta^c celeritate^d vindictam intorserit. Adoniam^e vita privavit, Ioab sanguine cornu altaris, quod ille tenebat, foedavit, Abiathar^f autem, substituto^g sacerdote Sadoch, sacerdotio in aeternum amovit. Et Salomon^h fratricidium non exhorruit in eum, qui regnum eius non invaserat, sed affectaverat: iste non eumⁱ persequeretur, hominem impium, hominem scelestum, proditione infamem, periuriis execrabilem, qui non falsae suspicionis, sed aperti sceleris communi orbis terrarum iudicio reus, non tot habuit capita^k, quot^l admisit capitalia? Ille militiae principem tot victoriarum titulisⁱ insignem, pro rebus fortiter et fideliter sub patre eius gestis aeternis in se beneficiis obligatum, sibi ipsi proxima sanguinis necessitudine^m iunctissimum, ad cornu altaris mactare non erubuit: iste in impios cives, in viros desertores, in patriae suae proditores vindictam facere tantopere abhorrebit^o? Ille Abiathar^p sacerdotem, cuius pater sacerdos et ipse gladio Saulis pro David ceciderat, qui vagus et profugus omnia David exilia officiosa sedulitate cum eo fideliter pertulerat, qui toto persecutionis tempore Dominum pro eo in omnibus, quaeⁱ gerebantur^q, consuluerat, quia ad modicum post Adoniam^r declinaverat, prolata sententia morti addixit^s, tot tamen meritis vita vix^k concessa, ad privatam et rusticam vitam agelli sui in Anathot^t remisit: iste hominem tot malorum incentorem, qui eum^u tot contionibus iniuste damnavit, tot preiudiciis excommunicavit, turpibus insectationibus totiens infamare^v contendit, litteris apostolica sobrietate alienis, sua vero procacitate dignissimis, dehonestare^w temptavit, acerrimum^x hostem in regnum et caput eius inmisit: istum, inquam, hominem diligere et cervicem suam ludibrio eius^k usquequaque conculcandam poterit^y substernere^z? Annon Ebbo^a Remensium antistes Ambianensium presulemⁱ pro infidelitate imperatoris deposuit? nonne et^b ipsum Ebbonem^a in eadem culpa deprehensum, eodem iudicio damnatum, Ludowico^c in regnum restituto, concors omnium sacerdotum sententia ab episcopatu deiecit²? Aecclesiasticas, si placet, scripturas recenseamus^d, seculares hystorias revolvamus. Unde agrorum populationes, urbium confusiones, hominum strages, rerum immutationes, nisi^e quod hi illos^f supplantare, illi locum suum et libertatem, regnum suum et honorem manu certabant defendere? Non est novum, regiam dignitatem indignari in eos, quos vident^g in se sacrilega temeritate insurgere; non est novum, homines seculares seculariter sapere et agere. Novum est autem et omnibus^h retro seculis inauditum, pontifices regna gentium tam facile velle dividere, nomen regum, inter ipsa mundi initia repertumⁱ, a Deo postea stabilitum, repentina factione elidere, cristos Domini quotiens libuerit plebeia sorte sicut villicos^k mutare, regno^l patrum suorum decedere^m iussos, nisi confestim adquieverint, anathemate damnare. Singulari porro familiaritate ad tam ordinataeⁿ maledictioni subscribendum gloriosos principes terrae domnus papa litteris suis^s invitat, et ut alumnum suum recognoscant, se ab eis lactatum et nutritum spirituali confessione satis oportune commemorat. Lacte plane apostolorum satius subito memoriam abundantiae suavi-

cf. 3. Reg. 2, 13-35.

cf. Ps. 144, 7.

- 40 a) possessionem 2. b) ducere 2. c) qui ita 2. d) celebritate 2. e) ad omnia 2.
f) Abiazar 2. g) sub constituto ei 2. h) quidem add. 2. i) deest 2. k) deest 1. l) quod amisit 2. m) necessitate 2. n) invitos d. 2. o) abhorrebat 2. p) Abiazar 2. q) egerebantur consulerat qui 2. r) omnia 2. s) adduxit 2. t) Anathat 2. u) eum 2. v) infamata 2. w) dehonestate 2. x) acerrime 1. y) potest 1. z) sustinere 2. a) Ebd. 2.
45 b) etiam 2. c) Lod. 2. d) recensemus 2. e) non 2. f) illo subp. 2. g) sacr. t. in se v. ins. 2. h) hominibus 2. i) deest 2. k) villicos 1. l) rego 2. m) de ecclesiæ 2. n) ordinatam maledictionem 1.

1) *Iesse*; cf. Dümmler, 'Ostfr. R.' I, p. 61. 2) *In synodo a. 835. in Theodoni villa habita*; cf. Reg. Imp. I, p. 346 sq. 3) *Quae perierunt*.

Libelli de lite. I.

37

tatis eructat et positam a Deo potestatem obscenis^a insectans appellationibus intolera-
 randa aecclesiae auribus convicia fundit et iactat. Novus nimirum David, qui male
 cf. 1. Reg. 18, 10. habentem regem cythara psallendo tanta suavitate delinit et recreat, ut insolita animum
 eius demulcens dulcedine ex aegroto^b insanum faciat^c. Avidus itaque^d iste lactis
 cf. Prov. 30, 33. apostolici potator, dum lac vehementius sugit^e, sanguinem exprimit, quo plenus illum 5
 non sine quodam audientium horrore cruenta verborum^f turpium ructatione refundit.
 Ubi, obsecro, apostolica verba sugentis purissima illa apostolici lactis gutta inter lactan-
 1. Petr. 3, 9. dum excidit: *Non reddentes malum pro malo nec maledictum pro maledicto, sed*
 ib. 5, 2. 3. 5. *e^h contrario benedicentes?* Ubi et illa: *Pascite et^h illumⁱ, qui in vobis est, gregem*
 ib. 2, 13. *Dei, non^k ut dominantes in clero, sed forma facti gregis;* et: *Omnes^l invicem humili-* 10
 17. 18. *tatem insinuate;* et in antecedentibus^m: *Subiecti estote regi quasi precellenti;* et: *Deum*
timete, regem honorificate; et: *Subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis*
et modestis, sed etiam discolis? Ubi, queso, delictus iste apostolicorum uberum alumnus
 spirituales hunc piarum mentium potum fastidiendo in beati Petri gremio preterit?
 cur, dum tanta confoveturⁿ diligentia, a beati Pauli^o quoque uberibus manantes^p dul- 15
 Tit. 1, 7. cedinis rivos excipere supersedit? *Oportet, inquit ille, episcopum non iracundum esse,*
 2. Tim. 2, 24. 25. *non percussorem.* Et iterum: *Servum autem^q Domini non oportet litigare, sed man-*
suetum esse; et addit: *Ad omnes, cum modestia corripiendum eos qui resistunt.* Et
 ib. 4, 2. 2. 14. ad eundem: *Increpa, inquit, cum^r omni patientia;* et: *Verbis contendere^s ad nihil*
est utile nisi ad subversionem audientium. Et congruum unicuique episcopo^t cor- 20
 1. Tim. 5, 1. rectionis prescribens modum: *Iuvenes, inquit, ut fratres.* Et alium^u doctrina et vita
 Tit. 2, 7. 8. instruens discipulum: *Exemplum, inquit, te prebe in gravitate, verbum sanum, inrepre-*
 ib. 3, 1. 2. *hensibile.* Ad eundem: *Ammone, inquit, illos principibus et potestatibus subditos esse,*
omnem ostendentes mansuetudinem; et addit: *Ad omnes, neminem blasphemare.* Et
 Hebr. 13, 14. ecclesiae^v ex Hebreis: *Pacem sequimini, ait, cum omnibus.* Et Colosensibus^w: *Abicite,* 25
 Col. 3, 8. 13. *inquit, turpem sermonem de^x ore vestro.* Et: *Supportantes invicem et donantes vobis,*
 Eph. 4, 29. 31. 32. *si quis adversus aliquem habet querelam^y.* Et ad Ephesios: *Omnis sermo malus ex*
ore vestro non procedat. Omnis amaritudo et ira et indignatio tollatur a vobis. Estote
 2. Thess. 3, 14. 15. *autem invicem benigni, misericordes, humiles, donantes invicem, sicut in^z Christo Deus*
donavit vobis. Et de modo corripiendi alios instruens: *Si quis, ait^a, non oboedit,* 30
 Gal. 6, 1. *Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales^b estis, instruite*
huiusmodi^c in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu temperis. Et paterna
 2. Cor. 12, 20. 21. premuniens^d Corinthios sollicitudine: *Timeo, inquit, ne^e, cum venero, humiliet me Deus,*
et lugeam^f multos ex^g his, qui peccaverunt et non egerunt^h paenitentiam. Et rursus: 35
 ib. 10, 4. *Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed spiritualia.* Et in lucrandis peccatoribus
 1. Cor. 9, 22. suae eos contemperareⁱ imitationi volens: *Factus sum, inquit, infirmis^k infirmus, ut*
infirmos lucrificarem. Porro de ordinatis a Deo potestatibus omni studio suscipiendis,
 omni amore diligendis, omni honore reverendis, omni patientia tolerandis tanta ubique
 sapientia^l disputat, ut vel pro^k eorum inopportunitate vel perversitate seu etiam infideli- 40
 tate occasionem forsitan querentibus omnem ubique hesitationis locum omnino excludat.
 Haec^m est illa, quae ab ipso Christi Domini pectore in eius apostolos transfusaⁿ est,

a) obsenis 2. b) Egipto 2. c) efficiat 2. d) iste it. 1. e) suggit 2. f) t. v. 2.
 g) sugg. 2. h) deest 2. i) eum 2. k) ut non 2. l) homines 2. m) antecqd. 1. n) con-
 struetur 2. o) q. P. 2. p) manentes 2. q) ait 1. r) enim p. 2. s) contende 2. t) corr. 45
 episcopus 2. u) aliunde 2. v) ecce 2. w) Chol. 1. x) ex 1. y) querelas 1.
 z) Deus d. v. in Chr. 2. a) autem 2. b) spiritus 1. c) hominem 2. d) Cor. preveniens 1.
 e) nec 1. f) lugeam 2. g) ex his des. 2. h) eg. 1. i) contemplare v. i. 2. k) deest 2.
 l) diligentia 2. m) Hoc 2. n) confusus 2.

dulcedinis suavis, quam ab apostolis apostolicorum^a virorum humilitas devote suscepit, sollicite custodivit, fideliter inplevit. Hoc plane lacte nutritus beatus papa Gregorius in verbis, in moribus, in ipsis denique suis increpationibus humilitatem et mansuetudinem ubique redolet. Hinc est, quod in sublimi loco positas personas, quacunque^b inutiles
 5 vel etiam infames, dignitatum tamen vocabulis appellat, reverendis allocutionibus honorat, potestatem eorum qualibus^c potest verbis attollere et exaltare non dissimulat. Summus pontifex oboedientiam^d se regibus debere protestatur et asserit^e, ea debiti necessitate ad ea, quae mentis iudicio ipse reprobat, pro tempore toleranda aliquando descendit, quae^f tamen ipsa quantum sibi displiceant, adepta oportunitate, salva in
 10 omnibus principis^g reverentia, aperte innotescit^h. Unde cum legem de militibus ad conversionem minime recipiendis imperatorⁱ promulgari iussisset, legem quidem latam, quam Deo adversari videbat, statim exhorruit, sed tamen illam ex iussione principis ad omnium notitiam ipse, qui eam improbat^k, insinuare^l non distulit. Expleta humiliter oboedientia ad eundem imperatorem: *Ego*, inquit^l, *iussioni subditus^m eandem*
 15 *legemⁿ per diversas terrarum partes feci transmitti; et quia lex ipsi^o omnipotenti Deo minime concordet^p, ecce perⁱ suggestionis meae paginam serenissimis dominis^q nuntiavi. Utrobique ergo quae debui exsolvi^r, qui et imperatoriⁱ oboedientiam prebui et pro Deo quod sensi non tacui.* Iste insanientem Saul cythara psallendo delinire poterat; iste eum, qui dicit: *Si circumcidamini, Christus vobis non proderit*, discipulum pro
 20 tempore circumcidisse, nudipedalia^s exercuisse², purificatum^t in templo^u optime meminerat. Meminerat, inquam^v, beatus papa^w Gregorius, quanta modestia regem adulterii et^x homicidii reum Nathan^y propheta corripuerit, quanta arte^z plagam, quam secare volebat spiritualis animae medicus, leni^a prius^b manu palando pertractaverit, non ei flagitium aperta invectione^c inproperaverit, sed assumpta alterius causae parabola eum^d
 25 suo^e ipsius denudavit indicio^f, suo ipsius convicit testimonio, suo ipsius^g damnavit iudicio.

Gal. 5, 2.

cf. Act. 16, 3.
21, 26.

cf. 2. Reg. 12.

5. *Quem^h*, inquit domnus papa, *ego anathematizavi, et^d vos anathematizate.* Hoc tonitruumⁱ non tantum portendit^k periculi, quantum incutit terroris. *Quem ego*, inquit, *anathematizavi, vos anathematizate.* Consequentiam istam nos non intellegimus;
 30 sed si e^l converso proferretur^m: 'Quem vos anathematizastisⁿ, ego anathematizo', et res esset terribilior et ordo verborum efficacior. Male profecto rebus^o humanis consultum esset^c, si ad qualescunque concitati animi motus^p divina sequeretur damnatio, sicut illi^c uniuscuiusque iracundia dictare vellet, qui omnia dispensat in mensura et pondere et numero, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Non tam
 35 facile circumducitur nec suas vel^q benedictiones vel maledictiones ita temere dispensat, ut eas non ex vitae merito, sed ex uniuscuiusque vel favore vel odio, quandocunque^r rogatur, confestim dispergat. Porro ut excommunicationes^s, quae propter privatos^t motus et domesticas intentantur iniurias, damnationis vim optineant, nec scriptura^u testatur, nec ratio^v recipit. Immo episcopum, qui hoc presumpserat, gravi^w, si in hoc

- 40 a) et ab ap. v. auctoritate d. s. 2. b) quascunque 2. ed. c) qualibuscunque v. p. 2.
 d) ob obed. 2. e) aperit 1. f) quod 2. g) principiis 2. h) innotescat 2. i) deest 1.
 k) improbat 2. l) infirmare 2. m) subiectus Greg. n) legi 2. o) deest 1; ipsa G. p) concordat G. q) meis add. 2. r) excolui 1. s) ampredalia 2. t) purgatum 1. u) templum 2.
 v) inquit 1. w) deest 2? x) deest 2. y) Nathan 1? — prophetam 2. z) ante plangam 2.
 45 a) levi 1. b) propriis 2. c) deest 2. d) deest 1. e) sup ipsis d. 2. f) iud. 2? g) ipsis 2.
 h) eum 1. 2. i) tonitru. 1. k) protendit 2. l) est 1. m) proferetur 2. n) anathematizavistis 2. o) h. r. 2. p) impetus 2. q) eius add. 2. r) quaecunque 1; quocunque 2.
 s) communicationes 2. t) privatus 2. u) scripta testantur 2. v) oratio 2. w) gravis in 2.

1) Gregorii Epist. III, 65 (ed. Ewald III, 61, p. 222; Jaffé nr. 1266). 2) Cf. Hieron.
 50 In Iovin. I, 15, Opera ed. Vallarsius II, col. 264.

persisteret, denunciata sententia^a beatus papa Gregorius¹ vehementer redarguit. Origenes quoque, quem, ut verbis^b beati Hieronimi² utamur^c, omnium *aeclesiarum magistrum post apostolos nemo nisi imperitus^d negaverit*, in decimaquinta in Numerum omelia^e: *Homo, inquit³, si iudicantis^f vel sententiam promentis^g intuitu proferat maledictum^h, non potestⁱ esse iusta maledicentis^k causa, ubi ignoratur peccantis affectus. Idem alibi⁴: Interdum fit^l, ut aliquis non recto iudicio eorum, qui presunt aeclesiae, depellatur et foras mittatur; sed si ipse non ante exiit, nihil laeditur in eo, quod^m nonⁿ recto iudicio ab hominibus videtur expulsus. Et ita fit^l, utⁿ interdum ille, qui foras mittitur, intus^o sit; et ille foris sit, qui intus retineri videtur. Ne^p vero prolata^q de hoc libro testimonia ex sola nominis invidia offensam^r contrahant, non ab re videtur appo- 10 nere, quid alii catholici ac^s discreti^t viri de^u hac eadem re sentiant. Beatus^v Augustinus ad Classicianum^{w.5}: *Illud plane non temere dixerim, quod, si quisquam^x fidelium fuerit^y anathematizatus iniuste, ei potius oberit, qui facit^z, quam ei, qui hanc patietur^a iniuriam. Spiritus enim sanctus habitat^b in sanctis, per quem quisque ligatur et^c solvitur, et^d immeritam nulli ingerit poenam. Per eum^e quippe diffunditur 15 karitas in cordibus nostris^f, quae non agit perperam. Item in libro de Summo bono^g: Secundum catholicam fidem et sanam doctrinam nec naturae Dei potest^h nocere quisquam^h, nec natura Dei iniuste nocere cuiquam, nec nocere inpune patitur quenquam. cf. Col. 3, 25. 'Qui enim nocet', ait apostolus, 'recipiet id quod nocuit'. Item in libro de Baptismoⁱ: Pax aeclesiae dimittit peccata, et ab aeclesiastica pace alienatio tenet peccata, 20 non secundum arbitrium hominum, sed Dei. Petra tenet, petra dimittit; columba^j tenet, columba dimittit. Item de sermone Domini in monte^k: Temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere iudicatur; ei autem, qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est ut noceat. Item ad clerum Ypponensium^{l.9}: Quid obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitare^l humana ignorantia, si de libro 25 viventium^m nonⁿ eum delet^o iniqua conscientia? Et contra Secundinum Manicheum¹⁰: Senti de Augustino, quicquid libet; sola me in^p oculis Dei conscientia non accuset. Item in Expositione psalmorum¹¹: Alia est^q sella terrena, aliud^r est tribunal caeleste. Ab inferiori^s accipite sententiam, a superiore coronam. Nec damnabit eum, cum iudicabitur illi. Item in eodem libro: Quis iustus est? Cui ab^t iniusto male- 30 dicitur, et si iniuste maledicitur, premium ei^u redditur. Hieronimus in Matheum¹²: Matth. 16, 19. 'Quae ligaveritis in terra, erunt ligata et in caelis^v'. Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes aliquid sibi de^w Phariseorum assumunt supercilio^x, ut vel damnent innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia^y**

a) sententia 2. b) vito add. 2. c) vitam 2. d) nemo peritus 1. e) omeliarum 2. 35
f) iudicatis 2. g) pro meritis 2. h) maledictioni ed. i) p. iuxta maledictis esse c. 2. k) maledicendi Ruf. l) sit 2. m) qui 2. n) deest 2. o) iustus 2. p) neque 2. q) probata 2.
r) offensa 2. s) aut 1. t) diserti 1; v. d. 2. u) de hac des. 2. v) domnus 2. w) Classit. Illum 2. x) quisque fideliorum 2. y) i. f. a. 1. z) faciet Aug. a) patitur 2. b) habitans Aug. c) aut Aug. d) deest Aug. e) eam 2. f) vestris 2. g) n. p. 2. h) quisque 2. 40
i) c. — dim. des. 2. k) Hipomensem 2. l) recitari Aug. m) vivorum Aug. n) eum non 2.
o) delet Aug. p) c. in o. D. 2. q) s. est 2. r) alia trib. 2. s) inferiore accipit 2.
t) m. ab i. 2. u) inde 2. v) celum 2. w) et 2. x) supercilio 2. y) deest 2.

1) Epist. II, 49. ad Ianuarium (ed. Ewald II, 47). 2) De nominibus Hebr. praef., Opera ed. Vallarsius, Veronae 1737, III, p. 3. 3) Ex interpr. Rufini, Opera ed. Delarue, Paris. 45 1733, II, p. 327 D. 4) In Levit. Homil. XIV, Opera II, p. 260. 5) Opera ed. Bened. II, col. 879. 880. 6) De natura boni, Opera VIII, col. 511 C. 7) Opera IX, col. 117. 118. 8) Opera III, 2, col. 225. 226. 9) Epist. 78, Opera II, col. 184 E. 10) Opera VIII, col. 525 A. 11) Hunc et sequentem locum in Expositione psalmorum non inveniri pro certo affirmat Mirbt, 'Stellung Augustins in der Publicistik' p. 39. 12) Opera ed. Vallarsius VII, p. 124. 125. 50

sacerdotum, sed reorum vita inquiratur^a. Et Salomon: *Sicut avis in*^b *contrarium* Prov. 26, 2. *volans, sic maledictum frustra prolatum. Super*^c *eum qui misit illud eveniet. Item: Anima, quae benedicit, inpinguabitur; qui autem frustra maledicit, in maledictione erit.* ib. 11, 25. *Item*^c: *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam*^d. Et in Eccli. 4, 25. 5 Deuteronomio: *Conduxit*^e *contra te Balach*^f *Balaam, filium Beor, de Mesopotamia* Deut. 23, 4, 5. *Syriae*^g, *ut malediceret tibi; et noluit dominus Deus tuus audire vocem*^h *eius, vertit- que maledictionem eius in benedictionem tuam, eo quod diligeret te.*

6. Sanctam autem et omnibus retro seculis apud omnium gentium nationes in- violatam iurisiurandiⁱ religionem facillima, inquit, domni papae rescindit^k absolutio; 10 et quod tantum est, ut illud omnis controversiae finem apostolus nominaverit, modo Hebr. 6, 16. unius kartulae^l per quemlibet baiulatorem porrectae levissima infringere iubetur^m lectioneⁿ. *Absolvo, inquit, omnes*^o *a iuramento, quod Heinricho iuraverunt.* Ecce nunc tempus 2. Cor. 6, 2. acceptabile! ecce qui educit^p vinctos in fortitudine! velimus nolimus, absolvimur. Ab- Ps. 67, 7. absolutio non queritur, sed^q offertur; recusatur et invitis ingeritur. Sed rem diligenter 15 intuenti patet facili precio comparabile^r, quod^s tam facile dispensatur. *Absolvo omnes.* Cur non, obsecro, echonomum^t eius exceptit? cur non villicum^u? cur non capite cen- sum? cur non aliquod^v, quod ei iure hereditario obvenit, mancipium? An, si rex esse prohibetur, nunquid^w etiam rei familiaris dominus, eorum quae ad se pertinent provisor et ordinator esse vetabitur? Si ea, quae ad fiscum pertinent, domni papae auctoritate 20 ei^x interdiciuntur, aliquam saltem^y in scripto^z illo mereamur subauditionem, ut ei vel privata relinquuntur. *Absolvo omnes a sacramento*^a, *quod Heinricho iuraverunt.* Videamus, ne forte id non sit vinctos absolvere, sed absolutos vincire^b. Cum & fra^c scriptura dicat: *Funiculis peccatorum suorum unusquisque constringitur*, quicumque alium in^c Prov. 5, 22. peccatum, quo immunis erat, inducit, ille procul dubio solum vincit. Qui autem 25 iusta sacramenta iure gentium solemniter inita adhuc inviolata custodiunt, illi profecto, quantum ad hoc attinet, in peccati^d conpedes nondum^e incendit^f. His itaque cum dicitur: *Absolvo vos a sacramento, quod Heinricho iuravistis*, quid aliud dicitur^g vel precipitur nisi: 'Auctoritate mea freti^h fidem illi negate, quam vos observaturos iura- mento firmastis'? Sed quid ad haecⁱ illi dicunt? Non te in^k hoc, domne papa, audi- 30 mus; non abnegamus ei fidem, quam promisimus, non tantum promisimus, sed iuravi- mus; quia, si os, quod simpliciter mentitur, occidit animam, valde est inconsequens^l, Sap. 1, 11. ut os, quod cum periurio mentitur, non occidat^m animam; et si perditⁿ omnes qui Ps. 5, 7. loquuntur mendacium, multo amplius perdit omnes qui loquuntur periurium. Quod autem per tuam auctoritatem huius rei nobis promittis impunitatem, noli, obsecro, noli 35 in fratres peccare, noli pusillos Christi scandalizare, noli per perversam securitatem in- firma auditorum corda in inrevocabile precipitium^o tecum sommergere. Istud nec nos sequi, nec tu potes precipere. Si super cathedram Moysi sederes^p, necesse habe- rem servare et facere quod iuberet^q. Cathedram Moysi descendisti, ab omni, quam tibi debebam, oboedientiae necessitate^r me absolvisti. Quid enim dicit Moyses? *Non* Exod. 20, 7. 40 *assumes nomen Dei tui in vanum.* Et alibi: *Non periurabis in nomine meo nec pol- lues nomen Dei tui. Ego Dominus. Audi Israel: Dominus Deus tuus deus unus est.* Deut. 6, 4. *Non adorabis deos alienos.* Si ergo^s contra^t hoc preceptum ad sequendos deos alienos Exod. 20, 3, 5.

a) inquitur 2. b) ad alia transvolans *Vulg.* c) in quempiam superveniet *Vulg.* c*) *deest* 2. d) bonum 2. e) conduxerunt c. te Balaam *Vulg.* f) Balaach 2. g) Sir. 2. h) Balaam *Vulg.* 45 i) iurisiurandi 2. k) rescindit 2. l) cartule 2. m) iuberetur 1. n) lectio 2. o) homines 2. p) & d. 1. q) et 1. r) comparatam 2. s) q. tam *des.* 2. t) et onomum 2. u) villic. 1. v) aliquid quae ei 2. w) quid 2. x) *deest* 1. y) salutem 2. z) libro 2. a) iuramento *ed.* b) vincere 2. c) quo i. e. in p. 1. d) peccata 2? e) nudum 2. f) *ita* 1. 2; *fortasse*: inciderunt seu incidunt. g) d. vel *des.* 2. h) freta 2. i) hunc 2. k) d. p. in hoc 2. l) consequens 2. 50 m) occidit 2. n) perdat 1; Dominus *vel* Deus *supplendum.* o) precium 2. p) sedentes 2. q) iubes 2. r) necessitatem abs. me 2. s) enim 2. t) intra 1.

auctoritatis tuae reverentia me vellet astringere, nonne dementiae res esset nomine oboedientiae territum usque ad sacrilegii inpietatem meum tibi^a prebere^b assensum? At^c qui dicit: *Non adorabis deos alienos*, consequenter^d subiungit: *Non periurabis*. Utrumque mandatum digito^e Dei scriptum, ab eodem legislatore promulgatum, eadem reverentia susceptum, eadem debet^f esse firmitate statutum^g. Sed dicit dominus papa: 5
 'Perversus est, cui iurasti; impius est, periurus^h estⁱ, scelestus est; fidem ei non debes'. Ista quidem, domne^k papa, in scripto tuo legimus, ista quidem per orbem terrarum predicanda per euangelistas tuos circumferri^l audivimus, parum subsistentes^m in illa
 Ier. 6, 14. prophetarum sententia: *Peccataⁿ populi mei curabant cum ignominia^o*. Nos^p haec igno-
 ramus, nos^q haec non credimus; sed Rodulfum^r inrevocabiliter perversum oculis vidi- 10
 mus, auribus audivimus virum desertorem, hominem proditorem. Periuria eius facile convincimus, sed non facile numeramus; homicidia eius digitorum ostensione^s adhuc recensere possumus; tres uxores eius^t, quas aperte solemni nuptiarum apparatu duxit, eodem simul tempore viventes et novimus et nominamus^u. Haec sunt preclara illa facinora, quae illum regio nomine donaverunt; hae sunt illae^v animi virtutes, quae ad 15
 illud fastigium^w eum subito levaverunt et, ut verius dicatur, de momentaneo^x illo et^y umbratili fastigio in mansuram sibi et posteris^z suis ignominiam^a illum precipitaverunt. Iste ad suscipiendam inperatoriam dignitatem erat idoneus, iste beati Petri vocabatur filius, iste amicus papae et princeps victoriosus^b. Non desunt autem adhuc alii, qui tyrannica violentia regnis invasis, viam sibi ad thronum sanguine paraverunt, cruen- 20
 tatum^c diadema induerunt, cedibus, rapinis, truncationibus, suppliciis regnum sibi stabilierunt^d. Quidam^e generis sui proximis et eisdem dominis suis^f iugulatis, honores^g eorum^h invaseruntⁱ. Hi omnes amici domni papae appellantur, benedictionibus eius honorantur, victoriosi principes ab eo salutantur; iste, quia paternum et avitum regnum retinere presumit, scelestus vocatur, preiudiciis damnatur, excommunicationibus 25
 urgetur. Sed sit impius, sit perversus, sit quicquid dominus papa in eum dicere voluerit acrius: num^j ideo sacramentum^k ei factum infringere, et quia ille malus est, ideo ego sacrilegus existendo me in aeternam damnationem videns et sciens debeo intrudere? Prorsus nec debeo nec facio, quia patres sanctos, viros gloriosos, Dei agnitores et cultores sacramentum cum perversis et a Deo alienis hominibus suscepisse et summa 30
 illud cautela observasse in scripturis sanctis et legi et memoro^l. Sic^m Abraham regi Gerareⁿ Abimelech quod convenerat iuravit et reddidit. Sic Ysaac invidentibus sibi et persequentibus Palestinis sacramento, quo se illis obstrinxerat^o, satisfecit. Sic Iacob, patris et avi secutus exemplum, cum Laban socero idolorum cultore sub eadem iuramenti securitate in pacem rediit. Sic cum^p femina impiae civitatis incola, gentis, quae 35
 Deum ignorabat, alumna, infamis questus nomine denotata, populus Dei iuramentum
 Ios. 6, 22. religiose iniit, humiliter recognovit, auctore Iosue fideliter adimplevit. *Duobus enim, ait^q scriptura, viris, qui missi exploratores fuerant, ait Iosue: 'Ingredimini domum mulieris meretricis^r et producite eam omniaque quae illius sunt, sicut illi iuramento*

a) est 2. b) a. p. 2. c) atque 2. d) consequentem 2. e) diligo 2. f) eadem reverentia 40
 f. st. 1. g) statorium 2. h) periurius 2. i) deest 2. k) d. — quidem des. 2. l) conferri 2.
 m) subsistens es 2. n) contritionem filiae *Vulg.* o) ignomia 2. p) non 1. q) hoc non concedi-
 mus nos 2. r) Rodulfum 2. s) offensione 2. t) nominavimus 2. u) fastidium 2. v) momentario 2.
 w) vel et 2. x) sibi posterisque 2. y) ignorantiam 2. z) cruentum 2. a) nescio an quibusdam
 vel qui etiam corrigendum sit. b) sui iugulantis 2. c) homines 2. d) non 2. e) f. ei s. 2. 45
 f) rememoro 2. g) Ierare 1. h) astrinx. 2. i) enim 2. k) ut 2. l) meritr. 1.

1) *De quibus conferas Gfrörer, 'Gregor VII.' II, p. 195; VII, p. 791, n. 2.* 2) *Nescio an haec Wido Ferrar. prae oculis habuerit in iis quae I, 7, SS. XII, p. 159. disputat.* 3) *De Willelmo rege Angliae et de Roberto Wiscardo et de Roberto comite Flandrensi cogitare videtur.* 4) *Quae sequuntur repetit Wido Ferrar., SS. XII, p. 171 nonnullis mutatis.*

firmastis^a. Notum est autem, quod^b Gaboanitae timore mortis adacti, a Deo de terra, ^{cf. Ios. 9.} quae populo suo debebatur, exterminari iussi, ab ipso Iosue^c et populi^d principibus sacramentum qua arte quaesierint, quo mendacio persuaserint, qua fraude extorserint; ad illud rescindendum^e populus Dei quot causas, quam perhabiles^f, quam idoneas, si ullus aliquomodo sperari deberet^g exitus, pretendere potuerit. Notum est, inquam, illa^h magna et sapiens patriarcharum curia, satis ancipitiⁱ super hoc negotio quaestione habita, quid inde^k diffinierit. Postquam enim facto foedere Gabaonitae recesserant, ad urbes eorum, qui se remotissimos longinquae terrae habitatores confinxerant^l, motis populus castris repente applicuit. Ibi fraude comperta, cum ob id ipsum concitatores^m ad hominum stragem et urbium excidia violenter ferrentur, Iosue cum principibus multitudinis intervenit, seditionem conpescuit. Re ad consiliumⁿ relata, quid fieri placeret, prudentioribus adhibitis diligenter discussit. Poterat quidem dicere: 'Absolvo^o vos a sacramento, quia idolorum cultores, qui cultui vestro in scandalum fieri^p facile possint, inter vos reservare voce Domini prohibiti estis. Amorreo, de quo isti sunt 15 populo^q, in societatem et amicitiam recipere, ipso Deo Moysi fortiter comminante, non potestis, apertissimo Domini precepto, quod ex eius^r ore audistis. Iuramentum fraude et mendacio initum evacuare non timueritis, maxime cum terra, quae vobis sorte debetur, aperte excepta, nescio quam longinquam, de qua se^b venisse profitebantur, eis in pace habitandam concesseritis'. Haec omnia certe populus ipsi Iosue aut optende- 20 bant^s aut rationabiliter optendere poterant. Sed ille: 'Sint', ait, 'illi idolatrae; nos eis non in dolis, sed in nomine domini Dei Israel iuravimus. Iusserit^t Dominus eos exterminari; nos illos reservandos per ipsum Dominum iuravimus. Illi nos fraudulenter deceperint^u; nos mendacium eorum execrantes, a veritate in nomine Domini confirmata nequaquam declinabimus'. Sic autem Amorreo in medio Israel receptus iugi 25 inter eos cohabitatione^v consenuit. Ex^w quorum cohabitatione quia non parvum religionis suae offendiculum populus Dei sepe contraxerat^x, multo tempore evoluto, cum iam res ipsa^b longo quasi senio refrixerat^y, zelo quasi pro filiis Israel Saul eos^b per- ^{cf. 2. Reg. 9.} cutere voluit. Sed mox eum^z, apud quem preterita non transeunt, attemptatae transgressionis ultorem tota terra gravi tribulatione persensit; qui ad redarguendam^a huius 30 offensae temeritatem omnem populum gravi plaga tribus iugiter annis attrivit^b, consultus, qua culpa^c promerente iracundia eius in eos desevert^d, violati ad Gabaonitas causam aperuit iuramenti, quod plaga nisi ipsorum arbitrio expiatione facta cessare non deberet, innotuit. Tandem quotquot de stirpe^e Saul perdendos petierant Domino crucifixis, non aliter quam magna satisfactione illis prius^f reconciliatis, terrae suae repro- 35 pitari voluit*. Haec nos, inquiunt, insuperabilis veritatis sequentes^g testimonia

*) In 2 sequuntur, quae desunt 1:

Ad tam horrendum itaque huius precipicii baratrum semel consideratum beatus Augustinus non leviter expalluerat, qui, ut auditores suos a periurio longe faceret, nullam eis huius timoris repromittere audet aliter securitatem, nisi ut omnem animo vitare debeant iurationem. Quia ergo, inquit¹, grave peccatum est peierare^h, compen- 40 dium tibi dedit scriptura: 'Noli iurare'. Periurium² precipicium est¹; qui iurat, iuxta

- a) iurastis add. 2. b) deest 2. c) Iosuae 2. d) populo et p. 2. e) resind. 2.
 f) parables 2. g) debet 2? h) m. i. 2. i) amc. 2. k) into 2. l) confixerant 2. m) con-
 citatores 2? n) consilium 2. o) Absolve nos 2. p) fac. fi. 2. q) populi 2. r) o. eius 2.
 45 s) ostendebat 2. t) Iusserit — iuravimus des. 1. u) deceperunt 1. v) habitatione 2. w) et 2.
 x) contraxerit 1. y) refrinx. 2. z) cum 2. a) redarguenda 2. b) atrium 2. c) causa 1.
 d) desineret 2. e) styrpe 1. f) deest 1. g) mentes 2. h) peiorare 2. i) deest Aug.

1) Sermo 180, Opera V, col. 860 E. 2) Ibid. col. 861.

Exod. 23, 1.
Deut. 18, 20.
Ier. 23, 16, 21.
Ezech. 13, 3, 6.
2. Ioh. 10.

nulla seductorum hominum circumventionem a sacramento volenter^a et legitime^b facto declinabimus; etiamsi angelus^c de caelo aliter nobis euangelizaret, nos illum in hoc parvipendere, contemnere, anathematizare non dissimulabimus. Scimus enim qui dixit: *Non suscipies vocem mendacii*. Item^d: *Propheta, qui voluerit loqui in nomine meo, quae ego non^e precepi illi, ut diceret, interficietur*. Et Hieremias propheta: *Nolite audire^f verba prophetarum, qui prophetant vobis et decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur^g, non de ore Domini. Non mittebam eos, et ipsi currebant; non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant^h*. Et alibi: *Veⁱ prophetis insipientibus, qui sequuntur^j spiritum suum^k, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos*. Et Iohannes apostolus: *Si quis venit^l ad vos et hanc^m doctrinam non affertⁿ, nolite recipere eum, nec ave^o ei^o dixeritis*.

cf. Ps. 140, 4.

7. Haec omnia contra eam, quam fecistis^p, absolutionem contextentes ad alia quoque refellenda retorquent^q, quae vos concedere asserunt^r vel precipere: homines videlicet seculares excusationes in peccatis querentes, quacunque parva assensus^s vestri occasione pro precepto abutentes, ad sanguinis effusionem animare; homicidia, dum^t nescio^u qua occasione admittantur, parvipendenda esse; res beati Petri defendendas^v manu esse; in quo quicumque^w ceciderit, illius^x obsequio omnis peccati securitatem vos^y illi fidenter^z repromittere, vos pro illo rationem redditurum, quicumque christianum^a pro Christo non timuerit occidere. Ita vos omnibus auditoribus^b indesinenter predicare, adeo ut non desint hodie usque episcopi, qui inter alias exhortationes has quoque se a^c vobis fateantur audisse. In hac parte quoniam ipsa rei inconvenientia per se satis

Sap. 1, 11.

est; qui non iurat, longe est. Et in eodem: Falsa iuratio excrucians est; vera iuratio periculosa est; nulla iuratio segura est. Idem in eodem¹: Quid est per^b Deum iurare, nisi ius Deo reddere? Quod autem ius debemus Deo nostro, nisi ius^c caritatis, veritatis et non falsitatis? Item: Cum ergo filios suos vel caput suum vel salutem^d suam quisque in iuratione nominans^e, quicumque nominat, obligat Deo, quanto^f magis, quando peierat per ipsum Deum! Timet enim falsum iurare per filium suum et non timet falsum iurare per Dominum^g suum? Et post pauca^h: Vita corporis anima est, vita anime Deusⁱ est; moritur corpus, cum recedit anima; moritur anima, cum^j recedit Deus; recedit anima, cum corpus percutitur gladio; recedit^k Deus, cum ipsa anima^l percutitur^m periurio. Vis videre, quia mortuus est, de quo loqueris? Lege scripturam: 'Os quodⁿ mentitur, occidit animam'. Et paulo post: Crede ergo, adhibe oculos fidei, nemo impunitus periurus, nemo prorsus; cum illo est pena sua. Si haberet^o in cubiculo suo tortorem carnis, punitus esset; habet in secreto cordis sui tortorem conscientiam^p suam et impunitus vocatur? Cum ergo communes et usitatas iurationes 'scit^q Deus' et 'testis est Deus' temerare omnino excrucians^r esse idem catholicus doctor aperte astruat, quid^s de illo iudicandum est sacramento, ubi, nomine Domini invocato, tactis sacrosanctis reliquiis, coram Christo et ecclesia ad fidei confirmationem iurator volens se terribiliter obligare non formidat?

a) violenter 2. b) legitime 1. c) angeli 2. d) et 2. e) deest 2. f) et add. 2. 40
g) properabant 2. h) vere 2. i) loquuntur 1. k) sanctum ducentes 2. l) venerit 1. m) d. h. 2.
n) habet 1. o) dixeris ei 2. p) facitis 2. q) contorserit 2. r) vos c. vel pr. vel contendere
ass. 2. s) v. a. 2. t) qualis add. 2. u) m. d. 2? v) quique 2. w) illis 2. x) vel 2.
y) fideliter 2. z) pro Chr. christianis 2. a) indifferenter a. precipare prodeoque ut 2. — o. ind. 2.
b) per D. des. Aug. c) deest A. d) sic A; nominatis 2. e) qui tot 2. f) Deum A. g) dei 2. 45
h) si A. i) et putas quia non r. A. k) feritur A. l) omnis qui 2. m) habet 2. n) conscientiae suae A. o) excrucians 2. p) quod 2.

1) Sermo 180, Opera V, col. 862. 2) Ibid. col. 863.

elucet, nullam se in disputando^a operam aiunt velle insumere; quomodo haec^b non pontificali, non apostolicae, sed christianae perfectioni^c convenient^d, prudenti intellectori^e iudicandum relinquere.

8. Illud sane, quod de aeclesiasticis ventilatur^f beneficiis ab omni secularium
 5 iure perpetua^g emunitate^h asserendis, de episcopis quoqueⁱ manu principis in episco-
 patum^k minime introducendis, etsi pro rei novitate primo sui aspectu^l offensionem^m
 generat, aliquamⁿ tamen speciem rationis exhibet, si non res^o vel tali tempore mota
 vel tali^p impetu properata vel tali foret contentione agitata. Quis enim non videat,
 non ex religionis zelo, sed ex principis odio haec actitari, cum personis per sacram
 10 Rodulfi^q* dexteram non introductis, sed subintroductis, benedictiones non^r negentur,
 pallia domum transmittantur; cum his, qui sub aliis regibus degunt^s, mitius agatur,
 nostris autem episcopis, archiepiscopis legitime electis^t, communi assensu receptis,
 laica etiam^u communio interdicatur; et in nulla deprehensi^v culpa, Heinrico^w solo
 quia fidem tenent et periurare timent, reprobi iudicentur. Hinc est, quod a principio
 15 huius motus pro pace aeclesiae nihil omittentes omnia experti sunt nec quicquam^x
 profecerunt. Hinc est^y, quod tota subiectione pedibus eius se substernentes^z, quicquid
 iuberetur latari, conditiones^a pacis quesierunt nec obtinuerunt. Legatos eius quasi
 angelos Dei^p viderunt, servierunt usque ad indigna toleranda^a, pacis et publicae
 quietis desiderio se illis summiserunt. Quod cum nihil procederet, viri dignitate clari,
 20 scientia prompti, moribus compositi, ut nihil intemptatum relinquerent^b, supplices lega-
 tiones Romam iterum perferendas susceperunt^c. Quo venientes, nova quadam^e et in-
 usitata Romani^d pontificis humanitate, cum tanta sunt karitate suscepti, ut a conspectu^e
 et colloquio prohiberentur, conviciis turpibus scurrarum^f et parasitorum agitentur,
 minis terribilibus sicariorum premerentur. Concilium querentes theatrum offenderunt^g;
 25 canones, quibus causam suam regulariter^h tuerentur, postulantes, nisi placita loquerentur,
 gladios sibi paratos multis minitantibus audierunt. Beato Petro propitio, multis et
 magnis periculis evasis, domum reversi, nisiⁱ contumelias et terrores nihil reportaverunt.
 Atqui^k longe aliud merebantur^l vel Bremensis archiepiscopi^m gravitas et non mediocris
 in legeⁿ Domini scientia vel dignitas Babenbergensis^o episcopi^p vel claritas et mode-
 30 stia domni Burchardi^q archidiaconi, qui etsi episcopus non erat, tamen, ut verbis utamur
 beati Ieronimi^r, minus est^s episcopum esse quam mereri. Sane, ut ad propositum
 revertamur, consuetudo ista^t a sanctis patribus in nostra^u tempora permanavit, longa
 iam aetate senuit, sub lege recepta, sub gratia roborata, longa status sui diuturnitate
 invaluit. Quod plane ita esse inveniet, qui scripturas canonicas revolvere et eis inten-
 35 dere voluerit. Ut enim de multis aliqua attingamus, si pontificatus et^v sacerdotia regia
 potestas locare^w non soleret^x, nequaquam reges Israel sacerdotes Domini eiecisse et

*) vel Herimanni *add.* 1.

- a) o. in d. 2. b) hoc 2. c) perfectionis 2. d) convenienter 2. e) intellectu 2.
 f) ventilant 2. g) perpetuo 2. h) commun. 2. i) quaeque 2. k) episcopium 2. l) aspectu 1.
 40 m) confensionem 2. n) aliqui tantum sp. 2. o) re 1. p) *deest* 2. q) Rudolphi 2. r) *deest* 1.
 s) dirigunt mitis a. 2. t) *cl.* 1. u) eam 2. v) deprehendi 2. w) hoc 2. x) quicquid 2.
 y) sustinentes 2. z) p. c. 2. a) p. toller. 2. b) dimitterent 2. c) quedam 2. d) novitate 1.
 e) coll. et con. 2. f) scurrarum 2. g) offenderent 1. h) regularenter 2. i) nichil n. c. et
 t. r. 2. k) Adqui 2. l) merebant 1. m) D. l. 2. n) Babenb. 2. o) B. 2. p) Iher. 2.
 45 q) tibi esse ep. 2. r) t. n. 2. s) *deest* 2. t) loquare 2. u) solemus nequaquam 2.

1) *De legatione dicitur, quam a. 1080. Mart. Henricus rex ad causam suam contra Rudol-
 fum agendam Romam misit. Cf. Bertholdi Chr., SS. V, p. 326.* 2) *Liemari.* 3) *Roberti.*
 4) *Ius investiturae.*

Libelli de lite. I.

alios eiectorum^a loco substituisse^b scriptura canonica commemoraret^c. Si ad regiae dignitatis arbitrium huiusmodi honores distribui^d viri^e gloriosi, per quos salus facta est in Israel, Machabeos dico, religionis suae maculam esse^f sensissent^g, nequaquam^h abⁱ alienigenis^k regibus, ab impiis hominibus, a legis divinae conculcatoribus summum sacerdotium accipere adquevissent. Verba sunt Alexandri ad Ionathan^l: *Et nunc con-* 5
 1. Mach. 10, 20.
 1b. 14, 38. *stituimus te hodie sacerdotem gentis tuae summum.* Et de Symone: *Rex, inquit, De-*
metrius statuit illi summum^m sacerdotium. Haec eadem consuetudo si ab his quae in aeclesia sunt institutisⁿ abhorreret^o, nequaquam^h Braulio episcopus Ysidoro episcopo mandata ad regem de hac re perferenda^p inter caetera, quae precatur, iniungeret: *Speciali^q,* 10
inquit^r, gratia fretus, speciali domino, in quo vires sanctae Dei^m aeclesiae consistunt^r, 10
suggero, ut, quia Eusebius metropolitanus vester decessit^s, habeas^t misericordiae curam
et hoc filio tuo, domino nostro, suggeras, ut illum illi loco preficiat^u, cuius doctrinae
sanctitas caeteris^v sit vitae forma. Ysidorus ad eundem rescribens inter caetera hoc^w
 quoque adiungit^x: *De constituendo autem episcopo Tarracunensi^x non eam, quam petitis,*
sensi sententiam regis; sed tamen et ipsi adhuc, ubi certius^y convertat animum, manet 15
incertum. Ut autem ad Romanos, si ita vultis, pontifices veniamus, quid beatus quo-
 que^z papa Gregorius^a inde senserit, audiamus. Theoctistae^b sorori imperatoris scribens^s
 et de sua valde promotione ingemiscens, conquestiones^c suas hoc tandem fine con-
 cludit: *Ecce serenissimus dominus imperator fieri simiam leonem iussit. Et quidem*
pro iussione illius^d vocari leo potest, fieri^e autem leo non potest. Unde necesse est, ut 20
omnes negligentias^f et culpas meas non mihi, sed suae pietati deputet, qui virtutis
ministerium infirmo commisit. Qui autem caetera quaeque^g in Registro eius^h scripta
 attente releget, multa alia^s ad hanc rem pertinentia sententiae illius^d testimonia ibidem
 invenire facile habet. Libellus quoque, qui Actus Romanorumⁱ pontificum inscribitur,
 non tantum imperatoribus, sed et regibus, tyrannis quoque haec^k eadem licuisse non 25
 uno in loco significare videtur. Quae cum ita sint, rem diligenter intuentibus valde
 videtur incongruum, rem hucusque tam^l licitam abrogari debere tanta^m propterantia,
 ut ante eius audiretur excommunicatio quam interdictum.

9. His ergo^s et longe pluribus contra superiora capitula agentes rationibus, ad unum non verbis respondent, sed lacrimis, non rationibus agunt, sed suspiriis; ubi, utⁿ 30
 verum vobis^s fatear, nos omnes vestrae^o quoque partis erubescimus, quia nos quoque rei atrocitate attoniti^p pestiferum illud factum, si ita est, cum illis improbamus, execramus et horremus. Id autem est, quod vestro vel precepto^q vel monitu vel assensu in partibus Italiae veneranda^r mysteria post sanctificationem nescio a quo mortis filio^t referuntur effusa, non effusa, sed et^s proiecta, non proiecta, sed et pedibus conculcata; 35
 quod aqua verbo et spiritu animabus^s regenerandis solemniter preparata pede pro-
 tento vestra iussione, sicut hoc^t eius qui idem ausus est iactabunda assertionem ipsi agnovimus^u, ad indignam Spiritus sanctificantis iniuriam in caenum est vase evoluto

a) eiectio 2. b) substituisse 2. c) commonet 2. d) non possent *add. ed.* e) uti 2.
 f) *deest* 1; cf. *Manegold. c. 55.* g) sensisset 2. h) nequaquam 2. i) *deest* 2. k) alienis 2. 40
 l) Ionatham 2. m) *deest* 1. n) constitis 2. o) adhorr. 2. p) prefer. 2. q) spirituali 2.
 r) insistunt 2. s) desc. 2. t) habens 2. u) prof. 2. v) ecclesiis 1. w) hec 2. x) Tar-
 natun. 1. y) certis 2. z) b. p. G. i. quoque s. 2. a) G. 2. b) Theot. 2. c) c. s. *des.* 2.
 d) illis 2. e) f. — potest *des.* 2. f) culpas hac neglig. 2. g) *deest* 1. h) cuius 2. i) p. R. 2.
 k) hoc idem 2. l) in 2. m) *haec vox supplenda videtur; deest* 1. 2. n) et — fateor 2. 45
 o) q. v. 2? p) aton. 2. q) vel motu vel pr. vel a. 2. r) venerando mysterio 2. s) *deest* 2.
 t) s. eius qui h. a. est 2. u) cogn. 2.

1) *Isidori opp. ed. Arevalus VI, p. 580.* 2) *Ibid. p. 581.* 3) *Epist. I, 5, p. 6 ed. Ewald; Jaffé nr. 1071.* 4) *De Herlembaldo capitaneo Mediolanensi loquitur. Cf. Arnulfi Gesta archiep. Mediolan. IV, c. 6. ad a. 1074, SS. VIII, p. 27.* 50

dispersa. Ad huius itaque rei auditum continent aures suas, pectora tundunt, oculos summittunt, mutuis^a in se defixis optutibus capita concutiunt et post longa doloris silentia ad Deum se^b in haec conquestionis verba recipiunt: *Magnum nomen tuum in gentibus, Domine exercituum; et sacerdotes polluerunt illud in eo, quod dicunt: Mensa Domini contaminata est, et quod superponitur, contemptibile.* *Cognovimus, Domine, impietates nostras; ne des^c nos in opprobrium propter nomen tuum neque facias nobis contumeliam.* *Require ipse oves tuas; pasce populum tuum, gregem hereditatis tuae.* *Domine Deus noster, possederunt nos domini absque^d te; tantum recordemur in te nominis tui.*

Mal. 1, 11. 12.

1er. 14, 20. 21.

Ezech.

34, 11.

Mich. 7, 14.

Is. 26, 13.

10 Haec ea^e, qua vobis directa sunt, karitate suscipiens^f sanctitas vestra sollicitudinis meae obsequium longe optabili premio poterit remunerare, si de his omnibus, quibus me enecant, objectionibus congrua ratione refellendis, certa auctoritate evacuandis parvitatem meam obnixe id^g deprecantem dignabitur instruere. Bene vobis sit semper, domine et vere beatissime papa.

15 EXPLICIT^h EPISTOLA THEODRICI EPISCOPI EDITA EX PERSONA
IPSIUS A GUENRICO SCOLASTICO TREVIRENSI.

a) inviti 2. b) deest 1. — se nichil c. 2. c) nos des 2. d) abs 2. e) aqua nobis 2.
f) sanct. v. susc. 2. g) ad 2. h) sequentia des. 2.

MANEGOLDI

AD GEBEHARDUM LIBER.

EDIDIT

KUNO FRANCKE.

Postquam de Manegoldi vita et scriptis W. de Giesebrecht ita disseruit¹, ut 5
paene nihil relinqueret dubii, mihi nihil aliud restare videtur, quam ut ea, quae ex
diversis diversorum relationibus summa sagacitate enucleavit ille, paucis complectar.

Manegoldus igitur sive Manegaldus², non confundendus cum illustri illo Mane-
goldo, qui circa a. 1070. in Galliis doctrina floruit, circa a. 1060. natus est. Adole-
scens conventum Lutinbach³ ingressus, mox litterarum scientia et ferventissimo, quo 10
Gregorianorum partes amplectebatur, studio inter sodales excelluisse et singulari Har-
manni praepositi familiaritate usus esse videtur⁴. Monasterio ab Heinricianae partis
fautoribus destructo, cum suis, modo in propinquis silvis latitando, modo ad vicina
claustra devertendo, primum vagam incertamque egit vitam⁵, circa a. 1086. vero Alsatia
relicta in Bavariam se contulit ibique decanus monasterii Raitenbuch electus est⁶. 15
Iterum in Alsatiam redux, a. 1090. militem quendam, Burchardum de Gebersweiler,
in monasterio Marbach prope Colmariam fundando adiuvit⁷, cuius congregationis et
ipse particeps factus est. Bernoldo auctore⁸ eo tempore aecclesiasticam religionem,
iam dudum in illis partibus extinctam, mirabiliter reaccendit.

Nam ab Urbano papa poenitentiarius constitutus tanto fervore causam eius egit, 20
ut nobiliores certe homines paene omnes ad strictioris disciplinae regulam reduceret et
clericos adversae factionis omni auctoritate privaret. Quibus rebus papae acceptis-
simus factus, cum a. 1096. eum Turonis commorantem, ut monasterium confirmet, peti-
turus adiret, benigne ab eo receptus⁹ et ipse monasterii sui primus praepositus
confirmatus est¹⁰. Ceterum etiam odium adversariorum non parvum eum incur- 25

1) 'SB. der Münch. Akad.' 1868. p. 297 sqq. 2) Ita audit in libello contra Wolfel-
mum. 3) Sive Liutenbach (Bernoldus, SS. V, p. 459), Lutenbac (contra Wolfelmum praef.);
Lautenbach prope Gebweiler. 4) Ad Gebch. praef. 5) Ibid. 6) Gerhoh de differ. cleric.,
Pez, Thes. anecd. II, 2, p. 491. 7) Ann. Argentin. a. 1090, SS. XVII, p. 88. Bernoldus
l. c. rem sub a. 1094. commemorat neque tamen accurate tempus circumscribit. 8) L. c. p. 461. 30
9) Etiam de lite quadam inter monachos Schafhusenses et Raitenbuchenses componenda papa cum
eo egit; Pez l. c. VI, 1, p. 297. 10) In ipsa bulla ad confirmationem monasterii Marbach 9. Kal.
Apr. a. 1096. Turonis data (Gall. christ. V, Instr. col. 474; Jaffé 5629) Manegoldus iam praepositus
vocatur. Quando autem electus sit, non satis constat. Antea aut Raitenbuchensem aut Marba-
censem scholam rexisse videtur, cuius magisterii titulus ei etiam postea adhaerebat. Urbanus in 35

risse¹ (*Bernoldus l. c.*), non est quod miremur; quid vero ipsi Heinrico regi occasionem praeberit, ut eum custodiae manciparet, ignoramus. Certe magnam anni 1098. partem in carcere detentus est². De reliqua Manegoldi vita nihil compertum habemus, nisi quod a. 1103. praeposituram monasterii Marbacensis iam obtinebat³. Mortuus est
 5 9. Kal. Iun. anni incerti.

Haec omnia tam plana sunt et dubitatione exempta, ut vix quemquam aliter de iis sentire existimem. Una est res, in qua ut Giesebrechtii iudicium sequar, facere non possum. Scripta enim Manegoldi adhuc exstant duo: ad Gebehardum liber, quo Wenrici Trevirensis epistolam impugnans Heinricianos et Heinricum ipsum profusis-
 10 simis conviciis et opprobriis obruit, et contra Wolfelmum Coloniensem⁴ libellus, quo doctrinas philosophorum antiquorum in multis a recta fide discrepare ostendit, nonnulla de sui temporis controversiis addens. Priorem illum librum ante Gregorii VII. mortem conscriptum esse, non paucis probatur locis, in quibus aperte de eo etiamnunc vivente loquitur auctor⁵. Ista vero contra Wolfelmum disputatio minime dubium est,
 15 quin Gregorio iam defuncto sit exarata, cum mors illius expressis verbis in ea indicetur⁶. Iam vero, quod permirum videtur, in hac eadem disputatione Manegoldus de Wenrici tractatu verba faciens addit⁷: cui velocius respondere deliberamus; quibus verbis demonstratur, eum tunc temporis librum ad Gebehardum nondum edidisse. Giesebrecht hanc difficultatem ita expediendam esse censuit, ut pro deliberamus legeretur deliberavi-
 20 mus⁸. Quam coniecturam P. Ewald merito reiecit⁹, observans, cur tandem Manegoldus, si opus illud iam confectum fuerit, tam mire de conficiendi consilio locutus sit. Et profecto, ne potuisse quidem ita scribere Manegoldum ex toto illo, de quo agitur, capite mihi persuasum habeo. Audierat enim vel legerat Wolfhelmus iste quaedam de Wenrici tractatu, quae eum tanta admiratione implerent, ut laudes eius efferret apud Mane-
 25 goldum. Quem, si suum contra Wenricum librum iam edidisset, num ita responsurum fuisse putabimus: Illud vero praetermittendum nobis nulla ratione visum est, quod malignitas vestra confinxit de epistola quadam ad corrumpendos minus intelligentes in eundem sanctum Gregorium composita iniuncta fertur esse huius negotii cura cuidam homini grammatico Wirrico Treverensi magistro, qui fraudulentis
 30 verbis auget dolorem sancti (Gregorii). . . . Ille vero gaudens suscepit operam atque fecit epistolam contumeliis sanctae ecclesiae redundantem, cui velocius respondere deliberavimus? Nonne ita potius scripsisset: 'De Wenrici epistola quod confingis, quid? librum meum non legisti, quo falsissimas illius opiniones prorsus refelli atque redargui'? Hoc igitur si constat, Manegoldum Wenrico non-
 35 dum respondisse, cum ad Wolfelmum scriberet, etiam illud concedamus necesse est, librum illum coeptum quidem esse ante Gregorii mortem, publici iuris factum Gregorio

epistola ap. *Pez l. c.*: per filium nostrum Manegoldum magistrum scholarum . . audieramus; cf. *Ann. Marbacenses a. 1098, SS. XVII, p. 158.* 1) *De Hugone orthodoxo, cuius contra Manegoldum versus in appendice edemus, cf. quae infra in praefatione ad Benonis cardinaliumque*
 40 *schismaticorum epistolas disserui.* 2) *Bernoldus p. 466.* 3) *Jaffé, Reg. nr. 5949.* 4) *Abbatem Brumvillarensis (1065—1091).* 5) *C. 34, f. 65: hominem scolestissimum papa incolumi et inconsulto non solum subrogare contendunt, sed ad effundendum eius sanguinem omni absque formidine . . . prorumpunt. C. 68, f. 93: bonum Christi in nostro apostolico odorem in fetorem conentur vertere . . . rabiem plebium contra illum amare. C. 75, f. 100'.*
 45 *c. 76, f. 101. 101': noster apostolicus.* 6) *C. 24, infra p. 308: Gregorius . . . protectus in tabernaculo eius [Dei] a contradictione linguarum vestrarum perfruitur decore domus Dei . . . et ecce vivit . . . locum habitationis gloriae Dei adeptus.* 7) *Ibid.* 8) *Quod eo facilius fieri posse putavit, quia errorem tantum typographi subesse credebat. Sed in ipso codice deliberamus haberi, collatione, quam b. m. I. Heller fecit, ostenditur.* 9) *'Forschungen' XVI,*
 50 *p. 384.*

mortuo¹. Id quod idem Ewald rectissime coniecit; addens non mirum videri, quod tam diuturno tempore in opere illo versatus sit Manegoldus, quia eo ipso tempore, monasterio destructo, multis molestiis et malis circumventus esset. Quod autem Gregorii mortis in illo libro nulla fit mentio, ita explicari potest, Manegoldum ea de re certiore factum fuisse, cum tractatu contra Wolfhelmum scribendo occupatus esset, in hunc igitur 5 omnem dolorem animique commotionem transfudisse, in altero nihil mutare voluisse².

Cum Wenrici epistolam a. 1080/81. editam esse supra³ probaverimus; Gregorius papa 8. Kal. Iun. a. 1085. mortuus sit; Manegoldi contra Wenricum liber intra hos terminos compositus, editus esse videtur post a. 1085. medium.

Damus hic integrum librum, descriptum ex codice membran. bibliothecae Carls- 10 ruhensis nr. 93.⁴ Constat hic 106 foliis, quorum 4½ ultima decisa sunt. Quem saec. XII med. scriptum esse Giesebrecht putavit. Et apographum quidem hunc esse multa ostendunt menda, quae librario tantum crimini dare possumus⁵; sed apographum, puto, ex Manegoldi schedis ab ipsius auctoris scriba confectum et ab ipso postea correctum et auctum. Neque enim solum per totum opus nonnullae emendationes 15 factae sunt, sed compluribus locis etiam schedulae annexae, in quibus auctor quae addenda videbantur supplevit. Huc accedit, quod in interiore tegumenti parte picturam videmus agglutinatam, in qua archiepiscopus quidam Gebehardus inscriptus librum recipit a clerico inferioris ordinis, qui Manegoldus denotatur; sub quibus eadem manu scriptum est Liber Manegoldi de Lutinbach. 20

De ipso libro perpauca addenda videntur. Dedicatus est Gebehardo archiepiscopo Salisburgensi, quo nequaquam dignus fuit. Nam turbulento ore prorumpere, detrectare, conviciari, calumniari: haec sunt arma eius; regem depellendum, regis sequaces ut haereticos necandos esse: haec doctrina. Neque in toto usquam opere aequitatis iudicium agnoscas. Rerum divisio distorta est et molesta; sermo profusus 25 et turgidus. Ceterum in Sallustio, Cicerone, Lucano, Boethio, Augustino, Hieronymo, Gregorio, Beda, Hincmaro, aliis scriptoribus haud parum versatus fuit, quos tamen nonnunquam falsissime citat⁶. Rerum gestarum memoriam potissimum ex Eusebii historia ecclesiastica, Cassiodori historia tripertita, Iohanne diacono, Reginone sumpsit. Inter sui aevi scriptores Petrum Damiani, Gregorii epistolas, Bernoldi scripta adhibuit et 30 exscripsit. Ceterum multa canonum decreta ex sui temporis collectione quadam hausisse videtur, quae cuiusnam fuerit auctoris ea, quam in hoc genere dolemus, editionum penuria investigare non potuimus. Nam modo cum Burchardo, modo cum Anselmo, modo cum Ivone, modo cum his omnibus convenit.

Praemisimus vero pauca ex libro ad Wolfelmum excerpta, in quibus collatione 35 codicis Mediolanensis bibl. Ambrosianae N 118 super., membr. 4°, saec. XI—XII, quam b. m. I. Heller instituit, usi sumus. Quem quidem librum ex eodem codice edidit Ant. Muratorius, *Anecdota Latina* IV, p. 163 sqq.; 'Opere' (Arezzo 1770) XI, 2, p. 102—136. K. Francke.

1) Huic opinioni nec ea ob stare videntur, quae apud Gerhohum l. c. leguntur: (liber Mane- 40 goldi) licet in defensione septimi Gregorii fuerit compositus, tamen ab ipso non creditur adprobatus. Nam Gerhoh ipse haec ex vago rumore hausta esse indicat.

2) Quamquam ne id quidem improbabile videtur, eum in fine libri nunc deperdito mortem papae commemorasse.

3) P. 284. 4) Praefationis maximam partem descripsit ipse W. de Giesebrecht; titulos, aliam praefationis partem, c. 8. 10. 11. 14. 15. 29. 30. 47. 48. 50—52. b. m. H. Pabst; cetera ego. 45

5) Ut duas tantum proponam, f. 10. tēpt scriptum est pro ineptiis, f. 18', p. 329 ex nihil secus estimarent repetitum securi extitissent. [Si ex orthographia quam dicimus de scripturae tempore iudicare licet, codicem sane multo post Manegoldi aetatem scriptum esse conicies. H.-E.]

6) C. 53, f. 81. ex Augustini ficticio quodam libro nonnulla citat, quae partim ex Leone, partim ex Hieronymo desumpta sunt. 50

ebhardo

Arctis syon speculatori uigilantissimo nec
non animal ante & retro oculato Manegoldus.
ille uermis & non homo quicquid super ge
mensq; peccatoris deuocio. uid ignotus
ignotus tantillus tantu rusticus urbanum.
lucris inquietare audeo. n̄ temeritatis in
gerit p̄sumcio. s; uir audax aplurimus re
ip̄sa. p̄ numero exptis lenitatis impat mansuetudo. At
quia ut ait pat̄ agustinus nō in facie corporali nobis int̄
mat̄ cuiq; noticia. s; t̄ ad cognitionē nobis patet quando
mores ei & uita n̄ latet alioquin nec se ipsū nosse quisquā
potē. q̄ uidere faciē suā n̄ potē nobisq; nichilomin⁹ uir cō
stancie discretionis & sapiē. n̄ pauca docum̄ta & exempla
q̄b̄ ubi & undiq; uernat ecclia. urām incognitā cognitā

Benitho Codex Monacensis Lat. nr. 618. f. 24.

gentib; ab ecclia iā diu fuit sequestrat⁹. s; rex in pontifico?
7 huc suadente diomsio placemino ep̄o ore p̄p̄o iurauit ab
eo coronā impiale suscepit. Ed plura. s; om̄i m̄te occu
s. ut n̄ respicerent faciē ur̄e. 7 q̄. p̄ul. a romana urbe castra
metati erant. Indolor⁹. s; q̄ ibi aderant. p̄seudo p̄p̄um ado
rauit. p̄n. s; q̄. adorauit. am̄t. ecclie. s; in longe cecidit. lele
brata. q̄. calit. ap̄lō. p̄ncipū festiuitate rex t̄m̄ pontificis
auet benedictionē remeāt ad p̄p̄a. b̄n̄t. 7 cū s; cōp̄l̄cib; pa
palia scēi deferent indumta m̄v italia. s; q̄. c̄ilia d̄m̄ aby
sus multa inestabili di p̄ndencia n̄ flagella d̄m̄ sedm̄ q̄ me
rit erat suscep̄ henric⁹. successū. q̄ mirabilē addere neq̄t
sue supbia. s; n̄ longo p̄p̄r̄ m̄v saxoniā. impotentatū mag
no. manu robusta. sui exaduso occurrit. R. iacerrimo bello
cōmisso henric⁹ t̄p̄t̄ t̄ga utro inq; p̄lio uictor. R. occubuit
n̄ sic solent mori ignaui mortuus ē Rudolf⁹ n̄ fugiens t
latibula gentis occis. s; sup̄ strage inimic⁹. 7 sup̄ ead. aucta
mortu⁹. plagat⁹. asur inuent⁹. elus⁹. mor⁹ henrico p̄viii.
dies inq; castro latuit. 7 defuga cogitata nunciata ē. q̄
max. extollens cornu suū. 7 loq̄ns ad d̄m̄ iniquitatē. n̄ re
cognoscent sathane calliditate. credidit dō suū placuisse
peccat⁹. p̄p̄a. eos v̄ die. p̄q̄. hec gesta. s; cū fili cū cretatu excellen
tissime. in pugna. uictoria obtinuit. Hic elat⁹ successib;
derepente italia m̄v. p̄p̄a. ducen. s; b̄n̄t. romā. t̄m̄.

24

bellū m̄t. h̄t.
nd. 7 Rudolf⁹.

Lat. II. ad pag. 30. 2.

MAGISTRI^a MANEGALDI CONTRA WOLFELMUM COLONIENSEM.

Cum nuper in hortis Lutenbac conveniremus, et more scolarium de scripturis, quae tunc inter manus erant, sermo mihi contra te oriretur, multa oratione decursa, in hoc quasi quendam nodum incidimus et trahere cepimus contentionis funem, ut tu
 5 pauca, quae tibi displicerent, philosophos atque Macrobius de somnio Scipionis, de quo tunc verbum erat, dixisse contenderes, ego econtra plurima fidei et saluti nostrae contraria in ipsis me invenisse assererem. Ac^b eo usque cursus verborum prolapsus est, ut facile patere posset, aut te parum divinis litteris eruditum innata feritate et studio contradicendi, quae nescires, velle defendere aut, si ita sentires, ut dicebas, plane
 10 a rationibus sinceræ fidei^c deviasse. Et quia contingere solet, quosdam strepitum verborum et superficiem narrationis attendere, non expendere sensum mentemque scribentis, velut qui sine gustu et odoratu radicem quidem terunt^d, sed vim saporis et odoris, sensu perduto, non discernunt, quosdam vero per orationum sonum sensuum secreta rimari — et sicut frigida exterius seponunt a calidis, ita interius bona secer-
 15 nunt a malis, quae tanto validius reprobant, quanto in bonis fuerint delectati — ideo accessi propius et per te ipsum cognovi morbum tuum, obtestans, utrum ita tibi in perceptione illarum sententiarum adquiesceres, ut eas credentibus non intelligeres esse dampnosas. Hic satis temerarie respondens subiecisti nescire te quicquam in eis, quod multum tuus animus aspernaretur. Itaque multis a te conviciis lacessitus furibundum
 20 minantemque reliqui. Propono ergo aliquid inde ad te scribere, ut in eorum libris et sensibus, de quorum errore dissimulas, manifeste cognoscas hereticam pravitatem^e contineri. Simul etiam arbitratus sum de domno papa G[regorio], quem polluto ore laceras, aliquid adnectendum^f, ut recogites, quia amplioris peccati causa solet esse prece-
 dens peccatum.

CAPITULACIO SEQUENCIUM.

- 25 I. Quod non omnes philosophorum sententiae abiciende sint, sed ille, in quibus decepti sunt et decipiunt; et de Phitagorae sententia de anima valde detestanda.
 II. De Platone et eius involucris, quibus ostendit, ex quibus constet anima, et quod indistanter penetret corpus.
 30 III. De diversis sententiis philosophorum de anima.
 IIII. Quod in mensurando solem et lunam et habitabilibus maculis decepti sint; et si quis inde Macrobio crediderit, in fide facile periclitetur.
 V. Quod secundum apostolum talia reprobanda^g sint et ad sobrietatem christianae regulæ resecanda.
 35 VI. De non sana eorum confessione, et de casu Origenis, qui se nimis eorum dogmatibus affecit.
 VII. De sancto Spiritu et eius sana et moderata doctrina, quod superbos deserat et immundo spiritui dissecandos permittat.
 VIII. Quod philosophi patriarcharum benedictionibus privati nihil digne de trini-
 40 tatis misterio sentire meruerint.
 VIIII. Quod a spiritu maligno talia orta sint, et divisionis auctor idolatriam multis argumentis texuerit.
 X. Quod ipsi sint Egiptii a nobis depredandi, et quod nobis eloquiorum thesauros et ornatus paraverint.
 45 XI. De Deo, quem habemus loquendi materiam^h, et de recta confessione et creatione angelorum et hominum, circa quorum casum sententia Domini misericorditer temperata sit.

a) titulus minio scr., cruce † apposita. b) superscr. c. c) fidī c. d) ter c.; rerum Mur.
 e) in ras. c. f) adnectendam corr. adnectendum c. g) probanda c. h) e corr. c.

XII. De preceptis obediendi, quibus homo reparatur contemptor mandati, quae reparatio multis modis designata sit, ita^a ut casus priorum patrum ad designandam magnitudinem gratiae permissi sint, sicut David, de cuius genere actor^b veniae natus est.

XIII. De prophetis duos adventus preidentibus ac desiderantibus.

XIIII. Quod, ordinatis quae oportuit, Deus de virgine natus sit, destructa philosophorum consequentia.

XV. Quo proventu natus sit.

XVI. Quod eo nato^c omnis veritas scripturarum ab eodem aperta sit, et de suscitatione animarum et doctrina humilitatis.

XVII. De simplicitate Petri apostoli et merito fidei suae.

XVIII. De duobus sacramentis regenerationis et refectionis ante passionem in coena institutis.

XVIII. Quod in cruce Iesu Christi sit remissio peccatorum et redemptio omnium, etiam^d priorum sanctorum.

XX. De gloria resurrectionis, et quod discipuli non ad philosophandum, sed ad vitam aeternam annunciandam vocentur.

XXI. De adventu Spiritus, et quid in eis effecerit, et quod in presentibus non sit perfectio, sed incoatio beatitudinis.

XXII. Quod breviter de istis dictum sit, ut ostendatur, quantum periculum sit ad-
quiescere illorum scriptis, qui nichil de corporum resurrectione noverunt, et quod eorum diffinitio destructa sit; et hoc spiritus carni subditus non capit.

XXIII. Quod Theuthonici quidam ab obedientia et unitate Romanae ecclesiae exciderint, dicentes se non habere pontificem nisi cesarem.

XXIII. De epistola ab eis contra sanctum papam Gregorium facta, et quod ei
epistolae per gratiam Dei respondendum sit.

XXII. Breviter longam seriem operum Dei attigimus et subiecimus conspectui tuo ecclesiae status, ut exinde iudicares, quam inconvenientes in plerisque et dissonae sint caelestis institutio et humanorum versuciae figmentorum. Quamvis enim in morali discretionem, praeter ea quae ad fidem cuncta sanctificantem pertinent, in pluribus philosophicae rationes a catholico sensu non discrepent, sicut in descriptione virtutum, quas politicas, purgatorias et purgatas appellant, et aliis multis, ex quibus ecclesiastici rectores et gubernatores divinae rei publicae quaedam sumpserunt, tamen, cum ad corporum nostrorum disputationem ventum est, miserabiliter desipuerunt, statuentes sibi perniciosas sententias, quae veniunt contra resurrectionis misterium, circa quod maxime
divitiae bonitatis et humiliationis Dei versantur, quod nimirum nec natura, duce comprehendere nec inspirante Deo cognoscere meruerunt. Corpus namque ex elementis compactum arbitantes, quod ipsius ponderosum erat opinabantur in terra inevitabili necessitate redire, ut, spiritu ad stellam comparem redeunte, singula, ex quibus concretum corpus constiterat, in matrices essentias retexerentur; unde nihil aliud corpus quam
carcerem et sepulcrum poenitentis animae estimabant. Proinde quicumque illarum scripturarum sensibus sicut veris adqueverit, quae reparationem corporum in aeternam vitam impossibilem esse contendunt, tanquam verius reputans quod ab ethnicis sancitum sit, omnia scilicet pondera suo nutu in terram ferri, iste absque dubio hostis est sui ipsius et ingratus elementorum auctori, qui omnia quaecunque voluit fecit, cui pro certo
tam facile est unum in supremo locare, quam facile fuit in prima creatione compugnans chaos elementaria distinctione stabilire. Et in hoc, ut opinor, mecum convenis, quod omnia quae vult possit Deus. Sed fortassis inquires: licet cuncta faciat quaecunque velit nec aliud faciat et aliud velit, sed ea etiam velit quae facit, quia voluntatem eius

a) superscr. c. b) ita c.; i. e. auctor. c) natu c. d) ei c.

nemo compellit, philosophanti tamen in dubio manet, utrum ipse voluerit, quod eum voluisse et fecisse beata simplicitas fidelium credit. Hic quaestionis nodus, sicut non credenti difficilis, ita facilis est credenti et, quantum in homine est, ut existimo, insolubilis, nisi adsit clavis David, *quae claudit, et nemo aperit, aperit, et nemo claudit.* cf. Apoc. 3, 7.

5 Nobis autem hoc solutum est in fidei Habraam, in cuius semine etiam credens philosophus benedicitur, in columna nubis et ignis tempore Moysi, in divisione maris Rubri et ceteris a nobis superius breviter comprehensis, in quibus consuetudo naturae totiens victa est, ut iam ipsa de se natura parum confidere possit. Ad ultimum natus est homo Deus de perpetua virgine, idemque homo sepultus resuscitatus est in aeternum cum

10 vero corpore, qui prius in argumentum virtutis suae foetidum cadaver Lazari veraciter restituerat mortali vitae. Mentitur ergo philosophus enuncians omnem hominem esse animal rationale mortale, quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Ac per hoc quidam homo factus est animal immortale, qui salutare dogma imitatoribus suis confert et in disputando adiuvat, quatinus diabolo, qui

15 extinguit fidei est, et membris eius viriliter resistentes credant et clament velociter futurum esse, ut collata homini immortalitate, qua Deus differebat ab eo, removeat mortalitatem, qua homo miser recedebat a Deo, et sic per Christi sapienciam et graciā sub una diffinitione conveniant, quos mortalis philosophus per infatuatam prudenciam transitoria qualitate dividebat. Hoc non percipitur, postquam spiritus subiectus est

20 carni, quoniam, cum caro adversus spiritum concupiscat, si spiritus, abnegatis fructibus suis, qui sunt secundum apostolum Galathas cohortantem, *karitas, gaudium, pax, fides, continencia, castitas* et alia talia, quae cogenti legi non subiacent, sub dominio carnis transierit et turpissimus servus lascivientis dominae pressus imperio sensualitatis iugum portare consueverit, statim longanimitate, qua mansura bona sustinentur, abiecta, impli-

25 catur et confunditur operibus carnis, quae sunt fornicatio, inmundicia, avaricia, quae est idolorum servitus, sub qua idolatria comprehenditur inobedienciae scelus, contentiones etiam et dissensiones, quibus vos operarii carnis maxime totis his temporibus studuistis, qualia qui agunt regnum Dei non consequuntur; sicque privatus gracia Dei, quae est vita aeterna, militat stipendiis peccatorum, quae sunt mortis perpetuae indeficiencia^a tormenta. Sicut enim carnem spiritus magisterio virtutum et sanctorum exercitio morum ad capessendam immortalitatis stolam erudire et promovere debebat, ita caro eundem excaecatam et prefocatum demergit secum ad recipienda premia inferorum. Hinc denique perit fides, quae per dilectionem operatur, firmissimum argumentum

30 futurorum bonorum, et succedit perfidia desperationis creatrix, extinctisque oculis rationis, quibus verum honestum et purum utile discerni solet, vivitur in servitute sensuum, ut appetatur quicquid inhonestum et turpe est, quicquid damnosum ametur, et homo in honorem Dei conditus, iumentis insipientibus similis, redigitur in dedecus bestiale. Sine differencia namque de vitio itur in vitium, ubi etiam peccati causa fit precedens peccatum, et assidua peccandi delectatio reprobum sensum in profundum pertrahit peccatorum, ut iam nulla videatur sibi posse fieri remissio delictorum. Tunc, quod omni

40 victima potius est, obedienciae bonum contemnitur, ubi nimirum, defuncto timore Dei, soli dominanti libidini obeditur. 1. Reg. 15, 22.

XXIII. Confusionis tantae baratrum, nisi maior Dei misericordia perditioni vestrae subvenire dignabitur, vobis et sibi preparasse videntur non qualescunque personae, sed

45 quos archiepiscopos et episcopos appellatis, quorum furor in tantum habundante iniquitate desipuit, ut non dubitarent contempnere salubres ammoniciones et canonica decreta sancti viri, videlicet Gregorii VII. Romanae sedis episcopi, et abrumpere se a visceribus apostolicae ecclesiae, universorum matris. Cum enim ab eodem Gregorio pro suis criminibus canonicis rationibus urgerentur et vel damnati vel metuentes damnari nullum

50 a) indeficia corr. indeficiencia c.

Libelli de lite. I.

sub prudenti et instanter agenti viro impietati suae evadendi aditum cernerent derelinqui, involverunt eadem damnatione regem suum H., quem sicut actorem heresis suae habuerant, ita etiam defensorem haberent. Crevit rabies regni Theuthonici in immensum, et ultra modum peccantes imitatores Iudaicae perfidiae facti estis, dum, obicientibus vobis his qui de parte catholica stabant non sic agendum esse contra magistrum ⁵ tocius ecclesiae, summae sedis episcopum, posthabita tocius divini cultus reverentia ^{cf. Ioh. 19, 15.} sepe clamare non erubuistis: 'Non habemus pontificem nisi cesarem'. Ut tamen corpus sathanae suam integritatem obtineret, petistis virum homicidam donari vobis, Wipertum scilicet exarchiepiscopum Ravennatem, quem pro certis et publicatis sceleribus prius in plenaria synodo, eodem Gregorio presidente, Romana ecclesia condemnaverat¹. Disci- ¹⁰ pulum vero Iesu, qui in hoc se totum impendebat, ut sancta ecclesia ad debitum honorem et necessariae libertatis statum repararetur, quantum in vobis fuit, expellendum et crucifigendum votis et actionibus nefariis postulastis. Verum quia novit Dominus, qui ^{cf. Act. 10, 35.} sunt eius, et in omni gente elegit viros acceptabiles sibi, qui eum timeant et operentur iusticiam, non defuerunt eo tempore viri magni et religiosi, quibus iniquitas tanta non ¹⁵ placuit, hodieque supersunt in eodem regno quam plurimi, qui miserante Deo nondum Baal genua curvaverunt, qui preclaras dignitates pretiosiores quam salutem suam facere ^{cf. Phil. 3, 8.} neglexerunt, sed cuncta quasi stercora reputantes, ut Christum lucrifacerent, ad apostolorum principem et successorem eius Gregorium se pro defensione fidei contulerunt. Contra quem quam impie etiam secundum leges seculi actum sit, tocius quoque gestio- ²⁰ nem negotii, in quo decennio et eo magis in vita sancti papae non sine gravi quassatione sanctae ecclesiae laboratum est, ex hystoria², quae viri in illas partes illustris et asperrime in eadem re pro iusticia fatigati, Salseburgensis archiepiscopi, esse dicitur, manifestius cognoscetur. Ex quo magis mirandum est super impudencia tua et aliorum, qui in causa ecclesiae contra rationes fidei tam frequentes et inanes verborum pugnas ²⁵ facitis, nescientes penitus, quid loquamini vel de quibus affirmetis. Si enim scripturae sacrae, quas duricia vestra intelligere non meretur, minus satisfaciunt vobis et Salva- ^{Matth. 10, 24.} toris verba testantia non esse discipulum super magistrum, Spiritus sancti quoque actoritas³, qua statutum est³, summum pontificem a nemine iudicandum, et preterea concordia decretorum, quae non solum impiis manibus vestris iudicii gladium, quo ³⁰ patriarcham christianitatis iugulare intenditis, extorserunt, sed cervicositatem vestram iugo obedienciae ipsius modis omnibus subdiderunt^b: pudori saltem vestro sufficere poterant discreti viri in circuitu vestro constituti, eruditi in lege Domini, legales quoque principes Deum honorantes, postremo monachi, heremitae, omnium propositorum reli- ³⁵ giosi, scisma vestrum libera detestatione impugnantes. Quod enim canones canonibus ³⁵ obicitis, vecordis impericiae est, presertim ubi res nulla ambiguitate implicita est, quominus, ubi volueritis, vero iudicio demonstretur; uti autem velle viribus, ubi iudicia manifesta sunt, violentorum est et de iusticia desperantium. Ita namque usque in hodiernum diem duae civitates, quarum una est Christi, altera diaboli, a principio ⁴⁰ negotii huius in suis civibus distinctae manserunt, ut nulla fere civitas in tota Latini- ⁴⁰ tate sit, quae non habeat huius causae oppositos defensores⁴, quorum alii cum sanguinario Chain in spicis coram Deo offerunt aristas exacerbationis, alteri cum Abel iusto in simplici agno innocentiam veritatis. Unde est etiam, quod vos ad irritandum Altis- ⁴⁵ simum et augmentum profanationis in sacrificiis vestris pro Wiperto tanquam patre et pontifice animarumstrarum divinam clemenciam imploratis. Nos eundem hominem ⁴⁵

a) *ita c.* b) *rasura septem fere literarum c.*

1) *In synodo Romana a. 1078, Mansi XX, col. 503. Cf. Gebhardum c. 17 (supra p. 269).*

2) *Quae deperdita est.* 3) *Cf. ad Gebhardum c. 7. infra p. 325.* 4) *Cf. Laurentii Gesta episc. Viridun., SS. X, p. 496.*

hereticum, qui vivente patre et domino nostro per cruentam manum facinorosi et excommunicati regis ad obligandas obligationes in peccatis sacratissimam sedem apostolorum usurpare et polluere conatus sit, dampnatissimum execramur. In quo nihil medium est: aut vos, si verum dicimus, tanquam qui perniciosissime diabolum pro Christo colunt, indissimulabili condemnatione teneri, aut nos, si mentimur, intolerabili et nimis odiosa super innocentis preiudicio presumptione seduci. Restat itaque, ut, eo probato quod obicimus, aut furor et indignatio Dei vos perseverantes corripiat, aut misericordia respiciat penitentes. Sed, ut existimamus, nullus vestrum, qui ipsius patrociniū suscepistis, adeo attritae frontis erit, ut quod de invasione dicitur audeat diffiteri, cum universus pene Romanus orbis his veluti diffamatis et publica noticia convictis attestetur. Cum igitur protervitatem vestram in hoc validissime coarctari sentiat, insumitis aliud suffragium evadendi, sicut fures deprehensi, qui pernegant quicquid sibi nociturum previdierint, confingunt autem quicquid putaverint profuturum; mencies illū nunquam fuisse papam, quem sancte et religiose in gremio eiusdem ecclesiae a puero educatum, in tempore necessitatis, quando ingruentibus viciis virum plenum fide et Spiritu sancto ad suscitandos canones oportebat assumi, eadem catholica mater per celebrem electionem eorum omnium, qui pro instantia temporis interesse debuerunt et potuerunt, prefecit sibi rectorem et gubernatorem omnium in Christo regeneratorum. Hunc non solum Gallicanae ecclesiae, sed Theutonicae et Hispanae, postremo Graecae et Latinae sine contradictione cum debita veneratione susceperunt et usque in presentem diem se tantum pontificem habuisse non sine graciā actione reminiscuntur. Talia eos canones docuerunt; hoc Spiritus, qui a Patre procedit, columbae suae, quae sine ruga et macula esse cupit, inviolabiliter servandum mandavit, ut successores illius, qui Bariona, id est filius columbae, a Domino dictus est, summi pontifices haberentur, in quos sicut succedenter eiusdem apostoli semel suscepta potestas transfundebatur, ita honor ecclesiastici culminis et aliorum negotiorum pondera referrentur, nec in dandis iudiciis de apostolica dignitate quicquam adimeret vita inferior succedentis, ubi per catholicam ordinationem adesset et Spiritus sancti gratia et Petri merita presidentis. Utrum autem vos eundem receperitis aliquando summum pontificem, arguit post primam excommunicationem satisfactio regis vestri facta in Italia, quando rerum desperatione compulsis nullus vobis miseriae exitus occurrebat preter absolutionem ipsius, quem, licet perfidis mentibus, pastorem tamen et dominum cognovistis. De quibus plura scribere omittimus, cum in prefati viri hystoria de his omnibus plene lucideque digestum sit.

XXIII. Illud vero pretermittendum nobis nulla ratione visum est, quod malignitas vestra confinxit de epistola quadam ad corrumpendos minus intelligentes in eundem sanctum Gregorium composita et ad persuadendum et ingerendum scelus vestrum mentibus simplicium, quasi quod agitis ex equitatis zelo, non ex odii falsitate procedat, per diversas partes regni directa, ut indiscreti homines, qui non recogitant, utrum sit sicut dicitur, sed credunt ita esse, quia sic scribitur, adjuvent partes vestras et mendaciorum, quae intenditis, horrore permoti inauditam crudelitatem vestram excusabilem opinentur. In qua liquidum est recte sapienti, quod vos, per quorum ora pater mendacii ex propriis locutus est, ex patre diabolo estis, qui in veritate non stetit, sed talia de christo Domini et beatorum apostolorum successore vos dicere et scribere compulit, quae nec verisimile est in quemlibet plebeium hominem cadere potuisse. Sed quia in toto malignancium conventu, in quo Treveris, ut audivimus, consilium opprimendi iusti habitum est, nemo illorum, qui in cathedris pestilenciae sederunt, idoneus inventus est, qui sciret ad increpandum innocentem et subvertendam iusticiam verba componere et ornatē detrahēre sermonibus veritatis, iniuncta fertur esse huius negotii cura cuidam homini grammatico Wirrico Treverensi magistro, qui sub persona Eliphath Temanitis,

1) Gebehardi; vide p. 306.

Virdunensis scilicet episcopi, fraudulentis verbis et dolosa percunctatione auget dolo-
 ob 2, 3. rem sancti Iob in sterquilinio mundanae tribulationis sedentis et scaturientes viciorum
 vermes de corpore ecclesiae radentis compassionis manu et testa veritatis. Ille vero
 grammaticus ad exprobandum Deo viventi de Philisteorum cetu electus gaudens
 suscepit operam atque more scolarium rethorum, qui in suscepto themati non atten- 5
 dunt, quid gestum vel non gestum sit, sed in fictis causis preacuentes linguas tantum
 elocuntur, quantum quilibet vel inferre iniuriam vel ipse sustinere potuerit, fecit episto-
 lam contumeliis sanctae ecclesiae redundantem, cui velocius respondere deliberamus,
 adiutorium nobis prestante ipsius gracia, cuius dono scimus discernere, quid sit superbia
 et obediencia, quid turpitudine et castitas, quid distet a falsitate veritas, et angelum satha- 10
 nae, cum transformat se in angelum lucis. Ita enim introductus episcopus in verbis
 illius epistolae amicum se simulat, ut tamen sub habitu inquirentis totum inimicorum
 virus effundat. Qui, si verus amicus foret, non pateretur sub suo nomine sacrilegorum
 blasphemias publicari, cum facile illi esset, si curaret, refellere calumpnias obiectorum.
 Sed optimus amicus maluit domini et magistri sui ficta convicia decantare quam offen- 15
 dere impiorum consessum; quae, si pie saperet, combureret debitis flammis potius quam
 suscipere deleganda. Et predictus quidem Domini servus Gregorius absconditus in
 cf. Ps. 30, 21. abscondito faciei Dei a conturbatione vestra et protectus in tabernaculo eius a contra-
 dictione linguarumstrarum perfruitur decore domus Dei, cuius honorem et libertatem
 amavit, predicavit et docuit in verbo veritatis et virtute Dei, cum predecessore suo 20
 cf. 2. Cor. 6, 7-10. beato Paulo in conspectu hominum incedens armatus iusticia per infamiam et bonam
 famam, ut seductor et verax, quasi moriens, et ecce vivit, ad horam contristatus,
 cf. Ps. 25, 8. semper autem amodo gaudens et locum habitationis gloriae Dei adeptus, inebriatus
 cf. Ps. 35, 9. ubertate graciae eius et torrente voluptatis aeternae potatus^a, experiens cum fidei David,
 Ps. 30, 20. *quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te.* 25
 ib. 22. Ideoque, linguis vestris adhuc per terram serpentibus, benedicit Dominum, qui mirifi-
 cavat misericordiam suam sibi in civitate munita, superna scilicet Ierusalem, ad quam
 stulticiae et maledicta vestra aspirare non possunt, quia ibi presidet veritas Patris,
 cf. Ps. 5, 7. quae de loco sancto suo perdit omnes qui locuntur mendacium, propugnatores vero
 cf. Ioh. 16, 33. equitatis et defensores christianismi sui indubitanter animat, ut confidant, quia ipse 30
 vicit mundum. Quoniam, etsi differt, non deficit, sed presens auxilium omnipotentiae
 Matth. 28, 20. suae semper illis communicat, quibus dicitur: *Ecce ego vobiscum sum in consumatio-*
nem saeculi.

f. 1.

MANEGOLDUS AD GEBEHARDUM.

- I^b. Quod arbor bona non possit fructus malos facere. 35
- II. De subdolo sermonis exordio.
- III. De fraudulentia predictarum sententiarum facile agnoscenda.
- III. Quod apertus inimicus facile, occultus vix queat vitari.
- V. Qualis debeat esse episcopus.
- VI. De falsa ignorancie querela. 40
- VII. De privilegiis sedis apostolice ac de ceteris omni reverencia observandis.
- VIII. Quod domnum papam ab emulorum calumniis illustrium personarum fami-
 liaritas plene defendat.
- VIII. Quod pulchra sit copula iuniorum cum senioribus.
- X. Quod domni apostolici potius gloriam augeat, quod suscepto religionis habitu 45
 tot urbes et regiones perlustrat.
- XI. De mediocritate et temperancia sermonum eius.
- XII. De temerario adversariorum iudicio.
- XIII. Probabilis excusatio de obiecta calumnia.

a) potatur c. b) numeri in cod. postponuntur.

50

- XIIII. De introitu ipsius.
 XV. De qualitate turpissime religionis adversariorum.
 XVI. Quam autentica sint nostri apostolici decreta.
 XVII. Decretalis nostri Gregorii epistola.
 5 XVIII. De primo et secundo nostri Gregorii statuto.
 XVIII. De auctoritate quatuor principalium conciliorum.
 XX. Diversa^a testimonia diversorum patrum de dampnacione symoniacorum.
 XXI. Quod mediatores huius mercimonii dampnentur.
 XXII. De tercio statuto, ut incontinentes penitus dampnentur.
 10 XXIII. De dampnacione infelicium muliercularum sacris ministris prostitutarum.
 XXIII. De qualitate illarum literarum, contra quas iste stilus invigilat.
 XXV. De Wormaciensi conspiracione ac temeraria apostolice sedis proscriptiōe.
 XXVI. De apostolica mansuetudine.
 XXVII. Testimonia Agnetis imperatricis de dampnacione filii sui regis.
 15 XXVIII. *In hac epistola domnus papa quibusdam de primo regis anathemate r. 1.
 dubitantibus satisfecit.
 XXVIII. Item testimonia a christianis temporibus.
 XXX. Quod rex non sit nomen nature, sed vocabulum officii.
 XXXI. De dampnacione conspiratorum^b.
 20 XXXII. Quam grave crimen sit scismatis.
 XXXIII. Quod Heinriciani, quia^c ecclesiastica mansuetudine corrigi detrectant, per
 exteras, id est mundanas, potestates opprimantur.
 XXXIII. Item testimonium Gregorii.
 XXXV. Item testimonium Augustini, ut qui extra ecclesiam catholicam sunt pos-
 25 sessionum suarum ac rerum omnium ablacione coerceantur.
 XXXVI. Item testimonium de concilio Melevitano^d.
 XXXVII. Item testimonium Augustini, quod eretici vel scismatici, qualemunque^e
 afflictionem corpore vel rebus sustineant, non persecutio, sed disciplina
 vocanda sit.
 30 XXXVIII. Quod hii qui excommunicatos non pro privata iniuria, sed ecclesiam
 defendendo interficiunt, non ut homicide peniteant^f vel puniantur.
 XXXVIII. Item diversa testimonia de eadem re.
 XL. Testimonium Augustini, quod affliccio malorum elemosina vocetur.
 XLI. Quod pro Heinricianis non sit orandum.
 35 XLII. De exemplis Salomonis falso introductis.
 XLIII. Item de male introductis apostoli testimoniis.
 XLIII. De Ebonis deposicione.
 XLV. De modo et qualitate Gregoriane obediencie et diversitate locucionum.
 XLVI. Quod omnis sive iuste sive iniuste excommunicatus usque ad aposto-
 40 licam audienciam equaliter sit vitandus.
 XLVII. De absolucione iuramentorum Heinrich factorum.
 XLVIII. De absolucione eorum que^g iuste et legaliter fiunt.
 XLVIII. Item diversa testimonia patrum de iniustis iuramentis non observandis.
 L. De falsa delacione domni apostolici.
 45 LI. *Statutum domni apostolici, ne quis a laica manu ecclesiasticas suscipiat r. 2.
 dignitates, et diversa patrum testimonia ad eandem rem confirmandam.
 LII. Exemplum Theodosii imperatoris.
 LIII. Quam detestabiles sint qui seculari ambitu sacras dignitates usurpant.
 LIII. De vocacione Aaron.

50 a) Deversa c. b) inspiratorum c. c) quam c. d) o e corr. c. e) qualemunque c.
 f) peniteantur c. g) qui c.

- LV. De Machabeorum exemplis falso prolatis.
 LVI Item de falso prolatis Salomonis exemplis.
 LVII. De Braulione episcopo.
 LVIII De promociione sancti Gregorii.
 LVIII. De eligendo sedis apostolice^a. 5
 LX. Testimonia Gregorii, quod tam eleccio quam ordinacio pontificum precipue ad apostolicam pertineat sedem.
 LXI. Item testimonia Gregorii, quam districte examinavit quos ad pontificatus ordinem promovendos elegit.
 LXII. Quod Gregorius non solum novos ordinavit, sed vacantes episcopos vacantibus inordinavit ecclesiis.
 LXIII. Qualiter Gregorius apostolica auctoritate alias ecclesias aliis adunavit.
 LXIII. Quam absurdum sit a regibus accipere quod necesse sit in consecrationibus iterare.
 LXV. Iterum diversa testimonia patrum, quod eleccio episcoporum non in potestate regum, sed in arbitrio consistat conprovincialium episcoporum.
 LXVI. Quod mala consuetudo non sit retinenda.
 LXVII. Item diversa testimonia patrum, quod qui^b publice impugnant canones non sint dicendi sacerdotes.
 LXVIII. Satisfaccio de quarto nostri Gregorii capite^c, cur populis symoniacarum²⁰ et Nicolaitarum officia prohibeantur.
 LXVIII. Decretalis epistola venerabilis Gregorii pape.
 LXX. Testimonium Petri de non recipiendis istorum officiis^d.
 LXXI. Item testimonium cuiusdam penitentis de eadem re.
 f. 2. LXXII. *Cur eorum officia sint prohibita. 25
 LXXIII. Explanacio cuiusdam capituli, quod presenti statuto videbatur adversari.
 LXXIII. Item alie rationes, cur istorum officia populo sint interdicta.
 LXXV. Item testimonium Euticiani pape, quam periculosum ab hiis hereticis dominica sacramenta accipere.
 LXXVI. Testimonium Petri Damiani, quod iure vocentur heretici. 30
 LXXVII. Item quod non solum heretici, sed et infideles possunt appellari.
 LXXVIII. De continencia clericorum.

EXPLICIUNT CAPITULA^e.

f. 3.
cf. Apoc. 4, 8.

Gebehardo arcis Syon speculatori vigilantissimo nec non animali ante et retro oculato Manegoldus ille vermis et non homo quicquid suplex gemensque peccatoris devocio. Quod^f ignotus ignotum, tantillus tantum, rusticus urbanum literis inquietare audeo, non temeritatis ingerit presumcio, set vestre audita a plurimis re ipsa sepe numero expertis lenitatis imperat mansuetudo. At vero, quia, ut ait pater Agustinus^{g. 1}: *non in facie corporali nobis intimatur cuiusque noticia, sed tunc ad cognitionem nobis patet, quando mores eius et vita non latet; alioquin nec se ipsum nosse quisquam potest, qui videre faciem suam non potest: nobisque nichilominus vestre constantie, discrecionis et sapiencie non pauca documenta et exempla, quibus ubertim et undique vernet ecclesia, vestram incognitam cognitam exhibeat presenciam, non iam loquor ut ignoto, sed de cuius familiaritate et gracia innumera retulerim beneficia. Cum in dies, pater venerande, adversariorum rabiem et insaniam adtenuari et catholice pacis unitatem reparari crebris estuamus suspiriis^h, de effectu optati desiderii eheu! non*

a) appost. c. b) quod per publice c. c) capit. c. d) e corr. miniatoris c. e) huius libri sancti Iohannis baptiste in Blaubiren et est eius add. c. f) quid corr. quod c. g) ita saepius pro Aug. c. h) susspiriis c.

1) Tract. in Euang. Ioh. 100; Opera ed. Bened., Paris. 1679 sqq., III, 2, p. 720 A. 50

modo non gaudemus, set eandem truculenciori cottidie^a furore exaggerari gemimus et omni cordis dolore et amaritudine exhorremus. Nam quod actenus privatis conventiculis susurrare et quasi furtivis assercionibus, ipsius sceleris inmanitate stupidi et adtoniti, inter mulierculas vix predicare presumerant, nunc scriptis defensitare et corrobore nec erubescunt nec formidant. Episcopus namque Viridunensis, immo ex persona et rogatu ipsius Winricus scolasticus Treverensis nuper contra sedem apostolicam, contra ecclesiasticam disciplinam, contra religionem catholicam compilavit libellum, cui denique nonnulla scripturarum testimonia indidit, aliqua^b etiam inventa male intelligendo depravavit, quedam vero non inventa falsa denunciacione fronte carens et omni
 10 impudencior^c prostituta^d confinxit, set et spurcissimis presulem apostolicum conviciis^e deturpavit ceterosque catholice religionis duces et preceptores ad levitatis sue testimonium, tum oblique notando, tum publice blasphemando, acerrima reprehensione derisit. Qui denique libellus quia ab illis pro autentico et iam iam canonizato^d undique circumfertur, immo pene^e per omnes plateas et andronarum recessus ad ecclesie ludibrium
 15 propalatur^f, cum in manus etiam nostras devenisset, nunc ab eisdem destructi nostri monasterioli^g quondam prepositus Harmannus meae fatuitati id obediencie iniunxit^h, ut eisdem literis obviare susciperem et canonico rigore enervare curarem, indignum, ut credo, existimans, quemquam gravioris propositi vel severioris indolis his neniis fatigari, et ecclesie gloriosius, adversariis turpius, per iuvenem et pene idiotam hasce vanitates
 20 evacuari. Cui cum obnixius renitens id quod res erat obtenderem, superesse videlicet multos prestantes et illustres viros, qui sapientia et gravitate, immo solius persone vel nominis auctoritate hec possent evacuare, superesse etiam innumerabiles super hac re sententias et tractatus, tum dilucide, tum venuste maiorum nostrorum lepore editos, illos interrogaret, ista legeret, illis quoque legenda opponeret, a me intencionem averteret
 25 nec me aggredi cogeret omnium sputis obnoxium, cunctorum ludibriis dignum, presertim cum sim etate immaturus, levis moribus, ingenio rudis, lingua ineditus, genere abiectus, sermone rusticus et ne vulgari quidem eloquio balbutire sufficiam, nedum literis quicquam comminisci: quidam fratrum illi se coniungentes pertinacius ceperunt insistere, ad id quod fugiebam^h arcus impellere. Ocurrit mihi etiam illud poeticumⁱ,
 30 licet a pagano prolatum, non per omnia tamen contemnendum:

*Sumite materiam vestris qui scribitis equam
 Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
 Quid valeant humeri.*

Obieci quoque illud Salomonisⁱ: *Stultus si tacuerit, sapiens putabitur, et si conpresserit^k* Prov. 17, 28.
 35 *labia sua, intelligens^l putatur.* Et illud: *Os stulti confusioni proximum est.* Et: *Qui autem fatuus est, aperit stulticiam suam.* Recordatus sum quoque, quia *in multiloquis non effugies^m peccatum.* Et ut vestre paternitati propriam fatear pusillanimitatem, **expallebam denique emulorum in me odia concitare.* Timebam enim, si hec fama
 40 me scriptitasse vulgaret, quem de locis humane culture aptis eiecerant, in silvis etiam scrutarentur, nec deinceps saltuum latibula et ferarum cavernas tutas invenirem, quorum hactenus presidio vix vitam servarem, et sic fratrum servicia compellerer deserere, quibus semper studui utcunque interesse, quippe cum quidam etiam nostrorum meae

a) cottidie corr. cottidie c. b) alia corr. aliqua c. c) impudenciorum prostitute c. d) canonizato corr. canonizato c. e) post add. c. f) manasterioli corr. mon. c. g) iniunxit corr. iniunxit c. h) fugebam corr. fugieb. c. i) Salemonis c. k) presserit corr. conpr. c. l) intelligens c. m) deerit Vulg.

1) Cf. *Sigeberti epist. adv. laicorum contum.*, Martène et Durand, *Thes. I*, col. 230: Quid enim aliud etiam muliercularum textrina et opificum officinae iam ubique personant, quam totius humanae societatis iura confusa etc. 2) *Horat. Epist. II*, 3 (*Ars poet.*) 38—40.

procacitatis garrulitatem non ferentes adeo exosum haberent, ut meae levitatis inquietudine^a incitati fratres nostros de sibi etiam superfluis eiecerint^b hospiciis. Ad compendium igitur mali rectius credidi modum furori eorum silencio meo ponere quam quid scriptitando emulorum insaniam provocare. Satis enim eleganter hystoricus¹ ille admonet: *Frustra*, inquiens, *niti et nichil aliud laborando^c nisi odium querere ex-* 5 *treme demencie est.* Hec igitur et huiusmodi plura cum excusacionis respectu obtenderem, apostoli uno illi^d respondebant verbo, obicientes: *Non que sua sunt singuli querentes^e, sed que aliorum;* et: *Caritas non querit que sua sunt;* et illud: *Qui erubuerit me et meos sermones* et cetera, adicientes^f etiam nec temeritatis offensam nec arrogancie notam, quod maxime abhorrebam, in hoc incursum, quod fratrum unanimitate mihi fuerit inperatum. His igitur victus, dum obediencie necessitudinem excusare non potui, precepto succubui, stultusque ego non stulte obedivi, feci quod potui, dixi quod sensi. Inprimis igitur subdolum sermonis eius exordium redargui, deinde vero convicia et blasphemias in personam domni apostolici specialiter iactatas haut inprobabilibus excusavi indiciis; exin vero sedis apostolice privilegium quantum cunctas 15 ex hoc mundo potestates excellat^g, per subscripta sanctorum patrum testimonia commendavi. Proinde sub tribus nostri Gregorii capitulis que ex sacris canonibus et ex orthodoxorum^h patrum dictis occurrerant explicavi, et quam autentica, quam recipienda, quam ecclesiastice correctioni necessaria conprobavi; et de quarto que dicenda videbantur in finem differendo reservavi. Postea vero regis deposicionem, iudicarium ordi- 20 nemⁱ bifaria distinguens ratione, iuste et legaliter exactam ratione probavi et auctoritate. Tum vero contra nostros conspiratores et scismaticos arma converti, et qualiter etiam ipsi per exteras potestates sint deprimendi, non absque aliquibus sanctorum patrum testimoniis denotavi. Similiter quoque absolucionem sacramentorum dudum regi exhibitorum conveniencia qua potui iuste progressam ratione et auctoritate firmavi. 25 Ad extremum etiam locacionesⁱ pontificatum et intronizaciones episcoporum ab omni regis et cuiuscunque secularis principis potestate emancipavi. Nec verba sane verbis singulis opposui, sed sensum et intencionem^k ratione qua potui enervavi. Aliqua etiam silendo redargui, quia nec digna audicione necdum responsione iudicavi. Ergo dum studui precepto iubentis parere, maiora presumpsi viribus suscipere. Orthodoxorum, 30 pater venerande, patrum sentencias et aliqua exempla pro tempore decerpsi, nec cuiuscunque persone sentenciam sensumque contemsi, quem suscepto negotio aliquod emolumentum afferre iudicavi, adeo ut quorundam scolastice cavillationis flores hic inserere non omitterem, dum eos non absque preclari ingenii indole^l prolatos agnovissem, ut omnia dicens pene ipse nichil videar dixisse, qui non proprias, sed aliorum sentencias 35 duxi congerendas. Domino namque pronunciante cognovi, quia *qui de semetipso loquitur, gloriam propriam querit.* At nos, qui in Christi ecclesia non que nostra, sed que Iesu Christi querimus, linguam nostram non magnificantes, labia nostra a nobis non esse cognoscentes, aliena propriis preponenda non dubitavimus. Quod revera si illi, contra quos nostra vigilat inbecillitas, turgide mentis fastu deposito, facere consentirent, nostre responsionis operam sibi satisfaciendo ipsi evacuarent. Quia igitur, pater sanctissime, ut ait Boecius², rethor egregius^m aⁿ patricio, in artem arithmetica ean-

a) inquietudi corr. inquietudine c. b) eicerent corr. eiecerint c. c) fatigando Sall. d) i. u. corr. u. i. c. e) considerantes Vulg. f) adiciens corr. adicientes c. g) precellat corr. excellat c. h) orthodoxorum corr. orthodoxorum c. i) locacitates corr. locaciones c. k) intencioem corr. intencionem c. l) indolo corr. indole c. m) egi⁹ c. n) a p. superscr. c.

1) Sallust. Iugurtha praef. 2) De institutione arithmetica ed. Friedlein, Lips. 1867, praef. p. 3. 4. Sequentem praefationis partem fere totam ad Boethii exemplar accommodavit auctor.

dam confecti operis desiderans commendacionis operam, in dandis accipiendisque muneribus ita recte officia inter eos precipue qui sese magni faciunt estimantur, si liquido constabit, nec ab^a hoc aliud, quod liberalius offerret, inventum, nec ab illo^b, quod iocundius benivolencia complecteretur acceptum, attuli tante eminencie non ignava operum pondera, quibus ad facinus nichil instructius est, cum habendi sitis incanduit^c, nichil^d vilius, cum ea sibi victor animus calcata subiecerit, ut ea, que sapientium^e doctrinis elicui, sapientissimi nichilominus iudicio vel frivola perscribantur vel placitura comprobentur. Vides ne igitur, ut nostri laboris effectus tuum tantum expectet examen, nec in aures publicas prodire nostre ieiune macies oracionis nisi docte sentencie astipulacione nitatur? Tu enim solus manum supremo operi impones, in quo nichil de^d decernendum necesse est laborare consensu. In quo denique non Aristotelicorum sophismatum acumen, non Tulliane eloquencie prestolamur disertitudinem, sed, ut verbis utar non tam poete fabulosi quam veracis hystorici¹, tu satis ad vires Romano in prelio solus, sufficientissimus videlicet defensor ad ea que in sancte ecclesie Romane oppugnatores spicula quomodolibet contorsimus. Deprecor igitur, ut, quicquid in his, que utcumque digessimus, viciosum reperitis, vicio mee rusticitatis id assignantes, pia compassione^e indulgere dignemini, si qua autem secundum catholicam disciplinam et regulam ecclesiasticam, Deo, qui dat omnibus abundanter^f et non inproperat, deputetis^g. Scio enim tante reverencie nichil oblatum iri oportere, quod non elaboratum ingenio perfectumque studio, supremo dignum tanto inspectore videretur. Non igitur ambigo, quin pro solita vobisque insita benivolencia supervacua reseceatis, hiancia suppleatis, errata^h reprehendenda puncto predamnetis, si qua commode dicta, ea qua effluitis animi alacritate suscipiatis. Hoc autem paternitatem vestram volo edoctam, raritatem librorum non parvam mihi subtraxisse copiam exemplorum, que nimirum, licet pro viribus non omit-
 25 terem, numerosius congererem, si tam aperta forent armaria ecclesiarum, ut sunt caverne vel latibula silvarum. Que cum adversarii undique obsideant, nec ipsi fructum inde legendo capiunt nec nobis capiendum concedunt, iuxta illud vulgare proverbium²:

Bos presepiis eget, canis hinc abstemius arcet.

30 Igitur tu tantum, venerande, tua paterna gracia nostri provehas munus laboris. Ita ib. et nostre parvitatis operam doctissimo iudicio consecrabis, et nonⁱ maiore censebitur auctor merito quam probator^k.

I.¹ Quod^m arbor bona non possit fructus malos facere.

*Non est arbor bona, que facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum^{*f. 5^l.}
 35 bonum. Unaqueque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus neque de rubo vindemiant uvam. Que videlicetⁿ sententia veritatis ore prolata tanta subnixa est auctoritate, ne cuiquam, qui quoquo modo vult vel dici christianus, de eius liceat virtute dubitare, tanta resplendet luce intelligencie, ne quid relinquatur de obscuritate querelae. Nam cum cuiuslibet arboris offendamus fructum per-
 40 versum, hunc de bona radice non potuisse^o procedere, sed arborem in semet ipsa pravam existentem^p fructus pravos procreare non tam huius sentencie auctoritate constat

a) ad corr. ab c. b) i. unquam q. B. c) inc., ad meritum n. B. d) de deest c., recepi ex B. e) passione corr. comp. c. f) affluenter Vulg. g) deputis corr. deputetis c. h) erranda corr. errata c. i) suprascr. c. k) probatorum corr. probator c. l) numeri alia manu in marg. 45 adscripti. m) tituli minio scripti. n) enim corr. videlicet c. o) tuisse e corr. c. p) existerem corr. existentem c.

1) Lucan. Pharsal. I, 66: Tu satis ad vires Romana in carmina dandas. 2) Müllenhoff und Scherer, 'Denkmäler' 2 p. 45, v. 19.

Libelli de lite. I.

indubium, quam ipsa rerum experientia et usu notissimum, cum e contrario suavitas adque sapor bonorum fructuum re ipsa se doceat de bona stirpe procreatum nec posse nisi bonam existere, quam bonos constat fetus protulisse. Scripta igitur tua, immo^a eorum qui garrulitatem tuam erroris sui adque vesanie evomende ministram delegerunt¹, cum sint sacrilega, cum profana, cum exquisitis mendaciis obscenisque plaspheemiis sint⁵ compilata, immo etiam adulatoria^b, simulacione fraudulenta, derisoria, levitate ventosa, et ideo non modo apostolica, sed cuiuslibet vel private viventis religiosi audientia necdum responsione indignissima, nec solummodo ignibus debita, sed ipsius scelerose presumptionis temeritate omnium bonorum sputo et conculcacione obnoxia: scripta, inquam, tua tantis plena viciis de mala radice se emersa^c, de perverso corde clamant¹⁰ prolata, quippe cum tot sacrilegi scismatis plaspheemiis, tot apertis mendaciis, tot contumeliosis in christum Domini iactatis conviciis feteant, ut, si quis pie mentis ac religiose intencionis illa audiens vel legens, etsi vomitum quoquomodo contineat, nausea

Luc. 6, 45. tamen et nimio cordis dolore contabescat. Nam si, ut Dominus testatur, *bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus^d homo de malo thesauro cordis sui* 15 *profert mala^e*, bonus non esse, immo perversus existere liquido convincitur, de cuius cordis thesauro tot sacrilega, tot plaspheemia, tot sane doctrine adversa prolata leguntur.

ib. Ex habundancia enim cordis, inquit, os loquitur, videlicet ostendens omne cor illis^{f, 6.} Ps. 83, 11. **divitiis plenum, de quibus dicitur: Divites egerunt et esurierunt*, id est: malicia adque superbia tumidum reproborumque sensui traditum ex tali abundancia aut numquam²⁰ aut difficile^f utilem et sacre religioni competentem fructum prolaturum. Constat ergo, scripta tua, licet primo aditu^g adulacionis fuco quasi sub specie compassionis delinita, in processu vero calumniosis plaspheemiis et apertis mendaciis concinnata, de perversi cordis tui abundancia perverse temeritatis audacia pervulgata. Qua de re, quia tante temeritatis audacia infatuari presumpsisti, ut solus perditorum hominum in- 25 saniam publice defendendam susciperes, immo omnium illorum vice christum Domini eiusque corpus, id est ecclesiam, livida reprehensione plasphemares, dignum est, ut, quicquid contra illos vel divina auctoritate promendum vel humana ratione agendum vel ecclesiastica censura vindicandum est, licet illi severissima ulcione digni omniumque religiosorum voce reprehendendi ac detestandi sint, in te principaliter 30 redundet, quippe cui partes suas utpote subtiliori et astuciori defendendas commiserint, cui summam et magisterium sui erroris contulerint, ut, victo erroris cardinali magistro, si tamen vinci dignus existeret, subditorum perstrepens turba conquiescat, omni erroris et sacrilegi scismatis pravitate relicta, lumen catholice unitatis recognoscat. Ductore namque erroris superato et conculcato, nil discipuli, nil reliqui fautores habent occa- 35 sionis^h, quin statim redeant ad viam veritatis, cum illum victum adque iaculis veritatis prostratum fraudibus eius deprehensis videant, de cuius fraudulentis promissionibus se victuros, se veritatis defensores presumebant. Nullo modo sane, nisi te subtiliorem sibi et in causis quasi agendis astuciozem loquacioremque iudicarent, summam tibi sacrilegi negotii defendendi nonⁱ delegarent¹. Nemo enim in quovis negotio illi se 40 causamque suam committit, quem non sibi valenciorem estimaverit. Igitur te canonico rigore contrito atque dolosis assercionibus tuis divinis auctoritatibus evacuatis, nil sectoribus tuis relinquitur occasionis, quin errorem, quem hactenus quasi pro veritate cole-

a) adque corr. immo c. b) arte add., sed mox del. c. c) emsa corr. emersa c. d) us e corr. c. e) malum corr. mala c. f) difficile corr. diff. c. g) auditu corr. ad. c. h) e corr. c. i) ita c. 45

1) Cf. contra Wolfelmum c. 24, p. 307: Sed quia in toto malignancium conventu, in quo Treveris, ut audivimus, consilium opprimendi iusti habitum est, nemo illorum . . . idoneus inventus est, qui sciret ad increpandum innocentem et subvertendam iusticiam verba componere . . . , iniuncta fertur esse huius negotii cura cuidam homini grammatico Wirrico Treverensi magistro.

bant, abdicant^a, manus dedant, *tandem insidiosis fraudibus delusos se doleant, tantis *r. e. se plaspheemiis illaqueatos lamententur et gemant ac de tandem ostenso lumine^b veritatis exultent et gaudeant. His igitur premissis, ad exordium iam literarum tuarum, immo eorum, qui loquacitatem tuam facundiam existimantes in defensionem erroris sui
 5 assumpserunt, veniamus et, quantum aspirare dignatur divina clemencia, quam sint sane doctrine adverse, quam ecclesiastice discipline et districtioni^c contrarie, quam canonicè severitati^d dissone, ad id etiam obtinendum quod intendis inhabiles et inefficaces, demonstramus.

II. De subdolo sermonis exordio.

10 Inprimis namque dominum papam amica apellatione, immo, ut verius dicam, adulatoria simulacione alloqueris¹, conceptam in illum fidelitatem nullis motuum impulsibus infringi, quanto illum inconveniencius tractari videris, tanto tibi ad defensionem illius maiorem zelum excitari; quam ob rem multas conflictaciones et, ut breviter curram, corporis et animi^e adversas fatigaciones, repentinas familiarium suspiciones, ocul-
 15 tas simultaciones^f, manifesta odia et ad magnum dilectionis testimonium multas ecclesie tue illatas iniurias, detracta que acquiri poterant beneficia, foris pugnas, intus 2. Cor. 7, 5. timores perpeccatum protestaris. Exin vero calumniatores in vituperacionem et dampnacionem eius laxatis impudencie sue habenis efferri^g, ecclesiasticas sanctiones, invecta per illum instituta conculcacioni et derisui haberi pia quasi lacrimaris condolencia,
 20 illum vero claris et evidentissimis signis^h et indiciis a puericia ipsa illustrem portendi, iuventutem etiam tali industrie, talibus studiis dedicasse, ut pro tantarum virtutum tam evidentibus testimoniis religiosorum omnium ac mundi huius contemptorum necnon et venerabilium antistitumⁱ non mediocrem veneracionem assecutus, pro excellentis ingenii singulari prerogativa matricis^j ecclesie archidiacono subrogaretur, cuius fidei admini-
 25 stracione ac sedula officiositate totius orbis terrarum in brevi noticiam et dilectionem ac dehinc, decedentibus^k patribus, totius christiani regiminis apicem mutuatum^l fuisse; quo denique suscepto, votis assiduis in iusticia et sanctitate pro grege suscepto excubantem *divinitatis ipsius familiaritatem non parvam attigisse, necnon etiam pro corri- 1. 7. gendis distortis moribus summa vi et intencione vigilantem omnium bonorum dilectionem et operam, sed malorum et perditorum hominum odium et execracionem acerrimam usque ad mortis damnacionem incursisse^m profiteris, pontificem vero in his omni-
 30 bus immotum, inconcussum perstitisse, per arma iusticie a dextris et a sinistris immobiliter incedere, non mediocribus extolli preconiiis. Sed statim et e vestigio, assumpta conspiratorum tuorum persona, acerrimis conviciis, prophanis criminacionibus, maliciosis
 35 obtrectacionibus et plaspheemiis puericiam, iuventutem omnemque ab ineunte etate vitam et conversacionem redarguis, ipsum quoque introitum ad papatum Catalinarieⁿ factioni indignissima collacione comparas, sanctiones ecclesiasticas et omnia tempore ipsius ab apostolica sede progressa decreta verbis quidem te suscipere, venerari confiteris, sed veneno, muscis aliisque nonnullis^o id genus monstris eas comparando^p re ipsa detestari,
 40 aborrere^q ostendis et sanctarum scripturarum multis abutendo testimoniis, in quantum in te est, cessare et evacuare contendis, nil reprehensionis, nil obtrectacionis, nil pro-

a) ita c. b) limine corr. lum. c. c) distinctioni corr. district. c. d) severiti corr. severitatis c. e) e corr. c. f) simultates Wenr. f*) efferari c. g) i. et s. corr. s. et i. c. h) anstistitum corr. ant. c. i) matris Wenr. k) mutatum corr. mutuatum. c. l) sic c. m) nonnullis al. m. 45 post add. c. n) aborrendo corr. aborrere c.

1) Cf. supra c. 1, p. 284. 285. 2) Male hoc ex Wenrici textu supra p. 285. decerptum, qui sic se habet: decedentibus patribus semper . . . dignitatis locum declinasse. 3) Cf. c. 2, p. 286. 4) Cf. ibid. c. 3, p. 288.

dicionis, nil licet prophanum dictu, obscenum auditu pretermittis, quo^a christum Domini infamare non coneris, in tantum ut nullus villicus domini sui cauponem, nullus rusticus subuleum proprium vel opilionem, nullus omnino vilissimum vel ordeo emptum ita deturpatum dignetur habere mancipium. His^b igitur aliisque quam plurimis insanissime ac maliciosissime in sedis apostolice proscriptionem profusis, te quidem non ita sentire, sed illis qui ita sentiunt, qui hec dicunt, quid respondeas, quid contradicas, te nequaquam invenire posse asseris^c, in his te vehementer confundi et erubescere pie quasi condolens confiteris, quippe tantis tamque apertis tot malorum et perturbationum, ut tu asseris, exstantibus indiciis.

III. De fraudulentia predictarum sententiarum facile agnoscenda. 10

Harum igitur sententiarum fraudulentiam facile advertit, liquido apprehendit, quis-
 cf. 1. Ioh. 4, 1. quis non omni spiritui facile credit, sed probans spiritus, si ex Deo sint, ex factis verba metitur. Ad apertum namque levitatis tue^c testimonium tria sunt, que primo aspectu literarum tuarum viciosa omnique reprehensione dignissima vel tenuiter intuentibus ostenduntur^d: fucus videlicet adulacionis ac necessario crimen fallacie vel hebetudo 15 stulticie. Adulacionis namque et simulacionis reatus liquido omnibus intueri volentibus in hoc innuitur, quod eum, cui nuper amicabili alloquio blandiris, quem tot virtutum
 ff. 7. preconis extollis, repente malédicis reprehensionibus et contumeliosis conviciis^e sub alieno nomine insectaris, ut videlicet ipse non plaspemare videaris, cum quasi non tuas, sed aliorum calumnias contexis, et cum turpia et obscena, prophana adque scelestia, quantum 20 in te est, sedem apostolicam proscribens, aliorum palliatus personis loqueris, innocencie tibi nomen mutueris. Quis enim adulacionis fucum vel potius fraudulentie in hoc non videat, prelatum suum modo tot virtutum^e preconis evehere, e vestigio vero in derogationem eius tot mendacia concinnare, in proscriptionem eius et deposicionem, non confessi, non convicti nec etiam, si noxius esset, a talibus vel taliter 25 convincendi, tot preiudiciis^f proruere, dicta vel scripta eius veneno, muscis, tartareae nauseae comparare et, quantum attinet, evacuare et cassare contendere? Videant igitur sapientes, videant qui non in superficie foliorum, sed in sapore^g atque dulcedine fructuum arbores meciuntur, an fidelis amicicia tali federe sit excolenda, an obediencia a tocius christiani nominis hominibus sedi apostolice debita tali sit devocione exhibenda. 30 Quicumque enim diffinicionem amicicie cum scriptis tuis diligenter contulerit, non amicium, sed inimicum potius te illi, cui blandiris, existere apprehendit. Agustinus namque in tercio libro contra Achademicos^h amiciciam definitⁱ ita: *Siquidem amicicia rectissime atque sanctissime difinita est rerum humanarum et divinarum cum benivolencia et karitate consensio*. Igitur cum sedi apostolice neque in divinis neque in humanis rebus 35 vel cum karitate vel benivolencia consencias, immo, enimⁱ ex dictis tuis colligitur, penitus eam extirpare ac destruere contendas, falsa est amicicia, quam pretendis et simulas. Quanto enim in prima literarum tuarum fronte verborum mollicie blandiris, sed in progressu tot tantasque in sedem apostolicam contumelias adque convicia iaculari non metuis, tanto manifestius adulacionis ac simulacionis, immo vero fraudulentie^k 40 fuco depravatus notaris ideoque maiori^l omnium religiosorum execracione dignus ostenderis iuxta illud psalmigravi: *Molliti sermones eius super oleum, et ipsi sunt iacula*, Iudam videlicet proditorem significans, qui osculo et salutacione pacifica proditor magistris et Salvatoris effectus est. Cuius nimirum actum et intencionem imitari probaris,

a) quod corr. quo c. b) His — indiciis *al. m. scr. in schedula annexa, verbis* Harum igitur sen 45
 (c. 3) in eadem linea scriptis *erasis* et H. i. fr. in loco raso scriptis. c) verbum *add.*, sed *mox del.* c.
 d) ostenditur corr. ostenduntur c. e) virtu|tutum c. f) preiudiciis c. g) sopore corr. sap. c.
 h) difinit corr. def. c. i) ut legendum videtur. k) post *add. c.* l) in marg. *add. c.*

1) Cf. supra c. 3, p. 287. 2) Opera I, col. 280 D.

cum eum, quem amicum, quem *patrem dicendo modo quasi salutans oscularis, immo r. s. vero, nolis velis, sedis apostolice presulem, magistrum ac christiane milicie ducem et preceptorem infiteri non poteris, post parum tantis mendaciis atque blasphemis prodendo quasi infernalem furiam exsufflare^a conaris. Quam ob rem illa Domini indignatio
 5 contra eundem proditorem paulo superius prolata, de cuius plateis usuram et dolum Ps. 54, 12. non defecisse queritur, in te quoque iuste redundat, dicentis, quoniam: *Si inimicus* ib. 13—15. *meus maledixisset mihi, sustinuissem* et cetera usque: *Ambulavimus cum consensu*. Illud quoque impuritatem nichilominus duplicitatis tue redarguit, quod et in alio dicitur: *Homo pacis meae, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me* ib. 40, 10.
 10 *subplantacionem*. Porro talium duplicitas quam sit Deo abhominanda, quam sit hominibus exicialis et noxia, idem psalmicen alias^b ostendit dicens: *Labia dolosa, in corde* ib. 11, 3. *et corde locuti sunt*, eorum videlicet, qui veritate in corde suppressa docent secundum prophetam linguam suam loqui mendacium et, ut inique agant, laborant ad decipiendos Ier. 9, 5. quosque simpliciores, aliud corde supprimentes, aliud labiis proferentes, quorum labia
 15 dolosa, quorum linguam magniloquam Dominus disperdet, ut videlicet dolis et fraudibus cf. Ps. 11, 4. eorum quandoque detectis, qui semper Deo abhominabiles erant, etiam homines impietatem eorum aborrendam agnoscant. Quod videlicet adulacionis, simulacionis vel pocius fraudulencie, quo nimium gravaris, vicium quam sit a sacerdotali gravitate alienum, ab ecclesie simplicitate, utpote maculam et rugam non habente^d, diversum, quam ab cf. Eph. 5, 27.
 20 omnibus piis mentibus fugiendum^e, detestandum et abhorrendum, idem alibi demonstrat, cum se de eius deceptioe operosissime^f liberari deprecatur: *Domine, inquires, libera* Ps. 119, 2. *animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa*, cuius etiam lenociniis foveri alias non mediocriter expalluerat, oleo caput^g suum impinguari detestans et eos, qui sibi cf. Ps. 140, 5. 'euge, euge' dixerant, statim confundere et erubescere exoptans. Unde Agustinus in cf. Ps. 69, 3. 4.
 25 primo graduum cantico¹: *Que^h est lingua subdola? habens imaginem consulendi et perniciem nocendi*. Huius impurissime dolositatis malum nimis detestabile, nimis perniciosum in centesimo XXXVIII. psalmo Ieronimus ostendit *dicens²: 'f. 8'.

III. Quod apertus inimicus facile, occultus vix queat vitari.

Facile est enim vitare apertas inimicicias, facile est averti ab inimico prompto et
 30 *manifesto, cuius iniquitas iam etiam in labiis est. Ille est molestus, ille occultus, ille difficile vitatur, qui in labiis bona portat et in corde occultat mala. De talibus cordibus nascitur quicquid est, contra quod pugnat christianus, si sedicio, si scisma, si heresis, si contradictio turbulenta inde erumpit. Pacata verba audis, sed belli constitutio a cordibus non discessit. 'Acuerunt linguam suamⁱ sicut serpentes, venenum aspidum* Ps. 139, 4.
 35 *sub labiis eorum'. In serpente maxima astucia est et dolus nocendi, propterea etiam serpit. Non enim pedes habet, ut eius vestigia, cum venit, audiantur. In eius itinere velut lenis est tractus, sed non est rectus. Ita ergo repunt et serpunt ad nocendum, habentes oculum venenum et sub leni tractu. De quibus in alio dicit: 'Qui locuntur* ib. 27, 3. *pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum'. Que beati Ieronimi senten-*
 40 *cia, generaliter de cunctis subdolis prolata, tam proprie tibi congruit, ut ad redarguendam solam astuciam tuam, etiam ceteris sublati, satis congrue prolata videatur. Nam instar serpentis pedes quasi non habes^k, ut vestigia tua audiantur vel caveantur, cum presulem apostolicum amicum, patrem, cetera id genus molliter apellas, sed serpis et*

a) exsufflare corr. exsuffl. c. b) primo alias, mox alia manu ostendit suprascr. c. c) s e corr. c.
 45 d) habentem c. e) fugendum c. f) operosissime corr. operosissime c. g) bis scr. c. h) Quae est lingua dolosa? subdola, h. i. c. et p. n. A. i) linguas suas Vulg. k) habere corr. habes c.

1) Enarratio in Ps. 119, Opera IV, p. 1367 C. 2) Haec apud Hieronymum ita non inveniuntur; res attingitur Opera ed. Vallarsi, Veron. 1737, II, p. 530.

repis ad nocendum, sub leni quasi tractu oculum^a habens venenum, dum aliorum palliatus personis quicquid mendaciorum, quicquid contumeliarum, quicquid vituperacionum exquirere poteris, in sedis apostolice proscriptiōem procaciter effundis. Idcirco enim^b fraudulenciam tuam his inprimis conveni, ut omnibus legentibus tanto reprehensibilior quanto dolosior innotas, ipse vero fictionem tuam deprehensam senciens erubescas, erube- 5 scens corrigas, ne, qui veritatem docendo omnes corrigere debueras, tam cava, tam inania ulterius loquens^c in errore^d et perditione non tam relinquant quam inpellas. Sed de his hec sufficiant; ceterum de aliis videamus. Postquam enim, quid nostri novi heretici, quid scismatici, quid publici et contumaces sedis apostolice proscriptores contra eandem sedem murmurent, quid blasphemant, quibus ea auctoribus quibusque rationibus pro- 10 bare decertent, procaci loquacitate, profana temeritate profuderis, illa nec te contempnere^e nec posse refellere, nec quicquam, ut tuis verbis^f utar, quod eis respondeas, ad manum te habere, publica et impudenti fronte confiteris, quippe cum nec tantas auctoritates evacuare nec verba adeo^g, ut tu asseris, plana aliter possis interpretari. Porro hec professio tua necessario aut vera constat aut falsa. Utrum enim horum elegeris, in 15 magnam nominis tui execracionem, in magnam sacerdotalis dignitatis et reverencie derogacionem hec profudisse plane tuis etiam verbis convinceris. Cum enim intra sacerdotalis electionis prerogativas non minima dote^h sciencia spiritualis prepolleat, ut ne accessus quidem huius ignavis aliquomodoⁱ concedatur, liquido perpatet, quantum sibi deroget, quantum de indigna usurpacione sacerdocii se acuset, quantum ad depo- 20 nendum se iudices, populos vero ad contempnendum cohortetur^j et provocet, maxime quem eo loci conscendisse, quem id officii constat suscepisse, ut sua erudicione ceteros de tenebris ignorancie debeat evocare et quasi ecclesie lucerna loco edicioe constituta omnibus qui domum ingrediuntur, ne alcubi offendant, lumen veritatis debeat providere^k, cum se sacerdos in rebus quamvis manifestis, quamvis vanis et levibus, fidei tamen 25 catholice contrariis atque audientibus perniciosissimis publice et inverecunde, quid perditis hominibus respondeat, quid rationabiliter obiciat, dicat non habere, qua evadat, non posse invenire.

V. Qualis debeat esse episcopus.

Paulus vero apostolus, cum Titum de ordinandis episcopis, quibus virtutum privi- 30 legiis deberent ornari, instrueret, donum sciencie et verbum doctrine utpute bonis et Tit. 1, 9. religiosis episcopis proprium et familiare inter cetera adiunxit^k dicens: *Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt redarguere.* Cum igitur iuxta Pauli institucionem nulli ad sacerdocium liceat aspirare, qui non in doctrina sana audientes exhortari ac contra- 35 dicentes, sane videlicet^l doctrine, potenter ac sollempniter prevaleat redarguere, tu vero non modo impotentem ad exhortandum et contradicentes redarguendum, sed penitus^m non habere, quid ad tamⁿ apertas, tam leves, tam frivolas novorum^o conspiratorum nostrorum nenias dicas vel respondeas, fateris, quid aliud dicis, nisi: quia me contra regulam apostolicam stultum et indoctum nomen episcopi cognoscitis usurpasse, iam 40 ad me deponendum convenite, ad me degradandum consentite et tante presumpcionis vindictam differre nolite? Nota verba, sensum distingue. Dixit enim: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana et contradicentes redarguere.* Cum enim Paulus apostolus nonnisi episcopum potentem ad exhortandum et arguendum contradicentes eligi preci-

a) oculatum corr. oculum c. b) alia manu post add. c) et add., sed mox del. c. d) erre 45 corr. errore c. e) post add. c. f) sc. d. c. g) aliquomo c. h) et iudicet add., sed mox del. c. i) providere c. k) adiunxit c. l) al. m. post add. c. m) atotam corr. attam c.

1) Supra c. 3, p. 287.

piat, in eo quod dissipatoribus ecclesie et sufflatoribus sedis apostolice quid respondeas, quid contradicas, te non habere asseris, multum tibi derogas, multum te reprehensibilem demonstras, multum de indigna sacerdotii usurpatione te acusas et condempnas, cum ad id agendum non te sufficere nec aliquo modo idoneum existere confiteris, ad quod primitus agendum et exercendum principaliter proventus ostenderis, et quod idem apostolus utpote bonis et religiosis sacerdotibus proprium, familiare et necessarium non semel et uno loco commonendum, sed sepius precipiendum et inculcandum credidit. Unde superius ad eundem: *Tu autem loquere que decet sanam doctrinam*. Et supra: *Increpa illos dure*. Item^a infra: *In omnibus te ipsum prebe exemplum bonorum operum*. Et in quo precipue, statim addidit: *In doctrina*. Et iterum: *Verbum irreprehensibile, ut is qui ex adverso est vereatur, nichil habens malum dicere de nobis*. Et ad Thimoteum: *Que audisti a me per multos testes, hec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere*. Et infra: *Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, retractantem^b verbum veritatis*. Et item: *Cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati*. Et in sequentibus ad eundem: *Predica verbum, insta oportune inopportune, argue, obsecra, increpa in omni paciencia et doctrina*. Et in superiore eundem de episcopo constituendo instruens: *Oportet, inquit, episcopum inreprehensibilem esse*. Et post pauca addidit: *doctorem*. Et infra ad eundem: *Precipe hec et doce; et esto exemplum fidelium in verbo*. Item et^c: **Dum venio, attende lectioni et exhortacioni doctrinae*. Et iterum: *Attende tibi et doctrine, insta in illis*. Et Petrus apostolus: *Semper parati, inquit, ad satisfactionem omni poscenti vos^d de ea que in vobis est fide^e*. Hec enim apostoli testimonia idcirco protulimus, quibus episcopum iuxta apostoli institutionem potentem ad exhortandum et contradictores redarguendum esse debere demonstraremus, ut tu, immo qui hec lecturi sunt vel qui scripta tua legentes iam tabo malicie tue infecti sunt, cognoscant, in eo quod asseris nil te habere, quod ineptiis^f fatuorum et perditorum hominum respondeas vel contradicas, quam parum honori tuo, immo quam nil provideas, ad id etiam obtinendum quod astruis quam nichil intencioni et studio tuo conducas, quippe qui hoc te ignorare^g profiteris, propter quod principaliter sciendum et pronunciandum iuxta apostoli institutionem proventus cognosceris, quodque idem apostolus non semel et uno loco imperat, sed sepius ingerit et inculcat. Sive enim verum sive falsum est, de ignorancia tua quod asseris, non sine magna confusionis et impudencie iactura enotabis, atque divina ordinante^h providencia, dum aliorum tectus personis sedem apostolicamⁱ querula quasi compassione proscribens innocencie tibi nomen callida simulacione mutuari conaris, intus qualis sis, manifestius ostenderis. Ne enim de ignorancie excusacione tibi blandiaris, audi apostolum intonantem: *Si quis ignorat, ignorabitur*; quia profecto, ut Gregorius in Pastoralis libro capite secundo¹ dicit, *hi qui ea que sunt Domini nesciunt, a Domino nesciuntur*. Hinc Agustinus in XVIII. sermone super Iohannem² *solidam profecto voluit esse scienciam spiritalium, ubi non sola accomodaretur fides, sed certa cognicio teneretur*. Tales namque quam sibi dampnabiles, quam ecclesie contemptibiles sint, sermo propheticus ostendit: *Ipsi, inquit, pastores ignoraverunt intelligenciam*. Et: *Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt*. Et iterum: *Et erit sicut populus sic et sacerdos*. Et: *Tenentes legem nescierunt me*. Et Dominus: *Sinite eos; ceci sunt, duces cecorum*; et: *Si cecus ceco ducatum prebet, ambo in foveam cadunt*. Omnes namque ignorancie latebras ad excusandas excusaciones in

Tit. 2, 1.

ib. 1, 13.

ib. 2, 7.

ib. 8.

2. Tim. 2, 2.

ib. 15.

ib. 3, 2.

ib. 25.

ib. 3, 2.

ib. 4, 12.

ib. 10.

ib. 13.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

ib. 16.

a) post add. c. b) recte tractantem Vulg. c) in marg. al. m. add. c. d) p. vos rationem Vulg. e) spe Vulg. f) ineptus c. g) ignorante corr. ignorare c. h) ordinacione corr. ordinante c. i) apostolica c.

1) Immo I, 1, Opera ed. Bened., Paris. 1705, II, col. 3. 2) In Iohannem euangel. c. 16, 50 Tract. 98, § 2, Opera ed. Bened. 1731. III, 2, col. 740.

*f. 10¹. peccatis omnes sancti ^{cf.} doctores in multis librorum suorum locis, precipue autem beatus G[regorius] in eo libro, quem de pastoralis cura conscripsit, evacuavit, in quo tam^a multifariam docendi varietatem prescribit, ut nil sive exhortacionis sive admonicionis vel increpacionis pretermiserit, quod quibuslibet moribus, quod cuilibet vite, quod cuique
2. Tim. 4, 2. professioni congruum vel necessarium oportune vel inopportune ingerendum iudicavit, ⁵ adeo ut, quisquis post hec alicuius ignoracionis velamen pretenderit, non dico episcopus, sed qualiscumque clericus ab omnibus iudicetur stultissimus. Si igitur verum de ignorancia tua asseris, his aliisque quam plurimis tam ipsius sacre scripture testimoniis quam sanctorum patrum sententiis temerarie presumpcionis redargueris, quippe qui imperitus hoc usurpaveras magisterium, quod non nisi sanctis et religiosis viris et in ¹⁰ hoc unice instructis est conferendum. Que idcirco hic inserere devito, quia cuilibet vel leviter instructo id in promptu^b adque notissimum esse non ambigo.

VI. De falsa ignorantie querela.

At vero, ut credibilis, immo manifestum est, si falsum est de ignorancia tua quod loqueris, sed contradicenda et respondenda cum noveris, invidencia et mala voluntate ¹⁵ proferre^c gravaris, tanto maiori reatu teneberis, tanto omnium bonorum maiori execracione dignus ostenderis, quanto cum crimine fallacie tabo obstringeris malicie. Quod enim asseris, quod calumniatoribus et ecclesie dissipatoribus respondeas te non habere, omnibus qui diligenter intuentur, qui similia e similibus meciuntur, planum et apertum est, non ex veritate, sed ex falsitate procedere. Qui enim contra sedem apo- ²⁰ stolicam tot exquisita mendacia concinnare, tot ignominiosa convicia, turpes contumelias, sacrilegas blasphemias, profanas criminationes proferre, qui ipsum presulem apostolicum, iuxta omnium sanctorum patrum diffinicionem a nemine culpandum, a nemine iudicandum, tam citato preiudicio deponere, qui omnium adversa-
*f. 11. riorum ecclesie ²⁵ voces et calumnias suscipiens, quicquid contra religionem, pietatem, contra ecclesiasticam disciplinam et districtiorem garriunt vel murmurant, tam proprie, tam expresse depingere, ut te loquente pariter ac presentes videantur perstrepere atque grunnire, qui ipsas etiam canonicas scripturas, sensu earum depravato, ad libitum tue pravitatis intorquere, qui tot rerum gestarum exempla recolere, qui, inquam, hec omnia aliaque genus^d id perplura tam expedita locucione, tam facili sermone, tam operosa ³⁰ composicione non alicubi lecta vel a quovis conscripta, sed a te inventa et excogitata poteris digerere atque contexere, quis non senciatur, cui non pateat, multo levius, multo facilius ad redarguendum improborum insaniam canonicę severitatis, apostolicorum decretorum censuras ac diversorum patrum auctoritates proferre potuisse, quas pene singula canonum folia diversorum patrum diversi ac singuli tractatus, ipsius quoque ³⁵ canonicę scripture singuli libri, singule pagine non tam prescribunt quam legencium optutibus pia quadam inopportunitate atque violencia ingerunt? Patet ergo hanc taciturnitatem non ignorantiam tibi, sed malivolenciam imposuisse, nec ignorasse quid dicas, sed consciencia tua te acusante, sive odio pietatis et iusticie sive etiam discipline et districtiõis ecclesiasticę quod sentis noluisse proferre. Qui igitur tuas tuorum- ⁴⁰ que calumnias atque blasphemias laboriosa descriptiõne et mordacissima vituperatione tam proprie describere potuisti^e, ut non tam clanculo musitantes et detrahentes quam presencialiter, ut dixi, perstreptentes ac tumultuantes^f exhibere videaris, adeo ut nichil pretermitteres, quod secte tue conducere iudicares, qui, inquam, hec facili et expedito sermone non sine labore et fatigacione exquisita et inventa proferre potuisti, levius et ⁴⁵ promcius, si velles, in meram^g et simplicem veritatem multimodis sanctorum sentenciis et collacionibus roboratam ad convincendam hereticorum insaniam non tam promere

a) tam *al. m. post add. c.* b) inpromptum *corr.* in promptu *c.* c) *post add. c.* d) id *g. corr. g. id c.* e) potuisse *corr.* potuisti *c.* f) tumultantes *corr.* tumultuantes *c.* g) veram *c.*

quam dudum prolatam, immo cunctis celebrem atque notissimam potuisses demonstrare; atque ideo constat hanc tuam insciam^a nequaquam veram, sed odio veritatis fictam et imaginatam. *Nam obstrusa, nam ignota, ea etiam que nec visa vel audita vel antea *f. 11'. a quoquam iniciata sunt tanta loquacitate astruere, tanta sagacitate excogitare, in his
 5 vero que necessaria, que manifesta, que omnibus retro etatibus trita et expedita sunt, que quibilibet vel idiotis notissima, nescium et elinguem existere, absurdissima, immo nulla consequentia est. Scripture enim sacre testimonia, que *divinitus inspirata utilis* 2. Tim. 3, 16. 17. *est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum^b, ad erudiendum in iusticia, ut perfectus sit homo^c, ad omne opus bonum instructus*, quibus depravato sensu eorum^d ad
 10 perversitatem contencionis tue tuorumque abuteris, que violenta interpretatione ad sensum tuum infringis, levius ad id quod^e prolata sunt, si velles, interpretareris, cum tibi illa secteque tue contraria, nobis autem et nostro apostolico consonancia, ipsa, unde illa furaris, locorum in omnibus doceat circumstantia. Quia igitur his aliisque rationibus^f non ignorasse, sed odio religionis tactus, tibi tuisque timendo, quod senseras pronunciare
 15 noluisse ostenderis, merito cum pigro servo illo, de talento domini sui operari excusante, in tenebris exterioribus ligatis manibus et pedibus detruderis, ubi cum fletu et stridore dencium in secula seculorum crucieris. Qua de re illud dominicum ve, nolis velis^g, cum scribis et Phariseis, quorum actus emulari notaris, damnandus experieris, ipso terribiliter intonante: *Ve vobis, scribe et Pharisei ypocrite, qui clauditis regnum* Math. 23, 13. *celorum ante homines, vos autem non intratis nec introeuntes sinitis introire^h*; et: *Ve* ib. 16. *vobis, duces ceci*. Lucas vero nichilominus idem intentat dicens: *Ve vobis legisperitis, quia tulistis clavem sciencie; ipsi non introistis et eos qui introibant prohibuistis*. Luc. 11, 52. Hinc Salemon in Proverbiis intonat dicens: *Qui abscondit frumenta, malediceturⁱ in populis*. Prov. 11, 26. Iesus quoque ait: *Sapientia ocula^j et thesaurus invisus, que utilitas in* Eccli. 20, 32. *utrisque?* Hieremias quoque concinens his ait: *Maledictus qui prohibet gladium suum* Ier. 48, 10. *a sanguine*. Huius igitur malum invidencie quam detestandum et damnabile sit, in eo haut obscure monstratur, quod Onam filius Iudae patriarche percussus a Domino legi- Gen. 38, 9. 10. tur, eo quod introiens ad uxorem fratris sui, invidens propagacioni posteritatis semen fuderit in terra et: *Percussit, inquit, eum Dominus, eo quod rem detestabilem fecisset^k*.
 30 Huius namque percussione exemplo si a Domino feriri salubriter pertimesceres, *rem *f. 12. tam detestabilem numquam^l fecisses, qui habens, calumniatorum insaniam unde sana ratione posses evacuare, ecclesiastice religionis sola invidencia deprehenderis dissimulasse^m. In eo namque quod sedem apostolicam — que, ut sancti et apostolici viri Zephyrinusⁿ atque Vigilius^o alique quam plures testantur, ad summa episcoporum negocia,
 35 querelas atque iudicia necnon et maiores ecclesiarum questiones determinandas vacare debet — ad tantarum ineptiarum^p responsionem provocas, qualis quantave stulticia^o emergat^p, propterea redarguere^q supersedeo, quia nulli dubium, nulli ignotum esse cognosco; quippe a sede apostolica illa querere, que quemlibet puerorum scolastice virge subiectorum constat non ignorare. Reatum fallacie, immo crimen sacrilegii — quia,
 40 ut sancti patres testantur, verba sacerdotis aut vera sunt aut sacrilega —, quo plane obstringeris, dum te ignorare fingis quod certis rationibus et indiciis non ignorare colligeris, nichilominus idcirco corripere devito, quia huius criminis confusibilem execracionem vel inter vilissimos subulcos et oppiliones celebrem non ignoro. In omnibus igitur assercionibus tuis, quibus apostolico nostro invidiam accendere et conflare conaris,

45 a) inscienciam corr. inscie. c. b) corripiendum Vulg. c) h. Dei Vulg. d) earum c. e) ita c. f) auctoritatibus corr. rationibus c. g) nolvelis corr. nolis v. in textu et in marg. c. h) intrare corr. introire c. i) absconsa Vulg. k) faceret Vulg. l) post add. c. m) simulasse corr. dissim. c. n) inepticionem corr. ineptiarum c. o) stulcia c. p) emgat corr. emerg. c. q) redarguere corr. redarguere c.

50 1) Epist. 1. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 132. 2) Ibid. p. 712.

cassum et inanem laborem insumis, qui, eisdem ipsis sententiis, quibus partes tuas agere atque defendere tibi videris, diligenter inspectis, te elidere, te impugnare deprehenderis, de quibus suis in locis, quod Dominus donare dignatur, dicemus. His sane ad redarguendum subdolum sermonis tui exordium premissis, priusquam ea que secuntur refellenda aggrediamur, commodum ac necessarium reor quoddam iuxta auctoritatem 5 sanctorum patrum de sedis apostolice auctoritate et reverencia et eius decretorum omni religione suscipiendorum, summa devocione excolendorum, inviolabili observancia custodiendorum prelibare, ut, cum ex sanctorum patrum auctoritate patuerit, quam summa auctoritate prepolleat sedes illa, quanta illius decreta devocione et alacritate suscipienda et observanda sint, moderni conspiratores et blasphemiarum sacrilegia exhorreant et 10 ad obediendum primali et apostolice ecclesie, ad concordandum statutis ex illa progressis vel aliquando resipiscant.

VII. De privilegiis sedis apostolice ac decretis omni reverentia servandis.

*f. 12'. Ut enim de excellencioribus sumamus initium, beatus Anacletus ab ipso apostolorum principe Petro presbyter ordinatus, qui martyrio decreta sua roboravit, ita primatum Romane commendat ecclesie: *Sacrosancta¹ Romana ecclesia non ab apostolis, sed ab ipso Domino nostro primatum obtinuit^a, sicut beato Petro dixit: 'Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam'. Ergo hec apostolica sedes cardo et caput omnium ecclesiarum a Domino et non ab alio est constituta. Et sicut cardine 20 ostium regitur, sic^b huius sancte sedis auctoritate omnes ecclesie Domino disponente reguntur. Igitur si que cause difficiliore inter vos orte fuerint, ad huius sancte sedis apicem eas quasi ad caput referte, ut apostolico terminentur iudicio. Zephyrinus quoque consona huic voce idem astipulatur dicens^c: *Ad^e Romanam ecclesiam ab omnibus, maxime tamen ab oppressis appellandum est et concurrendum quasi ad 25 matrem, ut eius uberibus nutriantur, auctoritate defendantur et suis oppressionibus releventur. Iudicia enim episcoporum maioresque ecclesie cause a sede apostolica, non ab alia sunt terminande, quia, licet in alios transferatur episcopos, beato tamen apostolo dictum est: 'Quicumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quicumque solveris super terram, erunt soluta et in celo'. Calistus vero, vir sanctitate pre- 30 cipuus, idem nichilominus astruit dicens^d: *Nulli vero dubium est, quod apostolica ecclesia mater sit omnium ecclesiarum, a cuius vos regulis nullatenus convenit deviare. Et sicut filius venit facere voluntatem patris, sic et vos voluntatem vestre implete^d matris, que est ecclesia, cuius caput, ut predictum est, Romana existit ecclesia. Quicquid ergo sine discrecione iusticie contra huius disciplinam actum fuerit, ratum haberi 35 ratio nulla permittit. Item Fabianus, non minus apostolice sedis privilegio quam martyrio precipuus, omnibus episcopis scribens: Si in rebus, inquit^e, secularibus suum cuique ius et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio! Quod hac observacione servabitur, si nichil potestati, sed totum tribuitur equitati. Sixtus vero, capitis truncacione Domini vestigia emulatus, 40 omnibus episcopis super hac re taliter inquit^e: *Si quis vestrum pulsatus fuerit aliqua adversitate, licenter hanc sedem sanctam apostolicam apellet et ad eam quasi ad caput confugium faciat. Et post pauca: Ad ecclesiam tamen suam non prius rever-* 45 *tatur, quam hinc literis apostolicis vel formatis pleniter instructus sit. Et paucis interiectis: Si quis, ait, aliter agere presumpserit, sciat sibi censuram huius sedis****

a) tenuit corr. obtin. c. b) sicut c. c) a corr. ad c. d) impleatis J. e) ad c. post in marg. add. c.

1) Epist. 3. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 83. 84. Nonnulla transposuit auctor.

2) Epist. 1, l. c. p. 132.

3) Epist. 1, l. c. p. 136.

4) Epist. 2, l. c. p. 162. 163.

5) Sixti I. epist. 2, l. c. p. 108. 109.

cum omnibus membris suis non deesse venturam. Iulius quoque huius sedis privilegium specialiori quodam preconio extulit dicens¹: *Habet sacrosancta Romana ecclesia potestatem singulari privilegio sibi concessam aperire et claudere ianuas regni celestis quibus voluerit.* Incomparabilis namque doctor Gelasius: *Cuncta per mundum novit,*
 5 *inquit², ecclesia, quod sacrosancta Romana ecclesia quorumlibet episcoporum ligata [sententiis³] possit absolvere et de omni ecclesia fas habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicio iudicare. Siquidem⁴ ad illam de qualibet mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo est appellare permissus. Sed nec illa preterimus, quod apostolica sedes sine ulla synodo precedente exsolvendi quos iniqua synodus damna-*
 10 *verat et damnandi quos oportuit habuerit facultatem.* Et hoc nimirum pro suo principatu, quem beatus Petrus apostolus Domini voce tenuit. Symmachus papa⁵ universis episcopis: *Aliorum hominum causas Deus voluit per homines terminare, sacro vero sancte sedis Romane presule⁶ suo sine questione reservavit arbitrio. Voluit⁷ beati Petri successores celo tantum debere innocentiam⁸ et subtilissimi discussoris indagini*
 15 *inviolatam exhibere conscienciam.* Vigilius papa⁴ Eutero episcopo: *Nulli⁹ vel tenuiter scienti vel pleniter sapienti dubium est, quod ecclesia Romana fundamentum et forma sit ecclesiarum, a qua omnes ecclesias principium sumpsisse nemo recte credencium ignorat. Et paucis interpositis: Quam ob rem, inquit, sancta Romana ecclesia Domini voce consecrata primum tenet omnium ecclesiarum, ad quam tam summa episcoporum*
 20 *negocia, querele atque iudicia quam et maiores ecclesiarum questiones quasi ad caput semper referende sunt. Et post pauca: Ipsa namque ecclesia, que prima est, ita reliquis ecclesiis vices suas credidit largiendas¹⁰, ut in partem¹¹ sint vocate sollicitudinis, non in plenitudinem¹² potestatis.* Unde omnium appellancium sedem apostolicam episcoporum iudicia et cuncta maiorum negocia causarum eidem sancte sedi reservata esse
 25 liquet, presertim cum in his omnibus eius semper sit exspectandum consultum. Cuius tramiti si quis obviare temptaverit sacerdotum, causas se non sine honoris sui periculo apud eandem sanctam sedem noverit redditurum. Quod idem mellifluus papa Grego-
 rius⁵ ad episcopos per diversas provincias constitutos concionatur dicens: *Divinis preceptis et apostolicis saluberrimis incitatur monitis, ut pro omnium¹³ statu impigro*
 30 *vigilemus affectu. Et quia cunctarum dispositione¹⁴ divina ecclesiarum curam gerimus, omnibus nostra poscentibus suffragia apostolica auctoritate subvenire optamus, quoniam divine virtutis et infirmitatis humane sanctio est, ut omnium ecclesiarum negocia ad nostre reparationis tendant¹⁵ effectum.* Et que tunc inerant rebus concionatis, adiecit: *Si autem, quod non arbitramur, a quoquam secus presumptum fuerit,*
 35 *ab¹⁶ officio cleri summotus, apostolice auctoritatis reus de omnibus iudicetur, ne lupi, qui sub specie ovium subintrarunt, bestiali sevicia quosque audeant dilacerare.* Et in eisdem: *Preceptis apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedienciam, que a sancta Romana et apostolica auctoritate iussa sunt, salutifere impleantur, si eiusdem¹⁷ sancte ecclesie, que caput est omnium vestrum, communionem desideratis habere.*
 40 Et post pauca¹⁸: *Omnis sancte religionis relacio ad sedem apostolicam quasi ad caput*

a) deest c., correxi ex Gel. b) de add., sed mox del. c. c) presulum c. d) voluit corr. voluit c. e) innoc. c. f) vero add., sed mox del. c. g) largendas c. h) parte Is. i) plenitudine Is. k) o. ecclesiarum st. Greg. l) dispensatione Greg. m) tendat corr. tendant c. n) et ab o. cl. s. et iniuriarum reus ab o. iud. Greg. o) eisdem corr. eiusd. c.

45 1) Epist. 2. ad Orient., Mansi II, col. 1182 C; Hinschius p. 464. 2) Epist. 13. ad episc. Dardan., Mansi VIII, p. 54 C. D, Pseudo-Isid. ed, Hinschius p. 643. Nonnulla verba hoc loco a textu epistolae recedunt. 3) Immo Ennodius, Libellus pro synodo, Opp. ed. Vogel p. 61, Mansi VIII, col. 284 A, Hinschius p. 672; Idem error apud Ivonem, Panorm. IV, 8; Decr. V, 10. 4) Pseudo-Isid. ed, Hinschius p. 712. 5) IV, epist. 1. spur., Mansi XIV, col. 513 E. 515 A; Jaffé
 50 nr. 2579; cf. Hinschius p. CLXXXVIII. 6) Mansi l. l. col. 517 B.

ecclesiarum debet referri et inde normam sumere, unde sumpsit exordium, ne caput institutionis videatur amittere. Cuius auctoritatis sanctionem omnes teneant sacerdotes, qui nolunt ab apostolice petre, supra quam Christus universalem fundavit ecclesiam, soliditate divelli. Si quis hec apostolice sedis precepta non observaverit, percepti honoris esse hostis non dubitetur. In eisdem¹: Nulli fas est vel velle vel posse transgredi^a 5 sedis apostolice precepta nec eius^b dispositionis ministerium, quod omnium^c sequi oportet karitatem. Sit ergo ruine sue dolore prostratus, quisquis apostolicis contraire voluerit decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed a sancto ministerio extorris fiat, nec de eius iudicio quisquam postea curam habeat, quoniam iam damnatus a sancta et apostolica ecclesia eiusque^d auctoritate et propria inobediencia a quoquam 10 esse non dubitatur. Et quibusdam interpositis: Sit ergo, ait², alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit obedire^e preceptis apostolicis. Item Nycolaus papa *f. 14. omnibus *episcopis³: Nemini licitum est de sedis apostolice iudicio iudicare aut illius sententiam retractare permissum, videlicet propter Romane^f ecclesie principatum Christi munere in beato Petro apostolo divinitus collatum. Sed ne hec solummodo huius sancte 15 sedis presules quisquam quasi privata sui dilectione sibi vindicasse calumnietur, non surda aure pertranseat, quod ceteri catholici doctores de hac re senciant. Unde Cyprianus in epistola sua⁴ ita dicit: *Loquitur Dominus ad Petrum: 'Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam'. Super unum edificat; et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam tribuat potestatem et 20 dicat: 'Accipite Spiritum sanctum', tamen, ut unitatem manifestaret, unitatis^g eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Et post pauca: Quam unitatem tenere firmiter et vindicare debemus, maxime nos episcopi, ut episcopatum quoque ipsum unum adque indivisum probemus. Et iterum: Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Et multa in hunc modum. Maximus quoque 25 doctor eximius in sermone quodam⁵ dicit: *Beati Petrus et Paulus eminent inter universos apostolos et peculiari quadam prerogativa precellunt. Et post aliqua: Et^h in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In urbe Roma, que principatum tenuit nationum, scilicet ut, ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis, et ubi gentilium habitabant principes, illic ecclesiarum principes morerentur. Beatus namque 30 Cyprianus, qui martyrio dictis suis auctoritatem coemit, in epistola ad Quintum⁶: Nam nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem ecclesiam suam edificavit, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter. Quod beati Cypriani dictum Augustinus in secundo libro contra Donatistas⁷ ita gratum amplectitur, ut diceret: Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam 35 nos in scripturis divinis didicimus, apostolum Petrum, in quo primatus apostolorum* *f. 14'. *tam excellenti gratia *preminetⁱ. Et in sequentibus: Quis enim nesciat illum apostolatus principatum cuilibet episcopatui preferendum? Sed etiam si distat cathedrarum gratia, una est tamen martyrii gloria. Item in septimo⁸: Sicut ergo illi Petro in primatu apostolorum martyrii gloria coronato. Et in eodem: Bene tamen, quod tocians 40 meminerunt etiam primum apostolorum Petrum. Et Ieronimus in primo in Matheum⁹:**

a) transgredi post corr. transgr. c. b) nostrae Greg. c) vestram Gr. d) hac a., sua de inob. Gr. e) obedire c.; obtemperare Gr. f) Romone corr. Romane c. g) unitates corr. unitatis c. h) At Maz. i) quae apud August. sequuntur aliter quam veritas postulabat de circumcisione agere solitum, a posteriore apostolo Paulo esse correctum omittit c. 45

1) Mansi l. l. col. 515 E. 2) Ibid. col. 516 A. 3) Haec in Nicolai decretis non inveniuntur; idem error in Ivonis Panorm. IV, 10. 4) Immo in libro de unitate eccl., Opera ed. Hartel, Vindob. 1868, p. 212—214, cuius verba contraxit auctor. 5) Homil. 72, Opera ed. Bruni, Romae 1784, p. 231. 6) Epist. 71, l. c. p. 773. 7) Opera IX, col. 96 D. 97 A. 8) Ibid. 186 C. 193 C. 9) Nescio an ea respiciantur quae Opera VII, col. 124 C. leguntur. 50

*Super hanc petram Christus fundavit ecclesiam. Ab hac petra et apostolus Petrus sortitus est nomen. Et in tercio¹: Symoni^a, qui credebatur in petram Christum, Petri largitus est nomen, ac secundum metaforam petre recte ei dicitur: 'Edificabo ecclesiam meam super te'. Extant enim huiusmodi tam multa catholicorum doctorum super hac re dicta et exempla autentica, ut, si omnia vel vellem recensere vel possem colligere, revera prius me tempus quam materia deficeret. Sufficiunt enim ista ad firmandum quod suscepimus. Nam qui curiosus lector ac diligens inquisitor sanctorum patrum tractatus, diversa concilia, apostolicorum virorum decreta revolvere studuerit, pene non tot folia quot^b huiusmodi reperiret exempla. Quia igitur prenotatis sanctorum patrum sententiis aliisque, quas piget inserere, quam plurimis patuit, quanta auctoritate sancta Romana^c ecclesia emineat, immo quam singulari et incomparabili sui dignitate omnes ex hoc mundo principatus et potestates precellat, adeo ut iuxta consonam sanctorum patrum attestacionem nulli liceat de eius iudicio iudicare vel sententiam retractare, nulli fas sit eius precepta vel velle vel posse transgredi, alienus, profanus, hostis, Dei inimicus existat, quisquis eius non tenuerit unitatem, quicquid prorsus contra eius disciplinam actum fuerit ratum haberi^d ratio nulla permittat: videant nostri conspiratores, videant publici et contumaces sacre fidei et catholice religionis desertores, quanto teneantur sacrilegio, quam inextricabili innumerabilium flagiciorum astringantur nodo, qui tot cotidie^e animas perimunt, *quot^f eius contemptores efficiunt, tot secum sub *f. 15. eterni incendii cruciatu ponunt, quot sacrilege temeritatis exemplis ac pestiferis persuasionibus ab eius unitate divellunt. Quod ideo nimirum facere colliguntur, quia turpem ac sceleratam vitam suam eius censura discipline impeti adque corrigi metuunt^g: numerositate sectatorum suorum, quia ratione non possunt, vel rebellione suam perversitatem stabiliunt, non perpendentes vel timentes miseri, quia, si soli perirent, ut cumque eos tolerabilior inferni pena cruciaret. Quamvis enim sanctorum patrum prenotate rationes et auctoritates fideliter ac diligenter considerate ora loquencium iniqua obstruant omnique eorum contumacie sufficienter contradicant, tamen, quoniam, ut dicit Augustinus², tardiores corde non putant responsum, si alicui loco cuiusque sermonis non ibi, sed alibi respondeatur, singulis eorum obiectionibus, quibus apostolicam annullare contendunt auctoritatem, que tamen sibi aliquid emolumenti ab aliquo videri possunt afferre, quod Dominus dederit respondeamus et quicquid de sacris auctoritatibus proferunt, quam nichil pro eis agat, immo quantum eos impugnet, demonstramus, aliquibus etiam, que in apostolici nostri derogationem confingunt, rationabili excusacione obviare temptemus, aliqua etiam silendo pretereamus. Nam nonnulla ádeo sunt inepta et^h puerilia, ut cuiuslibet religiosi audientia, nedum responsione iudicenturⁱ indignissima.*

VIII. Quod domnum papam ab emulorum calumniis illustrium personarum familiaritas plene defendat.

Pluribus namque omnem ab ineunte etate vite eius institutionem vituperiis infamare contenditis. Sed nichil eorum, que obicitis, aliqua probabili ratione probare potestis. Qua de re non ex veritatis amore hec vos facere, sed male consciencie furore arreptos, ut vel sic districti apostolice censuram pro sceleratis actibus vestris declinetis, cuique prudenti constat indubitabile. Sed ab hac calumnia et suspicione plene eum emaculat et expurgat cum apostolicorum virorum, tum venerabilium *diversarum *f. 15. urbium antistitum et abbatum assiduus conventus^k et individua commanencia nec non diversorum^l graduum ac professionum castissima et omni carens suspicione familiaritas,

a) Symon c. b) quod c. c) room. corr. rom. c. d) habere corr. haberi c. e) cotidie c.; cf. p. 326, l. 21. f) qui c. g) ut supplendum videtur. h) ut corr. et c. i) bis scr., sed prius del. c. k) convictus corr. conventus c. l) diversarum corr. diversorum c.

1) Opera VII, col. 124 C. 2) Nescimus quo loco.

qui omnes illum ab ipsa etiam puericia tam unanimi devocione amplexati sunt, tam sincera dilectione^a foverunt, tam officiosa sedulitate coluerunt, ut spiritu divino pre-
lustrati quiddam magnificum, quiddam etiam nove virtutis et sanctitatis non inmerito
credantur intellexisse futurum. Romani igitur presules omnesque christiane milicie
duces et optimates excellentissimi, eius ingenii sepe probata experientia et vivacitate^b 5
allecti, tanta illum sibi astrinxerant familiaritate, ut ad omnia occulta consilia tractanda,
ad obscura queque et dubia cercius^c veriusque eliquanda, ecclesiastice sollicitudinis
negocia disponenda hunc sibi associare non tam dignum quam necessarium iudicarent,
quippe qui ultra proprie iuventutis annos morum gravitatem assumens, licet iuvenis,
etate maturum se ac provecte annositatis seniore sensu et sapientia exhibuerit, ne a 10
sensato quolibet dubitetur iam tunc ex tantorum virorum^d disciplina et institutione
bibisse, quod tempore procedente ad multorum profectum et salutem, ad statum etiam
ecclesie pravorum culpa sacerdotum iam iam eheu! collapse et ad extremos defectus
consternate redintegrandum doctor catholicus propinaret. Quorum vero tam unice in
illum deliberacioni beatus ille tanta respondebat frugalitate, ut illorum ex eloquio 15
superne dulcedinis nectar preripiens, illis iam que audierat expletis, nonnulla necdum
audita necdum etiam tradita operis perfectione preproperus auditor anticipasset. Beatus
namque Leo pontifex Romanus huius nominis nonus, nostro tempori pene contiguus,
cuius sanctitatis, cuius sapientie fuerit, nullus ambigit, qui eius superstitis noticiam
quoquomodo habere conmeruit. Quam videlicet eius sanctitatem plura que ad sacratis- 20
simum eius sepulcrum acta sunt, plura que cotidie geruntur omnibus, quibus, pre-
sencia eius subtracta est, adhuc locuntur *miracula; quibus eo manifestior et indubi-
tatio^e redditur, quo nulli suspicioni locus relinquitur, nullus vel infidelis secus quic-
quam oppinari signis clarentibus permittitur^f. Is, inquam, vir apostolicus talibus eius
studiis talique industria tantum est delectatus, ut illum iam iuvenem auricularium sibi 25
a secreto assumeret^g, pretermisissimis plerumque nonnullis amicis et familiaribus suis, solus
cum solo colloquium consereret^h, decernenda queque cum illo examinaret, sicubi vero
aliquid aliter ut homo sapiebat, donec id quoque sibi Deus revelaret, eius premoni-
tione corrigi et emendari predulce et iocundumⁱ haberet^j. Successores vero eius Nico-
laus^k et Alexander pari voto illum anplexati sunt, pari studio coluerunt, ut eorum vite 30
gravitas, persone auctoritas, potestatis sublimitas, ordinis sanctitas vestras nichilominus^l
evacuet^k et excludat calumpnias. Nostre etatis Petrum Damiani ex heremita cardinalem
Ostiensem episcopum taceo, cuius adhuc exemplis et doctrina ubertim vernat ecclesia,
qui nonnulla ingenii sui literis indita preclara reliquit monumenta. Tanto eius pru-
dentiam favore extulit, ut, etiam si aliorum non existeret, solius eius testimonium^m 35
propulsandas^l calumpnias vestras exuberaret. Nam pie et religiose memorie Agnetem
inperatricem pretereo^m; que ad cumulum laudis sue, marito defuncto, licet predives

a) delecc. c. b) vivatitate corr. vivac. c. c) c. et v. c. d) viriorum corr. virorum c.
e) indubitata corr. indubitalior c. f) sic c. g) conferret post corr. consereret c. h) iocund
corr. iocundum c. i) nicholominus c. k) evacuat corr. evacuet c. l) propussandas corr. pro-
puls. c. m) in marg. post add.: preterito corr. pretereo.

1) *Bonitho ad amicum V, Jaffé, Bibl. II, p. 632. 633:* (Hildebrandum) ad subdiaconatus
proxexit honorem, quem et oeconomum sanctae Romanae ecclesiae constituit; *Paulus Bernried.*
c. 13: Interea subdiaconus ab eodem papa ordinatus, monasterio sancti Pauli . . . praelatus
est. 2) *Cf. quae Bonitho l. c. p. 631. 632. et Bruno, V. Leonis ap. Watterich I, p. 96. 97,*
de itinere narrant, quod Leo et Hildebrandus a. 1048. Romam susceperunt. 3) *A quo archi-* 45
diaconus factus est. 4) *Epist. I, 16, Opera ed. Caietanus, Venet. 1743, I, p. 33, Hildebrandum*
sanctum satanam meum appellat. Cf. epigr. 149, l. c. IV, p. 44; epigr. 194, p. 50; epigr. 195:

Papam rite colo, sed te prostratus adoro;

Tu facis hunc dominum, te facit iste deum.

et iuvenula, alterati thori coppulam ignorare elegit, inperialis sceptri fascem deposuit, paupercula et quodammodo^a privata vivere proposuit, ut vere religioni et christiane philosophie tanto liberius studeret, quanto eam nulla secularis cure sollicitudo disturbaret. Hec namque^b perfectionis estuans desiderio, pluribus scole celestis egregiis doctoribus pertransitis, eius se tandem magisterio credidit commendandam¹. Quod matrona nobilissima et religiosa necquaquam faceret, si illum sapientia et pietate ceteris precellere experta non fuisset. Sed quorsum ista tam longo revoluta ab exordio? Idcirco denique hec retulerim, ut nostri apostolici *invidi et maliciosi detractores, cum^c quibus ab ineunte etate vixerit, quorum exemplis et doctrinis eruditus sit, considerent, et si male consciencie furore arrepti illum utpote moribus et operibus suis contrarium malivola laceracione, timoris Dei obliti, corrodere non timuerint, humana saltem confusione a tantorum patrum, a tam venerabilium personarum derogacione vel post mortem, vel post felicis pugne consummatam victoriam desistant, ab illorum, inquam, vituperacione desinant; quia plane illos est blasphemare alumnum illorum, illum, quem ipsi summo honore habuerunt, pia devocione venerati sunt, cuius mores, vitam et ingenium laudibus preclaris extulerunt, proprie virtutis heredem ac potestatis successorem reliquerunt, suggerente invidia tot falsis criminibus infamare. Ut enim laus discipuli resultat gloriam magistri, ita magisterium ignavie redarguit, qui illo educatos lacerare atque contemnere non desistit. Qua de re illorum meritis atque sanctitati iniurias irrogatis, in illorum contumelias profana temeritate prosilitis, quorum discipulum tantis falsitatibus infamare non erubescitis.

IX. Quod pulchra sit copula iuniorum cum senioribus.

Iuniorum namque cum senioribus copulam tantum beatus Ambrosius commendavit, ut probatis senioribus, quorum etas non annorum numero et diuturnitate, sed sensibus maturis et vita immaculata computatur, quemlibet firmiter adherentem ac fideliter obsecundantem ab omni suspicionis macula sua astipulacione demonstret immunem. In secundo namque de Officiis libro super hac re ita intonat²: *Plurimum itaque unicuique prodest bonis iungi. Adolescentibus quoque utile, ut claros et sapientes viros sequantur, quoniam qui congregitur sapientibus sapiens est, qui autem choheret imprudentibus stultus esse^c agnoscitur. Et ad instructionem itaque plurimum proficit et ad probitatis testimonium, ut^d ostendant se adolescentes eorum imitatores esse, quibus adherent. Et ita^e ea convalescit opinio, quod ab his vivendi acceperint similitudinem, cum quibus conversandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Nave, quod eum non solum eruditum ad legis scienciam Moysi *copula, verum etiam sancti-^f ficavit ad gratiam. Denique cum in eius thabernaculum^f divina refulgeret presencia, ut videretur magestas Dei, solus erat in thabernaculo Iesus Nave. Moyses cum Domino loquebatur, Iesus pariter sancta nube tegebatur; presbyteri et populus deorsum stabant, Iesus cum Moyse ad accipiendam legem ascendebat. Et post pauca: Ubique igitur inter admiranda^g et reverenda secreta sancto Moysi individuus adherebat. Unde factum est, ut, qui fuerat socius conversacionis, fieret successor potestatis. Que sane sententia satis proprie nostro apostolico congruit, qui patribus, quos superstites socius*

a) quodam^o c. b) itaque corr. namque c. c) imprudens agn. Ambr. d) ostendunt enim Ambr. e) deest Ambr. f) tabernaculo d. refulgere pr. videretur m. D. Ambr. g) a. opera Ambr.

1) Regno deposito Agnetem primo se in monasterium Fructuariam contulisse Bertholdus ad a. 1062, SS. V, p. 272, auctor est. Romae eam Petri Damiani familiaritate usum esse, elucet ex illius epist. VII, 8, Opera I, p. 447. [Sed, ut equidem censeo, Manegoldus dixit Agnetem se Gregorii, non Petri Damiani, magisterio commendasse. H.-E.] Interfuit conciliis a. 1073 (Bonitho ad amicum VI, l. c. p. 655) et 1076 (Bertholdus p. 283). 2) Opera ed. Bened., Paris. 1686 sqq., II, p. 93, 94.

laborum non deseruit, in sorte potestatis heres quodammodo ac virtutum possessor successit. Post aliqua prefatus pater in conclusione taliter infert¹: *Pulcra itaque copula seniorum atque adolescentum. Alii quippe^a testimonio, alii solacio sunt, alii magisterio, alii delectationi^b. Omitto, quod Abrahe adhesit Loth adolescentulus etiam proficiscenti, ne forte hoc propinquitatis magis fuisse estimetur^c et necessarie potius quam⁵ voluntarie coniunctionis^d. Quid de^e Helia et de Eliseo loquamur? Licet non expresse iuvenem Heliseum scriptura significaverit, advertimus tamen et colligimus iuniorem fuisse. In Actibus apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silam, Paulus Timotheum, Paulus Thitum. Sed de^a illis superioribus videmus divisa officia, ut seniores consilio prevalerent, iuniores ministerio. Item in primo²: Sequatur conversa- 10 cionis electio, ut adiungamur probatissimis quibusque senioribus. Namque ut equalium usus dulcior, ita senum tucior est, qui magisterio quodam et ductu vite colorat mores adolescentium et velut murice^f probitatis inficit^g. Nam si hi, qui sunt ignari locorum, cum sollertibus viarum iter adoriri gestiunt, quanto magis adolescentes cum senibus debent novum sibi iter aggredi vite, quo minus errare possint et a vero tramite virtutis 15 deflectere! Nichil enim pulcrius, quam eosdem et magistros vite et testes habere. Porro cum scriptum sit: In ore duorum vel trium testium stet^h omne verbum, de eius innocencia atque integritate quis nisi invidus et ingratus ambigat, cui non modo duorum secundum 2. Cor. 13, 1. euangelium vel trium, *verum etiam plurimarum, nec qualiumcunque, sed probatissimarum utriusque sexus personarum testimonium abundat? Illorum namque errasse iudicium redarguit, quisquis eum, quem ipsi probaverant, contra illorum testimonium tot vituperiis plasphe- 20 mare studuerit. Hinc³ famosissimus martyrum Laurencius: *Abiectio, inquit, discipuli detrimentum est magistriⁱ. Quid est, quod illustres prestantesque viri tam discipulorum certaminibus quam suis vincunt?* Si igitur iuxta testimonium sanctissimi martyris abiectio discipuli detrimentum est magistri, atque illustres prestantesque 25 viri tam discipulorum quam suis certaminibus vincunt, illis procul dubio profana temeritate derogatis illosque non tam vincere quam fallaces^k ostendere contenditis, quorum discipulum permultis experimentis probatissimum, concordie eorum testimonio celebratum, tot plasphe- 30 miis calumniare non timetis. Cuius criminis reatus quante sit detestacionis iudicandus, lucide pervidebit quisquis decretorum pontificalium atque sacrorum canonum studiosus lector extiterit^l, qui illos infames esse decernunt, qui sanctos patres calumniare presumunt. Cuncta denique divina mirabiliter ordinante providencia, in contrarium vestra concidunt studia, quia nostrum apostolicum pro scelerosis vestris actibus eius metuentes iudicium subire, dum vere non potestis, vel menciendo exosum efficere festinatis, ad manifestius vestre insanie testimonium ad illorum contumelias proruitis, quo- 35 rum indubitata omnibusque notam sanctitatem vestris fuscare non potestis mendaciis; et ideo in vos e regione tanto plurimorum odia concitatis, quanto ex sola invidia in eius vituperacione prorupisse innotescitis. Ut enim de multis vel aliqua tangamus, quid super his Stephanus papa decernat, gratia exempli proferamus. Ad Hilarium namque amicum suum scribens⁴, omnes qui adversus patres armantur in omni mundo infamia 40 notari asserit. Et post pauca: *Et omnes, qui fratres calumniantur aut aculant et non probant vel qui contra innocentes principum animos ad iracundiam provocant.* Pro- pulsatis igitur aliquatenus per venerabilium personarum attestacionem ac familiaritatem, 45*

*c. 18. quas partim nominavimus, partim lectoris *tedio parcendo nominare supersedimus, que

a) deest Ambr. b) delectationi c.; correxi ex Ambr. c) existim. Ambr. d) adiunct. Ambr. 45
e) Heliam et Eliseum Ambr. f) muricie corr. murice c. g) interficit c. h) stabit Vulg.
i) magisterii Ambr. k) falsos corr. falaces c. l) e corr. c.

1) Opera ed. Bened., Paris. 1686 sqq., II, p. 93. 94. 2) Ibid. p. 57 A. 3) Cf. ibid. p. 55 A. 4) Epist. 1. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 182.

de nostri apostolici puericia confingitis, ad cetera vestri vomitus venena nichilominus refellenda que Dominus dederit proferamus. Adeo namque vos invidia excecavit, ut nequaquam considerare valeatis, quia in omnibus, que in derogacionem eius profertis, haut modicis eum, licet inviti, preconiiis predicatis. Plura namque, ut iam prelibavi-
 5 mus, adeo sunt inepta, adeo frivola, ut aliquid eis respondere non parve^a sit stulticie, quippe cum aptius^b muliercularum in textrinis litigantium conveniant rixis, quam stilo congruant scribentis. Illis tamen, que alicuius momenti possunt videri queque discipline ecclesiastice videntur iam in aliquo preiudicare, quantum est opus, obviare temptemus.

X. Quod domni apostolici potius gloriam augeat, quod suscepto reli-
 10 gionis habitu tot urbes et regiones perlustrat.

Religionis namque habitu suscepto, quasi in magnam nostri apostolici derogacionem paucas Italie, Germanie vel Gallie civitates existere asseritis¹, quas relicto monasterio ex proprio arbitrio non percurrerit, paucos temporis illius principes, quos non salutaverit. Sed hec nichilominus calumnia in contrarium cedit. Quia igitur sedis qui-
 15 libet apostolice presulum, ut^c sanctus Gregorius testatur², disposicione divina omnium ecclesiarum curam gerit, et quoniam divine virtutis et humane infirmitatis sanctio est, ut omnium ecclesiarum negocia ad eius reparacionis tendant effectum: illius ecclesie presulibus semper fuit proprium et familiare, quia per se cuncta non poterant dispo-
 20 nere, ad cunctarum non modo ecclesiarum, verum etiam provinciarum curam et provisionem de suo latere strennuos adque fideles viros dirigere, per illos decernenda dis-
 ponere^d, ut, si per se non possent, in omnibus ecclesiasticis negociis se per respon-
 sales suos presentes exhiberent. Quibus namque tantum potestatis conferebant, ut non solum pares paribus, sed etiam ordine priores inferioribus gradu committerent, ut eorum
 25 Romano defensori precepit³, ut Basilium episcopum de pretorio ad sui episcopii curam ita districta^e executione redire compelleret, ne sub aliqua excusacione illic vel V dies^{f. 18.}
 morari sibi liceret. Similiter quoque Anthemio subdiacono iniunxit⁴, ut Pimenium Amalfitane urbis episcopum etiam in monasterium detruderet, si foris vagari non desisteret. Unde etiam eundem Anthemium satis austera invectione corripuit⁵, quod
 30 Paschasium episcopum in fabrica navis plus congruo occupatum, ut dignum erat, obiurgare atque coercere distulit; cui quoque precepit, si postmodum negligentem cerneret, modis ad se omnibus transmittendum non dubitaret. Item eidem negligentes^e
 in cura pauperum Campanie episcopos ante se vocatos, districto mandato precepit⁶, ut commoneret; si quem vero illorum postmodum negligentem videret, sine aliqua excusa-
 35 cione ad se transmittere festinaret. Quicumque igitur huius venerandi patris regestum aliorumque huius sedis carticia diversis temporibus pro diversis causis^f conscripta diligens rimator evolverit, huius rei plura, quam exemplis indigeat, reperit testimonia. Nulli autem dubium, quod ad huiusmodi negocia exequenda sancti patres illos sepius
 mitterent, de quorum fide et conversatione, sapiencia et discrecione nichil secus esti-
 40 marent^g; illis arguendi, obsecrandi, inperandi auctoritatem delegarent, quos verbis et exemplis ceteris preminere iudicarent. Huius rei gratia Romani pontifices^h, sub quibus ipse christiane milicie cingulum suscipiebat, Leo videlicet, Victor, Stephanus, Nycolaus, Alexander, pro diversis causis per diversas urbes atque provincias ad diversas gentes

a) prave corr. parve c. b) apcius corr. apt. c. c) ait add., sed mox del. c. d) dispo-
 45 nenere corr. disponere c. e) negligentes c. f) caus corr. causis c. g) securi extitissent add. c.
 aperto scribae errore, cf. p. 330, l. 7. h) principes corr. pontifices c.

1) Cf. supra c. 2, p. 286. 2) Cf. supra c. 7, p. 323. 3) Epist. X, 10; Jaffé nr. 1771.
 4) Epist. VI, 23; Jaffé nr. 1403. 5) Epist. XIII, 26; Jaffé nr. 1894. 6) Ib. 27; Jaffé
 nr. 1896.

et regna illum direxere¹, ut, cuius in ore Dominus verba sua posuerat, cum Hieremia prava et distorta atque perversa evelleret, destrueret, disperderet et dissiparet, iusta autem et religiosa edificaret et plantaret, quippe quem in divinis atque humanis literis erudiciorem et discreciorem, in observandis regulis canonicis districtiorem, in causis agendis maturiorem cognoscerent; quem in tota domo Dei cum Moyse fidelem in testi-
 monium² eorum que dicenda erant multis probassent sepiissime experimentis, de cuius actibus securi per omnia extitissent, quem nec premiis corrumpi nec fraudibus posse seduci, quem nullis prosperis vel alicuius blandimentis ad inutilem remissionem inclinari vel duris et adversis exterreri aut exasperari omnino non dubitarent. Hunc, inquam, predicti patres ad ea corrigenda, que, iniquitate habundante multorumque karitate refrigescente, undecunque emergerant, vices suas³ illi delegantes direxerant, ut, quicquid illorum presenciam subterfugeret, eius industria ad correctionis lineam revocaret. Videtisne igitur, qualiter omnia, quibus illum infamare studetis, ad laudem et gloriam eius divina ordinatione proveniant, ut, qui pro Christo pravorum inimicicias subire non timuit, ipsi quoque adversarii, licet inviti, licet coacti, probitati eius in his etiam testimonium ferant, que ad plasphe-
 mandum eum prolata credebant, in hoc eius gloriam augeant, quo illius invidiam coacervandam existimabant? Si enim dignitas negotii consideretur, nullus, ut puto, tam stultus, nullus tam expers pietatis existit, cui indubitabile non appareat, tam singularem tantorum virorum in illum deliberacionem non stulticia vel ignavia adquisitam, cum nemo res sibi necessarie arcusque ad se pertinentes illi committat, de cuius prudentia et fidelitate plene non confidat. Ut autem huius rei auctoritas altius repetitis affirmetur exemplis, ipsum vas electionis Paulus, Rome in vinculis detentus, quia ipse Philipenses convenire non poterat, Thimoteum illuc pro se missurum ad confortandos eos promiserat, ita dicens: *Spero autem in domino Ihesu Thimoteum cito me mittere ad vos, ut⁴ et ego bono animo sim, cognitis que circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimum, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim que sua sunt querunt, non que Ihesu Christi. Ut enim doctor gentium Paulus filium, quem unanimiorem ceteris, quem affectione sinciore pro fratribus sollicitiorem in multis sepe probavit, quem non sua, sed que Ihesu Christi querere cognovit, ad exhortandos discipulos et consolandos misit, sic sedis apostolice sancti presules hunc, quem in sua familiaritate nutritum, sincerissima affectione pro totius christiani nominis religione sollicitum, non que sua, sed que Ihesu Christi querentem permultis atque diuturnis experimentis probaverant, pro se ad apostolice executionis reddenda responsa et ventilanda negocia non modo Italie, Germanie atque Gallie, sed ad diversos diversarum urbium ac regionum principes et optimates, de eius confisi prudentia et fidelitate, direxerunt, certi, ne in aliquo aliquod in illo detrimentum paterentur. Item ad Thesalonicenses, se Athenis remanente, eundem Thimotheum ad confirmandos et exhortandos illos pro fide illorum, ne quis in tribulationibus illis moveretur, se misisse testatur, quatenus nunciata sibi fide et karitate eorum in omni necessitate sua et tribulatione consolaretur. Si igitur, ut vos plasphe-
 matis, talis pro tanta causa tot urbium ac regionum circuitus, tot principum salutacio illi pro crimine deputatur, beatus plane qui pro hac causa vestras calumnias et derogaciones sustinet; in qua secum non solum Thimotheum, sed ipsum quoque Paulum, stigmata Domini in corpore suo portantem, deprehendet, qui eo quod ab Ierusalem per circuitum euangelium usque Illiricum repleverit, nomen Domini coram gentibus et regibus ac filiis Israel portaverit, pravorum hominum persecuciones tolerans, nostrum Gre-*

a) suis corr. suas c. b) deest c. c) certe corr. certi c. d) aliqd c.

1) A Leone ad Berengarii causam inquirendam in Galliam, a Victore a. 1055. in Burgundiam, a Stephano a. 1057. ad Agnetem imperatricem missus est.

gorium sibi in causam coniunxit. Sic quoque Marcum Petrus ad Alexandrinam civitatem direxit¹, que ideo, quod prefatus Marcus Petri discipulus vice magistri eidem presedit, apostolice dignitatis nomen et gloriam sibi conquisivit. Ut enim viciniora nostris temporibus proferamus exempla, magnus ille theologus, quem noster Gregorius
 5 nomine et actione nostris representavit temporibus, relictis² sericis auro gemmisque radiantibus^a, monachica se disciplina religavit, qui tamen postmodum a papa Benedicto a monasterialis silentii quiete excussus ad ipsius adiutorium septimus est levita ordinatus. Nec multo post pro responsis ecclesiasticis ad urbem Constantinopolim a Pelagio presule destinatur, ubi
 nascentem novam heresim Euthicianorum, iuvante gratia catholice veritatis, attrivit idemque
 10 dogma^b modis omnibus orthodoxe fidei contrarium affirmavit et librum, quem prefate heresis auctor conscripsit Euticius, mediante Tiberio augusto ignibus concremandum
 *deliberavit. Si ergo nostro Gregorio propterea volunt indignari et derogare, quod, *f. 20. monachilis silentii censura interim paululum intermissa, per diversas provincias ad diversos principes pro apostolicis responsis destinari^c obstinate non renuit, cur
 15 non potius indignentur eius vel derogent equivoco, qui pro causis similibus non solum a quiete monasterii vel districtione claustrali abstrahi atque suspendi, sed etiam in palacio augustali tamdiu morari consensit, donec nonnulli, qui eum Rome positum arcus dilexerant, cum venerabili viro abbate Maximiano, tot terrarum emensis regionibus, tot fluctuum transitu periculis, visitacionis gratia post eum Constantinopolim
 20 usque venirent eumque, dum causarum ecclesiasticarum continuatis vertiginibus fluctuaret, per studiose lectionis alloquium et cottidiane compunctionis aspiracionem, ut ipse fatetur³, refrigerarent? In quo videlicet si religionem minui, si propositum violari vir religiosus conspiceret, nec ipse aliquo modo ad obediendum acquiesceret, nec apostolicus pontifex talia preciperet. Hinc est etiam, quod ipse Gregorius, postquam apo-
 25 stolici presulatus apicem conscendit, nec alicui monachorum nec cuiquam private vivencium in hac causa pepercit. Unde Augustinum cum aliis sui monasterii monachis in Britanniam euvangelizandi gratia destinavit. Qui vero Augustinus, cum per Eterii Arelatensis episcopi aliorumque episcoporum ac regum Gallie adminicula ad Edilbertum^d regem Cantuariorum veniens tam licenciam predicandi quam etiam victum et mansionem sibi suisque in Doruvensi^e civitate,
 30 que erat regni eius metropolis, inpetraret, eoque predicante et in nomine Christi miracula faciente verbi divini semina multa fidelium messe multiplicarentur, ilico per Laurencium
 prespiterum et Petrum monachum pape Gregorio gentis conversionem renunciavit sibi, multa patente messe, operariis autem paucis exstantibus, plures verbi ministros et cooperatores ad excolendam dextera Dei noviter plantatam vineam mitti postulavit. Qua denique
 35 relacione pater piissimus non mediocriter letificatus precibus postulantis annuit pluresque verbi adiutores cum aliis nonnullis sacris vasis, vestimentis, martyrum reliquiis, codicibus vel ad ornatum ecclesie necessariis sibi destinavit, in quibus precipui erant monachi quidem
 *Mellitus, Iustus, Paulinus et Rustinianus^f. Indubitata sane beati Equicii⁴ sanctitatem, signis
 40 atque miraculis manifestatam, cur attexendo fatigem? qui licet a nullo missus, licet sacrum ordinem non habens, per loca tamen diversa discurrit atque sibi creditum talentum in animabus lucrandis multiplicatum eterno gazofilacio representare conatus est. Taceo⁵ namque Osium Cordubensem episcopum, Victorem et Vincencium presbyteros a beato

Ioh. diac.
I, 6. 23.

ib. 26. 28.

ib. 29.

*f. 20.

Ioh. diac.
II, 33. 35.

ib. 36.

ib. 37.

*f. 20.

a) r. togis Ioh. b) dogmi corr. dogma c. c) sic c. d) Dedilbertum c. e) Dorover-
 nensi J. f) Ruffin. Ioh.

45 1) Cf. *præf. concilii Nicaeni ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius, p. 255.* 2) *Sequentia, quae ad Gregorii I. legationem Constantinopolitanam conversionemque Anglorum spectant, ex Vita S. Gregorii auct. Iohanne Diacon. sumit auctor, ne verbis quidem nisi leviter immutatis.* 3) *Gregorii Dialog. III, 36, Opera II, col. 357; cf. Ioh. diac. I, 33.* 4) Cf. *Gregorii Dialog. I, 4, Opera II, col. 164 sqq.* 5) *In sequentibus auctor Bernoldum, Apolog. c. 3, Ussermann*
 50 *II, p. 274. prae oculis habuit.*

Silvestro papa ad Nicenum, Cirillum patriarcham Antiocenum¹, Archadium episcopum ex Italia vice Celestini pape ad Ephesinum, Paschasinum^a et Lucencium episcopos et Bonifacium presbyterum vice sancti Leonis ad Calcedonense concilium delegatos, ut predictorum patrum vigilancia, ubi per se non posset, per suos vicarios presens existeret.

1a. 6, 8. Sic quoque precipuus prophetarum Hisaias, Domino dicente: *Quem mittam, et quis ibit nobis?* semet ipsum obtulit dicens: *Ecce ego, mitte me.* Similiter etiam sepe dictus sepiusque dicendus Gregorius², cum papam Benedictum in Brittanniam predicatorum mittere velle cognosceret, eos autem ad pergendum trepidos^b ac minus promptos prospiceret, ultro semet ipsum, monachilis silentii pessulo interim remoto, non dubitavit ingerere, dummodo pontifex sibi licenciam vellet accommodare. Igitur si nostrum apostolicum hac de causa blasphemare et conviciari iustum ac necessarium deliberant, consequens est, ut prius tot preclaros et illustres viros vituperacione dignos^c convincant, quorum in hac causa exemplum et auctoritatem sequitur, quorum industriam et frugalitatem pia emulacione imitatur. Quod si pro sceleris immanitate inter suos etiam vel

of. Ioa. 10, 21. mutire non audent, ab illius laceracione cessent, in quem simili pro causa impropria exprobrantium cecidisse deprehendent. Porro si illis laudi assignatur pro publica et communi ecclesie utilitate non solum tot provincias vel civitates lustrasse, tot non modo principes et optimates, sed ipsos etiam reges multociens interpellasse, in ipsis etiam palaciis, causis exstantibus, per longas ac diuturnas moras crebro excubasse, private sue quietis talibus pro causis tranquillitatem non modo interrupisse, verum etiam, ut id sibi iniungeretur vel concederetur, votis estuantibus^d expetisse: si hec, inquam, glorie

*f. 21. eorum atque preconii proficere, *velitis nolitis, negare non potestis*, quid vel quantum livore ducti verbis malignis in illum garriatis? Nostri apostolici eadem pro causa, hisdem pro negociis tot tantosque sudores apud probos fuscare vel secus intorquere non valetis, presertim cum par paribus causa merita pariat non disparia.

XI. De mediocritate et temperantia sermonum eius.

Iam^e vero illius obiecti, quo nimie procacitatis intemperancia sacerdotes Domini, episcopos, archiepiscopos ceterosque inferioris ordinis clericos obscenis appellacionibus eum deturpasse, necnon in singulas tantum personas, sed in ipsas gentium naciones ioculari levitate terribiles minas adhuc privatum sepe intorsisse, illas et illas gentes repressurum arroganti professione iactitasse mussitatis³, licet non sit necessarium, quippe cum vestre parti nullum ferat vel ferre videatur adminiculum nec nostre aliquid detrimentum, probabilibus tamen excusacionum indiciis reddi poterit alienus. Accepta namque potestas pias etiam mentes sepe pervertit atque elacione corrumpit. Valde namque rarum atque difficile est, quemlibet in sublimitate positum humilitatem, quam ante ne scierit, discere, cum sepius soleant ante detentam deserere atque dediscere, quia, cum sine retractatione^f quicquid libet licet, cum ad votum cuncta arriserint, a consue- tum humilitatis summissione remittunt^g animum ac pro private confidentie presumptione extollunt. Quod cum ita esse non tam scriptorum relacione noverimus, quam cottidianis^h experimentis sentimus, valde probabili racione inde colligitur, quod, quisquis summa preditus potencia humilis adque modestus extiterit, ante hanc humilior fuerit atque modestior. Quapropter aliqua verborum nostri Gregorii post nactam summi culminis potenciam prolata ponamus, ut hinc colligamus, ante tante potencie successum quante humilitatis, quante apud se abiectiois extiterit, qui in summa potencia positus tantum se abicere non erubuit. Hinc est, quod in omnibus epistolarum suarum exordiis humil-

a) Paschasius Bern. b) e corr. c. c) c. d. corr. d. c. c. d) exstuantibus c. e) Eam c. f) retractione corr. retractatione c. g) inmittant c. h) cottidianis c.

1) Alexandrinum recte eum dicit Bernoldus. 2) Haec ex Ioh. diac. Vita Greg. I, 22. 3) Cf. Wenricum supra c. 2, p. 286.

lima pronunciacione se servum servorum Dei appellat ita dicens: *Gregorius servus servorum Dei*. Igitur, cum magne humilitatis indicium existeret, si se conservum servorum Dei vel socium nominaret, procul dubio incomparabiliter humilem *se ostendit, *f. 21'. dum se eorum servum facit, quorum si conservum vel socium diceret, satis superque se inclinaret. Episcopos vero non solum religiosos, sed etiam contumaces, quos obscenis appellacionibus ab eo deturpatos^a esse asseritis, 'fratres, consacerdotes, coepiscopos', populares vero 'fratres' et 'conservos' modestissimis nuncupat alloquiis, ut ex aliquibus apparebit inferius subnotatis. Hinc Ottoni Constanciensi episcopo in quadam epistola inter cetera ita scribit¹: *Studeat igitur fraternitas tua sic se cooperatricem exhibere, sic crimina ista de tuis ecclesiis radicitus^b evellere, quatinus boni pastoris meritum apud Deum valeas optinere, et Romana ecclesia de te sicut de karissimo fratre et studioso cooperatore debeat gaudere*. Et in alia ad eundem, postquam^c de eius contumacia benignissima lacrimatus est querimonia, de Maguntino archiepiscopo infert dicens²: *Magantino venerabili^d archiepiscopo, confratri nostro, hoc obediencie munus iniungimus*. Item ad laicos in Constanciensi episcopatu inter alia dicit³: *Misimus fratri nostro, episcopo vestro Ottoni literas exhortatorias*. Item in alia ad laicos^e post redditas pro eorum fidei perseverancia omnipotenti^f Deo grates: *Scitis, ait⁴, fratres*. Et revera multa in hunc modum modestie eius et honestatis proferri poterunt indicia, quibus non solum episcopos atque primates congruis suis dignitatibus honoret nominibus, sed cuiuscunque ordinis vel sexus personas decentissimis honorare conetur^g alloquiis. De semet ipso vero quam vilia, quam abiecta senserit, nichilominus in quadam sua epistola innotescit dicens⁵: *Postquam^c autem ad episcopatus officium indigni venimus*. Item in alia: *Et postquam, inquit⁴, ad officium^h sacerdotii, licet indigni, venimus*. Item et in alia ad principes Teutonicorum: *Nos, inquit⁶, indigni et inutiles principis apostolorum servi*. Item in alia ad eosdem⁷: *Ego qualiscunque sacerdos, apostolorum principis servus*. Et hec quidem scriptis. In communi vero locutione quante mediocritatis existat, hinc ostenditur, quod raro de eius ore verbum ceciderit, in quo formula edificationis vel gratia christiane religionis defuerit. Quia igitur, ut consuetudo se habet, hominum quisquis in imis positus superbus et intemperans evaserit, si repente aliqua sublevatus fuerit potestate, bonum humilitatis aut difficile aut nequaquam discere poterit vel exercere, presertim cum Saul electus et bonus, cui vir, ut scriptura testatur, in filiis Israel melior non erat, necnon *et David, quem invenerat Dominus secundum cor suum, ut faceret omnes voluntates eius, ambo, ante regnum licet eadem illustres pietate, eadem conspicui humilitate, libertate potestatis corrupti, alter irremediabiliter, alter, licet cum venia, graviter tamen excesserant: valde contrarium, immo penitus incredibile est quod asseritis, quod is, qui summi culminis preditus excellencia tam vilia, tam abiecta de se sentit, tanta se diligencia minimis quibilibet fratribus adequavit, qui tot profundissime humilitatis documenta verbis protulit et exemplis, privatusⁱ adhuc tanta se arrogancie temperancia^k effuderit; quippe Iacobo apostolo, cum de lingue continencia loqueretur, Iac. 3, 11. testante fontem non posse de eodem foramine dulcem et amaram manare aquam. Quin potius his rationibus probabiliter colligitur, subiectum profundissima humilitate fundatum, qui cunctis prelati inutilem se, indignum servum omnium Christo serviencium abiectissima denunciacione appellat, omnes suos cuiuscunque ordinis subiectos fratres, conservos vel filios vocat. Divina namque, ut prelibavimus, ordinante providencia, in

45 a) deturbatos c.; cf. p. 332, l. 27. b) radicitus c. c) postquam c. d) alia m. post add. c. e) laicos c. f) omnipotenti c. g) post add. c. h) officium corr. off. c. i) privatis corr. privatus c. k) a e corr. c.

1) Cf. c. 17, infra p. 341.

2) Jaffé, Bibl. II, p. 528.

3) Jaffé, Bibl. II, p. 530.

4) Reg. IV, 1; Jaffé, Bibl. II, p. 238.

5) Jaffé, Bibl. II, p. 536: postquam autem ad ponti-

50 ficatus apicem licet indigni venimus.

6) Ibid. p. 543.

7) Ibid. p. 544.

omnibus, quibus eius reprehensionem extendere atque cumulare eumque exosum efficere^a inconsiderata loquacitatis effusione contenditis, vos ipsos execrabiliores redditis, hoc sibi pro crimine obicientes, quod nullus vel stolidissimus laudibus eius poterit negare assignandum. Dicitis¹ namque, ut verba vestra ponam, dummodo ad papatus honorem perveniret^b, quod nulla bone opinionis species fuerit, qua se in oculis hominum non palliaverit. Gratias Deo, dicitis quod verum est, quod vidistis profertis, eumque dum vituperare studetis^c, laudes eius, licet nolentes, predicatis, dicentes, quod nulla bone opinionis species extiterit, qua se ante oculos hominum pro adipiscendo pontificatu non vestierit^d. Satis namque ipsi contra omnes calumnias vestras vigilatis satisque contra vestras blasphemias illum defenditis, cui testimonium peribetis, quod nulla bone opinionis species extiterit, qua in oculis hominum vestitus non fuerit. Sed dicitis: 'pro adipiscendo episcopatu hoc fecit'.

XII. De temerario adversariorum iudicio.

Igitur cum Paulus apostolus dicat: *Quis enim scit hominum que sunt hominis nisi spiritus hominis, qui in ipso est?* et iterum: *Vivus est sermo Dei* usque: *et discretor cogitationum et intencionum cordis*; et propheta non semel, sed sepius quam exemplo indigeat^e, solum Dominum corda et renes scrutari, cogitationes hominum nosse testetur, nimie temeritatis^f, nimie stulticie vosmet ipsos ipsi arguitis, qui aliene cogitationis et intentionis iudicium atque dinoscentiam, quod soli Deo competit, inpudenti fronte vobis arrogatis. Ab huius namque iactura presumptionis electionis vas Paulus vos absterret^g 15
1. Cor. 2, 11. *dicens: Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique a Deo.* Ad Romanos: *Tu quis es, qui iudices alienum servum?* Ad Corinthios autem: *Ut quid enim libertas mea iudicabitur ab aliena conscientia?* Et Iacobus: *Qui detrahit fratri aut qui iudicat fratrem, detrahit legi et iudicat legem.* Sed huius pre-
Rom. 14, 4. sumptio temeritatis quam pestifera sit, immo quam perniciose, per se Dominus ostendit
1. Cor. 10, 29. *dicens: Nolite iudicare, ut non iudicemini; in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini.* Has autem iudicandi prohibitiones non de manifestis, sed de^h dubiis criminibus prolatis nullus non cognoscit, qui sacrarum literarum noticiam vel tenuiter habuerit.
Iac. 4, 11. Nam de manifestis non solum divine, sed etiam seculi leges iudicare non tam permit-
Matth. 7, 1. 2. tunt quam precipiunt. Hinc apostolus non solum secularia, sed etiam angelos se testa-
1. Cor. 6, 3. tur iudicare. At pater Augustinus in secundo de sermone Domini^h in monte, cum dominicum illud tractaret: *Nolite iudicare*, de dubiis quid agendum quidve tenendum sit, benignissime instruxit, saluberrime commonuit. Ait namqueⁱ: *Hoc loco nichil aliud nobis precipi existimo, nisi ut ea facta, que dubium est quo animo fiant, in meliorem* 35
partem interpretemur. De talibus enim rebus, que possunt bono animo et simplici fieri, quamvis etiam possunt^l non bono, volebant illi, cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus iudicat. Et paucis interpositis: *Sunt, ait, quedam media facta, que ignoramus quo animo fiant, quia et bono maloque fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maxime ut condemnemus; horum autem veniet* 40
**f. 23. tempus, ut iudicentur, cum Dominus illuminabit abscondita^k tenebrarum et manifesta-
bit consilia^l cordium.* Et iterum: *De manifestis ergo iudicemus, de occultis vero Deo iudicium relinquamus.* Et iterum: *Duo autem sunt, in quibus temerarium^m iudicium*

a) habere corr. efficere c. b) pervenerit corr. perveniret c. c) potestis corr. studetis c.

d) vistierit corr. vest. c. e) indigicat corr. indigeat c. f) teneritatis corr. tem. c. g) ut corr. 45
qui c. h) post add. c. i) possint Aug. k) obse. c. l) cogitationes cordis Aug. m) temerarium c.

1) Cf. supra p. 286. 2) Opera III, 2, p. 224 E. 225.

cavere debemus, cum incertum est, quo animo quid^a factum sit, vel cum incertum est, qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Atque ut hoc sub exemplo clarius elucidaret, infert: Si ergo quispiam de stomacho conquestus ieiunare noluerit^b, et tu id non^c credens edacitatis^d vicio tribuas, temere iudicabis. Item¹: Multa incertum
 5 est quo animo^e fiant, de quibus iudicare temerarium est. Maxime^f hi temerarie^g iudicant de incertis et facile reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare quam emendare atque corrigere, quod vel superbia^h vel invidencia est. Cum igitur, sicut disertissimusⁱ ille celestis curie senator instruit, ut^k ea, que dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretari debeamus, sitque non minimi periculi ac scelerate temeritatis de huiusmodi proscriptionum vel reprehensoriarum proferre sententiam, liquido patet,
 10 quanto vos crimine, immo quanto sacrilegio stringamini, quos tantum invidencie flamma succendit, tantum livor malicie excecavit, tantum fastus superbie^l infecit, ut non solum dubia, sed ea, quibus ipsi fatemini nullam bone opinionis speciem defuisse, in malam partem retorquere atque amarissimis laceracionibus corrôdere non erubescitis. Qua de
 15 re indubitanter apparet, ut iam predictus pater ait, ad cumulum vestre execracionis magis vos amare vituperare et damnare quam emendare et corrigere, quod est viciū vel superbie^l vel invidencie, cum illa in contrarium inflectere non timetis, que bone opinionis et speciei extitisse ipsi predicatis. Consequenter igitur vos etiam involvet maledictio illa^m prophetica super huiusmodi rerum subversoribus propalataⁿ: *Ve qui dicitis* Is. 5, 20.
 20 *malum bonum et bonum malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce et dulce in amarum.* Plura ergo de hac re testimonia proferre, quibus nostra tamen rusticitas exuberat, devito^o, quia rem notissimam omnibusque in promptu non ignoro.

XIII. Probabilis excusatio de obiecta calumnia.

25 *Quod vero, ut verba vestra ponam, maxime in causis ecclesiasticis operam venditando ingentem vim pecunie illum contraxisse dicitis², subtilius considerantibus rem prorsus incredibilem et omnino contrariam asseritis. Est enim publica et universalis consuetudo, ut, quod quisque diligit et optat quodque sibi iocundum et delectabile ducit, hoc in aliis non modo non excretur^p, sed omni aviditate foveat et amplectetur^q. Sic
 30 namque fures furibus, fornicarii fornicariis, latrones latronibus, histriones saltriciibus^r, venatores venatoribus gaudent et letantur; e contrario humiles mansuetis, celibes castis, sobrii modestis, liberales largis delectantur^s. Unde etiam angelis Dei de ampliacione multitudinis eorum gaudium erit super uno peccatore penitentiam agente. E diverso Luc. 15, 7.
 autem de reprobis scriptum est in Proverbiis: *Desiderium si compleatur, delectat ani-* Prov. 13, 19.
 35 *ma;* *detestantur stulti eos qui fugiunt mala.* Hinc Naum propheta: *Sicut spinæ se* Nah. 1, 10.
invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium. In his namque omnibus vel nunquam vel raro quispiam in alio vitium reprehendit, quo arcius se delectatum cognoscit; quin potius, dum alium reprehendi, dum alium corripi sentit, ultro se ad defensionem eius opponit. Quod nimirum, sicut Gregorius in XXXIII. libro in Iob³ dicit,
 40 *eo studio faciunt, ne^t, dum culpa, in qua et ipsi obligati sunt, in aliis corrigitur, ad ipsos quandoque veniatur. Se igitur tegunt, dum alios protegunt, quia suam vitam^u prevident inpeti, unde alios considerant^v libera voce^w confundi.* Et iterum⁴: *Sibi enim*

a) quidque Aug. b) noluit Aug. c) deest c., supplevi ex Aug. d) e. id Aug. e) corde Aug. f) M. autem Aug. g) temere Aug. h) superbia c.; superbiae v. invidentiae Aug. i) desert. c. 45 k) sic c.; ut *supervacaneum* est. l) superbie c. m) p. i. corr. i. p. c. n) propalati c. o) devitio corr. devito c. p) exaceretur corr. excretur c. q) amplectatur corr. amplectetur c. r) sic c. s) delectentur corr. delectantur c. t) nec c. u) v. inde pr. Greg. v) considerent c. w) correptione Greg.

1) Opera III, 2, p. 226 C. 2) Cf. supra p. 286. 3) C. 4, 10, Opera ed. Bened., Paris 1705, I, p. 1080 E. 4) C. 30, 54, ibid. p. 1108 C.

quisque metuit, dum admoneri vel corrigi alterum cernit. Et iterum¹: Eo ad defensionem suam vicissim constricti sunt, quo se sibi per omnia similes esse meminerunt. In altero igitur nequaquam quisque conatur insequi vel ulcisci, quo se constiterit multum delectari. Quod enim prava conscientia unumquemque admisisse^a accusat, hoc sibi obici vel exprobrari, si inpetitur, formidat ideoque noxios atque pestilentes blandiens leniter palpat, quia similem se habere causam considerat. At vero noster Gregorius, quia ab ipsa iuventute sua symoniacorum et eorum, qui in causis ecclesiasticis operam suam venditare presumpserant^b, severissimus ultor et instantissimus insectator^{*f. 24.} ac liberrimus correptor extitit^c, *ab huiusmodi macula immunem se ostendit, quia nimirum hoc insequi in aliis vel corripere erubesceret, quod veraciter sibi^d obiectari posse¹⁰ cognosceret. Igitur si conversatio et vita supradictorum² etiam patrum, sub quorum magisterio et disciplina crevit et nutritus est, probatio et familiaritas ab huiusmodi infamia plene illum non defenderet, his rationibus haut improbabiler colligeretur hoc illum nequaquam detineri crimine, quod summo annisu^e semper studuit de ecclesie finibus extirpare. Nam, ut proverbio vulgari³ utar, sicut lupum lupo vel vulpeculam¹⁵ vulpe difficile est capere, sic rarum est criminisorum crimina nichilominus^f criminosos corripere vel execrari.

XIII. De introitu ipsius.

Nunc vero de introitu eius, quem illicitum invidia instigante asseritis, aliqua aggrediamur dicere, ne vel in hac^d parte vestre quod intendant calumpnie videantur optinere. Nequaquam autem aliquid dicemus ignotum, sed illa dumtaxat, que si^g ab his, sub quorum obtutibus gesta sunt, si quis velit inquirere, ita se habere poterit^{1073,} invenire. Postquam enim venerandus presul Alexander viam universe carnis ingressus est, sancta Romana et apostolica ecclesia de substituendo pastore summa quesivit instantia. Cumque multorum mores et merita, multorum etiam ingenia²⁵ singulari discernerentur diligentia, iudicio cardinalium, subsequente consensu plebis ac senatorum, is tandem sollempni decreto eligitur, ecclesie candelabro superponi^{Apr. 22.} omnium deliberatione dignus proclamatur, utpote qui in diaconio bene ministrans^{1. Tim. 3, 13.} bonum gradum et multam^h fiduciam in Christo Iesu secundum apostolum acquisierat,^{Matth. 25, 23.} quique super pauca constitutus ac fidelis inventus talentum sibi creditum duplicatoⁱ 30 reportavit negotio, super multa constitueretur, salvaque et integra, que illum in futuro manet, mercede, summo sublimatus sacerdotio hic quoque super multa constitui ac quodammodo in gaudium Domini sui mereretur induci. Porro autem beatus ille cum^{*f. 24.} tanti honoris sibi pondus inponendum cognosceret, *qua id mente quove desiderio suscepit, operis effectum manifestavit; et quod per gratiam potuit, per humilitatem pie³⁵ excusavit. Nam fuga elapsus se oculuit et ad Vincula sancti Petri aliquod diebus absensus pie callidus latitavit⁴, ut videlicet introitus sui exordium exemplo eius consecraret, cuius postmodum nomine et actione emulator extitisset. At vero Romanis tanti provisoris industria se orbari dolentibus, ubique queritur, tandem vero, quia civitas hec^{cf. Matth. 5,} in monte virtutum constituta abscondi, nec lucerna ad multorum illuminationem accensa^{14. 15.} 40 sub modio private quietis ac speculationis poterat oculari, proditur, invenitur, capitur, trahitur ac pontifex pontificum, licet multum renitens, multo eiulatu reclamans, conse-

a) admisisse c. b) presumpserant c. c) extiterit corr. extitit c. d) post add. c. e) nisu corr. ann. c. f) nichilominus c. g) si supervacaneum est. h) tam e corr. c. i) duplicatu corr. duplicato c.

1) Hunc locum non inveni. 2) C. 8. 3) Cf. *Fecunda Ratis* ed. Voigt v. 116, p. 28: Raro actore lupo quisquam venabitur alter, gl. Apud rusticos usitatum proverbium: de uno lupo alterum non comprehendes. 4) *Fabula, quam ad Gregorii I. memoriam (Ioh. diacon. II, 1) accommodatam esse ex ipsis auctoris verbis elucet. Cf. cardinalium de electione Hildebrandi commentarium ap. Jaffé, Bibl. II, p. 9.*

cratur. Quisquis autem his incredulus hec ita esse negaverit ac potius commendationis eius gratia exquisita quam veritate subnixa contendit, si super hac re aliquos Romanorum convenire et ab his, quibus huiusmodi res studii est memorie commendare, non^a piguerit inquirere, revera ita esse ut dicimus eorum testimonio, qui ipsi rei inter-
5 fuerant, inveniet nec nos falsitatis arguendos in hac parte cognoscet. Res enim pluribus nota est, tam vulgi quam maiorum celebritate atrita^b. Neque enim quicumque^c eorum in angulo gestum est. Oportunum igitur arbitror aliqua dictorum eius subnotare, unde hoc, quod asserimus, cercius valeat innotescere. Dicit namque in quadam epistola sua¹: *Beate Petre, princeps^d apostolorum, inclina, queso, pias aures*
10 *tuas nobis et audi me servum tuum, quem ab infancia nutristi et usque ad hunc diem de manu inimicorum^e liberasti, qui me pro tua fidelitate oderunt et odiunt! Tu mihi es^f testis et domina mea mater Domini^g et beatus Paulus, frater tuus inter omnes sanctos, quod tua sancta Romana ecclesia me invitum ad sua gubernacula^h traxit, et non rapinam arbitratusⁱ sum ascendere^k ad sedem tuam potiusque volui vitam meam*
15 *in peregrinatione finire quam locum tuum pro gloria mundi seculari ingenio arripere. Et ideo ex tua gratia, non meis^l operibus credo, quod *placuit tibi et placet, ut *t. 25*
populus christianus tibi specialiter commissus mihi specialiter^m obediat, pro vice tua mihi commissusⁿ, et mihi tua gratia est potestas a Deo data ligandi et solvendi in celo et in terra. Item in alia²: Beate Petre, princeps apostolorum, et tu, beate Paule,
20 *doctor gentium, dignamini, queso, aures vestras ad me inclinare meque clementer exaudire. Quia veritatis estis discipuli et amatores, adiuuate, ut veritatem dicam^o vobis, omni remota falsitate, quam omnino detestamini; ut fratres mei melius mihi acquiescant et sciant et intelligant, quia ex vestra fiducia post Deum et matrem eius semper virginem Mariam pravis et iniquis resisto, vestris autem fidelibus auxilium presto.*
25 *Vos autem^p scitis, quia non libenter ad sacrum ordinem accessi et invitum ultra^q montes cum domino meo papa Graciano^r abii, sed magis^s invitum cum domino meo papa Leone ad vestram specialem ecclesiam redii, in qua utcumque vobis deservivi. Deinde valde invitum cum multo dolore et gemitu ac planctu in throno vestro valde indignus sum locatus^t. Hec ideo dico, quia non ego vos elegi^u, sed vos elegistis me et*
30 *gravissimum pondus vestre ecclesie super me posuistis. Quisquis igitur hec tante humilitatis verba advertens eius ingressum culpae non desinit, magis bonorum amarus reprehensor et lividus lacerator quam, quae de illis referuntur, virtutum amator aut promptus imitator est iudicandus. Cur enim nostri Gregorii sententiis, se non aliunde ingressum, ad regimen ecclesie invitum^v adtractum excusantis, non credatur, cum*
35 *Iohannes Romane ecclesie diaconus, ab eiusdem nominis apostolico iussus, illum, cuius noster apostolicus nomine gaudet et officio, de ambicioso nichilominus introitu a pravis et incorrectis hominibus reprehensum ex ipsius epistolis defendat³? quem cum moderni temporis Gregorio tantum exosum habebant, ut omnia scriptorum eius monumenta igne consumpsissent⁴, nisi Petrus diaconus, qui Spiritum sanctum decernenda queque in auri-*
40 *culam^w eius in specie columbe dictitare conspexerat, multis combustis, *pauca que *t. 25*
supererant suae mortis interposicione reservaret^x?

XV. De qualitate turpissime religionis adversariorum.

Quod vero, ut vestris^y utar verbis⁵, non episcopatus, non monasterium, non ceno-

- a) in corr. non c. b) a e corr. c. c) quicumque c. d) ap. pr. Exc. e) iniquorum Exc.
45 f) t. es Exc. g) Dei Exc. h) thabernacula corr. gubern. c. i) arbitatus c. k) ad s. t. asc. Exc.
l) ex m. Exc. m) ob. spec. pro Exc. n) commissa Exc. o) v. d. Exc. p) enim Exc.
q) post suprascr. c. r) Gregorio Exc. s) mais c. t) collocatus Exc. u) deest Exc. v) e corr. c.
w) miracula corr. auriculam c. x) reservaretur c. y) nostris corr. vest. c.

1) Excommunicatio Heinrici regis in synodo Romana a. 1076, Jaffé, Bibl. II, p. 223. 2) Excom-
50 municatio a. 1080, l. c. p. 401. 3) Cf. Ioh. diac. I, 45 sqq. 4) Ibid. IV, 69. 5) Cf. supra p. 287, c. 2.

bium, non denique aliquod socialis vite receptaculum fuisse asseritis, ad quod non contencio quedam et tocius religionis incertitudo pervenerit, stultius an protervius nescio sit eius^a culpe imputare, cum profecto, sicut cuiuscumque hominis virtus et constancia in se constat remuneranda, sic alterius culpa alteri nequaquam sit assignanda, unicuique nostrum ante tribunal eterni iudicis, prout gessit, in corpore suo recepturo sive bonum⁵ sive malum. Si quis enim preterite vestre religionis qualitatem cum his, que nunc per Romanum pontificem a vobis exiguntur, diligenti consideracione contulerit, nequaquam hunc huius vestre, quam dicitis, contencionis vel incertitudinis causam extitisse iudicabit, sed insitam vobis atque inolitam confusionem per illum manifestatam cognoscit. Habitudo namque vestre religionis hec erat: de muliercularum speciebus disputare,¹⁰ explende libidinis spurcissima colluvione defluere, spectaculis circensibus interesse, aleis, venacionibus vacare, omni relicta sobrietate epulis et potacionibus ventrem ingurgitare, spiritalium obsequia officiorum non meritorum stipendiis, sed nummorum suffragiis distribuere, lucris et questibus inexplebiliter inhiare, cunctas^b orthodoxe sollicitudinis impensas grates omnibus^c offerendas sacrilego mercimonio distrahere atque, quod his¹⁵ gravius est, in tantis flagiciis involutos pro sanctis honorari anhelare, non simplices fornicaciones et stupra committere, sed uxores proximorum vestrorum, abbatissas et sanctimoniales, quod est gravius, incestuoso^d hinnitu more emissariorum circumvolare, Rom. 1, 27. insuper etiam, relicto naturali usu femine, in masculos turpitudinem operari, sanguine *r. 26. gaudere, prediis et incendiis delectari, muliebribus *mundiciis ac vestium pompis estuare²⁰ multaque id genus monstra atque portenta non tam exercere quam ad ea exercenda alios impellere atque precipitare. Congruit enim vobis Augustini sententia in primo libro de civitate Dei contra gentiles propalata¹: *Cur enim afflictis rebus^e temporalibus querimini christianis, nisi quia vestram luxuriam cupitis habere securam et perditissimis moribus remota omni molestiarum asperitate diffluere? Neque enim²⁵ propterea cupitis habere pacem et omni genere copiarum abundare, ut his bonis honeste utamini, hoc est modeste, sobrie, temperanter, pie, sed ut infinita varietas voluptatum insanis effusionibus exquiratur, secundisque rebus ea mala oriantur in moribus, que sevientibus peiora sint hostibus.* Porro autem postquam domnus papa zelo iusticie armatus ad hec aliaque facinora vobis familiarissima de eccle-³⁰sia Domini extirpanda ac a sanctuario Domini eliminanda^f pro sui debito officii ac loci necessitate exarsit, atque hec quam periculosa, immo quam dampnabilia et ad tocius christiane sanctitatis iacturam, si aliqua dissimulatione diucius tolerarentur, preventura luculentissimis assercionibus patefecit², ceperunt etiam laici ac seculares tam Matth. 15, 14. detestande conversacionis turpitudinem notare, sese vero, cecis videlicet ceco ducatum³⁵ prestantibus, in tante baratro iniquitatis inveteratos abhorrere pravosque sacerdotes tam mortifere pestis causam et caput extitisse, seque ipsos lucro vobis et, ut verius dicam, prede magis quam sollicitudini fore cognoscere atque dolere. Licet igitur frons mulieris meretricis ignorans erubescere facta vobis fuerit, atque cum Pharaone cor vestrum induratum extiterit, parumper coacti estis confundi, atque laus et favor sanctitatis, quibus⁴⁰ tumbatis, cepit imminui, quippe populo tante pravitatis nequiciam cognoscente et, quod prius deceptus a vobis pro summa sanctitate colebat, vestre calliditatis velamine parumper remoto, pro suprema, ut est, iniquitate detestante. Cum ergo supranotata *r. 26. vestre religionis exercicia³ aliquantulum redargui nec passim, ut solebat, iam luce veritatis aliquatenus radiante honorari cerneretis, vere autem religionis cultum, quem⁴⁵

a) cuius corr. eius c. b) cunctis corr. cunctas c. c) impensas add., sed mox del. c. d) incestuoso in marg. suppl. c. e) r. adversis de temporibus q. chr. Aug. f) e corr. c.

1) Opera VII, col. 27 F. 28 A. 2) Cf. Gregorii epistolam ad Sicardum archiep. Aquilei., Regist. I, 42 (Bibl. II, p. 60; Jaffé nr. 4819) et leges in synodo Romana a. 1074. de reformando ecclesiae statu perlatas, infra c. 17, p. 340.

numquam didicistis, cuius numquam vel vestigium aliquod tetigistis, nec exercere utpote ignotum possetis nec ad hunc discendum turgide mentis rigorem deflectere vel ad punctum humiliare consentiretis, quid mirum, si inter utrumque contenciosi atque incerti remansistis? Cum igitur luce clarius constet transacte vestre religionis habitum
 5 pro sui ipsius turpitudine ab irreligiosis etiam reprobatur, verum autem numquam a vobis susceptum, numquam quesitum, immo undecumque oblatum pertinacissima et contumacissima rebellione refutatum, qualiscumque vos inde contentio corroserit, quantacumque incertitudo prefocaverit, quicumque hoc, non dico domno pape, sed alicui preter vos assignare certaverit, nonne iure hunc omni stultissimo stultiore^a ac vesa-
 10 nissimo cuilibet vesaniorem vel stolidissimus atque insanus quisque iudicabit? Ut enim vestris moribus aptam prorsusque dignissimam proferamus similitudinem, si latrina^b aliqua loco amenissimo ac publice utilitati aptissimo ac necessario effossa multorum accedencium stercore ac ventris egestionem repletur, licet intus spurcissima vermium ac stercoreum scaturigine sordesceret^c, partim solis ardore superficiem eius obdurante, partim naribus fetoris assiduitate stupidis atque attonitis, fetor, ut diximus, intus quamvis graviter scatesceret, brevi foris minime sentiretur. Forte si quisquam tante honestatis locum, tot spurciciis plenum, sive seminandis frugibus sive nutriendis holeribus vel certe aliquibus honestioris negotii commerciis aptandum purgare aggrediretur, fetor inclusus statim erumperet, ac fetide exalacionis pesti-
 20 lencia circumpositos inficeret atque corrumperet, licet eundem fetorem prius intus concretum nemo sentiret. Huius igitur operis executorem huiusque feditatis mundatorem tam atri fetoris quisquis causam vel effectorem affirmare voluerit, nonne hunc prorsus insanum *vel insanus proclamabit Orestes?¹ maxime cum locum mundare et concretam^{*f. 27.} stercoreis egestionem eradere absque premissa fetoris exalacione non posset. At vero
 25 si quis vere iudicare voluerit, non hunc, sed eos, qui stercoreis congescerant, pestifere exalacionis auctores pronuntiabit, magis illum de utilitatis intencione ac suscepto labore laude dignum quam vituperacione confitetur^d. Sic, inquam, sic noster apostolicus latrinam sordidissimis stercoreis plenam mundaturus, id est vestre pravitatis sentinam spurcissimis flagiciorum squaloribus^e concretam, que sunt quidem obscena dictu, horrenda^f
 30 auditu, correcturus, non confusionem vel contencionem sive religionis incertitudinem, de qua murmuratis, invexit, sed antiquitus vobis inolitam atque concretam ostendit. Nam nec medicus propterea auctor tumoris vel putredinis existit, si vulnus secans^g concretam intus saniem profluere sua sectione compellit. Tanta namque infatuati fuistis insania, ut, licet tam turpibus absque omni verecundia criminibus prostituti iaceretis, pro sanctis tamen^h coli ac venerari velletis. Nunc vero, quia hanc culturam ac veneracionem, populo veritatem, vobis licet invitis, cognoscente, minui conspiciatis, quia aucupia vestra, quibus sub nomine pietatis lucra et turpes questus coacervastis, deprehendi sentitis, quia miserrime vestre conversacionis diu velatam nec ad christiane verecundie iniuriam a bono quoquam, ut est, dicendam turpitudinem aperiri sentitis, quia populum
 40 seducere, ipso etiam vestram luxuriam obiurgante seque, vobis videlicet cecis ceco^{Matth. 15. 14.} ducatum prestantibus, in foveam perdicionis dimersum nimis abhorrente atque dolente, non potestisⁱ, religionem apud vos in dubium venisse deploratis. Nec iniuria, quia, cum vestram, populo cogente, relinquere necesse habeatis, veram autem, domno apostolico exigente, utpote nequaquam quesitam vel a quoquam perceptam tenere et colere
 45 nesciatis, velut in quodam bivio deprehensi, dubii et incerti inter utrumque remanetis. Hanc ambiguitatem pape imputare summe, ut diximus, est^h demencie, cum ipse cum

a) stule. corr. stult. c. b) lacuna e. c) sordesc. corr. sordesc. c. d) confitebitur corrigendum videtur. e) squaloribus c. f) dictu add., sed mox del. c. g) secens corr. secans c. h) post add. c. i) non p. bis scr., sed mox semel del. c.

50 1) Pers. Sat. III, 118: Non sani esse hominis non sanus iuret Orestes.

*f. 27. christianis certe 'pietatis ac vere religionis opera vos malit exercere quam cum achadémicis omnia dubia et incerta habere; quorum pestifera secta ac sacrilego^a errore infecti notamini, dum vere religionis munia, piis ac religiosis certissima, vobis dubia et incerta profiteamini.

XVI. Quam autentica sint nostri apostolici decreta.

5

Quia igitur ea, que ad specialem domni pape contumeliam falsa delacione protulisti, quantum visum est, propulsavimus, licet etiam minus necessarium fuisse non dubitemus, quia, si vera fuissent que in derogacione eius, invidia suadente, profertis, sedis tamen apostolice iura usque in finem mansura non minuerent nec eius privilegio, utpote ab ipso celestis curie iudice instituto ac roborato, quantacunque fuerit presidentis indignitas in aliquo preiudicarent, nunc ad decreta et instituta tempore eius ab eadem sanctissima sede progressa, a vobis autem nichilominus detestata ac vesanissima vituperacione laniata, quippe, ut vos asseritis¹, sane doctrine adversancia et fidei catolice contraria, consideranda veniamus, atque quam parum, immo quam nihil a sanctorum patrum institutis devient, quin potius quantum per omnia eorum vestigiis et institucionibus concordent, demonstramus. Multum namque eadem decreta detestanda et abhorrenda^b verbotenus tantum pronunciatis, sed que vel qualia sint, sub verbis eius non indicatis, quod videlicet ideo facere colligimini, ut illorum ignari vobis male creduli illa cum suo auctore tanto exosa habeant, quanto perversiora, sicut a vobis plasphe-
mantur, existimant, vestrisque illa moribus contraria non agnoscant, quia, si, quam salu-
bria, quam necessaria, immo quam inevitabilia sint^c, cognoscerent, nequaquam ad illo-
rum improbacionem vobis consentirent, nequaquam vos illa contemnere et conculcare
permitterent, quin potius ad illa suscipienda, custodienda, exequenda etiam vi, si oportet, compellerent. Nos² vero, privatum odium vel gratiam cuiuslibet, teste conscien-
cia, declinantes, eadem verba vel dicta proferamus, ut tanto ad obediendum quisque
*f. 28. *vivacius consenciat, quanto nil novum, nil nisi necessarium, nil nisi a cunctis retro
patribus traditum et observatum considerat.

cf. Bern.
Apol. praeef.

XVII. Decretalis nostri Gregorii epistola.

ib. c. 1.

1075,
Febr. 28.

In primis igitur decretalem eius epistolam subnectere iuvat, ut sequencia cercius elucescere valeant. *Gregorius^{d.3} servus servorum Dei dilecto in Christo fratri Ottoni Constanciensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem. Instancia nunciorum tuorum festinanter redire volencium non permisit nos fraternitati tue, que in Romana synodo constituta sunt, seriatim intimare. Hec tamen tibi necessario scribenda fore arbitrati sumus, nos iuxta auctoritatem sanctorum patrum in eadem synodo sententiam dedisse, ut^e hi, qui per symoniacam heresim, hoc est interventu precii, ad aliquem sacrorum ordinum gradum vel^f officium promoti sunt, nullum in sancta ecclesia ulterius ministrandi locum habeant; illi quoque, qui ecclesias dacione pecunie optinent, omnino eas perdant, nec deinceps vendere vel emere alicui liceat; sed nec illi, qui in crimine fornicacionis iacent, missas celebrare aut secundum inferiores ordines ministrare altari debeant. Statuimus etiam, ut, si ipsi contemptores fuerint nostrarum, immo sanctorum patrum institucionum, populus nullo modo eorum officia recipiat; ut, qui pro amore Dei et officii dignitate non corriguntur, verecundia seculi et obiur-*

a) sacrilegio corr. sacrilego c. b) e corr. c. c) s c. d) Gr. episcopus s. Gr. e) bis scr. c. f) et Gr.

1) Cf. supra c. 3, p. 287. 288. 2) Sequentia usque ad p. 349, l. 19. ex Bernoldi Apologetico (Ussermann, Prodrömus II, p. 271 sqq.) mutuatus est auctor, verbis tantum modo transpositis, modo mutatis, nonnullis etiam aliunde additis. Ceterum quos Bernoldus citat auctores iterum adhibuit Manegoldus. 3) Jaffé, Bibl. II, p. 525; Jaffé nr. 4933.

45

*gacione populi resipiscant. Studeat igitur fraternitas tua sic se in his nobis coopera-
tricem exhibere, sic crimina ista de ecclesiis tuis radicitus evellere, quatenus boni
pastoris meritum apud Deum valeas optinere, et Romana ecclesia de te sicut de caris-
simo fratre et studioso cooperatore debeat gaudere. Quatuor igitur hec singillatim per-
5 currentes, quam autentica sint et necessaria, quam salubria et inevitabilia quamque
omnium sanctorum patrum dictis et institutionibus consona, immo quam ex ipsius
sacre scripture armario prolata, demonstramus.*

cf. Bern.
Apol. c. 5.

XVIII. De primo et secundo nostri Gregorii statuto.

Primum igitur et secundum nostri apostolici statutum in generali Romana synodo
10 promulgatum, multorum religiosorum episcoporum et abbatum ^{et innumerabilium infe-} ^{cf. ib. c. 6.}
rioris dignitatis ordinum vel graduum subscriptione ac laudacione roboratum, in tercio ^{*f. 28.}
Calcedonensis concilii capitulo, eque iuxta beati Gregorii ² testimonium ut ^a euangelium
venerando, licet non eisdem verbis, eodem tamen sensu scripta reperiuntur, quod vide-
licet unum de IIII principalibus conciliis sancti patres Leoni augusto usque ad sangui-
15 nem vindicandum mandasse leguntur ³. In ipso enim capitulo scriptum est ita: *Si quis*
episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub precio redegerit gratiam, que non
potest vendi, ordinaveritque per pecuniam episcopum aut presbyterum aut diaconum
vel quemlibet ex his, qui numerantur in clero, aut promoverit per pecunias dispensa-
torem aut defensorem vel quemquam qui subiectus ^b regule pro sui turpissimi lucri
20 *commodo, is, cui hoc attemptanti probatum fuerit, proprii gradus periculo subiacebit,*
et qui ordinatus est nichil ex hac ordinatione vel promotione, que per negociacionem ^c
facta est, proficiat, sed sit alienus ^d ea dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis que-
sivit. Si quis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis extiterit, si-
quidem clericus fuerit, proprio gradu decidat, si vero laicus vel monachus, anathema-
25 *tizetur ^e. Non est autem negligenter pretereundum, quod predictum concilium duo*
genera negociatorum denotavit, que etiam simili districtione dampnavit, unum videlicet
eorum, qui sacrum ordinem, sicut est diaconatus, prespiteratus vel aliquis huiusmodi
sive superior vel inferior ordo vel gradus; alterum vero eorum, qui aliquam dispensa-
cionem vel sollicitudinem, ut sunt vicedominatus, prepositure, decanie, archiprespiteratus
30 *vel defensionis potestas, vel per se vel per aliquam subintromissam personam quoquo*
modo per pecunias acquirunt. Non solum autem, qui huiusmodi mercimonio ad aliquod
predictorum officium promoventur, predicta sanctissima synodus dampnavit, verum etiam
turpissimi huius et nefandissimi dati et accepti mediatores, clericos quidem proprio
gradu decidere censuit, laicos vero vel monachos anathemate dampnavit. Nec leviter
35 *expallendum est. Quodsi mediator degradari vel anathematizari ^f iure precipitur, quid*
de ^g illo sciendum et iudicandum, qui per eandem negociacionem sceleratissime pro-
movetur? Similiter etiam et noster apostolicus duo mercatorum genera comprehendit
et eos, qui aliquem sacrorum ordinum gradum vel officium per precium quoquomodo
assecuti sunt, iuxta Calcedonensium canonum auctoritatem ordine deposuit. Et merito,
40 *quia, ut omne sanctorum patrum protestatur collegium, dum alterum sine altero haberi*
non provenit, quisquis alterum eorum vendit vel emit, sine quo alterum haberi non
provenit, neutrum non emtum vel venditum reliquit.

*f. 29.

XVIII. De auctoritate quatuor principalium conciliorum.

Ne quis autem qualibet stulticia vel temeritate huius sanctissime synodi auctori-

45 a) et corr. ut c. b) est add. Bernh. c) negociacionem c. d) alienus c.; al. a d. B.
e) anathematizet c. f) anathematizari corr. anathemati. c.

1) Immo secundo (Mansi VII, col. 393), ut recte Bernoldus. 2) Epist. I, 25; Jaffé
nr. 1092. 3) Apud Liberatum videlicet, Brev. c. 15, quem Bernoldus l. l. c. 6. laudat.

Bern.
Apol. c. 2.

tatem contempnat^a, quid dive memorie sanctissimus papa Gregorius hinc senciat, quid decernat, non surda aure pertranseat. In synodica namque, id est synodali epistola, IIII principalia concilia corroborat et confirmat, ita dicens¹: *Sicut sancti euangelii IIII libros, sic IIII concilia suscipere et venerari me fateor, Nicenum scilicet, in quo perversum Arrii dogma destruitur, Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomii et Macedonii error vincitur, Effesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas iudicatur, Calcedonense quoque^b, in quo Euticetis Dioscorique pravitas reprobat, tota devocione amplector, integerrima approbatione custodio, quia in his velut in quadrato lapide sancte fidei structura consurgit et cuiuslibet vite atque actionis norma existit. Quisquis eorum soliditatem non tenet, etiam si lapis esse videatur, extra edificium¹⁰ iacet. Cunctas vero personas, quas veneranda^c prefata concilia respuunt, respuo, quas venerantur, amplector, quia, dum universali consensu sunt constituta, se et non illa destruit, quisquis presumit aut solvere quos religant aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud^d sapit, anathema sit. Iohannes denique diaconus^e Romane ecclesie, qui vitam beati Gregorii scripsit, hanc sanctissimam synodum cum reliquis tribus tanta¹⁵ antiquitus veneratione habitam in IIII. libro² meminit, ut, defuncto alicuius patriarchalium sedium pastore, nomen successoris eius inter viventes catholicos non scriberetur, nisi*

*f. 29. prius reliquis sedibus missa epistola *Calcedonensem synodum cum tribus superioribus suscipere se et venerari profiteretur. Unde beatus Gregorius servo Dei^f Secundino incluso scribens³ ait: *Hinc est, ut, quociens in quatuor precipuis sedibus antistites²⁰ ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Calcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur.* Quam videlicet consuetudinem per omnes Orientis ecclesias idem Iohannes usque ad beati Adriani pape tempora ita diligenter observatam asserit², ut nullius pontificis nomen in suis dipticis^g scriberent, quo usque synodicam eius supramemoratam professionem continentem susci-²⁵perent, sed defunctum tamdiu inter viventes etiam nominarent, donec nuper intronizatum hanc sanctissimam synodum cum aliis tribus principalibus per subscriptam professionem servaturum^h cognoscerent. Hinc enim manifeste patet, quanta auctoritate et sanctitate predicta synodus prepolleat, quam sanctus Gregorius sancto euvangelio coequat, quam sancti patres adeo amplexati sunt, ut nullum, licet regulariter electum, sollempniter³⁰ consecratum, inter patriarchas deputarent, nisi hanc sanctissimam synodum prius se servare promitteret. Cum igitur nostri apostolici decreta ex illo fonte et auctoritate prodeant, unde, ut beatus Gregorius testatur, sacre fidei structura consurgit et cuiuslibet vite et actionis norma existit, cuius si quis soliditatem non tenet, etiam si lapis esse videatur, extra edificium iacet, cui non liqueat, quam inepte desipiant, immo dam-³⁵nabiliter insaniant, qui contra statutaⁱ auctoritate tanta roborata, tam sanandis symoniace pestis tabo corruptis animabus salubria, ecclesiastice districtioni tam necessaria et inevitabilia murmurant atque ad proprie cumulum damnacionis sane doctrine adversancia ore plaspheмо pronunciare presumunt?

XX. Diversa^k testimonia diversorum patrum de dampnatione symo-⁴⁰niacorum.

Sane⁴ ergo nostri apostolici primum ex premissis quatuor statutum ne sola huius sancte synodi auctoritate roboratum videatur ideoque ab aliquo quavis stulticia hebetato contempnatur, hinc quid sancti patres senciant, huic statuto quam viritim subscribant,⁴⁵

*f. 30. breviter subnotemus. *Unde sanctissimus pater Ambrosius in epistola pastoralis scribit

a) contempnit corr. contempnat c. b) vero Bern. c) p. v. Bern. d) aliut corr. aliud c.
e) al. m. post add. c. f) e corr. c. g) sic c. h) servatam corr. servaturum c. i) statutas
auctoritates c. k) Deversa c.

1) Epist. I, 25, ed. Ewald p. 36. 2) Ioh. diac. IV, 23. 3) Epist. IX, 52; Jaffé
nr. 1673. 4) Quae priore huius capituli parte exposita sunt in Bernoldi Apolog. non leguntur. 50

dicens¹: *Doluimus contra priorum monimenta^a patrum inolevisse pestifera^b vota posteriorum. Nam quanto frequencius illi noxia vetuerunt, tanto studiosius^c perpetrare vetita non quiescunt. Sicque per contrarium, quod penitus occumbere debuit, insultare non desinit, et res, quae tot excisa decretis arescere potuit^d, ad vicem Lincerni^e capitis, ut ferunt fabulae, truncata virescit. Denique, quod non sine magno dolore dicendum est, repperiuntur quam plurimi negotio muneris perituri mercari velle donum^f Spiritus sancti, dum^g donant premium, ut pontificalis ordinis sublime culmen accipiant, obliti verborum Petri, qui dixit ad Symonem: 'Pecunia tua tecum sit in perditionem'; et reliqua. Proinde quia et usitatum est tantum^h malum et patrumⁱ frequenter extat mucrone succisum, nos quoque huic vulneri canceroso ignitum, quod superest adhuc, inicimus ferrum, decernentes omnimodo deinceps^k, ut, quicumque pro accipienda dignitate divini doni quodlibet premium detectus fuerit obtulisse, ex eodem tempore [se noverit^l] anathematis obprobrio condemnatum atque a participatione corporis et sanguinis Christi alienum, ex quo constat^m execrabile Christo perpetrasse flagicium. Quod si aliquis extiterit qui accuset, ille, qui hunc ordinem munerum fuerat dacioneⁿ lucratus, et suscepto^o honoris gradu privetur et in monasterio sub perenni penitencia tradatur^p. Illi vero, qui pro hac causa munerum acceptores fuerunt^q, si clerici fuerint, honoris amissione multentur; si vero laici, perpetuo anathemate condemnentur. Item de eadem re alias idem ita concionatur²: Pronunciat enim episcopus huiusmodi ad populum dicens: 'Pax vobis'. Oculis quidem carnalibus videtis^r me, quasi episcopus magnus; sed^s divinis obtutibus inspicitur quasi^t leprosus magnus. Pro pecunia acquisivit indebitum ordinem et apud Deum perdidit interiorem hominem. Caro suscepit dignitatem, et anima perdidit honestatem. Caro ancilla domina facta est anime, et anima, quae erat domina, facta est ancilla^u. Caro dominatur^v, et anima servit domine^w. Carni sacerdotium comparavit et anime detrimentum paravit. Et quid prodest huiusmodi homini, si totum mundum lucretur et anime sue detrimentum paciatur? aut *quam dabit homo commutationem pro anima sua? Quod dedit, cum episcopus ordinaretur, aurum fuit, et quod perdidit anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit pecunia fuit, quod dedit lepra^x fuit. Hinc etiam sanctus Gregorius in decretis suis capitulo^y CXXXI.³ dicit: Quicumque ergo ecclesiasticum officium precii studet dacione mercari, dum non officium, sed nomen attendit, sacerdos non esse, sed tantummodo inaniter dici concupiscit. Et paulo post in eodem capitulo: Cum, inquit, liqueat hanc heresim ante omnes radice pestifera subrepsisse atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non cavetur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem vertitur, qui ad hoc, ut fiat hereticus, promovetur? Hec^z etiam sententia in VIII.⁴ Toletano concilio a LII episcopis celebrato, capitulo III. eodem sensu, eisdem sententiis, ipsis etiam verbis decernitur atque roboratur. De ecclesiarum vero per precium adeptarum amissione licet in predicto Calcidonensi concilio a sexcentis XXX episcopis celebrato, capitulo II. aperte videatur comprehensum atque preceptum, cum dicitur⁵: Sed sit alienus ea dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis quesivit, Gregorius tamen mani-*

Act. 8, 20.

Matth. 16, 26.

*f. 30'.

Bern.
Apol. c. 6.

ib. c. 7.

- a) monita Conc. Tol. b) perniciosissima C. T. c) isti add. C. T. d) potius c.
e) Lernaei C. T. f) gratiam C. T. g) dum vile pr. don. C. T. h) tale C. T. i) maiorum C. T.
k) ut q. deinceps pro percipienda sacerdotii dignitate quodlibet C. T. l) se n. des. c. m) c. hoc e. C. T.
n) acceptione C. T. o) suscepti C. T. p) religetur C. T. q) extiterunt C. T. r) videtur q.
45 Ps. Ambr. s) et Ps. A. t) deest Ps. A. u) famula carnis Ps. A. v) d. populis Ps. A.
w) daemoni Ps. A. x) lepra c. y) cap. c. z) Hec — roboratur al. m. in marg. add. c.

1) Haec apud Ambrosium non inveniuntur, sed ex Conc. Tolet. VIII (non IX, ut infra), c. 3, ed. Hinschius p. 389, sumpta sunt. Idem error apud Grat. C. I, qu. 1, c. 7. Recte citant Ivo, Decr. V, 83; Anselmus VI, 85. 2) (Pseudo-Ambrosii) De dignit. sacerdot. c. 5, Opera II, App. col. 363; Mabillon, Anal. vet. p. 105. 3) Epist. IX, 106; Jaffé nr. 1747. 4) Immo octavo, Mansi X, col. 1216. 5) V. supra c. 18, p. 341.

Bern.
Apol. c. 7.

festius ostendit. Scribit enim^a ad Gregorium^a Bizanzenum episcopum de quodam presbytero ecclesiam suam obtinuisse^b per precium infamato, ut, si idem presbyter eandem^c ecclesiam obtinisset per pecuniam, non solum eadem ecclesia privaretur, sed etiam a^d presbyterii honore deponeretur. Similiter namque in antiquis Galliarum conciliis, Magontino² videlicet, Turonensi³ cap. XV. sive Remensi⁴ cap. XXI. decretum⁵ legitur, ut presbyter ecclesiam precio adeptus et ecclesiam perdat et presbyterio careat. Item in concilio Aureliano⁵ cap. X: *Ut nullus presbyter ad introitum ecclesie xenia donet*. Beatus quoque Leo papa huius nominis nonus nostro pene tempori contiguus in prima sua Romana synodo⁶ symoniacam heresim penitus dampnavit, empiones et vendiciones ecclesiarum^e sub terribili anathemate prohibuit. Quo re vera anathemate¹⁰ obligati sunt quicunque postea tam scelerati mercimonii negocia exercere presumpserunt. Hinc Gregorius ad Syagrium Augustudinensem episcopum: *Quicumque*, ait⁷, *hoc precii dacione studet percipere, sacerdos non esse, sed dici tantum inaniter concupiscit*. Item Gelasius in decretis suis cap. XXIII.⁸ dicit: *Quos vero constiterit indignos meritis sacram mercatos esse dignitatem, convictos oportet arceri, non sine periculo*¹⁵ *tale facinus perpetrantes, quia dantem pariter et accipientem *damnatio Symonis, quam lectio^f Actuum apostolorum testatur, involvit*. Cur enim tantum fatigabimur, ut eadem nostri apostolici statuta synodicis sanctorum patrum sententiis consonare monstremus, quandoquidem eadem ex ipsius sacre scripture armario cum eisdem progressa evidenti auctoritate possimus edocere? Ut enim huius rei alcius testimonia²⁰ repetamus, mortua Sara uxore Abrahe, emerat ipse agrum in possessionem sepulcri ab Ephron filio Seór CCC⁹ sycylis argenti probati monete publice. Quod sic Ieronimus⁹, ut Walferdus Strabo in collectario suo testatur^h: *In Ebreo, sicut hic posuimus, primum nomen eius describitur Effron, secundum Effran. Postquam enim precio victus est, ut sepulcrum venderet et acciperet argentum, licet cogente Abraham, vau litera, que apud*²⁵ *eos pro o legitur, ablata de eius nomine est, et pro Effron appellatus est Effran, significante scriptura non eum fuisse consummate perfecteque virtutis, qui potuit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur qui sepulcra venditant et non coguntur, ut accipiant precium, sed a nolentibus quoque extorquent, immutari nomen suum et perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur oculte, qui invitus acceperit*. Cum³⁰ igitur sepultura ad officium sacerdotale pertineat, adeo ut sanctus Gregorius Ianuario episcopo Sardinie pro quadam Nereida scriberet¹⁰ eumque vehementer argueret, quod eam pro filie sue sepultura C solidos exigeret hocque nimis grave vicium et procul a sacerdotali officio, precium videlicet de terra concessa putredini querere, affirmaret, seque, postquam ad episcopatus honorem accessit, id de ecclesia penitus prohibuisse³⁵ assereret, quanto crimine astringantur, quanta damnatione obruantur, agnoscant, qui non solum sepulturam, sed ipsam etiam ecclesiam vel ordinem vendere vel mercari avaricia instigante presumunt, presertim cum vir paganus pro coacticia sepulcri venditione tanta sit denotatus infamia, ut, perdita primitiva nominis dignitate, indignus quo primitus censebatur vocabulo iudicaretur. Que videlicet nominis immutatio nil congruentius⁴⁰

a) Clementem Bern. b) obtinuisse — ecclesiam in marg. suppl. c. c) quandam Bern.
d) pr. h. spoliaretur Bern. e) altarium Bern. f) sacra lectio test. Gel. g) quadringentis Vulg.
h) supple. exponit.

1) *Epist. IV, 13 ad Clementem episc. Bizacenum, ed. Ewald p. 246.* 2) A. 847, c. 12, *Mansi XIV, col. 906 D.* 3) A. 813, *Mansi l. c. col. 85 C.* 4) A. 813, *Mansi l. c. p. 79 C.*⁴⁵
5) *Res attingitur c. 4. concilii a. 533 (Mansi VIII, col. 836) et c. 10. concilii a. 549 (Mansi IX, col. 131) celebratorum. Haec, quae apud Bernoldum non leguntur, unde sumpserit auctor, nescio.* 6) A. 1049; cf. *Mansi XIX, col. 721.* 7) *Epist. IX, 106; cf. p. 343.* 8) *Immo 26, Epist. 14, Thiel p. 375; ed. Hinschius p. 653.* 9) *Opera III, col. 340. 341; cf. Walahfr. Glossam ad Genes. c. 23.* 10) *Epist. IX, 3; Jaffé nr. 1524.*⁵⁰

videtur innuere, quam sacerdotes nec dici nec^a esse, postquam divini muneris munia gratis omnibus impendenda vel vendere presumpserint vel^a emere. Sic quoque Balaam^a f. 31'. ille filius Beor ariolus, qui ariolatus sui obsequium Balaac regi Moabitarum vendere cf. Num. 22. disposuit, licet vota sua ad effectum, Domino prohibente, non perduxerit, obprobrium
 5 tamen venalitatis cum crimine prodicionis incurrit. Cuius crimen, immo omnium sectatorum eius, quam detestabile et perniciosum sit, beatus Petrus in secunda epistola^b Bern. Apol. c. 8. sua ostendit dicens: *Derelinqentes viam rectam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit, correptionem vero habuit sue vesanie; subiugale mutum animal hominis voce loquens prohibuit prophete insipientiam.* Quod venerabilis presbyter Beda^c in exposicione eiusdem epistole delucidat ita: *Nonnunquam^c multi catholicorum in tantum mercedem amant iniquitatis, ut etiam docti ab indoctis, a laicis clerici merito lacerentur, qui iure comparantur prophete, qui verbis asine contra naturam loquentis corripitur^d nec tamen a proposito pravi itineris retardatur.* De^e quorum interitu Iudas apostolus, qui et Thateus, terribiliter intonat dicens: *Ve his qui* Ind. 11.
 15 *errore Balaam mercede effusi sunt.* Ut enim veteris oraculi testimonia, que super hac re proferri poterant, interim sileamus, ipsius qui benedictionem dedit legis latoris facta consideremus. Salvator denique noster, *cum introivit templum, cepit eicere vendentes et ementes in templo et mensas nummulariorum et cathedras vendencium columbas evertit.* Super qua sententia sanctissimus doctor Gregorius in quadam omelia^f inter
 20 alia copiosissime disputata ita dicit: *Columba venditur, cum^g manus impositio, per quam Spiritus sanctus accipitur, ad precium prebetur. Sed Redemptor noster cathedras vendencium columbas evertit, quia talium negociatorum sacerdocium destruit.* Et post pauca: *Cathedra ergo vendencium columbas evertitur, quando hi qui spiritalem gratiam vendunt^h velⁱ ante humanos vel ante Dei oculos sacerdocio privantur.* Hinc
 25 Ieronimus in primo libro super Matheum^j: *Et quia semper dona spiritalia, si merces media sit, viliora fiunt, adiungitur avaricie condempnacio. 'Gratis accepistis, gratis date'.* Ego magister et dominus absque precio hoc vobis tribui, et vos sine precio hoc^k date, ne euvangelii gratia corrumpatur. Item in tercio^l: *Templum Dei in latronum convertit specum qui lucrum^m de religione sectatur, cultusque eius non tam cultus Deiⁿ* f. 32.
 30 *quam negociacionis occasio est. Hoc iuxta hystoriam, ceterum secundum mysticos intellectus cottidie Ihesus^o ingreditur in^p templum Patris et eicit omnes tam episcopos et presbyteros et diaconos quam laicos et universam turbam de ecclesia^q et unius criminis habet vendentes pariter et ementes^r.* Et plurimis contra hanc pestem viritim disputatis, demum intulit^s: *In cathedris magistrorum dignitas indicatur, que ad nichilum redigitur, cum mixta fuerit lucris.* Quod sanctissimus Gregorius in euvangeliorum tractatibus^t subtiliori indagacione discussit, munerum acceptionem trifaria distinguens ratione: *Munus est aliud, inquit, ab obsequio, aliud a manu, aliud a lingua. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit.* Unde idem
 40 Iohanni Corinthiorum episcopo scribit dicens^u inter alia: *Oportet ergo, ut neque per*

a) posse add., sed mox del. c. b) sua ep. sua c. c) Nonnulli c. Bern.; n. m. catholici Beda. d) corripitur corr. corripitur c. e) quia Gr. f) venundant Gr. g) et a. h. oculos et a. D. oc. Bern.; Gr. ut noster. h) deest Hier. i) cottidie iterum add. c. k) deest Hier. l) e. sua Hier. m) quae in c. sequuntur: Et post pauca: 'Quia in cathedris magistrorum magis
 45 dignitas indicatur, que ad nichilum redigitur, cum mixta fuerit lucris' aperto scribendi errore orta sunt.

1) Opera ed. Giles XII, p. 259. 2) De — consideremus (l. 17) non apud Bernoldum leguntur. 3) In euang. Hom. I, 17, Opera I, col. 1502. Priorem huius homiliae locum Manegoldus addidit, Bernoldus sequentem solum attulit. 4) Opera VII, col. 58. Ex hoc etiam plura attulit Manegoldus quam Bernoldus. 5) Ib. col. 162 D. Haec — p. 346, l. 40.
 6) Manegoldus ipse composuit, apud Bern. non leguntur. 6) Ib. col. 163 B. 7) In euang. Hom. I, 4, Opera I, col. 1449 D. 8) Epist. V, 57; Jaffé nr. 1378.

Libelli de lite. I.

commodum neque per gratiam aut quorundam supplicationem aliquos ad sacros ordines consensuati^a vel permittatis accedere. Similiter quoque eius equivocus, noster videlicet Gregorius cap. V.¹ decernit ita: *Ordinaciones, que interveniente precio vel precibus vel obsequio alicui persone ea intencione^b impenso, vel que non communi consensu cleri et populi secundum canonicas sanciones fiunt et [ab his^c], ad quos consecratio pertinet, non comprobantur, falsas^d esse iudicamus, quoniam qui taliter ordinantur non per hostium, id est per Christum, intrant, sed, ut ipsa veritas testatur, fures sunt et latrones.* Super predicto enim capitulo dominus Augustinus in sermone X. in Iohannis euangelium dicit ita²: *Qui sunt tamen qui vendunt boves? Et^e in figura queramus mysterium facti. Qui sunt qui boves^f vendunt et columbas? ipsi sunt qui sua querunt in ecclesia, non que Ihesu Christi. Venale habent totum, quia nolunt redimi. Emi^g volunt et vendere nolunt.* Quo autem precio vendant, in sequentibus manifestat dicens: *Et quo precio vendunt? Precio^h honoris sui. Accipiunt precium*

*f. 32. *cathedras temporales, ut videantur ipsi vendere columbas. Caveant a flagelloⁱ de resticulis. Columba non est venalis, gratis datur, quia aⁱ gratia vocatur.* Et postquam ad expugnandam mortifere^k huius luem pestilencie plurima veritatis iacula intorsit, postquam multa de interitu huiusmodi negociatorum testimonia protulit, diffinitam demum proferens sententiam, quid vel cui fenerentur creditori, his ostendit verbis³: *Isti autem de scripturis istis^l fallunt populos, ut accipiant ab eis^l laudes et honores et non convertantur homines ad veritatem. Quia vero ipsis scripturis fallunt populos, a quibus querunt honores, vendunt boves, vendunt et oves, id est ipsas plebes. Et cui vendunt nisi diabolo? Namque, fratres mei, si unica^m Christi est et unaⁿ ecclesia, quicquid*

1. Petr. 5, 8. *inde preciditur quis tollit nisi ille leo rugiens et circumiens^o, querens quem devoret? Ve his qui preciduntur! nam illa integra permanebit.* Si igitur huiusmodi mercatores iuxta beati Augustini testimonium de ipsis scripturis populos fallunt, ne ad veritatem convertantur, ipsasque plebes pro sui turpissimi lucri mercimonio diabolo vendunt, iure a nostro apostolico secundum superius comprehensas sanctorum auctoritates omnes, qui per symoniacam heresim, hoc est interventu precii, ad aliquem sacrorum ordinum gradum vel officium promoti sunt, ut nullum in sancta ecclesia ulterius ministrandi locum habeant, iubentur, ut vel sic plebes, quas^q ipsi diabolo turpis lucri gratia vendere non metuunt, precium videlicet honoris et cathedras temporales accipientes, ab eius dominio eruantur. Quis enim sanum sapiens eos divinis officiis ministrare pacienter ferret, per quorum ministracionem se in dominium diaboli venundari^r cognosceret? Quisquis enim tam nefandos mercenarios non a sacris officiis arcendos atque pellendos contendit, non modo domnum papam impugnat, sed omnium transacte etatis sanctorum patrum instituta atque documenta, ipsius etiam canonicę scripture oracula cassare et evacuare decertat, ideoque et ipse non solum a ministerio pellendus, sed etiam a catholice congregacionis cetu eiciendus et perpetuo anathemate dammandus est, quippe qui omnibus sanctorum patrum institutis, immo ipsius sacre et canonicę scripture preceptis publice contumax et contrarius a cetu sanctorum non tam

Bern. Apol.
c. 9.

*f. 33. apostolorum principe Petro ac celestis *sanctuarii clavigero in Actibus apostolorum dampnati leguntur, quando Symon ille noster princeps apostolorum alium illum Symonem principem apostatarum eterne prostravit dampnationis ictu intonans ita: *Pecunia*

a) c. adduci Greg. b) et add. c. c) des. c. d) irritas esse diiudicamus Gr. e) ut Aug. f) oves Aug. g) e. nolunt et v. volunt Aug. h) precium c. i) deest Aug. k) mortifere c. l) ipsis Aug. m) si Chr. unica eccl. est, et una est Aug. n) unica corr. una c. o) circumens c. p) quem Aug. q) quasi c. r) venundare corr. venundari c. s) ap. ab i. corr. ab i. ap. c., ubi principe post add.

1) Concil. Rom. V. a. 1078. celebrati (Jaffé, Bibl. II, p. 333). 2) Opera III, 2, col. 370.

3) Ib. col. 371 F.

tua tecum sit in perditione^a, quoniam existimasti donum Dei pecunia possideri. Non ^{Bern. Apol. c. 9.} est tibi pars neque sors in sermone isto; cor enim tuum non est rectum coram Domino. Penitentiam itaque age de hac malitia tua et roga Deum, si forte remittatur tibi hec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse.

5 Notandum vero, quod predictus Symon heresiarches non pro effectu nefandissime illius coempcionis, sed pro solo affectu prave cogitacionis ab equivoco suo est damnatus, sicut verba eiusdem manifestant dicentis: *Pecunia tua tecum sit in perdicionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. Non est tibi pars neque sors in sermone isto.* Si igitur Symon ille ob hoc solummodo damnatus est, quod spiritalia pecunia obtineri

10 posse estimavit nec hoc opere implevit, sed explere tantum concupivit, quis non videat, cui non pateat, quam iuste et quam rationabiliter predicti Symonis sequaces et spiritalium officiorum flagiciosissimi emptores damnentur, qui ecclesiastica officia tam inhianter^b ut ille mercari concupiscunt, insuper pravum desiderium sceleratissimi^c mercimonii negociacione perficiunt atque id quod nefande emunt cottidie nefandius vendendo

15 multorum animas in sempiternum interitum demergunt, qui eundem heresiarcham tantum precedunt in crimine, quantum cuiuslibet perpetrati facinoris explecio solam pravam precedit cogitacionem? Ille enim non emit, sed emere tantum concupivit, ut quod emeret maiori vendens lucra questuum inde cumularet, et ob hoc interitus eterni malediccionem incurrit; isti autem nostri Symones postquam quod male concupiverant peius^d

20 coemerant atque id venditando multos ac multiplices questus contraxerant, et ab hoc, quod in perniciem suam usurpant, leniter et absque ulla austeritate prohiberi dolent et murmurant. Quibus hoc tamen proprie congruat, quod Petrus ad sepe memoratum Symonem dixit: *Non tibi sors neque pars in isto sermone.* Unde sanctus Ieronimus ^{ib. c. 8.} de scriba illo qui dixit: *Domine, sequar te quocunque ieris*, in primo in Matheum ait¹: *Matth. 8, 19.*

25 *Ostendit^e autem ob hoc nobis scribam illum^f a Domino repudiatum, quod signorum^g videns magnitudinem sequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quere-* ^{*f. 33.} *ret, hoc idem desiderans, quod et Symon magus a Petro emere voluerat. Talis ergo fides iuste Domini sententia condemnatur^h et dicitur ei: 'Vulpesⁱ foveas habent', ac* ^{ib. 30.}

30 *si diceret: 'Quid me propter divicias et seculi lucra cupis sequi, cum tante sim paupertatis, ut ne hospitium^j quidem habeam et^k meo utar tecto?' Si^l ergo illi, qui spiritalia officia vel ab ipso Domino vel ab eius apostolis pro seculari questu et commodo assequi affectabant, repudiati sunt vel damnati, cur eorum complices et sequaces a beati Petri vicario ea sibi officia modesta ac sobria prohibicione interdici, eas sibi ecclesias, dispensaciones, sollicitudines auferri indigne ferant, quas datis pecuniis acquisierant,*

35 *quas acceptis multociens venditaverant, que in suam perniciem et populi^k Dei deceptionem usurpantes non solum affectasse, sed etiam profana temeritate ostenduntur exercuisse?*

XXI. Quod mediatores huius mercimonii damnentur.

Bern. Apol. c. 10.

Sed et huius nefandissimi mercimonii mediatores, ne sibi de innocencia blandientur neve decipiant, lepram Iezi expalleant. Qui videlicet¹ Iezi inter Heliseum prophetam et Neaman^m Syrum medius discurrens, lepram, quam idem Syrus sepcies in Iordane lotus deposuit, in se totamque posteritatem suam in sempiternum contraxit, sed neutrum tamen eorum secum in crimen adduxit. Nam munera, que Neaman^m non

a) perditionem *Vulg.* b) inhiantur *c.* c) sceleratissimi *corr. sceler. c.* d) pius *c.* e) ostenditur a. nobis, et ob hoc *Hier.* f) illam *corr. illum c.; deest Hier.* g) damnatur *corr. condemn. c.* h) hospitium *H.* i) non *add. H.* k) apostoli *corr. populi c.* l) e *corr. c.* m) sic *c.*

1) Opera VII, col. 46. 2) Bernoldus hunc locum, quem Maneg. affert, c. 8. in sua verba mutavit, ex eodem c. 9. pauca tantum verba exscripsit. 2) Verba Vulpes — diceret, quae non sunt Hieronymi, ex Bernoldi c. 8. inseruit. 3) Reliqua huius capituli non leguntur apud Bern.

Bern. Apol. c. 10. ex mentis voto, sed ex gratuita liberalitate^a pro benedictione satis benigne obtulit, eleganter Eliseus refutavit et Iezi, qui precium pro exhibita sanacione exégit, perpetua
 4. Reg. 5, 27. lepre immundicia multavit dicens: *Lepra Neuman adhaerebit tibi et semini tuo in eternum*^b. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix. Qua^c videlicet lepra etsi interim non^e corpore, in anima tamen omnes sordescunt quicunque in rebus ecclesiasticis emendi sive vendendi mediatores existere presumunt. Sed fortassis aliquis tante absurditatis vel hebetudinis existit, ut dicat, non consecraciones, sed res usibus hominum communes vendi vel emi nequaquam pro crimine deputari. Quicunque igitur talis est, huic non mea coniectura respondet, sed auctoritas Pascalii pape satisfacit dicentis²: *Si quis ob- iecerit, non consecraciones, sed res ipsas, que ex consecracione provenerint, vendi, videtur*¹⁰
 *f. 24. *quidem aliquid dicere, nihil autem penitus sapere*^d. *Nam cum corporalis ecclesie aut episcopus aut abbas aut alius aliquis sine rebus corporalibus et exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore temporaliter vivit, quisquis eorum alterum vendit, sine quo alterum haberi non provenit, neutrum non venditum derelinquit. Quod et Calcidonensis synodus³ satis caute comprehendit dicens: *Qui ordinatus est nihil ex*¹⁵
hac ordinacione vel promociione, que per negociacionem facta est, proficiat, sed sit alienus ea dignitate vel sollicitudine, quam pecuniis quesivit. Nec illud sane absque consideracione transeundum, quod nostri heretici Symonem illum sicut opere imitantur, sic nihilominus verbis quiddam sibi simile mussitant^e, quin potius sicut accione ita et locutione eundem ipsum nostris temporibus representant. Dixit enim, cum damnatoriam²⁰
 Act. 8, 24. Petri sententiam audiret: *Precamini et vos pro me ad Deum, ut nihil veniat super me horum que dixistis.* Nequaquam enim per apostolos id efficere studuit, ut crimen corrigeret vel prave concupiscencie appetitum deponeret, sed ut damnacionem crimini debitam subterfugeret. Sic, inquam, sic nostri Symones noscuntur facere, dum nequaquam satagunt, quomodo vitam mutent, crimen corrigant, negocium deponant, sed quomodo²⁵
 canonicè vindicte censuram, ecclesiastice virgam discipline vel sanguinis effusione vel multorum milium hominum morte et perditione subevadant. Satis enim, ut opinor, declaratum est, predicta domni apostolici statuta quanta reverencia sint observanda, que ut^f ex synodicis statutis et autenticis sanctorum patrum sentenciis prolata, ita nihilominus et ex ipsius sacre scripture armario et auctoritate docentur progressa. Hec de³⁰
 primo et secundo. Ceterum de tercio videamus.

XXII. De tercio statuto, ut incontinentes penitus dampnentur.

Bern. Apol. c. 11. Tercium namque nostri Gregorii statutum, quod incontinentes altaris ministros a sacro excludit ministerio^g, et inevitabili auctoritate nihilominus docetur prolatum. In Niceno denique concilio, quod inter IIII principalia IIII euangelis in veneracione ad³⁵
 equata maximum atque precipuum existit, cap. III. scriptum est ita⁴: *Interdixit^h per omnia magna synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono nec alicui omnino*
 *f. 34. *qui in clero estⁱ subintroducendam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem* *aut *amitam aut^k eas tantum personas, que suspiciones^l effugiunt.* Ne autem ex huius capituli obscuritate^m alicui calumniandi occasio pateat, aliam eius translacionemⁿ apertiore^o subnotare non pigeat: *Omnimodisⁿ interdixit sancta synodus et^o neque epi-*⁴⁰

a) libertate corr. liberalit. c. b) usque in sempiternum *Vulg.* c) non *suprascr. c.*, ubi c. i. corr. i. c. d) sentire *Bern.* e) musitant corr. muss. c. f) post add. c. g) firma vel tale aliquid deesse videtur. h) Interdicit *Bern.* i) licere add. *Dion.*, quod et *Bern.* deest. k) vel *Bern.*; et *Dion.* l) ita et *Bern.*; suspicionem *Dion.* m) auctoritate corr. obscur. c. n) ita et *Bern.*; ⁴⁵
 Omnibus modis *Isid.* o) deest *Bern.*

1) Reliqua huius capituli in Bernoldi Apolog. non leguntur. 2) Apocrypha haec Paschalis verba (supra p. 6) ex Bernoldi de damnatione schismat. epist. II, c. 32, *Ussermann, Prodromus II*, p. 205, sumpsisse videtur auctor. 3) Cf. supra c. 18, p. 341. 4) Ex interpretatione *Dionysii Exigui, Mansi II, col. 679 A.* 5) Ex interpretatione *Isidori Mercatoris c. 3, ed. Hinschius p. 258.* ⁵⁰

scopo neque presbytero neque diacono neque ulli omnino clericorum permittit^a habere Bern. Apol.
c. 11.
secum extraneam mulierem, nisi forte mater sit aut soror aut amita^b. In his namque
personis et harum^c similibus omnis suspicio declinatur. Qui aliter^d preter hec agit
periclitabitur a^e clero suo. In his namque verbis quis non videat, cui non pateat,
5 quam penitus omnibus sacri altaris ministris coniugale opus intercludatur, ubi non pro
commixtione, sed pro sola cohabitatione non de altaris ministerio recedere, sed de ipso
etiam clero suo periclitari censetur, et ne hoc quidem divinorum sacramentorum ministri,
sed cuiuscunque ordinis vel gradus clerici? Quid^f igitur noster apostolicus deliquit, si
eos, quos manifeste in crimine fornicacionis iacere cognovit, a sacrosanctis ministeriis
10 removit, dum Nicena synodus cuiuscunque ordinis clericos pro sola cohabitatione non
solum a ministerio recedere, sed de ipso etiam clero deperire censuit? Sanctissimus Bern. ib.
namque papa Silvester omnibus episcopis scribens, de sacerdotali continencia nostri
apostolici viritim confirmat instituta dicens ita²: *Nemo presbyter a die ordinacionis^f*
sue sumat coniugium. Quod si quis neglecto hoc aliter egerit, XII annis iubemus eum
15 *honore privari. Quod si quis contra hoc cyrogravium presens et publice dictum egerit,*
dampnabitur in perpetuum. Satis igitur clementi consideracione noster Gregorius a
missarum celebracione ac secundum inferiores ordines ab altaris tantum ministracione
interim dimovit, quos contra cyrographum a beato Silvestro publice dictum et firmatum
publice et contumaciter agentes in perpetuum dampnandos non ignoravit. Innocencius³
20 quoque papa, nominis sui cultor studiosissimus, Maximo et Severo episcopis super hac
re scribens⁴ ait: *Maximilianus filius noster agens in rebus zelo fidei ac discipline*
ductus non patitur ecclesiam pollui ab indignis presbyteris, quos in presbyterio filios
asserit genuisse⁵. Quod non licere exponerem, nisi nossem vestram prudenciam legis
tocius habere noticiam. Et ideo, fratres karissimi, eos qui talia perpetrasse dicuntur
25 *iubete^h in medio collocari, discussisque obiectionibus, que ipsis presbyterisⁱ impingun-*
tur, si convicti^j fuerint, a sacerdotali removeantur officio, quia qui sancti non sunt
sancta tractare^k non possunt^l. Alieni efficiantur a ministerio, quod vivendo illicite
polluerunt. Si igitur Innocencius papa presbyteros, qui in presbyterio filios genuisse
asserebantur, discussos sive convictos a sacerdotali officio arceri precepit, eius successor
30 Gregorius parum peccavit, dum non eos, qui filios generasse quadam adhuc ambigui-
tate infamantur^m, sed in stupris et fornicacionibus publice et inverecunde noscuntur
iacere, a sacris ministeriis alienavit, que illos Innocencius polluisse illicite vivendo affir-
mavit quosque illa in suam ipsorum perniciem usurpasse non ignoravit. Item sanctis-
simus papa Leo Anastasio Tesalonicensi episcopo scribit dicens⁵: *Ad exhibendam per-*
35 *fecte continencie puritatem nec subdiaconibusⁿ quidem carnale conubium conceditur.*
Quod si in hoc ordine, qui quartus est a capite, dignum est custodiri, quanto magis
in primo vel^o secundo tertiove^p servandum est, ne vel^o levitico vel^o spiritali^q honore
aut episcopali excellencia quisquam idoneus estimetur, qui se a voluptate uxoria non^r
refrenasse detegitur. Quid igitur mirum, si nostre etatis Gregorius in fornicacione
40 iacentes a sacrosancto ministerio dimovit, cum sacerdotalis castitas tante sinceritatis
prepolleat privilegio, ut magnus ille nostri Gregorii equivocus ceterique catholici
doctores ad sacros ordines accedere nequaquam permetterent, qui digamus existeret vel

a) permittat c.; licere Isid. b) vel matertera add. Isid., quod et Bern. deest. c) horum c.
d) ita et Bern.; autem Isid. e) de Bern. et Isid. f) honoris praesbyterii Bern. g) procreasse Sch.
45 h) iubebitis Sch. i) convinci potuerint Sch. k) tentare Sch. l) posunt c.; atque add. Sch.
m) infamantur c. n) subdiaconis Leo. o) aut L. p) vel tertio L. q) e corr. c.; presby-
teroli L. r) necdum L.

1) Quid — censuit (l. 11) non leguntur apud Bernoldum. 2) Conc. Romanum a. 324,
c. 19, cuius verba ap. Mansi II, col. 630 D, haud satis recte reddita videntur. 3) Sequentia
60 apud Bernoldum non leguntur. 4) Pontificum Romanorum epistolae ed. Schoenemann p. 657;
Hinschius p. 544. 5) Epist. 14, ed. Hinschius p. 619.

qui virginem uxorem sortitus non fuisset vel viduam sibi coniugio sociasset, licet apostolus digamiam^a fidelibus vel continere nolentibus vel non valentibus licite concederet? Hinc Gregorius Suillacino episcopo¹: *Precipimus, ne unquam illicitas ordinationes facias nec digamum^b, qui virginem non est sortitus uxorem.* Item Celestinus²: *Nullus, digamus qui sit vel qui fuerit vidue maritus, ordinetur.* Similiter Leo, Calistus, Innocencius, Siricius atque Gelasius apostolicam sequentes regulam decernunt. Si enim divini communio sacramenti ne laicis quidem nisi saltem post triduanam continentiam iure conceditur, qui eadem tamen sacramenta non conficiunt, sed a conficientibus simpliciter accipiunt, quanto magis incontinentibus ministris altaris accessus est denegandus, quos non post triduum communionem tantum percipere, sed eadem sacramenta cottidie necesse est conficere et sanctificare, cum Moyses, Domino precipiente, populum legem percepturum ad montem Syna accedere non permetteret, nisi lotis^c vestimentis, propriis ante uxoris per triduum non adpropinquasset; nec David ille, quem Dominus secundum cor suum elegerat, ut faceret omnes voluntates eius, propositionis^d panes adhuc tamen umbratiles, nimia licet urgente necessitate, edere cum suis presumeret, nisi triduanam per continentiam vasa puerorum sancta, Abimelech sacerdote percontante^e, promisisset! Nam quod dicit apostolus, *unius uxoris virum*, illi acutius et subtilius intellexerunt, qui eum, qui viduam uxorem duxerit vel secundam copulam etiam ante baptismum expertus fuerit, a sacris ordinibus excluserunt. Unde Innocencius³: *Si quis vel ante baptismum corruptus fuerit, uxorem deinceps ducere non poterit, si clericus fieri voluerit.* Quid igitur^f mirum, si hoc apud christianos custoditur, cum etiam antiquitus apud gentiles observatum doceatur? Unde Ieronimus contra Iovinianum: *Legant, inquit⁴, nostrates, et antequam religio nostra fulgeret in mundo, unicubas semper habuisse decus inter matronas, per illas Fortune muliebria^g sacra fieri solita, nullum sacerdotum^h bigamum, nullum flaminem bimaritum, ierosolyma quoque Atheniensium usque hodie cicutaⁱ sorbitione castrari et, postquam^j in pontificatum allecti^k fuerint, viros esse desinere^l.* Hinc Augustinus in libro de bono coniugali⁵: *Quod acutius intellexerunt qui nec eum, qui catecuminus vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt. De sacramento agitur enim, non de peccato. Et post pauca: Propter sacramenti autem sanctitatem sicut femina, etiam si catecumina fuerit viciata^m, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari, ita non absurde visum estⁿ, qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quandam sacramenti amisisse, non ad vite bone meritum, sed ad ordinationis ecclesiastice signaculum necessarium. Ac per hoc sicut plures uxores antiquorum patrum significaverunt futuras nostras ex omnibus gentibus ecclesias uni viro subditas Christo, ita noster antistes unius uxoris vir significat ex omnibus gentibus unitatem uni viro subditam Christo.* Unde^o sanctus Ambrosius in primo libro de officiis, cum de virtutibus, quibus ministri altaris ornari debuissent, tractaret, eleganter ait^p: *De castimonia autem quid loquar, quando una tantum nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo coniugio lex est non iterare coniugium nec secunde^p coniugis coniunctionem sortiri. Quod plerisque mirum videtur,*

a) digamam c. b) bigamum aut Greg. c) lotus corr. lotis c. d) proposiciones corr. propositionis c. e) percontante corr. percont. c. f) post add. c. g) muliebri Hier. h) sacerdotem digam. Hier. i) posquam c. k) allecta fuerit c. l) definire c. m) iniciata c. n) eum add. Hier. o) Unde — virtutibus in fine f. 35'. scripta, post deleta et alia manu in initio f. 36. addita. p) sedem corr. secunde c.

1) Epist. II, 37. ad Iohannem episc. Squillacinum, ed. Ewald I, p. 133; Jaffé nr. 1191. 2) Ad episcopos Vienn. et Narbon., Schoenemann p. 766; c. 6. ed. Hinschius p. 560. 3) Cf. epist. 2. ad Victricum, Schoenemann p. 509; ed. Hinschius p. 502. Verba parum accurate expressit noster. 4) II, 49, Opera II, col. 320 C. 5) Opera VI, col. 331. 332. 6) C. 50, 50 Opera II, col. 66. 67 A.

cur etiam ante baptismum^a iterati coniugii ad electionem muneris et ordinationis prerogativam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento. Sed intellegere debemus, quia in^b baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa, sed lex est. Quod culpa est igitur in baptismo relaxatur, quod legis est in coniugio non solvitur. Quomodo autem potest esse hortator viduitatis qui ipsa^c coniugia frequentaverit? Inoffensum^d autem exhibendum et immaculatum ministerium nec ullo cogitu^e coniugali violandum cognoscitis, qui integro^f corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali sacri ministerii gratiam recepistis? Et post nonnulla in hunc modum disputata concludit ita: Si in figura tanta observantia, quanta in veritate? Disce, sacerdos^g, quid sit lavare vestimenta^h: mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimentorum suorum prohibebaturⁱ accedere ad hostiam suam, tu inlotus mente pariter et corpore audes pro aliis supplicare, audes aliis ministrare? Hanc igitur continentiae regulam ab ipsis apostolis sacerdotibus et^k levitis traditam, inculcatam docet sanctus Aurelius Cartaginensis archiepiscopus in generali concilio^l CCXVII patrum, presente Augustino doctorum excellentissimo, presidentibus etiam Faustino episcopo ecclesiae, Potentinae provinciae Italiae Piceni et Philipo et Asello presbyteris Romanae ecclesiae, legatis a beato Zozimo papa vice ipsius directis. In quo, inquam, tanto tot tantorumque patrum conventu predictus archiepiscopus deliberat ita^m: Placet, ut sacerdotes et levitae vel qui sacramentis divinis inserviunt continentes sint in omnibus, quo possint simpliciter quod a Deoⁿ postulant inpetrare, ut, quod apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. Item in Neocesariensi concilio^o, quod ante Nicenum extitisse legitur, sed post Calcedonense concilium cum aliis sanctorum patrum regulis per singula hucusque concilia constitutis roboratur, cap. I. scriptum est: Presbyter si uxorem duxerit^p, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit aut^q adulterium perpetraverit, amplius pelli debet et ad penitentiam redigi amplius^r. Beatus Siricius papa in decretis suis cap. VII^s: Quilibet episcopus, presbyter atque diaconus, quod non optamus, deinceps incontinens fuerit inventus, iam nunc sibi per nos omnem aditum indulgentiae intelligat obseratum. Item in eisdem cap. XII: Feminas vero non alias esse patimur in domo clericorum nisi eas tantum, quas propter solas necessitudinum causas habitare cum eisdem synodus Nicena permisit. Hoc beatus Gregorius scribens ad Romanum defensorem cap. X.^s decernit, sicut cognoscere poterit, quemcunque eandem epistolam legere non piguerit. Item Zacharias papa in decretis suis^t cap. I: Decernimus, ut episcopi cum mulieribus omnino non habitent, ne antiqui hostis fraude decipiantur. Item in eisdem cap. V^o: Ut presbyteri vel diaconi subintroductas mulieres nullo modo secum habitare audeant, nisi forte matrem suam aut proximitatem generis habentes, quae suspensiones fugiunt, sicut in Nicena synodo continetur. Si quis preter hec statuta presumpserit agere, sacerdotii sui privetur honore. Beatus quoque Ieronimus scribens ad Oceanum^u irrefragabili probat ratione clericis cum feminis conversari non licere. Et post hec intulit: Quodsi post nostra monita aliquis clericus agapetas^v amplius quesierit amare quam Christum, secundum synodalem regulam conveniatur, et precepta

*f. 36^r.
Bern. Apol.
c. 11.

a) baptismi corr. baptismum c. b) deest Ambr. c) ipse Ambr. d) in ostensum c. e) ita c. pro coitu. f) integri Ambr. g) atque levita add. Ambr. h) tua, ut add. Ambr. i) prohibeatur corr. 45 prohibeb. c. k) post add. c. l) Domino Dion. m) acceperit Dion. n) vel Dion. o) deest Dion. p) II. Bern. q) sagapetas c.; suas agap. Bern.

1) Carthaginensi a. 419. 2) Verba desumpta sunt ex codice canonum ecclesiae Africanae auct. Dionysio Exiguo c. 3, Mansi III, col. 710. 3) Ex interpr. Dionysii, Mansi II, col. 543; ed. Hinschius p. 263. Haec omnia — p. 352, l. 3. ex Bernoldi Apolog. c. 11. sumpta sunt. 50 4) Epist. 1, Schoenemann p. 412. 413; ed. Hinschius p. 522. 5) Epist. IX, 60; Jaffé nr. 1636. 6) In quibus talia non inveniuntur. 7) Epist. spuria, Opera XI, col. 272.

patrum in Nicea diffinita ei legantur. Iam vero si conventus predictas fugerit et reliquerit, consecuti sumus maximum lucrum; alioquin talis ab ecclesia anatematizandus est. Similiter ad Nepotianum¹: *Hospitiolum tuum aut raro aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas et virgines Christi aut equaliter ignora aut equaliter dilige. Nec sub eodem tecto manseris^a nec in preterita castitate confidas; 5 nec David sanctior nec Salomone potes esse sapientior. Memento semper, quod paradysi colonum de possessione sua mulier eiecerat^b. Et post pauca: Si^c propter officium clericatus aut vidua a te visitatur aut virgo, nunquam domum solus introeas, talesque habeto socios, quorum contubernio non infameris.* Similiter Gregorius ad

*t. 37. Siagrium Augustudunensem episcopum *scribens² omnia sacris canonibus adversa collecta 10 synodo eundem dampnare precepit et ipse, ne aliae mulieres cum clericis habitent, quam Nicena synodus permisisset, determinavit. Unde sanctus Cyprianus in libro XII. Abusionum³ dicit, quod talis esse debeat episcopus, ut ante episcopatum unam tantum uxorem habuerit, non plures. Item beatus Zacharias pontifex Romanus ad sanctum Bonifacium Magontinum archiepiscopum scribit ita⁴: *Cum, inquit, fraternitas tua in 15 concilio Magontiniano consederit cum Karolomanno excellentissimo viro, si quos repereris episcopos, presbyteros aut diaconos contra canones vel statuta patrum excessisse, id est^d in adulterio, vel si plures uxores habuerint, tua sanctitas nulla ratione apostolica auctoritate permittat eos sacerdotio fungi, quia tales a suo tantum ore falso nominantur sacerdotes.* Et post pauca: *Nam a die suscepti sacerdotii etiam ab ipso 20 proprio^e coniugio prohibendi sunt.* Unde Ieronimus⁵ in Apollogetico ad Pammachum: *Episcopi, presbyteri, diaconi aut virgines eligantur aut vidui vel certe post sacerdotium in eternum pudici.* Item ad Vigilantium⁶: *Ecclesiae Orientis et Egypti et apostolica sedes aut virgines clericos accipiunt aut continentes aut, si uxores habuerint, 25 mariti esse desistunt.* Item contra Iovinianum⁷: *Sed et ipsa episcopalis electio mecum facit. Non enim dicit: 'eligatur episcopus qui unam ducit uxorem et filios facit', sed: 'qui unam habuerit uxorem et filios in omni subditos disciplina'. Certe confiteris non posse esse episcopum qui in episcopatu filios facit. Alioquin, si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter dampnabitur. Aut permittit sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint virgines quod mariti, aut, si sacerdotibus uxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Sed et hoc inferendum: Si laicus vel quicumque fidelis orare non potest, nisi vacet^f ab officio coniugali, sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper est orandum. Si semper orandum est, ergo semper carendum matrimonio. Nam et in veteri lege qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non 35 erant, sed^g etiam purificabantur ab uxoribus separati et vinum et siceram non bibebant^h, que solent libidinem provocare. Eliguntur mariti in sacerdotium. Non nego, quia non sunt tanti virgines, quanti sunt necessarii sacerdotes. Et post pauca⁸: Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, ut nulli vitio mancipatus sit. Unius*

*t. 37. uxoris virum, qui unam uxorem habuerit, non habeat, sobrium sive, ut melius in 40 Greco dicitur, vigilantem, id est ΝΕΦΑΛΙΟΝⁱ, pudicum, hoc enim significat σωφρον^k, 1. Tim. 3, 11. ornatum et castitate et moribus. Et post aliqua: 'Mulieres similiter pudicas' et reli-

a) mansites Hier. b) eiecerit Hier. c) Sed corr. Si e. d) id est si in a. vel fornicatione inventi fuerint Zach. e) ita et Bern.; proprie Zach. f) careat o. Hier. et Bern. g) sed p. ad tempus ab u. s. H. h) e corr. c. i) νηφάλιον H. k) σώφρονα H. 45

1) Epist. 52, Opera I, col. 257. 258. 2) Epist. IX, 106; Jaffé nr. 1747. 3) Opera, Appendix p. 169. 4) Epist. 43, Jaffé, Bibl. III, p. 118. 5) Epist. 48, Opera I, col. 231 F. 6) Contra Vigilantium, l. c. II, col. 389 B. 7) II, 34, l. c. p. 290. 291. 8) II, 35, p. 292. 293.

qua. In omni gradu et sexu tenet pudicitia principatum. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter, diaconus non ideo sint beati, quia episcopi, presbyteri sunt aut diacones, sed si virtutes habuerint nominum suorum et officiorum. Alioquin si diaconus episcopo suo sanctorum fuerit, num^a ex eo, quod in inferiori gradu est, apud Christum deterior erit? Et notandum, quod in his apostoli dictis sub nomine episcopi etiam presbyteri probantur comprehensi. Inconvenienter enim apostolus post descriptionem episcopi statim de diaconibus subinferret, si non et presbyteros sub episcopali descriptione comprehenderet, qui post episcopum proximi et ipsis diaconibus indubitanter sunt antepositi. Aut enim nusquam de ordinatione presbyterorum dixit aut sub nomine episcoporum eos descripsit. Sed incongruum esset, ut pretermisso magistro ministrum eius describeret, cum tamen magister ecclesiasticis dispositionibus magis esset necessarius. Preterea cum apostolus Tito precipiat, ut per civitates presbyteros ordinet, statim eum de ordinatione eorum informans subinfert: *Oportet episcopum sine crimine esse*. Idem Timotheo scribit: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam cum inpositione manuum presbyterii*; cum in sequentibus statim dicat: *Nemini cito manum inposueris*, quod proprie episcoporum est. Ergo eundem episcopum dicit, quem et presbyterum^b nominavit. Sic beatus Ieronimus et sanctus pater Ambrosius predictas apostoli sententias fideliter exponentes testantur apud antiquos idem fuisse episcopum et presbyterum, ut nomen unum esset officii, aliud etatis. Postea autem, ut Ieronimus^c asserit, cum unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putaret, non Christi, propter auferenda scismata in toto decretum est orbe, ut unus de presbyteris preponeretur ceteris, ad quem omnis cura ecclesiae pertineret. Longum est, quae apostolicus pontifex Hormisda in epistola per universas provintias destinata^d hunc contra morbum disseruerit^e, hic inserere, cum cuilibet ea scire cupienti in illis ipsis exemplaribus legendi copia non possit deesse. Videsne igitur, quam sapienter noster apostolicus, immo quam clementer, fornicariis ministris et presbyteris ministrandi accessum interdixit, quos concors et consona omnis sanctorum auctoritas patrum vel ad acriorem penitentiam redigendos vel perpetuo anathemate dampnandos^f vel penitus a clero iudicavit disturbandos?

XXIII. De dampnatione infelicitum muliercularum sacris ministris prostitutarum.

Proinde ne ipsas infelicissimas ac Deo abhominabiles feminas sacris ministris prostitutas quisquam ab ecclesiae correctione et districtione alienas credat, hinc aliqua proferre non pigeat. Unde Petrus Damiani Ostiensis episcopus ex eremita cardinalis invectiva allocutione illas aggreditur ita³: *Vos alloquor, ó lepores clericorum, pulparum diaboli, proiectione paradisi, virus mentium, gladius animarum, aconita bibentium, toxica convivantium^d, materia peccandi, occasio pereundi; vos, inquam, alloquor ginecea hostis antiqui, ululae, upupae, noctuae, lupae, sanguisugae, 'affer, affer' sine cessatione dicentes. Venite itaque, audite me, scorta, prostibula^e, volutabra porcorum pinguium, cubilia spirituum immundorum, nymphae, syrenes, lamiae, diana, et si quid adhuc portenti, si quid prodigii reperitur, quod^f nomini vestro competere iudicetur. Vos enim estis demonum victimae, ad eterne mortis incendium destinatae; ex vobis enim diabolus tanquam delicatis dapibus pascitur et^f vestrae libidinis exuberantia saginatur. Habitat enim iuxta scripturam in secreto calami et locis humentibus*.

^a non Hier. ^b episcopum corr. presb. c. ^c disseruit corr. disseruerit c. ^d convivarum Dam. ^e savia add. Dam. ^f deest Dam.

1) Nescio ubi. 2) Quae falso Hormisdae adscribitur; cf. Thiel p. 1005; Jaffé nr. 868.
3) Contra clericos intemperantes II, 7, Opera ed. Caietanus, Venet. 1743, III, p. 406.

Libelli de lite. I.

Vos estis vasa irae et furoris, irae^a Domini reposita in diem ultionis Domini^a; vos tigrides impiae, quarum nesciunt preter humanum sanguinem cruenta ora sitire; vos arpigae, quae sacrificium Domini circumvolantes arripitis eosque, qui Deo oblati fuerant, crudeliter devoratis. Nam et leenas non incongrue^b dixerim, quae beluarum more iubas attollitis et incautos homines ad suae perditionis interitum cruentis ample- 5 xibus arpaxatis. Vos syrenes atque kriptides, quae, dum suavem deceptionis^c editis cantum, inevasibile salo vorantē struitis naufragium. Vos viperæ furiosae, quae pre impatientis ardore libidinis Christum, qui caput est clericorum, vestris amoribus^d detruncatis. Nam sicut Madianitides olim per faleratae vestis ornatum ad suum pro- 10 vocabant Israhelitarum corda concubitus, ita vos accurati cultus sive fucati vultus 10 illecebris infelices homines de sacro^e altaris misterio, quo fungebantur, avellitis, ut in *f. 38^f. lubrico vestri *amoris glutino suffocetis. Et sicut Madianitides ille a se pellectis suadebant idola colere, sic et vos istos post signum^f impressum quodammodo bestiae compellit imaginem adorare. Qui profecto vobiscum simul, nisi resipiscant^g, illud in^h 15 Apocalipsi elogium non evadunt: 'Si quis', inquit, 'adoraverit bestiam et imaginem 15 eius et acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, et hic biberit de vino irae Dei, quiⁱ mixtus est mero in calice irae ipsius, cruciabitur igne et sulphure in conspectu sanctorum angelorum et ante conspectum^k agni, et fumus tormentorum eius^l ascendet in secula seculorum, nec habebunt requiem die ac nocte'. Ad harum namque libidinem retundendam quid sit agendum, LXVIII episcoporum cap. V. tertium Toletanum prescribit concilium. Ait namque inter alia¹: Si qui^m vero post hanc conventionem obscene cum uxore elegerit vivere, ut lector habeatur. Qui vero semper sub canone ecclesiastico iacueruntⁿ, si contra veterum imperata^o suis cellulis mulierum, quae infamiae^p suspicionem possunt generare, consortium habuerint, illi canonicę quidem 25 distringantur, mulieres vero^q ab episcopis venundentur^r, precium ipsum pauperibus 25 erogetur. Similiter quoque scriptum est in IIII. Toletano concilio ab^s episcopis celebrato cap. LXIII²: Quaecunque, inquit, clericis coniunctae^t sunt, ab episcopo auferantur et venundentur, illis pro tempore religatis ad penitentiam, quos sua libidine infecerunt. De eadem re VII.³ Toletano concilio a XXX episcopis celebrato inter alia decretum est ita: Specialiter hoc a sancto concilio diffinitur, ut omnes episcopi id 30 ipsum in suis querere sollicitate curent, et si^u hoc verissime repperire potuerint, omnes placita^v cautione^w distringant, ut nusquam^x tam abominanda committant. Mulieres vero, seu libere sint seu ancillae, turpitudini sociatae ita omnimodis separentur aut certe vendantur, ut ulterius ad consotios sui criminis revertendi omnem aditum habeant denegatum. Illae^y vero si omnino coherceri nequiverint, usque ad exitum vitae suae 35 monasteriis deputatae^z disciplinis maneant omnino subiectae^b. Hinc est, quod supra-memoratus Petrus Damiani de papa Leone retulit omnibusque episcopis tenendum persuasit⁴: In plenaria quippe synodo sanctae memoriae Leo papa constituit, ut, quae- 40 *f. 39. cunque dampnabiles feminae inter Romana *menia reperirentur presbyteris prostitutae,

a) deest Dam. b) incongrue corr. incongrue c. c) deceptiones corr. deceptionis c. d) amato- 40 ribus Dam. e) sacrosancti altaris ministerio Dam. f) s. crucis i. Dam. g) n. forte resipiscunt Dam. h) Apocalypsis Dam. i) quod mixtum Dam. k) conspectu c. l) eorum Dam. m) quis Hisp. n) iacuerint Hisp. o) in add. Hisp. p) infamem Hisp. q) ipsae add. Hisp. r) venundatae Hisp. s) radendo corr. e a LXVI? c. t) adiunctae Hisp. u) cum Hisp. v) placiti Hisp. w) tali add. Hisp. x) nunquam corr. nusquam c.; ulterius add. Hisp. y) Illi Hisp. z) depu- 45 tati Hisp. a) subiecti Hisp.

1) Collectio canon. Hispan., Madrid 1808, p. 349 (Hinschius p. 359). 2) Immo cap. 43, l. c. p. 380 (Hinschius p. 370, c. 42). 3) Immo octavo, cap. 5, l. c. p. 435 (Hinschius p. 389). 4) l. c. p. 407.

extunc et deinceps Lateranensi palatio adiudicarentur ancillae. Quod videlicet salutare statutum equitatis iustitięque plenissimum nos etiam per omnes ecclesias propagandum esse decernimus, quatenus percepto prius apostolicae sedis edicto unusquisque episcopus ecclesiae suae vendicet^a, quas in parrochia sua deprehendit sacrilega presbyteris admixtione substratas; equitatis scilicet iure, ut, quae sacris altaribus rapuisse servorum Dei convincuntur obsequium, ipse hoc saltem episcopo per diminuti capitis sui supleant famulatum. Ne autem a tali coitu proles emersa a canonica ultione putetur immunis et libera, hinc proferamus, canonica quid decernant oracula. In IX. namque Toletano concilio a XVI episcopis celebrato cap. X. scriptum est ita¹: Cum multae
¹⁰ super incontinentiam ordinis clericorum usque^b hactenus emanaverunt^c sententiae patrum, et nullatenus ipsorum formari quiverit correctio morum, usque adeo sententiam iudicantium protraxere commissu^d culparum, ut non tantum feratur^e ultio auctoribus^f scelerum, verum et in progeniem dampnatorum. Ideoque quilibet ab episcopo usque ad subdiaconum deinceps vel ex ancillae vel ex ingenuae detestando conubio in honore
¹⁵ constituti filios procrearint, illi quidem, ex quibus geniti probabuntur, canonica censura dampnentur, proles autem alienata^g pollutione non solum parentum hereditatem nunquam accipiant^h, sed etiam in servitute eius ecclesiae, de cuius sacerdotisⁱ vel ministri ignominia nati sunt, iure perenni permanebunt. Plura revera sanctorum patrum autentica exempla^k proferre non subcumberem^l, nisi rem adeo planam, cunctis
²⁰ retro etatibus tritam et ventilatam, omnibus vel idiotis notissimam, novella inconculcatione tociens evolvere vel arrogantiae vel subperstitutionis estimarem, presertim cum, si cuncta quae nostrae rusticitati^m super hac re ex diversis diversorum patrum tractatibus et dictis subpeterent evolvenda censerem, prius me tempus insumeret, quam scribendi copia defuisset. His igitur irrefragabiliter ex dictis sanctorum patrum super
²⁵ tribus nostri Gregorii capitulis contra calamitosasⁿ emulorum querimonias et musitationes prolatis, ex quarto restat laborare atque ex publica et cardinali catholicorum patrum moneta et autentica collationis eorum officina qualiter emanet, veraci eliquatione monstrare.

*XXIII. De qualitate illarum literarum, contra quas iste stilus
³⁰ invigilat. *f. 39.

Sed antequam hec aggrediamur, commodum ac necessarium reor huic negotio, quod in manibus versatur, quiddam de ordine et qualitate illarum literarum, contra quas nostra invigilat parvitas, prelibare, ut hos apices cuilibet legenti nostrae tenor intentionis tanto apertius clareat, quanto causam et originem eorum non ignorat. Libellus
³⁵ namque, quem novi nostri conspiratores contra^o domnum papam conscripserunt, duobus corporibus erat subdivisus; sed in priori parte quod breviter de populo a symoniacorum et fornicatorum ministrorum, inmo potius pro horum criminum obstinata defensione et contumaci rebellione depositorum vel dampnatorum non prohibendo tetigit, latius in sequenti astruere studuit. Ibi etiam scriptor^p illorum quedam domnum papam pre-
⁴⁰ cepisse, quedam populo iniunxisse in contemptum et conculcationem divinorum sacramentorum confinxit, sed nequaquam quae illa vel quando ubi statuta per subscripta ipsius papae dicta vel alia quolibet probabilia inditia, ut in talibus deceret^q, designavit; et quod vel ex vulgi rumore, ea etiam, ut assolet, quae sana et integra sunt sepius

a) v. famulas *Dam.* b) deest *Hisp.* c) emanaverint *Hisp.* d) commissa *Hisp.* e) fer-
⁴⁵ retur *Hisp.* f) in actoribus *Hisp.* g) tali nata *Hisp.* h) accipiet *Hisp.* i) sacerdotes c.
 k) documenta post corr. exempla c. l) corruptum videtur; nescio an submitterem legendum sit. *H.-E.*
 m) rustitati post corr. rusticitati c. n) calamitosas c.; praeferebam clamitosas, si Manegoldum talem vocem
 usurpasse constaret. *H.-E.* o) esse corr. contra c. p) scriptorum c. q) des. dec. corr. dec. des. c.

1) *Coll. Hisp.* p. 452 (*Hinschius* p. 399).

corrumpente, percepit vel ex proprie voluntatis suspitione commentatus est vel confinxit, papam dixisse, precepisse, docmatizasse asseruit eaque catholicae religioni adversa, sanae doctrinae contraria, multis et magnificis undecunque collectis testimoniis probavit et exemplis. Quod videlicet illum ideo fecisse luce clarius patet, ut eo vehementiorem invidiam illi conflaret^a, eo acrius populum ad eum persequendum, blasphemandum et contempnendum excitaret, quanto de rebus sacracioribus et, ut ita loquar, diviniorebus prave illum sentire, perverse docmatizare, male credulus non dubitaret, ut ipse suique vel sic per populi frequentiam quomodocunque sibi devinctam eius iudicii censuram evaderet, quam rebus quietis, veritatem populo amplectente, causas propriae salutis agnoscente, nulla ratione potuisset evitare. Quia enim, prava urgente conscientia, 10 partes suas ratione defendere diffidunt, ad vulgi tumultuantis et perstreptentis patrocinia convolarunt, ut propriae abusu libidinis, dum ratione non prevalent, certę vel convitiis, 15 certe vel contentionibus, immo sanguine ac multorum perditione stabiliant. Si enim apostolici nostri statuta per verba ab ipso promulgata ascriberent eademque ratione et auctoritate sanae doctrinae adversari, verae religioni refragari convincerent, rem 15 prorsus^b necessariam omnibusque gratissimam suscepissent. Nunc vero, dum quedam illum docmatizasse sine aliqua subscripti testimonii rationali probatione confingunt, eadem quasi religioni faventes destruere intendunt, nil nisi propriae hereseos inventores eiusdemque inventionis destructores, nulla mercedis gratia subsequente, subsistunt, quia quod male protulerunt peius destruere nituntur. Quia enim sacrae religionis adversarii, 20 quod in priori scriptorum suorum corpore breviter de contemptu clericorum et conculcatione divinatorum sacramentorum perstrinxerant, ab alio exordio plenius disserendum suscipiebant, nos quoque quod de IIII. nostri apostolici statuto dicendum suscepimus ad aliud exordium differamus, ut quod illi ex arrogantiae tumore fecere, ut videlicet ex dictorum numerositate, librorum divisione inperitis videantur doctiores existere, nos 25 ex probabili ratione inveniamur fecisse, quippe ut tanto facilius responsio pateat, quanto, quae sparsim per dualem subdivisionem protulerant, noster in unum calamus constringat. Interim vero de ceteris prioris libelli videamus et inprimis de regis causa altius quedam quam brevissime videntur replicanda, ut sequentia eo certius eluceant, quo, quali causa et exordio sint emersa, omnis qui hec dignabitur legere poterit cognoscere. 30

XXV. De Wormaciensi conspiratione ac temeraria apostolice sedis proscriptione.

Bernold, de
damn. scism.
III, 7.

Anno¹ igitur incarnationis dominicae MLXXXVI, Gregorio huius nominis VII. apostolicae sedi 1076. presidente, cum Heinricus rex ab eodem papa iam ferme annos per tres tum literis tum subintromissis personis paterno affectu ad penitentiam scelerum suorum adhortando, obsecrando, increpando vocaretur^c, illeque indignum ducens a quoquam corripiri vel reprehendi, non modo penitentiam non agere, sed ne promittere quidem dignaretur, prefatus papa tandem per fideles utrisque^d ac regis ipsius familiares ipsi innotuit, quod, nisi resipisceret, in 15 proxima Romana synodo se excommunicandum, se apostolicae severitatis censuram experiturum non dubitaret, qui non solum semel et secundo ac tercio, sed sepius admonitus audire 40 ut christianus detractaret, ethnicis et publicanis secundum euangelium sociaretur, ut, quem apostolica mansuetudo non corrigeret, vel austeritas a consuetis sceleribus abstergeret^e. Rex enim, postquam pro certo cognovit se aut secundum iusticiam ecclesiarum pro sceleribus suis non tam sibi quam omni regno perniciosissimis satisfacturum aut

a) inflaret *corr.* confl. c. b) prosus c. c) vocatus *corr.* vocaretur c. d) utriusque?; 45 fideles utique suos *Gr.* e) absterreraet c.

1) Hoc caput magnam partem ex Bernoldo, de damn. scismat. III, 7. 8. 12. et Gregorii epist. ad Germanos, quam ipse infra c. 28. exhibet, compositum est.

ecclesiasticam vindictam subiturum, magis elegit reatum suum cumulando omnia vel extrema experiri, quam salubriter satisfaciendo ecclesiasticae iugo disciplinae humiliari. Sall. Cat. c. 26. 1076.
 Arrepto igitur a suis, ut putabat, fidelibus, re autem vera deceptoribus consilio, publicum Bern. c. 7.
 Wormathiae colloquium et conventum condixit omnesque quoscunque poterat¹ episcopos, Ien. 24.
 5 abbates, duces et cuiuscunque ordinis illuc contraxit, qui omnes aut^a symoniaci aut excom-
 municati vel eorum complices et socii individui apostolicae censionis vindictam sibi non dubi-
 tabant affuturam, si rex resipiscens papae consentiret, in causis ecclesiasticis debitum adiutorium
 impendere decrevisset. Demum igitur ex regis insolentia exepiscopi illi et antiabbates cete-
 rique eorum fautores et sequaces, conflata conspiratione^b adversum Dominum et adversus ib. c. 12.
 10 christum eius, consilium arripuerant, ut obedientiam sedi apostolicae ab omnibus chri-
 stiani nominis hominibus debitam^c, nedum ab episcopis ceterisque sublimioris^d ordinis
 artiorisque propositi viris, abdicarent vinculaque eius secundum psalmistam disrumpe- Ps. 106, 14.
 rent iugumque eius ab illo qui in celis habitat deridendi ab ipsis proicerent². Predicti
 autem antiepiscope huiusmodi consilium regi non tam dederant quam ad exequendum Bern. c. 7.
 15 impellebant, ut literas proscriptorias suo primitus omniumque illorum manu per subscriptionem
 propriorum nominum roboratas ad sedem apostolicam mitteret, ut^e videlicet his sedis aposto-
 licae presule proscripto^f tota synodus regem cum suis complicitibus excommunicatura cassaretur,
 sicque ipse cum toto concilio vanitatis et ecclesia malignantium ab apostolicae censionis cf. Ps. 25, 4. 5.
 vindicta liberaretur. In predictis igitur literis singuli episcoporum pravae conscientiae
 20 suae pavore exterriti post multas sedis apostolicae presuli illatas blasphemias et turpes
 contumelias irrogatas primaria regis premissa subscriptione, hoc propria subscribentes *f. 41.
 manu firmaverunt, huiusmodi ut scelerato nollent subesse nec aliquam postmodum
 obedientiam dignarentur exhibere. Predictarum igitur geruli³ literarum iter suum ita
 maturaverant, ut, antequam synodus absolveretur, venientes iniunctam sibi legationem
 25 peragerent⁴, ne, si tardius quid agerent⁵, id quod intenderant minus obtinerent. Sacro- Bern. c. 8.
 sanctam ergo synodum ingressi quantum poterant vice eorum qui eos miserant eandem Febr. 22.
 disturbaverant imperatamque sibi contumaciam et rebellionem rebellius et contumacius in
 Romana synodo, suo tempore, suo loco convocata, innumerabilium tum episcoporum,
 tum abbatum ac diversorum ordinum personarum, immo plenaria totius orbis consen-
 30 sione laudata, roborata et celebranda, publicabant ipsumque summi culminis pontificem
 a nemine accusandum, a nemine quoque iudicandum multis convitiis blasphemantes, non
 confessum nec alicuius criminis convictum, a sede apostolica tanta procacitate iusserant descendere,
 quanta nullus subulem suum vel opilionem a commissa sibi pecudis cura presumeret
 precipitare. Preterea enim ad ostendendam fatui cordis eorum insipientiam cunctae Roma-
 35 nae synodo^h contumaciter ex precepto Heinriciⁱ regis interdixerunt, ne domno apostolico ultra
 obedirent vel antiquam reverentiam exhibere curarent, pastori videlicet suo, quem eo usque
 utpute canonice electum, catholice consecratum, rite ac regulariter in ipso ordine moribus
 et doctrina conversatum pro legitimo pastore coluerant, cui obedientiam debitam eatenus ex-
 hibebant, quem diversorum regnorum reges et presides⁵, diversarum provinciarum principes
 40 et optimates ut beati Petri vicarium et successorem honoraverant, cui etiam ipse rex obedien-

a) ut corr. aut c. b) conspiratores corr. conspiratione c. c) debita c. d) sublimioribus
 corr. sublimioris c. e) ut suprascr. f) proscriptos corr. proscripto c. g) agerent c. h) synodi c.
 i) Henr. corr. Heinr. c.

1) quam plures episcopos et reliquos suos fideles *Bernold. c. 7.* 2) *LL. II, p. 44 sqq.*
 45 3) *Rolandum quidem clericum Parmensem regis causam in synodo Romana egisse ex Bonithone, Jaffé, Bibl. II, p. 666, apparet. Quinam vero servus ille regis fuerit, qui Bertholdo teste (SS. V, p. 282) hunc persecutus est, haud satis constat. Cf. Giesebrecht, 'Kz.' III 4, p. 359.* 4) *Lambertus, SS. V, p. 242. 243: Legati, ut iussum fuerat, summo conatu iter accelerantes, pridie quam synodus indicta celebraretur Romam ingressi, litteras tradunt.* 5) regnorum praesules
 50 et principes *Bernold. c. 8.*

Bern. c. 8. tiam et subiectionem speciali promissione devoverat, singulari devotione sanae mentis adhuc
 Greg. epist. exhibebat, adeo ut ante ipsius legatos, Hupertum videlicet Prenestinum episcopum et Gerol-
 1074. dum Ostiensem episcopum, pro sceleribus eius, que tunc temporis ventilabantur, cilicio
 indutus ac nudis pedibus, pie memoriae imperatricis Agnetis, eius videlicet genitrice,
 *f. 41. presente, penitentiam ac morum correctionem promittens prosterneretur et, sacratis stolis, 5
 quas in collo habebant, manu propria tactis, id se deinceps servaturum confirmaret¹. Interea
 1076. enim, dum Wormatienses conspiratores suam insaniam in Romana synodo, eandem de-
 Bern. c. 12. auctorizare temptantes, publicarent, ne hac etiam vesania saciarentur, temporis oportu-
 nitate per regis tyrannidem arridente, alios in Longobardiam, Eberhardum videlicet
 comitem² et Huozimannum³ Nemetensem episcopum, mittunt omnesque Longobardiae 10
 episcopos sedi apostolicae debitam sponteque oblatam obedientiam scismatica temeritate
 ib. abiurare compellunt. Hac igitur inaudita temeritatis eorum audacia in Romana synodo
 per legatos suos publicata, Romani rerum indignitate paulisper commoti legatos tantae pervi-
 catiae arripuerant et tam inmanissimum scelus vel aliquantum ultum iri desiderabant.

XXVI. De apostolica mansuetudine.

15

Sed apostolicus apostolicae pietatis et mansuetudinis lenitate delinitus eos de manibus
 eorum vix eripuit et ad pedes suos, licet ad specialem iniuriam et contumeliam eo sce-
 leris evaserint, tranquillius ipse sedere benignissime precepit, ut videlicet ipsi
 audirent quod sacrosancta synodus super tantifacitoris inmanitate decrevisset; sedataque
 ib. c. 13. turba et synodali tranquillitate ac modestia revocata³, decrevit sacrosancta synodus, ut 20
 officio et communione carerent, qui studio et voluntate scismaticam conspiracyonem con-
 flantes ab apostolici corporis se unitate dimembrassent, in ipsum regem vero, tot malorum aucto-
 rem et incentorem, gladium apostolicum evaginari eumque a corpore totius ecclesiae^b
 dimembrari et anathematis vinculo obligatum regia dignitate privari censuit, omnesque qui
 sibi iuraverant a iuramento absolvit⁴ et, ne quisquam sibi ut regi serviret, interdixit, 25
 quia dignum erat, ut, qui honorem beato Petro divinitus speciali privilegio collatum
 annullare presumpsit et conculcare, ipse honorem amitteret, quem videbatur habere, et
 *f. 42. qui ut christianus contempsit obedire, indignus iudicaretur alicui christiano preesse.
 Hoc autem, quod pretulimus, ne nos ex proprio coniecisse vel ex vulgari rumore perce-
 pisse videamur, testimonium venerandae recordationis Agnetis imperatricis super hac re 30
 subnotemus, quae prefatae Romanae synodo^c tunc affuit et tyrannicam eiusdem filii sui
 temeritatem tanto acriori dolore exhorruit, quanto sibi specialiori necessitudine cohesit.

XXVII. Testimonia Agnetis imperatricis de dampnatione filii sui regis.

Scribit enim ad Altmannum^d Pataviensem episcopum, sanctissimae conversationis 35
 1076, virum⁵, ita inter cetera in quadam epistola^e: *Legati filii mei regis venerunt in synodum*
 Febr. 22. *et coram omnibus dixerunt apostolico ex parte filii mei, ut surgeret et dimitteret sedem*
apostolicam, quam non canonice, sed rapina adeptus esset. Qui statim a Romanis
capti sunt. Similiter archiepiscopus^e Magontinus omnesque episcopi illius partis per^f

a) Dezim. c. b) corpore repet. c. c) synodi c. d) Alm. corr. Altm. c. e) archiepiscopi 40
 Mogontinus Hugo. f) m. per c. l. litteras Hugo.

1) Haec Norimbergae vere a. 1074. gesta sunt. In quibus enarrandis et Bertholdi chron.
 (SS. V, p. 277) et Gregorii epist. ad Germanos (Jaffé l. l. p. 537) sequitur noster. Ea vero
 quae de cilicino vestimento et pedum nudatione addit nescio an ad Canusinae illius poenitentiae
 memoriam conformaverit. 2) De Nellenburg. Hunc solum missum esse tradit V. Anselmi c. 14, 45
 SS. XII, p. 17; Huozmannum et Burcardum episcopum Basiliensem, Bertholdus l. c. p. 282.
 3) factoque silentio Bernold. c. 12. 4) Haec verba ex sequenti epistola c. 27. 5) Quondam
 capellanum eius. 6) Cf. Hugonem Flavium, SS. VIII, p. 435.

eosdem legatos miserunt epistolas, se deinceps nullum^a exhibituros obedientiam apostolico; hoc idem Longobardorum^b episcopi iure iurando decreverunt. Quae de re dominus papa omnes, qui sponte consenserunt, offitio et communione privavit, eis^d, qui coacti assensum prebuerunt, usque ad festivitatem sancti Petri indutias dedit; filium quoque^e meum ob hoc, et quia excommunicatis communicat et quia de sceleribus suis agere^f penitentiam recusavit, dignitate^g regia privavit et anathematis gladio percussit omnesque, qui sibi iuraverant, iuramento absolvit. Porro vero, quia sunt nonnulli rebelles et ingrati, qui domnum papam gladium apostolicum magis temere et motu animi quam divino timore et iustitiae zelo arripuisse^h querula mussitant reprehensione, congruumⁱ estimo eiusdem epistolam subnotare, quam ad principes Teutonicorum misit pro eiusdem dubitationis satisfactione. Loquitur enim ita²:

XXVIII. In hac epistola dominus papa quibusdam de primo regis anathemate dubitantibus satisfecit.

Audivimus quosdam inter vos de excommunicatione, quam in regem fecimus, dubitare et querere, utrum iuste excommunicatus sit, et si nostra sententia ex auctoritate legalis censurae ea qua debuit deliberatione progressa sit. Quapropter qualiter ad excommunicandum illum adducti simus, prout verius potuimus^b, teste conscientia nostra, [oculisⁱ] et intellectibus omnium patefacere curavimus, non tam ut singulas causas, quae heu! nimium notae sunt, quasi nostro clamore proiciamus in publicum, quam ut^{*f. 42} eorum opinionibus satisfaciamus, qui putant nos spiritualem gladium temere et magis motu animi nostri quam divino metu et iustitiae zelo arripuisse^h. Cum adhuc in diaconatus officio positi essemus, perlata ad nos de regis actionibus sinistra et multa¹ inhonesta fama, propter imperialem dignitatem et reverentiam patris ac^m matris eius necnon propter spem ac^m desiderium correctionis suae sepe eum per litteras et nuncios admonuimus, ut a pravitate sua desisteret et memor clarissimi generis ac dignitatis suae vitam suam moribus, quibus regem et futurum Deo donante imperatorem deceret, institueret. Postquam autemⁿ ad pontificatus offitium licet indigni venimus, et illius etas pariter^o cresceret et iniquitas, intelligentes Deum omnipotentem tanto^p districtius de manu nostra animam illius requisiturum, quanto nobis ad increpandum illum precunctis libertas data fuisset et auctoritas, multo sollicitius^q eum modis omnibus arguendo, obsecrando, increpando ad emendationem vitae suae adhortati^r sumus. Qui cum sepe nobis devotas salutationes et litteras mitteret, excusans se tum ex aetate, quod fluxa esset et fragilis, tum quod ab his, in quorum manibus^s curia erat, multoties sibi male suasum atque consultum sit, monita nostra de^t die in diem se promptissime suscepturum verbis quidem promisit, ceterum re et exaggeratione^u culparum penitus conculcavit. Inter hec quosdam familiares suos, quorum consiliis et machinationibus episcopatus et multa monasteria, inductis per pretium lupis pro pastoribus, symonica heresi fedaverat, ad penitentiam vocavimus, quatenus et bona aecclesiarum, quae per interventum tam scelerati commercii sacrilega manu susceperant, venerabilibus locis, ad quae pertinerent, dum adhuc locus esset emendandi, redderent et ipsi de perpetrata iniquitate per lamenta penitudinis Deo satisfacerent. Quos dum ad haec exequenda datas inducias spernere et in consueta nequitia pertinaciter stare cognovimus, sicut

a) n. o. exhib. a. Hugo. b) Lang. H. c) Quare dominus p. H. d) eisque H. e) f. vero m. regem ob haec H. f) p. a. recusat H. g) r. d. H. h) possumus H. i) deest c., recepi ex H. k) corripuisse H. l) multum H. m) et H. n) P. vero ad pontificatum H. o) crevit p. et i. H. p) a. i. t. d. de m. n. r. H. q) sollicitius c. r) hortati H. s) manus H. t) se de d. in d. pr. H. u) aggeratione H.

1) Haec verba ex sequenti epistola (l. 20. 21) sumpta sunt. 2) Cf. Hugonem Flavim., SS. VIII, p. 439. 440; Jagŕ, Bibl. II, p. 535.

dignum erat, sacrilegos et ministros ac membra diaboli a communione et corpore totius ecclesiae separavimus et regem, ut eos a domo sua, a consiliis et omni communione sua sicut excommunicatos expelleret^a, admonuimus. Interim vero ingravescente contra
 *f. 43. regem Saxonum causa, cum vires et presidia regni *ex^b maxima parte a se deficere velle conspiceret, iterum direxit nobis epistolam supplicem et omni humilitate plenam,⁵ in qua omnipotenti Deo ac^c beato Petro ac^c nobis valde^d se culpabilem reddens, preces etiam obtulit, ut, quod ex sua culpa in aecclesiasticis causis contra canonicam iustitiam et decreta sanctorum patrum deliquisset, nostra et^d apostolica providentia et auctoritate corrigere studeremus, atque in eo suam nobis per^e omnia obedientiam, consensum et fidele promisit adiutorium. Hoc idem etiam postea a confratribus^f et legatis¹⁰ Huperto Prenestino episcopo^g et Geraldo Ostiensi episcopo, quos ad illum misimus, ad penitentiam susceptus, in illorum manus per sacratas stolas, quas in collo tenebant, repromittendo confirmavit. Deinde post aliquod tempus commisso cum Saxonibus prelio, rex pro victoria, quam adeptus est, tales Deo grates et victimas obtulit, ut vota, quae de emendatione sua fecerat, continuo^h frangeret, et nichil eorum quae nobis^d promiserat¹⁵ attendens, excommunicatos in suam familiaritatem et communionem reciperet et aecclesias in eamⁱ quam consueverat confusionem traheret. Qua de re gravi dolore perculsi, quamquam post contempta celestis regis beneficia pene omnis spes correctionis eius nobis ablata sit, adhuc tamen animum eius temptandum fore decrevimus, magis cupientes eum apostolicam mansuetudinem audire, quam experiri severitatem. Itaque²⁰ misimus ei commonitorias epistolas, ut meminerit, quid et cui promiserit, ne credat se posse fallere Deum, cuius quanto prolixior est patientia, tanto severior est, cum iudicare ceperit, ira, neu^k inhonoret Deum honorantem se, neu potentiam suam ad Dei contemptum et apostolicam temptet extendere contumeliam, sciens, quoniam superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam suam^d. Preterea misimus ad eum tres²⁵ religiosos viros, suos utique fideles, per quos eum secrete monuimus, ut penitentiam ageret de sceleribus suis, quae quidem horrenda dictu sunt, plurimis autem nota et in multis partibus divulgata, propter quae eum non solum excommunicari usque ad condignam satisfactionem, sed ab omni honore regni absque spe recuperationis debere
 *f. 43^v. destitui, divinarum et humanarum legum testatur et iubet auctoritas. *Postremo, nisi³⁰ excommunicatos a sua participatione^l divideret, nos nichil aliud de eo iudicare aut discernere posse, nisi ut separatus ab aecclesia in excommunicatorum consortio foret^m, cum quibus ipse potius quam cum Christo partem habere delegeretⁿ. Sane si nostra monita suscipere et vitam suam corrigere vellet, Deum testem invocavimus et vocamus, quantum nos de eius salute^o et honore gauderemus, quanta karitate eum in gremio³⁵ sanctae ecclesiae amplecteremur, utpote eum qui princeps populi constitutus et amplissimi regni gubernacula tenens catholicae pacis et iustitiae defensor esse deberet. Verum quanti ipse scripta aut per^p legatos missa nostra verba fecerit, eius facta declarant, qui indigne ferens se^d a quoquam reprehendi aut corripi, non solum a perpetratis criminibus ad emendationem^q revocari non potuit, sed ampliori conscientiae⁴⁰ suae furore arreptus non prius cessavit, donec episcopos pene omnes in Italia, in Teutonicis^r partibus vero quodquod^s potuit, circa fidem Christi naufragare fecit, dum^t eos debitam beato Petro et apostolicae sedi obedientiam et honorem a domino nostro Iesu Christo concessum abnegare coegit. Cum igitur iniquitatem eius ad summum prodisse vidimus, pro his videlicet causis, primum^d quod ab eorum communione, qui^u 45

a) repelleret Hugo. b) a se m. ex p. d. H. c) et H. d) deest H. e) ob. per o. H. f) fratribus ac H. g) H. Pr. et G. O. episcopis H. h) omnino H. i) ea qua c. confusione H. k) neve H. l) communione H. m) staret H. n) delegit H. o) h. et s. gaudemus H. p) v. per l. nostros m. f. H. q) penitentiam H. r) Th. v. p. H. s) quotquot H. t) dum — coegit des. H. u) sic H.; qui c.

pro sacrilegio et reatu symoniacae heresis excommunicati sunt, se abstinere noluit, deinde quod pro criminosis actibus vitae suae penitentiam non dico suscipere, sed nec promittere voluit, mentita^a penitentia, quam in manus legatorum nostrorum promiserat, necnon quod corpus Christi, id est unitatem ecclesiae, scindere non expavit: pro his, 5 inquam, culpis synodali eum iudicio excommunicavimus, ut, quem mites non potuimus, vel severi ad viam salutis Deo^b adiuvante revocare valeamus, aut si, quod absit, nec^c districtio- nis quidem censuram pertimuerit, nostra^d saltem anima negligentiae aut timoris discrimini^e non succumbat. Si quis igitur hanc sententiam iniuste vel irrationabiliter prolatam esse putaverit, si talis est, ut sacris regulis intelligentiae sensum 10 prebere velit, nobiscum inde^d agat, non^f quid nos, sed quid divina auctoritas doceat, quid decernat, quid consona sanctorum patrum voce iudicet^g, patienter audiens acquiescat. *Nos tamen non estimamus quemquam fidelium, qui ecclesiastica statuta^h *f. 44. noverit, hoc errore teneri, ut non hoc, etsi publice affirmare non audeat, vel in corde suo recte factum esse perhibeat. Quamquam etsi nos, quod Deus avertat, non satis de 15 gravi causa aut minus ordinate eum huiusmodi vinculo ligaverimus, sicut sancti patres asserunt, non idcirco spernenda esset sententia, sed absolutio cum omni^d humilitate querenda. Vos autem, dilectissimi, qui iustitiam Dei non pro regia indignatione nec pro aliquo periculo deserere voluistis, fatuitatem eorum, qui de execratione et mendacio annuntiabunturⁱ in consummatione, parvipendentes, viriliter state et confortamini 20 in Domino, scientes, quod illius^k partem defenditis, qui^l insuperabilis rex et semper^d magnificus triumphator iudicaturus est^d vivos et mortuos, reddens unicuique secundum opus suum. De cuius multimoda retributione et vos certi esse poteritis, si usque in finem fideles et inconcussi eius^m veritate perstiteritis. Propter quod et nos incessanter proⁿ vobis rogamus Deum, ut det vobis virtutem corroborari per Spiritum sanctum 25 in nomine eius et convertat cor regis^o ad penitentiam, ut et ipse aliquando^p cognoscat nos et vos multo^d verius eum amare quam qui nunc suis iniquitatibus obsecuntur et favent. Quodsi Deo inspirante voluerit resipiscere, quidquid contra nos moliatur, semper tamen nos ad recipiendum eum in sanctam communionem, prout vestra nobis karitas^q consuluerit, paratos inveniet. Quia igitur ex prescriptis literis satis, primum apostolici 30 nostri edictum de iudicio regis, quibus ex causis anathemate percussus sit, quam regulari tramite et considerantissima deliberatione, immo quam inevitabili necessitate non solum post primam et secundam, sed frequenter exhibitam tum literis tum probatis personis admonitionem sit progressum, ostendimus, secundum qualiter gestum sit, quam brevissime et veracissime possumus, proferamus, ut omnes, qui haec legere fortasse 35 curaverint, apostolicis preceptis tanto vivatius obediant, tanto promptius consentiant, quanto in eis nil nisi quod ecclesiasticae disciplinae utilitas, nil nisi quod offitii eius necessitudo poscebat actum vel preceptum intellegant. Ne autem huiusmodi exempla a christianis temporibus videantur aliena, hinc aliqua sunt proferenda^r.

*XXIX. Item testimonia a christianis temporibus.

*f. 44.

40 Imperator namque Mauricius, quamvis oculis odiis, privatis obtrectationibus virum sanctissimum Gregorium insectaretur, sacerdotes Domini contempneret, eo facinoris usque non evasit, ut publicam tyrannidem exercere presumeret, sedem apostolicam proscriberet vel publica contumacia legibus divinis resultaret. At tamen quia milites rei publicae antiquissimis dationum consuetudinibus, ut Romanorum testatur historia¹.

45 a) m. ea p. Hugo. b) D. a. des. II. c) a. districtioes q. sententiam vel c. p. II. d) deest II. e) magnitudini II. f) a. et non II. g) iudicetur II. h) instituta II. i) a. execrantes, v. st. II. k) p. eius II. l) qui est i. II. m) i. in c. H. n) pro v. des. II. o) eius II. p) c. a. II. q) cons. car. II. r) Imperator namque Mauricius add., sed mox del. c.

1) Landolfi Historia Miscella, Muratori, SS. I, p. 121. 122.

Libelli de lite. I.

sepe fraudavit, exercitum in locis periculosus hiemare, victum sibi periclitabundum de aliena regione querere precepit, publica exercitui alimenta subtraxit, idem illum exercitus absque ulla exspectatione imperio privatum deposuit et Focam procuratorem ab exercitu nuncupatum, Mauricii videlicet subiectum, militari sibi sacramento obstrictum, super clipeum exaltatum, deiecto, ut diximus, Mauritio, imperatorem creavit. Qui denique eundem Mauritium cum uxore, filiis¹ ac filiabus postmodum decollari precepit, ut ille, qui innocentes obpresserat, subiectis debita subtrahebat, in presenti penas lueret, ut spiritus in die^a Domini salvus existeret. Si ergo imperator ille a suis subiectis absque omni iuditiaria exspectatione pro tam minutis culpis deiectus est, quid de vestro Heinricho censetur, qui non modo milites iniusto imperio gravare, sed omnia divina et humana iura publica confusione, sacrilega temeritate ausus est profanare? Neque enim Mauricius a suis subiectis temere est deiectus. Nam dicit Augustinus, ut supra longe pretulimus: *Omne factum sententiam secum habet*. Et papa Simplicius²: *Privilegium meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate*. Unde sanctus Gregorius eandem eius depositionem, immo interfectionem et Phocae intronizationem tanta gratulatione amplexatus est, ut³ imaginem eius Romam delatam cum magno populi favore et cleri ac senatus frequentia susciperet et eam in oratorio sancti Cesarii in Lateranensi palatio collocaret ipsaque eidem Phocae imperatori rescribens in voces exultationis erumperet dicens⁴: *Gloria in excelsis Deo, quia iuxta quod scriptum est mutat^b tempora et transfert regna*. Et post aliqua: *'Letentur celi, *et exultet terra', et de benignissimis^c vestris actibus universae^d rei publicae populus nunc usque vehementer afflictus hilarescat*. Quicumque ergo vetustas et veraces diversorum regnorum hystorias diligenter evolverit, pravos reges, iniustos principes deponi non novum vel insolitum iudicabit, cum hoc non semel et secundo, sed frequenter gestum repererit⁵. Imperator namque Constantinus⁶, Magni Constantini filius, a sancto Felice papa etiam inter hereticos est depositus. Anno incarnationis dominicae DCCCXXXIII.⁷ Ludewicus imperator iudicio episcoporum armis depositis ad agendam penitentiam includitur. Sic etiam per auctoritatem Stephani papae deposito ac detonso Hilderico rege Pipinus rex Francorum eligitur et a sancto Bonifatio archiepiscopo consecratur⁸. Beatus quoque Nicolaus papa Lotharium regem pro Walterada eius concubina excommunicavit⁹, duos episcopos, Deotgaudum videlicet Triverensem, Guntharium Agripinensem, qui in hoc sibi crimine assensum prebuerant, absque omni spe recuperationis dampnavit, quorum ablatum sibi honorem alter¹⁰ stolidus usurpavit, alter vero usque ad exitum vitae, usque ad tempus videlicet beati Adriani papae, sententiam suae depositionis^f sustinuit, qui vitam videlicet cum suis omnibus, dum Romae pro gradus reparatione in peregrinatione ageret^f, finivit. Porro autem quia idem apostolicus, cursu peracto, ad suos cicius perrexit, Adrianus, qui sibi in regimine successit, regem Romam venire compellit, et quia communionem contra apostolicum interdictum accipere presumpsit, cum suis omnibus, paucis, qui se a communione subtraxerant, vix elapsis, in eodem itinere pro contemptu apostolico et libidini finem imposuit et regnum cum vita finivit¹¹. Cum enim Nicho-

a) diem corr. die c. b) immutat Greg. c) v. benignis a. G. d) universus G. e) in marg. suppl. c. f) dampnationis corr. depositionis c.

1) una cum masculis quinque pueris eius *Hist. Misc.* 2) *Epist.* 14, *Thiel I*, p. 201.
3) Cf. *Ioh. diac.* IV, 20. 4) *Epist.* XIII, 31, *Jaffé nr.* 1899. 5) *Similis regum depositorum catalogus ap. Bertholdum*, SS. V, p. 296; et *Bernoldum*, *Apologia c. schism.* c. 9, *Ussermann p.* 360 sq. 6) *Constantius potius, ut habet Liber pontif.*, *Muratori*, SS. It. III, 1, p. 113.
7) *Haec ex Herimanni Aug. Chron.* a. 834, SS. V, p. 103, *sumpta sunt*. 8) *Haec ex eodem a.* 752, p. 99. 9) *Haec falsa etiam ex Herim.* a. 867, p. 106. *Non enim Lotharius, sed Waldrada tantum a Nicolao excommunicata est; cf. Dümmler, 'Ostfr.' II, p. 172. Similem errorem refutat Walramus II, 15, ed. Schwenkenbecher p. 67.* 10) *Guntharius. Regino ad a.* 865, SS. I, p. 573. 11) *Regino ad a.* 869, p. 581.

laum papam nemo in hoc repraehendat, nemo temerarii iuditii redarguat, quod regem Lotharium excommunicavit, quem unum tantum adulterium perpetrasset, quem relicta coniuge Walteradae adulterae adhesisse cognovit: cur eius successori Gregorio ad culpam révocant, si Heinricum regem pro Iuditta, pro Offigia^a, ut alias innumeras taceam, 5 quas revera nominare potuissem, si nota loquens^b fatigari non vitarem, dampnavit, presertim cum post tot superius designatas conmonitiones *nullum in eo correctionis *f. 45'. vel vestigium invenerit, licet multa illum adulteria egisse manifestum omnibus extiterit? Non enim haec ex aliqua suspitione vel vulgari loquor rumore, sed ex solida et eheu! certa ipsius rei cognitione. Evidens enim testimonium extant filii ex eisdem adulteriis 10 generati¹, nec clam, ut in talibus assolet, sed publice et maioribus quam legitimi^c delitiis adulti, clariore cultu adornati, cariore ab ipso suisque affectione amplexati. Plura revera cum ipsis abbatissis et sanctimonialibus quae fecit stupra^d nominatim possem exprimere, nisi hec in maiorum comparatione cogere vilipendere ac pretereire. Hac enim consideratione et illud pretéreo, quod proprias illum duas sorores constuprasset^e non ex 15 aliqua opinione vel incerto rumore, sed ex horum, licet multum dolentium, qui tam decoro et regi decentissimo interfuere conmercio, vera relatione cognovi, alteram videlicet velatam², alteram matrimónio copulatam. Superat enim hec omnia illa turpitudine, quam relicto naturali usu feminae in masculos operatus est³. E quibus revera plures nominare potuissem, nisi rem omnibus eque notam, vulgi etiam celebritate tritam 20 et ventilatam cognoscerem. Fortasse enim inpudentiae me elogio arguendum asserunt, qui hec tam turpia aperta fronte loqui non erubuerim. Cur enim me tantae turpitudinis haec loquentem arguant, cum ipsi passim et penè publice facere non erubescant? Si enim turpe est dicere, turpius est utique et facere. Numquid enim modestiores Paulo esse possumus, qui hec in epistolis suis scripsit et populis predicanda dereliquit? 25 Si enim hec dicendo dignus reprehensione iudicor, gaudeo^f in hoc me reprehensum, in quo Pauli sequor exemplum. Ait enim: *Nam feminae eorum inmutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi relicto naturali usu feminae exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* Quapropter, ne et ipsi in réprobum sensum traditi sint vel tradantur, cf. ib. 28. 30 caveant nec me de inpudentia reprehendendum cognoscant. Numquid sobriores ipso Domino esse possumus, qui ad cognoscendum, utrum Sodomitae clamorem opere *conpleverint, descendit et cognito opere, licet et ante non ignoraverit, sulphur et ignem pluendo eos consumpsit. Taceo enim adhuc, quod omnibus retro seculis inauditum est nec ab aliquo gentilium quavis scelerum inmanitate vulgatissimo legitur perpetratum, ne 35 qualibet^g necessitate compulsus aliquo verbo, licet verissimo, indecentius prolato propriam verecundiam videar maculare. Et hec quidem privatim. Nam publica negotia quomodo confuderit, ecclesiasticas leges, iura civilia qualiter destruxerit, presens ecclesiae turbatio, totius regni desolatio clamabit. Quisquis igitur Lotharium a papa Nicolao pro uno tantum adulterio iure excommunicatum, episcopos sibi in hoc consentientes 40 dampnatos non negat, consequens est, ut Heinricum pro tot sceleribus, pro multorum milium iniusta nece multo maiori iure, inmo inevitabili necessitate dampnatum concedat. Sic quoque sanctus Germanus Parisiorum episcopus Harbertum regem libidini deditum excommunicavit⁴ anno dominicae incarnationis DLXIII. Similiter etiam Wamba

a) offitia in marg. corr. offigia c. b) loquens corr. loquens c. c) letigimi corr. letigitimi c.
45 d) strupa c. e) constuprasset c. f) gaudio c. g) aliqua corr. qualibet c.

1) Cf. Wido Ferrar. I, 3, SS. XII, p. 156: susceptae adulterino concubitu soboles: Bonitho l. c. p. 677. 2) Cf. Brunonem c. 9, SS. V, p. 332. Adalheidam abbatissam Quedlinburgensem et Sophiam reginam Hungariae dicere vult. 3) Cf. supra p. 338, lin. 17—19.
4) Idem exemplum afferunt Bernold., Apol. c. 9, l. l. p. 360; Berthold. l. l. p. 296; Hugo 50 Flav. p. 438. Anni numerum Maneg. sumpsit ex Herim. Chron. p. 88.

Hispaniarum rex ab episcopis tonsuratus ad agendam penitentiam includitur, et Ervigi-
 gius in regnum subrogatus ab eisdem regali unctione consecratur. Unde et sacramenta
 eidem Wambae exhibita in tercio decimo¹ Toletano concilio a LI episcopis celebrato
 sunt resoluta, ubi inter cetera decernitur ita: *Dignum satis nostro cetui visum est, ut
 predictis difinitionibus scripturarum nostrorum omnium confirmatio apponatur, ut, qui
 ante tempora in occultis [Dei^a] iuditiis prescitus est regnaturus, nunc manifesto in
 tempore generaliter omnium sacerdotum habeatur difinitionibus consecratus. Et ideo
 soluta manus populi ab omni vinculo iuramenti, quae praedicto viro Wambe, dum ad-
 huc regnum teneret, alligata permansit, hunc solum serenissimum Ervigium principem
 obsequendi^b gratia servitutis famulatu sequatur^c et libera, quem et divinum iudicium¹⁰
 in regno preelegit et totius populi amabilitas exquisivit.* Imperator namque Karolus,
 887. non ille magnus, sed huius nominis et dignitatis tercius, DCCCLXXX.^d a principibus
 Teutonicorum legitur depositus. Erat namque vir mitis et bonus, sed tamen, cum
 principes hunc carne egrotare ac mente defficare conspicerent², imperio privarunt et
 *f. 46^e. Arnolfum strenuum virum principem substituerunt. Cur enim regnum *diutius teneret,¹⁵
 ad quod gubernandum nequaquam sufficeret? Qui postea Arnolphi humanitate in Suevia
 sumptibus publicis pastus³, in Augia insula est sepultus⁴. Post hec⁵ vero cum gens
 Vulgarum^e ad fidem Christi perduceretur, rex eius a tanta cepit perfectione, ut, cum
 de disponendis in novella adhuc aeclesia rebus necessariis insisteret, noctibus cilicio
 indutus, humi prostratus, lacrimis et orationibus pernoctaret. Exin vero dispositis^f ex²⁰
 sententia rebus, aeclesiis exstructis, monasteriis institutis, episcopis, abbatibus eorum
 rectoribus ex voto ordinatis, regnum maiori filio commisit omnesque regni principes iure
 regum solitis securitatibus illi subiugavit, et ipse ad maioris cumulum perfectionis, coma
 capitis deposita, sub monachica se disciplina Domino militaturus religavit. Rex autem
 ille novus cum libertatem explendae suae libidinis subesse sibi conspiceret, commessa-²⁵
 tionibus et ebrietatibus, predis et rapinis, stupris et adulteriis cepit inservire, religio-
 nem deserere, aeclesias dissipare et populum ad paganitatis ritum quibus potuit conati-
 bus revocare. Vir autem Deo plenus hec in monasterio audiens dolore contabuit et
 ad hec destruenda divinum auxilium crebris suspiriis invocavit. Miles igitur Dei quid
 ageret? Cucullam quoque abiecit, claustra erupit, arma corripuit, seniores et veteres³⁰
 amicos quanta potuit celeritate congregavit. Divino igitur confisus auxilio, filium bello
 aggressus facile convicit et captum regno detractum oculis privavit et in carcerem
 retrusit, et iuniori filio regnum commisit, similia passurum contestans, si quando a recta
 christianitate deviares; ut cronica disertissimi viri Reginonis Prumiensis testantur abba-
 tis, ab incarnatione Domini incepta et ad tercium^g Ottonem usque perducta. Quicum-³⁵
 que igitur haec et huiusmodi exempla considerare voluerit, non solum Heinricum, sed
 etiam omnes pravos principes deitiendos iustum iudicabit. Num nostra etate Ungario-
 rum gens Petrum oppressorem, legum paternarum corruptorem^h, a regno non deiecit⁶?
 Quem denuo Heinrici imperatoris violentia intronizatum oculis privavit⁷. Sic quoque gens
 *f. 47. eadem Salemonem multis fornicationibus et iniustitiis servientem deiecit⁸ eique Magni-⁴⁰
 sonem cognomine Gieuso⁹ subrogavit. Quo videlicet hominem exuto, superstiti adhuc
 Salemone deiecto, fratrem eius Latezlaum virum strenuum et bonum substituit⁹. Haut

a) deest c.; recepi ex M.

b) obsequenda grato servitii f. M.

c) sequitur corr. sequatur c.

d) DCCCLXXX c.

e) vulgorum c.

f) disponitis c.

g) t. annum Ottonis coniecit Giesebrecht

M. SB. 1868. p. 320. h) corruptorem c.

1) Immo duodecimo a. 681. celebrato, c. 1, Mansi XI, col. 1028. 2) Cf. Regin. Chron.

a. 887, SS. I, p. 597: Cernentes optimates regni, non modo vires corporis, verum etiam animi
 sensus ab eo diffugere. 3) Ibid.: Concessit autem ei Arnolfus rex nonnullos fiscos in Ala-

mannia. 4) Ibid. p. 598. 5) Regino ad a. 868, l. c. p. 580. De Bogori rege agitur.

6) Cf. Ann. Altah. a. 1041, SS. XX, p. 794. 7) Ibid. a. 1046, p. 803. 8) Geisa. 50

9) A. 1077.

iniuria. Ut enim asserit Ieronimus¹, sicut episcopus, presbiter et diaconus non sunt meritorum nomina, sed offitiorum, sic rex, comes et dux non naturae vel meritorum, sed sunt vocabula offitiorum atque dignitatum.

XXX. Quod rex non sit nomen nature, sed vocabulum officii.

5 Regalis ergo dignitas et potentia sicut omnes mundanas excellit potestates, sic ad eam ministrandam non flagitiosissimus quisque vel turpissimus est constituendus, sed qui sicut loco et dignitate, ita nichilominus ceteros sapientia, iusticia súperet et pietate. Necesse est ergo, qui omnium curam gérere, omnes debet gubernare, maiore gratia virtutum super ceteros debeat splendére, traditam sibi potestatem summo equitatis libra-
 10 mine studeat administrare. Neque enim populus ideo eum super se exaltat, ut liberam in se exercendae tyrannidis facultatem concedat, sed ut a tyránnide ceterorum et improbitate defendat. Atqui^a, cum ille, qui pro coercendis pravis, probis defendendis eligitur, pravitatem in se fovére, bonos contérere, tyrannidem, quam debuit propulsare, in subiectos ceperit ipse crudelissime exercere, nonne clarum est, merito illum a con-
 15 cessa dignitate cadere, populum ab eius dominio et subiectione liberum existere, cum pactum, pro quo constitutus est, constet illum prius irrupisse? Nec illos quisquam poterit iuste ac rationabiliter perfidia argúere, cum nichilominus constet illum fidem prius deseruisse. Ut enim de rebus vilioribus exemplum trahamus, si quis alicui digna mercede porcos suos pascendos committeret ipsumque postmodo eos non pascere, sed
 20 furari, mactare et perdere cognosceret, nonne, promissa mercede etiam sibi retenta, a porcis pascendis cum contumelia illum amoveret? Si, inquam, hoc in vilibus rebus custoditur, ut nec porcarius quidem habeatur, qui porcos non pascere, sed studet disperdere, tantô dignius iusta et probabili ratione *omnis, qui non homines regere, sed in
 25 errorem mittere conatur, omni potentia et dignitate, quam in homines accepit, privatur, quanto conditio hominum a natura distat porcorum. Quid igitur mirum, si haec disciplina sub christiana religione custoditur, dum antiqui Romani, etate videlicet illustrium virorum Collatini et Bruti, Tarquinii regis superbiam non ferentes, pro stupro, non quod ipse, sed quod filius eius in Lucretia nobili matróna commiserat, cum filio pariter illum patria et regno depellerent, ac, ne quisquam imperii diuturnitate insolesceret, annua
 30 sibi imperia per binos exinde consules crearent? Aliud est regnare, aliud in regno tyrannidem exercére. Ut enim imperatoribus et regibus ad tuenda regni gubernacula fides et reverentia est adhibenda, sic certe, sic firma ratione, si tyrannidem exercere erúperint, absque omni fidei lesione vel pietatis iactura nulla fidelitas est vel reverentia impendenda. In maximo enim imperio, ait hystoricus², minima est licentia. Unde
 35 Augustinus contra Novatum³: Forte, inquit, regi ignosci oportuit, humilibus autem ignosci non debet? Cum magis potentioribus difficilius ignoscendum videatur. 'Deus Gal. 2, 6.
 40 enim personas hominis non accipit'. Quanto enim quis sublimior est, tanto magis licet leve peccatum eius grave est crimen. Sicut humilitas in potente sublimis et magnífica est, ita et culpa eius pro crimine adhibenda est. Exceptis enim peccatis, omnibus^b
 45 que constat esse illicita, non omnia licent potentibus, que sunt concessa humilibus. Dignitoso enim homini negotiari deforme est, et popinam ingredi notabile est; senatoribus quoque fenus infamia est. Si ergo in his levibus inventi notandi sunt, quantô magis rei constituendi sunt, si peccaverint? Quia igitur sublimis cuiusquam licet leve peccatum, ut ait Augustinus, grave crimen est, aliqua adhuc de vestri Heinrici actibus
 45 proferamus, ut omnibus intueri volentibus^c, quam iuste sit depositus, quam merito sit

a) at qui qui c. b) q. c. o. e. i. Aug. c) nolentibus c.

1) *Adversus Iovinianum* I, 34, *Opera* II, col. 293. 2) *Sallust. Catil.* 51. 3) *Contra Novatianum liber supposititius, Opera* III, 2, *App.* col. 94 E.

detestandus, demonstramus. Ut ergo adulteria innumera taceamus, multiplices incestus, sacras virgines viciatas, numerosa incensarum sacrilegia ecclesiarum, multorum milium
 *f. 48. *hominum necem innocentem, super quibus et divinae et humanae quid sanctiant leges, némini ignotum est, sileam et illud nefandissimum genus peccati, quod omnem huma-
 num vel simpliciter acceptum pre sui spurcicia polluit auditum, ut, inquam, haec omnia 5 transeam, de sola sodomiticae colluvionis immunditia, qua^a iam plures fedaverat, sacri quid censeant canones, divinae quid iudicent auctoritates, proferamus. Anquiranum namque concilium ante Nicenum celebratum, sed postmodum per Calcedonense roboratum, usque in finem seculi inter catholicas regulas deputatum, capite XVI. super huius-
 modi precipit dicens¹: *Eos qui irrationabiliter vixerint et lepra iniusti criminis alios* 10 *polluerint, precepit sancta synodus inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo.* Cum ergo Henricus vester hac immunditia, ut ipsi, qui hanc pertulere iniuriam, undique deplorant, quam plures defedaverit^b, qui convenit super christianos illum regnare, qui nec inter eos qui Christi sunt permittitur ulla ratione orare? Quomodo Christi ecclesiam moderatur et regit, quem cum arrepticiis deputatum eadem ecclesia furiosis et 15 sensu captis associavit? Videtisne miseri, videtisne infelices, inmo infelicissimis infeliores, quantum vos ipsi confunditis, quantum despicabiles demonstratis, quantum abhorrendos et detestandos proclamatis, qui regem super vos spiritu immundo arreptis sociatum regnare certatis? Quod revéra nequaquam faceretis, nisi spiritu immundo et ipsi repleti, digni, talis quibus dominetur, existeretis. Nullus certe canis nisi feminae 20 sui generis miscetur. At vero, si quisquam canem suum cum alio contra naturam coire conspiceret, nequaquam ultra vivere permetteret. Infra canes ergo vos esse ostenditis, qui eum qui canibus detestabilior est vobis superponere furibundi certatis. 'At', inquiunt², 'nemo pro peccatis debet deponi, nemini commissa sunt exprobranda'. Unde ergo, rogo, suprascripti reges deiectionis, unde innumerabilium ecclesiarum antistites nisi pro 25 culpis suis leguntur depositi? Si igitur nemo pro culpis suis, sicut aiunt, concessa debet dignitate privari, quid est, ut huius rei exemplum et auctoritatem altius répetam, quod protoplastus de *paradisi delitiis post peccatum depellitur, omni intus concessa potestate privatur? Unde ergo Lucifer ille qui mane oriebatur, qui est principium via-
 rum Dei, cui altiores non fuerunt cedri in paradyso Dei, cuius summitatem abietes non 30 adequarunt^c, cuius frondibus platani equae non fuerunt, cuius pulcritudini omne paradyssi lignum non est assimilatum, qui speciosus factus in multis condensisque frondibus, qui signaculum similitudinis, plenus sapientia et perfectus decore in delitiis paradyssi^d Dei, cuius omnis lapis preciosus operimentum éxstitit, cuius aurum opus decoris fuit: unde, inquam, ille tot super celestium insignium ornamentis cunctis superis choris pre- 35 latus de caeli altitudine est deiectus, si nemo, ut isti bachantur, pro qualibet facinorum immensitate concessa dignitate est privandus? His igitur de regis specialiter^e depositione ex irrefragabili sanctorum auctoritate prolatis, iam adversus nostros conspiratores, adversus novos scismaticos armemur, ipsique quam detestabiles sint, iuxta patrum definitiones demonstramus.

40

XXXI. De dampnatione conspiratorum.

f. 48. Hinc namque sanctissimus papa et martyr Fabianus omnibus episcopis scribens cap. II.³ concionatur dicens: *Si quis^f clericus suo episcopo infestus aut insidiator*

a) quo c. b) e corr. c) adequarunt corr. adequarunt c. d) ita c. e) specialiter corr. specialiter c. f) aliquis clericorum suis episcopis Ps.-Is.

45

1) Conc. Ancyranum, Mansi II, col. 526. 2) Haec dolose Wenrico supponit. 3) Epist. 2, Pseudoisid. ed. Hinschius p. 165, c. 21.

fuerit eumque^a criminari temptaverit^b aut conspirator fuerit, mox ante examinatum
 iudicium summotus a clero curiae tradatur, cui diebus vitae suae deserviat et infamis
 absque ulla spe restitutionis permaneat. Patet namque, quam dampnabili reatu sitis
 obligati, qui ante iudicium a clero penitus debetis evelli, quibus nulla penitus audientia
 5 exigitur concedi, sed turpi servitio infames et absque ulla spe restitutionis iussi estis
 dampnari. Unde sanctissimum Calcedonense concilium, ut euangelium equè veneran-
 dum, cap. XVIII.¹ deliberat ita: *Coniurationis vel conspirationis crimen et ab^c exteris*
legibus est omnino prohibitum; multo magis, hoc in ecclesia^d Dei ne fiat, admonere
conveniet^e. Si qui vero^f clerici vel monachi reperti fuerint coniurantes aut conspi-
 10 *rantes aut insidias ponentes episcopis aut clericis^g proprio^h gradu penitus abicianturⁱ.*
 Item sanctissimus papa Calistus Gallicanis episcopis scribens²: *Conspirationum, inquit,*
crimina in vestris partibus vigere audivimus et plebes contra episcopos suos conspirare
nobis mandatum est. Cuius³ criminis astutia non solum inter christianos abhomina- *f. 49.
bilis est, sed etiam inter ethnicos et ab exteris legibus est prohibita. Et idcirco huius
 15 *criminis reos non solum ecclesiasticae, sed etiam seculi dampnant^k leges, et non solum*
conspirantes, sed etiam consentientes eis. Antecessores vero nostri cum^l plurima turba
episcoporum, quicunque eorum in sacerdotali ordine sunt constituti^m aut existunt clerici,
honore quo utuntur carereⁿ preceperunt; ceteros vero communione privari et ab aecce-
sia extorres fieri^o, et non solum facientes, sed^p eis consentientes. Quae sanè sententiae
 20 *quanta vigeant auctoritate, papa Leo Leoni augusto scribens ostendit dicens³: De rebus,*
inquit, apud Niceam et Calcedoniam sicut Deo placuit diffinitis nullum audemus inire
tractatum, tanquam dubia vel infirma sint, quae tanta per Spiritum sanctum fixit
auctoritas. Sed et Magnus ille Karolus noster cap. IX. legum^q suarum his astipu-
latur dicens⁴: De conspirationibus vero, quicunque facere presumpserint et sacramento
 25 *quamcunque conspirationem firmaverint, ut triplici ratione iudicentur. Primo: ut, ubi-*
cunque aliquod malum per hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur, adiu-
tores vero^r singuli alter ab altero flagellentur et nares sibi invicem precidant. Ubi
vero nichil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur et capillos sibi
invicem^s detondeant. Si vero per dexteras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi
 30 *sint, aut iurent cum idoneis iuratoribus hoc pro malo non fecisse, aut, si facere non*
potuerint, suam legem componant; si vero servi sunt, flagellentur. Et ut de cetero in
regno nostro nulla huiusmodi conspiratio nec per sacramentum nec sine sacramento
fiat. Videtisne certe, quam inextricabili^t reatu astringamini, qui tam districta animad-
versione et ex divinis et humanis legibus condemnamini^u? Nam si merito illi inter-
 35 *ficiuntur, qui quamcunque conspirationem facere presumpserint, et per hoc aliquod*
malum perpetratum fuerit, qua novi nostri scismatici dampnacione sunt feriendi, qui ut
suis sceleribus et spurcissimis flagitiorum inventionibus impunitatem mutuarentur, ne-
fandissimam conspirationem conflantes aecclesiam scindere, ab apostolica unitate se di-
membrare, tot milia christianorum sua factione interficere, immo³ se cum omnibus sibi *f. 49.
 40 *consentientibus sub eterne perditionis interitum scismatica temeritate non timent enecare?*

a) eosque Ps.-Is. b) voluerit Ps.-Is. c) a veteribus Dion. d) D. e. D. e) convenit
 corr. conveniet c. f) ergo D. g) conclericis D. h) g. p. D. i) abscindantur D. k) dam-
 pnantur c. l) quam c. m) positi Ps.-Is. n) cadere Ps.-Is. o) iusserunt, omnesque simul utriusque
 45 add., sed del. c.; eorum add. Cap. p) et add. Ps.-Is. q) le||legum c. r) alter
 s) vicissim detundant Cap. t) in execrabili corr. inextric. c.
 u) condemnabimini corr. condemnamini c.

1) Ex interpretatione Dionysii Exigui (D), Mansi VII, col. 378 C. 2) Epist. 2, c. 8,
 Pseudoisid. ed. Hinschius p. 138. 3) Epist. 162, Mansi VI, col. 340 C; ed. Hinschius
 p. 579. 4) In capitulari a. 805. Theodonis villae promulgato, c. 10, Capitul. reg. Francor.
 50 I, p. 124.

Fortassis autem aliquis eorum tanta désipit ineptia, ut dicat non hoc pro conspiratione habendum, quod contra eum fuerit conflatum, quem noluit habere prelatum. Illum ergo talem, si tamen episcopus est, interrogo, an se episcopum non habendum statim equum duxerit, si aliquis subiectionum suorum pro suis correptus excessibus, ut vel sic inpune sibi liceat peccare, eum^a pro episcopo contempnit habere. Hoc certe non credimus, dum⁵ adeo eis sapiat episcopatus. Ergo magistro inpendere non abnuant, quod sibi a suis subditis inpendi desiderant. Qui enim nunc apostolicum exsufflare conantur, audiant Gregorium dicentem ad Felicem episcopum¹: *Qualiter obedientialis^b reverentia prepositis sit exhibenda, ex tuis quoque subiectis ipse non ámbigis. In qua re valde utile^c est, si id quod disciplinae vigor inponit nullo cogente humilitas laudanda ser-* 10 *vaverit. Et illud Leonis²: Qui ergo scit se quibusdam prepositum, non moleste ferat aliquem sibi esse prelatum, sed obedientiam, quam éxigit, etiam ipse dependat.*

XXXII. Quam grave crimen sit scismatis.

Illi igitur si, quam grave sit crimen scismatis, attenderent, nequaquam se ab aecclē-
siae unitate precidissent. Nam revera utcumque tolerabilius perirent, si intra Christi¹⁵
ovilia nunquam recepti in ipso etiam paganismo vita decidissent. Peius est enim a
promissis apostatare quam extra fidei cognitionem inter idólatras etiam vitam finire.
2. Petr. 2, 21. 22. Hinc Petrus ait: *Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae quam post agni-*
tionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit illis^d 20 *illud veri proverbii: Canis reversus ad vomitum suum et sus lota in volútabro luti.*
De quo Augustinus in primo libro contra Donatistas³ de baptismo dicit: *Itaque illi*
quos baptizant sanant [a⁶] vulnere idolatriae vel infidelitatis, sed gravius feriunt
vulnere scismatis. Idolatras enim in populo Dei gladius interemit, scismaticos autem
terrae hiatus absorbit. Et notandum, quod gravius homines asserit scismate quam
*r. 50. idolatria vel infidelitate vulnerari. Unde post pauca⁴: **Quid ergo prodest homini vel* 25 *sana fides vel sanum fortassis fidei sacramentum solum, ubi letali vulnere scismatis*
perempta est sanitas karitatis, post^f cuius solius peremptionem etiam illa integra tra-
huntur ad mortem? Unde quibusdam interpositis⁵: *Si aliqui^g, inquit, ingruente per-*
secutione tradant nobiscum ad flammam corpus suum pro fide, quam pariter confite-
mur^h, tamen, quia separati hec agunt, non sufferentes invicem in dilectione neque 30 *studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis, etiam cum illis omnibus, que nichil*
eis prosunt, ad eternam salutem pervenire non possunt. Et post aliqua⁶: *Non enim*
preter ecclesiam dimissionem peccatorum operatur Spiritus sanctus. Idem in secundo
eiusdem operis libro⁷ benignissimum prebet consilium dicens: *Vinculum permaneat*
unitatis, ne in parte precisa remaneat insanabile vulnus erroris. Quod videlicet quan- 35
tum omnium scelerum enormitatem excedat et súperet, in sequentibus ostendit dicens⁸:
Quare, cum leviora quae fingitis fugitis, ipsum sacrilegium scismatis, quod est omni-
bus gravius, commisistis. Unde et in tercio⁹: *Etiamsi vera crimina obicerent, multoⁱ*
sunt maiora scelera heresium et scismatum. Unde in eodem¹⁰: *Quódlibet herétici et*
scismáticos accipiant, karitas quae operit multitudinem peccatorum, proprium donum est 40 *catholicae unitatis et pacis.* Unde post aliqua¹¹: *Pax ecclesiae dimittit peccata, et ab*
ecclesiae pace alienatio^k tenet peccata, non secundum arbitrium hominum, sed secun-

a) cum c. b) obedientia vel sit reverentia Greg. c) est u. Greg. d) enim eis Vulg. e) deest c.
f) per Aug. g) aliqua Aug. h) confitentur Aug. i) multa corr. multo c. k) alienato corr. alienatio c.

1) Epist. V, 10; Jaffé nr. 1325. Eundem locum affert Bernold., De damn. schism. II, 22, 45
Ussermann p. 200. 2) Epist. 14, Mansi V, col. 1285 B; Hinschius p. 620. 3) 8, 10,
Opera IX, col. 85 sq. 4) Ibid. 8, 11, col. 86. 5) Ibid. I, 9, 12, col. 86. 6) Ibid.
11, 15, col. 88 C. 7) Ibid. II, 4, 5, col. 99 A. 8) Ibid. II, 7, 11, col. 102 C. 9) Ibid.
III, 2, 3, col. 109 E. 10) Ibid. III, 16, 21, col. 117. 11) Ibid. III, 18, 23, col. 117. 118.

dum arbitrium Dei et orationes sanctorum spiritualium, qui omnia iudicant, ipsi autem a nemine iudicantur. Petra enim tenet, petra dimittit, columba tenet, columba dimittit, unitas tenet, unitas dimittit. Pax autem huius unitatis in solis est bonis vel etiam^a spiritualibus vel ad spiritualia concordi obedientia profitentibus, in malis autem non est.

5 Si igitur verum est, immo quia verum est, quod preter ecclesiam dimissiones peccatorum non operatur Spiritus sanctus, et ab ecclesiae pace alienatio^b tenet peccata, quis fidelium de istorum ámbigat dampnatione, quos pacem^c ecclesiae etiam iuramento constat abnegasse. Nam unitas huius pacis ubi sit, ostendit dicens: *Pax autem huius unitatis in solis est bonis vel etiam spiritualibus vel ad spiritualia concordi obedientia pro-*

10 *fitientibus.* Si igitur extra unitatem nec peccatorum remissio nec salutis ^{*f. 50'.} aliqua spes vel operatio est, unitas autem hec est in spiritualibus vel ad spiritualia concordi obedientia profitentibus vera fide, catholica veritate, omnes istos manifestum est perire, qui apostolicam abnegantes obedientiam, non solum in illa non profitiunt, sed contra illam rebellare sanguinis etiam effusione et multorum milium nece non metuunt. Erant ex

15 nobis. Quicunque ergo non manent nobiscum, sed exeunt ex nobis, manifestum est, quod antichristi sunt. Qui sunt autem antichristi isti, idem paulo superius demonstrat dicens¹: *Omnes heretici et omnes scismatici ex nobis exierunt, id est de ecclesia exeunt.* Et in sexto²: *Multi pseudoprophetae exierunt in istum mundum. Iam^d ibi sunt omnes heretici et scismatici.* Et post pauca omnem nobis auferens ambiguitatem finitam sub-

20 infert sententiam dicens³: *Certe antichristi sunt, qui exierunt a nobis, sed non erant ex nobis.* Item post pauca⁴: *Quomodo non negas Christum in carne venisse, qui dirumpis ecclesiam, quam ille congregavit? Contra Christum ergo venis, antichristus es.* Si igitur verum est, immo quia verum est, omnes, qui ecclesiam exeunt et ab unitate preciduntur, antichristos esse, vosque nichilóminus patet et prius scismatica conspiratione

25 et obstinata flagitiorum vestrorum defensione catholice pacis unitatem deseruisse ac deinceps apostolicae falcis pro reatu publice contumaciae, quod est scelus idolátrie, pre-scissione exaruisse: si, inquam, hec vera, immo quia omni dubitatione remota manifestissima neminique ignota, luce clarius ergo constat nequaquam vos vel christianorum vocabulo censendos, sed ab omni christiano cum illo *qui adversatur et extollitur supra* ^{2. Thess. 2, 4.}

30 *omne quod dicitur aut colitur Deus* abhominandos. Quapropter quia omnis ecclesiasticae disciplinae opera casso labore in vobis est contrita, quia iuxta prophetam ^{Ier. 5, 3.} atriti renuistis accipere disciplinam, quia vero nullo sudore nimia vestra rubigo non ^{cf. Ez. 24, 12.} exiit a vobis neque per ignem, quia ecclesiastico conflatore frustra conflante malitiae ^{cf. Ier. 6, 29.} vestrae non sunt consumptae, immo quia in medio fornacis in scoriam et^e stagnum, ^{cf. Ez. 22, 19, 20.}

35 ferrum et plumbum estis conversi, rationabili et ordinatissima progressionem estis per éxteras potestates opprimendi, ut, qui iam de baratro perditionis desperati erui non potestis, minus saltem ledere valeatis.

*XXXIII. Quod Heinriciani, quia^f ecclesiastica mansuetudine corrigi ^{*f. 51.} detrectant, per exteras, id est mundanas, potestates opprimantur.

40 Unde in Antiocheno^g concilio⁵ cap. V. decretum legitur: *Si quis presbyter aut diaconus episcopum proprium contempnens se ab aeclesia sequestraverit et seorsum colligens altare constituit et commonenti episcopo non adquiéverit nec consentire vel obedire voluerit^h, hic dampnetur omnimodo nec ultra remedium consequatur, quia suamⁱ non*

a) iam Aug. b) alienato corr. alienatio c. c) pa || pacem corr. pacem c. d) ta c. e) ef, ⁴⁵ superscr. littera quadam (t?) c. f) q̄ c. g) Anticeno corr. Antioc. c. h) semel et iterum convocanti add. Dion. i) s. recipere non potest d. Dion.

1) In epist. Ioh. tract. III, §. 4, Opera III, 2, col. 844 E. 2) Ibid. tract. VI, §. 12, col. 870 A. 3) Ibid. §. 13, col. 870 D. 4) Ibid. §. 14, col. 871 D. 5) A. 341 celebrato; ex interpretatione Dionysii Exigui, Mansi II, col. 1322.

*poterit accipere dignitatem. Quod si ecclesiam conturbare vel sollicitare persistit^a,
tanquam seditiosus per exterarum potestates opprimatur. Cum igitur iuxta prescriptam
regulam per exterarum potestates opprimendus existat, qui contempto proprio^b episcopo
ecclesiam conturbare vel sollicitare non desinit, luce clarius constat eos, qui nunc con-
tempta omni ecclesiastica disciplina non unum quémlibet episcopum, sed episcopum
episcoporum presumunt contempnere, nec ecclesiam tantum sollicitare, sed ipsam sacro-
sanctam Romanam ecclesiam, capud et matrem omnium ecclesiarum, contendunt exter-
minare, rationali progressionem, immo inevitabili necessitate per éxteras potestates ali-
quómodo a tam profana presumptione absterrendos, ut tantae pervicaciae immanitas,
que ecclesiastica mansuetudine corrigi non patitur, ne posteris similiter rebellandi
exemplar existat, quoquomodo retundatur. Huius sanq̃ disciplinae executionem, qua
contumaces^c et inquieti per publicam etiam potestatem sint conterendi, XXIII. cap.
euangelio a beato Gregorio in veneratione collatum Calcedonense prescribit concilium
dicens¹: *Venit^d ad aures sancti concilii, quod clerici et monachi, quando^e communione
privantur, pervenientes ad urbem regiam Constantinopolitanam in ea diutius immo-
rentur^f, excitantes turbas et statum ecclesiasticum commoventes, subvertentes etiam quo-
rúndam domos. Decrevit sancta synodus huiusmodi primo quidem per defensorem
Constantinopolitanae sanctae^g ecclesiae commoneri, ut egrediantur ab urbe regia. Quod si
isdem negotiis impudenter insistant, etiam nolentes idem defensor expellat.* Si igitur
secundum sanctam Calcedonensem synodum per publicam manum vi etiam eitiendi
sunt, qui in una tantum civitate privati communione statum aecclesiasticum turbare
*f. 51'. presumpserunt, nulli dubium, omni paena dignissimos atque, si fieri *posset, non de una
qualibet civitate, sed de toto orbe penitus pellendos, qui non unam civitatem vel domum
conturbare, sed totam aecclesiam confundere et conturbare temptaverunt omniaque
statuta synodalia, sanctiones canonicas, decreta apostolica, ut vel sic spurcissimis suis
factis, quae aliquomodo prolata humanum contaminant auditum, impunitatem mutuen-
tur, evacuare et deauctorizare^h contendunt, et per hoc multa milia hominum eterno
secum incendio puniendos tradiderunt, et ob hoc qui aecclesiasticae mansuetudinis scita
contempnunt, laica manu a propriae fatuitatis vesania coerceantur. Sicut in Africano
concilio cap. XXXIII. scriptum est²: *Itaque placuit, ut ex concilio nostro literae da-
rentur ad iudices Africanos, a quibus hoc peti congruum videturⁱ, ut in hoc adiuvent
communem matrem ecclesiam catholicam, in quo episcopalis auctoritas contempni in
civitatibus potest: id est, ut^k iudiciaria potestate atque diligentia ex fide christiana,
quid gestum sit omnibus locis^l de Maximianistis scismaticis^m, inquirent et gestis publicis
propter firmam noticiam omnibus necessariam faciant inherere.* Hinc etiam idem con-
cilium cap. XX. decrevit atque catholicum statuit³, ut illi sive episcopi sive presbyteri,
qui illas plebes régerent, quae adhuc, útputa nova nascente aecclesia, proprios episcopos
non acceperuntⁿ, si hoc illos aliqua superbia vel prioratus ambitione facere innotesce-
rent, non solum illas plebes amitterent, sed a propria aecclesia publica auctoritate ut
rebelles expellerentur. Unde in eodem cap. XIX.⁴ postulatum est, ut imperator inter-
posita paena pecuniaria statuatur, ne quis dampnatum clericum defendat. Sic quoque
in eodem concilio ab omnibus concorditer cap. XXXII.⁵ subscribitur, ut quidam damp-
natus Equitius, ne diutius statum ecclesiae^o inquietet, quomodocunque expellatur. In*

a) persistat *Dion.* b) e. p. corr. p. e. c. c) contumaces corr. contumaces c. d) Pervenit *Dion.*
e) aliquando . . et communione . . privati *D.* f) immorantur *D.* g) sanctissimae *D.* h) de
auctoritate c. i) videretur *C. Afr.* k) ut *suprascr. c.* l) in quibus Maximianistae basilicas obti-
nuerunt, qui ab eis scisma fecerunt, inq. *C. Afr.* m) scismaticis c. n) acceperunt c. o) eccle e c.

1) A. 451. celebratum; ex interpretatione Dionysii Exigui, *Mansi VII, col. 379.* 2) *Ibid.*
III, col. 771. 3) *Ibid, col. 745 C.* 4) *Immo 29, Mansi III, col. 767 D.* 5) *Ibid. col. 770.*

eodem namque concilio cap. LX. decernitur^a, ut Donatistae^b, qui pacifica premonitione contempta catholicos infestare non cessant, militari auxilio submoveantur, sicut idem apostolus factiosorum conspiracy submovit. Huic etiam sententiae sanctissimus papa Gregorius in tricessimo¹ libro in Iob de indomabili rinocerótis natura disputans
5 haut obscure astipulatur *dicens: *f. 52.

XXXIII. Item testimonium Gregorii.

At cum omnipotens^c Deus hunc rinocerota^d loris suis súddidit, per eum ilico glebarum duritiam fregit. Mox quippe ut^e terrenum principatum suae fidei subiugavit, dura persequentium corda contrivit, ut quasi confractae glebae non iam obduratae premerent, sed ad precepta^f verbi semina resolutae germinarent. Unde recte
10 nunc ait: 'Aut confregit^g glebas^h vallium post te?' ac si diceret: Sicut post me, qui, Iob 39, 10.
postquam mentem cuiuslibet elate potestatis ingredior, non solum eam mihi subditam reddo, sed etiam ad conterendos fidei hostes exerceo, ut potentes huius seculi meae fortitudinisⁱ loris ligati non solum in me credentes permaneant, sed per^k me et alieni
15 cordis duriciam zelantes frangant. Hoc^l, quod de infidelibus diximus, in plerisque etiam, qui fidei nomine censentur, videmus. Multi namque in medio humilium fratrum positi fidem verbótenus tenent, sed, dum elationis typhum non déserunt, dum quos possunt illatis violentiis premunt, dum fructificantibus aliis ipsi nequaquam semina verbi recipiunt, sed ad^m exhortantis vocem aurem cordis avertuntⁿ, quid aliud quam
20 obduratae glebae in exaratis vallibus iacent? Qui eo nequiores sunt, quo nec ipsi humilitatis fructum proferunt et, quod est deterius, proferentes humiles^o premunt. Ad horum duritiam dissolvendam nonnunquam sancta ecclesia, quia propria virtute non sufficit, rinocerótis huius, id est terreni principis, oppitulationem querit, ut ipse superiacentes glebas conterat, quas ecclesiarum humilitas quasi planities vallium portat.
25 Has itaque glebas rinoceros pede^h premit et comminuit, quia pravorum potentumque duritiam, cui ecclesiastica humilitas resistere non valet, principalis religio ex potestate dissolvit. Quod sola divina virtute agitur, ut terreni regni culmina ad provectum regni celestis inclinentur. Hoc namque Paulus brevi sententia ostendit dicens: Non
30 enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Ideo^p súdditi estote, non solum propter iram, sed et propter conscientiam. Et paulo superius: Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Unde et Petrus
duces^q ad vindictam *malefactorum et ad laudem bonorum destinátos assevérat. Hinc
est, quod in consecratione regis sibi per manus pontificum gladius commendatur in hec
35 verba²: Accipe gladium de^r manu episcoporum, licet indignas, vice tamen sanctorum apostolorum consecratas, tibi regulariter impositum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae ecclesiae divinitus ordinatum; et esto memor, de quo psalmista prophetavit: 'Accingere gladio tuo super femur tuum potenter¹', ut in hoc per eundem
40 exeres ac déstruas, viduas ac pupillos clementer ádiuves ac defendas, desoláta restauras, restaurata conservas, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatinus hec in

a) decerpitur corr. decern. c. b) donastae corr. donatistae c. c) omnes corr. omnipotens c.
d) rhinocerotem Greg. e) deest G. f) percepta G. g) confringet G. h) suprascr. c. i) formidinis G. k) sed et pro me G. l) autem add. G. m) ab . . . voce G. n) isti add. G.
45 o) in marg. suppl. c. p) necessitate add. Vulg. q) bis scr., sed semel del. r) per manus form. ed. Waitz, quam lectionem etiam exemplar a Manegoldo exscriptum habuisse ostendunt quae sequuntur: indignas . . . consecratas. s) potentissime form.

1) Immo XXXI, 5. 6. 7, Opera I, col. 998. 999. 2) Cf. Waitz, 'Krönungsformeln', 'Abhandl. der Gött. Ges. der Wiss.' 1873, p. 40. 41.

*agendo virtutum triumpho gloriosus iusticięque cultor egregius cum mundi Salvatore, cuius typum geris in nomine, sine fine merearis regnare. Unde Augustinus in epistola ad Pringiam¹ principem: De vobis quidem dixisse apostolum legimus, quod non sine causa gladium geratis. Hinc idem ad Macedonium²: Prodest ergo severitas vestra, cuius ministerio quies adiuvatur et nostra; non vobis displiceat, quod rogamini a nobis³, quia nec nobis⁴ displicet, quod timemini a malis. Nam hominum iniquitatem etiam apostolus Paulus non tantum iuditio futuro, verum etiam de presentibus vestris secularibus potestatibus terruit, asserens et ipsas ad dispensationem Dei pertinere. Et post pauca: Hec verba apostoli utilitatem vestrae severitatis ostendunt. Unde Theodosius imperator legem sanctivit, ut heretici neque^b ecclesias haberent neque de fide docerent neque episcopos aut alios ordinarent, et alios quidem a civitatibus expelli, alios sine honore esse neque frui communi civilitate permisit; insuper crudeles paenas adversus eos in lege conscripsit, ut Triperita narrat hystoria libro IX, cap. XIX.³ Notandum sane, princeps iste catholicus quantis scelėribus illos obstrictos agnoverit, quos vel vulgari civilitate frui nefas iudicavit. Hanc igitur legem domnus Augustinus¹⁵ tam iuste prolatam demonstrat, ut tales ablatione possessionum et facultatum suarum *r. 58. iuste proscribendos *divino et humano iure defendat.*

XXXV. Item testimonium Augustini, ut, qui extra ecclesiam catholicam sunt, possessionum suarum ac rerum omnium ablatione coherceantur^c.

Unde in sermone VI. in euangelium Iohannis⁴: *Omnia ergo, fratres mei, videtis, quia clamant adversus illos, omnes divinae paginae, omnis prophetia, totum euangelium, omnes apostoli^d, celi, terrae, omnes gemitus columbae: et nondum evigilant, nondum expurgiscuntur. Et post pauca⁵: Modo deficientes ubique, quid nobis proponunt, non invenientes, quid dicant? Villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt; pręferunt testamentum hominum: ecce^e, ubi est? Gregorius donavit fundum aecclęsiae, cui pręerat^f Faustinus, cuius^g episcopus erat Faustinus. Nec vox est heretica, at contra catholica. Quid est ecclesia? Ecclesiae, dixit, cui pręerat Faustinus. Si^h non ecclesiae pręerat Faustinus, sed parti pręerat, columba autem ecclesia est. Quid clamas? Non devoravimus villasⁱ, columba illas habeat; queratur, quatenus^k sit columba, et ipsa illas habeat. Nam nostis, fratres mei, quia ville istae non sunt Augustini¹. Et si vos non nostis et putatis me gaudere in possessione villarum, Deus novit, ipse scit, quid ego de illis villis sentiam vel quid ibi sufferam; novit gemitus meos, si mihi aliquid de columba impertire dignatus est^m. In his sane verbis innuitur, quia sanctus iste pater aliqua predia possidebat, quae etiam Donatistis publica potestas auferebat, nec tamen pro rapina damnandus extiteratⁿ, quia, quod illi sacrilegio scismatis amiserant, merita isti catholicae unitatis conferebant. Unde inquit^o: Ecce sunt ville; quo iure defendis villas? Divino an humano? Respondent: Divinum ius in scripturis habemus, humanum ius^o in legibus regum. Unde quisque possidet quod possidet?*

Ps. 23, 1. *Nonne iure humano? Nam iure divino 'Domini est terra et plenitudo eius'; pauperes* 40

a) bonis Aug. b) e corr. c. c) coherceantur c. d) apostolicae litterae, o. g. c. Aug.
e) ecce ubi Gaiuscus d. f. Aug. f) pręerat c. g) Cuius ep. e. F. ecclesiae? quid est ecclesia?
ecclesiae dixit, cui Aug. h) Sed Aug. i) tuas add., sed del. c. k) quae mansit c. l) Augustinus
corr. Augustini c. m) in marg. suppl. c. n) extiterit corr. extiterat c. o) suprascr. c.

1) Epist. 134. ad Apringium, Opera II, col. 398 B. 2) Epist. 153, Opera II, col. 531. 45
3) Cassiodori Opera ed. Garelius p. 339. Haec ad litteram repetivit noster. 4) Tract. VI,
§. 24, Opera III, 2, col. 340. 5) Ibid. §. 25. 6) Ibid. col. 340. 341.

et divites Deus de uno limo fecit, et pauperes et divites una terra suportat. Iure tamen humano dicit^a: Hec villa mea est, hec domus mea est, hic servus meus est. Iure ergo humano, iure inperatorum. Quare? quia ipsa iura^b humana per inperatores et reges seculi Deus distribuit generi humano. Vultis, legamus leges inperatorum et secundum
 5 ipsas agamus de villis? Si iure humano vultis possidere, recitemus leges inperatorum, videamus, *si voluerunt^c aliquid ab hereticis possideri. Sed quid mihi est^a inpe- *f. 53.
 rator? Secundum ius ipsius possides terram. Aut tolle iura inperatorum, et quis audet dicere: Mea est illa villa, aut: Meus est iste servus, aut: Domus hec mea est? Si autem, ut teneantur^d ista ab hominibus, iura acceperunt regum, vultis, recitemus
 10 leges, ut gaudeatis, quia vel unum hortum habetis et non inputetis nisi mansuetudini columbe, quia vel ibi vobis permittitur permanere? Leguntur enim leges manifeste, ubi preceperunt inperatores, eos, qui preter ecclesie catholice comunem usurpant sibi nomen christianum nec volunt in pace colere pacis auctorem, nichil nomine ecclesie audeant possidere. Sed quid nobis et inperatori? Sed iam ego dixi: de iure humano
 15 agitur, et tamen apostolus voluit serviri regibus, voluit honorari reges et dixit: 'Regem^e cf. 1. Petr. 2, 17.
 reveremini'. Noli dicere: 'Quid mihi et regi?' Quid tibi ergo et possessioni? Per iura regum possidentur possessiones. Dixisti: 'Quid mihi et regi?' Noli dicere possessiones tuas, quia ad ipsa iura humana renuntiasti, quibus possidentur possessiones. 'Sed^f divino iure ago', ait. Tene^g ergo euangelium; recitemus, videamus, quousque
 20 ecclesia catholica Christi est, super quem venit columba, que docuit: 'Hic est qui baptizat'. Quomodo ergo iure divino possideat, qui dicit: 'Ego baptizo', cum dicit columba: 'Hic est qui baptizat', cum dicit scriptura: 'Una est columba mea, una est matris sue'? Quare laniastis columbam? Immo laniastis viscera vestra. Nam vobis laniatis, columba integra perseverat. Ergo, fratres mei, si ubique non habent quod dicant, ego
 25 dico, quid faciant^h. Veniant ad catholicam, et nobiscum habebunt non solum terram, sed etiam illum qui fecit celum et terram. Quod videlicet sanctissimi patris elogium prolatum de Donatistisⁱ non absurde, immo proprie congruit Heinricianis. Nam illi falsum baptisma populis persuadere conati sunt, isti autem veri atque catholici religionem et meritum annullare ac destruere contendunt, dum populos apostolicam obedi-
 30 tiam abiurare compellunt ac per culpam inobedientiae in scelus precipitant idolatriae. Quapropter genus vindictae, quo illorum fatuitatem pater *venerandus percensuit retin- *f. 54.
 dere, istis necessarium et inevitabile est inferre, et quanto illos precedunt sceleris immanitate, tanto eorum vesania severiore retundenda est ultione.

XXXVI. Item testimonium de concilio Melevitano.

35 Unde in concilio Melevitano^k a ducentis XVII episcopis celebrato, cui interfuit egregius doctor Augustinus, presentibus etiam Philippo et Asello presbyteris, Romanae ecclesiae legatis, contra Donatistas ad imperatores Honorium et Archadium legatio mittitur, ut error eorum per ipsos etiam conteratur. Quae sic se habet¹: Commonitorium
 40 fratribus Theasio et Eubodio legatis ex Cartaginensi concilio ad gloriosissimos religiosissimosque principes missis. Cum Domini auxilio piissimos inperatores adierint, eis insinuent, quemadmodum plena fiducia secundum superioris anni concilium Donatistarum prepositi actis municipalibus sunt conventi, ut, si confiderent de assertionibus suis, electis ex suo numero aliquibus idoneis, nobiscum pacifice conferrent et mansuetudine christiana, si quid veritatis tenerent, non ambigerent demonstrare;

45 a) suprascr. c. b) iurae c. c) noluerunt corr. vol. c. d) teneant c. e) reges corr. regem c. f) de add. Aug. g) ait. Ergo eu. rec., v. Aug. h) dicant corr. faciant c. i) donastis corr. Donatistis c. k) Inde vitano corr. Melev. c.

1) Mansi III, col. 794, 795. ex codice canonum eccl. Afric. auctore Dionysio.

quo ita sinceritas catholica, quae iam pridem superioribus temporibus claruit, nunc quoque per imperitiam vel pertinaciam resistentibus innotesceret. Sed quia diffidentia premebantur, nichil pene ausi sunt respondere. Unde, quia impletum est erga eos^a episcopale ac pacificum officium, et illi qui veritati respondere nequiverunt ad immanes violentias sunt conversi, ita ut multos episcopos multosque clericos, ut de laicis taceamus^b, oppresserint^c, ecclesias etiam aliquas invaserint^d, aliquas invadere pertemptaverint^e, ipsorum iam clementiae est consulere, ut ecclesia catholica, quae eos religioso utero genuit et fidei firmitate nutrit, eorum etiam prospectione muniatur^f, ne temerarii homines religiosis temporibus infirmos populos terrendo^g prevaleant, quoniam seducendo^h depravare non possunt. Nota est enim et sepe legibus condempnataⁱ 10 circumcellionum qua^k furunt detestabilis manus, quae etiam ipsorum religiosissimorum supra principum frequentibus^l sanctionibus condempnata est. Adversus quorum furorem possumus non insolita nec a scripturis sanctis aliena impetrare presidia, quando apostolus Paulus^m, sicut in apostolorum Actibus fidelibus notum est, *factiosorum con- 15 spirationemⁿ militari etiam summovit auxilio. Sed nos illud poscimus, ut catholicis ecclesiis ordinum^o per civitates singulas et viciniorum^p quorumque possessionum^q per diversa loca sine ulla dissimulatione tutio prebeat. Simul etiam petendum, ut illam legem, quae a religiosae memoriae eorum patre Teodosio de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hereticos sive etiam in possessores, ubi eorum congregatio deprehenditur, promulgata est, ita deinceps confirmari precipiant, ut in eos valeat^r, contra 20 quos propter eorum insidias catholici provocati contestationem deposuerant^s, ut hoc saltem terrore a scismatica vel heretica pravitate desistant^t, qui consideratione eterni supplitii emendari corrigique dissimulant. Petendum etiam, ut lex, quae hereticis vel ex donationibus vel ex testamentis aliquid capiendi aut relinquiendi dēnegat facultatem, ab eorum quoque pietate hactenus repetatur, ut eis relinquiendi ac^u sumendi ius adi- 25 mat, qui pertinaciae furore cecati in Donatistarum errore perseverare voluerint. Ceterum illis, qui consideratione unitatis et pacis se recorigere voluerint, absque interdicto huius legis capiendae hereditatis adiutus pateat, si adhuc in eretico errore constituti^v aliquid ante donationis vel hereditatis obvenit; his sane exceptis, qui lite pulsati^w putaverint ad catholicam transeundum, quia de talibus credibile est non metu celestis 30 iudicii potius quam terreni commodi aviditate unitatem catholicam preoptasse. Ad hec autem omnia presidio opus est potestatum suarum quarumque^x provinciarum. Sane pro utilitatibus ecclesiae quicquid intellexerint prodesse, agendi et imperandi liberam decernimus legationem. Nil enim interest, quod decernitur de Donatistis, quin accipiat de Heinricianis, quia illi falsum baptismum populo persuaserunt, isti^y verum 35 prevaricari cogunt, dum apostolicam obedientiam abiurare compellunt, cum profecto^z minor culpa sit quiddam illicite accipiendum persuadere quam rite acceptum, regulariter ablatum, prevaricari compellere.

*f. 55. *XXXVII. Item testimonium Augustini, quod eretici vel scismatici, qualemcunque afflictionem corpore vel rebus sustineant, non persectio, sed disciplina vocanda sit.

Unde idem in sermone XI¹, quidquid isti non solum rebus et facultatibus dampni

a) nos Dion. b) insidiis add. Dion. c) oppresserunt corr. oppresserint c. d) invaserunt corr. invaserint c. e) pertemptaverunt c. f) nutriatur corr. muniatur c. g) terrendos c. h) seducendo c. i) conclamata Dion. k) qui furunt Dion. l) sancti add., sed mox del. c. m) in marg. 45 suppl. c. n) conspiratione c. o) ordinu corr. ordinu c.; ecclesiarum ordinibus Dion. p) vicinorum D. q) possessorum D. r) valeant c. s) deposuerint D. t) desciscant D. u) vel D. v) constitutus D. w) pulsari corr. pulsati c. x) quarumcumque D. y) vero add., sed mox del. c. z) profectu c.

1) Tract. in evang. Ioh. 11, Opera III, 2, col. 381—383.

a catholicis sustinent, sed qualemunque afflictionem vel contritionem corpore patiantur, omnem penitus querimoniae iustae aufert occasionem. Inter plura namque alia super hac re venustissime disputata infit ita: *Isti enim^a audent dicere, quod^b persecutionem solent pati a catholicis regibus aut a catholicis principibus. Quam persecutionem^c?*
 5 *Afflictionem corporis. Si tamen aliquando passi sunt aut quomodo passi sunt, ipsi sciant et convenient conscientias suas. Tamen afflictionem corporis passi sunt; persecutio, quam faciunt, gravior est. Cave, quando vult ludere Ismahel cum Isaac. Quando tibi blanditur^d, quando offert alterum baptismum, responde: 'Iam habeo baptismum'. Si enim verus est iste baptismus, qui tibi vult dare alterum, illudere tibi vult. Cave*
 10 *animae persecutionem^e; nam si a principibus catholicis^f passa est pars Donati aliquando, secundum corpus^g, non secundum illusionem spiritus. Audite et videte in ipsis veteribus factis omnia futurarum rerum signa et inditia. Invenitur Sara affli-* cf. Gen. 16.
xisse Agar ancillam. Sara libera est. Postea quam superbire cepit ancilla, questa est Abrahæ Sara et dixit^h: 'Ecceⁱ ancilla erexit adversum me cervicem suam. Et
 15 *quasi [ab^k] Abraham fieret, de Abraham questa est mulier. Abraham vero, qui non in ancilla libidine abutendi tenebatur, sed offitio generandi, quoniam Sara ei dederat unde prolem susciperet, ait ei: 'Ecce ancilla tua, utere ea sicut vis'. Et afflixit eam graviter Sara, et fugit a facie eius. Ecce libera afflixerat^l ancillam, et non illam vocat persecutionem apostolus. Ludit servus cum domino, et persecutionem vocat.*
 20 *Afflictio ista non vocatur persecutio, et lusio illa vocatur persecutio. Quid vobis videtur, fratres? Nonne intelligitis, quid significatum sit? Sic ergo, quando vult [Deus^k] concitare potestates adversus hereticos, adversus scismaticos, adversus dissipatores aeclesiae, adversus exsufflatores Christi, adversus blasphematores baptismi, non mirentur; quia Deus concitat, ut a Sara affligatur vel verberetur^m Agar. Cogno-*
 25 *scat se Agar, ponat cervicem, quia, cum humiliata discederet a domina sua, occurrit eiⁿ angelus et dixit eiⁿ: 'Quid est, Agar, ancilla Saræ? Que^o cum questa esset de* *f. 55'.
domina, quid audit^p ab angelo? 'Revertere ad dominam tuam'. Ad hoc ergo affligitur, ut revertatur; atque utinam revertatur! quia proles eius, sicut filii Iacob, cum fratribus hereditatem possidebit^q. Mirantur autem, quia commoventur potestates chri-
 30 *stianae adversus detestandos dissipatores aeclesiae. Non ergo moverentur? Et quomodo redderent rationem de imperio suo^r? Intendat karitas vestra, quid dicam, quia pertinet hoc ad reges seculi christianos, ut temporibus suis paccatam velint matrem suam aeclesiam, unde spiritualiter nati sunt. Legimus visiones Danielis et gesta prophetica. Tres pueri in igne laudaverunt Deum^s; miratus est Nabuchodonosor rex* Dan. 3.
 35 *laudantes Deum pueros et circa eos ignem non nocentem^t. Quid ait Nabuchodonosor rex? non vel Iudeus vel circumciscus ille, qui statuam suam erexerat et ad eam adorandam omnes coegerat, tamen laudibus trium puerorum commotus, ut^u vero vidit maiestatem Dei presentis in igne: quid ait? 'Et ego proponam decretum omnibus tribubus et linguis^v in omni terra'. Quale decretum? 'Quicumque dixerint blasphemiam in*
 40 *Deum Sidrac, Misaac et Abdenago, in interitum erunt et domos^w eorum in perditionem'. Ecce quomodo sevit rex alienigena^x, ne blasphemetur Deus Israel, quia potuit tres pueros de igne liberare; et nolunt, ut sevant reges christiani, quia exsufflatur Christus, a quo non tres pueri, sed orbis terrarum cum ipsis regibus a gehennarum igne liberatur? Nam illi tres pueri, fratres mei, liberati sunt ab igne temporali.*

45 a) etiam Aug. b) quia Aug. c) tolerant add. Aug. d) blandit c. e) persecutorem Aug.
 f) aliquid add. Aug. g) passa est add. Aug. h) dicens corr. et dixit c. i) eice ancillam, e. Aug.
 k) deest c. l) afflixit Aug. m) v. v. in marg. suppl. c.; a S. verberetur A. Aug. n) deest Aug.
 o) cum conquesta Aug. p) audivit Aug. q) tenebit Aug. r) Deo add. Aug. s) Dominum Aug.
 t) Et cum admiratus esset add. Aug. u) at vero c.; ubi vidit Aug. v) et l. in marg. suppl. c.
 50 w) domus Aug. x) alienigena c.

Nunquid non ipse^a Deus Machabeorum, qui et trium puerorum? Illos ab igne liberavit, illi in tormentis igneis corpore defecerunt, sed in legitimis mandatis animo^b permanserunt; illi aperte liberati sunt, illi oculte coronati sunt. Plus est liberari de flamma gehennarum quam de fornace^b potestatis humanae. Si ergo Nabuchodonosor^c laudavit et predicavit et gloriam dedit Deo, qui liberavit de igne tres pueros et tam gloriam dedit, ut decretum mitteret per regnum suum: 'Quicumque dixerint plasphemiam in Deum Sidrac, Mysaac et Abdenago, [in^d] interitum erunt et domos^e eorum in perditionem', quomodo isti reges [non^d] moveantur, qui non tres pueros attendunt liberatos de flamma, sed se ipsos liberatos de gehenna, quando vident Christum, a quo liberati sunt, exsufflari in christianis, quando audiunt dici christiano: 10 'Dic non esse te christianum'? Talia facere volunt et saltem talia pati nolunt. Nam videte, qualia faciunt et qualia patiuntur. Occidunt animas, affliguntur in corpore. Sempiternas mortes faciunt et temporales se perpeti conqueruntur et tamen^f patiuntur. Et post pauca: Postremo quidquid illud est, non novi. Et si passa es, o pars Donati, corporalem afflictionem ab aecclesia catholica, a Sara passa es Agar. Redi ad dominam tuam. Unde idem in sermone¹ in epistolam Iohannis itidem replicat dicens: 'Et quid nos fecimus!' inquirunt. 'Nos sumus passi persecutionem, non facimus'. Vos fecistis, o miseri; primo, quia divisistis^h aecclesiam. Maiorⁱ machera linguae quam ferri. Superba^k fuit ancilla Sarae Agar, et afflicta est a domina sua propter superbiam. Disciplina illa erat, non pena. Ideo, cum recessisset a domina, quid ei dixit angelus? 'Revertere ad dominam tuam'. Sic ergo carnalis anima tamquam ancilla superba, si forte aliquas molestias passa es propter disciplinam, quid insanis? Redi ad dominam tuam, tene dominicam pacem. Hic enim sanctissimus pater quantae auctoritatis extiterit, Celestinus papa in decretis suis² cap. II. ostendit. Augustinum, inquit, sanctae recordationis virum, pro vita sua atque meritis in nostra communione 25 semper habuimus; nec umquam hunc sinistrae suspicionis saltem rumor aspersit, quem tantae scientiae olim fuisse meminimus, ut inter magistros optimos etiam¹ a meis semper decessoribus haberetur. Bene ergo de eo omnes in commune senserunt, utpote qui ubique cunctis et amori fuerit et honori. Unde idem in sermone LXXXV³: Boni, inquit, cum persecutionem faciunt malis, possunt recte dici et propter iusticiam facere, 30 quam diligendo persecuntur malos, et propter iniquitatem, quam oderunt in ipsis malis.

XXXVIII. Quod hi qui excommunicatos non pro privata iniuria, sed ecclesiam defendendo interficiunt, non ut homicide peniteant vel puniantur.

*Ex hac enim consideratione consuetudo aecclesiae, ut credo, antiquitus invaluit, 35 quod, qui aliquem anathematizatorum^m interficiunt, nequaquam pro homicidis tenentur nec legibus homicidarum puniuntur. Quippe qui [per^d] enormitatem sceleris hominem deserens antichristus, ut supra probatum est, efficitur, occisus merito nec pro homine reputabitur. Hanc namque differentiam occidendi pulcre idem beatus Augustinus in primo libro de civitate Dei⁴ distinguit, explanans illud 'non occides': Nec alienumⁿ, 40 ergo nec te. Neque enim, qui se occidit, aliud quam hominem occidit. Quasdam vero exceptiones eadem ipsa divina facit auctoritas, ut liceat hominem occidi. Sed his

a) est add. Aug. b) post add. c. c) rex add. Aug. d) deest c. e) domus Aug.; v. p. 375, l. 40. f) quas add. Aug. g) fecimus Aug. h) dimisistis corr. div. c. i) est add. Aug. k) Superba Aug. l) ante add. Cael. m) anathematizorum c. n) alterum Aug. 45

1) Tract. in epist. Ioh. 10, Opera l. c. col. 900. 2) Epist. ad episc. Gall., Schoenemann p. 864, ed. Hinschius p. 557. 3) Immo Tract. in euang. Ioh. 88, Opera III, 2, col. 717 B. 4) Opera VII, col. 20. 21.

exceptis, quos Deus occidi iubet, sive data lege, sive ad personam pro tempore expressa iussione; non autem occidit ipse qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius utenti. Et ideo nequaquam contra hoc preceptum fecerunt, quod dictum est: 'non occides', qui Deo auctore bella gesserunt aut personam gerentes publicae potestatis
 5 secundum eius leges, hoc est iustissimae rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et post pauca: Nec Samson^a excusatur, quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quia spiritus hoc latenter iusserat, qui per illum miracula faciebat. Ideo namque idem doctor in XIX. eiusdem operis libro: Iustum^b, ait^c, bellum geritur, cum pro peccato dimicatur. Unde et paulo superius pacis intentione asserit
 10 iusta bella esse gerenda. Hinc in libro questionum: Et cum prevaricatorem, inquit^d, liceat occidi, occiditur innocens. Si igitur, sicut predictus doctor testatur, prevaricatores licet occidi, ex hac interfectionis licentia Heinriciani nulla possunt ratione separari, qui non solum ipsi prevaricatores existunt, sed quoscunque possunt minis, tormentis, proscriptionibus prevaricari compellunt, insuper etiam ipsas divino Spiritu pro-
 15 mulgatas leges publica contumacia evertere et evacuare contendunt. Unde martyr sanctissimus et egregius pontifex Cyprianus in nono abusionum gradu^e inter multa districtioris et disciplinae ministeria iusticiam regis asserit esse impios de terra er-
 20 dere, parricidas et periurantes non sinere vivere. Ergo si ad iusticiam pertinet impios de terra perdere, periuros et parricidas vivere non sinere, non iniuste agit^d, quicumque non voto privatae vindictae, non causa suae implendae avaritiae, sed principum catho-
 25 licorum adiutorio sive publice pro patria, pro iusticia, pro apostolica sede pugnando vel iudiciariam administrationem exercendo aliquem Heinricianorum occiderit; qui non solum ipsi, ut supra memoratum est, multis periuriis obligati sunt, sed multa hominum milia apostolicam obedientiam abiurando scelus idolatriae incurrere et a christiana pro-
 30 fessione apostatare promittendo, imperando, terrendo compulerunt, qui, ut hos^e taceam, quos martialis gladius absumpsit, tot cottidie parricidia committunt, quot^f vel parentes vel cognatos vel christianos fratres gladio linguae occidunt, qui id quod, ut Augustinus asserit, gravius omnibus commissis corpus Christi, quod est ecclesiam, scismatica con-
 spiratione scindere, immo ipsum Christum, ut supra probatum est, non horrescunt
 30 trucidare.

XXXIX. Item diversa testimonia de eadem re.

Unde sanctissimus papa Innocentius in decretis⁴ suis cap. XXII. hos, per quorum ministerium catholici principes et pravos puniunt et pios defendunt, a reatu immunes ostendit dicens: Quesitum est super his etiam^g qui post baptismum administraverunt^h
 35 aut tormenta sola exercuerunt aut etiam capitalem protulerunt sententiam. De his nichil legimusⁱ a maioribus definitum. Meminerant enim a Deo potestates has esse^k concessas et propter vindictam noxiorum^l gladium fuisse permissum et Dei ministerium^m esse in huiusmodi datum vindicem. Quemadmodum igitur reprehenderent factum, quod auctore Deo viderent esse concessum? De his igiturⁿ ita, ut actenus servatum
 40 est, sic habemus, ne aut disciplinam evertere aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Item idem doctor apostolicus cap. XXV. eos qui criminales preces dictant immunes haberi^o asserit dicens: Et dum legum in improbos exercetur auctoritas, erit

a) aliter add. Aug. b) et cum i. g. b., pro p. et a contrario d. Aug. c) grado corr. gradu e.
 d) ait e. e) post add. c. f) quod e. g) deest Inn. h) et add. Inn. i) legibus Inn.
 45 k) fuisse Inn. l) noxorum c. m) ministrum Inn. n) ergo Inn. o) in marg. suppl. c.

1) C. 15. Opera VII, col. 560 A. 2) Haec in Quaestionum libro non inveniuntur. 3) Pseudo-Cypr., De XII abusivis saec. c. 9, Opera ed. Hartel, App. III, 166. 4) Epist. 6. ad Exsuperium, c. 3, Schoenemann p. 543; ed. Hinschius p. 532; Jaffé nr. 293. 5) Ibid. c. 5, p. 544; ed. Hinschius l. l.

*f. 57^v. *dictator immunis*. Hinc *in concilio Triburiensi¹ mediante catholico rege Arnolfo cap. III. scriptum est: *Nos igitur, quibus cura regni et sollicitudo ecclesiarum Christi commissa est, aliter regnum et imperium iure ecclesiastico regere et gubernare non possumus, nisi hos, qui ecclesiam Christi, non habentem, ut apostolus ait^a, maculam Eph. 5, 27. neque rugam, conturbant, zelo fidei persequamur, de quo rex David testatur: 'Nonne Ps. 138, 21. 22. qui oderunt te, Domine^b, oderam illos? et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici^c facti sunt mihi*. Perfecto odio odisse est et quod facti sunt diligere et quod faciunt increpare, mores pravorum premere, vitae prodesse. Et cum Matth. 18, 17. euangelium legeretur, audivimus: *'Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*. Et alibi: *'Qui percutit malos in eo quod mali sunt, minister Domini est*'. 10 Idcirco non potentiam ostendentes, sed iusticiam exhibentes precipimus et auctoritate nostra iniungimus omnibus regni nostri comitibus, postquam ab episcopis anathemate excommunicationis percelluntur et tamen ad penitendum non inclinantur, ut ab ipsis comprehendantur et ante nos perferantur, ut qui divina iudicia non verentur, humana Prov. 20, 8. sententia feriantur. Unde per quendam sapientem dictum est: *'Rex, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo*'. Si enim tam^d rebelles extiterint, ut comprehendentibus repugnare studuerint et in tali temeritate interfecti fuerint, iudicio episcoporum nulla interfectores imponatur penitentia, et precepto nostro weregeldi nulla ab eis extorqueatur compositio; constringanturque proximi et eorum cognati cum iuramento, ne in illis eos vindicent, sed pacem et concordiam ad eos servant. Hinc 20 Ieronimus dicit²: *Sermo regis gladius est ad decollandum, funis ad constringendum, trudit in carcerem, in exilium dampnat*. Hinc Augustinus: *Teme sermonem regis, punit inimicum, honorat^e amicum*. Item ipse: *Que est ista vanitas, uni parcere et omnes in discrimen inducere? Polluitur enim populus uno peccante*. Hinc iterum Ieronimus³ dicit: *Homicidas et sacrilegos punire non est effusio sanguinis, sed legum Dei ministerium est, et dum parcent peccatoribus sacerdotes, ecclesiae moliuntur interi-* 25 *tum*. Qui *videlicet quantae auctoritatis et sanctitatis extiterit, sanctus Gelasius ostendit⁴, qui omnia eius scripta in auctoritatem ecclesiae recipienda non solum censuit, sed etiam aliorum ad eius iudicium vel recipienda vel respuenda iudicavit. Unde etiam sanctissimus papa Leo, doctor egregius, in decretis suis cap. VI. Manicheos, quos in 30 urbe Roma eius investigatio répperit, qui corrigi noluerant, per publicas^f potestates dampnatos ásserit dicens⁵: *Aliquantum vero, qui ita se dimerserunt^g, ut nullum eis^h auxiliantis possitⁱ remedium subvenire, subditi legibus secundum christianorum principum constituta, ne sanctum gregem sua contagione polluerent, per publicos iudices perpetuo sunt exilio religati*. Unde idem cap. VI: *Aliter enim, inquit⁶, nobis commissos 35 régere non possumus, nisi hos qui sunt perditores et pérditi zelo fidei dominicae persequamur et a sanis mentibus, ne pestis haec latius divulgetur^k, severitate qua possumus abscidamus*. Illud quoque silendum non putavimus, quod nostra etate imperator Heinricus apud Goslarium quosdam eodem pravo dócmate irretitos^l consensu et consilio^m presulum, qui tunc temporis ecclesiis presidebant, dum corrigere non potuit, 40 suspendio interire precepit⁷. Cum igitur et iuxta publicas catholicorum imperatorum

a) non *repet.* c., ubi enim *suprascr.* b) Deus C. Trib. c) inimico *corr.* inimici c. d) iam c. e) honoratur *corr.* honorat c. f) publ. pot. *post add.* c. g) demerserant Leo. h) his Leo. i) posset Leo. k) *corr.* ex dimulgetur. l) *corr.* ex irretitos. m) *corr.* ex concilio.

1) A. 895; LL. I, p. 561. 2) Hunc locum et qui secuntur non inveni. 3) Comment. 45 in Ierem. IV, 22, Opera IV, col. 987 C. 4) Cf. Epist. 42, Thiel I, p. 460; ed. Hinschius p. 636. 5) Epist. 7, Opera ed. Ballerini I, p. 624; ed. Hinschius p. 596; Jaffé nr. 405. 6) Ed. Ballerini I, p. 625. 7) A. 1051—1052; cf. Herimanni Augiens. Chron. 1052; Lamberti Ann. 1053; Anselmi Gesta episc. Leod. II, c. 64 (SS. V, p. 130. 155. VII, p. 228).

leges et catholicas orthodoxorum patrum traditiones prevaricatores atque sacris regulis obstinaces, si aliter constringi nequeunt, liceat occidere, de terra perdere, vivere non sinere, liquido patet illos quoque, qui nunc ecclesiae dissipatores, Christi blasphematores, apostolicae [sedis^a], immo beati Petri principis apostolorum proscriptores non pro privata inimicitia, sed ecclesiastica defensione atque vindicta, dum aliter constringere nequeunt, interficiunt^b, nequaquam homicidas censendos nec homicidarum paenitentiae vel emendationi subitiendos, presertim cum iuxta apostolum ministri Dei sint, in hoc ipsum servientes, vindices in malum his qui male agunt nec aliter opprimi possunt. Rom. 13, 4.

Taceo Moysen, qui cum filiis Levi manus suas in hoc Domino consecravit, qui una^c die XXIII milia prevaricatorum occidit. Quid igitur? Numquid Moyses, qui precepit: *Non occides*, in hoc preceptum solvit, quod^d statim XXIII milia prevaricatorum interfecit? Insanisne Moyses? qui populo, ne occidat, precipis et tamen in hoc, quod XXIII milia de fratribus suis interfecit, manus suas Domino consecrasse asseris? Quomodo igitur conveniunt: *Non occides* et: *Interficiat unusquisque proximum et fratrem suum*? An forte idem Moyses non erat? Immo idem erat. An quod pro privata iniuria nemini licet nec in prevaricatoribus sive imperatoribus sive regibus vel eorum ministris licet? Immo licet. Nam si hoc quod dictum est: *Non occides*, sic arripiunt, ut nil occidendum contendant, presertim cum absolute dictum sit: *Non occides*, nec aliquid exceptum, eo usque contentio progreditur, ut nec rustico cuiquam porcum suum vel gallinam interficere concedatur. Sic quoque nec holera de hortulis suis licet decerpere, cum ipsa quodammodo constet vivere et ea decerpere quodammodo iuxta vitae suae qualitatem sit occidere^e. Hanc enim intellegentiam in hoc: *Non occides*, isti si sequi et tenere decernunt, nos omnimodis fugimus et abhorremus, ne cum illis in profanum docma Manetis corruamus. Pretereo Heliam, qui statim ut pro Domino exercituum zelatus quadringentos viros, prophetas Balaam, interfecit, sterilem terram, tribus annis, mensibus sex arentem, imbrium ubertate fecundavit. Cur referam duos quinquagenarios igne desuper veniente per eum consumptos? Quid dicam de Ieu, qui, pro eo quod prophetas et universos servos Baal interfecit atque contra domum Acab zelum Domini studiose exercuit, regnum sibi filiisque suis usque ad quartam generationem preparavit? Neque enim gladium Finees nunc extraham, qui, dum zelo Domini commotus Zambri filium Falti^e cum Madianitide coeuntem perfodit, ab omni populo iram Dei avertit sibi pactum sacerdotii sempiternum promeruit. Hec, inquam, omnia taceam, quae, tametsi certi gratia misterii in figura illis contingebant, ad nostram tamen correptionem conscripta, dicta apostoli declarant, in quos fines seculorum devenerant^f. Samuel, qui a principatu deiectus pro deiectionibus suis pie Dominum exoravit, inimicum Domini in frustra concidit. Quod quia Saul facere noluit, falsa miseratione semetipsum privavit regni dignitate. Nec otiose sane attendendum, quod Moyses, qui super omnes qui habitabant in terra mitissimus describitur, Samuel nazareus, qui ex utero matris vinum et siceram non bibit, cuius super caput novacula non ascendit, hi, inquam, ambo, qui singulari lenitate in tota veteris oraculi serie pro suis adversariis leguntur exorasse, Domini inimicos non timuerunt causa exigente occidere. Nec etiam illud absque consideratione transeundum, quod sive sub literae vetustate^g sive sub spiritus novitate semper contemptum sacerdotum secuta est vindicta secularium, sicut ex prescriptis exemplis preter alia innumera potest colligere quicumque hos apices dignabitur legendo evolvere. Ex prenotatis enim^h exemplis liquido colligitur, cum seculares et catholici principes hanc in ecclesiasticis districtioribus austeritatem exercent, nequa-

a) deest c. b) corr. ex interficere. c) Domini hic add., sed del. c. d) corr. ex quid.
e) Salu Vulg. f) in — deven. post suppl. c.; devenerunt Vulg. g) vestate corr. vetust. c.
h) suprascr. c.

50 1) Cf. Augustin., De civ. Dei I, 20, Opera VII, col. 20.

quam ex livore malitiae, sed ex caritatis radice procedere, ut videlicet quos nequeunt mites, vel severi corrigant, ut^a certe, si prorsus incorrigibiles perdurant, nocendi facultatem amittant. Unde Augustinus ad Macedonium¹: *Proinde, inquit, sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere, qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere, qui terrent. Nichil omnino^b nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi voluntate^c, 5 et nichil^d immaniter, nichil inhumaniter, quia^e plectendo et ignoscendo hoc solum bene agitur, ut vita hominum corrigatur.* Unde in libro de Genesi² ad literam XI: *Nocendi enim voluntas potest esse a suo quoque animo pravo^f, non est autem potestas nisi a Deo et hoc abdita atque iusticia, quoniam non est iniquitas apud Deum.* Idem in psalmo XXXII³: *Malitia hominum nocendi cupiditatem habere potest, propriam potestatem autem, si ille non dat, non habet.* 10

XL. Testimonium, Augustini, quod afflictio malorum elemosina vocetur.

Hunc namque modum sevitiae idem beatus Augustinus in Encheridion⁴ suo genus⁵ vocat elemosinae. *Et qui emendat verbere, in quem potestas datur, vel coercet aliqua 15 disciplina et tamen peccatum eius, quod⁶ ab illo lesus aut offensus est, dimittit ex corde vel orat, ut^h dimittatur, non solum in eo, quod dimittit atque orat, verum etiam in eo, quod corripit et aliqua emendatoria penaⁱ plectit, elemosinam dat, quia misericordiam prestat. Multa enim bona prestantur invitis, quando eorum consulitur utilitati, non voluntati, quia ipsi sibi inveniuntur esse^k inimici, amici vero eorum potius illi quos 20 inimicos putant; et reddunt errando mala pro bonis.* Hinc idem doctor catholicus in primo libro de sermone Domini, cum de percutienti^l dextram alteram maxillam^m prebendo tractaret, ait: *Neque hic vindicta prohibetur, que ad correctionem valet; etiam ipsa pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est, ab eo quem correctum vult esse plura proferreⁿ.* Et post pauca: *Hinc apertissi- 25 mumⁿ exemplum datur^o, quo satis apareat peccatum^p amore potius vindicari, quam inpunitum relinqui, ut illum, in quem vindicat, non pena miserum, sed correctione beatum velit.* Magni autem et sancti viri, qui iam optime scirent mortem istam, que animam dissolvit, a corpore non esse formidandam, secundum eorum tamen animum, qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo et viventibus utilis metus incute- 30 retur, et illis, qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset, si viverent, [lueretur^q]. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donaverat Deus. Inde est, quod Helias multos^r morte afficit et propria manu et igne divinitus inpetrato, cum et alii multi magni et divini viri eodem spiritu consulendis rebus humanis non témere fecerint. Hinc Ieronimus in tercio in Matheum libro, cum 35 de semel, bis et tercio correpto nec corrigi volente loqueretur: *Tunc, inquit^s, dicendum est multis, ut detestationi eum habeant, ut, qui non potuit pudore salvare, salvetur obprobriis.* Huic^s egregius doctor Gregorius in expositione Ezechielis concordat dicens^t: *Nullum quippe omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum. Hinc 40 enim psalmista ait: 'Zelus domus tuae comedit me'. Quantum vero frixura cordis, 40 que per spirituales zelum agitur, omnipotentem^t Deum placat, aperte ostenditur, cum Lev 2, 1. offerri per legem simila in sacrificium iubetur.* Et post pauca^s: *Conspergatur ergo*

a) vel c. b) deest Aug. c) caritate Aug. d) fiat add. Aug. e) et add. Aug. f) prava Aug. g) quo Aug. h) ei add. Aug. i) in marg. suppl. c. k) supraser. c. l) percutiente c. m) perferre Aug. n) aptissimum Aug. o) ducitur Aug. p) paratum c. q) deest c. 45 r) mo. mu. corr. mu. mo. c. s) Hinc c. t) dominum add. Aug.

1) Epist. CLIII, § 19, Opera II, col. 531 F. 2) Ibid. III, 1, col. 277 B. 3) Ibid. IV, col. 200 F. 4) Ibid. VI, col. 223 D. E. 5) Ibid. III, 2, col. 193. 6) Opera ed. Vallarsius, Veron. 1737, VII, col. 141. 7) Homil. in Ezech. I, 12, § 30. Opera I, col. 1304. 8) Ibid. col. 1305.

oleo mens, quae in sartagine frigitur^a, quia sancti zeli districtio necesse est ut ex misericordiae virtute et ardeat et clarescat. Unde idem alias dicit¹: Qui iubentis verba non audiunt, verberibus admoneantur^b, ut ad bona desideria pene attrahant, quos premia non invitent. A^c quo intellectu Origenes non discrepat, cum in explanatione Geneseos populari sermone primo circa eum locum ubi dicitur: *Et dixit Deus: ecce dedi* Gen. 1, 29. *vobis omne fenum seminale et cetera usque: volatibus celi versatur*, dicens inter reliqua²: *Huius germinis fructus, id est opus, rationabilibus et bestiis terrae communis cibus est. Nam quando irascimur ad correptionem delinquentis, fructibus terrae nos vescimur, et cibus noster iracundia corporalis efficitur, per quam reprimimus peccatum et* 10 *reparamus iusticiam. Recordare, quid egerit Finees sacerdos, qui ira divina emulationis inpletus arreptum gladium per palam peccantium pectus exigit, quod opus reputatum est ei ad iusticiam. Iste ergo cibus est*^d, cum eo rationabiliter utimur ad iusticiam. Hinc Augustinus in psalmo XXXIII³: *Deinde, fratres, pater bonus et iustus nonne persequitur filium luxuriosum? Persequitur vitia ipsius, non ipsum, non quod* 15 *genuit, sed quod ille addidit. Medicus namque, qui ad salutem adhibetur, nonne ferro armatur plerumque? Sed contra vulnus, non contra hominem. Secat, ut sanet. Tamen*^e *cum secat egrotum, dolet ille, clamat, resistit, et si forte febre mentem perdidit, etiam medicum cedit. Nec tamen ille desistit ad*^f *salutem egrotantis, quod novit facit, illum maledicentem, convitiantem non curat. Nonne excitantur cuncti letargici, ne somno* 20 *gravi premantur in mortem? et patiuntur hoc a filiis suis, quos karissimos genuerunt. Et non est carus filius, nisi fuerit patri dormienti molestus. Letargici excitantur, frenetici ligantur, et*^g *tamen utrique amantur. Nemo igitur dicat: 'Persecutionem patior'; non ventilet penam, sed probet causas*^h. *Si causam non probaverit, numeretur cum iniquis. Ideoque*ⁱ *vigilanter hoc optime commendavit: 'Domine, intende iudicio meo', non* Ps. 34, 23. 25 *penis meis. Ex his igitur aliisque, ut diximus, quam plurimis probabiliter colligitur, Heinricianae pestis fautores sive preda et incendio vastentur, sive morte puniantur vel alio quolibet modo obprimantur, hoc facientes nequaquam vel pro raptoribus haberi nec ut homicidas debere puniri, dum luce clarius constet illis ipsis multo utilius esse vesaniam eorum, dum aliter non potest, vel morte breviari, quam eterno incendio concremandam diutius prolongari. Quam detestabiles Deo et hominibus isti sint habendi,* 30 *Ieronimus ostendit dicens*⁴: *Quando autem dicitur: 'Sit tibi sicut ethnicus et publicanus', ostenditur maioris esse detestationis, qui sub nomine fidelium*^k *agat opera infidelium, quam qui aperte gentiles sunt. Notum est autem, qui gentiles aecclesiam devastantes eandem defendendo interficiunt aut quoquomodo premunt, nequaquam ali-* 35 *cuius macula culpae notandos, sed omni laude ac dignissima veneratione honorandos. Igitur cum isti*^l *maioris detestationis quam aperte gentiles sint, quisquis horum aliquem pro defendenda, quam impugnant, iusticia occiderit, minus reus, quam si paganum occideret, existit, quia magnitudo sceleris eorum homicidii excusat reatum. Quid autem magnum, quod istorum mors et interfectio tanta facilitate contempnitur, quibus nec* 40 *communis oratio, ut etiam convertantur, licenter impenditur, unicum videlicet peccantium solatium et singulare reorum asilum? Hoc quoque quod dicimus nequaquam a piis atque fidelibus credatur, si sacra auctoritate non solidatur.*

XII. Quod pro Heinricianis non sit orandum.

Ille namque, qui de pectore Domini sapientiae profunda sugēbat, dixit: *Est pecca-* 1. Iob. 5, 16.

45 a) fring. c. b) admoniantur c. c) A quo intell. — penis meis in schedula annexa, sed prima manu ser. c. d) cibus irae terrenus noster fit cibus Orig. e) et t. Aug. f) a salute Aug. g) sed Aug. h) causam, ne, si c. Aug. i) Ideo quam vig. quam opt. Aug. k) fidelis Hier. l) suprascr. c.

1) Nescio ubi. 2) Opera ed. Delarue, Paris. 1733, II, p. 59; cuius verba noster contraxit. 3) Sermo II, § 13, Opera IV, col. 244. 4) Comment. in Matth. III, c. 18, Opera 50 VII, col. 141.

tum ad mortem, pro quo dico non ut roget quis. Unde Augustinus de sermone Domini
 *f. 60^v. in monte¹: *Aperte enim ostendit esse quosdam fratres, pro quibus orare non nobis
 precipitur, cum Dominus etiam pro persecutoribus nostris² orare nos iubeat. Nec ista
 questio potest solvi, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, que inimicorum sint
 persecutionibus^b graviora. Et post pauca, quod vel quale sit illud peccatum, pro quo⁵
 precipitur non orandum, definit dicens: Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse,
 post^c agnitionem Dei, post^d gratiam domini nostri Iesu Christi quisquis^e obpugnat
 fraternitatem et adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiae facibus
 agitatur. Cum igitur quavis diligentia queratur, cur isti fraternitatem inpugnent, alia
 penitus nequit causa inveniri nisi odium pietatis et iusticiae et invidentia disciplinae et¹⁰
 correctionis ecclesiasticae secundum Iohannis et Augustini testimonium. Iam pro istis
 non est orandum, quod est, ut dixi, unicum et familiare lapsis refugium. Pro quibus
 autem fratrum peccatis orari expediat, idem sequenter manifestat dicens²: Peccatum
 ergo^f non ad mortem^g, si quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed offitia frater-
 nitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter et Dominus¹⁵
 Luc. 28, 34. in cruce ait: 'Pater, ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt'. Nondum enim gratiae
 Spiritus sancti participes effecti^h societatem sanctae fraternitatis inierant. Et beatus
 Act. 7, 60. Stephanus in Actibus apostolorum orat pro eis, a quibus lapidatur, quia nondum
 Christo crediderant neque adversus illam communem gratiam dimicabant. Et apostolus
 Paulus propterea, credo, non orat pro Alexandro, quia iam frater erat et ad mortem,²⁰
 id est invidentia fraternitatem oppugnando, peccaverat. Pro his autem, qui non ab-
 ruperant amorem, sed timore subcubueruntⁱ, orat, ut eis ignoscatur. Sic enim dicit:
 2. Tim. 4,
 14. 15. 'Alexander erarius multa mihi mala ostendit; reddet illi Dominus secundum opera
 eius; quem et tu evita. Valde enim restitit sermonibus nostris'. Deinde subiungit,
 ib. 16. pro quibus orat, ita dicens: 'In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me²⁵
 dereliquerunt. Non illis inputetur'. Ista differentia peccatorum Iudas tradentem a
 Petro negante^k distinguit, non quia petenti^l non sit ignoscendum, ne contra illam
 Luc. 7, 4.
 Marc. 11, 25. sententiam Domini veniamus, qua precipit semper ignoscendum esse fratri petenti, ut
 sibi frater ignoscat; sed quia illius peccati tanta labes est, ut deprecandi humilitatem
 *f. 61. subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia et agnoscere et enuntiare³⁰
 Matth. 27, 4. cogatur. Cum enim dixisset Iudas: 'Peccavi, quod tradiderim sanguinem iustum',
 facilius tamen desperatione cucurrit ad laqueum, quam humilitate veniam deprecatus
 est. Quapropter multum interest, quali penitentiae ignoscat Deus. Multi enim multo
 citius se fatentur peccasse atque ita sibi succensent, ut vehementer se peccare^m nol-
 lent, sed tamen animum ad humiliandum et obtinendum cor implorandumqueⁿ veniam³⁵
 non deponunt. Quam mentis affectionem propter peccati magnitudinem iam de dampna-
 tione illos habere credendum est. Et hoc est fortasse peccare in Spiritum sanctum,
 id est per malitiam et invidiam fraternam obpugnare karitatem post acceptam gratiam
 Matth. 12, 32. Spiritus sancti, quod peccatum Dominus neque hic neque in futuro seculo dimitti dicit.
 Et post pauca³: Nunc enim in Filium hominis dixerunt verbum nequam; et potest eis⁴⁰
 dimitti, si conversi fuerint et ei crediderint et Spiritum sanctum acceperint. Quo
 accepto si fraternitati invidere^o, gratiam, quam acceperant^p, obpugnare voluerint, non
 potest^q eis dimitti neque in hoc seculo neque in futuro. Manifestum est autem, nostros
 conspiratores ob hoc ad sanguinem usque repugnare, ne pro turpissimis suis factis et
 immanissimis sceleribus vel ecclesiasticae disciplinae vel secularis vindictae medicinam⁴⁵*

a) *suprascr. c.* b) in. persecutione gr. s. Aug. c) cum p. Aug. d) per Aug. e) quis-
 que Aug. f) autem Aug. g) est *add. Aug.* h) facti Aug. i) succubuerant Aug. k) negan-
 tem c. l) paenitenti Aug. m) peccasse Aug. n) implorandamque Aug. o) et *add. Aug.*
 p) acceperunt Aug. q) *deest Aug.*

1) C. XXII, §. 73, Opera III, 2, col. 197. 2) Ibid. §. 73—75, col. 197, 198. 3) Ibid. 50
 §. 75, col. 198.

cogantur subire. Constringuntur ergo hoc peccati genere, pro quo relaxando, ut diffinit Augustinus, nefas est orare, presertim cum sanctam fraternitatem^a, aecclesiam catholicam^b, non errore ignorantiae, sed tabo invidentiae et mala voluntate comprobentur impugnare et medela salubris disciplinae et correctionis aecclesiasticae non solum^c in presenti, sed omni futuro tempore conentur omnino destrüere. Hinc ergo colligitur, quam inremediabili strangulentur dampnatione, quam instantissima vastandi et oprimenti sint insectatione^d, qui non solum presentes perdere, sed necdum natos festinant predampnare. Hec igitur quia occasione oborta de nostrorum scismaticorum abhominatone iuxta orthodoxorum patrum auctoritatem^e in digressionem protulimus, nunc ad propositum redeamus et quae adhuc in literis, quibus obviare suscepimus, sequuntur^f, Domino donante, refellere temptemus.

XLII. De exemplis Salomonis falso introductis.

Inducuntur enim ibi multa scripturarum testimonia, quae videlicet omnia sobrie intellecta, pie considerata, illis inveniuntur contraria, nobis proficua, sicut in omnibus unde furata sunt *locorum docet circumstantia. Unde inprimis illud Salemonis exemplum, ubi illum fratrem suum Adoniam privata ultione pro regni invasione trucidasse ásserit¹, Ioab post illum declinantem interfecisse, Abiathar sacerdotem sacerdotio privasse, nequaquam sic accipiendum pervidebit, quicumque causam interfectionis eorum diligenter inquirat. Quamquam, etsi hoc hac pro iniuria fecisset, pro nobis ageret, illos penitus inpuget. Nam quod Adonias regnum obtinere quesivit ante obitum etiam David patris eorum, Salemon clementi consideratione dimisit, quem pre timore in tabernaculo Domini cornu altaris tenentem revocavit dicens: *Si fuerit vir bonus, non cadet ne unus quidem capillus eius in terra; sin autem malum inventum fuerit in eo, morietur*. Post mortem autem David Bethsabeę matrem Salemonis intromisit et Abisag Sunamitem^g, quae patrem eius senescentem confovebat, in cuius sinu gelidus senex calefiebat, uxorem a Salemone postulavit. Hac igitur presumptione Salemon commotus iuravit dicens: *Haec faciat mihi Deus et hec addat, quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc usque: Quia hodie occidetur Adonias*. Ecce claret, quia causa interfectionis Adoniae nequaquam regni extitit affectacio, sed illiciti matrimonii^h effrenata delectacio. David autem, cum appropinquaret dies eius, ut moreretur, inter cetera Salemonis filio suo precepit dicens: *Tu quoque nosti quae fecerit mihi Ioab filius Sariciae et cetera usque: Facies ergo iuxta sapientiam tuam et non deduces canitiem eius pacifice ad inferos*. Similiter quoque ut filiis Berzellaiⁱ, qui ei fugienti a facie Absalon occurrerant, gratiam redderet et Semei, qui maledixerat ei maledictione pessima, munem non permetteret, sed canos eius cum sanguine deduceret, commendavit. Unde Salemon Banaiae filio Ioiadae de occidendo Ioab precepit dicens: *Interfice eum et sępeli, et amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Ioab, a me et a domo patris mei usque: Revertatur^k sanguis illorum in caput Ioab et in caput seminis eius in sempiternum*. Abiathar vero sacerdotem cur a sacerdotio eiecerit, aperte scriptura ostendit dicens: *Eiecit^l ergo Salemon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini*. Et cur, hoc statim subdit. Unde: *ut inpleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli peccantis in Silo*. Ecce aperte constat neque Adoniam pro hoc occisum, quia regnum affectaverat, *sed quia Abisag Sunamitem, quae^m patri eius iam senio frigescentiⁿ ministrabat, viciare desiderabat. Neque enim Ioab occisus est, quia post Adoniam declina-

*f. 61'.

cf. 3. Reg. 1. 2, 1—35.

ib. 1, 52.

ib. 2, 23, 24.

ib. 2, 5—9.

ib. 2, 31—33.

ib. 2, 27.

*f. 62.

45 a) suprascr. c. b) fraternitatem sanctam iterum add., sed mox del. c. c) mediabili strangulenter dampnatione add., sed mox del. c. d) e corr. c. e) auctoritate c. f) sic c. g) Sunamitem Vulg. h) patrimonii c. i) gratiam iam h. l. add. c. k) revertetur Vulg. l) Fecit c. m) quia c. n) frigescens c.

1) Cf. supra p. 289, c. 4.

verat, sed quia sanguinem innocentem duorum principum, simulata pace illos interficiens, fundebat. Et causa eiectionis Abiathar sacerdotis alia non invenitur, nisi ut sermo Domini impleretur, quem locutus fuerat super domum Heli peccantis in Silo. Si enim Adoniam Salemon pro affectatione regni interficeret, causam interfectionis eius non exprimeret dicens: *Hec faciat mihi Deus et hec addat, quia contra animam suam* 5 *locutus est Adonias verbum hoc.* Item si Ioab respectu privatae iniuriae interficeret, inaniter scriptura subiungeret: *Interfice et sepeli, et amovebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Ioab, a me et a domo patris mei usque: Revertatur sanguis illorum in capud Ioab et in capud seminis eius usque in sempiternum.* Item si hac pro causa Abiathar a sacerdotio caderet, fallaciter scriptura causam subiungeret: *Ut impleretur* 10 *sermo Domini, quem locutus est super domum Heli peccantis in Silo.* Quid enim istis impudentius, quid potest esse nefandius, qui sacram scripturam divinitus inspiratam non erubescunt falsa interpretatione subvertere et proprias fovendo libidines non exhorrent depravare? Unde et illam incurrent, quam beatus Petrus apostolorum princeps depravatoribus scripturarum dampnationem^a intentat, ubi epistolas coapostoli eius Pauli 15 nobis commendat: *In quibus, inquit, epistolis sunt quedam difficilia intellectu, que indocti et instabiles depravant sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur, fratres mei, prescientes custodite, ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate.* Hinc Paulus ait: *Non ambulantes in astucia, adulterantes verbum Domini.* Verbum enim Dei manifeste isti adulterant, qui ex ipsis sacris scripturis, 20 veritate silita, aperta mendacia concinnant. De quibus dicit Esaias: *Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam incurvantem et depravantem in die una. Longevus et honorabilis ipse est caput^b, et propheta docens mendacium ipse est cauda.* Hinc Salemon: *Os quod mentitur occidit animam.* Hinc David: *Contaminaverunt testamentum eius; divisi sunt ab ira vultus eius.* De quo Ieronimus¹: *Contaminant heretici^c testa-* 25 *mentum Dei pravo sensu *interpretando scripturas, corrumpendo fidem aecclesiae, dividentes se ab unitate corporis Christi. Sed quia divisio ista paena est precedentis peccati — nisi enim contaminassent testamentum Dei, nequaquam se ab aecclesia separarent —, merito ab ira vultus Dei divisi esse dicuntur.* Porro autem, licet falsissimum sit quod de Salemonem enuntiat, tamen ad cumulum dampnationis suae, dum talionem 30 predicat, ad pravum dogma Hebionis heresiarchae² tempora christiana provocat et Iudaicam superstitionem ad euangelii conculcationem commendat. Cum enim per Salemonis exemplum, licet falsissime prolatum, pro privatis iniuriis cuique christiano talionem reddere publice predicat, nil interest, quin circumcisionem octava die precipiat et sabbata, neomenias, kalendarum ferias, ritus sacrificiorum, diversa baptismata et alias 35 quaslibet occidentis literae ceremonias servandas introducat. Qua de re quisquis horum sectator extiterit, velit nolit, apostolicum anathema incurrit, quo iudaizantes Galatas obligavit, licet etiam angelus de celo aliter quam accéperant euvangelizaverit. Qua- 40 propter fidenter astruo, quod^d, sicut Christus his qui circumciduntur nichil próderit, ita et his, qui talionem pro privatis inimiciis éxigunt, mors Christi inutilis erit, quippe cum vetera transierint et facta sint omnia nova. Ecce aperte constat, quam inmaniter^e isti insaniant, qui, dum vel sic spurcissimam suae luxuriae colluvionem defendant, Iudaicam superstitionem inducendo, crucem Christi evacuare et Hebionitarum se dampnationi sociare sacrilego dogmate non formidant.

a) dampnatione c. b) cauda corr. caput c. c) t. h. corr. h. t. c. d) si quis add., scil 45
mox del. c. e) inaniter corr. inm. c.

1) Cf. *Pseudo-Hieronymi Breviarium in psalt.*, Opera VII, App. col. 144; ubi non eadem verba. 2) Cf. *Eusebii Hist. eccl.* III, 27.

XLIII. Item de male introductis apostoli testimoniis.

Sequuntur¹ enim post hec nonnulla ex dictis apostoli testimonia, que sane omnia omnino illis contraria intelligit, quisquis circumstantias locorum, unde furata sunt, diligenter attendit. Sicut est illud: *Non reddentes malum pro malo vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes*. Quod isti nequaquam faciunt, qui eum, quem loci et officii sui ratio cogit pravorum flagitia corripere, corripiendo curare, tot mendatiis infamare, tot conantur convitiis plasphemare, et in hoc convincuntur pro bonis etiam mala reddere, qui eum, qui eos ex errore cupit extrahere, a perditione liberare, tanta vesania conantur dampnare. Illud ^{*f. 63.} etiam quod sequitur: *Pascite eum qui in vobis* ^{ib. 5, 2.} ^{1. Petr. 3, 9.} *est gregem Domini providentes, non coacti, sed spontanee secundum Deum neque turpis lucri gratia* et cetera nostri conspiratores si servare decernerent, non ad episcopatus, abbatias, preposituras et cetera^a prelacionis officia tot premiis, tot corporalibus servitiis, tot periuriis, tot demum sanguinum effusionibus et, quod turpe est etiam dicere, licet nonnullos eorum manifestum sit perpetrasse, lenociniis aspirarent. Illud etiam: *Omnes* ^{ib. 5.} *invicem humilitate*^b *insinuâte*, qualiter isti servabunt, qui contra prelatum suum inaudita pervicacia superbiunt? In eo namque quod dicitur: *Subditi estote regi quasi precellenti* ^{ib. 2, 13, 17.} et: *Deum timete, regem honorificate* et: *Subditi estote dominis non tantum bonis et modestis*^c multum sibi aplaudunt sibi que titulos victoriae ascribunt, non intellegentes neque que locuntur neque de quibus affirmant. Rex enim non nomen est naturae, sed officii, sicut episcopus, presbyter, diaconus². Et cum quilibet horum certis ex causis de commissio sibi officio deponitur, non est quod erat, nec honor officio debitus postea est inpendendus. Quisquis ergo amissae dignitatis postmodum sibi reverentiam inpendit, potius prevaricator quam legum servator existit; quamquam et si in ipso imperio quod sit contra Dominum inperant, nullatenus sit obediendum, sed omni libertate resistendum. Ergo nequaquam contra apostoli preceptum faciunt qui vestro Heinrico a regali dignitate deposito nunc resistunt. Huc accedit, quod apostolus, qui omnes potestatibus obedire precepit, mori potius quam Neroni morem gerere voluerit, videlicet nos suo docens exemplo, ut, cum Deo et seculari potestati simul obedire nequimus, Deo potius obediat quam hominibus. Porro quia Neronis mentionem vestro Heinrico per omnia congruere recordati sumus, de Neroniana immanitate proferamus, scriptor nobilissimus quod dixit Tertullianus. *Qui scit, inquit*³, *illum, potest intellegere non nisi grande aliquod bonum a Nerone esse dampnatum*. Supervacaneum est enim omnia ab adversariis inducta persequi testimonia et singulis singula opponere refutamenta, presertim cum partem illorum prorsus non adiuvant, sed penitus expugnant. Nam illud apostolicum: *Oportet episcopum* ^{ib. 1, 7.} *non iracundum esse* et: *Servum Dei non oportet litigare* et: *Noli contendere verbis* ^{2. Tim. 2, 24, 14.} et: *Verbum sanum et irreprehensibile* et: *Admone illos principis*^d *subiectos esse, neminem plasphemare* et: *Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam; deponite turpem sermonem* et: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat* ^{Tit. 2, 8.} ^{ib. 3, 1, 2.} ^{Hebr. 12, 14.} ^{Col. 3, 8.} ^{Eph. 4, 29.} ^{*f. 63.} ^{2. Cor. 10, 4.} *et: Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed spiritualia* et cetera huiusmodi, que inducunt⁴, semet ipsos ^{Ps. 7, 16} penitus expugnant et vincunt omnemque nostrae responsionis operam vacuum et inanem ostendunt, dum proprii erroris inventores et, licet nolentes, tamen destructores existant, congruitque illud psalmigrafi: *Lacum aperuit et effodit eum et incidit in foveam, quam fecit*. Nam ipsi, si prescripta testimonia fideliter considerarent, nequaquam contra suum pastorem tanta iracundia efferbuissent, nullatenus tot contentionum certamina concitarent, tot verba reprehensibilia et plasphemiae plena iactarent, pacem

a) ceteras corr. cetera c. b) humilitatem Vulg. c) sed etiam dyscolis add. Vulg. et Wrenr. d) sic c.; principibus Vulg.

1) Cf. supra p. 290, c. 4. 2) Cf. Hieronymi adv. Iovinianum I, 34, Opera II, col. 292. 3) Apolog. c. 5, Opera ed. Rigaltius, Paris. 1641, p. 6 C. 4) Cf. supra p. 290.

aeclesiae non scinderent, omnem controversiam non armis carnalibus superare, sed spiritali ratione studerent componere. Exemplum quoque, quod de Ebone Remensium antistite proferunt¹, qui in depositione Luduwici imperatoris post Lotharium filium eius declinavit, diligenter consideratum pro nobis nichilominus ait.

XLIII. De Ebonis depositione.

5

Non enim negamus Ebonem iuste depositum², qui contra imperatorem catholicum conspiravit eumque nullo^a iudiciario conventu discussum, nulla vocatione expectatum, non confessum, non convictum premiis corruptus deiecit et Lotharium filium eius regno sublimare contendit. Igitur ex predicti Ebonis depositione occasione oblata, de nostris conspiratoribus diligentius queramus. Ipsi enim Ebonem super imperatoris infidelitate¹⁰ iure depositum non negant. Qua de re iusti examinis lance pensandum, an gravior culpa fuerit depositio inordinata imperatoris an dampnatio temeraria apostolici pontificis. Sed certa^b ratione et [sine^c] omni dubitatione reatus in presulem apostolicum tanto gravior ostenditur, quanto apostolica potestas terreno imperio preponitur. Igitur qui Ebonem pro imperatoris deiectione iuste depositum non negant, nolint velint, con-¹⁵ sequens est ac necesse est, ut se pro apostolica dampnatione omni, quo utebantur, honore iure privatos concedant. Sed videamus causas, cur uterque inpetitus sit. Causa namque deiectionis Luduwici maxime extitit, quod multimodas fornicationes Iudith uxoris suae³ eo quo decuit fervore non prohibuit. Causa autem rebellionis contra nostrum apostolicum, quod multimodas fornicationes sacerdotum impugnare, regis tyrannidem²⁰

*f. 64. apostolica libertate non timuit corripere. Si igitur ille est dampnatus, *qui hac pro causa in depositione imperatoris consensit, inevitabili isti dampnati sunt necessitate, qui ob hoc apostolicum dampnare studebant, quod eorum scelera pro officii sui necessitate libere corripiebat. De huiusmodi autem preiudiciis beatus Marcellianus⁴ papa omnibus orthodoxis cap. II. testatur dicens: *Episcopi pontifici, a quo consecrati probantur, pre-*²⁵
iudicium inferre nullatenus possunt. Item beatus Anacletus papa a beato Petro apostolo presbyter ordinatus: *Sententia, inquit⁵, Cham, filii Noae, dampnantur qui suorum doctorum vel prepositorum culpam produnt ceu Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstravit. Doctor autem vel pastor, si a fide exorbitaverit, a fidelibus erit corrigendus, sed pro reprobis moribus magis est tolerandus.* Ibi certe³⁰ notandum, si illi cum reprobo Cham, filio Noe, dampnantur, qui culpas suorum pastorum produnt, qua isti dampnatione feriendi existunt, qui inculpabiles falsa criminatione infamare non metuunt et tantis preiudiciis dampnare presumunt. Nempe Theodericus Arrianus rex sanctissimum papam Simmachum, cum plurimis criminibus infamaretur, tam temere proscribere non presumpsit, sed in synodo Romana⁶ non ab alio quam³⁵ ab ipso congreganda discutiendum expectavit. Sed synodus Romae per ipsius auctoritatem congregata, licet ipse hoc permetteret, nullatenus contra decreta sanctorum patrum eum discutere presumpsit, sed totam eius causam divino iudicio, ut eiusdem synodi gesta testantur, commisit. Unde certe istorum pervicacia aperte redarguitur, qui hoc stolidi sibi arripiunt, quod Arriani cum suo rege facere non presumunt. Unde⁴⁰ istis per omnia congruit, quo catholicus Lantfrancus^d in rescripto contra Beringarium hereticum eius vesániam corripuit: *Et hoc, inquit⁷, impio ore garristi, quod garrisse nemo legitur, non hereticus, non scismaticus, non falsus aliquis christianus.* Quotquot^e

a) nullum corr. nullo c. b) certi c. c) deest c. d) Lantfranco c. e) Quodquod c.

1) Cf. supra p. 289. 2) A. 835. in synodo Theodonis-villae habita; cf. Dümmler, *Ostfr.* I, p. 108 sq.; Simson, *Ludwig d. Fr.* II, p. 133 sqq. 3) Cf. Reginonis Chron. a. 838, SS. I, p. 567. 4) Marcellini epist. 2, Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 221. 5) Epist. 3, Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 85. 6) A. 501; eius acta ap. Mansi VIII, col. 247; ed. Hinschius p. 662—664. 7) Opera ed. Giles II, p. 174.

enim a primordio christianae ecclesiae christiani nominis dignitate gloriati sunt, et si aliqui relicto veritatis tramite per devia erroris incedere maluerunt, sedem tamen beati Petri^a magnifice honoraverunt nullamque adversus eam huiusmodi blasphemiam vel dicere vel scribere presumpserunt. Quod indubitatum habet qui eorum scripta
 5 legit, quae diversis temporibus ac diversis de causis sedes *apostolica ab eis transmissa *f. 64. vel porrecta recepit. Sed esto: sit reus, sit noxius, sit omnibus, quae fingitis, criminibus involutus, sit etiam non apostolicus, sed qualiscunque aecclesiae episcopus, certe nequaquam eo ordine vel peregrinorum episcoporum iudicio iuxta sanctas regulas non esset
 10 discutiendus, nedum temere deponendus. Hinc Fabianus papa et martyr ad Hilarium scribit dicens¹: *Peregrina vero iudicia, salva in omnibus apostolica auctoritate, generali sanctione prohibemus, quia indignum est, ut ab exteris iudicetur, qui provinciales et a se electos debet habere iudices, nisi fuerit appellatum.* Esset namque prius com-
 15 monendus ac dein canonice vocandus, in synodo suo loco, suo tempore collecta canonice audiendus ac iudicandus. Hinc Alexander² papa, Anacletus³, Felix⁴ et Sixtus⁵, viri apostolici martyrio incliti, hi, inquam, singuli eadem auctoritate precipui eisdem pene
 20 verbis statuerunt. *Si qui, inquit⁶, adversus episcopos causam habuerint, prius ad eos recurrant studio karitatis, ut familiari colloquio commoniti ea sanent quae sananda sunt. Si autem aliqui hos, priusquam hec egerint, lacerare, accusare, infestare presumpserint, excommunicentur.* At vero, si ita esset conventus, peregrinis tamen, ut
 25 diximus, iudiciis^b non esset impetendus. Unde Cornelius⁷ papa Rufo episcopo, Stephanus⁸ omnibus episcopis, Innocentius⁹ Victrici Rotomagensi episcopo, Pelagius¹⁰ omnibus episcopis scribentes eisdem sententiis, eisdem pene verbis precipiunt, ut unusquisque accusatus comprovinciales et notos nec alienos iudices habeat, nec aliquem sententia non a suo iudice prolata constringat. Iudae namque proditoris exemplum propo-
 30 nunt sibi imperitum vulgus hoc quasi validissimo argumento devinciunt. Aiunt namque: 'Iudam imitati sunt, dominum suum prodiderunt, Iude exemplo peribunt'. Prophetia namque in istis impleta est, quae ait: *Conversi sunt in arcum pravum.* Ps. 77, 57. Arcus vero perversus est, qui eum ferit, a quo intenditur. Ita quoque isti illis sententiis se destruunt, quibus se partes suas agere confidunt. Proditionem enim Iude, quam
 35 nobis conantur ascribere, aperte ipsi probantur incurrere. Nam Iudas magistrum spirituales spernens, avaritia instigante vendidit et turpem questum vilis precii spiritualibus documentis anteposuit et per seculare commodum spirituale *comparavit detrimen- *f. 65 tum. Aperte igitur nostri conspiratores probantur Iudae perpetrasse flagitium, qui per secularium favorem spirituales prodebant ducem et preceptorem et nec solum prodi-
 40 derunt, sed innumeris factionibus et multis invasionibus vita privare conati sunt, insuper etiam hominem scelestissimum, multis conciliis condemnatum apostolicae sedi ingérere, apostolico adhuc superstite, contendunt. Unde ipsi quam ab omni aecclesiasticae dignitatis honore alieni sint, generali synodo presidens papa Symmachus ostendit. *Si quis,* inquit¹¹, *superstite papa pro Romano pontificatu cuiquam quolibet modo favorem pre-*
 45 *stare convincitur, loci sui honore privetur.* Item in eisdem¹¹: *Constituit sancta synodus, ut, si quis presbyter aut diaconus aut clericus, papa incolomi et eo inconsulto, aut subscriptionem pro Romano pontificatu commodare vel pitatia^c promittere aut*

a) apostoli add. Lanfr. b) u erasum c. c) aut pittacio Symm.

- 1) Epist. 3, Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 167. 2) Epist. 1, ibid. p. 98. 3) Epist. 2, ibid. p. 77. 4) Felicis I. epist. 1, ibid. p. 201. 5) Sixti II. epist. 2, ibid. p. 192. 6) Verba sunt Anacleti. 7) Epist. 2, l. c. p. 174. 8) Stephani I. epist. 2, ib. p. 185. 9) Epist. 2, ap. Schoenemann p. 505; ed. Hinschius p. 529. 10) Epist. 1, ap. Pseudo-Isid. p. 724. 11) Epist. 1, Thiel p. 646; ed. Hinschius p. 657. 658.

sacramentum prestaverit^a aut^b certe suffragium polliceri vel^c certe privatis de hac causa conventiculis factis deliberare aut decernere presumpserit^d, loci sui dignitate vel communione privetur. Secundum predictae igitur synodi auctoritatem iure dampnati isti^e sunt, qui, [ut^f] spurcissimis suis factis inpuniatem mutantur, hominem scelestissimum, papa incolomi et inconsulto, non solum subrogare contendunt, sed ad effundendum eius sanguinem omni absque formidine vesana temeritate prorumpunt. Quapropter, si Ebonem iuste depositum non negant, quia deserta fidelitate Ludewici post filium eius Lotharium declinavit^g, necesse est, ut se inevitabili necessitate dampnatos atque dampnandos concedant, qui abiurata obedientia apostolica Gregorii tyrannidi se mancipaverunt Wigperti. Ecce Goliath proprio gladio iugulatus, ecce Holofernes per infirmas manus 10 Iudit proprio pungione^h truncatus cruore involvitur, quia isti per rudem et indoctum et utinam inter ultima ecclesie membra numerandum propriis sententiis superantur. Hec de Ebonis episcopi depositione, occasione acceptaⁱ, dicenda duximus, ut apostolicos proscriptores ex omni parte errasse monstremus. Sed ad inceptum, unde digressi sumus, redeamus. 15

XLV. De modo et qualitate Gregorianae obedientiae et diversitate locutionum.

*f. 65'. Proferunt¹ namque beati Gregorii exemplum, si tamen est verum, quo *videlicet astruere conantur, non modo quoslibet episcopos, sed ipsum summum pontificem regibus obedientiae debito ac necessitate esse obstrictum et ex huius debiti necessitate 20 ad ea constringi agenda, quae ipse non ambigeret Deo contraria et ideo ex mentis iudicio reprobanda. Quid igitur huic assertioni^k nefandius, quid potest esse scelestius, contra voluntatem videlicet dominicam cuiquam hominum obedientiam ex debiti necessitate inpendendam? Hinc ipse princeps apostolorum nos instruit dicens: *Obedire oportet* Act. 5, 29. *Deo magis quam hominibus*. Et supra: *Si iustum est in conspectu Dei vos potius* 25 *audire quam Deum, iudicate*. Proponunt enim: *Ego*, inquit Gregorius², *iussioni subditus eandem legem per diversas terrarum partes feci transmitti; usque^l utrobique ergo quod^m debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam prebui et pro Deo quod sensi minime tacui*. Multi sunt enim locutionum modi, multa et genera, quibus pro diversitate causarum et personarum non solum sanctorum sermones, sed et communes et vul- 30 gares dispensantur locutiones. Sancti enim, quia homines esse se meminerant, modo humano suas locutiones formabant. Solent enim homines ita loqui vel cognatis vel amicis vel certe extraneis: 'Implevi quod imperasti' et: 'Quodcunque iusseris ut servus tuus inplebo' et: 'Nullus tuus proprius libentius obedit voluntati tuae'. Et cum affectionis suae intentionem vehementer volunt exprimere, solent ita dicere: 'Omnia que 35 volueris tam devote inplebo, ut tibi debitor existo', cum sepiissime huiusmodi debitum non ex aliqua subiectionis necessitate, sed ex spontaneae voluntatis constetⁿ exhibitione. Nam omne debitum non ex necessitate, sed ex gratuita sepius voluntate constare ipse 1s, 5, 4. Dominus insinuat, qui populo Israhelitico exprobrat dicens: *Quid ultra debui facere tibi^o et non feci?* cum premissi beneficii debitum non aliqua compulsus necessitate, 40 sed ex gratuita presterit voluntate. Et Paulus de ministerio quod fit in sanctos Rom. 15, 27. loquens: *Placuit*, inquit, *eis, et debitores sunt eorum*, cum hoc debitum non ex neces- 2. Cor. 9, 7. sitate aliqua exhibendum aliis ipse ostenderet dicens de eodem ministerio: *Non ex*

a) praebere tentaverit *Symm.* b) aliquod *add. S.* c) vel de hac c. pr. conv. f. *S.* d) *deest S.* e) *suprascr. c.* f) *deest c.* g) *declinā c.* h) *sic c.* i) *accepta c.* k) *assertione corr. asser-* 45 *tioni c.* l) *deest Greg.* m) *quae Greg.* n) *constent c.* o) *vineae meae Vulg.*

1) *Cf. supra p. 291, c. 4.* 2) *Epist. III, 61 fin., ed. Ewald I, p. 222; Jaffé nr. 1265.*

tristitia aut ex necessitate. Secundum hunc igitur locutionis modum beatus Gregorius obedientiam se dicit *debere et non ex alicuius debiti necessitate. Quod patenter non ex *f. 66. nostra coniectura, sed ex eiusdem principis et ex ipsius factis et dictis pontificis absque omni dubitatione advertit^a, quicumque illa^b invicem conferre diligenti consideratione
 5 studuerit^c. Defuncto namque Natali Salonitano^d episcopo, Maximus presumptor, maximis criminibus involutus, eandem ecclesiam invasit et pervase ecclesie facultates dispergendo augustum scelerum suorum defensorem effecit, adeo ut Gregorium postularet, quatinus eius promotionem indiscussam relinqueret et Romam venientem pro symoniaca heresi aliisque criminibus satisfactorum cum honore susciperet. At vero papa faciem nullius^e contra veritatem custodiens, statim illum a mis-
 10 sarum solemnibus et post a communione corporis et sanguinis Domini separavit, et iussionem principis in hac causa quanti penderet, Constantiae^f scribens augustae ostendit, dicens inter alia¹: *Prius tamen quam haec cognoscerentur^g, serenissimus dominus discurrenti iussione precepit, ut eum venientem cum honore suscipiam.* Et post pauca contra hanc iussionem prolata dixit: *Hec^h tamen breviter suggero, quia aliquantumⁱ exspecto; et*
 15 *si ad me^k venire distulerit^l, exercere distractionem canonicam nullo modo cessabo.* Si igitur obedientiam ex debiti necessitate in his etiam rebus, sicut isti bachantur, debuit, que^m mentis iudicio ipse reprobavit, cur, rogo, in Maximi receptione non exhibuit? Similiter quoque idem princeps ab eodem papa quesivit, ut Iohanni Constantinopolitano episcopo, qui universalis tumebat vocabulo, deberet esse pacificus. Cuius sane petiti-
 20 nem tanta austeritate fregit², tanta libertate negavit, ut idem princeps ad publicam tyrannidem in illum exercendam exardesceret. Dicant ergo, si ex debiti necessitate debuit, cur in his duobus debitumⁿ solvere supersedit. Certe si tanta debiti necessitate constrictus unum solum [concessit^o], alterum negavit, factus est omnium reus. Huc quoque accedit, quod idem in suis decretis decernit: *Decernimus, inquit³, reges a suis*
 25 *dignitatibus cadere et participatione corporis et sanguinis *Domini carere, si presu- *f. 66'. mant apostolice sedis iussa contempnere.* Videat ergo qui potest, iungat qui prevalet, quomodo dominus Gregorius illi obedientiam ex debiti necessitate debuit, qui ab omni dignitate, quam tenuit, statim caderet, si eius iussa in aliquo contempnere presumeret. Nam idem papa Adrianus in decretis suis cap. XVIII.⁴ affirmat. Restat ergo, ut iuxta
 30 predictum locutionis modum Gregorius intelligatur dixisse: 'Obedientiam imperatori debui', et non, ut isti dogmatizant, ex debiti necessitate. Quid igitur mirum, si sancti viri aliquem humane locutionis modum, quem indocti et instabiles non intelligunt^p,
 35 assumunt, cum ipse hoc fecerit, qui omnem hominem venientem in hunc mundum illuminabit, et aliquid humanitus dixerit, quod intima dispensatione longe aliter intelligendum erit? ut est illud: *Penitet me fecisse hominem.* Et: *Penitet me, quod constituerim*
Saul regem; et: Penitentiam ago^q super malo, quod dixi^r, ut facerem eis^s. Neque enim penitentia cadit in Deum. *Sine penitentia, inquit apostolus, sunt donum^t Dei et*
 40 *vocatio.* Ut enim Gregorium hoc locutionis genere obedientiam imperatori prebuisse certius approbemus, ipsum, qui est rex regum et dominus dominantium, hominibus
 40 etiam sic obedisse demonstramus. In Iosue enim, cum solem contra sui cursus ordi-

Ioh. diac.
IV, 9. 10.cf. 2. Petr.
3, 16.
cf. Ioh. 1, 9.Gen. 6, 7.
1. Reg. 15, 11.
Ier. 18, 8.
Rom. 11, 29.

- a) advenit corr. advertit c. b) illam c. c) voluerit corr. studuerit c. d) Salitano c.
 e) illius c. f) Constantinae Greg. g) cognoscantur Gr. h) Hoc Gr. i) aliquantulum Gr.
 k) diu add. Gr. l) in eo add. Gr. m) sic c.; quas legendum videtur. n) debitis c. o) deest c.
 p) intellegunt corr. intellig. c. q) agam Vulg. r) cogitavi Vulg. s) ei Vulg. t) dona Vulg.

- 45 1) *Epist.* V, 21; *Jaffé* nr. 1352. 2) Cf. *Epist.* V, 20; *Ioh. diac.* III, 51—53. IV, 16.
 3) *Non inventum; cf. Epist.* XIII, 8, quam laudat *Gregorius VII* (*Jaffé, Bibl.* II, p. 455).
 4) *In Adriani I. decretis nihil inveni, quod huic loco congrueret, nisi forte capitula Angilramni c. 20*
 (*ed. Hinschius p. 769*): Item generali decreto constituimus, ut execrandum anathema et velut
 50 ceps canonum censuram in quocumque crediderit vel permiserit violandam.

nem retrograda statione, donec ex inimicis suis se ulcisceretur, figeret, scriptum est ita: *Obediente Domino voci hominis et pugnante pro Israel.* Et Lucas: *Descendit, inquit, cum eis et venit Nazareth et erat subditus illis.* Hanc autem obedientiam et subiectionem quisquis ex aliqua debiti necessitate et non potius ex spontanea voluntate exhibitam contenderit, omni furioso et sensu capto vesanius insanit. Hoc etiam modo ⁵ loquitur Dominus in Deuteronomio: *Cerno, quod populus iste dure cervicis sit; dimitte me, ut conteram eum et deleam nomen eius sub celo.* Et in Exodo: *Cerno, quod populus iste dure cervicis sit; dimitte me, ut irascatur^a furor meus contra eos et deleam eos de terra.* Cernisne igitur, quod Dominus ad ¹⁰ *facienda quae libuit Moysi licentiam quesivit, quasi facere non posset, quod ipse fieri non permetteret, cum scriptum sit: *Omnia quaecunque voluit Dominus fecit in caelo et in terra?* Quisquis igitur ea, quae supra de imperatoria obedientia alias exhibita, alias libera voce a Gregorio refutata, protulimus, fidei consideratione contulerit, hoc locutionis modo usum illum fuisse luce clarius advertit. Hoc, inquam, indocti et instabiles non intelligunt. *Animalis enim homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei.* Nihil enim, inquit Tullius¹, *altum, nihil magnificum ac divinum suscipere possunt, qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem atque contemptam^b.* Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt. *Prudentia autem carnis mors est; legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest.* Cum igitur haec ita esse certa comprehendantur ratione, certe tamen, si Gregorius aliqua temporis vel causarum dispensatoria ratione funestam legem ²⁰ ad omnium noticiam non distulit insinuare fecitque transmittere, certe, inquam, hoc facto sedem beati Petri divinitus concesso nequaquam privavit privilegio. At si sanctissimus ille, corpore quod corrumpitur animam aggravante, aliquid ut homo, quod cum gratia ipsius dicam, excessit, nullatenus in hoc aliquem suorum successorum ad sui imitationem constringit, quia nec Petrus princeps utique apostolorum in hoc se imitan- ²⁵ dum docuit, quod gentes^c iudaizare coegit, nec Cyprianus, quia Donatistas rebaptizandos censuit², rebaptizandi nobis necessitatem imposuit. Neque sanctorum excessus ad imitandum sunt conscripti, sed potius, ut caveantur, denotati sunt. Hic vero quae sequuntur adeo sunt frivola, adeo levia, adeo ioculari vanitate complosa, ut magis estimes scurram ludendo saltitare quam catholicum tractare. Exemplum vero Gregorii, Origenis, Augustini, ³⁰ Ieronimi de iniuste anathematizatis introducta³ nos non negamus, immo omni reverentia suscipimus, praesertim cum pro nobis illa agere, illos vero penitus videantur destruere. Nam quicumque per ea quae supra prolata sunt ad hunc locum legendo pervenerit, velit nolit, iure istos cum suo principe dampnatos negare non poterit^d.

*f. 67'. *XLVI. Quod omnis sive iuste sive^e iniuste excommunicatus usque ³⁵ ad publicam^f audientiam equaliter sit vitandus.

Attamen, quia se occasio obtulerat, aliqua, quae supra siluimus, inserere non pigeat, ut omnem sive iuste sive iniuste excommunicatum ostendamus vitandum. Hinc Fabianus papa et martyr: *Cum excommunicatis, inquit⁴, non est communicandum. Et si quis cum excommunicato avertendo regulas scienter saltem in domo simul locutus⁵ fuerit vel oraverit, ille communione^g privetur.* Item Calistus⁵: *Excommunicatos a*

a) irascatur c. b) contemptam c. c) in textu gs, in marg. corr. gentes c. d) sequitur inscriptio sequentis capitis (Quod — vitandus) huic capiti nigro atramento perperam adiecta, quae ad sequens caput iterum in marg. suppleta est. e) vel priore loco nigro atram. scr. f) sic priore loco nigro atram. scr.; apostolicam h. l. c.; cf. p. 391, l. 30. g) corr. ex commune. 45

1) De amicitia IX, 32. ed. Orelli. 2) Cum Donatistis Cyprianus non controversias habuit. 3) Cf. supra p. 292, c. 5. 4) Epist. I, c. 6, ed. Hinschius p. 138. 5) Epist. ad Galliae episc., c. 10, ed. Hinschius p. 138.

sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis iustam examinationem nec cum eis in oratione aut cibo aut potu aut osculo communicet nec ave eis dicat, quia, quicumque in his vel in aliis prohibitis scienter excommunicatis communicat, iuxta apostolorum institutionem simili excommunicationi subiaceat. Similiter quoque Gelasius¹ precipit, ut, quicumque saltem in domo cum excommunicato oraverit, se communione^a privatum cognoscat et delictum secundum canones peniteat. Et notandum, quod non dicit communione privandum, sed privatum, qui saltem in domo cum excommunicato oraverit. Hoc etiam canones apostolorum cap. XI. XII. XIII.² terribili interminatione precipiunt, hoc Antiocheni VII³, Sardicensis XVI⁴, Carthaginenses XXIX⁵, etsi non eisdem verbis, eisdem tamen sententiis attestantur. Et certe, si cetera contempnitis, de Niceo quid iudicatis? Quod, velitis nolitis, euangelio comparatum negare non potestis. Hoc, inquam, venerabile concilium cap. V.⁶ decrevit dicens: *De his communione^b qui privantur seu ex clero seu ex laico ordine ab episcopis per unamquamque provinciam, sententia regularis obtineat, ut hi qui ab^c aliis abiciuntur ab aliis non recipiantur.* Haec idcirco replicavimus, ut nostri conspiratores cognoscant, quam sacris regulis ex omni parte contrarii existant, dum eis non timent communicare, quos apostolicam sedem constat dampnasse. 'At', inquiunt, 'iniuste est dampnatus et ideo nullatenus a quoquam vitandus'. Huic quoque eorum pervicaciae reclamant concilium Sardicense, precipiens cap. XVII⁷, ut clericum sive iuste sive iniuste ab episcopo suo excommunicatum finitimi episcopi audiant et tamen, priusquam haec omnia diligenter^d et fideliter^e examinentur, eum qui fuerat a communione separatus, ante cognitionem nullus debet presumere, ut communione^d societ. Et Gregorius in euvangeliorum tractatibus⁸: *Utrum iuste an iniuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est, ne is qui subest, et cum iniuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suae sententiam ex alia culpa mereatur.* Item: *Is qui sub manu pastoris est ligari timeat vel iniuste, nec pastoris sui iudicium temere reprehendat, ne, etsi iniuste ligatus est, ex ipsa tumidae reprehensionis superbia culpa, que non erat, fiat.* Hinc Urbanus papa et martyr in epistola de communi vita: *Valde, inquit⁹, timenda est sententia episcopi, licet iniuste liget.* Hoc idem innuitur in Niceno concilio cap. V.¹⁰ Constat ergo, immo necesse est, sive iuste sive iniuste quis obligetur, equali debito ad publicam audientiam usque vitetur. Cognoscant ergo nostri scismatici, quam immaniter desipiant quamque insanabili lepra sordescant, qui^e in omnibus tergiversationibus suis sacrae regulae adeo reclamant. Adhuc etiam proponunt et apostolicam absolutionem super iuramentis suo Heinrico exhibitis evacuare^f contendunt.

XLVII. De absolutione iuramentorum Heinrico factorum.

In hoc namque natura humana ceteris prestat animantibus, quod capax rationis ad agenda queque non fortuitis casibus prouit, causas rerum iudicio rationis inquirat nec tantum, quid agatur, sed cur aliquid agatur, intendit. Cum enim nullus se imperatorem vel regem creare possit, ad hoc unum aliquem super se populus exaltat, ut iusti ratione imperii se gubernet et regat, cuique sua distribuat, pios foveat, impios perimat, omnibus videlicet iusticiam impendat. At vero si quando pactum, quo eligitur, infringit,

a) excommunicatione c. b) q. c. Dion. c) ab a. h. l. male inserta, des. Dion. d) communioni Dion. e) quibus c. f) corr. ex evanare c.

1) Hunc locum non inveni. 2) C. 11, Hinschius p. 28. 3) Conc. Antioch. a. 341, c. 6, Mansi II, col. 1322. 4) A. 347, Mansi III, col. 28. 5) Nescio an c. 73. concilii a. 398. celebrati (Mansi III, col. 957) huc referendum. 6) Ex interpretatione Dionysii Exigui, Mansi II, col. 679. 7) Ex interpretatione Dionysii, Mansi III, col. 28. 29. 8) Homil. in euang. II, 26, Opera I, col. 1556 C. 9) Ed. Hinschius p. 145, c. 8. 10) V. supra l. 12.

ad ea disturbanda et confundenda, que corrigere constitutus est, eruperit, iuste rationis consideratione populum subiectionis debito absolvit, quippe cum fidem prior ipse deseruerit, que alterutrum altero^a fidelitate colligavit. Huc accedit, quod populus nequaquam iuramento ad hoc se cuiquam obligat, ut ad quoscumque furentis animi inpetus obediat, aut, quo illum furor et insania precipitat, illum necessitudo subiectionis sequi compellat. *Aut enim quisque iuste et qua fieri debet ratione regibus et principibus iurat, aut iniuste et qua fieri non debet ratione. Sequamur utraque et, qua servanda sunt ratione, videamus.

XLVIII. De absolutione eorum que iuste et legaliter fiunt.

Ut enim ab adversariis inducto utamur exemplo, si, ut Augustinus diffinit¹, per Deum est iurare Deo ius reddere, ille, qui iuste et qua fieri debet ratione regibus vel principibus iurat, hoc sacramento confirmat, ut ad regni gubernacula tuenda, iusticiam servandam, pacem stabiliendam individuus et inremotus comes et adiutor existat. Hoc namque sacramentum iurantem tam diu debiti necessitate obstringit, quam diu is cui iuratum est ad iurata facienda iurantem poposcit. At vero, si ille non regnum gubernare, sed regni occasione^b tyrannidem exercere, iusticiam destruere, pacem confundere, fidem deserere exarserit, adiuratus iuramenti necessitate absolutus existit, liberumque est populo illum deponere, alterum elevare, quem constat alterutro obligationis rationem prius deseruisse. Sic, inquam, sic principes nostri, quamvis vestro Heinrico minus caute, parum considerate iurassent, adhuc utpote parvulo ac necdum fidei sacramentis initiato^c, tamen sacramenti consideratione omni reverentia studebant obedire, donec illos, apostolicam abiurando obedientiam, idolatriam cogeabat exercere et a cristiana religione apostatare. Quasi, inquit Samuel^d, *peccatum ariolandi est repugnare et quasi scelus idolatrie nolle acquiescere*^a. Super quo igitur scelere postquam hunc Romana sinodus^e iusta, ut supra probatum est, ratione deposuit, regia dignitate privavit, nulla regie potestatis reverentia a christiano populo fuit exhibenda. Pertinuit igitur ad apostolici^f officium populum de his securum reddere, quem de exhibitis sacramentis vidit sollicitum estuare. Constat ergo illum iuste sacramenta solvisse, que omnibus fidelibus et rationali intellectu^g nitentibus certum et manifestum est nulla existere. Implevit igitur officium suum, fecit quod erat apostolicum, dum ea que intus soluta cognovit foris discindere^h non distulit. Non enim dixerim temere, quod populum christianum coegisset apostatare. *Transgressores*, inquit beatus Anacletusⁱ, *sue legis sponte eiusque violatores apostate nominantur*. Est autem lex plebis christiane apostolice obedientiam sedi reverenter impendere. Populum ergo apostatare^j fecit, qui legem propriam violare et abiurare coegit. Iure igitur apostolicus sacramenta rescidit, que populus si servaret, fidem desereret et christiana religione apostataret. Igitur non tam ille illa resolvit, quam intus resoluta populo Dei non observanda consignavit. Unde^k Ieronimus in Matheum: *Sacerdotes*, inquit^l, *habeant noticiam leprosi et non leprosi et possint discernere, qui mundus vel immundus sit. Quomodo ergo ibi^m leprosum sacerdosⁿ immundum facit, sic vel^o hic alligat vel solvit episcopus vel presbiter non eos qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit, qui ligandus sit et qui solvendus*. Nos, inquit beatus Gregorius^o, *illos debemus*

a) ita c. b) occasione c. c) inici c. d) p. S. c. e) e corr. c. f) apilici c. g) scindere corr. disc. c. h) apostare corr. apostatare c. i) in marg. suppl. c. k) suprascr. c.; mundum vel add. Hier. l) suprascr. c.; et Hier. m) et Hier. n) ling. corr. lig. c. o) quive Hier.

1) Sermo 180, Opera V, col. 862 C. [Qui locus tantum in cod. 2. Wenrici c. 6, supra p. 296, n. * allatus est. Unde patet Manegoldum huius similem codicem legisse. H.-E.] 2) Epist. 1, Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 68. 3) III, 16, Opera VII, col. 125 A. 4) Id est Lev. 14, qui locus ab Hieronymo in praecedentibus citatur. 5) Homil. in euang. II, 26, Opera I, col. 1556.

per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam vivificare. Tam diu ergo sibi iuramenta servanda fuerunt, quam diu observata a Christo populum non separaverunt. Ubi vero populum, quem debuit regere, in errorem cepit precipitare, quia rex desiit esse, nefas fuit sibi data iuramenta observare. Hinc sanctissimus vir Pollicarpus Smirneorum episcopus ait¹: *Docemur enim principibus et potestatibus his qui a Deo sunt honorem deferre, ei^a scilicet qui religioni non sit contrarius.* Hinc sanctus Augustinus in sermone sancti Laurentii²: *Qui autem resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Sed quid, si illud iubeat quod non debes facere? Hic sane contempne potestatem timendo potestatem. Ipsos humanarum* ^{Rom. 13, 2.}
¹⁰ *rerum gradus adverte. Si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? Tamen, si contra proconsulem iubeat^b, non utique contempnis^c potestatem, sed eligis maiori servire. Nec hinc debet minor irasci, si maior prelata est. Rursum, si aliquid ipse proconsul iubeat, et aliud iubeat inperator, numquid dubitatur illo^d contempto illi esse serviendum? Maior^e potestas dat veniam. Tu carcerem minaris, ille gehennam.* At
¹⁵ vero quod dominus apostolicus iuramenta, que contra utilitatem ecclesie servari cognovit, absolvit, ne cuiquam videatur novum vel suum contra officium, huius rei ponamus exempla. Anno³ dominice incarnationis DCCCLXXI. Luduicus inperator ab Adilgiso duce Beneventorum coactus super sacras sanctorum reliquias iuravit, ne unquam diebus vite sue fines Beneventi intraret neque ex eadem iniuria vindictam aliquando exigeret.
²⁰ Inperator vero Romam reversus, conventu celebrato, coram summo pontifice multa de Adelgisi conquestus est^f factione. Bellum adversus Adelgisum decernitur, hostis rei publice iudicatur. Iohannes autem papa, qui sanctissimo Nicolao in pontificatu tercius successit, inperatorem a iuramento suo^g auctoritate Dei et sancti Petri absolvit, affirmans nichil sibi obesse, quod ob mortis periculum evadendum coactus fecerat, nec
²⁵ sacramentum esse dicendum, quod contra salutem rei publice fuerat^f prolatum. Cur igitur in nostro apostolico reprehenditur, quod ab antecessoribus eius nichilominus factum laudi assignatur? An beati Petri sedes privilegium a Domino firmatum, quod cunctis retro seculis obtinuit, nostris temporibus odio unius hominis amisit? Sed quis hoc nisi fatuus dixerit? dicente Leone: *Etsi nonnumquam^h, inquit⁴, diversa sunt merita*
³⁰ *presulum, tamen iura permanent sedium, quibus possuntⁱ emuli aliquam perturbationem fortasse inferre, non tamen possunt minuere dignitatem.* Et certe, si ille iuravit, ut Beneventum ultra non rediret nec ultionem de illata iniuria quereretur^k, christianam religionem non minueret nec catholice fidei contrarium existeret vel ecclesie disciplinam dissolveret. At vero, si isti in hoc fidem Heinricho servarent, ut sedem apostolicam
³⁵ proscriberent, obedientiam abiurando scelus idolatrie committerent, scismatica conspiratione corpus Christi lacerare non timerent, non tam inpresentiarum quam omni futuro tempore rem detestabilem et perniciosissimum exemplum ostentassent. Quod igitur Iohanni in re minori licuisse, velint nolint, fateri coguntur, eiusdem ordinis, potestatis et officii Gregorio¹ in causa graviore, si id ratio expostulat, consequens et necessarium est
⁴⁰ concedant. Similes enim causae dissimili non sunt ratione tractande. Unusquisque enim episcopus regulariter electus, solemniter consecratus quoscunque^m in episcopatu

a) eum *Ruff.* b) et aliud iubeat inperator *add., sed mox del. c.* c) contempnis *c.* d) isto *Aug.*
e) quae apud Augustinum sequuntur: Ergo, si aliud imperator et aliud Deus, quid iudicatis? 'Solve tributum, esto mihi in obsequium'. Recte, sed non in idolis, in idolis prohibet. 'Quis prohibet?' Maior
⁴⁵ potestas; da veniam; tu carcerem, ille gehennam minatur *noster male contraxit.* f) *suprascr. c.*
g) quo *c.* h) numquam *corr. nonn. c.* i) etsi possint *Leo.* k) *e corr. c.* l) Gregorius *c.*
m) et *add., sed mox del. c.*

1) *Eusebii Hist. eccl. IV, 15. ex interpr. Ruffini.* 2) *Immo Serm. 62. de Matth. 8, Opera V, col. 362.* 3) *In sequentibus Reginonem ad a. 871, 872, SS. I, p. 584, sequitur*
⁵⁰ *auctor.* 4) *Epist. 119, Opera ed. Ballerin. I, col. 1214.*

baptizat, quos ad gradus ecclesiasticos provehit et ordinat, quicumque etiam ex hisdem, ipsis manibus traditis, prestitis iuramentis, sui efficiuntur seu ex ecclesiastica^a familia usitatis sacramentis obstringuntur, nemo ratione utens dubitat artiori sibi necessitudine obstrictos, maiori subiectionis et fidelitatis debito coniunctos, quam quos vestro Heinrico simplicia et regie dignitati debita sacramenta sive timore coactos sive alicuius gratia⁵ dationis vel beneficii vel certe cuiuscumque terreni respectu emolumenti iuramento constat annexos, cum plus pertineat ad hominem christianum esse, quod sine sacerdotali ministerio fieri non potest, quam regi adherere; quia sine rege omnem christianitatis cultum absque diminutione etiam potest implere, sicut multarum terrarum incole

*f. 70^v. fatiunt, qui non^a habent regem et tamen per sacerdotale^b ministerium summa devotione¹⁰ servant christianitatem. Et certe, si quis illorum super certis causis deponitur, episcopali officio exuitur et dignitate, absque omni scrupulo dubitationis qui ante sibi subditi quoquomodo fuerunt libere alium eligunt, eius se regimini subiciunt, servitium inpendunt, nec ob hoc periurii culpam vel infidelitatis incurrunt infamiam. Sic, inquam, sic multorum episcoporum clerici, diversorum abbatum monachi, prelati sive publice in¹⁵ heresi lapsis sive iuditiaria manu depositis, absque omni fidelitatis diminutione aliis se leguntur subdidisse. Et ut hoc vicinius recolatis, de Ricemanno¹ Babinbergensi, moneo, exemplum accipiat. Ita etiam Heinricum vestrum apostolica auctoritas postquam deposuit, iuramenta^c illi facta iusta ratione et irrefragabili auctoritate dissolvit, que penitus nulla existere cognovit, nec in hoc facto cathedram Moysi descendit² nec vos, ut²⁰ impio ore in vestram ipsorum confusionem et damnationem garritis, a subiectionis necessitate absolvit. Si enim diffinitionem periurii diligenter inspicimus, omnes istos periuros, nostros autem hac in causa a reatu periurii immunes inveniemus. Sanctissimus enim doctor Augustinus in libro de cathezizandis rudibus periurium definit ac duali ratione distinxit. Ait enim³: *Periurium est non iuranda iurare^d et iurata iuranda²⁵ violare periurium est.* Sed apostolicam obedientiam pacemque ecclesiasticam nequaquam pro alicuius hominis timore, amore vel reverentia abiurandam nullus ambigit, qui Christum omnibus preponendum intelligit. Igitur iuxta premissam Augustini diffinicionem omnes periuri existunt, qui nunc apostolicam obedientiam, immo pacem³⁰ christia-

Hebr. 12, 14. nam, sine qua nemo videbit Deum, Heinriciana factione abiuraverunt. E regione^e autem nostri principes nequaquam iurata iuranda violaverunt, qui vestro Heinrico contra beatum Petrum, immo in Petro Christum nequaquam ad destruendas leges divinas et disciplinam christianam consentire voluerunt, quia nec hoc sibi servandum iuraverunt, quod, etiam si facerent, iurandum nequaquam existeret. Iure ergo noster apostolicus iuramenta absolvit, que nulla existere ratione et auctoritate collegit. Nam quod³⁵ nulli hominum contra fidem, pietatem, religionem atque iustitiam obtemperandum sit, Augustinus in libro ad comitem ostendit. Ait enim⁴: *Iubet scriptura parentes nostros ut propria viscera diligere, si tamen accedere nos ad servitium Christi non prohibeant. Si autem prohibuerint, nec sepultura illis a nobis debetur.* Hoc^f idem sanctissimus pontifex et martyr⁵ Cyrillus patriarcha Alexandrinus in prologo Ephesini concilii, eque⁴⁰ ut euangelium venerandi, ostendit dicens⁵: *Nam cum leditur fides, parentum^h reverentia velut inutilis et periculosa despicitur et amor erga filios et fratres.* Hinc Ieronimus in primo libro in Matheum⁶: *Et propterea bellum missum est bonum, ut rumperetur pax*

a) ecclesiastica c. b) sacerdotalem c. c) iuramento corr. iuramenta c. d) i. et suprascr. c. e) e corr. c. f) Hec corr. Hoc c. g) matyr c. h) patrum corr. parentum c. 45

1) Herimannus episcopus Babenbergensis etiam a Bertholdo, Chron. ad a. 1065, SS. V, p. 272, Ricimannus appellatur; qui a. 1075. depositus est. 2) Cf. Wenr. c. 6, supra p. 293. 3) Haec in isto certe tractatu non habentur; neque omnino apud Augustinum inveni. 4) In libro de salutaribus documentis c. 21, perperam Augustino attributo, Opera VI, App. col. 197 D. 5) Ed. Hinschius p. 277. 6) I, 10, Opera VII, col. 64 C. 65 A. 50

mala. Et post pauca: Si autem necessitas venerit, ut amor parentum ac filiorum Dei amor^a comparetur, et non possit utrumque^b servari, odium in suos pietas in Deum est. Que igitur sacramenta, que cuiuscumque fidelitatis vincula necessitudo ista non solvit, que reverentiam^c parentum, fratrum et domesticorum contempnere nos compellit; quorum privatis pro causis si curam non gerimus, fidem denegamus et, ut apostolus testatur, infidelibus deteriores sumus.

1. Tim. 5, 8.

XLIX. Item diversa testimonia patrum de iniustis iuramentis non observandis.

Quia igitur secundum superius factam divisionem iuramenta Heinrico iuste et qua
 10 fieri debuit ratione facta *et auctoritate a domno apostolico rite absoluta docuimus, si *f. 11.
 qua^d secundum ipsius libitum et voluntatem^e facta sunt, de his quid tenendum sit, nihilominus queramus. Sane enim, si aliqui tante fatuitatis vel insanie extiterunt, ut, postposita totius equitatis et pietatis consideratione^f, vestro Heinrico iurarent, ut pro nulla scelerum enormitate illum desererent, ad quascumque impietatum inventiones illum ad-
 15 iuvarent, pro anathematis etiam damnatione nulla ipsius contubernia devitarent, horum etiam languori vel condemnationi nostrum apostolicum congruum ostendamus^g attulisse medicamentum. Quemcumque igitur ita fallatia diaboli involvit, ut nullo ex latere sine peccati ruina possit evadere, boni medici officium implebit, qui captum per minoris piaculi iacturam de maioris condemnationis baratro eruerit. Cum igitur pontifex apo-
 20 stolicus nonnullos propria instigante avaricia ita hinc inde ligatos conspiceret, ut securitas exeundi penitus nulla extitisset, hinc periurium obstringeret^h, illinc anathematis et sacrilegi scismatis dampnatio immineret, inter minora et maxima constitutos spiritualis medicus per minoris flagitii piaculum curare studuit, quos in maiore comprehensos absque omni spe ereptionis perituros cognovit, satius videlicet ducens iuramenta con-
 25 tempnere quam contemplatione iuramentorum in irremediabili sacrilegioⁱ scismatis et perdicione anathematis permanere^k. In hoc nanque medicine genere noster Gregorius equivoci sui imitator noscitur exstitisse, qui in suis Moralibus libro XXXIII.^l huius modum medele monstratur expressisse. Dicit enim: *Ecce enim quidam, dum huius mundi amicitias appetit, cuilibet alteri similem sibi vitam ducenti, quod secreta illius*
 30 *omni silentio contegat, se iureiurando constringit. Sed is, cui iuratum est, adulterium cognoscitur perpetrare, ita etiam ut maritum adultere occidere conetur. Is vero qui iusiurandum prebuit ad mentem revertitur *et diversis hinc inde cogitationibus im-* *f. 12.
pugnatur atque hoc silere formidat, ne silendo adulterii simul et homicidii particeps fiat. Et post multa super huius diabolice obligationis nodo dissolvendo egregie dispu-
 35 *tata diffinitam resolutionis sententiam intulit ita: Est tamen, quod ad destruendas eius versutias utiliter fiat, ut, cum mens inter maxima et minora peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia et qui murorum ambitu undique, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam precipitat, ubi brevior murus invenitur. Sicut enim qui secundum superius comprehensum modum*
 40 *Heinrico vestro iuraverunt ab omni peccato immunes ratione et auctoritate abstraximus^l, sic qui secundum inferiorem modum iuraverunt culpa obligatos non negamus. Sapienter noster Gregorius istos a servandis iuramentis prohibuit, que si servarent, absque^m omni spe ereptionis deperirent, ut per minora commissa quoquomodo salvaret, quos sub sacri-*

a) amore c. — comparatur corr. comparetur c. b) verumque c. c) reverentia c. d) fieri
 45 add., sed mox del. c. e) voluntate c. f) e corr. c. g) ostendamus corr. ostendamus c. h) ob-
 stringeret c. i) sacrilego c. k) permare corr. permanere c. l) ab astraximus corr. abstr. c.
 m) ab c.

1) *Sequentia in hoc certe libro non inveniuntur; et omnino a Gregorio aliena esse videntur.*

legio scismatis et detestatione anathematis in perpetuum dampnandos nemo fidelium dubitaret. Hinc illustri laudum titulo preclarus auctor¹ Ambrosius in libro de officiis primo asserens contra fidei officium existere incaute promissa adimplere: *Est etiam, inquit², contra officium nonnumquam promissum solvere, sacramentum custodire, ut Herodes, qui iuravit, quoniam quicquid petitura^a esset daret filie Herodiadis et necem⁵ Iohannis prestitit, ne fidem^b negaret. Nam de Iepte^c quid dicam, qui filiam immolavit, que sibi victori primum occurrerat, quo votum inpleret, quod spoponderat, ut quicquid sibi primum occurreret^d offerret Deo? Melius fuerat nichil tale promittere quam promissum^e solvere parricidio. Et paulo superius³: Officium est igitur depositum servare ac reddere. Sed interdum fit commutatio aut tempore aut necessitate, *ut¹⁰ non sit officium reddere quod acceperis. Ut si quis contra patriam opem barbaris ferens pecuniam apertus hostis reposcat, aut si cui reddas^f, cum assit qui extorquere^g queat, si furenti restituas, cum servare non queat, si insanienti gladium depositum non neges, quo se ille interimat, nonne solvisse contra officium est? Item in libro tercio⁴: Purum igitur ac sincerum oportet esse affectum, et^h unusquisque sermonem purumⁱ proferat, vas suum in sanctitate possideat nec fratrem circumscriptione verborum seducat^k, nichil inhonestum promittat; ac si promiserit, tollerabilius est promissum non facere quam quod turpe sit facere. Sepe plerique se constringunt iurisiurandi^l sacramento, et cum ipsi cognoverint promittendum^m non fuisse, iuramentiⁿ tamen contemplatione faciunt quod spoponderint; sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici premium²⁰ turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe, quod regnum pro saltatione promittitur, crudele, quod mors prophete pro iurisiurandi religione datur^o. Quanto tollerabilius fuisset tale periurium sacramento! Et post pauca de Iepte disserens: Miserabilis necessitas, inquit, que solvitur parricidio. Melius est non vovere, quam id, quod sibi is cui promittitur nolle, exsolvi. Et post paululum: Non igitur promissa omnia solvenda. Hinc Ysidorus⁵ doctor egregius pro tali negotio loquitur: Non est reservandum^p sacramentum, quo malum incaute promittitur. Velud si quisquam adultere cum ea permanendi fidem polliceatur, tollerabilius est non implere sacramentum quam in stupri^q flagitio permanere. Similiter idem doctor in suis Synónimis⁶: In malis, inquit, promissis rescinde fidem, in turpi voto^r decretum, quod incaute vovisti, non facias^s.³⁰*

¹Reg. 14, 39. *In pia est promissio, que scelere adimpletur. Sic quoque iuravit Saul dicens: Vivit dominus Deus salvator Israhelis, quia, si per^t Ionathan filium meum factum est, absque retractatione morietur. Postmodum autem per populi unanimatem abstractus, sicut iuravit, Ionathan nequaquam interfecit, nec tamen ob hoc periurii elogium incurrit. Quod enim de non solvendis incaute factis iuramentis Beda intulit, idem Hincmarus Remensis archiepiscopus in collectario suo⁷ ad Karolum imperatorem⁸ eodem sensu, eisdem sententiis, eisdem etiam verbis affirmavit: Et Venerabilis Beda in evangelium secundum Lucam: 'At si aliquid forte incautius nos iurasse contingerit^t, quod scilicet peiorem vergat in exitum, libere illud consilio salubriore mutandum noverimus, ac magis instante necessitate peiurandum nobis quam pro vitando periurio in aliud crimen gra⁴⁰*

a) petitus *Ambr.* b) promissum *Ambr.* c) inepte *corr.* Iepte c. d) occurrisset *Ambr.* e) in *marg. suppl. c.* f) reddat *corr.* reddas c. g) extorqueat *Ambr.* h) ut *Ambr.* i) simplicem *Ambr.* k) inducat *Ambr.* l) iusiurandi c. m) *suprascr. c.* n) sacramenti *Ambr.* o) donatur *Ambr.* p) conserv. *Isid.* q) stupri *corr.* stupri c. r) in t. v. muta d. I. s) facio *corr.* facias c. t) sic c.

1) *Iisdem verbis Ambrosius in concil. Tolet. VIII, c. 2 (Mansi X, col. 1214 D) ornatur, quod et ipsum infra p. 397. citat auctor.* 2) *Opera ed. Bened., Paris. 1690, I, p. 68.* 3) *Ibid.* 4) *Ibid. p. 126. 127.* 5) *Sentent. II, 31, Opera ed. Arevalus VI, p. 234.* 6) *II, 58, ibid. p. 512.* 7) *De divortio Lotharii, Opera ed. Sirmond., Paris. 1645, I, p. 651; cf. Bedae Homil. 29, Opera ed. Giles V, p. 213.* 8) *Non Karolo Calvo, sed regibus gloriosis et venerandis consacerdotibus nostris libellus iste dedicatus est.*

vius esse divertendum. Denique iuravit David per Dominum occidere Nabal virum 1. Reg. 25.
stultum et inpium atque omnia, quae ad illum pertinerent, demoliri; sed ad primam in-
tercessionem Abigail femine prudentis moris remisit minas, revocavit ensem in vaginam.
Neque aliquid culpe se tali periurio contraxisse doluit. Iuravit Herodes dare salta-
trici quodcumque postulasset ab eo, et ne periurus diceretur a convivis, ipsum convivium
sanguine polluit, dum prophete mortem saltationis premium fecit. Non solum^a in iu-
rando, sed et in omni quod agimus hec est moderatio sollertius observanda, ut, si forte
talem lapsum versuti hostis inciderimus insidiis, ex quo sine aliquo peccati contagio
surgere non possumus, illum potius evadendi aditum petamus, in quo minus periculi
10 nos perperessuros esse cernimus. Hinc in IX.¹ a LII episcopis celebrato Toletano
concilio scriptum est cap. II: Absit^b etiam, si publicis sacramentorum gestis, quod
Deus avertat, a quibuslibet illicita vel non bona extitisset conditio alligata, quae aut
iugulare animam patris aut agere compelleret stuprum sanctissime virginis, *numquid f. 73.
non tollerabilius esset stulte promissionis reicere notam^c, quam per illicitam^d promissio-
15 sorum custodiam exhorrendam criminum implere mensuram? Huius sane promissionis
crudam cruentamque temperare sententiam illa maxime compellimur causa, quod hec
duo mala, licet sint omnino cautissime precavenda, tamen, si periculi necessitas ex his
unum temperare compulerit, id debemus solvere, quod^e minori nexu noscitur obligari.
Quid autem ex his levius, quidve gravius sit, pio orationis acumine vestigemus. Et
20 cum periurare compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo macula-
mus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa superbe contempnimus, ut
proximo^f inopia crudelitate noceamus, et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus.
Illic enim duplici culparum zelo percutimur, illic tripliciter iugulamur. Restat ergo, ut
eo pergat nostra sententia, ubi misericordie patuerit via, quae ita Domino probatur
25 accepta, ut plus eam cupiat quam sacrificia veneranda, dicente ipso: *Misericordiam volo* Matth. 12, 7.
et non sacrificium. Ex his igitur rationibus et auctoritatibus colligitur, quam gratum
quamque acceptabile sacrificium noster apostolicus Domino obtulerit, qui vestro Hein-
rico adiuratos, ne penitus sacrilegio scismatis et vinculo anathematis perirent, quia
omnino sine peccato liberari non poterant, per minoris piaculi lapsum de baratro per-
ditionis eruere studebat. Hinc in decretis Sotheris papae cap. III.² scriptum est: *Si*
30 *aliquid nos forte incautius iurasse contigerit, quod observatum peiorem vergat in*
exitum, illud consilio salubriore mutare noverimus, ac magis instante necessitate per-
iurandum nobis quam servato iuramento in aliud crimen maius divertendum. Hinc
in concilio Hiberniensi³ scriptum est: **Diffinitio incauta laudabiliter est solvenda nec*
35 *est prevaricatio, sed temeritatis emendatio*. Similiter quoque, quicumque iuramenti re-
spectu alia graviora commiserit, beatus Ieronimus a reatu inexcusabilem ostendit⁴: *Ego*
non excuso Herodem, quod invitus et nolens propter iuramentum homicidium fecerit,
quia ad hoc forte iuravit, ut future occisioni machinas prepararet. Et post pauca:
Sed⁵ scelus excusat iuramento, ut sub occasione pietatis inpius fieret. Hinc Augustinus
40 in libro^h de bono coniugali⁵: *Siⁱ enim exigua palea pre multo auro pene res nulla*
est, fides tamen cum in negotio paleae^k sicut in auri^l sincera servatur, non ideo minor
est, quia in re minore servatur. Cum vero ad peccatum admittendum adhibetur fides,

a) autem add. Hincm. b) impietatis atrocitas mortem pariet execrandam? Absit; etenim, si
p. C. T. c) vota C. T. d) inutilium promissionum C. T. e) *suprascr. c.* f) proximos c.
45 g) *suprascr. c.*, deest Hier. h) in l. *suprascr. c.* i) Etsi Aug. k) palea corr. palee c. l) auro Aug.

1) Immo 8, Mansi X, col. 1212 C, ed. Hinschius p. 387. 2) Ita etiam Burch. XII, 18;
Ivo, Decr. XII, 75. ceterique canonum collectores (Jaffé nr. 62). Neque tamen in Sotheris
decretis haec inveniuntur, sed ex supra p. 396, l. 38 sqq. ab Hincmaro allato loco Bedae.
Hom. 29. sumpta sunt. 3) Hibernensium canonum collectio ap. d'Achery, Spicil. I, p. 499.
50 4) Comment. in Matth. II, 14, Opera VII, col. 101. 5) Opera VI, col. 321. 322.

mirum, si fides apellanda est. Veruntamen qualiscunque sit, si et contra ipsam fit, peius fit; nisi cum propterea^a deseritur, ut ad veram fidem ac legitimam redeatur, id est ut peccatum emendetur voluntate^b correctum. Tanquam si quisque^c, cum hominem solus expoliare^d non possit, inveniatur solum iniquitatis et cum eo paciscatur, ut simul id fatiant spoliaque partiantur, quo facinore^e commisso totum solus auferat dolo^f.⁵ Et post pauca: At si id quod male fecerat^g ei displicuisset et propterea cum particeps facinoris predam dividere noluisse, ut homini, cui ablata fuerat, redderetur, eum perfidum ne^h perfidus diceret. Patet ergo nostrum apostolicum saluberrima consideratione Henriciana iuramenta solvisse, quae secundum superius prolatam divisionem, si rite et iuste exhibita fuerant, iam nulla existebantⁱ, si vero pro eius libitu iniuste, temere et inordinata progressionem impensa fuerant^k, nulla ratione absque eterna damnatione servari valebant. Constat ergo, quam aperte insaniant, qui unius hominis scelerati sodalitate tot sanctorum patrum sententiis contraire decertant et ob hoc Spiritus blasphemiam

Matth. 12, 32. tate tot sanctorum patrum sententiis contraire decertant et ob hoc Spiritus blasphemiam

*f. 74. neque in hoc seculo neque in futuro remittendam^l incurrere non formidant, quasi per cuiuscunque hominis contubernium a pietatis sit tramite deflectendum^m. Nulla, inquit¹⁵ Tullius¹, est excusatio peccati, si amici causa peccaveris. Et iterum²: Hec igitur lex in amicitia sanctiatur, ut neque rogemus res turpes nec fatiamus rogati. Turpis enim excusatio est et minime accipienda cum in ceteris peccatis, tum si quis contra rem publicam se amici causa fecisse fateatur. Et post aliqua: Precipiendum est igitur bonis, ut, si in eiusmodi amicitias casuⁿ aliquo ignari inciderint, ne estiment se ita²⁰ alligatos, ut ab amicis in magnam aliquam rem peccantibus non discedant. Inprobis autem pena statuenda est, nec minor his qui secuti erunt alterum quam his qui ipsi erant^o impietatis^p duces. Si igitur apud paganos tam turpe, tam inpium est estimatum, si quis in illorum rem publicam cuiuscunque hominis causa aliquid peccaverat, qua detestatione isti sunt abhorrendi, qui unius scelestissimi^q hominis amicitia nostram rem²⁵ publicam, sanctam^r videlicet matrem ecclesiam, conantur destruere et omni proprii honoris privilegio privare? Exempla autem scripturarum — de Abraham videlicet, qui iuravit Abimelech regi Gêrare, ne noceret illi neque posteris eius, sed iuxta misericordiam faceret illi, quam fecit ipse et sibi; et illud quod iuravit Isaac Abimelech et Ochozat et Phicol, ne faceret illis quicquam mali, sicut et ipsi illum non leserunt, sed³⁰ cum pace auctum Domini benedictione dimiserunt; illud quod iuravit Iacob Laban socero suo, ne filias eius affligeret vel alias uxores super eas induceret; nec non quod legati Iosue Raab meretrici iuraverunt, ut, quomodo fecit illa misericordiam cum ipsis, ita facerent et ipsi cum domo patris sui — cur inducant^s, penitus non valeo intelligere, presertim cum illorum sectae firmitatem vel adiutorium^t afferre non videantur, nisi forte,³⁵ dum loqui gestiunt, sed quod congrue dicant non inveniunt, ne tantum videantur tacere, hec et huiusmodi incipiant replicare, ut, dum verba tantum multiplicant, fatuis et indoctis sapientes et faceti appareant. Neque enim hodie, quisquis alicui^s sacrilego, alicui periuro ea quae sacram^t non impediunt religionem iuraverit, nemo sane mentis reddenda negabit. Predicti enim patres si pacta pacis respuerent, si bona sibi fatientibus mala rependerent, sancti profecto non extitissent, presertim cum eorum religioni in nullo penitus obsisterent^u. Gabaonitas vero, quos populus patrum iurisiurandi reli-

a) in marg. suppl. c. b) voluntatis pravitate Aug. c) sic c., quis Aug. d) exploriare c. e) fatinore corr. fac. c. f) auferat. Dolet quidem ille etc. Aug. g) fecerant Aug. h) nec Aug. i) existerat corr. existebant c. k) fuerat corr. fuerant c. l) remittendum c. 45 m) defectendum c. n) e corr. c. o) eunt corr. erant c.; fuerint Cic. p) impietati c. q) scelesti corr. scelestissimi c. r) rem repet., sed mox del. c. s) alicui c. t) sacra c. u) obsisteret corr. obsisterent c.

1) De amicitia XI, 37. 2) Ibid. XII, 40. 42. 3) Cf. Wenric. c. 6, p. 294 sq.

gione, ne^a occiderentur, reservavit, nobis obiciunt¹ et hoc exemplo suo Heinrico servandum^b sacramenta contendunt. Quod, ut reor, nequaquam facerent, si rem diligentius considerarent. Gabaonite^c enim, licet vitam quavis arte servarent, nequaquam ad hoc eruperant, ut populum Dei idola colere, circumcisionem abnegare, legales ritus et cerimonias abiurare compellerent. Quod re vera si facerent, nequaquam Iosue, qui pro hac fraudulentia adeo eos afflixit, ut perpetue servituti subacti omni multitudini ligna cederent, aquas portarent, nullum eorum vivere permetteret. Quod videlicet factum Matathie^d ostendit, qui Iudeum sacrificantem super ipsum altare trucidavit et nuncium regis sacrificare cogentem ipso tempore occidit. Quod multa testantur prelia, que idem populus contra eos gessit, quos se a patruis^e legibus ad ritus paganitatis trahere cognovit. A christianis autem temporibus ne hoc quidem alienum cognoscit quisquis multa bella a catholicis^f principibus gesta contra gentilium infestationes evolverit, quorum gesta adeo Deo accepta probantur, ut aliqui tali certamine occisi a sancta et a catholica^g Dei ecclesia signis et miraculis probati pro martyribus habeantur. Hinc est, quod *sanctissimus vir rex Oswaldus contra barbaros pro patria, pro fide dimicans et a Penda rege Merciorum bello superatus et occisus signis atque miraculis martyrio probatur coronatus²; qui videlicet Penda ab Oswig, fratre illius, postmodum bello superatus mensuram quam dedit occisus ipse recepit. Et hec quia nota sunt, ad ea que sequuntur^h reffellenda transeamus, illud sane, quod de ecclesiasticis ventilatur beneficiis ab omni iure secularium perpetua immunitate auferendis, de episcopis quoque manu principis in episcopium minime introducendis et cetera.

L. De falsa delatione domni apostolici.

Inprimis namque notandum est, quantum semetipsos isti impugnant quamque sue assercioni contrarii existant, dum hoc, quod speciemⁱ rationis exhibere concedunt³, tantum impugnare non erubescant, presertim cum se asserant ratione agere sectamque suam ratione iactitent defendere. Si igitur nostri doctrina apostolici speciemⁱ rationis, ut ipsi fatentur, exhibet, manifestum est, rationem istos impugnare, qua se iactitant sue secte partes defendere, sicque quidquid asserunt rationis alienum, nostra vacante opera, ipsi convincunt. Unde et illud, de ecclesiasticis beneficiis quod dicunt³ ab omni secularium iure perpetua immunitate auferendis, penitus falsum repperit, quemcumque eius decreta perlegere non piguerit. Nam nusquam beneficiorum mentionem fecit, sed decimas tantum, quas tam sub lege quam sub gratia ad usus tantum pietatis concessas divina testatur auctoritas, a laicis possideri^k prohibuit nec diffinita sententia interdixit, sed quantum periculum, quanta dampnatio esset, indicavit. Qua de re illud certum est, quod isti invidie et odii amaritudine obligati ea tantum de domno apostolico conantur fingere et excogitare, quibus animos secularium ad ipsius persecucionem maxime^l sperant concitare. Statutum vero *eius de episcopis per manum principis in episcopatum non introducendis quam sit catholicum^m, quam ecclesiastice dispensationi congruum et necessarium, liquido possent cognoscere, si decreta apostolica, si autentica concilia, si diversos diversorum patrum tractatus vellent legere, si ea que ignorant pie querere quam que offeruntur mallent reprehendere, si secundum leges sacras decernere et non ipsas proscribere vel de ipsis contra ius et fas eligerentⁿ iudicare. Hinc et Augustinus de Vera religione dixit⁴: *Eternam legem mundis animis fas est cognoscere, non est autem^o fas iudicare*. In istis autem temporalibus legibus, quamquam de his

45 a) *suprascr. c.* b) *sic c.* c) Gabonite c. d) Mathie *corr.* Matath. c. — probaret *add. c.*
e) patriis *corr.* patruis c. f) catholicis c. g) catholice *corr.* catholica c. h) sequitur c. i) *spē c.*
k) *pess. c.* l) maximi sperantur c. m) *c corr.* n) eligirent *corr.* eligerent c. o) *deest Aug.*

1) Cf. *supra* p. 295. 2) Cf. Bedae *Hist. eccl.* III, 9. 24. 3) Cf. *supra* c. 8, p. 297.
4) XXXI, 58. *Opera I, col. 768 F.*

homines iudicent, cum eas instituunt: tum cum fuerint institute atque firmate, non licebit iudici de his iudicare, sed secundum ipsas.

LI. Statutum domni apostolici, ne quis a laica^a manu ecclesiasticas suscipiat dignitates et diversa patrum testimonia ad eandem rem confirmanda.

Nunc vero idem statutum ponamus, ut, sanctis patribus quam sit consonum, plenius ostendere valeamus. *Decernimus*, inquit¹, *ut nullus clericorum investituras episcopatus vel abbatie seu prepositure de manu inperatoris vel regis vel alicuius laice persone, viri vel femine, suscipiat. Quod si presumpserit^b, recognoscat investituram illam apostolica auctoritate irritam esse. Quicumque enim cánones, qui dicuntur apostolorum, per Clementem Romanum pontificem prolatos in noticia habuerit, hec statuta ex eisdem profluxisse cognoscit. Scriptum est enim capite XXI²: Si quis episcopus secularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsos obtinuit^c, deponatur et segregetur^d omnesque qui illi communicant. Hec enim licet ad testimonium prolata rei suffecerint, tamen de locandis episcopis quid sit tenendum, Leo doctor plenius ostendit. Ait³: Cum de summi sacerdotis electione tractabimus^e, ille omnibus preponatur, quem cleri^f plebisque consensus concorditer postulaverit. Metropolitani iudicio is saltem^g preponatur qui*

*f. 76^v. **maioribus studiis et meritis adiuvatur. Quicumque enim diligenter^h et fideliter predictam huius sanctissimi patris sententiam considerat, nequaquam episcopatus ad regie voluntatis nutum dispensandos ultra pronuntiat, nisi in apertam corruens insaniam eandem cassare contendat. Non enim dictum est: 'Ille omnibus preponatur, quem rex voluerit', sed: quem cleri plebisque consensus concorditer postulaverit; nec: 'regis arbitrio qui melius ei servivit', sed: metropolitani iudicio is preponatur, qui maioribus meritis adiuvatur. Si enim alia huiusⁱ rei testimonia deessent, sola hac sententia suam stulticiam conpescere deberent, que et apostolica auctoritate et plena viget ratione. Sed et illud eiusdem patris subnotemus testimonium, quo sui successoris, nostri videlicet apostolici, firmiter roboretur statutum. Scribit enim Rustico Narbonensi episcopo dicens⁴: Nulla sinit ratio, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi nec a plebibus expetiti nec a conprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati^k. Unde cum sepe questio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam ab^l istis esse tribuendum quod non docetur fuisse collatum? Si igitur, sicut Leo asserit, non sunt episcopi, qui a clericis non sunt electi nec a plebibus expetiti, quomodo clerici illos eligunt, quos nunquam viderunt? Quomodo plebes expetunt, quorum nec famam^m aliquando audierunt, sed velint nolint coguntur suscipere? quorumⁿ vitam, actus, mores et ingenium, sepe etiam genus vel patriam constat eos ignorare? Unde etiam talis prioratus qualis sit, idem doctor omnibus episcopis scribens ostendit: Principatus, inquit⁵, quem aut sedicio extorsit^o aut ambitus occupaverit^p, etiam si moribus aut^q actibus non offendit, inicii^r tamen ipsius est perniciosus exemplo, et difficile est, ut bono peragantur exitu que malo inchoata sunt principio. Et item⁶: Sicut boni operis sibi comparat fructum, qui rectum tenet in eligendo^s sacerdote iudicium, ita gravi*

a) sic in indice capitum supra p. 309; a l. hoc loco omissa? b) presumpserit c. c) obtineat Dion. d) segregentur omnes D. e) tractabitur Leo. f) clerici corr. cleri c. g) alteri preferatur Leo. h) diligenter c. i) huiusmodi corr. huius c. k) consecrata corr. consecrati c. l) delendum. m) fama c. n) quorum — ignorare in marg. suppl. c. o) contulit Leo. p) occupaverit Leo. q) atque Leo. r) ips. in. t. sui est Leo. s) eligendo corr. eligendo c.

1) Ex actis synodi Romane mense Novembri anni 1078. habitae, Jaffé, Bibl. II, p. 333. 2) Exinterpr. Dionysii Exigui, Hinschius p. 29, c. 31. 3) Epist. 14. ad Anastasium c. 5, Opera I, col. 688, ed. Hinschius p. 619. 4) Epist. 167, l. c. col. 1420; ed. Hinschius p. 616. 5) Epist. 12. ad episcopos Mauritaniae, l. c. col. 659. 6) Ibid. col. 660; ed. Hinschius p. 622.

semetipsum^a iniuria afficit, qui ad sue dignitatis *collegium sublimat indignum. Non *t. 77.
 enim^b in cuiusquam persona pretermisum^c est quod institutis generalibus continetur,
 nec putandus est honor ille legitimus, qui fuerit contra divine legis precepta locatus^d.
 Item¹: Statuimus^e, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et his ecclesia
 5 Dei regenda non^e credatur, qui legitimarum institutionum nescii et totius humilitatis
 ignari non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere principatum^f,
 cum valde iniquum sit et absurdum, ut inperiti magistris, novi antiquis, rudes prefe-
 rantur emeritis. Item Simachus ad Cesarium: Nullus, inquit², per ambitum ad epi-
 scopatum permittatur^g accedere. Item Hormisda papa omnibus episcopis³: In sacer-
 10 dotibus eligendis^h vel ordinandis curam oportet esse perspicuam. Inreprehensibiles esse
 convenit quos preesse necesse est corrigendis. Incassumⁱ enim predicti patres tanta
 diligentia eligi episcopos precipiunt, tanta districtione examinari^k instituunt, si^l ad
 cuiuscunque regis vel principis nutum episcopale dispensatur officium. Hoc enim modo
 clerus vel populus non rectores^m eligere, sed violenta potestate dominos coguntur susci-
 15 pere. Si enim reges vel inperatores quoscunque libuerit, sive corporali servitio deli-
 niti sive privata aliqua gratia adducti, regendis populis libere ingerunt ac pro suo ar-
 bitrio ecclesiastica regimina condunt, vacat illud, quod Innocentius⁴ papa hoc super
 negotio precipit omnibusque orthodoxis tenendum conscribit: Nullus, inquit, invitis
 detur episcopus. Cleriⁿ et plebis et ordinis consensus et desiderium requiratur. Tunc
 20 alter de altera eligatur ecclesia, si de ipsius civitatis clero^o, cui est episcopus ordinan-
 dus, nullus [dignus^p], quod evenire non credimus, potuerit reperiri. Primum enim illi
 reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis merito preferantur. Habeat unusquisque
 sue fructum milicie in ecclesia, in qua per^q omnia officia suam transegit etatem. In
 aliena stipendia *minime^r obrepat, neque alii debitam alter^s audeat vindicare mercedem. *t. 77.
 25 Predicti enim patris sententia nulla poterit ratione constare, si regibus vel quibusque
 potentibus liberum est, ut isti asserunt, regendis plebibus quos collibuerit preponere.
 Notandum sane quod dicitur: Cleri, plebis et ordinis consensus et desiderium requira-
 tur. Cur enim principes illorum consensum quererent, super quos constituendi quos
 vellent potestatem haberent? Huc enim accedit, quod pleraque regna et inperia per
 30 diversas linguas et varias nationes amplissima distenduntur latitudine. In quorum forsi-
 tan termino cum aliquis antistitem obierit, rex vel princeps fortassis in alio tunc regni
 confinio^t degens ad desolatam sedem sepiissime destinatur, cuius populus non dico mores
 et merita, sed, quod maxime necessarium est, locutionem penitus ignorat. Nequaquam
 hic cleri, plebis et ordinis consensus requiritur, sed contra predicti doctoris sententiam
 35 potius oppressor quam rector invitis ingeritur^u. Nec ociose pretereundum, quod pre-
 cipitur, ut prius clerus ipsius civitatis examinetur et, si ibi nullus dignus invenitur,
 tunc demum alter de altera ecclesia eligatur. Cur autem hec discussio agitur, si nec
 de propria civitate nec de alia quem volunt licet eligere, sed quemcunque princeps
 voluerit coguntur suscipere. Ergo si vestra de potestate regum sententia constiterit,
 40 premissorum patrum testimonium de eligendis sacerdotibus falsum erit. Quod si nullus
 vestrum quamvis dementia insaniens audebit vel muttire, planum, immo necessarium

cf. Ios. 10, 21.

- a) s. a. damno, qui in suum collegium assumit i. Leo. b) ergo Leo. c) praetermittendum Leo.
 d) collatus Leo. e) deest Leo. f) principium Leo. g) permittitur c. h) eligendis c. i) in
 cassu c. k) examinare corr. examinari c. l) sed c. m) suprascr. c. n) Cl., pl. et o. C.
 45 o) clericis Cael. p) deest c., sed vide l. 36. q) s. p. om. off. Cael. r) alter add. Cael. s) sibi
 add. Cael. t) confinito corr. confinio c. u) ingeritur corr. inger. c.

1) Epist. 12. ad episcopos Mauritaniae, l. c. p. 663. 2) Epist. 15, Thiel p. 726; ed. Hinschius p. 657, c. 5. 3) Epist. 25. ad episc. Hispaniae, Thiel p. 779 (ed. Hinschius p. 690). 4) Immo Caelestinus I, epist. 4, Schoenemann p. 765; ed. Hinschius p. 560, c. 5.

est potestatem, quam regibus de locando sacerdotio datis, vacillare, immo penitus non
 existere. Unde Anacletus papa¹ omnibus episcopis scribens promotiones episcoporum
 non in regum potestate constituit, sed apostolica auctoritate ab omnibus episcopis, qui
 in eadem provincia fuerint, celebrari precepit^a, quos simul convenientes^b diligenter
 *f. 78. scrutinium^c iussit agere, ne qualibet subreptione quis indignus locum dignitatis possit
 conscendere. Quod videlicet scrutinium incassum agi preciperet, si rex quem vellet
 constituendi liberam potestatem haberet^c, quippe cum hoc modo non indignum repro-
 bare, sed qualiscunque esset, necesse fuerit ordinare. Hinc Anicius papa² omnibus epi-
 scopis: *Si archiepiscopus, inquit, obierit, et alter ordinandus archiepiscopus electus*
fuerit, omnes eiusdem provincie episcopi ad sedem metropolitani conveniant, ut ab
omnibus ipse ordinetur. Oportet autem, ut ipse, qui omnibus illis preest^d, ab omnibus
illis eligatur et ordinetur. Dixit enim: *Si archiepiscopus electus fuerit*, non dixit: 'Si
 a rege constitutus fuerit', nec dixit: 'Qui illis omnibus preesse debet, a rege constitua-
 tur', sed: *Ab omnibus illis eligatur.* Et iterum: *Reliqui vero conprovinciales episcopi,*
si necesse fuerint^e, ceteris consentientibus, a tribus iussu archiepiscopi consecrari pos-
sunt. Sed melius est, si ipse cum omnibus eum qui dignus est elegerit, et cuncti pariter
consecrent pontificem. Nota, quod tam electionem quam consecrationem non in regum
 voluntatem, sed in episcoporum constituit potestatem. Unde in Cartaginiensi tercio
 concilio³, capite XL. scriptum est: *Et illud statuendum, ut, quando ad episcopum eli-*
gendum^f convenerimus. Cetera vero, que in hoc capite secuntur, quam caute discutien-
 dus atque purgandus sit, quisquis diligenter perpenderit, nequaquam regibus introniza-
 tiones^g episcoporum ascribit. At vero cui proprie hoc servandum sit privilegium,
 Nicenum capite^h IIII. prescribit concilium. Promulgata enim de constituendis episcopis
 regula, sacrosancta synodus intulitⁱ ita⁴: *Firmitas^k autem eorum, que geruntur per*
unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo. Hoc idem Arelatensi⁵
 concilio⁵ confirmatum est capite^h V. Unde et in eodem concilio statutum est capite VI:
Illud autem ante omnia clareat, eum, qui sine conscientia metropolitani constitutus fuerit
episcopus, iuxta magnam synodum esse episcopum non debere. His igitur omnibus
 *f. 78. fideliter inspectis, episcopos constat non a regibus constituendos, sed a clero et populo
 electos per metropolitanorum moderationem a conprovincialibus consecrandos. Hinc⁶
 Bonifacius papa Hilario episcopo Narbonensi capite IIII⁶: *Metropolitani sui unaqueque*
provincia in omnibus rebus ordinationem semper expectet. Hinc Hilarius Ascanio
 episcopo⁷: *Talis protinus de clero proprio Vercenonensibus episcopus^l ordinetur, qua-*
lem te precipue, frater Ascani, oporteat eligere et deceat consecrare. Hinc Leo papa
 Anastasio Thesalonicensi episcopo⁸ capite XXXVI: *De persona autem consecrandi^m*
episcopi et de cleri plebisque consensu metropolitani episcopus ad fraternitatem tuam
referat, quodque in provincia bene placuit scire te faciat, ut ordinationem rite cele-
brandam tua quoque firmet auctoritas^m, que rectis dispositionibus nichil more aut
difficultatis debebit afferre, neⁿ gregibus Domini diu desit cura pastoris. Metropoli-
tano vero defuncto, cum in locum eius alius fuerit subrogandus, provinciales episcopi
ad civitatem metropolitani convenire debebunt, ut^o, omnium clericorum atque omnium

a) percepit c. b) episcopis add., sed del. c. c) habere c. d) preesse debet Ps.-Is., et
 ita l. 13. e) fuerit Ps.-Is. f) eligendum corr. elig. c. g) intronizationes corr. intronizati. c.
 h) caput c. i) intulit c. k) corr. ex finitas. l) episcopis c. m) fraternitas c., prima manu
 suprascr. auct. n) corr. ex nec. o) suprascr.

1) Epist. 2, ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 75. 2) Ibid. p. 120. 121. 3) Ibid.
 p. 299. 4) Mansi II, col. 679. 5) C. a. 452. celebrato; Mansi VII, col. 879; ed.
 Hinschius p. 322. 6) Immo c. 2; epist. 12, Schoenemann p. 737; ed. Hinschius p. 556.
 7) Epist. 16, Thiel p. 167; ed. Hinschius p. 631. 8) Jaffé nr. 411; Decret. Pseudo-Isid.
 ed. Hinschius p. 619, c. 5.

civium voluntate discussa, ex presbiteris eiusdem ecclesie vel ex diaconis optimus eligatur. De cuius nomine ad tuam noticiam provinciales referant sacerdotes inpleturi vota poscentium, cum quod ipsis placuit tibi quoque placuisse cognoverint. Sicut enim iustas electiones nullis dilationibus volumus fatigari^a, ita nichil permittimus te igno-
 5 rante presumi. Et hoc etiam quidam^b nostrorum^c contra apostolicam stomachantur auctoritatem asserentes regni honorem inde viciari et inminui, si sacerdotia a regibus prohibentur dispensari, non intendentes, quam gravi semet ipsos iniuria afficiunt, quam contumeliosa ignominia^d confundunt, dum hoc privilegium, quod sibi specialiter sacri canones attribuunt, laicis assignare contendunt; quippe qui illis se substernunt, quibus
 10 et ordinis dignitate et scripturarum auctoritate longe superiores^e existunt. Episcoporum autem non modo constitutiones, sed electiones quam longe a regum et inperatorum^{*f. 79.} absint potestate, Iustiniani^f catholici et piissimi inperatoris exemplo non pigeat annotare.

LII. Exemplum Theodosii imperatoris.

In ordinatione^g namque sanctissimi viri Ambrosii Mediolanensis episcopi loquitur
 15 ita inter cetera¹: 'Nostis aperte, eruditi quippe divinis eloquiis, qualem oporteat esse pontificem, et quia non decet eum verbo solum, sed etiam conversatione gubernare subiectos et totius semet ipsos imitatore virtutis ostendere testemque doctrine conversationem bonam habere. Talem itaque in pontificali constituite sede, cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita summittamus et eius monita, dum tanquam homines deliquerimus, necessario veluti curantis medicamenta^h suscipiamus'. Hec
 20 inperator; petiit synodus autem, ut magis^e ipse decerneretⁱ, sapiens et pius existens. At ille: 'Supér nos', inquit, 'talis et electio. Vos enim, gratia divina potiti est illo splendore fulgentes, melius poteritis eligere'. Tunc sacerdotes egressi, in idem partium^k studiis concurrentibus, Ambrosium elegerunt pontificem. Hoc, inquam, exemplum si attenderent, prerogativam sacerdotalis institutionis laicis non tribuerent.

LIII. Quam detestabiles sint qui seculari ambitu sacras dignitates usurpant.

Scriptum est: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde*, Ioh. 10, 1.
ille fur est et latro. Omnes autem aliunde ascendunt, qui non per canonicam electionem, sed per propriam ambitionem et secularium vel potentum favorem, qui illis vel
 30 sanguinis proximitate adherescunt vel servicio eorum deliniti sunt, vel [quos^l] premiis conduxerunt, in ovile dominicum irrepserunt. Nam si ostium Christus, nullus per ostium ingreditur, nisi qui secundum regulas christiane fidei, omni secularis emolumenti vel private gratie intentione remota, eligitur et consecratur, non per laicam manum furiva irreptione ingeritur. *Quodquot*, inquit, *venerunt, fures sunt et latrones*. Non
 35 dixit: 'qui regulariter electi vel vocati sunt', sed: 'qui venerunt'. Quod revera omnes faciunt, qui sue vel glorie vel potentie vel questus gratia a secularibus vel regibus vel inperatoribus vel certe quibuscunque magnis aut parvis quod non estulare, ecclesias videlicet vel earum aliquas dispensationes, aquirunt. Unde talibus et illud quod sequitur aperte congruit eorumque procacitatem proprie redarguit. *Fur*, ait, *non venit, nisi*
 40 *ut furetur et mactet et perdat*. Hoc namque cottidie agitur, hoc ubique deploratur, hinc undique strages, prede et incendia, dum hii qui dominicas caulas irruperunt, ut arreptum illicite principatum obtineant, ut libidines^m suas potenter expleant, ut chri-

a) corr. ex fagari. b) corr. ex quiddam. c) adversariorum supplendum videtur. d) corr. ex ignominiosa. e) suprascr. c. f) sic c. g) corr. ex ordinatione. h) corr. ex medimenta.
 45 i) corr. ex decerneret. k) e corr. l) deest c. m) libidines c.

1) Hoc caput ex Cassiodori Hist. Tripart. VII, 8, Opera ed. Garetius I, p. 305. desumptum.

stiane discipline censuram subterfugiant, homines, quos susceperunt regere, non metuunt trucidare, et quos celum debuerunt inducere, festinant tartaro detrudere. His igitur convenit quod quidam sapiens¹ ait: *Fracta, inquit, a tergo legis ecclesiastice macheria, non per ostium intraverant. Qui? nisi omnes qui apud suas, quas nunc occupant, sedes non prius electi quam^a recepti, sed heu! prepostere prius recepti quam electi, 5 prius sepe ordinati quam visi, omnes manus aut lingue seu corporée servitutis, non solo spiritalis vite interventu et commendatione promoti. De quorum contagio ecclesia iam id labis contraxit, quod pene sui sacramenta, id est ordinationes clericorum, consecrationes ecclesiarum et alia quedam sui insignia perdidit, cum a talibus consecrata*
Mal. 2, 2. potius ab his maledictis^b sint maledicta, Domino eis per prophetam dicente: 'Male- 10 dicam benedictionibus vestris'. Quorum prioratus^c quam Deo execrabilis sit, Gregorius in Pastoralis cura aperit: Ex se nanque et non ex arbitrio summi rectoris regnant qui nullis virtutibus fulti nequaquam divinitus vocati^d, sed sua cupidine accensi culmen regiminis rapiunt potius quam assequuntur. Quod procul dubio omnes faciunt, qui semet ipsos curiali servicio mancipantes eorum, per quos provehi ambiunt, manibus 15
**f. 80. traditis more laico sui efficiuntur, nil postmodum pretermittentes, quo eorum^e voluntati possint morem gerere, dum tantum^f tali precio sacras dignitates contingat eos comparare, non cognoscentes miseri, quia res spirituales tanto maiori emunt, quanto semet ipsos, quos tradunt, nummis preponendos non ambigunt. Quorum violentam ambicionem beatus Augustinus in XIX. libro de civitate Dei reprimeret^g, si aliquem vel humane 20 verecundie^h respectum tenerentⁱ. Locus vero, ait^j, superior, sine quo regi populus non potest, et si ita ut decet teneatur atque administretur, tamen indecenter^k appetitur. Quam ob rem ocium sancta^l querit karitas veritatis, negotium iustum suscipit^m necessitas karitatis. Quam sarcinam si nullus inponit, percipiende atque intuende vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter karitatis necessitu- 25 dinem. Unde paulo superiusⁿ: Episcopatus nomen est operis, non honoris. Et infra^o: Intelligat se non esse episcopum, qui preesse dilexerit, non prodesse. Unde non solum eos, qui honoris et diviciarum intuitu sacras dignitates usurpant, sed et pro necessariis adipiscendis sancta administrant, quantum Deo displiceant, doctor idem in libro de opere monachorum demonstrat^p dicens^q: Qui enim propter hoc euangelium predicat, ut habeat 30 unde manducet et unde vestiatur, simul se putat et Deo servire, quoniam euangelium predicat, et mammonem, quia propter ista necessaria predicat; quod Dominus dicit fieri non posse. Ac per hoc ille, qui propter ista euangelium predicat, non Deo, sed mammonem servire^r convincitur, etsi Deus illo ad aliorum provectionem, quomodo ipse nescit^s, utatur. Hinc Gregorius in euangeliorum tractatibus^t: Verus ergo predicator non ideo 35 debet predicare, ut in hoc tempore mercedem accipiat, sed ideo mercedem recipere debet^u, ut predicare subsistat. Quisquis nanque ideo predicat, ut hic vel laudis vel muneris mercedem^v recipiat, eterna procul dubio se mercede privat. Manifestum est autem, 40*
**f. 80. istos, de quibus agimus, non pro eterna mercede loca docendi appetere, sed fastu^w secularis glorie et potentie cupiditate invadere^x, qui, dum nullo religionis cultu, nullo virtutum ornatu ad id optinendum fulciuntur, secularium^y atque potentum patrociniis ad supplementum sue libidinis abutuntur. Unde tales, cum ad loca dignitatum seculari*

a) quam recepti — ordinati in marg. suppl. c. b) m. s. suprascr. c. c) e corr. c. d) corr. ex vocari. e) corr. ex tantos. f) verecundie corr. verecundie c. — respectum corr. respectum c. g) tenent corr. tenerent c. h) incenter corr. indecenter c. i) sanctum Aug. k) suscepit corr. 45 suscipit c. l) demonstrant corr. demonstrat c. m) suire corr. servire c. n) nescit corr. nescit c. o) deest Greg. p) mercedē c. q) invadere corr. invadere c. r) secularum c.

1) Bernoldus de damn. scismat. II, 15, ed. Ussermann p. 196. 2) C. 19, Opera VII, col. 563. 3) Ibid. 4) Opera VI, col. 496. 497. 5) Homil. in euang. I, 17, 7, Opera I, col. 1499.

ambitu per seculares potestates quoquomodo^a evolaverint, sicut dicit Gregorius¹, *ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent et^b quibus prodesse debuerant nocent, quia karitatis viscera non habent; domini videri appetunt, patres se esse minime recognoscunt, humilitatis^c locum in elationem mutant^d et, si quando extrinsecus*
5 blandiuntur, intrinsecus seviunt. De talibus idem doctor in XXXIII. *Moralium*^e libro dicit²: *Modo nanque, antequam^f per semet ipsum appareat, nonnulli antichristum vocibus^g, plerique autem moribus predicant. An predicatorum simulationis illius non sunt, qui, cum sacros Dei ordines optinent, fugientem mundum totis desideriis tenent, qui virtutis^h ostendunt esse que faciunt, sed viciū est omne quod agunt?* Huc accedit, quod ^{1. Tim. 3, 6}
10 neophitum eligi prohibebat apostolus. Dicit autem Gregorius ad Siagrium³: Sicut neophitus dicebatur, qui in initio sacreⁱ fidei erat eruditione^k plantatus, sic modo neophitus habendus est, qui repente in religionis^l habitu plantatus ad ambiendos sacros ordines^m irrepserit. Isti ergo, cum omni tempore respectu potentie curie deseruiant, totius humilitatis ignari more secularium pompisⁿ vestium, faleris equorum inseruiant et quodam modo muliebribus^o mundiciis delibuti erecto collo, pingui cervice incedant^p, nec habitum religionis saltem assumant, merito iuxta^q Gregorium pro neophitis^r sunt habendi et a locis regiminum penitus arcendi. De qualibus Ieronimus ad Eustochium⁴: *Sunt quidam mei ordinis, quibus omnis cura est de vestibus, si bene oleant, si pes^s laxa pelle non folleat, crines calamistri vestigio rotentur^t, digiti de anulis^u†. 81.*
20 radient; et ne plantas humidior via spargat, vix inprimunt summa vestigia. Tales, inquit, cum videris, sponso magis estimato quam clericos. Talium indignam promotionem Augustinus^v.⁵ egre ferens in libro de ecclesiasticis gradibus denotat: Quid est cito manus inponere nisi etate^v maturitatis aut examine^w temporis aut merito obedientie aut expurgentia discipline sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Heri⁶
25 cathecuminus, hodie pontifex, heri in amphiteatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, mane in altari, dudum fautor histrionum, nunc consecrator virginum. Nunquid non aperte hac sententia denotati sunt, qui presenti etiam tempore, dum omnem etatem multis lasciviis, ludicris et publicis spectaculis insumunt, repente per principum favorem ad pontificalem celsitudinem erumpunt, id videlicet suscipientes docere, quod ipsi nunquam didicere? Huius rei gratia dicit apostolus ad Titum: *Reliqui te Crete, ut ea que* ^{Tit. 1, 5, 7.}
30 desunt corrigas et constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Et post pauca: *Oportet enim episcopum sine crimine esse.* Quos enim presbyteros dixerit, aperuit, cum episcopum subiungit. Similiter ad Timotheum post scriptam constituendorum episcoporum formam ait: *Hec tibi scribo, ut, si tardavero venire, scias, qualiter* ^{1. Tim. 3, 14. 15.}
35 te in domo Dei oporteat conversari. Non enim apostolus locandi sacerdotii iura regibus atque principibus ascribit, sed specialiter hoc munus in persona Timothei et Titi episcopis concessit. Nonne ergo isti aperte insaniunt, qui contra apostolica instituta ecclesiastice libertatis insignia laicis et secularibus dispensanda ascribunt? Quod ideo

a) quomodo c. b) de corr. et c. c) humilitates corr. humilitatis c. d) elat. dominationis
 40 immutant Greg. e) mortalium corr. moralium c. f) priusquam Greg. g) votibus corr. vocibus c.
 h) virtutes corr. virtutis c. i) in sanctae Greg. k) uruditione corr. erud. c.; conversatione Greg.
 l) religionis c. m) honores sacros Greg. n) pompis corr. pompis c. o) mulieribus corr. muliebr. c.
 p) incedunt c. q) iuxta c. r) neophitis c. s) Eustochium corr. Eustoch. c. t) rogentur corr. rot. c.
 u) Augustinus corr. Aug. c. v) n. ante aetatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum obedientiae, ante experientiam disciplinae s. h. t. non pr. Leo. w) exanime c.

1) Homil. in euang. I, 17, 4, l. l. I, col. 1497. 2) XXXIII, 35, 60, Opera I, col. 1110 sq.
 3) Epist. IX, 106, Opera II, col. 1009; Jaffé nr. 1747. 4) Epist. 22, Opera I, col. 110. Verba parum accurate reddita sunt. 5) Immo Leo I, epist. 12. ad episc. Afric. Opera I, col. 659; ed. Hinschius p. 622. 6) Haec ex Hieronymi epist. 69. ad Oceanum,
 50 Opera I, col. 422, desumpta.

nimirum faciunt, quia eadem usurpatione promotos se cognoscunt, dumque hoc ab omnibus quasi licitum frequentatur, viciosus illorum introitus minus reprehensibilis cognoscatur. *Nec quisquam*, ait Paulus ad **Hebreos*, *sumit sibi honorem, sed qui vocatus a Deo tamquam Áaron. Sic et Christus non semet ipsum clarificavit, ut pontifex fieret.*

LIIII. De vocatione Aaron.

5

Videamus ergo vocationem Aaron, utrum secularium aliquo favore id culminis ascenderit, an Moyses eum cum filiis ad divina ministeria^a provexerit. *Applica*, inquit Dominus ad Moysen, *ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis in medio filiorum Israel, ut sacerdocio fungantur mihi Aaron, Nadab, Abiu et Eleazar et Ithamar.* Et post descriptum sacrarum^b vestium cultum de consecratione intulit ita: *Cumque laveris patrem cum filiis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est linea^c tunica et superhumerali et rationali, quod stringes balteo; et pones thiam in capite eius et laminam sanctam super thiam, et oleum unctionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis et indues lineis tunicis cingesque balteo, Aaron scilicet et liberos eius, et impones^d mitras, eruntque sacerdotes mei religionem perpetua.* Ecce vocatio Aaron et filiorum eius, ecce consecratio non secularium^e principum arbitrio^f vel voluntate agitata, sed ex^g precepto Domini, Moyse^h propheta, cui postmodum similis non surrexit, mediante, celebrata. Si igitur iuxta apostolum nemo sibi sumit honorem, nisi vocetur tamquam Áaron, nullus ergo istorum dignus honore reputabitur, qui non secundum leges ecclesiasticas prius diligenter habito examinationis²⁰ scrutinio eligitur, sed principum secularium et laicorum usurpatione indiscusse ingeritur. Nam quod Moyses Áaron cum filiis suis non nisi aqua lotum provehit, nullum nisi districto examine, cauta discussione eliquatum, quasi aqua lotum, ad honores ecclesiasticos sociandum ostendit. Cum igitur hec ita esse ex irrefragabili tum sanctorum patrum, tum canonice scripture probatum sit auctoritate, nequaquam hec consuetudo, ²⁵ **ut isti garriunt¹, a sanctis patribus in nostra tempora, ut ipsorum verbis utar, permanavit nec sub lege recepta vel sub gratia roborata longa etate senuit, longa status sui diuturnitate invaluit,* sed ambitu pravorum hominum, incuria et negligentiaⁱ principum et sacerdotum nova usurpatione inolevit, que tam sub lege quam sub gratia sanctis patribus omnino probatur adversa. ³⁰

LV. De Machabeorum exemplis falso prolatis.

Exin vero quia assertiones suas veritate defendere non possunt, ad falsitatis et mendationum presidia confugiunt et hoc ex scripturis sacris non erubescunt fingere, quod nemo in illis poterit invenire. Dicunt² enim: *Si ad regie dignitatis arbitrium huiusmodi honores distribui viri gloriosi, per quos salus facta est in Israel, Machabeos dico, religionis sue maculam esse sensissent, nequaquam ab alienigenis^k regibus, ab impiis hominibus, a legis divine conculcatoribus summum sacerdocium accipere ac-* ³⁵ *quievissent. Verba sunt Alexandri ad Ionatan: 'Et nunc constituimus te hodie^g summum sacerdotem gentis tue'. Et de Symeone: 'Rex', inquit, 'Demetrius statuit illi summum^l sacerdocium'.* Ionathan enim et Symeon quod sacerdotium summum ab ⁴⁰ alienigenis^k regibus asserunt accepisse, falsum penitus apertum est existere. Quavis enim diligentia quis libros Machabeorum percurrerit, nec Ionathan nec Symeonem^m a regibus sacerdocium^g accepisse reperire valebit. Et ut hoc apertius clareat, ex ipsis libris

a) misterium corr. ministeria c.

b) sacrorum c.

c) et add. Vulg.

d) eis add. Vulg.

e) secul. h. l. c.

f) arbitrio corr. arbitrio c.

g) suprascr. c.

h) Mosye c.

i) negligentia c. 45

k) alienis corr. alienigenis c.

l) in marg. suppl. c.

m) fymeonem c.

1) Cf. supra p. 297, c. 8.

2) Ibid. p. 298.

ostendere non pigeat^a. Postquam Iudas Machabeus viam universe carnis ingressus est, exurgentes viri iniqui Bachides et qui cum ipso erant filios Israel tanta tribulatione oppresserant, qualis antea in Israel facta non fuerat^b. Tunc congregati sunt omnes amici Iude et dixerunt Ionathe: *'Ex quo frater tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non* ^{1. Macch. 9, 29—31.}
⁵ *est, qui exeat contra inimicos, Bachidem et eos qui sunt inimici gentis nostre. *Nunc* ^{*f. 82.}
itaque eligimus te hodie esse nobis principem et ducem ad bellandum bellum nostrum. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum et surrexit loco Iude fratris sui'. Ecce
ubi suscepit principatum et summum sacerdocium et surrexit loco Iude fratris sui. Post
hec confirmato Ionathe primatu et sacerdocio, cum audisset Alexander promissa, que
¹⁰ *promisit Demetrius Ionathe, auditis etiam preliis et virtutibus eius, misit et ipse episto-*
lam deprecatoriam, ubi inter alia promissa intulit ita: Et nunc constituimus te hodie ^{ib. 10, 20.}
summum sacerdotem gentis tue, ut que nostra sunt sentias et conserves^c amicitiam ad
nos. Quomodo enim Alexander illum summum sacerdotem constituit, qui ante a propria
gente princeps et sacerdos constitutus fuit? Sed scriptor hystoriam texens res gestas
¹⁵ *aliter narrare^d non potuit, nisi verba partium poneret, quibus affectum mentis eorum*
exprimeret et ipse tamen reprobareret, sicut euangelista gesta dominica narrans blasphemias
et irisiones emulorum inseruit, que tamen ipse ex mentis iudicio reprehendit.
Et post hec idem Demetrius Alexandrum federa^e Ionathe preoccupasse dolens, ut eum
ex illius adiutorio averteret, inter alia promittit dicens: Remitto etiam potestatem^f arcis, ^{ib. 10, 32.}
²⁰ *que est in Ierusalem, et do eam summo sacerdoti. Si enim ab Alexandro sacerdotium*
susciperet, Demetrius nequaquam illum summum sacerdotem vocaret, presertim cum
ambo pro eodem regno optinendo certarent, ne uterque ratum haberet, quidquid alter
in illo ordinaret. Et post^g hec, cum Demetrius filius Demetrii in terram patrum suo-
rum rediret, ex diffinito^h intulitⁱ historicus dicens: Et misit ad Ionatham^k summum ^{ib. 69.}
²⁵ *sacerdotem. Et post hec de Ptolomeo scriptum est: Et^e exaltavit eum ante conspectum* ^{ib. 11, 26. 27.}
inimicorum^l suorum et statuit eo^m principatum sacerdotii et que habuit alia prius
*preciosa. Quomodo ergo Ptolomeus hec sibi statuerat, que prius habebat? *Certe, etsiⁿ* ^{*f. 83.}
Ptolomeus hec sibi non statueret, ille tamen habere non desineret, quippe qui ea, que
tunc ille sibi statuerat, antehac^o pugnando cum fratribus contra alios manu defendebat.
³⁰ *Ergo patet quod dicitur 'statuit' intelligendum esse 'exercere non restitit'. Et post hec^p*
scripsit Antiochus adolescens Ionathe dicens: Constituo tibi sacerdocium. Quomodo ^{ib. 57.}
ergo nunc iste sibi statuerat quod sub tot regibus habebat? Patet ergo historicum hec
non ex Ionathe susceptione, sed ex loquentium affectione protulisse. Et notandum,
quod singulus illorum^q dixit: 'Constituo tibi summum sacerdocium', nec alicubi dicitur:
³⁵ *'Ionathas suscepit', nisi ubi gens propria illum ducem et principem elegit. Post mor-*
tem autem Ionathe dixit populus ad Symonem: Tu es duar noster loco Iude et Ionathe ^{ib. 13, 8. 9.}
fratris tui, et: Pugna prelium nostrum, et omnia quecumque dixeris nobis faciemus.
Et post pauca scriptum est: Rex Demetrius Symoni sacerdoti summo et amico regis ^{ib. 36}
et senioribus et genti Iudeorum salutem. Ecce, dum statim post susceptum principatum
⁴⁰ *rex eum summum^r sacerdotem vocat, patet, quia et sacerdocium per gentis sue electio-*
nem suscepit. Et tamen, postquam idem Symon Antemium^s ad restaurandam socie-
tatem Romam direxit, Romanus populus, audita gloria et virtutibus eius, inter alia
laudum eius preconia hoc addiderunt, quo isti ad firmandam laicis locandi sacerdotii
facultatem abusi sunt: Et Demetrius statuit illi summum sacerdocium. Et tamen in ^{ib. 14, 38.}
⁴⁵ *eadem laudis executione subiungunt: Et complacuit omni populo statuere Symonem et* ^{ib. 46. 47.}

a) piegeat corr. pigeat c. b) fuerant c. c) conservas c. d) non narr. p. corr. narr. non p. c.
e) in marg. suppl. c. f) potestates corr. potestatem c. g) pauca add., sed mox del. c. h) difficultate corr. diffinito c. i) h. i. corr. i. h. c. k) summ. sac. I. corr. I. summ. sac. c. l) omnium amicorum Vulg. m) sic c.; ei Vulg. n) sibi corr. etsi c. o) ante hanc corr. antehac c. p) pauca
⁵⁰ corr. hec c. q) istorum corr. illorum c. r) sac. summ. corr. summ. sac. c. s) Numenium Vulg.

facere secundum verba ista. Et suscepit Symon et placuit^a, ut summo sacerdotio fungeretur et esset dux et princeps genti^b Iudeorum. Claret ergo, quia et Symon ex consensu populi sacerdotium suscepit et hoc quod dicitur *Demetrius statuit* intelligendum esse 'exercere non restitit'. Revera enim, quicumque Machabeorum libros diligenter evolverit, hec ita esse ut dicimus cognoscit, nec Symonem vel Ionathan a regi-
 *f. 83'. bus *sacerdotium accepisse, sed reges alternis inimiciis^c coactos, ut hoc libere exerceret, permisisset^d aliaque multa glorie et potentie insignia sibi obtulisse intelligit, quatenus que illorum erant sentiret^e, inimicis vero inimicus existeret. Unde liquido patet, isti legum profanatores, dum tanta inpudentia fingunt non inventa, qua astutia depravent inventa, qua pervicatia in aliud intorquere^f conentur, si qua relinquunt illesa. Cui nequitie nulla fere hereticorum pravitas a tempore Luciani et Isicii similis extitit, quorum uterque propheticas atque euangelicas et apostolicas scripturas ad cause sue commodum depravavit. Queque enim heresis^g sacras quidem literas male intellexit, sed tamen sine ulla eversione vel perversione in suo eas statu manere permisit, penitus^h nulla ex omnibus non inventa fingere presumpsit. Quare isti omnibus retro hereticis sicut crudelitate ita et reatu fallacie et inpudentie obstinatione perversioresⁱ probantur
 15 existere. Ut enim aliquid subtilius ad ostendendam istorum fatuitatem queramus, vera esse que de libris Machabeorum confingunt interim concedamus et sic etiam eorum stulticiam redarguamus. Ad confirmandas enim dubias et que in contentionem venerint res de dubiis testimonia non sunt proferenda. Machabeorum autem libri, quamquam 20 ad edificationem ecclesie prolati, in canone ab Hebrea ecclesia tamen non sunt recepti et eorum auctoritas, sicut Ieronimus¹ dicit de libro Iudith, *ad roboranda illa, que in contentionem venerint, minus idonea iudicatur.* Et ne hoc ex proprio coniectari videamur, quid hinc patres sentiant, proferamus. Origenes sane exponens primum psalmum designat, qui sit canon veteris testamenti, hoc modo scribens: *Non est ignorandum,* 25 *inquit², viginti et duos esse libros in c  n  ne veteris testamenti, sicut Hebrei tradunt.*
 *f. 84. Et cum illos enumerasset, ait: **In his concludunt canonem divinatorum librorum, Machabeorum vero libros extrinsecus habent.* Et ne hec que protulimus ex solo personae odio offensam contrahant, videamus, quid etiam alii catholici et disserti viri inde sentiant. Beatus enim Gregorius in suis Moralibus, cum exemplum Eleazari, qui proprio 30 triumpho occubuit, induceret, ait³: *Quare non contra ordinem facimus, si ex libris, licet non canonicis^k, ad edificationem tamen ecclesie prolatis, exempla proferamus.* Et beatus Ieronimus in prologo in Malichim¹, quem quasi galeatum principium omnibus libris esse asseruit, ait⁴: *Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per que scribimus Hebraice^m omne quod loquimur, ita viginti duo volumina subputanturⁿ.* Et 35 his enumeratis, Sapientiam, que vulgo scribitur Salemonis, et Ihesum filium Sirach et librum Iudith et Tobia cum ipsis Machabeorum libris non in canone haberi confirmat⁵, quippe quorum primus tantum est Hebreus^o, secundus vero a Grecis Greca etiam eloquentia probatur compositus. Que cum ita se habeant, stulte egistis in rebus tam gravibus, tam necessariis testimonia proferentes, que etiam si vera essent, ecclesie 40 nullum preiudicium, vestre assercioni nullum emolumentum afferrent. Nunc autem, quia penitus falsa existunt, vestram impudentiam graviore execratione confundunt. At,

a) ei add. *Vulg.* b) gentis *Vulg.* c) inimiciis c. d) permisisset corr. permisisse c.
 e) sentirent corr. sentiret c. f) intoquere corr. intorquere c. g) hereses corr. heresis c. h) n. p. corr. p. n. c. i) perversores corr. perversiores c. k) canoniscis corr. canonicis c. l) ita c. 45
 m) hebraite corr. hebraice c. n) subpetantur c. o) Hebreis corr. Hebreus c.

1) *Praef. in librum Iudith, Opera X, col. 21.* 2) *Rufini interpretatio, quam auctorem secutum esse verisimile est, iam non exstat.* 3) *XIX, 21, 34, Opera I, col. 622. Nonnulla verba eius mutata sunt.* 4) *Opera IX, col. 455. 456.* 5) *Ibid. col. 457—460.*

inquiunt¹ enim, *ut de multis aliqua tangamus, si pontificatus et sacerdotia regia^a potestas locare non soleret, nequaquam reges Israel sacerdotes Domini eiecisse et alios eiectionum loco substituisse scriptura canonica commemoraret.*

LVI. Item de falso prolatis Salomonis exemplis.

6 Notandum sane, quam astute falsitatem suam conantur obtegere, quam obnixae sue parti assistere^b. Plurali numero sacerdotes Domini dicunt eiectiones et substitutos^c, cum Abiathar solus legatur eiectionis, Sadoch substitutus. Quod certe ideo faciunt, ut, dum scripturarum ignari, illis autem male creduli hec audiunt, multipliciter facta credant, que *pluraliter isti facta pronuntiant. Doctis vero longe alia mens, longe alia sententia. *f. 84.

10 Nam nec ipsum Sadoch per Salomonem, ut isti garriunt, substitutum cognoscunt^d qui concordiam scripturarum sollicitè inquirunt. Scriptum est enim in Paralipomenon: *Et benedixit universa ecclesia domino Deo patrum suorum usque: Et unxerunt secundo Salomonem filium David Domino in principem et Sadoch in sacerdotem.* Patet ergo, quod amoto Abiathar non^e Salomon Sadoch, sed ecclesia substituerit, quem cum ipso

15 Salomone in sacerdotem unxerunt. Sed more scripturarum Salomon fecisse dicitur, quod illo regnante factum cognoscitur. At vero, quia scriptum est: *Diliges amicum tuum et odio habebis inimicum tuum*, concedamus, ut isti volunt, quod Salomon private respectu iniurie Adoniam trucidaverit, Ioab sanguine altare fedaverit, Abiathar regia potestate abiecerit, Sadoch substituerit, alique reges Israel alios eodem modo abiecerint

20 et substituerint, hoc, inquam, concedamus, ut, etsi ita esset, nec hoc istorum secte aliquid prodesse demonstramus. Quid enim dicit apostolus? *Reprobatio*, inquit, *quidem fit precedentis mandati propter infirmitatem eius et inutilitatem. Nichil enim ad perfectum duxit lex.* Et post pauca: *In tantum melioris testamenti sponsor factus est Ihesus.* Si enim hoc regibus illis sub umbra adhuc aliqua vel temporis vel cause dispensatione concessum esset, non ideo nova lucente gratia et veritate ita faciendum

25 existeret, reprobato, ut dicit apostolus, precedente mandato pro infirmitate et inutilitate eius, per quod nichil ad perfectum adductum asserit, ut melioris testamenti, cuius Christus sponsor factus est, participes efficiamur, ambulantes videlicet *in novitate spiritus et non^e in vetustate^f littere.* Videtisne igitur, etiam si verum esset quod asseritis,

30 non nostra coniectura, sed auctoritate apostolica nec sic quidem pro vobis aliquid agere, sed vestram sectam penitus destruere? Neque enim omnia sacre scripture exempla ad imitationem sunt conscripta, sed aliqua etiam, ut potius vitentur, designata, sicut Augustinus de mendatio Raab et, quod Loth *filias suas pro hospitibus stuprandas^g exhibuit, asserit², et Gregorius de mendatio obstetricum in suis Moralibus³ affirmavit. Sic

35 etiam quod de Salemone asseritis si verum esset, inter vitanda potius quam imitanda computaretur, presertim cum idem Salemon alios docuerit nobisque tenendum persuaserit, dicens: *Ne gaudeas super ruina inimici tui⁴, ne forte videat^h Deus, et displiceat ei.* Contrarius ergo sibi existeret, si quod non faciendum docuerat pro privata iniuria fecisset. Impudentiam igitur vestram satis ipsi in publicum proicitis, cum de

40 scriptura ea fingere non pudet, que nequaquam in ea scripta esse apparet, que etiam si ita essent, magis vestram assertionem destruerentⁱ quam aliquid adiuvarent.

1. Par. 29,
20—22.

Matth. 5, 43.

Hebr. 7,
18, 19.

ib. 22.

Rom. 7, 6,
cf. 6, 4

Prov. 24,
17, 18.

a) regea corr. regia c. b) assistunt corr. assistere c. c) stitutos corr. subst. c. d) cognoscit c. e) post add. c. f) vestutate corr. vetust. c. g) stuprandis c. h) corr. ex videant c. i) desturerent c., in marg. corr. destrueret.

45 1) Cf. supra c. 8, p. 297. 2) Contra mendacium, Opera VI, col. 469 E. 3) XVIII, 3, 6. Opera I, col. 559. 4) Verba huius versus immolata sunt.

LVII. De Braulione episcopo.

Exemplum vero de quodam Braulione inductum¹ legentibus^a risum magis solet de vestra insensibilitate movere quam vestris assercionibus aliquod emolumentum apportare. Quid enim ecclesiasticis regulis potest preiudicare quod predictus Braulio^b domno Ysidoro scribit, ut Terraconensi^c ecclesie talem preponi pontificem impetraret, cuius doctrine sanctitas ceteris vite forma existeret, et Ysidorus respondit hoc se nequaquam posse impetrare? quasi in diebus Ysidori iniquitas os suum contraheret, nec^d pravi principes illicita usurpare potuissent. Et revera prelibatum exemplum non mediocriter istorum fatuitatem redarguit, qui hoc in auctoritatem sui erroris assumunt, quod nescio quis ille rex Ysidoro negavit talem Terraconensi ecclesie preficere, cuius doctrine¹⁰ sanctitas ceteris forma esset vite, cum nec clero nec populo nec universis episcopis, immo nec omni simul ecclesie fas sit ad culmen episcopale pravum et indoctum attol-

1. Tim. 3, 2. lere, dicente apostolo: *Oportet episcopum inreprehensibilem^e esse* et cetera, inter que Tit. 1, 9. additur *doctorem*. Et ad Titum: *Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana et contradicentes^f redarguere*.¹⁵

*f. 85. Et certe Ysidorus nequaquam hoc legitur laudasse, sed querula *voce Braulioni quod fieri petiit non posse rescripsisse. Huiusmodi autem usurpationes ideo nituntur isti autorizare, quia fracta a tergo legis ecclesiastice macheria² simili abusione in gregem dominicum se cognoscunt irrepsisse. Unde aperte illorum sententia quam sit perversa ostenditur, dum hoc religionem suam exemplo conantur defensare^g, quod omni vere²⁰ religioso omni iudicatur dignissimum reprehensione. Contra quos ait Ieronimus in Matheum: *De bonis sumamus exemplum*. — *Ecce³*, inquit Gregorius Theotiste sorori imperatori scribens, *serenissimus dominus imperator fieri simiam leonem iussit. Et quidem pro iussione^h illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est, ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed sue pietati deputet, qui virtutis²⁵ ministerium infirmo mihiⁱ commisit^k*. Modos sane Gregoriane locutionis denuo terere supervacaneum reputo, quos supra non incongrue expressos existimo⁴.

LVIII. De promotione sancti Gregorii.

Sed quia promotionem eius imperatori conantur ascribere⁵, eis ratione veritatis ac virtute discretionis, divina opitulante gratia, debemus obviare. Solent namque in-³⁰ docti et negligentes lectores sic quedam scripturarum evolvere, ut, ubi debuerant correctionem^l accipere, ibi contingat eos errorem incurrere. Dum enim quasdam sententiarum particulas arripiunt, sed nequaquam omnes lectionis lineas et divisiones, cola et commata, media et extrema per omnes circumstantias diligenter intendunt, sepe illa probantur nescire, quorum sibi scientiam non dubitant arroganti professione assignare.³⁵ Unde isti, dum Gregorium de sua promotione Theotiste parum quid commemorantem arripiunt, sed nequaquam eiusdem promotionis initium, medium, finem^m intendunt, ut proprie fastum ambitionis videantur roborare, sancti viri successum mendosa assertione^g

*f. 86. conantur maculare, non intelligentes videlicet, neque que locuntur, neque *de quibus affirmant. Nos vero, qui vel inter extremas Christi oviculas beato Petro commissas⁴⁰ numerari, quibuscunque pressurarum tusionibus interim conteramur, dum tamen post hec

cf. 3. Reg. 6, 7. in nostri pacificiⁿ edificio sine aliquo mallei vel cuiuscunque sonitu ferramenti componi

a) corr. ex legibus. b) corr. ex Brulio. c) Tarnatunensi Wenrici c. 1. d) corr. ex ne.
e) imrehensibilem corr. inreprehensibilem c. f) eos qui contradicunt Vulg. g) e corr. c. h) pro
iussione corr. provisione c. i) deest Greg. et Wenr. et infra c. 59. k) commissit c. l) correctiones⁴⁵
corr. correctionem c. m) fidem corr. finem c. n) patifici c.

1) Cf. Wenricus c. 8, supra p. 298. 2) Cf. c. 53, p. 404 3) Haec affert Wenricus,
supra p. 298; Gregorii Epist. I, 5 fin., ed. Ewald I, p. 6. 4) C. 45. 5) Cf. Dicta cuius-
dam, fin., infra (Floto, 'K. Heinrich IV.' I, p. 438).

mereamur, omni nectare sapidius, omni quod carni blanditur delectabilius, omni mundi glorie vel secularis fastu potentie dulcius ducimus^a et iocundius, vicarium eius Gregorium absque omni secularis principis favore sedem apostolicam sortitum doceamus^b eandemque sacratissimam sedem ab omni seculari semper extitisse dominio liberam sicque usque in finem seculi permansuram demonstramus. Postquam sanctissimus papa Pelagius ad celestia commigravit, de promotione Gregorii Iohannes diaconus, qui actus eius luculentissimo^c scripsit sermone, retulit ita¹: *Pestilentia supra modum seviente^d, quia ecclesia Dei sine rectore esse non poterat, Gregorium, licet totis viribus renitentem, clerus, senatus populusque Romanus sibi concorditer pontificem elegerunt^e.*

10 Ecce ubi aperte claret Gregorium id culminis non per principis favorem, sed per cleri ac senatus cum populi frequentia canonicam electionem conscendisse, nec princeps eum provexit, sed electionis necessitudo invitum illum, etiam^f principe inconsulto, ad regimen ecclesiae attraxit. Sequitur enim Iohannes et dicit²: *At ubi decretum generalitatis evadere nequivit, consensurum se tandem aliquando simulavit et imperatori Mauricio,*

15 *cuius filium ex lavacro sancto susceperat, latenter literas destinavit, adiurans et multa prece deposcens, ne unquam assensum populis preberet. Sed prefectus urbis Germanus nomine eius nuntium anticipavit, comprehensumque ac disruptis epistolis consensum, quem populus fecerat, imperatori direxerat^g. At ille gratias agens Deo pro amicitia diaconi, eo quod locum deferendi ei honoris, quod^h cupierat, reperisset, data preceptione*

20 *ipsum ordinari precepit.* Et notandum certe, quod nullam mentionem imperatorii consensus faciebat, antequam illum principem adⁱ impediendam suam promotionem con-^{*f. 86.} iurasse ac multa prece provocasse cognoscebat. Sciens sane Gregorius populum principi subiectum; et ideo credebat se culmen, quod horrebat, sic posse vitare, si illum ad votum suum aliquo modo posset attrahere, ut per principis terrorem in populo efficeret^k,

25 quod aliter se effecturum nullo modo speraret. Econtra autem populus, clerus, senatus scientes inperatorem fidelissima sibi obstrictum amicitia, consensum suum illi direxerant, verentes videlicet, ut hoc, quod Gregorio contrarium cerneret^l, aliqua machinatione impediret, ut videlicet eius profectionem tanto honorabiliorem^m omnibus facerent, quanto principis sententiam votis suis sociarent. Nequaquam enim ob hoc ad principem miserantⁿ, ut licentiam ab eo inpetrarent, sed ne ulla eius dilectione ad impediendum quod

30 volebant se intromitteret, sicut aperte potest colligere, qui eiusdem promotionis curat seriem notare. Nam prefatus Iohannes sequitur et dicit³: *Enimvero, cum adhuc futurus antistes putaret se principem a consensu consecrationis sue penitus avertisse, cognovit tandem literas a Germano prefecto urbis interceptas fuisse. Cuius rei gratia imperiale*

35 *responsum, quod videlicet voluntati sue contrarium videbatur, preveniens, quia palam egredi portas civitatis non poterat, a negotiatoribus se exponendum dissimulato, ut fertur, habitu callidus inpetravit, silvarum saltus expetiit, cavernarum latibula requisivit. In quibus dum ab omnibus summa sollicitudine quereretur, inditio columnae fulgide super se iugiter e celo dependentis agnoscitur, capitur, trahitur et apud^o Petri*

40 *principis apostolorum templum summus pontifex consecratur.* Ecce enim, dum ante responsionem inperatoris divina revelatione consecratus invenitur, aperte ostenditur, quod non tam pro inpetrando inperatoris consensu miserant, quam petitionem Gregorii, ne aliquod votis suis impedimentum generaret, prevenire curabant. Si enim^{*f. 87.} eius licentiam necessariam haberent, nequaquam ante responsionem illum ordinare presumerent.

45 a) dicimus corr. duc. c. b) docacamus c. c) luculentisso corr. luculentissimo c. d) serviente corr. sev. c. e) delegerunt Ioh. f) et corr. etiam c. g) direxit Ioh. h) ut Ioh. i) impediendum corr. impediendam c. k) efficeret corr. efficeret c. l) cernerent corr. cerneret c. m) honorabilem c. n) ad add., sed mox del. c. o) beati add. Ioh.

1) Ioh. diac. I, 39. 2) Ibid. 40. 3) Ibid. 44.

Nunc vero, dum, sicut inconsulto imperatore illum elegerant, ita absque eius responsione ordinabant, luce clarius patet, quia eius concessione non indigebant. Nam valde notandum est, quod consensum, quem populus fecerat, imperatori direxerant, eius consensum vel concessionem nequaquam postulabant. Illud certe quod dicitur¹: *interim, dum ab urbe regia imperatoris prestolaretur assensus*, convenientius ad ipsum refertur, ut videlicet ipse expectaret, quatenus principis sententiam ad suum votum inclinaret. Nam populus, si assensum principis ex aliqua necessitate expectaret, ante receptam responsionem illum ordinari minime compelleret. Et revera, quid^a potest esse nefandius, quid impudentius, quam illum principis gratia et seculari favore promotum asserere, quem signo celitus misso revelatum novimus, quem annuntiante angelo in id ipsum longe ante predestinatum non ignoramus? sicut ipsi angelus indicavit², qui inter XII peregrinos ad prandium ab ipso invitatos ei apparuit, dicens: *Et hoc tibi pro certo sit cognitum, quia ab illo die, quo mihi hec hilari animo tribuisti, destinavit te Dominus fieri presulem sancte sue ecclesie, pro qua et proprium sanguinem fudit, et esse te successorem atque vicarium apostolorum principis Petri, cuius et virtutem imitatus es, cum substantias offerencium^b divideret, prout cui-
que opus erat.* Hec enim si catholice religionis inimici nunc considerarent^c, nullatenus Gregorii promotionem terreno principi assignarent. Quamquam, etsi hoc imperatori privilegium aliqua temporis vel cause dispensatione concessum esset, non quilibet regum consequenter idem usurparet, presertim cum idem Gregorius, ut longe prefati sumus, imperatores a regibus longe incomparabili^d disterneret dignitate^e.

LIX. De eligendo sedis apostolice pontifice.

Nam quod sedes apostolica ab omni secularis *potentie subiectione sit liberrima, sanctissimus papa Simachus, cui Gregorius XI.³ successit, decretorum suorum scitis ostendit. Ait⁴ namque: *Si, quod absit, transitus pape inopinatus evenierit, ut de sui electione successoris^b non possit ante decernere, si quidem in unum totius inclinaverit ordinis electio ecclesiastici, consecratur electus^f episcopus. Si vero, ut fieri solet, studia ceperint esse diversa eorum, de quibus certamen emergerit, vincat^g sententia plurimorum, sic tamen ut sacerdotio careat qui captus promissione^h non recto iudicio de electione decreverit.* Ecce, dum sanctissimus iste pater generali synodo decrevit, catholicum statuit, ut quilibet apostolice sedis presulum, nisi inopinato transitu preveniatur, antequam de corpore exeat, de suo successore, qui sibi subrogandus est, decernat, aperte monstratur, istorum sententia quam sit perversa, quos hoc secularibus non pudet assignare, quod proprie ad ipsos apostolicos viros etiam decedentes monstratur pertinere. At vero, quia Pelagium papam repentino transitu preventum prius viam patrum suorum contigit ingredi, quam de suo successore posset quicquam decerni, totius ordinis ecclesiastici in unum declinante electione, secundum Symachi decreta Gregorius est substitutus, non imperatoria assentatione proventus. Quapropter, si catholice distractionis adversarii ea que protulimus ex omni parte conferrent, Gregorii promotionem imperatori non assignarent. At vero, dum hoc quod ipse dixit⁵: *Omnes meas culpas ac negligentias meas non mihi, sed sue pietati deputetⁱ, qui virtutis ministerium infirmo commisit^k,* ad instrumentum sue libidinis arripiunt, sed modos locutionum non intendunt, astruere inveniuntur quod nesciunt, presertim cum hoc ipsum quod dixit: *Omnes culpas*

a) quod c. b) e corr. c. c) considerent corr. considerarent c. d) incomparabili corr. incomparab. c. e) dignate corr. dignit. c. f) suprascr. c. g) vincat Symm. h) promissione c. i) depudet c. k) commissit c.

1) Ioh. diac. I, 41. 2) Ib. II, 23. 3) Tertius decimus post Symmachum Gregorius I. cathedram ascendit. 4) Epist. 1, Thiel p. 646; ed. Hinschius p. 658. 5) Cf. supra c. 57, p. 410.

meas ac negligentias non mihi, sed sue pietati deputet^a, nisi, quo locutionis dicitur genere, diligenter intendatur^b, penitus stare non posse inveniatur^c. Nam pontificatus et *f. 88. sacerdotia, quos isti ad regie dignitatis arbitrium distribuendos conantur *asserere, idem, de quo agimus, Gregorius ad apostolice sedis iura ostendit proprie pertinere et antiquitus
5 pertinuisse. Unde Iohanni subdiacono patrimonii Ligurie scribit dicens¹:

Ioh. diac.
IV, 24.

LX. Testimonia Gregorii, quod tam electio quam ordinatio pontificum precipue ad apostolicam pertineat sedem.

Quanto apostolica sedes Deo auctore cunctis prelata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum
10 expectatur arbitrium. Defuncto igitur Laurentio ecclesie Mediolanensis^d episcopo, sua nobis clerus relatione innotuit in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, ne quidquid ad cautelam pertinet^e omittamus, idcirco te^f huius precepti auctoritate suffultum Genuam proficisci necesse est. Sed^g quia multi illic Mediolanensium coacti Longobardorum^h
15 barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet, convocatis eis in comune, perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate disternat, siquidem in predicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensusⁱ perdurare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit, cum nostre auctoritatis assensu, solatiante^k Domino, facias consecrari, quatenus huiusmodi servata con-
20 suetudine et apostolica sedes proprium vigorem retineat et a se concessa aliis sua iura non minuat. Sed cum post annos aliquot Constantius, functo insigniter pontificio, dor-
misset in Domino, clerus et plebs Mediolanensis Deusdedit diaconem eligentes ab Agilulfo rege terren-
tur^l, quatenus illum eligerent, quem Longobardorum barbaries voluisset; at illi decretum suum^m Gregorio dirigentes consilium petunt. Quibus ipse inter cetera sic rescripsit²: Illud, quod vobisⁿ ab Agilulfo
25 indicastis^o scriptum, dilectionem^p non moveat. Nam nos in homine, qui non a catholicis^k et maxime Longobardis eligitur, *spem³ ponere evidenter ostendimur, si electus *f. 88'. a talibus ordinatur. Et post pauca: Ut igitur in ordinando Deusdedit diacone, qui a vobis electus est, nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum trans-
misimus, qui eum, ut moris est, annitente consensus nostri auctoritate, faciat conse-
30 crari. Sic quoque decedente Iohanne Ravennatis ecclesie episcopo, idem pater visitationem
Ravennatis aeclesiae Severo Ficudino^q episcopo secundum consuetudinem priscam committens⁴, Maria-
num^r monachum ac familiarem suum Ravennatibus episcopum consecravit, cui et pallium direxit⁵.
Ecce ubi aperte appareat ad apostolicam sedem antiquitus illas etiam ecclesias^s per-
tinuisse, quarum commendationem nunc pravi principes noscuntur usurpasse. Unde
35 ergo idem Gregorius cuidam episcopo⁶ scribit hoc modo: Obitum illius^t antistitis
directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitute aecclēsie fraternitati^u tuae

a) depudet c. b) e corr. c. c) inveniuntur corr. inveniatur c. d) ecclesie repet. c.
e) non add. c., aperte ex scribae errore, qui et relatione uno verbo scripsit. f) h. p. a. s. G. te Greg.
et Ioh. g) Et Gr. et Ioh. h) sic Ioh. cum c.; deest Gr. i) consensum Gr. et Ioh. k) e corr. c.
40 l) terrentur c. m) suum corr. suum c. n) nobis c. o) indicatis Gr. et Ioh. p) vestram
add. Gr. et Ioh. q) sic c. pro Ficulino. r) Mariniannum Gr. s) ecclias c. t) Bacaudae Gr.
u) fraternitatis corr. fraternitati c.

1) Epist. III, 30, ed. Ewald I, p. 188; Jaffé nr. 1234. 2) Epist. XI, 4; Jaffé nr. 1796.
3) Mira deformatio verborum, quae Iohannes ex epistola Gregorii affert: Nam . . . nos in
45 homine, qui non a catholicis et maxime Langobardis eligitur, nulla praebemus ratione con-
sensum, quia vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordi-
natur. 4) Cf. Epist. V, 25. 5) Cf. ibid. V, 48. 56. 6) Agnello, cui Formiensis
ecclesiae visitationem delegavit; Epist. VII, 16; Jaffé nr. 1462. Cf. Epist. II, 25. VI, 21.

operam solempniter delegamus. Et post pauca: Et ideo fraternitas tua ad predictam^a ire properabit et assiduis adhortationibus clerum plebemque eius^b admonere festinet, ut remoto studio uno eodemque consensu talem sibi preficiendum expetant sacerdotem, qui et^c tanto ministerio dignus valeat reperiri et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum sollempnitate decreti omnium subscriptio-⁵ nibus roborati et dilectionis tue testimonio literarum ad nos veniat^d consecrandus.

Ioh. diac.
III, 7.

Etⁱ si quando ordinandarum aecclēsiarum necessitas obrepserit, monachis et clericis suis, quos meliores probavit, aecclēσίας undique regendas commisit. Ex presbyteris suis consecravit episcopos: Bonifacium Regii, Kabentium^e Perusii et Donum Mesēne Siciliae; ex subdiaconibus vero Gloriosum Ostie^f, Festum Capue, Petrum Trecas et Carium^g Arimini; at vero ex monachis suis: Maria-¹⁰ num^h, ut diximus, Ravennae, Maximianum Siracusi et Sabinum Callipoli episcopos ordinavit. Sedⁱ et Augustinum penes Anglos a Galliarum episcopis ordinari precepit. Postⁱ quem nichilominus ad episcopatum in eadem gente monachos suos, Mellitum videlicet, Iustum, Laurentium, Paulinum provehēdos presignavit. Sic² quoque, defuncto Maximiano episcopo Syracusano, cum maior pars Traianum vellet eligere, ipse Iohannem Catinensis ecclesie archidiacono¹⁵ num, qui plus placuit, eligi precepit. Ita quoque, dum Arrutium^k pastoralis curae^l provisione^m vidisset desolatum, Passivo precepit episcopo, ut Inportunumⁿ quendam ad se vocaret et de salute anime diligenter admonitum et exhortatum ad curam pastora-²⁰ lem promoveret. Illos autem, quos ad episcopales provexit honores, quam caute, quam districte examinaverit, nichilominus doceamus, ut eorum stulticia, qui regibus locan-²⁰ dorum pontificum^o pro proprii libitu arbitrii potestatem arrogant, tanto manifestior monstretur, quanto talem discussionem et diligentiam nullus regum exercuisse docetur. Ait Iohanni episcopo³:

LXI. Item testimonia Gregorii, quam districte examinavit quos ad pontificatus ordinem promovendos elegit. 25

*Ne incauta eorum ordinatio, qui ad episcopatum eliguntur, valeat provenire, vigilanter^p de eorum personis sollicitudine^q requirendum. Indicatum siquidem nobis est, Florentinum archidiaconum Anconitane^r ecclesie, qui ad episcopatum electus fuerat, scripture quidem sacre scientiam habere, sed ita etatis esse senio iam confractum, ut ad regiminis officium non possit assurgere; adicientes^s etiam, ita illum tenacem exi-³⁰ stere, ut in domo^t eius amicus ad karitatem nunquam introeat. Rusticus autem diaconus eiusdem aecclēsie, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem homo dicitur, sed, quantum asseritur, psalmos ignorat. Florentinum vero diaconem aecclēsie Raven-³⁵ natis, *qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed qualis sit interius, omnino nescimus. Ideoque fraternitas [tua^v] unā cum fratre et coepiscopo nostro Armenio, suprascripte^v aecclēsie Anconitane visitatore, illuc festinet accedere et dili-³⁵ genter de vita ac moribus singulorum requirere, vel si in^w nullo sunt crimine sibi conscii, quod eos ad hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est, si hoc, quod de prefato archidiacone^x dictum est, quia nunquam amicus domum eius ingressus est^y, ita se veritas habeat^z, et utrum ex necessitate aut^a tenacia talis sit, aut si⁴⁰*

a) ecclesiam add. Gr. b) eiusdem ecclesiae Gr. c) deest Gr. d) sacrandus occurrat Gr.
e) Hab. Ioh. f) Istriae Ioh. g) Castorium Ioh. h) Marinianum Ioh. i) Per Ioh. k) Aprutium Gr.
l) pastoralis cura c. m) providissione corr. provisione c. n) Opport. Gr. o) pontificium e corr. c.
p) vigilantia Gr. q) est add. Gr. r) Acon. c. s) addentes Gr. t) ut domum Gr. u) deest c.
v) suprascripto corr. suprascripte c. w) de Gr. x) e corr. c.; archidiacono Gr. y) si add. Gr. 45
z) habet Gr. a) an ex Gr.

1) *Sequentia ex Ioh. diac. III, 7.* 2) *Sequentia huius capituli ex Ioh. diac. III, 12, ubi exhibentur Epist. V, 17. XII, 12.* 3) *Epist. XIV, 11; Jaffé nr. 1924.*

ita senex est, ut ad regendum non possit assurgere, vel sacro^a sit actus euangeliiis sanctis, sicut nobis nuntiatum est, iusiurandum prebuit^b nunquam^c ad episcopatum accedere. Sed et^d de Rustico diacono, quantos psalmos^e minus tenet^f, scrutandum est. Florentino autem diacono Ravennati si nullum, sicut diximus, crimen est, quod ob-
5 sistat, apud episcopum eius agi necesse est, ut ei debeat cessionem facere^g. Non tamen ex nostro mandato vel dicto, ne contra suam eum voluntatem cedere videatur.

LXII. Quod Gregorius non solum novos ordinavit, sed vacantes
 episcopos vacantibus ecclesiis incardinavit.

Non solum autem Gregorius desolatis ecclesiis novos episcopos ordinavit, sed et
 10 de suis sedibus expulsos episcopos vacantibus ecclesiis incardinare non omisit^h. Unde Martino episcopo Corsice scribensⁱ: *In ecclesiam, inquit, te Alirensem, que iam diu pontificis est destituta auxilio, cardinalem secundum petitionis tue modum hac aucto-*
ritate constituimus sine dubio sacerdotem. Ita ergo studio vigilantem cum Dei amore
15 deriis se gaudeat fuisse potitam, et ecclesia Dei alterno gaudio repleatur cardinalem
te suscepisse pontificem. Item Iohanni episcopo Suillaceno²: Propterea, inquit, te Iohan-
nem ab hostibus captivate Lassitaneⁱ civitatis [episcopum^k] in Suillacena^l cardinalem
20 que a pastore vacat, debeas ecclesiam gubernare. *f.90.

LXIII. Qualiter Gregorius apostolica auctoritate alias ecclesias
 aliis adunavit.

Nec solum sane depulsos episcopos vacantibus ecclesiis incardinavit, sed quasdam
 ecclesias singulari sedis apostolice privilegio et potestate aliis adunavit ecclesiis. Qua-
 25 propter Baguide^p Forminensi episcopo scribit dicens³: *Quoniam Minturnensem^a eccle-*
siam destitutam cognovimus, necessarium duximus redditus supradicte Minturnensis
ecclesie, vel quicquid ei antiquo modernoque iure vel privilegio potuit potestve qualibet
ratione competere, ad tue ecclesie ius potestatemque hac precepti nostri auctoritate
30 petentie^s tue provisione disponere. Item Benenato episcopo⁴: Quia igitur Cumani
castri sacerdos cursum vite^t huius explevit, utrasque^u ecclesias presentis auctoritatis
pagina unisse, tibi^v commisisse cognosce, propriumque utrarumque ecclesiarum scito
te esse pontificem. Et que tibi de earum patrimonio, cleri^w ordinatione promotioneve
35 prius re vera sacerdos liberam ex nostre auctoritatis [consensu^k] atque permissione
licentiam. Item Iohanni episcopo Veliterno inter alia: Ideo, inquit⁵, fraternitati tue
curam gubernationemque Trium Tabernensium ecclesie previdimus committendam,
quam tue ecclesie aggregari univique necesse est, quatenus utrarumque ecclesiarum

a) vel si, tactis sacrosanctis euangeliiis, sicut Gr. b) praeberit Gr. c) se add. Gr.

40 d) etiam Gr. e) spalmos c. f) teneat perscrutandum Gr. g) concedere Gr. h) omissit c.

i) Lissitanae Gr. k) deest c. l) Squillacina Gr. m) diximus c. n) impletas corr. impleas c.

o) aliqua c. p) Bacaudae Gr. q) Minturnensem c. r) migramus c. s) competentia tua Gr.

t) sacerdos repet. c. u) utramque nos ecclesiam Gr. v) tibi Gr. w) clero c.; vel cleri ordinatione sive promotione Gr.

45 1) Ioh. diac. III, 15; Gregorii Epist. I, 77, ed. Ewald I, p. 97; Jaffé nr. 1146. 2) Ioh. diac. l. c.; Gregorii Epist. II, 37, ed. Ewald I, p. 132; Jaffé nr. 1191. 3) Epist. I, 8, Gregorii verba haud parum contracta. 4) Ibid. I, 10; Jaffé nr. 1075, II, 44, ed. Ewald I, p. 143; Jaffé nr. 1197. 5) Ibid. II, 48, ed. Ewald I, p. 149; Jaffé nr. 1202.

sacerdos et^a rector Christo adiutori possis existere. Item Gratoso Numentano episcopo curam gubernationemque sancti Ananemii [ecclesiae^b] Curium Sabinorum territorio constituite incardinando convinxit¹. Item Agnello Fundano episcopo: *Hac te, infit², auctoritate Terracinensi ecclesie cardinalem constituimus esse^c sacerdotem.* *Et post pauca: *Sic te, ait, predictae Terracinensis ecclesie cardinalem constituimus^d sacerdotem,* 5 *ut et Fundensis ecclesie pontifex esse non desinas nec curam gubernationemque eius pretereas.* Hec enim ideo replicanda credidi, ut cognoscant isti, quam stulte desipiant, immo quam furiose insaniant, qui hoc privilegium, quod sedem apostolicam constat tenuisse, laicis non verentur assignare omnemque libertatem sancte universalis matris ecclesie secularium^e turpi servitio conantur subiugare. Quod revera ideo facere depre- 10 henduntur, quia nulla spiritali successione^f, sed seculari ambitione vel pravorum principum, quos vel premiis corruperant vel certe corporali servitio delinierant seu sanguinis proximitate^g seu alicuius carnalis commendationis gratia sibi devinxerant, favore pro- vectos recognoscunt vel adhuc provehentos profana ambitione concupiscunt, quatenus eorum reatus tanto minus sit notabilis, quanto undique bachatur generalis. 15

LXIII. Quam absurdum sit a regibus accipere, quod necesse sit in consecrationibus iterare.

Sed diligentius intueamur ordinem, quo per seculares potestates locari contendunt honores pontificales. A regibus autem baculos, pastoralis videlicet sollicitudinis^h sustentationem indicantes, solent accipere et anulosⁱ, celestium secretorum signacula 20 designantes, eorum traditione^k investire, sed tamen postmodum eosdem baculos et anulos cum episcopali benedictione iterata commendatione recipere. Aut enim precedens a regibus acceptio valet, viget et constat, aut sequens episcoporum commendatio vacat, resolvitur et vacillat. Ambe^l enim constare simul nequaquam possunt. Si enim precedens constiterit, impium et profanum est sequenter iterari, quod prius rite actum 25 potest comprobari. Si autem, sicut nec ipsi negant, sed fatentur et affirmant, absque ulla questione eandem commendationem consecratores episcopos in consecratione necesse *f. 91. est implere, impium et *profanum omnique est libertate deridendum et omni fatuitate stultius, immo insanius iudicandum, in divinis rebus, in dominicis sacramentis illa agere, que ipse qui agit^m postmodum iteranda non ambigit. Nam sicut Carthaginensi tercio 30 concilio cap. XXXVIII.³ precipitur, ut *non liceat fieri rebaptizationes, reordinationes vel translationes episcoporum*, sic etiam rationabile constat et congruum, ne liceat fieri recommendationes episcoporum. Neque enim quod in uno prohibetur in altero conceditur. Quod autem quilibet episcopus non per manum principis sit intronizandus, sed a comprovincialibus episcopis sequente clero et populo eligendus cap. XL. tertium 35 Cartaginiense scribit concilium.

LXV. Iterum diversa testimonia patrum, quod electio episcoporum non in potestate regum, sed in arbitrio consistat comprovincialium episcoporum.

Scribitur⁴ enim: *Et illud est statuendum, ut, quando ad eligendumⁿ conveneri-* 40 *mus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia facta^o sunt apud nos, non presumant*

a) s. recte Chr. adiutore Gr. b) sic Gr.; deest c. c) deest Gr. d) esse add. Gr.
e) secularium corr. secular. c. f) ambitione corr. successione c. g) proximitatis corr. proximitate c.
h) sollicitudis c. i) cum add., sed mox del. c. k) traditione c. l) Ambo corr. Ambe c.
m) ait c. n) el. episcopum Conc. Carth. o) tractata Conc. 45

1) Epist. III, 20, ed. Ewald I, p. 178. 2) Ibid. III, 13, ed. Ewald I, p. 172; Jaffé nr. 1217. 3) Mansi III, col. 886 (ed. Hinschius p. 299). 4) Ibid. col. 887 (p. 299).

ad purgandum eum qui ordinandus est tres iam, sed postulentur ad numerum^a duo vel tres. Et in eadem plebe, cui ordinandus [est^b], discutiantur primum persone contradicentium; et cum probatus^c fuerit sub conspectu publico, ita demum ordinetur. Amplius Antioceno nanque concilio¹ cap. XXIII. scriptum est ita: Servetur autem ius⁵ ecclesiasticum, id continens, oportere non aliter fieri episcopum nisi cum synodo et iudicio episcoporum qui post obitum quiescentis potestatem habent eum qui dignus est^d promovere. Non enim dicitur 'arbitrio principum', sed iudicio episcoporum. Amplius item Gangrensi² concilio cap. XII. scriptum est, ut episcopi metropolitani^e iudicio et eorum episcoporum, qui circa^f sunt, proveantur ad ecclesiasticam potestatem, hi videlicet¹⁰ qui plurimo [tempore^g] probantur tam verbo fidei quam recte conversationis exemplo. Amplius in Cartaginiensi secundo concilio cap. XII³: Placuit omnibus, ut inconsulto primatu cuiuslibet provincie tam facile nemo presumat, licet cum multis^h, in quocunque loco sine eius, ut dictum est, precepto episcopum nonⁱ debere ordinare. Item secundo concilio Arelatensi⁴ cap. V: Quodsi inter partes aliqua nata^k fuerit dubitatio, maiori¹⁵ numero metropolitanus in electione consentiat. 'Non dicitur: 'rex quem velit constituat', *f. 91'. sed metropolitanus maiori numero. Item Augustinus in vicesimo libro de civitate Dei⁵: Non ex genere^l enim carnis et sanguinis, sicut erat primum secundum ordinem Aaron, sed sicut oportebat in testamento novo, ubi secundum ordinem Melchisedech summus sacerdos est^m Christus, pro cuiusque merito, quod in eum gratia divina contuleritⁿ, sacerdotes et levitas elegi nunc videmus; qui non isto nomine, quod sepe asse-²⁰ quantur indigni^o, sed^p, que non est bonis malisque communis, sanctitate pensandi sunt. Amplius in Bracarensi enim tercio concilio cap. I. scriptum est⁶ ita: Non licet^q populo electionem facere eorum qui ad sacerdotium provocantur; sed iudicium sit episcoporum, ut ipsi eum qui ordinandus est probent^r, si in fide et in sermone et in spiritali²⁵ vita edoctus sit. Itidem enim in secundo eiusdem concilii^s inculcatur capite. Item VII. concilii eiusdem⁷ cap[ite]: Non aliter fieri oportet^t nisi cum consilio et iudicatu episcoporum, qui post exitum^u precessoris potestatem habent, quem dignum elegerint^v. Ecce aperte constat, locationes pontificum^w non in arbitrio, ut isti bachantur, regum, sed in potestate^x constare episcoporum, qui post exitum precessoris potestatem habent,³⁰ quem dignum elegerint^v.

LXVI. Quod mala consuetudo non sit retinenda.

Et ista, inquiunt^a, consuetudo in tempora nostra permanavit, longa etate se-
nuit, longa status sui diuturnitate invaluit. Sed huic eorum stulticie nichilominus
catholicorum catholice reclamant constitutiones et sententie. Hinc in quarto Toletano⁹

35 a) ad n. supradictorum unus vel duo Carth. b) deest c. c) purgatus Carth. d) extiterit Dion.
e) metropolitanorum Dion. f) circumcirca Dion. g) sic Dion.; deest c. h) cum m. episcopis Carth.
i) non d. des. Carth. k) aliquanta c. l) gere corr. genere c. m) et episcopus c. n) contulit
corr. contulerit c. o) indignis c. p) sed ea quae Aug. q) liceat Mart. r) prebeant c.
s) concilio c. t) oportent corr. oportet c. u) e corr. c. v) eligerint c. w) pontificorum c.
40 x) potestatem c.

1) A. 341, Mansi II, col. 1326. ex interpr. Dionysii (Hinschius p. 272). 2) Immo Lao-
dicensi, interprete Dionysio c. 12, ap. Mansi II, col. 578; (Hinschius p. 274). Burch. I, 9, et Ivo,
Decr. V, 63. citant: Ex concilio Aurelianensi. 3) Cap. 12, Mansi III, col. 696 D (Hinschius
p. 296). 4) Mansi VII, col. 879 C (ed. Hinschius p. 322). 5) Cap. 31, 3, Opera VII,
45 col. 603 D. 6) Immo Concil. Laodic. 12. 13, ex Martini Bracarensis collectione canonum
c. 1, Harduin III, p. 391; Burch. I, 10. et Ivo V, 64: Ex concilio Bracarensi. 7) Concil.
Antioch. 23. ex Martini collectione c. 8, l. c. p. 392. 8) Cf. supra p. 297, c. 8. 9) Mansi
X, col. 624 (ed. Hinschius p. 367, c. 18).

LX episcoporum concilio decernitur cap. XIX: *Pernitiosa consuetudo^a nequaquam est retinenda^b, que maiorum statuta preteriens omnem ecclesie ordinem perturbavit, dum alii per ambitum sacerdotium appetunt, alii oblati muneribus pontificatum assumunt, nonnulli etiam^c sceleribus implicati vel seculari militie dediti, indigni ad honorem summum sacri ordinis pervenerunt. Cetera vero que in hoc capite sequuntur si isti^d veraciter considerarent, nequaquam secularibus locandi^e sacerdotii potestatem tribuerent, immo se ipsos ab ecclesiasticis honoribus penitus pellendos iudicarent^f. Huiusmodi autem usurpationes, quas isti vocant consuetudines, Gregorius frivolas et inanes ostendit, scribens ad Felicem Messanensem^g episcopum dicens^h: *Consuetudines, que ecclesiis gravamen noscuntur inducere, nostra nos decet considerationeⁱ remittere.* De^j huiusmodi enim abusionibus doctor egregius loquitur Ciprianus. In epistola enim ad Antonium^k loquitur ita: *Proinde frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiciunt^l, quasi consuetudo maior sit veritate, aut non sit id in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a sancto Spiritu revelatum.* His etiam doctor eximius sic astipulatur Ysidorus^m: *Adime consuetudinem, serva legem. Usus auctoritati cedat.* *Pravum usum lex et ratio vincat.**

LXVII. Item diversa testimonia patrum, quod qui publice inpugnant canones non sunt dicendi sacerdotes.

Isti vero divinarum sanctionumⁿ profanatores, sacrorum canonum proscriptores contumaces quam detestandi sunt, sanctissimus papa Damasus^o ad Aurelium Cartaginiensem archiepiscopum ostendit dicens: *Violatores, inquit, canonum voluntarii graviter a sanctis patribus iudicantur et a Spiritu sancto, cuius instinctu ac dono dictati sunt, dampnantur, quoniam blasphemare^p Spiritum sanctum non incongrue videntur, qui contra eosdem sanctos^q non necessitate compulsi, sed libenter, ut prefixum^r, aliquid aut proterve agunt aut loqui presumunt^s aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis^t enim presumptio manifeste unum genus est blasphemantium Spiritum sanctum, quoniam, ut iam^u prelibatum est, contra eum agit, cuius nisu et gratia idem sancti canones sunt editi. Et si alios fastu turgidi cordis sui contempnent^v, de Nicenis vero quid censent? De quibus dicit Ambrosius^w: *Non humana industria, non compositione^x aliqua trecenti decem et octo episcopi ad concilium venerunt, sed ut in numero^y eorum per^z signum sue passionis et nominis dominus Ihesus suo probaret [se^{aa}] adesse concilio. Cruz in trecentis, Ihesu nomen in decem et octo est sacerdotibus.* Et beatus Leo papa: *Sancti, inquit^{ab}, et venerabiles^{ac} patres, qui in urbe Nicena, sacrilego Arrio cum sua impietate dampnato, mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, et apud nos [et^{ad}] in toto orbe terrarum in suis institutionibus vivunt, et^{ae} si quid^{af} usquam aliter, quam illi statuere, presumitur, sine cunctatione cassabitur.* Unde idem ad Anatholium^{ag}: *Illi Nicenorum canonum per sanctum vere Spiritum ordinata condicio nunquam ulla parte est solubilis. Nulla sibi met de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur. Neque trecentis illis decem atque octo episcopis**

a) consueno corr. consuetudo c. b) reticenda Tol. c) et corr. etiam c. d) locandis c. 40
e) iudicarent c. f) Menensem c. g) considerare corr. consideratione c. h) opponunt Cypr.
i) scātionum c. k) phasphemare c. l) s. canones Ps.-Is. m) pr. est Ps.-Is. n) presumant c.
o) at c. p) contempnunt corrigendum videtur. q) oppositione c. r) numero c. s) deest c.
t) venerabilis c. u) quod corr. quid c.

1) Epist. I, 64, ed. Ewald I, p. 85; Jaffé nr. 1133. 2) Immo ad Iubaianum, Opera p. 787. 45
3) Cf. Synonym. I, 45. 46; Opera VI, p. 485. 486. Verba ipsa num Isidori sint, dubito. 4) Ap.
Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 21. 5) De fide I, 18, Opera II, col. 467. 468. 6) Epist. 106.
ad Anatolium, Opera I, col. 1165. 7) L. c. 1161. 1163; ed. Hinschius p. 611.

quantumlibet copiosior numerus sacerdotum vel comparare se audeat vel preferre, cum tanto divinitus privilegio Nycena synodus sit consecrata, ut, sive per pauciores sive per plures ecclesiastica iudicia celebrentur, omni sit penitus auctoritate vacuum quicquid ab illorum fuerit constitutione diversum. Hinc idem ad Pulcheriam¹ augustam: Contra
 5 statuta, inquit, canonum^a paternorum, que ante longissime etatis annos in urbe Nicena spiritualibus sunt fundata decretis, nichil cuiquam audere conceditur, ita ut, si quis diversum aliquid decernere velit, se potius minuat quam illa corrumpat. Unde idem papa Leoni² augusto: De rebus, inquit, apud Nicenam et Calcédonam^b, sicut Deo placuit, diffinitis nullum audemus inire tractatum, tanquam dubia vel infirma sint, que
 10 tanta per Spiritum sanctum fixit auctoritas. Idem ad Martianum^{c,3} augustum: Si quod usquam, inquit, aliter, quam sancti patres statuere, presumitur, sine cunctatione cassabitur. Et: Mihi, inquit Hilarius⁴, ipse ille numerus hic sanctus est, in quo Abraham victor regum impiorum ab eo qui eterni sacerdotii est forma benedicitur. — Sed hec ignoramus, inquit⁵, hec nescimus, hec nunquam audivimus vel legimus^d. Compe-
 15 tenter igitur eis respondit apostolus: Si quis ignorat, ignorabitur. Et sanctissimus papa Gregorius^e: Consona, inquit, sanctis patribus diffinitione sancimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus nec sacris ministrare vel communionem capere sit dignus altaribus. Et papa Celestinus^f: Nulli sacerdotum liceat^g suos canones ignorare nec quicquam facere, quod sanctorum^h legibus possit obviare. Non enim certe pretereun-
 20 dum, non neglegenter intuendum, non abradendum possessivum 'suos', quia illos proprie vocat sacerdotes, quorum sacri canones sue sunt possessiones, sicut lex Domini, ubi dicitur: In lege Domini scriptum est; et lex Iudeorum: In lege vestra scriptum est. Quia ergo iuxta Gregorii, immo consonam sanctorum patrum diffinitionem, qui nesciunt
 25 obedire^h canonibus, sicut publice obstinaces nec sacris ministrare vel communionem capere digni sunt altaribus, isti, cum sacris canonibus sint publice obstinaces, a sacri altaris ministerio vel communionis consortio merito iudicantur extorresⁱ. Quid sunt autem divine scripture, catholicorum patrum tractatus et sententie, nisi canones regule, videlicet ad morum correctionem et animarum edificationem pertinentes? Atqui, cum istorum non sint canones, quibus ipsi per omnia probantur ingrati atque rebelles, iuxta
 30 Celestini diffinitionem⁸ nec sunt sacerdotes.

1. Cor. 14, 38.

*f. 93.

Luc. 2, 23.
Ioh. 7, 17.cf.
2. Cor. 2, 15.

LXVIII. Satisfactio de quarto nostri Gregorii capitulo, cur populis symoniacorum et Nicolaitarum officia prohibeantur.

Evacuatis^k superius⁹ divina aspirante clementia, que de tribus nostri apostolici capitulis ceterisque gestis eius ac decretis¹ novi nostri scismatici querula^m conspiratione
 35 scriptitabant, superest, ut de quarto quod promisimus persolvamus, ut, ipsum quoque qualiter ex autentica canonice scripture officinaⁿ ac probatissima catholicorum patrum moneta emanet, ostendamus. Prius autem quam hec aggredimur, breviter perstringendum est, quam impudenti astutia et falsa delatione bonum Christi in nostro apostolico odorem quasi coram Pharaone in fetorem conentur vertere ac mendaci assertione diffi-

40 a) cononum corr. can. c. b) Calcedoniam corr. Calcédonam c. c) Martinum corr. Martian. c. d) legemus c. e) licet Cael. f) patrum regulis Cael. g) diffinitionemque n. c. h) obedere c. i) extorres corr. extorres c. k) evacutis corr. evacuatis c. l) de crectis c. m) querulam conspirationem corr. querula conspiratione c. n) ofitina corr. offic. c.

1) Epist. 105, l. c. p. 1155. 2) Epist. 162, l. c. p. 1341; ed. Hinschius p. 579. Cf. 45 supra c. 31. 3) Immo in epist. ad Anatolium, ut iam p. 418, n. 7. notatum. 4) De synodis c. 86, Opera ed. Bened., Paris, 1693, col. 1200. 5) Cf. supra p. 294. Aperte hic Wenrici sententiam detorquet auctor. 6) Epist. III, 7. ad Iohannem Larissaeum, ed. Ewald I, p. 168; Jaffé nr. 1211. 7) Epist. 5, Schoenemann p. 767; ed. Hinschius p. 561. 8) Cf. supra n. 7. 9) C. 16—22.

mare, non ut filii Israel^a de Moyse falso conqueruntur, sed veraciter gladium ad eum occidendum prebentes Pharaoni. Configunt enim Romanum pontificem nonnulla prava atque perversa popularibus in contemptum divinorum sacramentorum precepisse, que nullis certis indiciis eum precepisse possunt approbare, atque hec, que ex proprio probantur exquisisse, sanctorum patrum testimoniis nituntur enervare. Quid enim astutius, 5 quid potest esse perversius, quam que perversa sunt et sane doctrine contraria de illo fingendo rabiem plebium contra illum armare et hec eadem quasi iusticie favendo sacris auctoritatibus destruere, ut videlicet tanto acrius contra illum odia omnium concitentur, quanto que ^{*f. 93.} de illo referuntur vera esse non dubitant? Que autem^b sint, que in eius derogationem profundunt, quamvis undique platee personent, muliercularum textrine 10 commurmurent, forensis conventus, omnis etas, uterque sexus proclamant¹, littere tamen, contra quas principaliter nostra desudat imbecillitas^c, plenius demonstrant. Que si quis curat cognoscere, legendo illas studeat percurrere. Et revera, si vera que asserunt existerent, utilem operam et necessariam ad ea destruenda assumpsissent. Attamen verba ipsius ponere conveniret et, que prava illum protulisse patesceret, non carpendo, 15 sed corrigendo per sacras auctoritates evacuare. Unde, quia non eius dicta, sed propria inventa de illo noscuntur protulisse, ad ea destruenda ratione caret nos intendere. Nam his, que de illo absque dictorum eius testimonio asserunt, nos contradicere tale videtur, ac si quisquam alicubi, ubi corvum nemo unquam videret vel cognosceret, album ac nivei candoris illum assereret, alter vero nigrum, ut est, omnino confirmaret. 20 Qua in re dum neuter quod diceret certis testimoniis cingere posset, contentio utrinque incerta remaneret, dum sic se habere alter assereret, quod aliter esse alter affirmaret, presertim cum audientium iudicium neutri parti tutam fidem haberet^d. Quapropter que de illo absque dictorum eius testimonio commentantur nos in medio relinquentes, ipsa eius dicta ponamus et quam catholica, quam autentica, quam^e certe sanctorum 25 vestigiis conducibilia, quam discipline ecclesiastice pro temporis necessitate oportuna, tam ex sanctorum canonum scitis quam catholicorum patrum sententiis Deo annuente demonstramus. De tribus enim domni apostolici capitulis, que divina nobis aspirare^f dignata est clementia, supra protulimus; nunc de quarto, quod tunc distulimus, divinitatis spiritu suggerente locus est ut dicamus. Ipsum autem nostri apostolici quartum statu- 30 tum, quod populo^g prohibet non tantum Nycolaitarum et symoniacorum, sed pro earundem heresium obstinata defensione^h damnatorum officia recipere, ita se habet. ^{*f. 94.} Scribit enim ad Ottonem Constantiensem episcopum, sicut et longe supra diximus, sic inter cetera :

LXIX. Decretalis epistola² venerabilis Gregorii pape. 35

1074. *Instantia nuntiorum tuorum festinanter redire volentium non permisit nos fraternitati tue que in Romana synodo sunt constituta seriatim intimare. Hec tamen necessario tibi scribendaⁱ fore arbitrati sumus, nos iuxta auctoritatem sanctorum patrum in eadem synodo sententiam dedisse, ut hi, qui per simoniacam heresim, hoc est inter- 40 ventu precii, ad aliquem sacrorum ordinum gradum vel offitium promoti sunt, nullam in sancta ecclesia ulterius ministrandi locum habeant. Illi quoque, qui ecclesias datione pecunie obtinent, omnino eas perdant, nec deinceps vendere vel emere alicui^k liceat. Sed nec illi, qui in crimine fornicationis iacent^l, missas celebrare aut secundum inferiores ordines ministrare altari debeant. Statuimus etiam, ut, si ipsi con-*

a) post add. c. b) suprascr. c. c) imbellitas corr. imbecill. c. d) adhibet corr. haberet c. 45.
e) quamquam corr. quam c. f) aspirante corr. aspirare c. g) sic c. h) defensionem corr. defensione c. i) scribendo corr. scribenda c. k) alium c. l) iacet c.

1) Cf. supra p. 311, n. 1. 2) Jaffé, Bibl. II, p. 525; cf. supra p. 340.

temptores fuerint nostrarum, immo sanctorum patrum institutionum, populus nullomodo eorum officia recipiant^a, ut, qui pro amore Dei et officii^b dignitate non corriguntur, verecundia seculi et^c obiurgatione populi resipiscant. Priora enim illa tria, quia satis, ut reor, suis locis probatum est, quomodo per omnia prophetis, euangelicis, apostolicis
 5 et apostolicorum virorum concordent institutis, nunc quartum, quod populo prohibet officia simoniacorum et Nicolaitarum ceterorumque, qui post Romane sinodi interdictum profano ausu ea usurpant, qualiter id quoque eisdem statutis consentiat, Deo duce perquiramus. Ut enim veterum sanctorum testimonia, que nostra tamen rusticitas colligere non succumberet^d, interim supprimamus, quid nostre etatis viri religiosi hinc sen-
 10 tiant, proferamus, quatenus nostra humilitas tanto sincerior, labor tanto fructuosior existat, quanto non propriis, sed aliorum nititur sententiis, nec nobis laus sive victoria, sed illis ascribatur^e, qui duces spiritualis certaminis vincendi nobis rationes paraverunt, ut videlicet spes nostra tanto fixius^f de futuro presumat, quanto labia sua a se non
 15 esse cognoscens de vani nominis extensione propriam in presenti linguam non magnificat.

*LXX. Testimonium Petri de non recipiendis istorum offitiis. *f. 94.

Petrus enim Damiani Ostiensis^g episcopus ex heremita cardinalis, in utraque scientia, spirituali scilicet et seculari, peritissimus, in omni morum sanctimonia et spiri-
 20 tualis exercitii studio ferventissimus, de qua agimus causa ad Alexandrum papam¹ in-
 20 tonat^h ita inter cetera: Nos plane, quilibetⁱ nimirum apostolice sedis editui, hoc per^h
 omnes publice concionamur ecclesias, ut nemo missas a presbytero, non euangelium a
 diacono^k, non denique epistolam a subdiacono prorsus audiat, quos commisceri feminis
 non ignorat. Et ne id^l temere agere videamur, apponeremus aliquot sententias patrum,
 nisi prohiberet epistolare compendium. Sed quia fides nostris verbis non aliter adhi-
 25 betur, eorum pauca saltem ponenda sunt testimonia, ut per hec, que nunc occurrunt
 memorie, colligant, quanta valeant, si quesierint, in ipsis codicibus invenire. Et non-
 nullis illatis testimoniis²: Fugiamus ergo, inquit, malos sacerdotes, quia mali sunt, non
 quia mala sunt illa que fatiunt, que per eorum ministerium fiunt. Indignum duca-
 mus eorum interesse ministeriis; et antequam resipiscant, sese per penitudinem corri-
 30 gant, absit, ut fideles Christi divina per eos sacramenta penitus accipere acquiescant.
 Nec tamen perverso ore asseramus id quod tribuunt sacrilegum, sed potius dicamus,
 quia nolumus de manu sacrilega accipere sacramentum. Bonum est^h certe mense
 regalis edulium, verumtamen hoc ego ab his, qui furantur, non accipio, sed per fideles
 ministros id sumere potissimum concupisco. Preciosum est divitis aurum, rutilant
 35 gemmae^m, radiant margaritae, sed ego bonum divitis hominis illud amplector, quod
 per eius mittitur nuntium, non quod per eius mihi traditur inimicum. Bonus plerum-
 que panis, qui mensis apponitur, sed eum cum talibus edere prohibemur. 'Cum huius-
 modi'ⁿ, ait Paulus, 'nec cibum sumere'. Quod si de illo dictum est cibo, qui in secessum
 40 per cuniculos mittitur, quid^o de illo pane pigmentate carnis obsonio^o, sed si non ex-
 40 trahitur ore canum, sed potius si deferatur manibus hominum? Per os huius canis
 verbi sui prohibet alimenta deferri et ab esuriente populo suscipi vox divina, cum ait:

- a) ita c. b) officia corr. officii c. c) bis scr. c. d) quatenus add., sed mox del. c.
 e) ascribitur corr. ascribatur c. f) sexius corr. fixius c. g) Ostensis corr. Ostien. c. h) post add. c.
 i) cuilibet c. k) diaconos c. l) id agere perperam v. D. m) geminae c. n) eiusmodi Vulg.
 45 o) quod c. p) obsonium c.

1) Contra cler. intemper. II, 2, Opera III, p. 396, quem libellum Petrus non Alexandro papae, sed Cuniberto episcopo dedicavit. 2) Unde sequentia sumpta sint, dubium; cf. tamen Giesebrecht l. c. p. 326 sqq.

Ps. 49, 16. *‘Quare tu enarras iusticias meas et assumis testamentum meum per os tuum?’ Quod tamen et si per os reprobi hominis narratum fuerit, iusticia Dei et testamentum esse non desinit, sed idcirco huiusmodi sacerdotis officium respuo, ut, dum se a me considerat despici, dum se a fidelibus Christi conspicit abhorreri, saltem pro pudore confusus ad lamenta penitentiae confugiat, qui sibi met imminens divinae sententiae gladium non formidat. Preterea et talium hominum devoto consortium, ne me societas polluat sordidorum. Abhorreo non oblationem, sed offerentem, non ministerium, sed ministrum. Bonum est ergo sacrificium quod offertur, nec fugio datum, sed dantis formido contactum, ne^a me contamine plus illius lepra qui dedit, quam id forte emundare concedatur, quod tradidit. Sed quod loquor forte tanquam frivolum parvipenditur, nisi sacre scripture testimoniis roboretur. Ad Aggeum nempe prophetam dixisse* 5

Agg. 2, 12—14. *Dominus legitur: ‘Interroga sacerdotes legem dicens: “Si tulerit homo carnem sanctificatam in hora vestimenti sui et tetigerit de summitate eius panem aut pulmentum aut vinum aut oleum aut omnem cibum, numquid sanctificabitur?” Respondentes autem sacerdotes dixerunt: “Non”. Et dixit Aggeus: “Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, numquid contaminabitur?” Et respondentes sacerdotes dixerunt: “Contaminabitur”. In quibus prophetici verbis oraculi liquido cernitur, quia plus valebat pollutus in anima ad contaminandum quam caro, quae per eum sanctificabitur, ad emundandum. Dicit enim, quia, si^b pulmentum, vinum aut oleum aut quilibet cibus tangatur summitate vestis istius, in qua caro sanctificata reconditur, propter hoc non sanctificatur; quae omnia, si tangantur ab illo, qui pollutus est in anima, continuo polluuntur. Et quis est pollutus magis in anima quam symoniacus vel Nicolaita? Quorum alter venalem habet Spiritum sanctum, qui est remissio peccatorum, atque ideo pollutus in anima iure dicitur, quia in suis sordibus iacens purgari per eum quem tam graviter offendit, Spiritum sanctum, non meretur. Alter vero, dum carnem suam per obscenitatem fornicationis polluit, consequenter in animam omnia fedae contaminationis inquinamenta transfundit; et hic ergo pollutus in anima^c nichilominus dicitur, atque ideo quidquid tangit attaminat, quia, dum in illius petulantiae voragine labitur et animam simul et corpus purulento caenosae libidinis squalore^d fedat. Non ergo de manibus illius, qui est in anima pollutus, sanctificatam suscipio carnem, ne et ipse per eius* 10

2. Iob. 12. *formido sententiam, qua dixit: ‘Qui dixerit ave, communicat operibus eius malignis’.*

cf. Is. 7, 4. *Isti sunt itaque symoniaci et Nicolaitae, duae scilicet caudae fumigantium titionum,*

cf. Ind. 15, 4, 5. *hoc est perditorum hominum reliquiae. Hec est enim illa biga vulpium, quarum [caudis^e] illigate sunt faces igne succense, quibus videlicet omnes^f Philistinorum se-* 15

cf. Ind. 16, 30. *getes sunt combuste. Isti sunt due columnae templi Dagón, quas utique Samson, qui*

Isid. Orig. VII, 6, 56. *interpretatur sol, concutiens stravit populumque, qui sub earum letabatur umbraculo,*

Iob 41, 25. *funditus interemit. Isti sunt, inquam, duo oculi Belial, quibus ‘sublime videt’, is qui*

cf. 4. Reg. 9, 30—38. *‘est princeps super omnes filios superbie’. Isti sunt oculi, quos Iezabel depinxit stibio, moxque disperiit. Hi tales aut correcti per penitentiam ad nos convertantur, ut vi-* 20

*f. 96. *vant, aut a nobis penitus abscidantur, ut soli in suis iniquitatibus pereant. Iste sunt illustris viri rationes super symoniacorum et Nicolaitarum officiis a plebibus vitandis, quas videlicet ad Alexandrum papam protulit, quem ad cohibendam clericorum luxu-* 25

*riam satis officiosa invectione incitavit. *Qua de re nostri apostolici statutis minus, si placet, indignantur ac derogent, cum tantum virum ante ipsum idem sensisse atque* 30

docuisse deprehendunt^h. Illius enim gravitas et sapientia qualis velⁱ quanta fuerit, licet quamplures, qui adhuc supersunt, testentur et predicent, libri tamen, quos ad utilitatem ecclesiae conscriptos reliquit, non tantum inpresentiarum loquuntur, sed apud Deum et 35

a) nec c. b) quasi corr. quia si c. c) animo c. d) sualore c. e) deest c. f) videlicet repet., sed mox del. c. g) corr. ex illustres. h) deprehendunt corr. deprehendent c. i) ve c. 50

homines notam memoriam ipsius immortalem servabunt. Unde solius eius testimonium ad refellendam istorum fatuitatem posset sufficere, nisi sensu capti sanae exortationis suadelam detrectarent^a admittere. Quia igitur stultis et ingratis ea etiam que sufficiunt satisfacere non possunt, adducamus alium nostri quoque temporis virum¹, cuius licet
 5 nomen taceamus, prudentie tamen eius indicem et testem ipsam^b eius dictorum virtutem et gravitatem tenemus, qui cuidam apostolicorum edictorum acerrimo impugnatori^c inter alia haut obscure disputata super huius scrupulo querele satisfecit atque per sanctorum patrum auctoritatem victum ad veritatis professionem redire coegit. Has nempe sententias si querulus iste scriptor legeret, tarditati sue vel expectationi sue satisfactum
 10 forsitan inveniret. Inter cetera namque ait² ita:

LXXI. Item testimonium cuiusdam sapientis de eadem re.

Quartum autem nostri apostolici statutum^d precipit, ut populus clericorum officia non recipiat, quos sacris canonibus, immo euangelicis et apostolicis institutionibus adversari percipiat, videlicet quos iuxta sanctorum censuram patrum damnatos in
 15 priam eorum perniciem altari ministrare videat. Nempe Antiochenum concilium, a sacratissimo Calcedonensi concilio, ut prediximus, indubitanter roboratum, officia damnatorum clericorum a populis recipi districtissime prohibet, in tantum scilicet, ut etiam ab ecclesia abiciendos esse iudicet qui illis clericis saltim communicaverint, quos interdictum sibi ministerium usurpare cognoverint. Sic enim quartum eiusdem concilii
 20 cap. testatur: 'Si quis *episcopus damnatus a synodo vel presbyter aut diaconus ab^e *f. 96. episcopo ausi fuerint aliquid de sacro ministerio contingere^f, sive episcopus iuxta precedentem consuetudinem sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei vel in alia synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis^g. Sed et communicantes ei omnes abici de ecclesia et maxime, si, posteaquam didicerint adversus memoratos pro
 25 latam fuisse sententiam, eis communicare temptaverint'. Iuxta huius capituli tenorem sancti patres, qui in Calcedonia sacratissimos canones promulgaverunt, omnes communicatores cuiusdam damnati Timothei presulis Alexandrini^h excommunicatos esse censuerunt. Qui Leoni imperatori pro eodem Timotheo consulenti hoc modo rescripserunt: 'Eos etiam, qui, cum scirent Timotheum fuisse damnatum, communicare illi sine peri
 30 culo crediderunt, extraneos esse a Dei ecclesia iudicamus, secundum consequentiam regularem nulla eis venia nec spe restitutionis ullo modo remanente, sicut tertia et octogesima regula de talibus aperte decernit, cuius initium est: "Si quis episcopus a synodo" et reliqua'. Quapropter et noster apostolicus merito populis huiusmodi clericorum officia prohibuit, eorum, inquam, quos non tam ipse damnavit quam a sanctis
 35 patribus iam dudum damnatos esse monstravit. Preterea sanctissimus papa Alexander³ a beato Petro quintus, qui potius in camino ignis concremari quam mentiri fortissimus adhleta delegit, ipse, inquam, nec loquendum eisⁱ esse testatur, quibus vel episcopus pro sceleribus eorum sentitur adversus. Et hoc ex ipsius principis apostolorum auctoritate confirmat ita dicens cap. VI: 'Beatus princeps apostolorum Petrus in ordina
 40 tione sancti predecessoris nostri Clementis instruens clerum et populum ait: "Si inimicus fuerit Clemens alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat: cum illo nolite amici esse, sed observare prudenter debetis et voluntati eius absque communione^k obsecundare et avertere *vos ab eo, cui ipsum sentitis adversum. Sed *f. 97. nec loqui his, quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit

45 a) dectarent corr. detrect. c. b) in marg. suppl. c. c) impugnatore c. d) decretum Bern. e) a suo Bern. f) contigere corr. contingere c. g) satisfationis corr. satisfactionis c. h) Alexandri c. i) eius eius corr. eis c. k) commutatione Bern.; commonitione Ps.-Is.

1) Bernoldum. 2) Bernoldi Apologeticus c. 17—19, Ussermann p. 298—303. 3) Ed. Hinschius p. 97.

omnium vestrum amicitias ferre, festinet citius reconciliari ei qui omnibus preest et per hoc redeat ad salutem, cum obedire ceperit monitis presidentis. Si vero quis amicus fuerit^a his, quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex ipsis^b qui exterminare Dei aecclesiam volunt; et cum corpore vobiscum esse videatur, mente et animo contra vos est; et est multo nequior hostis hic, quam illi qui foris sunt et evidenter inimici sunt. Hic enim per amicitiarum speciem que inimica sunt gerit et aecclesiam dispergit ac vastat^c. Ubi ergo ipse princeps apostolorum tam districte prohibet, ne quis eis saltim loquatur, qui apostolicis institutis non obsecundare deprehendantur, ibi etiam evidentissime vetat, ne populus missas vel reliqua officia ab eis recipiat. Mos enim populi Dei, iuxta Augustinum pro lege tenendus, comprobatur nobis cum canonibus, ut^d 10 populus, cuiuscunque^e sacerdotis missas audiat, eius et singulis salutationibus in missa respondeat. Quapropter populus huiusmodi prevaricatorum missas nullatenus recipiet, si ipsius principis apostolorum sententiam observare velit.

LXXII. Cur eorum officia populo sint prohibita.

Sanctissimus papa Gregorius scribens ad reges Francorum de huiusmodi sacer- 15
dotibus canonum contemptoribus cap. CXXXV.^d testatur, quod regnum ex culpa talium sacerdotum pregravetur, et post pauca subiungit: 'Maior', inquit, 'metuenda est locis illis calamitas^e, ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei magis in se iracundiam provocent, quam per semet ipsos populis^f placare debuerant'. Iure igitur nostri temporis Gregorius populum huiusmodi presumptorum officia recipere 20 prohibuit, quos sanctissimus ei^g equivocus et regnum culpa sua pregravare et Dei iracundiam in se magis provocare asseruit. Scriptum enim est: 'Qui avertit^h aurem suam, ne audiat legem, execrabilis erit oratio eius'. Quo crimine omnes obligantur, *f. 97. *quicumque canonicis sanctionibus obstinato animo refraganturⁱ. Unde et eorum officia merito populis interdiciuntur, quorum orationes omnipotens Deus non dico non^k reci- 25 pit, sed execratur. Sed iam ad ipsum vas electionis veniamus, qui et presenti statuto nostri apostolici consonare non dubitatur^l. 'Si is', inquit, 'qui frater nominatur^m est fornicator aut avarus aut idolis serviens aut maledicus aut ebriosus aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere', videlicet qui nolunt iuxta ecclesiasticas sanctiones emen- 30 dari, licet certis et publicis criminibus sint obligati. Item ad Thessalonicenses: 'De- nuntiamus autem vobis, fratres, in nomine domini nostri Ihesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate et non secundum traditionem, quam accepe- 35 runt a nobis'. Et paulo post: 'Si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate; et nonⁿ commisceamini cum illo, ut confundatur'. Cum quibus igitur apostolus fideles nec corporalem cibum sumere permittit, et a quorum consortio fideles discedere 35 precepit^o, de eisdem apostolice institutionis^p contemptoribus populo precepit^o noster apostolicus, ut [eis^q] saltem ad mensam dominicam non communicaret et eorum societati se saltim eo tempore subtraheret^r, cum^s contra fas et ius sacra misteria in pernitiem suam usurparent. Iuxta apostolum enim 'quicumque dominicum panem vel calicem sumit indigne, corporis et sanguinis Domini reus erit et iudicium sibi manducat et 40 bibit'. Quod omnes faciunt qui fornicationem vel avariciam non solum exercere, sed etiam obstinato animo defendere presumunt, de quibus apostolus ait: 'quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt'; qui etiam pro eisdem criminibus iuxta canonicas 45 sanctiones^t dampnati interdictum sibi officium temeraria usurpatione frequentant. Nempe ipsi, quos proprie^u vocamus penitentes, licet pro huiusmodi criminibus canonicè

a) ferit c. b) illis Bern. c) cuscunque c. d) CXXXVI corr. CXXXV. c. e) calamatas c. f) deest Bernoldi ed., sed legitur apud Greg. g) eius Bern. h) averterit Bern. i) refrangan-
tur corr. refrag. c. k) dico non suprascr. c. l) dubitatur, ut Bern., post corr. dubitat c. m) inter
vos, ut Bern. habet, om. c. n) ne Bern. o) praecepit Bern. p) institutionibus c. q) deest c.
r) subtraheret corr. subtraheret c. s) illi add. Bern. t) factiones c. u) propriae c. 50

discipline colla summittant, non tamen divinis sacramentis tam temere approximant. Unde iuxta sententiam beati Innocentii pape nec infirmos penitentes ut reliquos egros^a sacro crismate ungi licet; 'quibus', inquit, 'penitentibus et reliqua denegantur sacramenta^b', ne sibi ipsis dampnationem potius quam remissionem adquirant, si eadem tam
 5 indigni, nondum sane per penitentiam ad plenum purgati percipiant. Si igitur penitentes etiam canonice pro criminibus suis satisfaciētes^c divinis sacramentis iudicantur indigni, quanto magis illi, qui non penitere, sed culpas suas iam dudum publicatas pertinaciter defendere conantur, qui et obstinato animo resistentes etiam Spiritum sanctum blasphemare probantur! Sic enim beatus Damasus papa in epistola ad
 10 sanctum Aurelium Kartaginensem archiepiscopum testatur: 'Violatores', inquit, 'canonum voluntarii graviter a sanctis patribus iudicantur et a Spiritu sancto, cuius instinctu ac dono dictati sunt, dampnantur; quoniam blasphemare Spiritum sanctum non incongrue videntur, qui contra eosdem sanctos^d canones non necessitate compulsi, sed libenter, ut prefixum est, aliquid aut proterve agunt aut loqui presumunt aut facere
 15 volentibus sponte consentiunt. Talis enim presumptio manifeste unum genus est blasphemantium Spiritum sanctum, quoniam, ut iam prelibatum est, contra eum agit, cuius nisu et gratia idem sancti canones sunt editi'. Itaque illi sacerdotes, qui tam gravissimis criminibus sunt obligati, immo qui pro eisdem secundum canonica statuta^e iam sunt dampnati, nullatenus nisi in perniciem suam sacrificare possunt. Unde et
 20 illi non parum delinquerent, quicumque ipsis in propriam necem sacrificare usurpantibus per solitas responsiones in missa scienter cooperari presumerent. Non enim pro parvo crimine haberetur, si quis alicui se ipsum^f crudeliter occidenti scienter cooperaretur. Sapientissime ergo noster apostolicus populum huiusmodi presumptorum usurpationibus interesse prohibuit, quas non solum auctoribus^g earum, sed et receptoribus
 25 perniciosas esse non ignoravit. Sic enim ipse Dominus a Chore eiusque sequacibus
 sacrificandi offitium usurpantibus reliquos filios Israel discedere precepit, ne peccatis eorum involverentur sicque cum eisdem crudelissima morte dampnari mererentur. Nam ipsi heresiarchae, videlicet Chore, Datan et Abiron, cum universa eorum substantia vivi ad infernum ex improviso descenderunt, sequaces vero eorum per ignem egressum
 30 a Domino penitus comburi meruerunt. Horum itaque subitam et severissimam ultionem illi diligenter attendant, qui contra apostolica precepta^h interdictum sibi sacerdotale offitium obstinata temeritate usurpant. Nec ociose Oze mortem considerent,
 qui, cum David archam Domini de Philistiim in novo plaustro reduceret, a Domino percussus interiit, eo quod archam licet iam casuram manu sustentare presumpserit.
 35 Si enim ille merito periit, qui temere quidem, sed benigne archam Domini tantum tetigit, quanto magis ille, qui contra fas et ius ipsum corpus Domini contrectare sibi-
 que incorporare presūmit indignus!

LXXIII. *Explanatio cuiusdam capituli, quod presenti statuto videbatur adversari.*

40 Quidam tamen satis inperite nostro apostolico obitiunt quartum Gangrensis concilii capitulum: 'Quicumque discernit a presbytero, qui uxorem habuit, quod non oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit'. Hoc etiam capitulum iuxta apostoli Petri attestationem in suam ipsorum perniciem depravantes ita pronuntiant: 'Quicumque recusaverit missam coniugati presbyteri, anathema sit', scilicet ut
 45 eos anathematizatos esse demonstrent, qui apostolicis institutis obedientes incontinentium presbyterorum missas recipereⁱ detrectant^j. Sed frustra. Nam predictum capitulum illos tantum anathematizat, qui respuunt presbyteri oblationem, non qui modo habet,

a) egrotantes Bern.

b) quaedam verba Bernoldi omisa sunt.

c) satisfaciētibz c.

d) sacros Bern.

e) instituta Bern.

f) ductoribus Bern.?

g) preceptum corr. precepta c.

50 h) recipere c. i) detrectant Bern.

sed qui quondam habuit uxorem. Eo enim tempore, ut prologus testatur Gangrensis
 *t. 99. concilii, erant heretici sectatores cuiusdam Eustasii, qui legitimas nuptias quasi *morte-
 tale crimen condempnabant, asserentes nullum in coniugali gradu positum spem habere
 apud Deum. Unde et oblationes presbyterorum etiam ante ordinationem legitime con-
 iugatorum respuisse traduntur, quippe legitimum coniugium pro mortali crimine de-
 putantes, quale etiam si quis hoc tempore perpetrasset detegitur, altari ministrare iuxta
 canones non permittitur. Merito igitur anathematizati sunt idem heretici dogmatizantes
 1. Cor. 7, 28.
 1. Tim. 3, 2. contra illud apostoli: 'Si acceperis uxorem, non peccasti', et illud: 'Oportet episcopum
 unius uxoris esse virum'. Sepe positum^a autem nostri apostolici statutum nulli pro-
 hibet audire missam illius presbyteri, qui iuxta apostolicam permissionem ante sacrum
 ordinem unam tantum uxorem habuit, quando et sine crimine uxorem ducere potuit,
 sed illius presbyteri, qui contra apostolum in crimine fornicationis detegitur iacere,
 quem ipse^b apostolus et reliqui sancti patres successorque eorum noster apostolicus a
 sacratissimo officio segregavere. Igitur quicumque huiusmodi presbyterorum missas
 respuit, nullatenus tamen superiori Eustasianorum anathemati subiacebit, cum optime
 apostolo consentiat, qui et sacerdotibus continentiam indicit et fideles prevaricatoribus
 sermonum eius admisceri non permittit. Notandum autem, quod noster Gregorius iuxta
 sanctorum patrum statuta prius incontinentes presbyteros officio privavit, postmodum
 populo, ne eorum officia reciperet, interdixit. Unde non tam incontinentium quam pro
 incontinentia dampnatorum missas audire prohibuit, ne et populus se^c iuxta Antio-
 cenum concilium sub excommunicatione poneret, si eorum officia recipere presumeret.
 Ipse autem Spiritus sanctus per Samuelem prophetam docet populum, ut canonicis in-
 stitutionibus nostri apostolici potius obediat, quam huiusmodi presumptorum sacrificia
 1. Reg. 15,
 22, 23. in periculum suum recipiat. Dicit enim: 'Melior est obedientia quam victimae, et
 auscultare magis quam offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est
 repugnare et quasi scelus idolatriae nolle acquiescere'. Igitur populus apostolicis in-
 stitutis obediens inobedientium sacerdotum sacrificia^d merito recusat, ne et ipse crimen
 idolatriae per inobedientiam incurrat. Idem Dominus alibi protestatur: 'Misericordiam
 Matth. 9, 13. volo et non sacrificium', scilicet ut quis^e placens Deo per obedientiam potius animae
 cf.
 Eccl. 30, 24. suae misereatur, cui potissimum est miserendum, quam cum inobedientia vel per se vel
 per alium Domino offerat sacrificium. Libet autem considerare, quam clementer noster
 *t. 99. apostolicus etiam ipsos contemptores canonum *in superioribus statutis tractarit, quos
 tantum a tali officio removit; quod tamen nullatenus nisi in perniciem suam celebrare
 possent, si canonicis sanctionibus repugnantes ipsum Spiritum sanctum blasphemare
 non desisterent. Ipsorum sane diuturnam obstinationem iam dudum acrius plectendam
 nondum debita severitate punivit, sed illos, ut saltim adhuc redirent ad cor, paterno
 affectu exspectavit, ut vel in hoc suam dampnationem cognoscere vellent, cum populum
 a recipiendis eorum officiis iustissime prohibitum negare non possent. Ecce duo viri
 sapientia et moribus illustres gestis nostri^f apostolici astipulantes; horum igitur si
 scriptoris istius tarditati vel exspectationi, ut ipse iactitat, cur populis dampnatorum
 clericorum interdicatur officium, non satisfacit testimonium, licet rudem penitus et in-
 doctum adhibeamus et tercium; ut iuxta euangelicum preceptum in ore duorum vel
 Matth. 18, 16. trium testium stet omne verbum. Quamvis enim predictorum virorum testimonium
 satis superque sufficere omnino non dubitemus, tarditati vel exspectationi carptoris
 istius, quibuscunque ratiunculis sufficimus, Deo duce satisfacere adhuc incipiamus.

LXIII. Item aliae rationes, cur istorum officia populo sint interdicta.

Beatus namque Alexander papa et martir, a beato Petro apostolo quintus, omni-

a) a. p. corr. p. a. c. b) ipsi apostoli Bern. c) decet Bern., ubi infra poneretur. d) officia
 vel sacra Bern. e) quivis Bern. f) nostris corr. nostri c. g) eadem in marg. repet. c.

bus episcopis per diversas provincias constitutis inter cetera scribit ita¹: *Qui enim ex vestro collegio fuerit et ab auxilio vestro se subtraxerit, magis scismaticus quam sacerdos esse probatur. 'Ecce', inquit propheta, 'quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum'. Illi vero non in unum habitant, qui a fratrum se solatio sub-*
trahunt. At isti non solum a fratrum se solatio subtrahunt, sed tam illorum quam ipsius prime sedis pontificis et totius christiane religionis rectoris, ut presens tempestas clamat, acerrimi insidiatores existunt. Igitur, dum a fratrum se solatio subtrahunt, scismatici, dum non solum fratres, sed doctorem suum persequuntur et odiunt, plus quam^a scismatici existunt. Sacri enim canones pluribus in locis tam de scismaticis quam de hereticis sacramenta dominica percipi interdiciunt; sicut post lucidius liquebit, cum posuerimus^b eadem ipsa, que hoc precipiant, capitula². Non igitur iniuria sacrosancta synodus Romana populis eorum officia prohibuit, quos sacrilegium scismatis, fratres persequendo, prohibita officia^c usurpando, exercere non ignoravit. Ut autem superius beati Alexandri testimonium sileamus, an scismatici non sunt, qui per fornicationis immunditiam ab ecclesiastica munditia se divellunt? Num igitur scismatici non sunt, qui per libidinis colluvionem iuxta sanctorum patrum auctoritatem sibi interdicta officia contra aecclesiasticae disciplinam distractionis usurpare non metuunt? Salutaris igitur fomenti medelam dominus papa adhibuit, iura canonica exercuit, dum ea officia prohibuit, que scismatica temeritate usurpari non ignoravit, quia populus quoque sacrilegium scismatis incurreret, si se a talium consortio non separaret. Cur enim ad statuendum scismatis vocabulum tam enixe laboramus, cum usurpatores interdictorum officiorum apostolo duce etiam hereticos appellare possimus. Constat enim nec ulla ratione potest contradici scismaticos vocari et esse, qui quod ecclesiae est contra eius interdictum et unitatem presumunt usurpare. Apostolus autem heresim a scismate non separavit, sed heresim atque scisma idem esse demonstravit. In secunda³ igitur ad Chorinthios epistola ita ait: *Audio inter vos scissuras esse, et ex parte credo.* Et sequenti statim verbo adiunxit: *Nam oportet hereses esse, ut qui probati sunt manifesti fiant.* Cum enim dixit: *Audio inter vos scissuras esse,* et statim, ut aperiret scissuras quid diceret, addidit: *Nam oportet hereses esse,* scisma et heresim idem esse monstravit. Nam si aliud heresim, aliud scisma vocaret, cum diceret: *Audio scissuras inter vos esse,* exponens quod dixit non statim adderet: *Nam oportet hereses esse,* sed: *'Oportet scisma vel dissensiones esse' vel quid tale adiungeret.* Nunc igitur, quia post scissuras non scisma vel discordias vel quid huiusmodi, sed heresim tantum intulit, vocabula diversa, rem vero eandem esse monstravit. Igitur cum scisma et heresis idem esse apostoli testimonio probatum sit, dum predicti presumptores interdicta sibi officia usurpando ab aecclesiasticae distractionis unitate se scindunt, scismatici simul et heretici existunt. Quia igitur nostros, quod nec ipsi negant, scismaticos hereticos etiam appellari Pauli testimonio didicimus, nunc, cum eisdem qualiter conversari oporteat, eodem monstrante advertamus. Discipulum namque suum Titum, immo nos per ipsum instruens: *Hereticum,* ait, **hominem post unam et secundam correptionem devota, sciens, quia perversus^c est qui eiusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus.* Nequaquam autem iuxta apostoli preceptum istos hereticos devitamus, si eorum missas reliquaue officia indifferenter, ut ipsi volunt, recipimus. Merito ergo noster apostolicus huiusmodi hereticorum officia a populis recipi prohibuit, ne, si contra apostoli preceptum eos non^a devitarent, una cum ipsis in eternum perirent.

a) *supra*scr. c. b) sic c. c) subversus *Vulg.*

1) *Epist. 2. ap. Pseudo-Isid. ed. Hinschius p. 103.* 2) *Cf. infra p. 428.* 3) *Immo prima.*

LXXV. Item testimonium Euticiani pape, quam periculosum sit ab his hereticis dominica sacramenta accipere.

Huiusmodi enim hereticis sacram communionem dare vel ab eis accipere quam perniciosum sit, lucidius videbit quicumque decreta Euticiani¹ pape percurrerit. In his namque scriptum est cap. II: *Si quis dederit vel acceperit communionem de manu heretici et nescit, quod catholica ecclesia contradicit, postea intelligens, annum unum^a peniteat. Si autem scit et neglexerit et postea penitentiam egerit, X^b annos peniteat; alii iudicant VII et humanius V annos. Si quis permiserit hereticum missam celebrare in ecclesia catholica et nescit, XI^c dies peniteat; si pro reverentia eius, annum integrum peniteat; si pro dampnatione aecclesiae catholicae et consuetudine^d Romanorum, 10 proitiat^e ab ecclesia sicut hereticus, nisi habeat penitentiam; si habuerit, X annos peniteat. Si recesserit ab ecclesia catholica in congregationem hereticorum et alios^e persuaserit et postea penitentiam egerit, XII annos peniteat, IIII annos extra ecclesiam et VII^f inter audientes^g et II adhuc^h extra communionem. De his in canone dicitur, ut X. anno in communionem sine oblatione recipianturⁱ. Si episcopus aut abbas iubet 15 monacho suo pro hereticis mortuis missas facere^k, non licet et non expedit obedire eis. Si presbytero contigerit, ubi^l missam cantaverit, et alius recitaverit nomina mortuorum et simul nominaverit hereticos^m cum catholicis, siⁿ post missam intellexerit^o, ebdomad^a unam peniteat; si frequenter fecerit, annum integrum peniteat. Ecce quam flagitiosum pater iste sanctus attendit quod tam severe vindicandum^p iudicavit. Quia igitur tutius 20 est casum cavendo vitare quam post ruinam satisfaciendo resurgere, salubri provisione noster apostolicus talium officiorum receptionem prohibuit, pro quibus tantam vindictam infligendam non ignoravit. Sati^{us} est enim quemque salutem tuendo custodire quam*

*r. 101. post vulnus opera medicorum reparare, quia, dum contingit vulnus *infligi, incertum est, an ad salutem possit revocari. Et sepe, dum vulnus curatur, cicatricis tamen nota 25 non deletur.

LXXVI. Testimonium Petri Damiani, quod iure vocentur heretici.

Ne enim istos hereticos perperam vocare videamur, maiores nostri quid hinc senserint, videamus. Divae namque memorie Petrus Damiani de his in supramemorata sua epistola² ait ita: *Sed quia sunt nonnulli eorum, qui, dum malum committunt, etiam 30 inpii^a dogmatis hoc^r assertionem deffendunt, non ignorent, quoniam dampnabilis hereseos laqueis innectuntur. Qui nimirum, dum corruunt, impudici, dum^l defendere nituntur, merito iudicantur heretici. Unde et clerici uxorati Nycolayte vocantur, quoniam a quodam Nicolao, qui hanc dogmatizabat heresim, huiusmodi vocabulum sortiuntur. Et notandum, quod sacrosancta synodus Romana Nycolaitis tantum et symo- 35 niacis officia iuxta sanctorum patrum auctoritatem interdixit, si vero ea ausu temerario^s usurparent, populis, ne ea reciperent, prohibuit. Quod quam rite factum sit, nullus non^t novit qui vel sacris regulis credit vel rerum congruentiam iuditio rationis attendit. Neque opus est istis nova vocabula cudere, sed antiquitus prolata in noticiam revocare. Hebionem namque heresiarcham sancta ecclesia cum suis sequacibus reprobavit, qui 40 temporibus christianis Iudaicam [incontinentiam^t] induxit³. Quicumque autem sacerdo-*

a) integrum Burch. Ivo. b) XII corr. X c. c) XL Wasserschl. Burch. d) ita B.; consuetudinis I. e) ita c. et Burch.; aliis I. f) VI Wasserschl. B. I. g) auditores Wasserschl. B. I. h) in marg. suppl. c. i) recipiant B. I. k) cantare B. I. l) suprascr. c. m) hereticum Wasserschl. n) et Wasserschl. o) intelligit Wass. p) corr. ex vindicantium. q) viperini Dam. 45 r) haec Dam. s) ea iterum add. c. t) deest c.

1) Eidem Burchardus XIX, 105, Anselmus XI, 135, Ivo Decr. XV, 117. sequentia tribuunt. Leguntur etiam in canonibus Gregorii a Theodoro Cantabr. collectis, Wasserscheleben, 'Bussordnungen' p. 166. 2) Contra cler. intemper. II, 8, Opera III, col. 410. 3) Cf. Eusebii Hist. eccl. III, 27.

tibus christianis Iudaicam incontinentiam ascribere contendit, Hebionita hereticus indubitanter existit. Quapropter nullus talium apostolicum anathema evadet, quo iudizantes Galatas obligavit. Preterea autem Constantinopolitanum concilium¹, euangelio cf. Gal. 1,8. in veneratione comparatum, omnes generaliter et indifferenter hereticos anathematizavit et revera nec Nicolaytas vel symoniacos, Hebionitas vel Paulianistas excepit. Merito ergo noster apostolicus populum a talium officiis prohibere curavit, ne anathematis nodo sicut in terra ita in celo ligatus interiret. Non solum autem Hebionitae, sed et Paulianiste vocantur clerici, qui colluvione fornicationis feminis non verentur copulari. Nam idem Paulus Samosétenus, ut ecclesiastica tradit Historia², cum turpi feminarum servitio adhinniret, quominus notabilis ipse existeret, idem voluptatis volutabrum clericis suis concessit atque femineae commixtionis illecebras licitas illis inter cetera vomitus sui venena asserere non expavit. Qua de re, quia tantae feditatis auctor extitit³, merito aecclesia illum cum suis sectatoribus dampnavit. Unde et isti Paulianistae quam detestabiles sint, Nicenum ^{*}concilium cap. XIX.³ ostendit dicens: *De Paulianistis ad* ^{*f. 101^r.} *aecclesiam catholicam confugientibus diffinitio prolata est, ut baptizentur omnimodis. Si qui autem de his preterito tempore in clero fuerunt, si quidem immaculati et irreprehensibiles aparuerunt, baptizati ordinentur ab episcopo aecclesiae catholicae.* Cum igitur sacri canones omnesque catholici doctores tradant ab hereticis baptizatos per manus tantum inpositionem aecclesiae catholicae aduniendos et incorporandos, manifestum est, quam abhominandi isti heretici existant, quorum baptizatos vel ordinatos sanctissimum concilium euangelio comparatum denuo baptizandos vel ordinandos deliberat. Ut sapiens igitur architectus noster apostolicus super fundamentum, qui est Christus Ihesus, non lignum, fenum, stipulas^b, sed aurum, argentum, lapides preciosos edificavit, dum populis tam detestabilium hereticorum officia interdixit. Preterea sanctissimus papa Gregorius omnes anathemate ligavit, quos a quatuor sanctis conciliis dissentire constiterit⁴. Manifestum est autem omnes a sanctis quatuor conciliis dissentire, qui clericis opus maritale contendunt assignare. Quapropter tam qui consentiunt quam qui faciunt Gregoriano anathemate ligati existunt. A sana ergo doctrina noster apostolicus non deviavit, dum populum ab istorum officiis prohibuit, ne se Gregoriano anathemate enecaret, si dampnatorum usurpationibus per solitas responsiones consentiret. Huc enim accedit, quod apostolus ab istorum consortio terribili prohibitione nos absterruit, dicens ad Corinthios: *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* Qui autem isti infideles sint, Gregorius in ultimo Moralium libro⁵ ostendit dicens: *Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare et quasi scelus idolatriae nolle acquiescere, sola obedientia est, quae fidei meritum possidet. Qua sine quisque infidelis esse convincitur, etiam si fidelis esse videatur.* cf. 1. Cor. 3, 12. 2. Cor. 6, 14. cf. 1. Reg. 15, 28.

LXXVII. Item quod non solum heretici, sed et infideles possunt appellari.

Ecce ubi Gregorius infidelitatis convictum dicit quicumque inobediens existit, isti autem interdictorum sibi officiorum usurpatores non tantum inobedientes, sed manifeste existunt obstinaces. Gregorii igitur testimonio sunt infideles. Non igitur iniuria noster apostolicus ab istorum offitiis populum curavit separare, ne, si eorum officia reciperet, iugum cum infidelibus illum ducere apertum existeret. Nulla enim pars fidei cum infidele. Partem enim populus cum infidelibus haberet, si istorum, qui infideles probati sunt, officia recipere non recusaret. Ad Effesios autem idem apostolus cf. 2. Cor. 6, 15.

a) corr. ex existit. b) stapulas c.

1) A. 381, c. 1, *Mansi III*, col. 566. 2) *Eusebius l. c. VII*, 30. 3) *Ex interpr. Dionysii, Mansi II*, col. 683. 4) *Cf. Gregorii Epist. I, 24, ed. Ewald I, p. 36. IV, 38.*
5) XXXV, 14, 28, *Opera I*, col. 1156.

*f. 102.
Eph. 5, 11. ait: **Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite.*
Sed populus absque dubio operibus infructuosis communicaret, si illorum officia, que ipsi in suam perniciem usurpant, temere recepisset. Boni igitur pastoris officium noster apostolicus implevit, dum populum a talium societate separavit, ne in eternum cum ipsis periret, si infructuosis eorum operibus communicando socius impietatis eorum per consen- 5
sum existeret. Sed quid Corinthiis ait? *Si quis non amat dominum Ihesum Christum, sit*
1. Cor. 16, 22. *anathema, maranata.* Nullus vero dominum Ihesum diligit, qui fornicatus a Deo corpus
cf. Os. 4, 12. non Domino, sed fornicationi prostituit, qui tollens membrum Christi membrum meretricis
cf. 1. Cor. 6, 15. facit. Quod revera omnes faciunt, qui contempto, ad quod provecti sunt, sacrosancto ministerio contra sui ordinis rationem turpi servitio pellicum suarum ut effreni emis- 10
sarii adhinniunt. Apostoli ergo anathemate ligati existunt. Nullus autem anathemati-
zatis communicandum contendit, nisi in apertam insaniam corruens non solum canones,
sed ipsam, canonica que vocatur, scripturam frivolum estimaverit. Merito igitur dominus
papa istorum officia populis interdixit, ne illis communicando interiret, quos illum qui
Gal. 1, 1. non ab hominibus neque per hominem, sed per Ihesum Christum anathemate ligasse 15
non ignoravit^a.

a) in codice sequitur: LXXVIII. De continentia clericorum. Hec est rescriptio sancti O(udalrici) etc., i. e. initium erasum epistolae Pseudo-Udalrici supra p. 254 sqq. editae, ut Floto, 'K. Heinrich IV.' II, p. 302. docuit; quam huic libro non insertam fuisse patet, licet etiam in indice capitulum post addito supra p. 310. ea perperam huius libri 78. capitulum numerata sit. 20

VERSUS HUGONIS CONTRA MANEGOLDUM.

Carmen quod sequitur, versibus leoninis conditum, edidit V. Cl. W. Wattenbach ex codice Monacensi 17142 (Scheftlar. 142) saec. XII in., fol. 101 ('Sitzungsber. der Münchner Akad., Philos.-hist. Cl.' a. 1873. p. 732). Auctor, qui cum Manegoldo nostro cavillatur, clericus illuster fuisse videtur¹, sed de quo certi nihil statui potest. Hugo: 15
nem Candidum, notissimum Hildebrandi adversarium hos versus composuisse, nimis dubia esset coniectura. E. D.

Hugo orthodoxus Manegoldo Hildebrandino.

Illicitos questus declinat omnis honestus.
Mendax, si superes, verbum, Manegolde, caveres. 30
Dum se Goliath armis et corpore iactat,
Hunc proprius gladius succiso gutture mactat.
5 Tuque tuis verbis plus quam gladio iugulatus,
Nomine terrebas populos, leviter superatus.
Lumine mentis eges; egeas cum lumine mentis, 35
Te ferox error agit, cum, quo fert error, agaris.
Mater² adest revocans: audi revocamina matris.

1) Hoc Wattenbach (p. 731) ex altero eiusdem codicis carmine concludit, in quo haec verba occurrunt:

. . si non daret unum 40

Solamen nobis domni comitatus Hugonis.
Hic o o quantos secum deduxit amicos,
Vestibus insignes, et verbis se reputantes
Omnes victuros, quos Norica nutrit ephebos.

3) Ecclesiam Germaniae dicere videtur Hugo. 45

- 10 Fecit aroma potens, oculis colliria fecit,
 Quae si ferre potes, poteris quoque luce potiri.
 Per prerrupta ruis; tibi per prerrupta ruenti
 Brachia pretendit: ne despice brachia matris.
 5 Vis materna tenet: cum vi matris tenearis,
 15 Falso conquereris; non hac de matre queraris.
 Illusae mentis, noctis fantasmate pressae^a,
 Umbras ut corpus reputet, vicium solet esse.
 Dum vas propinas faciens oblivia mentis,
 10 Insanire facis caput, Hildebrande, bibentis.
 20 Est medicina potens tua cuncta fugare venena,
 Hancque manu propria dat mater, non aliena.
 Haec purgat cerebrum, mentis precordia purgat.
 Quisquis eam pellis, ipsa moriere repulsa^b.
 15 Hanc, Manegolde, tibi mater prefert medicatrix,
 25 Et patris pietas, desperantium revocatrix.
 Petri forma manet; maneat Petri pia forma.
 Regnat spe, lacrimis: hac forma^c tu quoque regna.
 Paulus persequitur, dum credit sacrificare.
 20 Hinc pie prostratus, sternentem discit amare.
 30 Turbantum^d turbasse fidem, non credo negabis,
 Sed dicis non confessum, verumque probabis.
 O nova lex! o dogma novum, noviter fabricatum!
 In sinodis errasse fide, nec sic reprobatum.
 25 Non stravit Saulem, qui se stravisse ferebat,
 35 Sed quoniam dixit, David dictante cadebat.
 Tali sepe modo tumidos confessio punit,
 Multis sepe modis humiles celestibus unit.
 Si genus humanum spectes ab origine mundi:
 30 Adam peccati defensio pellit ad ima,
 40 Peccatum gravius David confessio laxat,
 Excusata Saul levior transgressio dampnat.
 Vigiliū culpae confessio solvit ab ira:
 Liberium dampnat sceleris defensio dira.
 35 Summo pontifici par presul nemo docetur:
 45 Sedes sola Petri nunc par, nunc maior habetur.
 Par est pontifici legum precepta sequenti,
 Iudicet^e ut maior errantem voce potenti.
 Floribus his sanctis discretio fecit aroma:
 40 De veteri, de lege nova caute lege poma.
 50 Quae pure manat^f, culpae confessio sanat;
 Hanc qui defendit, mortis laqueum sibi nectit.
 Liberium dampnat Romanus presbiter unus;
 Errat Anastasius^g, sed et hic a sede ligatur.
 45 Hildebrande, pari meruisti sorte ligari:
 55 Deseruere patres maculam metuendo notari.

a) fantasmata pssa c.; corr. H.-E. b) ipsam moriere repulsam c. 1 c) hanc formam c.
 d) Turbanum (i. e. Urbanum II) coni. Wattenbach. e) Iudicat c. f) maneat c. g) anathasius c.

PETRI CRASSI

DEFENSIO HEINRICI IV. REGIS.

EDIDIT

L. DE HEINEMANN.

Anno 1084. cum *Heinricus IV. rex, Roma mense Martio expugnata*¹, synodum
indixisset, quae Gregorium papam condemnaret, *Petrus Crassus laicus iuris peritus*²

1) Cf. Versus ad finem libelli additos:

Heinricus rex amabilis,

Qui Romae victor existis,

quos cum Meltzer, *'Gregor VII. und die deutschen Bischofswahlen'* ed. 2. p. 236, expugnata demum
Urbe scriptos esse censeo. Praeterea idem l. c. animadvertit Petrum Crassum nonnullis locis re-
spicere epistolam Gregorii Herimanno Mettensi episcopo a. 1081, Mart. 15. missam (Reg. VIII, 21,
ed. Jaffé, Bibl. II, p. 453 sq.). Quare cum eodem viro docto sententiam aliorum refellendam esse puto,
qui opusculum nostrum ante synodum Brixinensem a. 1080. confectum esse statuerunt. Neque vero
viro cl. H. Fitting assentiri possum, qui litteris mecum benigne communicatis probare studuit libellum
Petri Crassi post captam ab Heinricho rege urbem Leoninam ante synodum Romanam mense Nov.
a. 1083. celebratam scriptum esse, cum hanc synodum Gregorius papa ipse indixerit, synodale vero con-
cilium, de quo propediem congregando Petrus loquitur, Heinrichum regem contra voluntatem papae
convocasse e verbis Crassi eluceat (cf. infra p. 438: synodale concilium sua alma iussione con-
trahi . . . Ibiq. pastori Romano canonice bellum indicere, ad concilium ut veniat etc.). Sen-
tentiae nostrae obstare videtur, quod Heinrichus rex, Urbe 21. die Martii expugnata, sequenti iam
die concilium congregavit. Quare opusculum nostrum unius diei spatium confectum esse ut statua-
mus, cogi videmur. Quibus respondeas, Petrum ante Romae expugnationem, cum iam de congre-
ganda post captam Urbem synodo rex cogitaret, libellum suum scripsisse et postea versus in fine
adiecisse verisimillimum esse. Praeterea brevi tempore libellum nostrum scriptum esse vel ex his
versibus ipsis elucet:

Hunc librum nostrum accipis

Quem . . Crassus

Vobis mandavit ocius,

Ut prosit ad concilium.

30

2) Fortasse idem, qui occurrit in diplomate a Iulio Ficker laudato, a. 1074, Mai. 3. Ravennae
dato, inter testes: Paulus quondam index, Aldebrandus de Gisla, Petrus Grasso etc.; Fan-
tuzzi, *Mon. Rav. IV*, p. 224. Ut V. Cl. H. Fitting docet, apud Chiappelli, *'Lo studio Bolognese
nelle sue origini'*, Pistoja 1888, p. 145, in statutis universitatis Bononiensis sub titulo: *'De taxa-
tionibus petiarum'* exstat: Lectura super actionibus domini Petri Craxi. — De studiis iuris 35

Ravennas libellum Heinrici rogatu confectum obtulit, quo regis 'aequitas et iustitia et adversariorum error lucide declarari posset'. Quod ut consequeretur, Crassus magnam et sententiarum et decretorum legumque molem attulit. Laudantur in opusculo nostro loci ex operibus Hieronymi, Augustini, Ambrosii, Gregorii primi, ex regula
 5 S. Benedicti, ex constitutionibus et epistolis paparum et imperatorum Romanorum, ex Iosepho, Orosio et legibus Ottonis I. imperatoris excerpti. Praecipue autem auctor, ut rem suam fulciret, Institutiones et Codicem Iustiniani exscripsit. Atque hos quidem iuris Romani libros ipsos Petrus inspexisse videtur, decreta autem et epistolas papa-
 10 rum et imperatorum utrum ipsa adhibuerit, an — quod verisimilius est — e collectione quadam hauserit, in dubio ponamus. Neque enim Maassenio assentiri possum, qui certo certissime Crassum collectione, quam vocant, Avellana usum esse contendit¹, et ad ea lectorem revocare sufficiat, quae V. Cl. W. Meyer nuper contra Maassenium hac de re splendide disputavit².

Opusculum Petri Crassi exstat in codice unico Hannoverano XI, 671, saec. XVI.
 15 fol., f. 65—89, nimis mendose scripto, quem ipse Berolini contuli. Ex quo etiam idem primus edidit H. Sudendorf, 'Registrum merkwürdiger Urkunden' I, p. 22—50, quod haud paucis locis coniectura emendatum deinde repetivit Ficker, 'Forsch. zur Reichs- und Rechtsgesch. Italiens' IV, p. 106—124.

Berolini, m. Aug. 1888.

L. de Heinemann.

20 Cum in codice Hannoverano fol. 90. versus de Roma ab Heinrico rege a. 1084. expugnata Petri libellum subsequantur, quos eidem fortasse auctori attribuire licet, eos hic quoque adnectere placuit. Edidit Sudendorf l. l. I, p. 55.

1. Venite cuncti populi,
qui aulam poli colitis,
25 estote semper providi
complentes iussa Domini.
2. Vultis audire praelia,
quae forti hora edita?
Romana nanque feritas
30 subscidit per superbiam.
3. Non sponte regis inseci
papam miserunt stolidi,
qui regnum illi abstulit,
coronam dare noluit.
35 4. Henricus rex terribilis
Romanos muros circumit | insidiasque posuit,
Quirites multos perdidit.
5. Vicissim cadunt milites,
dum pugna surgit acriter,
Romana instat acies
et regis fundit maxime.
6. Sed rex dum videt talia,
sublimi equo scanderat,
collegit iram maximam,
Romana caedit agmina.
7. Romana nam prudentia,
quae mundum totum vicerat,
iam ^a equos deretorserat,
in fuga multos verterat. |
|---|---|

a) nam c., iam corr. Giesebrecht.

Romani tunc Ravennae florentibus cf. Ficker, 'Forsch. z. Reichs- und Rechtsgesch. Italiens' III, p. 112 sq. — H. Fitting, 'Die Anfänge der Rechtsschule zu Bologna', Berlin 1888, p. 40, n. g,
 40 Petrum Crassum libellum nostrum non confecisse, sed ut ab alio conficeretur, imperasse contendit. Sed quae affert id mihi persuadere non possunt. Nam versus in fine libri subditos:

Hunc librum nostrum accipis,
 Quem vestri Crassus tradidit
 Exemplis patrum editum
 45 Rogatu Petri conditum,
 ni forte corrupti sunt, ita interpretari oportet: Hunc librum accipis, quem exemplis patrum editum vestri rogatu conditum Petri Crassus tradidit. 1) 'SB. d. Akad. d. Wiss. zu Wien, phil.-hist. Cl.' 1877. p. 227—257. 2) Index scholarum acad. Georgiae Augustae (sem. aestivum) a. 1888, ubi epistolas quasdam ex collectione canonum Avellana edidit.

Libelli de lite. I.

<p>8. Iam plena cum victoria
discurrit ad tentoria,
sed ira Theutonica
non fert^a haec opprobria.</p> <p>9. Contra Quiritum agmina
ruunt^b in certamina,
cum spatibus cedunt corpora
et foras pellunt animas^c.</p> <p>10. Sed illi, qui evaserant,
se condunt in foramina,
defendunt urbem inclitam,
totius mundi dominam.</p> <p>11. O Hildebrande livide,
orte draconis semine,
subisti sedem temere,
mundum foedasti fervide.</p> <p>12. Quid cogitasti lippide
regem e regno pellere?
Te periurasti cupide
et nequivisti vincere.</p> <p>13. Iam rex nunc tenet atria,
quae cepit^e cum audatia,
et sedem apostolicam,
quam tenebas pecunia.</p> | <p>14. Non erubescis putride
Machtildae malae sociae^d?
tentasti mundum cogere
cum pondere pecuniae.</p> <p>15. Sopitae sunt insidiae,
quas posuisti undique;
vires Machtildae non valent
et nequeunt succurrere.</p> <p>16. Quid dicam de comitibus,
de marchione impio?
nam tribuunt consilium
non^e traditio.</p> <p>17. Wido, Arardi filius²,
Ubaldus malo spiritu
et Azo iniquissimus,
qui semper perstat impius.</p> <p>18. Sed nihil tibi valuit
societas diaboli,
recedant adversarii,
qui morte regis avidi.</p> <p>19. Rex diu victor astitit
et Paterinos^f subruit,
sed gratia cum Domini^g
sedem tenet apostoli^h.</p> | <p>5</p> <p>10</p> <p>15</p> <p>20</p> <p>25</p> |
|---|--|--|

E. D.

25

*f. 65.

Henrico regi.

1.ⁱ *Haec aetas inter multa humanae vitae adversa protulit quoddam genus hominum, quod in tantum a moribus atque ab integritate vitae prioris aetatis discrepat, ut pene ipsi incognitum habeatur naturae, de qua aestimatur, ut aut ipsa in productione aberrasset, aut ipsum genus hominum a prioris aetatis stirpe originem penitus non duxisset. Nam a fide et iustitia et veritate caeterisque virtutibus, quae sunt instrumenta salutis animarum, tantum abhorret, ut eas aut omnino non cognoscat aut cognitae in odio habeat. Sed ne de talibus aliquis in aliquo tempore, o rex, contra benignam celsitudinem vestram inducat, non legibus, sed vi et armis coronam acquisitam esse vestrae maiestati, induxi animum pro sensus mei parvitate hunc libellum scribere, in quo vestrae beatitudinis aequitas et iusticia et adversariorum error lucide declarari possit. Ad haec si hic, qui est de synagoga sathanæ, monachus in iuditio fortassis Romanas repudiare voluerit leges, eo quod has, ut in hoc patebit libello, vehementer habebit sibi adversas, ne hoc facere possit, mittam piaie magnificentiae vestrae librum, si opus fuerit, in quo beatus Gregorius utrasque composuit leges, et utraque in sancta usus est ecclesia³.

cf. Apoc. 3, 9.

a) an feret? b) an ruuntque? c) coepit c. d) malesociae c., corr. Giesebrecht. e) lacuna in codice. f) Patirinos c. g) domino c. h) apostolici c. i) numeros capitum adiecimus.

1) Cf. de hac Romanorum clade *Annal. Augustanos a. 1083* (SS. III, p. 130). 2) Cf. locum *Benzonis VI, c. 4* (SS. XI, p. 663), quem Giesebrecht iam laudavit:

Visitavit rex Widonem everso Sezadio.

3) *Registrum Gregorii I. papae auctor indicare videtur, non, ut Maassen l. c. censet, collectionem Avellanam, quam Gregorium congessisse idem vir doctus comprobare studuit; cf. W. Meyer l. c. p. 4.*

2. *Cum beatus Augustinus, divinarum scripturarum tractator cautissimus, in libro *f. 65.
 de verbis Domini commemorasset sanctum Domini tribus personis comprae-hendisse epi-
 scopalis officii viros, subiunxit ita¹: *Si invenerimus tres istas personas, invenit sanctitas*
vestra et quos diligamus et quos tollemus et quos caveamus. Sed tertiam personam,
 5 quam cavendam esse praemonuit, auctoritatis^a ignarus populus Romanus^b pro pastore
 habere in sancta Romana ecclesia congaudet. At vero idem pastor² eandem venera-
 bilem sedem, quam iniuria obtinuisse fertur, Iulia et Plautia lege contempta, vi possi-
 dere laborat audacter. Sed quia^c non est inventus in clero, qui hoc corde percipiat,
 tam exitiali violentia doleat, piaae matri subveniat, impugnanti leges leges opponat,
 10 operam dedi, indignatione cogente, cognoscere, quid super hac re humani generis
 ductrix censeat ratio. Hanc autem, quia inter praefati pastoris fautores indagando
 nusquam inveni, prae tedio nusquam putavi^d. Ad cuius tamen notitiam me errantem
 per devia tandem miserata perduxit Cyllenias virgo³. Iuxta eam vero cernere erat mater
 virtutum. Nec minus prudentiam iuris in parte iudicandi familiariter rationi adhaerere
 15 depraehendi. Caeterum cum hae tres quasi humanae vitae nutrices baiulaeque esse
 videantur, quibus semper fuit in actu in dubiis recte consulere rebus, *ab earum igitur *f. 66.
 consultatione discedere quid aliud est quam extra viam currere? Scriptum nanque
 est: *Qui extra viam currit, inaniter currit, ad laborem currit.* Nam quia sunt iustitiae
 et veritatis amicae, non immerito conqueri videntur de Romani pastoris praedicatione
 20 et iuditio, quia in utraque cognoscitur violasse mandata; praedicatione quidem, qua
 pacem in bellum, concordiam in seditionem mutasse deploratur; iudicio vero, quo contra
 apostoli iudicium dicentis: *Nolite ante tempus iudicare*, in Henricum regem iustum, 1. Cor. 4, 5.
 fortem, severum, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, iudicialem ausus est dare
 sententiam. Nam eum prius perpendere oportuit, cuiusmodi iuditium de se ipso legi-
 25 time fieri posset. Gregorius in epistola ad Regareth regem missa⁴: *Quoniam, qui semet-*
ipsum prius non iudicat, quid in alium recte iudicet, ignorat. Sed huic considerationi
 adprime impedimento fuisse declaratur, quod saepius in cuiusdam sapientis^e anteriore
 mantica vitia aliena, in posteriore quidem sua reponere consuevit. Nam apostolus: *In* Rom. 2, 1.
quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Gregorius: *Omni carere debet errore,*
 30 *qui viam rectitudinis aliis tentat monstrare.* De eodem quidam sapiens ait: *Carere*
debet omni vitio, qui in alterum maledicere paratus est. Quare ipsa laesione, qua Hen-
 ricum regem laesit iniuste, patenter *laesisse orthodoxae fidei imperatores convincitur, *f. 66.
 qui sua sancta industria simul cum praedicatoribus super fundamentum apostolorum
 sanctam aedificasse firmanatur ecclesiam; quippe hi quoque ad aream dominicam inter-
 35 dum plures manipulos imperando quam praedicatores praedicando portaverant. Huius
 rei exemplum prompte protulisse prudentia iuris ratione iubente monstratur. Constan-
 tinus imperator in primo libro Codicis⁵: *Placuit in omnibus locis atque urbibus universis*
claudi protinus templa et accessu vetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari.
Volumus enim cunctos sacrificiis abstinere. Quod si aliquid forte huiusmodi perpe-
 40 *traverint, gladio ultore sternantur. Facultates etiam perempti fisco vindicari decerni-*
mus, et similiter puniri rectores provinciarum, si facinus vindicare neglexerint. Item
 de eodem Gratianus, Valentinianus, Theodosius augusti⁶: *Cunctos populos, quos clemen-*
tiae nostrae regit imperium, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum

a) auctoritatis c. (semper). b) Rom. c. c) qui c. d) verbum excidisse videtur in cod.
 45 e) locus corruptus; posses emendare quod impius iuxta dictum cuiusdam sap. in ant.

1) Serm. 137, c. 5, §. 5, Opera ed. Maur. V, col. 665. 2) Hildebrandus. 3) Cf.
 carmen de moribus corruptis editum (Sudendorf, Registr. II, 3; Weiss, 'Alfr. d. Gr.' app. p. 40):
 quando caeli templa virgo petivit Cyllenias. 4) Haec non in epistola citata (IX, 122), sed in
 Moral. in Iob XIV, 29, §. 34, Opera ed. Maur. I, col. 449, leguntur. 5) L. 1. C. de
 50 paganis 11. 6) L. 1. C. de summa trinitate 1, 1.

apostolum tradidisse Romanis religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum^a sequi claret et Petrum Alexandriae episcopum, virum apostolicae sanctitatis, hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam euangelicamque doctrinam Patris et Filii et Spiritus sancti unam deitatem^{*f. 67.} sub pari maiestate et sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, christianorum catholicorum nomen iubeamus amplecti. Item placuit rationi paucis similiter monstrare exemplis, quatenus christianissimi imperatores cum apostolicis viris caeterisque praesulibus in Orientis partibus olim unanimes fuerant contra hereticos pugnando heretici erroris pravitate purgare sanctam ecclesiam. Unde Leo vir apostolicae sanctitatis Theodosio augusto¹: Quantum rebus humanis consulere providentia divina dignatur, sollicitudo clementiae vestrae spiritu Dei incitata demonstrat, quae in catholica ecclesia nihil impacatum, nihil vult esse diversum^b, quia fides, quae non nisi^c una est, in nullo potest esse sui dissimilis. Unde pietas vestra, quae in honorem Dei religiosissime catholicam diligit veritatem, constituat synodale iudicium, quo Euticetis error vincatur. Ad hoc imperator Theodosius et Valentinianus Dioscoro episcopo²: Necessario magnam dedimus sollicitudinem, ut etiam veram religionem et nostram conversationem erga Deum sincera medela et pietate conciliata lustremus. Et paulo post: Tua igitur sanctitas, assumens solos decem venerabiles episcopos, sermone ornatos et vita et nomine et ratione et verae fidei scientia et doctrina apud omnes pios, proximis Kalendis^d Augusti ad Ephesinam metropolim, civitatem Asiae, occurrere sine dilatione festinet^e, nullo alio synodum molestante. Et item: Quod si quis tam necessariam et Deo amabilem dissimulare voluerit synodum et non omni virtute secundum praedictum tempus^{*f. 67.} ad statutum occurrerit locum, nullam habeat apud Deum et apud vestram pietatem excusationem. Item alia epistola³: Victores Valentinianus et Martianus incliti triumphatores, semper augusti, Anatholico episcopo. Omnibus negotiis divinae res praeponendae sunt. Quia igitur dubitationes quaedam in orthodoxa religione nostra videntur esse commissae, sicut etiam epistola viri reverentissimi^f episcopi almae urbis Romae Leonis testatur, id specialiter clementiae nostrae placuit, ut venerabilis synodus in Nicaea civitate provinciae Bithiniae caelebretur. Unde⁴, licet necessitates publicae nos hic morari compellant, tamen praeponendam esse omnibus negotiis iudicamus eam, quae de sancta atque orthodoxa fide est, curam. Pro petitionibus ergo reverentiae vestrae nimium cupientes et ipsi sanctam synodum vestram caelebrari^g, festinamus ad vos venire quantotius. Unde, si placet reverentiae vestrae, ad Calcedonensium civitatem transire dignamini; illuc enim poterimus excurrere, quamvis hic nos publicae necessitates impediunt, quia ea, quae expediunt orthodoxae fidei atque paci et quieti sanctarum et catholicarum ecclesiarum, omnibus potiora esse censemus. Item alia⁵: Zeno inclitus triumphator, semper augustus, Felici^h sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo. Qualem nostra pietas circa orthodoxarum et venerabilium ecclesiarum concordiam tenet animum, ex sacris apicibus nostris sanctitati tuae liquere confidimus, et quam sit certum, universae reipublicae nostri imperii vires, vitam denique ipsam nostram non nisi^{*f. 68.} in religione servanda sacrosanctarum ecclesiarum constare. Nostra etenim pietas sanctorum patrum decreta inviolata, inconcussa per omnia custodire et Calcedonensium

a) dammasum c. b) e corr. c. c) non inuna c. d) calendis c. e) festinent c.
f) reverentissimi c. g) coelebrari c. h) foelici c.

1) Epist. 29, Opera ed. Ballerini I, col. 839; Jaffé nr. 424. 2) Haenel, Corpus legum ab imp. Rom. ante Iustinianum latarum p. 249, ubi tamen versio latina epistolae a textu nostro paululum discrepat. 3) Haenel l. c. p. 251. 4) Ex alia eorundem imperatorum epistola ap. Haenel l. c. p. 252, cuius versio eadem non ad verbum concordat cum textu nostro. 5) Haec epistola non exstat, sed Felix III. papa in epistola Zenoni imp. a. 490. missa (Thiel, Ep. Rom. pont. I, p. 270) nostram commemorat.

venerabilem synodum firmissime servare in perpetuum nitimur. Item alia¹: Victor Anastasius, pius, felix, inclutus, triumphator, semper augustus, Hormisdæ sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo et patriarchae; et post: Suavis opinio ad memoriam nostram bonitatem paternae affectionis vestrae adduxit, ut illa requiramus, quae Deus
 5 et salvator noster sanctos apostolos divino sermone docuit, ac maxime beatissimum Petrum, in quo fortitudinem ecclesiae suae constituit. His ita praefatis, hortamur synodale concilium fieri, cui mediatorem se apostolus vester faciat, ut contentionibus omnibus amputatis, unitas sancta sanctae restituatur ecclesiae. Et item²: Gloriosissimo et clementissimo filio Anastasio augusto Hormisda Dei gratia patriarcha. Gratias
 10 agimus supernae virtuti, quae per vestrae pietatis affatus diuturnum dignata est terminare silentium, tale praestans colloquutionis exordium, ut de vestrae clementiae prosperitate laetemur et ad unitatem, Deo donante, reverti posse sanctam confidamus ecclesiam. Itemque: Pax est enim totius bonitatis quies, qua nihil unquam ad catholicae fidei cultum validius, nihil aestimari oportet excelsius; hanc scilicet et facere et
 15 sustinere convenit, qui sacrarum scripturarum probabilis cupit esse discipulus. Hanc omnium bonorum matrem et nutricem Christum dominum nostrum suis constat praedicasse discipulis, dicens: 'Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis'.

Ioh. 14, 27.

3. Quid igitur, Paterini^a? Ecce ipsum Christum dominum nostrum *huius pacis
 largitorem habetis^b, ecce tandem pacem suos apostolos praedicare saepius audistis et
 20 cognovistis, ecce cum apostolicis caeterisque sanctissimis viris modo imperatores christianissimos intellexistis in hoc divinae pacis munere ingenti nisos cura, quatenus eam amplificarent, ampliatam servarent. Ad haec Henricus rex dispensatione divina in regno successit, ut eiusdem pacis tutor existeret, sine controversia vestri pastoris regnum gubernaret. Illud enim ei divinitus datum testatur liquido Daniel propheta: Domini
 25 est, inquit, regnum, et cui vult, dabit illud. Igitur iamiam animadvertite^c, obsecro, prophetam non vestri papae regnum, sed regnum dixisse Dei, a quo omni ambiguitate exclusa Henrico regi datum esse cognoscitur. In H[enrici]^d itaque regis laesione pacis auctorem^e, pacis praedicatores pacisque tutores insolentia vestri papae pariter omnes laesos esse, cunctorum sententia absoluta est. Vos tamen, Paterini^a, dicere creberrime
 30 soletis propter Deum fieri defensionem, qua Gregorium vestrum defenditis papam, dicentes, quia sanctus in sede sedet sancta³. In qua quidem sententia periculum suspicor latere, quippe non planum habet intellectum; cum divina potentia praedicet pacem, ille infert paci bellum, de quo ipsa dicit veritas: Qui non est mecum, contra me est. Hunc
 igitur talem reum defendere propter Deum nihil aliud est, ut ego sentio, nisi offendere
 35 Deum *propter Deum. Quanquam autem in hac ambiguitate aruspiciis divinatione opus
 esse videatur, potius tamen censoris sententia audiatur. Basilius augustus inter caetera⁴:
 Eos vero, qui concusserint sanctam Dei ecclesiam et pacem totius mundi, et omnia,
 quae Calcedoniae contra diffinitionem fidei expositionemque et in evacuationem symboli
 CCCX et VIII patrum atque in confirmationem Nestorii blasphemantis dicta vel acta
 40 sunt in hac urbe et ubique per singulas ecclesias, consumi igni sancimus atque anathematizari ab omnibus ubique metropolitanis episcopis; postremo universam heresim et eos, qui aliquid quocunque modo quolibet tempore contra symbolum seu sententiam seu sermonem seu praedicationem apostolicam tentaverint, anathematizari praecipimus. Audistis ergo et istius imperatoris benignissimi pietatem^f, quam pro sancta habuit

Dan. 4, 14.

Matth. 12, 30.

*f. 69.

45 a) pater mi c. b) habentem c. c) adimadv. c. d) H. c. e) authorem c.
 f) correxi H.-E.; potestatem c.

1) Thiel l. c. p. 742. 2) Mansi, Coll. VIII, col. 385; Jaffé nr. 771. 3) Cf. dictatum papae (Jaffé, Bibl. II, p. 175): Quod Romanus pontifex, si canonice fuerit ordinatus, meritis beati Petri indubitanter efficitur sanctus etc. 4) Epistola Basilisci Graece scripta
 50 exstat in Evagrii Hist. eccl. III, p. 4.

ecclesia; audistis eius sollicitudinem erga sanctam ecclesiam populo salutiferam ac quam maxime necessariam; audistis anathema iussione sua tunc et in posterum factum ab his, qui velut tunc astra clarissima in huius mundi caligine splendebant. Unde vigilantiae vestrae est attentius intendere, si papa vester concusserit sanctam Dei ecclesiam pacemque totius mundi, si aliquid quocunque modo quolibet tempore contra symbolum seu sententiam seu sermonem seu praedicationem orthodoxam fecerit. Sed quia in his omnibus offensionis eius temeritas periculosa clarius luce patet, ipsius anathematis
 *f. 69. iaculo perculsum nullius ambiguitatis esse perspicuum habetur. *Quare vos ipsos, o Paterini^a, captos esse in vestri papae defensione nullatenus sentitis, eum quasi principem in ecclesia exaltatis, qui extra ecclesiam sententia omnium esse convincitur? Augustinus¹: 10
Sed nec ille dicendus est esse in ecclesia et ad societatem sancti Spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporaliter tantum ficto corde commiscetur.

4. Post huiusmodi^b me talibus non modice intentum intuens ratio vehementer mihi persuadere coepit, ut quasdam scribere deberem sententias, quae commonefaciant H[enrici] regis clericorum magnificam prudentiam, quatenus eminentiae regis beatissimae sugge- 15
 rere non contemnunt, synodale concilium sua alma iussione contrahi. Et quia sunt quam plures in clero, qui hunc tam longum nutriunt errorem, convocare dignetur religiosos episcopos, quorum magna extra Italiam et in Italia est copia, moribus et vita ac literarum doctrina simulque facundia ornatos, qui in tali iudicio iudices esse merentur. Nec minus placet rationi eidem concilio interesse eiconimos ecclesiarum, quae per 20
 Italiam diffusae noscuntur, simulque cum his sui ordinis quam plures, quos religio ac literarum peritia commendat. Ibique pastori Romano canonice bellum indicere, ad concilium ut veniat, canonice mandare placet rationi. Nam ecclesiasticae normae iura et
 *f. 70. ecclesiasticam desiderant auctoritatem, cum in huius exordio *erroris, antequam monachus ille pecuniae commertio certare didicisset, non materialibus armis, sed legibus 25
 persequendus erat in iudicio, in quo sine tot militum iactura victorem sequeretur gloria cum re devicta, reum vero poena, quam meruisset, cum in lege scriptum sit: *Quod legitime factum est, nullam culpam meretur.* In bello autem, quod bellicis geritur armis, longe se aliter habet, ubi commune periculum utrique pari modo imminet parti; unde aut scuto aut pedibus vitanda est mors. Haec ita ratione prosequente, inquam 30
 ego: 'O humani generis auriga, mihi quoque quae iubet scribenti metuendum est valde, ne, qui se Paterinos^c appellant, de legum sacrario aliqua de improvise expediant capitula, quibus se glorificando meam obtundant temeritatem'. Tum illa: 'Sapientis', inquit, 'cuiusdam sententia est: *Timor animi auribus officit*, sed timor supervacuum intertem semper reddit animum nec longe a beluarum hebetudine esse patefacit; nam 35
 porcorum grunnitum elephantis timere leguntur; quis tamen nesciat porcorum stridorem, ipsos quoque porcos elephantis nocere non posse?' Tum ergo, his auditis, versa vice oppido rogare cepi eam, quatenus ipsa dictare deberet quae scribenda forent. Tum illa omni mora remota sic est exorsa: 'Quoniam conditor rerum in rebus, quas condi- 40
 *f. 70. dit, nihil homine carius habuit, duplices ei contulit leges, quibus *fluctivagam com-
 pesceret mentem ac se ipsum agnosceret conditorisque sui mandata servaret; sed harum unam per apostolos successoresque eorum ecclesiasticis assignavit viris, alteram vero per imperatores et reges saecularibus distribuit hominibus, beato Augustino huic rei testimonium perhibente: *Ipsa, inquit², iura humana per imperatores et reges seculi Deus distribuit humano generi.* Sed divina bonitas utramque legem ita ratam firmam- 45
 que divisione communem eis exhibuit, ut utraque clero et populo in sua semper prosit

a) pater mi c. b) correxi H.-E.; huius c. c) Paternos c.

1) Serm. 71, c. 19, §. 32, Opera V, col. 400. 2) Expos. Ioh. evang. c. 1, tract. 6, §. 25, ibid. III, 2, col. 341.

causa, easdemque sibi in aliquo^a adversas negotio nulli contemnere liceat, nisi sacrilegii crimen incurrere velit, legislatore in libro Codicis attestante, qui ait¹: *Qui divinae legis sanctitatem aut nesciendo omittunt aut negligendo violant et offendunt, sacrilegium committunt.* Quod quidem olim Romani attendentes imperatores populos, quos semel armis subegerant, Romanis deinceps legibus regere curabant, de historiographis uno inter caetera sic narrante²: *Eodem tempore Cretam insulam per biennium Metellus evertit diuturnoque bello domitam^b in potestatem Romanam redegit, legesque Minois^c regis Romanis^d legibus permutavit.* Sic quoque sine legibus apte regna gubernari nullatenus posse docet legislator in principio primi Institutionum libri dicens³: *Imperatorem maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, *ut utrumque tempus et bellorum et pacis recte possit gubernari, et princeps* ^{*f. 71.} *Romanus victor existat.* Sed quia leges, per quas imperatores et reges iniquitatem malorum hominum compescere debent, abolitae sunt et nusquam apparent, vexat regnum iniustitia, gaudet habere regiam in militia potestatem I[debrando]^e monachus, sanctorum canonum contemptor^f. Rex cum iustitiae amatoribus in gravi labore laborat; ab I[debrando] monacho decepti in gravi errant errore. Inde beatus Gregorius ait ita⁴: *Qui ergo officium praedicationis suscipit, dignum non est, ut onus saecularium negotiorum portet, ne, dum hoc eius collum deprimit, ad praedicandum caelestia^g non assurgat.* Sed postquam in Romana^d sede concupiscentia cum licentia, ut simul iudicarent, convenerat, sanctorum decreta patrum placuit penitus contemnere legesque pro nihilo habere, novas divinis per omnia contrarias creare; hinc imperium Romanum, legibus perditis, totius ornatus sui detrimentum incurrit. I[debrando] monacho copia nummorum augeri coepit, unde, ut de multis pauca commemorem, factum est, quod in Mediolanensi ecclesia non multis^h ante annis quidamⁱ perversa auctoritate ministravit^k per aliquot annos, abscissis labiis, naribus, auribus pro^k facinore suo, quem divinae mensae servire deputatum ad suam sibi servire mensam nullus voluisset cardinalium. In Cremonensi vero ecclesia quaedam muliercula Albitia nomine, contempto apostolo mulieres in ecclesia tacere iubente, saepius in ambone populo adstante ^{1. Cor. 14, 34. *f. 71.} eadem auctoritate illorum docebat. Nonantulensem autem ecclesiam contra divinam sua ea ipsa lege acephalam fecerant. Sic sic illicita licentia ad sanctae ecclesiae totiusque regni confusionem eos perduxit. Sed christianae religionis est diligenter audire et tota mente attendere, quanta constantia sancti patres euangelicam apostolicamque doctrinam suis traditionibus intemeratam inviolatamque semper permanere satagant, et quam firma ratione sacrae scripturae contraire contrariaque dictare ac praedicare prohibeant. Quare, qui divinae detrahunt disciplinae ac de quarto genere monachorum quaedam sanctis patribus nefandissima praesumptione audent praepondere, intelligant, quid Leo, sanctae ecclesiae columna, dicat ecclesiae: *In his, inquit⁵, quae vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec praeceptis euangelicis contrarium nec decretis*

a) correxi H.-E.; alio c. b) domatam c. c) monoi c. d) Rom. c. e) I. semper c.

40 f) contempta c.; contemptor coni. Sudendorf in addendis; contempta auctoritate Ficker. g) coelestia c.

h) in multis c. i) tam c.; nescio an in cod. archetypo littera initialis nominis l. extiterit, quae corrupta sit H.-E.; quidam tam p. auct. min. quod Ficker. k) deest c.

1) L. 1. C. de crimine sacrilegii 9, 29. 2) Orosius VI, c. 4, ed. Zangemeister p. 363.

3) Ex praefatione Institutionum Iustiniani. 4) In evang. I, hom. XVII, §. 5, Opera I, col. 1498.

45 5) Liutprandus presbyter, Wattenbachio monente ('Neues Archiv' VI, p. 205), de quo cf. Arnulfi Gesta archiepisc. Mediolan. IV, c. 10, Landulfi de S. Paulo hist. Mediolan. c. 3. 9. 23. 66 (SS. VIII, p. 28. XX, p. 21. 24. 30. 48), Bonitho ad amic. l. VII, Jaffé, Reg. nr. 4973.

6) Epistola 147. Rustico episc. Narbonensi missa, Opera I, col. 1419; Jaffé nr. 544. Existat etiam in collectione Dionysii Exigui inter Leonis papae decreta c. 14, Migne l. c. LXVII, col. 288,

50 Pseudoisid. ed. Hinschius p. 616.

sanctorum patrum inveniatur adversum. Ad hoc beatus Augustinus inter caetera: Satis, inquit¹, novarum inventores monentur sectarum, quod ea quae in scripturis sacris non habentur non praedicent et ea quae sub obscuritate sunt posita in propatulo esse non aestiment et maxime illi scripturae, cuius auctoritate pia mater utitur ecclesia, adversa non sapiant. Hieronymus¹: Nemo catholicus contra ecclesiae auctori-
 tatem, nemo sobrius contra rationabilem consuetudinem, nemo fidelis contra pietatis
 intelligentiam certare audeat, ne^a scismaticus nec catholicus inveniatur. Innocentius
 *f. 72. papa Victriceo episcopo inter caetera ait ita²: Propter *eos, qui vel ignorantia vel de-
 sidia contemnunt ecclesiasticam disciplinam et multa non praesumenda praesumunt,
 non nova praecepta aliqua imperamus, sed ea, quae per desidiam aliquorum neglecta 10
 sunt, ab omnibus observari cupimus, quae tamen apostolorum et patrum traditionibus
 2. Thess. sunt constituta. Scriptum nanque est ad Thessalonicenses apostolo ammonente: 'State
 2, 14. et tenete traditiones nostras, quas tradidi vobis sive per verbum sive per epistolas'.
 Item Leo inter caetera³: Ad hunc enim finem omnem affectum nostrum curamque diri-
 gimus, ut, quod ad unitatem concordiae et quod ad custodiam pertinet disciplinae, 15
 nulla dissensione violentur, nulla desidia negligantur; unde hortor, admoneo, ut, quae
 pie sunt ordinata salubriterque disposita, nulla concertatione turbentur. Unde in
 primo libro Codicis scriptum est ita⁴: Iniuriam facit reverentissimae synodi iuditio,
 si quis semel iudicata recteque disposita revolvere contendit. Quid ergo erit, quod
 domestici I[debrandi] monachi in tantam devoluti sint insaniam, ut etiam ipsis sanctis 20
 patribus, scilicet Gregorio, Augustino, Ieronymo simulque aliis, sibi quos adversos intel-
 ligunt, nephandissimo ausu detrahentes, I[debrandum] monachum extollendo, calumniam
 innectere non metuant? Quorum doctrinam esse contemnendam praedicant, eo quod
 illos suae perversitati refutare^b atque H[enricum] regem suis sacratissimis privilegiis
 circumvallare ac defensare conspiciunt. Sed hi sanctissimi viri nobis in omnibus apo- 25
 stolica euangelicaque praecepta firmiter tenere, pie colere, pura mente venerari suis
 *f. 72. decretis documenta dederunt, quod etiam *ipsis hereticis aditum ecclesiae propriis non
 dubitaverant claudere corporibus. De quibus Nicolaus apostolicus inter caetera sic ait⁵:
 Absit, inquit, ut scripta eorum quomodo parvipendenda ducamus, quorum videmus Deo
 auctore sanctam ecclesiam aut roseo cruore floridam aut rorifluis^c sudoribus et salu- 30
 bribus eloquiis adornatam. Quis ergo non videat hos sufflatores, cum orthodoxae fidei
 defensoribus adversa sentiant, anhelare, ut hereticae pravitatis socii fiant? Quicquid
 enim orthodoxae fidei contrarium habetur, diabolicum esse non dubitatur. Unde in
 libro Collationum⁶ unus de sanctis patribus, Serenus nomine, testatus est ita: Nos, in-
 quit, testes sumus, qui audivimus apertissime demonem unum^d confitentem sese impie- 35
 tates sacrilegi dogmatis, quod Arrius et Eunomius evomuerunt, edidisse^e. Sed quia
 ipsam heresim, quam diabolus composuit, sancti patres divina gratia adiuvante, singu-
 lariter beatus Augustinus, de quo scriptum est ita: Tale est, inquit, defensu suo sub-
 ripere, quam clavam de manu Herculis tollere, penitus debellaverant, cavendum est,
 ne iterum in humana terra repullulet, sicut Eutichiana heresis a quodam monacho 40
 initium sumpsit, uti in epistola Flaviani Constantinopolitani episcopi scriptum habetur:
 Ortus est, inquit⁷, hic talis morbus, qui utinam minime emersisset, qui habuit fontem

a) nec schism. c. b) refutare corr. refutare c.; repugnare con. Ficker. c) rosifluis c.
 d) unum om. Cass. e) per Arrium et Eunomium se impietatem sacrilegi dogmatis edidisse Cass.

1) Haec non invenimus. 2) Epist. Innocentii de a. 404, Mansi III, col. 1032; Jaffé 45
 nr. 286; Pseudoisid. ed. Hinschius p. 529. 3) Ex Dionysii Exigui coll. decretorum Leonis
 papae c. 41, l. c. col. 295, Pseudoisid. ed. Hinschius p. 620, c. X. 4) L. 4. C. de summa
 trinitate 1, 4. 5) Mansi XV, col. 694; Jaffé nr. 2785. 6) Ioh. Cassiani Collat. l. VII,
 c. 32, ed. Petschenig p. 211. 7) In Flaviani episc. epistolis haec non inveniuntur.

prius unum monachum quendam, postea tamen et in alios manando plures invasit. Quapropter in concilio canonice ordinato huic morbo, priusquam plures irrepit, obviam ire religio christiana deposcit. Sed fortassis monachus ille 'fugitans litium' est, *dicendo Ter. Phorm. IV, 3, 18. *f. 73. patrem in ius vocari a filio legibus prohibitum esse. Quod in secundo libro Codicis continetur ita¹: Qui in potestate patris agit, adversus eum experiri non potest; si igitur emancipatus es, venia edicti petita, hoc facere non prohiberis. Sed manifestum est, quia hic monachus in tanta crudelitate pater appellari nullatenus potest. Iam enim pridem H[enricum] regem non in legum benignitate, non paterno more, sed contra leges excommunicando, anathematizando, regno eius in omni dolo insidias faciendo, ipsi mortem contra humanae naturae modum parando emancipavit. Sic autem emancipatus filius, omni ambiguitate exclusa, patrem in iudicium, de iudicio in culleum vocare potest. Habetur enim in libro Codicis tale capitulum²: Si quis parentis aut filii aut omnino affectionis eius, quae nuncupatione parricidii^a continetur, fata praeparaverit, sive clam sive palam id fuerit nisus, poena parricidii puniatur, neque gladio neque ignibus neque ulla solemnibus poena subiugetur, sed insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo et simia^b et vipera, inter has ferales angustias comprehensus serpentum contuberniis misceatur et, ut regionis qualitas fuerit, vel in convicinum mare vel in amnem proiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, et ei caelum superstiti, terra mortuo auferatur! Quis igitur huic legum inimico hanc poenam merito, qui filio necem paravit, legibus addictam esse non censeat?

5. *Sed o, qui iure iudicaturi estis huius monachi errorem, vos obsecro per misericordiam Dei, qui vos speculatores gregis sui constituit, quatinus dignatio vestra advertat, qua lege, qua veneratione ad apostolicam pervenit sedem. Audiat ipse in vestro iudicio, quid sibi sanctus Benedictus in regula praeceperit sua dicens³: Cum monachus, habita secum deliberatione, promiserit se omnia custodire et cuncta sibi imperata servare, tunc suscipiatur in congregatione, sciens se sub lege regulae constitutum, quod ei ex illa die non liceat de monasterio exire nec collum excutere desub iugo regulae, quam sub tam morosa deliberatione licuit [ei] recusare^c aut suscipere. Res, si quas habet, aut eroget prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat monasterio, nihil sibi reservans ex omnibus, quippe qui iam ex illa die nec proprii corporis potestatem sciat se habiturum. Quid ergo super hac re^d, iudices, censebit aequitas vestra? Nonne iste, postquam illas litteras minutas nummis insignitas esse perdidicit, iugum regulae contra regulae disciplinam collo protinus excussit et ad quartum genus monachorum, quod beato Benedicto attestante⁴ sarabaitis^e est deterius, se contulit et, cui cum sit proprii corporis interdicta potestas, totius mundi est amplexus iudicium? Iuste ergo iudicate, filii hominum, de tam facinoroso homine, qui nihil aut modicum monasterio tribuens, sibi totam substantiam ecclesiae beati Petri subripuit⁵. Ananias autem pauca de proprii *agri pretio sibi retinuit, parum, ut divina testatur scriptura, in hoc peccavit^f, qui cum coniuge non ad peccati mensuram propter hoc puniri promeruit, sed ut poena eorum hunc monachum sectatoresque illius ab ecclesiasticae substantiae sacrilega rapina prohiberet. Unde ipse Benedictus, regulae eius magister, ita ait⁶: Meminisse oportet, ne mortem, quam hi pertulerunt in corpore, qui fraudem de ecclesiasticis fecerint rebus, patiantur in anima. Sed quid tandem erit, quod nullius

a) parricidii c. b) simea c. c) lic. excusare c. d) cen add. c. e) sarabatis c. f) cor-
45 rex H.-E.; peccatum c.

1) L. 3. C. de in ius vocando 2, 2. 2) §. 6. Inst. de publicis iudiciis 4, 18. 3) Regula S. Benedicti c. 58, Migne, Patrol. Lat. LXVI, col. 804—806. 4) Regula S. Benedicti c. 1, l. c. col. 246. 5) Cf. Benzo Albens. l. VI, c. 6 (SS. XI, p. 668) v. 47: Bellum egit cum Prandello atque cum Badaculo, Qui thesaurum sancti Petri ponebant in sacco; c. 4, p. 662, v. 11. 6) Reg. c. 57, l. c. col. 802, verba aliquantum immutata sunt.

Libelli de lite. I.

auctoritatis terror hunc compescere valet, quin in homicidium et periurium tam iniuste comparatam dispenset pecuniam? Audi tamen beatum Hieronymum in libello adversus Vigilantium hereticum scripto: *Monachus, inquit¹, non doctoris habet, sed plangentis officium, qui vel se vel mundum lugeat et Domini pavidus prestoletur adventum, qui sciens imbecillitatem suam et vas fragile, quod portat, timeat^a offendere, ne impingat⁵ et corruat atque frangatur; et in tantum castigator sui sit, ut etiam quae tuta sunt pertimescat.* At vero, ecclesiasticae disciplinae contemptor perniciosissime, nulli dubium est, te monachica palliatum veste subdole ad apostolicam sedem subrepere operam dedisse. Audi ergo, quid in libro, qui titulatur Summum bonum, scriptum sit tibi: *Si quis, inquit, ad hoc conversionem sanctitatis praetendit, ut aliis quandoque praeesse¹⁰ desideret, iste non discipulus Christi, sed diabolicae pravitatis sectator existit.* In eodem: *Via sine offendiculo vita monachi, sine cupiditatis et timoris impedimento.*

*f. 74¹. Resipisce^b demum igitur et ab armis discede, legum auctoritate, *si potes, causam tuam defende. Audi iterum quod scriptum est: *Sola dilectione discernuntur filii Dei et filii diaboli.* Unde beatus Paulus apostolus dicit: *Sequitur pacem et sanctimoniam, sine¹⁵ qua nemo videbit Deum.* Quare legum consilium amplectere, contra quas durum est tibi calcitrare. Nam divinitus scriptum est ita: *Qui avertit aurem suam, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Quapropter aut te oportet in ecclesia, quae non recipit scissuram ullam, mandatis legibusque Dei manifeste parere, aut hereticae pravitatis sectatorem evidenter iudicari. Sed inquis: 'Ego quidem pro sanctae ecclesiae²⁰ defensione pugno, quae vastatur, impugnatur, undique turbatur'. Verum respondetur tibi, quod tu hunc ignem ipse accendisti, hunc itaque ad extinguendum non aquam, sed multiplicem ignem apportas, sine intermissione addis facem igni, ignem igne extinguere natura negat. Audi itaque beatum Augustinum adversus te leges introducentem mundanas: *Legantur^c, inquit², leges, manifeste ubi praeceperunt imperatores, eos, qui²⁵ praeter ecclesiae catholicae communionem usurpant sibi nomen christianum nec volunt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine ecclesiae audeant possidere.* Quid tu ergo in apostolorum principis sedes sede, qui pro praedicatione gladium ad percutiendum evaginatum^d manu tenes? Accipe tandem sententiam, quam tibi mandat beatus Gregorius, cuius sine actu nomen geris; ait enim in epistola Iohanni [episcopo^e] primae³⁰

*f. 75. Iustinianae^f missa sic inter caetera³: *Haec enim consona sanctis patribus^g diffinitione sancimus, ut, qui [sacris^h] nescit obedire canonibus, nec sacris administrare vel communionem capere sit dignus altaribus.* Sed quid dicam pro huius tali viri defensione? Nimis caute, ut aestimant, opponunt mihi hi, qui vocantur Paterini^g, dicentes beatum Gregorium primo monachum, post sanctae Romanae^h ecclesiae diaconum cardinalem³⁵ fuisse, ad ultimum apostolici pontificatus infula dignissime decoratum. Quibus ergoⁱ eiusdem beati viri ordinationem legendo in ipso vitae suae^k libro, ab¹ illius, inquam, verbis respondendum esse opinor. Scriptum enim in hunc modum habetur⁴: *Denique cernens Benedictus venerabilis pontifex Gregorium virtutum gradibus ad alta conscendere, violenter eum a quiete sui monasterii abstrahens ecclesiastici ordinis officio⁴⁰ sublimavit levitamque septimum ad suum adiutorium consecravit.* Intellectum quippe est, qualiter sanctae Romanae^h ecclesiae pontifex Benedictus beatum Gregorium Calce-

a) timet Hier. b) respice c., emend. Sudendorf. c) Leguntur Aug. d) evaginantum c. e) deest c. f) Iustiniana c. g) Patrimi c. h) Rom. c. i) ego emendandum videtur. H.-E. k) suo c. l) delendum videtur. H.-E.

1) Contra Vigilantium c. 16, Opera ed. Vallarsius II, col. 401. 2) Expos. Ioh. evang. c. 1, tract. VI, §. 25, Opera III, 2, col. 341. 3) Ep. Iohanni episc. Larissaeo missa, Gregorii Ep. III, 7, ed. Ewald I, p. 168; Jaffé nr. 1211. 4) S. Gregorii Vita auct. Iohanne I, c. 25, Opera IV, col. 31.

donensis concilii decreto suaque episcopali licentia violenter de suo traxit monasterio, cui alioquin contra Benedicti patris regulam nulla inde patefaceret exitum via. Nam in Calcedonensi concilio huiusmodi capitulum habetur¹: *Placuit, ut nec monasterium nec monasterii domus sine consensu episcopi aedificetur; monachos autem subiectos*
episcopis suis esse et intentos tantum ieiunio et orationi, in locis, quibus renuntiaverunt saeculo, permanentes, nec ecclesiasticis nec saecularibus rebus communicent, nec importunitatem inferre debeant, desertis propriis monasteriis, nisi forte quaesiti fuerint propter causam necessariam civitatis episcopi; si quis contra hoc fecerit, communione
privetur. Ad hoc autem, ut Syricius apostolicus in suis asserit decretis², talis debet
 esse³ monachus, qui de monasterio trahendus est suo, quem morum gravitas et vitae
 ac fidei institutio sancta commendet, sicut beati Gregorii testatur ordinatio. At vero I(ldebrandus) monachus ultro se obtulit non quaerenti, omnique ambiguitate seclusa extra monasterium importunitatem fecit. Unde manifestissime ex Calcedonensi concilio excommunicatus⁴ esse convincitur. Quid ergo erit, quod, tot sanctorum patrum concilio
 contempto, excommunicatus ad apostolicam venit sedem? Audiat itaque, quod in Cartaginiensi concilio scriptum sit de talibus⁵: *Si quis excommunicationis tempore ante audientiam communicare praesumpserit, ipse se imperpetuum damnavit.* Haec vero beatus Gregorius secutus, hunc anathematis maledictione damnavit dicens⁶: *Cunctas vero personas, quas veneranda concilia, scilicet Nicenum, Constantinopolitanum, Ephe-*
sinum, Calcedonense^b, respuunt, respuo, et quas venerantur, amplector, quia universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit, quisquis praesumit aut solvere, quos religant, aut ligare, quos solvunt. Quisquis ergo contra hoc facit, anathema sit. Intelligat igitur omnis ecclesia, quod^c hic monachus Calcedonensis concilii sententia apertissime excommunicatus se ipsum solvit, ac populus Romanus, suo more nummorum
 canones secutus, ad apostolicum eum sedis apicem provexit. Quis ergo dubitat hunc cum ordinatoribus suis manifestissime Gregoriani anathematis maledictione esse perculsum?

6. *Quid plura? Saxones, qui in sacro baptismo fidem accipiendo manum veritati^{*f. 78.} dedistis, adestote, auscultate mecumque incommodum ac periculum vestrum cognoscite! Attendite, quaeso, quod leges, quas piissimi imperatores pro vestra vestrorumque filiorum ac totius christianitatis salvatione^d condiderant, unius monachi pertinacia solvere ac delere laborat. Nam legislatores omnes homines, quemque pro sua suorumque utilitate, leges intelligere volunt. Unde in primo libro Codicis scriptum est⁵: *Leges sacratissimae, quae constringunt vitas omnium, ab omnibus intelligi debent, ut universi, praescripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent vel permissa sectentur.*
 Inde opere pretium est curiose intendere, quam firma censura vobis omnibusque christianis propriae hereditatis possessionem illaesam permanere velint. Scriptum enim est in libro Institutionum ita⁶: *Omnis hereditas aut testamento aut successione ab intestato aut tacito pacto transit ad heredem.* In eodem⁷: *Intestatorum autem here-*

a) communicatus c. b) Calcedonense c. c) quid c. d) salva salvat. c.

40 1) Cf. Actio VI. Concilii Chalcedon. Mansi, Conc. Coll. VII, col. 175 (Pseudoisid. ed. Hinschius p. 285). Omnes huius loci lectiones discrepant a versione, quae Petro praesto fuit; cf. Maassen l. c. p. 231, n. 5. 2) Ad Eumerium Terraconensem episc. c. 13, Mansi III, col. 555; Hinschius, Pseudoisid. p. 522; Jaffé nr. 255. 3) Dionysii Exigui Codex can. eccl., Carthag. concil. decr. c. 29, Migne, Patrol. Lat. LXVII, col. 192, ubi tamen verba paululum differunt a
 45 textu nostro. 4) Epist. lib. I, ep. 25, ed. Ewald I, p. 36; Jaffé nr. 1092. 5) L. 9. C. de legibus 1, 14. 6) Cf. §. 6. I. per quas personas nobis acquiritur 2, 8. Verba aut tacito pacto non sunt iuris Romani, ut docet v. cl. H. Fitting, sed forte cohaerent cum his quae leguntur in Petri Except. legum Rom. III, c. 42, Savigny, 'Gesch. d. röm. Rechts im MA.' II, p. 367. 7) §. 1. I. de haereditatibus 3, 1.

ditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos heredes pertinent. Sui autem heredes aestimantur, qui in potestate morientis patris fuerint, veluti filius, filia, nepos, neptis et deinceps. In eodem: Sui^a autem etiam ignorantes fiunt heredes, et statim morte parentis quasi continuatur dominium. In eodem: Cuius^b ergo heredes facti sitis, sive cuius bonorum possessionem petieritis, omnes res ad vos transeunt. In tertio libro Codicis^c ita: Parentibus arbitrium dividendae hereditatis in liberos adimendum non est. Item in libro Institutionum principalibus constitutionibus prospicitur, ne cui^d longa et indubitata possessio auferri debeat. In sexto libro Codicis inter caetera sic scriptum est^e: Auferri tibi, quod iure quaesitum est, non potest. Sed prudentiam vestram, Saxones, liquido expedit scire legislatoris religionem omnes his sacratissimis legibus subiugasse gentes, ut, quod^f aliis litterarum subministrat lectio, id aliis per usum et consuetudinem prompte reddat memoria. Unde fit, ut consuetudo, quam legislator commendat, legum vicem in iudiciali amplectatur causa. Nam in octavo libro Codicis scriptum habetur^g: Consuetudinis ususque longaevis non vilis auctoritas est. In eodem^h: Leges quoque ipsas antiquitus probata et conservata tenaciter consuetudo imitatur et obtinet; et quod officiis, curiis, civitatibus, principibus vel collegiis praestitum fuisse cognoscitur, perpetuae legis vicem obtinere statuimus. Quare, Saxones, aequanimitas vestra intelligat, quam benigno favore vobis vestrisque heredibus sicut caeteris gentibus legislator ius vestrum vel ipsis legibus vel consuetudine legibus consentanea observari constituit. Verum ut haec omnia divinae legis sanctione corroborata esse cognoscatis, beati Gregorii sententiam attendite, qui in epistola Phocae imperatori missa inter caetera sic aitⁱ: Redeant cunctis in rebus propriis^j securi possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quae non sunt ab eis fraudibus acquisita. Quorsum haec Saxones? Nonne hac eadem legum auctoritate Henrico regi inviolabiliter regnum stabilitum esse comprobatur? Estne inter mortales, qui habitant terram, homo aliquis tam inscius, tam hebes, tam imprudens, tam expers rationis, tam demens, cui cogitare aut fas sit credere, in tantum regem licere fieri, quod cuiquam privato homini legum sanctione fieri prohibetur, aut almi legislatoris perspicacem providentiam tam longe a ratione fuisse, ut se suosque heredes ac posteros reges a tanto legum beneficio exclusos esse voluisset? Audite ergo et videte Constantinum imperatorem in septimo libro Codicis mandantem: Nemo, inquit, ambigit possessionis duplicem esse rationem, aliam, quae iure consistit, aliam, quae corpore; utramque ita demum esse legitimam, cum omnium adversariorum silentio et taciturnitate firmetur. Quid igitur? Nonne Henricus rex iure et corpore possidet regnum? cuius legitima possessio iustissimum habuit initium, ut avi eius C[onradi] imperatoris divinae memoriae alta pax regni et tranquilla testatur, qui cum ipsa benedictione apostolica, qua regnum accepit, H[enrico] filio suo beatae memoriae successionem eius reliquit. Tandem paterna legitima successione cum eadem apostolica benedictione ad Henricum regem pervenit. Qui cum bonae fidei possessor regni ex tam iusto existat initio, insuper cum ab his tribus personis tam idoneis, tam magnificae opinionis, in possidendo regnum sine controversia, sine omni litis interpellatione, ut leges volunt, legibus patenter satisfactum esse cognoscatur, videntur manifeste adversus vos, Saxones, leges ipsae conqueri, quod unius monachi vesaniam sequentes contra divinas et humanas leges, contra ius gentium, contra ius civile, contra bonos mores, contra humanae vitae omnem aequitatem armata vi regni invasionem fecistis. Nam in sexti

a) Sint c. b) Sicuti c. c) quos c.; quod *Sudend.* d) sic *Greg.*; prosperis c. e) e corr. c. f) omni c. g) conquaeri c.

1) *Ibid.* §. 3. 2) *L. 8. C. de inofficioso test.* 3, 28. 3) *L. 1. C. de usucap. pro donato* 7, 27. 4) *L. 2. C. quae sit longa consuetudo* 8, 52 (53). 5) *L. 3. ibid.* 6) *Gregorii Ep. XIII*, 31, *Opera II*, col. 1239; *Jaffé nr.* 1899. 7) *L. 10. C. de adquisita et retinenda possessione* 7, 32.

libri constitutionibus habetur ita¹: *Longi temporis praescriptio his, qui bona fide coeptam possessionem nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, patrocinari solet.* Et item inter caeteras²: *Diuturnitate possessionis partam securitatem maleficium alterius turbare non potest.* Intellexistis igitur, quanta fraude extremae monachus dementiae
 5 contra leges pro vobis ipsis conditas violenter contendere vobis persuasit? Nempe cum in iudicio diuturnam regni possessionem nullatenus inquietare^a possetis, armis eam iusto possessori turbatis. Abolitis enim legibus, nonne parum vivere^b a brutis animalibus redarguimur? Quorum cum par vita sit, nullum est superius nec in pascuis pascendo proprium obtinet locum. Sed cum sitis, Saxones, prudentes viri, rationis
 10 amici, non est tutum committere vos nautae, qui portum capere navigando sine remis contendere^c Quis enim ab insania eius non abhorreat, qui sine legibus contra legem praedicat imperatores et reges progenitos a se heredes regni habere non posse³? Consules olim non poterant, sed imperatoribus et regibus haec semper licentia fuit. Ut de multis pauca commemorem, Octavianus Caesar, qui Tyberium pri-
 15 vignum suum regni heredem constituit, poteratne filium instituere, si filium haberet? Quid? Tyberius, qui cum filii sui Drusi filium regni heredem habere voluisset, Caium Caligulam fratris sui filium errando heredem instituit. Unde Iosephus in historia refert dicens⁴: *Tyberius autem, ut vidit Caium, tunc primum intellexit maiestatis supernae potentiam, et quod non sit in hominum potestate de imperii constitutione decernere.* *f. 80.
 20 Attendite itaque, Saxones, quam manifeste declaratum sit in I[ldebrandi] monachi et vestra potestate non esse de regno H[enrico] regi divinitus dato decernere. Quocirca divino nutu regnorum ordinationem fieri nulli dubium esse constat. Sed ut ad incepta redeam, quis nescit Constantinum imperatorem regna filiis testamento divisa reliquisse? Gratianus autem, qui Theodosium regni consortem fecerat, poteratne filium, si haberet,
 25 regni heredem facere^d? Ut antiquis omissis ad nostros veniam, legitur ad Carolum regni gubernaculum pro sanctae Romanae^e ecclesiae totiusque Italiae defensione delatum, qui hostem Italia expulit, regnum post mortem filio suo in pace reliquit. Qui ante obitum suum inter filios regnum divisit, quibus autem pro divisione regni non fraterne dissidentibus, apostolicus pacem reformare per nuntios suos studiose curavit,
 30 quatinus apostolicam sedem pacis, non belli auctorem semper esse debere monstraret. Deinde aliquanto tempore devoluto, iterum pro defensione Italiae summa rerum mandata Othoni cognoscitur. Nam in gestis illius ita scriptum reperitur⁵: *Tempore igitur, quo piissimus rex Otto Romae unctionem suscepit imperii, residente in synodo [summo^f] et universali papa domino Iohanne^g etc.* Huic vero dispensatione divina in regno filius,
 35 filio nepos successit. At tandem his in regno fatali sorte consumtis^h, eadem divina ordinatione imperii dignitas ad H[enrici] regis parentes et ad ipsum devoluta comprobatur. Sed quis unquam *imperatorum pro Italiae defensione maiori honore, maiori *f. 80.
 gloria, maiori laude dignus habetur quam Henrici regis genitores cum ipso, quorum potentia et nutu nec aliquis in Italia, ut ita dicam, ausus apparere fuerat hostis, nisi
 40 I[ldebrandus] monachus, hostis legum, hostis pacis, totius christianitatis hostis, aut quem ipse contra imperii maiestatem subdole fovendo nutrierat. Audistis igitur, Saxones, legibus consuetudineque legibus consona H[enricum] regem iustissimum regni esse

a) inquietari c. b) differre emendandum esse conicio; quodsi vivere tueri vis, pares vivere brutis legas oportet. H.-E. c) lacuna punctis a scriptore indicata c. d) fac c. e) Rom. c. f) summo
 45 om. c. g) Ioanne c. h) consumsit c.

1) L. 2. C. de praescriptione longi temporis 7, 33. 2) L. 7. ibid. 3) Haec respicere videntur locum in ep. Gregorii Herimanno Mettensi missa, Reg. VIII, 21, Jaffé, Bibl. II, p. 464: Non carnali amore illecti studeant filium suum gregi, pro quo Christus sanguinem suum fudit, praeponere, si meliorem illo et utiliore possent invenire. 4) Ant. Iud. XVIII, c. 6, §. 9
 50 (ed. Dindorfii). 5) Ottonis I. edictum Veronense de a. 967, Oct. 29; LL. II, p. 32.

possessore. Sed prudentiae vestrae intentio in hac parte irreprehensibilis esse cognoscitur, quod per huius os monachi beatum Petrum apostolum loqui putastis. At vero, ut huius rei veritatem comprehendere possitis, intelligentiam vestram aequo animo pro communi omnium vestrum utilitate oro adesse. Notum quippe omnibus vobis esse non dubitatur, quod I[ldebrandus] monachus summa procacitate^a ad suum iudicium saepius⁵ H[enricum] regem vocavit; sed incognitum aequanimitati vestrae penitus aestimatur, quod calliditate iniqua et dolosa, unde eum accusare potuisset, vestigando argumenta quaesivit^b; quod quia nullus usque in hunc diem episcopus in sua ecclesia fecisse cognoscitur^c, noveritis procul dubio I[ldebrandum] monachum huiusce novae^d etiam depravationis^e contra divinae disciplinae dogmata auctorem extitisse. Audite ergo beatum 10

*f. 81. Augustinum in libro de verbis Domini vehementer talia *prohibentem: *Ammonet, inquit¹, nos dominus Iesus Christus non negligere invicem peccata nostra, non quaerendo, quid² reprehendas, sed videndo³, quid corrigas*. Monuit itaque beatus Augustinus I[ldebrandum] monachum in propria cognoscere vita, quod reprehendat in aliena. Sed quis ferat pastorem investigantem^h, qua occasione ovibus Christi, quibus in omnibus prodesse 15 debet, perverso modo nocere valeat. Demum H[enricus] rex ad hunc in mira et inaudita humilitate spiritualem aestimans patrem venit². Ibi, ut fama est, coram cunctis qui aderant I[ldebrandus] monachus de animae regis salute, clam et in occulto de subreptione regni morteque sua ac filiorum eius in summo dolo et fraude perditissima tractavit. Ad hoc pro fide, quam Deo et beato Petro iuste et religiose servare vide- 20 mini, attendite, quantum istius monachi facta beati Petri doctrinae aestimentur contraria.

1. Petr. 1, 14—16. Nam in prima epistola sua inter caetera apostolus sic ait: *Non configurati prioribus ignorantiae vestrae desideriis, sed secundum eum, qui vos sanctos vocavit, sicut* 25 *ib. 2, 1. scriptum est: Sancti estote, quomodo ego sanctus sum. Deponentes igitur omnem malitiam et omnem¹ dolum et simulationem et invidias et omnes detractationes.*

7. Quid ergo? Nonne simulatio, quam I[ldebrandus] monachus in causa regis habuit, in verbis clarius luce patet omnibus? Estne aliquis, qui tam flebilem perturbationem 30 regni dolo I[ldebrandi] monachi factam esse negare possit, adversus quem secundum Iob terra clamat, et cum ipsa sulci eius deflent? Gregorius³: *Terra etenim contra possessorem suum clamat, quando contra pastorem suum iuste ecclesia murmurat. Cuius etiam* 35 *sulci deflent, si corda audientium, quae praecedentium sunt patrum praedicationis voce*

*f. 81. **et vigore invectionis exarata, vident aliquid, quod lugeant, de vita pastoris.* At vero de huius pastoris vita, qui tot lugentes, tot plangentes, tot fecit dolentes, quis non lugeat? quis non plangat? quis^k non doleat? Qui vestrae etiam, praesules piissimi,

Iac. 1, 27. religiosae visitationi, quam beatus Iacobus commendat apostolus, plures pupillos et 35 viduas fecit, ubi quaeratur^l, iudices, nisi apud vestrae mansuetudinis audientiam? Quid?

1. Petr. 2, 1. I[ldebrandus] monachus, ordinato prius duce⁴, acieque in dolo, quem beatus interdicat Petrus, ad invasionem regni instructa, Romam rediit, concilium collegit, regem, quem iam hostis pertinacia eius impugnabat, iterum ad iudicium vocavit. Audiatur igitur in vestrae districtioris iudicio, iudices, ipsius monachi iudicium. Audiantur tandem et 40 H[enrici] regis advocati, quos ipse monachus in suo contempsit audire iudicio. Felix^m apostolicus, vir magnae sanctitatis: *Nullum, inquit⁵, iudicium non ordinabiliter habitum teneatur*. Postuletne igitur synodalis ordo, iudices, H[enricum] regem ad eius

a) pro caritate c.; emend. Ficker. b) quaesitum c. c) dign. corr. cogn. c. d) quaedam hoc loco, ut diiudicationis, immo excidisse aut etiam delendum esse censeo. H.-E. e) de pra vitati 45 sonis c. f) quod c. g) vivendo c. h) correxi H.-E.; investigando c. i) omne c. k) qui c. l) correxi H.-E.; quaeras c. (l. 34. fortasse Quod vestrae emendandum). m) Foelix c.

1) Sermo 82, c. 1, §. 1, Opera V, col. 440. 2) A. 1077. 3) In evang. I, hom. XVII, Opera I, col. 1142. 4) Rodulfo Sueviae. 5) Hinschius, Pseudoisid. p. 471, Decreta Iulii papae c. XII.

venire iudicium, cuius dolo hostem armatum adversum se in regni possessione habebat? Iustissime^a in hac demum controversia H[enrici] regis advocati accusatores expostulant legitimos. Thelesphorus apostolicus¹: *Accusatori omnino non crediderimus, qui absente adversario causam suggererit ante utriusque partis iustam discussionem. Nec hi,*
qui non sunt idonei, suscipiantur ad accusationem. Hi vero, qui cum inimicis morantur aut qui suspecti habentur, non recipiantur. Eleutherius apostolicus²: *Induciae non modicae ad requirendum^b *dandae sunt, ne aliquid propere agi a quacunque^{*f} 82. parte videatur. Nihil tamen absque legitimo et idoneo accusatore fiat. Nam si leges saeculi accusatores requirunt, quanto magis ecclesiasticae regulae.* Felix^c papa: *Personae, inquit³, accusantium tales esse debent, quarum fides, conversatio et vita probabilis et absque reprehensione sit, et quae omni careat^d suspicionem.* Ad hoc inquit Paterini adversus potentiam regis accusatores haberi non potuisse. Frenetica turba poterat. I[debrandus] monachus Rudolfum^e ducem cum legionibus et cum omni Saxonum gente adversus regem habere, accusatoris idoneam personam habere non poterat.
 15 Vere in tanto dolo falso fictoque crimine habere nullum poterat accusatorem; accusator enim procul dubio leges pertimuit. Cui Fabianus apostolicus, vir unice sanctitatis, minatur dicens⁴: *Qui^f non probaverit quod obicit, poenam, quam intulerit, ipse patiatur.* Legislator in libro Digestorum ita⁵: *Qui crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.*
 20 Audiat et beati Nicolai sanctae Romanae ecclesiae pontificis, magnifici viri, sententiam dicentis⁶: *Quem praesentialiter nemo accusat, inter damnatos habere non possumus nec debemus.* Item ipse⁷: *Qui nullum patitur accusatorem, nullo merito sustineat omnino suae integritatis dispendium.* Quid igitur, iudices, erit, quod I[debrandus] monachus tanta sanctorum patrum auctoritate contempta contra H[enricum] regem, ut
 25 perderet regnum, sententiam dedit? Nam evidenter patet ipsum in iudicio suo accusatorem, testem et iudicem fuisse, quod Fabianus *sanctissimus papa prohibet dicens⁸: *f. 82'. *Nullus unquam praesumat accusator simul esse et iudex et testis.* Ad hoc Calystus sanctae Romanae sedis sanctissimus antistes inter caetera sic ait⁹: *Si qui, quod absit, ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligunt perduntque desidia disciplinam et*
 30 *animabus fidelium profecto nocent, hi vero in nullius accusatione sunt recipiendi, nec eorum vel anathematum vox ullum^g nocere aut accusare^h potest!* Gregorius¹⁰: *Iudicare de subditis digne nequeunt, qui in subditorum causis aut sua vel odia vel gratiam sequuntur.* Item Eleutherius papa¹¹: *Caveant etiam iudices ecclesiae, ne absente eo, cuius causa ventilatur, sententiam proferant, quiaⁱ irrita erit.* Euaristus papa: *Non,*
 35 *inquit¹², humani et peccatores homines, quibus incognita sunt iudicia Dei occulta, hoc praecavere et nullum ante veram iustamque probationem iudicare aut damnare debemus.* Gregorius¹⁰: *Qui calumniam illatam non probat, poenam debet incurrere.* At vero ex utraque lege fit reus, qui quod obicit probare non potest. Nam in ipsa defectione probationis continuo accusatus liberatur. Accusator autem ex utriusque legis
 40 moderamine noxalis poenae sit reus et infamis. Unde Felix papa ait¹³: *Infamis persona nec procurator potest esse nec cognitor.* Quis ergo dubitet H[enricum] regem

a) correxi H.-E.; Iustissima c. b) adquirendum c. c) Foelix c. d) a superscr. c.
 e) regem c. f) Quomodo c. g) sic Pseud.-Is. et c. h) accusari c. i) qui c.

1) Hinschius, Pseudoisid. p. 111, 112; Jaffé nr. *34. 2) Hinschius l. c. p. 126; Jaffé
 45 nr. *68. 3) Hinschius l. c. p. 487; Jaffé nr. *230. 4) Hinschius l. c. p. 168; Jaffé
 nr. *94. 5) L. 10. C. de calumniatoribus 9, 46. 6) Mansi, Coll. XV, col. 701; Jaffé
 nr. 2781. 7) Mansi, Coll. XV, col. 689; Jaffé nr. 2783. 8) Coll. Ans. ded. IV, c. 157.
 MAASSEN, Hinschius l. c. p. 165, c. XXII. Epist. Fabiani secunda. 9) Hinschius p. 138; Jaffé
 nr. *86. 10) Locum non invenimus. 11) Hinschius l. c. p. 126; Jaffé nr. *68. 12) Hinschius
 50 p. 92; Jaffé nr. *21. 13) Hinschius p. 202, c. XIV; Coll. Ans. ded. III, c. 66. MAASSEN.

1. Petr. 2, 13 14. esse, quem beatus Petrus apostolus commendat dicens: *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi quasi praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo*
 *f. 83. missis *ad vindictam malorum, laudem vero bonorum*. Et item: *Omnes honorate et*
 ib. 17. *fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate*. Moveat ergo, iudices, censurae vestrae examen istius monachi iniquitas, qui, quem beatus apostolus commendat, ipse 5 contra apostolum in suo iudicio damnat, qui etiam totius regni incommodum in suam
- Ez. 13, 18. gloriam ponit, de quo Deus per prophetam dicit: *Mortificabant animas, quae non moriuntur, et vivificabant animas, quae non vivunt*. Gregorius¹: *Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat, et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio solvere nititur*. Quid ergo Romanus populus peccavit in hunc monachum, qui non^a 10 victurum, sed pretio emptum ad Stigias mandat umbras talesque martyres appellat vere martyres, quos tartarei ministri pretio emptos pro precio reddere nesciunt? Unde beatus Gregorius dicit: *Nemo quippe amplius in ecclesia nocet, quam qui perverse agens nomen et ordinem sanctitatis habet*. Et item: *In exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur*. Romuleae urbis popule, 15 attende, quid idem pater Gregorius iterum de tuo papa, quem pro Deo causa nummorum colis, dicat: *Scire, inquit², praelati debent, quia, si perversa unquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt*. De te autem scriptum est ita: *Superatur homo ab avaritia, quando propter cupiditatem munerum membris diaboli impendit^b reverentiam honoris; cum hoc facit, fit idolorum 20 cultor*. Nec te iustificari confidas, quod, qui te decipit, in apostolica sede sedet. Quaero
- *f. 83'. igitur a te: **Estne usquam melior, estne altior, estne gloriosior, estne sanctior sedes caelo, quae angelo peccanti nihil profuit, nihil praesidii praestitit, eumque post peccatum nullatenus retinere potuit?* Unde apostolus ait: *Si naturalibus ramis Deus non*
 Rom. 11, 21. *pepercit, ne forte et tibi non parcat*. Taceamne, quod idem monachus R[udolfum] 25 ducem cum sequacibus suis in anima et corpore mortificavit, quem manifestissime in periurium et homicidium proprii domini perduxit? Audiatur igitur, quid beatus Gregorius in epistola ad Regareth regem Gothorum missa³ de re sentiat ista, ubi Sedechiam regem filiorum Israel introducit, cui per prophetam minatur Deus, eo quod falsavit iuramentum, quod fecit Nabuchodonosor regi Babiloniae: *Vivo ego, dicit Dominus, 30 quoniam^c cuius fecit irritum iuramentum et solvit pactum, quod habebat cum rege Babilonis, in medio Babilonis morietur*. Ex quo discimus etiam inter hostes servandam fidem esse. Nec considerandum est cui, sed per quem iuraverit. Multo enim fidelior inventus est ille, qui propter nomen Dei tibi credidit et deceptus est, quam ille, qui per occasionem divinae maiestatis hosti vel amico molitus est insidias. Quid 35 plura? Sedechias autem de gente sua ductus est vinctus cum filiis in Reblatha, ut
4. Reg. 25, 6. legitur; ibi Nabuchodonosor punivit^d eum propter iuramentum, quod sibi falsaverat. In hoc igitur iudicio paganissimi regis pensandum est, iudices, quid sancire debeat de his severitas vestra, qui christianissimo regi iuramentum falsaverant eique per insidias
- *f. 84. bellum intulerant. Verum primo omnium, iudices, in vestri sanctissimi iudicii **examine* 40 considerandum est, quid praecipue censendum sit de illo, qui homines legum ignaros de fide, de pace, de concordia, de benevolentia in iram, in odium, in periurium, in homicidium proprii domini suae praedicationis perversitate propulit *suaque pecunia a fide seduxit*. Quid igitur moratur, iudices, sanctitudo vestra dare sententiam in tam nocentem hominem, cuius iniqua sententia nunquam innocentibus pepercit viris. Credo, 45 quod prudentia vestra legislatoris prius expectat audire sententiam. Itaque in libro

a) correxi H.-E.; eum c. b) impedit c. c) quae sequuntur in Vulg. in loco regis, qui constituit eum regem, nescio num ab auctore an a scriba omissa sint. H.-E. d) punitum c.; emend. Ficker.

1) In Evang. II, hom. 26, § 5, Opera I, col. 1555. 2) Reg. Pastor. III, 4, Opera II, col. 38. 3) Ep. IX, 122, Opera II, col. 1028 sqq.; Jaffé nr. 1757. Neque tamen in hac epistola leguntur quae hoc loco afferuntur.

Codicis primo audiatur quod scriptum est¹: *Eum, quicumque servum seu ingenuum invitum seu suasionem plectenda ex cultu christianae religionis in nefandam sectam ritumve transduxerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum esse censemur.* Quid ergo, iudices^a? Sancti patres sentiunt idem. Audiatur caritas vestra beatum
 5 Petrum in epistola sua prima dicentem: *Nemo vestrum patiatutur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor. Pascite qui in vobis est gregem Dei, pro-* 1. Petr. 4 15.
videntes non coacte, sed spontaneae secundum Deum. Quid ergo sentiendum est in his
 verbis apostoli dicentis: *Nemo vestrum patiatutur quasi homicida,* quibus apertissime ad
 pastores loquitur, nisi ut nullus eorum homicidium perpetret, quod si fecerit, ut homi-
 10 cida patiatutur? nec eum apostolus excusat^b aut liberat, alioquin prophetae dictis contra-
 rius existeret. Neque enim sanae fidei est credere apostolum prophetae contraria sen-
 tire aut caeteros sanctos patres a doctrina eorum deviare. Quid igitur propheta ait: *f. 84.
Vivificabant animas, quae non vivunt. Gregorius²: *Non victurum vivificare nititur, qui* Ez. 3, 19.
reum a supplicio solvere^c contendit. Igitur beatus apostolus voce consona sententiae
 15 prophetae adfirmare videtur, ut, si homicidium fecerit pastor, ut homicida patiatutur.
 Scriptum est enim: *Praedicator, postquam errat in ecclesia, non debet permanere in*
pristina dignitate, sed repellendus est foras et conculcandus est ab omnibus. Sed quis
 unquam credat huiusmodi sententiam pertinere^d nisi I[debrando] monacho suisque se-
 quacibus, quos sancti patres hereticos appellant, extra ecclesiam fieri iubent? Nam
 20 nec caligo erroris illius beatorum praesulum virtutes aut religionem abbatum vel mona-
 chorum, quorum doctrina et merito status sanctae sustinetur ecclesiae, obfuscare potest.
 Quid ultra vestra expectat sanctio, iudices? Nonne thronificatio^e ipsius monachi totius
 urbationis huius est causa? Et idcirco tota christiana religio est confusa, ex quo illum
 habuit custodem. Verum ideo abominabilis magis debet esse omnibus, quod incipiens
 25 peccare rudimenta^f in elementis non posuit, sed confestim ad ecclesiasticae pecuniae
 furtum rapinamque sacrilegam prorupit, nec minus quam^g quod male acquisivit, deterius
 expendit. Hunc tamen, talem virum sola praedicatione sua^h dementiae auditores laudant,
 magnificant, non attendentes iumentum Balaam ex Bosor, quod olim humana voce
 loquens peccatumⁱ prophetae prohibuit, ut beatus Petrus apostolus in epistola secunda
 30 sua perhibet dicens: *Subiugale mutum animal, hominis voce loquens, prophetae prohi-* 2. Petr. 2, 16.
buit insipientiam. Nonne ergo maioris dignitatis brutum animal est habendum, prohi-
 bens hominem peccare, quam hic monachus, qui homines ad peccatum instigat? Tamen,
 ut beatus Augustinus dicit, *quia ipsum animal post sermonem stupidum remansitⁱ,*
nemo quaerit asinina^k consilia. Nonne et I[debrandus] monachus semper fuit in stu-
 35 pore, qui aedificationem animarum, quam sancti patres in praedicatione habuerunt, ipse
 in occisione gladii habet? Nam in epistola beati Gregorii, incomparabilis viri, Bruni-
 hildae reginae missa³ liquido patet, quanta sollicitudine idem pontifex Theopertum et
 Theodericum reges Francorum, apud apostolicam sedem accusatos, praedicando, casti-
 gando, monendo animae^l perduxit. Nec minus Theodosium imperatorem, cuius iussione
 40 in Thessalonica^m civitate pro quadam vindicta trucidata legitur magna multitudo homi-
 num, cum nocentibus innocentes, beatus Ambrosius ad ecclesiam vocavit, poenitentiam
 indixit, eumque in anima et corpore salvare curavit⁴. At vero fautores istius monachi

a) in marg. suppl. c. b) accusat c.; emend. Ficker. c) deest h. l. c., suppl. ex loco superiore Sudendorf. d) omnibus supplendum videtur H.-E. e) thronificatio c. f) correxi H.-E.; con-
 45 rudimenta c. g) delendum videtur. H.-E. h) suae emendandum videtur. H.-E. i) re superscr. c.
 k) asinina c. l) locus corruptus. m) Thessalonica c.

1) L. 5. C. de apostatis 1, 7. 2) Vide supra p. 448, l. 10, n. 1. 3) Nihil eorum
 quae hoc loco afferuntur in epistolis Gregorii Brunichildi datis legitur; cf. Epist. XI, 59. 60.
 Theoderico et Theodeberto regibus datas, nec tamen in his talia leguntur. 4) Cf. Cassiodor.
 50 Hist. tripart. l. IX, 30.

nonne oculos cordis caecos habere evidenter videntur, ut patet in his, quod de ultramontanis partibus non ante multum tempus miserunt^a quendam ad defensionem istius monachi, diversis instructum sententiis, quem apostolicus habitus non oratorem, sed erratorem esse demonstravit¹. In linguae vero procacitate multum fidens, sed sententiarum suarum, ut ego ipse cognovi, nullum habuit intellectum. Miserunt ergo Iudaei non ab Hierosolymis hunc apostatam, ut hereticorum detegeret errorem. Quae poena huic apostatae pro coronae^b et barbae remensione satis supplicii potest afferre? Quo progredieris apostata? Sententiam, qua apostolus dicit: *Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita est, non est enim potestas nisi a Deo*, cognosces non I[debrando] monacho, sed H[enrico] regi pertinere. Audi igitur beatum Augustinum in libro de 10 verbis Domini dicentem²: *Nunquid in superbiam nos^c erigimus aut dicimus vobis, ut adversus potestates a Deo ordinatas contemptores sitis? Non hoc dicimus*. Ipse dicit ibi apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Ipsos humanarum rerum gradus advertite. Si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? Si tamen contra proconsulem iubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis maiori servire. Rursum 15 si aliquid ipse proconsul iubeat, et aliud imperator, nunquid dubitatur? Illo contempto, ibi imperatori serviendum est. Audi iterum apostolum dicentem: *Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote; non enim potestas est nisi a Deo*. Et item: *Qui enim audientes legem peccant, inexcusabiles sunt³; nam qui principantur, non sunt timori bonis, sed malis*. Ambrosius⁴: *Principes hos dicunt reges, qui propter corrigendam* 20 *vitam et prohibenda adversa creantur; Dei enim^e habent imaginem, ut sub uno sint caeteri*. Item ideo dicit apostolus subiectionem praestare regibus, per quam sciant non esse liberos, sed sub potestate agere, quae ex Deo est, id est^d sub principe suo, qui vicem Dei agit. Item idem apostata de Moraliibus inducit aliam sententiam, quasi, ut Iob 40, 3. ipse putavit, causae regi contrariam, ubi legitur: *Numquid irritum facis iudicium meum* 25 *et condemnabis me, ut tu iustificeris*. Gregorius⁵: *Quisquis contra^e flagella semetipsum defendere nititur, flagellantis iudicium evacuare nititur*. Hoc ita^f voluit apostata, ut H[enricum] regem pati sine repulsione oporteret sibi et regno inlata. Quo diversus abis, apostata? Poteritne H[enricus] rex tuam tuorumque impugnationem evadere, si beatum Paulum apostolum suae causae habuerit auctoritatem? Nonne iubente Anania 30 apostolus percussus percussit? Ille percussit alapa, apostolus lingua, dicens: *Percutiat te Deus, paries dealbate*. Quid igitur, apostata? Nonne Helias in veteri testamento 4. Reg. 1, 14. duos occidit quinquagenarios impetrato igne de caelo, Heliseus pueros pro vindicta? ibi 2, 24. Quid tu apostata, si vindicta fieri debet nulla? Quid opus fuerat conditori condere Matth. 5, 39. leges? Disce ergo, apostata, a beato Hieronymo⁶, quid sit: *Si quis percusserit te in una maxilla, praebe sibi et alteram*. Pensandum est igitur, quid prophetarum, apostolorum caeterorumque sanctorum patrum sententiae, quae contra pastores ecclesiarum vel etiam monachos dictae esse videntur, solum tantummodo I[debrandum] monachum Matth. 5, 29. cum sequacibus suis notant et damnant, ut est illud: *Si dexter oculus scandalizat te, id est si nos scandalizat praelatus ecclesiae; unde scriptum est ita: Fortassis hereticus* 40

a) miserum c.; emend. Ficker. . b) corona c. c) vos Aug. d) deest c. e) Domini add. Greg. f) interpretari vel simile verbum supplendum.

1) Haec verba fortasse de uno ex legatis principum Teutonicorum intellegenda sunt, quos Heinricus rex apud Forum Cassii circa festivitatem sancti Martini a. 1083. cepit: Erant autem religiosissimi monachi et clerici, quos in captione fecit cruciari (Bernoldi chron., SS. V, p. 438). 45

2) Sermo 62, c. 8, §. 13, Opera V, col. 362. 3) Haec non leguntur in Vulg., sed in Pseudo-ambrosii Comment. in epist. ad Rom. 13, 2, Ambr. Opera ed. Maur. II, App. col. 90, ex quo libro etiam loci epist. ad Rom. hoc loco laudati descripti sunt, a Vulg. paulo recedentes.

4) Pseudoambr. loco n. 3. laudato. 5) Moral. in Iob XXXII, 4, 5, Opera I, col. 1049.

6) Contra Rufinum II, 7, Opera II, col. 538.

*est aut scismaticus aut malae conversationis, qui vult nos trahere ad heresim aut scisma aut ad malam conversationem; expedit enim, ut magis iste abscindatur et repel-
latur a societate ecclesiae, quam suo errore totum corpus commaculetur et pereat. Item-
que beatus Augustinus in Civitate Dei¹: Qui ergo in ecclesia Christi morbidum aliquid
5 pravumque sapiunt, si correpti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter
suaeque pestifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, heretici sunt et
foras exeuntes habentur inter execrandos inimicos. Tandem apostolus in vestrae re-
verentiae iudicio, iudices, hunc monachum, quem sancti patres hereticum appellant,
secum ad disceptationem vocat. Apostolus: Seniore[m] ne increpaveris, sed obsecra ut
10 patrem, iuvenes ut fratres, anus ut matres, iuenculas ut sorores in omni sanctitate.
Et iterum inquit: Domini servum non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes,
doctorem, patientem, cum modestia corripientem eos, qui resistunt. Item: Praedica
verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia et
doctrina. *Et item: Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spiri-
15 tuales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et iterum: Non enim nosmet ipsos
praedicamus, sed Ihesum Christum, dominum nostrum, id est: non quaerimus^a nostram
laudem, non lucra temporalia, sed gloriam et honorem praedicamus Christi. Et iterum²:
Beneficium Dei irritum facit, qui fratrem liberatum a peccato per disceptationem rursus
provocat ad iram. Et iterum: Debemus nos firmiores infirmitates portare invalidorum.
20 Discernat igitur eximia aequitas vestra, iudices, si I[debrandus] monachus ex industria
praedicavit unquam contra has singulas sententias apostoli, sed his contraria operatus
est opera, si seniores, si patres, iuvenes, anus, iuenculas maestas et dolentes unquam
fecit, si cum modestia in occisione^b gladii corripuit, si opportune arguebat, obsecrabat,
increpabat, R[udolfum] ducem, ut^c contra dominum suum arma caperet^d, instruxit, si
25 per contentionem et inanem gloriam omnia fecit, si laudem et lucra temporalia Ruberto³
Dei inimico regnum promittendo quaesivit, si beneficium Dei irritum fecit, ubi fratrem
liberatum a peccato rursus per disceptationem vocavit ad iram, quo solo praeter caetera
damnatione dignus verissime habetur; si firmos infirmos fecit. Unde Iohannes in epistula
sua ait: Nos ex Deo sumus; qui novit Deum, audit nos, qui non est ex Deo, non audit
30 nos; in hoc cognoscimus spiritum veritatis et spiritum erroris. Ergo hic monachus, qui
contra apostolum facit, non audit apostolum, ex Deo non esse convincitur *et spiritum
erroris habere declaratur. De quo idem apostolus ait: Nolite imitari malum, sed quod
bonum est; qui benefacit, ex Deo est, qui malefacit, non videt Deum. Quare ipse mona-
chus in vestrae mansuetudinis iudicio, iudices, audiat se manifeste damnatum ab apostolo
35 dicente: Si nos aut angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizatum
est a nobis, anathema sit. Augustinus⁴: Non ait apostolus: 'plus quam accepistis', sed:
'praeter quod accepistis', id est si aliud et contrarium accepistis. Quis unquam tam
expers est rationis, qui non videat hunc monachum apostolico anathemate percussus?
Sed cum manifestum habeatur ecclesiasticum iudicium primum a Constantino impera-
40 tore praelatis ecclesiae fuisse concessum, similiter ut in diversis conciliis declaratum
habetur, et ut beatus Gregorius in suis decretis declarat dicens⁵: Non potest quemquam
episcopatus gradu nisi iustis ex causis concors sacerdotum summovere sententia, cur
igitur excellentia vestra, iudices, tardat hunc monachum a sancta summovere ecclesia,
qui iam longo tempore nigromantiam coluit⁶, de quo magister suus saepius conquestus*

45 a) quaeramus c. b) occasione c. c) et dom. c.; emend. Ficker. d) caperent c.

1) XVIII, c. 51, §. 1, Opera VII, col. 533. 2) In scriptura sacra haec non in-
veniuntur. 3) Guiscardo, m. Iunio a. 1080. 4) Cf. quae Mirbt ('Die Stellung Augustins'
p. 38) ad hunc locum adnotavit. 5) Epist. III, 8, ed. Ewald. I, p. 168; Jaffé nr. 1212.
6) Cf. Acta synodi Brixin. (Jaffé, Bibl. V, p. 135): Hildebrandum . . manifestum nigromanti-

est tantum eum in illa pestifera arte praevaluisse, ut se, qui magister eius fuerat, victum a discipulo doleret? Insuper in veritate compertum est inter nos, unde et quo
 *f. 88. modo ipsum librum mortiferae artis acquisivit. Propterea ipsa pia mater *ecclesia, iudices, orat, obsecrat tantum scelus impunitum a vestra censura non dimitti, cum in legibus de talibus scriptum sit ita¹: *Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus* 5 *praedictorum, praeter illa videlicet crimina, quae legibus demonstrantur, etsi homines^a magi, in quacunque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt, tamen quoniam, qui in nostro comitatu sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem, si quis vel magus vel magicis carminibus^b assuetus, qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, fuerit deprehensus, praesidio dignitatis [exutus^c] cruciatus et tormenta non effugiat, 10 sed convictus eculeo sit deditus unguisulque sulcantibus latera, perferat poenas proprio dignas^d facinore. Sed cum ecclesiasticis privilegiis penitus destitutus hic maleficus cognoscatur, quae^e mora est semovere eum ab ecclesia? Nam in primo libro Codicis scriptum est²: *Privilegia, quae contemplatione religionis indulta sunt, catholicae tan-* 15 *tum legis observatoribus prodesse oportet. Quid ergo restat, nisi ut submotus ab eccle-* 16 *sia a competente iudice saeculari sententiam accipiat? Ut in libro Novellarum scriptum habetur³: Si quidem clericus vel^f monachus aliquis apud episcopum accusetur et ipse veritatem invenire potuerit, de honore vel gradu eum secundum ecclesiasticos canones reiciat, et tunc competens iudex ipsum comprehendat et secundum leges litigium di-* 20 *scernens finem ei imponat. Hoc autem regiae potestatis esse iudicium non dubium est,* 21 *beato Augustino dicente⁴: Miramur autem, quod non moventur^g potestates christianae adversus detestandos disceptatores ecclesiae. Non ergo moventur? Et quomodo reddunt rationem de imperio Deo suo? Et item: Intendat caritas vestra, quid dicat, quia per-* 22 *tinet hoc ad reges saeculi christianos, ut temporibus suis pacatam velint esse matrem ecclesiam, unde spiritualiter renati sunt.* 25*

7. Ad haec, Saxones, tandem vos cum praeceptore vestro ipsae leges vocant ad iudicium, ut reddatis H[enrico] regi rationem de invasione regni. Audite tandem quod scriptum est in octavo libro Codicis⁵: *Si quis in tantam furoris^h audaciam pervenitⁱ, ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante eventum^k iudicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem,* 30 *quam abstulit, restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat; sin vero aliam possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur. Quid ergo, Saxones? Intellexistis invasionem possessionis regni reddere debere et aestimationem, id est tantum, quantum regnum valet, H[enrico] regi emendare? Item in eodem libro⁶: Non ideo minus crimine seu* 35 *atrocium iniuriarum in iudicio tenetur is, qui in iustam^l accusationem incidit, quod dicat alium se huius^m facti mandatorem habuisse; nanque hoc casu praeter principalem reum mandatorem quoque ex sua persona conveniri posse ignotum non est. Intel-* 40 *lexistis iterum, Saxones, vos et qui vobis mandavit invasionem facere in iudicio con-* 41 *veniriⁿ debere. Item in libro Institutionum ita⁷: Lex Iulia maiestatis, quae in eos, qui* 42 *contra imperatorem velⁿ rempublicam aliquid moliti sunt, suum vigorem extendit, cuius poena animae amissionem sustinet, et memoria noxii post mortem damnatur. Item in libro*

a) omnes Cod. b) contaminibus c. c) deest c. d) dignus c. e) quo c.; fortasse quare legendum. H.-E. f) i c., vel Iul. g) quia commoventur Aug. h) tantum favoris c. i) pervenerit Cod. k) adventum Cod. l) istam c. m) huiusmodi Cod. n) ad c.; vel corr. Sud. 45

cum phytónico spiritu laborantem; Benzo Alb. ad Henric. l. VI, c. 4 (SS. XI, p. 661), v. 49: Nam Prandellus eas (sc. magorum artes) docet, effectus Nactanabus. 1) L. 7. C. de maleficis etc. 9, 18. 2) L. 1. C. de haereticis etc. 1, 5. 3) Iuliani Epit. Novell. const. 115, cap. 34: Si quis contra clericum vel monachum . . . si quidem apud episcopum aliquis accusetur etc. 4) Expos. Iohannis evang. c. 2, tract. XI, §. 14, Opera III, 2, col. 382. 5) L. 7. 50 C. unde vi 8, 4. 6) L. 5. C. de accusationibus 9, 2. 7) §. 3. Inst. de publicis iudiciis 4, 18.

nono Codicis¹: *Quisquis cum militibus vel privatis vel barbaris scelestam inierit factionem aut factionis ipsius inierit sacramentum vel dederit, de nece etiam virorum illustrium, qui consiliis et consilio nostro intersunt, senatorum etiam — nam et ipsi pars corporis nostri sunt — vel cuiuslibet postremo, qui nobis militat, cogitaverit, eadem^a severitate voluntatis^b scelerisque effectum punire^c iura voluerunt; ipse quidem, utpote maiestatis reus, gladio feriat, bonis eiusdem omnibus fisco nostro addictis; filii vero eius, quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus — paterno enim debent^d perire supplicio, in quibus paterni^e, hoc est hereditarii criminis exempla metuentur —, a materna vel avita, omni etiam proximorum hereditate ac successione habeantur alieni, testamentis externorum^f nihil capiant, sint perpetuo egentes et pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos unquam honores, ad nulla prorsus sacramenta perveniant^g, sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus sit et mors solatium et vita supplicium. Quid ergo, Saxones, cum tam duris legibus durum sit repugnare, sunt referenda omnia ad misericordiam iudicis, quatinus H[enricus] rex pro benigna pietate sua legum rigorem pietate temperet omnibusque veniam petentibus misericorditer indulgeat. *Nam nec mirum est, si legum ignaros a fide poterat avertere, f. 89^v. qui sedet in illa sede, per quam omnes fidem accepimus. Omni hora et ubique diligenti cautela opus est et vigilantia; nam nulla securitas est vicino serpenti dormire.*

Petrus fidelis librum componere feci,
Effectus^h victor, rex, hunc, quemⁱ tibi mitto.
Laetatur mundus, regem portare triumphum.
Rex, regni splendor semper, nostrique memento.
Hunc vobis mittit, regis solamina gliscit,
Regi commendat fratrem natosque, puellas.
Vivens^k et regnet populos regnumque gubernet!
Spes nostrae vitae, nos vestri^l donamina ditent!

Henrice rex amabilis,
qui Romae victor existis,
hunc librum nostrum accipis,
quem vestri Crassus tradidit,
exemplis patrum editum^m,
rogatu Petri conditum^m,
vobis mandavit ocius,
ut prosit ad concilium.
Amore vestri, domine,
libellum feci fingere.
Vos cum amore sumite,
verba divina legite.
Mementote servitii,
sed Petri fidelissimi,
ut loco summi divitis
Crassum ponatis perpetim.

a) eandem severitatem c. b) voluntatem sceleris, qua Cod. c) puniri Cod. d) deberent Cod.
e) patrem c. f) extraneorum Cod. g) proveniant c. h) Effecte corr. Ficker. i) vocem (nunc)
45 supplere oportet, ut hexameter restituatur, sed nimis hi versus claudicant. k) Vivat corr. Ficker.
l) vestra si emendares, versus uno tantum pede claudicaret. m) editus conditus c.; emend. Ficker;
aliquanto sanius saperent hi versus, si emendare liceret: tradidit || rogatu Petrus . . editum, || exemplis
patrum conditum. H.-E.

1) L. 5. pr., §. 1. Cod. ad legem Iul. maicst. 9, 8.

Dicta cuiusdam de discordia papae et regis.

EDIDIT

KUNO FRANCKE.

Tertio nunc prodit qui De papatu Romano vel De discordia papae et regis in- 5
scribitur tractatus, circa a. 1084. ab anonymo compositus, nullo iure in codice Gem-
blacensi manu cuiusdam saec. XVIII. Sigeberto Gemblacensi attributus. Quem primus
edidit Floto ('Heinrich IV.' I, p. 437 sqq.)

III) ex codice *Bruxellensi* nr. 5576—5604, olim *Gemblacensis monasterii*,
mbr., saec. XII in.;

I) post ex codice *Parisino Lat.* nr. 10402 (olim *Suppl.* 271), *mbr., saec. XII*,
f. 65. Scheffer-Boichorst ('Neuordnung der Pabstwahl durch Nicolaus II.' p. 134 sqq.);

II) quibus nos tertiam recensioem addidimus ex codice *Vindobonensi*
nr. 2213 (Ius can. 105), mbr., saec. XII, olim 'monasterii b. Mariae Magdalenae in
*Franckentall'*¹, *f. 93'. 94; in quo prior tantum pars libelluli exstat. Nam Schefferi* 15
secuti sententiam, adeo has recensioes inter se discrepare, ut genuinus auctoris liber
ex iis restitui nequeat, omnes simul in medio ponendas esse putavimus. De codicum
vero qualitate ipsiusque libelli indole idem Scheffer-Boichorst ita disputavit, ut lectorem
ad illius editionem reiecisse satis habeamus. Id unum addimus, Bruxellensis codicis
apographa b. m. L. Bethmann et V. Cl. W. Arndt, Vindobonensis L. de Heinemann 20
collegae deberi.

K. Fr.

I.

Ex cod. Parisino.

DE PAPATU ROMANO.

337—352. Legitur in *Gestis Romanorum pontifi-*
*cum*², quod tempore Iulii pape episcopos
Hemilie ac laterales Romani pontificis
.^a *patriarcha Antiochenus et*
Alexandrinus cum omnibus episcopis Orien-
tis ipsum eundem Iulium, ab eisdem super
multis insinuatam, deserere, respuere ac

a) quaedam deesse statuit Sch.-B.

II.

Ex cod. Vindobonensi.

Legitur in *Gestis Romanorum pontifi-*
cum, quod patriarcha Anthiocenus et
Alexandrinus cum omnibus episcopis Orien-
tis penitus respuere ac debitam ei sub- 30
iectionem abnegare decreverunt, summam

1) Cf. *'Archiv'* X, p. 489 sq.; supra p. 284. 2) In *Libro pontificali* nihil eorum, quae
de controversia inter Iulium I. papam et episcopos orientales profert auctor, legitur.

I.

penitus abnegare decreverunt¹, dicentes, quod in partibus suis et quasi inter eos natus sit Filius Dei et conversatus, et quod ibidem crucis patibulum pertulerit, quod ibidem resurrexerit et in celos ascenderit, et quod ibidem per Spiritum sanctum linguarum diversitas, quamprimum crevit christianismus, inter discipulos apparuerit; et quod orientalis ecclesia tanquam radix christiane religionis per doctores et indigenas suos, videlicet Petrum et Paulum, ad partes occiduas ramos et palmites sancte predicationis extendendo perduxerit. Ideoque totius christianismi^a caput se esse iactantes, Romanam ecclesiam quasi caudam ipsumque Romanum pontificem ab eis omnino vituperatum respuebant, illud videlicet postponentes et tanquam oblivioni tradentes quod a Dei Filio Petro dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non prevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni celorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis, et quod solveris, solutum erit.* Et iterum: *Si diligis me, pasce oves meas.* Hec, inquam, postponentes et quod pretuli ad precepta Romani pontificis refutanda machinantes, erecto supercilio et inflato cornu superbie, adversus eundem pontificem se ipsos sic erigebant. Sed Dei Filius, qui universalis ecclesie sedem apostolicam per beatum Petrum caput esse voluit, noluit, ut vacillaret quod stabilierat, sed potius, ut in sequentibus palam fieret, quatinus stabile, firmum inconvulsumque maneret, quod a primordio nascentis ecclesie beato Petro concesserat. Postquam enim ad partes Orientis idem Iulius pontifex litteras, in quibus orientalium continebatur excommunicatio, per legatos suos direxit, prelibati pontifices territi, eo quod et populus sibi subditus pro anathemate facto eos procul dubio refutare volebat, et quia

II.

sedem apud se statuere molientes, eo quod in partibus illis Dei Filius natus fuerit et conversatus, crucifixus, mortuus et sepultus, et quod ibidem resurrexerit, celos ascenderit, Spiritum sanctum apostolis miserit, per quem linguarum omnis^b diversitas creata est, qua primum cepit christianismus^c; et quod orientalis ecclesia tanquam radix christiane religionis per doctores et indigenas suos Petrum et Paulum ad partes occiduas ramos et palmites sancte predicationis extendendo produxerit. Ideoque^d caput totius christianitatis se esse iactantes, Romanam ecclesiam quasi caudam ipsumque Romanum pontificem omnino respuebant, illud videlicet postponentes et tanquam oblivioni tradentes, quod ab eodem Dei Filio Petro dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non prevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni celorum; et iterum: Si diligis me, pasce oves meas.*

Matth. 16, 18. 19.

Ioh. 21, 17.

Hec, inquam, postponentes et supradicta Romani pontificis precepta refutare machinantes, erecto cornu superbie adversus eum se ipsos, ut dictum est, erigebant. Sed eidem Dei Filio, qui sedem apostolicam per beatum Petrum universalis ecclesie caput esse voluit, placuit in posteris generationibus palam fieri stabile, firmum inconvulsumque perpetuo mansurum quod a primordio nascentis ecclesie Petro concesserat. Nam postquam ad partes Orientis predictus papa litteras direxit, in quibus pontificum orientalium excommunicatio continebatur, omnes ilico nutu divino perterriti, quia populus eis subditus^e pro anathemate facto eos omnino refutare volebant^f, verentes etiam, ne hac de causa regali preceptione a suis sedibus citissime pellerentur, tante presumptionis penitentes

a) emend. Sch.-B.; christianissimi c. b) in omnis c. c) christianissimus c. d) Id quoque c. e) subdito c. f) sic c.

1) Cf. Mansi III, col. 127 sqq.; Sozomen. III, 8.

I.

verebantur, ne a regibus hac de causa pellerentur a sedibus, citissime omnes facti penitentes colla sub-

miserunt et cum omni devotione preceptis apostolicis in omnibus obedierunt. Quid enim, nisi ut lapis ille angularis, qui Romanam et universalem matrem ecclesiam per Petrum consolidavit eamque per ipsum ceteris pretulit, non ab omnibus inferi portis concuti et titubare patiatur? Semper enim supra firmam petram firmata immobilis et fixa permansit, septemque fuit semper sub-

cf. Prov. 9, 1. nixa columnis, de quibus sibi sapientia domum edificavit, et ob hoc ab hereticis, a scismaticis et a multis eam impugnare volentibus pulsata moveri non potuit; nec unquam ab eadem ecclesia ad aliam est reclamatum, sed omnes indigentes eam quesierunt, omnes eam appellaverunt; omnes iudicavit, ipsa autem a nemine nisi a se ipsa iudicata est, nisi forte contigerit, ut iniuste et contra imperatoriam dignitatem subintroductus quis fuerit; aut^a [nisi^b] tres [duove] pontifices e[odem] tempore fuerunt constituti. Quod quidem Romani imperatoris censura destruxit, etiam per se ipsam plerumque hoc idem Romana correxit ecclesia.

Legitur enim in predictorum Gestis pontificum, quod Ursinus et Damasus uno eodemque tempore in Romana ecclesia fuerunt constituti¹; Damasus in sede remansit, Ursinum autem imperator recipere noluit, sed potius abiectum et deponi precepit². Eulalius et Bonifacius uno eodemque tempore in Romana ecclesia sunt constituti³; Bonifacius

II.

colla submiserunt et cum summa devotione preceptis apostolicis in omnibus obedierunt.

Legitur in eisdem Gestis, quod Ursino et Damaso in Romana aecclesia eodem tempore constitutis, Damaso in sede remanente, Ursinum inperator deponi precepit. Eulalio et Bonifacio eodem tempore constitutis, Bonifacio in sede remanente, Eulalium Valentinianus imperator et Honorius respuentes expulerunt.

III.

Ex cod. Bruxellensi.

DICTA CUIUSDAM DE DISCORDIA PAPAE ET REGIS PRIORUM REPREHENSAM EXEMPLIS.

Legimus in Gestis Romanorum pontificum, quod Ursinus et Damasus uno eodemque tempore in Romana aecclesia fuerint constituti; Damasus in sede remansit, Ursinum imperator abiectum deponi precepit. Eulalius et Bonifacius uno eodemque tempore in Romana aecclesia sunt constituti; Bonifacius persedit, Eulalium Valentinianus et

a) aut — constituti in marg. suppl. c. b) uncis inclusa e coniectura posuimus, legi nequeunt in c. c) in marg. m. s. XVII. add.: nimirum Sigeberti; cf. Scheffer-Boichorst l. c. p. 145.

1) *Liber pontif.*, ed. Duchesne I, p. 212.
3) *Ibid.* p. 227.

2) *Quod in Libro pontif. non legitur.*

I.

in sede remansit, Eulalium
vero Valentinianus impera-
tor et Honorius recipere
5 noluerunt, sed potius eum
respuentes expulerunt et a
Romano pontificatu deiece-
runt. Petrus Altine civitatis
episcopus et Laurentius et
10 Symmachus uno eodemque
tempore in Romana ecclesia
sunt constituti¹; Symma-
chus in sede remansit, Pe-
trum et Laurentium Theo-
15 dericus² rex hereticus ex-
pulit. Dioschorus et Bone-
facius uno eodemque tem-
pore in Romana ecclesia
sunt constituti³; Bonifacius
20 in sede remansit, de Dios-
coro autem quod^a corrigend-
um fuerat, Romana per se
ipsam ecclesia correxit, et
insuper obitus eius litigio
25 finem imposuit. Philippus,
Constantinus, Stephanus
uno eodemque tempore in
Romana ecclesia sunt con-
stituti⁴; Stephanus in sede
30 remansit, Philippum et Con-
stantinum Karolus et Karolo-
magnus imperatores expu-
lerunt⁵. Iohannes Romanae
ecclesiae diaconus et Six-
35 tus^b uno eodemque tempore
in Romana ecclesia sunt
constituti⁶; Sixtus^b in sede
remansit, Iohannem^c vero
Lotharius imperator per
40 Ludovicum filium suum,
quem hac de causa Romam
direxerat, deiecit. Anasta-
sius et Benedictus uno eo-
demque tempore in Romana

II.

Petro Altine civitatis epi-
scopo et Laurentio et Si-
macho eodem tempore con-
stitutis, Simaco in sede
remanente, Petrum et Lau-
rentium Theodericus rex
hereticus expulit. Philippo
et Constantino et Ste-
phano eodem tempore con-
stitutis, Stephano in sede
confirmato, Philippum et
Constantinum Carolus et
Carlomannus imperatores
expulerunt. Nam de Dios-
coro, qui cum Bonifacio
ante istos eodem tempore
fuerat constitutus, Romana
a ecclesia per se ipsam cor-
rexit et Bonifacium in sede
confirmavit. Illius^d quoque
obitus litigio posuit finem.
Iohannem^e Romanae a ecclesie
diaconum et Sergium^e eodem
tempore constitutis, Sergio
in sede remanente, Iohan-
nem Lotharius imperator
per Luodewicum filium
suum, quem hac de causa
Romam direxerat, eiecit.
Anastasius et Benedictus
eodem tempore sunt consti-
tuti; Benedictus in sede re-
mansit, Anastasium^f Lotha-
rius et Luodewicus expule-
runt.

III.

Honorius imperatores non
receptum deposuerunt.

Petrus Altine civitatis epi-
scopus et Laurentius et
Symmachus uno eodemque
tempore sunt constituti;
Symmachus in sede reman- 498.
sit, Petrum et Laurentium
Theodericus rex, quamvis
hereticus Arrianus, expulit.
Dioscorus et Bonifacius uno
eodemque tempore sunt con-
stituti; Bonifacius resedit,
de Dioscoro quod corrigend-
um erat, Romana per se 510.
ipsam correxit ecclesia; in-
super obitus eius finem liti-
gio fecit. Philippus, Con-
stantinus et Stephanus uno
eodemque tempore sunt con-
stituti; Stephanus in sede
remansit, Philippum et Con-
stantinum Karolus et Karlo-
mannus imperatores expu-
lerunt. Iohannes Romane 768.
a ecclesiae diaconus et Ser-
gius uno eodemque tem-
pore sunt constituti; Sergius
resedit, Iohannem Lotharius
imperator per Lodowicum
filium suum, quem hac de
causa Romam direxerat,
eiecit. Anastasius et Bene- 844.
dictus uno eodemque tem-
pore sunt constituti; Bene-
dictum Lotharius et Ludo-
wicus roboraverunt, Ana-
stasium expulerunt.

45 a) quid c. b) ita c.; Sergius emend. Sch.-B. c) Iohannes c.; corr. Sch.-B. d) Illis c.
e) ita c. f) Anastasius c.

1) *Liber pontif. ed. Duchesne I, p. 260.* 2) *Vel potius concilium Theoderici rogatu congregatum.* 3) *Ibid. p. 281.* 4) *Ibid. p. 468 sqq.* 5) *Quod incongrue dictum est.*
6) *Ibid. II, p. 227.*

Libelli de lite. I.

I.

855. ecclesia sunt constituti¹; Benedictus in sede remansit, Anastasium autem Lotharius et Ludovicus imperatores expulerunt. Ottho cesar Iohannem papam super multis mirabiliter accusatum, ad synodum autem Rome vocatum et venire nolentem a Romana sede deiecit et ex toto dampnare precepit
 963. et Leonem in sede Romana constituit. Post hec autem Roma regrediens^a, a Romanis Leo pellitur, et Benedictus sacri palatii diaconus per eosdem Romanos fraudulenter subintroducitur. Quo cognito, Ottho Romam revertitur ac citissime Benedictum pervasorem expulit
 964. et Leonem restituit. Postea vero senatus populusque Romanus sibi fidelitatem promiserunt, hoc adicientes firmiterque iurantes nunquam se ipsos^b electuros absque electione vel assensu ipsius et filii sui. Hoc idem
 1046. Henricus imperator, qui de patriarchio Lateranensi quosdam pontifices expulit, pater scilicet Henrici, qui nunc nostris temporibus monarchiam regni gladio potenti et invicto gubernat, stabilivit², ut nullus in apostolica sede absque electione sua et filii sui pontifex eligeretur. Sentiens autem, quod tunc temporis Hildebrandus, adhuc subdiaconus, ad culmen huius honoris dominandi libidine captus vellet ascendere, super sancta sanctorum iurare eum fecit nunquam se de papatu intromissurum preter eius licentia^d et
 1059. assensu^d. Postea vero, tempore Nicholai pape, congregatum est Lateranis con-

II.

Otto cesar augustus Iohannem papam super multis accusatum et ad synodum Rome vocatum, venire nolentem a Romana sede deiecit et ex toto dampnari precepit et Leonem in sede constituit. Illo autem Roma redeunte, a Romanis Leo expellitur, et Benedictus sacri palatii diaconus fraudulenter subintroducitur. Quo cognito, imperator augustus Romam revertitur et Benedictum expulit. Leonem vero ecclesiae sibi commisse restituit. Postea vero senatus populusque Romanus fidelitatem ei iuramento firmaverunt, hoc in ipso adicientes iuramento, nunquam se papam electuros absque electione vel assensu imperatoris et filii sui.

idem Heinricus caesar augustus, qui de patriarchio Lateranensi quosdam pseudo-pontifices expulit, pater scilicet Henrici, qui solus his temporibus monarchiam regni gladio potenti et invicto gubernat, stabilivit, ut nullus in apostolica sede absque electione sua et filii sui eligeretur. Sciens autem, quod Hildebrandus, tunc temporis adhuc subdiaconus, ad culmen huius honoris dominandi libidine captus aspirare vellet, super sacrasancta iurare fecit nunquam se de papatu intromissurum preter eius licentiam et assensum. Postea vero, Nicholao papa, congregatum est Lateranis concilium centum et XX^{ti} V episcoporum; 45

III.

Otto caesar augustus Iohannem papam super multis mirabiliter accusatum, ad synodum Rome vocatum et venire nolentem, de- 10
 iectum et ex toto damnatum deposuit et Leonem in papam constituit. Postea imperatore a Roma regresso, Leo a Romanis pellitur, et 15
 Benedictus sacri palatii diaconus per eos fraudulenter subintroducitur. Quo con-
 perto, magnanimus imperator revertitur et sine mora 20
 Benedictum tamquam invasorem expulit, Leonem^c ecclesiae sibi commissae restituit. Postea vero senatus populusque Romanus fide- 25
 litatem sibi promiserunt, hoc dato iureiurando addentes, nunquam se papam electuros absque voluntate et assensu
 imperatoris et filii sui. Hoc 30

a) ita c.; regrediente corr. Sch.-B.
 phorum nostrorum habet et L.

b) ita c.; papam emend. Sch.-B.

c) alterum apogra-

d) ita c.

1) *Liber pontif. ed. Duchesne II, p. 248.*
Steindorff, 'Heinrich III.' I, p. 508 sq.

2) *Cf. Zoepfel, 'Papstwahl' p. 75 sqq.;*

I.

cilium C et XXV episcoporum, ubi propter symoniacam heresim et propter depellendam venalitem Romanorum, qui de electione pontificis amore consanguinitatis vel pecuniae inter se partes faciebant, decretum factum est¹ consilio totius cleri et populi, id iurante et annuente Hildebranno, ac sub anathemate roboratum, universo acclamante et collaudante concilio, videlicet ut quisquis deinceps partes de apostolatu faceret vel^a absque electione et assensu predictorum imperatorum Henrici patris et filii se intromitteret, non iam papa vocaretur, sed sathanas, non apostolicus, sed apostaticus diceretur. Et expleto anathemate dixerunt omnes: 'Fiat! fiat!' Et subscripserunt omnes episcopi et cardinales presbyteri, inter quos etiam Hildebrannus tunc subdiaconus in margine inferiori propria manu subscripsit. Factae sunt autem inde littere, que posteris et auctoritati testimonium perhibent, quibus Hildebrannus subscriptionem fecit. Quas equidem qui videre voluerit in palatio imperatoris^b vel in archivo Romano invenire poterit. Postmodum vero, Alexandro Romano pontifice viam universae carnis ingresso, Hildebrannus, tunc etiam longe ante archidiaconus, per Chinchium, unum de nobilibus Romanis, et partem, quam iste et ille fecerat sibi, papa constituitur. Audiens autem ista Henricus his^c, cui cum patre iuramentum factum fuerat, quod sibi papatum arrogare^d non convenisset, legatos honestissimos et ad exequendam legationem idoneos Romam direxit, qui eum ex parte monuissent imperatoris, ut de sede apostolica descenderet, ne ultra de pontificatu Romano se agitare. Legatio imperatoris nil profuit. Sed tamen ad ultimum post bella — quia idem^e sibi et ecclesie audientiam synodalem negaverat —, post seditiones, post homicidia, post detractiones, post pauperum oppressiones, post rapinas et in-

III.

ubi propter depellendam symoniacam heresim et confutandam Romanorum avaritiam, qui in electione pontificum aut pecunia aut consanguinitate non recte videbant, curante et annitente eodem Hildebrando, consilio cleri et populi factum est decretum et sub anathemate roboratum, videlicet ut, quisquis deinceps de apostolatu partes faceret vel absque electione predictorum Henrici imperatoris et filii sui se intromitteret, non iam papa vocaretur, sed sathanas, nec apostolicus, sed apostaticus. Expleto anathemate dixerunt omnes: 'Fiat! fiat!' subscripseruntque omnes tam episcopi quam cardinales presbyteri, inter quos et Hildebrandus tunc subdiaconus in margine inferiori propria manu subscripsit. Facte sunt inde littere, que posteris et veritati testimonium perhibent. Quas qui videre voluerit, in palatio imperatoris vel in archivo Romano ad libitum invenire poterit.

Postmodum vero Alexandro papa de-¹⁰⁷⁵ functo, Hildebrandus, longe ante iam archidiaconus per Cintium, unum de nobilibus Romanorum, et partem, quam ille et iste sibi fecerant, reclamante iustitia constituitur papa. Quod audiens Henricus, cui cum patre iusiurandum datum fuerat, legatos honestissimos et ad exequendam rem idoneos Romam direxit, qui eum ex parte imperatoris monerent papatum deponere et pessime invasum honorem relinquere. Nec ista, nec preter¹⁰⁷⁶ hanc frequens legatio imperatoris^f profuit quicquam. Ad ultimum, cum etiam aecclesie audientiam et synodalem subterfugeret diligentiam, post diutina bella, post seditiones et homicidia, post membrorum detractiones et pauperum oppressiones, cum frequenter Deum testem super innocentia sua domnus imperator invocaret,

a) ut c.; corr. Scheffer-Boich. b) imperator c.; corr. Sch.-B. c) i. e. is. d) corr. Scheffer-Boich; abrog. c. e) ibidem c. f) in marg. suppl. c.

1) Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl' p. 27—33.

I.

cendia Urbem pro papatu retinendo sibi
 1084. diutissime negatam imperator recepit ibi-
 que secundum^a antiquam consuetudinem
 Clementem constituit et de manu eius
 coronam imperialem de victoria et virtute
 triumphans suscepit.

Sic gesto Romani imperatores Roma-
 norum pontificum alios reos recipere no-
 luerunt, sed deiecerunt, alios ipsi con-
 stituerunt, alios autem, sicut de beato Gre-
 gorio et Mauricio legitur¹, institui pre-
 ceperunt.

a) sedem c.; corr. Sch.-B. b) sic c.

1) *Ioh. diac. I, 40. Cf. Manegoldum c. 58, supra p. 410.*

III.

tandem Urbem pro retinendo papatu diu
 negatam in manu valida et virtute pa-
 terna recepit, ibique iuxta maiorum con-
 suetudinem Clementem, Ravennatis^b prius
 episcopum, virum autem adprime libe-
 ralibus artibus imbutum, sobrium, man-
 suetum et de multis virtutibus quasi unum-
 quid totum compactum, papam constituit
 et de manu eius coronam imperialem de
 victoria et virtute compositam cum magna
 gloria suscepit.

Sic Romani imperatores Romanorum
 pontificum alios reos deposuerunt, alios
 legitimos ipsi constituerunt, alios autem,
 sicut de beato Gregorio et Mauricio impe-
 ratore legitur, institui preceperunt.

EXCERPTA EX
WIDONIS OSNABRUGENSIS
LIBRO DE CONTROVERSIA INTER
HILDEBRANDUM ET HEINRICVM
IMPERATOREM.

5

EDIDIT

L. DE HEINEMANN.

Inter annos 1084. et 1085.¹ Wido, qui postea sedem episcopalem Osnabrugensis ecclesiae tenuit², iussu Liemari Bremensis³ et Bennonis Osnabrugensis⁴ episcoporum libellum conscripsit, quo Wibertum antipapam eiusque inthronizationem contra Gregorium VII. papam et asseclarum eius incriminationes summa sagacitate et iuris rerumque gestarum doctrina ex canonibus, Libro pontificali, Cassiodori historia tripartita hausta defendebat. Quod opusculum anno, ut videtur, 1118.⁵ T. magister scholarum Osnabrugensium, cum ea quae Wido episcopus triginta fere annis ante scripserat 'praesentem ecclesiae perturbationem aliquatenus attingere' sibi viderentur, excerpsit et epitomen T. (Thiethardo⁶ fortasse) praeposito et H. confratri⁷ Osnabrugensibus transmisit. Quod Widonis libelli excerptum exstat in Udalrici Bambergensis collectione epistolarum, inter quas editum est a b. m. Philippo Jaffé in Bibliotheca rerum Germ. tomo V, p. 328—345, ex codicibus 1) Zwetlensi nr. 283, saec. XII, p. 140—145. 164—169. et 2) Vindobonensi nr. 398, saec. XII, f. 77—81' (cf. supra p. 255). Cuius editionem paucis mutatis secuti sumus, usi utriusque collatione apud nos conservata, qua paucos illius errores emendavimus. Iam antea libellus editus est ex codice Vindobonensi ab I. G. Eccardo, Corpus histor. II, col. 183—194.

Berolini, m. Iun. 1888.

L. de Heinemann.

²⁵ 1) Hildebrandus adhuc inter vivos erat, et Henricus iam imperator indicatur. 2) A. 1093—1101; antea praepositus Osnabrugensis fuit; cf. infra p. 462, n. 5. 3) Sedit a. 1072—1101. 4) II, qui sedit a. 1068—1088. 5) Cum qui haec excerpsit de Widone episcopo dicat: qui et postea episcopus Osniburge factus est, haec aliquantum post Widonis mortem († 1111) scripta esse videntur. Porro cum infra de 'praesenti ecclesiae perturbatione' loquatur, ³⁰ epitomator scisma inter Calixtum II. papam et Burdinum antipapam exortum dicere videtur, ut Jaffé censuit. 6) Ut Jaffé probabiliter sane coniecit. Wido a. 1119—1137. sedem Osnabrugensem tenuit. 7) Canonico procul dubio, ut Jaffé statuit.

T. preposito venerabili et H. confratri T., Osniburgensis ecclesiae puerorum introductor^a qualiscunque, sinceram Deo teste famulatus sui devotionem.

De controversia presenti^b inter sacerdotium et regnum, unanimi totius ecclesiae perniosa, cupiens aliquid huic parti vel illi consonum invenire, evolutis quotquot sunt armarii nostri¹ voluminibus, sepius investigare cepi. Non quo rei tantae difficultatis⁵ et implicationis actionem, summa diligentissimae discretionis cautela tractandam, infro- nito mihi presumerem usurpare — cum ibi plerumque magis confusionis invalescat error, ubi rei perplexae minus prudens sit discussor —, sed ideo feci, si quomodo per sententiam aliquam vel exemplum repertum in decretis gestisve pontificum vel regum meae dubitationem ignorantiae consolari possem. Quociens enim perpendo quampluri- 10 mos utrique parti favere viros omni, quantum homines possunt, perfectos scientia omni- que preditos industria, cumque nefas sit credere hos^c vel illos aliquid preter equitatem vel ecclesiae concordiam moliri velle, parvitas meae discretionis incipit vacillare, non modica dubitationis obducta caligine. Hec itaque cum intenderem, in armariolo vene- 15 rabilium confratrum nostrorum monachorum² in fine cuiusdam voluminis quaterni- unculum deprehendi, in quo scriptum quoddam de controversia inter Hildebrandum et imperatorem Heinricum habita sine auctoris nomine repperi. Retulit^d tamen mihi prior eiusdem cenobii hoc consilio Liemari Bremensis episcopi³ et Pennonis Osniburgensis episcopi⁴ a Widone, qui et postea episcopus Osniburge factus est⁵, collectum esse. Erat autem de tribus principaliter rebus: de electione et consecratione Romani pon- 20 tificis et de excommunicatione imperatoris et de absolutione iuramentorum regi fide- lium. Hinc itaque quaedam excipiens visa mihi presentem ecclesiae perturbationem aliquatenus attingere, iudicio vestrae discretionis mitto. Quae sive vobis placuerint sive non, erga vos pura semper mea mihi prosit devotio. Valete!

De eo quod Wipertus^e, qui et Clemens, in sedem apostolicam legitime 25 fuerit intronizatus, et Hiltebrandus^f, qui et Gregorius VII, iuste reprobatus.

‘Cum multi aut ignorantiae nube detenti aut veteris irae face succensi venerabilis Clementis⁶ papae ingressum improbare contendunt et usquequaque infamare non eru- bescant, ut sacerdotio et regno usquequaque confusionem inducant, ut concordiam et 30 pacem contentione impediunt, nos, qui huius rei veritatem incognitam non habemus, qui ovium Christi quietem volumus et amamus, qui sacerdotium et regnum vinculo pacis et concordiae astringi desideramus et querimus, non inutile, immo pernecessarium esse existimamus, quatinus in audientiam omnium festinemus ibique omnipotentis Dei auxilio prenotatum pontificem, pacis et iusticiae sectatorem, recte et ordine in aposto- 35 licam et sanctam sedem venisse rationabiliter demonstramus. Ut autem haec demon- stratio perspicue fiat, consuetudinem, quam Romana^g ecclesia in eligendis et consecran- dis suis presulibus antiquitus ex scripto cognoscitur habuisse, non incongruum esse ducimus succinctu brevitate transcurrere. Ex hoc enim congrue^h convinci poterit verius in altero⁷ precessisse, quod ab emulis modo reprehenditur in Clemente. 40

A Petri usque ad Silvestri tempora, cum ecclesia inter turbines et adversa mundi succresceret, persecutionum angustiarumque mole suppressa variisque tormentorum gene-

a) instructor fortasse corrigendum. b) parti 1. 2 (cf. supra, l. 22. perturbationem presentem); parta Jaffé; partium Eccard. c) om. 2. d) rettulit 2. e) De Wiperto 2. f) Hilthebr. 2. g) Romamana 2. h) congrue 2. 45

1) Bibliothecae canonicorum Osnabrugensium. JAFFÉ. 2) Iburgensium. JAFFÉ. 3) A. 1072—1101. 4) II, a. 1068—1088. 5) A. 1093—1101, antea praepositus ecclesiae Osnabrugensis, v. Erhard, Reg. hist. Westphal. I, p. 206, nr. 1252. JAFFÉ. 6) III. anti-papae, Wiberti. JAFFÉ. 7) Scilicet Gregorio VII.

ribus sepe numero fatigata^a, magis estuabat eminentia passionis, quam vacaret studio ambitiosae contentionis. Nondum enim creverat materia pravae ambitionis, nondum ex Romanis principibus quisquam patenter occurrerat ad fidem christianae agnitionis^b. Ideoque latenter et absque noxa dissensionis cogi solebat, qui videbatur idoneus esse
 5 subire pondus prelationis. Postquam vero Silvestri temporibus Constantinus imperator primus veritatis fidem^c manifeste adeptus cunctis in imperio suo degentibus non solum christianos fieri, sed etiam ecclesias fabricandi licentiam dedit et predia eis tribuenda constituit, omnis modi hominibus ad fidem Christi confluentibus et propria pro delictorum remissione ecclesiae Dei donantibus, tanto felicitatis successu usquequaque eccle-
 10 sia, et maxime Romana, tunc viguit, ut honoris etiam et seculi dignitatis sepius expers fieret, qui iugum christianae fidei suscipere recusaret. Et quia in hoc cursu religiosae successionis rerum et virtutum affluentia mater ecclesia admodum crevit, insectatio diaboli, semper maligna et christiano nomini inimica, quia a sincero fidei tramite fidelium corda ydolatriae cultu iam avertere manifeste non poterat, aliis nequiciae
 15 machinamentis statum ecclesiae evertere studuit. Cepit enim post modicum temporis maligno eius stimulo in electione pontificum non modica fieri dissensio partium, ambitio quoque non modice crevit, contentio quoque persepe periculosa non defuit. Unde necessarium fuit, ut Romani principes, quorum concessione ac donationibus ecclesia usquequaque, sublimata honore, divitiis preminebat, pristinae potestatis iure
 20 retento, et partium tumultum ubique poenae inferendae metu compescerent et electionem pontificum partium studio et non canonice factam provenire non sinant. Nam si pravis hominibus secularis vindictae metus nullus inesset, nulla eos a prave agendo spiritualis censura retrahere posset. Unde primum consuetudo in Romana ecclesia antiquitus merito cepit, ut, electo presule, non prius eius ordinatio celebraretur, quam
 25 cleri et populi decretum¹ in presentiam Romani principis deferretur, ut, cognito cleri et populi consensu et desiderio, si recte et ordine electionem precessisse cognosceret, consecrationem ex more celebrandam esse iuberet. Quod deinde sancti patres, qui Romanae ecclesiae merito prefuerunt, et servare studuerunt et servandum in posterum esse decretis et exemplis suis utiliter et congrue statuerunt. Hec autem Romanorum
 30 pontificum gesta multis in locis ita esse indubitanter ostendunt.

Nam de Agathone papa, qui fuit temporibus Constantini, Heraclii et Tyberii augustorum, dictus "benignus et mansuetus"², inter cetera scriptum habetur: *Hic³ accepit divalem iussionem secundum suam postulationem, per quam relevata est quantitas, quae solita erat dari pro ordinatione pontificum facienda; sic tamen, ut, si con-*
 35 *tigerit post eius transitum electionem fieri, non debeat ordinari qui electus fuerit, nisi prius decretum generale deferatur in regiam urbem secundum antiquam consuetudinem, ut cum principum scientia et iussione ordinatio proveniat.* Hic ergo, quod canonicae regulae erat contrarium, quod novit esse symoniacum, remitti a principibus rite postulavit et merito votum postulationis suae obtinuit; quod vero pro statu et concordia
 40 ecclesiae statutum antiquitus fuerat, intuitu discretionis ac prudentiae integrum permanere laudabile duxit. Bonifacius⁴ autem post Silvestrum decimus, ante Gregorium vero vicesimus primus, qui fuit temporibus Honorii et Valentiniani augustorum, dissentientibus clero et populo legitur una die fuisse cum Eulalio ordinatus. Sed cognita a principibus causa, expelli ambos de Urbe iusserunt; sed intuitu misericordiae
 45 Bonifacium postea revocantes stabiliter in sede constituerunt. Simachus quoque, qui

a) fatigati 2. b) religionis 2. c) om. 2, ubi lumen alia manu superscriptum est.

1) Hoc loco est 'wahlprotocoll'; cf. *inscript. formulae* 82, in *Libro diurno* ed. Sickel p. 88. 2) *Lib. pontif.* ed. Duchesne I, p. 350. 3) *Ibid.* p. 354 sq. 4) I. Haec quoque ex *Libro pontif.* l. c. I, p. 281, sumpta sunt.

fuit temporibus Anastasii imperatoris et Theoderici regis Arriani, una die contentiose cum Laurentio ordinatur. Sed Ravennam ad iudicium regis utrique mittuntur, ibique discussione facta, Symachus^a dono et iudicio regis presulatum obtinuit¹. De Pelagio² vero papa, qui fuit temporibus Iustiniani^b imperatoris et antecessor Gregorii proximus, legitur³, quod absque iussione principis sit ordinatus, eo quod, urbe a Longobardis⁴ obsessa, nullus ulli ad principem exitus patuit.

De Gregorio vero legitur⁵, quod, cum, Pelagio defuncto, a clero et senatu populoque Romano concorditer fuisset electus, quia generalitatis electionem evadere nequivit, consensurum se tandem aliquando simulavit et imperatori Mauricio, cuius filium ex lavacro sancto suscepit, latenter litteras destinavit, adiurans et multa eum^c prece¹⁰ deposcens, ne unquam populis assensum praeberet. Sed prefectus Urbis, comprehenso in ipso itinere eius nuntio ac disruptis^d epistolis, consensum populi iuxta morem antiquitatis imperatori direxit. At ille Deo gratias agens pro amicitia^e diaconi, eo quod locum deferendi^f ei honoris, ut cupierat, reperisset, data preceptione ipsum ordinari precepit. Qui iuxta imperatoris iussione continuo consecratus Theotistae, sorori¹⁵ imperatoris, epistolam postmodum scripsit, in qua de se ipso circa finem ita subiunxit⁵: *Ecce serenissimus dominus imperator fieri simiam leonem iussit. Equidem pro iussione illius vocari potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est, ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suae pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit.* Cum ergo Gregorius, licet unanimiter ab universis electus, assensum tamen²⁰ principis expectavit et absque eius iussione consecrationis gratiam suscipere non presumpsit et ab illo, videlicet principe, ministerium virtutis in suis litteris commissum sibi esse asseruit, indubitanter equum et canonicum esse scivit, ut absque Romani principis iussione nullatenus debeat pontificis ordinatio provenire. Nam si equitati canonum contrarium vel dissonum hoc esse intellexisset, nullatenus dono et precepto²⁵ principis ad summum se sacerdotium provehi consensisset. Nec vero se dono et precepto principis provectum scriberet, si veritatis conscientiam non haberet, cum, propheta attestante, mendacium mortem animae esse non dubitaret. Quapropter, cum pontificatus ministerium non solum iussione principis committi sibi non recusavit, sed ab ipso etiam commissum sibi esse asseruit, iustum et conveniens esse liquido manifestavit et³⁰ posteris in exemplum servandum reliquit, ne quilibet absque Romani principis dono et iussione⁶ ministerium Romani pontificatus presumat assumere. Inique ergo et scismatice ascendit, qui Gregorii exemplo et aliorum sanctorum pontificum^h intronizari non studuerit.

Idem et ceteri Romani pontifices ante et post Gregorium usque ad Hildebrandi³⁵ tempora servavere et non prius consecrationem suscipere presumpserunt, quam se principum consensum et iussione habere intellexerunt. Qui vero aliter presumpserunt, aut omnino sunt expulsi aut vix interventu misericordiae, premissa tamen satisfactione, recipi meruerunt. Nec alia de causa Gregorius et ceteri Romani pontifices consecrationem suam usque ad consensum et iussione principum distulisse credendi⁴⁰ sunt, nisi quia equum et canonicum et ecclesiae necessarium hoc esse intellexerunt, ut, quorum donariis ac tuitionibus Romana ecclesia ditata et sublimata vigeat, eorum etiam providentia et iussione ille tantum consecraretur, qui rebus et hominibus regendis idoneus eis comprobaretur et argui posse postmodum non videretur. Nam si hoc iniquum et canonicae institutioni contrarium esse intellexissent, tam sancti viri favore⁴⁵

a) Symachus h. l. 1. b) Iustiani 2. c) om. 2. d) disruptis 2. e) amicitia 2.
f) defferendi 1. g) precepto 2. h) corr. Jaffé, pontificatus 1. 2.

1) *Ex Lib. pontif.* p. 260. 2) *Il.* 3) *Ex Lib. pontif.* l. c. p. 309. 4) *Iohann. diac. V. Gregorii I*, c. 40; cf. *supra* p. 411. 5) *Gregorii Registr. I*, ep. 5; cf. *supra* p. 410.

aut timore aliquo de consecratione sua iussionem principum sine dubio non expectassent, quia expectatio illa valde eos ambitionis argueret, quae, ipso Gregorio attestante¹, severissima semper canonum districtione dampnanda est.

Antequam Sergius papa eligeretur, electi sunt Theodorus^a et Paschalis^b in contentione dissentientium. Sed istis duobus invicem altercantibus et tandem eiectis, quamvis clerus et populus, procures et Romanae militiae exercitus in prenominati Sergii electione unanimiter convenissent, consecrari tamen distulit, quousque Iohannes patricius et exarchus^c Romam venit et eum vice principis collaudavit².

Postquam vero, Grecorum cessante auxilio et Longobardorum oppressione grasse, imperium Romanum necessario pervenit ad Francos, non minus eadem prisca^d consuetudo inviolata permansit. Nam legitur in eisdem gestis³ de Leone quarto, quod, cum omnes Romani in eius electione congauderent, *ceperunt tamen non mediocriter contristari, eo quod sine imperiali auctoritate non audebant futurum consecrare pontificem*; differre tamen nolebant, quia *Urbis periculum maxime metuebant, ne iterum, ut olim, ab hostibus fieret obsessa*. Benedicto⁴ consona tocius urbis acclamatione electo, *clerus et populus et procures decretum manibus propriis roborantes, ut prisca consuetudo posebat, Lothario et Ludewico^e principibus destinaverunt*. Qui postea a principibus collaudatus legatorum, quos de hac causa miserant, presentia et collaudatione est consecratus. Item Nicolaus^f presentia et iussione Ludewici imperatoris consecrationis donum suscepit⁵. De Adriano quoque iuniori legitur⁶, quia, quamvis in presentia legatorum Ludewici ab omnibus concorditer sit electus, non prius tamen ordinem pontificatus suscipere presumpsit, quam ipse imperator, decreto civium ex more suscepto, per imperialem epistolam presulem collaudavit. Potest etiam veraciter dici, quod Iohannes⁷, eo quod Berengarii⁸ filium⁹ in Urbe reciperet, absens dampnatus est ab Ottone imperatore. Et Leo¹⁰ ab eodem imperatore, vivente adhuc Iohanne, constitutus est; et Benedictus¹¹, quem Romani decedente Iohanne elegerant, eiectus et in exilium ductus. Et multi alii possunt enumerari, in quibus regum et imperatorum potestas modum consuetudinis antiquae excessit; sicut Romani Ludewico regi scribunt, sic dicentes: *Privilegia Romanae ecclesiae convulsa sunt. Diu enim est, ex quo electio pontificis ablata est*. Sed ea, quae violenter et ultra consuetudinem equitatis venerunt, nec in exemplum sumimus nec his, quae iuste facta sunt, comparamus.

Ex his ergo, quae sunt posita iuxta morem antiquitatis, perspicue^h manifestum esse cognoscitur, consensu et iussione Romani principis fieri oportere ordinationem pontificis. Hanc autemⁱ consuetudinem non postponendam, sed firmiter retinendam esse Deusdedit¹² Romanus pontifex decreto suo instituit ita dicens: *Quia sancta Romana ecclesia, cui Deo auctore presidemus, plurimas patitur violentias pontifice obeunte, quae ob hoc inferuntur, quia absque imperatoris noticia et suorum legatorum presentia pontificis fit consecratio, nec canonico ritu et consuetudine ab imperatore directi intersunt^k nuntii, qui violentiam et scandala in eius consecratione non permittant fieri, volumus, ut id deinceps abdicetur; et cum prestituendus est pontifex, convenientibus*

a) Theodericus 2. b) Paschalis 1. c) exarchus 2. d) om. 2. e) Luthewico 2. f) Nycho-
laus 2. g) Beringarii 2. h) perspicuum 2. i) ergo 2. k) sunt 2.

1) *Epist. IV, 20, ed. Ewald I, p. 254*: nefas ambitus severissima canonum districtione damnatur. 2) *Ex Vita Sergii, Lib. pontif. l. c. p. 371—376*. 3) *Lib. pontif. l. c. II, p. 107*. 4) *III. Quae sequuntur item ex Libro pontif. l. c. p. 141. sumpta sunt*. 5) *Ibid. p. 152*. 6) *Ibid. p. 174 sq.* 7) *XII. papa*. 8) *II. regis Italiae*. 9) *Adalbertum*. 10) *VIII. papa*. 11) *V. papa*. 12) *Immo Iohannes IX. papa a. 898. hoc decretum, Stephano IV. ab aliis attributum, (Jaffé-Ewald I, p. 316) promulgavit; cf. Loewenfeld in eadem Jafféi ed. nova I, p. 442. II, p. 705.*

*episcopis et universo clero, eligatur, expetente senatu et populo eum, qui ordinandus est; et sic in conspectu omnium celeberrime electus presentibus legatis imperialibus consecratur; nullusque sine sui periculo iuramenta aut promissiones aliquas nova ad-inventione audeat extorquere, nisi quae antiqua exigit consuetudo, ne ecclesia scandali-
lizetur, aut imperatoris honorificentia minuat. Constat igitur eam ordinationem nec* 5
esse rectam nec ordine factam, quae ambitu occupata et metu conscientiae et festinata consensum et collaudationem principis nullatenus habuerit. Idecirco non erit mirum, si malum habuerit finem; quia difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo in-choata sunt principio.

Sed forte qui nos conturbant et christianam pacem subvertere quaerunt et, ne 10
Romanus pontifex consensu et iussione principis consecrari debeat, probare cupiunt scriptam consuetudinem non ecclesiasticam, sed violentam et ideo fore abiciendam contendunt, presertim quia canonica regula multis in locis affirmat nunquam laico aliquid de ecclesiasticis disponendi facultatem esse concessam et nulli imperatori licere aliquid contra mandata divina presumere; et item: "Cum Symachus^a papa de electione 15
Romani pontificis in synodo preceptum daret, nullam mentionem principis habuit, sed hoc solummodo statuit, ut ille, in quem tocus ecclesiastici ordinis electio se inclina-verit, electus consecratur; si vero studia erunt in partibus, plurimorum sententia vin-cat"¹. Que regulae predictam consuetudinem nec occulte arguunt nec manifeste exclu-dunt. Symachus enim, ut ipse premisit, tale decretum sanccevit, ut frequentes ambitus 20
et ecclesiae nuditatem populique collisionem removeret, non ut consuetudinem potestatis, quam Romani principes antiquitus habuerant, removendam esse intenderet. Quam ad multitudinem contententium reprimendam et statum ecclesiae conservandum^b et cepisse et postmodum processisse experimento didicerat. Contentio enim, quae inter ipsum Symachum et emulum eius Laurentium ecclesiastica censura terminari non potuit, regio 25
precepto compressa omnino conticuit². Quia igitur statui ecclesiae predictam consue-tudinem necessariam esse cognoverat, tacens de illa, quae integra permanebat, quam quisque suo in tempore infringere non presumebat, illa tantum munitione decreti firmare studuit, quae audatiam presumptuosorum sepius violasse perspexit.

Hoc idem et ceteri Romani pontifices ante et post Symachum^c facere studuerunt 30
et nusquam consecrationem pontificum, ne^d regio consensu fieret, prohibuerunt. Nam si prohibuissent aut prohibendam esse ullatenus intellexissent, decretum civium in regis pre-sentiam deferri non sinerent nec usque ad regium consensum ordinationem suam suspen-derent. Iustum quippe erat, ut, quorum donariis ecclesia creverat et quorum tutela illesa permanebat et quietis integritatem habebat, eorum consensu et collaudatione et etiam 35
dono patronum animarum susciperet. Ut Mediolanenses dono Valentiniani^e imperatoris sanctum^f Ambrosium susceperunt episcopum. Sic enim de eo Tripertita historia^g narrat³: *quia nondum fuerat baptizatus. Hoc autem imperator agnoscens, iussit eum repente baptizari et ordinari pontificem.* Et inferius idem imperator sic dicit: *Gratias ago tibi, omnipotens salvator, quoniam huic viro ego quidem commisi corpora, tu autem 40
animas.* Tam sanctus ergo vir, ut Ambrosius fuit, nunquam consecrationem aut curam hominum iussione aut dono imperatoris suscepisset, si iniustum hoc esse intellexisset.

Sed quamvis predicta de causa antiqua^h et ecclesiastica consuetudo cepisset, ut principum consensu pontificum ordinatio recte et iuste proveniat, summopere tamen

a) Simachus 2. b) conservandam 1. c) simachum 1. d) cum superscr. alia manus in 2. 45
e) Valentiniani 2. f) secundum 1. g) hystoria 2. h) antequam 1. 2; antiqua corr. Jaffé.

1) *Epist. 1, Thiel p. 646; Hinschius, Pseudo-Isidor. p. 658.* 2) *Cf. Vita Symmachi, Liber pontif. l. c. I, p. 260.* 3) *Cassiodor. Hist. trip. VII, c. 8, Opera ed. Garetius I, p. 305. JAFFÉ.*

ipsos principes cavere oportet, ne illum collaudando nitantur preferre, cui sanctorum de hoc scripta sentiunt contraire. Quia propter hec et similia scriptum est non licere regi aliquid contra mandata divina presumere¹. Quoniam, quamvis cleri et populi consensu princeps potestatem habeat preferendi pontificem, non ei tamen licet illum
5 preferre, cui canonum precepta poterunt contraire. Item nec suo quilibet princeps debet attribuere iuri velle disponere, quae ad iura pontificum canones asserunt pertinere. Unde dicunt nulli laico umquam aliquid de ecclesiasticis disponendi facultatem esse concessam², quamvis rex a numero laicorum merito in huiusmodi separetur, cum oleo consecrationis inunctus sacerdotalis ministerii particeps esse cognoscitur.

10 Non ergo predictae regulae predictam antiquitatis consuetudinem manifeste aut occulte inpuignant. Constat ergo, ut iam sepe dictum est, quod iuxta morem et decretum antiquitatis nec recte nec ordine Romanae sedis culmen ascendit, qui consensum principis in hoc neglexerit, tum propter ecclesiae sanctae³ pacem et concordiam, tum propter regni honorificentiam⁴.

15 Et hec quidem ex episcopi predicti⁵ tractatu perstrinxi de Romani pontificis electione et consecratione secundum canonicam auctoritatem et antiquitatis consuetudinem. Nunc, quid de excommunicatione principis in eodem scripto sit, videamus.

‘Non est enim, ut magnus Leo testatur, honor ille legitimus, qui fuerit contra divinae legis precepta et sanctorum patrum decreta collatus. Quapropter, cuius ordi-
20 natio contra ius et ordinem canonicum facta fuerit, nec rata esse nec vires habere ullatenus poterit, nec ei velut pseudopontifici iure pontificali quemquam ligare aut solvere penitus licebit’.

Item in eodem tractatu:

‘Multi enim, ex quo Christi iugo regia colla se summiserant, Hildebrandum^b pre-
25 cesserant Romani pontifices verae fidei et religionis constantia preminentes, quorum temporibus plures ex Romanis principibus in ecclesia graviora quaeque delinquendo commiserant, quorum tamen neminem censura pontificum verbo excommunicationis exasperare presumpserat. Neque hoc ideo tamen dimiserant, ut humanam amittere gratiam formidantes recta libere loqui pertimescerent, illud propheticum incurrentes:
30 *Canes muti, non valentes latrare, sed illud apostoli, id est: omnia ad edificationem*, Is. 56, 10.
pre oculis habentes. Unde deterius, si virga peccantes corrigerent, contingere posse 1. Cor. 14, 26.
perspicue previderunt, quasi onus superimpositum portare convenientius esse duxerunt. Multi etiam imperatores non parvo ingenio igne furoris in ipsos etiam Romanos ponti-
fices exarserunt, quem tamen ipsi patienter ferendo potius quam ulciscendo extinguere
35 studuerunt. Que enim et quanta mala Ludewicus⁴, pater clericorum, Romanae eccle-
siae temporibus Nicolai^c papae undique absque rationis iudicio irrogavit, quam dura
et arcta^d obsidione predictum pontificem cum clero et plebe sibi commissa infra eccle-
siam beati Petri inclusum quinquaginta et duos dies ira dictante afflixit, fame et fri-
gore maceravit, cedis et rapinae congerie angustavit, scriptura de querimonia Roma-
40 norum composita⁶ indubitanter ostendit. Sed quamvis doloris et iniuriae congeries
pontificis mentem sollicitudine non parva coangustaret, maluit ipse tamen gravitatem
instantis periculi humilitate patientiae levigare quam furorem principis severitate vin-
dictae in deterius agitare. Quod nunc⁷ certe factum est manifeste. Ecclesiastica enim

a) om. 2. b) Hildebrandum 2. c) Nicolai 2. d) aspera, superscr. arcta 2.

45 1) Cf. Burchardi Wormat. Decr. XV, c. 8 (Migne, Patrol. Lat. CXL, col. 896). JAFFÉ.

2) Cf. Conc. Compend. c. 2, Ivonis Decr. VII, c. 90; Migne, Patrol. Lat. CLXI, col. 466.

3) Scilicet Widonis Osnabrugensis. 4) II. imp. 5) I. 6) Quae amissa esse videtur.

Haec facta sunt a. 864; cf. Dümmler, ‘Gesch. d. Ostfränk. Reichs’ ed. 2. II, p. 73, 74. 7) Scilicet a. 1084—1085.

et regalis possessio velut preda^a undique occupatur et circumquaque districta ab omnibus rapitur. Oves Christi usquequaque pereunt. Bella plus quam civilia¹ cottidie insurgunt et crescunt. Ecclesiae cura negligitur, eius quoque status et ordo turbatur. Et impia et sacrilega presumptione basilicae Deo dicatae auro, argento, gemmis et palliis et ceteris, quae veneranda devotio pontificum seu regum et pietas fidelium ipsis in ornamenta contulerant, expoliantur et ad pugnam faciendam et bella commiscenda et homicidia committenda erogantur. Sanctarum congregationum res et stipendia, pupillorum et orphanorum hereditates et victualia distrahuntur et vastantur. Et sic ex una parte servitium Dei impeditur et negligitur, ex altera parte vocibus famelicorum Dominus pulsatur. Quos ipse exaudire dignetur, qui vivit et regnat in secula seculorum. 10

cf.
Matth. 3, 10.

Hanc igitur pestiferam insaniam, hanc insaniae sacrilegam presumptionem, hanc presumptionis detestandam calamitatem quoniam ecclesia sustinere non valet, ad radicem arborum pestiferarum iuste ac necessario securim deiectionis ipsamet ecclesia quacunque ratione apponere debuit, ut, si homines malos a prave agendo spiritualis censura retrahere non posset, secularis vindictae saltem metus inhiheret. Sed hunc clipeum fortitudinis a Deo constitutum negligendo et dehonestando dum extra modum arguentes exasperant, unum periculum et dampnum aggravatur omnium. Et quid mirum? Nam, unde fructum bonae discretionis et salutis ecclesia legere merito debuit, nil aliud quam sucus indiscretionis et perdicionis effluit; et unde sibi bonum pacis procedere sperabat, non aliud quam fons discordiae emanat. Constat ergo ex precedentibus, quod inique et impie Hildebrandus^b egit, cum irae et inimiciciarum impetu ductus Romanum principem verbo iniustae excommunicationis, nullo maiorum precedente exemplo, exasperare presumpsit.

Sed idem Hildebrandus in quadam sua epistola², quia a Romanis pontificibus exemplum huiusmodi sumere non valuit, Ambrosium Mediolanensem episcopum Theodosium imperatorem excommunicasse introduxit, ut ex hoc, quod Ambrosius cuiusdam metropolis episcopus fecerat, sibi maiori et velut Romano pontifici licitum esse probaret. Sed quia exemplum mendatio corrumpit et inconvenienter in suam argumentationem assumpsit, nulla ex hoc evidentia probabilitatis propositum suae intentionis firmavit. Theodosius enim furore indignationis accensus septem milia hominum, nullo precedente iudicio, Thessalonice iussit occidi. Hanc autem cladem gemitibus plenam Ambrosius audiens, cum princeps Mediolanum venisset et sollempniter in sacrum templum intrare voluisset, ne secundo peccato priorem nequiciam augeret, occurrens ei foris ad ianuas, dulci et suavi ammonitione, pia et salubri persuasione a sacri liminis incesso eum prohibuit, nullam potestatem ligandi sibi arroganter attribuens, sed humiliter dicens: *Suscipe, imperator, vinculum, quo te Dominus omnium ligavit; est enim medicina maxima sanitatis*³. Inconvenienter ergo et fallaciter Hildebrandus ab Ambrosio exemplum duxit, ut Romanum principem excommunicaret et suos ab eius communione suspenderet et a fidelitate removeret. Quia nec Ambrosius Theodosium, licet tot milium^c homicidiorum reum, sententia furoris et fastu dominationis excommunicare presumpsit nec quemlibet suorum fidelium ab eius servitio aut communione suspendit nec ab iuramento, quod ei fecerant, absolvit nec ipsum imperio aut vita privare molitus fuit.

Et hec de excommunicatione. Nunc autem, de absolutione iuramenti principum quid in eodem tractatu sit, ponamus.

‘Cum illo’, inquit, ‘anathemate, quod Hildebrandus in regem iniuste et ordine pre-

a) om. 2. b) Hildebrandus h. l. 2. c) milia 1. 2.

1) Luc. Phars. I, 1. 2) Ad Herimannum episc. Mettensem, Reg. VIII, 21, Jaffé, Bibl. II, p. 458. JAFFÉ. 3) Ex Cassiodor. Hist. trip. IX, c. 30, Opera ed. Garetius I, p. 343. JAFFÉ.

cipiti dicere presumpsit, maledictionis ac dampnationis clavum sibi ipsi infixit. Et si,
 quia erroris lepra aspersus a fidelium unitate contumacia et perversitate singularis
 doctrinae recessit, neminem fidelium regis ab eius communione suspendere potuit, multo
 minus ab iuramento, quod ei fecerant, absolvere licuit. Quia, si excommunicatio iuste
 5 et ordine a recto et catholico facta fuisset, ab iuramento tamen principes regni absque
 labe periurii cum vita absolvi non possent. Nam cum illud, quod vita manente ser-
 vare se cum iuramento spoponderant, non incurrente necessitate cessarent impendere,
 non possent reatum periurii continuo non incurrere, quia, ubi iuramenti promissio vio-
 latur, necesse est, ut periurium continuo committatur. Quapropter, cum absolutio iuramenti
 10 absque reatu periurii fieri non potuit, periurium autem de tali iuramento concedi non
 licuit, cum iuramentum, quod fit regibus, a sanctis patribus insolubiliter observandum
 esse precipiatur: qui iuramenta regi et imperatori facta violari concessit et iussit, neces-
 sario reus periurii factus, novi et veteris testamenti mandatis manifeste invenitur esse con-
 trarius. Habemus enim in lege veteri scriptum: *Non periurabis in nomine meo*; et: *Non*
 15 *assumes nomen domini Dei tui in vanum*. Et Euticianus papa iubet hoc predicari¹:
ut fideles homines summopere periurium committere caveant, scientes grande scelus
esse et in lege et in prophetis et in euangelio prohibitum. Habemus etiam ex Toletano
 concilio²: *Si quis laicus iuramentum violando profanat, quod regi et domino suo iurat,*
et postmodum regnum eius perverse et dolose tractaverit et in mortem ipsius aliquo
 20 *machinamento insidiabitur, quia sacrilegium facit, manum suam in christum Domini*
mittens, anathema sit. Episcopus vero, presbyter, diaconus, si hoc crimen perpetra-
verit, degradetur. De illa etiam re, quae male et incaute servari iuramento promittitur³,
 quamvis observari non debeat, tamen precipit Toletanum concilium, *ut male iurans*
dignam penitentiam agat, eo quod nomen Domini contra preceptum illius sumpsit
 25 *in vanum*.

Lev. 19, 12.
 Exod. 20, 7.

Quid^b ergo Hildebrandus in absoluteione iuramenti regi facti aliud egit, quam quod
 plane mandatum Dei reiecit et traditiones suas statuit et ecclesiae statum impudenter
 evertit? *Mandatum enim Dei*, ut Alexander papa inquit³, *reicere nichil est aliud*
quam humano iudicio novis rebus constituendis incumbere. Novas autem res procul
 30 dubio constituit, qui contra patrum statuta periuria committendi licentiam dedit et per
 hoc unitatis et concordiae vinculum rupit, sediciones movit, scismata excitavit, cedes
 et incendia, rapinas et sacrilegia aliaque sine numero mala undique ecclesiae^c et regno
 induxit. Duo ergo hic heretica et christianae salutis penitus inimica Hildebrandus
 plane^d induxit, quia et inpenitentiam cordis in absoluteione illa indixit, id est peccare
 35 in Spiritum sanctum, inremissibile^e videlicet peccatum, docuit et veniam de culpa sine
 correctione dari posse exemplo suo asseruit. Hoc autem nec scriptum habetur, nec
 exemplum, ut fieri possit, in ecclesia fidelium reperitur^f. Quod Gelasius papa testatur
 dicens⁴: *Legatur, ex quo fuit religio christiana, vel certe detur exemplum in ecclesia*
Dei a quibuscumque pontificibus, ab ipsis apostolis, ab ipso denique creatore veniam
 40 *nisi corrigentibus fuisse concessam*. Item idem ita subiungit⁵: *Remitti culpa de pre-*
terito potest, correctione quidem sine dubio subsequente. Sed si deinceps fingitur
mansura perversitas, non est benignitas remittentis, sed consentientis annuntiatio^h. Et
 Augustinus⁶ dicit: *Quisquis malorum operum sine condigna penitentia quemquam veniam*

a) promittit 1. 2; corr. Jaffé. b) Qui 1. c) ecclesiam 1. d) superscr. 1. e) inremi-
 45 sibile 2. f) repperitur 2. g) sinitur Gel. h) assentatio Gel.

1) Burchardi Decr. XII, c. 14 (Migne, Patrol. Lat. CXL, col. 878). JAFFÉ. 2) Ibid.
 XII, c. 21 (Ex dictis Augustini) (l. c. col. 830. 831). JAFFÉ. 3) Ep. I, ap. Ps.-Isid. ed.
 Hinschius p. 95. JAFFÉ. 4) In Epist. Fausto missa Thiel I, p. 342; ap. Ps.-Isid. ed. Hin-
 schius p. 637; Jaffé nr. 622. 5) Thiel p. 347. 6) Hunc locum non inveni.

a Deo percipere posse dixerit, penitus errat; et cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur, hoc est proprii erroris et alienae deceptionis. Periurii autem perversitas indubitanter omnibus perpetua manet, quos penitentia correctionis a perfidia nunquam retrahit. Non ergo in pertinacia periurii manentibus quisquam culpam remittere poterit, sed qui se illis remittere dixerit, se eis consentientem esse sine dubio annuntians, tot periuriorum reus existit, quot ipse fraudulenta et falsa remissione periuros esse substituerit. Quia, si ille, qui peccantibus consentit, iuxta apostolum ex hoc reus esse statuitur, tunc qui alios qualibet arte peccare inducit, peccati auctor et socius factus, evidenter et ipse reus esse convincitur. Quid enim hoc aliud est quam cordis inpenitentiam hoc exemplo docere et culpam de crimine absque correctione solvi posse mendaci absolutione asserere et simulato ore homines decipere? De hoc quoque papa Simplicius dicit¹: Recte ille privilegium dignitatis meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Nam si iuramentum, quod regi iure debito principes fecerant, postposuisse reatus fuit, utique et correctione indiguit et absolvi absque correctione non potuit, quia quod correctione non eget, reatus nomen recte habere non potest. Si vero medicinam correctionis periurio vulneratis adhibere ideo noluit, quia periculum mortis in periurii vulnere forte non intellexit, fallaciter et superflue absolvit, quos nullo vinculo culpae astrictos esse existimavit.

Merito igitur privilegium pontificale exclusus amisit, qui pontificatus potestate in horum alterutro abuti non formidavit et ex hoc infinitae hominum multitudini lacum mortis effodit et laqueum perdicionis decipiendo abscondit. Et quia iuxta dictum Augustini² nemo non prius in se quam in alterum peccat, iure et ipse in foveam cecidit, et iniquitas sua demum in consummationem dampnationis suae descendit; quoniam iuxta dictum Salomonis: Qui laqueum alii ponit, in illo peribit; et: Nequissimum consilium facienti, super ipsum devolvetur, et unde illi veniat, non agnoscet. Nequius autem consilium nemo poterit facere, quam sub specie pacis in sacerdotium et regnum discordiae gladium immittere. Ex hoc enim pietatis viscera lacerantur, caritatis et amicitiae vigor et constantia dissipatur, fidei vinculo debito iure astricti in interitum animae separantur, christianitatis pax excluditur, scismata excitantur, sediciones moventur, certamina mortis inducuntur, iura, leges et ecclesiastica sanctio usquequaque subvertitur, raptoribus et predonibus et quibuslibet perditissimis hominibus occasio male agendi tribuitur, et demum, his duobus ecclesiae capitibus discordantibus, omnia sive animae sive corpori profutura turbantur et ad interitum inclinantur. Quapropter, quamdiu languor non fuerit curatus in capite, totum corpus non desinet morbus fatigare'.

Item de iuramentis:

^{cf.}
4.Reg.24,17. 'Iuravit enim Sedechias per Deum omnipotentem, quod observaret fidelitatem Nabuchodonosor regi et solveret illi tributum, quia constituerat eum regem. Sed quia haec omnia mentitus est et iuramentum nominis Domini non servavit, traditus est tam ipse quam principes eius. Nam ductus est^a in Babilonem cecus in caveam ibique mortuus est, eo quod iuramentum Domini spreverit. Quia multo fidelior inventus est ille, qui iuramentum Domini credidit, licet a Deo alienus esset, quam ille, qui per iuramenti ipsius occasionem locum adinvenit et amico suo, qui ei regnum dederat, molitus est insidias'.

a) est om. 2.

1) Epist. 14, Thiel I, p. 201; cf. supra p. 362.

2) Hunc locum non inveni.

LIBER CANONUM CONTRA HEINRICUM QUARTUM.

EDIDIT

FRIDERICUS THANER.

5 *Libelli huius causam et originem synodos Quedlinburgensem ac Moguntinam*
anno 1085. habitas fuisse e capp. 15. et 34. apparet. Ad Hartvicum archiepiscopum
Magdeburgensem missus est ab auctore, ut omnem dubitationem abiceret strenueque
partibus Gregorii VII. ne minimum quidem deviando favere perseveraret. Quem ad
10 *finem Augustinum, qui epistolam 76. ad Donatistas verbis catholicae ecclesiae inchoa-*
verat, imitatus atque persona matris ecclesiae indutus archiepiscopum tamquam filium
suum adoptivum veritatem catholicam docere instituit.

Quis vero hunc librum exaraverit, Bernoldum audiamus in chronicis suis ad
annum 1091. de Bernhardo, qui sibi ipsi iam antea literas similis argumenti direxerat,
*et cuius obitum ad annum 1088. notaverat, ita verba facientem*¹: Bernhardus Constan-
15 *tienſium magister scholarum . . . ad venerabilem Hartvicum Magideburgensem episco-*
pum de eadem causa magnum librum luculentissime composuit ex persona sanctae
ecclesiae, in quo testimoniis sanctorum patrum omnes insidiosas cavillationes eorum-
dem scismaticorum prudenter annichilasse videtur. Epistolae illius ad Bernoldum
*missae et huius libri eundem auctorem esse communibus loquendi formis*² *et eadem*
20 *ratione, qua in utroque opusculo genetivus ponitur, satis comprobatur, v. g.: tui*
*salutatio, sui sacramenta, sui insignia in epistola ad Bernoldum*³; *sui adoptivo, mem-*
brorum nostri in praefatione sequentis libri.

Nihilo secius Max. Sdrlek in libro: 'Die Streitschriften Altmanns von Passau
und Wezilos von Mainz, Paderborn 1890' opusculum Bernhardo monacho abdicare
25 *atque Altmanno episcopo Pataviensi vindicare conatus est. Cuius argumentis minime*
*assentior, quorum praecipuum hoc*⁴ *est, quod in capp. 9. et 39. scriptor nomine episco-*
porum, quasi se ipsis annumeraverit, loquitur.

Cum vero is, qui librum composuit, ex persona ecclesiae catholicae causam in-
primis episcoporum, qui a partibus Gregorii VII. pontificis stabant, defenderit, tam-
30 *quam orator episcoporum catholicorum, qui synodo Moguntina depositi erant, loqui*
potuit, immo debuit. Cui autem hoc argumentum non suffecerit, conicere licebit, Bern-
*hardum ab episcopis*⁵ *hunc librum tamquam nomine ecclesiae componere iussum esse*⁶.

1) SS. V, p. 451. 2) Confer e. g. c. 15: nullo turbine extinguendis in medio nationis
pravae et perversae luminaribus cum epistola Bernhardi, Ussermann, Prodrum. II, p. 189.
35 3) Usserm. l. c. p. 188. 196. 4) Sdrlek p. 20. 5) Qui hoc putaverit, quinque episcopos in
praefatione nominatos auctores esse credat. 6) Wido Osnabrugensis consilio Liemari Bremensis

Altmannum vero episcopum hoc non mandasse ex verbis praefationis colligo, quibus nomina quinque episcoporum, qui adiutores Hartwici futuri sint, ponuntur, de Altmanno altum silentium est.

Cum synodus Moguntina initio mensis Maii¹ 1085. habita sit, et scriptor de Gregorio VII. etiam nunc vivente² loquatur, librum editum esse mense Maio a. 1085. 5 statuatur oportet³.

Quae ratio voluntasque libro insit, Sigebertus Gemblacensis⁴ haud inepte ita descripsit dicendo: Bernardus monachus de gente Saxonum scripsit luculento quidem, sed amaro stylo ad Hardwicum Magdeburgensem archiepiscopum librum contra Heinricum quartum huius nominis imperatorem, cuius solius verba sufficiunt omnibus ad 10 intelligendum, quam gravis et odiosus fuerit ipse imperator Saxonibus.

Codices adhibiti sunt:

1) *Codex Gotwicensis* nr. 56, saec. XII, a Frid. Schulte in: 'Die Rechtshandschriften der Stiftsbibliotheken Göttweig' etc. et a M. Sdralek in libro citato p. 8. descriptus, cuius finem hic liber a fol. 145—179. facit. Hoc solo codice Sdralek editioni 15 suae parandae usus est.

2) *Codex Admuntensis* nr. 257, saec. XII, priori non multum inferior. Hic continet Pannormiam et epistolas Ivonis, collectionem quandam ex collectione 315 canonum excerptam et librum hunc a fol. 98—118.

Graecii Maio mense a. 1890.

F. Thaler.

20

INCIPIT^a PREFATIO SEQUENTIS LIBRI.

Verbo Dei in utero Mariae virginis incorporata et sacramentis, quae de crucifixi latere fluxerant, desponsata mater fidelium aeclesia sui adoptivo H[artwico]⁵ archiepiscopo hic affectum materni sinus, in futuro gaudium, quod veritas promisit se diligentibus.

25

Age, quod agis operare, quod operaris, dulcissime fili, insiste patrociniū matris, quod suscepisti. Stes, precor, pro domo Israel murus quadrati lapidis, quem^b petens turbulentiae huius aries dissiliat ut glacies. Nam qui fortem armatum fortior vicit armatus, ut tunc per se ipsum in capite, ita nunc^c per te in menbris triumphaturus ipse patris sapientia et virtus te instruendo, te, ut viriliter agas, confortando tibi erit dextera et gladius. Hanc^d levando, hunc fulminando cape vulpeculas, quae Christi vineam demoliuntur, congregare singulari fero^e, qui eam depascitur. Et ut precordia inconsutilem sponsi tunicam scindentium certa penetres sagitta, animosum pectus muniaris^f sententiarum, quae secuntur, propugnaculis. Redolent quippe illam veritatem, quam inspiravit discipulis missus ab ipsa veritate spiritus veritatis. Has quidem si resurgens 35 ipse apostolus vel angelus de caelo temptaret alterare, tuum esset utrumque anathemati addictum affirmare. Nec dubites presentiam^g divinae ereptionis in ipso articulo gladii

1. Macc.
10, 11.
cf.
Luc. 11, 21.

cf. Cant. 2, 15.
Ps. 79, 14.

a) rubra deest 2. b) que 1. c) per te nunc 2. d) hunc corr. 2. e) ex ferro corr. 2.
f) munias corr. 2. g) p̄sentia 2.

40

archiepiscopi et Bennonis Osnabrugensis episcopi, supra p. 461—470, Theodericus monachus pro Egilberto Trevirensi episcopo, Gesta Trevirorum c. 14, SS. VIII, p. 188, Wenricus scholasticus 'sub persona Theoderici episcopi Virdunensis' scripsit (supra p. 278 sqq.), Sigebertus Gemblac. de scriptoribus ecclesiasticis c. 160; laudator denique ille Hildebrandi papae, quem Waltramus de unitate ecclesiae l. II, c. 2. producit, libellum scribi iussit, l. III, c. 2, ed. W. Schwenkenbecher p. 144. 1) Ann. August., SS. III, p. 131. 2) C. 38. 39. 43. 3) Mensem Iunium ponit 45 M. Sdralek p. 28, cum ex forma praeteriti habuit in cap. 46. Gregorium VII. iam obiisse non recte concludat. 4) L. c. c. 165, Fabricius, Biblioth. ecclesiast. p. 113. 5) 1079—1102.

cervicem secantis. Meum^a fidelem Martinum leguntur duo predones invasisse et vibratum in eius caput alterius fustem accelerata manu alter sustinuisse. Interrogatus sanctitatis presul, quantum sibi timoris incusserit dispersurus cerebrum ictus, respondit, quia nulla eum umquam hora securiorem et de salute certiore viderit, cum Deum
 5 in maximo periculo maxime suis affuturum certo certius cognoverit. Gere et tu in mente solum hunc, cui ego te gratia obstetricante genui, et consolationibus paracleti eius secundum multitudinem dolorum vestrorum in corde vestro animam vestram lactifi-
 cantibus conteretur citius satanas^a sub pedibus vestris, hostibus in ipso congregiendi impetu incusso caelitus terrore vociferaturis: *Fugiamus Israhalem, Dominus enim pugnat pro*
 10 *eis contra nos.* Sed volo tibi esse persuasum vos non triumphaturos Domino nisi acie ordinata ex eius precepto. Ecce enim satanas expetivit discipulos^b, ut cribret sicut triticum. Et tu congregiando satanae colligis paleas, quae nec sustineant faciem levis
 aurae; pugnaturus utique pro^c Christo arbitraris mihi provisum accito tibi quocumque antichristo? Offendis autem, fili, pium patrem, peccas in me matrem, tui etiam ipsius
 15 personam ledis causam Dei eius committendo inimicis, immemor^d filios Israel in terra eis etiam^e tradita succubuisse gladio hostili, eo quod quidam inter eos, quamvis nescientibus aliis, prevaricatores erant precepti, dicente Domino ad Iosue: *Anathema in*
medio tui est Israel: non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui
hoc contaminatus est scelere. Preterea cum parum proficiat corpus, cuius vos men-
 20 bra, Christus caput est, armis in unitatem spiritus pacificari, confugiendum esset^f in sententiam Domini ac salvatoris mei dicentis: *Hoc genus demonum^g in nullo potest*
exire nisi in ieiunio et oratione. His armis Alexander foetida morte foetidae mentis evisceravit Arrium, his Basilius misso caelitus vulnere stravit solium Iovis affectantem
 Iulianum, hanc armaturam^h cingaris et tu palestramⁱ canonici iuris desudaturus. Astabunt
 25 tibi, quos dilectus mihi sponsus elegit, in caminum tribulationis, in examen probationis, in prerogativam dilectionis, qui relictas, qua involutus teneri potuit, sindone, nudus in-
 hiantium rabiem evasit, archiepiscopus dico Iuvavensis² et episcopi, nodus scilicet huius controversiae, pectoris in Christo adamantini Halverstedensis³, et cui inter pulsandum caelos ambitiosius clamanti: 'Aperi'⁴ responsum est: 'Ingredere in requiem meam',
 30 scilicet Merseburgensis⁵, et aurem Domini precordiali compunctione vellens Verdinen-
 sis⁶, et fasciculus mihi mirrae et thuris designatus Paderbrunensis^{k.7}. Quos si violentia
 nequam temporis bonis fortunae nudaverit, nullus tamen eis auferet^l turbo, ne^m Christo
 propugnantes constantia episcopali in Christo, qui totus ubique est, ubique et ipsi per-
 maneant episcopi. Quibus tecum clamantibusⁿ illum, qui in eo, quo mihi personaliter
 35 unitus est, corpore vultui patris assistit pro membrorum nostri interpellans salute, non dubites te ab illo mox auditurum: 'Ecce assum'. Illius enim causa agitur, cuius causam
 desudando Iosue solem interdicto ei occasu fixit in medio caeli spacio unius^o diei,
 Domino oboediente voci hominis et pugnante pro^p Israel. Ut ergo et tu, in quo sibi
 complacuit^q anima mea, recepturus coronam iusticiae serves mandatum sine macula
 40 inreprehensibile, confortare in Domino et in potentia virtutis eius, spiritu consilii et
 fortitudinis et vobis inspirante, quid sit agendum, et confortante ad perficiendum.

EXPLICIT PRAFACIO.

a) sat. cit. 2. b) disc. exp. 2. c) postea inser. 1, om. 2. d) inmemor 2 et passim nm
 pro mm, np pro mp. e) iam ex tam corr. 2. f) est corr. 2. g) demonii 1. h) armatura
 45 corr. 2 linea m abbreviante erasa. i) palestra corr. 2 eodem modo. k) paderburnensis 2. l) auf-
 feret 1. m) nisi 1. 2. n) ad postea inseruit 2. o) huius 2. p) om. 1. q) placuit 1.

1) Sulpicius Severus, Vita S. Martini c. 5, ed. Halm p. 115. 2) Gebehardus 1060—1088.
 3) Burchardus 1059—1088. 4) Significari videtur, quod Bruno de bello Saxonico c. 83, de
 Burchardo ep. Halberstadensi narrat (SS. V, p. 362). [Immo haec de episcopo Merseburgensi
 50 dicta sunt, II.-E.]. 5) Wernherus 1063—1093. 6) Hartwicus 1085—1097. 7) Heinricus.

Libelli de lite. I.

INCIPIUNT CAPITULA EIUSDEM^a LIBRI.

- I. Non communicandum iudicarii ordinis regula excommunicato.
- II. Quia et^b excommunicationem meruerit, si quis excommunicato communicaverit.
- III.^c Quia communicans excommunicatis in detrimentum animae percipiat interim sacramenta dominici corporis. 5
- IIII. Non communicandum vel his qui communicant excommunicatis.
- V. Non percipiendam communionem a sacerdote excommunicatis communicante, nec dicendum esse in aeclesia corde separatam ab ea, et sacramenta ab eo non dicam confecta, sed confici visa, sic carere spirituali effectui, ut membra a corpore amputata movente ea sensu. 10
- VI. Instituta apostolicam regentis sedem sic accipienda quasi ab ipsius principis apostolorum ore prolata, nec alicui licitum eius transgredi iussionem, sed nec inter sacerdotes habendum utpote iam damnatum eius transgressorem^d.
- VII. Ut omnis christianus habeat adversarium, quem et apostolicus, et ut totum corpus aeclesiae concordet sedi, quam Deus voluit principari aeclesiae, et ab ea repulsum ab omnibus repellendum, utpote ab ea discordantem esse hereticum.
- VIII. Nulli separato ab aeclesia prodesse bene operari, cum, sicut vivere non potest membrum precisum a corpore materiali, vivere nequeat precisus^e ab eadem matre aeclesia, quae est corpus Christi, illud vivificante Spiritu sancto ut nostrum nostro. 20
- VIII. Quia coacti excommunicatis et communicanti excommunicatis communicare quasi cogimur christianitati renunciare, et quia regum ac principum ex apostolica intersit auctoritate inimicis Christi totis viribus animi et corporis obviare, et quia multi eorum prestiterunt obsequium Deo aeclesiam infestantibus resistendo.
- X. Contradictio adversariorum iniuste excommunicatum excommunicatis non 25 annumerandum.
- XI. Sententiae econtra sanctorum patrum, ut non communicetur quamvis iniuste excommunicato ante utriusque partis iustam examinationem, et donec reconcilietur per suum excommunicatorem.
- XII. Canonici esse iuris, iniuste etiam damnatum indigere absolvi vel a suo excommunicatore vel a maioris sacerdotii auctoritate. 30
- XIII. Nulli permissum de apostolicae sedis iudicio iudicare aut eius sententiam retractare.
- XIII. Quia sententia, quam Ysidorus in prologo decretorum sedis apostolicae presulum introducit, nullum scilicet, qui suis est rebus spoliatus, posse canonice vocari, iudicari, dampnari^f, non sic est^g intelligenda, ut qui spoliatur rebus, quas exterius possederit, Christo et aeclesiae interim non satisfaciat de his, quae Christo adversantia admiserit, sed quia spoliatus nequeat iudicari sive dampnari de his rebus, quas amisit^h spoliatus. 35
- XV. Christianos non esse, qui vim vincendi denegant vinculis aeclesiae, cum 40 credere non videantur eius solutionem, cuius negant ligationem, et excommunicatum ac reconciliatum ab aeclesia in terris item ligari ac solvi in caelis; et de damnata heresi Guezelonis Moguntini.
- XVI. Reum a reo ut non iudicari, ita nec posse absolvi.
- XVII. Excommunicatos nec posse reconciliari, nisi renuncient peccatis, quae eis 45 erant causa excommunicationis, nisi etiam canonice respondeant, si qui sunt, de quo-

a) sequentis 2. b) om. 2. c) numerum hunc om. 2, unde reliqui omnes numeri ibi uno minores. d) transgressionem 1. e) ab ead. pr. 2. f) dampnari 2 passim. g) esse 2. h) sp. am. 2.

rum proclamatione excommunicationem incurrerant; et principem apostolorum si Constantinae Augustae solvendi, Heinrico utique debitorem ligandi.

XVIII. Quia segregato^a ab aeclesia nec subvenire queat penitentia^b, et remissionem peccatorum ad sanctum proprie spiritum pertinere, et qua ratione^c.

5 XVIII. Usurpantem interdictum sibi officium sine spe recuperationis perpetim damnandum omnesque usurpatori huic communicantes de aeclesia abiciendos.

XX. Quia excommunicatus ipse sibi audientiam in futurum intercludit, si causam suam infra annum coram suo excommunicatore non determinaverit.

XXI. Obiectio adversariorum fideles bonos dominis etiam infidelibus ex christiana lege fideliter servire iussos, cum propter Dominum aeternum domino temporali sit oboediendum.

XXII. Sententiae econtra invictae auctoritatis sacerdotalem dignitatem longe imperiali preponderare nec in defendendo legem aeclesiasticam alicui parcendum personae coronandosque, qui regum resistunt iniustitiae.

15 XXIII. Item reclamatio adversariorum indiscretae apostolici pertinaciae causam tanti scismatis ascribentium^d.

XXIII. Auctoritas econtra interpretum sancti Spiritus cuilibet aeclesiastico doctori, nedum apostolico impositam necessitatem illicita prohibendi et, ut reliquum sanetur corpus, putrida membra etiam resecandi.

20 XXV. Reges regia privandos dignitate, si qui sedis apostolicae decretis preumpserint contraire, et per plures regum et imperatorum ab^e apostolicis excommunicatos et a nolentibus excommunicato communicare depositos.

XXVI. Ut reus, quamdiu neget, etiam si ipse ei iudex conscius sit admissi, nullatenus tamen damnetur, nisi regulari probatione vincatur, et omnino neminem 25 communione privandum nisi aut non coacte confessum aut ordine iudiciario discussum.

XXVII. Sedis apostolicae presulem non ab homine iudicandum, sed solius omnipotentis sententiae reservandum.

XXVIII. Quia apostolicus, etiam si humano subiaceret ipse examini^f, inconsulte^g a paucissimis, cum tot superessent venerabiles in Christo episcopi, qui eum pluribus 30 iam annis pro apostolico et venerati sunt et venerantur, quia apostolicus, inquam, nequaquam canonice damnatus sit a paucissimis et absens, presertim^h cum ipse causam suam episcoporum, qui adhuc sibi indivise adherent, iudicio integram reservare valens istorum se credere sententiis nec debuit, quia excommunicati, nec voluit, quia sibi erant suspecti, nec eum omnem aeclesiasticam discussionem fugisse, cum istorum iudicio 35 se noluit presentare.

XXVIII. De eorum, qui plures habent subiectos, depositione canonica etⁱ secuturo scismate caritura, et diutius in episcopatus, nedum apostolatus administratione toleratos de primo sui introitu non inquietandos.

XXX. Quia qui archiepiscopale pallium ab invasore papa vel quicquam divinum 40 ab eodem vel ab aliquo per eum archiepiscopante vel archiepiscopantis ordinato decepti sunt accipere, solam a non^k habentibus quod aliud darent acceperant execrationem pro^l consecratione.

XXXI. Nullum priori vivente ordinandum, nisi illo confesso aut canonice convicto vacantem inveniat locum, et aliter promotos pro hereticis, non pro episcopis 45 habendos, et quid sit hereticus, et^m illud qui ei credit, nec habere Deum patrem, qui matris aeclesiae non tenuerit unitatem. Et quod Sara de filio ancillae, hoc aeclesiam de hereticis precipere.

a) segregatio 2. b) penitentiam 1. c) et qua rat. om. 2. d) ascrib. 2 passim.

e) om. 1. f) animi 1. g) inconsulto — inquam om. 2. h) presertim — presentare om. 2. i) et 50 secuturo — inquietandos om. 2. k) ante 2. l) pro consecr. om. 1. m) et illud — praecipere om. 2.

XXXII. Episcoporum neminem nisi regulariter depositum episcopali dignitate cariturum.

XXXIII. Quo examine ventilanda sit causa episcopi, et quid meruerint eius iniusti damnatores, quid viventis supplantator, quid supplantatoris ordinator sive eius ordinationi consentientes, et eos qui contra canones ad gradum sacerdotalem accesserint ⁵ amittere etiam si quem^a prius habuerint.

XXXIII. Cum lex canonica neminem patiatur nisi regulariter interrogatum iudicari, scelerato sceleratius esse damnatos qui nec poterant audiri, et quid^b Moguntina synodus^c in hac temeraria caecitate peccaverit, quidve appellari^d meruerit, et^e quia nec collecta nec colligens, in quo unitas aeclesiae colligitur, Spiritu scilicet sancto, sparserat ¹⁰ cum diviso in se ipsum spiritu immundo, damnanda et cum eo. Et blasphemiam in Spiritum sanctum, quae non remittatur, cor esse impenitens.

XXXV. Moguntinam synodum, quae anno dominicae incarnationis MLXXXV. iussu excommunicati principis non nisi a privatis item communione^f episcopis collecta depelli^g decrevit duos archiepiscopos et XII episcopos, eo quod in nolendo excommu- ¹⁵ nicatis communicare sedi oboedierant apostolicae, sororem esse Ariminensis synodi, quae ex auctoritate Constantii Arriani ex eiusdem sectae episcopis collecta CCCXVIII patrum temeravit decreta, et^h quia non est curanda eorum pluralitas, quos precipitat excaecata temeritas.

XXXVI. Quia scientia quae veritate caret et auctoritate, nec executores Mogun- ²⁰ tinae synodi magis audiendos, cum obsecuti sunt excommunicato principi in pervertendo legem canonica, quam Osium presulem, cum affectaveratⁱ gratiam Arriani in depravando fidem catholicam, et^k scindentibus unitatem aeclesiae philosophis os obstruendum ab illo qui Aegypti magos in sua denudaverat arte victos; quid etiam sit blasphemia, et quia prava intentione legenti prava^l generet intelligentia poenam peccati. ²⁵

XXXVII. Periuros esse qui iurata dominis fidelitate adherent illis recedentibus a Domino, non illos qui nesciunt oboedire dominis nisi in Domino.

XXXVIII. Periurum etiam esse, si quis dominum suum, cui fidelitatem iuravit, non nisi quae Domini sunt iniungentem abiuraverit, nisi reversus se ei denuo coniunxerit; et^m quia Iohannes papa decrevit sacramentum non esse servandum, quod saluti ³⁰ patriae et utilitati aeclesiae obesset servatum, precipiens Ludewico imperatori, ne permaneret in sacramento, quod firmavit Adalgiso Beneventano duci.

XXXVIII. Non imputandum cuilibet, si, quod suae securitati ac defensionis consulendo bonum et licitum ipse fecerit, secus ac sua dirigatur intentio cesserit.

XL. Non depravandam ideo sacerdotum personam, si illis cum rege impendendi ³⁵ tantum sacerdotalis obsequii gratia morantibus ille correctionis gladium in adversarios aeclesiae evaginaverit, presertimⁿ cum regum sit, ut inventos in heresibus ac scismatibus cogant intrare, illorum vero qui coguntur non quod coguntur, sed quid coguntur attendere, et iudices in persequendo iniusticiam Deo ministrare.

XLI. Non reputandos in aeclesia pro excommunicatis, quibus actu non commu- ⁴⁰ nicetur, quoslibet criminalibus maculatos, sed ex regula canonici iuris damnatos; et^o peccata sacerdotis reprobi, si^p tantum catholici, nihil detrahere^q celebratis ab eo sacramentis, de ministerio autem ab aeclesia segregati, quamvis per caetera egregie^r et laudabiliter viventis, nihil expectandum gratiae spiritualis.

XLII. Quia invasoris et regulariter anathematizati papae et cuiuslibet ab^s eo ⁴⁵

a) quidem 1. b) quod 2. c) synodus 2 *passim*. d) appellari¹ *passim*. e) et — impenitens *om.* 2. f) communionem 1. g) depelli — apostolicae *om.* 2. h) et quia — temeritas *om.* 2. i) affectaverat 1. k) et scindentibus — peccati *om.* 2. l) pravam *g.* intelligentiam 1. m) et quia — duci *om.* 2. n) presertim — ministrare *om.* 2. o) et peccata — spiritualis *om.* 2. p) reprobrsi 1. q) detrudere 1. r) egregie 1. s) ab eo — quemlibet *om.* 1.

archiepiscopali pallio donati et sive per eum sive per quemlibet eius consecratum consecrati sive ei communicantis vel tanti scismatis nequitiam defendentis anathema et maledictio sint catholico cuilibet salubris, optata et, ut ita dicam, benedictissima benedictio.

5 XLIII. Excommunicationis iaculo impetentibus nunc papa papam et parte altera alteram, pertinere ad aecclesiam qui propter iusticiam persecutionem patiuntur, alienatos ab ea qui iniuste persecuntur, et^a esse persecutionem iustam, qua impios aecclesia Christi, iniustam, qua impii persecuntur aecclesiam Christi, et hanc beatam, illam vero miseram, et in Petro crucifixum omnia in nobis quae et nos passurum.

10 XLIII. Cum ex utraque nunc parte orbis secti in duo fiant criminalia, peccantem tamen in aecclesia veniam, si poenituerit, speraturum, bene autem extra operantem nulla devotionis instantia vitam promeriturum, et^b excommunicatum, etiam si moriatur pro Christo, excommunicationis maculam nec abluendam martyrio, cum eliminato ab aecclesia ita sit profiteri se christianum, ut diabolo se esse Christum.

15 XLV. Scismatis crimen ex vindicta, quae secuta est, in veteri lege reputatum sceleratius sacrilegio idolatriae^c.

XLVI. Quid operari possit in aecclesia iste invasor sedis apostolicae, quid per eum archiepiscopantes, quid episcopi sive minores gradus ex hac saliente perditionem vena derivato maledictionis rivo non dicam ordinati, sed execrationis caractere^d inremediabiliter^e insigniti, et^f hereticos cum filiis, id est auditoribus suis, eiciendos nec heredes cum catholicis futuros.

XLVII. Lupis occupantibus casas pastorum ovibus non accedendum esse ad speluncas luporum.

EXPLICIUNT CAPITULA.

25 INCIPIT LIBER EXCERPTUS EX DECRETIS SANCTORUM PATRUM.^g

I. Audiant matris aecclesiae filii non communicandum excommunicato regula ordinis iudiciarii. Dominus Iesus in euangelio Mathei ait^h: *Qui aecclesiam non audierit, sit tibi* Matth. 18, 17.
sicut ethnicus et publicanus. Quod exponens in tractatu eiusdem euangelii Augusti-
 30 nusⁱ⁻¹: *Noli, ait, illum reputare in numero fratrum tuorum.* In hoc salvatoris dicto intelligendam excommunicationem aecclesiasticam testatur et Beda² in omelia quadam. Premissae enim huic Domini nostri sententiae de eo subiungit dicens: *Et ne leve quis-*
quam putaret aecclesiae iudicio condemnari, mox terribiliter adiunxit: 'Amen, dico ib. 18.
vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo, et quaecunque
 35 *solveritis super terram, erunt soluta et in caelo'.* Iohannes in posteriori epistola: *Si* 2 Ioh. 10, 11.
quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum^k nec ave
ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus illius malignis. Paulus in
 priori epistola ad Corinthios: *Si is, qui^l frater nominatur, est fornicator aut avarus* 1. Cor. 5, 11.
aut idolis^m serviens aut maledicus aut ebriosus aut rapax: cum eiusmodi nec cibumⁿ
 40 *sumere.* Sciendum autem, quia apostolus non interdicit nisi communicationem eorum,

a) et esse — passurum om. 2. b) et excommunicatum — Christum om. 2; excommunicati correxit Sdrulek. c) ydolatriae 2. d) caractere 1. e) inremediabiliter 1. f) et hereticos — futuros om. 2. g) Inc. lib. canonum 2. h) om. 2. i) lectionum, quibus loci allati a librorum excerptorum editionibus deviant, solas graviores notandas censui. k) domo 2. l) si quis 1. m) ydolis 1
 45 semper. n) cybum 1 saepe.

1) Sermo 82, § 7, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 442. 2) Hom. 27 (Lib. II, hom. 16), Opp. ed. Giles V, p. 199.

quos regulare damnavit iudicium. *Eum*, dicit Augustinus¹ in libro de poenitentia, nominationem intelligi voluit, quae sit in quenquam, cum sententia ordine iudiciario atque integritate profertur. Nam si nominatio sufficit, multi damnandi sunt innocentes, quia sepe falso crimine in quenquam nominatur. Item Paulus in posteriori epistola ad Thesalonicenses: Si quis non oboedit verbo nostro per epistolam, hunc notate² et non commisceamini cum illo, ut confundatur, et nolite quasi inimicum existimare; sed corripite ut fratrem. Quod exponens Augustinus³ in tractatu psalmi LIII: *Diligamus*, ait^a, inimicos; corripiamus, castigemus, excommunicemus, cum dilectione a nobis etiam separemus. A quo indixit separationem, non precidit dilectionem. Item³ in tractatu psalmi centesimi: Propter correptionem tenemus nos etiam a fratribus nostris¹⁰ et cum eis non convivamus, ut corrigantur. Cum extraneis potius convivamus et cum paganis quam cum eis qui nobiscum erant^b, si viderimus eos male vivere, ut erubescant et corrigantur.

II. Audiant, quia et excommunicationem meruerit, si quis excommunicato communicaverit. Calistus⁴: Quicumque, ait, scienter excommunicatis communicaverit, iuxta¹⁵ apostolorum institutionem et ipse simili excommunicationi subiaceat. Fabianus⁵: Apostoli, ait, statuerunt dicentes: 'Cum excommunicatis non est communicandum'. Et si quis cum excommunicatis scienter saltem in domo simul locutus fuerit vel oraverit, communionem privetur. Africana^c sinodus⁶: Si qui merito facinorum suorum ab ecclesia pulsi^d sunt^e et ab aliquo episcopo vel presbytero fuerint in communionem^f suscepti, etiam²⁰ ipse cum eis pari crimine teneatur obnoxius, refugientes sui episcopi regulare iudicium.

III. Audiant, quia communicans excommunicatis in detrimentum animae percipiat interim sacramenta dominici corporis. Gregorius⁷ presbyteris, diaconibus, nobilibus et populo Iaderae: Pervenit ad me quosdam vestrorum ignorantia vel necessitate deceptos his, qui ab apostolica sede culpa, sicut nostis, exigente communionem privati²⁵ sunt, communicasse, quosdam vero salubri discretione protegente Domino se suspendisse. Et quantum de constantibus gaudeo, tantum de deviantibus ingemisco, quoniam sacrae communionis mysteria, quae ad absolutionem nobis divina pietate concessa sunt, in detrimento animae suae magis receperunt. Et quia, sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer caritati vestrae et medullitus ex toto corde conpatior, paterno affectu³⁰ obtestor atque suadeo, ut ab illicita se quisque communionem suspendat, et quos apostolica sedes in consortio communionis suae non recipit^g, omnino refugiat, ne inde reus ante conspectum aeterni iudicis, unde poterat salvari, consistat.

III. Videant non communicandum vel his qui communicant excommunicatis. Gelasius⁸ contra fautores Acatii: Nihil^h nobisⁱ commune cum hominibus communionis³⁵ externae. Item⁹: Nec pretendat quisquam, quod alicui forsitan evidentiori non communicasset vel communicare videatur^k heretico. Quid enim iuvat, si illi non communicet et his tamen communionem iungatur, qui ab illius non sunt communionem diversi? Quid profuit, quod videri volebat illi palam non communicare, cui per suos complices nectebatur?

V. Videant non percipiendam communionem a sacerdote excommunicatis com-

a) autem 2. b) haerent Aug. c) Affricana 2 et alibi. d) expulsi 2. e) om. 2. f) communionem 2. g) recipiat 2. h) nichil 2 passim. i) vobis 2. k) videat 1.

1) Sermo 351, § 10, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 1360. 2) Enarr. in ps. 54, § 9, Opp. ed. Benedict. t. IV, col. 506. 3) Ibid. § 8, l. l. col. 1088. 4) Epist. spuria II, 45 c. 10, Hinschius p. 138. 5) Epist. spuria I, c. 6, Hinschius p. 159. 6) Conc. Carthag. a. 419, c. 9; cf. Conc. Carthag. a. 390, c. 7, Mansi, Conc. Coll. t. III, col. 694. 7) Lib. VI, ep. 27; Jaffé nr. 1428. 8) Epist. 27, c. 3, Thiel t. I, p. 425; Jaffé nr. 665. 9) L. c. c. 11, p. 434.

municante, cum catholicae auctoritatis sit, divisum ab unitate^a corporis Domini nullatenus confecturum corpus Domini. Gregorius¹ clero, nobilibus ac populo Iaderae: *Rogo, hortor et moneo, ut a prohibita^b vos communionis consortio per omnia suspendatis, nec cuiquam sacerdoti scismatico^c ac Maximo^d communicanti contra animam suam*
 5 *quisquam vestrum communicare praesumat.* Et post aliqua: *Adhortationibus nostris pro animae vestrae salute oboedientiam exhibete et ab illis sacram communionem percipite, quos se ab ante dicti Maximi communionem abstinuisset vel abstinere cognoscitis.* Augustinus² in sermone de blasphemia Spiritus sancti: *Sed nec ille dicendus est esse in ecclesia et ad istam societatem spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tan-*
 10 *tum commixtione ficto corde miscetur. 'Sanctus enim spiritus disciplinae fugiet fictum'*³. Sap. 1, 5. *Potest enim esse visibilis forma palmitis etiam preter vitem, sed invisibilem^d vitam radicis habere non potest nisi in vite. Proinde corporalia sacramenta, quae portant et celebrant etiam segregati ab unitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis, virtus vero pietatis invisibilis et spiritalis ita in eis non potest esse, quemad-*
 15 *modum sensus non sequitur hominis membrum, quando amputatur a corpore.*

VI. Quamvis igitur ex hoc quod per quemcunque sacerdotem excommunicato interdicitur communicare pateat, in quantum delinquit communicans ei, quem sedes apostolica damnavit, ascribatur tamen specialiter catholica auctoritas, quantae sit necessitatis apostolicae sedi oboedire, quantae damnationis contraire. Agatho⁴: *Sic omnes*
 20 *apostolicae sedis sanctiones accipiendae sunt tamquam ipsius divini Petri voce firmatae.* Gregorius⁵ huius nominis quartus: *Nulli fas est vel velle vel posse transgredi apostolicae sedis precepta nec eius dispositionis ministerium, quod omnium sequi oportet caritatem. Sit ergo ruinae suae dolore prostratus quicumque apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto fiat mini-*
 25 *sterio. Non de eius iudicio quisquam postea curam habeat, quoniam iam damnatus a^e sancta et apostolica ecclesia ac^f auctoritate suaque inoboedientia atque presumptione a quoquam esse non dubitatur.* Et post aliqua: *Sit ergo alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit preceptis oboedire apostolicis.*

VII. Videant ergo oves Petro ad pascendum commissae sui se hoc pastoris sedi
 30 *debere, ut in omnibus eidem eodem concordent examine.* Petrus in ordinatione Clementis, ut idem Clemens⁶ scribit, clero ac populo precepit, ut non communicarent illi, cui Clemens pro actibus suis esset inimicus, et averterent se ab eo^h, cui illum sentirent adversum, nec loquerentur, cui nec ipse loqueretur. Quod edictum eisdem affirmantes verbis Anacletus⁷ et Alexander⁸ scribunt dicentes: *Princeps apostolorum Petrus*
 35 *in ordinatione sancti predecessoris nostri Clementis instruens clerum ac populum ait: 'Si inimicus fuerit Clemens alicui pro actibus suis, vos nolite expectare, ut ipse vobis dicat: Cum illo nolite amici esse, sed prudenter observate et voluntati eius absque communionem obsecundate et avertite vos ab eo, cui ipsum sentitis aversum'*ⁱ. *Sed nec loquimini his, quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum*
 40 *cupit omnium vestrum amicitias ferre, festinet reconciliari ei, qui omnibus preest, et per hoc redeat ad salutem, cum coeperit obedire monitis presidentis. Si vero quis amicus fuerit his, quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit his, quibus non*

a) a bonitate 2. b) ac Max. scism. 1; sac. supradicto Maximo comm. Greg. c) ex maxime corr. 2. d) invisibilis vita Aug. e) e 1. f) hac Greg. g) exanimę 1. h) illo 2. i) adversum 2.

45 1) Epist. supra cit. 2) Sermo 71, § 32, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 400. 3) Hic aliqua praetermissa sunt. 4) Jaffé nr. 2108, iisdem verbis exstat in collectione 315 capit. c. 183. 5) Epist. spuria Jaffé nr. 2579, ib. c. 15. 6) Epist. spuria I, c. 17. 18, Hinschius p. 36. 7) Epist. spuria III, c. 39, Hinschius p. 86. 8) Epist. spuria I, c. 6, Hinschius p. 97.

loquitur, unus est et ipse ex illis, qui exterminare Dei aecclesiam volunt, et cum corpore vobiscum esse videatur, mente et animo contra vos est et est multo nequior hostis hic quam illi, qui foris sunt et evidenter inimici sunt. Hic enim per amicitiarum speciem quae inimica sunt gerit et aecclesiam dispergit et^a vastat. Gregorius¹ Salonitanis: Miratus valde sum, quia in tanto Salonitanae aecclesiae clero vel populo⁵ via duo^b ex sacris ordinibus inventi sunt, qui² communicare Maximo sacerdotium rapienti minime consentirent et se christianos esse cognoscerent. Debuistis enim, filii karissimi, pensare ordines et quem sedes apostolica repellebat repulsum cognoscere, ut prius, si posset, ab illatis criminibus mundaretur, et tunc ei vestra dilectio communicaret, ne particeps obligationis eius^c existeret. Ambrosius: Hereticum esse constat, qui a Romana¹⁰ aecclesia discordat. Ieronimus³ ad Damasum papam: Si quis cathedrae^d Petri iungitur, meus est. Item: Ego nullum previum nisi Christum sequens beatitudini tuae, id est cathedrae^d Petri, communione consocior; super illam petram aedificatum aecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe archa non fuerit, peribit regnante diluvio.

15

VIII. Sciant item Christo in adoptionem filiorum concorporati neminem ab aecclesia, quae Christi corpus est, dimembratum posse salvari, sive ipse se dimembret decretis patrum oblutando, sive sinodali damnetur iudicio. Gregorius⁴ Sabino subdiacono eis consentienti, qui alterare presumpserant decreta Calcedonensis sinodi: Te ergo, fili karissime, decet ad unitatem sanctae aecclesiae remeare, ut finem tuum valeas²⁰ in pace concludere, ne malignus spiritus, qui contra te per alia opera prevalere non potest, ex hac causa inveniat, unde tibi in die exitus tui^e in aditu regni caelestis obstat. Augustinus⁵ ad Donatistas: Quisquis ab hac catholica aecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Idem⁶ in Iohan-²⁵ nem in tractatu XXVII: Spiritus est qui vivificat, spiritus enim facit viva membra, nec viva membra spiritus facit, nisi quae in corpore, quod vegetat ipse spiritus, invenerit. Nam spiritus, qui est in te, o homo, quo constas^f ut homo sis, numquid vivificat membrum, quod separatum invenerit a^g carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non vivificat nisi membra quae sunt in carne tua. Unum si³⁰ tollas, iam non vivificatur ex anima tua, quia unitati corporis tui non copulatur. Haec dicuntur, ut amemus unitatem et timeamus separationem. Nihil enim debet^h sic formidare christianus quam separari a corpore Christi. Si enim separatur a corpore Christi, non est membrum eius; si non est membrum eius, non vegetatur spiritu³⁵ eius. Quisquis autem, inquitⁱ apostolus, spiritum Christi non habet, hic non est³⁵ eius. Idem⁷: Dominus itaque Christus et iustus est et iustificans, nos^k autem iustificati^l per gratiam ipsius. Non autem iustificat nisi corpus suum, quod est aecclesia, ac⁸ nemo per hoc potest esse iustus, quamdiu fuerit ab unitate huius corporis separatus. Quemadmodum enim membrum, si precipitur ab hominis vivo corpore, non potest tenere spiritum vitae, sic homo, qui precipitur de Christi iusto corpore,⁴⁰ nullo modo potest spiritum tenere iusticiae, etiam si figuram membri teneat, quam sumpsit in corpore. Idem⁹ in sermone de die pentecostes: Ideo Spiritus sanctus

a) ac devastat 2. b) § 2. c) om. 2. d) cathederę 1. e) tibi 1. f) constans 2.
g) in 2. h) sic debet 1. i) inquit 1 nonnunquam. k) vos 2. l) gratis add. Aug.

1) Lib. VI, ep. 26; Jaffé nr. 1406. 2) Post pauca omissa. 3) Epist. 16, § 2, Opp. 45 ed. Vallarsius t. I, col. 41. 4) Lib. III, ep. 10, ed. Ewald I, p. 170; Jaffé nr. 1214.
5) Epist. 141, § 5, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 458. 6) Tract. 27. in evang. Ioh. § 6, Opp. ed. Bened. t. III, 2, col. 504. 7) Epist. 185, § 40, Opp. ed. Bened. t. II, col. 659.
8) § 42, l. l. col. 659. 660. 9) Sermo 268, § 2, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 1091.

omnium gentium linguis se demonstrare dignatus est, ut ille se intelligat habere Spiritum sanctum, qui in unitate aecclesiae continetur, quae linguis omnium loquitur. Et post aliqua: Quod est spiritus noster, id est anima nostra ad membra nostra, hoc est Spiritus sanctus ad membra Christi, ad corpus Christi, quod est aecclesia. Ideo apostolus, cum corpus unum nominasset, ne intelligeremus mortuum corpus, 'unum', inquit, 'corpus'. Sed rogo te: vivit hoc corpus? vivit, unde?^a unus spiritus; iam² vero, si membrum precipitur de corpore, numquid sequitur spiritus? Non, et tamen membrum cognoscitur, sic³ et homo separatus ab aecclesia. Item: Merito, si in^b unitatem catholicam non transitis, peritis. Beda⁴ in omeliis: Omni, ait, electorum aecclesiae iuxta modum culparum vel poenitentiae ligandi atque solvendi datur auctoritas. Sed ideo beatus Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore secutus, specialiter claves regni caelorum et principatum iudiciariae potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei vel societatis illius quolibet modo semet ipsos segregant nec vinculo peccatorum absolvi nec ianuam possint regni^c caelestis ingredi.

VIII. Contra haec et mille huiusmodi auctoritatis edicta, ut ego mater, unita mihi vestra membrorum persona, ore vestro loquar, ut idem vobiscum conquerar: contra haec, inquam, cum cogimur excommunicatis et communicanti excommunicatis communicare, idem nobis est ac si audiamus: Christum negate, baptismati ac reliquis aecclesiae sacramentis renunciate. Idem qui dixit per Marcum: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, dixit et per Matheum: Qui aecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Qui scripsit ad Galathas fornicationem, inmundiciam, impudiciam, luxuriam, idolorum servitutem, veneficia, inimicicias, contentiones, emulationes, iras, rixas, dissensiones, sectas, invidias, homicidia, ebrietates, commessiones talia esse, ut qui haec agerent regnum Dei non consequerentur, scripsit et Corinthiis: cum eiusmodi nec cibum sumere, id est cum excommunicatis iudiciario ordine. Alexander, VII. a principe apostolorum, qui, prout discipulis a Domino post ultimam coenam traditum accepit^d, de crismate singulis annis consecrando, de veteri propter novitatem sacramenti incendendo precepta dedit, in suis etiam scripsit decretis: Si^e nec loqui eis licet, quibus doctores summi, quos episcopos nominamus, propter eorum scelera adversantur, quanto magis eis qui eos infestant nec consentiendum est nec loquendum, ne participes eorum inveniamur sceleribus, quia non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus rei sunt. Cum igitur euangelica et apostolica et presulum sedis apostolicae et omnium canonicae legis doctorum invicta auctoritate communionem excommunicatorum interdicente, ut baptismus^f introducit in aecclesiam ab originali massa exemptum, sic excludat^g communicatio excommunicatorum, cumque tolerabilius sit sibila antiqui serpentis non evasisse quam post evasionem se iterum in venenosam eius faucem recepisse^h, si violentiae huius perversitatis succubuerimus, quid restat, nisi ut aecclesiae claudantur ac mediator Dei et hominum frustra crucifixus affirmetur? cum baptismaⁱ voluntario prevaricatori^k non proficiat, cum sacramenta altaris non nisi in iudicium et damnationem quilibet professioni contraria insistens percipiat, cum persecutorem Christi damnet christianum appellari. Mortiferae huic persuasioni nos in Christo refragantes, quia vivi ad inferos descendere nolumus, appellamur nostrae

a) verba quaedam Aug. omissa sunt. b) om. 1. c) ingr. regni cael. 2. d) accipit 2.
 45 e) 8; (Sed) 2. f) pabt. 1. g) excludit 2. h) in 1 spatium 4 vel 5 litterarum vacuum relictum est.
 i) iterum 7 vel 8 litterarum spatium vacuum rel. in 1. k) prevaricari 1.

1) L. c. 2) Aliqua praetermissa sunt. 3) Iterum post pauca omissa col. 1092.
 4) Hom. 27 (Lib. II, hom. 16), Opp. ed. Giles t. V, p. 199. 5) Epist. spuria I, c. 6, Hinschius p. 97.

Matth. 5, 39. 40. professionis ac personae depravatores. 'Cum oportuerit', aiunt, 'ut percussi in maxillam porrigeremus et alteram, auferenti tunicam adderemus et pallium'. Sed si porrecto ad hostile votum iugulo moreremur in hac nimis puerili et nusquam indicta simplicitate, ut in libro Machabeorum quidam ex filiis Israel, qui invasi a gentilibus in sabbato se propter observationem sabbati noluerunt defendere, canonica lex oblitterata periret, 5 satanas recuperato, quod amisit, imperio damnatus se nunc efferret in aecclesia, quam olim Christo nondum incarnato. Ne autem et haec christianitatis oblitteratio et hanc insistentium sanguis de manu nostra requiratur, divinas leges conculcantibus auctoritate scripturarum et rationis regula spiritualiter^a obviamus, non negantes domini nostri regis, aecclesiastici utique defensoris, interesse temeritatem eorum visibili gladio comprimere, 10 scribente beato Gregorio ad Gennadium patricium et exarchum Africae¹: *Sicut excellentiam vestram hostilibus bellis in hac vita Dominus victoriarum fecit luce^b fulgere, ita oportet etiam^c inimicis aecclesiae eius omni vivacitate mentis et corporis obviare, quatinus eius^d ex utroque triumpho magis ac magis enitescat opinio, cum et forensibus bellis adversariis catholicae aecclesiae pro christiano populo vehementer obsistatis^e et 15 aecclesiastica prelia sicut bellatores Domini fortiter dimicatis*. Presentat utique se exemplorum copia, quam multi regum sive principum ad comprimendam exasperantium rabiem persepe armati sunt Domino inspirante, pugnaverunt animante, vicerunt coronante. Constantinus² Romanorum XXXIII. imperator, ex persecutore christianorum christianitatis assertor, armis contra Maxentium Romanae urbis tyrannum^f motis, cum 20 invocaverat in spem victoriae nomen Iesu, monstrato sibi per soporem in caelis ad orientem signo crucis fulgoris ignei triumphavit^g per virtutem crucis in gloriam crucifixi. Gracianus³, qui cum fratre Valentiniano adhuc puerulo successit patri Valentiniano in occidente et patruo Valenti in oriente^h, permissa orientis cura accepto in regni consortium Theodosio, ipse cum fratre in occidente regnans post multa fortiter et religiosissimeⁱ gesta interficitur suis prodentibus a Maximo Britanniae tyranno. Theodosius⁴ 25 beneficiorum Graciani non immemor, ut in hac vindicta placaturus Dominum, in honorem Domini ultus est totis^k regni viribus sanguinem iustum. Item Valentinianus⁵, frater eiusdem Graciani, invalidae adhuc aetatis prematura libertate stimulatus, latente, quae incitaverat, causa, vitam laqueo finivit. Eugenius⁶ quidam sibi mox locum usurpavit defuncti. Inflammatum in ultionem tantae presumptionis Theodosius sciscitatur Dei voluntatem per eum qui et prioris belli victoriam ei predixit, Iohannem scilicet monachum. Non igitur in bellico apparatu, sed in sola omnipotentis gratia, quam pernox prece pulsabat, confisus bellum cum Eugenio iniit, vicit, victo non pepercit, sed vinctis post tergum 30 manibus ante pedes Theodosii adducto idem vitae et certaminis finis fuit. Excedunt nuncur exempla, quibus ex ipsius salvatoris oraculo persepe iussum est, ut nequitiae resistatur, non cedatur; debellandam hanc, non tolerandam, calcandam, non honorandam. Est enim regum et aliorum modo principantium^l in imperante nunc christianitatis et aecclesiasticae maiestatis imperio in excommunicatos et in hostes aecclesiae publicos gladium persecutionis evaginare, non delinquentibus, qui iusticiae gratia persecuntur, sed qui iniusticiae 40 patrocinando persecutionem merentur. Hinc Augustinus⁷ ad Bonifacium: *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea quae contra iussa Domini fiunt religiosa^m*

a) spiritaliter 2. b) lucem 1. c) eam Gr. d) vestra 2. e) obsistitis Gr. f) tyr. 2. g) triumphū 2. h) horiente 1. i) religiosissime 1. k) totius 2. l) principatum 1. m) religiosa 1.

1) Lib. I, ep. 74, ed. Ewald I, p. 92; Jaffé nr. 1141. 2) Cf. Landolfi Hist. misc., MG. Auct. ant. II, p. 324. 3) Rufinus, Hist. eccles. l. II, c. 13. 14, Opp. Paris. 1580. t. I, p. 239. 4) C. 17, ibid. p. 240. 5) C. 31, p. 247. 6) C. 32. 33, p. 248. 7) Epist. 185, § 19, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 651.

severitate prohibendo atque plectendo? Sicut¹ servivit Ezechias lucos et templa idolorum et illa excelsa, quae contra precepta Dei² fuerant constructa, destruendo; sicut servivit Iosias talia et ipse faciendo; sicut servivit rex Ninivitarum universam civitatem ad placandum Dominum compellendo; sicut servivit Darius idolum frangendum in potestatem Danieli dando et inimicos eius leonibus ingerendo. In³ hoc ergo^b serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quae non possent facere nisi reges. Ne ergo, ut dixi, nobis morientibus instar ovium occisionis moriatur nobiscum etiam memoria aecclesiasticae legis, arbitramur necessarium omnibus aecclesiae membris et saecularibus et aecclesiasticis, his ut spirituali, illis ut carnali^c gladio succincti ascendant ex adverso, opponant murum pro domo Israel, stent in prelio in diem Domini, pugnent Ephesi ad bestias cum Paulo. Ephesum enim interpretantur lapsum magnum. Et ne dignitas, quam nos miseriarum episcopi nomine, si non meritis pretendimus, sui nos catena innodatos videatur impedire, non gravamur nos nobis abnegando expedire oboedientes Gregorio³ scribenti patriarchis Eulogio et Anastasio: Audiamus, ait, quod primus omnium pastorum dicit: 'Si quid patimini propter iusticiam, beati eritis'. Mihi enim credite, quia honorem, quem pro predicanda suscepimus veritate^d, si necessitatis causa exigat, securius pro eadem veritate relinquimus quam teneamus. Ruat autem caelum, feriet^e nos impavidos⁴; hiscat terra, vorago tanti hiatus nos stupebit immutatos. Transitori enim per ignem et aquam certissimi sumus nos educendos in refrigerium, quia sive vivimus, Domino vivimus, sive morimur, Domino morimur. Sive enim vivimus sive morimur, Domini sumus. Animatos ergo nos spe, quae non confundit, nulla turbabit mors in hoc agone catholico, dum moriamur, superstite tantum iure canonico.

X. Reclamans adhuc pertinacia adversariorum exquisitas pretendit scripturas, iniuste excommunicatos excommunicatis non annumerandos: Gregorius⁵ in omeliis: Fit, ut ipsa ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subiectorum moribus exercet. Et post pauca⁶: Iudicare digne de subditis nequeunt qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam secuntur. Unde recte per prophetam dicitur: 'Mortificabant animas, quae non moriuntur, et vivificabant animas, quae non vivificantur'^f. Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat; et non victurum vivificare nititur, qui reum supplicio absolvere conatur. Ieronimus⁷ in III. libro in Matheum exponens illud Domini: Quae ligaveritis super terram, erunt ligata et in caelis et cetera: Istum, ait, locum episcopi et presbyteri non intellegentes aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent⁸ innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Augustinus⁸ ad Classicianum iniuste excommunicantem: Illud plane non temere dixerim, quod, si quisquam fidelium fuerit anathematizatus iniuste, ei potius oberit qui facit, quam qui patietur^h iniuriam. Spiritus enim sanctus habitat in sanctis, per quem quisque ligatur aut solvitur, inmeritam nulli ingerit poenam. Per eum diffunditurⁱ caritas in cordibus nostris, quae non agit perperam. Idem⁹ in libro de summo bono: Secundum catholicam et sanam doctrinam nec naturae Dei

a) domini 2. b) om. 2. c) carnalia 1. d) veritatem 1. e) fieret 1. f) vivificantur 1. g) dampnentur 2. h) patitur 2. i) infunditur 2.

1) Post aliqua. 2) Post pauca. 3) Lib. V, epist. 43; Jaffé nr. 1354. 4) Hor. Carm. III, 3, 8: Impavidum ferient ruinae. Cf. epistolam, qua Adalbertus et Bernaldus Bernhardo non iam nugacem Iram Horatii . . . amplexanti responderunt, Ussem., Prodrum. II, p. 214. 5) In evangelia lib. II, hom. 26, § 5, Opp. ed. Benedict. t. I, col. 1555. 6) Ibid. 7) Opp. ed. Vallarsius t. VII, col. 124 sq. 8) Fragm. post epist. 250, Opp. ed. Bened. t. II, col. 879. Sequentes locos affert Wenricus c. 5, supra p. 292 sq.; cf. Sdrulek p. 105, n. 6. 9) De natura boni c. 40, Opp. ed. Bened. t. VIII, col. 511.

nocere quisquam potest nec natura Dei iniuste cuiquam nocere, nec nocere^a impune patitur quemquam. 'Qui nocet', ait apostolus, 'recipiet id quod nocuit'. Idem¹ in tractatu de verbis Domini: *Iniusta vincula solvit^b iusticia.* Item² in tractatu de sermone Domini in monte: *Temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei de quo temere iudicatur, ei autem qui temere iudicat ipsa temeritas necesse est ut noceat.* Idem³ contra Secundinum^c Manicheum³: *Senti, inquit, de Augustino quicquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.* Idem⁴ in psalmo CII: *Quis iustus est? Qui iniuste maledicitur. Et si iniuste maledicitur, premium illi redditur.* Iohannes Crisostomus⁵: *Qui semetipsum non nocet, si ab omnibus noceatur, grave nihil patitur. Qui vero semetipsum prodit ac pernecet, etsi multis milibus beneficiorum fruatur, nihil* 10 *magnum lucrifacit.* Salemon: *Sicut avis in contrarium volans et passer libere vadens, sic maledictum frustra prolatum super eum qui misit illud eveniet.* Idem: *Anima quae benedicit impinguabitur; qui autem frustra maledicit, ipse in maledictione est.*

XI.^d Sciant econtra, quibus edificantem scientiam veritas inspirat, non communicandum quamvis iniuste excommunicato ante utriusque partis iustam examinationem, 15 et donec reconcilietur per suum excommunicatorem. Calistus⁶: *Excommunicatos a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem iustam, nec eis in oratione aut cibo vel potu aut osculo communicet nec ave eis dicat.* Urbanus⁷: *Valde timenda est sententia episcopi, licet iniuste aliquem liget, quod tamen summopere providere debet.* Gelasius⁸: *Qui excommunicato scienter communicaverit et amodo saltem* 20 *in domo simul oraverit atque latebras defensionis, ne cominus^e ad satisfactionem perducatur, prebuerit, donec ab excommunicatore penitentiam suscipiat, corporis et sanguinis Domini communionem privatum se esse cognoscat.* Gregorius⁹ in omeliis: *Sub^f magno moderamine aecclesiae pastores vel solvere studeant vel ligare; sed utrum iuste an iniuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est, ne is qui* 25 *subest, et cum iniuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suae sententiam ex alia culpa mereatur.* Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat vel ligare, is autem, qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel iniuste nec pastoris iudicium temere reprehendat, ne, et si iniuste ligatus est, ex ipsa tumidae reprehensionis superbia culpa, quae non erat, fiat. Nicena sinodus¹⁰: *De his qui communionem privantur sive ex clero sive ex laicali* 30 *ordine ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abiciuntur ab aliis non recipiantur.* Requiritur autem, ne pusillanimitate aut contentione vel quolibet^h alio episcopi vicio videantur a congregatione secludi. Sardicensis¹¹: *Si episcopus quisⁱ forte iracundus, quod esse non debet, cito et aspere commovetur adversus presbiterum^k sive diaconum suum et exterminare eum de aecclesia voluerit,* 35 *providendum est, ne innocens damnetur aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem is qui abiectus est, ut episcopos finitimos interpellet, et causa eius audiat ac diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus, qui iuste aut iniuste eum abiecit, patienter accipiat, ut negotium discutiatur,*

a) noceri 1. 2; vel nocere Aug. b) dirumpit Aug. c) secundum Matheum 1. d) numerus 40 deest 2, ubi sequentes capitulum numeri uno minores. e) ne cominus 2. f) Sed 2. g) unumquemquam 2. h) a quolibet 1. 2. i) qui 2. k) presp. 1.

1) Sermo 82, § 7, Opp. ed. Bened. t. V, col. 442. 2) L. II, § 62, Opp. ed. Bened. t. III, 2, col. 226. 3) C. 1, Opp. ed. Bened. t. VIII, col. 525. 4) § 14, ib. t. IV, col. 1123. 5) Liber, quod qui se ipsum non laedit, nemo laedere possit c. 10. 14, Opp. ed. Montfaucon 45 t. III, p. 456. 460. 6) Epist. spuria II, c. 10, Hinschius p. 138. 7) Epist. spuria I, c. 8, Hinschius p. 145. 8) Fragm. 37, A. Thiel p. 503; Jaffé nr. 693. 9) In evang. l. II, hom. 26, § 6, Opp. ed. Bened. I, col. 1556. 10) Can. V. vers. Dionys. 11) Can. XVII, vers. Dionys.

ut vel probetur sententia eius a plurimis vel emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum qui fuerat a communione separatus ante cognitionem nullus debet presumere, ut communioni^a societ. Anthiocena^b: 1: Communione privatus a proprio episcopo non ante recipiatur ab aliis, donec proprio reconcilietur episcopo, aut occurrens ad sinodum, quae congregatur, pro se satisfaciatur et persuadens concilio sententiam suscipiat alteram. Quod patres aeclesiastici exponentes: Satisfaciatur, aiunt, concilio vel cognoscens se excommunicatum rationabiliter vel probans irrationabiliter, et horum utrumque pro se, id est pro sui^c persona et qualitate, utpote pro sui conditione, professione, ordine sive in emendando culpam sive in astruendo innocentiam, et persuadens — subaudis: 'se vel pure poenitentem vel plane innocentem' — sententiam suscipiat alteram, absolutus scilicet vel purgante poenitentia vel excusante innocentia.

XII. Sciant etiam, quibus non est scientia nisi a sciente omnia, quia iniuste etiam damnatus indiget absolvi vel a suo excommunicatore vel a maioris sacerdotii auctoritate. Sixtus² papa Hispaniarum episcopis: *Fratres, quos timore terreno iniuste damnastis, scitote a nobis iuste esse restitutos.* Iulius³ XXXVII. episcopos Athanasium Alexandrinum et Paulum Constantinopolitanum et alios eorum complices iniuste et contra canonicam auctoritatem ab orientalibus episcopis damnatos absolvit, tamen scribens iniustis eorum excommunicatoribus: *Suscepimus eos in communionem singulisque ex auctoritate huius sanctae sedis proprias reddimus aeclesias.* Hinc et Felix⁴, secundus a Iulio, eidem scripsit Athanasio: *Quoniam tu et Paulus Constantinopolitanus, Asclepius et Lucianus Adriopolites ab orientalibus episcopis, inconsulto^d sanctae memoriae Iulio predecessore nostro, damnati estis et ad eum quasi ad totius orbis caput confugistis, cognita eorum nequitia et vestra iusticia, vos in communionem suscepit singulisque suas reddens aeclesias, episcopis orientalibus scripsit culpans eos, quod non recte tractassent viros inculpabiles^e de suis aeclesiis expellentes et constituta Niceni concilii minime conservantes.* Leo⁵: *Causam quoque Lupicini episcopi illic iubemus audiri, cui multum et sepius postulanti communionem hac^f ratione^g reddimus, quoniam, cum ad nostrum iudicium provocasset, inmerito eum pendente negotio a communione videbamus fuisse suspensum.* Gelasius⁶: *Nec preterimus, quod apostolica sedes sine ulla synodo precedente et solvendi quos synodus inique damnaverat et damnandi nulla existente synodo quos oportuit habuerit potestatem. Athanasium synodus orientalis abdixerat, quem tamen exceptum sedes apostolica, quia damnationi Grecorum non consensit, absolvit. Iohannem Constantinopolitanum synodus etiam catholicorum presulum certe damnaverat, quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit. Sanctum^h Flavianum pontificemⁱ Grecorum congregatione^k damnatum pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit. Ecce patet, aiunt doctores catholici, esse tamen absolutos et communioni reconciliatos, quia ideo iniuste erant ligati, quod sedes apostolica non consensit eorum damnationi. Item idem Gelasius id, quod et antea⁷ posuimus: *Qui excommunicato scienter communicaverit et amodo in domo simul oraverit atque latebras defensionis, ne cominus¹ ad satisfactionem perducatur, prebuerit, donec ab excommunicatore poenitentiam suscipiat, corporis et sanguinis dominici communionem privatum se esse cognoscat.* Doctor Gregorius⁸ Magnum*

a) communione 2. b) Anthioceno 2. c) sua 2. d) consulto 2. e) vel culpab. 1.

f) ac 1. 2. g) rationem 2. h) Sanctum — absolvit om. 1. i) pontificem 2. k) congregationem 2.

45 l) cominus 2.

1) Can. VI. 2) Sixti II. epist. spuria II, c. 7, Hinschius p. 192. 3) Epist. spuria c. 11, Hinschius p. 466. 4) Epist. spuria c. 13, Hinschius p. 489. 5) Epist. spuria ad Africanos ep., Hinschius p. 624. 6) Epist. 26, c. 5, Thiel p. 400; Jaffé nr. 664. 7) C. 11, p. 484. 8) Lib. III, ep. 26, ed. Ewald I, p. 183; Jaffé nr. 1230.

Mediolanensis aeclesiae presbyterum iniuste a suo episcopo excommunicatum communioni tamen reformavit, scribens ei in^a haec verba: *Comperimus, quod Laurentius, frater et coepiscopus noster, nullis te culpis extantibus communione privaverit; ideoque huius precepti nostri auctoritate munitus officium tuum^b perage et communionem sine aliqua sume formidine.* Iustinianus¹ imperator in decretorum suorum constitutione CXVIII, 5 capitulo CCCCLXI: *Nemo episcopus, nemo presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur, propter quam canones aecclesiastici hoc fieri iubent. Si quis autem adversus ea excommunicaverit aliquem, ille quidem, qui excommunicatus est, maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctae communionis redeat, is autem, qui non legitime excommunicavit, in tantum absteineat a sacra communione^c, quantum maiori sacer-* 10 *doti visum fuerit, ut quod iniuste fecit ipse iuste patiatur.*

XIII. Oppressi tanta auctoritatum mole illi perversores divini et humani iuris, Gen. 49, 5. illi bellantia vasa iniquitatis non verentur adhuc vociferari dominum suum regem, in quem haec fabula^d euditur^e, in quem nervus iste dirigitur, nullatenus indigere absolvi, quia nec iuste nec iniuste excommunicatum, quandoquidem regno Saxoniae privatum, 15 cum factum non sit quod fieri non potuit, dicente Isidoro^{f. 2} episcopo in prologo, quem decretis^g pontificum prescripsit: *Nullus, qui suis rebus est expoliatus aut sede propria vi aut terrore pulsus, iuxta canonicam accusari, vocari, iudicari aut damnari institutionem potest. Hoc leges tam aecclesiasticae quam et vulgares publicaeque precipiunt.* Adiungunt etiam, quod et Isidorus^f ibidem subiungit, mulieri propter castita- 20 tem accusatae preceptum fuisse ab imperatore lege lata, ut primo permitteretur rem familiarem libere ordinare, dehinc responderet obiectis. Subiungitur, quod et in eodem prologo sequitur: *Si de mulieribus et saecularibus hominibus constituta^h sunt, multo magis aecclesiasticis viris et sacerdotibus concessa sunt.* Hoc Isidori^f introductum nihil in hac controversia operaturum cum linceis quod dicitur oculis perspicunt, lippiente 25 aut dissimulante intuitu pretereunt non esse nostrum apostolicae determinationi aliquod inferre preiudicium, scribente Nicolao³ papa: *Nemini est de sedis apostolicae iudicio iudicare aut illius sententiam retractare permissum, videlicet propter Romanae aecclesiae primatum Christi munere beato Petro divinitus collatum.* Et, o inaudita inhumanitas, o venenum aspidis insanabile! vivos vivi nos nituntur in inferos dimergere, cum 30 audiant, videant, sciant, quia ipsi nos excommunicabimus, ipsi nos omni aecclesiastica dignitate privabimus, si consenserimus communicare his quos apostolicus a se nobis excommunicatos mandavit, et ne eis communicemus, per literas sigillatas precepitⁱ.

XIII.^k Perdurantes in ea, quae semel eis occalluit, cervicis obstinatione precones antichristi conclamant: 'Non negamus oboediendum papae, si mandasset non communi- 35 candum ei qui esset excommunicatus, non ei qui non est^l excommunicatus. Dominum enim nostrum papa vester^m nullatenus excommunicavit, non dicimus, quia non debuit, sed quia, ut audivistis, non potuit. Quis enim fateatur eum fecisse, quod sacra scriptura affirmat eum non potuisse?' Haec adversarii; sed quilibet exercitati sensus percipit sanae adversari doctrinae, ut, quamdiu quis spoliatusⁿ est perditis exterioribus, secure 40 quantum ad Deum, libere quantum ad saeculum, impune quantum ad utrosque, abutatur interim criminalibus, cum nec admittens noxam a clavibus aecclesiae sacerdotibus vocari, iudicari nec corrigi contemnens medicinaliter valeat^o damnari. En virus serpentinum, quod paradisi eiecit colonum, nisi quod tunc sibilus persuasit serpentis, nunc vero cre-

a) deest 1, super loco raso 2. b) securus add. (Greg. c) tempus add. Iul. d) fama 2 45 super loco raso. e) euditur 1. f) Ysid. 2. g) de decr. 2. h) haec const. s. Ps.-Isid. i) precebit 2. k) numerus deest 2, sed in margine appositus est. l) esset 2. m) noster 2. n) spoliatus 1. o) valeant 1, 2.

1) Iuliani Epit. novell. Const. CXV, cap. CCCXLI, ed. Hänel p. 151. 2) Ps.-Isidori praefatio § 6, Hinschius p. 18. [Cf. Ann. Saxo et Ann. Magdeburg., SS. XVI, p. 176. VI, 50 p. 722. SDRÁLEK]. 3) Cf. epist. 70, Mansi XV, col. 359; Jaffé nr. 2879.

ditum non est linguae cavillantis. Quae enim heresis umquam emersit presentior ministra mortis, quam et^a peccanti dissuadere poenitentiam et denegare matri aecclesiae illam, quam per Petrum in clave caeli accepit, ligandi ac solvendi potentiam? Sed cum oporteat esse hereses, ut eluceant probati, tu, qui baptizande in Christo te mundo et
 5 eius pompis^b renuntiaturum, non amissis saecularibus poenitentiam et remissionem postpositurum promiseras, heresim hanc morte magis fugias, nec angelo de caelis tibi persuasuro, ut spoliatus his quae exterius possides, si crimen aliquod incideris, sacerdotibus respondere, aecclesiam audire, Christo per poenitentiam satisfacere recuses. Quis enim amissis centum vel mille mansis presumens sacrilegium, incidens homicidium,
 10 maculatus adulterio evadet mortem nisi poenitendo? Insanus igitur Orestes iuraret esse insani^c, ut, cui inimicus iacturam corporalium intulit, ipse sibi inimicior^e animam salvam nolit. Non igitur sententia haec intelligenda est, ut eructuant, qui emerunt aecclesiasticas dignitates, philosophando contra iusticiam, qui lucrati sunt archiepiscopatus, cavillando in legem aecclesiasticam, quos olim pauperes sub divite diabolo nunc
 15 gemit aecclesia opulentos^d sub paupere Christo.

Et o mutatio non dexterarum excelsi, sed offensionis retrogradae in sentinam sensus Ps. 76, 11. reprobi! Qui paulo ante Gregorii papae et^a constantem prudentiam et prudentem constantiam in caelos extulerant, qui discipuli Iesu, quamvis occulti propter metum Iudeorum, nos eiusdem apostolici complices beatos, quia legis aecclesiasticae familiares et
 20 domesticos, affirmaverant dicendo cum Balaam: *Moriatur anima nostra morte iustorum*, Num. 23, 10. *et fiant novissima nostra horum similia*: ipsi nunc archiepiscopatus^e inescati, Balaac^f, qui interpretatur elidens^g, regi scilicet Beor mancipati, quasi nos eradendo de terra Ier. 11, 19. viventium obsequium Deo prestituri in nostram perniciem ac pressuram bestialiter seviunt, quorum mortem se promerituros nondum conducti, nondum excaecati obtaverunt.
 25 Quid autem auctoritatis philosophans horum mercatur ambitio^g, designans Ieronimus^h: *Ut nos humiles, ait, atque pauperculi nec habemus divitias nec oblatas dignamur accipere, ita et illi noverint non posse se noticiam scripturarum, id est divitias Christi, cum mundi pariter habere divitiis*. Exponatur autem haec sententia secundum rationem fidei, ut sanae competit doctrinae, nullum scilicet rebus suis expoliatum posse damnari
 30 sive iudicari, subaudiendum de his rebus quibus est spoliatus. Quod enim non^h habet quo spoliatus caret, quomodo vel aliquis ei auferre vel ipse potest amittere? Et ideo, sicut de simoniaco sacerdote dicimus, si non est habens, non est dans, ita de spoliato sive saeculari sive aecclesiastico vere dicitur, si non est habens, non est amittensⁱ. Nam sicut ille non habet quod numquam accepit, sic iste non habet quod amisit. Cum
 35 igitur damnari sit rebus quas possides privari, amissa utique possessione, quam damnatio solet auferre, non poteris damnari. Ille autem, qui caput est huius controversiae, non est propter regnum Saxoniae ad Romanam sinodum vocatus nec propter illud damnatus sive excommunicatus. Si enim responsurus de regno Saxoniae vocaretur ad sinodum ac cogeretur in ius, concedimus, quia de hoc quod amisit et quod in presenti
 40 non habuit nec respondere debuit nec iudicari potuit. Vocatus est autem, quia episcopatus et abbatias simoniacis vendidit et quasi dicens: *Hereditate possideamus sanctuarium Dei*, predia aecclesiarum, stipendia pauperum sibi usurpavit, subtracta aecclesiasticis saecularibus distribuit, et quia excommunicatis communicare non destitit. Si ergo non potuit damnari ex his quae amisit, et potuit utique et debuit vocari, iudicari,
 45 damnari ex illis quae admisit^k. Respondendum est enim et satisfaciendum omni filio

a) om. 1. b) popis 1. c) sic 1. 2. d) opulentos 1; oppulentes 2. e) archiepiscopatus 2. f) Balaac 2. g) abicio 2. h) om. 2. i) dimittens 2. k) amisit 2.

1) *Pers. Sat. III, 118*: Non sani esse hominis non sanus iuret Orestes. 2) *Ieron., De nomin. Hebr., Opera ed. Vallarsius III, col. 25.* 3) *Iieron. lib. hebraic. quaest. in*
 50 *Genesim praef., ib. III, col. 303.*

aeclesiae de omnibus, quae perpetraverit adversantia aeclesiae. Mulieris autem in eodem Isidori prologo introductae haec erat controversia. Aecclesiastica Eusebii hystoria¹ in octavo quarti libri capitulo loquitur Iustinum martyrem, qui martyrium eruditae et fidelis linguae meruit precium sub imperatore XIII. Antonino, qui et Verus, hunc, inquam, Iustinum in suis reliquisse scriptis², quia turpi iuncta viro mulier quaedam acceptis aeclesiae sacramentis suaserit et marito pudiciciam. Cui cum sepius per se et per cognatos admonito mundiciam commendare nequiret, contubernium obsceni exhorrens mariti, discessit dato ei libello repudii. Et ecce egregius ille maritus novo criminis tenore de castitate accusat uxorem, dicens imperatori: 'Christiana est, et illa quidem libellum tibi obtulit³, imperator, ut permetteretur rem familiarem ordinare, tunc deinde responderet obiectis; quod et indulisti'. Ordinationem autem hanc exponunt adversarii mulieri quidem huic concedendum prius possidere res et dotalia, quae dimiserat, quam cogente iure responsura esset accusanti viro, cui renunciaverat. Quare enim⁴ responderet ut marito, cuius domum⁵ repudiavit et quem pro marito habere noluit? Christo autem se responsuram, aeclesiae se satisfacturam tam voluntarie quam ex debito probavit, cum viri turpitudinem expallens ab eius se amplexibus separavit. Non sunt igitur audiendi, sed pro heresiarchis habendi, qui dicunt, ut qui aliquid de exterioribus amiserit, quamdiu est spoliatus, sibi non est satisfactum ab hominibus, nec ipse sacerdotibus respondere nec redemptori debeat satisfacere, immo nec ad sinodum vocari aut in sinodo iudicari valeat de peccatis, etiam quae nondum spoliatus admiserat.

XV.^d Doleat igitur modo super dimembratos quilibet christiani affectus deflendo eorum etiam lapsum, qui insumunt operam, ut nos inpellant^e ad casum. Doleat, inquam, videns, quanto^f sceleris precipicio³ baratrum mortis incidunt, qui vinculis aeclesiae vires ligandi detrahunt, scribente Gregorio ad Theoctistam^g: *Ipsi sibi testes sunt, quia christiani non sunt qui ligamenta sanctae aeclesiae vanis se estimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem sanctae aeclesiae, quam prestat fidelibus, veram putant, si ligationem eius^h valere non estimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia per omnia despiciendi et anathematizandi sunt, et unde se fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligantur.* Augustinus⁵ super Iohannem in tractatu XL^oVIII^o: *Si in Petro non essetⁱ aeclesiae sacramentum, non ei diceret Dominus: 'Tibi trado claves regni caelorum; quaecunque solveris super terram, soluta erunt et in caelo, et quaecunque ligaveris in^k terra, ligata erunt et in caelo'. Si hoc Petro tantum dictum est, non hoc facit aeclesia. Si autem et in aeclesia fit, ut quae in^l terra ligantur, ligentur in caelo, et quae solvuntur in terra, solvantur in caelo, cum excommunicat aeclesia, in caelo ligatur excommunicatus; cum reconciliatur ab aeclesia, in caelo solvitur reconciliatus.* Hinc sinodus habita 1085. Chuthelinebure^m hoc in anno, id est incarnationis dominicae MLXXXV, cui iubente papa Gregorio illius nominis VII. praefuit Otto archiepiscopus Ostiensis, cooperantibus nullo turbine extinguendis in medio nationis pravae et perversae luminaribus, te scilicet ac tui altero Iuvavensiⁿ archiepiscopo et^o praeter Hildenesheimensem⁶ episcopis Saxoniae omnibus, praeter eundem cum apostolico excoctis quasi in Chaldea fornace. Haec, inquam, sinodus damnavit heresim Wezelonis^p Moguntini⁷ argumentantis quemlibet rebus suis spoliatum, quicquid interim peccaverit, impune habiturum, cum ad sinodum nec

a) opt. 2. b) deest 1. c) domo 1. d) numerus deest 2. e) impleat 1. f) quando 1. g) Theoctistam 1. h) quam prestat fidelibus iterum 2. i) essent cael. sacramenta 2. k) super terram 2. l) lig. in t. 2. m) Chutelinebure 2. n) Iuvavensis 2. o) om. 2. p) Guezelonis Moguntini 1.

1) *Hist. eccles. Eusebii a Rufino translata l. IV, c. 16.* 2) *Apol. II, c. 2, Opp. ed. Th. eque de Otto t. I, p. 199.* 3) *Cf. Gelasius epist. 26, A. Thiel p. 401.* 4) *Lib. XI, ep. 45; Jaffé nr. 1817.* 5) *Tract. L, § 12, Opp. ed. Bened. t. III, 2, col. 633.* 6) *Udonem 1079—1114.* 7) 1084—1088.

possit vocari nec lege canonica iudicari. Damnata est autem eadem heresis quolibet episcoporum sive abbatum, minorum etiam personarum his eam damnante verbis: 'Anathematizo omnem heresim, precipue illam, quae dicitur heresis Wezelonis suorumque sequacium, qui nuper detecti sunt falsantes sanctam scripturam ad decipiendum populum Dei, ad evacuandam potestatem ligandi atque solvendi, astruentes contra legem et consuetudinem aecclesiasticam, quod saeculares homines, si suis rebus expoliati sint, divinis legibus non subiaceant neque pro suis excessibus possint ad sinodum vocari, accusari, iudicari, damnari. Hos et omnes illi consentientes, qui ligamenta vel absolutionem sanctae aecclesiae et maxime sedis apostolicae suis adinventionibus sine canonico
10 examine rescindunt, hereticos esse fateor et pronuntio blasphemantes Spiritum sanctum, per quem eadem potestas data est et per quem administratur'.

XVI.^a Sed sunt ex eodem damnationis contubernio, qui se ab illo, quem canonicè excommunicatum ipsi non minus excommunicati papam sibi ad votum fecerant, vel ab eiusdem massae episcopis item excommunicatis se reconciliatos plaudant. Quid
15 autem virtutis et gratiae haec solutio operetur, a Gelasio¹ contra fautores Acatii audiat: *Participem suum tam absolvere nequiverunt, quam ipsi non erant absoluti, tam aecclesiasticae regulae prevaricatores quam sacrosanctae communionis integritatem maculantes*. Idem: *Reus reum nec iudicare nec absolvere potest*. Innodatus igitur irrevocabiliter^b vinculo anathematis papa non oblitterandi sceleris eiusque complices, si
20 quid spiritualiter ligatum solvere temptaverant, solvendo^c potius ligaverant, reconciliando damnaverant, demum benedicendo maledictioni addixerant.

XVII.^a Intellegant autem et utique intelligunt qui spiritu intellectus vident excommunicatos non posse absolvi nisi poenitentes et correctos. Gelasius²: *Legatur*, ait, *ex quo est religio christiana, vel certe detur exemplum in aecclesia Dei a quibuslibet pontificibus aut ab ipsis apostolis, ab ipso denique salvatore veniam non^d corrigentibus fuisse concessam*. Et post aliqua³: *Mortuos suscitasse legimus Christum, in errore mortuos absolvisse non legimus. Et qui hoc certam faciendi solus habuit potestatem, beato Petro principaliter mandat apostolo: 'Quae ligaveris super terram, ligata erunt et in caelo'*. 'Super terram', inquit. Nam in hac ligatione defunctum nusquam dixit absolvi.
25 Pius^{e, 4}: *Predia divinis^f usibus tradita quidam humanis applicant usibus et Deo nostro, cui tradita sunt, ea subtrahunt, ut suis usibus inserviant. Quod si^g quis presumpserit, ut sacrilegus habeatur et ut^h sacrilegus iudicetur*. Eusebius⁵: *Si quis aecclesiasticas oblationes et quod Deo consecratum fuerit rapuerit vel consenserit facientibus, ut sacrilegus diiudicetur etⁱ damnum in quadruplum restituat et canonice poeniteat*. Et advertendum,
35 quia dicturus 'poeniteat' preposuit 'restituat', quia non est poenitentia, qua reconcilieris Deo, nisi reconciliatus, quem iniuriaveras, proximo. Penitentinem^k autem precepit esse canonicam ex patrum scilicet sententiis, non ex decipiente et nequiciam fovente clementia presbyteri stolidè parentis. De hac poenitentia Augustinus: *Dimittamus*, ait, *propter Deum quod in nobis perpetratum est, et quod in Deo commissum est quia*
40 *dimittere non possumus, iuxta constitutionem sanctorum patrum, secundum canonicam^l auctoritatem vindicemus^m*. Ex his sanctorum institutis quilibet aurem sanaeⁿ accommodans intelligentiae percipit absolvente etiam catholico et absolutionis potente apostolico

a) numerus deest 2. b) inrev. 2. c) solvendo — damnaverant om. 1. d) mihi 2; nisi Gel.

e) nom Pius 1; nom suprascriptum in 2 (est glossa indicans nomen hanc vocem esse, non adiectivum).

45 f) quae div. us. tr. sunt 1. g) Quod qui pres. 1. h) om. 1. i) ac 1. k) penitentiam 2.

l) auct. can. 2. m) vindicemus 1. n) sane 1. 2.

1) Tract. IV, Thiel p. 570; Jaffé nr. 701. 2) Epist. 10, c. 3, Thiel p. 342; Jaffé nr. 622. 3) Ibidem. 4) Pii I. epist. spuria II, c. 7. 8, Hinschius p. 118. 5) In decreto Burchardi XI, 27. citatur ex Eusebio (cf. epist. II, c. 14, Hinschius p. 238), apud quem autem
50 haec ipsa verba non inveniuntur.

Libelli de lite. 1.

nec potuisse absolvi, qui calcator canonicae legis postponit corrigi, nondum utique restituti sedi suae religionis aeclesiasticae episcopis, despoliatis et adhuc aeclesiis, quibus sedi apostolicae proclamantibus, quibus iusticiam deposcentibus in Romana ipse sinodo regulariter erat excommunicatus. Absolvi inquam nec posse, cuius tanta in sedem apostolicam sevit violentia, ut cum Gregorius¹ primus Constantinae scripserit Augustae dicens: *Non dubium est peccatorum vinculis solutos^a aeterna vos bona recipere, quae^{a*} in causis eius aeclesiae ipsum vobis, cui potestas ligandi et solvendi data est, debitorem fecistis.* Gregorius noster huius nominis VII. contraria contrariis aptando scripsisse potuerit huic persecutori suo: 'Non dubium est peccati te^b vinculis ligatum stigios tibi accendisse ignes, quia in causis apostolicae sedis eique presidentis ligandi ac solvendi^c potentem^c damnationis tibi feceras debitorem', addere etiam ex verbis sui eiusdem equivoci: *Et² si peccata Gregorii tanta sunt, ut pati talia debeat, Petri apostoli peccata nulla sunt, ut nostris temporibus pati talia mereatur.*

XVIII.^d Nulli autem vel prodesse poenitentiam, quamdiu ipse est extra aeclesiam, credatur Augustino^{e, 3} in sermone de blasphemia Spiritus sancti: *Si quemquam, ait, extra 15 aeclesiam suorum poeniteat peccatorum et huius tanti peccati, quod^f alienus est ab aeclesia Dei, cor impenitens^g habeat, quid ei prodest illa poenitentia, cum isto solo verbum dicat contra Spiritum sanctum, quod^f extraneus est ab aeclesia, quae accepit hoc donum, ut in ea in Spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quam remissionem cum Trinitas faciat, proprie tamen ad Spiritum sanctum intellegitur pertinere; ipse 20 est enim spiritus 'adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater', ut ei possimus dicere: 'Dimitte nobis debita nostra'⁴; ad ipsum pertinet societas, qua efficimur unum corpus unici filii Dei. Et post aliqua⁵: Hunc spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab aeclesia segregati, Iudas apostolus apertissime declaravit dicens: 'Qui se ipsos segregant, spiritum^h non habentes'. Item post aliqua⁶: Remissio peccatorum, quoniam 25 non datur nisi in Spiritu sancto, in illa tantummodo aeclesia dari potest, quae habet Spiritum sanctum. In hoc enim fit remissio peccatorum⁴. Nam et in primevo eius adventu, cum hi, qui eum acceperant, linguis omnium gentium loquerentur, et stupentes Act. 2, 37, 38. eos, qui aderant, alloqueretur apostolus Petrus, compunctiⁱ sunt corde et dixerunt ad Petrum et ad apostolos: 'Quid ergo faciemus, fratres, monstrate nobis'. Et dixit Petrus 30 ad eos: 'Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti'. Utique in aeclesia utrumque factum est, id est et peccatorum remissio et doni huius acceptio, in qua erat Spiritus sanctus⁷. Sed, ut iam non semel diximus, ideo remissio peccatorum, per quam in se divisi spiritus evertitur et expellitur regnum, ideo societas unitatis eccle- 35 siae Dei, extra quam non fit^k ipsa remissio peccatorum, tamquam proprium opus est sancti Spiritus, Patre sane et Filio cooperantibus, quia societas est quodammodo Patris et Filii ipse Spiritus sanctus. Nam Pater non communiter habetur¹ a Filio et Spiritu sancto, quia non est pater amborum; et Filius non communiter habetur filius a Patre et Spiritu sancto, quia non est filius amborum. Spiritus autem sanctus^m communiter 40 habetur a Patre et Filio, quia spiritus est unus amborum. Idem⁸ in eodem: Cor impenitens caveatur, nec aliter poenitentia prodesse credatur, nisi ut teneatur aeclesia, ubi remissio peccatorum datur, et societas spiritus in pacis vinculo custoditur.*

a) solutis 1. a*) qui Greg. b) vinc. te 2. c) potestatem 1. d) numerus deest 2.
e) Augustinus 1. f) quo Aug. g) impenitentis 2. h) Dei add. 2. i) 3 puncti 2. k) sit 2. 45
l) pater add. Aug. m) om. 2.

1) Lib. V, ep. 21; Jaffé nr. 1352. 2) Cf. epist. cit. 3) Sermo 71, § 28, Opp. ed. Bened. t. V, col. 398. 4) Pauca omittuntur. 5) § 30, col. 399. 6) § 33, col. 400. 401.
7) Aliqua omittuntur. 8) § 37, col. 403. 404.

XVIII.^a Quid autem damnationis incurrat, si quis de^b aeclesiastico gradu nondum reconciliatus aliquid de interdicto sibi officio usurpat, Gelasius¹ in suis decretis declarat dicens: *Qui ante audientiam communicare temptaverint, donec per poenitentiam reatum suum defleant, ad communionem nullomodo reducantur, excepto mortis interitu urgente^c.*
 5 Antiochena^d sinodus²: *Si quis, ait, episcopus damnatus a sinodo presbiter aut diaconus a suo episcopo ausi fuerint aliquid de ministerio sacro contingere, nullomodo liceat ei nec in alia sinodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis, sed et communicantes ei omnes abici de aeclesia et maxime, si, postea quam didicerint adversum memoratos prolatam sententiam, eisdem^e communicare temptaverint.* Africana³:
 10 *Qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu sive episcopus sive^f quilibet clericus et tempore excommunicationis suae ante audientiam communionem presumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam.*

XX.^g Post quantum autem neglecti temporis excommunicatus postmodum nec sit audiendus^h, audias a Gelasio⁴: *Quicumque, ait, intraⁱ anni spatium coram suis excom-*
 15 *municatoribus^k civiliter vel publice causam suam non peregerint, ipsi sibi audientiae aditum clausisse videantur. Quod si obstinato^l sine communionem defuncti fuerint, nos illorum causam iuxta predecessoris nostri Leonis papae sententiam divino iudicio servantes, quibus vivis non communicavimus, mortuis communicare non debemus.*

XXI. Subsibilant adhuc adversarii regem a papa tolerandum potius quam ex-
 20 communicandum^m, scribente Augustino: *Apostolica doctrina est, ut omnis anima sub-* Rom. 13, 1, 7.
limioribus potestatibusⁿ subdita sit, et ut reddantur omnia omnibus; cui tributum tribu-
tum, cui vectigal vectigal^o, salvo Dei nostri cultu, constitutionis humanae principibus reddamus, quando^{o} et ipse Dominus, ut nobis huius sanae doctrinae preberet exem-*
plum, pro capite hominis, quo erat indutus, tributum solvere non dedignatus est.
 25 *Iubentur etiam servi christiani et fideles boni dominis suis temporalibus aequanimiter fideliterque servire, quos iudicaturi sunt, si usque in finem iniquos invenerint, aut cum^p*
quibus regnaturi sunt, si et illi ad verum Deum conversi fuerint. Omnibus tamen precipitur servire humanis potestatibus atque terrenis, quousque post tempus prefinium ab istius saeculi confusione tamquam de civitate Babiloniae sicut Ierusalem^q liberetur
 30 *aeclesia. Ex cuius captivitatis occasione etiam terreni reges desertis idolis, pro quibus persequabantur christianos, unum Deum verum et Christum dominum cognoverunt et colunt. Pro quibus Paulus apostolus iubet orare aeclesiam, cum persequerentur aecle-* 1. Tim. 2, 2.
siam, ut securam et^r tranquillam vitam agamus cum omni pietate et castitate, sicut et ille populus in Babiloniam ductus per Ieremiam^q iubetur orare pro rege Babiloniae.
 35 *Et beatus Petrus dicit: 'Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi* 1. Petr. 2, 13.
quasi precellenti'. Et item: 'Deum timete, regem honorificate'. 'Omni humanae', inquit, ib. 2, 17.
'creaturae', doctor sagacissimus, omni dignitati hominum, omni personae, omni princi-
patui, cui vos divina dispositio subdi voluerit. Hoc est enim quod ait: 'propter Deum', quia 'non est potestas nisi a Deo, et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit'. Rom. 13, 1, 2.
 40 *Idem^s in tractatu psalmi XXXII: Aliquando potestates bonae sunt, timent Dominum, aliquando non timent Dominum. Iulianus extitit^s infidelis imperator, nonne extitit apostatu, iniquus, idolatra? Milites christiani⁶ non agnoscebant nisi illum, qui in*

a) numerus deest 2. b) om. 2. c) arguente 2. d) Antichena 2. e) eiusdem 1.
 f) episc. sive om. 2. g) numeri capitum iam omnes desunt 2, sed hoc loco novum caput institutum.
 45 h) audiendo 1. i) inter 2. k) excommunicatoris 1. l) obstinati 2; obstinato animo Gel.
 m) excommunicandem 2. n) subd. sit pot. 2. o) et cetera add. 2. o*) quoniam emendandum est.
 p) om. 1. q) hier. 2. r) et tranq. om. 2. s) imp. ext. inf. 2.

1) Fragm. 37. 2) Cap. 4 (vers. Dionys.). 3) Conc. Carthag. a. 419. cap. 29. Dionys.
 4) Fragm. 37. 5) Enarr. in Psal. CXXIV, § 7, Opp. ed. Bened. t. IV, col. 1416. 6) Hic
 50 quaedam verba omissa sunt.

caelo erat. Quando volebat, ut idola colerent, ut turificarent, preponebant illi Deum. Quando autem dicebat: 'Producite aciem, ite contra gentem illam', statim obtemperabant. Distinguebant Dominum aeternum a domino temporali, et tamen subditi erant propter Dominum aeternum etiam domino temporali. Iohannes episcopus in omeliis¹: Nemo potest facere se ipsum regem, sed populus creat sibi regem, quem elegit. Sed cum ille⁵ fuerit factus et confirmatus in regno, iam habet potestatem in hominibus, et non potest populus iugum eius de cervice sua repellere. Nam primum quidem in potestate populi est facere sibi regem quem vult, factum autem de regno repellere^a iam non est in potestate eius, et sic voluntas populi postea in necessitatem convertitur^b.

XXII. Auctoritas autem catholica defendit apostolicum in defendendo iusticiam¹⁰ nulli personae parcentem^c. Calistus², item Marcellinus^{d, 3}: Non licet, aiunt, imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra mandata divinitatis presumere nec quicquam, quod euangelicis prophetisque seu apostolicis regulis obviet, agere. Iniustum iudicium et diffinitio iniusta regio metu vel iussu ordinata non valeat, nec quicquam, quod contra euangelicam aut apostolicam doctrinam institutionemque^c 15 eorum sive sanctorum patrum actum fuerit, stabit. Gelasius⁴ Anastasio imperatori: Duo sunt, imperator auguste, quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacrata pontificum et regalis potestas. In quibus tanto gravius, tanto ponderosius est sacerdotium, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti enim, fili karissime, quoniam, licet presideas humano generi digni- 20 tate, tamen presulibus divinarum rerum devotus colla submittis atque ab eis causas tuae salutis expectas hincque te illis subdi debere cognoscis religionis^f ordine potius quam preesse, itaque inter haec illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam velle redigi voluntatem. Item⁵: Si cunctis generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus fidelium colla^g convenit submitti, quantoties sedi illius presulis consensus est ad- 25 hibendus, quem cunctis sacerdotibus et divina^h summa voluit preminereⁱ et subsequens aecclesiae generalis iugiter pietas celebravit? Gregorius⁶ Ciriaco episcopo Constantino-politano: Omnes esse^k magnos et honorabiles cupio, quorum tamen honor non detrakit honori omnipotentis Dei. Nam quisquis se contra Deum honorari appetit, mihi honorabilis non est. Ambrosius⁷: Honor et sublimitas episcopalis nullis potest comparatio- 30 nibus adaequari. Si regum fulgore compares et principum diademati, longe inferius erit, quam^l si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Idem⁸: Aecclesia Dei est. Caesari utique non debet addici, quia ius^m caesaris esseⁿ non potest Dei templum. Imperator enim intra aecclesiam, non supra aecclesiam est; bonus enim^o imperator quaerit auxilium aecclesiae, non refutat. Augustinus⁹: Aecclesiam Christi^o, quae non 35 litigiosis opinionibus fungitur^p, sed divinis attestationibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus. Item¹⁰: Quicumque ergo legibus imperatorum, quae contra Dei veritatem feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande premium.

a) expellere 2. b) vertitur 2. c) parcentum 1. 2. d) Marcellulus 2. e) constitut. 1.
f) religionis 1. g) corda 2. h) divinitas Gel. i) premanere 2. k) enim 2. l) tamquam 40
Ps.-Ambr. m) quamvis 2. n) non p. esse 2. o) om. 2. p) fingitur Aug.

1) Haec verba in operibus Ioh. Chrysostomi non inveniri, sed in epistola cardinalium schismaticorum, ed. Sudendorf, Registrum II, p. 41, et in privilegio subditio Leonis VIII, ed. Floss, 'Die Papstwahl unter den Ottonen' p. 162. exstare recte animadvertit Sdrulek p. 120, n. 1.
2) Ps.-Isid. epist. I, c. 6, Hinschius p. 137. 3) Ps.-Isid. c. 4, Hinschius p. 223. 4) Epist. 12, 45 c. 2, A. Thiel p. 351. 5) Ibid. 6) Lib. VII, ep. 31; Jaffé nr. 1474. 7) Ps.-Ambrosius, De dignitate sacerdotali c. 2, Opp. ed. Bened. t. II, App. col. 359. 8) Ambrosius, Sermo contra Auxentium § 35. 36, Opp. t. II, col. 873. 9) Epist. 185, § 4, Opp. ed. Bened. t. II, col. 644. 10) Ibid. § 8, col. 646.

Idem¹ ad Donatistas: *Imperatores si in errore essent, pro errore suo contra veritatem leges darent, per quas iusti et probarentur et coronarentur non faciendo, quod illi iuberent, quia Deus prohiberet, sicut iusserat Nabuchodonosor, ut aurea statua adoraretur. Quod qui facere noluerunt, Deo talia prohibenti placuerunt; quando autem*
 5 *imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent, quod quisquis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Idem² ad Vincentium: Terror temporalium potestatum quando veritatem oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est, infirmis periculosa temptatio. Quando autem veritatem predicat errantibus, cordatis utilis est admonitio, insensatis inutilis afflictio. Non est tamen potestas nisi a Deo, qui*
 10 *autem resistit potestati, Deo resistit. Principes enim non sunt timori boni^a operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bene fac, et habebis laudem ex^b illa. Sive enim veritati potestas favens aliquem corrigit, laudem habet ex illa qui fuerit emendatus; sive inimica veritati in aliquem seuiat, laudem habet ex illa qui victor fuerit coronatus.*

Rom. 13,
1-3.

15 XXIII. Nec contenti his causam adhuc tanti scismatis ascribunt obstinationi indiscretæ apostolici presulis, scribente Augustino³ ad Donatistas: *Cogunt multas invenire medicinas multorum experimenta morborum. Verum in huiusmodi causis, ubi per graves dissensionum scissuras non huius aut alius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendum est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat. Item⁴: Et illud non est tacendum: etiam cognitos malos*
 20 *bonis non obesse in aeclesia, si eos a communione prohibendi aut potestas desit, aut aliqua ratio conservandæ pacis impediatur. Non⁵ ergo reprehendimus^c, si eo tempore, quo multos secum traheret excommunicatus et communionem vestram scismatis furore precideret, eum excommunicare noluistis. Idem⁶ in libro^d primo de civitate Dei: Si*
 25 *quisquam propterea ab obiurgandis et corripiendis male agentibus parcat, quia opportunius tempus inquiri⁷, non videtur occasio cupiditatis, sed consilium caritatis.*

XXIII. Contra catholici preceptores astipulantur cuilibet aeclesiastico doctore, nedum apostolico impositam necessitatem admonendi, obsecrandi, arguendi, etiam excommunicandi. Paulus ad Timotheum: *Predica verbum, insta oportune importune, argue,*
 30 *hortare, increpa in omni longanimitate et doctrina. Gelasius: Errare se ostendit qui errantes non corrigit. Idem⁸: Par poena facientes et consentientes comprehendit. Item⁹: Quid prodest illi suo non pollui errore, qui consensum prestat erranti? Gregorius¹⁰: Facientis culpam habet, qui eos quos potest emendare negligit. Idem Sabiniano diacono¹¹: Ante paratior sum mori quam beati Petri aeclesiam meis diebus degenerari.*
 35 *Mores autem meos bene habes cognitos, quia diu porto, sed si^e semel deliberavero non portare, contra omnia pericula laetus vado. Idem¹² Dominico episcopo Cartaginensi^f: 'Negotiamini, dum venio'. Quod profecto negotium tunc vere agimus, si vivendo et*
 40 *loquendo proximorum animas lucramur, si infirmos quosque caelestis gaudia regni predicando in superno^g amore roboramus, si protervos ac tumidos gehennæ supplicia*
terribiliter insonando flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis am-
 45 *ciciis dediti humanas inimicicias non timemus. Idem¹³ universis episcopis Numidiæ:*

Luc. 19, 13.

a) bonis sed malis 2; bono operi sed malo Aug. b) ex illa om. 2. c) reprehendimus 2.
 d) om. 1. e) om. 2. f) Kart. 2. g) insuper 1.

1) Epist. 105, § 7, l. c. col. 298, 299. 2) Epist. 93, § 20, l. c. col. 239. 3) Epist.
 45 185, § 45, Opp. t. II, col. 661. 4) Epist. 87, § 2, Opp. t. II, col. 209. 5) § 4, ibid.
 col. 210. 6) C. IX, § 2, Opp. ed. Bened. t. VII, col. 9. 7) Aliqua omittuntur. 8) Ps.-
 Lucius, Hinschius p. 179. 9) Ps.-Pius, Hinschius p. 117. 10) Lib. IX, ep. 110; Jaffé
 nr. 1744. 11) Lib. IV, ep. 47; Jaffé nr. 1322. 12) Lib. II, ep. 47, ed. Ewald I,
 p. 156; Jaffé nr. 1199. 13) Lib. I, ep. 77, ed. Ewald I, p. 95; Jaffé nr. 1144.

Si quando, karissimi in Christo fratres, inter virentes segetes zizaniorum quaedam se infert inportuna commixtio, hanc radicitus necesse est cultoris manus adimat, ne futurus secundae segetis fructus possit intercipi. Et nos ergo, qui, licet indigni, dominici culturam agri suscepimus, ab omni zizaniorum scandalo ingenuam reddere segetem festinemus, quatinus agri Domini reditu abundantiori fructificent. Ambrosius¹ 5 ad Theodosium imperatorem: Neque imperiale est libertatem dicendi negare, neque sacerdotale quod sentiat^a non dicere. Nihil enim in sacerdote tam periculosum est^b apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere denunciare. Idem²: Christianos decet, ut et tranquillitas pacis optetur et fidei veritatisque constantia nec mortis revocetur^c periculo. Idem³ in tractando psalmum: Beati immacu- 10 lati: In ipsa, ait, aecclesia, ubi maxime misereri decet, teneri quam maxime debet forma iustitiae, ne quis a consortio exclusus communionem, quam plurimis debet postulare temporibus, facilitate^d sacerdotis extorqueat. Nonne, cum uni indulget, indignos^e plurimos facit ad prolapsionis contagium provocari? Facilitas enim veniae incentivum tribuit delinquendi. Hoc ideo dictum est, ut sciamus^f secundum verbum Dei, secundum ratio- 15 nem dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpentem^g interius inveniat ulceris cicatricem, et cum debeat resecare ulceris vicium, ne latius serpat, tamen a secandi urendique proposito lacrimis inflexus egroti medicamentis^h tegat, quod ferro aperiendum fuit: nonne ista inutilis misericordia estⁱ, si propter brevem^k incisionis vel exustionis dolorem corpus tabescat, vitae usus intereat^l? Recte igitur 20 et sacerdos vulnus grave, ne latius serpat, a toto corpore aecclesiae quasi bonus medicus debet abscidere et prodere^m virus criminis, quod latet, non fovere, ne, dum unum excludendum non putat, plures indignosⁿ faciat, quos excludat ab aecclesia. Augustinus⁴ Bonifacio Romanae reipublicae principi: Bene agere et illicita non prohibere consensus erroris est. Idem ad Marcellinum^{o,5}: Paratus itaque debet^p homo iustus et 25 pius patienter eorum maliciam sustinere, quos fieri bonos quaerit, ut eorum^q numerus potius crescat, non ut pari malicia^r se quoque numero addat malorum. Denique ista precepta magis ad preparationem^s, quae intus est, pertinere, quam ad opus, quod in aperto fit, ut teneatur in secreto animi patientia cum benivolentia, in manifesto^t autem id fiat, quod videtur eis prodesse posse, quibus bene velle debemus. Hinc liquido 30 ostenditur, quod ipse dominus Christus, exemplum singulare patientiae, cum percutetur in faciem, respondit: 'Si male dixi, exprobra de malo; si autem bene, quid me caedis?' Nequaquam igitur preceptum suum, si verba intuemur, implevit, neque enim prebuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat auget in iuriam, et tamen paratus venerat non solum in faciem percuti, verum etiam pro his 35 quoque, a quibus haec patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Luc. 23, 34. 'Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt'. Item⁶: Sunt^u ergo ista precepta patientiae semper in cordis preparatione retinenda, ipsaque benivolentia, ne^v reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectentis^w, quorum potius utilitati consulendum 40

a) sentias Ambr. b) om. 1. c) per. revoc. 2. d) facilitate 2. e) indulget indigno Ambr. f) scias 2. g) serpentis Ambr. h) sic Ambr.; mendicantis 1; medicantis 2. i) fuit 2. k) breve 2. l) intereatur 2. m) prodest 2. n) dignos Ambr. o) Marcellium 2. p) esse add. Aug. q) bonorum Aug. r) militia Aug. s) cordis add. Aug. t) manisto 2. u) Si 2. v) om. 2. w) plectendis Aug.

1) Epist. 40, § 2, Opp. t. II, col. 946. 2) Epist. 20, § 14, Opp. t. II, col. 855. 3) Exposit. in psalm. 118, Sermo 8, § 26, Opp. t. I, col. 1065. 4) Inter spurias ad Bonifac. epistolas I, Opp. t. II, col. 921. 5) Epist. 138, § 12, 13, Opp. t. II, col. 415. 6) Ibid. § 14, col. 415.

est quam voluntati. Idem¹ ad Vincentium: Si quisquam inimicum suum periculosis febribus freneticum factum currere videret in preceps, nonne tunc potius malum pro malo redderet, si eum sic ire permetteret, quam si corripiendum ligandumque curaret? Et tamen ei tunc molestissimus et adversissimus videretur, quando utilissimus et miser-
 5 cordissimus extitisset. Sed plane salute reparata tanto uberius ei gratias ageret, quanto sibi minus eum pepercis-^ase sensisset^a. Item²: Utilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iusticiam negligebat^b, quam esurienti panis frangitur, ut iniusticiae seductus acquiescat. Et qui freneticum ligat et qui letargicum excitat, ambobus molestus, ambos amat. Idem³: Et noveris aliquando furem avertendis pecoribus^c pabu-
 10 lum spargere^d, et aliquando pastorem flagello ad gregem pecora^e errantia revocare. Nonne contumacem ancillam data sibi potestate Sara potius affligebat? Et utique non eam, quam superius beneficio suo matrem fecerat, crudeliter oderat, sed in ea super-
 15 biam salubriter edomabat. Idem⁴: Quicquid ergo facit vera et legitima mater, etiam si asperum amarumque sentiat, non malum pro malo reddit, sed bonum disciplinae expellendo malum iniquitatis apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Idem⁵:
 Ego tanto animi dolore percussus, quid facerem, nisi saltem loquerer? An vero isti^e illi faciunt, et mihi dicitur: tace? Avertat a me Deus hanc amentiam^f! Et cum ipse mihi imperet per apostolum suum et dicat ab episcopo refelli oportere docentes
 20 quae non oportet, ego illorum indignationibus territus taceam? Idem ad Festum⁶: Si pertinacia insuperabiles vires habere conatur, quantas^g decet habere constantiam^h, quae in eo bono, quoⁱ perseverat atque infatigabiliter agit, et Deo se placere novit et procul dubio non potest hominibus prudentibus displicere.

Tit. 1, 9.

XXV. Demum infreni fastu saecularia spiritualibus quasi caelo terram prefe-
 25 rentes conqueruntur Heinricum regem a papa Gregorio damnatum sine exemplo. Sed ut querimoniae huic silentium imponant, inclinent aurem historiis, quam sepe pre-
 30 sules non solum apostolici, sed et provinciales in defensione iuris canonici regali sive imperatorio non pepercerunt nomini. Archadius filius Theodosii, qui cum fratre suo Honorio regnavit, Iohannem Crisostomum sua privari sede consensit. Innocentius⁷
 35 papa XXXVIII. sciens neminem honorandum, qui Deum non^k honoraret, Archadium sub anathematis vinculo a fidelium separavit consortio. Gregorius huius nominis pri-
 40 mus, in ordine autem apostolicorum LXVI, in privilegiis, quae quibusdam aeclesiis fecit, reges et duces apostolicis decretis se opposcentes non solum excommunicavit, sed etiam, ut dignitate careant, iudicavit; dicit enim⁸: *Decernimus reges a suis dignitati-
 bus cadere et participatione corporis et sanguinis Domini carere, qui temerario ausu
 45 presumpserint contra sedis^l apostolicae iussa venire.* Audito quid iste domesticus sanctitatis indixit, audiatur etiam quid fecit, cum Mauricio repudiato Focam imperato-
 rem electum audivit. Mauricius imperator L^{as}, cum Iohannis Constantinopolitani episcopi contumaciae in sedem apostolicam consensisset, avariciae etiam morbo languidus, ut

a) sentisset 2. b) negligat Aug. c) peccor. 2. d) spargeret 1. e) ista Aug. f) de-
 40 mentiam 2. g) quantam 2. h) constantia 2. i) quod perseveranter Aug. k) inhonoraret 2.
 l) sedi 1.

1) Epist. 93, § 2, Opp. ed. Bened. t. II, col. 230. 231. 2) Ibid. § 4, col. 231.
 3) Ibid. § 5. 6, col. 232. 4) Ibid. § 6, col. 232. 5) Epist. 34, § 4, ib. col. 65.
 6) Epist. 89, § 1, col. 219 sq. 7) V. epist. Gregorii VII. ad Herimannum ep. Metensem,
 45 Jaffé, 'Bibl. Rer. Germ.' t. II, p. 458. 8) Cf. privilegia, Lib. XIII, 11—13; Jaffé nr. 1875
 —1877, quorum fides suspecta est. Eisdem verbis Decernimus — carere capit. tamquam Gregorii I.
 inter ea invenitur, quae in pluribus codicibus etiam saec. XI ex. collectioni 315 cap. addita
 sunt et in capitulis habetur, quae collectionem canonum ipsius codicis Gotwicensis sequuntur (Sdralek
 p. 173); cf. epist. cit. Greg. VII. p. 456.

publicis parceret alimentis, Romanos milites in hostili terra et in periculis fecit hie-
mare locis, Petro pretori pro adimplendo hoc sui edicto feralibus imminens litteris.
Milites dedignati se extrema experiendo imperatoris famulari^a avariciae, astantem et
superexaltatum clipeo Focam mox imperatorem elegere. Ille ut ex parte emuli suae
esset^b provisum securitati, Mauricius cum uxore et tribus filiis Theodosio, Tiberio, 5
Constantino et filiabus penes Calcedonem decollavit. Cuius imago cum Romam esset^c
delata eique a clero et senatu acclamatum, iubente Gregorio papa in oratorio sancti
Caesarii reponitur. Scripsit idem sanctus papa Focae imperatori his verbis^d: *Gloria*
in excelsis Deo, quia iuxta quod scriptum est mutat tempora et transfert regna, et
Dan, I, 14. *qui hoc cunctis innotuit, quod per prophetam suum loqui dignatus est, dicens: 'quia* 10
dominatur excelsus in regno hominum et cui voluerit ipse dat illud'. Philippicus^e Roma-
norum imperator LXI. Constantino, qui tunc sedi Romanae LXXXVII. prefuit, litteras
non sani dogmatis direxit. Ille non passurus hereticum in aeclesia principari^d, eum
tradidit anathemati, regni primatibus communicare excommunicato nolentibus, diade-
mate regio, vellet nollet, est exutus. Huic succedens imperator Anastasius eundem ex- 15
imperatorum captum oculis privavit. Franci miserunt Romam Burchardum Wirzebur-
gensem episcopum ad Zachariam papam XCII. ob disponendam ex eius consilio sui
rem publicam; plenus Deo papa remandavit, ut Hildericus in administrando rem publi-
cam tepidus, quandoquidem matri aeclesiae non esset proficiuus, regia potestate priva-
retur, et Pippinus pater Magni Caroli^e, frater autem illius Carlomanni^f, qui postposito 20
honore terreno se monachum fecit in monte Cassino, in regem ungueretur. Obedienti-
bus apostolici precepto Francis Pippinus per sanctum Bonifacium, perfectae religionis
archipresulem Moguntinum, rex unguitur, Hilderico ad consulendum soli animae in
monasterium apostolica auctoritate tradito. Sensit idem suo predecessori Stephanus
illius nominis secundus. Veniens enim in Franciam Parisius conquestum Pippino regi 25
calumnias Agistolfi^g Longobardorum regis possessiones principis apostolorum usurpantis,
inter consecrandum altare in aeclesia Dionisii martyris, ante quod et ipse papa ex
longo infirmatus apparentibus sibi, ut ipse scribit, Petro et Paulo et tercio Dionisio
absolutae sanitati est restitutus: inter consecrandum, inquam, hoc altare Pippinum^h
iterata unctione in regem confirmavit et filios eius Carolum^e et Carlomannum^f regia 30
dignitate initiavitⁱ. Adrianus papa XCVII. videns Carolum in propugnando legibus
aeclesiae Christi esse athletam et persuadens iussit et iubens persuasit, quod Deside-
rium regem Longobardorum et Algisum eius filium regno Italiae privavit et tam Ita-
liam quam Franciam solus obtinuit. Lotharius Ludewici regis ex filio nepos, Caroli
Magni abnepos, filius illius Lotharii, qui diviso inter tres filios regno monachi induerat 35
habitum in Brumia monasterio^g, frater autem illius Caroli, qui zelo divini timoris ani-
matus filium suum Carlomannum ex clerico, etiam diacono predonem, oculis privari
fecit^k: hic, inquam, Lotharius^l sui uxorem Dietpurgam^k et legitimam et reginam exe-
cratus, archiepiscopos Guntharium Coloniensem, Thetgaudum Treverensem allexit, ut
eorum concinnante ingenio ab hoc sibi odioso solveretur coniugio. Illi malicia in- 40
structi convocato concilio protestati sunt Dietpurgam illis professam se germani
fratris incesto^l contaminatam. Impugnata impudica senum calliditate mulierem

a) familiari 2. b) esse 2. c) esse 1. d) ex principali corr. 1. e) Kar. 2 *semper*.
f) Karl. 2. g) iniavit 1. h) Agilolfi 2. i) regem *add.* 2. k) Dietpurgam 2. l) incerto 2.

1) Ioh. Diac. V. Gregorii l. IV, c. 19. 20, *Opp. ed. Bened. IV, col. 135. 136; Reg. XIII, 45*
ep. 31; Jaffé nr. 1899. 2) *Quae sequuntur auctor ex Reginonis chronico sumpsit, sed addendo*
et mutando ad id quod sibi proposuerat probandum mala fide pervertit. 3) *Cf. Reginonis*
Chron. a. 855 (SS. I, p. 569). 4) *Cf. ibidem a. 870 (SS. I, p. 583).* 5) *Cf. ibid. a. 864*
(SS. I, p. 571).

pudor, licet conscius innocentiae, fecit tamen elinguem. Innocens poenitentiae damna-
 tur. Rex absolutus, si non canonice, utens tamen pro canonibus senum auctoritate,
 Waldradae, cuius concubinato nondum uxoratus, iterum abutitur amplexibus. Com-
 periens hoc nefas Nicolaus papa CVII, illius autem nominis primus, Arsenio¹ epi-
 5 scopo in Franciam misso abolendi huius sceleris negotium iniunxit. Illo regem, nisi
 iam iamque canonico iuri oboediret, excommunicaturo, regni etiam primatibus protestatis
 se nunquam communicaturos excommunicato, rex, vellet nollet, cogitur et Waldradam
 abiurare et Dietpirgae quae legitimae uxori debentur sacramento firmare. Archiepi-
 scopi² Romam vocati abiudicata aecclesiastici ordinis et dignitatis etiam spe in Romana
 10 sinodo deponuntur^a longaque eundo et redeundo frustrati fatigatione demum in Italia
 moriuntur, vix eis concessa laicali communione. Waldrada^b non minus usque ad
 dignam^c satisfactionem perpetuo damnatur anathemate^d. Item³ presidente Adriano illius
 nominis secundo, qui Nicolao^e successit, Lotharius, temerato quod uxori fecit sacramento,
 Romam vocatur; iterum regni principibus apostolici damnato excommunicatione sub-
 15 iectionem renuntiantibus coactus est aut se apostolico presentare aut regno carere.
 Cum igitur Romam veniret, celebrata apostolicus dominici corporis consecratione iussit
 regem et qui secum venerant interesse. Finitis papa missarum sollempniis^f altaris
 sacramenta regi ac sequaci eius militibus porrexit, pollicitus, si conscii innocentiae, rex
 scilicet intemerati post sacramentum legalis coniugii, miles^h consensus nefarii, ad com-
 20 municandum accederent, salutem corporis et animae in eo acciperent; sin autem, se
 hanc communionis gratiam percepturos in iudicium non dubitarent. Rex et ex ceci-
 tate mentis et suiⁱ quidam exteriorem verecundiam timori illius qui in corde videt pre-
 ferentes accesserunt, quidam intelligentiae sanioris conscientia terrente substituerunt.
 Evadentibus⁴ autem his qui non acceperant, tanta eos qui acceperant mortalitas in-
 25 vasit, ut eos non viritum^k quasi morbus absumeret, sed catervatim quasi hostilis gla-
 dius meteret. Rex Romam egressus vix mortem usque Placentiam distulit, reliquorum
 nullus anni terminum supervixit. Audieras imperatores cervicem apostolicis submisisse,
 audi eos etiam episcopis subiacuisse. De Philippo, qui cum filio eiusdem nominis XXIII.
 Romanum gubernavit imperium et fidei christianae primus se subiugavit imperatorum,
 30 legitur in aecclesiastica Eusebii historia⁵, in septimo decimo sexti libri capitulo, quia,
 cum et in vigiliis paschae et in ipsa resurrectionis die interesse voluisset et communicare
 misteriiis ab episcopo loci permissus non esset, nisi premissa peccatorum confessione
 inter penitentes staret, insinuasse etiam imperatori presulem, sacramentorum celebra-
 tionem ei non profuturam, nisi culpis, quae de eo ferebantur, dilutis^l per poenitentiam.
 35 Haec imperatori episcopus loci iniunxit, imperator quod a sacerdote imperatum^m fuerat
 libenter suscepit. Seditione⁶ exorta apud Thesalonicamⁿ quidam ex militibus Theodosii
 imperatoris extinctus est impetu populi furentis. Succensus atrocitate repentini nuncii
 imperator populum ad circenses invitatum^o fecit circumfundi et ut quisque occurrisset ob-
 truncari^p, prestita ultione non crimini, sed furori. Ambrosius⁷ Mediolanensis archiepisco-
 40 pus personae imperatoris non parcens, interdicta ei communione publicam poenitentiam
 iniunxit, quam ille^q oboedienter implevit. Sanxit etiam legem in posterum, ut sententiae
 principum super animadversione^r prolatae in diem XXX. ab executoribus differantur,
 ut nec locus misericordiae evasuro vel poenitentiae deesset perituro. Sessionem etiam

a) deponunt 2. b) Waldradam 1. 2. c) digna 2. d) anathemati 2. e) Nicholao 2.
 45 f) sollempnis 1. g) multti 1. h) autem add. 2. i) m. suq. 1. k) virium 1. l) per pen.
 dil. 2. m) iniunctum 2. n) Thesolon. 2. o) vocatum 2. p) obtruncatori 2. q) illae 1.
 r) animadversionem 2.

1) *Reginon. Chron. a. 866 (SS. I, p. 573).* 2) *Ibid. a. 865, l. l. p. 572.* 3) *Ibid.*
a. 869, l. l. p. 580. 4) *Cf. Reginonem l. l. p. 581.* 5) *A Rufino translata l. VI, c. 25.*
 6) *Ibid. l. XI, c. 18.* 7) *Cf. Cassiod. Hist. trip. l. IX, c. 30.*

ei consuetam in loco qui cleri erat episcopus interdixit, imperator oboedivit. Non igitur novum vel aecclesiasticae legi indebitum, reges apostolico oboedire, non oboedientes anathemati subiacere.

XXVI. Hunc autem, cui omnes homines conditor hominum oboedire iussit, quem matri aecclesiae idem eius redemptor et sponsus prefecit, cui eam in terris regendam 5 in clave caeli Petro tradita commisit, hunc, inquam, non quae sua, sed quae Christi et post Christum erant Petri insistentem, omni, qua homo deturpari potest, subsannatione dehonestatum et derisui expositum, sede, cui non ab homine neque per hominem, sed sola Dei predestinatione impositus est, ipsi canonice excommunicati expulerant; sed cum nullus hominum cuiuscunque sit conditionis, cuiuscunque professionis damnan- 10 dus sit sine regulari discussione, quid egerint, videant qui illum damnare inauditum, indiditum, quem iudicare, cuius sententiam retractare^a nullius est hominum. Neminem enim damnandum nisi canonice discussum precipitur ab apostolicis Victore¹ et Iulio² his verbis: *Incerta nemo umquam pontificum iudicare presumat, quia, quamvis vera sunt, non tamen credenda sunt, nisi quae manifestis iudiciis comprobantur, manifesto 15 iudicio convincuntur, iudiciario ordine publicantur.* Augustinus³ item in libro de poenitentia: *Plerique, ait, boni christiani propterea tacent et sufferunt aliorum peccata, quae noverunt, quia documentis sepe deseruntur, ut^b ea, quae ipsi sciunt, iudiciis aecclesiasticis probare non possint. Quamvis enim vera sint quaedam, non tamen iudici 20 facile credenda sunt, nisi certis iudiciis demonstrantur.* Nos vero a communione^c quemquam prohibere non possumus, quamvis haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum aut aliquo^d sive saeculari sive aecclesiastico iudicio accusatum atque convictum.

XXVII. Papam vero solius Dei, non^d hominis subiacere iudicio eangelicae et 25 *Matth. 10, 24.* apostolicae auctoritatis affirmatur testimonio. Dominus in euangelio: *Non est discipulus super magistrum.* Clemens⁴ perhibet Petrum dixisse maiores a minoribus nec accusari posse nec iudicari. Anacletus⁵: *Electionem summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset.* Alexander⁶, Fabianus, Sixtus^e, Eleutherus eisdem dicunt verbis nullatenus posse condemnari humano examine, quem Deus suo iudicio reservavit. Silvester in sinodo⁷ 30 CCLXXVII episcoporum decrevit^f dicens: *Neque summus presul a quoquam iudicetur.* Simmachus⁸: *Aliorum omnium causas Deus voluit per homines terminare, sacro vero sanctae sedis Romanae presulum^g suo sine questione reservavit iudicio.*

XXVIII. Concedatur demum eorum temeritati papam humano subiacere examini. Sed cum illi eundem eorum se nec conventiculis credere debentem, quia excommuni- 35 cati, nec iudicio volentem, quia sibi^h erant suspecti, soli nescientibus, immo refragantibus tot per orbem aecclesiis absentem damnare presumpserant, quam canonice egerint, a Gelasio et Augustino audiant. Gelasius⁹ contra fautores Acacii: *Cum quibus erat sinodus ineunda? Catholici pontifices fuerant undique iam depulsi, solique remanserant socii perfidorum, cum quibus iam nec habere licebat conventum¹⁰; nec aecce- 40 siastici moris est cum his, qui pollutam habent communionem permixtamque cum per-*

a) n. est hom. retr. 2. b) et — possunt Aug. c) in al. Aug. d) iud. non hom. sub. 2.
e) Sixtus Eleutherius 2. f) om. 2. g) presulem 2. h) is 1.

1) *Epist. spuria I, c. 4, Hinschius p. 128.* 2) *Epist. spuria c. 12, Hinschius p. 469.*
3) *Sermo 351, § 10, Opp. ed. Bened. t. V, col. 1359.* 4) *In Epist. spur. I, c. 33, Hinschius 45 p. 40.* 5) *Epist. spur. II, c. 21, Hinschius p. 78.* 6) *In Ps.-Decretalibus, Hinschius p. 98. 163. 193. 126.* 7) *Cap. II, Hinschius p. 449.* 8) *Libellus Ennodii, mutatis aliquantulum verbis; Hinschius p. 672.* 9) *Epist. 26, c. 9, Thiel p. 418.* 10) *Pauca praetermissa.*

fidis, miscere concilium. Augustinus¹ ad grammaticos Glorium, Eleusium, Feliciū de Ceciliano Cartaginensi archiepiscopo iniuste damnato: *Quia ergo venire noluit ad hospiciū collegarum, quos a suis inimicis contra veritatem suae causae perversos esse sentiebat vel suspicabatur vel, ut ipsi asserunt, simulabat, tanto magis Secundus,*
si verae pacis custos esse voluerit, cavere debuit, ne damnarentur absentes, qui iudicio eorum omnino interesse noluerunt. Neque enim de presbiteris aut diaconibus aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur^a, qui possent aliorum collegarum iudicio, presertim apostolicarum aecclesiarum, causam suam integram reservare, ubi contra eos sententiae^b dictae in absentes nullomodo aliquid valerent, quando eorum
iudiciū non primo aditum postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nunquam adire voluerunt^c. Item²: Neque enim iudiciū deseruerant, ubi numquam omnino constiterant, nec in illis solis episcopis Afris erat aecclesia, ut omne iudiciū aecclesiasticum vitasse viderentur, qui se iudicio eorum presentare noluisent. Milia quippe collegarum^d transmarina restabant, ubi apparebat eos iudicari posse, qui vide-
bantur Afros vel Numidas collegas habere suspectos.

XXVIII. Audiatur adhuc Augustinus³ in epistola eadem, qualiter esset accedendum ad canonicam depositionem: *Si vero aliqui, ait, in vobis sunt, qui certa istorum crimina ita noverunt, ut ea facile valeant edocere negantesque convincere, et talibus communicare formidant, pergant ad fratres nostros et collegas transmarinarum aecclesiarum episcopos et ibi prius de istorum factis et contumacia conquerantur, quod ad iudiciū collegarum Afrorum male sibi consciū venire noluerunt, aut^e illis denunciatur, ut veniant ibique obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi eorum etiam pravitas et perversitas innotescet, missaque tractatoria super eorum nominibus per totum orbem terrarum, quacunque iam Christi aecclesia dilatata est, ab omnibus aecclesiis eorum*
communio precidetur^f, ne aliquis error in cathedra aecclesiae Cartaginensis^g oriatur. Tum^h demum securi episcopum alium plebi Cartaginensisⁱ ordinabimus^k, cum a tota aecclesia isti fuerint separati, ne forte, cum alius modo fuerit ordinatus, non ei communicetur ab aecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus non videbitur, quem iam ordinatum fama celebravit et ad eum commeare fecit communicatorias litteras, atque ita
magnum scandalum scismatis in unitate Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum prepropere volumus nostras sententias precipitare et non contra Cecilianum, sed contra orbem terrarum, qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Non erat^l igitur vel legis aecclesiasticae vel consuetudinis catholicae papam sede, cui iam decennio absque omni contradictione canonica praesedit, indiscussum privari et in
Romanis septennii sinodis inrecuperabiliter damnatum sedi eidem preponi, intronizatum nonnisi ab episcopis item scilicet excommunicatis. Sed videant, quid presumpserint deponendo apostolicum, qui legunt episcopos etiam diutius in episcopatu toleratos nullatenus de primi sui introitus ratione inquietandos. Gregorius⁴ Constantio episcopo Mediolanensi: De Fortunato fraternitatem vestram volumus esse sollicitam, ne vobis a
malis hominibus in aliquo surripiatur. Nam audio eum cum decessore vestro Laurentio ad mensam aecclesiae per annos plurimos nunc usque commedissee, inter nobiles consedissee et subscripsisse. Et⁵ post annos tot modo videtur fraternitati vestrae, ut de status sui conditione pulsetur? Quod mihi omnino incongruum videtur. Vertant autem se adversarii in omnia, misceant caelum teris, confundant divina humanis, fornax Babiloniae, quae^m in tres pueros septuplum, ad redigendumⁿ nos in favillam succendatur vel

Dan. 3, 19.

a) agebat 1. b) sequentiae 2. c) noluerunt 2. d) collegarum 2. e) ut inde Aug. f) predicetur 1. 2. g) Kartaginensis adoriatur 2. h) tunc 2. i) Kartaginensis 2. k) ordinari 2. l) Non ig. erat 2. m) qui 2. n) littera g postea suprascripta 1.

1) *Epist.* 43, § 7, *Opp. ed. Bened. t. II, col. 91.* 2) *Ibid.* § 11, col. 93. 3) *Ibid.* § 8, col. 92. 4) *Lib. IV, ep. 39, ed. Ewald I, p. 274; Jaffé nr. 1309.* 5) *Post pauca omissa,*

centuplum, nos certi, quia Christo nobiscum ingresso ebulliens flamma ventilet nobis
 Dan. 3, 18. ventum roris flantem, constanter dicemus: Statuam, quam erexit Nabuchodonosor, non
 adorabimus, Guibertum^a scilicet Ravennatem nunquam pro apostolico, semper autem
 pro pleno iniquitatis mancipio diaboli vel potius pro emerso ab inferis visibili satana
 habebimus.

XXX. In hac annichilati aecclesiastici iuris confusione, in hac apostolici eique
 oboedientium inhumanissima oppressione, si qui ab illo qui excommunicatus excommu-
 nicatoris sui sedem invaserat, pallium archiepiscopale aut quicquid aecclesiasticae ad-
 ministrationis sive ab eodem sive ab aliquo eius consecrato visi sunt accepisse, intelli-
 gant se ab inpositis eorum manibus non benedictos, sed maledictioni addictos. Inno- 10
 centius¹: *Qui honorem, inquit, amisit, honorem dare non posse nec illum^b aliquid ab*
eo accepisse acquiescimus, quia nihil in dante erat, quod alius ab eo posset accipere.
Et verum est certe, quia quod non habuit dare non potuit. Damnationem utique,
quam habuit, per pravam manus inpositionem dedit, et qui factus est particeps
damnati, quomodo debeat honorem accipere, invenire non possum. Gregorius² Maximo: 15
Nos, ait, consecrationem dicere^c nullomodo possumus, quae ab excommunicatis est
hominibus^d celebrata. Quia vero sine ullius exempli forma violasti tantam sacerdotii
dignitatem, precipimus, ut^e nullatenus tu ordinatoresque tui attrectare quicquam pre-
sumatis sacerdotalis officii nec usque ad rescriptum nostrum ad cultum vos sacri
altaris accedere. Quod si contra haec agere^e presumpseritis, anathema vobis sit a 20
Deo et beato Petro apostolorum principe, ut contemplatione iudicii vestri caeteris quo-
que catholicis aecclesiis ultionis vestrae prebeat exemplum. Intelligant etiam, si mater
 aecclesia quandoque sibi^f canonicae legis integritatem restituerit eosque irascentis, ut
 parcat, miseratio respexerit, se procul dubio experturos, quod a neophitis et invasoribus
 Constantino et Leone, quorum prior sub regibus Franciae Carolo et Carlomanno, 25
 posterior sub nostro Ottone primo papatum usurpaverant, quod ab his, inquam, con-
 secratos, immo execrationi damnatos in Gestis pontificum⁴ legitur expertos. Exuti enim
 ordines, quos a non habentibus accepisse non poterant, suam ipsi hanc proscriptionem
 presentaverant: 'Pater meus nihil habuit, nihil mihi dedit'.

XXXI. Voluntate Dei item ex sententiis^g sanctorum evidenter insinuata intelligat 30
 omnis christianus neminem episcopali infula sublimandum, nisi vacantem inveniat locum,
 illosque, qui modo nequiciae premium et quasi aecclesiasticae insultationis ostendant
 spoliolum se impositos sedibus episcoporum, qui ob hoc solum sunt depulsi, quod in
 nolendo communicare excommunicatis oboedierant apostolicae iussioni, illos, inquam,
 veraciter esse hereticos, non episcopos. Leo^{h, i} de presule Lupicino iniuste damnato: 35
Adiectum etiam illud est, quodⁱ huic temere superordinatus esse cognoscitur, qui non
debut ordinari, antequam Lupicinus in presenti positus aut confutatus aut certe con-
fessus iuste possit subiacere sententiae, ut vacantem locum, quemadmodum disciplina
aecclesiastica exigit, qui consecratur acciperet. Gelasius⁶ contra fautores Acacii^k:
Quis non perspiciet christianus, quod catholicis pontificibus propria sede deiectis non 40
nisi heretici potuerunt introduci. Item⁷: Quid facimus de tot tantisque civitatibus, ex
quibus catholici pontifices sunt repulsi? Si catholici subrogati sunt, cur^l catholici

a) Wibertum 2. b) ullum 2. c) null. dic. 2. d) cel. hom. 2. e) om. 2. f) is 1.
 g) sequentiis 2. h) Ideo 1. i) om. 1. k) Accatii 2. l) centum 2 literis scriptum.

1) *Epist. ad Rufum et Euseb. c. 3, Hinschius p. 550; Jaffé nr. 303, sed paulo aliter.* 45
 2) *Lib. IV, ep. 20, ed. Ewald I, p. 255; Jaffé nr. 1292.* 3) *Aliqua praetermittuntur.*
 4) *Liber pontificalis nr. 96, c. 18—22, ed. Duchesne I, p. 475 sq.; cf. Bernhardum de damnat.*
schismat. c. 35. 38, Ussermann II, p. 206. 209. 5) *V. c. 12, p. 484, n. 5.* 6) *Epist. 26,*
c. 8, Thiel p. 418. 7) *Epist. 26, c. 6, Thiel p. 428.*

sunt reiecti? Sed evidenter apparet, quia, cum catholici sunt reiecti, non catholici sunt subrogati. Legant ipsi se hereticos, legant qui eis credunt se deceptos, Augustino¹ describente utrosque in libro de utilitate credendi: *Hereticus, ait, est, qui² alicuius temporis^a commodi et maxime gloriae principatusque sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis^b illusus.* Audiant se Deum non habere patrem, quia matris aeclesiae divisere unitatem. Nicolaus^{c.3}: *Alienus, ait, est, profanus est, hostis est, habere non potest Deum patrem, qui universalis^d aeclesiae non tenuerit unitatem.* Audiant et se de aeclesia eiectos, se ut filios ancillae exheredandos^e.

10 Augustinus⁴ in sermone de Agar et Ismahel^f: *Maiores erat Ismahel et roboratus in malicia, sed ludens cum puero Isaac seducebat Isaac et quasdam fraudes ludendi^g cum infirmo faciebat. Animadvertit mater lusum illum esse persecutionem. Si^h intelligit mater lusum illum, intelligit aeclesia lusum illum. Sara dixit: 'Eice ancillam Gen.21,9,10. et filium eius, non enim heres erit filius ancillae cum filio meo Ysaac'. Aeclesia dicit: 'Eice hereses et filios earum, non enim heredes erunt heretici cum catholicis'. Sed quare non erunt heredes? Nonne de semine Abrahae nati? Et quomodo baptismum aeclesiae habent? Baptismum habent, heredem faceret semen Abrahae, nisi ab hereditate superbia excluderet. Eodem verbo nasceris, eodem sacramento, sed ad eandem hereditatem vitae aeternae non pervenis, nisi ad aeclesiam catholicam reversus fueris.*

20 XXXII. Intelligat igitur omnis filius aeclesiae nullum ex episcopis nisi regulari discussusⁱ examine episcopali cariturum dignitate. Gregorius⁴ Iohanni episcopo primae Iustinianae⁵: *Adrianum fratrem et coepiscopum^k nostrum ex tua sententia nequaquam canonibus neque legibus subsistente damnatum in suo loco atque ordine reverti Christo comitante disponimus, ut nec illi fraternitatis tuae noceat contra iustitiae tramitem prolata sententia, nec caritas tua pro placanda^l futuri indignatione iudicis incorrecta remaneat.* Idem⁶ Iohanni episcopo Lariseo: *Adrianum episcopum repperimus et tuo contra sacerdotales mores odio laborasse, et nullo iure pecuniariis in causis eum fraternitatis tuae condemnatum fuisse sententia. Quia igitur et ab antefato Iohanne primae Iustinianae episcopo contra ius canonesque depositus honoris sui gradu carere non potuit, in sua eum reformari aeclesia atque in propriae dignitatis ordinem^m decrevimus revocari.* Item⁷: *Non potest quemquam episcopatus gradu nisi iustis ex causis concorsⁿ sacerdotum summovere sententia.* Item Antonino subdiacono⁸: *Non debet is poenam sustinere canonicam, in cuius damnatione non est canonica^o prolata sententia.*

35 XXXIII. Ne quem vero lateat, quanta conculcatio facta sit canonici iuris in tot episcopis tam inordinate expulsis, audiatur, qua discussione, quo iudicio discutienda sit causa episcopi, quid meruerint eius iniusti damnatores, quid temere depositi supplantator, quid eius ordinatores sive huic nefariae ordinationi consentientes^p. Gregorius⁹ Iohanni defensori eunti in Hispaniam: *Quia Stephanus episcopus in odio suo quaedam ficta et*

40 a) temporalis Aug. b) pietate 2. c) Nicholaus 2. d) deest Cypriano. e) exheredando 1. f) Ismahel 2. g) om. 2. h) Sic intelligens Sara mat. lus. ill. dixit: Aug. i) discussus 1. k) coepiscopo 1. l) placandi 1. 2. m) ordine Greg. n) consors 1. o) canonice Aug. p) consentientes 1.

1) De utilitate credendi § 1, Opp. ed. Benedict. t. VIII, col. 45. 2) Post verba: ut mea fert opinio omissa. 3) Immo Cyprianus de unitate eccl. cap. 6, p. 214, ed. Hartel. 4) Opp. ed. Benedict. t. V, col. 10. 5) Lib. III, ep. 6, ed. Ewald I, p. 165; Jaffé nr. 1210. 6) Lib. III, ep. 7, ed. Ewald I, p. 167; Jaffé nr. 1211. 7) Lib. III, ep. 8, ed. Ewald I, p. 168; Jaffé nr. 1212. 8) Lib. III, ep. 9, ed. Ewald I, p. 169; Jaffé nr. 1213. 9) Lib. XIII, ep. 45; Jaffé nr. 1912.

de falsis se capitulis accusatum neque aliquid ordinabiliter factum, sed iniuste se asserit condemnatum, diligenter quaerendum est primum, si iudicium est ordinabiliter actum, aut si alii accusatores et alii testes fuerunt; deinde causarum qualitas^a, si exilio vel depositione digna fuit, aut si eo presente sub iureiurando contra eum testimonium dictum est, seu scriptis actum est, vel ipse licentiam respondendi et defendendi se habuit. Sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter quaerendum, cuius conditionis cuiusve opinionis, aut ne inopes sint, aut ne forte aliquas contra predictum episcopum habuissent inimicicias, et utrum testimonium ex audito dixerint aut certe specialiter se scire testati sunt, vel si scriptis iudicatum est, si partibus presentibus sententia recitata est. Quodsi forte haec sollemniter acta non sunt, neque causa probata est, quae exilio vel depositione digna sit, in aecclesia^b sua modis omnibus revocetur. Hi vero, qui eum contra Dei timorem et statuta canonum condemnauerant, excommunicati unum^c annum, ad agendam poenitentiam mittendi sunt in sex mensibus, ita sane, ut, si^d alicui eorum mortis imminere contigerit discrimen, viatici benedictio non negetur. Ipse autem, qui eo vivente eius locum temere ambiit, privatus sacerdotio ab omni ministerio aecclesiastico repellatur atque eidem dilectissimo fratri et coepiscopo nostro tradatur, ut eum aut ipse^e transmittat aut apud se in custodia habeat. Episcopi vero, qui eum ordinare presumpserunt vel perversae ordinationi ipsius prebuere consensum, communione^f privati in sex mensibus ad agendam poenitentiam in monasterio deputentur. Si autem episcopi in preiudicio condemnationis vel depositionis memorati Stephani se metu iudicis consensisse aut talia fecisse professi fuerint, tempus abbreviandum^h est et modus poenitentiae temperandus. Hoc persequendi inimicos aecclesiae zelo animatus Augustinus¹ scribens dicit: *Maiores vestri Cecilianum et socios eius regibus terrae puniendos falsis criminibus obiecerunt. Convertantur leones ad comminuenda ossa calumniantium, nec Daniel ipse intercedat innocens comprobatus et de lacu, quo illi pereunt, liberatus.* Ecce patet illos esse episcopos, qui sedibus suis necdum canonice caruerunt, illos autem, qui sedes temere expulso- rum invaserunt, nec nunc episcopos esse nec posthac fieri posse, cum veritatis lima Gregorius precipiat eos ab omni aecclesiastica administratione repellendos et ab eis, quos ipsi supplantaverant, aut transmittendos aut in custodia retinendos. Patet etiam eos, dum contra edicta sancti Spiritus ad sacerdotalem gradum accesserant, amis- sisse etiam, si quem prius habuerant, scribente Innocentio² papa episcopis Asiae: *Si quiⁿ adversus formas canonum vel ad aecclesiasticum ordinem vel ad ipsum sacerdotium venire temptaverint^o, una cum creatoribus suis ipso, in quo inventi fuerint, ordine^p priventur*; item Caelestino³ universis episcopis: *Si quae factae sunt ordinationes illicite, removeantur, quoniam stare non possunt.* Item⁴: *Facilius est, ut hanc dignitatem tali dando amiserit ordinator, quam eam obtineat ordinatus. Cui convicto sociabitur, qui eum sibi credidit largiendo pontificium sociandum.*

XXXIII. Quam prepropere autem et scelerate sint damnati, qui absentes nec poterant canonice discuti, audiatur ab Augustino⁵ scribente de Ceciliano^r iniuste damnato: *Ubi est, ait, quod scriptura clamat: 'Antequam interroges, ne vituperes quen-*

a) est examinanda add. Greg. b) in ecclesiam suam Greg. c) om. 1; exc. in monasterium ad Greg. d) om. 2. e) ad nos add. Greg. f) communi 1. g) non sua sponte add. Greg. h) ad brev. 2. i) nostri 2. k) communienda 1. l) quoquo 1. m) caritatis luna 1. n) quis 1. 2. o) n suprascr. 1. p) et honore add. Innoc. q) ab om. 1. r) Cetilio 1.

1) Epist. 93, c. 19, Opp. ed. Bened. t. II, col. 239. 2) Immo ad episcopos in Toletana synodo constitutos c. 3, Hinschius p. 552; Jaffé nr. 292. 3) Epist. ad episcopos Galliae c. 6, Hinschius p. 560; Jaffé nr. 369. 4) Ibid. c. 3. 5) Epist. 43, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 93.

quam, et cum interrogaveris, corripe iuste? Si ergo nec vituperari nec corripi nisi interrogatum Spiritus sanctus voluit, quanto sceleratius nec vituperati^a aut correpti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil^b interrogari potuerunt? Hinc evidens est omni catholico, quid peccaverit Mogontina^c synodus in patrem et in Christum eius damnando devotissimos sedi apostolicae christos Domini absente canonico examine in illa synodo, cui si etiam catholicus presideret papa, ipsi ad eam vel vocari vel venire nec deberent, quorum quidam sede sua privati, omnes vero rebus despoliati nec possent, quia gladiis cervici impendentibus erant expositi, nedum damnandi essent a legatis excommunicati iam per septennium invasoris papae, quem numquam pro apostolico recipiendum isti episcopi canonica semper auctoritate probaverant, et cui excommunicato non communicare a catholico papa iussi erant: ab illis, inquam, legatis, quibus isti se nec presidentibus debuerunt presentare, quia eos audierant excommunicatos, nec iudicantibus committere, quia eos experti sunt et sibi et apostolico universali infestissimos. Sit ergo tibi, o sedes Mogontina, perpetim dies illa detestabilis, qua^d tu excommunicato et invasori papae patrocinium pretendendo eique in subversione canonici iuris ad nutum oboediendo, qua tu excommunicatorem eius catholicum papam leges aecclesiasticas inconsistentem et vitam vero impendentem damnando, archiepiscopos et episcopos ei precipienda precipienti oboedientes inauditos deponendo, catholicis hereticos subrogando, excommunicatos, ne canonicè reconciliarentur, animando, possessione sua vel rebus quibuslibet spoliatis ad synodum postea^e nec vocandos nec canonicè iudicandos nec ex inoboedientia excommunicandos affirmando, qua eos qui suis fidem dominis iuraverant, nisi eisdem ad omne nefas suppeditent, periuros iudicando, qua te caudam de capite faciens^f fas ac nefas confundendo, qua sacrilega fauce quae iniquitatis erant^h eructans quasi diceret ipsi domino Iesu: 'Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus', meruisti synodum tuam a psalmista vocari *aecclesiam malignantium*, a Iohanne in Apocalypsi sedem sive *synagogam satanae*, in edictis Pauliⁱ et Leonis apostolicorum invasores utique damnantium, in his, inquam, appellari hanc *prostibulum*² *favens adulteris*. Quid autem aecclesiastici expositores de ea spargente, non colligente iudicent, quamvis haec hora vestra et potestas tenebrarum te rapiant ut dulci fortuna ebriam, ab Augustino³ tamen velis instrui in sermone de blasphemia Spiritus sancti: *Quisquis*¹, ait, *reus fuerit impenitentiae contra Spiritum*^h, *in quo unitas et societas communionis*¹ *congregatur aecclesiae, nunquam illi remittetur, quia hoc sibi clausit, ubi remittitur; et merito damnabitur cum spiritu, qui in se ipsum divisus est, divisus et ipse contra Spiritum sanctum, qui in se ipsum divisus non est*⁴. Qui non solum adversum se divisus non est, sed etiam quos colligit, efficit indivisos, peccata, quae adversum se divisa sunt, dimittendo eosque mundatos inhabitando, ut sit, quemadmodum scriptum est in Actibus apostolorum: 'Multitudinis credentium cor unum^m et anima una'. Cui dono remissionis non resistit, nisi qui duriciam cordis impenitentis habuerit, id est⁵ quod ipse dicat verbum contra Spiritum sanctum, qui unitati aecclesiae corde impenitenti resistit, ubi in Spiritu sancto sit remissio peccatorum. Hunc enim spiritum non habent, ut iam dictum est, qui etiam Christi sacramenta portantes atque tractantes ab eius congregatione seiuncti sunt. Nam ubi dixit de divisione satanae adversus satanan, et quod ipse in Spiritu sancto eiceret demones, utique in spiritu, qui non est

Ps. 25, 5.
Apoc. 2, 9.

Act. 4, 32

cf. Matth.
13, 26 sq.

a) vituperari 1. b) absentes *add. Aug.* c) Mogunt. 2 *passim*. d) quia 2. e) nec
45 post. 2. f) in ex oboedientia 1. g) sciens 1. h) erat 2. i) quis 2. k) sanctum *add.* 2.
l) communis 2. m) om. 1.

1) Immo Stephani et Iohannis XII. 2) Conc. Romanum a. 964, Mansi t. XVIII, col. 471. 3) Serm. 71, § 34, Opp. ed. Bened. t. V, col. 401. 4) Plura praetermissa sunt; § 35, col. 402. 5) § 36, aliquibus omissis.

adversus se ipsum sicut ille divisus, ibi continuo, ne per illos^a, qui sub nomine Christi extra eius ovile conventicula sua congregant, quisquam putaret etiam regnum Christi
 Matth.12,30. adversum se esse divisum: 'Qui non est mecum', inquit, 'contra me est, et qui non congregat mecum, spargit', ut illos ostenderet ad se non pertinere, qui^a extra congre-
 ib.31. gando nollent congregare, sed spargere. Deinde subiunxit: 'Ideo dico vobis: Omne 5 peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiae non remittetur¹', quoniam, qui non est cum Christo, contra ipsum est, et qui non cum illo congregat, spargit. Ideo utique: Qui enim non cum illo congregat, quomodolibet sub eius nomine congreget, non habet Spiritum sanctum. Hic² omnino, hic nos compulit non alibi intelligere fieri posse remissionem omnis peccati omnisque blasphemiae nisi in 10 Christi congregatione, quae non spargit. Congregatur quippe in Spiritu sancto, qui non est contra se ipsum divisus sicut ille inmundus spiritus. Et propterea omnes congregationes vel potius dispersiones, quae se Christi aecclesias appellant et sunt inter se divisae atque^b contrariae et unitatis congregationi, quae vera est aecclesia eius, inimicae, non quia videntur eius habere nomen, idcirco pertinent ad eius con- 15 gregationem. Pertinerent autem, si Spiritus sanctus, in quo sociatur haec congregatio, adversum se ipsum divisus esset. Hoc autem quia non est, — qui enim non est cum Christo, contra ipsum est, et qui cum illo non congregat, spargit, — ideo peccatum omne atque omnis blasphemia dimittetur hominibus in hac congregatione, quam in Spiritu sancto et non adversum se ipsum diviso congregat Christus. Ipsius autem 20 Spiritus illa blasphemia, qua fit, ut^c corde impoenitenti huic tanto Dei dono usque in finem vitae istius resistatur, non remittetur³, atque ita dicitur verbum contra Spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venit, quae ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum. Videsne, o mater Mogontia^d, ex hac tanti doctoris sententia evidenter colligendum^e, quia, cum tu^f sancto Spiritui eiusque decretis resistens 25 et unitatem corporis aecclesiae scindens in Christo sparsa colligente non collegisti, revera cum diviso in se ipsum nequam spiritu^g sparsisti, eius et participatura damnationi. Et hinc crucifigentis denuo Christum tuae sinodi memoriale perpetuo anathemate dam- nasti et materno, quo clarueras, nomini non obliterandum ignominiae caracterem im- pressisti^h. 30

XXXV. Cum autem et damnatores et invasores episcopi ex conspirata manu excommunicatorum, qui divinas et humanas leges confusuri in Mogontinam confluerant sinodum: cum ex eorum, inquam, numero et causam suam commendant etⁱ saltem nos admoneri postulant, legere velint, quia⁴ Ariminensis sinodus plures viderat assertores falsitatis quam Nicena^k veritatis, cum illa consenserit in heresim Arrianam, haec deter- 35 minaverit fidem christianam¹. Constantius enim, Constantini filius, postquam defunctis fratribus catholicis regnum solus obtinuit, astruendae heresis Arrianae gratia inprimis aecclesiae propugnatore Athanasio, Alexandrinae sedis archipresule, demum omnibus catholicae fidei episcopis exilio, carceri et omnimodae afflictioni^m damnatis et spectaculum miseriae factis, quotquot poterat episcopos apud Ariminum Italiae urbem collegit. 40 Convenere, quibus sol iustitiae occiderat, episcopi occidentales CCCC et plures. Quorum LXXX Arriana peste venenati ita reliquos utpote simplices et credulos perfidiae morbo infecerant, ut omnis ille Ariminensis grex in sentinam et volutabrum Arrii se obvolveret, solis XX^{ti} in fidei integritate perdurantibus. Sed veritate de terris orta et

a) illo 1. a*) quia 1. 2. b) et 2. c) in 2. d) *super rasura* 2. e) colligenda 1. 45
 f) tuo 1. g) *om.* 1. h) *litteris maiusculis* 1. i) *om.* 2. k) in niceana *corr.* in nicon 1; nycena 2.
 l) christiana 1. m) afflictionis 2.

1) *Pauca praetermissa sunt.* 2) § 37, col. 403. 3) *Aliqua praetermissa.* 4) *Vide Sulpic. Severi Chronicon l. II, c. 41. 43, p. 94. 96, ed. Halm.*

iusticia de caelis prospiciente^a, Christo utique, quod sponsae promisit aecclesiae, scilicet ut portae inferi non prevalerent adversus eam, implente, fetoris huius letifer halatus^b Matth. 16, 18. spiranti veritatis aurae cessit, nubeculam hanc sol iusticiae in brevi fugavit, et Ariminensis grex a Deo totius aecclesiae opprobrio et execrationi est expositus, ut illi etiam
 5 negarent communionem, illum reputarent quasi aliena loquentem, si quis iudicaret aliquem eiusdem gregis vel aliquando recipiendum in aecclesiasticam dignitatem. Et redemptori gratia! hodie veneratur catholicus orbis decreta^c Nicenae sinodi ut verba ipsius sacrosancti euangelii, Ariminensi sinodo in sui falsitate eiusque^d auctoribus in sua de-
 10 iectis damnatione. Ambrosius¹ ad Valentinianum de sinodo Ariminensi: *Merito*, ait, *concilium illud exhorreo sequens tractatum Niceni concilii, a quo me nec mors nec gladius poterit separare.* Quid etiam Augustinus² iudicet de eorum copiosiori numero, quos precipitat temeritatis excaecatio, legas in eius epistola de Ceciliano iniuste damnato³: *De numero*^e, ait, *LXX episcoporum, cum quasi gravissima opponeretur auctoritas, quae fuerint dicta, meministis; et tamen viri gravissimi ab infinitis questio-*
 15 *nibus catena quadam inexplicabili sese neccentibus suum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes, quam multi essent illi episcopi aut unde collecti, quos videbant tanta temeritate caecatos, ut in absentes et non interrogatos collegas tam precipites auderent proferre sententias.*

XXXVI. Si qui vero nobis opponunt eiusdem sinodi eminentium in litterali
 20 scientia personarum auctoritatem, intelligere velint, et quia scientia caret auctoritate quae et veritate, et nos non magis audiendos in obsequendo principi excommunicato, quam olim Osium⁴ Hispaniae^f episcopum obsecutum Arriano. Hic quidem constantis excellentiae in Nicena sinodo, invalescente postea heresi inquisitus, utrum rectius diceretur filius patri similis an^g aequalis, respondit sive desipiens, quia iam decrepitus,
 25 longevior enim erat centenario, sive Arriano principi, quod magis creditum est, obsecutus: respondit, inquam, utrumque de eo posse dici. Sed haec personati presulis responsio accepta Arrianis precordiale vulnus infixit christianis. Convertitur enim similitudo ad aequalitatem, non aequalitas ad similitudinem. Nam ubi aequalitas, ibi similitudo; non ubi similitudo, ibi continuo aequalitas. Continuo dixi, quia dehinc
 30 potest fieri, ut in carnali genitura filius invenitur patri similis, cui tamen non continuo dicitur aequalis, quia nondum hunc aequavit spacio temporis vel roboris accessu sive opulentiae successu. Est etiam similitudo minoris ad maius, potentis ad maius potens. Est et in his, quibus est diversitas substantiae, ut in homine vivo et picto. Factus est etiam homo ad similitudinem Dei, non ad aequalitatem. Similes^h etiam ei erimus
 35 mortaliⁱ hoc induto immortalitatem. Cum autem convertatur similitudo ad aequalitatem, filium, quem patri similem christiani salubriter, Arriani fatentur exicialiter; quem illi vere, etsi non caute, isti mendose; quem illi simpliciter, isti fraudulenter. Christiani enim scientes filium cum patre unius et eiusdem essentiae eique per omnia aequalem salva fide eum confitentur etiam patri similem, Arriani vero negantes coessentialem nec
 40 consentientes aequalem non commode fatentur similem. Unde ut veritatis puritatem deceptorum turbarent caligine, Nicenae sinodi fidem alteraverant litterae unius adiectione. Nam illa dicente 'omousyon', quod est unius substantiae, isti dicebant 'omocousyon', quod est similis substantiae, concedentes quippe similitudinem, cum adimerent eiusdem essentiae unitatem. In hoc autem^k similitudinis verbo propinabant venenum melle oblitum,
 45 ut, cum filius similis patri diceretur, de coessentialitate sive maiestatis coaequalitate

a) prospicient. s. 1. b) halitus 2. c) decerta 2. d) eiusdem 1. e) autem *add. Aug.*
 f) Hysp. 2. g) aut 2. h) Similes --- immortalitatem *des.* 1. i) corpore *supplendum videtur.*
 k) enim 2.

1) *Epist.* 21, § 14, *Opp. ed. Benedict. t. II, col.* 862. 2) *Epist.* 43, § 16, *Opp. ed. Benedict. t. II, col.* 95. 3) *V. Sulpic. Severi Chron. t. II, c.* 40, *p.* 93, *ed. Halm.*

taceretur. Licet igitur Osius et^a in litterarum scientia nominatus et in astruendo catholicam fidem Arrianis antea obex esset validissimus, hic tamen ut puer centum annorum non concedenda concedens in spem gratiae Arriani regis postpositus et abhominatio habitus est a catholicis fugientibus in professione fidei cavillatorias dictiones, in quibus illaqueante versutia fraus latere potest involuta. Nec minus cum auctoribus Mogontinae^b 5 sinodi obsequentibus, quem ipsi fecerant, imperatori, non, qui eos fecit, creatori suppetat eloquentia in disputando, calliditas in persuadendo, fervor in precipitando: nos tamen
 Eph. 4, 14. nescientes nisi Christum et hunc crucifixum nec fluctuantes, ut circumferamur omni vento doctrinae, sed mentis anchoram infixi petrae, quae Christus est, etiam angelo de caelis communicare excommunicatis non prohibenti nec ea quae in papam Gregorium 10 et in episcopos ei oboedientes Mogontina^b decrevit^c sinodus profananti: huic, inquam,
 Gal. 1, 8. angelo ex precepto apostoli diceremus: 'Anathema es'. Predicantem etiam alia ipsum
 cf. Gal. 2, 18. apostolum suo ipsius gladio iugularem dicentes: Quae aedificasti^d, Paule, destruis, prevaricatorem te constituis. De his autem estuantis avariciae philosophis nolentibus
 cf. Ps. 62, 12. esse, quod affectant videri, non dubitamus, quin eorum iniqua loquentium os obstruat, 15 qui magos Pharaonis in tertia plaga se in sua victos arte fateri fecerat. Hi enim, cum item ut Moyses virgis in serpentes mutatis in prima dehinc plaga aquas in sanguinem verterent, in secunda loquaces ranas producerent, in tertia, cum iam ventum esset ad
 Exod. 8, 19. scynifes, sibi videntes resisti a sancto, qui in Moyse erat, Spiritu, dixerunt: *Digitus Dei est iste*. Scinifes, qua tertia plaga Aegyptiorum cedebatur superbia, sunt muscae de 20 limo ortae minutae, ut vix videantur, inquietae, ut^e irruant^f, cum abiguntur, quae corpus tetigerint acerbo terebrantes stimulo. Significant autem hereticos limosa sapientes, inquietos, subtili stimulantes calliditatis aculeo^h. Hos Spiritus sanctus in trinitate tercius, qui suos facit eloquentes, cum opportunum fuerit, faciet elingues. Adversantes autem non nobis, sed omni aecclesiae, iam hereticos ex scismaticis factos audias Augustino¹ 25 scribente ad Emeritumⁱ: *Neque enim vobis obicimus nisi scismatis crimen, quod^k etiam heresim male perseverando fecistis*. Sed non expalleamus communem nobis cum apostolo talium infestationem, quorum credimus eo pollicente infatuandam cicius animo-
 2.Tim. 3, 8, 9. sam, quae in muscis significatur, inquietudinem. Ait enim in secunda ad Timotheum^l: *Quemadmodum Iannes^m et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati*, 30 *homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit*. Eradicantes utique eos plantationem, quam apostolus Christo incrementum dante plantavit, tradet ipse, immo tradidit cum Himeneo et Alexandro satanae, ut discant non blasphemare. Blasphemant enim, cum sanctam scripturam adulterantes, carnalem scilicet questum de spiritualibus lucrantes, 35 falsa de Deo affirmant. Quanti autem sceleris sit blasphemia, audiatur ab Augustino² ad Consentium: *Blasphemia estⁿ, per quam de ipso Deo falsa dicuntur, et ideo peius est blasphemare quam peierare^o, quoniam peierando^o falsae rei adhibetur testis Deus, blasphemando de ipso falsa dicuntur^p*. Non igitur inviolabilem canonicae legis sententiam inflans eorum fastus infirmet, quorum veritatem infestantium et scripturas pro 40 questus ingluvie interpretantium cor vel palpari potest insipiens factum; *dicentes enim*
 Rom. 1, 22. *secundum apostolum se esse sapientes stulti facti sunt*. Nec iudicetur temerarium eorum obviare sententiis, quorum in sui perniciem litteratorum intelligentiam peccati

a) om. 1. b) Mogunt. 2. c) decretum 2. d) aedificas 2. e) et 2. f) iruant 1.
 g) quam 2. h) aculeo 1. i) emetrium 2. k) quam Aug. l) Thim. 2. m) Iannes 2. 45
 n) om. 1; Blasphemia — dicuntur et des. Aug. o) periur. 2. p) Deo add. Aug.

1) Epist. 87, § 4, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 209. 2) Contra mendacium § 39, Opp. ed. Bened. t. VI, col. 472.

scimus esse poenam, dicente Augustino: *Malo voto per peccatum legentes male coguntur intelligere, ut ipsa poena sit peccati.*

XXXVII. Adversarii suam adhuc statuentes et Dei iusticiae subiecti esse nolentes, ut nos accusando velamen pretendant suae in nos perversitati, inficere nos solent macula 5 periurii. Quos precamur rationis oculo intueri, quia, quicumque fidelitatem iurant dominis, non iurant nisi quam ex catholica lege debent dominis. Fidelitatis^a autem huius modum determinat apostolus scribens Ephesiis, ut servi oboediant dominis carnalibus Eph. 6, 5. sicut Christo. Quod exponens Ieronimus¹ in tractatu eiusdem epistolae: *Pulchre*, ait, *imperans servis, ut oboediant dominis, adiecit: 'quasi Christo', et iterum: 'ut servi* 10 *Christi, facientes voluntatem Dei'*^b, ut scilicet non audiat servus carnalem dominum, si contraria Dei preceptis voluerit imperare, ut² et servos non videatur contra dominos concitare et rursus nequaquam dominos doceat audiendos, si vitiosa et nefanda precipiant. Ex hoc precepto apostoli et explanantis eum Ieronimi patet evidenti^c evidenti^c, quia, cum servi non debeant oboedire^d dominis nisi sicut Christo, id est nisi^e 15 in his quae facienda precipit^f Christus, quicumque obsequitur eis in his quae sunt contra Christum, fidelitate^g in infidelitatem alterata erit periurus. Scribens etiam apostolus^h et Ephesiis et Colosensibus^h, ut filii oboediant parentibus, mulieres viris, adiecit: *in Domino*, ut declarans nulli obtemperandum et subiectionis nec dicendam fidelitatem nisi in Domino. Revertantur igitur ad cor prevaricatores recognoscendo se eisdem, 20 quibus solam fidelitatem iuraverant, e contrario infideles quasi iurata infidelitate et periurium declinando periurii laqueum incidere, cum perversitati dominorum obsequendo gladium insanientibus, quo se ipsos^c iugulent, ministrant, nosque et ex sincera integritate et integra sinceritate fideles his, quibus iuravimus, cum saluti eorum consulentes eis ad ea, quae contra Deum sunt, oboedire nolumus. Nulli igitur viventium oboedi- 25 turi nisi in astruendo aeclesiasticae legis propositum perditissimi nos ipsos maiori quam ullius unquam periurii crimine damnaremus, si excommunicatis sive communicanti excommunicatis, quibus nec ave dicendum est, oboediremus. Filii enim aeclesiae sacramentis nos aeclesiae et legi iusticiae devovimus, nemini quicquam extra aeclesiam et iusticiae terminum debemus dicentes cum Paulo: *Non possumus aliquid contra veri-* 2. Cor. 13, 8.
30 *tatem, sed pro veritate.*

XXXVIII.¹ Hinc quilibet exercitatae discretionis intuetur, quia, si quis vel propria simplicitate vel aliena seductus perversitate abiuraverit dominum, cui prius fidelitatem in Domino iuravit, presertim illum, qui sibi^k in his tantum, quae legibus aeclesiae et saluti patriae patrocinarentur, oboediri expetit: hic, inquam, in hac abiuratione^l per- 35 iurus et a Deo, cuius se militiae subduxit, erit separatus, quamdiu non renuntiato, quod contra domini sui dominum, Deum scilicet, iuravit et quo se ab aeclesia separavit, sacramento, ad illum, a quo male recesserat, bene non redierit eique in Domino pro iurata fidelitate non adhererit; ut si quis postposito baptismi sacramento illecebris mundi se devoteat, damnabitur utique falsitatis, nisi relictis Christi sacramentis et quasi 40 iuratae in baptismo fidelitati se restituat et unde abiit redeat. Nullatenus igitur insistentum esse sacramentum, quod incolomitati patriae et legibus refragatur aeclesiae, audiat ex sententia Iohannis octavi, papae vero^m centesimi noni. Adalgisus³ dux Beneventanus Ludewico imperatori, filio illius Lotharii, qui deposita regni sarcina saeculo renuntiavit, incipiens adversari, multas Lucaniae et Campaniae civitates Grecorum sub-

45 a) fidelitates 1. b) domini 2. c) om. 2. d) obedire 1. e) non 2. f) precepit 2. g) fidelitatem 2. h) Ephes. apost. et Colos. 2. i) XXXVI. in margine 2. k) s 2. l) periuratione 2. m) II. C. VIII 2.

1) I. III, c. 6, Opp. ed. Vallarsius t. VII, col. 668. 2) Post aliqua omitta. 3) Quae sequuntur Bernhardus ex Reginonis chronico a. 871. 872 (SS. I, 583—585) sumpsit.

didit dominationi. Imperator strenue^a expugnatis, quae a se defecerant, urbibus ducem infidum ad deditionem et fidelitatis sacramentum coegerat. Occultante autem flammam^b sub doloso cinere Adalgiso imperator nihil ex versuti ducis parte metuens exercitum dimisit, ipse Beneventi pacifice et familiariter remansit. Animatus hac occasione dux
 cf. Ps. 7, 15. conceptam iniquitatem parturire non distulit, imperatorem in meridie quiescentem armis 5 circumvenit, igni palatium aggreditur. Ille non^c immemor imperatorii nominis fortissime se defendendo hostilem suspenderat impetum. Demum tamen ut paucissimis furibundae huic multitudini non sufficientibus ipsi mortis presentiae se subduceret, coactus est iurare se nunquam fines Beneventi aditurum nec huius iniuriae vindictam exacturum. Audito hoc presumptionis scelere Adalgisus a senatu Romano publicus 10 hostis decernitur. Iohanne autem papa imperatorem in vindictam tantae presumptionis incitante et sacramentum contra iusticiam ac salutem rei publicae ac dignitatem aeclesiae factum: hoc, inquam, sacramentum nullatenus servandum scripturarum testimoniis probante, imperator arma in adversarium movit eumque execrabilis nequiciae conscium in Corsicam insulam fugavit. Hinc et Ambrosius^d in libro Officiorum: *Est, ait, contra 15 officium nonnunquam promissum solvere, sacramentum custodire, ut Herodes, qui iuravit, quoniam, quicquid petitus^d esset, daret filiae Herodiadis, et necem Iohannis prestitit, ne promissum negaret.* Item²: *Unusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctificatione^e possideat nec fratrem circumscriptione verborum inducat, nichil promittat inhonestum, aut si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, 20 quam facere quod turpe sit.* Item³: *Non semper promissa solvenda sunt omnia. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat. Nam*
 Num. 14, 12. *et in eo libro, qui scribitur Numeri, proposuerat percutere morte et perdere populum, sed^f postea rogatus a Moyse reconciliatus est populo suo.* Beda⁴ in omeliis: *Si aliquid forte nos incautius iurasse contigerit, quod observatum peiorem vergat in exi- 25 tum, libere^g illud consilio^h salubriore mutandum noverimus⁵.* Iuravit David per
 1. Reg. 25. *Domini occidere Nabal virum stultum et impium atque omnia, quae ad illum pertinerent, demoliri, sed ad primam intercessionem Abigail feminae prudentis mox remisit minas, revocavit ensem in vaginam neque aliquid culpa se tali periurio contraxisse doluit.* Et paulo post: *Non solum in iurando, sed etiamⁱ in^k omni, quod agi- 30 mus, haec est moderatio sollertius observanda, ut, si talem forte lapsum versuti hostis inciderimus insidiis, ex quo sine aliquo peccati contagio surgere non possimus^l, illum potius evadendi aditum petamus, in quo minus periculi^m nos perpressuros esse cernimus iuxta exemplum eorum, qui hostilibus clausi muris, dum evadere desiderant, sed portarum omnium accessum sibi interdictum considerant, ibi necesse 35 est desiliendi locum eligant, ubi muro existente breviori minimum periculi cadentes incurrant.* Cum igitur fidelitas nec vel iuranda nisi in Domino vel servanda, si deviat a Domino, et omnino cum nullatenus sit insistendum, quod inconsulte quemlibet iurare contigerit, patet, quia se ipsum Domino creatori negat, se strictiori periurio ligat, qui servandae abiurationis gratia ei non consenserit reconciliari, ei iterato et individue 40 coniungi, et cui fidelitatem iuravit in Domino, et qui eius subsidium non appetit nisi in catholicae legis patrocinio.

a) strenue 2. b) flamma 2. c) imp. nom. non inm. 2. d) petisset corr. 1.
 e) sanctitate Ambr. f) om. 1. g) libre 1; librare 2. h) ac cons. 2. i) et 2. k) om. 1.
 l) possumus 1. m) peccati 2.

1) Lib. I, c. 50, § 264, Opp. ed. Bened. t. II, col. 68. 2) Lib. III, c. 12, § 76, Opp. ed. Bened. t. II, col. 126 sq. 3) § 79, col. 127. 4) Hom. 29 (Lib. II, hom. 20), Opp. ed. Giles t. V, p. 213. 5) Post pauca omissa.

XXXVIII.^a Ascribentes autem in hac turbulentiae procella apostolico et ei oboedientibus invasiones, rapinas, caedes, quibus utrimque nunc infrenis furor debachatur, illorum inferendo, istorum defendendo, perpendant, quia divinae et humanae leges sub quolibet obtinebunt^b iudice, ut calumniantis^c iniuria et peccati poena irrogetur non patienti, sed inferenti, calumnianti^c, non proclamanti. Quis enim tam obstinatus in pervertendo iusticiam iudex, qui iudicaturus inter furem et furti damna passum huic dicat: 'Pascere corvos in cruce meruisti, quia rem, quam iste tibi auferre et furari poterat, possidendo hunc furti reum tu fecisti'; furi^d autem e contra: 'Absolutum te iudico, si nihil apud istum invenisses, nihil ei abstulisses^e'? Sed o longanimitas boni Iesu! pacificam et canonicam quietem pro persona et ordine nostro ducere volentes invadimur, caede, preda, incendiis afficimur, de sedibus nostris pellimur, alii nobis indiscussis subrogantur et o caelos pulsans iniuria! calumniantium furor iniurias, quas irrogat, ipse a nobis expostulat. Quid hac miseria miserius, quid iniusticia iniustius? Stephanus¹ papa XCIII, huius autem nominis secundus, calumnias Agistolfi regis Longobardorum cottidianam^f habens dolendi materiam venit Parisius conquestum regi Pippino huiusmodi iniuriam^g. Rex nolens sedi apostolicae suam deesse operam cum exercitu invasit Italiam. Agistolfus armis item instructus regi obviat, pugnatur, vicit qui iusticiae causa pugnavit. Coactus est nequam rex apostolico ex iussu victoris^h satisfacere et rebus sancti Petri intemeratam pacem sacramento et datis XL obsidibus firmare. Si qui autem Stephano papae ascripserint cedes huius belli et incommoda, quae exercitus et intulit et passus est inter eundum et redeundum, non proprie iudicant inter causam et effectum. Videntur enim ascribere velutⁱ nativitati salvatoris necem, quam Herodes intulit pueris, quasi dicant: Si Christus natus non esset, caterva tot matrum se filiis orbatam non planxisset. Audiant, precamur, Augustinum² ad Publicolam: *Aut vero quoniam apostolus Paulus satis egit, ut in tribuni noticiam perferret insidias sibi a quibusdam perditis preparari, et ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret? Absit, ut ea quae propter bonum aut licitum facimus aut habemus, si quid per haec preter nostram^k voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.* Non igitur insania sicientium nostrum sanguinem sanius nostrae ascribetur^l innocentiae quam agno inferius bibenti torrentem lupo turbasse³.

XL. Si qui etiam, quid loquantur et de quibus affirmant, nec advertentes nostrae, ut illorum verbis utar, tribuunt temeritati quae fiunt in excommunicatos et eosdem patriae ac totius aeclesiae hostes infestissimos nobis vel regem⁴ comitantibus vel ei iustum et salubre subsidium ministrantibus, intelligere velint, quia nequiciam sui evidentem faciendo non parum suae honestati detrahunt, cum^m dictante eis odio accusant nos hoc insistere, quod nisi insisteretur, nec christianitatis nomen nobis remanere paterentur. Quis enim vellet nos vel hominibus annumerari, si homini iusticiae dedito, cui in hac dierum ebulliente malicia crucem Saxoniae et martyrium defensionis aeclesiasticae ex consensu apostolici imposuimus, in patrocinando nunc canonicae legi deesse vellemus? Et quid fidei ac christianae pietati relinquis, qui quod nos facimus pium et christianum esse non dixeris? Preferenti igitur thesauris Aegyptiorum improprium Christi domino nostro sacerdotale obsequium fide in Christo servata, cum morari nobis

a) XXXVII radendo ex XXXVIII corr. 2, eodemque modo sequentes quoque numeri singuli uno
 45 minores effecti sunt, quam prius scriptum erat. b) optin. 2. c) calumpn. 2. d) furti 2.
 e) abtul. 1. f) cottianam 1. g) miseriam 2. h) victori 1. i) velud 2. k) vol. nostr. 2.
 l) ascribitur 2. m) cui 2.

1) Cf. Reginon. Chron. a. 753 (SS. I, p. 556). 2) Epist. 47, § 5, Opp. ed. Bened. t. II, col. 112. 3) Cf. Phaedri Fabul. Aesop. I, 1. SDR. 4) Herimannum.

secum datur, exhibemus, consilium, quod salubrius occurrerit, pro miseria temporis damus, prodesse salva nostri persona et gradu, si facultas suppeteret, studeremus. Si vero interim^a rex pro suo nomine factioni hostium occurrerit, nos, quorum milicia est pati, non inferre, maxillam prebere, non manum repereutiendo extendere: nos, inquam, 2. Cor. 1, 12. de innocentia testati conscientiam dicemus cum Paulo: *Gloria nostra haec^b est testimonium conscientiae nostrae*. Nihil autem pudet tendentes nobis laqueum in his, quae Ioh. 10, 33. depravare nemo vere potest, cum insidiantes vitae salvatoris Iudeos audiant dixisse: *De bono opere non lapidamus te*. Domini etiam nostri regis regium et divitem in omnes affectum quis nesciat? Quem enim ille iniuriaverat, nisi qui ut freneticus porrectum contra stantis gladium ipse incurrerat? Oportet tamen unitatem corporis Christi rescindentes perpendere, quia futurae eorum saluti consulitur, et unde illis gaudendum esset agitur^c, cum rege quod sui est nominis insistente ad concorporandum matri aecclesiae ipsi revocantur, dicente Augustino^d: *Si potestatem^d, inquit^e, quam per religionem^f ac fidem regum, tempore quo debuit, divino munere accepit aecclesia, hi qui inveniuntur in viis et in sepibus, id est in heresibus et scismatibus coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, sed quo coguntur attendant*. Convivium Domini unitas^g est 15 corporis Christi non solum in sacramento altaris, sed etiam in vinculo pacis. Non igitur nobis, quos excusat et tranquillitas conscientiae et securitas innocentiae, imputabitur intuitu rationis iudicis, si vel nos illi, quem tanto fasce in hac scorpionum patria gravavimus, pro nostra modo et illius persona aderimus, vel ille spiritu Dei 20 animatus zelo iustitiae in adversarios incaluerit aecclesiae nolens cum illis habere pacem, qui pacis christianae scindunt unitatem, imbutus, ut et^h in VIII. precedenti capitulo² audieras, quid suum esset, si non furibundi huius temporis violentia obstitisset, scribente Ieronimo^{i, 3}: *Qui percutit malos in eo quod mali sunt et habet causam interfectionis, ut percutiat pessimos, minister Dei est*. Item⁴: *Homicidas et sacrilegos 25 punire non est effusio sanguinis*. Item Augustinus⁵: *Reos sanguinis non defendit aecclesia, ne effusione sanguinis particeps fiat*.

XLI. Appellati etiam aliquando a nobis quidam eiusdem massae, ut consulerent^k solvi ab illo quo ligantur anathemate responderant ut exacerbati, ut precordialiter ulcerati, nos non minus illis excommunicatos, quia criminalibus et consuetudine peccandi 30 item maculatos. Quos precamur non animo inquietandi, sed condolendi, ut audire velint ab aecclesiasticis preceptoribus evidenti discretionis regula insinuantibus, quos criminalium etiam reos iubeamur tolerare, quibus nullo modo debeamus communicare. 1. Cor. 5, 9, 10. Augustinus⁶ in libro suo de poenitentia introducit Paulum in priori epistola ad Corinthios scribentem: *Scripsi vobis in epistola non commisceri^l fornicariis, non^m utique 35 fornicariis huius mundi aut avaris aut raptoribus aut idolis servientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exire*. Praemissae huic apostoli sententiae subiungit dicens: *Non enim possunt homines in hoc mundoⁿ vivere nisi cum talibus vivere, nec eos lucrari possunt Christo, si eorum colloquium conviviumque vitaverint*. Unde et^h Matth. 9, 12, 13. *Dominus cum publicanis et peccatoribus comedens^o: 'Non est', inquit, 'opus sanis 40 medicus, sed male habentibus; non^p veni vocare iustos, sed peccatores'*. Et ideo apostolus sequitur et adiungit: *Nunc autem scripsi vobis non commisceri, si quis frater*

a) rex interim 2. b) haec nostra 1. c) agit 1. d) potestate Aug. e) inquit 2. f) religionem 1. g) inuas 2. h) om. 2. i) Iher. 2. k) consulere et 1. 2. l) ex commisceri corr. 2. m) non ut. forn. om. 1. n) mundi 1. o) comedens 1. p) et non 2. 45

1) Epist. 185, § 24, Opp. ed. Bened. t. II, col. 653. 2) P. 481 supra. 3) Comment. in Ezechiel. Lib. III, c. 9, Opp. ed. Vallarsius t. V, col. 92. 4) Comment. in Jerem. Lib. IV, c. 22, Opp. ed. Vallarsius t. IV, col. 987. 5) Decretum Burchardi. Lib. 19, c. 109 (ex dictis Augustini). 6) Sermo 351, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 1360.

nominatur aut fornicator aut idolis serviens aut avarus aut maledicus aut ebriosus aut rapax: cum eiusmodi nec quidem cibum simul sumere. Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? Nonne de his, qui intus sunt, vos iudicatis? De his autem, qui foris sunt, Deus indicabit. Auferte malum de vobis ipsis'. Quibus verbis satis ostendit non temere et quomodolibet, sed per iudicium auferendos esse malos ab aecclesiae communione, ut, si per iudicium auferri non possunt, tolerantur potius, ne perverse malos evitando quisque ab aecclesia ipse discedens eos, quos fugere videtur, vincat^a ad gehennam, quia ad hoc nobis sunt in scripturis^b exempla proposita vel^c in messe, ut palea sufferatur usque ad ultimum ventilabrum, vel^c infra retia illa, ubi pisces Matth. 3, 12.

boni cum malis usque ad segregationem, quae futura est in litore, hoc est in fine saeculi, aequo animo tolerantur. Et post aliqua: Noluit enim hominem ab homine iudicari ex arbitrio suspicionis vel etiam extraordinario usurpato iudicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem aecclesiae sive ultro confessum sive accusatum atque convictum. Alioquin illud cur dixit: 'Si quis frater nominatur aut fornicator aut idolis serviens' et caetera, nisi quia eam nominationem intelligi voluit, quae fit in quemquam, cum sententia ordine iudiciario atque integritate profertur? Nam si nominatio sufficit, multi damnandi^d sunt innocentes, quia sepe falso^e crimine in quemquam nominatur. Hoc apostoli et exponentis cum Augustini edicto evidenter docemur peccatoribus, quos communiter habet hic mundus, quos indiscussos matris aecclesiae amplectitur sinus, non preiudicandum, iudiciario autem ordine excommunicatis nullatenus communicandum. Illis, si tantum eis non consentimus, si eos redarguimus: illis, inquam, convescendo et cum eis conversando non commaculamur; istis^f vel ave dicendo vel cum eis orando a nobis ipsis excommunicamur. De illis scribit Augustinus¹ in libro de verbis euangelii: Duobus modis non te maculat malus, si non consentias, et si redarguas; hoc est non communicare, non consentire. Communicatur quippe, quando facto eius consortium voluntatis vel approbationis adiungitur. Hoc ergo nos admonens apostolus ait: 'Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum'. Et quia parum erat non consentire, si^g sequeretur negligentia disciplinae: 'magis', inquit, 'redarguite'. Quid est: 'Nolite communicare'? Nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est: 'Magis autem redarguite'? Reprehendite, corripite, coercete. Excommunicatis autem lege canonica cibo, salutatione vel oratione conti interdiciunt omnia canonum decreta. Hinc est, quod indubitate credimus a ministro aecclesiae, quamvis nefario, si tamen catholico, regulariter scilicet ordines aecclesiasticos^h consecuto nec ab aecclesia separato, sacramenta dominica et confici veraciter et ministrari efficaciter, bono autem operi quamvis insudantem, si separatum ab aecclesia, cariturum effectum quicquam spirituale operandi in aecclesia. Augustinus² in sermone de blasphemia Spiritus sancti: Peccatum omne atque omnis blasphemia dimittetur hominibus in hac congregatione, quam in Spiritu sancto et non adversum se ipsum diviso congregat Christus. Ipsius autem spiritus illa blasphemia, qua fitⁱ, ut corde impenitenti huic tanto Dei^k dono usque in finem¹ vitae istius resistatur, non remittetur; atque ita dicitur verbum contra Spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venit, quae ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum. Ad quam congregationem etiam si per malum clericum, sed tamen catholicum, ministrum reprobum et fictum aliquis accesserit corde non ficto, in ipso Spiritu sancto remissionem accipit peccatorum; qui spiritus in sancta aecclesia etiam isto tempore, quo velut area cum palea trituratur, sic operatur,

a) vinciat Aug. b) sanctis add. Aug. c) velut Aug. d) dampnati 2. e) falso in quoquam crimine nominantur Aug. f) istis -- ipsis ex om. 1. g) nisi 1. h) ecclesiasticus 2. i) to 2. k) dono Dei 2. l) fine 2.

1) Sermo 88, § 19, Opp. ed. Benedict. t. V, col. 479. 2) § 37. Vide p. 490. supra.

ut nullius veram confessionem aspernetur, nullius simulatione fallatur atque ita reprobos fugiat, ut etiam per eorum ministerium probos colligat. Unum ergo suffugium est, ne sit inremissibilis blasphemia. Item^a quod et in V. capitulo¹ audieras: Corporalia sacramenta, quae portant et celebrant etiam segregati ab unitate corporis Christi, formam possunt exhibere pietatis, virtus vero pietatis invisibilis et spiritualis ita in eis non potest esse, quemadmodum sensus non sequitur hominis membrum, quando amputatur a corpore. Non igitur vel non communicandum nondum expertis ventila-
brum aecclisiae vel communicandum his, quos scimus eodem examine quo ab aecclisia in terris, damnatos et a Domino in caelis.

Is. 10, 5.
Ps. 90, 6. XLII. Si vero ad illam virgam Assur, ad suum illud meridianum respicientes¹⁰ daemonium, filium scilicet infernalis scandali Guibertum^b, nos dixerint excommunicatos, quia ab illo, qui continuato in canonica excommunicatione septennio excommunicatoris^c sui inauditi sedem ideo rapuit, quia alius, qui posita sede ad aquilonem similari altissimo² presumeret, inveniri non potuit, sciant pro benedictione summa eius a nobis optari anathema indubitissime scientibus, quia quorum benedictionibus Deus^d male-
Ps. 108, 28. dicit, eorum et maledictionibus benedicit. Unde illud psalmistae: *Maledicent illi, et tu*
Ioh. 16, 13. *benedices*. Spiritu igitur veritatis omnem nobis veritatem, ut ipsa promisit veritas, in-
spirante non dubitamus in nobis compleri, quod in Deuteronomio Moyses dixit ad
Deut. 23, 4. 5. populum Israel: *Conduxit, ait, contra te Balaac^e Balaam^f filium^g Beor de Mesopo-*
tamia Syriae, ut malediceret^h tibi, et noluit Dominus tuus audire vocem eius, vertitque
maledictionem in benedictionem, eo quod diligeret te. Nec quidem credimus nos magis maledictos eo maledicente, quam Benedictus abbas, cum audierat a diabolo: 'Maledicte' et non: 'Benedicte'. Maledictio utique haec, qua ille basiliscusⁱ insanabilis veneni, ille stipula ignis aeterni nos persequitur, immo prosequitur, discipulatu nos ascribit filii Dei, optata nobis et communis cum caeco luce fidei iam illuminato, cui maledixerunt²⁵
Ioh. 9, 28. dicentes: *Tu discipulus eius sis.* Et utinam egressuram de corpore animam nostram
Is. 13, 21. antichristi huius prosequatur maledictio, quia per eam exclusi Babilonem^k, cuius ipse cum pilosis et strutionibus^l inhabitator est, constructam utique ex luto et lateribus, speramus sinum Abrahae^m, conscripti cives in nostra Ierusalemⁿ aedificata quadratis et vivis lapidibus, cuius huic filio Belial eiusque complices aeternaliter clausus erit in-
troitus. Sit ergo non tantum eius, sed cuiuslibet ex eius pallio archiepiscopantis sive
episcopi ab huiusmodi archiepiscopis sive presbyteri ab his ordinati episcopis sive
cuiuslibet scismati huic assensum prebentis insequens inprecatio pro saluberrima et
vivifica benedictione omni catholico.

XLIII. Sub hoc autem soluti satanae imperio papam catholicum eique adherentes³⁵ invasore, hoc excommunicante vel potius cerbero hoc stigiam mortem elatrante, si quis confusi examinis^o metiens causam ex eventu decipitur, Gregorium papam eique oboe-
dientes ideo damnatos, quia sedibus suis privatos et premente fortuna omnium concul-
cationi substratos, Guibertum^b vero eiusque complices ideo nullatenus ab aecclisia alic-
natos, quia fortunato successu quasi terra insolentiae eorum cedente, hunc pro apostolico,⁴⁰
illorum alios pro archiepiscopis, alios pro^p episcopis ordinatos, audiant Augustinum³:
Nihil est infelicius felicitate peccantium, qua poenalis nutritur impunitas et mala
voluntas velut^q hostis interior roboratur. Item eundem⁴ de predicto Caeciliano: *Nos*

a) idē 1. 2. b) Wicbertum 2. c) excommunicaris 1. d) Deus — maledictionibus *des.* 1.
e) Balaach 2. f) Balaham 2. g) filius 1. 2. h) maledicet 2. i) basiliscus 1. k) Babilone 1. 45
l) structionibus 1; strucionibus 2. m) habrahe 1. n) Iherusalem 2. o) examini 1. p) om. 1.
q) quasi 2.

1) Vide p. 479. 2) V. *epist. Gebhardi archiep. Salisburg. ad Hermannum ep. Mettensem*,
SS. VIII, p. 460. 3) *Epist.* 138, § 14, *Opp. ed. Benedict. t. II, col. 416.* 4) *Epist.* 185,
§ 10, *ibid. col. 647.*

dicimus ideo illum ad veram aecclesiam pertinuisse, non quia persecutionem patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur; illos autem ideo fuisse abalienatos^a ab aecclesia, non quia persequabantur, sed quia iniuste persequabantur. Item¹: Si boni et sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant esse in psalmo
 5 vocem, ubi legitur: 'Persequar inimicos meos et comprehendam illos et non convertar, Ps. 17, 38. donec deficiant'? Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impii aecclesiae Christi, et est persecutio iusta, quam faciunt impiis aecclesiae Christi. Ista itaque beata est, quae persecutionem patitur propter iusticiam, Matth. 5, 10. illi vero miseri, quae^b persecutionem patiuntur propter iniusticiam. Hoc veritatis in-
 10 structi oraculo beatos^c, qui persecutionem patiuntur pro Christo, neminem etiam redemptori ablaturum suos de omnipotentiae manu illorum, qui in solum possunt corpus [severe^d], metum postponendo devocantibus nos ad exorbitandum veritatem decrevimus resistere usque ad sanguinem. Sevant ergo in nos fremente rugitu^e inimici aecclesiae, eviscerent nos carnifices satanae; nos pre oculis habentes prophetam, qui prophetae
 15 contra divinum acquievit preceptum, morsu leonino discerptum, dicimus cum Paulo: Neque mors neque vita neque angeli neque principatus neque instantia neque futura Rom. 8, 38, 39. neque fortitudo neque altitudo poterunt nos separare a proposito veritatis. Fremat, cuius furor maledictus, quia pertinax, Nero nostri temporis: nobis erit salus omnia Gen. 49, 7. quae et nos passurus, qui XXXV° post passionem anno crucifigendo occurrens Petro^f
 20 dixit²: Venio Romam iterum crucifigi. Nihil igitur^g pro te, Christe Iesu, exhorrebi-
 mus, cum te et in nobis et nobiscum omnes subiturum cruciatus certificati simus.

XLIII. Inveniuntur adhuc qui indurati cordis cum Pharaone in amaritudinis
 loquantur felle evidenter adversantia catholicae paci non minus in hac quam in illa
 parte fieri, nos nequitiam^h hostis persequendo abhominari, sed longe inhumaniora hosti-
 25 bus operari, quasi cui operam damus iniusticia nobis hanc insistentibus fiat iusticia, cum sit, dicunt, intolerabilius nos simulata religione et defendendi iuris canonici occa-
 sione in nostram matrem aecclesiam sub familiari delinquere affectu, quam quod illi eadem fronte qua et mente hostili cam impugnant impetu. Quibus instillatum esse volumus, quia salubrius tutiusque est peccare in aecclesia quam bene operari extra.
 30 Peccans enim filius aecclesiae promereri potest veniam poenitendo, nullus autem unquam extra aecclesiam proficiet bene operando. Non est enim tam inmane scelus, quod non infra aecclesiam medicante poenitentia sanetur, nullum tam insigne bonum, quod extra aecclesiam recipiatur. Quod quamvis ita probatum sit in precedenti VIII. capitulo³, ut hic speciali non indigeas exemplo, audi tamen et modo, quid hinc docearis a martyre
 35 Cipriano⁴: Per apostolum, ait, premonet Spiritus sanctus et dicit: 'Oportet et hereses 1. Cor. 11, 19. esse, ut probati manifesti sint in vobis'. Sic fideles probantur, sic perfidi deteguntur; sic ante iudicii diem hic quoque iustorum atque iniustorum animae dividuntur et a triticoⁱ paleae separantur. Quae⁵ sacrificia celebrare creduntur emuli sacerdotum? Secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra aecclesiam colliguntur?
 40 Tales etiam si occisi in confessione Christi nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis^k et gravis culpa huius discordiae nec passione^l purgatur. Esse martir non potest, qui in aecclesia Dei^m non est⁶, occidi talis potest, coronari non potest. Sic se christianum esse profitetur, quomodo et Christum diabolus sepe menti-

a) alienatos 2. b) sic corrigendum ex Aug. pro: illa vero misera, quae (qua 2) 1. 2. c) suppl.:
 45 esse. d) supplendum censeo. e) rugitu 1. f) patro 1. g) ergo 2. h) nequitia hostes 1.
 i) frumento Cyp. k) inexpialis 1. l) sanguine abluitur 2. m) deest Cyp.

1) Epist. cit. § 11. 2) Ambros. de basilicis non tradendis, Paris. 1614, t. I, p. 100.
 3) P. 480. 4) De unitate ecclesiae § 10, Opp. ed. Hartel p. 218. 5) Ibid. § 13, 14,
 p. 222, 223. 6) Aliqua praetermissa.

Marc. 13, 6. *tur ipso Domino premonente et dicente: 'Multi veniunt in nomine meo dicentes "Ego sum christus", et multos fallent. Sicut ille Christus non est, quamvis fallat in nomine, ita nec christianus videri potest, qui non permanet in euangelio eius et fidei veritate.*
 Hoc igitur sancti^a Spiritus oraculo imbuti, licet nos simus palca, tamen quia nondum
 Matth. 3, 12. 2.Tim. 2, 20. experti ventilabrum persistimus in area, licet simus vasa, si non aurea et argentea, lignea 5
 saltem et fictilia, aliquem utique usum in domo Domini prebentia, nondum manifestata
 die, quo vel lignea incendio tradantur vel fictilia virga quam meruere confringantur,
 Matth. 13, 47. licet simus mali pisces, tamen quia adhuc comprehendimur in sagena nondum facta
 separatione, quae est futura in litore, hoc est in fine saeculi, voluntate tamen Domini
 de sanctis scripturis investigata speramus adoptionem filiorum, si in defendendo legem 10
 Domini non defecerimus, si in sinu matris aecclesiae vitam finierimus. Nam ut aculeum
 invidiae nobis imprimentes offendant in solido, non ita a pio patre nostro in regionem
 dissimilitudinis discessimus, quin omnia, quae legem Dei exorbitant, pro nostri persona
 et officio dissuadeamus, et si contigerit nostri prevalere voto tirannidem temporis,
 quin multum iniuriam passis, maxime vero his, qui intulerint, condoleamus, scientes in 15
 examine christiani respectus passos calumniam beatiores calumniantibus. Remissionis
 igitur spe pro aecclesia in aecclesia laborantes merore afficimur pro adversariis, quos
 veritatis de caelo missae auctoritas affirmat ut separatos ab aecclesia sic et a promissa^b
 aecclesiae filiis gratia. Licet enim iusticiae propugnando minus proficiamus^c, iusta est
 tamen matris nostrae causa, quam insistimus. 20

XLV. Inauditam hanc a saeculo divini et humani iuris collisionem, scissuram
 hanc unitatis aecclesiae, quicquid usquam pium et iustum est exasperantem, demum
 tribunal extremum in se provocantem auctore nunc Mogontina^d sinodo insistentes discant
 in priori populo scisma atrocius sacrilegio idolatriae iudicatum^e, discant orbe^f terrarum
 Sap. 5, 21. contra insensatos pugnaturum debitum^g scismaticis terrae hiatum. Augustinus¹ ad Crispi- 25
 num: *Si placet, de^h preteritis presentia metiamur. Procul dubio te non fugit prioris
 populi temporibus et idolatriae sacrilegium fuisse commissum et a rege contemptore
 librum propheticum incensum. Quo utroque crimine scismatis malum non puniretur
 atrocius, nisi gravius penderetur. Profecto enim recordaris, quemadmodum scismatis
 auctores vivos dehiscens terra sorbuerit, et eos, qui consenserant, caelo irruens ignis 30
 absumpserit. Sic nec fabricatum et adoratum idolum nec sacer liber exustus meruit
 vindicari. Item²: Neque enim vobis obicimus nisi scismatis crimen, quod etiam here-
 sim male perseverando fecistis. Quanti autem divino iudicio pendatur hoc facinus,
 lege, quod te legisse non ambigo. Invenies autem Dathan et Abironⁱ hiatu terrae
 devoratos ceterosque omnes, qui eis consenserant, igne de medio eorum existente con- 35
 sumptos. Illud ergo scelus ad exemplum devitandi^k dominus Deus presenti supplicio
 denotavit, ut, cum talibus patientissime parcat, quali ultimo iudicio reservet, ostenderit.
 Idem³ ad predictos grammaticos de Ceciliano: Qui fecerunt idolum, usitata gladii
 morte perempti sunt; qui vero scisma facere voluerunt, hiatu terrae principes^l de-
 vorati, et turba consentiens igne consumpta est. Diversitate poenarum diversitas agno- 40
 scitur meritorum. Item^{m.4} in tractatu in epistolam Iohannis: Quid sibi sperant illi,
 qui verba novissima sedentis in caelo non custodiunt, videntis desuper, an contemnatur,
 an non contemnatur, illius qui dixit: 'Saul, Saul, quid me persequeris'? qui servat*

a) spir. sancti 2. b) promissas 2. c) proficimus 1. d) Mogunt. 2. e) vindi-
 catum 2. f) orbem 2. g) dubitum 1. h) de praesentibus illa (scil. praeterita) 45
 metiamur. Aug. i) Abyron 2. k) om. 2. l) princeps 1. m) idem 2.

1) Epist. 51, § 1, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 116 sq. 2) Epist. 87, § 4, Opp. ed.
 Bened. t. II, col. 209 sq., v. p. 506. 3) Epist. 43, § 24, ibid. col. 99. 4) Tract. X,
 § 9, ibid. t. III, 2, col. 900.

ad iudicium, quicquid videt pati membra sua? Et^a quid nos fecimus? inquit; nos sumus passi persecutionem, non fecimus. Vos fecistis, o miseri, quia divisistis aecclesiam; maior est machera linguae quam ferri.

XLVI. Audito igitur verbo Dei, quod ipse digitus Dei et cordibus patrum inscripsit et per eos et operam eorum edificationi aecclesiasticae prescripsit, quicumque in una spe vocationis suspiras hereditatem promissam filio adoptionis, insiste quod audieras, ne prescriptis cordi tuo non inscriptis te de libro viventium deleas, cum etiam catholicus esse perdas. Nullatenus ergo communices canonice excommunicatis vel communicanti eisdem excommunicatis, ita ut non habeas pro sacramentis aecclesiae quae celebrantur a presbytero excommunicatis communicante, cum non sit certius lucente die solem esse super terram, quam canonice separatum ab aecclesia nihil gratiae et aecclesiasticae benedictionis operaturum in aecclesia. Credas etiam ut nihil certius, sedis apostolicae invasorem, qui ab illo papa, quem non tantum Romana, sed omnis per orbem terrarum aecclesia longius decem annis apostolicum presulem absque contradictione habuit, regulariter excommunicatus et in omnibus sinodis Romae septennio celebratis anathemate innovato satanae inrevocabiliter traditus excommunicatoris sui inauditi, indiscussi sedem usurpavit, consecratus, immo daudae maledictioni mancipatus, non a cardinalibus^b episcopis Ostiensi, Albanensi, Portuensi, quibus solis concessum est privilegium apostolicae ordinationis, sed ab episcopis triennio iam communione privatis, Aretino scilicet et Mutinensi^c, quorum neutri datum est ad consecrationem aspirare apostolici: hunc, inquam, perditionis filium, hunc maximum diabolum in Israel credat omnis spiritum Dei habens nihil in aecclesia nisi damnationem operaturum. Nec dubites, quia, si quis reprobi sensus hunc habuerit pro apostolico, quasi Christum veneratur in antichristo^d, et benedictum, si quis ab eo maledicatur; maledictum, qui vel solis ab eo verbis benedicatur, et magis super quem eius scelerata manus ad benedicendum extenditur, maxime si cui eadem damnatissima inponitur. Scias etiam nec fuisse nec fieri posse archiepiscopum, qui ab eo accepit vel accipiet archiepiscopale pallium, vel esse episcopum ab his pseudoarchiepiscopis ordinatum vel quendam^e per eundem perditissimum papam vel per aliquem ex eius pallio archiepiscopantium^f, vel per episcopum ab eiusmodi archiepiscopis promotum aecclesiasticos gradus posse dari vel aecclesiam sive crisma^g consecrari, aut per aliquem presbyterum ex eodem execrationis fonte derivatum vel eis scienter communicantem vel unanimi consensu eorum sectae acclinem vel quicquid^h a sanctis patribus sub anathematis vinculo interdictum presumens dominicum corpus posse confici vel aliquodⁱ aecclesiae sacramentum fieri, nisi quod baptisma per eos factum prohibetur iterari; sed omnem se ab eorum consortio non sequestrantem nec eorum scisma expallentem^k iam a Christi corpore detruncatum, iam cum impiis damnatum nec ingressurum nisi mutata hac sententia ianuam vitae, quam soli, soli, inquam, ingrediuntur filii aecclesiae.

XLVII. Quid ergo faciendum est in sinu aecclesiae permansuris, cum videant episcopales iniustissime depulsorum cathedras occupari ab invasoribus et hereticis, nisi ut intelligant se non esse oves redemptoris, nisi audiant vocem eius eas agnoscentis? Habendi sunt igitur lupi, non pastores, qui ingressi sunt non per ostium, sed aliunde¹ tantum furari et mactare. Fugiendi sunt autem ut guttur strangulantes, ut venenato dente lacerantes, et audiendi, diligendi, imitandi pastores ut infirmam ac debilem oviculam Christo in humeris gratulabunde reportantes. Nec dubitandum illos ut

a) om. 1. b) carnalibus 2. c) Mutiensi 1. d) antichristi 1. e) *supple ex precedentibus* ordinatum. f) *ex archiepiscopantium corr. archiepiscopatum, n et i expunctis* 1. g) crisma 2. h) quicquam 2. i) aliquid 1. k) expellentem 1. l) venere 2.

1) Constantino et Ariberto. Cf. *epist. Gebhardi ad Herimannum*, SS. VIII, p. 459.

subversores veritatis esse domicilia et conclave ipsius satanae, istos vero ut invictos agonistas iusticiae membra et precordiales adoptivos Christi et aeclesiae. Qui ergo non adhererit pastoribus catholicis, pastoris essentialiter et summe boni vicariis, perdet esse ovis Christi, saturaturus ingluviem lupinam faciendo se hedum antichristi. Oves igitur pascuae Christi exhorrendo speluncas et lustra luporum conferant se ad casas et tentoria pastorum, scribente Augustino¹ ad Donatistas: *Si lupi consilium fecerunt, ut pastoribus non respondeant, quare oves consilium perdiderunt, ut ad luporum speluncas accedant?*

XLVIII. Hoc invictae auctoritatis munimen, haec nescia cedere² propugnacula canonicae legi pretendenda, teste quo et iudice Christo, tibi ego tua mater aeclesia 10 trado. His quippe contradicentem, quia veritatis resistit spiritui, scias a corpore, quod sponso mecum est, quod sanctus Spiritus vegetat et extra quod neminem ipse vivificat: ab hoc, inquam, corpore dimembratum gladio spiritus, quod est verbum Dei. Te autem cum Petro petrae infixum Christo nulla dies flecti videat de tramite recti, luceat his, 15 qui in domo sunt, coruscans in caelos lucerna, quam sponsus candelabro superposuit in septiformi radiantem gratia. Dictet ergo in te furibundus Phalaris candentis tauri tirannidem, acuatur in te totus conspirati scismatis grex vesaniae dentem: tu gaudens cum apostolis pro nomine Iesu contumelias pati, moriendo vivere lucrari, nolis³ domesticae Dei³, nolis^a vel propter vitam vivendi perdere causam. Respondeat mihi pro mea spe tua floridissimae indolis excellentia, ne accuser inconsultae electionis, 20 si tu, quem meum invicti vigoris Effraim iudicavi, inposito nunc succubueris fasci. Eidem utique igni palea et auro adhibitis palea incenditur, aurum probatur. Nec sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam. Omnis enim momentanea huius tribulationis labor parvus tibi est ad hoc promerendum, quod, cum viso in maiestate iudicii Iesu eruperis in gaudium dicendo: 'Ecce, ecce crucifixus meus', audies et 25 tu ab illo tibi item aggratulante et te ad discumbendum — tibi transiens ipse se ipsum suis ministrabit — invitante: audies, inquam: 'Ecce athleta meus'. Ut igitur in illa die Domini rutilans claritatem promissam erudientibus multos ad iusticiam, nunc, nunc oculatum ante et retro tu euangelicum animal fac evidens iusticiae formam tibi impressam altius nequaquam obscurando signatum super te lumen divini vultus^b.

30

a) nobis 1. b) in 2 sequitur: Explicit liber.

1) *Epist.* 76, § 4, *Opp. ed. Benedict. t. II, col.* 181. 2) *Cf. Hor. Carm.* I, 6, 6: cedere nescii. 3) *I. e. ecclesiae; cf. Rom.* 16, 5; *1. Cor.* 16, 19; *Eph.* 2, 19.

ANSELMI LUCENSIS EPISCOPI LIBER CONTRA WIBERTUM.

EDIDIT

ERNESTUS BERNHEIM.

5 *Opusculum subsequens primus edidit H. Canisius, Antiquae lectionis, Ingol-*
stadii 1604, tom. VI, p. 202 sqq., ex codice bibliothecae ecclesiae cathedralis Ratis-
bonensis tamquam librum I. amplioris Anselmi operis, cuius librum II. Canisius ex
eodem codice sub inscriptione Incipit liber secundus l. c. p. 378 sqq. exhibet, cum
liber III. ultimis libri secundi verbis promitti videatur. Eundem partem opusculo
10 *infra edito annectunt codices, quos ad editionem nostram adhibere licuit: Mediolanensis*
bibliothecae Ambrosianae et Admuntensis, et Mediolanensis quidem sub eadem in-
scriptione, Admuntensis sine inscriptione. At dubium non est, quin liber ille secundus
priori librarii cuiusdam errore adiunctus sit neque ullo modo cum eo cohaereat; ille
enim dissertationis, hic epistolae formam praebet atque lectionem, illius auctor sol-
15 *lemni exordio ad novum opus aggreditur, auctor huius sollemni conclusione opuscu-*
lum manifesto finivit. Accedit quod liber ille secundus omnino nihil est nisi exemplar
librorum I. et II. libelli cardinalis Deusdedit contra invasores et simoniacos et reli-
quos scismaticos, quem A. Mai in Patrum nova bibliotheca tom. VII, parte 3,
p. 77 sqq. edidit, ut recte monuit W. Giesebrecht, 'Die Gesetzgebung der römischen Kirche',
20 *in 'Münchener Histor. Jahrbuch' 1866. p. 183 sq. Sed accuratius inspicienti necnon*
animadvertenti librum illum in Canisii nostrisque codicibus epistolae Anselmi annexum
nonnumquam contractionem quam Deusdedit textum et lectiones discrepantes prae-
bere, forsitan in mentem venerit, librum illum si non epistolae Anselmi secundam
partem, opus tamen aliud Anselmi esse, a Deusdedit postea auctum et continuatum.
25 *At multae rationes sunt, quae ne episcopo Lucensi attribatur, certe prohibeant. Sive*
enim opusculum illud nonnisi e libello Deusdedit cardinalis excerptum, sive ante
longiorem eiusdem tractatum conditum, postea a Deusdedit ipso ampliatum et conti-
nuatum est — quam quaestionem alio loco discernendam relinquimus — utique nullum
aliud nisi Deusdedit, minime Anselmum, eius auctorem fuisse facile tibi persuadeas,
30 *si quas statim propositurus sum rationes respexeris. Forma enim, qua canones afferun-*
tur, brevior illa recensio tam prope ad Deusdedit Collectionem a. 1087. confectam ac-
cedit, ut utrumque librum aut ab eodem auctore compositum esse aut in communi
fonte niti, aut quosdam canones ex altero opusculo in Collectionem canonum transi-
isse cluceat. De fonte autem illo communi cogitanti nullus alius se praebeat, nisi
35 *Anselmi Lucensis Collectio canonum, e quo et Anselmus ipse et Deusdedit hausisse*
possint. Locis vero ipsis comparatis, quin opinio illa falsa sit, vix quisquam dubi-
tabit. Neque hoc evenire potuit, ut Deusdedit in Collectione sua brevius illud opus
in usum verteret, quippe cum Collectio saepius ampliores illo exhibeat partes canonum.

Restat igitur, ut ad communem utriusque libri Deusdedit auctorem recurramus. Quae omnia ut fusius exponet editor libelli Deusdedit, ita in secundo huius seriei volumine singulas, quae variant, lectiones brevioris recensionis adnotabit.

Sequitur ex omnibus, quae supra dixi, epistolam nostram una cum illo exemplari duorum priorum Deusdedit librorum in quendam codicem collectaneum congestam esse, ex quo codices et Canisii et nostros fluxisse oportet. Culpa illorum, qui hos scripserunt, exemplar illud tamquam pars altera epistolae adiunctum et 'liber secundus' inscriptum videtur, cum optimus noster codex Admuntensis errore huius inscriptionis careat.

Vix dignum refutatione est quod Canisius coniecit, collectanea quaedam, quae in eodem codice Ratisbonensi repperit, librum III. operis Anselmi esse; quia neque continent quae in conclusione libri illius secundi promittitur dissertationem de facultatibus ecclesiae, quas scismatici sub regia ditione manere contendunt, neque omnino integrum exhibent opus.

Opusculum nostrum epistolam Anselmi Lucensis episcopi contra Wibertum vel Clementem III. antipapam esse codicum inscriptiones necnon res ipsae ab auctore commemoratae testantur; praeterea Ekkehardus in Chronico universali, SS. VI, p. 204, 12 sq. epistolam Anselmi laudat, quam nostram esse verbis ab Ekkehardo exscriptis, quae etiam in epistola nostra legimus, comprobatur.

Ex auctoris ipsius verbis, quae haud procul ab initio opusculi legimus: Scripsi tibi pauca cum multo dolore et sinceræ caritatis affectu etc. comperimus Anselmum iam antea epistolam ad Wibertum misisse, eamque breviorē, ut videtur, et mitiorē; quae utique non exstat neque Ekkehardo (cf. l. c.) nota fuit. Neque exstat responsum a Wiberto redditum; cuius tenorem singulasque sententias ex Anselmi refutatione intellegimus; cumque Wido episcopus Ferrariensis in opere de scismate Hildebrandi eodem fere tempore composito responsum illud Wiberti uberius exscripserit, Conradi Panzer sagacitati successit, ut conspectum totius responsionis ex Widonis opere enuclearet.

Scriptam esse epistolam nostram post mortem Gregorii VII. papae, id est post diem 25. Maii 1085, quia Anselmus Gregorium 'beatum' vocet, iam Conradus Panzer recte monuit²; cumque Anselmus die 18. Martii a. 1086. obierit, ante hunc terminum eam datam esse oportet. Ekkehardus l. c. minus accurate post conciliabulum Brixinense anni 1080. epistolam statuit esse missam.

Widonem Ferrariensem praeter Wiberti responsum Anselmi quoque epistolam ex parte — scilicet omnia fere argumenta ex patrum paparumque scriptis ab Anselmo prolata — in opus suum transtulisse Conradus Panzer in dissertatione iam laudata ostendit³; itaque in editione nostra Widonis textum nonnullis locis consulimus.

Multimodis viri docti, epistola cum aliis Anselmi operibus confusa, horum inscriptiones epistolae nostrae adscribere voluerunt. Quam confusionem suam cuique operi titulum vindicantes facile vitabimus. Optimam enumerationem operum Anselmi debemus auctori Vitae eius SS. XII, p. 20, l. 21 sqq. et p. 20, l. 30 sqq., sic scribenti: 1) Apologeticum unum diversis ex sanctorum voluminibus compilavit, quibus domni papae sententiam et universa eius facta atque praecepta canonicis defenderet rationibus et approbaret orthodoxis auctoribus. Quem librum apologeticum nostram epistolam non esse ex eo elucet, quod epistola minime 'universa facta atque praecepta Gregorii' defendit et ne uno quidem canone ornata est; accedit quod auctor Vitae brevioris, qui eundem locum transscripsit, SS. XX, p. 694 sqq. modicum corpus apologeticum vocat, qua voce epistolam talem qualem nostram nemo significare potuit. Immo est liber ille apologeticus Collectio cano-

1) Konrad Panzer, 'Wido von Ferrara De scismate Hildebrandi, ein Beitrag zur Geschichte des Investiturstreites, in Historische Studien herausg. von W. Arndt' etc., fasc. 2, Leipzig 1880, p. 57 sqq. 2) Ibid. p. 4, n. 3. 3) Ibid. p. 4 sqq. Otto Köhncke, 'Wibert von Ravenna', Leipzig 1888, p. 64 sqq. omnia, quae Panzer protulit, probat. Cf. infra p. 530.

num Anselmi, quae, ut ex solis capitulorum inscriptionibus ab A. Maio in *Spicilegio Romano* 1841, tom. VI, p. 316 sqq. editis intellegere licet, vere apologia praeceptorum Gregorii VII. dici potest. Eademque laudatur a Sigeberto, SS. VI, p. 365, ubi dicit: doctrinam Hildebrandi libro luculento confirmavit (scil. Anselmus). 2) et 3) Expositiones in Lamentationes Ieremiae et in Psalterium enumerat auctor Vitae; de quibus, quoniam cum epistola nullo modo confundi possunt, verba non facimus. 4) Commonitorium ipsi denique quondam dicto regi (scil. Heinricho IV) dictavit. Quod ab argumento epistolae nostrae prorsus abhorreere nemo non videt. Non exstat hoc opus Anselmi, nisi forte conicias epistolam regi Angliae inscriptam¹, quippe quae 10 proprie ac vere 'commonitorium' nominanda sit, ab auctore Vitae falso Heinricho regi addictam esse. 5) Et haeresiarchum ipsum sanctae sedis Romanae invasorem Wibertum scriptis salutaribus commonuit. Hic denique habemus epistolam nostram cum altera praevia! Itaque in enumeratione optimi testis omnia inter se congruunt, nec quidquam confusionis restat. 'Epistola' diserte nominatur ab Ekkehardo, 'liber' in 15 codicibus opusculum nostrum.

Editio princeps Heinrichi Canisii, *Antiquae lectionis* (Ingolstadii 1604) VI, p. 202 sqq. eademque repetita a Iacobo Basnage (Antverpiae 1725) III, p. 372 sqq. unicum fundamentum sequentium est editionum: in *Maxima Bibliotheca veterum patrum Colon. Agrippin.* 1618. XI, p. 579 sqq., *Lutetiae Paris.* 1654. XV, p. 724 sqq., 20 *Lugduni* 1677. XVIII, p. 602 sqq.; Fr. Lucas Wadding, *Vita s. Anselmi episcopi Lucensis commentariis illustrata*, accesserunt eiusdem sancti viri opuscula, *Romae* 1657, p. 95 sqq.; I. P. Migne, *Patrologiae cursus completus latinus*, *Lutetiae Paris.*, CXLIX, col. 446 sqq. *Fragmenta aliqua ex epistola desumpta praefationi editionis Vitae Anselmi* SS. XII, p. 3 sqq. inseruit R. Wilmans. Argumentum epistolae deli- 25 neavit Iacobus Helfenstein, *Gregors VII. Bestrebungen nach den Streitschriften seiner Zeit* (Frankfurt a. M. 1856) p. 65 sqq.

Ad editionem nostram instituendam adhibuimus:

- 1) Codicem *Admuntensem* nr. 162, saec. XII² (cf. 'Archiv' X, p. 635) a V. Cl. F. Thaner collatum;
- 30 2) Codicem *Mediolanensem* bibliothecae Ambrosianae C 17. sup., chart., saec. XV ex. (cf. 'Archiv' XII, p. 610) a b. m. Ioh. Heller collatum;
- 3) Editionem Heinrichi Canisii repetitam a Iacobo Basnage ex codice ium deperdito ecclesiae cathedralis Ratisbonensis, quam signavi C.

Codicem 1 ceteris esse praestantiorum, omnes vero ex uno fonte fluxisse supra 35 commemoravimus.

Exemplar epistolae, quod codex bibliothecae universitatis Lovaniensis olim continebat, iam non exstat, quia ista pars codicis periit (cf. 'Archiv' VIII, p. 483 sq.).

E. Bernheim.

INCIPIT LIBER ANSELMUS^a LUCENSIS^b EPISCOPI CONTRA WIBERTUM^c ET SEQUACES EIUS^d.

Proprium est bonarum mentium ibi metuere culpam, ubi non est², reproborum vero, se praeferendo, alios de fatuis sensibus, alios de indignis meritis reprehendere;

a) sancti A. 2. b) Lungdunensis 1. c) Wibertum 2. d) Sancti Anselmi Lucensis episcopi libri duo contra Guibertum antipapam pro defensione Gregorii septimi legitimi pontificis Romani C.

- 45 1) Quam edidit H. Sudendorf, *Berengarius Turonensis*, Appendix p. 237—239. 2) Cf. Gregorii I. papae *Epistolarum* lib. XI, epist. 64. ad Augustinum, Jaffé nr. 1843 (in responsione ad interrogationem decimam): bonarum quippe mentium est, etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est. 2) Codex hic iam ubique e purum pro ac vel e habet, quod cum contra morem saec. XI. sit, ac suis locis scripsimus.

redargui despiciunt, dum se redarguentibus sapientiores suspicantur; ea quae intellegunt, aliis libenter dicunt, ut plus illis tam subtilia et tam utilia et aliis ignota videantur scire; cum habent intellegentiam, non se ipsos, sed semper alia, ut plus videantur scire, scrutantur, nec scrutantur sua facta, sed aliena investigant. Sed iusto omnipotentis Dei iudicio agitur, ut, quia non habuerunt timorem Dei et non proposuerunt Deum ante 5
 Iob 20, 15. conspectum suum et in lege eius noluerunt ambulare, divitias, quas devoraverunt, evo-
 Rom. 1, 28. mant, et de ventre eorum extrahat eas Deus^a. Et sicut dicit apostolus: *Quia non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. Spiritus*
 Sap. 1, 5. *enim sanctus disciplinae effugit fictum et aufert se a cogitationibus quae sunt sine in-*
 Isai. 66, 1. 2. *tellectu. Super quem, inquit, requiescam, nisi super humilem et mansuetum et tremen-* 10
 Prov. 3, 32. *tem verba mea?* Et alibi: *Cum simplicibus sermocinatio mea.* Quo recedente, veter-
 nosus serpens tantum virus insipienti obscuratoque cordi infundit et ita totum veneno mortiferae deceptionis mancipatum suae servituti^b inebriat, ut amarum dulce et dulce amarum sapiat, ut tenebras lucem et lucem tenebras credat, bonum denique malum et malum^c bonum asserat. Sicque fit, ut ex duobus convenientibus inmundis spiritibus 15
 plenitudo superbiae firmata daemoniacis humanisque contagiis desertam vacantemque domum, omnium viciorum comitatu stipata, circa finem mundi occupet, occupatam possideat, possessam prostituat, ut minor iam videatur in capite et quasi per incre-
 Isai. 14, 13. 14. *menta temporum in aetate perfecta profecisse.* Diabolus enim dixit: *Ponam sedem meam ad aquilonem et ero similis altissimo.* De patre vero vel socio tuo apostolus 20
 2. Thess. 2, 4. *dicit: Qui extolletur supra omne quod dicitur aut quod colitur Deus.*

Audi itaque, sceleratissime omnium, qui sic mihi iam nominandus es^d, eo quod latrare non timuisti contra dominum et magistrum tuum, cognosce quae propria sunt. Scripsi tibi pauca cum multo dolore et sinceræ caritatis affectu^e, ut cognoscens^e erro-
 rem tuum redires ad cor et poenitentiam ageres delictorum tuorum. Sed quia verba 25
 Ps. 35, 4. tua iniquitas et dolus, et noluisti intellegere, ut bene ageres, audi interea^f quae Dominus
 Ez. 5, 5—10. contra te per prophetam clamat: *Haec dicit dominus Deus: Ista est Ierusalem, in medio gentium posui eam et in circuitu eius terras^g; et contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam gentes, et praecepta mea ultra quam terrae quae in circuitu eius sunt; iudicia enim mea proiecerunt et in praeceptis meis non ambulaverunt. Idcirco haec dicit domi-* 30
 nus Deus^h: *Quia superastis gentes, quae in circuitu vestro sunt, in praeceptis meis non ambulastis et iudici a mea non fecistis et iuxta iudicia gentium, quae in circuitu vestro sunt, non estis operati, ideo haec dicit dominus Deus: Ecce ego ad te, et ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium, et faciam in te quae non feci et quibus similia ultra non faciam propter omnes abominationes tuas. Ideo patres comedent filios suos in medio* 35
 tui, et filii comedent patres suos. Haec itaque cum videas tuis temporibus impleta et
 ib. 9. veritas dicat: *Faciam quae nunquam in te feci, et quibus similia ultra non faciam,*
 quandoquidem abominatio nova et inaudita tui temporis te et dominum tuum H.ⁱ et per
 vos^k complices vestros novae addicat^l maledictioni, tibi etiam necesse est, si vis salvus
 esse, inauditum iudicium asseribas: *Ista est mater Ierusalem, et reliqua.* Adultera si- 40
 quidem, quae nunc est in parte tua, olim videbatur Ierusalem, sancta videlicet ecclesia,
 2. Reg. 13. filia regis David. Sed, pro dolor! corrupta est a fratre suo et constuprata usque ad
 Jerem. 2, 16. Thren. 1, 1, 6. verticem. Omnis decor eius recessit ab ea, facta est quasi vidua domina gentium, quia
 Math. 16, 19. rex Babylonis possidet eam. Cum enim Dominus dicat beato Petro: *Tibi dabo^m ecclesiam*

a) Dominus C. b) sive servum C. c) est add. C, om. et. d) om. C. e) cognosceres 2. 45
 f) inter cetera 2. g) terram C. h) quia — dicit Dominus Deus om. C. i) N. habet C.
 k) parvos pro per vos 2. l) addiciat 2. m) claves regni caelorum et super hanc petram aedifi-
 cabo add. C.

1) *Ista epistola Anselmi non exstat, ut in praefatione nostra annotavimus.*

meam, et: *Pasce oves meas*, et alibi: *Una est columba mea*, quaecunque alterius iuris ^{Ioh. 21, 17.} usurpatione corrumpitur, non iam sponsa Christi, sed adultera, non libera, sed ancilla^a ^{Cant. 6, 8.} convincitur. Sicut dicit beatus Ambrosius¹: *Convenior a comitibus et tribunis, ut per me basilicae fieret matura traditio, dicentibus imperatorem iure suo iussisse, ut quae in potestate eius essent, omnia tradi debere; respondi: si a me peteret quod meum est^a, id est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia quae mea sunt sint pauperum; verum ea quae divina sunt imperatoriae potestati non esse subiecta. Et paulo post²: Nec mihi fas est tradere, nec tibi, imperator, accipere expedit. Domus privati nullo potest iure temerari, domum Dei* ^{Matth. 22, 21.} *existimas auferendam? Allegatur imperatori licere omnia, ipsius esse universa; respondeo: noli gravare te, imperator, ut putes te in ea quae divina sunt imperiale aliquod ius habere; noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus; scriptum est enim: 'Quae caesaris caesari, quae Dei Deo'. Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem ecclesiae. Publicorum tibi moenium ius commissum est, non* ¹⁵ *sacrorum. Iterum dicitur mihi mandasse imperatorem: debeo et ego unam basilicam habere; respondeo: non licet tibi illam^b habere; quid tibi cum adultera? Adultera est enim, quae non est legitimo Christi coniugio copulata³. Veteri iure a sacerdotibus donata imperia, non usurpata. Constat itaque, quia ecclesia haec non est vera ecclesia, sed adultera, et^c sicut beatus Cyprianus dicit⁴: Quisquis ab ecclesia segregatus* ²⁰ *adulterae iungitur, a promissis ecclesiae separatur; nec perveniet ad Christi praemia, qui reliquit ecclesiam Christi; alienus est, profanus^d est, hostis est, habere non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. Unde et beatus Gelasius inter caetera dicit⁵: Ad sacerdotes Deus voluit quae ecclesiae sunt disponenda pertinere, non ad saeculi^e potestates; quae si fideles sunt, ecclesiae suae et sacerdotibus voluit esse sub-* ²⁵ *iectas. Non sibi vendicet imperator alienum ius, et ministerium quod alii deputatum est. Et paulo post⁶: Obsequi solere principes christianos decretis ecclesiae, non suam praeponere potestatem.*

Noli tu^f itaque dicere: 'quia universalis ecclesiae curam suscepimus'. Quomodo enim tibi commissum est ecclesia, quem constat non intrasse per ostium, quod Christus ^{Ioh. 10, 1.} ³⁰ *est, sed aliunde ascendisse ut furem? Apostolica enim et universalis ecclesia suum habebat pastorem. Ut enim de beato Gregorio patre nostro⁷ dicam quae de Cornelio scripsit beatus⁸ Cyprianus⁸: Factus est episcopus de Deo^h et christi eius iudicio, de clericorum pene omnium et, ut veriusⁱ dicam, omnino omnium testimonio, de plebis quae tunc affuit suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo* ³⁵ *ante se factus esset, cum Alexandri⁹ locus et cum locus Petri vel gradus cathedrae sacerdotalis vacaret^k. Quo occupato et de Dei voluntate atque omnium nostrum consensu ordinato, quisquis iam^l episcopus fieri voluerit, foras fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordinationem, qui ecclesiae non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, licet de se multum iactans et sibi plurimum vendicans, profanus est, alienus est, foris* ⁴⁰ *est, et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum qui solus esse debet factus est, iam^m non secundus ille, sed nullus est. Haec sunt iudicia Dei, quae*

a) om. 2. b) ullam C. c) cum 2. C. d) profanus 2. e) ad s. om. 2. f) tu om. C.
g) om. C. h) Dei C. i) verum C. k) vacare 2. l) iamiam C.

1) In epistola 20, § 7. ad Marcellinam, Opp. ed. Benedict. II, col. 854. 2) Ib. § 16, col. 857. 3) Veteri — usurpata paulo infra § 23, col. 858. Cf. infra p. 537, 564. 4) De catholicae ecclesiae unitate c. 6, p. 214. ed. Hartel. 5) In epistola ad episcopos orientales, Epist. Rom. pontificum ed. Thiel p. 293; Jaffé nr. 611. 6) Ibid., sed non ad verbum. 7) Gregorio VII, quem ecclesiastico more patrem suum Anselmus dicit, quia ille eum episcopum consecravit. 8) In epistola 55. ad Antonianum c. 8, p. 629, 630. ed. Hartel. 9) Alexandri, ⁵⁰ Gregorii praecessoris, nomen substituit Anselmus pro Fabiani nomine.

Ez. 20, 13. proiecistis, et praecepta, in quibus ambulare noluistis, omnium gentium iniquitatem super-
 Num. 16, 30. gressi, cum in infernum viventes descendistis^a. Omnes itaque gentes in comparatione
 vestri sceleris iustificatas credimus, quia post acceptum donum sancti Spiritus virtutes
 que superventuri saeculi non solum sicut Deum glorificare noluistis, sed contra prae-
 cepta eius leges iniquas statuentes omnem vobis aditum veniae interclusistis, nisi ad
 unitatem matris ecclesiae, unde praecisi estis, redeatis, quae sola ius ligandi et solvendi
 Matth. 10, 8. possidet. Dominus namque dicit: *Gratis accepistis, gratis date*. Item^b: *Qui non in-*
 Ioh. 10, 1. 2. *trat per ostium, non est pastor ovium*. Et: *Quodcunque ligaveris super terram, erit*
 Matth. 16, 19. *ligatum et in caelo*. Rex autem tuus^c sine intermissione vendit episcopatus suos, edicta
 proponens, ut nullus habeatur episcopus, qui a clero electus vel a populo fuerit expeti-
 tus, nisi praecesserit honor regius^d, quasi ipse sit huius ostii ostiarius, de quo veritas
 Ioh. 10, 8. dicit: *Huic ostiarius aperit*. Tu vero aliunde ascendisti, et non vocatus a Deo tam-
 Hebr. 5, 4. quam^e Aaron maledictionem pro benedictione accepisti^e. Noli usurpare tibi tanti curam
 regiminis. Sicut enim iam dictum est, si^d Gregorius in ecclesia fuit, qui apud te etiam
 constitit, et iudex a nullo condemnari potuit, manifestum est te ab ecclesiae radice
 praecisum aruisse nihilque habere potestatis ac iuris. Sicut enim beatus Cyprianus
 dicit scribens Magno presbytero³: *Ecclesia una est, quae intus et foris esse non potest.*
Si enim apud Novatianum est, apud Cornelium non fuit. Si vero apud Cornelium
fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit, Novatianus in ecclesia non
est nec episcopus computari potest. Et paulo post⁴: *Invenimus in tali facinore non*
 Num. 16, 26. *solum duces et auctores, sed et participes poenis destinari, nisi se a communione malo-*
rum separaverint, praecipiente per^e Moysen Domino: 'Separamini a tabernaculis
hominum istorum durissimorum et nolite tangere ab omnibus, quae sunt eorum, ne
simul pereatis in peccato eorum'. Et quae comminatus^f Dominus per Moysen fuerat
 implevit: ut quisque se a Chore et Dathan et Abiron non separasset, poenas statim
 pro impia communione^g persolveret. Quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios
 omnes^h culpa et poenae futuros qui se scismaticis contra praepositos et sacerdotes
 irreligiosa temeritate miscuerint, sicut etiam per Osee prophetam Spiritus sanctus
 Osea 9, 4. contestatur et dicit: *'Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea*
contaminantur', docens scilicet et ostendens omnes omnino cum auctoribus supplicio
 coniungi, qui fuerint eorum peccato contaminati.

His et aliis innumeris salutaribus praeceptis admoniti detestamur non sacramenta
 ecclesiae, sicut tu mentiris, sed scismaticos et sacrilegos, quorum parricidalibus mani-
 bus sese sacramenta divina subtraxerunt; et cum catholica matre nostra ecclesia per-
 Ps. 17, 38. sequar inimicos eius nec convertar, donec deficiant. Sanctum quippe suum, quod foris
 cf. 2. Corr. 2, 15. habetis, quod malo vestro accepistis, quia bono odore peristis, veneratur ecclesia, sed
 Gen. 16. vos persequitur, ut Sara ancillam, quae tamen de semine Abrahae concepit et peperit.
 Intellege itaque, quomodo persequatur adhuc ancillam domina, ut docearis, quae sit
 persecutio beata, et scias, quomodo nec pro iusticia christianis iurgandum sit, cum
 competenter exponi tibi permiseris, ut addatur adversus catholicos, et non redarguas
 Luc. 14, 23. Christum, qui dixitⁱ: *Compellite intrare*, et alia multa, quae in consequentibus posita

a) descendistis C. b) om. 2. C. c) tamquam — accepisti om. C. d) om. C. e) om. 2.
 f) eis 2. g) communitans C. h) comminacione 2. i) omnis C. k) dicit C.

1) Heinrichus IV. 2) Hic notat Anselmus spurium privilegium illud Leonis papae VIII, quod fautores regis Heinrichi et Wiberti ca. annum 1084. finxerunt, ut in 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' tom. XV, p. 618 sqq. demonstravi; verba privilegii sunt haec: Sed si a euncto populo et clero quis eligitur episcopus, nisi primum ante conspectum principis ducatur et ab eo laudetur et investituram susceperit, non consecratur. 3) Epistola 69, c. 3, p. 752, ed. Hartel. 4) Ibid. c. 9, p. 758.

audies. Dicit beatus Augustinus adversus Donatistas¹: Si ecclesia vera^a ipsa est quae persecutionem patitur, non quae facit, quaerant ab apostolo, quam ecclesiam significabat Sara^b, quando persecutionem faciebat ancillae: liberam quippe matrem nostram caelestem Ierusalem, id est^c veram Dei ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam^d, quae affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequabatur Saram superbiendo quam illam Sara cohercendo; illa enim dominae faciebat iniuriam, ista inponebat superbiae^e disciplinam. Deinde quaero, si boni et sancti viri nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant in psalmo vocem, ubi legitur: 'Persequar inimicos meos' etc. Si ergo verum dicere vel agnoscere^f volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impii ecclesiae Christi; ista namque beata est, quae persecutionem patitur propter iusticiam^g, illi vero miseri, qui persecutionem patiuntur propter iniusticiam. Item²: Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petisse a regibus terrae apostolos talia, non considerant aliud fuisse tunc tempus, et^h omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, quando adhuc propheticum complebatur: 'Quare fremuerunt gentes' et reliqua? Non- dum autem agebatur quod paulo post in eodem psalmo subditur: 'Servite Domino in timore'. Quomodoⁱ enim reges serviunt Domino in timore, nisi ea quae contra iussa Domini^k fiunt religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Idem alibi³: Ubi est quod isti clamare consuerunt? Cui vim Christus intulit? Quem coegit? Ecce habent Paulum apostolum⁴. Agnoscant in eo prius cogentem^l Christum et postea docentem, prius ferientem et postea consolantem. Item⁵: Non mihi placet, ut omnes habeant occidendi licentiam, nisi forte sit miles aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si eius congruit personae. Qui vero repelluntur aliquo terrore, ne mala faciant, etiam ipsis aliquid fortasse praestatur. Hinc autem dictum est: 'Non resistamus malo', ne nos vindicta delectet, quae alieno malo animum pascit, non ut^m correctionem hominum neglegamus. Unde nec reus mortis alienae, qui cum suae possessioni muros circumduxeritⁿ, aliquis ex ipsorum usu^o percussus intreat; neque enim reus est christianus, si bos eius aliquem feriendo vel equus calciendo^p aliquem occidat; aut ideo non debent christiani boves habere cornua aut equus ungulas aut dentes canis? At vero quoniam^q apostolus Paulus sategit, ut in tribuni noticiam perferretur insidias sibi a quibusdam perditis parari, et ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret⁶? Absit ut ea quae propter bonum et licitum facimus aut habemus, si quid per hoc praeter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Item⁷: Si christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in euangelio diceretur, ut abicerent arma seque militiae omnino subtraherent.

a) om. C. b) sacra 2. c) idem C. d) praefigurata C. e) superbiae 2. C. f) cognoscere 2. g) iusticiam — propter om. C; illi — iniusticiam om. 2. h) quia 2. i) Quando 1. 2. C, sed recte Wido infra p. 541, lin. 36 quo modo, quod Augustinus hoc loco praebet. k) Dei 2. C. l) eo gentem 2. m) et add. C; ad add. 2. n) circumduxit 2; concinnior haec sententia apud Augustinum: qui suae possessioni murum circumduxerit, si aliquis etc. o) sic 1. 2. necnon Wido infra p. 546, lin. 11, nonnulli quoque codices Augustini, itaque veterum librorum mendum repetiisse noster videtur; C. casu nimirum ex coniectura. p) calcitrando C. necnon Wido l. c., sed Augustinus calcem iaciendo. q) quomodo 2. C.

1) In epistola 185. ad Bonifacium c. 2, § 11, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 647. 2) Ibid. c. 5, § 19, col. 650 sq. 3) Ibid. c. 6, § 22, col. 652. 4) Respice Acta Apostol. 9. 5) In epistola Augustini 47, § 5. ad Publicolam, Opp. t. II, col. 112. 6) Respice Actus Apost. 23, 17 sqq. 7) Augustini epist. 138. ad Marcellinum c. 2, § 15, Opp. t. II, col. 406.

Luc. 3, 14. *Dictum est autem eis: 'Neminem concusseritis neque calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum'. Quibus proprium stipendium sufficere debere praecepit, militare utique non prohibuit. Item ad Bonifacium¹: Gravi de pugna conquereris? dubites nolo, utile consilium tibi tuisque dabo: arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia, quando pugnatur, Deus apertis caelis spectat et partem, quam aspicit⁵ iustam, defendit et ibi dat palmam. Item²: Noli existimare neminem Deo placere posse qui armis bellicis ministrat. In his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium; in his etiam plurimi illius temporis viri; in his erat ille centurio, qui Domino dixit: 'Non sum dignus, ut intres sub tectum meum'. Hoc³ ergo primum cogita, quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa^a corporalis¹⁰ donum Dei est. Sic enim cogitabis de Dei dono non facere contra Dominum. Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem vincendo perducas. Item^b Augustinus Donato presbytero⁴: Displicet tibi, quod traheris ad salutem, cum tam multos nostros^c ad perniciem traxeritis^d. Quid enim volumus nisi te comprehendi et praesentari et servari, ne pereas? Pelagius papa⁵: Non vos hominum vaniloquia¹⁵ retardent dicentium, quia persecutionem ecclesia faciat, dum vel ea quae committuntur reprimit vel animarum salutem requirit. Errant huiusmodi rumoris fabulatores; non persequitur, nisi qui ad malum cogit; qui vero^e malum vel iam factum punit vel prohibet, ne fiat, non persequitur iste, sed diligit. Nam si, ut illi putant, nemo nec reprimendus a malo nec retrahendus ad bonum est, humanas ac divinas leges necesse²⁰ est evacuari, quae et malis poenam et bonis praemia, iusticia suadente, constituunt. Malum autem scisma esse et per exterarum etiam potestates huiusmodi obprimi debere, et canonicae scripturae auctoritas et paternarum nos regularum veritas docet. Idem^f alibi⁶: Nec putetis alicuius esse peccati, si huiusmodi homines comprimuntur. Hoc enim et divinae gratiae et mundanae leges statuerunt, ut ab ecclesiae unitate divisi a²⁵ saecularibus etiam potestatibus comprimantur; nec quicquam maius est, unde Deo sacrificium possitis offerre, quam si id ordinetis, ut hi qui in suam aliorumque^g perniciem debachantur, competenti debeant vigore compesci. Ieronymus super Ezechielem libro tertio⁷: Qui malos percutit in eo quod mali sunt et habet vasa interfectionis, minister est Domini. Augustinus⁸ super psalmum centesimum decimum octavum: Est iniusta³⁰ misericordia; denique^h in lege scriptum est: 'Non misereberis eius'; et in libro regnorum legis, quia Saul propterea contraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibebat sententia divina servari. Ut si quis latronis filiis deprecantibus motus et lacrimis coniugis eius inflexus absolvendum putat, cui adhuc latrocinandi aspi- ret affectus, nonne innocentes tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem?³⁵*

De depraedatione autem eorum, qui ab ecclesia praecisi sunt, respondeantⁱ patres nostri. Augustinus⁹: Quicquid, inquit, a parte Donati possidebatur, christiani imperatores legibus religiosis cum ipsis ecclesiis ad catholicam transferre iusserunt. Si autem Sap. 10, 19. consideremus quod scriptum est in libro Sapientiae: 'Ideo iusti tulerunt spolia impio-

a) om. 1. C, sed praeter 2 Wido hoc loco infra p. 542, lin. 22 et Augustinus habent ipsa. b) om. 1; 40
Idem C. c) nostrum 2. C. d) traxeris 1? C. e) vere C. f) Item C. g) aliorum C.
h) de qua C. i) responderant C.

1) In spuria epistola 13, Opp. ed. Bened. t. II, col. 924. 2) In epist. ad Bonifacium 189, § 4, ib. col. 698. 3) Ib. § 6, col. 699. 4) Epist. 173, § 1, ib. col. 619. 5) Pelagii papae I. epist. ad Valerian. patric., Mansi, Coll. concil. IX, col. 713. 6) Idem in epist. 2. ad 45 Narsetem, Mansi l. c. col. 713. 7) C. 9, 1, Jaffé nr. 1012, Vallarsius t. V, col. 92. 8) Rectius: Ambrosius, in expositione in psalm. 118, versum 58, Sermo VIII, § 25, Opp. ed. Bened. I, col. 1065; nimirum error vel lapsus calami Anselmi ipsius, quem Wido infra p. 544, lin. 12 vitasse potius quam correxisse videtur. 9) In epist. 185. ad Bonifacium adversus Donatistas c. 9, §§ 36. 37, Opp. ed. Bened. t. II, col. 658.

rum', item quod legitur in Proverbiis: 'Thesaurizant autem iustis^a divitiae impiorum', Prov. 13, 22.
 tunc videbimus non esse quaerendum, qui habeant res hereticorum, sed qui sint in
 societate iustorum. Item beatus Gregorius Veloci magistro militum¹ inter cetera:
 Nunc utile visum est, ut^b aliquanti illic milites transmittantur, quos gloria tua ad-
 5 monere et hortari, ut parati sint ad laborem^c, studeat, et occasione inventa^d cum glo-
 riosissimis filiis nostris Marcio et Vitalio loquere, et quaecunque vobis Deo adiutore
 pro utilitate reipublicae steterint facite; et si hic vel ad Ravennates partes nec dicen-
 dum Ariulfum cognoveritis excurrere, vos a dorso eius, sicut viros fortes condecet,
 laborate. Item Maurino^e et Vitaliano inter cetera²: Gloriosi filii, estote solliciti, quia,
 10 quantum comperi, hostem collectum^f habet et in armis^g dicitur residere, ut, si huc cursum
 Deo sibi irato mittere voluerit, vos locum ipsius, quantum Dominus adjuverit, deprae-
 date. Quibus diligenter perspectis scies nos veritatem docere, non pseudopraedicationi-
 bus dedocere^h, et te pro superbia in reprobum traditum sensum sancto patri nostro cf. Rom. 1, 28.
 15 tellexisse.

Haec et his similia praedicamus et cum multo dolore cordis ab his necessitatibus
 nostris eripi laboramus et ad dominum Deum nostrum de ista tribulatione clamamus,
 ut vos humilesⁱ sub manu sua diesque nostros in sua pace disponat. Cum multo si-
 quidem dolore secat pius medicus, ni secaret, moriturum; cum multis lacrimis ligat
 20 pater filium freneticum. Dans denique gloriam nomini Domini laetatur iustus, cum Ps. 57, 11.
 videt vindictam, sed tamen animum eius semper cruciat pereuntium multa.

Verum quidem est, quia nec pro iusticia ferrea arma corripere concessum est, sed
 propter se, quantum ad iusticiae perfectionem, quantum spectat ad domus Dei deco-
 rem. Nec hoc quidem laudat apostolus, quod contentiones sint inter sanctos, sed tamen
 25 dixit: Contemptibiles qui sunt inter vos constituite ad iudicandum. Et cum omnes 1. Cor. 6, 4.
 vellet esse sicut se ipsum, concedit tandem, ut propter incontinentiam unusquisque suam ib. 7, 1.
 habeat uxorem, et ut vir uxori et uxor viro debitum reddat. Cum veritas ipsa in
 euangelio praemisisset: Nolite iurare omnino; et: Sit sermo vester: est, est^b, non, non^b, Matth. 5,
 34, 37.
 30 'a malo', ac si diceret^k: 'Si iurare necesse fuerit, a^l malo incredulitatis aliorum com-
 pulsi iurate, non sine causa, non propria voluntate'. Hinc est, quod Moyses pro tem-
 peramento vindictae: Oculum, inquit, pro oculo, dentem pro dente, ut clementiore hac Exod. 21, 24.
 via eriperet occidendi facultatem. Utinam non esset conluctatio catholicis adversus Ephes. 6, 12.
 carnem et sanguinem, ut quieti viverent et tantae perfectionis essent, ut omnes palmam
 35 martyrii desiderarent et non essent, quos vindicare minister Dei, vindex in iram ei qui Rom. 13, 4.
 male ageret, haberet, qui non sine causa gladium portat! Nos vero in nullius sanguine
 miscuimus nec protogente Deo miscebimus nec^m de perditione morientium exultamus.
 Vindicare propriam iniuriam omnes prohibemus, ut illum spectent iudicem, qui polli-
 cetur dicens: Mihi vindictam, ego retribuam. Defendere pupillum et viduam armis ib. 12, 19.
 40 etiam carnalibus, tueri sanctam ecclesiam, non eos, qui in causa sunt, sed nisi pro
 communi republica, sub quorum regimine sunt universalesⁿ ecclesiae, cupimus. Pec-

a) autem iustis om. 2. b) om. C. c) ad laborem om. C. d) invento 2. e) sic
 1. 2. C; recens editio epistolarum Gregorii I: Mauricio. f) collectum C. g) marinis C; iam
 antiquitus hoc loco codices epistolarum Gregorii I. varias lectiones praebent; Narnias genuina lectio
 45 videtur. h) te docere 1. i) humiliter C. k) dixerit C. l) et C. m) ne 1. n) universalis 2. C.

1) In epistolarum Gregorii I. libro II, ep. 3, ed. Ewald I, p. 106; Jaffé nr. 1152.
 2) In epistola ad Mauricium (respice notam c) et Vitalianum l. II, ep. 30 l. l. p. 129 sq.;
 Jaffé nr. 1188.

niam eorum et terras^a non concupiscimus, sed ut thesaurizent impiorum divitiae iustis
 Sap. 10, 19. et spolia impiorum^b tollant iusti, ea tamen intentione, ut eos lucrari possint et con-
 versis^c non solum quae illorum sunt, sed omnia etiam sua in caritate distribuant, sum-
 opere satagimus et desideramus. Non itaque adversum nos clamat sanguis Saxonum,
 sed contra vos cum universo mundo, qui sceleris vestri tabe inhorruit. Clamat caelum, 5
 clamat terra, clamat omnis ecclesia iustorum, et quae peregrinatur adhuc et quae iam
 Rom. 8, 25. cum Christo regnat; clamat Christus, clamat pater pro sponsa filii sui, clamat Spiritus
 sanctus, qui cottidie postulat pro ea gemitibus inenarrabilibus. Vos siquidem ecclesiam
 laniatis et scinditis, qui partem vestram ab eius unitate praecidistis eamque crudelius
 gladio scismatis quam idolatriae scelere in frusta concidistis^d, ut iam non cum granis 10
 Matth. 3, 12. palea, sed praecisa a vite in ignem proiciantur sarmenta. Vos enim ecclesiae catholicae,
 quam invasistis per totum regnum, — quod quia intus cecidit, foris diu stare non poterit,
 membra distrahitis, — et in servitutem redacta^e quasi vile mancipium in vestrum domi-
 nium redigitis et divini iuris libertatem vestro obsequio mancipatis, dicentes omnia
 imperatoris iuri esse subiecta, episcopatus, abbatias, omnes omnino Dei ecclesias, cum 15
 Matth. 16, 18. Dominus dicat: *Ecclesiam meam, columbam meam, oves meas*. Paulus dicit: *Nemo*
 Cant. 6, 8. *assumit sibi honorem, nisi qui vocatus est a Deo tanquam Aaron*. In parte tua^f
 Ioh. 21, 17. *quis praeficitur, nisi quem aut gratia exhausto fenore vel munus a manu vel munus*
 Hebr. 5, 4. *a lingua vel munus ab obsequio^g attraxerit? Quis moribus, quis honestate, quis*
 vitae integritate eligitur? Persequendi sunt itaque lupi, vitandi^h universi qui ad 20
 cf. 4. Reg. 5. hoc, ut heretici fiant, promoventur, qui lepram Iezi cum divitiis suis possident
 et mala quaesita mercede non tam patrimonium facultatum quam thesaurum crimi-
 num congregaruntⁱ.
 Matth. 10, 8. Quia itaque nec gratis datis nec gratis accepistis et a mandatis Domini decli-
 nantes maledicti estis, et quia non obeditis apostolicis praeceptis, formidamus commisceri 25
 vobis. Dicit namque beatus Ambrosius³: *Si qua est ecclesia, quae apostolicae veri-*
tatis fundamenta non possidet, ne quam tibi labem possit ingerere, deserenda est. His
 enim legibus adulta, talibus est documentis exulta, huiusmodi est institutionibus pro-
 pagata. Qui his adversatur, qui ista dissimulat, qui hanc veritatis lucernam sub modio
 Matth. 5, 15. abscondit, non pastor ecclesiae, sed inimicus existit et de eius manibus pereuntium 30
 Ezech. 3, 18. sanguinem Dominus requirit^g. Si ergo Christum causam perditionis eorum, ad quos
 missus est, et vocem eius non audierunt, dicere non praesumis, nec Paulo audes ascri-
 1. Cor. 1, 23. bere stultitiam gentium et scandalum Iudeorum, a nostra quoque detractatione linguam
 compesce, qui compellimur dicere veritatem, sicut per prophetam Dominus comminatur:
 Exod. 28, 35. *Sacerdos ingrediens et regrediens nisi sonitum dederit, morte^e morietur*. Item: *Male-* 35
 Ier. 48, 10. *dictus qui prohibet gladium suum a sanguine*. Innocentius papa⁴: *Error, cui non*
resistitur, adprobatur, et veritas, cum minime defensatur^h, obprimitur. Idem⁵: *Neglegere*
quippe, cum possis deturbare perversos, nihil est aliud quam fovere, nec caret scrupulo
societatis occultae qui manifesto facinori desinit obviare. Pius papa⁶: *Quid prodest*

a) terram 2. C. b) inimicorum 2. c) om. C. d) concidistis C. e) redacta — dominium 40
 om. 2. f) sunt add. C. g) exquirat 1. h) defenditur C. i) Item eiusdem 2. C.

1) Cf. Gregorii I. Opp. ed. Bened. 1705, t. I, col. 1449, § 4. 2) Persequendi — congregarunt Wido infra p. 544, lin. 9—12, descripsit addito Ambrosii nomine tamquam auctoris huius sententiae, nescio num recte, quia locum in Ambrosii operibus non inveni. 3) In expositione evangel. Luc. ad c. 9, 5, § 68, Opp. ed. Bened. t. II, col. 911. 4) Sine dubio Innocentius I. papa, 45 sed quo loco epistolarum hoc dixerit, non inveni, cf. infra Wido Ferrar. p. 544, I, c. 12. 5) Epist. Eleutherii c. 6, Felicis II, c. 9 (Pseudo-Isidor. ed. Hinschius p. 127. 483). 6) Ibid. p. 117, c. 3.

illum suo errore non pollui, qui consensum praestat erranti? Sine dubio contra mandata^a dimicat et qui peccat et qui^b consensum praestat erranti. Clemens¹: Certissimum est, quod neque amicitia neque propinquitas generis neque regni sublimitas homini debet esse preciosior veritate. Fabianus²: Qui omnipotentem Deum metuit nec contra
 5 euangelium nec contra apostolos nec^c contra prophetas vel^d sanctorum patrum instituta agere aliquid ullo modo consentit. Leo³: Qui alios ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat. Augustinus: Quisquis metu alicuius potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat, quia magis timet hominem quam Deum. Gregorius: Consentire videtur erranti, qui ad resecanda, ut corrigi debeant, non occurrit.
 10 Non igitur quod propter bonum et licitum facimus, sicut superius dictum est, nobis, si quid mali inde acciderit, imputabitur.

Quod autem dicis: 'sed quia^e universalis ecclesiae curam suscepimus^f, licet inviti', nunquid vita comite ad tam^g inmane facinus pertrahi debuisti, ut temerares thorum matris tuae et patris tui? Et si violentiam sustinuisti, cur saltem nunc^h adulter non
 15 resipiscis? 1. Par. 5, 1.

Quod autem obsecras per Iesum, ne nobilissimam feminarum⁴ amplius circumveniam, deludam et fallam, Deum testem invoco, nihil terrenum nihilque carnale in ea vel ab ea ex intentione concupisco, et sine intermissione oro, ut ab hoc seculo nequam cito eripi merear, nimio affectus taedio, quia incolatum meum prolongari video, serviens
 20 die ac nocte in custodiendo illam Deo meo et sanctae matri meaeⁱ ecclesiae, cuius praecepto mihi commissum est; et spero, quod multa mihi retributio per gratiam Dei in eius custodia excreseat, quae non in vanum, sicut tu dicis^k, sua dispergit, sed inefficientem in caelo thesaurizat sibi thesaurum, quem finca non demolitur, ubi fures non
 25 effodiunt nec furantur, parata pro defensione iusticiae non solum terrena omnia distribuere, sed usque ad sanguinem pro vestra confusione et reverentia ad sanctae ecclesiae gloriam et exaltationem certare, donec tradat Dominus inimicum suum in manu
 30 feminae. Judith 16, 7.

Tu vero memento, unde excideris, et age poenitentiam, si forte remittat tibi
 Dominus, ut nos reddita pace ecclesiae voti nostri mereamur fieri compotes. Depone
 30 cidarim, aufer coronam⁵ et induere^l lugubribus vestibus, tanto humilior et abiectior
 2.Reg. 14, 3. omnibus effectus, quanto prae omnibus differentius superbiae extulisti cornu. Dic regi tuo, ut cognoscat aliis omnibus generationibus inauditum facinus suum, qui duos iam adulteros⁶ matri suae ingessit, et calamitates totius orbis, illam praecipue, de qua superius diximus, tecum defleat, quae novo scelere nova iusto Dei iudicio successit.
 35 Veni ad dolentem et pro te gementem^m matrem ecclesiam, ut ipsa pro te offerat sacrificium acceptum Domino. Sola enim est, per quam sacrificium Dominus libenter accipit, sola quae pro errantibus fiducialiter intercedit, extra quam quicumque inventus fuerit, peribit regnante diluvio, extra quam quicumque agnum comederit, profanus est,
 40 hoc nolite gaudere, illud potius timete quod in eodem psalmo sequitur: Contamina- Ps. 54, 19. ib. 54, 21.

a) veritatem 2. b) peccat et qui om. C. c) vel 2. C. d) aut C. e) qui pro sed quia C. f) suscipimus 2. C. g) in add. 2. h) iam C. i) eccl. meae 2. k) sicut tu dicis om. C. l) induc C. m) et protegentem 2.

1) In decretalibus collectionis Pseudo-Isidorianae ed. Hinschius p. 54, c. 63. 2) Ibid. 46 p. 166, c. 23. 3) Hunc locum locosque sequentes non inveni. Cf. supra p. 493, c. 24. 4) Mathildam comitissam Tusciae. 5) De rege Babyloniae apud Ezechielem hoc loco agitur, cui Wibertum noster coaequat. 6) Cadaloum et Wibertum antipapas. 7) Psalmistae verba sunt haec: Redimet in pace animam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.

verunt testamentum eius. Sicut profuit Pilato et Herodi vinctus et flagellatus Christus, sic ad impietatem et perditionem vestram magis officiunt sacramenta eius. Cum fiducia veni ad pinguedinem matris ecclesiae, a cuius utero errasti, ut coalescas ei. Potens est enim Deus iterum te inserere, cui nihil est impossibile, et certe gaudebit in te irruetque super collum tuum et prima stola induet immolabitque vitulum saginatum ⁵ pro filio prodigo. Omnipotens Deus, qui neminem vult perire, qui supra maternum amorem diligit peccatores, illuminet cor tuum gratiae suae splendore et reducat ad viam salutis, ut cognoscas, quae sit voluntas eius beneplacens et perfecta!

Luc. 15,
20--23.

cf. Matth.
18, 14.

Rom. 12, 2.

WIDO EPISCOPUS FERRARIENSIS DE SCISMATE HILDEBRANDI.

EDIDIT

ROGERUS WILMANS B. M.

RECOGNOVIT

ERNESTUS DÜMMLER.

*De Widone tractatus de scismate Hildebrandino conscripti auctore pauca sunt, quae comperta habemus eaque ex parte incerta. Aretinus origine¹, si Laurentio Barottio fides habenda est, Romae sub Gregorio VII. pontifice vixit ibique synodo
10 anno 1080. ab eodem papa celebratae interfuit², id quod alio loco confirmatur, unde summum pontificem eum crebro vidisse patet³. Attamen demum post annum 1073. Romam venisse videtur, cum duobus locis de Alexandri II. morte et Gregorii VII. electione agens, non ad suum, sed ad virorum religiosorum testimonium provocet⁴.*

*Quamquam Wido Hildebrandi ingenium moresque et ipse non parum admiratus
15 est, schismaticorum tamen partem secutus episcopatum Ferrariensem sibi ab eis comparavit. Nam post Gratiani mortem, qui Gregorio adhaerens inde ab a. 1072. usque ad a. 1083. eidem praefuit⁵, tribus praeterlapsis annis, Ferrariensium chartae publicae anno 1086. in hac sede episcopali Widonem parti Wibertinae faventem ostendunt. Qua dignitate etiam anno 1092, Wiberto et Heinricho IV. semper fidelissime devotus,
20 fungebatur⁶. At post hunc annum de Widone nullum omnino documentum reperiri*

1) Lor. Barotti, 'Serie de' vescovi ed arcivescovi di Ferrara'. Ferrara 1781. 4°. 2) *Infra* I, c. 7: Sed accipiant patienter quod . . . contra haec veraciter isdem vir multis aliis nobisque praesentibus intimavit. Cum enim quadam die synodum ageret, cumque de Rodulfi electione sermo incidisset etc. 3) I, c. 2: Lacrimarum praeterea tantam a Domino gratiam fuerat
25 assecutus, sicut ipsi praesentes agnovimus, ut, cum cottidie missas faceret etc.; cf. II in.: Cuius exempli (*privilegii Nicolai II*) formam Romae legimus. 4) I, c. 1: Nam, ut a viris religiosissimis didici et fama ferente recognovi, beatae memoriae Alexandro defuncto etc.; II in.: Testantur quidem qui fuere praesentes, quod Alexandro defuncto, sequenti nocte thesauros eduxerit etc. 5) Frizzi, 'Istoria di Ferrara'. 1791. II, p. 98. 6) Barotti l. c. p. 15:
30 Le due sole memorie, che ho potuto trovare di questo vescovo, dimostrano che aderiva all' antipapa Clemente III. Nel archivio dei monaci di S. Benedetto al Registro H. H. c'è una carta d'enfiteusi concessa da Guido vescovo di Ferrara a Pagano de' Prandi . . . in data del primo di Decembre dell'anno 1086. sotto il pontificato di Clemente III. l'anno II. e dell' imperio d' Enrico l'anno II. per rogito di Bonvicino Notajo. L'altra è riposta nell' archivio Libelli de lite. I.

potuit¹, ut in dubio relinquatur, quando diem supremum obierit. Hoc unum scimus, Ferrariensi urbe anno 1101. a comitissa Mathilda capta, catholicum denuo episcopum Landulfum a. 1104. hanc sedem recepisse².

Quo anno Wido librum suum in lucem ediderit, non facile diiudicatu videtur. Quem quidem post a. 1085. et ante 1100. conscriptum esse obitus Gregorii VII, qui in fine prioris libri memoratur, et Clementis III. tamquam vivi mentio in operis prologo facta probant. Si tempus editi libelli accuratius quaerimus, cum auctor noster nec Victoris nec Urbani paparum mentionem habeat, ante diem 24. Maii mensis a. 1086, quo Victor papa electus est, scripserit oportet. Eum vero post Idus Martias eiusdem anni ad opus suum aggressum esse inde sequitur, quod ipse in meditullio quadragessimae consilium scribendi se cepisse testetur. Et revera eo tempore, quo, Widone teste, Clemens III. antipapa Ravennae eum, quem negotiis suis adhibuit, ad disputationem de schismate componendam impulit, papam illa in urbe moratum esse chartis nonnullis scimus³.

Cum auctor noster nominibus non expressis adversariorum opiniones refellere conetur, inter eos Anselmum Lucensem episcopum (1073—1086), Gregorii VII. propugnatorem acerrimum, primum locum obtinere Conradus Panzer, quem iam supra in tempore constituendo ducem secuti sumus, sagaciter reperit⁴. Ab altera Anselmi epistola ad Wibertum data, quae supra edita est, Wido non pauca testimonia mutuatus inde maiorem doctrinae gloriam, quam par erat, acquisivit. Sed non solum hanc disputationem, verum etiam illam Wiberti, quam Anselmus sibi refutare proposuerat, adhibuit, ex qua testimonia atque argumenta ad verbum eum excerptisse Panzer mihi aliisque persuasit⁵. Nam in prologo operis perspicue quidem profitetur se petentibus coepiscopis Wiberto adhaerentibus librum scribendum suscepisse⁶, idemque in primi libri epilogo profert⁷. Absoluto vero opere antipapam ipsum alloqui videtur: Haec, 25 inquit, tibi, venerabilis pater, sicut iussisti, composui, in quibus et pro Ildibrando multa volumine primo disserui et contra illum secundo copiosius disputavi, non ausus iussioni tuae quicquam negare, simul certum habens, laborem meum legere volentibus utilem satis fore. Quae cum ita sint, ego quidem crediderim Widonem iussu Clementis III. hunc librum composuisse, eo ductum consilio, ut causam eius iustam esse ostenderet 30 atque asseclarum animos titubantes confirmaret. Tum enim Gregorii successore nondum electo fautoribus eius moderatioribus nutantibus fore, ut sub Clemente papa unitas ecclesiae recuperaretur, sperabatur. Quae spes paulo post lite recrudescente prorsus evanuit.

Widonis opus inter vehementissimas Gregorianorum et Heinricianorum discepta- 35

della cattedrale (Sc. 3, P. 23, n. 4) e porta una donazione fatta al 9. di Gennaio del 1092. da Guido vescovo di Ferrara al capitolo della chiesa di S. Stefano In nomine s. et ind. trin. Anno dom. nativitatis 1092. Clemente in apostolatu anno 8, imperante Henrico Henrici filio anno similiter 8. 1) Quae de Wiberto (Clemente III) antipapa Philippus Jaffé, Reg. pont. Rom. I, p. 650—55 collegit diplomata, spem mihi iniecerunt, fore ut Wido ibidem inter 40 testes inveniretur. Attamen frustra quaesivi. In chartis antipapae inter annos 1085—1092. datis, apud Jaffé nr. 5322—24. 5326—28. 5332. 5333. 5338, praeterea apud Amadesium, Antist. Raven. II, p. 345. 346. nulla Widonis mentio occurrit. 2) Frizzi l. c. p. 103. 106. 3) Cf. Jaffé nr. 5322. et 5323, unde eum diebus 27. Februarii et 15. Maii Ravennae degisse elucet. 4) In libello, cui inscribitur: 'Wido von Ferrara de scism. Hildebr., ein Beitrag zur Gesch. des Investiturstreits'. Leipzig 1880. p. 3 sq. 5) L. l. p. 10—17. 57—63, ubi Panzer fragmenta epistolae Wibertinae ex Widone restituere ausus est. 6) Ad me ventum est et quesitum est ab omnibus, ut de iam dicto scismate pauca dissererem. . . . Licet ergo diu plurimumque renisus sim, vehementer tamen instantibus, . . . aliquando tandem post multa consensi. 7) I, c. 20: Prius tamen quam promissum fratribus debitum persolvamus etc. 50

tiones, quibus orbis terrarum Romanus saeculo XI. exeunte agitabatur, eo celebre est, quod auctor utriusque partis ius aequa lance pensitare simulavit et disquisitiones suas ita instituit, ut primo libro rationes, quibus Hildebrandi causa defenderetur, colligeret, secundo autem totidem capitulis eas refutaret. Et certe qui prologum, quo consilium
 5 hoc aperit, non legisset, an prioris libri auctor Wiberti assecla sit, paene dubitare posset. Attamen in secundo libro non minore vi in tuenda Wiberti parte utitur, et Gregorium propter delicta sua se ipsum pontificatu exuisse, Wibertum ergo iure electum esse demonstrat. Praecipue vero notatu dignae videntur rationes, quibus investiturarum ab imperatoribus collatarum causam dicit. Praeterea alia multa huic operi
 10 insunt, quae inter documenta huius temporis historica ei haud ultimum locum adsignant. Inter quae ea recensemus, quae in utroque libro affert de artibus, quibus Gregorius pontificatum adeptus sit et dominationem suam in patrimonio sancti Petri confirmaverit, de domo papali et de legatis in Germaniam missis ad absolvendos Teutonicos a sacramento, quod Heinrico IV. debebant. At quae in fine libri primi leguntur ad res
 15 annis 1084. et 1085. gestas spectantia maximi sunt ponderis atque omnino nova. Neque hoc praetereundum est, quod privilegii illius saeculo XI. conficti, quod Hadrianus I. Karolo Magno de summo pontifice et episcopis eligendis concessisse perhibetur, antiquissimum testimonium apud auctorem nostrum invenias¹.

In patrum scriptis Wido satis versatus et Gregorium Nazanzenum latine versum
 20 et Augustinum Hieronymum Ambrosium Cyprianum haud raro laudat. Decreta quoque pontificum tam genuina quam a Pseudoisidoro conficta ei praesto fuerunt. Inter testimonia ab eo allata non solum ea inveniuntur, quae, ut supra exposui, Anselmo Lucensi debet, sed complura alia, quae cum canonum collectione a Deusdedit cardinale parata communia habet. Qua si ipsa usus fuisset, non ante annum 1087. eum opus suum
 25 perfecisse inde concludi oporteret, sed probabilius mihi videtur, Deusdedit et Widonem ex eodem quasi fonte, qui nescio an canonum collectio Anselmina fuerit, testimonia illa hausisse². Verba testium, quae affert, Wido interdum parum accurate refert, nomina eorum quoque commutat, ut e. g. Innocentium Eleutherii loco, Hieronymum Petri Damiani loco nominet.

Disserendi ordinem, qualem sibi in capitulis prologum subsequentibus proposuerat,
 30 in exarando opere non ubique retinuit, ut in priore libro argumentum capitis 18. paucis absolveret verbis, in altero vero disputationem tantum usque ad cap. 10. priori libro consonantem, inde autem ab hoc loco diversam institueret. Qui secundus liber etiam eo a priore differt, quod ibi, forsitan ad instar disputationis academicae iam
 35 tunc temporis usitatae, more dialogi inter Proponentem et Respondentem quaestiones illatas tractaret. Quibus ex causis numeros capitulum³ in secundo libro omittendos esse censuimus.

Widonis opus eadem, quae cetera caesareae partis scripta, oblivio pressisse videtur; nullum enim scio scriptorem, qui ipsum noverit⁴ vel eius mentionem fecerit.
 40 Neque hoc quidem certum, cuius monasterii bibliotheca codicem, ex quo hic datur, servaverit. Est quidem membran. 4°. saec. XI exeunte vel XII ineunte in duabus columnis conscriptus, in quo tamen nullam notam neque aliud originis vestigium deprehendas. Exstitit in bibliotheca nobilissimi viri de Maffei Monacensis, qui ipsum ex libris beatae memoriae Hoheneicheri, viri in Frisingensi historia versatissimi, sibi comparavit.

1) Cf. quae de hac re E. Bernheim disputavit ('Forsch. zur Deutschen Gesch.' XV, p. 635), qui intra annos 1084—1087. Hadriani decretum confictum esse probare nititur. 2) Cf. titulum cap. 132. libri IV. collectionis Deusdedit (p. 461. ed. Martinucci): Item exempla cuiusdam ex sacris scripturis deflorata (p. 464: idem deflorator). Caput 48 (p. 369) eiusdem libri ex multis testimoniis compositum et ipsum ex collectione quadam sumptum esse potuerit. 3) Quorum inscrip-
 50 tiones maiore ex parte interciderunt. 4) Placidus Nonantulanus Widonis librum novisse videtur.

Anno vero 1757. Widonem ex libris bibliothecae Frisingensis fuisse, fidem facit catalogus Anselmi Desing hoc tempore confectus¹. Unde veri simile videtur, Meginwardum huius civitatis episcopum (1078—1098), qui paucis exceptis annis Heinrico IV. et Clementi III. fideliter adhaesit², vel successorem eius Heinricum (1098—1137) itidem, ut passionis sancti Quirini nondum editae verbis utar, a Wicpertinis episcopum pro-⁵ motum³, codicem nostrum ex Italia in dioecesim Frisingensem transtulisse. Quem tamen nihil esse nisi apographon locus quidam mancus ostendit. Nam in libro priore fol. 7°. capitis 11. initium tantum datur, et spatio unius columnae et dimidia vacuo relicto, in sequenti folio sermo in ultima capitis 13. verba transit. Quod apographon in Italia exaratum esse probare videntur excerpta ex lectionibus academicis de iure¹⁰ Romano petita, quae manu altera, sed fere aequali ultimis huius voluminis foliis inscripta inveniuntur. Librarius in transscribendo Widonis libro plerumque neglegentissime rem absolvit, ita ut haud unam paginam mendis vacuum habeas.

Scribendi ratio haec peculiaria habet, quod litera t saepissime loco c usurpatur, quam in vocibus quales patificus, homitidam, multiplitius, fatiam, sotium non ubique¹⁵ retinui, quodque abbreviatio tm̄ fere semper tamen, non tantum legenda est.

Codicem intercedente b. m. Föringer a viro nobilissimo de Maffei benevolentissime Berolinum missum descripsit Wilmans a. 1853. Cum liber a. 1855. Monacum incolumis remissus nescio quo casu interim evanuerit, iterum eum evolvendi mihi copia data non est.

E. DÜMMLER. 20

SS. t. XII,
p. 153.

INCIPIIT LIBER WIDONIS FERRARIENSIS EPISCOPI DE SCISMATE^a HILDIBRANDI. PRO ILLO ET CONTRA ILLUM.

1086.
Mart. 15.⁴

In meditullio quadragesimae nuper exactae, cum apud Ravennam domnus C[lemens]^b apostolicus moraretur, negociis curiae vehementer urgebar, si quando tamen^c sinebat tempus et divertendi locus erat, conferebar ad studia^d litterarum: cum interea, nescio²⁵ quo casu, de eo scismate, quod nuper emersit, orta est inter fratres contentio, quod Hildibrandinum dicunt, aliis hoc inpugnantibus, aliis defendentibus. Unde cum esset aliquamdiu disputatum et in longum ratio processisset, ad me ventum est et quesitum ab omnibus, ut de iam dicto scismate pauca dissererem et primo quidem, qualiter astruatur, absolverem, demum vero, quibus refellatur rationibus, demonstrarem. Quod³⁰ ideo necessarium videbatur, quoniam latenter erupit et paulatim invaluit et occulte serpens multas iam provincias occupavit. Licet ergo diu plurimumque renisus sim, vehementer tamen instantibus et caritatem Domini opponentibus, aliquando tandem post multa consensi, quodque rogabant me facturum promisi, si tamen laborem meum suis orationibus levigarent, sciens, quod nichil hoc per se possit, si votis eius Dominus non³⁵ aspiret; maxime rem tantam tamque difficilem non fore leviter attemptandam, ubi opus esset tantum pelagus divinarum scripturarum attingere, tot divinos auctores ad medium ducere et ex eorum ingeniis excellentissima quaeque libare. Nullis igitur meritis fretus, nulla eloquentiae venustate confisus, sed de sola Domini largitate praesumens, altae contentionis profundum ingredior utriusque partis allegationem breviter comprehendens,⁴⁰ ut, qui pro illo vel contra illud facere voluerint, paratum habeant et in promptu, qualiter

a) sismate c. b) C. c. c) tantum c. d) astudia c.

1) 'Archiv' VII, p. 117. 2) Meichelbeck I, 1, p. 280; cf. quae Guil. Meyer de eo disputavit 'Sitzungsber. der Münchener Akad.' a. 1882 t. II, p. 259—266. 3) Cf. quae de eo Cunradus archiepiscopus Salisburgensis in epistola ad canonicos Frisingenses dicit ap. Meich. loc. c. p. 300: 45 Lupus non per ostium, qui Christus est, sed aliunde, ut mactet et perdat, in ovile, sicut omnibus patet, ingressus. 4) Vide praefationem p. 530.

id astruant vel refellant. Suppositis itaque capitulis diligenter inspectis lector meus quodlibet^a quaesierit statim inveniet, et quod in prima parte huius operis didicerit approbatum, sub eadem annotatione capituli in secunda condempnatum reperiet. Ego autem explicitis omnibus et in medio positis, quae ad rem necessaria videbuntur, quod
5 potissimum video, in neutram^b partem propensior explicabo.

EXPLICIT PRAEFATIO LIBRI PRIMI.

INCIPIUNT CAPITULA.

p. 154.

- I.^c Quod legitime fuerit Ildebrandus in apostolatum promotus.
- II. Quod honeste in illo vixerit et recte docuerit.
- 10 III. De maledictione^d, quam in regem Heinricum^e intorsit.
- III. Quare eum excommunicaverit.
- V. Quod eum non absurde maledicto perculerit, sed autentice.
- VI. Quod simili modo ab aliis apostolicis imperatores fuerint excommunicati, et quod absens potuerit excommunicari.
- 15 VII. De creatione Rodulfi regis.
- *VIII. Quod non fuit reprehensibilis in eo, quod Teutonicos adversus Heinricum f. 1^e regem pugnare permiserit, quodque eum ad bonum quasi persequendo coegerit.
- VIII. De eo, quod Teutonicos a sacramento, quod regi Heinrico debebant, absolvit^f.
- 20 X. De persecutione, quam movit in presbiteros et diaconos sive episcopos adulteros, simoniacos et periuros.
- XI. De praedatione, quam a laicis pertulerunt, quod iusta fuerit.
- XII. Quod scismaticos iure fuerit persecutus.
- 25 XIII. Cur eos increpare debuerit.
- XIII. Quod de sceleribus clericorum et laicorum tacere eum non oportuerit.
- XV. Quod sanguis Teutonicorum, clades et bella et cetera huiusmodi non fuerint inputandi sibi.
- XVI. Quod excusabilis sit in eo, quod dicitur restitisse adversariis.
- 30 XVII. Qua ratione excommunicatorum et scismaticorum sacramenta non recipienda mandaverit.
- XVIII. Cur eisdem communicare noluerit et alios ab eorum communione removerit.
- XVIII. Quod non sit alicuius principis quamlibet ordinare vel investire aeclēsiā.
- 35 XX. De eodem^g.

EXPLICIT CAPITULUM.

INCIPIIT LIBER PRIMUS.

Veni, domine Iesu, et ceptis nostris aspira². Da quod loqui possimus et infunde labiis nostris, quod recte personent et quod a veritatis regula non discordet. Tu,
40 Domine, librum aperis, tu diceris clavis Davit; claudis, et nemo aperit. Tu linguas Apoc. 3, 7.
infantium absolvis et brutorum animalium vincla dirumpis et iura quodammodo naturae Sap. 10, 21.
pervertis, ut naturae sit, quod a natura videtur poenitus alienum. Esto dux et auctor

a) qdlibet c. b) ineutram c. c) desunt numeri in c. d) mala dictione c.; cf. c. 3.

e) H. fere semper codex; interdum vero occurrit Heinricus et Henricus. f) absolvi c. g) huius-
45 scemodi saepius c.

1) Scilicet Gregorio VII.

2) Cf. Ovid. Metam. I, 2, 3: coeptis . . . adspirare meis.

et comes propositi operis, ut totum, quod dixerimus et prosecuti fuerimus et quod
Iac. 1, 17. gratia tua perfecimus, tuum sit. Quia omne datum optimum et omne donum per-
Ps. 71, 17. fectum a te est; cuius nomen est benedictum in secula.

I.^a Sunt qui Ildibrandi calumpnientur ingressum, quique eius crimentur introitu-
 tum. Sed re diligenter inspecta, falsum videbitur omne, quod profertur, et quod inpu-
 denter magis quam prudenter opponunt. Nam, ut a viris religiosissimis didici et fama
 ferente recognovi, beatae memoriae Alexandro defuncto necdum humato, clero et
 populo, omni senatu pariter collecto, uno omnium voto, pari consensu, summo^b desi-
1073.
Apr. 22. derio violenter attractus et in mille partes discerptus a clero eligitur, a populo expeti-
 tur, episcoporum et sacerdotum omnium suffragio confirmatur. Ut¹ enim de eo dica-
 mus, quod de Cornelio Ciprianus^{c. 2} asseruit, factus est episcopus de Deo, Christi eius
 iudicio, de clericorum pene omnium — et ut verius dicam, omnino omnium — testi-
 monio, de plebis, quae tunc affuit, suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum
 virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Alexandri locus et sedes Petri
 vacaret. Haec regula ordinandorum episcoporum a canonibus statuitur; a patribus
*f. 2. decernitur, ^a a veteribus praefixa probatur. Quomodo non legitime dicatur promotus,
 qui tam recta electionis via fuerit ordinatus? Facessat igitur obtrectatio iniquorum et
 invidorum aemulatio conquiescat. Nichil video in hac parte quod noceat³, quia voca-
Hebr. 5, 4. tus a Domino tanquam Aaron Romanam aeclesiam, non precio, ut praedicant, sed
 Christi gratia gubernandam susceperit.

II. Hinc iam qualiter vixerit, quam sana docuerit^d, facile videri potest. Mox
p. 155. enim ut ^eepiscopus factus est, rerum ecclesiasticarum fidelis minister⁴ et providus dis-
 pensator civitates omnes et vicos, municipia et castella custodiri mandavit, habita ser-
 vari constituit, amissa vero et violenter ablata recuperari satagit. Fecit sibi militum
 copiam⁵, non ob inanem, ut aestimant, gloriam, sed ad propagandam Romanam eccle-
 siam, quae a Normannis vim passa et a caeteris finitimis conculcata^e in nichilum
 videbatur pene redacta. Unde factum est, ut quotquot eam leserant, quicumque bona
 eius pervaserant, terrerentur. Factique sunt milites⁶ domni Hildebrandi omnibus per
Ezech. 5, 15. circuitum gentibus et populis in stuporem; cotidianisque laboribus, bellis, discursibus,
 paucis non dicam annis, sed mensibus averterunt hostes, receperunt castella et urbes,
 domuere rebelles, nullusque tam audax et temerarius habebatur, qui bona Petri con-
 tingere non timeret. Viduarum interim et pupillorum defensor, orphanorum adiutor,
 pauperum advocatus, omnia, quae habere poterat, in egenos et debiles, miseros et in-
 opes erogabat. Ieiuniis intentus, orationibus occupatus, legendi studiis deditus, corpus
 suum templum fecerat Christi. Nam somni avidus quietem arcebat. Patiebatur loetus
 esuriem, cum cibis exquisitissimis habundaret⁷. Perferebat sitim caeteraque incom-
 moda corporis, cum ad nutum cuncta suppeterent^f. Fugiant alii praesentiam hominum,
 devitent consortia mulierum, declinent frequentiam^g urbium, solitudines adeant, invia et

a) desunt numeri in c. b) sumo c. c) Cipriani c. d) quam — docuerit eadem manu
 superscripta sunt. e) conculcata c. f) suppeteret c. g) frequentia c.

1) Cf. supra p. 521. 2) Cypriani epist. 55, Opera ed. Hartel p. 629. 3) Cf. supra
 p. 522. 4) Nova haec et a nullo, quoad sciam, scriptore relata. 5) Cf. Benzonis Albens.
 ad Henric. imper. III, c. 10 (SS. XI, p. 626), qui hos milites 'servilem manum' vocat. 6) Sci-
 licet Landulfus Beneventanus et Richardus Capuanus principes, quorum sacramenta diebus 12. Aug.
 et 14. Sept. 1073. Gregorio VII. dicta exstant in eiusd. Reg. I. post epistolas 18. et 21. Cf. Petri
 Cass. chron. SS. VII, p. 729; Jaffé, Reg. I, p. 600. 7) Benzo l. l. VI, c. 6 (p. 666), v. 10 sq.:

Protheus est monstruosus in diversis vultibus,
 Modo ridet, modo plangit amixtis singultibus,
 Nocte carnibus abutens, die tantum pultibus.

praerupta requirant, abstant sese specubus montium et cavernis petrarum, alantur herbis, potentur fontibus, feris cohabitent: hic suscepti regiminis necessitate compulsus, quod maioris est meriti, inter seculares et filios tenebrarum singularis meriti praerogativa dignissimus habebatur. Cumque omnes occuparentur negotiis seculi et mundi desideriiis et questibus inhiarent, animi virtute cuncta transcendens, vitam istam peregrinationem, non patriam existimabat. Iam vero quam cunctis affabilis, tractabilis fuerit et communis, quis explicare sufficiat? Legem dabat servis et dominis, principibus et subiectis, parentibus et filiis, coniugibus et viris, et omnes omnium mores sacris alloquiis informabat. Omnium instruebat^a aetates, aedificabat conditiones, ingenia exercebat, reprimebat motus, impetus cohibebat, impatientiam refrenabat. Instigabat ad bonum, quod poterat, hortabatur ad virtutes, et nemo umquam ieiunus^{*r. 2.} abscessit, qui ad illum audiendi gratia accessisset. Lacrimarum praeterea tantam a Domino gratiam fuerat assecutus, sicut ipsi praesentes agnovimus, ut, cum cotidie missas faceret nec diem aliquem absque dominici corporis et sanguinis immolatione transiret, totum se ipso sacrificii tempore in fletus et lacrimas funderet atque ita duplex Domino sacrificium immolaret. Semel reficiebatur^b cotidie ieiuniumque suum in vesperam producebat. Ornabatur mensa preciosissimis ferculis et cibis esculentioribus complebatur. Habundabat cervis et capreis, lepusculis, apris^c, volatilibus quoque et altilibus omnium generum, sicut apostolica dignitas exigebat. Inter tot igitur delicatissimas epulas, convivantibus aliis, solus herbis agrestibus, cicere infusisque leguminibus vescebat. Interea cum fama iam sanctitatis eius longe lateque crebresceret, Heinricho tercio, imperatoris Henrici filio, regnum agente, tanta in partibus Italiae et Galliae¹ simoniaca hereseos pestis emersit, tantusque flagitiorum omnium morbus erupit, ut quisquis vellet episcopus fieri, Gallias peteret distractoque patrimonio, auro et argento episcopatum emeret. Omnis aecclesiastica dignitas precio vendebatur, factusque erat venalis omnis honor ecclesiasticus ut^d plumbum et ferrum, equus, mancipium, quae passim nundinantur in foro rerum venalium. Ex hoc igitur contagio malorum omnium messis increvit cunctorumque viciorum morbus invaluit. Nam quicumque ad aecclesiasticas dignitates his nefandis commerciis pervenissent, corrupto fidei firmamento semet ipsos adulteriis, sacrilegiis, periuriis ceterisque flagitiis^e subdiderunt, nichil pensi habentes iurare et peierare, palam misceri mulieribus et filios procreare. Per omnem quoque Emiliam et Liguriam diaconi et presbyteri publice uxores ducere, nuptias facere, filias nuptui tradere filiosque ex se genitos nobilioribus et ditioribus coniugibus copulare. Factum est quoddam chaos et quaedam confusio viciorum, quia facti sunt sacerdotes sicut et populus, et dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum. Tot ergo malis invalescentibus iam dictus *Hildebrandus non mediocriter incitatus et zelo^f divini amoris impulsus statuit semet ipsum, ut dicunt, eciam morte corporis tantis iniquitatibus obiectare, symoniacam heresim viva voce confundere, modo lenibus, modo duris remediis providere, sacrilegos et adulteros sacerdotes gladio spiritus et apertissimis contradicionibus confutare. Quid multa? Collegerunt pontifices et principes universi consilium, commotus est adversus illum orbis terrarum, versi sunt omnes fere praeter admodum paucos in seditionem, et quoniam habundavit iniquitas, refriguit caritas multorum. Divisus est populus christianus in duo, aliis dicentibus, quia bonus est, aliis autem vocantibus eum impostorem et antimonachum et antichristianum. At vero praefatus vir, inter tot perturbationes immobilis perseverans et instancius nichilominus^g praedicans ad instar ducis egregii et fortissimi bellatoris, quo

Iug. c. 47.

Catil. c. 12.

Thren. 4, 1.
p. 156.

Math. 24, 12.

cf. Cat. c. 60.

a) instruebant *post in cod. correctum* instruebat. b) reficiebat c. c) apis c. d) *ita correxit Pertz*; in c. e) flagitiis *add. Holder-Egger*. f) *czelo corr. zelo in c.* g) nichil ominus c.

1) Germaniae.

acrius hostes insurgere conspiciat et bellum ingravari perpendit, eo durius arma corripit.
 *c. 3. Et modo terga vertit, ut feriat, modo *fugam simulat, ut occidat, sicut pugnandi requirit pericia. In nullo recedere, in nullo deficere, modo percutere, modo ferientem
 2. Tim. 4, 2. fortiter sustinere. Instabat itaque verbo praedicationis, arguendo, obsecrando, increpando, nec declinabat a regula veritatis.

III. Tum^a vero rex Henricus in annis adolescentiae constitutus et eiusdem aetatis consiliariis assuetus, nobilium et maiorum contra regiam consuetudinem familiaritates^b horrebat, et cum morum gravitas plurimum habeat laudis in rege, — quia decet esse regem constantem, fortem, severum, magnanimum, beneficum, liberalem —, relictis senibus gravibusque personis, levibus delectabatur et pueris tam sensu quam
 10 annis; hinc actum est, ut ad vitia propensior haberetur, quia difficile quis, quod diligit, aspernatur. Coepit ergo pietatem negligere, questibus inhiare, omnia venalia habere, studere luxuriae, et cum teneretur vinculo matrimonii, matronas tamen plurimas possidebat. Gaudebat multum consortio puerorum et maxime venustorum; sed utrum id
 Cat. c. 10. vicio fieret, ut aliqui confinxerunt^c, non satis compertum erat. Illud autem manifestum
 15 est, quod uxore contempta vagus et lubricus diversis desideriis agebatur, ut susceptae adulterino concubitu soboles attestantur^d. Quibus rebus ad aures Hildebrandi perlatis, multorumque litteris et indiciis patefactis, cepit animus christianus habere diu incertum, quid faceret. Dissimulare siquidem periculi res erat, palam vero corripere, cum clam emendare non posset, insolitum videbatur. Cernebat enim fidei christianae summum
 20 instare discrimen, si plus valerent metalla quam gratia, et pluris esset aurum quam meritum. Videbat etiam ad cunctorum perniciem redundare quicquid reprehensibile iudicabatur in rege. Quomodo enim sit criminis vindex, ultor sceleris, qui eisdem erroribus teneatur? aut quo pacto servabit aliis legem, qui in se ipso regulam destruit aequitatis? vel quomodo erit iustitiae minister, qui maliciae auctor et magister effi-
 25 citur? Talibus sollicitudinibus urgebatur, huiusmodi meditationibus aestuabat, praevidens aut fore luctandum aut pereundum. Quodam etiam praesagio futurorum venturam procul discordiam formidabat, quae regnum sacerdotumque dirimeret et totius
 1. Ioh. 4, 18. aecclesiasticae pacis federa perturbaret. Sed quoniam 'timor non^d est in caritate et perfecta caritas foras mittit timorem', primo supra nominatum^e regem lenibus monitis
 30 blandisque convenit, exemplis docuit, scripturarum argumentis instruxit², omnesque ei conniventes eisdem adortationibus terruit, et ne domino suo talia suadere deberent, innotuit. Legationibus praeterea frequentibus³, mandatis et litteris egit, ut mores suos mutaret in melius, ut meminisset se esse regem praelatumque populis ad aedificationem, non ad destructionem, et magis proprie dici regem, qui imperet motibus animi,
 35 quam qui populis dominetur; simoniacam heresim imperii sui finibus coercendam; non esse regiae potestatis quod fuisset omnipotenti Domino consecratum. Longobardiae quoque episcopos eadem simoniaca *heresi^f laborantes aepiscopali dignitate suspendit sedemque apostolicam adire praecepit, ut eius aut firmarentur iudicio aut sententia dampnarentur⁴.

At vero saepe nominatus rex non solum salutaribus consiliis acquiescere noluit, verum etiam malitiam suam multiplicatis iniquitatibus cumulavit. Nam ubi se aposto-

a) Cum c., corr. Giesebrecht. b) familiares c., corr. Giesebrecht. c) confinxerunt c. d) non om. c. e) notum c. f) heres c.

1) Quorum natu maior filius se virum fortem in rebus Italicis praebuit inde ab anno 1080, usque ad a. 1092, quo praeliando occubuit. Vide supra p. 363; Stenzel I, p. 463, n. 16. 471, 34. 547, 21. 2) Quae litterae, si re vera a Gregorio scriptae sunt, hodie non supersunt. 3) 1074; vide Lamb. s. a. 4) Synodum Romae diebus 24—28. Febr. 1075. habitam respicere videtur. Vide Jaffé I, p. 612.

licis litteris conventum vidit, diminutionem sui imperii suaeque pecuniae veritus, ad
 *eversionem Ildibrandi mentem intendit, qualiter id fieret exquisivit, et ne alicuius
 momenti eius excommunicatio haberetur, omnes Galliae et Longobardiae episcopos con-
 venire fecit¹, utque ei maledicerent, imperavit. Sed vir ille ad instar montis, qui
 5 nullis valet tempestatibus concuti, ad omnia permansit inpavidus, et a iustitiae tramite
 non declinans, durioribus regem convenit alloquiis, comminatus ei apostolicae male-
 dictionis sententiam et imperii destitutionem, si pertinax extitisset². Verum ubi sensit
 eum infelicius agere et obdurato corde nec monita recipere nec comminationes³ curare,
 vocatum semel et iterum, et ut verum fatear, sepiissime Romam venire iussum, diu
 10 multumque renitentem et nolentem resipiscere, congregatis episcoporum plurimis ex-
 communicavit et a regni dignitate removit, servata tamen^b spe recuperandae dignitatis
 et veniae, si digne satisfacere voluisset. Omnes quoque fautores eius, qui perversis
 eius moribus consentirent, simili iudicio percudit^c, si nollent ab eius communione et
 consortio separari.

15 IIII. Huc^d huc mihi veterum monimenta priorum³. Hinc agat Ambrosius, asti-
 puletur Gelasius, loquatur Pascasius, Felix quoque Romanus episcopus testimonium
 dicat. Quid, inquit⁴, sibi causae fuit, ut, quod ceteris imperatoribus licuit sub aliis
 apostolicis, non licuisset et isti? Dic, Ambrosi, quod sentis: *Convenior⁵, inquit, a*
militibus^e et tribunis dicentibus^f imperatorem iure suo iussisse^g, ut quae^h in potestate
 20 *eius essent omnia ei tradi deberent. Respondi, si a me peteret quod meum estⁱ, id*
est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum,
quamquam omnia, quae mea sunt, sint pauperum. Item post aliqua⁶: Nec mihi fas
est tradere, nec tibi, imperator, accipere expedit. Domus privati nullo^k potest iure
temerari^l, domum Dei existimas auferendam? Allegatur imperatori licere omnia,
 25 *ipsius esse universa. Respondeo: Noli gravari^m, imperator, ut putes te in ea quae*
divina sunt imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere! sed si vis diutius impe-
rare, esto Deo subiectusⁿ. Scriptum est enim: 'Quae Dei Deo, quae caesaris caesari'. Matth. 22, 21.
Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotes aecclesiae. Publicorum tibi moenium
ius commissum est, non sacrorum. Iterum^o dicitur mihi mandasse imperatorem: debeo
 30 *et ego unam basilicam habere. Respondeo: Non licet tibi illam habere. Quid^p tibi cum*
adultera? Adultera^q est enim quae non est legitimo coniugio copulata; veteri^r iure a^r
sacerdotibus donata^s, imperatoria vi usurpata. Item Ciprianus⁸: Quisquis ab aecclesia
segregatus adulterae iungitur, a promissis aecclesiae separatur, nec perveniet ad
Christi praemia *qui Christi relinquit aecclesiam. Alienus est, prophanus est, hostis *^r 4.
 35 *est. Habere non potest Deum patrem, qui aecclesiam non habet matrem. Item Gela-*
sius⁹: Ad sacerdotes Deus voluit quae aecclesiae sunt disponenda pertinere, non ad
saeculi potestates. Non sibi vendicet imperator alienum ius et ministerium, quod alii

a) communicationes c., corr. Jaffé. b) tm saepius pro tamen in c. c) pertulit c. d) prima capitis
 littera hoc loco, ut semper in cod. nostro, omissa est. e) comitibus Ambr. Ans. f) dicentibus om. c.
 40 g) ita c. et Anselm.; uti Ambr. h) eo quod in Ambr., sed cf. Anselm., supra p. 521. i) esset Ambr.
 k) nullo c. l) domum p. n. potes iure temerare Ambr. m) te gravare Ambr. n) subditus Ambr.
 o) ita Ambr.; Imperator c. p) quit c. q) adultera om. c. r) a om. c. s) vel dotata add. c.

1) Wormatiae 24. Ian. 1076. 2) Gregorii epistolam, inter dies 24. Ian. et 21. Febr.
 1076. ad Heinricum datam, non habemus. 3) Cf. Aen. VIII, 312: virum monumenta priorum;
 45 III, 102: veterum monumenta virorum. 4) Hic Wido Wiberti epistolam respicere videtur.
 5) Epist. 20. ad Marcellinam § 8, Opera ed. Benedict. II, col. 854, cf. supra p. 521, n. 1.
 6) L. c. § 16, 857; cf. Sudendorf, Reg. II, 52; Deusdedit, Coll. can. IV, 119, p. 440. 441.
 7) L. l. § 23, 858. 8) De cathol. eccl. unit. c. 6, Opera ed. Hartel p. 214; Deusdedit, Coll.
 can. I, 217, p. 149. 9) In epist. ad episcop. orient. c. 10, Epistolae Roman. pontific. ed.
 50 Thiel p. 293 (Jaffé nr. 611).

deputatum est. Et paulo post¹: *Obsequi solent principes christiani decretis aecclesiae, non suam praeponere potestatem.* Ista sunt, quae virum religiosum et animum Deo plenum ad maledicendi sententiam impulerunt, ut, quia tociens commonitum regem hisque et aliis territum revocare non potuit, sed medicamento penitentiae sanare non valuit, ferro tamen anathematis membrum putridum amputaret.

V. Verum ne id absurde factum quisquam existimet, quae secuntur sanctorum patrum constitutiones et exempla perspiciat et oculo vigilanti percurrat, nec erit ulterius, quod ambigere debeat. Inquit beatus papa Pascasius² inter alia: *Si quis obiecerit non consecrationes, sed res ipsas, quae ex consecratione proveniunt, vendi, videtur quidem aliquid dicere, nichil autem penitus sapere.* Nam cum corporalis aecclesiae aut episcopus aut abbas aut tale aliquid sine rebus corporalibus et exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore temporaliter vivit, quisquis eorum alterum vendit, sine quo alterum habere non provenit, neutrum venditum derelinquit. Quam obiectionem sacer Chalcedonensis³ paenitus canon exterminat, cum procuratorem vel defensorem aecclesiae vel aliquem regulae subiectum adeo per pecunias ordinari prohibeat, ut interventores quoque tanti sceleris anathematis mucrone succidat. Si autem obicitur, cur absentem dampnaverit, respondebitur verbis apostoli: *Si quis verbo nostro non obedierit per aepistolam, hunc notate et ne commisceamini.* Item isdem: *Scripti vobis in aepistola, ne commisceamini fornicariis: non utique fornicariis huius mundi aut avaris aut rapacibus^b aut idolis servientibus.* Alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri, si quis frater nominatur fornicator aut avarus aut idolis serviens aut maledicus aut ebriosus aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Quibus verbis, ut ait beatus Ambrosius³, ostendit non iudicio aut confessione opus esse erga eos, quorum crimina publica sunt, quos ipse rumor notus omnibus et communis accusat. Cui etiam pater concinit Augustinus⁴ fratrem nominatum intellegens, qui in crimine sit famosus et notus. Quod nisi ita accepisset apostolus, et si neminem absentem crederet iudicari debere, sed semper per praesentem sub accusatoribus certis et testibus, aecclesiastico sive^c saeculari iudicio aut confessum aut convictum: numquam Corinthium dampnasset absentem, quem uxore patris abusum fama tantum praedicante didicerat. Non enim quaesivit sinodum³⁰ facere, accusatores admittere, testes audire et cetera huiusmodi quae in iudiciis exquiruntur. Sed his praetermissis⁴ convicinis illius Corinthiis ait: *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ut uxorem patris quis habeat. Et vos inflati estis et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio^d vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis et^e meo spiritu cum virtute domini nostri Iesu tradere huiusmodi hominem sathanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini nostri Iesu Christi.*

VI. Iam vero ad ea, quae cotidie velut cum admiratione dicuntur, paucis in Deo respondendum. Nam quod absens potuerit iudicari^f, superioribus sententiis approbatur. 'Quando', inquiunt⁵, 'factum legitur, ubi scriptum auditur, quibus reperitur libris, quibus commemoratur historiis, ut quemquam inperatorem^g quisquam episcopus

a) Chalcedonensis om. c. b) rapatibus c. c) sine c. d) mediu corr. in medio c.
e) deest c. f) indicari c. g) inperator c.

1) Ibidem, cf. supra p. 521, n. 5; Decretal. Pseudoisidor. ed. Hinschius p. 648, Deusdedit, Coll. can. IV, 43, p. 366. 2) Cf. Deusdedit, Coll. can. IV, 53, p. 378. Epistolam integram, quae falso Paschali papae adscribitur, vide supra p. 6. 3) Hunc locum non inveni.
4) Cf. infra p. 561, lin. 34. 35. 5) Wibertus scilicet.

vel apostolicus condemnarint'? Accipiant et de hac obiectione^a responsum et veterum, si ita volunt, admirentur exemplum. Xistus Romanae sedis episcopus¹ Valentinianum et Honorium excommunicationis gladio percussit et ab imperii dignitate submovit². Quid ergo? Non licuit Romanae ecclesiae modernis temporibus, christianitatis gloria latius propagata, quod priscis olim tempestatibus valuit? Aut ligandi solvendi potestatem ad tempus accepit, ad tempus amisit? Absit hoc ab animis christianis. Sicut enim potestatem semel acceptam Petrus extunc semper habuit et habebit, sic eandem potestatem Romana sedes in saeculum possidebit, teste Augustino, qui ait³: *Petra tenet, petra dimittit; columba tenet, columba dimittit; unitas tenet; unitas dimittit.*

Non solum autem Xistus hoc fecisse probatur, verum etiam modernior et quasi iunior papa Stephanus itidem legitur executus. Nam Desiderium Longobardorum regem vehementer Romanam ecclesiam infestantem, saepe commonitum semperque renisum prius excommunicavit, post vero latenter profectus in Gallias et apud Carolum super eius iniquitatibus questus, eundem Carolum collecto hoste Romam duxit et abiecto a dignitate regni Desiderio Romanorum imperatorem constituit⁴. Sed cur ista de pontificibus^b Romanis prosequimur, cum Ambrosius quoque Mediolanensis episcopus, vir praecipuae sanctitatis et urbanitatis egregiae, verum impar apostolicae dignitatis, Theodosium a Thesalonica caede reversum et effusione innoxii sanguinis cruentatum ab ecclesiae ingressu removerit et episcopali auctoritate egerit, ut non prius reciperet a ecclesiasticam communionem, quam humili confessione totum, quod deliquerat, sanaretur? Legitur enim, quod videns isdem imperator a liminibus ecclesiae se prohibitum, totus versus in lacrimas insignia regalia deposuerit et pro purpura cilicio indutus, tantis sese fletibus et lamentis affecerit, ut^c omnibus, qui aderant, admirationi fuerit et stupori. Quem vir Domini compunctum et humiliatum aspiciens, in ecclesiam introduxit, redditaque sibi communionē pro eodem sacrificium^d dominici corporis et^{e, f. 5.} sanguinis immolavit. Si talia Romani pontifices, quos supra memoravimus, potuerunt, nec solum illi, verum alii imparis dignitatis aepiscopi multos imperatorum et regum certis de causis^d diversis temporibus excommunicaverunt et a regni dignitate vel imperii gloria submoverunt: dicant qui volunt, si tamen recte volunt vel possunt, cur non eadem apostolica auctoritate Yldibrandus Heinricum regem excommunicare poterit et ab imperii dignitate suspendere.

VII. Quia vero superioribus rationibus et exemplis iam eis satisfactum putamus, quibus regem excommunicari videbatur indignum, caetera, quae in^e Ildibrandum obiciunt, persequamur. Aiunt enim⁵: 'Quis hominum aequanimiter ferat^f rem omnibus saeculis inauditam, ut^g Rodulfus dux domini sui regnum praeriperet et multis sacramentis sibi obstrictus ad imperium aspires. Si nichil aliud Yldibrandus^g egisset, quo merito reprehendi deberet, hoc tamen tam exiciale fuit tantumque posteris iniquae praesumptionis et auctoritatis invexit, ut hoc solo iure debuerit condemnari. Hactenus milites sacramenti foedere tenebantur, stupebant iniurias dominorum, vindicabant offensam, potentiam tuebantur, defensabant honores, pro salute quoque servabant excubias, et par sacrilegio videbatur, si in honorem quippiam molirentur. Nunc autem versa vice milites armantur in dominos, insurgunt filii in parentes, subditi commoventur in

a) abiectio c. b) pontificibus c. c) et c. d) clausis c. e) iu c. f) ferant corr. in ferat c. g) Yldibrandus c.

45 1) III, qui sedit a. 432—440. 2) Hoc omnino falsum est atque omni auctoritate caret. 3) De baptismo contra Donatistas l. III, c. 18, § 23, Opp. ed. Benedict. t. IX, col. 118, cf. supra p. 292; Deusdedit, Coll. can. IV, 49, p. 373. 4) Stephanum IV, 768—772. cum Hadriano I. et Leone III. auctor noster confudit. 5) Hinc usque ad verba boni perceptio Wiberti epistolam laudari probavit Panzer.

reges, fasque nefasque confunditur, sacramenti religio violatur, humanitatis iura solvuntur, tolluntur vocabula pietatis, fraudare, decipere, fallere, peierare omnes sibi licitum arbitrantur. Quis enim non imitabile exstimet^a, quod sedem apostolicam videat approbasse? Quem pigeat sequi caput orbis, magistram fidei, dominam sanctitatis, principem religionis? Quam facile homines delectantur malis, adhaerent viciis, pascuntur flagitiis, assuescunt iniquitatibus universis! Quam vero difficile est quemquam fieri bonum, nichilque durius naturae mortalium quam boni perceptio'. Haec sunt quae in^b Ildibrandum adversarii proferunt, et arcum maliciae intendentes huiusmodi in illum sagittas emittunt. Sed accipiant patienter quod non quidem fictę pro se protulit^c, sed contra haec veraciter isdem vir multis aliis nobisque praesentibus intimavit^d. Cum enim quadam die sinodum ageret^e, cumque de Rodulfi electione mentio incidisset, hic^e regis destitutionem paucis explicuit, quam rationabiliter depositus fuisset, innotuit. Post vero quasi satisfactorius, sciens, quod de se talia iactarentur, contestatus caelum et terram, quod electioni illius numquam assensum^f praeberit, numquam conscius fuerit^g. Sed faciamus eum errore mentitum et errore delusum. An si ita esset, excusari tamen non posset, cum, Heinrico iam legitime condempnato et a regni dignitate submoto, Rodulfus fuisset promotus in regnum^h? Si prius quam condempnaretur dominus, miles aspirasset ad regnum, reprehensibilis merito videretur. Domino vero iam deposito et
^{*f. 54.} ex auctoritate Petri dampnato, quid Rodulfus ei deberet, non video, ut domino suo regnum praeripuisse dicatur. Alioquin quotiens legitimo iudicio quilibet deponunturⁱ 20 episcopi et alii subrogantur, iniuste eis priorum episcoporum milites sacramenta fatiunt, si sacramenti vinculo, quod prioribus illis debuerant, obligantur. Sed omnibus omnino gentibus usitatissimum est, ut in quibuslibet episcopatibus, episcopis sinodally condempnatis, et alii creentur episcopi et eis aecclesiarum milites absque nota periurii obligentur. Si debent ergo prioribus aepiscopis, culpabiles sunt, quod aliis iuraverunt. 25 Si autem nichil debent, nichil delinquunt. Sed tam diu debent, quam diu commissis sibi praesunt aecclesiis. Ubi autem praeesse desistunt, quia esse aepiscopi desierunt, nichil illis a militibus iam debetur. Similiter vir et uxor matrimonii lege tenentur in tantum, ut nisi mortis tempore utroque superstite non separentur. Sed si vir vel uxor inciderit heresim aliquam aut nuper conversus ad gentilitatem recurrat, num cogitur 30 alter eorum ire post alterum, quasi coniugii vinculum non solvatur: et non potius suae potestati relinquitur, ut magis fidem teneat, quam occasione coniugii fidem amittat? Agamus per similitudinem. Sunt quidam, qui nichil sibi debent, postea vero casu aliquo datis obsidibus paciscuntur; quam diu ergo habentur obsides, foedus permanet incorruptum. Amisissis vero obsidibus vel redditis, iura foederis violantur. Eadem in 35 pignoribus lex. Tam diu enim debet quis foeneratori, quam diu pignus habetur, et tam diu certus est creditor, quousque integrum pignus servatur. Reddito autem pignore vel corrupto^g vel perduto, nichil amplius iam debet^h, qui ut deberet, pignus dedit. Sic nos quando iuramus, ius nostrae fidei quasi in medio ponimus et velut pro pignore ipsum ius commendamus. Quid autem est illud ius nisi fides nostra, quaⁱ in Deum 40 credimus et per quam creditori iuramus, cum tactis sacrosanctis euangeliiis nomen

a) sic c. b) *omissum in cod.* c) *pertulit c.* d) *ita correxit W.; intimant c.* e) hoc c.
 f) *assensum c.* g) *corrupta post corr. in corrupto c.* h) *littera d ante debet superflua in cod.*
 i) quia c.

1) Die 7. Mart. 1080; cf. Jaffé, *Bibl. II*, p. 398. et Gregorii epistolam ad universos fideles 45 VIII, 51 (1082? Jaffé nr. 5237): illud admodum vestrae dilectioni notificare non dedignamur, Deo teste, Rodulfum . . . non nostro praecepto sive consilio regnum tunc suscepisse. 2) Cf. quae hac de re Stenzel acutissime disputavit II, p. 148—153. 3) Error. Die 15. Mart. 1077, quo Rodulfus electus est, Heinricus iam dudum d. 28. Ian. anathemate solutus erat.

Christi offerimus? Tam diu ergo ius nostrum creditori debemus, quam diu fidei nostrae pignus penes eum est. Si autem a fide aberraverit et ius fidei quodammodo violaverit et ita perdiderit pignus, per quod ei debemus, debitores illi ultra non *sumus. Cum enim alicui per Deum debitores sumus, quomodo consequens est, ut illum contra Deum iuvemus? Aut quomodo velit, ut occasione nominis eius venias contra voluntatem eius et quasi servando ius homini perdas illud Deo? Hinc enim periuri dicuntur, quod ius perdiderint¹. Astipulatur in hoc nobis Hieronimus scribens inter alia²: *Sive, inquit, fuerit ille pater sive mater, frater vel soror aut quilibet alius, tam diu noveris copulam carnis et debitor eris promissi iuris, quam diu ille suum noverit creatorem, non nomine dico, sed opere, nil omnino debebis*. Ex omnibus igitur, quae praemisimus³, certum est, quod nec Rodulfus abiuraverit, nec Ildibrandus reprehensibilis fuerit, si etiam electioni eius consensit.

VIII. Reliqua persequamur et quae in eum obiciunt, sicut Dominus dederit, propulsemus. Ut taceamus de caeteris, inquit⁴: 'Sed hoc quis excusabile faciet, quod Teutonicos ad bella commovit vel saltim cum Heinricho pugnare permisit et, quod viris religiosus minime convenit, persecutionem tantam in iam dictum regem exercuit? Et docere est christianorum virorum, non bella movere, *pati aequanimiter iniurias aliorum, *f. c. non ulcisci. Nichil tale Iesus, nichil tale quisquam legitur fecisse sanctorum'. Domini et patres nostri ad ista respondeant⁵, quia satisfacere nostris viribus non valemus. Dic, pater Augustine⁶, quod sentis. In libro adversus Donatistas⁷: *Si aecclesia, inquit, vera ipsa est, quae persecutionem patitur, non quae facit, querant ab apostolo, quam aecclesiam significabat Sara, quando persecutionem fatiebat ancillae. Liberam quippe matrem nostram caelestem Iherusalem, id est veram Dei aecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quae affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequatur⁸ Saram superbiendo, quam illam Sara cohercendo. Illa enim dominae faciebat iniuriam, ista imponebat superbae disciplinam. Deinde quero: Si boni et sancti viri nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur: cuius putant in psalmo vocem, ubi legitur: 'Persequar inimicos meos' et cetera. Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impii aecclesiae Christi. Ista namque est beata, quae persecutionem patitur⁹ propter iusticiam. Item Augustinus¹⁰: Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt¹¹: non petisse a regibus terrae apostolos talia, non considerant aliud fuisse tunc tempus et omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, quando adhuc illud propheticum complebatur: 'Quare fremuerunt gentes' et reliqua? Nondum autem agebatur quod paulo post in eodem psalmo subditur: 'Servite Domino in timore'. Quo enim modo reges serviunt Domino in timore, nisi ea, quae contra iussa Domini fiunt, religiosa¹² severitate prohibendo atque plectendo? Idem alibi¹³: Ubi est quod isti clamare consueverunt? Cui vim Christus intulit? Quem coegit? Ecce habent Paulum apostolum. Agnoscant in eo prius cogentem Christum et postea docentem; prius ferientem et postea consolantem¹⁴. Item Pelagius papa¹⁵: Nos vero hominum vaniloquia¹⁶ non retardent*

a) praemisimus c. b) Augustinus c. c) persebatur c. d) patimur c. e) ita August. et Ans.; volunt c. f) religiosa c. g) ita Aug. et Ans.; consulentem c. h) vaniloquia c.

1) Cf. Isid. Etymol. X, 222: Perfidus . . quasi perdens fidem. 2) Hunc locum non inveni. 3) Wibertum dicit. 4) Cf. supra p. 523, unde Wido testimonia sumpsit. 5) Ep. 185, c. 2, § 11, ad Bonifacium, de correctione Donatistarum, Opera ed. Bened. II, col. 647. 6) Aug. l. c. c. 5, § 19, col. 650. 651, cf. Sudendorf, Reg. II, 89. 7) Ibid. c. 6, § 22, l. l. col. 652. 8) Pelagii papae I. epist. ad Valerian. patric., M. G. Epist. III, 445; Mansi IX, col. 733; Jaffé nr. 1038; Deusdedit, Coll. can. I, 145, p. 105. IV, 48, p. 370.

dicentium, quia persecutionem aecclesia faciat, dum vel ea, quae committuntur, re-
 primit vel animarum salutem requirit. Errant huiusmodi rumoris fabulatores. Non
 persequitur nisi qui ad malum cogit. Qui vero malum vel iam factum punit vel pro-
 hibet, ne fiat, non persequitur iste, sed diligit. Nam si, ut illi putant, nemo nec re-
 primendus a malo nec retrahendus ad bonum est, humanas ac divinas leges necesse
 est evacuari, quae et malis poenam et bonis praemia iusticia suadente constituunt. Idem
 alibi¹: Non putetis alicuius esse peccati, si huiusmodi homines comprimuntur. Nec
 quicquam maius est, unde Deo sacrificium possitis offerre, quam si competentem debeant
 vigore compesci. Item Augustinus Donato presbytero²: Displicet^a tibi, quod traheris
 ad salutem, cum tam multos nostrorum ad perniciem traxeris. Quid enim volumus^b,
 nisi te comprehendi et praesentari, ne pereas? Item Augustinus³: Si christiana disci-
 plina omnia bella culparet, praeciperet utique, ut abicerent arma seque militiae omnino
 subtraherent. Dictum est autem eis: 'Neminem concusseritis^c neque calumniam feceritis,
 sufficiat vobis stipendium vestrum'. Item Augustinus ad Bonifatium⁴: Gravi de pugna
 conquereris: dubites nolo, utile consilium tibi tuisque^d dabo. Arripe manibus arma,
 *f. 6^v. oratio aures pulset auctoris. Quia, quando pugnatur, *Deus apertis caelis spectat^e
 et partem, quam inspicit iustam, defendit et ibi dat palmam. Item⁵: Noli existimare
 Matth. 8, 8. neminem Deo placere^f, qui armis bellicis ministrat. In his erat ille centurio, qui
 Domino dixit: 'Non sum dignus, ut intres sub^g tectum meum'. In his erat sanctus
 David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius
 *p. 161. temporis viri. Hoc ergo primum cogita, quando armaris ad pugnam, *quia virtus tua
 etiam ipsa corporalis donum Dei est. Sic enim cogitabis^h de dono Dei non facere
 contra Deum. Esto bellando pacificusⁱ, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem vin-
 cendo perducas. Astruit haec etiam beatus papa G[regorius]^k scribens Veloci magi-
 stro^l militum inter alia: Nunc utile visum est, ut aliquanti illuc milites transmittantur,
 quos gloria tua admonere et hortari, ut parati sint ad laborem, studeat. Et occasione
 inventa cum gloriosissimis filiis nostris Marciano^m et Vitaliano loquere, et quaecumque
 vobis Deo auctore pro utilitate rei publicae steterint facite. Et si huc vel ad Raven-
 nates partes nec dicendum Ariulfumⁿ cognoveritis excurrere, vos a dorso eius, sicut
 viros fortes condecet, laborate. Item Mauricio^o et Vitaliano^p: Gloriosi filii, estote solli-
 citi, quia, quantum comperi, hostem collectam^q habet et in armis^r dicitur residere, ut,
 si cursum huc Deo sibi irato mittere voluerit^s, vos loca eius, quantum Dominus ad-
 iuverit, depraedate. Satis, ut reor, ex praemissis^t apparet, quod sive Teutonicos ad-
 versus Heinricum regem pugnare permiserit, sive etiam praefatum, ut dicunt, regem
 persecutus est, nichil omnino commisit, quin fretus tot patrum sententiis optime^u valeat
 excusari.

a) ita corr. manus rec.; displicet c. b) volumus Aug. c) concusseris c. d) ita Aug. et
 Ans.; vel cuiusque c. e) ita c. et Ans.; prospectat Aug. f) ita correxit ead. man. placere; posse
 add. Aug. et Ans. g) sub post corr. eadem man. sub. h) cogitabilis c. i) patificus c.
 k) magistrum c. l) Martio Greg. m) Arnulfum c. n) inauricio c. o) collectu c. p) ita
 etiam Ans.; Nardias Greg. q) noluerit c. r) praemisit c. s) optive c.

1) Pelagii papae I. epist. 2. ad Narsetem; Jaffé nr. 1019. 2) Ep. 173, § 1, ed. Bened.
 II, col. 613. 3) Ep. 138, ad Marcellinum c. 2, § 15, Opp. II, col. 416. 4) Append.
 ep. 13, Opp. II, col. 924. Hunc locum et eum, qui sequitur, laudat etiam Bonitho (Jaffé, Bibl. II,
 p. 686). 5) Ep. 189, ad Bonifac. §§ 4, 6, ordo a Widone inversus est, Opp. II, col. 698, 699.
 6) Greg. M. epp. lib. II, 7, ed. Ewald I, p. 106; Jaffé nr. 1152; Deusdedit, Coll. IV, 68, p. 387.
 7) Ibid. lib. II, 33, p. 130; Jaffé nr. 1188; Deusdedit l. l. p. 386. Utrumque Gregorii locum
 laudat etiam Bonitho (Jaffé, Bibl. II, p. 687), cf. supra p. 525.

VIII. Restat nunc, ut de his, quae in Gallia per legatos effecit, aliqua disseramus. Habent enim dubitationem. Cum enim plurimi Teutonicorum sacramenti religionē^a solliciti nollent ab Heinrici regis consortio separari, missis in Gallias nunciis¹, saepe dictus Yldebrandus^b a sacramentis illos absolvit², ea videlicet intentione, ne occasione debiti periculum anathematis^c incurrissent. Nos igitur causam diligentius intuentes, non simpliciter ut plurimi sentiamus, sed utrum iure id fecerit, videamus. Non absolvit ergo illos a debito, qui nichil iam regi debebant, sed a timore periurii^d liberavit. Magis enim ius suum perderent, si illius perversitatibus consentirent, si contra divinas leges excommunicato communicarent; sed expedivit eos a suspicione periurii,
 10 quia videbantur sibi violatores fidei, si dominum suum quamlibet perditum, quamlibet excommunicatum^e, ut prius fecerant, non iuarent. Si quid tamen contra praefatum regem imprudenter egissent, eadem apostolica auctoritate per nuntios apostolicos est solutum^e. Et revera solutum, quia quodcumque Romanus pontifex in terris ligaverit, in caelo ligabitur, et quaecumque solverit in terris, in caelo solventur. Hoc Iesus
 15 Petro praestitit, hoc omnibus successoribus eius in aeternum concessit. Inquit pater Augustinus in libro de agone christiano⁴: *Sacrilegium est credere Dominum nostrum, cum ipse sit veritas, in aliquo fuisse mentitum.* Item in eodem⁵: *Non audiamus eos, qui negant aecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri, dum in Petro petram non intelligunt et nolunt credere datas aecclesiae claves regni caelorum, ipsi*
 20 *eas de manibus amiserunt.* Hac igitur consideratione perspecta, dicimus in hac parte *quod scimus, quia, etsi quid^f in dominum suum imprudenter egerant, per legatos re- *f. 7.
 misit et periurii metum, quod forsitan metuebant, amovit. Multa praeterea de his dici possunt, sed brevitati studentes ad reliqua festinamus, arbitantes de solutione Teutonicorum^g ista sufficere.

25 X. Adiuvet dominus Iesus, ut caeteris obiectionibus competenter respondere possimus. Solent enim disputantes de talibus ita proponere^h: 'Quid necesse fuit, ut in symoniacos presbiteros vel cuiuslibet criminis reos laicorum manus iniceret^h? Cur fecit eos capi? Cur spoliari facultatibus? Cur caediⁱ? Cur alia multa in eos exercuit, quae non solum a christianis, verum etiam a gentilibus et prophanis ac barbaris vide-
 30 antur extranea? Satis erat, si more decessorum suorum et secundum normam apostolicae institutionis sacrique euangelii peccantes argueret, si secretius conveniret, causam ad medium duceret, si nec sic correctos sicut ethnicos et publicanos haberet. Sed pro dolor! ad tantam ignominiam sacerdotalis honor prolapsus est, ut nobis praesentibus et videntibus Cremonae quidam presbiter in adulterio deprehensus ab ipsa eadem muliere,
 35 cum qua fuit inventus, ad instar equorum^k per urbis circuitum fuerit, ut ita dixerim, equitatus, utrisque humeris meretricem *ferre compulsus, prosequentibus ut urbem^l mi- *p. 162.
 grare putares per omnes portas, adultera scopis presbiterum feriente, caeteris accla-

a) relione c. b) y yldebrandus c. c) anethematis c. d) periuri c. e) solutum c.

f) ¶ c. g) Teuconicorum c. h) ita correxit W.; inicerent c. i) cedi c. k) equorum c.

40 l) orbem c.

1) Bernhardo abbate Massiliensi et Bernardo cardinali diacono, quos Gregorius die 28. Febr. 1077. in Germaniam misit. Cf. Stenzel I, p. 418. II, p. 150. 2) Quae hic et infra de eadem re proponuntur, gravissima sunt. Probant quidem, verba Gregorii supra p. 540, n. 1. ex Reg. VIII, 51. allata minime cum vero convenire ipsumque, absolutis per legatos Teutonicis a sacramento fidelitatis Heinricho IV. debito, non parum Rodulfi electionem adiuvisse. Quod praeter auctorem nostrum a nullo, quod sciam, scriptore traditur. 3) At hoc tempore Heinrichus minime excommunicatus erat. 4) C. 24, § 26, Opp. ed. Bened. VI, col. 257. 5) Ibid. c. 31, § 33, Opp. l. l. col. 258. 6) Wibertus, cuius verba repetuntur, unde ut hic, non Wido, Cremonae adfuerit sequitur, cf. etiam Köhncke, 'Wibert v. Ravenna' p. 24.

mantibus. Quod cum ita sit, quis super hoc non miretur? Quis tantam ecclesiastici ordinis miseriam non ploret, quam nullis umquam temporibus accidisse meminerit? Stupenda sunt haec et vere omnibus retro generationibus inaudita'. Sed sicut a viris fidelibus didici, qui multa cum illo de talibus contulerunt, referre solitus erat, quod tam crudelia et gravia numquam in presbiteros fieri mandavisset; plurimum etiam se dolere^a 5 solutum, quotiens imperitum vulgus huiusmodi novis iniuriis moveretur; displicuisse semper verbera sacerdotum, caedes et vincula, cippos et carceres, si forte talia a laicis paterentur. Quamquam non multum haec a christianis doctoribus dissonent, si etiam eius consensu fiebant, ut aliqui putaverunt^b. Ambrosius inquit^c: *Persequendi sunt lupi, vitandi sunt universi, qui ad hoc ut fiant heretici promoventur, qui lepram Giezi cum 10 suis divitiis possident et male quaesita mercede non tam patrimonii facultatem quam thesaurum criminum congregarunt.* Item^d in psalmo CXVIII: *Et in libro regnorum legis, quia Saul propterea contraxit offensam, quia miseratus est Agág^e regem, quem prohibebat sententia divina servari. Velut si quis latronem filiis deprecantibus motus et lacrimis coniugis eius inflexus absolvendum putet, cui latrocinandi adhuc aspiraret 15 affectus.* Item Pelagius^f: *Malum scisma esse et per exterarum etiam potestates huiusmodi opprimi debere et canonicae scripturae auctoritas et paternarum nos regularum^d veritas docet.* Hieronimus super Iezechielem libro tercio^g: *Qui malos percutit in eo, quod mali sunt et habet vasa interfectionis, minister est Domini.*

XI. Illud quoque non minus videbitur excusabile, quod rebus suis a laicis nuda- 20 bantur, si patris Augustini verba sollicite perpendamus^h. *Quicquid, ait, a parte Donati possidebatur, christiani imperatores legibus religiosis de ipsis ecclesiis ad catholicam transferri iusserunt.* In libro etiam Sapientiae scriptum est: *Ideo^e iusti tulerunt spolia impiorum.* Unde colligitur non esse querendum, qui habeant res scismaticorum, sed qui sint in societate iustorum. 25

XII. Quid autem iustius, quam ut error scismaticorum refelleretur? Nec solum refellendus, sed etiam oppugnandus erat. Papa Innocentiusⁱ: *Error, inquit, cui non resistitur^f, approbatur, et veritas, cum minime defensatur, opprimitur.* Item Pius papa^j: *Quid prodest illum suo errore non pollui^g, qui consensum praestat erranti?* Item Gregorius Nazanzenus^k: *Nemo sane aestimet dicere, quod omnis concordia amplectenda 30 sit. Scio enim, sicut in multis discordiam, ita in aliquantis perniciosam esse concordiam. Sed illam dico pacem tenendam, quae in bonis et pro bono est et Deo nos sociat. Certum est namque, quod adversus impietatem et ignibus et ferro et potestatibus et legibus pro veritate debemus^h obniti, tantum ne fermento malitiae polluiamur et consensumⁱ praebeamus in malis. Nec ita quicquam pertimescendum, quam ne 35 aliud quid tam timeamus quam Deum, et per timorem perdamus fidem et veritatem.*

XIII. XIII. Cur etiam eosdem^k scismaticorum increpare debuerit nec laicorum iniquitates debuerit reticere, quis sanum sapiens videre non possit? Comminatur^o 40 quippe Dominus per prophetam: *Sacerdos, inquit, ingrediens et egrediens nisi sonitum dederit, morte moriatur.* Item: *Maledictus homo qui prohibet gladium suum a* 40

a) dolore c. b) pōtaverunt c. c) sic etiam Ans. d) gularum corr. in regul. man. recentior. e) indeo c. f) resistitur c. g) sic 2. manu corr. ex pallui. h) spatium unius columnae et dimidia vacuum relictum est in codice, nihil tamen excidit. i) et cons. bis scripta. k) scil. errores.

1) Cf. supra p. 526, lin. 20—23. 2) Ambr. expos. in psalm. CXVIII, Sermo VIII, § 25, Opp. 45 ed. Bened. I, col. 1065; supra p. 524. 3) Cf. ibid.; Deusdedit, Coll. can. I, 145 IV, c. 48, p. 105. 370; Jaffé nr. 1038. 4) C. 9, Opp. ed. Vallarsius V, col. 92; cf. supra p. 524. 5) Ep. 185, c. 9, § 36, ad Bonifac., Opp. ed. Bened. II, col. 657. 658. 6) I, cf. supra p. 526, n. 3; Deusdedit, Coll. can. IV, 48, p. 369. 7) Decretal. Pseudoisid. ed. Hinschius c. 3, p. 117; Deusdedit l. l. p. 369. 8) Oratio de pace I, c. 20, ed. Bened. I, p. 192. 9) Cf. supra p. 526. 50

sanguine. Item papa Innocencius¹: *Negligere quippe, cum possis deturbare perversos, nichil est aliud quam fovere.* Item Pius papa²: *Sine dubio contra mandata dimicat et qui peccat et qui consilium vel consensum praestat peccanti^a vel erranti^b.* Item Clemens papa³: *Certissimum enim est, quod neque amicitia neque propinquitas generis*
neque regni sublimitas homini debet esse preciosior veritate. Fabianus⁴: *Qui omnipotentem Deum metuit, nec contra euangelium^c, nec contra apostolos, nec contra prophetas vel sanctorum patrum instituta fieri aliquid consentit.* Leo⁵: *Qui alios ab errore non revocat, se ipsum errare demonstrat.* Augustinus⁶: *Quisquis metu alicuius potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat, quia magis timet hominem*
quam Deum. Item Innocencius⁷: *Non caret scrupulo societatis occultae^d, qui manifesto facinori desinit obviare.* Tot igitur sanctorum patrum terroribus, tot quasi tonitruis agitatus^e, necesse habuit aut Deum offendere aut scismaticorum erroribus non favere. Eadem^f ratione non praeteriit etiam laicos, quos vidit velut iniquitatum mole sepultos, quia non esset iustitiae de scismaticis agere et periuros^g et adulteros praeterire. *p. 163.
 15 Sic Gregorius Nazanzenus⁸ sentire videtur, qui de talibus disputans ait inter alia: *Illud generali intentione observandum puto, ut sicut iis^h, quibus per districtos in excelso funes incedere disciplina est, huc vel illuc declinare discrimen est, et deviare aliquantulum, quamvis illud perexiguum videtur, interitus est, omnis autem in eo salus est, sicut tentam vel directam incessus sui lineam teneant: ita in his nostris actibus in*
 20 *quacumque quis partem, quacumque ex causa, declinaverit, sive hoc malitia, sive inperitia fecerit, ultimi periculi res est.* Igitur via regia incedendum est, et neque his quae a dextris, neque illis quae a sinistris sunt intendendum. Credimus de non foveendis scismaticis et iniquis laicis arguendis ista sufficere.

XV. Restat iam nunc illud, quod praecipuum videtur et maximum, in quo sibi
 25 solent omnes applaudere dicentes⁹: 'Quis umquam christianorum tot bella movit, tot homines interemit?' Bis namque terque et sepius inter Saxones et regem commissum est bellum, in quo ad minus quatuor milia vel octo milia hominum occiderunt. Locus omnis acervis corporum et sanguine redundavit. Substitit fluvius¹⁰ a *multitudine occisorum, et relicto prioris cursus alveo^h per agros erupit, maiorque visus est rivus sanguinis impetu fluminis. Stupuit terra super hoc et rem insolitam mirabatur, dolebat
 30 tot ex se genitos bellis occumbere, quos non naturae terminus, sed gladius occidisset. Quid igitur in iudicio dicturus erit, cum tot occisorum adversus eum sanguis clamabit: 'Vindica, Domine, sanguinem, sanguinem nostrum, quia, promissam in tuo nomine fidem violare nolentes, pro dominis nostris animas dedimus. Bellum illud iustum fuerit vel
 35 iniustum, nos ea intentione pugnavimus, ne proditores tuae fidei videremur'. De rapinis quoque et incendiis aliisque gravibus incommodis et dampnis exinde subortis, quid homo miserabilis responsurusⁱ erit?

Talibus itaque obtrectationibus^k partem illam lacerant et apud imperitum vulgus iniustam demonstrant. Sed utinam postponerent opinionem suam, nec hominem illum

40 a) peccanti c.; pecc. vel des. Ans. b) v. err. superscr. c. c) euangelium c. d) occulte c. e) agittatus c. f) Cadem c. g) is c. h) alvei c. i) responrus c. k) abtr. c.

1) Ep. Eleutherii c. 6, Felicis II, c. 9, Decret. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 127. 483, cf. supra p. 526; Deusdedit, Coll. can. IV, 48, p. 369. 2) L. l. c. 3, p. 117; Deusdedit l. l. p. 369. 3) Decretal. Pseudoisid. c. 63, p. 54, supra p. 527; Deusdedit l. l. p. 370. 4) Ibid. c. 23, p. 166, Deusdedit l. l. 5) Cf. Deusdedit l. l. p. 370. 6) Deusdedit l. l. p. 369; Grat. Dist. XI q. c. 80; Isidori L. sentent. III, c. 45, § 2, ed. Arevalus VI, p. 332. 7) Eleutherii ep. c. 6, Decreta Iulii p. c. 10, Felicis II c. 9, Damasi p. c. 23, ed. Hinschius p. 127. 463. 483. 508; Deusdedit l. l. p. 369. 8) Oratio II, c. 34, Opp. ed. Bened. I, p. 28. 9) Wiberti verba repetit. 10) Unstrut, cf. Ann. S. Disibodi 1075 (SS. XVII, p. 7): ita ut fluvius illo in loco
 50 viam praerberet itinerantibus super occisorum cadavera.

suo iudicio et sensu, sed acuitatis lance pensarent. Revocent oculos cordis ad penetralia scripturarum, audiant ibi quod nesciunt, et discere studeant quod ignorant. Cessabunt rumores huiusmodi, cum divinis scripturis fuerint irrigati, et si ea quae dicuntur non animose, sed studiose audiant et acute perquirant. In talibus enim, ut ait Augustinus¹: *Praecedat rationem auctoritas*. Veniant igitur et patrem Augustinum diligenter⁵ audiant^a tollentem opiniones huiusmodi et disputationes vel contentiones talium amputantem. Dicat ipse quod sentiat et, quid sentiendum aestimet, innotescat. Sati^{us} est Augustino credere, quam sensu suo errare. Augustinus inter alia²: *Absit, inquit, ut ea quae propter bonum et licitum^b facimus^c aut habemus, siquid^d per haec praeter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Unde nec reus est mortis¹⁰ alienae, si cum suae^e possessioni murum quis circumduxerit, aliquis ex ipso usu^f percussus intereat. Neque reus christianus, si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcitrando aliquem occidat. Aut ideo non debent christiani boves habere cornua, aut equus ungulas, aut dentes canis? Item post pauca: At vero, quoniam Paulus apostolus satagit, ut in tribuni notitiam perferretur et ob hoc deductores accepit armatos^g, si in¹⁵ illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione^h sanguinis eorum suum crimen agnosceret? Et post aliqua³: Num Christum causamⁱ perditionis eorum, ad quos missus est et qui^k vocem eius non audierunt, fateri praesumimus? Aut audemus ascribere Paulo stultitiam hominum et scandalum Iudeorum¹? Si templi quisquam tecta sarciret, si muros in altum duceret, vel quomodolibet meliorando mutaret, et²⁰ ministrorum quispiam interiret, num bono animo hoc agenti illius interitum deputares? Item Ambrosius⁴: Qui non ex dispositione, sed praeter voluntatem fecerit vel consenserit fieri homicidium, divinae^m minister est ultionis. Item: Qui necessitate aliqua⁵ coactus occiderit, quasi invitⁿ occidit. Etsi quidem quae a nobis sunt, excusationem non habent, quae autem praeter nos sunt, excusabilia sunt. Item Augustinus^{o, 5}: Non²⁵ mihi placet^p, ut omnes habeant occidendi licenciam, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat^q, sed pro aliis vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si eius congruit personae. Tot ergo scripturarum documentis instructi, tot auctoritatibus eruditi, desinant divedere homicidam, qui non homicidium^r fecerit, sed ecclesiae pestem amputare quaesierit. Nam ipso docente³⁰ commotum est bellum, non ipso volente. Stephano disputante Iudei ad lapides curreunt, nec solum currerunt, sed etiam miserunt in eum, in tantum, ut viso Iesu a dextris Dei obdormiret, factique sunt homicidae^s martiris quotquot saevierunt in martirem. Num culpa Iudeorum imputabitur Stephano, qui non eos lapides iacere voluerit, sed sanare? Simili ratione non submovit Henricum Yldebrandus a regno, quasi sitiret³⁵ sanguine Teutonicorum, sed ut avaritiam aliquorum reprimeret, quibus gratis dari ecclesias inutile et insolitum videbatur. Nullus siquidem episcopatus, nullus denique ecclesiasticus honor, ut ante iam diximus, absque dominae pecuniae suffragio debebatur. Nec aliquid poterat gratia, si non arriderent metalla. Felix questus, ubi temporalium facultatum census dispergitur et aeternae mortis periculum generatur. Iam vero quanta⁴⁰*

cf.
Act. 23, 28sq.

cf. Act. 7, 58.
*p. 164.

a) audire c. b) litum c. c) facinus c. d) siquidem c. e) sue c. f) ita Ans.; casu coniecit W. g) armatores c. h) effusionem c. i) ita coniecit W.; causa c. k) supplevit W.
l) indeorum c. m) divine c. n) innitus c. o) ag c. p) ita corr. in cod. placent. q) fatiat c.
r) homitidium c. s) homitide c.

1) *De morib. eccl. cathol. l. I, c. 2 § 3, Opp. ed. Bened. t. I, col. 688.* 2) *Ep. 47. 45 ad Publicolam § 5, Opp. t. II, col. 112. hoc ordine: Unde nec — canis. Aut vero — agnosceret. Absit — imputetur. Cf. supra p. 509. 523.* 3) *Hunc locum non inveni.* 4) *Nescio ubi.* 5) *Ep. 47. l. l., ubi haec verba ea, quae supra laudat, antecedunt: De occidendis hominibus ne ab eis quisque occidatur non mihi placet consilium, nisi etc. Cf. supra p. 523.*

vitiorum omnium exinde messis increvit, praetereundum putamus, quoniam superius satis de hoc disputatum est.

XVI. Fateantur ergo necesse est: aut de tot malis non fuisse silentium, quod manifeste verum est, aut de his fuisse locutum, si etiam quippiam inde mali processit, non esse vitii, sed virtutis. Nec etiam illud vitiosum videbitur, quod adversariis dicitur restitisse, si Augustini verba, quae superius praemisimus, diligenter inspexerint. Quibus ait: *Si ecclesia vera est, quae persecutionem patitur, non quae facit et cetera. Et post pauca: Si boni et sancti viri nemini faciunt^a persecutionem, sed tantummodo paciuntur* et alia quae subiungit^b. Quibus omnibus diligenter inspectis nulla super hoc dubitatio remanebit, cum non sit sanctorum virorum quantum ad se resistere adversariis, sed quantum ad tuendam iustitiam; quod mille documentis probari potest.

XVII. Proponunt deinde, cur excommunicatorum et scismaticorum sacramenta non recipienda mandaverit. Quibus breviter respondemus. Certum est, quod, attestantibus^c patrum^d consiliis, nemo excommunicato communicat, quin sit excommunicatus. Unde praecipiente Domino Moysi dictum est: *Separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum, et nolite tangere omnia quae sunt eis, ne simul pereatis in peccatis eorum.* Quibus Spiritus sanctus contestatur per Osaeae prophetiam^e dicens: *Sacrificia eorum tamquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur.* De his etiam pater Gregorius in primo Moralium^f: *Hereticorum*, inquit, *sacrificia accepta Deo esse nequeunt, nisi pro eis universalis ecclesiae manibus offerantur.* Item Augustinus^g: *Sicut videndum est quod offeras et cui offeras, ita etiam considerandum est, ubi offeras, quia veri sacrificii locus extra catholicam ecclesiam non est.* Quod autem omnes scismatici ab ecclesia divisi sint, papa Gregorius astruit in XVIII° Moralium^h, ubi ait: *Alii prava de Deo sentiunt, alii recta de auctore tenent, sed unitatem cum fratribus non tenent; illi errore fidei, isti scismaticisⁱ perpetratione divisi.* Item in eodem post pauca: *Qui, inquit, de Deo recta sentiens a sanctae ecclesiae unitate divisus est, constat, quia proximum non amat, quem socium habere recusat. Quisquis^j ergo ab unitate matris ecclesiae, sive per heresim de Deo male^k sentiendo, seu errore scismatis, proximum non diligendo dividitur, karitatis^l huius gratia privatur.*

XVIII. His et aliis huiusmodi rationibus scismaticorum sacramenta recipi vetuit, nec solum eis communicare noluit, sed etiam alios ab eorum communione removit.

XVIII. De ordinandis vero ecclesiis et investiendis, quod non sit principum, sed sacerdotum, documenta praemissa sufficerent, si aemulorum error multipliter refellendus non esset. Sed ne putent nos defecisse, adhuc aliqua subiungamus. Felix Romanae sedis episcopus inter alia^m: *Si quis, inquit, clericus saecularibus potestatibus usus ecclesiasticas dignitates per eas optinuerit, deponatur.* Quamvis ex canone apostolorum aliqui id putent adsumptumⁿ, non a Felice decretum. Sanctus praeterea Ambrosius tam vehementer in eos^o invehitur^p, qui hoc ordine ad ecclesiae dignitatem^q perveniunt vel qui illos ordinare praesumunt, ut non verba, sed tonitrua protulisse putetur. Ait inter alia^r: *Quid ad aliquem principum pertinet, ea quae Domino sunt consecrata disponere? Et revera omnis ecclesia Deo dicata est. Si ergo non est tibi fas, alterius principis^s iura praeripere, quid ius divinum non metuis attrahere, quod*

a) faciunt in cod. corr. faciunt. b) subiungit c. c) attestantibus c. d) patrii c. e) propham c. f) ita c., Deusd., corrigendum scismatis. g) perversa Greg. h) karitas c. i) eos 45 eos c. k) invegitur c. l) dignitatum c. m) ita corr. in cod. printipis.

1) Moral. l. XXIII, § 6, Opp. ed. Benedict. t. I, col. 733, Deusdedit, Coll. can. IV, 129, p. 457. 2) Prosperi lib. sentent. ex August. XV, Opp. X app. col. 224, Deusdedit l. l. 3) Moral. l. XVIII, § 41, Opp. l. l. I, col. 574, Deusdedit l. l. IV, 73, p. 391. 4) Ibid. § 42. 5) Canones apostol. c. 31, Pseudoisid. ed. Hinschius p. 29. 6) Cf. Deusdedit l. l. 50 IV, 17, p. 354. 7) Frustra quaesivi.

cf. 2. Paral.
26, 18—21.

non subiectioni tibi esse debeat, sed venerationi? Si Oziam ultio Domini perculit, quia quae non fuerant contingenda tractavit, tu Dei iudicium non horrescis, qui eius ius ordinare praesumis? Desinant ergo talia principes mundi sintque contenti suis, quia cuius nutu principantur^a seculo, eius etiam iuditio privabuntur. Arridet aurum, sed non arridet iuditium. Haec dominus Yldebrandus docuit, haec docenda mandavit, his

Ps. 2, 1. omnes instruxit, erudivit et imbuit. Propterea fremuerunt in eum gentes, et populi

*p. 165. meditati sunt inania. Ideo convenerunt ^aadversus eum principes, et congregati in unum Italiae et Galliarum episcopi dampnationis in eum sententiam protulerunt, Heinrico rege iubente et consensum praebente voluntati eorum. Sed quam hoc perversum fuerit, quis vel tenuissimi ingenii videre non possit? Dicit inter alia Iulius papa¹: *Nullum iuditium nisi ordinabiliter habitum teneatur.* Item in decretis²: *Romanus pontifex a nemine iudicabitur.* Item Augustinus de sermone Domini in monte³: *Temerarium iuditium plerumque nichil^b nocet ei, de quo temere iudicatur, ei autem qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est, ut noceat.*

*f. 10. XX. Verum quod cepimus prosequamur. ^aData, ut diximus, in Yldebrandum ^csententia^c, et quantum in eis^d erat eodem ab apostolatu deiecto, quem super eum eligerent^e apostolicum sepe dictus rex et omnes sibi faventes episcopi diu habuere incertum. Metuebant enim sapientiam hominis, stupebant consilium, vivacitatem ingenii mirabantur, et quod maxime curae solet esse mortalibus, pecuniae in illo magnitudinem observabant. Satiis enim credebant nil tale incipere, quam ceptum relinquere ²⁰vel a cepto deficere. Tandem aliquando deliberato consilio apud Brixiam Noricam praefatus Henricus rex, universis quos habere potuit adscitis episcopis, W[ibertum] Ravennatem episcopum in apostolatum promovit, virum nobilem non moribus minus quam genere, urbanitatis egregiae, summae^f prudentiae, consilio providum, scienciae praerogativa praecipuum, ingenii vivacitate praecelsum. Unde non inmerito dubitatum ²⁵est, iure id fuerit, an non iure. Solent enim ordinationem eius exprobrantes proponere: Si Ildebrandus, inquit⁴, qui et Gregorius, in apostolatu erat, nec locus Petri vacabat, quia iudex a nullo potuit condemnari, manifestum est W[ibertum] nichil habere potestatis et iuris. Sicut enim beatus Ciprianus⁵ dixit scribens Magno presbitero: *Ecclesia una est, quae intus et foris esse non potest. Si enim apud Novatia-* ³⁰*num est, apud Cornelium non fuit^g. Si autem apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit, Novatianus in ecclesia non est nec episcopus computari potest.* Talibus argumentis utuntur, huiusmodi de scripturis assertionem assumunt^h Ildebrandi causam volentes astruere et W[iberti] electionem irritam demonstrare.

1080.
Iun. 25.

35

Sed quia Deo auctore quod promisimus exsecuti sumus, et in defensionem saepe nominati Ildebrandi exⁱ diversis auctoribus multa congegimus, restat, ut ad secundam partem huius operis accingamur.

Prius tamen quam promissum fratribus debitum persolvamus, licet intentionis nostrae non fuerit^k et procul a proposito videatur, de fine eius aliqua subiungamus, ⁴⁰quoniam omnis laus in fine canitur, et quomodo sine pedibus^l corpus, ita displicet

a) printipantur c. b) nichil om. cod., add. ex Aug. c) sententiam c. d) ers c. e) elegerent c. f) summe c. g) non fuit supplevit W. ex Cypr. h) assumunt c. i) et c. k) ita in cod. corr. fuerint. l) postea in marg. add.

1) *Decreta Iulii papae c. 12, Decretal. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 471; cf. supra p. 446; 45 Deusdedit, Coll. can. IV, 156, p. 482.* 2) *Capit. Angilramni LI; Decr. Pseudoisid. p. 766; cf. supra p. 498.* 3) *De serm. l. II, § 62, Opp. ed. Bened. t. III, 2, col. 226; cf. supra p. 484; Deusdedit l. l. IV, 49, p. 373.* 4) *Scil. Anselmus Lucensis, cf. supra p. 522.* 5) *Ep. 69, c. 3, Opp. ed. Hartel p. 752, Deusdedit l. l. I, 224, p. 144.*

sine fine principium^a. Igitur cum multa fuisset a rege Heinrico perpressus et in turri, quam vocant Crescencii^b, moraretur inclusus, Romanis tum viribus tum precio iam subactis, Robertus dux, a cardinalibus rogatus^c episcopis et Ildebrandi miseriam ingemiscens, quasi pietatis intuitu collegit hostem equitum et peditum, congregavit exercitum quasi XXX milia bellatorum¹. Deinde venturus Romam bellum et pugnae tempus Heinrico regi denunciavit per nuncios, se ad Ildebrandi liberationem intendere, illi vero aut ab obsidione cessandum aut pugnandum fore. Quibus auditis rex vehementer animo consternatus, vel quod imparatus esset ad proelium, vel quod impedimento temporis diucius^d morari non poterat — siquidem aestus erat² —, statuit ab obsidione desistere et novum exercitum omniaque hosti necessaria ad hiemem proximam reparare, quod alii metu pugnae, alii formidine temporis accidisse putarunt. Quo ab obsidione regresso^e et in partibus Tusciae³ commorante, Robertus iam dictus dux, sicut coeperat, cum exercitu Romam venit, castra metatus foris muros urbis prope Lateranense palatium in loco, qui dicitur ad Arcus. Sequenti vero die latenter urbem ingressus, quibusdam Romanorum *portam reserantibus, quam Pintianam dicunt, tecte^{*f. 10⁴} Castellum adiit, quod alio nomine Turris Crescentii vocatur, indeque sepe nominatum Ildebrandum educens ad castra perduxit⁴. Post haec bello cum Romanis commisso, maximam urbis partem incendit, civium plurimos interfecit, ecclesias subruit, mulieres coniugatas et simplices, vinctis post tergum manibus, violenter prius oppressas ad tabernacula adduci *praecepit. Quibus ludibriis populus Romanus offensus, conflavit in^{*p. 166.} Ildebrandum inexorabile odium, et totum sui animi in regem Heinricum transfudit affectum, tantoque dilectionis vinculo sibi obstrictus est, ut pluris fuisset regi ludibrium Romanorum, quam centum milia aureorum⁵. Robertus ergo dux penitencia ductus, quod cum Romanis proelium commisisset quodque tantis urbem affecisset iniuriis, primo simulans emendationem et iniuriae vicissitudinem et rerum omnium restitutionem, deinde nichil profitiens, quoniam populi cor obduratum erat, statuit urbem relinquere et cedere finibus Romanorum. Inde Tiburtinos aggressus volens eos cogere ad deditionem, non procul ab urbe fixis tentoriis, maxime ob iniuriam Clementis apostolici, qui tunc temporis morabatur in illa, arbores succidit, depopulatus est messes, incendit domos et quicquid potuit hominum obtruncavit. Sed cum nichil procederet, quoniam civitas freta^f multitudine bellatorum expugnari non poterat, Salernum redire decrevit, praefatum Ildebrandum deducens in comitatu suo. Qui cum fuisset Salerni aliquamdiu commoratus, duce occupato aliis, cum non multo post moliretur Urbem repetere et in multitudine gravi Roberto comitante^g Romanos subicere^{h. 6}, inter ipsos bellorum et comiteatuum apparatus langore correptus et ad extrema perductus, cum iam in ultimis ageret, abbate Montis Cassinensis⁷ ad apostolatus successionem impulso, diem clausit extremum. Quem spectabilis dux defunctum agnoscens, convocato civitatis archiepiscopo, clero et populo, vigiliarum et psalmodie offitiis ex ordine celebratis et rite peractis, in basilica sancti Mathei apostoli, quae tunc noviter condebatur, corpus eius humavit, exsequias illius honestissime prosecutus⁸. Haec, ut supra diximus, quasi

1084.
Mart.*f. 10⁴.

*p. 166.

1085.
Mai. 25.

a) principium c. b) Cresencii c. c) rogatus c. d) diucius c. e) ita corr. in cod. regressus. f) sic corr. in cod. fretam. g) committante c. h) subiere c.

- 1) *Consentil Landulf. III, c. 33 (SS. VIII, p. 100). Quae subsequuntur maiorem in partem nova sunt. Vide Stenzel I, p. 487 sq.* 2) *Ineunte mense Maio haec facta sunt.* 3) *Prope Senam teste Bonithone ap. Jaffé, Bibl. t. II, p. 680.* 4) *Circa 29. d. Maii; Jaffé, Reg. pont. Rom. I, p. 646.* 5) *Haec valde diversa sunt ab iis quae ceteri auctores hac de re tradiderunt. Vide Stenzel I, p. 489.* 6) *Hoc Gregorii consilium ab omnibus quod sciam scriptoribus ignoratur.* 7) *Desiderio, post papa Victore III.* 8) *Robertum ducem Gregorii sepulturae non adfuisse recte monuit Giesebrecht ('Gesch. der Deutschen Kaiserzeit' III, p. 1165).*

ex habundanti subiunximus, cum procul a proposito viderentur. Sed nemo inconveniens arbitretur, si cuius vitam breviter pinximus, finem paucis absolvimus. Hic Ildebrandi finis et assertio gestorum eius. Reliqua huius operis, quae in praefatione promissimus, divina largiente^a gratia, prosequamur.

EXPLICIT LIBER I.

5

INCIPIT PRAEFATIO LIBRI SECUNDI.

Primam huius operis partem, sicut Dominus aspiravit, pro captu^b nostro digessimus, in qua sicut promissi ratio exigebat, Ildebrandi causam multis scripturae documentis astruere curae fuit. Memineram enim in praefatione promissum, ut primo quidem partem eius defenderem, et quae dicuntur in illum certis rationibus propulsarem. 10 Quod si non ut volui feci, feci tamen ut potui. Si quid igitur lector meus invenerit praetermissum, si quid incultum, si quid neglectum, inperitiae, non negligentiae deputabit et impossibilitatem potius criminabitur quam affectum. Non quaerit Deus ab 2. Cor. 8, 12. homine maiora quam possit, et ut ait apostolus: *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet*. Parcant ergo mihi auditores mei et semper meminerint, non esse cuiuslibet hominis scire omnia, sed inter omnes homines omnem haberi^c scienciam. Nam alius fabricandi peritus, scribendi notitiam nullam habet, nec saltim litterarum figuras novit. Alius autem scribendi gnarus, nec malleum novit aliquando nec incudem. Alius vero habilis ad canendum, quid psallat ignorat. Alius vero distinctior ad legendum, quid proferat nescit. Alius 20 vero quae leguntur intelligit, sed legendi peritiam non accepit. Sic diversa diversis natura contulit, non autem uni cuncta concessit, et, ut ait in rethoricis Tullius¹, *tamquam non sit natura habitura quod alii largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alii commodi aliquo adiuncto incommodo muneratur*. Ignoscant itaque parvitati meae quorum iussionibus pareo, et dominum Iesum^d in communem precentur, ut qui scribendi^e dedit affectum, loquendi facultatem indulgeat. Sed iam tempus est, ut errorem longe lateque diffusum et per multas iam provincias propagatum certis auctorum testimoniis inrecuperabiliter condempnemus. Noverit autem quicumque lecturus accesserit, quod quasi morem dialogi retinentes duas personas admittimus: proponentis unam, alteram respondentis, auditorum utilitatibus providentes, ut hoc scribendi genere rei 30 veritas facilius digeratur. Ubique igitur *P.* scriptum invenerit, proponentem intelligat, ubi vero *R.* notatum invenerit, respondentem accipiat.

*p. 167.

EXPLICIT PRAEFATIO.

INCIPIUNT CAPITULA.

I.	Qua ^f ration[e]	condempne	35
	 [q]uave		
II.	Quod in	[ha]bita post el[ectionem]	
	meri		
III.	Q		
IIII.	Quod e	quod ex	40
	debut.		
V.	Quod eum per ve	contra pat	
	tulerit.		
VI.	Quod ratio	reges ali	
	et a regni dign[itate]		45

a) largente c. b) ita corr. capto. c) habere c. d) iesum c. e) scribendo c.

f) superior huius folii pars margini proxima vi avulsa est.

1) De Inventione II, 1.

- VII. Quod electio vel creatio Rodulfi regis^a contra Deum et homines fuerit.
 VIII. Quod non debuerit Teutonicos adversum regem inmittere ad pugnandum et persecutionem egisse^b in eundem.
 5 VIII. Quod non^c debuisset absolvere Teutonicos a vinculo sacramenti, quod regi debebant, et quod non debeat^d esse perversitas domini militibus suis causa periurii.
 X. Quod debuerit scismaticos et adulteros et alios huiusmodi corripere, arguere, non in eos persecutionem movere.
 XI. Qualiter defendatur apostolatus domni Clementis et eius electio.
 10 XII. Quod consideratione futurae discordiae et perturbationis silere debuerit de perversitatibus plurimorum clericorum laicorumque.
 XIII. Quod omnia bella Teutonicorum et cedes et sanguis^e.
 XIII. * iis non de *f. 11.
 XV. namque doct pienda sacra
 15 riorum
 regem rum ecclesi

EXPLICIUNT^f CAPITULA.INCIPIT^f LIBER^f SECUNDUS^f.

20 *P.* atione uerit Ildebrand adhuc ad . . . g . . . u, qui eius electionem arguere moliantur. Nichil enim apud me cercius fuit vel erit, quam quod ipse legitime Alexandro successit, et hoc tam luculentissimis testimoniis nititur, ut nullus scrupulus relinquatur. Si quid tamen est, quod adversus electionem eius dici valeat, si
 25 quid est, in quo reprehensibilis videatur, ostendere non sit honerosum.

R. Duo in eius electione concurrunt, quae non inmerito ab aliquibus arguuntur^g. Sed horum alterum certum, alterum incertum est. Aiunt^f enim, quod 'Nicholaus Romanae sedis episcopus, congregatis episcoporum plurimis, centum scilicet viginti
 30 tribus, mira necessitate compulsus communiter sancxerit et salubriter ordinaverit, ut quicumque deinceps ad apostolatam animum intendisset, vel electioni cuiuslibet apostolici prebuisset assensum et operam inpendisset absque consensu et opera christiani principis, Heinrici scilicet imperatoris et successorum eius, perpetui anathematis sententiam^h excepisset. Id autem ea necessitate decretum est, quod omnes Romani
 35 comites, sicut semper fuit avaricia Romanorum, decedente Romanae sedis episcopo, singuli, prout ferebat animus singulorum, singulos apostolicos eligebant, ut interdum quatuor et quinque episcopos Romana sedes haberet. Hinc contentiones innumerae, caedes et bella, turbationes et iurgiaⁱ exoriri. Fretus quisque multitudine militum et suffragio propinquorum, quicquid Romanae ecclesiae poterat rapiebat. Distrahebatur
 40 praedium^k Romanae^l sedis in partes innumeras, et is novissime omnium probatissimus et melior apostolicus habebatur, qui maiorem Romanis pecuniam contulisset. Hic ab omnibus laudabatur, excipiebatur moenibus^m, aliis extra vagantibus, factaque erat sedes Petri in diversorium Simonis, et quod ante fuerat gratiae, iam peccuniae videbatur. Tandem sicut Domino placuit, Gerardus Florentinae sedis episcopus, natione Burgun-

1059.
Legg. 11b.
176.

45 a) ita coniecit W. b) ita c. c) deest c. d) sic in cod. corr. debebat. e) superior huius folii pars margini proxima vi avulsa est. f) vocem supplevit W. g) arguitur c. h) scenciam c. i) iuria c. k) proelium ita corr. in margine. l) bis c. m) manibus c., corr. Giesebrecht.

1) Wibertum dicit, cuius verba usque ad complices obligavit sequuntur.

*p. 168. dicus, omnium *desiderio et consensu^a ad^b apostolatum^c promotus, ab omni clero et cardinalibus confirmatus, dictus alio nomine Nicholaus, Romanae ecclesiae miseriam ingemiscens et symoniace hereseos periculum expavescens, volens huiusmodi perversam consuetudinem ex Dei virtute succidere, synodum statuit, in qua confirmantibus omnibus iuxta modum superius comprehensum anathema constituit. Cuius exempli^d formam Romae legimus, et episcoporum omnium^e nomina, qui causae intererant, subter^d notata^e conspeximus. Decreti ergo huius constitutione neglecta, et^f anathematis cura postposita, non expectato^g regis assensu, mentem ad apostolatum Ildebrandus intendit, seque anathematis vinculis et^b omnes suos complices obligavit'. Hinc
*f. 12. igitur electionem illius improbant, arguunt et condempnant, *nec eam electionem, sed 10 deiectionem vocant: quia aut constitutio illa synodalis Nicholai^h papae iniusta videbitur, quod dici nefas est, quia nichil iniustum Romana sedes aliquando promulgavit nec aliquid impium Deo auctore constituit; aut si iusta fuit — et Romanae ecclesiae salva fide novum aliquid condere semper licuit et licebit² — constat Ildebrandum non iure electum et maledictionis illius incurrisse periculum. 15

P. Tu vero, quid in hoc sencias, dicito.

R. Fateor plane quod sentio et in quo a sacris auctoribus non discordo. In sexta quidem synodo legitur³ promulgatum, quod in electione pontificis non sit regis expetendus assensus. Qui ergo ita sentit, verum quidem asserit, sed illi constitutioni penitus non occurrit. Primo quidem, si ita tempus sineret, expetendus non esset. Si 20 autem tempus non patitur, si futura turbatio praevideatur, nisi regis praebeatur assensus, melius puto salva pace ecclesiae regis expetendum assensum, quam summum scandalum fieri non petito. Multa huiusmodi scripturae loquuntur, nec egemus exemplis. Sepe enim a patribus scriptum traditur, quod ipsis eisdem mutantibus variatur. Et quod ab ipsis prohibitum legitur, ab eisdem factum postea memoratur. Paulus siqui- 25 dem, vas electionis et gencium advocatus, qui de se dicit: *An experimentum eius quaeritis, qui in me loquitur Christus?* volens evacuare legem et Christi gratiam commendare, ut ostendat ex operibus legis quemquam iustificari non posse, contestatur
Act. 9, 15. 2. Cor. 13, 8. dicens: *Si circumcidamini, Christus vobis nichil prodest, et circumcisio nichil est, sed observatio mandatorum Dei.* Isdem tamen postea Listris et Yconium transiens, Timo- 30 theum gentili patre editum circumcidit, nudipedalia^{i, 4} exercuit, crines totondit. De sacerdotibus quoque lapsis in carnis peccatum diversa patres constituisse leguntur, prout temporis qualitas exigebat, in tantum, ut unus idemque auctor a se ipso non numquam discrepasse putetur. Nam aliud Calistus⁵ loquitur, aliud Hormisda⁶; vero et ceteri omnem restituendi spem^k et facultatem obtruncant. Quae omnia si quis scire 35 voluerit, ex libris eorum poterit cercius invenire. Gregorius quoque doctor egregius¹ aliter Iohannem episcopum Caralitanum instituit, aliter Secundinum instruxit. Scribens enim Iohanni^m episcopo ait inter alia⁷: *Pervenit ad nos quosdam in sacris ordinibus constitutos lapsos in carnis peccatum vel ante actam penitentiam vel post actam ad sacros ordines remeasse, quod omnino fieri prohibemus. Generali igitur sanccione* 40

a) consensum c. b) supplevit W. c) epistolatum c. d) supter c. e) notatam c. f) vox tanta post et in cod. addita. g) expectatio c. h) Nicholae c. i) ita correctum in cod. nudipedilia. k) spēm c. l) egregius c. m) Ianuario Greg.

1) Subscripserunt 113 episcopi; cf. Stenzel II, p. 74; Jaffé I, p. 559. 2) Cf. Gregorii dictatum, Reg. II, 55a (Jaffé, Bibl. t. II, p. 174): Quod illi soli licet pro temporis necessitate 45 novas leges condere. 3) Contrarium inter XIV. et XV. actionem concilii VI. a. 680. Constantinopoli celebrati Constantino imperatori cum legatis apostolicae sedis convenerat; cf. Vitam Agathonis papae, Mansi XI, col. 168; Hefele, 'Conciliengesch.' III (ed. 2), p. 281. 282. 4) I. e. sacra. Vide Tertullian. de ieiun. 16. 5) Decret. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 142, c. 20. 6) Ad episcop. per Spaniam constit. c. 1; Jaffé nr. 787, Mansi VIII, col. 431; Hinschius p. 690. 50 7) Ep. IV, 26, ed. Ewald I, 261; Jaffé nr. 1298. Verba valde mutata sunt.

decernimus, ut quisquis in sacro ordine constitutus lapsus fuerit in carnis peccatum, sacro ordine ita careat, ut ad eum ulterius non accedat. De eodem quoque a Secundo consultus longe aliter respondit^a. De talibus enim ait inter alia¹: *Post dignam satisfactionem credimus posse redire ad honorem, propheta dicente: 'Numquid qui cadit non adiciet ut resurgat'?* Sunt praeterea innumerabilia quae passim in scripturis invenies iuxta diversitates temporum diverse a patribus tradita; quorum habundamus exemplis. Unde non debet absurdum videri, si quod ab aliis patribus est certa de causa prohibitum a praedicto summae sedis pontifice fuerit necessario institutum. Demum si in electione pontificis impedimentum affert regis assensus, quid in electione Gregorii nocuit assensus Mauriti²? Scriptum quippe de eo^b legitur, quod audita electione cleri et populi, quam in Gregorium fecerant, plurimum exultaverit, maxime quod filius eius de sacro fonte suscepit dataque *praeceptione eum praecepit ordinari. Utinam Heinrico rege praebente *consensum fuisset Ildebrandus electus, ut non tanta emersisset^c tempestas bellorum, et pace sua christiana religio potiretur!

¹⁵ *P.^d Quia de uno satis dictum existimo, quod eius electionem improbare videatur, alterum, sicut proposueras, explicato.*

R. Diximus duo in eius electione concurrere et aliud certum, aliud incertum esse. Testantur quidem qui fuere praesentes, quod Alexandro defuncto sequenti nocte thesauros suos eduxerit, multumque pecuniae per Romanos effuderit, satellitium fecerit, atque ita egerit, ut Alexandro nondum humato eligi quadam violentia omnium debuisset. Quod et factum est. Nam mane facto, calente adhuc Alexandri corpore nec sepulto, sicut nocte provisum fuerat et consultum, concursus factus est populi, Ildebrandus capitur, Ildebrandus discerpitur, Ildebrandus distraitur, Ildebrandus eligitur³. Si eius studio, utique vitiosum; si eo nolente, reprehensioni nullus est locus. Ego vero, quia rem incertam habeo, absolute de ea iudicare non possum.

P. Interim electione postposita, quia suffitienter de illa dictum est, scire velim, utrum sese apostolatu privaverit, sicut plurimi putaverunt. Aiebant^{e, 4} enim, quod 'vere iudex a nullo iudicari potuerit, nec ipse a quoquam fuerit iudicatus, sed si etiam papa fuit, semet ipsum tamen ipse dampnaverit'.

³⁰ *R.* Perfacilis patet ad ista responsio. Si enim fides est adhibenda scripturis, sicut revera est, evidenti ratione probabitur, quod^f sese apostolica dignitate privaverit. Faciamus^g illum fuisse papam, quamquam non fuerit: sed qui permissa sibi abutitur potestate, teste papa Simplicio⁵, *privilegium meretur amittere; et ligandi solvendiue potestate^h se privat*, ut sanctus Gregorius nunciat⁶, *qui non hanc pro subiectorum meritis, sed pro sua voluntate illam exercet.* At ille et permissa sibi abusus est potestate, et non pro subiectorum meritis, sed pro sua voluntate illam exercuit.

P. Velim probariⁱ mihi quod proponis, quod permissa^k sibi abusus fuerit potestate. Quia cum hoc constiterit, papam illum non fuisse vel esse desisse^l constabit.

a) R c. b) dō c. c) emersisset c. d) P. omissum in cod. e) Agebant corr. in cod.
40 f) qui c. g) Fatiamus c. h) potestatem c. i) probare c. k) promissa c. l) disisse c.

1) Ep. IX, 52, Opp. II, col. 969; Jaffé nr. 1673. 2) Similiter in tractatu de investituris episcoporum apud Gold. p. 227: Hic etiam primus Gregorius non est consecratus, donec Mauriti imperatoris interfuit assensus. Cf. Wido Osnabrug. supra p. 464; Jaffé I, p. 143.
3) Cf. supra lib. I, c. 1, p. 534. Solus inter omnes scriptores qui similia tradit, est Beno de vita
45 Hild. ap. Goldast., Apolog. pro Heinr. IV, p. 2. Cf. Gregorii Registr. I, 1—3; Jaffé, Bibl. II, p. 10—12. 4) Wibertus scilicet. 5) Decreta Simplicii papae ep. 14. ad Iohann. Ravenn. archiep. (Jaffé nr. 583, Epist. Roman. pontif. ed. Thiel I, p. 201), cf. Deusdedit, Coll. IV, 157, p. 483; Sudendorf, Reg. II, p. 74, 114. 6) Lib. homiliar. in evang. hom. II, 26 (ed. Bened. I, col. 1555); cf. Sudendorf l. l.

R. Si contra sanctorum patrum regulam vixit et docuit, si non ea moderatione, qua^a decuit, dignitatem apostolicam, si in ligandis^b aliquibus et solvendis non iustitiam, sed suam voluntatem attendit, permissa^c sibi potestate^d abusus fuit. Sed hec ita fuerunt.

P. Paulatim progredere, et ita sicut sunt proposita prosequaris.

5

R.^e Et primo quidem contra sanctorum patrum regulam vixisse probatur, post vero contra eandem docuisse, suo loco monstrabitur. 'Ideo¹ videlicet quoniam a puero terrenae militiae studuit, rebus bellicis semper operam inpendit², multimodis sese homicidiis immiscuit, sacrilegio se polluit, periuriis obligavit. Super haec in parentes filios armavit, milites in reges inmisit, servos in dominos concitavit, pacem ecclesiae¹⁰ toto orbe removit'.

P. Vere contra patrum regulam vixit, si haec omnia illum fecisse constiterit. Sed velim mihi notum fieri, quod ista vere fecerit et quid de his patres sancti testati fuerint.

R. Quod terrenae militiae studuerit et bellis semper operam dederit, omnium¹⁵ Romanorum sibi contemporaneorum testimonio comprobatur. 'Nam¹ cum adhuc adulescentulus monachus diceretur, magnam sibi pecuniam congregavit et quasi sub specie^f defendendi et liberandi *Romanam ecclesiam satellitium fecit et, sicut solebat apud Romanos antiquitus fieri, donativa sua singulis militibus erogabat'.

P. Si pro liberatione Romanae ecclesiae militiae studebat, quis divinorum aucto-²⁰rum hoc reprehensibile iudicabit?

R. Audi quid sentiat inde 'Hieronimus³: *Columba, inquit, si viderit aliam avem trahere cibum a nido eius, non movet pennam neque ungulam neque rostrum, neque crocitatur^g. Sic ecclesia Dei, quae vera columba est, non repetit^h raptam et sicut ovis tunicam dimittit *tendenti seⁱ neque aperit os, sic ecclesia raptori extollenti sua non²⁵ debet repetere, sed cum patientia dimittere. Quanto^k terrenis ecclesia minuitur, tanto spiritalibus augetur. Item Iohannes papa ad Angelbergam imperatricem excusans quendam episcopum Reatinum de militia⁴: *Nimium, inquit, veretur et certe iure formidat contra professionem sui ordinis secularem militiam exercere; terram defendere praeliis, tractare de armis terrenae est potestatis. Item Hieronimus⁵: Si pro fide, qua³⁰ universalis vivit¹ ecclesia, nusquam corripitur ferrea arma conceditur^m, quomodo pro terrenis ac transitoriis ecclesiae facultatibus loricatae acies in gladios debachantur? Ad hanc formam etiam Petrus, qui ecclesiae personam gerebat, cum cuiusdam inobedientis aurem abscederetⁿ, ferire prohibitus est et gladium iussus est in vaginam recondere. Item papa Innocentius⁶: *Idumei quidam et Damasceni sanguinem siti-³⁵ entes ita sunt nimis iniusti atque crudeles, ut etiam sacerdotibus concedant armis ulcisci***

Ioh. 18,
10. 11.

a) quia c. b) ligabis c. c) promissa c. d) potestati c. e) omissum in cod. f) spe cod., corr. Panzer. g) crocitatur c. h) repetat c. i) tendentis c. k) ita legendum loco quando; post quando litt. a deletum. l) in marg. add. m) conceditur c. n) obscederet c.

1) Wiberti verba laudantur. 2) Cf. Walram. de unitate eccl. II, c. 2, ed. Schwenken-⁴⁰ becher p. 42: Qui etiam in usum belli conduxit milites rei publicae . . . et propter supplementa stipendiariorum sive mercedis, pro qua mercede eius militaverunt contra regem eundemque patricium Romanorum, spoliavit Romanam ecclesiam oblationibus fidelium, quibus hactenus solebat alere indigentiam pauperum. 3) Cf. Hieronymi comment. in Os. proph. (Opp. ed. Vallar-⁴⁵sius VI, col. 77): sola columba ablatus pullos non dolet, non requirit: et ideo huic recte comparatur Ephraim; cf. Comm. in Isaiam l. X, c. 32, Opp. IV, col. 432. Quae sequuntur Wido Wiberti epistolae debet. 4) Jaffé nr. 3023, Deusdedit, Coll. can. IV, 132, p. 463. 5) Si — debachantur ex epistola Petri Damiani ad Ordericum Firmanum episcopum data sumpta sunt (Petri Damiani opp. ed. Caietani I, 116); Deusdedit l. l. c. 131, p. 460: Ex epistola domni Petri episcopi. 6) Deusdedit l. l. c. 132, p. 461.

50

et praeliorum consiliis immiscere^a. Quod vero rebus bellicis danda sibi opera non fuisset, sanctus testatur Ambrosius¹: *Bellicarum, inquit, rerum studium a nostro officio prorsus videtur alienum, quia animi magis officio, quam corporis intendimus, nec ad arma iam spectat usus noster, sed ad pacis negocia*.

5 P. Optime mihi video satisfactum, quod nec pro liberandis vel defendendis^b ecclesiae facultatibus terrenae militiae studere debuerit, nec belli operam inpendisse convenerit. Tantum cetera quae proposuisti proseguere, videlicet quod multimodis sese homicidiis immiscuerit, sacrilegio sese polluerit, periuriis obligaverit.

R. Primo velim mihi respondeas, si possit homicida vel periurus^c iure vocari,
10 qui ad homicidium vel ad periurium^d perpetrandum alios impulerit et qui^e talia perpetrari praeceperit?

P. Ita divinae scripturae sentire videntur et omnium divinorum eloquiorum in hoc sibi testimonia concinunt. Quae cum non adeo in promptu, a te doceri desidero.

R. Pater Augustinus²: *Nichil aliud est cum male facientibus^f male facere, quam eorum iniquitatibus consentire et quod male faciunt approbare*. Item Innocentius papa³: *Negligere, inquit, cum possis devitare vel deturbare perversos, nichil est aliud quam fovere, nec caret scrupulo societatis occultae, qui manifesto facinori desinit obviare*. Pius papa⁴: *Quid prodest, inquit, illum suo errore non pollui, qui consensum praestat erranti? Sine dubio enim contra mandata dimicat et qui peccat et*
20 *qui consensum praebet peccanti*.

P. Constat eum et homicidam et periurum posse vocari, qui aliis homicidii vel^g periurii auctor extiterit. Sed quando et ubi et quomodo talium auctor extiterit, nosse velim, et quid super his auctores divinorum eloquiorum sentiant, exponere non sit
*honorosum.

25 R. In eo malorum istorum omnium reatum contraxit, quod Rodulfum in regem creari super hunc^h dominum suum praecepit, cui sepius multis sacramentis obstrinxit seⁱ; quod etiam omnes alios Teutonicorum principes a sacramentis, quae eidem Heinricho domino suo debebant, absolvit et ad pugnam cum illo habendam mandatis et literis et crebris nunciis incitavit. In eo vero se sacrilegio polluit, quod ecclesiasticam
30 illi pecuniam ab oratoribus Petro missam direxit, et ad conflationem maioris odii sepissime destinavit^j.

P. Ut de homicidiis Teutonicorum et periuriis interim sileas, quis auctorum sacrilegium nominavit pecuniam ecclesiae Teutonicis missam?

R. 'Par^k, inquit Hieronimus⁷, sacrilegio est rem pauperum dare non pauperibus. At vero quicquid episcopus habet^k, pauperum est. Item beatus Ambrosius⁸: *Non ausim dicere quicquam meum nec ecclesia profiteri quicquam suum, quia et quod meum est pauperum est et quod habet ecclesia, non ad usum suum, sed ad usus*

a) immisceret c. b) liberandi — defendendi c. c) periuriis c. d) iurium c. e) quia c.
f) fatientibus c. g) supplendum esse videtur. h) ita correxit W.; hec c. i) supplevit W. k) excidit.

40 1) *De officiis ministr.* I, c. 35, ed. *Benedict.* II, (1690) col. 46; *Deusdedit*, Coll. can. IV, c. 132, p. 463. 2) *Contra epist. Parmen.* l. I, c. 3, § 5, *Opp.* IX, col. 14 (nonnullis mutatis).
3) Cf. *supra* p. 545, n. 1. 4) Cf. *supra* p. 544, n. 3; 545, n. 2. 5) Cf. locum ex Walramo
supra allatum et II, c. 6, p. 49: Proinde quomodo ille Hildebrant catholicus extitit, qui non
45 ecclesiae, sed parti praefuit, . . . qui etsi apostolicam sedem sibi usurpaverit, nunquam tamen
Romana ecclesia illius sponsa fuit, quam pro legitima donatione spiritalis dotis collatis ante
beneficiis spoliavit, procidit ac dilaniavit. *Wiberti epistolam Wido hic excerpit*. 6) Par —
exire ex *Wiberti epistola sumuntur*. 7) *Ep.* 66. ad Pammach. (*Opp.* ed. Vallarsius I, col. 397):
Pars sacrilegii est rem pauperum dare non pauperibus. 8) *Hunc locum non inveni*.

Matth. 27, 6. *omnium habere debet. Item Augustinus: Sicut non licet mitti in corbonam^a precium sanguinis, ita non licet exire'.*

P. De sacrilegio nichil iam dubito, quin sacrilegium dici possit, si quis aecclesiae pecuniam, cum sit pauperum, non pauperibus effudit, ac per hoc^b iure sacrilegum^c illum dixerim, si pecuniam aecclesiae missam ab oratoribus Teutonicis ducibus direxit. 5

*p. 171. Sed si creatio Rodulfi regis, quam suo praecepto factam dicis, culpabilis fuerit, et si reprehensibilis sit^d in pugna Teutonicorum, quam fieri mandavit, ex te doceri velim.

R. Audi non mea, sed quae est divinorum eloquiorum auctoritas. Dic de his, Ambrosi, quod sentis. 'In² libro de officiis de David et Saule rege³: Bonus vir qui Ps. 7, 5. dixit: 'Si reddidi retribuentibus mihi mala.' Quae enim gloria^d, si eum non ledimus, qui nos non leserit? Sed illa virtus est, si lesum remittas. Quam honestum, qui cum potuisset inimico regi nocere, maluit parcere! Quam etiam utile, quod successoribus profuit, ut discerent omnes fidem proprio regi servare nec usurpare imperium, sed vereri!'

P. Nulla dubitatio relinquitur, si beati Ambrosii documenta spectemus, quin creationem Rodulfi regis dampnabilem asseramus, ac per hoc^e etiam militum aliorum pugnam adversus Heinricum dominum suum commissam culpabilem iudicabimus, qui dominum suum non bellis et armis impetere, sed vereri debuerunt. Sed quid, si dicatur Ildebrandus non illa bella mandasse nec fieri voluisse, sed potestatem regi, qua male utebatur, auferre voluisse et transtulisse ad alium, sicut nec Pilatus Christus^f mori praecepit, ante cuius tamen oculos interfectus fuit? Quid adversus ista poterit responderi?

R. Non ego respondere tam ineptis excusationibus valeo, sed pater Augustinus det ad istam responsum⁴: 'Itane, inquit, obduruistis, falsi Israelitae? ita omnem sensum malitia nimia perdidistis, ut ideo vos a sanguine impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri tradidistis? Numquid et Pilatus illum, qui potestati eius ingeritur occidendus, suis est manibus occisurus? Si non eum voluistis occidi, si non insidiati estis, si non vobis tradendum pecunia comparastis, si non comprehendistis, vincastis, adduxistis, si non occidendum manibus obtulistis, vocibus poposcistis, non eum a vobis interfectum esse iactate. Quod ei^f suisque complicitibus aequè dici potest: 30

*r. 14. si non coronam^g Rodulfo misistis, si non legatis et litteris pugnam movistis, si non insidiati estis, si milites^h in dominum non armastis, si Romanam illuc pecuniam non misistisⁱ, si non consulistis^k iniustus^l, si haec omnia non fecistis, non eos a vobis interfectos iactate. Noli, inquit idem pater Augustinus⁵, attendere inermes^m manus, Ps. 56, 5. sed os armatum, unde gladiusⁿ processit, unde Christus occidetur. Filii hominum dentes eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus^o.

P. Constat per haec omnia, quae ex divinis auctoribus protulisti^p, et pugnam illam fuisse culpabilem et Ildebrandum de illo tanto homicidio excusari non posse, si vel illud mandavit fieri vel, cum praesciret futurum, non interdixit. Quocirca velim de periuriis eorundem Teutonicorum aliqua prosequaris, si divinorum auctorum testi- 40

a) corbonan c. Locum in Augustino non inveni. b) ho c. c) sacrilegium c. d) est addunt editt. e) phó c. f) si c., corr. Panzer. g) corona c. h) milites c., corr. Ewald. i) mistis c. k) ita coniecit W.; c̃sustat c. l) iniustus c. m) ita correxit W.; inarmis c. n) ita corr. W.; gladios c. o) lingua eorum g. a. c. p) ita corr. W.; protulisti in cod.

1) Supple Gregorius VII. 2) In — vereri spectant ad Wibertum. 3) De officiis lib. III, c. 9, §§ 59. 60; ed. Bened. II, col. 122. 4) Itane — acutus ex Wiberti epistola. Aug. in Ioh. evangel. tractat. 114, § 4, Opp. III, 2, col. 789. 90, cf. Deusdedit, Coll. can. IV, 132, p. 462. 5) Enarrat. in psalm. 56, § 12, Opp. IV, col. 536; Deusdedit l. l. p. 464.

moniis refellantur; quia si divinis auctoritatibus condemnantur, et illa Ildebrandi absolutio, qua per legatos milites regis absolvit, contra divinas leges fuit, et sese profecto periurii illorum vinculis obligavit.

R. 'Beatus' Augustinus: *Nulla iuratio, si contra pietatem non fiat, frangenda*^a
 5 *est, quod maiorum ac veterum sanctorum exemplis probari*^b *potest. Nonne Abraham* Gen. 21, 23.
regi Gerare Abimelech quod convenerat iuravit, et quod iuraverat reddidit? Nonne ib. 26, 31.
Ysaac invidentibus sibi in Palestinis et persequentibus^c *sacramento, quo se illis ob-*
strinxerat, satisfecit? Nonne Iacob, patris et avi sequutus exemplum, cum Laban ib. 31, 44.
socero idolorum cultore sub eadem iuramenti securitate in pacem rediit? Similiter
 10 *actum est cum Rahab, impiae civitatis incola, gentis, quae Deum ignorabat*^d, *alumna,*
infamis quaestus nomine denotata. Nam populus Dei secum iuramentum religiose
iniit, humiliter recognovit, auctore Iosue fideliter adimplevit. Dixit enim duobus ex-
ploratoribus^e *qui missi fuerant: 'Ingredimini domum mulieris meretricis et producite* Ios. 6, 22.
eam omniaque quae illius sunt, sicut ei iuramento firmastis.' Sic Gabaonitis iura-
 15 *mentum arte quaesitum et fraudulenter elicitum populus Domini, etiam comperta*
eorum fraude, Iosue consulente, servavit. Qui dixit eis: 'Non iuravimus eis in ydolis, ib. 9, 19.
*sed in nomine Dei Israel.' Item Augustinus*²: *Cave tibi a periurio, quia precipitium*^f
est, et ideo noli quod iuravimus qualibet occasione violare, quia sicut recedit anima,
cum corpus feritur gladio, sic recedit Deus, cum anima feritur periurio; et sicut
 20 *corpus moritur, cum recedit anima, sic anima moritur, cum recedit Deus.'*

P. Nichil cercius esse potest, quam illam solutionem fuisse vanam et stultam, ac per hoc illorum periuriorum Ildebrandum incurrisse reatum et iure dici posse, sicut homicidam, ita quoque periurum. Quapropter, quia praemissis superioribus rationibus constat cum contra patrum vixisse regulam, alia duo, quae simul proposuisti, probare
 25 non differas, videlicet quod non ea moderatione, qua decuit^h, dignitatem apostolicam tenuit, et contra patrum sanctorum regulam docuit, tertium quoque quod in aliquibus ligandis vel solvendisⁱ non iustitiam, sed voluntatem suam secutus fuit.

R. Vere tria proposui et tertium addidi, quorum optime meministi. Auctore itaque Deo curram per singula et de singulis satisfaciam. Primum dico, quod ea
 30 moderatione, qua decuit^g, apostolicam dignitatem non tenuit, quia et in adversarios ferox nimium et inmitis fuit et beluina in eos^k quodammodo feritatem exercuit. In
 *corrigendis quoque vitiis modum non tenuit, et in vitiosis quibusdam fovendis men- *f. 14.
 suram excessit. Memorare possim nonnullos in vincla coniectos et in ergastula in-
 clusos, quibus clavos ferreos circumfigi praecepit, ut, in quamlibet partem se verte-
 35 rent, confixi clavi lateri vulnerarent³. Et ut dictum est, cum quosdam increpando mensuram excesserit, Gregorium Vercellensem⁴, flagitiosissimum omnium hominum,

a) frangenda c. b) probare c. c) persequentibus c. d) ignorabat c. e) ita corr. W.;
 explorationibus c. f) principium c., cf. supra p. 295. g) promissis c. h) docuit c. i) ligandi —
 solvendi c. k) fuit perperam post eos repetiit scriptor cod.

40 1) Hunc locum non inveni. Similia habet Wenricus, cf. supra p. 294. 2) Sermo 180, § 8, Opp. V, col. 863: Recedit anima, cum corpus percutitur gladio . . et putas, quia non recedit Deus, cum ipsa anima feritur periurio? 3) Cf. Benonis card. Vita Hildebr. ap. Gold., Apol. p. 5: Centium filium praefecti Stephani, prius fidelem suum, in carcerem misit, et in vase undique aculeis vestito mille et mille mortibus cruciavit. Qui postquam evasit ipsum
 45 Hildebrandum cepit (a. 1075). Cf. Stenzel I, p. 374. 4) Cancellarium Italiae a. 1073. Romam ad electionem Gregorii VII. firmandam ab Heinrico IV. missum (Jaffé, Bibl. II, p. 657. 681), qui obiit 1. die Mai. 1077 (Bernoldi chron. 1077). Cf. praeterea Ugh. IV, 775: Videtur a Gregorio censuris ecclesiasticis exsolutum pristinum gratiae gradum promeruisse. Cf. de moribus eius Herimanni Aug. chron. a. 1051 (SS. V, p. 129), Petri Damiani epist. I. ad Cadaloum
 50 (Watterich, Pontif. Rom. vitae I, p. 241).

quos terra sustinet, ita molliter habuit et tenere^a tractavit, ut de celis illum venisse putares. Simili modo delicate nimis Odelricum Pataviensem¹ habuit, qui vitiorum omnium sentina^b fuit, quem aiebant^c etiam pueris abuti solere in ore, quod dictu sit turpe.

P. Quod non ea moderatione, qua decuerit, dignitatem apostolicam egerit, satis ostensum est. Illud mihi probari velim, quod contra sanctorum patrum regulam docuerit, quia sic exigit ordo disputationis.

R. Contra patres novi testamenti docuit, cum scismaticorum et indignorum ministrorum sacramenta^a non recipienda, sed exsufflanda mandavit, cum excommunicatorum quoque consecrationes sive in oleo, sive in eucharistia, vel in ordinationibus¹⁰ eorum, quibus manus inponitur, nullam vim habere nec consecrationes dici debere perhibuit.

P. Ostende, si placet, haec contra sanctorum documenta patrum prolata.

R. Faciam quod hortaris. Et primo quidem de scismaticorum sacramentis agatur, postea vero de ceteris. Augustinus Vincencio Donatistae²: *Aecclesiae sunt, inquit, 15 omnia sacramenta quae sic habetis et datis, quem ad modum^c habebatis et dabatis, priusquam inde exiretis. Non improbamus quod facitis, in quo consuetudinem acclesiae tenetis. Propterea de talibus dictum est: 'Quoniam in multis erant mecum'.* Item Augustinus in libro contra Donatistas³: *Sicut ficti veraciter conversi recipiuntur, nec eorum baptisma reprobat⁴: sic ea quae scismatici vel heretici nec aliter habent^f 20 quam vera ecclesia, cum ad nos veniunt, non improbamus, sed potius approbamus.*

P. Luce mihi clarius constat, quod scismaticorum sacramenta non exsufflanda, sed veneranda sunt, et ideo qui aliter sentit sanctorum patrum constitutionibus contradicit. Itaque de ministrorum indignorum sacramentis edissere.

R.⁵ Pater Augustinus multa de his loquitur et latissime ista prosequitur, quorum²⁵ nonnulla^h proponimus⁵: *An, inquit, solis vel etiam lucernae lux, cumⁱ per cenosa diffunditur, nichil in se sordidum contrahit, et baptismus Christi potest cuiusquam sceleribus inquinari?* Item ipse⁶: *Quomodo, inquit, exaudit Deus homicidam deprecantem super eucharistiam, vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super capita eorum quibus manus inponitur? Quae tamen omnia et fiunt et valent etiam 30 per homicidas, id est per eos qui oderunt fratres in ipsa intus ecclesia.* Item ipse⁷ Augustinus⁷ contra Parmenianum: *Si primis temporibus non obfuerunt sacerdotes mali vel collegis bonis, sicut fuit Zacharias, vel popularibus bonis, sicut fuit Nathanael, in*

a) tenenere c. b) senti c. c) agebant c. d) sacramenti c. e) quae modo c.; quemadmodum Aug. f) non aliter habent, nec aliter agunt, quam ed. Aug. g) R. excidit. h) nulla c. 35 i) quum c.

1) Haec non de Udalrico Pataviensis in Germania civitatis (Passau) episcopo intellegenda sunt, octavo demum anno post Gregorii VII. mortem ad hanc dignitatem promotus (Bern. 1092; SS. V, p. 454), sed potius ad Patavinam Italiae civitatis episcopum Odelricum referri oportet, quem etiam Hugo Flavini. SS. VIII, p. 450 expresse Pataviensem vocat. Et certe, quae tam apud 40 hunc scriptorem quam apud Bertoldum SS. V, p. 322 et 326 sub annis 1079. et 1080. de hoc Gregorii VII. legato inveniuntur (muneribus corruptus . . . perfidiosus ypocrita . . . ad inferna corruptissimus praecipitatus est) dubitationi nullum locum relinquunt. 2) Epist. 93, c. 11, § 46, Opp. II, col. 249. 3) August. de baptismo contra Donatist. lib. I, c. 12. 13, § 18; Opera ed. Bened. IX, col. 89, Deusdedit, Coll. can. IV, 128, p. 455, quem tamen locum auctor 45 noster non tam fideliter descripsit quam contraxit. 4) Augustinus de baptismo contra Donatist. lib. I, c. 13, § 21, Opp. IX, col. 91. 5) I. l. lib. III, c. 10, § 15, Opp. IX, col. 113, Deusdedit l. l. p. 454. 6) De baptismo contra Donat. l. V, c. 20, § 28, Opp. IX, col. 155. 7) I. l. II, c. 5, § 10, Opp. ed. Bened. IX, col. 31.

quo dolus non erat: quanto magis nichil obest in unitate christiana episcopus malus vel coepiscopis vel laicis bonis, cum iam ille sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech et^a pontifex noster sedens ad^b dexteram patris interpellat pro nobis. Sacrificia ergo impiorum eis ipsis oberunt, qui impij offerunt. Nam unum atque idem^c sacrificium propter nomen Dei, quod ibi invocatur et semper est sanctum. Tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Item Augustinus¹: Non timeo ad-^{f. 15.} ulterum, non homicidam^d, non timeo ebriosum, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: 'Hic est qui baptizat'. Sacramentum enim tam sanctum est, ut nec^e homicida Ioh. 1, 33. ministrante polluat.

10 P. Sentio plane verum esse quod astruis, quod ministrorum indignorum sacramenta prodesse possint et quod in accipientibus salutis operentur affectum, ac per hoc illum non habere sensum catholicum, qui tam evidens non approbat documentum. Reliquum est igitur, ut de consecrationibus excommunicatorum, quod recipiendae sint et prodesse possint, aliqua prosequaris.

15 R. Fiat quod postulas, quoniam omnes Hildebrandi complices hoc iactant et praedicant, quod excommunicatorum sacramenta nil valeant. Pater Augustinus contra Parmenianum²: Nullo, inquit, modo isti expedire se possunt, cum eis proponitur, cur sanctitas sacramenti haberi et dari possit ab eo, quem intus sceleratum iam Deus dampnat, et tunc ab eo incipiat dari non posse, cum ab hominibus dampnatus fuerit: cum tamen nec tunc eam possit amittere. Si³ quaeris, quomodo baptizent quos dampnavit ecclesia, respondeo, sic eos baptizare quomodo baptizabant quos dampnavit Deus, antequam de illis quicquam iudicaret ecclesia. Non igitur debet se Christo praepone-
20 re, ut putet baptizare non posse. Quod, sicut pater Augustinus asserit, excommunicatus sacramenti sanctitatem non potest amittere, cur non possit etiam aliis dare? Si enim
25 hereticis ab ecclesia discedentibus ius quod habebant ordinandi, quod in ecclesia acceperint, non detrahitur, quia, cum redeunt ad unitatem, eis non redditur: quis dixerit excommunicato sacramenti sanctitatem detrahi, cum multo deterius sit ab ecclesia per heresim dividi, quam a communione ecclesiae^f prohiberi? Prohibitio^g enim ista, sicut asserit Augustinus, medicinalis est, separatio illa mortalis⁴. Et si scismaticorum et
30 hereticorum sacramenta veneratur pia mater ecclesia et praedicat veneranda, cur excommunicatorum consecrationes non recipiat, cum multo inferiores illos et deteriores^h illos intelligat? Ubi enim maior culpa, maior est dampnationis sententia, et ubi vita nequior et doctrina pestilentior, ibi illicita praesumptio dampnabilior. Utrique rem illicitam gerunt, et qui per sacrilegium scismatis ab ecclesia dividuntur, et qui a com-
35 munionis aeclesiae prohibentur, et utrique non bene. Sed ambo utrobique sacramenta, ambo veneranda, ambo per unitatem et aeclesiae communitatem salutis effectum habentia. Quod autem maius sit omni commissio sacrilegium scismatisⁱ, testatur pater Augustinus in libro contra Donatistas⁵: Tempore, inquit, illo quo Dominus priora delicta recentibus penarum exemplis cavenda monstravit, et ydolum fabricatum atque
40 adoratum est, et propheticus liber ira regis contemptoris incensus, et scisma temptatum^k: ydolatRIA gladio punita est, exustio libri bellica cedet et peregrina captivitate, scisma hiato terrae, sepultis auctoribus vivis et ceteris celesti igne consumptis. Quis iam dubitaverit, hoc esse sceleratius commissum, quod est gravius vindicatum?

a) sic ex Aug. corr. W.; et om. c. b) a c. c) deest c. d) homicidam c. e) me c.

45 f) et cetero c. g) prohibito c. h) et deter. bis dantur. i) scismaticis c. k) sic corr. ex Aug. W.; temptatum c.

1) In Ioh. evang. c. 1, tract. V, § 18, Opp. III, col. 329. 2) Lib. II, c. 13, § 31, Opp. IX, col. 46: Nec ullo modo — amittere. 3) Hunc locum non inveni. 4) Cf. infra p. 559, lin. 21. 5) Lib. II, c. 6, § 9; IX, col. 101.

P. Manifestis constat rationibus approbatum, quod excommunicatorum sacramenta, quae exsufflanda docuit, recipienda potius praedicare debuerit, et quia convincit eum veritas, dampnat illum certissima falsitas. Hac ergo de causa, quoniam de negotio^a excommunicatorum dicta suffiunt, quod restat mihi probari^b velim^c: *videlicet quod in ligandis aliquibus et solvendis non iustitiam tenuit, sed suae voluntati satisfecit. 5

R. Ad huius rei comprobationem Heinricum regem adducamus in medium et per eum quod dicimus approbemus.

P. Quomodo?

R. Ordo excommunicationis^d est, ut qui hoc vel illud fecisse dicuntur, quod sit excommunicatione plectendum, prius bis terque vocentur, vocati discutiantur, et prius- 10 quam in eos sententia excommunicationis proferatur, convincantur de crimine testibus, aut confiteantur. Nichil autem horum circa regem Heinricum vidimus vel audivimus observatum.

*p. 174. P. Quod si aliter fuerit presumptum, quid inde patres nostri senserunt vel sanxerunt?

R.^e Pater Augustinus¹: *Plerique^f, inquit, boni christiani propterea tacent et sufferunt aliorum peccata, quae noverunt, quia documentis sepe deseruntur, et ea quae ipsi sciunt, iudicibus ecclesiasticis probare non possunt. Quamvis enim vera sint quaedam, non tamen iudici facile credenda sunt, nisi certis indiciis^g demonstrantur. Nos vero a communione quamquam prohibere non possumus, quamquam haec prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive seculari sive ecclesiastico iuditio nominatum atque convictum^h. Item post aliqua: 20 Rom. 2, 1. Noluitⁱ, inquit, apostolus hominem ab homine iudicari ex arbitrio suspicionis^k, vel etiam extraordinario usurpato iuditio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem ecclesiae, sive ultro confessum, sive accusatum atque convictum. In Niceno concilio similiter legitur²: Incerta nemo pontificum iudicare praesumat, quia quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi quae manifestis indiciis comprobantur, nisi quae manifesto iuditio convincuntur, nisi quae iudiciario ordine publicantur.* 25

P. Apparet ex his omnibus quae proponis, quod ille in ligando Heinrico rege non iustitiam tenuit, sed arbitrio suo satisfecit. Si quid est tamen, unde hoc multi- 30 plitius probari possit, subdere non moreris.

R. Valet ad hoc probandum quod isdem pater Augustinus scripsit Auxilio episcopo, qui quendam^l Classitianum comitem cum omni domo et familia sua excommunicaverat, sicut etiam Hildebrandus Heinricum. Unde inquit³: *Spectabilis filius noster Classitianus^m comes graviter apud me litteris questus est, quod sit anathematis in- 35 iurias a tua sanctitate perpessusⁿ. Et post pauca: Si habes de hac re sententiam certis rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quomodo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro viro uxor, aut pro domino servus, aut quisquam in domo eadem natus^o? Et post aliqua: Audisti, ait, fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum tota domo sua quempiam anathemati-* 40

a) de negatio c. b) probare c. c) velim in margine inferiore additum. d) ita corr. in codice excommunicationibus. e) falso P. c. f) Pierique c. g) iudiciis c. h) convictum c. i) ita correxit W.; Novit c. k) substitutionis correctum in cod. suppositionis; suspicionis Aug. l) quendam c. m) classianus c. n) percussus c.; cf. Aug. o) d. etiam nondum ed.

1) Sermo 351. de poenitentia c. 4, § 10, Opp. III, 2, col. 1359. 1360; Deusedit, Coll. 45 can. IV, 127, p. 450. 451. Cf. Sudendorf, Registr. II, 68. 2) Decreta Iulii papae c. 12 (Decretal. Pseudoisidor. ed. Hinschius p. 469); Jaffé nr. 195, cf. Jaffé, Bibl. V, p. 146. 3) Aug. ep. 250, § 12, Opp. II, col. 878, cf. Deusedit, Coll. can. IV, 49, p. 373.

zasse peccantium, et^a forte, si essent interrogati, reperirentur inde idoneam reddere^b rationem. Ego autem, si quis ex me querat, utrum id recte fiat^c, quid ei respondeam, non invenio.

P. Si regem Heinricum cum tota sua domo et cum omni anathematizavit familia, probatur praemissis rationibus illum non servasse iustitiam, sed fecisse voluntatem suam. Oro tamen, ut hoc ipsum adhuc, si potes, inculcare^d digneris.

R. Possum quidem et faciam^e. Pater Augustinus in libro contra Parmenianum post aliqua^f: *In hac, inquit, velut angustia questionis non aliquid novum aut insolitum dicam, sed id quod sanitas observat aecclesiae, ut cum^g quisque fratrum, id est christianorum intra aecclesiae societatem constitutorum, in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc, ubi periculum scismatis nullum est, atque id cum ea dilectione^h, de qua ipse alibi praecepit dicens: 'Ut non inimicum eum existimetis, sed corripite ut fratrem'; non enim ad decidendum fiat, sed ad corrigendum. Quod si se non agnoverit neque penitendo correxerit, ipse foras exiet et perⁱ proprias voluntates ab aecclesiae communione dirimetur. Nam et ipse dominus Iesus servis volentibus zizania colligere dixit: 'Sinite utraque crescere ad messem' et praemisit causam dicens: 'Ne forte, cum velitis colligere zizania, eradicetis et triticum'. Ubi satis ostendit, cum metus iste non subest, sed omnino de frumentorum stabilitate certa securitas manet — id est, quando cuiusquam crimen ita notum est et omnibus execrabile apparet^j, ut vel nullos prorsus vel non tales habeat defensores, per quos possit scisma contingere, — non dormiat severitas disciplinae, in qua tanto est efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conservatio caritatis. Tunc autem hoc sine labe pacis et unitatis et sine lesione frumentorum fieri potest, cum congregationis aecclesiae multitudo ab eo crimine, quod anathematizatur, aliena est. Tunc enim adiuvat praepositum potius corripientem, quam criminisum resistentem. Tunc se ab eius communione salubriter continet vel coniunctione^k, ut nec cibum cum eo quisquam sumat: non rabie inimica, sed coheritione fraterna. Tunc etiam ille et timore^l percutitur et pudore sanatur, cum ab universa aecclesia se anathematizatum videns, soliam turbam, cum qua in peccato suo gaudeat et bonis insultet, non potest invenire^m. Ad hoc enim et ipse apostolus ait: 'Si quis frater nominatur'; in eo quippe quod ait: 'Si quis frater'ⁿ, nichil aliud videtur significare voluisse, nisi eum posse tali modo salubriter corrigi, qui inter dissimiles peccat, id est inter eos, quos peccatorum similium pestilentia non corrumpit. In eo vero quod ait 'nominatur', hoc nimirum intelligi voluit: parum esse ut sit quisque talis, nisi etiam nominetur; id est famosus appareat, ut possit omnibus dignissima videri, quae in eum fuerit anathematis prolata sententia. Ita enim et salva pace corrigitur, et non^o interfectione percutitur, sed medicinaliter uritur; propterea et de illo dixit, quem tali medicina sanari noluerat: 'Satis est huic correctio quae fit a multis'; neque enim potest esse satis a multis correptio, nisi cum ille corripitur, qui non habet sociam multitudinem. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nichil aliud bonis restat, quam dolor et gemitus, ut per illud signum quod Iezechieli^p sancto revelatur, illesi evadere vastationem mereantur. Ad eum enim qui errare non potest clamant: 'Ne perdas cum impiis, Deus^q, animam meam et cum viris sanguinum vitam^r meam'. Neque^s cum voluerint^s*

a) sed ed. b) reddere c. c) fiant c. d) inculcare c. e) fatiam c. f) tum c. g) dilectionem c. h) per om. in cod. i) et omnibus execrabile apparet bis datur in cod. k) coniunctionem c.; ab eius coniunctione Aug. l) amore c. m) frater suppl. W. n) non om. cod. o) Iezechieli (?) c. p) Deus om. cod. q) viris s. i. u. t. c. r) ne c.; Neque Aug. s) voluerunt c.

1) Lib. III, c. 2, § 13, Opp. IX, col. 63.

2) Ibid. § 14. l. l. col. 64.

colligere zizania, eradicent simul et triticum, nec^a per diligentiam segetem dominicam^b purgent, sed per temeritatem ipsi potius inter purgamenta numerentur.

*P. Quoniam^c praemissis rationibus mihi video satisfactum, quod vere in ligandis ali-
*r. 16. quibus et solvendis^d non iusticiam tenuit, sed suo arbitrio satisfecit^e, velim ostendas,
quid ad illud responderi oporteat, in quo causam eius quidam excusant. 'Non mirum',⁵
inquiunt, 'si dominus apostolicus Heinrico regi maledixit, cum ille et ille apostolicus
illi vel illi imperatori similiter fecerit'.*

*R. Non habet vim talis excusatio nec pondus ista defensio. Astipulatur nobis
in hoc Gregorius Nazanzenus¹: Qui talibus, inquit, excusationibus utuntur, non continuo
legem aecclesiis dabunt, si semel aliquando aut raro aliquid tale factum invenerint,¹⁰
quoniam quidem neque si una alicubi hyrundo videatur, veris continuo tempus ad-
duxit, aut si quis semel mare in hyeme transeat, continuo etiam legem navigandi
proponet. Ac per hoc quod ex aliqua subreptione raro factum legitur, non statim
autenticum et regulare dicetur, et profecto culpabilis iudicabitur, qui contra consuetu-
dinem aecclesiae factum aliquid imitatur.*

*P. Gratias Deo, quod excusatio illa refellitur, quae causam illius maxime^f de-
fendere putabatur^g. Quocirca properemus ad alia, paucisque mihi digneris explicare
quae restant, videlicet quod respectu futurae turbationis ab aecclesia etiam excommuni-
cari dignos non debuerit separare.*

*R. Testetur pater Augustinus² quod sentit et manifestum faciat quod requiris:²⁰
Nos, inquit, ad sanam doctrinam pertinere arbitramur, ut et canes propter pacem
aecclesiae toleremus^h, et canibus sanctum, ubi pax aecclesiae tuta est, non demus. Cum
ergo sive per negligentiamⁱ praepositorum, sive per aliquam excusabilem necessitatem,
sive per occultas obreptiones invenimus in aecclesia malos, quos aecclesiastica disci-
plina corrigere aut coercere non possumus, tunc — ne ascendat in cor nostrum impia²⁵
et perniciosa praesumptio, qua estimemus^k nos ab his esse separandos, ut peccatis
eorum non inquinemur, atque ita post nos trahere conemur, veluti mundos sanctosque
discipulos ab unitatis compage, quasi a malorum consortio, segregatos — veniant in
mentem illae^l de scripturis similitudines et divina oracula vel certissima exempla,
quibus demonstratum est, malos in aecclesia permixtos bonis usque in finem seculi³⁰
tempusque iudicii futuros, et nichil bonis in unitate fidei ac participatione sacra-
mentorum, qui eorum factis non consenserint, obfuturos. Item Augustinus³: Si mali, in-
quit, bonos in unitate contaminant, nullam iam aecclesiam, cui sotiaretur, Cyprianus
invenit. Si autem mali bonos in unitate non maculant, nullam causam separationis
sacrilegus Donatista proponit. Item Cyprianus⁴: Si videmus, inquit, in aecclesia³⁵
zizania, non ideo impediri debet fides aut caritas nostra, ut quia ipsi in aecclesia
zizania cernimus, ideo de aecclesia recedamus.*

*P. Ita quod^m movebat animum certis est rationibus expeditum, ut nulla dubitatio
relinquatur. Sed et illud scire desidero et magnopere concupisco, si stare possit, quod
sui defensores dicere consuerunt: 'Non abhorret a praeceptis dominicis, si quos a ne-⁴⁰
quicia sua revocare non possumus et corrigere non valemus, viribus resipiscereⁿ com-
pellamus'. Hac igitur ratione regem viribus et quibus potuit modis compescuit et, quia*

a) ne non c.; nec Aug. b) dominica c. c) Qm̄ (?) c.; Quum ed. d) solvendi c. e) satis-
facit c. f) maximam c. g) putabat c. h) toleremur c. i) negligentiam manus s. XV corr.
negentiam. k) ita etiam Deusd.; existimemus Aug. l) ille c. m) sic corr. K. Pertz; Itaque⁴⁵
movebat animum! certis c. n) respicere c.

1) Oratio XXXIX, c. 14, Opp. ed. Bened. I, p. 687. 2) Aug. de fide et operib. c. 5, § 7,
Opp. VI, col. 168; Deusdedit, Coll. can. IV, 124, p. 447. 3) De baptismo contra Donat. VII,
c. 54, § 103, Opp. IX, col. 202; Deusdedit, Coll. can. IV, 124 bis p. 448. 4) Ep. 54, c. 3,
Opp. ed. Hartel, p. 622, Deusdedit, Coll. can. IV, 116, p. 435.

monitis revocare non valuit, ideo Teutonicos adversus illum in pugnam commovit. Sed utrum iustum id fuerit, certis rationibus mihi monstrari velim.

R. Non mea sunt quae dicuntur^a, sed a patribus prolata probantur, quibus tanta illa vanitas prorsus refellitur. Quid tibi videtur, Ambrosi? Dic *mihi sensum^{*f. 17.} tuum, utrum cum adversariis *sencias, an eorum dicta refellas. Vis, inquit¹, Christi^{*p. 176.} audire censores? Iubentur caedere^b sine virga nec terrore, sed gratia populum querere, recondere gladium, non possidere aurum. Item Gregorius Nazanzenus²: Non oportet vi aut necessitate constringere, sed ratione et vitae exemplis suadere: quia omne quod extorquetur invitis, cum ei^c, cui agitur, tyrannicum videtur, nec perseverare¹⁰ quoque^d potest. Solet enim quicquid violenter attrahitur, sicut arboris si quis vi cacumen inclinet, relaxatum rursus redire in idem. Quod autem ex proposito fit^e, ex voluntate, tam legitimum quam certum est, validissimis scilicet vinculis propriae voluntatis astrictum.

P. Si superiores^f ratiocinationes^g subtiliter considerare velimus et universa superius comprehensa diligenti investigatione revolvere, novissime qui voluerit poterit ita¹⁵ concludere, quod et homicidio sese Ildibrandus polluerit et sacrilegii reatum contraxerit et periuriorum multorum crimen incurrerit. Unde tempus esse videtur, ut de Wiberti electione, unde plurimum dubitatur, disserere debeas et quibus potes rationibus illam defendas. Sic enim adversarii reprehendunt illam: 'Si Ildebrandus in apostolatu erat et sedes apostolica non vacabat, qualiter ille superordinari potuit, qui nulli successit³,
20 sed a se ipso principium et initium habuit?'

R. Scio illos ita proponere et apostolatum Clementis quibus possunt argumentationibus condemnare. Nos vero sic solemus ineptias illorum refellere et electionem praefati Clementis astruere. 'Ut⁴ taceamus omnia, quibus superius est probatum, quod apostolatu sese privaverit, eo quod homicidio se polluerit, sacrilegio maculaverit, periuriorum multorum crimen incurrerit: sed unde Vigilus apostolicus dici meruit et in catalogo Romanorum pontificum numerari, qui Silverii^h locum adhuc viventis invasit et in Pontias insulas⁵ exilio ipsumⁱ relegari^k fecit, ubi, sicut legitur, pane tribulationis et aqua angustiae cibatus fuit? unde etiam Anatholius Constantinopolitanus episcopus dici debuit, qui Flaviani viri sanctissimi, propter defensionem catholicae veritatis eiecti^l, locum arripuit et ab excommunicatis similiter dampnatis consecrationem accepit? Quem tamen^m Leo primus Romanorum episcopus rogatu augustae Pulcheriae confirmavit et ad posteritatis memoriam confirmatorias illi litteras misit continentes ita⁴:
Decessore, inquit, tuo beatae memoriae Flaviano propter defensionem catholicae veritatis deiecto, non inmerito credebant, quod consecratores tui contra statuta canonum
35 et divinarum legum sui similem consecrassent. Sed affuit misericordia Domini, in hoc te dirigens atque confirmans, ut malis principiis bene uteris, nec te iudicio hominum provectum, sed divina miseratione monstrares. Quod ita accipiendum est: 'Si hanc divini muneris gratiam alia offensione non perdas'. Nec ista dicimus, quod malum domnus Clemens habuisset initium, cum Ildibrandus apostolici iam non haberet
40 officium et locum, sed ut contradicentibus de similibus proponamus exemplum. Quod ergo Vigilium confirmavit, qui quasi malum principium habuit, et quod Anatholium

a) dicuntur, post corr. in cod. dicimus. b) cedere c. c) eo c. d) quod c. e) sit c. f) superiore c. g) ratiocinationes c. h) silvestri add. c. i) supplevit W. k) relegari c. l) eiectio c. m) tam c.

45 1) Nescio ubi. 2) Oratio II, c. 15, Opp. ed. Benedict. I, p. 19. 20. 3) Cf. Deus-dedit cardin. lib. contra invasores II, c. 12, ed. Mai, Nova bibl. patr. VII, 3, p. 94: scientes eundem nulli Romanorum successisse pontificum; Rangerii V. Anselmi ed. La Fuente (1870) p. 117: Iam quia nemo tibi tanta praecessit in arce, Non succedentem, non capit iste locus. 4) Ut — non perdas ex Wiberti epistola (?). 5) Cf. Vitam Silverii, lib. pont. ed. Duchesne I, p. 293.
60 6) Leonis Opp. ed. Ballerini I, col. 1159, Decretal. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 611, Jaffé nr. 483.

male positum et nulli succedentem episcopali dignitate dignum videri^a fecit, domnum
 *c. 17. etiam *Clementem dignissimum reddidit, si in suis fortasse primordiis aliquid deliquit.
 Posterior virtus et meritum diluit, quicquid inprimis culpabile visum fuit. O quotiens
 in actibus pontificum Romanorum factum legitur, quod duo certatim apostolici simul
 positi fuerint et magnam utrique partem cleri et populi simul habuerint et ille tamen
 tandem vicerit, quem Romani principes confirmandum censuerint. Sic de Damaso¹ et
 Ursino, Bonifatio² et Eulalio, Silverio et Vigilio, Simacho³ et Laurentio in eisdem acti-
 bus Romanorum pontificum accidissee probatur.

P. Magnae contentioni video satisfactum et aemulorum obiectionibus sufficienter
 responsum. Ultimum et extremum est, quod multi ventilant et unde plurimi adver- 10
 sarii disputant, quod imperatores aecclesiasticas dignitates investire non debeant. Ego
 vero, si ita res habeat, vel si ad imperatores aecclesias investire pertineat, doceri de-
 sidero.

R. Ius postulas, quoniam divinorum quidam auctorum cum illis sentire videntur,
 qui ad principum^b iniuriam ista^c locuntur, Gelasius praecipue Romanae sedis episcopus 15
 et noster Ambrosius^d, cuius de hac re verba sunt: *Convenior, inquit, a militibus et
 tribunis^e, ut per me fieret basilicae matura traditio^f, dicentibus imperatorem iure suo
 iussisse, ut quae in potestate eius essent, omnia ei tradi deberent. Respondi, si a
 me peterent quod meum est, id est fundum meum, argentum meum, ius huiuscemodi
 meum, me^g non refragaturum, quamquam omnia quae mea sunt, sint pauperum. Verum 20*
 *p. 177. *ea quae divina sunt, imperatoriae potestati non esse *subiecta. Et paulo post: Nec
 mihi fas est tradere, nec tibi, imperator, ut putes te in ea quae divina sunt imperiale
 aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus.*
 Matth. 22, 21. *Scriptum est enim: 'Quae Dei Deo, quae caesaris caesari'. Ad imperatorem palatia
 pertinent, ad sacerdotem aecclesiae. Publicorum tibi moenium ius commissum est, non 25*
*sacrorum. Iterum mihi dicitur mandasse imperatorem: Debeo et ego unam basilicam
 habere. Respondeo^h: Non tibi licet illam habere. Quid tibi cum adultera? Adultera
 est enim, quae non est legitimo Christi coniugio copulata, veteri iure a sacerdotibus
 donata, imperatoria vi usurpata. Haec Ambrosius. Gelasius quoque etsi diversis
 verbis eadem tamen prosequitur. Quae omnia si discrete accipias, nichil imperatorias 30*
*investitiones impediunt. Duo siquidem iura conceduntur episcopis omnibus, spirituale
 vel divinum^b unum, aliudulare; et aliud quidem caeli, aliud vero fori. Nam omnia
 quae sunt episcopalis officii spiritualia sunt, divina sunt, quia, licet per ministerium
 episcopi, tamen a sancto Spiritu conceduntur. At vero iudicia secularia et omnia, quae 35*
*a mundi principibus et secularibus hominibus aecclesiis conceduntur, sicut sunt curtes
 et praedia omniaque regalia, licet in ius divinum transeant, dicuntur tamen secularia,
 quasi a secularibus concessaⁱ. Itaque divina illa a sancto Spiritu tradita imperatoriae
 potestati constat non esse subiecta. Quae vero sunt ab imperatoribus tradita, quia non
 sunt aecclesiis perpetuo iure manentia, nisi^j succedentium imperatorum et regum fue-
 rint iteratione concessa, dicuntur profecto quodammodo regibus et imperatoribus sub- 40*
data, quia nisi per succedentes imperatores et reges fuerint aecclesiis confirmata, rever-
tuntur ad imperialia iura. Sicut enim imperium et regnum non est successorium, sic
iura quoque regnorum et imperatorum successiva non sunt, nec regibus et imperatori-
bus perpetim manere possunt. Si vero perpetim non manent illis^k, qualiter his, quibus
 *r. 18. **traduntur, perpetim manere^l possunt? Sicut enim regnum et imperium ab homine 45*

a) iuderi c. b) principium c. c) istam c. d) tribus c. e) maturatur dicio c. f) om. c.
 g) R c. h) v. d. supra lineam add. i) ita correxit W.; non c. k) it c. l) manere non c.

1) *Liber pontif. ed. Duchesne I, p. 212.* 2) *Ib. p. 227.* 3) *Ib. p. 260.* 4) *Epist. I, 20,*
 § 8. 16. 23; *Opp. ed. Bened. t. II, col. 854. 857. 858; cf. supra I, c. 4, p. 537.* 5) *Cf.*
Iul. Ficker, 'Das Eigenthum des Reiches am Reichskirchengute' ('Sitzungsber. der Wiener Akad.' 60
LXXII, p. 80. 112 sq.), qui hunc locum praetermisit.

transit in hominem, sic iura regni manent cum rege manente sibi regno, et cum illo non manent non manente sibi imperio vel regno. Quocirca satis visum est utile, ut imperialia iura et regalia semel aecclesiis tradita, crebra regum et imperatorum investicione firmentur, quae ex concessione alicuius unius imperatoris vel regis perpetim illi manere non possunt. Divina ergo illa a sancto Spiritu per ministrum aliquem tradita ad imperatores et reges non sunt pertinentia; illa vero ab imperatoribus et regibus concessa et eorum confirmationibus indigentia, imperatoribus sunt et regibus subdita, eo quod sunt per illos habita et per illos habenda. Unde succedentibus postea temporibus salubriter est a posteris Romanae sedis episcopis institutum et imperatoribus concessum, ut aecclesiarum investituras habeant, non dico parietum sacrorum et altarium, quae non sunt eorum, sed aecclesiasticarum rerum; quibus investientibus et priorum confirmatur traditio et affectantium frenatur ambitio et popularis cessat seditio. Hanc^a concessionem Adrianus apostolicus Karolo¹, Leo tercius Ludoico², alii vero Romani pontifices aliis atque aliis imperatoribus confirmaverunt^b, eo videlicet consilio^c, ut defensores christianae rei publicae fierent et in eleccionibus episcoporum turbatio popularium conquiesceret.

P. Quid^d, si dicat aliquis, non licuisse mutare posteris quod sanctitum est ab antiquis et maiorum decreta praevalere modernis?

R. Huiusmodi calumniam vel obiectionem pater Augustinus exsufflat in libro contra Donatistas, astruens posteriorum concilia semper anterioribus praeponenda³: *Ipsa, inquit, concilia, quae per singulas regiones vel provincias^e fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati, quae fiunt ex^f universo orbe christiano, constat sine ullis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sepe priora posterioribus emendari; cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat et cognoscitur quod latebat.* Hac igitur ratione quae Gelasius sanxit aliique maiores de non ordinandis ab imperatoribus et regibus ecclesiis, sive quod Ambrosius protulit, merito dicunt a posterioribus et iunioribus in melius commutata^g, ut quod videbatur a prioribus prohibitum, mira necessitate et utilitate ecclesiae fuisset illi concessum. Hinc etiam Nicolai papae concilium Romae factum approbant et commendant, in quo congregatis centum et octo episcopis omnibus^h confirmantibus sanxit, ut nullus deinceps Romae poneretur episcopus, nisi christiano consentiente principe, qui regni gubernacula tenuisset pro tempore. Quod enim ignorabatur prius temporibus illius Deus voluit revelari, quodque fuerat clausum erupit, ut universi cognoscerent, quam multiplices in eligendis episcopis contentiones emergere potuissent, si imperatores et reges ordinati non essent. Nam ante praefati Nicolai pontificatum tres³ simul invaserant apostolatum et omnes apostolici dicebantur. Sed sicut sepe contigerat temporibus aliorum imperatorum, quod huiusmodi Romanae sedis contentiones per imperatores sublatae sunt, sic etiam tres illi certatim positi et per contentionem^h electi regia potentia turpiter eiecti sunt. Illud etiam innotuit, quod secularia iudicia et placita, semel ecclesiis ab imperatoribus tradita, successorum essent investitionibus confirmanda, si omnia regalia et omnia publica iura perpetim ecclesiis manere non poterant, nisi succedentium sibi regum frequenti fuissent iteratione concessa. Quod autem omnia placita secularia et iudicia et regalia et publica iura et vectigalia

a) han c. b) ita correxit W.; confirmavit c. c) consilio c. d) quod c. e) pervincias c. f) ex deest c. g) commutatum c. h) ita in cod. corr. contentiones.

1) Cf. praefationem nostram p. 531, n. 1. 2) Leonis VIII. cessio iuris investiturae plerumque in codicibus una cum Adriani decreto invenitur. Vide Hirsch de Siegb. p. 47. et de origine horum decretorum adulterinorum E. Bernheim ('Forsch. z. D. Gesch.' XV, p. 635). 3) Contra Donat. l. II, c. 9, § 14, Opp. IX, col. 104, sed verba admodum mutata sunt; Deusdedit, Coll. can. I, 223, p. 155. 3) Scil. Benedictus IX, Silvester III, Gregorius VI.

Rom 13, 1. scilicet et tributa regum sunt et imperatorum, vel ab illis aliis tradita, apostoli dicentis verba denunciant: *Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt, Dei ordinatione ordinata sunt.* Item 1.Petr. 2, 13. Petrus coapostolus eius: *Subditi estote, inquit, omni humanae creaturae propter Deum: sive regi, quasi praecellenti, sive ducibus, tamquam ab eo missis.* Quibus verbis in- 5 nuitur, quod nullum seculare ius episcopis relinquitur nec potestatem habeant aliquam eciam in colonos et in ecclesiae famulos, decanos et villicos, si non regia auctoritate sit illis^a concessum. Sed nec ipsi clerici publicis vectigalibus et tributis absolvi possunt, Rom. 13, 7. si non eadem^b auctoritate solvantur. Omnibus enim ab apostolo dicitur: *Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui 10 honorem honorem et cetera.* Et ne quisquam sanctam Dei ecclesiam ab his diceret liberam, nec regibus et imperatoribus obnoxiam, ipse dominus Iesus, qui se nobis in omnibus praebuit formam cuiusque vita nobis debet esse magistra, pro se tributum solvit et solvendum Petro mandavit, quem ecclesiae suae principem fore praevидit.

P. Mire video quod fuit a me quesitum rationibus absolutum, sed, si ex veteri 15 consuetudine pertineant ordinationes ecclesiarum ad reges, nosse velim.

R. Si non fuisset vetus mos regum ordinatio ecclesiarum, nequaquam Braulius^c Galliarum episcopus de ordinatione Terraconensis ecclesiae beatum requisisset Ysidorum dicens^d: *Terraconensis^d ecclesia pastoralis solatio destituta pastorem alium necessarium habuisset. Unde consule domino nostro regi talem illi praevидere pastorem, qui se 20 corporibus^e et animabus subditorum exhibeat utilem, quique de grege sibi credito possit idoneam Deo reddere rationem.* Cui rescribit Isidorus^f in haec verba: *Scio verum esse quod dicis, sed dominus noster rex adhuc habet incertum, quem ecclesiae praeficiat^g, quam pastoris indigere gubernaculo non ignorat. Cum autem illi^h primo fuerit ociosum, talem ibi curabit ponere, qui dominico gregi digne valeat praesesse.* 25

P. Ex his quae dicta sunt mihi constat certum, quod ex more veterum pertineat regibus ordinatio ecclesiarum. Sed si qua de his adhuc dici possunt, dicere non sit laboriosum.

R. Qui putant ordinationes ecclesiarumⁱ sacerdotibus pertinere, dignentur etiam illud considerare, quod Moyses sacerdos non fuerit, quem tamen Dominus Israhelitico 30 populo praeposuit et tantam illi gratiam contulit, ut per eum legem dederit, per eum sacerdotes ordinandos instituerit, per eum tabernaculum fieri praeceperit, per illum quoque vasa templi et ministros et ministeria et ritus et sacrificia facienda mandaverit. Et si haec illi nullo sacro functo^k officio concessa sunt, cur videatur indignum si per imperatores et reges fiant ordinationes ecclesiarum, cum maiorem unctionem et quo- 35 dammodo digniorem ipsis eciam sacerdotibus habeant? Unde nec debent inter laicos computari, sed per unctionis meritum in sorte sunt Domini deputandi.

Omnia largiente Deo, sicut proposui, percucurri. Restat quod me facturum inicio promisi persolvam, ut quod mihi de hac re visum fuerit in neutram partem propensior 40 explicem, postquam utriusque partis allegationes constat a me comprehensas esse. *Duo sunt, quae dampnatione dignum Ildibrandum ostendunt: quod Rodulfum in regem creari

a) illi c. b) eandem c. c) ita c. d) Terraconensis c. e) corporalibus c. f) Isidorum c. g) perficiat c. h) illo ita corr. cod. i) post ecclesiarum additum est superfluum solet in cod. k) functus c.

1) Isidori opp. ed. Arevalus VI, p. 580. Braulio scripsit: suggero, ut, quia Eusebius noster 45 metropolitanus decessit, habeas misericordiae curam. Et hoc filio tuo nostro domino suggeras, ut utilem illi loco praeficiat, cuius doctrina et sanctitas ceteris sit vitae forma; Isidorus respondit (p. 581): De constituendo autem episcopo Terraconensi non eam, quam petisti, sensi sententiam regis, sed tamen et ipse adhuc ubi certius convertat animum illi manet incertum. Cf. supra p. 298. 410.

fecit, et Teutonicum bellum fieri non prohibuit, in quo sanguis octo milium hominum
 fusus fuit¹. *In eo etiam periurii reatum incurrit, quod iuramenti vinculis obligatos *p. 179.
 Teutonicos sacramenti religionem violare fecit. In eo etiam scismaticus extitit, quod
 indignorum ministrorum^a et excommunicatorum sacramenta polluta docuit, non reci-
 5 pienda mandavit, nec sacramenta quidem dici debere perhibuit^b, in quibus a sanctorum
 patrum regulis omnino dissensit^c.

Haec tibi, venerabilis pater², sicut iussisti, composui, in quibus et pro Hildebrando
 multa volumine primo disserui, et contra illum secundo copiosius disputavi, non ausus
 iussioni tuae quicquam negare; simul certum habens, laborem meum legere volentibus
 10 utilem satis fore.

a) ministrorum c. b) praeibuit c. c) discensit c.

1) *In proelio apud Unstrudam fluvium commisso ad octo ferme milia Saxonum cecidisse Bertholdus refert (SS. V, p. 279). Cf. supra p. 545.* 2) *De hoc loco in praefatione egimus; cf. supra p. 530. — In fine huius libelli lectorem commonitum velim, tantam similitudinem inter*
 15 *testimonia patrum a Widone atque a Deusdedit in canonum collectione allata intercedere, ut aut*
Widonem hac collectione ipsa usum esse aut utrumque ex eodem auctore (collectione fortasse An-
selmina) illa hausisse vix dubitari possit.

BONIZONIS EPISCOPI SUTRINI

LIBER AD AMICUM

POST EDITIONEM IAFFEANAM.

RECOGNOVIT

ERNESTUS DÜMMLER.

5

Bonizo (sive Bonitho¹⁾ mediocri, ut videtur, loco a. c. 1045. natus² Italus fuit certe, fortasse Cremonensis³. Primo Cremonae in patria sua, tum Placentiae fautor ac dux turbae illius pro Gregorii VII. novitate propugnantis⁴, quam Patariae nomine signare solemus, subdiaconus cum Dionysio Placentino episcopo controversiam habuit⁵ atque a. 1074. Romam profectus favorem papae, cuius assecla ardentissimus semper¹⁰ exstitit, sibi admodum conciliavit. Anno 1075. vel 1076. ad episcopatum Sutriensem promotus⁶ modo Romae adfuit⁷ modo (a. 1078) legatus in Langobardiam missus est, ubi Cremonae ecclesiam sancti Thomae dedicavit⁸. Anno 1082. Aprili mense exeunte ab Heinricho rege, qui tum Romam oppugnavit, captus atque a Wiberto antipapa ali-

1) Haec nominis forma tantummodo codice Monacensi traditur. 2) Cf. Saur in 'Forsch. 15 zur Deutschen Gesch.' VIII, p. 411. et Lehmgrübner, 'Benzo von Alba' p. 129. 3) Cf. quae Lehmgrübner p. 131 sq. contra Saurum exposuit, qui coniectura vanissima ductus Bonizonem Saronensem Ligurem fuisse contendit. 4) Benzo Albens. Ad Heinric. IV. imper. l. I, c. 21 (SS. XI, p. 607. 608): Non est dicere quanta prestigia agat Bonizellus et in Placentina urbe atque in eiusdem plebibus insistens diabolicis predicationibus, reprobandis quoque aecclesiarum consecrationibus. 5) Gregorii VII. Reg. II, 26 (Jaffé, Bibl. t. II, p. 139): Legatos nostros . . . ob hoc ad vos usque direximus, ut . . . controversiam, quae inter te et abbatem Sancti Sepulchri plebemve Placentinam sive Bonizonem subdiaconum versatur, intentius audiant etc.; cf. Lehmgrübner l. l. p. 138. 6) De anno nihil certi constat, cf. Lehmgrübner l. l. 7) Romae eum his annis adfuisse ex eis elucet quae de rebus Romanis tamquam testis oculatus narrat. 25 8) Cavitellius, Cremonenses annales, Cremonae 1588, p. 34b: Et anno 1078. die duodecima Maii opera ac sumptu Gulielmi abbatis et Guidonis prioris monachorum divi Benedicti Cremonam (ibi praesule Arnulpho ac Oddone abbate S. Laurentii) ossa divorum Petri et Marcellini translata fuerunt et reposita in aede divi Thomae . . . ac sacrata per Bonitium episcopum Sutrinum ac legatum apostolicum. Cf. etiam Ughelli It. sacra IV, p. 598. Romae eum Kal. Nov. a. 1078. 30 adfuisse docet relatio Berengarii (Martene Thes. IV, col. 103; Mansi, Conc. coll. XIX, col. 761): Scriptum istud, cum Romae apud papam moram facerem, in conventu episcoporum, quem habuit in festivitate omnium sanctorum vociferatione multa omnibus pronunciari fecit . . . mecum sentientibus in eis, qui cum papa erant, episcopo Portuensi, episcopo Sueirensi (corr. Sutriensi).

quamdiu detentus a. 1083. fuga liberum se reddidisse videtur¹. Episcopatu privato Mathildis comitissa refugium dedit² ibique Gregorio papa iam mortuo annis 1085. et 1086. librum, qui inscribitur *Ad amicum*, composuit³. Anno 1086. die 18. Martii mensis Anselmi episcopi Lucensis, Mathildis confessoris ibidem defuncti, quem ipse summi habuerat, funeri interfuit⁴. Paulo post aestate circiter a. 1086. a parte Patarina episcopus Placentinus electus maiorem et clericorum et laicorum numerum inter se coniuratorum contrarium sibi sensit⁵. Cum Anselmus Mediolanensis archiepiscopus quoque ei adversaretur, diutius consecrari non potuit atque anno demum 1089. Urbano papa, qui eum multum in ecclesia laborasse affirmavit, adstipulante episcopatum illum adeptus est⁶. At Placentiae haud multo post die 14. Iulii mensis⁷ ab adversariis acerrimis mutilatus atque interfectus est⁸. De anno mortis eius nihil certi constat, sed eum a. 1090. anteriorem non fuisse Bonizonis libris hoc demum tempore editis probatur⁹.

Primus liber, quem Bonizo composuit, ab eo ipso his verbis laudatur (*Decret. L. IV, c. 109, p. 46*): Ceterum si quis de Theophylacto Tusculano, qualiter Iohanni sacerdoti vendiderit papatum et quomodo uno eodemque tempore Theophylactus et Gregorius et Silvester Romanum non regebant, sed vastabant pontificatum et qualiter Henricus rex, Conradi filius, Romanam ecclesiam a talibus pestibus liberavit, gnarus esse voluerit, legat librum, quem dictavi, qui inscribitur *Ad amicum*. Utrum sub hoc titulo revera amicus nobis ignotus lateat an Mathildis comitissa faultrix benevola, cui certe

1) *Bernoldi chron.* 1082 (*SS. V, p. 437*): Igitur Henricus capto venerabili episcopo de Sutria aliisque nonnullis suoque apostata Guiberto in Tiburtina urbe ad infestandos Romanos derelicto ipse Longobardiam revertitur; cf. *Benzo Albens. ad Heinr. l. VI, c. 4* (*SS. XI, p. 664*):

Eius ira sunt rebelles complures in vincula,
Lex iubet, ut resistentes ferri stringat cingula.

2) *Mathildis ipsius ac maiorum eius gloriam ei praecipue cordi fuisse recte exposuit Jaffé* (*Bibl. t. II, p. 584*). 3) *Bonizonis verba* (*l. IX*): Ad cuius (scil. Gregorii) sepulchrum Deus multa milia miracula usque hodie operatur non statim post mortem eius scribi potuerunt; cf. *Saur l. l. p. 425, n. 1*. 4) *Bardonis V. Anselmi Lucens. ep. c. 40* (*SS. XII, p. 24. 25*); cf. *Decreti l. II, c. 9* (*A. Mai, Novae patr. biblioth. t. VII, 3, p. 9*), ubi agitur de iis, qui ex monachis sunt episcopi: Scio, inquit, nostris temporibus sanctum Anselmum Lucensem episcopum, quem Deus post mortem multis et variis et magnis glorificavit miraculis, humilitatem, quam gestabat in corde, usque dum vixit, vestium propalasse in habitu. 5) *De anno, quo Bonizo electus est*, cf. *Lehmgrübner l. l. p. 144 et Löwenfeld* (*Jaffé, Reg. II, p. 713*). 6) *V. tria epistolarum Urbani fragmenta* (*'Neues Archiv' IV, p. 337; V, p. 353; Jaffé nr. 5354—56*), in quorum altero dicitur: Si potest fieri, ut in Placentino episcopatu permaneat Bonizo, quamvis non ab universitate illius aecclesiae neque a melioribus tam clericis quam laicis electus sit, salva reverencia ecclesiae canonice cum pace laudamus. 7) *Cf. epitaphium eius in ecclesia S. Laurentii repertum*:

Nobile depositum tibi, clara Placentia, gessit
Antistes Bonizo; Christi pro nomine martyr.
Septima bis Iulii hunc lux collegit in urna.

Diem testantur Necrologia Cremonense (*'Neues Archiv' III, p. 136*): II. Id. Iul. obiit episcopus Bonizo et cardinalis in Christo et S. Savini Placentin. (*ibid. V, p. 439 ed. Bresslau*): Id. Iul. Bonizo episcopus. 8) *Bernoldi Chron.* 1089 (*SS. V, p. 449*): Bonizo . . Sutriensis episcopus, set inde pro fidelitate sancti Petri iamdudum expulsus, tandem post multas captiones, tribulationes et exilia a Placentinis catholicis pro episcopo recipitur; set a scismaticis eiusdem loci effossis oculis, truncatis omnibus pene membris martirio coronatur. 9) *Bonizonem seditione illa, de qua Annales Placentini Guelfi* (*SS. XVIII, p. 411*) ad annum 1090. agunt, mortem obiisse, *Lehmgrübneri* (*p. 150*) coniectura est incerta.

librum suum, scriptoribus nonnullis posterioribus testibus¹, misit, in dubio relinquamus oportet, sed amicum illum clericum quendam fuisse probabilius videtur. Huc quoque Ughelli² testimonium referendum est: 'Cuius episcopi honorifica mentio extat in quodam comitissae Mathildis privilegio anno 1086, a qua ob egregias animi dotes magno in honore habitus est'. Certe Donizo presbyter, qui postea res a Mathilde comitissa gestas³ carmine heroico posteris tradidit, locis nonnullis Bonizonis libro usus est³.

Praeter et post librum ad amicum Bonizo alium in Hugonem scismaticum edidit, de quo nihil scimus nisi quae ipse duobus locis commemorat⁴. In quo cum de Urbani II. actis ac de eius victoria se egisse tradiderit, victoriam eius aestate a. 1089. de Wiberto antipapa reportatam dicere videtur⁵. Gualterio monacho et priori coenobii Lenensis, 10 in diocesi Brixienensi siti, dedicavit Bonizo libellum de sacramentis compositum perparvum⁶. Gregorio sacerdote alias ignoto petente⁷ opus amplum et grave edidit, cuius excerpta tantum Decreti nomine signata Ang. Maio debemus. Quod decem libris divisum 'de vita christiana' rectius nominandum esset. De fide historica, qua Bonizo dignus sit, recentiores harum rerum investigatores admodum nutant, in eo tantum con- 15 cordes, quod auctor noster, etsi summo studio a partibus papae staret, de rebus suo tempore gestis optime instructus multa scitu digna, imprimis de Patariae motibus atque etiam de vita Gregorii VII. nobis tradiderit. Inde a libro VI. scilicet narrat posteris quae ipse aequalis viderat aut compererat⁸. Verum temporum anteriorum nomina et facta saepissime commutat vel confundit, e. g. Henricum I. et Ottonem I, Conradum II. 20 et Henricum III. patres filiosque, Leonem III. et IV. aliosque papas⁹. Artis criticae parum peritum se esse ostendit, cum historiam tripartitam de Constantini M. baptismo errasse, sancti Silvestri acta vera de eo referre contendat¹⁰. Sunt autem qui non solum inscitia aut fontium penuria eum fefellisse, sed ex proposito historiam adulterasse existimant. Certe exempla a Jaffeo¹¹ aliisque allata probant eum non solum 25 magna socordia, sed etiam improbitate quadam interdum usum esse¹², ut parti suae faveret.

1) Iacobus de Voragine saec. XIII ex. et Ricobaldus Ferrariensis saec. XIV. laudantur a Jaffeo in praefatione sua, cui refragantur Saur (l. l. p. 426) et A. Pannenberg ('Studien zur Gesch. der Herzogin Matilde' p. 19); sed cf. Lehmgrübner p. 143. 2) Ferd. Ughelli, Italia 30 sacra I, p. 1275. 3) Cf. Pannenberg l. l. p. 19—22. 4) Decret. t. IV, c. 109 (p. 46): Urbani vero pontificis acta et de eius victoria si quis scire voluerit, legat librum, quem scripsi in Hugonem scismaticum et ibi inveniet ad plenum lucidata quae voluerit; Lib. de sacram. (Muratori, Ant. Ital. III, col. 602): Qualiter vero (Clemens) primus sit per electionem Petri et tertius in gradu si quis gnarus esse voluerit, legat librum, quem scripsi in Ugonem scismati- 35 cum; et ibi inveniet ad plenum dilucidatum. 5) Id iam animadverterunt Ballerini (Leonis M. opp. t. III, p. CCCVII. De tempore autem expulsi Wiberti v. Jaffé, Reg. I, p. 653. J. 6) Quod Muratori edidit Antiquitat. Ital. (Mediolani 1740) t. III, col. 599—604. Et in fronte et in fine libelli leguntur haec: Incipit (Explicit) libellus de sacramentis a Bonizone Sutрино episcopo editus ad Gualterium Leonensis coenobii monachum et priorem missus. De quo 40 Gualterio nihil aliunde constat. De codice cf. 'Archiv' XII, p. 611. 7) Cf. epilogum operis p. 74: Cum a me exegisses, sacerdos venerande Gregori, ut brevem ac compendiosam dictatiunculam ex sanctorum patrum authenticis canonibus tibi componerem, dum flagranti tuo desiderio deservire cupio, metas brevitatis excessi. 8) Cf. Lehmgrübner l. l. p. 135. 136. 9) Decret. l. IV, c. 106, p. 44. De Silvestri II. tempore magnopere in errore versatur, ibid. 45 c. 107, p. 45. 10) Ibid. c. 94, p. 39: Et hoc ita esse indubitanter catholica credit ecclesia. Illud vero quod in historia tripartita legitur, eum usque ad mortem distulisse baptismum et in Nicaea civitate Bithyniae in Arriana fide baptizatum mirabiliter abhorret a vero etc. 11) Quem refellere conatus est Saur l. l. p. 442—464. 12) Neque de imperio Caroli Magni ex industria negato neque de Gregorio VI. papa sponte sua abdicante Bonizo crimine adulterandi mea quidem 50 opinione absolvi potest.

Quamvis Bonizonis liber aliquo iure historia ecclesiastica vocari possit, historiam ipsam tractare ei non in animo est, immo amici interrogationibus satisfacere vult, qui eum percontatus erat, num christiano pro fide armis decertare liceat¹ et quid sit causae, cur aetate illa ecclesia, scilicet pars Gregoriana, prostrata sit. Praeterea agit etiam de electione paparum libera iuraque impugnat, quae a patriciis Romanis, i. e. regibus Germaniae, usurpabantur, cum patriciatum inane tantum nomen esse sibi persuaserit.

Primam libri nostri editionem paravit anno 1763. And. Fel. ab Oefele in *Rerum Boicarum scriptorum t. II*, p. 794—821, alteram a. 1862. Watterich, qui per Pontificum Romanorum vitarum tomum I. opusculum frustatim discidit, tertiam eamque omnibus numeris ita absolutam, ut via ab ea discrepandi ulla causa exstaret, Philippus Jaffé in *Bibliothecae rerum Germanicarum tom. II*, p. 577—689, quae et ipsa singularis prodit Berolini 1865. Quae editiones omnes unico qui exstat codice nituntur, bibliothecae Monacensis latino 618. membranaceo formae quadratae saec. XII. scripto, qui f. 1—27. Bonizonis librum continet. Qui, quondam LIBER DOCTORIS HARTMANNI SCHEDEL DE NUREMBERGA, iam anno 1618. in bibliotheca ducum Bavariae servatus ab Ernesto Sackur socio nostro cum editis denuo collatus est.

E. DÜMMLER.

INCIPIIT LIBER BONITHONIS SUTRIENSIS EPISCOPI QUI IN- SCRIBITUR AD AMICUM.

20 Queris a me, unicum a tribulatione quæ circumdedit me presidium: Quid est, quod hac tempestate mater ecclesia in terris posita gemens clamat ad Deum nec ex-
auditur ad votum, premitur nec liberatur; filiique obedientie et pacis iacent postrati,
filii autem Belial exultant cum rege² suo; presertim cum qui dispensat omnia ipse sit
25 qui iudicat equitatem. Est et aliud, unde de veteribus sanctorum patrum exemplis a
me petis auctoritatem: Si licuit vel licet christiano pro dogmate armis decertare.

Quibus tuæ mentis fluctuationibus si aurem sani cordis adhibueris, facile respon-
debitur; tum quia inpromptu nobis est, tum quia hoc tempore mihi scribere hoc valde
visum est pernecessarium. Igitur de Dei misericordia confisi, qui linguas infantum
30 disertas facit, adhoriamur sermonem.

Mater ecclesia, quæ sursum est nec servit cum filiis suis, tum maxime liberatur,
cum premitur, tunc maxime crescit, cum minuitur. Nemo enim celestis regni Abel
conciuis esse merebitur, nisi quem in presenti Cain malicia ad purum limaverit³.
Sic Enoch, probatus repertus, raptus est, ne malicia mutaret cor suum. Sic Noe,
35 humani generis reparator — post^a sexcentos ferme annos, quibus ab his qui se
iniusta maculaverant commixtione^b multa perpessus [est^c] — cum domo sua mundo
vindice aqua pereunte liber evasit. Quod si filii Ierusalem aliquando captivi detinentur,
tamen non serviunt; quod et si supra flumina quidem sedent, set^d flentes irriguis^e non
delectantur. In salicibus suspendunt organa et non cantant canticum in terra aliena,
40 set ad Ierusalem suspirant; et ideo beati, qui allidunt parvulos^f ad petram, filia autem
Babylonis misera. Sic Hebreus ille⁴, quem Hur⁵ non tenuit Chaldeorum, Babylonio

a) p c. b) cōmutatio c. (cf. Genesis 6, 4). c) est addidit J. d) semper s; c. e) irriguas c.
f) parvulos, eadem manu supra ad petrā quae verba virgulis inclusa sunt.

1) In Decreti l. II, c. 32 Bonizo episcopos bellorum tumultibus se inmiscere vetat, ne
45 aliorum mortibus pii foedentur obtutus, addit autem: Nec ideo dico, ut non sint admonendi
fideles et praecipue reges et iudices et milites, ut scismaticos et excommunicatos armis per-
sequantur; si enim hoc non esset, superfluum videretur ordo pugnatorum in christiana lege etc.

2) Heinricho IV. 3) V. Jaffé, Bibl. II, p. 502, n. 3. 4) Abraham. 5) Ur.

non servivit fastui; ad Ierusalem vero tetendit, Melchisedech vidit et ab eo benedictus, Gen. 14, 15. ab Omnipotente pater multarum gentium appellatus est. Quid^a vero scriptum est? Duos filios habuit, unum de ancilla et unum de libera, set qui de ancilla secundum cf. Rom. 9, 8. carnem, qui autem de libera per repromissionem¹; qui sunt duo populi, unus catholicorum, alter vero hereticorum. Set sicut tunc qui secundum carnem persequabatur 5 ib. 21, 10. eum qui secundum spiritum: ita et nunc. Set quid dicit scriptura? *Eice ancillam et filium eius, non enim heres erit filius ancillæ cum filio libere*. Itaque Sara clamante ad Abraham, angelo intercedente, Hismael ex persecutione exheredatur, Ysaac vero hereditate donatur. Est alia persecutio, quam Ysaac sustinet patienter. Fodit puteos, quos ante foderat pater eius, invenit aquam, pro qua rixati sunt allophili²; non 10 ib. 26, 33. repugnavit, patienter sustinuit, quandiu invenit Habundantiam et per Habundantiam veniret ad Bersabe, quæ 'puteus septimus'³ id est requies interpretatur; luce clarius *f. 1. demonstrans: cum persecutio ab his qui foris sunt nobis infertur, tolerando devincendam, cum vero ab his qui intus sunt, evangelica falce prius succidendam et postea omnibus viribus et armis debellandam. Quod melius ostendemus exemplis. 15

Ioh. 1, 9. Set quid nobis cum allegoria? Veniamus iam ad euangelicam veritatem; veniamus ad lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; veniamus ad verba celo terraque durabiliora, et inveniemus nichil nobis cum mundo amicum nilve commune. Et ideo non dolendum est nobis, cum premimur, set potius gaudendum. Sic enim 1. Ioh. 3, 13. Ioh. 15, 18. Salvator ait: *Nolite mirari, si odit vos mundus; scitote, quia me priorem vobis odio 20 ib. 14, 27. habuit; et iterum: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis; non quomodo hic mundus dat, ego do vobis*. O quanta dignitas, mundum cum filio Dei sentire inimicum, ut patrem, qui in celis est, una habere possimus amicum. Qui postea, nos invitans ad Matth. 10, 28. passionem, sic ait: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt ib. 16, 24. occidere*; et post pauca: *Si quis venit post me, abneget semet ipsum et tollat crucem 25 cf. 1. Cor. 6, 15. suam et sequatur me*. Quodsi membra summi capitis sumus, debemus eum imitando eique inherendo illuc tendere, quo eum pervenisse pro certo cognovimus. Per probra et flagella et irrisiones et turpissimam mortem crucis ad gloriam pervenit resurrectionis; Hebr. 5, 9. et consummatus factus, gloria et honore coronatus, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Sic et nos, si filii summi patris sumus, per mundanas passiones debemus 30 commori secum, ut conresurgentes simul conregnare possimus. Quod illi matris nostræ, Eph. 5, 27. non habentis maculam neque rugam, primi fundatores et documentis docuere et exemplis^b monstravere. Quid enim aliud princeps ovilis et vas electionis et filii Boanarges^c cf. Act. 9, 15. et fratres Domini ceterique dominici gregis arietes aliud nos docuerunt, quam mundum cum pompis suis relinquentes quæ sursum sunt sapiamus, non quæ super terram? 35 Col. 3, 2. Quod et exemplis monstravere, cum irent gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni Act. 5, 41. Rom. 10, 18. habiti erant pro nomine Iesu contumelias pati. Igitur postquam in omnem terram exiit sonus eorum, consummati facti, constituti sunt principes super omnem terram. Hos secutus est martirum candidatus exercitus, qui per varia penarum genera mortem invenientes æternam vitam lucrati sunt. Quorum alii stipitibus suspensi, alii variis 40 cruciatibus perempti, alii capite truncati, alii vivi excoati, alii flammis concremati, alii fluminibus necati, alii vectibus perforati, alii vivi defossi, alii luminibus privati, *f. 2. alii membris ceteris debilitati, alii secti, alii lapidati, alii vincula *et verbera experti, Hebr. 11, 37. insuper et carceres, circuierunt in melotis et in pellibus caprinis. Hos ad tam preclaram gloriam perduxit pontificalis apex. Qui quamvis pene toto orbe iam diffusus 45

a) Qd c. b) eplis c. c) boargēs c.

1) Cf. Augustinum de Genesi (Biblia sacra cum glossa, Antwerpiae 1634. t. I, p. 261). J.
2) V. Biblia cum glossa I, p. 311. ad Genes. 26, 14. 18. J. 3) In biblia cum glossa I, p. 263 super Bersabee (Genes. 21, 31) posita haec sunt: puteus septimus. J.

quod verbis predicabat ostendebat exemplis, tamen precipue Romanus christianorum episcopatus^a. Qui á beato [Petro^b] apostolorum principe sumens exordium per ducen-
tos^c ferme annos usque ad pii Constantini tempora continuis bellorum successibus
diebus noctibusque cum antiquo hoste decertans, XXXIII^{bus} vicibus^d de eodem
5 veternoso serpente^e triumphans, non ante desiit tolerando certare, subiciens sibi prin-
cipatus et potestates, quam ipsum Romani imperii ducem^f christianę subiceret religioni.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT SECUNDUS.

Igitur Constantino á Silvestro sanctę Romanę ecclesię episcopo baptizato⁴ 306—337.
10 et ab eodem imperiali diademate sublimato, clausa sunt templa, reserate sunt eccle-
się, cepit in^d parietibus depingi imago Salvatoris et é publico deici imago Iovis, cepe-
runt altaria erigi et simulacra deici⁵, reddita est pax in toto orbe ecclesiis; quamvis
non longo tempore duratura.

Nam eiusdem pii principis tempore surrexit Arrius, maximus ecclesię devastator,
15 á quo Arriana heresis exorta est et ab eo mille hereseos novitates; contra quas omni
christiano pugnandum pro officii^e sui consideratione nulli dubium est. Nam veter-
nosus serpens, dolens imperialia vasa⁶, per que christianam persequabatur religionem,
sibi esse sublata, omnem^f se collegit in iram^g; et per quosdam suę artis viros, falsa
iusticia debriatos, non cessavit nec cessat nec ad usque illius, qui extollitur supra omne 2. Thess. 2, 4.
20 quod dicitur aut colitur deus, tempora cessabit ecclesiae maculare puritatem.

Set cum á Constantino ceperimus, Constantini laudes prosequamur. Hic est
Constantinus, qui legem posuit euangelicę doctrine consonantem: ut omnes episcopi
Romanum pontificem haberent caput, sicut omnes iudices regem⁷. Hic est dominicę
crucis inventor, Christi nominis maximus propagator, almę novę Romę⁸ fundator,

25 a) episcopatus (ep̄atus) scripsit J. pro senatus c. b) Petro addidit J. c) trecentos emend. J.
d) in addidit J. e) officio c. f) oīem c. g) Cf. Verg. Aen. XII, 491: et se collegit in arma.

1) *Silvester I. enim (314—335) in pontificum Romanorum serie fuit tricesimus tertius. Cf. Bonizonis Decreti L. III, c. 55 (ap. Mai, Novae patrum bibliothecae VII, 3, p. 28): Roma-*
norum pontificum exempla, qui a beato Petro usque ad pii Constantini tempora XXXIII
30 *numero vicibus sibi invicem succedentes mori non timuerunt, quam diu ipsum Romani nominis*
principem christianae submisere religioni. J. 2) Diabolo. J. 3) Constantinum Magnum. J.
4) *Cf. Bonizonis Decret. L. IV, c. 94. 112 (l. l. p. 39. 48): Postquam vero Constantinus, qui*
monarchiam tenebat imperii, a beato Silvestro baptismi meruit purificari sacramento, tunc
primum lege ab ipso promulgata concessum est omnibus sub Romano imperio degentibus licite
35 *ecclesias fabricare. 5) Cf. libell. de sacram. (Muratori Ant. III, col. 606): Postquam vero*
Constantinus christianae se subiecit religioni, in palatio suo Lateranensi ecclesiam in honore
S. Salvatoris aedificavit et, ut imago Salvatoris publice depingeretur in parietibus et imago Iovis
ex alto deiceretur et . . . ecclesiae publice aedificarentur, instituit. Et ex illo tempore coepe-
runt etc. 6) Cf. Marc. 3, 27: Nemo potest vasa fortis, ingressus in domum, diripere, nisi etc.;
40 *et Biblia cum glossa (Antwerpiae 1634) V, p. 518, ubi super vasa positum est: homines a*
diabolo deceptos, et super fortis invenitur: diaboli. J. 7) Ex vita Silvestri I (ap. Mura-
tore SS. III, p. 104, n. 4): Hic Constantinus . . . privilegium ecclesiae Romanae contulit pontifici:
ut in toto orbe Romani sacerdotes hunc itaque habeant, sicut omnes iudices regem. Cf. Decret.
L. IV, c. 94. (l. l. p. 39): Hic (scil. Silvester) privilegium a venerabili meruit Constantino euan-
45 *gelicae veritati concordans, ut omnes episcopi Romano sint subiecti pontifici, ut omnes iudices*
imperatori. 8) Constantinopolis. J.

basilicarum precipuus fabricator¹. Hic est, qui nobis sanctam Nicenam synodum congregavit; in qua omnium episcoporum subsellia ipse composuit, et ipse subpedaneo sedit scabello², indignum iudicans, imperialem sedem thronis illorum admisceri, quorum sedes iudicaturę sunt XII tribus Israel. Cui cum quadam die libelli accusationum ab episcopis porrigerentur, fertur dixisse: *Absit, ut ego iudicem deos. De vobis enim dictum est: 'Ego dixi, dii estis'. Neque enim rectum est, ut maior a minore iudicetur*³. Hic est, de quo legitur, dixisse: *quia si invenirem aliquem religioso habitu circumiectum turpitudinem operantem, pallio meo cooperuissem eum, ne dignitas tanti nominis infamaretur*⁴. Hic reliquit filios, heredes quidem regni, set non religionis.

Nam filius eius Constantius, qui defunctis fratribus imperii post eum suscepit monarchiam, Arrianę hereseos zelo mirabiliter vastavit ecclesiam. Nam episcopos exilio relegavit, quosdam vero gladio truncavit. Hic cum per Ermogenem prefectum Paulum episcopum Constantinopolim expellere niteretur, populus catholicorum, divine legis zelo armatus, in tantum pro veritate decertavit, ut ipsum prefectum cum omni domo sua et familia igne concremaret⁵. Quod factum non est a sapientibus improbatum, set potius laudatum⁶. Quid referam de Alexandrinis; quanta pro sancto Athanasio^a perpassi sunt quantasve laudabiles pugnas contra Arrianos zelo orthodoxę fidei exercuere⁷. Quid de Mediolanensibus; qualiter ipsi Constantio volenti episcopos in ecclesia latitantes capere armis restitere eosque ab illius cruentis manibus vi rapuere. Set quoniam prefatus Constantius non patri equiperando^b, set quasi paganorum more episcopos quamvis zelo Dei, set non secundum scientiam, persecutus est, eius temporibus res publica multum vexata est. Nam et Persę Romanos terminos transiere⁸; et Francorum valida gens ripas Reni^c invasit, quę usque hodie christianę quidem set non Romanę subiecta est ditioni.

Quo mortuo, Iulianus ei successit in regnum, vir apostata et Deo odibilis; qui per triennium, quibus non Romanum gubernavit, set vastavit imperium, quantas sacerdotum strages dederit quantosve christianos diversis penis affecerit, non est facile dictu. Set eodem tempore fuerunt non solum sacerdotalis, set etiam militaris ordinis^d, qui eius vesanię aperte resisterent, ut Iovianus, qui eius successit imperio; qui cum esset millenarius, cingulo ante renunciavit quam dogmati⁹. Set et Valentiniani divini amoris fervorem non pretermittam. Hic cum quodam die ex officio — erat enim princeps cohortis legionum — regem intraturum templum Fortunę anteiret, cumque sacerdos, ut moris erat, aqua aspersionis intrantes aspergeret, accidit, ut vir christianissimus guttam aquę in clamide sua aspiceret. Mox, ve! christiani nominis zelo succensus, ante sevisimi imperatoris presentiam in ipso introitu templi sacerdotem pugno percussus prostravit, clamans se christianissimum pro hac aspersione potius maculatum quam purgatum. Quod factum in tantum Deo placuit, quod ante anni curriculum totius Romani imperii monarchiam ei tradidit gubernandam. Nam Iuliano turpiter apud Persas vitam finiente, cum Iovianus ei successisset in imperium, ante anni curriculum in pace sepultus est; quo mortuo, Valentinianus¹¹ ei successit in regnum, vir urbanus et christianissimus. Qui in primordio ordinationis suę fratrem suum nomine Valen-

a) sequitur episcopo in c., sed inductum, b) equiperando c. c) reni c. d) viri excidisse videtur J.

1) Cf. *Decret. L. IV, c. 112 (p. 48)*. 2) Cf. *Histor. tripart. II, c. 5, Cassiodori Opp. ed. Garelius I, p. 226*. 3) Cf. *Hist. tripart. II, c. 2, Cassiodori Opp. I, p. 225*. 4) Cf. *Theodoret. hist. eccl. L. I, c. 11*. 5) *V. Hist. tripart. IV, c. 13, Cassiodori Opp. I, p. 247*. 6) Immo irrationabiliter hoc factum esse, legimus in *Hist. tripart. l. l.* 7) *V. ibid. IV, c. 17 sq., Cass. Opp. I, p. 248 sq.* 8) *V. Hist. tripart. IV, c. 35, l. l. p. 256*. 9) *V. Hist. tripart. VII, c. 1, l. l. p. 300*. 10) cum annus et pauci transissent menses *Hist. tripart. VI, c. 35, l. l. p. 295*. 11) *I. 12) Hist. trip. VII, c. 7, l. l. p. 304. 305.*

tem consortem effecit imperii, pro dolor! tradens ei totius iura orientis ipse occidentales gubernavit regiones.

Hic Mediolanum sedem legit imperii. Mortuo vero Auxentio heretico et in pace sepulto sancto Dionisio *accidit, ut illuc convenirent episcopi Italię, ut sibi in com-
 5 mune eligerent episcopum. Ad quod faciendum summopere expectabant regis presen-
 tiam. Quod ut audit, ipse modis omnibus interdixit, dans legem cum^a euangelica
 veritate concordantem: ut nemo laicorum principum vel potentum audeat se inserere
 electioni patriarchę vel metropolitę vel episcopi; quod si factum fuerit, inordinata erit
 talis electio¹; adiciens: *Talem secundum decreta canonum eligite qui nostris possit*
 10 *mederi vulneribus*. Quam piissimi principis humilitatem Deus ex alto respiciens exau-
 divit, et sibi et ecclesię donavit Ambrosium episcopum. Qui quam diu vixit erga
 sacerdotes Dei devotissimus pacifice imperium Romanum gubernavit.

Set a pii Constantini usque ad Longobardorum crudelia regna, quiqui^b Romani
 imperii principes secundum Dei timorem et episcoporum consilia et precipue sub
 15 Romano episcopo obedientes extitere ecclesias colendo, clericos diligendo, sacerdotes
 honorando, dum vixere, alta pace rem publicam gubernavere et mortem vita ęterna
 commutavere. Qui vero inobedientes fuere malo fine^c periire; ut Valens, Valentiniani² 364—378.
 frater. Qui Valentiniano mortuo — cum ei successisset Valentinianus³ eius filius cum
 Iustina, matre sua heretica — assumens tyrannidem, totus Arrianus ecclesias orientales
 20 vastavit episcoposque exilio relegavit. Huius quoque tempore Gothi et Masagetes Hy-
 strum transeunt et Ylliricum occupant ępirumque invadunt, deinde venientes Calce-
 donam ipsum scelestum interficiunt, Constantinopolim obsident. Set mirabile dictu,
 Dominica eius relicta, quod vir non potuit, civitatem a barbaris liberavit³.

Fuere etiam alii pestilentes: ut quidam Zeno⁴, et Constantinus, et Anastasius⁵ —
 25 qui proterve loquens de papa⁶ divino fulmine interemptus est — et Valentinianus⁷ — qui
 cum matre sua Iustina regno suo expulsus est, set per Theodosium pium principem
 recuperatus est⁸ — et Basilius, et quidam Leo, et Mauritius^{9,10}, qui cum uxore et filiis
 suis a Foca¹⁰ morte dampnatus est; et alii quam plures, qui sacerdotes Dei inhonorantes,
 privilegia Romanę ecclesię auferre molientes, et in presenti vita non quievire et in
 30 ęternum periire. Quorum temporibus et Persarum exercitus Mesopotamiam invasit;
 et Sarracenorum pessima gens omnem Affricam et Marmaricam et Lybiam et ęgyp-
 tum et Arabiam et Iudeam et Fenicem a Romana subtraxit ditione. Ab aquilone
 vero Hunorum feritas et Gothica tempestas et Guandalorum procella omnem vastavit
 occidentem, quandiu decimum cornu bestię, Longobardica scilicet rabies, de vagina
 35 furoris Domini extracta, Italicas invasit regiones. De qua persecutione melius est
 silere quam pauca dicere¹¹.

Fuere et preterea religiosissimi imperatores, ut Theodosius¹², et Honorius¹³, et
 item Theodosius¹⁴, et Martiani¹⁵ et Valentiniani¹⁶ pia dualitas, et Constantinus¹⁷ *et^{18,19}.
 Hyrene¹⁸, et Leo¹⁹, et Iustinianus²⁰ et quidam alii; qui, ut superius prelibavimus, et
 40 alta pace rem publicam gubernavere et mortem vita ęterna commutavere.

Imperante autem Theodosio primo temporalem carpebant vitam Ambrosius et 379—395.

a) cum addidit J. b) ¶q; c. c) ante fine erat sine linea subducta c. d) Maritus c.

1) De eumentia hac lege v. Jaffé Bibl. t. II, p. 501. 2) II. 3) V. Hist. tripart. IX,
 c. 1, Cass. Opp. I, p. 331. 4) 474—491. 5) I, 491—518. 6) Hormisda. V. Hist. misc.
 45 p. 102. 7) II, 375—392. 8) Anno 388. 9) 582—602. 10) Imp. 602—610.
 11) Cf. Decret. IV, c. 132 (p. 61): de cuius (sc. Fredegundae) malitia melius est silere quam
 pauca dicere. 12) I, 379—395. 13) 395—423. 14) II, 408—450. 15) 450—457.
 16) III, 424—455. 17) V, 780—797. 18) Mater Constantini V, 780—802. 19) I,
 457—474. 20) I, 527—565.

Augustinus et Ieronimus, qui salutifera vivendi multa nobis reliquere precepta. Quorum Ambrosius, ne ab ecclesia iussu Valentiniani et Iustini pelleretur, armis populorum defensatus est; nec vituperavit Dei sacerdos divinum populi fervorem, set potius laudavit¹. Eodem quoque tempore venerabilis Augustinus Bonifacium principem, ut Donatistas et Circumcelliones depredetur et vastet, hortatur². 5

Sed quoniam religiosorum principum superius mentio facta est, aliquid de vita eorum et legibus ab eis promulgatis huic opusculo necessarium duxi inserere. Nunc autem ab ipso Theodosio ordiamur. Hic suscepto regni gubernaculo barbaros mirabiliter vicit et sedavit³, et Arrianos ab ecclesiis expulit et eas orthodoxis reddidit⁴; Persas intra fines suos stare coegit⁵, Maximum tyrannum regno expulit⁶. Interea 10 pacificato regno Thesalonicam veniens, regia licentia populum inconsulte iussit interfici. Qui dum Mediolanum venisset, a liminibus ecclesie a beato Ambrosio prohibitus est. Sicque cognoscens peccatum suum, tamdiu flevit extra ecclesiam publice, quamdiu veniam meruit; data lege: ut sententie principum, sub animadversione prolatę, usque ad XL dies non obtineant firmitatem⁷. 15

395—408. Quantam vero reverentiam erga sacerdotes Dei Archadius et Honorius filii eius habuerunt, leges ab eis promulgatę testantur in hunc modum: *Imperatores⁸ Archadius et Honorius augusti Theodoro^a presidi prefecto. Si quis in hoc genus sacrilegii incurrerit, ut in ecclesia catholica irruens sacerdotibus et ministris vel ipsi cultui locoque aliquid importet iniurię, quod geritur a provincie rectoribus animadvertatur; 20 atque ita provincie moderator, sacerdotum et catholice ecclesie ministrorum, loci quoque ipsius et divini cultus iniuriam capitali in convictos sive confessos sententia noverit esse vindicandum. Et post pauca: Sitque cunctis laudabile factas atroces sacerdotibus iniurias velut publicum crimen insequi et de talibus ultionem mereri et cetera.*^b

450—455. Quid vero Martiani et Valentiniani pia dualitas ad beatum papam Leonem scripserit, audiamus: *et tuam⁹, inquit, sanctitatem, principatum in episcopatu^c fidei possidentem, sacris litteris in principio iustum credimus alloquendam, invitantes atque rogantes, ut pro firmitate nostri imperii et statu eternam divinitatem tua sanctitas deprecetur.* 25

*f. 4. Qualiter autem Constantinus, non ille primus, set alter cognomine pius^d imperator scripserit domno pape^e, advertite: *Per Deum, inquit, omnipotentem non est apud nos partis cuiuslibet favor, set equalitatem utrisque partibus observabimus, nullatenus necessitatem facientes in quocunque capitulo eis, qui a vobis diliguntur quoquo modo, set omni honore competenti et munificentia et susceptione dignos eos habebimus. Et si quidem utrique convenerint, ecce bene; sin autem minime convenerint, iterum^f cum 35 omni humanitate eos ad vos dirigemus. Et post pauca: Invitare enim et rogare possumus ad omnem emendationem et unitatem omnium christianorum, necessitatem vero inferre nullatenus volumus.*

787. Quid vero alter Constantinus¹⁰ et Hyrene augusti ad Adrianum¹¹ papam scribant,

a) sequitur in c. pp psidi pfecto; Theod. PP. C. Iust. b) E. c. c. c) divinae om. c. 40
d) pius c. e) pp c. f) itm c.

1) Cf. Ambrosii epist. class. I, ep. 22, Opp. ed. Benedictini II, col. 876. 2) In libro de correctione Donatistarum seu ep. 185, Augustini Opp. ed. Benedict. II, col. 643 sq. 3) Hist. trip. IX, c. 4, p. 333. 4) Hist. trip. IX, c. 19, p. 338. 5) Cf. Hist. trip. IX, c. 21, p. 340. 6) Hist. trip. IX, c. 23, l. l. 7) Hist. trip. IX, c. 30, p. 343. 8) Imperatores — esse vidicandum et Sitque — ultionem mereri ex Iustiniani Cod. L. I, tit. 3, l. 10. J. 9) Tuam — deprecetur ex Valentiniani et Marciani epistola in Opp. S. Leonis Magni ed. Ballerini t. I, col. 1017—1019. J. 10) VI. 11) I.

adtentende: Rogamus¹ vestram paternam beatitudinem, magis quidem dominus Deus rogat, qui vult omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, ut det se ipsum^a 1. Tim. 2, 4. et nullam tarditatem faciat et accedat huc.

Quid Iustinianus sancto pape Iohanni² promulgatis legibus scribat, audite: Peti- 533.
mus³ vestrum paternum affectum, ut vestris ad nos destinatis litteris manifestum nobis
faciatis, quod omnes, qui predicta recte confitentur, suscipit vestra sanctitas et eorum,
qui Iudaice ausi sunt rectam denegare fidem, condempnat [perfidiam^b].

Sed postquam, ut supra retulimus, Longobardica rabies Italię invasit regiones, 568.
per triennium, quo^c paganitate detenti sunt, quanta penarum genera quantasve amaras
et crudelissimas neces christianis intulerint, non est facile dictu. At postquam in Arriana
heresi baptismum^d perceperunt, paulo minus; sed ita crudelissime per CXL annos, quibus
non gubernare, sed vastare Italiam, tyrannide usi sunt, ut, si quis harum calami-
tatum gnarus esse voluerit, legat Dialogorum librum^e et pontificalia^e gesta sanctorum⁵,
et inveniet calamitates calamitatum et miseras miseriarum.

15

EXPLICIT LIBER II.

INCIPIT LIBER III.

Temporibus autem Adriani summi pontificis, cum se prefatus papa videret op- 772.
pressum multis miseriis, direxit⁶ marino itinere suas apostolicas litteras Karolo excellentissimo Lib. pont.
regi Francorum, deprecans, ut sicut suus pater sanctę memorię Pippinus et ipse succurreret sanctę I, p. 493.
20 Dei ecclesię adversus insolentiam et tyrannidem Desiderii regis Langobardorum. Tunc ib. p. 495.
ipse a Deo protectus Karolus rex, adgregans universam regni sui exercitus multitudinem, per VI menses 773.
obsedit eundem Desiderium in civitate Papia⁷. Adveniente vero paschali festivitate ib. p. 496.
774.
magno desiderio ad apostolorum limina properavit. Cui pontifex venerandas cruces, id est signa, ib. p. 497.
obviam misit et universas scolas milicię et pueros *portantes ramos olivarum sive palmarum. Ipse *f. 4'.
25 vero excellentissimus rex, qua hora easdem sacratissimas cruces et signa conspexit, statim de
equo descendens, cum suis ad beatum Petrum pedestris perrexit. Quem venerandus pontifex in
sabbato sancto paschę in gradibus ipsius apostolicę aulę cum clero et populo Romano prestolatus est. Apr. 2.
Qui dum advenisset, omnibus gradibus beati Petri deosculatis, ad prenomiatum pervenit ponti-
ficem. Cum se mutuo amplexati fuissent, tenuit idem christianissimus rex manum ipsius ponti-
30 ficis, et ita ad beati Petri confessionem cum omnibus suis properans, terrę prostratus Deo
et sancto eius apostolo vota persolvit. Tunc rex obnixę precatus est pontificem, ut illi licentiam
tribueret Romam ingrediendi, orandi gratia per diversas ecclesias. Et descendentes pariter ad corpus
beati Petri cum iudicibus Romanorum et Francorum seseque mutuo per sacramenta munientes, ingressi
sunt continuo Romam. Celebrata vero paschali festivitate, IIII. feria, oblati magnis cf. p. 498.
35 donis⁸ beato Petro^f, ad obsidionem Papię reversus est; et auxiliante Deo et eodem Apr. 6.
apostolo Desiderium Langobardorum regem cum coniuge sua secum deportavit et sibi omne ib. p. 499.
regnum eius subiugavit.

Quo mortuo, Ludoicus ei successit, eius filius, vir mitissimus, qui primus⁹ omnium 814.

a) ipsam epist. b) perfidiam om. c. c) ¶; a loco raso c. d) in marg. eadem manu
40 suppl. c. e) pontificalium male J. f) p. c. saepe.

1) Rogamus — et accedat huc ex Constantini et Irenę ep. in Anastasii bibliothecarii
praefatione in septimam synodum, ap. Mansi, Concil. coll. XII, col. 984. 985. J. 2) II.
3) Petimus — condempnat [perfidiam] ex Iustiniani cod. L. I, tit. 1, l. 7, epistola Iustiniani § 5. J.
4) S. Gregorii I. papae (Opp. ed. Benedict. t. II). J. 5) I. e. vitas pontificum Romanorum.
45 6) Quae sequuntur ex Vita Hadriani I. (Liber pontificalis c. XCVII, ed. Duchesne I, p. 493—
499) exscripta sunt, ita tamen, ut auctor aliis omissis, aliis contractis semper fere iisdem verbis,
licet ordine interdum paululum mutato, uteretur. 7) Cf. Decret. l. IV, c. 105, l. l. p. 44.
8) Quae V. Hadriani l. l. p. 498. singillatim enumerantur. 9) Immo secundus. Cf. quae de
hoc loco Jaffé, Bibl. II, p. 601. disputavit. Cf. Decret. l. IV, c. 105: Et de Valentino, qui
50 Lodoicum filium Karoli imperatorem consecravit.

Libelli de lite. I.

73

814. Francorum regum imperiali sublimatus est dignitate. Hic offerens beato Petro multa donaria, restaurans antiquitus facta privilegia, legem sancivit in posterum in hunc modum continentem: *In electione¹ Romanorum pontificum neque servus neque liber ad hoc venire presumat, ut illis Romanis, quos ad hanc electionem per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem presumpserit, exilio tradatur; insuper² etiam, ut nullus missorum nostrorum cuiusque inpeditionis argumentum componere in prefata electione audeat, prohibemus.*

840. Post cuius obitum per multa succedentium temporum curricula usque ad pestifera Lotharii³ tempora qui ab eo susceperunt originem, decentissime gubernaverunt^a imperium. Quod si quis studiosus voluerit cognoscere, legat leges ab eis promulgatas, videat sepulturas martirum auro gemmisque decoratas basilicasque eorum mira pulcritudine exornatas, monasteria quoque religiosa utriusque sexus ab eis constituta, cohabitacula clericorum regulariter viventium ab eisdem primitus ordinata⁴: et per reliquias, quæ nostris supersunt temporibus, satis poterit advertere, quam christianissimi quamque Deo amabiles extiterent. Leges vero ab eis promulgatæ hæc sunt:

Ex edictis^b Karoli et Ludoici imperatorum: *Sacrorum⁵ canonum non ignari, ut in Dei nomine sancta ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ecclesiastico ordini prebemus, ut scilicet [episcopi^c] per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria diocesi, remota personarum et munerum^d acceptione, ob vitæ meritum et sapientię donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant. Item constitutio K[aroli] imperatoris: Volumus^e atque precipimus, ut omnes nostrę ditioni auxiliante Deo subiecti, tam Romani quam Franci, Alamanni, Bauguerii, Saxones, Lothoringi^f, Rixones^g, Galli, Burgundiones, Brittones, Longobardi, Guascones, Beneventani, Gothi, Hispani ceterique omnes subiecti nobis, quocunque legis vinculo constricti vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, quam ex sexto decimo Theodosii imperatoris libro, capitulo videlicet^h XI, ad interrogata Ablavii ducis, quam illisⁱ et omnibus prescriptam misimus et intra nostra capitula pro lege tenendam consultu omnium nostrorum fidelium posuimus, lege cuncti perpetua teneant: ut quicumque litem habens, sive [possessor sive^j] petitor fuerit, vel in initio litis vel decursis temporum curriculum, sive cum negotium perhoratur^k, sive cum iam ceperit promi sententia, si iudicium elegerit sacrosanctę legis antistitis, ilico sine aliqua dubitatione, etiamsi alia^k pars refragatur, ad episcoporum iudicium cum sermone litigantium dirigatur.*

a) gubernare c. b) dictis c. c) episcopi om. c. d) sic c. pro Thuringii. e) sic c. pro Frixones. f) in marg. ead. m. suppl. c. g) illi c.; Ablavii ducis, illi et omnibus rescriptam sumpsimus Bened. h) possessor sive om. c. i) perhortatur c. k) aliqua c.

1) In Lotharii I. lege anno 824. facta (Capitul. ed. Boretius I, p. 323) reperiuntur hæc c. 3: Volumus, ut in electione pontificis nullus praesumat venire, neque liber neque servus, qui aliquod impedimentum faciat illis solummodo Romanis, quibus antiquitus fuit consuetudo concessa per constitutionem sanctorum patrum eligendi pontificem. Quod si quis contra hanc iussio- nem nostram facere praesumpserit, exilio tradatur. J. Cf. *Deusdedit Libel. contra invasores etc.* I, § 16, ed. Mai, *Nova patr. bibl.* VII, 3, p. 86. 2) Insuper — prohibemus non sunt in Lotharii I. lege; v. notam præcedentem. 3) II, 855—869. 4) Cf. *Decret. l. V, c. 119* (l. l. p. 53): Temporibus vero Ludoici imperatoris apud Francos et Germanos canonica primum inventa est cohabitatio. 5) Ludovici Pii capit. eccl. a. 818. 819, c. 2, *Capitul. ed. Boretius* I, p. 274; *Ansegisi Capitularium L. I, c. 78, ib. p. 405; cf. Deusdedit, Coll. can. IV, c. 146, ed. Martinucci p. 471: Ex I. libro cap. Karoli et Ludovici imperatoris; Lib. contra invasores etc.* I, § 16, l. l. p. 85. 6) Volumus — tenendum censem ex *Benedicti levitae Capitularium l. II, c. 366, LL. IIb, p. 91. J.*

Multa enim, quę in iudicio captiosę^a prescriptionis vincula promi non patiuntur, 840. investigat et promit sacrosanctę religionis auctoritas. Omnes itaque causę, quę vel pretorio^b iure vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminatę, perpetuo stabilitatis iure firmentur; nec liceat ulterius tractari^c negotium, quod episcoporum sententiis deciderit. Testimonium etiam, licet ab uno episcopo perhibitum^d, omnes iudices indubitanter accipiant, nec alius audiat, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum. Illud enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorrupte, quod a sacrosancto viro conscientia mentis illibatę protulerit, hoc edicto salubri firmamus et perpetua lege tenendum censemus. Hee sunt leges christianis imperatoribus digne, 10 qui non, ut mos est Grecorum imperatorum, per spadonum astutiam, sed per sacerdotum prudentiam regnum gubernavere; et ideo beati, quia, quo usque in presenti vixere, alta pace quievire, et in futuro cum Christo regnabunt sine fine.

Sed cum prenomatus Lotharius sepe a papa Nicolao esset ammonitus, ut Gualdradam pelicem suam dimitteret, et nollet acquiescere, sententiam meruit excommuni- 862—869. cationis. Infelix autem non resipiscens, sed adiciens peccatum peccato, ausus est infamare domnum papam^e senioris Romę. Et ideo non solum excommunicatur, sed etiam imperiali dignitate et omni Francorum potestate depositus est¹. Quantas vero calamitates Romanis hic intulerit et qualiter domnum papam^e iniuriaverit² eumque sibi rationem pretendentem spreverit^f, et quomodo *ęcclesiam sancti Petri militari manu possederit, et quam turpissima morte perierit, testantur et Francorum hystorię et ipsorum regnum usque hodie divisum. 869. *c. 5.

Interea, Francorum regno per superbiam exterminato³, Italicum regnum varias patiebatur calamitates. Nam nunc quidem per Longobardorum tyrannidem, aliquando vero per Burgundionum violentiam, plerumque vero per Salicorum^g superbiam non 25 regebatur, sed potius vastabatur. Eodem quoque tempore Romana ęcclesia periculosis subiacebat cladibus, nam Romanis auxilium imperatoribus ferre non valentibus propter sevarum nationum^h frequentissimos incursus, Francis, ut superius diximus, divisus et ab ęcclesia sequestratis, urbis Romę capitanei nomen sibi inane inponentes patriciatus Romanam ęcclesiam validissime devastaverunt. Quod nomen ideo inane, 30 quia in Romanis fastibusⁱ nec paganorum tempore nec christianorum usquam invenitur. Si enim dignitas esset aliqua, aut per hanc tempora invenirentur signata, aut leges promulgatę, aut tabulę insignitę. Sed in Romanis legibus nusquam tale aliquid invenitur. Verum esto aliqua dignitas ad constituendum forsitan imperatorem habilis, ordinationi vero summi pontificis nullatenus oportuna. Unde vero hęc 35 substitutio^k sumpserit exordium, paucis, si potero, explanabo. Gothica tempestate et Guandalorum gladio et Longobardica rabie dum Roma premeretur, non ferentes impetum barbarorum Romani ab imperatoribus patrociniū militum inplorabant; quod illi, prout tempus concesserat, libentissime faciebant. Nam ex latere suo mit- tentes spadones, viros probatissimos, veluti Narsum et Belisarium et alios complures, 40 magistrōs militum creabant. Qui venientes Italiam plerumque barbaros fugabant, ali-

a) copiosę c. b) p̄torio c. c) retractari Bened. d) phib. post corr. phib. c. e) pp c. saepe pro papam et papae. f) spuerit c. g) Sarracenorum scripsit Watterich, sed non recte. h) correxī S.; senatorum c.; Sarracenorum correxit Stenzel ('Gesch. Deutschlands unter den Fränkischen Kaisern' II, p. 79), quod etiam Jaffé assumpsit. i) fascibus c. k) substitio c.

45 1) Lotharium II. regem neque 'imperiali dignitate' usum nec rite excommunicatum neque omnino deiectum esse constat. J. V. supra p. 362, n. 9; Dümmler, 'Gesch. des ostfränkischen Reichs' II, p. 172. 240. 2) Cf. ibid. p. 73. Ludowicum II, Lotharii fratrem, dicere videtur. 3) Cf. Decret. l. IV, c. 107 (l. l. p. 45): cuius (sc. Formosi) temporibus Longobardis rebellantibus Franci perdiderunt imperium.

869. quando vero solos muros urbis tuebantur. Hos Romana popularis simplicitas velut patres urbis patricos appellabat eo more, quo usque hodie Romanę civitatis magnates protectores appellat. Sed rei ordinem prosequamur. Hii vero, quos supra memoravimus, urbis capitanei accepta tyrannide licenter cuncta faciebant. Nam non solum cardinalatus et abbatias et episcopatus turpissima venalitate fedabant, sed ipsum etiam 5 Romanę ecclesię pontificatum, non spectata aliqua morum dignitate nec aliqua tantę ecclesię prerogativa, solummodo ad libitum cui placebat, vel qui plus manus eorum implebat, donabant, et non solum clericis, sed etiam laicis, ita ut uno eodemque die plerumque et laicus esset et pontifex¹. Sicque languescente capite infirmabantur et cetera membra in tantum, ut non solum altaris ministri secundi ordinis, sacerdotes et 10 levite, sed ipsi pontifices passim concubinati haberentur, ut ipse usus iam aboleret^a infamiam et consuetudo turpissimę venalitatis quodammodo videretur levare^b delictum. Et non tantum in partibus Romanę ecclesię^c, sed per totius occidentis climata hęc agebantur. Quippe tacente pastore, magis autem fugiente, immo vero ipso lupo facto custode, quis staret pro ovibus? Dum hęc agerentur, Sarracenorum vilissima gens 15 omnes maritimas^d Italię depopulata est, dehinc partem Calabrię et omnem Siciliam invadit². Ab aquilone vero Ungarorum valida gens transiens Ystrum, omnes coherentes sibi regiones devastans, insuper omnem Germaniam et Gallias usque ad mare Britannicum depopulans, ad ultimum per Burgundionum regna Italiam veniens, ita eam depopulata est, ut pene^e captivis ductis ruricolis redigeretur in solitudinem. 20

EXPLICIT LIBER III.

INCIPIT QUARTUS.

Ungarorum igitur bachante sevitia surrexit quidam Saxonum et Francorum rex 938. 955. nomine Otto, qui bis³ eos bello vicit, tercio bello pene consumptos inter fines suos eos habitare coegit. Sed quoniam tanti regis mentio facta est, quis maioribus ortus 25 vel qualiter ad Romani regni venisset fastigia, mihi scribere visum est opere precium. Is enim, Saxo genere, Heinrici magni Saxonum et Francorum regis fuit filius; 918. qui⁴ primitus dux Saxonum, postea vero defuncto Chûnrado rege Francorum per 919. Hewurardum^{f.5}, eius germanum, regni suscepit insignia. Hic susceptis regalibus 933. signis, Francia citissime sedata, Saxoniam ab Ungarica servitute commisso bello liberavit, deinde Bavariam expulso rege Arnulfo⁶ suę subiecit⁷ ditioni eamque post 919. Heinrico suo filio tradidit in ducatum⁷. Brocardum vero Suevorum ducem in deditionem suscepit. Dehinc occidentalem Franciam⁸ per Cunibertum⁹ suum generum Saxonum coniunxit imperio. Alteram¹⁰ quoque suam filiam Ludoico Latinorum et Francorum regi tradidit in coniugium. Sicque sedatis omnibus rebus, filio suo Ottone 35 933. rege pro se iam designato, ecclesiarum Dei maximus fabricator et christianę religionis 936. propagator beato fine quievit.

a) adoleret c. b) levigare J. c) ecclesie addidit J. d) partes sive regiones excidisse videtur. J. e) omnibus supplendum? f) hemurardum c. g) subiecit suę corr. suę sub. c.

1) Cf. *Decret. l. IV, c. 107, p. 45*: Et de quodam Benedicto papa Romano, qui uno 40 eodemque die et laicus fuit et pontifex; c. 108, p. 46. 2) *Decret. l. IV, c. 107 (p. 45)*: cuius (sc. Stephani) temporibus Sarraceni occupaverunt Siciliam. 3) *Semel potius*. 4) *Sc. Heinricus I.* 5) *Ducem Francorum*. 6) *Arnolfum Bavarię ducem a Conrado I. rege expulsus esse constat*. 7) *Heinrico fratri Bavarię ducatum a. 948. tradidit Otto I.* 8) *Lotharingiam*. 9) *Gisilbertum ducem Lotharingię, qui Gerbergam duxit, Heinrici I. regis filiam. J. 46* 10) *Immo eandem Gerbergam, viduam Gisilberti ducis, tribus annis post mortem Heinrici regis, anno 939. in matrimonium duxit Ludovicus IV. rex Francorum. J.*

Cui successit filius eius Otto, vir magnificus et totus christianissimus. Hic primum, ut superius diximus, Ungaros debellavit et non solum omne suum regnum, sed etiam omnem occidentem ab eorum servitute liberavit. Hic Ludoicum¹, cognatum² suum, per Ugonis³ tyrannidem paterno solio pulsum regno restituit. Nam militari manu intravit Franciam, Remorum civitatem obsedit et cepit, Parisium intravit, Ugonem⁴ auctorem tyrannidis usque ad Britanicum mare persecutus est. Inde Aquisgrani veniens aquilam, Romanorum signum, quod contra Germanos multis temporibus alis extensis stabat, Francigenis usque hodie prominere precepit. Hinc Maguntiam veniens Rūdfum⁵ Burgundionum regem bella sibi inferentem vita privavit et regno. Cuius lancea, insigne scilicet imperii, ante nostras usque hodie portatur imperiales potestates. His ita transactis, dum talis ac tantus rex priore sua coniuge⁶ orbatus esset audissetque famam nobilissimę atque prudentissimę Adaletę⁷, quondam Lotharii Longobardorum regis⁸ coniugis, quam simul cum Attone⁹ comite Belingarius¹⁰ tyrannus intra Canusium per multos annos obsederat, tantę reginę compatiens miseriis, simul et tanti comitis ammirans fidem, deliberavit ferre auxilium. Qui citissime congregans exercitus sui multitudinem, Belingario extincto¹¹ filiisque eius á regno expulsis, regnum sibi Attonis¹² consilio comitis pacatissime suscepit et coniugem. Dehinc eiusdem Attonis¹³ consilio cupiens Romam videre, ad Iohannem¹⁴ papam urbis Romę sacramentum¹⁵ dedit corporale in hunc modum: *Tibi domno Iohanni papę ego rex Otto promitto et iuro per Patrem et Filium et Spiritum sanctum et per lignum vivificę crucis et per has reliquias sanctorum, quod, si permittente Deo Romam venero, sanctam Romanam ecclesiam et te, rectorem ipsius, exaltabo secundum meum posse; et nunquam vitam aut membra neque ipsum honorem, quem habes, mea voluntate aut consensu aut meo consilio aut mea exhortatione perdes; et in Roma nullum placitum aut ordinationem faciam de omnibus, quę ad te aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio; et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatem venerit, tibi reddam. Cuicunque autem regnum Italicum commiserō, iurare faciam illum, ut adiutor tui sit ad defendendam terram sancti Petri secundum suum posse.* Dehinc Romam tendens honorifice á Romanis susceptus et á domno papa benedictione imperiali est sublimatus, primusque omnium Germanorum regum appellatus est imperator. Hic pacata Italia Saxoniam cum uxore repedavit. Ex qua suscepit filium et nominis successorem¹⁶ et regni. Cui Romani sanguinis dedit uxorem, Constantinopolitani scilicet imperatoris filiam¹⁷. Idem, cum Mainburc¹⁸ ecclesiam mirę pulchritudinis fabricasset multosque gentiliū populorum ad viam veritatis revocasset, languore correptus, vitę terminum sortitus est. Cuius corpus in prefata ecclesia condecenti honore humatum est.

a) h littera super u alio atram. scripta et semel præfixa est ubicumque hoc nomen occurrit in c.

b) eadem manus super adaletę scripsit adalheidę. c) huius nominis ter positi (Ottone, Ottonis, Ottonis) litteram primam (O) ter in litura collocatam esse vidit J.; ideoque pro explorato habuit ipsum Bonithonem

non Ottone, Ottonis, sed Attone, Attonis scripsisse. d) successione c.

1) IV. regem Francorum. 2) Sororis virum, Ital. 'cognato'. 3) Magni, ducis Franciæ.

4) Rudolfum II. Burgundiae regem, anno 937. mortuum, ab Ottone I. nec vita nec regno privatum esse constat, sed lanceam sacram Heinricho I. dono dederat. 5) Editha, mortua a. 946.

6) Qui obiit a. 950, Nov. 22. 7) De Attone comite, proavo Mathildæ comitissæ, cf. Donizonis

Vit. Mathildis, SS. XII, p. 357; Dümmler, 'Otto der Gr.' p. 196, n. 3. 8) Rex Italiæ.

9) Berengarium II. demum anno 966. Bambergæ mortuum esse scimus. 10) XII; cf. Decret.

IV, c. 107 (p. 45): Et de Iohanne Tusculano genere, qui Othonem regem Saxonum coronavit imperatorem. 11) De hoc sacramento cf. Jaffé, Bibl. II, p. 586 sq. 12) Theophano, Iohannis imperatoris neptem. 13) Magdeburgi.

Cuius filius cum suscepisset imperium, patri per omnia equiprans, circa cultum ecclesiarum cepit esse studiosissimus et erga christianam religionem devotissimus. Hic 967. regni rebus bene compositis Romam properavit, benedictionem suscepit imperialem¹. 982. Dehinc Apuliam tendens cum Constantinopolitano bellum commisit. Et uno eodem- 983. que die bis victus victor apparuit tercio². Qui Romam rediens, vi febrium correptus, 6 ad limina apostolorum occubuit, ibique in pace sepultus quiescit, vere beatus terque quaterque beatus, qui ex tanto numero inperatorum et regum solus meruit inter ponti- *f. 7. fices^a cum apostolorum principe *consortium habere sepulture. Hic filium quidem reliquit ut heredem quidem regni et nominis, utinam et pietatis! Qui cum puer regnare cepisset et ad adultam iam pervenisset etatem, suasu matris³ Iohannem⁴ quen- 10 dam Placentinum episcopum, Grecum genere, ad transmarinas partes legavit⁵, ut sibi 995. Romani sanguinis adscisseret^b uxorem.

Ea tempestate Crescentius quidam urbis Romę capitaneus, qui sibi inane nomen patriciatus vendicaverat, assumens tyrannidem, domnum papam⁶, qui secundum Ottonem, 996. patrem scilicet huius adolescentis, coronaverat⁷, pontificatu expulit⁸. Qui veritus regis 15 vicinitatem — nam Alpes iam transierat — illudque valde formidans, quod papa Ravenne eius iam expectabat adventum, secum mente pertractans se hoc modo furorem regis et regine posse placare, si Iohannem episcopum, de quo superius retulimus, amicissimum 997. regis, conlectaneum^c regine, pontificem ordinaret⁹. Sed non est scientia neque consilium Pro. 21, 30. 998. contra Dominum. Nam veniens prefatus rex Romam, Crescentium diu obsessum cepit 20 et capite truncavit, invasorem vero summi pontificii^d, zelo quidem iusticie, sed plus iusto succensus, lumine privavit ceterisque membris dehonestavit¹⁰. Quod factum in tantum Deo et beato Petro apostolorum^e principi displicuit, ut, antequam imperiali potiretur benedictione¹¹, priusquam Cinthia ter exactum conderet orbem¹², Deo odibilis 1002. sine viatico vitam finivit¹³. Et quamvis in suburbio¹⁴ non triginta miliaris ab urbe 25

a) pontifices c. b) sic c. c) conlectaneum c.; conlectaneum corr. Jaffé; cf. quod de eodem antipapa protulit Petrus Damiani (epp. l. I, ep. 21, opp. ed. Parisiis 1743. t. I, p. 24) verbis his: qui etiam cum imperatrice, quae tunc erat, obscoeni negotii dicebatur habere mysterium. J. d) pontificis c. e) apostolorum addidit J.

1) Iam anno 967, Dec. 25, Ottonem II, praesente patre, a Iohanne XIII, coronam impe- 30 ratoriam accepisse notum est. J. 2) Immo, cum iam vicisset, a Sarracenis victus est. 3) Theophano iam obierat a. 991, Iun. 15, J. 4) Philagathum episcopum Placentinum. 5) Anno 995; v. Annal. Hildesheim., SS. III, p. 91. Cf. Decret. l. IV, c. 108 (p. 45): quidam Iohannes Placentinus episcopus, Graecus genere, legatione functus Othonis iunioris a Constantinopoli rediens. 6) Gregorium V. 7) Ottonem II. coronaverat a. 967. Iohannes XIII. 8) Cf. 35 Decret. l. IV, c. 108 (l. l. p. 45): Et de quodam Silvestro Tiburtino, qui a Crescentio Nomentano, qui patricius dicebatur, papa ordinatus est, quique etiam secundum Othonem ordinavit imperatorem; postea vero cum magno dedecore ab eodem Crescentio a papatu expulsus est. 9) Decret. l. l.: quidam Iohannes . . . dum Romam causa orationis veniret, a praefato Cres- 40 ccentio et a Romanis capitur, tenetur et licet invitus papa tamen infelix ordinatur Romanus. 10) Decret. l. l.: Quod audiens rex mente effrenus Romam veniens ipsum Crescentium diu obsessum cepit et capite truncavit; ipsum vero pontificem oculis orbatum ceterisque membris debilitatum ad dedecus et ignominiam sacerdotalis ordinis per plateas Leoninae civitatis circum- 45 duci iussit. 11) Ottonem III. iam d. 21. Maii 996. imperatorem a Gregorio V. papa consecratum esse scimus. J. 12) Lucani Phars. II, v. 577: Ante bis exactum quam Cynthia con- deret orbem. J. Cf. Decret. l. l.: Sed antequam XXX dies implerentur, anima et corpore impius rex defunctus est. 13) Otto III. obiit non duobus mensibus, sed quatuor paene annis post mutilatum Iohannem antipapam. J. 14) Paterni (Castellaccio Paterno) a Roma ad septem- triones, prope Civitatem Castellanam, meridiem versus. J.

distante mortuus esset, communi consilio omnes Romani eius aspernati sunt sepulturam. 1002.
 Cuius corpus incisum cultris et medicorum arte conditum Saxoniam in feretro^a trans-
 latum est. Quo mortuo et in infernum sepulto omnis Saxonum et Francorum et Bava-
 riorum et Suevorum potentatus in simul conveniens elegit sibi in regem Heinricum,
 5 eiusdem sanguinis virum christianissimum, moribus decenter ornatum. Interea Lango-
 bardi nacti¹ se tempus invenisse oportunum, Papiam convenientes Arduinum eligunt in
 regem, virum armis quidem strenuum, sed consilio improvidum. Tedaldus vero dux et
 marchio² ab ea se subtraxit conspiratione seque et sua Teutonico contulit regi. Cuius
 consilio et auxilio post multa bellorum varia discrimina Henricus rex Italia potitus,
 10 Romam veniens, á domno Benedicto³ papa imperiali auctus est dignitate. Quid plura? 1014.
 Principatus Apulię in pace possedit, Romanę ecclesię privilegia multa concessit et
 dona amplissima dedit; deinde Papiam veniens, cum eam sibi tunc non repugnantem
 magis dolo quam armis cepisset ignique dedisset⁴, trans montes abiit. Pabenbargensem 1004.
 episcopatum, cum non haberet filios, ex suo proprio constituit eumque per cartulam
 15 offerctionis beato Petro tradidit, ibique ecclesiam beatorum apostolorum principum
 mirifice ornatam fabricavit. Huius temporibus Stephanus Ungarorum rex sacramenta
 suscepit baptismatis et per eum omnis populus *sibi subiectus. Prefatus vero Hein- *f. 7.
 ricus, cum filios non haberet, apostolos elegit heredes, et terminum vitę suscipiens,
 beato fine quievit. Cuius corpus in ecclesia beatorum apostolorum, quam ipse dedi- 1024.
 20 cavit, decentissime humatum est.

EXPLICIT III.

INCIPIT V.

Cui successit in regnum Cónradus, Francus^b genere, vir bellicosissimus; qui et 1024.
 post mortem imperatoris Heinrici Boemios signa regalia ferentes bello prostravit et
 25 signa reduxit, Franciam vero tumultuantem citissime sedavit: Canonem⁵ quandam 1041. 1042.
 Bawariorum ducem aliquid^c de regni fastigio sibi vendicantem et ducatu expulit et
 patrimonio nudavit et in Ungariam fugere coegit. Dehinc Saxoniam intravit et omnibus
 regni negociis sibi rite pacatis Luticios adgressus^d bello prostravit^e et usque ad Bella- 1035.
 grast^e fugere coegit. His ita gestis misit legatos suos honestos, ut decuit, ad domnum
 30 papam, et supplicans, ut ei vexillum ex beati Petri parte mitteretur, quo munitus posset
 Ungaricum regnum suo subicere dominatui. Quod ut audivit, papa libenter concessit, et
 mittens nobiles viros ex latere suo, episcopum scilicet Portuensem et Belinzonem, nobi-
 lissimum Romanum de Marmorato, eis hæc tradidit precepta, ut, si regi non displiceret,
 ipsi in prima acie vexilla portarent; quod si regi displiceret, hæc ei intimarent: 'Victoriam
 35 quidem tibi spopondimus. Vide, hoc ne tibi ascribas, sed apostolis'. Quod et factum est.
 Nam bello commisso⁷ fugerunt Ungari; capta est et Ungarici regis⁸ lancea⁹, quę per 1044.

a) dū fertur c.; in feretro coni. Watterich; cf. Decret. l. IV, c. 102: cuius corpus in locello aureo positum Romam translatus est. b) in marg. ead. m. suppl. c. c) quid bis scr., semel del. c. d) adgressus c. e) patuit c.

40 1) Cf. infra l. VI (p. 594): Interea Longobardi episcopi nacti se tempus invenisse oportu-
 num. J. 2) *Avus Mathildae comitissae.* 3) VIII; cf. Decret. l. IV, c. 108 (p. 46): Et de
 Benedicto Tusculano, qui Henricum maioris Othonis nepotem regem Theutonicorum ordinavit
 imperatorem. 4) *Papiam iam a. 1004. igne vastatam esse constat. J.* 5) *Conradum ducem*
Bavariae scimus ab Heinrico III. (non a Conrado II.) deiectionem esse anno 1053. J. 6) *Nomen*
 45 *ignotum.* 7) *Hoc bellum non a Conrado II, sed ab Heinrico III. gestum est. J.* 8) *Ovonis.*
 9) *De lancea v. Steindorff, 'Jahrbücher unter Heinrich III.' I, p. 208, n. 7; 234, n. 2.*

eosdem nuncios Romę delata est¹ et usque hodie ob signum victorię ante confessio-
nem² beati Petri apostoli apparet.

1037. Interea Ungarica potitus victoria Italiam intravit, Aribertum vero archiepiscopum
1027. Mediolanensem cepit; sed fuga lapsus est. Dehinc Romam veniens imperialem meruit
benedictionem. Dehinc Mediolanum rediens, cum quedam suburbana depopulasset, ab
1037. urbe repulsus est; sicque infecto negotio Alpes transiens, vi febrium correptus occubuit;
1039. cuius corpus Spire decenti cum honore sepultum est.

- Huic successit filius eius Heinricus, vir sapientissimus et totus christianissimus.
1042-1044. Hic in primordio sui regni Ungaros tumultuantes vicit et citissime sedavit. Qui rite
1046. omnibus regni pacatis negociis dum ad Italiam tendere destinaret, nuncii a Romana
urbe venientes eumque retardantes mirabiliter reddiderunt sollicitum. Nam, ut supe-
rius memoravimus, urbis Romę capitanei et maxime Tusculani per patriciatus inania
nomina Romanam vastabant ecclesiam³, ita ut quodam hereditario iure viderentur
1033. sibi possidere pontificatum. Enimvero mortuo Iohanne⁴, Benedicti⁵ papę fratre^a,
qui uno^b eodemque die et prefectus fuit et papa^c, cum successisset ei Theophy-
*f. 8. latus^{c. 7}, qui Alberici^{d. 8} fuit filius, Gregorius frater eius nomen *sibi vendicabat
patriciatus. Hac occasione Theophylatus, neque Deum timens neque hominem
reveritus, qui cata antifrassin vocabatur Benedictus^e, post multa turpia adulteria et
homicidia manibus suis perpetrata postremo — cum vellet consobrinam accipere con-
iugem, filiam scilicet Girardi de Saxo, et ille diceret nullomodo se daturum, nisi re-
nunciaret pontificatui — ad quendam sacerdotem Iohannem⁹, qui tunc magni meriti
1045. putabatur, se contulit eiusque consilio semetipsum dampnavit pontificatuique renuncia-
vit¹⁰. Quod consilium valde esset laudabile, nisi turpissimum post esset secutum
peccatum. Nam idem sacerdos, de quo supra retulimus, accepta hac occasione nefando
ambitu seductus^f per turpissimam venalitem, omnemque Romanum populum^g pecuniis
ingentibus datis sibi iurare coegit. Sicque ad pontificalem ascendit dignitatem; quem
verso nomine Gregorium¹¹ vocaverunt. His ita gestis¹² Gerardus de Saxo cum aliis
1044. capitaneis quendam Sabinorum episcopum¹³ sibi eligunt pontificem, quem verso nomine
vocaverunt Silvestrum¹⁴. Quod audientes Gregorius patricius et Petrus germani,
Theophylatum spe coniugis deceptum ad pontificalia iterum sublevant¹⁵ fastigia. Sed
quis pro tantis calamitatibus nobis locus remedii, nisi vox illa ęuangelica, quę con-
Luc. 22, 32. fortat apostolum dicens: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua?* Sed
certe et vere non defecit fides Petri, nec deficiet fides Romanę ecclesię in ęternum.
Nam in tanta et tam valida tempestate suscitavit Deus spiritum cuiusdam Petri Romani

a) fratris c. b) uno — papa eadem manu in loco raso. c) thophylatus c. d) abici c. 35
e) sequitur cū in c. f) a diabolo, comparavit a Theophylacto pontificatum addere voluit J. g) .p.,
eadem manu superscr. populum c.

1) V. Gregorii VII. Registri II, 13, Jaffé, Bibl. II, p. 128. J. 2) I. e. ante sepulcrum b.
Petri, in eiusdem apostoli ecclesia Romana. Postea suspensa erat lancea supra eiusdem ecclesie
ianua, quę porta Guidoneae sive porta Veroniceae sive porta Sudarii appellabatur. V. Ciampini, De
sacris aedificiis, Romae 1693, c. 4, sect. 10, n. 126, p. 79. J. 3) Decret. l. IV, c. 107 (l. l. p. 45):
Et de Iohanne Tusculano, cuius temporibus Romani capitanei patriciatus sibi tyrannidem vindi-
cavere. 4) XIX, anni 1033. mense Ianuar. 5) VIII, 1012—1024. 6) In Decreti
l. IV, c. 108 (p. 46) scripsit Bonitho haec: qui uno eodemque die et laicus fuit et pontifex. J.
Cf. supra p. 580, n. 1. 7) Benedictus IX. 8) Consul. 9) Archipresbyterum S. Iohannis
ante portam Latinam. 10) Die 1. Mai 1045. V. Jaffé, Regesta pont. Rom. I, p. 522; Ann.
Altah. 1046: primus illorum relinquens sedem illam propter illicitum quod contraxerat conu-
bium potius sua recesserat sponte. 11) VI. 12) Immo iam c. 22. Febr. a. 1044.
13) Iohannem. 14) III. 15) 1044, Apr. 10.

archidiaconi; qui convocans episcopos, cardinales, clericos ac monachos, viros ac mulieres, quos timor Dei aliquantum tetigerat, subtraxit se á prefatorum invasorum communione et zelo Dei ductus^a, ut quondam ille Onias^b Hebraicus sacerdos, Alpes transivit, regem adiit, non causa accusationis, sed pro communi utilitate ecclesie, eiusque pedibus advolutus, flens obsecrabat, ut matri sue desolatę quantotius subveniret. Convocatisque episcopis, qui tunc aderant, precepit eis, ut Romam cum rege tenderent et sinodum congregarent. Quod^a et sine^a mora^a factum est. Abusivus vero ille Gregorius, qui Romanę ecclesie cathedram regere videbatur, rogatus á rege, ut ei obviam veniret, nichil mali conscius apud se, ut res postea declaravit, usque Placentiam venit¹ regemque ibi invenit. Qui ab eodem, ut decuit papam^c, honorifice susceptus est. Non enim putabant qui tunc aderant episcopi fore religiosum sine iudicio aliquem dampnare episcopum, nedum tantę sedis qui videbatur pontificem. Sicque pergentes simul venerunt ad Sutrium. Quo ubi perventum est, rogavit prefatus rex, qui tunc videbatur, pontificem sinodum congregari. Quod concessit et decreto firmavit. Erat enim idiota et mirę simplicitatis vir. Igitur collecta sinodo sedit *qui vicem Romani pontificis habebat, et ex precepto *r. 8. eius sederunt patriarchę et metropolitani et episcopi per sedes suas; inter quos tunc forte^d aderat Poppo Aquileiensis^e patriarcha², vir eloquentissimus, et Bruno Augustensis episcopus³ et Rembaldus Arelatensis archiepiscopus et alii quam plures, et questione orta de Silvestro invasore ab omnibus iudicatum est episcopatu et presbyteratu nudatum in monasterio diebus vitę sue tradi. De Theophylato^f vero supersedendum fore iudicaverunt, maxime cum ipse Romanus pontifex se iudicaverit deponendum. De tercio vero quid facerent, quo se verterent, quibus accusandi et testificandi adversus iudicem non dabatur licentia? Cui cum ab episcopis supplicatum fuisset, ut causam electionis sue promeret, ut erat idiota, omnem sue electionis puritatem aperuit. Dixit se Dei misericordia sacerdotem fuisse boni testimonii et famę et casto corpore á puericia semper vixisse. Quod non tantum laudabile, sed etiam quasi angelicum tunc temporis videbatur apud Romanos. Huius rei causa multas acquisisse pecunias dicebat, quas servabat, ut sarta tecta ecclesie restauraret^g vel aliquid novi magnique^h faceret in urbe Roma. Cumque sepiissimeⁱ tyrannidem patriciorum secum tractaret^k, et qualiter sine ulla cleri et populi electione^l pontifices constituerent, nichil melius putabat quam electionem clero et populo per tyrannidem iniuste sublatam his pecuniis restaurare. Quod vero ut audierunt viri religiosi, ceperunt summa cum reverentia calliditates antiqui hostis ei insinuare et nichil quod venale sanctum esse dicebant. His et aliis ammonitionibus illectus Spiritum sanctum cepit iam mente concipere, et zelum Dei, quem non secundum scientiam habuerat, ipse cognoscens, his verbis episcopos allocutus est: 'Testem Deum invoco in animam meam, viri fratres, me ex hoc facto^l remissionem peccatorum et Dei credidi promereri gratiam. Sed quia antiqui hostis nunc cognosco versutias, quid mihi sit faciendum, in medium consulite'. Cui illi respondentes dixerunt: 'Tu in sinu tuo collige causam tuam, tu proprio ore te iudica. Melius est enim tibi cum beato Petro, cuius amore hæc fecisti, pauperem hic vivere, ut dives sis in æternum, quam cum Symone mago, qui te decepit, in presenti divitiis nitescere et in æternum perire'. Quibus auditis sententiam in se protulit, hoc^l modo^l dicens: 'Ego Gregorius episcopus, servus servorum Dei, propter turpissimam venalitatem symo-

a) loco raso. b) omas c. c) papia c. d) eadem manu superscr. e) inter i et e locus rarus c. f) thophyto ead. m. corr. theophylato c. g) restauret c. h) magnique scripsit J. pro magnum qd c. i) cepisset emend. J. k) tractari c.; tractare J. l) ead. m. in marg. suppl. c.

1) Arnulfi Gesta archiep. Med. III, c. 3 (SS. VIII, p. 17): cui (Heinrico) papa obviavit Placentiae. 2) Poppo patriarcha Aquileiensis iam anno 1042. obierat. J. 3) Bruno episcopus Augustensis iam erat anno 1029. mortuus. J.

1046. niacę hereseos, quę antiqui hostis versutia meę electioni irrepsit, a Romano episcopatu iudico me submovendum¹. Et adiecit: 'Placet vobis hoc?' Et responderunt: 'Quod tibi placet et nos firmamus'. Celebrata regulariter sinodo in magna estuatione venerunt [Romam^a] rex pariter et episcopi, tum quia non habebant pontificem, qui regem imperiali donaret potestate, tum quia in eligendo alio cleri^b quidem habebant electionem, 5
*f. 9. populi *autem subsequēntis laudem minime habebant. Sacramento enim [populum^c] perstrinxerat prefatus Iohannes² nunquam se vivente eos alium laudaturos pontificem.

Interea^d cum non haberent de propria diocesi, — ut enim superius memoravimus³, languescente capite in tantum languida erant cetera membra, ut in tanta ecclesia vix unus posset reperiri^e, qui non vel illiteratus vel symoniacus vel esset concubinitus — 10
Dec. 24. hac necessitate eligunt sibi Sicherium Pabenbariensem episcopum⁴, canonibus interdicens neminem ad Romanum debere ascendere pontificatum, qui in eadam ecclesia presbyter vel diaconus non fuerit ordinatus⁵. In cuius laude pauci quidem laici, sed^f qui non Iohanni iuraverant, consenserunt. Primusque omnium post beatum apostolorum principem in tanta serie Romanorum pontificum alias consecratus^g Romanus 15 pontifex^h appellatus est. Sed secundum decreta beati pape Innocentii⁶: *Quod necessitas pro remedio reperit, cessante necessitate debet utique cessare pariter quod urgebat, quia alius est ordo legitimus, alia usurpatio, quam ad presens fieri tempus impellit*. Sed iam ad proposita redeamus.

Dec. 25. Igitur postquam imperiali est rex auctus dignitateⁱ, calamitatibus rei^j publicę 20 compatiens civitatem a patritiorum liberavit tyrannide; quod valde esset laudabile, nisi subsequens post macularet commissum. Nam rumoribus populi illectus, quibus credi non oportere maxima propositio est, tyrannidem patritiatus arripuit, quasi aliqua esset in laicali ordine dignitas constituta, quę privilegii possideret plus imperialia maiestate. Sed quid hac calamitate acerbius quidve crudelius, quam qui paulo 25 ante Tusculanos punierat pro tyrannide^k eisdem damnatis vellet esse consimilis? Quid namque est, quod mentem tanti viri ad tantum traxit delictum, nisi quod credidit per patriciatus ordinem se Romanum posse ordinare pontificem? Sed, proh dolor! ubi tot episcoporum prudentia? ubi tot iuris peritorum scientia, ut quod non licuit dominis crederent licere servis^l? Non licuit alicui^m imperatori summa tenenti in electione se 30 alicuius Romani pontificis inserere; licebit homini sub potestate constituto? Sed dicent: 'Legimus et Magnum Karolum patritiatus nomine designatum'. Quod si legerunt, quare non intellexerunt? Temporibus enim Magni Karoli Constantinusⁿ et Irene^o Romanum gubernabant imperium. Et ideo excellentissimo regi Francorum quid amplius his temporibus conferri potuit quam patrem Romane urbis velⁿ protectorem vocitari? Sic 35 enim legitur: *Karolus rex Francorum et Longobardorum et patritius Romanorum*¹⁰.

a) Romam addidit J. b) clerici c. c) populum addidit J. d) abhinc alia manus.
e) reperiri c. f) scilicet emend. J. g) episcopus addidit J. h) factus et Clemens addidit J.
i) r. p. c. k) tyrannidē c. l) suis c. m) ead. m. superscr. c. n) voc. vel prot. corr. vel prot. voc. c.

40

1) De hac Gregorii VI. abdicatione v. quae disseruit Jaffé, *Bibl. t. II*, p. 594, qui eam abdicationis Marcellini ficticiae similem effectam esse recte cognovit. 2) Gregorius VI. 3) Cf. p. 580. 4) Clementem II. 5) *Conc. Lateran. a. 769, act. III, Mansi XII, col. 719; Grat. Dist. 79, c. 3*: Ex concilio Stephani papae III. Oportebat, ut . . . in apostolatus culmen unus de cardinalibus presbyteris aut diaconis ordinaretur. 6) *Epist. ad Rufum et Eusebium c. 5*, 45 *Hinschius p. 550; Deusdedit, Coll. can. IV, c. 47, ed. Martinucci p. 40; Grat. C. 1, q. 1, c. 41; Jaffé nr. 303. Cf. Decret. l. I, c. 3, l. II, c. 46 (l. l. p. 2. 23), ubi idem locus laudatur.* 7) D. 25. Dec. 1046. 8) VI, 780—797. 9) *Mater Constantini VI, 780—802.* 10) Cf. *Decret. l. IV, c. 105 (l. l. p. 44)*: Karolus rex . . . patriciatus a Romanis sublimatus honore . . . et ex illo dici meruit rex Francorum et Longobardorum et patricius Romanorum. 50

Nunquam enim eum imperiali legimus auctum fuisse potestate. Sed post eius obitum Ludoicus^a eius filius primus¹ omnium regum a Romano sanguine extraneorum *impe-^{*f. 9.} riale meruit benedictionem, et ideo qui habuit summa non quesivit infima. Sed iam ad narrationem redeamus.

5 Igitur Italicis rebus rite compositis imperator Heinricus patriam remeavit, ducens^{1047.} secum venerabilem Iohannem², quem supra memoravimus; quem secutus est Deo amabilis Hildebrandus, volens erga dominum suum exhibere reverentiam³. Nam antea fuerat suus capellanus. Non longo post tempore, cum ad ripas Reni prefatus venisset Iohannes, morbo correptus interiit⁴. Quo mortuo et in pace sepulto venerabilis Ilde-
10 prandus^b Cluniacum tendens, ibi monachus effectus est et inter religiosos viros adprime philosophatus est.

Mortuo interea Clemente Romano pontifice Romani ad imperatorem tendunt, rogantes dari sibi pontificem. Qui et consensit. Nam patriciali tyrannide dedit eis ex latere suo quendam episcopum⁵, virum omni superbia plenum, mandans inclito duci
15 Bonifacio⁶, ut eum Romam duceret et ex parte sua intronizaret. Quod et factum est; quem et alio nomine Damasum⁷ vocaverunt. Is, postquam sedem Petri invasit⁸, ante-^{1048.} quam bis deni dies⁹ volverentur, corpore et anima mortuus est. Cuius tam celerem mortem audientes ultramontani episcopi de cetero timuerunt illo venire.

Interea Romani tam celeri morte pontificis perterriti, tamen, quia diutius sine
20 pontifice non esse poterant, versus aquilonem tendunt, Alpes transeunt, Saxoniam pergunt, regem ibi inveniunt, orant sibi dari pontificem. Sed quia hoc non poterat ad presens leviter fieri, episcopis quippe nolentibus Romam tendere, deliberavit Reni Franciam visere, credens ex Lotariorum^c regno posse invenire episcopum, quem Romanis daret pontificem. Quod et factum est. Nam multis precibus et rogatu Ro-
25 manorum vix persuasum est Brunoni nobilissimo, moribus decenter ornato, Tolano¹⁰ scilicet episcopo¹¹.

Veniente itaque eo Vesuntium venerabilis abbas Cluniacensis¹² obviam ei processit,^{1049.} ducens secum in comitatu venerabilem, de quo supra retulimus, Ildebrandum^b. Qui cum causas itineris a quodam narrante audisset, cepit rogare patrem¹³, ne illo tenderet,
30 dicens eum non apostolicum, sed apostaticum, qui iussu imperatoris Romanum conaretur arripere pontificatum. Quod ut audivit venerabilis pater, tacuit quidem, sed Vesuntium venit acceptaque occasione quantocius hec venerabili episcopo intimavit, adiciens simul et morum^d probitatem et integerrime eius¹⁴ vitę conversationem. Quid plura? Rogavit pontifex, ut eius potiretur colloquio. Quod et factum est; congregatisque tribus in
35 nomine Domini secundum euangelicum verbum ibi^e fuit Deus in medio eorum. ^{Matth. 18, 20.} Nam eius¹⁴ consilio acquiescens papalia deposuit insignia, que gestabat, sumensque scarsellam¹⁵ usque ad apostolorum *limina properavit; veniensque in ecclesiam ^{*f. 10a. Febr.}

a) supra i, ut videtur, w scriptum est c.

b) h hic et sequentibus locis, quibus hoc nomen

occurrit, supra i alio atram. scriptum est in c.

c) lotar., h superscr. c.

d) prob. m. corr. m. pr. c.

40 e) ubi c.

1) V. supra p. 577, n. 9. 2) Gregorium VI. 3) Et invitatus, inquit ipse Gregorius VII. in Registr. l. VII, 14a, Bibl. II, p. 401: ultra montes cum domino papa Gregorio abii. J.

4) Coloniae fortasse, cf. Gregorii Registr. l. I, 79, p. 99. 5) Popponem episcopum Brixinensem.

6) Marchioni Tusciae, patri Mathildae comitissae. Cf. Ann. Rom. (SS. V, p. 469). 7) II.

45 8) Consecratus Damasus II. est d. 17. Iul. 1048, v. Regesta pont. Rom. I, p. 529. 9) Damasus II. sedebat dies 24, obiit Aug. 9. 10) Tullensi. 11) Brunonem . . . in tantum seduxit, ut papatum Romanum per ipsius investituram susceperet et cum Romanis ad Urbem ipsum trans-

mitteret. Sic est in Leonis IX. Vita (ap. Watterich, Pont. Rom. vit. t. I, p. 101), in qua describenda Bonizonis liber adhibitus est. J. 12) Hugo. 13) Abbatem. 14) Hildebrandi.

50 15) V. Leonis l. l.: assumpta pera.

1049. apostolorum principis sic clerum et populum Romanum allocutus est: 'Viri fratres, audiavi legationem vestram, cui me contradicere non oportuit, et huc ad vos descendi, primum orationis voto, dein vestris volens obtemperare iussionibus'. Cui cum episcopi et cardinales hoc ei respondentes dicerent: 'Hec fuit causa te vocandi, ut te nobis eligeremus pontificem', et archidiaconus ex more clamaret: 'Domnum Leonem pontificem sanctus Petrus elegit', populusque subsequens vocibus iteratis hoc concreparet, cardinales et episcopi, ut moris est, beatorum apostolorum principis cathedrę [eum^a] intronizarunt^b. Postquam papalem adeptus est dignitatem, venerabilem Ildebrandum, donatorem tam salubris consilii, quem ab abbate¹ multis precibus vix impetraverat², ad subdiaconatus provexit honorem³, quem et economum sanctę Romanę ecclesię constituit⁴. 10 Cuius consilio synodum mox congregavit, in qua diversarum regionum episcopi conveniunt, in qua etiam sub anathemate interdictum est non licere alicui episcopo archidiaconatus et preposituras vel abbacias seu beneficia ecclesiarum vel prebendas vel ecclesiarum vel altarium commendationes vendere, et ut sacerdotes et levitę et subdiaconi cum uxoribus non coeant; quę res magnam veteris serpentem⁵ concitavit 15 in iram. Quod audientes episcopi, primo quidem veritati non valentes resistere tacere, postea vero suadente humani generis inimico inobedientes celavere^c.

Interea Romę episcopi et cardinales et abbates per symoniacam heresim ordinati deponerentur, et ibi ex diversis provinciis alii ordinabantur, ut ex Lugdunensi Gallia Ubertus⁶ Silve-candide episcopus⁷ et ex Burgundionum genere Stephanus⁸ abbas et 20 cardinalis et ex Romerici-monte⁹ Ugo^d Candidus, qui postea apostata est effectus, et Fridericus¹⁰ ducis Gottefridi¹¹ germanus et ex Compendio¹² quidam Azelinus Sutrinus episcopus¹³ et ex Ravennatium partibus Petrus Damiani¹⁴, vir eloquentissimus, et alii quam plures. Tunc fortis armatus¹⁵, qui in multa pace custodierat atrium suum¹⁶, sensit se obligatum^{f. 17}.

25

a) eum om. c., addidit J.
zelavere intelligendum est. H.-E.

b) intronizaret c. c) calcitravere emendandum videtur, nı forte
d) h postea add. eadem manus. e) damini c. f) alligatum
scripsit J. pro obligatum c.

1) Cluniacensi Hugone. 2) Docet igitur Bonizo Hildebrandum cum Leone IX. anno 1049. Romam reversum esse. Quocum consentit in synodo Romana a. 1080. (Reg. VII, 14 a, 30 l. l. p. 401) Gregorius ipse: cum domino meo papa Leone ad vestram specialem ecclesiam redii. J. 3) Cf. Desiderii abbatis Casinensis Miracula S. Benedicti l. III, ap. Mabillon, Acta SS. ord. Bened. IV, 2, p. 453: Gregorii itaque pontificis, qui ab eo (Leone IX) educatus ac subdiaconus ordinatus. J. 4) Cf. Acta synodi Brixin. (Jaffé, Bibl. V, p. 134). 5) Diabolus. 6) Sive Umbertus, de quo cf. p. 95 supra, ubi hic locus praetermissus est. 7) Cf. 35 Othloni libr. visionum (SS. XI, p. 384): Humperto episcopo . . . qui beati Leonis nuperrime papae comes iugis consiliariusque acceptissimus extitit. J. 8) De quo v. 'Histoire lit.' VIII, p. 1. J. 9) Remiremont, dioc. Tullensis. 10) Diaconus, bibliothecarius, cancellarius sedis apostolicae inde a d. 12. Mart. 1051, deinde abbas Casinensis (1057), postremo papa Stephanus IX. J. 11) Barbati, ducis Lotharingiae. 12) Compiègne, dioc. Suessionensis. 13) Assumptus post m. Apr. 1049. 40 De synodo enim a Leone IX. m. Aprili 1049, celebrata Wibertus in Leonis IX. Vitae l. II, c. 4 (Pontif. Roman. vit. ed. Watterich t. I, p. 154) narrat haec: Nam episcopus de Sutrio . . . voluit iniuste se excusare, falsis prolatis testibus; sed . . . non longo post tempore humanis rebus est exemptus. Ceterum 'Azelinum Sutrinum episcopum' eundem fuisse confido ac 'Sutriensem episcopum Kilinum', qui die 3. Oct. 1050. Vesontione fuit cum Leone IX, ut docent Regesta pont. Rom. 45 I, p. 538. J. 14) V. Iohannis Vita Petri Damiani c. 1 (in Petri Opp. ed. Caietanus, Parisiis 1743. t. I, p. 11): Vir itaque Dei Petrus . . . famosissimae Ravennae urbis civis. J. 15) Diabolus. V. infra n. 16. et 17. 16) Luc. 11, 21: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. Hic versus in Biblia cum glossa (Antverpiae 1634) t. V, p. 843. ita explanatus est: Cum 'diabolus' fortis 'ad nocendum' armatus . . . atrium suum 'id est mun- 50 dum' etc. J. 17) Marc. 3, 27: Nemo potest vasa fortis . . . diripere, nisi prius fortem

Sequenti vero anno prefatus pontifex sinodum congregavit, in qua omnibus tam clericis quam laicis auctoritate sancti Petri et Romanę ecclesię preceptum est, ut abstinerent se a fornicatorum sacerdotum et levitarum communione. Hęc sinodus gladium in viscera mersit inimici¹. Nam non solum Romę incontinentes sacerdotes et levitę ab altaris prohibebantur officio, sed etiam per vicinas circumquaque regiones et per omnem Tusciam, adiuvantibus monachis, viris religiosis et verbo predicationis insudantibus.

Et hic beatus pontifex legatos suos misit Constantinopolim, *habens super aliquibus causis adversus Grecos episcopos questiones; ex quorum² numero fuit prefatus Fridericus, magni ducis Gottefridi germanus. Qui venientes Constantinopolim a Monomacho³ imperatore honorifice sunt suscepti. Dehinc episcoporum negotio, propter quod venerant, citissime sedato, amplissimis donis donati portantesque beato Petro permaxima donaria ad propria repedabant⁴.

Interea Normannorum fortissima gens, que Apuliam et Calabriam a Grecorum⁵ regni subtraxerat ditione, Beneventanos invadit. Qua tempestate Beneventani compulsi Romam tendunt Beneventumque per cartulam offertionis beato Petro tradentes a domno papa implorant auxilium. Quo facto non solum pro terris sanctę Romanę ecclesię invasis, verum etiam pro acerbissimis penis, quas christianis inferebant, commotus primum quidem gladio excommunicationis eos percussit moxque eos⁶ materiali gladio feriendos iudicavit. Sed quia consilia Dei abyssus multa, Dei ineffabili providentia bello commisso Normanni victores extitere, captumque papam, sed ut decuit honorifice tractatum per mediam stragem interfectorum usque Beneventum perduxerunt. Sed quid plura? Qui pro iusticia dimicantes bello prostrati fuerunt, hos Deus signis et miraculis sibi valde placuisse demonstravit, magnam pro iusticia posteris dimicandi dans fiduciam, quando hos in numero sanctorum connumerare dignatus est. His ita gestis beatissimus papa Romam rediit. Cumque ad ecclesiam apostolorum principis pervenisset, languore correptus, ante confessionem eiusdem apostoli delatus et coram omni clero et Romano populo⁷ tradens Deo amabili Ildebrando eiusdem ecclesię curam⁸, celo spiritum reddidit. Cuius corpus in eadem ecclesia cum honore magno humatum est. Ad cuius tumultum egri veniunt et sanantur, et infirmi⁹ variis languoribus detenti usque [hodie¹⁰] liberantur.

Sed cum persensisset venerabilis Ildebrandus Romanum clerum et populum in eius consensisse electione, vix multis lacrimis et supplicationibus potuit impetrare, ut eius in¹¹ electione pontificis sequerentur consilium; moxque cum religiosis viris Alpes transiens imperatorem adiit, eique in tanta amicitia iunctus est, ut crebris colloctionibus, quantum peccati in largitione pontificis fecisset, ostenderet. Qui eius salubri acquiescens consilio tyrannidem patriciatus deposuit cleroque Romano et populo secundum antiqua privilegia electionem summi pontificis¹² concessit¹³. Moxque quendam Astensem¹⁴ episcopum¹⁵, prefati imperatoris econum¹⁶, contra voluntatem eiusdem impe-

49 a) monomocha c. b) pedabant in loco raso. c) georum, compendii unco omisso. d) ead. m. superscr. c. e) R. P. c. f) v. l. inf. corr. inf. v. l. c. g) hodie addidit J.; cf. infra p. 615, l. 10. h) eius in scripsit J. pro in eius c. i) pontificatus c. k) sic pro Aistetensem c. J.

alliget. V. Biblia cum glossa t. V, p. 518, ubi super fortis positum est diaboli, et super fortem legitur diabolum. Cf. Matth. 12, 29 et Biblia cum glossa V, p. 223. J. 1) Diaboli. 2) Legatorum. 3) Constantino IX. Monomacho. 4) At Ildebrandum constat eo tempore in Gallia fuisse. V. Berengarii de sacra coena adversus Lanfrancum librum, ed. Vischer p. 53: nunciatum illi (Ildebrando in Gallia moranti) est papam Leonem rebus decessisse humanis. J. 5) Cf. Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl' p. 100, n. 2. 106, n. 3. 6) Gebhardum I. ep. Eistetensem. 7) Cf. Anonym. Haserens. c. 35 (SS. VII, p. 264).

- ^{1055.} ratoris Romam secum ducunt invitum. Cunque in ecclesia beati Petri secundum morem
^{Apr. 13.} antiquum clerus elegisset populusque laudasset, statim *cardinales, ut moris est, eum
^{*f. 10b.} intronizantes alio nomine vocaverunt Victorem¹.
- ^{1052.} Huius pontificis tempore² moritur inclitus dux et marchio Bonifacius, parvulos
^{1054.} relinquens heredes. Sed non longo post tempore Gotefridus dux³, vir magnificus et
^{1055.} in bellicis rebus strennuissimus, Italiam veniens, eius relictam⁴ accepit in coniugem.
 Quod audiens imperator Italiam venit eumque in Longobardico regno non invenit.
 Prefatus itaque rex Longobardiam veniens in primis Ottonis⁵ filiam⁶ et Adalheide ad-
 huc infantulam suo accepit filio⁷ in coniugem⁸; sicque sedatis omnibus⁹ Longobardici
 regni negociis invitatus a papa Florentię synodum mediavit; in qua synodo consilio ¹⁰
 venerabilis Ildebrandi symoniaca heresis et turpissima fornicatio sacerdotum divino
 mucrone percussa est. Nam in eadem synodo multi episcoporum per symoniacam
 [heresim^b] depositi sunt et quam plures per fornicationis crimen; inter quos et episcopus
 eiusdem civitatis depositus est⁹. Quid multis moror? Celebrato rite concilio, bene-
 dictione auctus pontificali imperator Longobardiam remeavit. Cunque eó ventum ¹⁵
 fuisset, Beatricem cum unica filia Bonefacii nomine Mathilda^c — nam paulo ante eius
 filius¹⁰ et maior filia¹¹ maleficio nescio cuius obierant — dolo captas secum duxit ultra
 montes, Bonefacii ambiens hereditatem, nesciens, quid suprema dies in proximo sibi
 pararet. Nam vi febrium exagitatus, mox ut Reni Franciam intravit, evocavit ad se
^{1056.} magnificum ducem Gotefridum, redditaque sibi uxore cum Bonefacii filia omnibusque ²⁰
 ad eam pertinentibus possessionibus, multum supplicans, ut filio suo iam regi^d desig-
 nato portaret fidelitatem, post paucos dies mortuus est. Cuius corpus Spire honori-
 fice cum patre sepultum est; suscepitque filius eius cum matre¹² regni gubernacula.
^{1057.} Post paucos vero dies moritur et papa. Post cuius mortem convenientes in unum
 clerici Romanę ecclesię simul cum laude populi eligunt sibi Fridericum Cassinensis ²⁵
 monasterii abbatem, de quo supra memoravimus, quem alio nomine vocaverunt Ste-
 phanum¹³; quem secundum antiquum morem ad altare beati Petri consecraverunt
 Romanum pontificem. Is venerabilem Ildebrandum ad diaconatus promovit ordinem
 et eum sanctę Romanę^e ecclesię ordinavit archidiaconem¹⁴.

EXPLICIT V.

30

INCIPIT VI.

Eodem tempore Mediolanensis ecclesia, que fere per CC annos superbię fastu
 a Romanę ecclesię se subtraxerat dicione¹⁵, primum se inter alias ecclesias subiectam

a) omibus c. b) heresim addidit J. c) M. c., in marg. ead. m. Mathildā. d) rege c. e) R. c.

- 1) II. 2) Immo iam d. 6. Maii 1052. V. Donizonis Vit. Mathildis v. 1124, SS. XII, 35
 p. 373; Ann. Altah. 1052. 3) Lotharingiae. 4) Beatricem. 5) Marchionis Taurinensis.
 6) Bertham. 7) Heinricho IV. 8) At haec sponsalia d. 25. Dec. 1055. Turegi, reverso
 ex Italia imperatore, facta esse scimus. V. Bertholdi Annales ad 1056, SS. V, p. 269; Ann. Altah.
 1066. 9) Minime quidem. Fuit enim tum episcopus Florentinus Gerardus, quem iam sub
 Leone IX. anno 1050. hac dignitate usum esse docent Regesta pont. Rom. nr. 4230, quique postea ⁴⁰
 papa constitutus est Nicolaus II. (1059—1061). J. Sed a. 1068. Petrus episcopus Florentinus
 depositus est; cf. Ann. Altah. 1068; Bernoldi chron. 1080 (SS. V, p. 449). 10) Fridericus; cf.
 Landulfi Hist. Mediol. l. III, c. 31 (SS. VIII, p. 97): comitissa Matildis cum iam duobus
 fratribus emortuis, quos Henrici IV. imperatoris calliditate occisos fore credebat. 11) Beatricę.
 12) Agnete. 13) IX. 14) Landulfus quoque in Hist. Mediol. III, 13 (SS. VIII, p. 82) ⁴⁵
 Ildebrandum a Stephano IX. archidiaconem factum esse narrat. Constat tamen eum anno 1059.
 demum a Nicolao II. hoc munus accepisse J.; cf. Meyer v. Knorau, 'Jahrb. des Deutschen Reiches
 unter Heinr. IV.' I, p. 178, n. 13. 15) Cf. Decret. l. II, c. 61 (l. l. p. 31): Quam ob rem

esse cognovit. *Quod quomodo^a evenerit, quoniam posteris credo [scire^b] necessarium, ^{1057.}
huic opusculo inserere deliberavi. *f. 106.

Mediolanensis igitur civitas, totius Longobardię metropolis, temporibus Romanorum imperatorum sedes erat augustalis, in qua multi religiosi florere episcopi; inter ^{374—397.}
5 quos et beatus Ambrosius, gemma sacerdotum¹, cuius flores eloquiorum usque hodie in ecclesia redolent. Hic secutus orientales primum antiphonam in ecclesia decantare constituit². Sed longo post tempore beatus Gregorius cantandi officium tribuit occiden- ^{590—604.}
talibus; qui cognoscens, quia in unitate cantus tantum non est regnum Dei, sed in obedientia et pace, Mediolanensem ecclesiam in omnibus sacramentis sancte Romanę
10 ecclesię unitam per reverentiam beati Ambrosii doctoris, quem in hoc secutus est, intermiscens illius antiphonas suis cantibus, secundum antiquum morem cantare permisit. Post multum vero temporis, cum se prefata^c ecclesia symoniacę tota servituti [manciparet^d] hereseos, episcopi, veriti Romanum iudicium, hoc proverbium seminavere in populo: 'Ambrosiana ecclesia in suo statu permaneat', falsitatis arguentes Ambrosium sepiissime
15 in suis scriptis hoc intonantem: hereticum esse, qui se a Romanę ecclesię in aliquo subtraxerit dicione. Prefati vero Romani pontificis tempore Gwido Mediolanensem vastabat ^{1045—1075.}
ecclesiam, vir illiteratus et concubinatus et absque ulla verecundia symoniacus. Huius Guidonis tempore fuere duo clerici in prefata civitate, quorum alter nomine Landulfus ex maiorum prosapia ortus, vir urbanus et facundissimus^e, alter vero vocabatur Arial-
20 ex equestri progenie trahens ortum, vir liberalibus studiis adprime eruditus, qui postea martirio coronatus est. Hii, cum sepiissime sacris incumberent libris et precipue beati Ambrosii, invenere^f, quantum crimen sit talentum creditum abscondere. Huius rei ^{Math. 25, 25.}
gratia se Deo et beato apostolorum principi committentes, quadam die divina iuvante ^{c. 1056.}
gratia verbum predicationis faciunt ad populum; in qua fraudes symoniace venalitat-
25 populo propalavere, et quam turpissimum esset sacerdotes et levitas concubinos sacramenta celebrare, luce clarius demonstravere, et quia hereticum esset Romanę ecclesie non obedire, beato Ambrosio teste declaravere. Quod audientes qui predestinati erant ad vitam libenter acceper-
30 ut harena maris, concitaverunt capitaneos et varvassores, ecclesiarum venditores et consanguineos et concubinarum suarum propinquos, et sedicione exorta silentium eis ^{1. Cor. 1, 27.}
imponere satagebant. Sed spe sua frustrati sunt. Nam cum crescente cottidie numero fidelium mirifici Dei athletę acrius verbo insudabant predicationis, et propalata eorum nequicia cottidie Dei inimici impingebantur et minuebantur³ in tantum, ut ipsum
35 eiusdem ecclesię dictum pontificem ab ecclesia quadam die expellerent. Quod videntes ^{1057.}
symoniaci, non valentes tamen veritati et tante multitudini resistere, confundebantur, eis-
que paupertatem improperantes, Paterinos, id est pannosos⁴, vocabant. Et illi quidem dicentes fratri 'racha', rei erant iudicio — rachos⁵ enim Grece, Latine ^{Math. 5, 22.}

a) qñ (quando) c. b) scire addidit J. c) bis scr., semel del. c. d) servituti manciparet
40 scripsit J. pro serviret c. e) cundissimus in loco raso c. f) invenire c.

errant Mediolanenses, qui fastu superbię inflati, suam dicunt ecclesiam non a Petro nec a suis successoribus, sed a Barnaba sumpsisse exordium. 1) Cf. *Decret. l. VI, c. 122, p. 55. et infra l. IX.* 2) Cf. *Gerbert., De musica sacra I, p. 45. J.* 3) 2. *Mach. 13, 19*: sed fugabatur, impingebat, minorabatur. 4) *Mediolanenses hodie etiam pannos scrutaque pattaria*
45 *vocant; v. Cherubini, 'Vocabolario Milanese-Italiano': 'Pattaria ciarpe, cenceria, sferre vecchie'. Cf. quae in SS. VIII, p. 20, n. 17. ex Giuliani, 'Mem. di Milano' IV, p. 98. attulit Wattenbach: la contrada de' rivenduglioli di panni vecchi, detti da noi patari. J. Optime de hoc nomine ex*
vico sculariorum derivando nunc egit Meyer v. Knonau, 'Jahrb. des Deutschen Reiches unter Heinrich IV.' t. I, p. 672. 5) τὸ ῥάχος.

^{1057.} pannus dicitur —, hii vero beati, qui pro nomine Iesu digni erant contumelias
 Act. 5, 41. pati. Quid plura? Crescebat cottidie gloriosum genus Paterinorum in tantum, ut de-
 stinarent mittere honestos viros Romam, qui beatum Stephanum papam rogarent, ut
 secum mitteret religiosos episcopos, qui illorum ecclesiam a fundamentis reedificarent.
 In tanta enim ac innumerabili turba clericorum vix ex mille V poterant inveniri, 5
 qui non symoniace hereseos maculis^a essent irretiti. Quod ut audivit papa, gavisus
 est et confestim misit a latere suo episcopos¹ et cum eis Deo^b amabilem Ildebran-
 dum archidiaconem. Qui venientes Mediolanum archiepiscopum ibi non invenerunt —
 c. Nov. fugerat enim conscientia accusante eorum presentiam —, sed a populo honorificentissime,
 ut decuit, suscepti sunt. Qui per aliquantos dies confortantes plebem verbo predicationis 10
 1055—1057. insistebant. His ita gestis Deo amabilis Ildebrandus ad Lugdunensem Galliam usque
 pervenit ibique magno celebrato concilio² symoniacam heresim et detestabilem cleri-
 corum fornicationem usque ad Pyreneos montes et ad Britannicum mare persecutus est.
 In quo concilio satis magnum miraculum et evidens per prefatum archidiaconum Deus
 ostendit. Forte in eadem sinodo aderat Hebroniensis archiepiscopus³, vir valde elo- 15
 quentissimus. Hic cum ab aliquibus de symoniaca heresi esset accusatus, sequenti
 nocte omnes accusatores pecunia fecit amicos, maneque facto insultabat iudici dicens:
 'Ubi sunt qui me accusabant? Nemo me condemnavit^c'. Quod audiens archidiaconus
 prefatus ait ad episcopum: 'Credis, o episcopo, Spiritum sanctum unius cum Patre et
 Filio esse substantię et deitatis?' Quo respondente: 'Credo', 'Dic', inquit, 'Gloria Patri 20
 et Filio et Spiritui sancto'. Cunque hunc versiculum fiducialiter cepisset, 'Gloria Patri
 et Filio' dicebat, sed Spiritum sanctum nominare non valebat; quem cum sepe cepisset
 et nihil profecisset, pedibus eius *obvolutus symoniacum se esse professus est. Qui,
 *f. 11. mox ut ab episcopatu depositus est, 'Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto' clara voce
 confessus est. Quod factum magnum terrorem intulit symoniacis in tantum, ut in 25
 eodem die decem et VIII episcopi se professi sint^d symoniacos esse, sedibusque epi-
 scopalibus renunciavere. Celebrata itaque tam sancta sinodo, ecclesiasticis rebus rite
 compositis, Romę ad summum pontificem citissime remeant.

Prefatus vero beatus Stephanus papa spiritum dicitur habuisse prophetię. Nam
 1058. paucis diebus transactis, antequam obiret, vocans episcopos et cardinales et levitas, his 30
 verbis eos allocutus est: 'Scio, fratres, quia post mortem meam exsurgent viri ex vobis
 amantes semetipsos, qui non per decreta sanctorum patrum, sed per laicas personas
 hanc sedem arripient'. Quo audito omnes pariter negavere et sacramento dato in
 manu papę sese mutuo ligavere nunquam se aliter, quam decreta sanctorum patrum
 exigunt, ad pontificalem ascendere sedem vel ascendentibus consentire. Post paucos 35
 vero dies in partibus Tuscię veniens, languore correptus, spiritum cęlo reddidit.
 Post cuius obitum Romę capitanei et maxime Gregorius Tusculanus, qui patricialem
 sibi inanem quondam vendicaverat dignitatem^e, assumentes tyrannidem^f, quendam

a) sequitur iterum non c. b) dei c. c) condemnabit corr. J. d) e corr. c. e) digna-
 tatem c. f) q. tir. corr. tir. q. c.

1) Anselmum I. episcopum Lucensem, qui postea papa creatus est Alexander II. V. Lan-
 dolfi Hist. Med. III, c. 13, l. l. p. 82. J. 2) Concilium hoc et miraculum in eo factum sese,
 non a Stephano IX, sed a Victore II. in Galliam missum egisse ipse Hildebrandus retulit et
 Desiderio abbati Casinensi, postea papae Victori III. (v. Desiderii Miracula S. Benedicti ap.
 Mabillon, Acta SS. IV, 2, p. 458) et Petro Damiani (v. Petri de abdicatione episcopatus c. 6, Opp. 45
 ed. Caietanus t. III, p. 216). J. 3) Qui videtur Hugo archiepiscopus Ebredunensis fuisse. V.
 Gall. Chr. III, col. 1069. J. Idem miraculum referunt Willelmus Malmesbir. in Gestis reg. Anglor.
 III, c. 265 (SS. X, p. 475), Paulus Bernried. in Vitae Greg. c. 17 (Watterich I, p. 479); ex
 Bonizonis libro haec exscripsit Iacobus de Voragine (SS. XXIV, p. 170), ex cuius libro multi
 alii idem sumpsere ut Riccobald. Ferrar.

Velliterensem^a episcopum cardinalem¹ contra hoc, quod papæ dudum in manu ipsemet^{1058.} iuraverat, ad papalem evehant dignitatem; quem verso nomine Benedictum² vocavere. Apr. 5.

Dum hec ita gererentur, Heinrici imperatoris coniunx cum filio parvulo, ut supra retulimus, regni tenebat gubernacula. Que multa contra ius feminea faciebat audacia³.
 5 Hæc in primordio regni sui omnes eiusdem^b Italici regni curas^c cuidam Guiberto commisit Parmensi, nobili orto genere, eumque cancellarium appellavit. Interea Deo amabilis Ildebrandus cum cardinalibus episcopis et levitis et sacerdotibus Senam conveniens, elegit sibi Gerardum Florentinæ civitatis episcopum, quem alio nomine appellavit Nicholaum⁴. Hic idem prefatum Guibertum Italici regni cancellarium ex
 10 parte beati Petri et per veram obedientiam invitavit ad synodum et cum eo magnificum virum Gotefridum et non solum Tusciæ, sed et Longobardiæ episcopos, ut venientes Sutrium de periuro et invasore⁵ tractarent consilium. Quos ubi Sutrium^{1059. Ian.} adventantes audivit prefatus Benedictus, conscientia accusante sedem, quam invaserat, deseruit et ad propriam domum se contulit. Hoc postquam Sutrio nunciatum est, venerabilis Nicholaus sine aliqua congressione^{d. 6} victor Romam intravit et ab omni
 15 clero et populo honorifice susceptus est et a cardinalibus in beati Petri intronizatus^{Ian. 24.} est sede. Non multo post tempore⁷ veniens prefatus Benedictus, qui alio nomine Apr. *Mincius vocabatur, ad genua papæ provolvitur clamans^e se vim perpressum, tamen per- *f. 12. iurium et crimen invasionis non negavit. Qui ex propria confessione episcopali et
 20 sacerdotali ordine depositus est. Quo facto magnificus dux Gotefridus una cum cancellario et episcopis domum remearunt. Venerabilis vero a Deo protectus pontifex Aug. Apuliam tendens Normannos vinculo excommunicationis absolvit⁸, tradensque eis per investituram omnem Apuliam et Calabriam et terras beati Petri ab eis olim invasas, excepto Benevento, omnes in dediciones^f accepit et eos sibi iurare coegit⁹, et per eos
 25 citissime Romanam urbem a capitaneorum tyrannide liberavit. Nam non solum Tuscu- Febr. lanorum et Prenestineorum et Numentanorum superbiam calcavere, sed et Romam transeuntes Galeriam et omnia castra comitis Gerardi usque Sutrium vastavere; que res Romanam urbem a capitaneorum liberavit dominatu.

His ita gestis, Normannis Apuliam remeantibus, legati Mediolanensium orant
 30 papam, ut eorum ecclesiæ funditus desolatæ misereretur. Huius rei gratia confestim venerabilis pontifex^g misit Petrum Damiani Hostiensem episcopum¹⁰, virum omni scientia preditum, qui prefatam Mediolanensem^h visitaret ecclesiam. Qui eo veniens magna cum discretionem ea, que destructa invenerat, reedificabat. Nam sumens sacerdotes et levitas, quos invenire poterat religiosiores, castæ vitæ et bonæ famæ, qui non per
 35 venalitatem susceperant ordinationem, etsi a symoniacis essent ordinati, reconciliabat eisque ecclesiam tradidit gubernandam. Ex quorum numero multi religiosi usque ad nostra tempora extitere. Quod aliquibus visum est culpabile, sapientibus valde laudabile. Quid enim laudabilius ea tempestate poterat inveniri, quam ut talis ecclesia sacerdotioⁱ non deperiret?

40 Sed non longo post tempore congregavit prefatus pontifex synodum, in qua Apr. Guido Mediolanensis episcopus volens nolens sedisse cogentibus Paterinis cognoscitur,

a) † literensem c. b) eiusdem omnes corr. J., nescio qua causa. c) ead. m. superscr. c. d) venerabilis sine aliqua congressione Nicholaus c. e) se vim perp. cl. corr. cl. se v. p. c. f) inde dices J., corr. Giesebrecht ('Kaiserzeit' III, p. 1087). g) petrum c., quod linea subducta deletum
 45 est, et in marg. ead. m. suppl. pontifex. h) ep̄m add. c., recenti manu del. i) an sine sacerdotio? J.

1) Iohannem. 2) X, cf. Jaffé, Reg. I, p. 556. 3) Cf. Decret. l. VII, c. 182 (p. 61): feminea audacia. 4) II, nondum Sutrii, sed Romæ. 5) Benedicto X. 6) I. e. pacificæ. 7) Immo Aprili mense 1060; cf. Jaffé, Reg. I, p. 556. 563. 8) De tempore huius itineris cf. Meyer v. Knonau, 'Jahrb. d. D. R. unter Heinr. IV.' I, p. 146. 9) Cf. Jaffé, Reg. I, p. 561.
 50 10) Cum Anselmo episcopo Lucensi.

1059. ducens secum cervicosos tauros, Longobardos episcopos, id est Cunibertum Taurinensem et Giselmum Astensem et Benzonem Albensem et Gregorium Vercellensem et Ottonem¹ Novariensem et Opizonem Laudensem et Aldemannum Brixinensem². Quibus omnibus in eadem synodo preceptum est, ut sacerdotes et levitas concubinos ab altaris arcerent officio. Erga symoniacos vero nullam³ misericordiam habendam esse decreverunt⁴. Et communi omnium episcoporum consilio in hac synodo hec lex de electione pontificis definita est. Cui legi CXIII episcopi subscripsere: *Si quis⁵ apostolicę sedi sine*
 * 12. *concordi⁶ et canonica electione cardinalium *et sequentium religiosorum clericorum fuerit intronizatus, non apostolicus, sed apostaticus habeatur. Liceatque⁷ cardinalibus cum aliis Deum timentibus clericis et laicis invasorem et anathematizare et humano*
auxilio et studio a sede apostolica pellere et quem dignum iudicaverint⁸ preponere⁹.
Quodsi intra Urbem hoc perficere nequiverint, auctoritate apostolica extra Urbem congregati in loco, qui eis placuerit, electionem faciant, concessa electo¹⁰ auctoritate regendi et disponendi res ad utilitatem sanctę Romanę ecclesię iuxta qualitatem temporis, quasi iam intronizatus sit¹¹.

Concilio igitur rite celebrato episcopi Longobardi domum remeantes, cum magnas a concubinatis sacerdotibus et levitis acceperant pecunias, decreta papę celaverunt preter unum, Brixinensem scilicet episcopum; qui veniens Brixiam, cum decreta papę publice recitasset, a clericis verberatus, fere occisus est. Quod factum non mediocre Patarię dedit incrementum. Nam non solum Brixię, sed et Cremone et Placentie et per omnes alias provincias multi se a concubinatorum abstinebant communione.

Huius quoque prefati pontificis tempore Ugo¹² Candidus cardinalis Romanus, quem superius¹³ a beato Leone papa ordinatum esse retulimus, a Romanę ecclesię recessit societate; de cuius morum perversitate melius est silere quam pauca dicere¹⁴. Sed ut brevius cuncta perstringam: qualis fuit oculis, talis fuit factis; ut enim habuit¹⁵ retortos oculos, ita eius retorta fuerunt acta. Interea crescebat non solum per Italiam, sed et per omnes Gallias numerus fidelium; symoniaci de die in diem propalabantur, sacerdotes concubinati aspernabantur.

1061. Venerabilis vero Nicholaus papa, cum paucos in papatu vixisset annos, beato fine
 Jul. 27. quievit. Post cuius obitum secundum maiorum decreta clerus et populus Romanus
 Oct. 1. elegit sibi Anshelmum Lucensem episcopum, Mediolanensem genere, nobili prosapia ortum, virum utraque scientia pollentem; quem alio nomine vocaverunt Alexandrum¹⁶.

Interea Longobardi episcopi, nacti¹⁷ se tempus invenisse oportunitum, insimul conveniunt auctore Guiberto, quem superius diximus cancellarium¹⁸, et concilium celebrant malignantium, in quo deliberant non aliunde se habere papam nisi ex paradiso Italię¹⁹ talemque, qui sciat compati infirmitatibus eorum. Dehinc ultra montes pergunt animumque imperatricis utpote femineum alliciunt, figmenta quedam componentes quasi

a) Brixinensem corr. J. b) sequitur habere c. c) concordia c. d) dicauerint c. pro
 di(gnum iudi)caverint. J. e) reponere c. f) electa c. g) ita semper, h alio atram. post add. c.

1) II. 2) Erga simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse
 decernimus. V. Nicolai II. decretum contra simoniacos ap. Mansi XIX, col. 899; cf. Regesta
 pont. Rom. I, p. 559. J.; Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung der Papstwahl' p. 47, n. 4; 50, n. 2.

3) Si quis — apostaticus habeatur ex Nicolai II. epistola ap. Mansi XIX, col. 897. Cf.
 Gratiani Decret. P. I, D. 79, c. 1 (Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung' p. 58 sq.). Ex eadem
 Nicolai II. epistola episcopos 113 in synodo fuisse intellexit Bonitho, ut iam vidit Waitz, 'For-
 schungen zur Deutschen Geschichte' IV, p. 112. J. 4) Liceatque — intronizatus sit ex decreto

contra simoniacos. Cf. Gratiani Decr. l. l. c. 9. J. 5) De hac lege v. Jaffé, Bibl. II, p. 601.

6) Supra p. 588. 7) Cf. supra p. 575, n. 11. 8) II. 9) Cf. supra p. 583, n. 1.

10) P. 593.

veri similia. Nam dicebant eorum dominum¹ ut heredem regni ita heredem fore 1061.
 patriciatus et beatum Nicolaum decreto firmasse, ut nullus in pontificum numero dein-
 ceptus haberetur, qui non ex consensu regis *eligeretur. His et talibus machinationibus *f. 13.
 decepta imperatrix feminea licentia² assensum dedit operi nefario, quale non fuit a die,
 5 qua gentes³ esse ceperunt, ut, ubi nullus clericorum Romanorum vel laicorum interfuit Dan. 12, 1.
 papæ electioni, ibi⁴ pontifex eligeretur a consimilibus fornicatoribus et symoniaciis,
 quive⁵ accipiens per manus regis et reginæ crucem et papalia insignia, ab aquilone
 veniret Romam, unde secundum Ieremiam pandetur malum super universos habitatores Ier. 1, 14.
 terre; quid plura? Eligunt sibi Parmensem Cadolum, virum divitiis locupletem, vir- Oct. 28.
 10 tutibus egenum; qui stipatus multis militibus intravit Longobardiam, habens secum 1062.
 in comitatu cervicosos episcopos Longobardię, nescientes suave iugum Domini ferre. cf.
 Tunc symoniaci letabantur, concubinati vero sacerdotes ingenti exultabant tripudio. Matth. 11, 30.
 Sed quid plura? Secundum euangelicum verbum omnis exultatio istorum unius mulieris cf. Gen. 3, 15.
 contradictione⁶ terrę prostrata est, tantusque superborum potentatus sola Beatrice inter-
 15 dicente velut fumus evanuit. Sed non longo post tempore prefatus Cadolus furtim
 Bononiam venit, in qua suos expectavit milites. Quibus receptis Romam tendit,
 portans secum ingentia auri et argenti pondera. Set tunc non defuere Romę viri Apr.
 pestilentes, amantes semetipsos, avari et cupidi, qui ei se coniungere; inter quos et
 Romani capitanei, volentes Romanam urbem opprimere et sub potestate sua ut anti-
 20 quitus redigere.

Interea Deo odibilis ille in prato Neronis castra metatus est, occultoque Dei iudicio Apr. 14.
 bello commisso victor apparuit. Sed o ineffabilis Dei providentia, o mira Dei clementia!
 Qui victor extitit, antequam mensis esset transactus, veniente duce Gotefrido Romam, Mal.
 multis precibus et magnificis donis eidem duci collatis vix, ut victus discederet, impe-
 25 travit; qui veniens Parmam, ad officinam scilicet⁷ iniquitatis, collegit pecuniam et 1063.
 transacto anno occulte quasi fur Romaniam venit; ibique data magna pecunia collegit
 multitudinem equitum, adiuvantibus capitaneis et quibusdam pestiferis Romanis noctu
 civitatem Leonianam intravit et ecclesiam sancti Petri invadit; maneque facto tantus
 terror celitus milites, qui secum venerant, invadit, ut omnes nemine cogente, solo eo
 30 relicto in ecclesia, fugam arriperent. Qui consilio Cencii⁸, cuiusdam pestiferi Romani,
 castrum Sancti Angeli intravit ibique se tutatus est. Quo⁹ in eodem castro per duos
 annos¹⁰ obsesso, post¹¹ multas et varias calamitates, quas inibi passus est, non ante 1064.
 datum est ei inde exire, quam ab eodem Cencio trecentis libris argenti se comparavit;
 unoque clientulo *contentus, unius iumentum adiumento inter oratores Bercetum¹² egre *f. 13.
 35 pervenit.

Dum hæc ita se haberent, Mediolani¹³ canonica cohabitatio primum exorta est. Que
 res magnam movit inimicis invidiam¹⁴. Post paucos vero dies, postquam hæc gesta sunt,
 moritur Landulfus Mediolanensis clericus, de quo supra retulimus¹⁵, et in pace sepultus
 est. Interea Teutonicorum archiepiscopi et episcopi, abbates, duces et comites curiam
 40 sibi constituunt, in qua deliberaverunt imperatricem dehinc privato scemate vivere, 1062.

a) $\overline{gs}$ c. b) qui vel J.; quique *propos. Saur.* c) contradictio $\bar{e}$ c. d) scilicet c. (i. e. seculi)
 pro scilicet (i. e. scilicet). Cf. *infra* l. VII, p. 606, l. 39: ex officina iniquitatis, scilicet Parmensi civitate. J.
 e) Cui c. f) sic c. g) p c. h) mediolanio c.

1) *Heinricum IV.* 2) Cf. *Decret. l. VII, c. 133* (p. 61): feminea licentia. 3) *Basileue.*
 4) *Filiū Stephani præfecti; cf. l. VII, infra p. 603.* 5) *Berceto, a Pontremoli inter septemtriones*
et orientem. J. Cf. Meyer v. Knorau, 'Jahrb. unter Heinr. IV.' I, p. 378. 6) Cf. *Decret. V,*
c. 120 (l. l. p. 53): Nostris vero temporibus in Italia apud Mediolanum ex præcepto Alexandri
 papæ coeperunt clerici secundum præcepta beati Hieronymi ad Nepotianum de vita clericorum
 et secundum regulam sancti Augustini episcopi nihil possidentes in commune vivere. 7) P. 591.

1062. indignum iudicantes regnum muliebri regi arbitrio, tum quia monacha erat et curis eam non decebat servire secularibus, tum quia eorum dominus adultam iam videbatur ascendisse etatem, communique consilio decrevere venerabilem Annonem Coloniensem^a archiepiscopum regis et reginę tenere gubernacula; deponentesque Guibertum, Italici regni Gregorium Vercellensem constituere cancellarium. Prefatus vero Anno nil melius cogitans, quam ut regnum sacerdotio uniretur, Italiam veniens, Romam tendit¹ papam-
 1064. que convenit, cur absque iussu regis ausus sit Romanum accipere pontificatum. Cui cum Deo amabilis Ildebrandus dixisset in electione Romanorum pontificum secundum decreta sanctorum patrum nil regibus esse concessum, et ille respondisset ex patriciatus hoc licere sibi dignitate, mox venerabilis archidiaconus has sinodales obiecit proposi-
 tiones: Ex Symachi synodo², in qua interfuere CL episcopi: *Laurentius Mediolanensis episcopus dixit: 'Non placuit laico statuendum^b in ecclesia habere aliquam potestatem, cui subsequendi maneat necessitas, non auctoritas imperandi'*³. *Eulalius episcopus Siracusanę ecclesię dixit: 'Laicis quamvis religiosi^c nulla de ecclesiasticis aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas'*⁴. Cunque ille decreta papę Nicholai⁵ obiecisset, eique citissime per decretum⁶ eiusdem papę Nicholai, in quo CXIII^d episcopi subscripsere, obviatum fuisset, rogavit prefatus archiepiscopus domnum papam, ut dignaretur synodum congregare et rationem de se reddere. Quod ut ille audivit, licet a Romanorum pontificum hoc esset alienum dignitate, tamen, quia necessitas urgebat, facere promisit; moxque apud Mantuam synodum evocavere, in qua Cadolus cum Longobardorum episcopis posset convenire. Sed Longobardorum episcopi una cum eorum metropolitano omnes illo convenere preter Cadolum, qui conscientia accusante venire timuit. Venerabilis vero papa veniens Mantuam et rationem de se reddens, citissime omnes inimicos fecit amicos. Nam mox omnes Longobardi episcopi, pedibus suis^e ad-
 1065. voluti, reos se esse confessi veniam petiere et impetravere. Sicque regno et sacerdotio^f unito papa cum honore Romam remeavit. Quique vero episcopi cum alacritate tendunt ad propria. Huic tanto concilio interfuerunt dux^g Gotefridus⁸ et Otto⁹ Saxo dux Baioariorum.

His ita transactis rex accepit coniugem Deo dilectam Bertam, filiam Ottonis et
 1066. Adaletę¹⁰, quam pater suus infantulam sibi dederat¹⁰ infantulo. Qui rite celebratis¹⁰ nuptiis per se regni cepit tenere gubernacula. Moxque rogatus a Guidone Mediolanensi archiepiscopo Cremonensem episcopatum suo nepoti donavit Arnulfo; qui qualiter Cremonensibus, antequam eligeretur, sacramento iuraverit, quamque in primordio levis moribus apparuerit¹, quia multis credo notissima, omitto narrare. Sed venditores ecclesiarum, Mediolanenses capitanei et varvassores, cum viderent se pecuniis nudari, contristabantur, occasioneque accepta cuiusdam predicationis, quam venerabilis Arialduş fecerat in populo, dicens non licere ieiunare in diebus pentecostes, sedicionem movent in populo, quasi hoc esset contra beati Ambrosii letanias, domum
 1067. clericorum simul viventium diripiunt ipsumque² post paucos dies a civitate expellunt.

a) colonensem c. b) ita etiam Deusd.; statuendi Sym. c) Laici — religiosi c. d) CXIII c.; 40 cf. p. 594. e) alio atram. superscr. adalheide c. f) apparuit c. g) q; postea ead. m. add.

1) Annonem minime Romam venisse Meyer v. Knonau exposuit ('Jahrb. unter Heinr. IV.' I, p. 316). 2) D. 6. Nov. 502; Deusdedit, Coll. can. IV, c. 46, l. l. p. 368: Ex synodo pape Simachi episcoporum CCXVIII. 3) Ex actis ap. Mansi VIII, col. 267. Cf. Grat. C. XVI, qu. 7, c. 23. J. 4) Indidem l. l. col. 268. Cf. Grat. l. l. c. 24. J.; eandem formam a vero 45 textu paululum discrepantem praebet Deusdedit l. l. II, c. 45, p. 259. 5) Quibus Heinrico III. et eius filio Heinrico IV. de constituendo papa privilegium concessum erat. J. 6) Id intellegi vult Bonitho, quod legitur supra p. 594. J. 7) Lotharingae. 8) Barbatus. 9) De Nordheim. 10) V. supra p. 590, n. 8.

Cum peregre proficiscens^a coniunxit se cum eo quidam solo nomine sacer- 1066.
dos¹ et eum propinquis archiepiscopi tradidit; quem accipientes et eum omnibus
menbris debilitantes, postremo in lacum² necaverunt^{b.3}. Cuius corpus postquam decem Iun. 27.
menses sub aqua iacuit, revelatum est⁴. Quod ut audivit Herlimbardus, supradicti^c 1067.
Landulfi germanus, colligens omnem multitudinem Paterinorum, tamdiu castra propin- Mai. 3.
quorum archiepiscopi obsedit, donec corpus venerabilis Arialdi^d ei reddiderunt. Quod
Mediolani delatum in ecclesia sancti Celsi summo cum honore humatum est⁵; ubi per Mai. 27.
eius meritum usque hodie varię infirmitates curantur.

Interea Cremonae verbum Dei mirabiliter crescebat. Qualiter vero XII viri zelo
10 Dei ducti consilio domni Christofori abbatis iuravere, et quomodo universus Cremon-
nensis populus hos imitatus est^e, et quomodo universos sacerdotes et levitas concubina-
tos eiecere, et qualiter ipsum episcopum^f in^g ipso die passionis Domini sacerdotem
Paterinorum comprehendere nitentem verberavere, et quomodo post sanctum pascha hone-
stos viros nuncios ad papam misere, dicere non curabo. Scutum vero, quod Cremonensi-
15 bus per eosdem nuncios venerabilis papa mandavit, huic opusculo inserere deliberavi:

*Alexander [episcopus], servus servorum Dei, Cremonensis ecclesię religiosis cle- 1067.
ricis et fidelibus laicis salutem et apostolicam benedictionem. Inspiratori *omnium *t. 14.
bonorum Deo et bonę voluntatis auctori uberes referimus gratias, qui vos adversus
hostem humani generis virtutum suarum telis armavit et ad destruendam symoniacam
20 heresim ac fornicatorum^h spurcias clericorum ferventer accendit. Erexisistis [vosⁱ]
enim, sicut in literis vestris cognovimus, contra versutias serpentis antiqui; et qui velut
biceps coluber per fistulas geminarum faucium nequicię suę super vos venena nequiter
evomebat, sancti zeli vestri telo^k perfossum atque precisum se virtutis vestrę pugione
suspirat. Plane qui serpenti dudum in paradiso damnationis eterne iudicium intulit,
25 ipse vos adversus modernam occulti draconis astutiam unanimiter incitavit. Quam
ob rem, [ut^l] sanctis conatibus vestris etiam huius sancte sedis apostolicę accedat vigor,
hoc ipsum apud vos per omnia decernimus observandum, quod a sanctis predecessori-
bus nostris et a cunctis pene sanctorum canonum conditoribus non ambigimus institu-
tum, videlicet ut tam subdiaconi quam diaconi, sed et permaxime sacerdotes, qui mulie-
30 ribus carnali commercio admiscentur vel symoniaca sorde polluti sunt, et ecclesiasticis
careant beneficiis et perceptę priventur officio dignitatis. Indignum est enim, ut, qui
vel per incontinentiam carnis vel per commercium sacrilegę venalitatis suscepti ordinis
privatur honore, ecclesiastica pociatur ulterius facultate. Ceteros autem clericos, qui
videlicet inferioribus pociuntur officiis, si legalibus coniugiis sunt obligati, in suis
35 gradibus manere precipimus et [eis^m] competentia ecclesiastici sumptus beneficia non
negamus. Sed quia nonnulla preter hec, que vobis sunt admodum necessaria, ut a
nostra respondeatur auctoritate, consulitis, hortamur, ut adⁿ sinodale concilium, quod
auctore Deo post proximum pascha celebraturi sumus¹, prudentes ex vobis viros venire
non pigeat, qui nobis quicquid exigendum est vestrisque utilitatibus conferendum non*

40 a) quaedam desiderantur, sed nulla lacuna in c. b) in loco raso c.; mittentes nec. J. falso,
nam necare vel negare (Italice annegare) est submergere. c) predicti corr. supradicti c. d) arialdi c.
e) ẽ loco raso c. f) qui in c. g) episcopus om. c. h) fornicationum c. i) vos om. c.
k) zelo c. l) ut addidit Watterich. m) eis addidit J. n) ad addidit Watterich.

1) quidam presbyter, *Andreae Vita Arialdi VII*, 66, *Acta SS. Iunii t. V*, p. 297. J.
45 2) Lacum maiorem (*Lago maggiore*). V. *Andreae Vitam Arialdi l. l. et VIII*, 72, p. 299, et
Landulfi Hist. Med. III, c. 80, *SS. VIII*, p. 95. J. 3) Die 27. Iunii 1066. V. *Andreae Vitam*
Arialdi VIII, 80, l. l. p. 300. J. 4) in die inventionis sanctae Crucis (3. Maii 1067),
Andreae Vita Arialdi VIII, 78, l. l. p. 299. J. 5) in die sancto pentecostes, *Andreae Vita*
Arialdi VIII, 79, l. l. p. 300. J. 6) Arnulfum, de quo cf. *supra* p. 596. 7) I. e. post
50 Mart. 23. a. 1068; cf. *Jaffé, Reg. nr. 4637*.

1067. *per iudicia^a litterarum, sed per vivę vocis officium patenter exponant. Huic enim bello, quod zelo divini fervoris estis aggressi, non segniter, sed omni virtutis instantia Romana sedes accurrit, brachium porrigit, clipeum defensionis obponit et vos, ut magis ac magis contra membra diaboli non enerviter insurgere debeatis^b, accendit. Igitur unus-*
 Exod. 32, 26. *quisque vestrum^c divinę virtutis mucrone precinctus dicat: 'Si quis est Domini, iun-*
 ib. 27. *gatur mecum'; sicque cum Moyse quasi de porta in portam castrorum tanquam fervi-*
 *f. 15. *du bellator in sacrilegos irruat, ut symoniacę^d venalitatis et clericalis adulterii ianuas, per quas diabolus in vestram fuerat ingressus ecclesiam, cesis cadaveribus claudat. Omnipotens, dilectissimi filii, sua vos dextera benedicat et per officium beati apostoli sui Petri ianuam vobis celestis regni aperiat.*

His salutiferis ammonicionibus accensi Cremonenses placitum Dei mox incipiunt, symoniacos et fornicatores ab ecclesia sua expellunt. Quos imitantes Placentini Romanę se continuo subiciunt obedientię et Dionisium eorum episcopum a beato papa excommunicatum abiciunt et omnes Pataream per sacramenta confirmant.

- Eodem tempore Ugo Candidus, de quo superius mentionem fecimus, post multas et^d varias misérias, quas sub Cadolo passus est, tandem ad venerabilem papam veniens, 1068. veniam petiit et impetravit. Cunque ad Hyspaniam legati fungens officio mitteretur¹, quicquid edificabat, iterum dissipabat. Nam symoniacos primum quidem validissime persequabatur, postea vero accepta pecunia reconciliabat. Quod dum compertum Romę fuisset, eum ab Hyspanis statim revocant et Romę habitare precipiunt, hanc in eum 20 humanitatem ostendentes precipue reverentia ordinatoris eius, beati scilicet papę Leonis.

- Interea prefatus Guido archiepiscopus Mediolanum veniens, penitentia ductus, depositis pontificalibus insigniis, privato vivebat scemate. Quod videntes ecclesiarum venditores, de quibus supra mentionem fecimus, animum eius levem ad deteriorem partem citissime inflectunt, mortale ei dantes consilium, ut episcopatum cuidam Gote- 25 frido clerico², nobili quidem progenie orto et satis facundissimo, sed^e ad omne nefas prono, venderet et sese ad arces transferret. Quod et sine mora factum est. Prefatus vero Gotefridus consilio symoniacorum et Mediolanensium capitaneorum et Longobardorum episcoporum Alpes transiit, regem adiit animumque regis utpote adolescentis facillime venatus est. Nam et Pateream promittebat se destructurum et Erlimbardum 30 vivum capturum et ultra montes missurum, si ei per investituram Mediolanensem traderet episcopatum. Huius rei gratia et aliquantula pecunia data investituram, quam petebat, accepit, sed episcopatum non obtinuit. Nam a Deo protectus Erlimbardus, ut audivit eius conatum, congregans multitudinem Dei exercitus, omnia castra ad ius episcopi pertinentia ab eius^f subtraxit ditione. Dehinc apud Castellionem³, suum hereditarium castrum, per multos dies eum obsedit. Quod cum obsideretur et pene capi 35 posse videretur, symoniaci et concubinati⁴ clerici noctu ignem in media Mediolanensi civitate iniecere⁴ auctore quodam clerico, cuius nomen investigandum sollerti lectori relinquo, pro certo sciens et indubitanter affirmans auctorem tanti flagicii dignum non esse sacerdotio. Quid plura? Ignis edes corripuens gloriosasque basilicas beatorum 40 devastans martirum, ad ultimum medietatem civitatis victor consumpsit. Quod ubi

a) iudicia c. b) acc. deb. corr. deb. acc. c. c) ead. m. superscr. c. d) mis. et var. corr. et v. m. c. e) t c. f) se add., sed del. c.

1) Anno 1068. V. narrationem de instaurato Lactorensi episcopatu, in 'Recueil des historiens' XIV, p. 28. Cf. ibid. 567, n. 6. J. 2) Subdiacono. V. Arnulfi Gesta archiep. Mediol. III, c. 22, SS. VIII, p. 24; Gregorii Reg. I, 15 (Jaffé, Bibl. II, p. 26). 3) Castiglione, a Varisio ad meridiem. J. 4) Incendium hoc ab Arnulfo (in Gest. archiep. Med. III, c. 24, SS. VIII, p. 24) ad d. 12. Mart., in Notis S. Mariae Med. (SS. XVIII, p. 385) ad d. 3. Mart. 1071. refertur. J.

Mediolanensibus, qui forte ad obsidionem aberant^a, nunciatum fuisset, terror maximus^{1071.}
 eos^b invasit, relictoque Herlimbardo cum paucis Deum timentibus, statim domum re-
 diere. Sed miles Dei fortissimus velut Iudas Machabeus stetit inperterritus, obsidione-
 que firmata, ibi sanctum pascha celebravit. Transacta vero paschali festivitate¹ prefatus
 5 Gotefridus, habens secum multitudinem equitum et peditum, cum Herlimbardo pugnavit
 et terga vertit. Sicque per Dei misericordiam miles Dei incruentam possidens victoriam
 Mediolanum remeavit.

Eodem quoque tempore Normanni Campaniam invadunt². Quod³ cernens Deo^{1066.}
 amabilis Ildebrandus, continuo magnificum ducem Gotefridum in auxilium sancti Petri
 10 evocat. Forte enim his diebus prefatus dux venerat Italiam, ducens secum excellen-
 tissimam cometissam Matildam^c, incliti ducis Bonifacii filiam. Is congregans univer-
 sam exercitus sui multitudinem, cum uxore et nobilissima Matilda^c Romam veniens,
 Normannos a Campania absque bello expulit et eam Romanę reddidit dicioni³. Et
 hoc primum servitium excellentissima Bonifacii filia beato apostolorum principi obtulit;
 15 quę non multo post per multa et Deo amabilia servicia beati Petri meruit dici filia.

Cum hec ita se haberent, a Deo protectus Herlimbaldus, volens Mediolanensem^{1072.}
 ecclesiam a symoniaca liberare servitute, consilio papę et Deo amabilis Ildebrandi
 in die sancto epiphanię⁴ adiuvantibus religiosis clericis, non solum Mediolanensibus,
 sed et Cremonensibus et Placentinis, secundum decreta sanctorum patrum per electionem
 20 cleri habere deliberavit episcopum Ottonem⁵, eiusdem ecclesię clericum, nobilem^d
 quidem genere, sed nobiliorem moribus, a religioso clero electum et a catholico populo
 laudatum. Quod veternosus serpens non equis aspexit oculis. Nam quosdam suę artis
 viros invenit et per eos sedicionem movens in populo, ipsum a Deo protectum Erlim-
 bardum cum electo iam in palacio residentem armis circumdant, palacium invadunt,
 25 cuncta diripiunt, ipsum electum plagatum, usque ad altare sanctę Marię tractum, iurare
 compellunt nunquam se amplius de eodem^e episcopatu intromissurum. Dehinc eum
 cuidam clerico eiusdem ecclesię usque mane custodiendum tradidere. Mane vero^{16.}
 a Deo protectus Erlimbaldus ad ecclesiam inperterritus venit. Quem ut viderunt eccle-
 siarum venditores et fornicatorum sacerdotum propinqui, clamare ceperunt, belloque
 30 commissio per Dei misericordiam Dei miles palmam citissime obtinuit. Nam omnes
 Dei inimicos procul a civitate fugavit, omnibusque per Dei inimicos rebus ecclesię
 ablatis in duplum restituit, ecclesiam et palatium obtinuit; potuitque eodem^f die elec-
 tus Domini sine ulla contradictione intronizari, nisi sacramenti vinculum obstitisset.
 Huius rei⁸ gratia mittuntur religiosi viri Romam, qui hęc papę intimarent. Quod ut
 35 audivit venerabilis Alexander, et sacramentum contra ius ecclesiasticum factum dixit
 non tenendum et communi decreto tam episcoporum cardinalium quam sacerdotum et
 levitarum eum iure Mediolanensem electum iudicavit. Moxque litteras suas ad regem
 misit, in quibus ammonuit eum ut filium, ut odium servorum Dei, quod animo con-
 ceperat, a se proiceret et ecclesiam Mediolanensium secundum Deum habere permetteret
 40 episcopum. Quod ut rex audivit, mox ex latere suo suos misit asecretes^{h, 6}; qui ve-
 nientes Longobardiam Novarie sibi curiam constituunt et multitudini episcoporum col-
 lectę ibi dato sacramento confirmant hoc esse regię voluntatis, ut Gotefridus consecra-

a) aderant c. b) eos addidit J. c) h superscr. super t c. d) nobili c. e) e corr.
 f) eodem die in margine alio atram. suppl. c. g) regi c. h) asectes c.

45 1) Cumque paschales instarent feriae *Arnulfi Gesta archiep. Med. III, c. 24, l. l. p. 25. J.*
 2) *V. Lupi Protospatrii annales ad a. 1066, SS. V, p. 59. J.* 3) *V. Leonis Chron. Casin. III, c. 28, SS. VII, p. 714, et Annales Altahenses ad a. 1067 (SS. XX, p. 818). Cf. etiam Annales Augustanos ad a. 1067, SS. III, p. 128. J.* 4) *Cf. Arnulfi Gesta archiep. Med. III, c. 25, l. l. p. 25. J.* 5) *Attonem.* 6) *I. e. consiliarios; in his Rapotum, v. infra p. 606. J.*

1072. retur. Quod audientes Longobardi episcopi, licet ab ecclesia essent excommunicati, eum libenter non^a sacraverunt, sed execraverunt. Forte huic execrationi ex Mediolanensi ecclesia quidam clerici interfuere, ex quorum numero fuit Tedaldus, qui eo vivente eundem invasit episcopatum. Quod ut audivit venerabilis Otto Mediolanensis electus, ad Romanam se contulit sedem¹, omnes ecclesiasticę causę terminantur.

Ugo vero Candidus, de quo supra retulimus, Gallicanam a domno papa impetravit legationem; ubi multa contra ius et fas operatus est, quod^b suo ordine postea narrabitur. Eodem tempore Cadolus Parmensis episcopus corpore et anima defunctus est²; et non multo post Ravennas episcopus³ mortuus est⁴. Interea Parmensis Guibertus, de quo supra memoriam fecimus, Parmensem mirabiliter ambiebat episcopatum. Nam adiens regem multis precibus muneribusque satagebat, ut sibi daretur episcopatus. Quod cum impetrare non valuisset, omnibus tam propinquis suis quam extraneis, tam maioribus quam minoribus, tam clericis quam laicis omnino contradicentibus, ad imperatricem se contulit — forte ea ibi aderat his diebus⁵ — eaque interveniente Ravennatem accepit episcopatum. Parmensis vero cuidam Everardo Coloniensi clerico⁶ traditur. 15

1073. Prefatus vero Guibertus veniens Longobardiam, Ravennam intravit in multitudine Febr. 13 — Mart. 24. gravi et in magno, ut sui moris est, potentatu. Et non post multos dies, in quadra- *f. 16. gesimę diebus Romam venit causa consecrationis, synodo iam celebrata; in qua et Ugo Candidus a Cluniacensibus monachis et a quibusdam religiosis episcopis publice de symonia arguitur, et in qua ortatu^c imperatricis quosdam regis consiliarios, volentes 20 eum ab unitate ecclesię separare, publice domnus papa excommunicavit. Sed iam ad narrationem redeamus. Prefatus vero Guibertus veniens Romam, habens secum, Dionisium Placentinum episcopum ante multos annos ab eodem papa depositum, ovina simulata^d indutus simplicitate multos decepit et precipue Deo amabilem Ildebrandum. Is cum sepenumero papam rogasset, ut ei manum imponeret, et ille nollet 25 acquiescere, spiritu prophetię plenus fertur dixisse: 'Ego quidem iam delibor, et tempus resolutionis meę instat, tu vero eius senties acerbiter'. Quod rei^e eventus postea declaravit. Quid plura? Consecratione vero rite celebrata sacramento^f se obligavit se fidelem esse papę Alexandro eiusque successoribus, qui per meliores essent electi cardinales, nullomodo^g imperatorem nec regem nominans vel patrimum. Quod sacra- 30 mentum^f bene conservavit. Nam venerabili Alexandro defuncto et venerabili Ildebrando per meliores cardinales electo religiosus archiepiscopus debitam subiectionem in tantum ei contulit, ut vocatus ad synodum veniret et in eadem synodo secundum privilegium suę ecclesię dextra ei sederet et non extorta confessione, sed spontaneę eum modis omnibus papam profiteretur. Sed iam rei ordinem prosequamur. Paschali 35 igitur celebrata festivitate, cum a beato papa et venerabili archidiacono licentiam remeandi Ravennam accepisset, antequam eandem urbem intrasset, ei mors papę nunciata est. Nam in natale sancti Georgii¹⁰ beatus Alexander spiritum celo reddidit.

EXPLICIT LIBER VI.

a) ead. m. superscr. c. b) e corr. c) loco raso. d) simulate corr. J. e) ei c. 40
f) sive primo sive aliquandiu excidisse videtur. J. g) papa et venerabili bis scr. c.

1) Post d. 22. Apr. 1073. secundum Arnulfi Gesta archiep. Mediol. IV, c. 4, l. l. p. 26. J.
2) Anno 1071. exeunte aut 1072. ineunte; cf. Reg. pont. I, p. 594. 3) Heinrichus. 4) Anno 1072, ut docent Annales Altahenses l. l. p. 824. J. 5) Agnes imperatrix ex Italia die 25. Iulii 1072. Wormatiam venit, teste Lamberto in Annal. 1072, SS. V, p. 190. J. 6) Cf. Adam. Brem. 45 Gesta Hammab. eccl. pont. l. III, c. 34: studio et favore Annonis. 7) Alexander II. papa.
8) Legitur in Deusdedit, Coll. can. IV, c. 162, l. l. p. 508: Iuramentum episcoporum qui in Romana aeclesia consecrantur et ab ea pallium accipiunt. Ex reg. pape Alexandri. 9) Hoc minime iuravit. 10) I. e. d. 23. Apr. At Alexandrum II. constat d. 21. Apr. obiisse. J.

INCIPIT VII.

Eodem itaque die¹ prefati pontificis corpore in ecclesia sancti Salvatoris humato, cum circa sepulturam eius venerabilis Ildebrandus esset occupatus, factus est derepente concursus clericorum, virorum ac mulierum clamantium: 'Ildebrandus episcopus'.
 5 Quo audito venerabilis archidiaconus expavit, et velociter volens populum placare cucurrit ad pulpitem²; sed eum Ugo Candidus prevenit et populum sic allocutus est: 'Viri fratres, vos scitis, quia a diebus domni Leonis papæ hic est Ildebrandus, qui sanctam Romanam ecclesiam exaltavit et civitatem istam liberavit. Quapropter, quia ad pontificatum Romanum neque meliorem neque talem, qui eligatur, habere possumus,
 10 eligimus hunc, in nostra ecclesia ordinatum virum³, vobis nobisque notum et per omnia probatum'. Cunque cardinales episcopi sacerdotesque et levites et sequentis ordinis clerici conclamassent, ut mos est: 'Gregorium papam sanctus Petrus elegit', continuo a populo trahitur rapiturque et ad Vincula beati Petri — non ad *Brixianorium⁴ — in-
 15 vitus intronizatur⁵. Qui sequenti die secum mente pertractans, ad quantum periculum devenisset, cepit estuare et mestus esse, tamen collectis fidei et spei viribus, quid potissimum faceret, non aliud invenit, quam ut regi suam notificaret electionem et per eum, si posset, sibi papale impositum onus devitaret. Nam missis ad eum continuo literis et mortem papæ notificavit et suam ei electionem denunciavit, interminatusque, si eius electioni assensum prebuisset, nunquam eius nequiciam pacienter portaturum.
 20 Sed longe aliter evenit, quam speravit. Nam rex ilico misit Gregorium Vercellensem episcopum, Italici regni cancellarium, qui eius electionem firmaret et eius interesset consecrationi⁶. Quod et factum est. Nam in ieiunio pentecostes sacerdos ordinatur et in natale apostolorum⁷ ad altare eorundem a cardinalibus secundum antiquum morem episcopus consecratur. Cuius consecrationi interfuit imperatrix una cum excellentissima Beatrice duce, tunc vidua. Nam ante paucos dies⁸ magnificus dux Godefridus⁹ obierat.

Venerabilis vero pontifex, mox ut curam sanctæ Romanæ ecclesiæ suscepit, nil melius esse deliberavit quam in primordio regem ammonere, ut episcopatus non venderet seseque subiectum esse sanctæ Romanæ ecclesiæ recognosceret. Nam continuo⁹ huius sanctæ legationis ministram fecit esse gloriosam imperatricem, eiusdem regis matrem, habentem secum in comitatu venerabiles episcopos Girardum Ostiensem et Ubertum Prenestinum et Rainaldum Cumanum. Que Alpes transiens filium in partibus Baioriæ invenit. Quid plura? Legatis Romanis a rege honorifice susceptis, cum per multos dies sermonem correctionis ab eis cotidie audiret, ad ultimum V suos familiares, quos ante beatus excommunicaverat Alexander, a suo prohibuit colloquio¹⁰.

a) alio atram. superscr. c. b) in marg. suppl. c. c) R. saepe pro hac voce in c.

1) Beno quoque Alexandro defuncto eadem hora Gregorium VII. electum esse refert. Sed cf. Greg. VII. Reg. I, 1. et 6, l. l. p. 9. et 14. J. 2) Ambonem s. tribunal. J. 3) Brixinae, ubi Wibertus antipapa a. 1080. electus est. Cf. infra p. 612. J. 4) Cf. Benzo Albens. l. VII, c. 2 (SS. XI, p. 672): Cuiuscumque non solum crumena, sed etiam saccus numis Bizanciis subfarciatur pro eo, quod Folleprandus capiatur, rapiatur et quasi invitatus ad sedem trahatur. Tota Roma clamoribus tonat etc. 5) Cf. Giesebrecht, 'Deutsche Kaiserzeit' ed. 4. III, p. 1121 sq. 6) I. e. die 29. Iunii. Gregorium vero II. Kal. Iulii die dominico consecratum esse docet Catal. princ. Benevent. S. Sophiae, SS. III, p. 203. J. 7) Immo annos. Godefridum enim Barbatum ducem Lotharingiae die 24. Dec. 1069. obiisse docent Bertholdi Annales 1069. et Bernoldi Chronicon 1069, SS. V, p. 274. 429 (Ann. Altah. 1069); cf. Kalendarium necrolog. Mogunt. (Boehmer, Font. III, p. 143). J. Neer. S. Vitoni Virdun. ('N. Arch.' XV, p. 132). 8) Demum a. 1074. post synodum m. Martio celebratam. V. Lambertii Annal. 1074. et Mariani Scotti Chron. 1074, SS. V, p. 215. et 561. J. 9) Cf. supra p. 600; Giesebrecht l. l. III, p. 1123.

1074. Dehinc rogatus, ut sinodum mediaret, episcopos^a facietenus congregavit, mente detractans nullo^b modo concilium in suo regno celebrari; quod rei subsequens probavit eventus. Nam per Lemarum Bremensem archiepiscopum, virum eloquentissimum et liberalibus studiis adprime eruditum, concilium interruptum est. Is enim dicebat ex antiquis privilegiis Maguntino concessum esse episcopo in Germaniæ partibus vicem^c habere Romani pontificis, ideoque non licere Romanis legatis sinodum in eius legatione celebrare, non bene^c recogitans illud primi Leonis capitulum Thessalonico episcopo missum, in quo ita legitur¹: *Sic enim committit papa omnibus archiepiscopis vices suas, ut in partem sint vocati sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.*
- *17. Quid plura? Huius rei gratia Lemarius² archiepiscopus a legatis Romanis a sacerdoti³ tali officio suspensus est⁴. Dehinc concilio hac sagacitate interrupto, cum rex omnia, que Romani legati postularunt, se libenter facere promississet, magnis muneribus donati Romam cum honore remearunt, portantes secum prefati regis literas, quibus venerabili papæ Gregorio omnibus modis debitam subiectionem spondebat. Post paucos vero
1075. dies quidam Hermannus Pabenbargensis episcopus Romam causa suscipiendi pallii⁵ veniebat⁶. Quem litteræ regis anticipaverunt, quibus papæ significatum est se quorundam malignantium fraude deceptum illi per pecuniam episcopatum tradidisse. Quod ut quesitum est et ita inventum, prefatus Hermannus ab episcopatu depositus est, aliusque⁷ in loco eius precepto domni papæ intronizatus est, qui postea ab eodem
1080. papa pallii dignitate donatus est. Quod et itidem de Constantiniensi⁸ episcopo⁹ factum est.

Dum hæc ita gererentur, Mediolanenses capitanei, ecclesiarum venditores, de quibus supra retulimus, colloquium cum rege faciunt animumque eius ad deteriorem partem flectunt, nam ei promittunt et Pataream destructuros et Herlimbaldum occisuros. Quod rex libenter audivit, et voluntarie quicquid petierunt promisit.

1074. Interea venerabilis Gregorius nihil mali de rege suspicans sinodum congregavit. In qua Guibertus Ravennas episcopus sedit et innumerabilis multitudo episcoporum ex diversis provinciis congregata; in qua dum negotium Placentinorum et Cremonensium tractaretur, prefatus Guibertus Cremonenses mirabiliter infamavit. Quem per Dodonem egregiæ indolis iuvenem, eiusdem Cremone civem, liquido claruit esse¹⁰ mentitum. Nam is in media synodo et Cremonenses absolvit ab infamia et ipsum notavit infamia¹¹. Quid plura? His et aliis negociis sedatis, Robertus cum Normannis excommunicatur in eadem¹² synodo¹³. Cui synodo interfuit excellentissima cometissa M[atilda] et Azo marchio et Gisulfus Salernitanus princeps. Concilio igitur rite celebrato, cum episcopi ad propria remearent, Guibertus cum papa Romæ remansit.¹⁴ Hic papæ promittebat se contra Normannos magnam expeditionem facturum et contra Balneo-regis¹⁵ comites¹⁶ se post pascha¹⁷ cum eodem papa castra metaturum.

a) ep̄c c. b) detractans nullo male J. c) hñe c. d) Constantiensi corr. J. e) eodem c. f) comitis c. Cf. infra p. 604, l. 4.

1) In epistola ad Anastasium episcopum Thessalonicensem, S. Leonis Opp. ed. Ballerini t. I, 40 col. 686: Vices enim nostras ita tuas credidimus caritati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. J. Cf. Decret. l. III, c. 54: Pallii enim dignitas non aliis conceditur episcopis nisi his, quibus magisterii iura dispensatorie a Romanis tradita sunt pontificibus, ita dumtaxat, ut in partem vocati sint sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Cf. Grat. C. 3, q. 6, c. 8. 2) Cf. Greg. VII. Reg. II, 28, l. l. p. 140; Liemari epist. (Sudendorf, 45 Registr. I, p. 8). 3) At cf. Reg. III, 1. 2. 3, l. l. p. 203 — 205. J. 4) Rupertus. 5) Ottone I. anno 1080. V. Regesta pont. Rom. I, p. 634. ad d. 7. Mart. J. 6) Cf. supra Widonem Ferrar. de scismate l. II, p. 543. 7) Cf. Greg. VII. Reg. I, 86 (Jaffé, Bibl. II, p. 108). 8) Bagnorea, ab Urbe-vetere ad meridiem. J. 9) Post Apr. 20. J.

His et talibus subdolis machinationibus animum papę nihil mali suspicantem de- 1074.
cipiebat; animus vero eius, velut fere beluę iram gerens, nihil aliud, quam quod
post rei demonstravit eventus, cogitabat. Nam per omnes fere quadragesimales dies, Mart. Apr.
quibus inibi moratus est, Romam orationis occasione^a *circuiens, quosque^b pestiferos *f. 18.
5 invenire poterat, vel papam propter iusticiam odientes [sibi^c] faciebat amicos data-
que pecunia sacramento vinciebat. Inter quos et Cencium, prefecti Stephani filium,
quem supra¹ temporibus papę Alexandri cum Cadolo fuisse memoravimus. Is, de-
functo patre², temporibus papę Alexandri cum prefecturam vellet adipisci, ab omni-
bus Romanis propter ferocitatem animi repudiatus est, communique consilio traditur
10 prefectura alteri Cencio, cuiusdam Iohannis prefecti filio³. Qui quamvis nomine equi-
voci, tamen longe erant^d diversi moribus. In hoc omnium malorum spes, in altero
bonorum. Hic compatrem suum absque ulla causa interfecit et domum eius funditus^e
destruxit⁴. Idem et latronum particeps et predonum adiutor post multa et varia adul-
teria, que perpetravit vel perpetrantes tutatus est, Romam ex libera fecit ancillam. Nam
15 in Sancti Petri ponte turrim mirę magnitudinis edificans, omnes transeuntes reddidit
tributarios⁵. Hunc talem et tam pestiferum coniunxit sibi prefatus Guibertus et per
eum se armavit contra sanctam ecclesiam^f. Erant preterea Romę multi pestilentes,
iusticiam odientes, ut concubinatorum sacerdotum filii et propinqui. Sed et venerabilis
pontifex in principio ordinationis suę omnibus Romanis clericis dedit optionem, ut aut
20 canonicę nihil proprium possidentes secundum regulam sanctorum viverent, aut relictis
bonis ecclesię seorsum domi manerent. Quorum multi ante elegere privatim vivere quam
suave iugum Domini ferre; qui mirabiliter papę erant infensi, et non solum illi, sed et
eorum propinqui. Erat preterea Romę antiqua et pessima consuetudo, quam beatus
papa suo tempore funditus ab eadem ecclesia extirpavit⁶. Nam in beati apostolorum
25 principis ecclesia erant sexaginta et eo amplius mansionarii⁷, laici coniugati et plerique
concubinati, qui eandem ecclesiam per vices suas die noctuque custodiebant; [in⁸] quo-
rum potestate omnia preter maius erant altaria, que orationibus cotidie vendebant. Hii
omnes barba rasati et mitras in capite portantes sacerdotes et cardinales se esse dice-
bant, sicque oratores decipiebant et precipue Longobardorum rusticam multitudinem,
30 qui eos credentes sacerdotes se eorum commendabant orationibus. Hii intempestę^h
noctis silentio⁸ custodię occasione varia latrocinia et turpia stupra exercebant. Quos
beatus papa cum magna difficultate ab ecclesia apostolorum principis expulit, et eam
religiosis sacerdotibus commisit custodiendam. Hos tales prefatus Guibertus sibi fecit
amicos. Venerabilis autem Gregorius ecclesiam sancti Petri iussit oratoribus claudi
35 usque ad tempus matutinale; nam ante pervigiliarum excubias *multa ibi fiebant homi- *f. 18.
cidia et hac occasione multa furta et adulteria. Erat preterea in eadem ecclesia alia
pessima consuetudo, quam idem venerabilis papa funditus exstirpavit. Cottidie, ante-
quam dies illucesceret, et plerumque antequam aurora cursum suum inciperet, cardi-
nales avaricię questu missas super altare principis apostolorum celebrabant, quibus ex
40 auctoritate beati Petri et suaⁱ omnibus interdixit, ut non liceret eis deinceps ante
horam diei terciam ad altare beati Petri missam celebrare. Que res magnam sibi

a) in loco raso c. b) quoscunque J., sed vide p. 605, l. 10. 613, l. 11 etc. c) sibi addidit J.
Cf. infra l. 33. p. 604, l. 2. d) in marg. suppl. c. e) abfunditus, ab linea subducta del. c.
f) s(anctam) e(cclesiam) scripsit J. pro se c. g) In addidit J. h) intempesta c. i) et sua ead.
45 m. superscr. c.

1) P. 595. 2) Stephano. 3) De quo cf. Greg. VII. Reg. III, 21, p. 237. 4) Cf.
Pauli Bernried. V. Gregorii c. 45 (Watterich I, p. 498). 5) Cf. ibid. c. 46, p. 499. 6) Si-
milis de custodibus ecclesiae S. Donati refert Chronicon capituli Aretini, quod edidit H. Bresslau
(N. Arch. V, p. 444. 448 sq.). J. 7) Aeditui. 8) Cf. Verg. Georg. I, v. 247: intempesta
50 silet nox.

1074.
Sall. Cat.
c. 14.
Apr. concitavit invidiam. Quid plura? Prefatus Guibertus veluti Catilina omnes sceleratos, quos potuit, sibi fecit amicos. Dehinc propinquante paschali^a festivitate¹ licentiam remeandi Ravennam a venerabili^b papa peciit et impetravit, promittens se post pascha supra Balneó-regis comites exercitum ducturum.

Interea venerabilis Gregorius expeditionem contra Normannos preparabat, veniens-⁵ que obviam duci Beatrici usque ad castrum Sancti Fabiani^{c, 2}, eam simul cum filia ad expeditionem invitabat. Quas volentes pura mente papę obedire precepto Longobardicus varvassorum tumultus impedivit; nam sedicione subita exorta^d expeditionem dissipavere; sicque infecto negotio papa Romam remeavit; Beatrix vero cum filia ad propria rediere.

Non longo post tempore papa languore corporis in suburbio Romę subito corripitur. Cencius vero, de quo supra memoravimus, credens eum iam morti destinatum, odium, quod mente conceperat, subito evomit. Nam fidei commissor illis diebus fuerat cuiusdam Cencii, scilicet Gerardi comitis filii, qui beatis apostolorum principibus curtem unam testamento legaverat. Deo vero odibilis ille credens papam iam mortuum¹⁵ vel iam morti proximum, sacrilegii simul et periurii crimen incurrens, testamentum falsavit curtemque suis applicavit usibus, ducentis libris datis tantum apostolorum principibus. Interea convalescente papa super hoc cepit exagitari negocium. Quid plura? Pessime egisse convincitur; datisque obsidibus curtem secundum defuncti voluntatem apostolorum reddidit principibus. Sed eius furor non quievit. Nam eiusdem pestiferi²⁰ consilio Ugo Candidus, de quo supra memoravimus, secundo ad apostasiam conversus est. Hic Apuliam tendens, Robertum et Normannos dudum a papa excommunicatos contra sanctam Romanam ecclesiam mirabiliter excitavit. Nam dicebat eos falso excommunicatos et papam non secundum decreta sanctorum patrum pontificem, sed sancte Romanę ecclesię invasorem, adiciens se cum suis fautoribus Roberto coronam²⁵ imperialem daturum, si eum militari manu ab ecclesia pelleret. Quod cum cottidie palam et clanculo in curte prefati ducis musitaret, hanc a prudentissimo duce accepit responsionem: 'Quia tibi necesse est, si placet, in auro vel argento vel in aliqua alia pecunia vel in equorum vel mulorum adiumento a me suscipe munificentiam, mihi vero suadere non poteris contra Romanum me armari pontificem. Nefas enim est credere³⁰ per tuas inimicicias vel alicuius posse papam deponi, qui electione cleri et laude populi Romani, cum cathedra pontificalis vacaret, intronizatus, ad altare sancti Petri ab episcopis cardinalibus consecratus est'. Sicque cum magno dedecore repudiatu ad Guibertum, suę nequicię fautorem, se contulit.

Cum hæc ita gererentur, Mediolanenses capitanei et varvassores, ecclesiarum³⁵ venditores, a colloquio^e regis³ remeantes, Mediolani^f magnas excitant sediciones, machinamenta quedam fingentes; nam simplices quosque^g sedicionis ignaros hoc modo alliciebant, dicentes se integritatem beati Ambrosii velle iurare. A Deo vero protectus, de quo supra retulimus, Erlimbaldus, videns machinamenta diaboli paulatim crescere, estuabat; neque potissimum quid faceret aliud inveniebat, nisi ut se et Dei populum⁴⁰ volentem pro iusticia dimicare velut fortissimus Iudas armis defensaret. Quid plura? Crescebat cotidie numerus infidelium, et de die in diem numerus minuebatur Paterinorum. Eodem quoque tempore Mediolanensis civitas tota incendio concrematur⁴, in

1075.
Mart. 30.

a) paschali corr. paschali c. b) venerabi c. c) Flabiani corr. J. d) exorti male J.
e) J. scripsit a colloquio pro ad colloquium c. f) Mediolanum J.; mediolanio c. g) corr. J.; quoque c. 45

1) Apr. 20. 2) Fiano, a Sutrio inter orientem et meridiem. J. Cf. Reg. Greg. VII. I, 85, p. 108: Data in expeditione ad Sanctum Flavianum XVII. Kal. Iulii ind. XII. 3) Vide supra p. 602. 4) Die 30. Mart. 1075. V. Arnulfi Gesta archiep. Med. IV, c. 8, SS. VIII, p. 27, n. 55. J.

qua multę mirabiles ecclesię et precipue mater ecclesia solotenus destruitur. Que res 1075.
 inimico humani generis ad decertandum contulit arma; nam omnes sive amici sive
 inimici quasi una voce clamabant hoc esse peccatum Paterinorum. Post pascha vero Apr. 5.
 derepente congregato exercitu et multitudine coniuratorum^a Herlimbaldum nihil mali
 5 suspicantem invadunt eumque bellare temptantem in media platea interficiunt alios-
 que persecuntur et depredantur eumque ignominiose^b nudatum, obliti generis eius et
 dignitatis, ad ignominiam totius christianitatis per totum diem relinquunt inhumatum.
 Nocte vero a religiosis viris apud Sanctum Dionisium cum honore sepultus est; ad
 cuius sepulchrum magna mirabilia usque hodie operatur Deus¹. Sequenti vero die
 10 quendam sacerdotem nomine Liprandum auribus mutilaverunt et nasu². Quique vero
 coniurationi non consenserunt, aut occidebantur aut facultatibus nudabantur. Quorum
 multi Cremonam venientes honorificentissime a fratribus sunt suscepti. Ut autem
 auditum est de morte Erlimbaldi, non solum Romę, sed usque ad Brittanicum mare
 omnes catholici ^{*f. 19'.} contristati^c sunt flentesque dicebant: *Quomodo cecidit potens, qui* 1. Macc. 9, 21.
 15 *pugnabat bellum Domini.*

Interea Gregorius papa quadragesimali tempore synodum congregavit. In qua Febr. 24-28.
 Guibertus vocatus, dum venire nolisset, ob periurii crimen ab episcopali officio sus-
 pensus est, et Ugo Candidus secundum apostoli preceptum dicentis: *Hereticum homi-* Tit. 3, 10.
nem post primam et secundam correptionem devita, ab ecclesia perpetuo sequestratus
 20 est³. Forte his diebus Deo odibilis ille Cencius, de quo supra retulimus, a prefecto
 urbis Romę captus tenebatur. Qui secundum Romanas leges capitalem suscepit senten-
 tiam. Sed precibus gloriose Matildis, que ibi aderat illis diebus, et multorum Romano-
 rum civium vix emeruit, ut vivus dimitteretur, datis obsidibus in manu papę et turri^d,
 per quam ad celum ascendere nitebatur; que funditus destructa est. Interea Guibertus ef. Gen. 11, 4.
 25 Ravenne contra dominum suum papam callide armabatur. Nam suis literis conveniens
 cervicosos⁴ Longobardos episcopos et precipue Tetaldum Mediolanensem archiepisco-
 pum mirabiliter contra papam instigabat. Sed quoniam istius Tetaldi mentio facta
 est, qualiter ad Mediolanensem venerit episcopatum, breviter, si potero, intimabo.

Glorioso Erlimbald pro nomine Iesu martirizado, cum mors eius regi fuisset
 30 nunciata, memor promissionis suę, quam ante Mediolanensibus promiserat capitaneis,
 mox ad Italicam partem destinavit comitem Everardum⁵, suum consiliarium, quem
 ante papa Alexander excommunicaverat; qui veniens Longobardiam, mox in Ron-
 calia curiam congregavit, ibique Mediolanensibus pro morte Erlimbaldi gratias agens,
 eos trans montes invitavit, promittens eis dominum suum episcopum quem vellent
 35 daturum. Dehinc omnes Paterinos publicos regis clamavit inimicos, moxque Pla-
 centinos ibi in vicino positos cum propter pusillanimitatem animi invenisset inpara-
 tos, plerosque ab urbe fugavit, quosdam vero in dedicionem cepit; qui consilio bea-
 tissimę Beatricis liberati sunt. Cremonenses vero^e, quos fidei plenos et virtutibus
 munitos audivit, non pro Dei timore, sed quia non potuit, immunes dereliquit. Quid
 40 plura? Eligunt sibi Mediolanenses capitanei, ecclesiarum venditores, ex precepto regis
 communicato pessimo consilio Tedaldum Mediolanensis ecclesię clericum, qui ante
 Gotefrido fidelitatem iuraverat, virum nobili quidem genere ortum et satis corpore
 pinguem, sed virtutibus tenuem. Hunc talem secum ad regem ducunt; quem rex,

a) corr. J.; coniunctorum c. Cf. infra l. 10: Quique vero coniurationi non consenserunt. b) igno-
 45 misiose c. c) sunt contr. corr. c. s. c. d) turri c. e) ead. m. superscr. c.

1) Cf. *praeter Arnulfum Bertholdi Ann.* 1077 (SS. V, p. 305): in monasterio sancti Celsi
 martyris sepelierunt. 2) Cf. *supra* p. 439, n. 5. 3) Cf. *Giesebrecht, 'Gesch. der Deutschen*
Kaiserzeit' ed. 4. III, p. 1131. 4) Cf. *supra* p. 595. 5) IV. comitem de Nellenburg,
 cf. *supra* p. 600.

1075. oblitus investiturę, quam ante Gotefrido^a dederat, parvipendensque iusiurandum, quod
 *f. 20. Rapot ex sua parte iuraverat¹ Novarię² *dudum episcopis: hoc esse regię voluntatis,
 ut Gotefridus consecraretur, non solum contra leges divinas et christianorum regum
 morem, sed etiam contra tyrannorum consuetudinem vivente altero investivit. Hic talis
 Mediolanensem vastabat ecclesiam. Huic Guibertus Ugonem Candidum misit, cuius
 consilio regem adiret et eius animum ad deteriore partem inflecteret. Quod et factum
 est. In illo tempore grave et inauditum flagicium Romę patratum est. Nam Deo odi-
 bilis Cencius coniuratione facta in ipsa nocte nativitatıs Christi papam sacramenta
 Dec. 24. celebrantem ab altare sanctę Dei genitricis Marię, quod dicitur ad Presepe³, rapuit
 et vulneratum ad turrim, quam Romę habebat mirę fortitudinis, violenter^b usque per- 10
 duxit. Quid plura? Romani mox turrim obsident, manequē facto vi capiunt, ipsum-
 Dec. 25. que scelestum interfecissent, nisi eum beatissimus Gregorius, boni magistri discipulus,
 precibus et suplicationibus a morte^c liberasset. Dehinc cum Lateranis papa remeasset,
 Dec. 26. sequenti die Romani auctorem tanti flagicii cum omnibus sibi complicitibus a civitate
 expellunt turresque eorum solotenus destruunt.

Cum hec ita gererentur, Saxones rebellare; cuius rebellionis causam propter
 prolixitatem scribere devitavimus, unum scientes, quia propter grave et insolitum onus
 servitutis, quod eis quidam inponere satagebant, ad tam graves devenere inimicicias.
 Sed iam rei ordinem sequamur. Saxonibus rebellantibus intravit rex Saxoniam in
 manu valida et multitudine gravi, habens secum eximium ducem⁴ Rodulfum et ducem 20
 Guelfonem⁵ et preclarum ducem⁶ Gotefridum⁶, nobilissimę Matilde coniugem, et ducem⁷
 Theodericum et innumerabilem marchionum et comitum multitudinem. Qui derepente
 Saxones inparatos invadunt et, quamvis cruentissimam, tamen habuere victoriam. Nam
 in illa pugna ex parte regis XV milia homines cecidisse referuntur; taliterque victor
 1076, infecto negotio Franciam remeavit. Moxque convocans multitudinem episcoporum, non 25
 Ian. 24. quesivit Deum auctorem sibi^d nec ei gratias retulit pro collata victoria, sed exaltatum
 Ps. 130, 1. est cor eius, et elati sunt oculi eius, ponensque in celum os suum Ugonisque Candidi,
 ib. 72, 9. de^e quo supra retulimus, acquiescens^f consilio, domnum papam, qui per tres annos
 universalem ecclesiam in pace gubernaverat, secundum exemplum pestiferi Lotarii⁸,
 de quo supra⁹ retulimus, literis abdicavit suosque episcopos subscribere coegit, pro 30
 dolor! non recogitans illud venerabile tercii Leonis capitulum, in quo sic legitur: *Si
 quis se a Romanę ecclesię segregaverit societate, nec ianuas cęli ingredi nec vinculis
 peccatorum potest solvi.*

*f. 20'. Interea litere *unitatem ecclesię scindentes per legatos Romam deferebantur. Nam
 Febr. iussio regis urgebat. Qui venientes Placentiam omnes episcopos Longobardos con- 35
 gregaverunt; quibus ex parte regis preceptum est, ut factum regis confirmarent. Sed
 longe aliter factum est, quam speravere. Nam omnes proprio ore^h, Dionisio Placen-
 tino episcopo previo, publice iurare nunquam se amplius obedientiam prestituros
 papę. Dehinc huius legationis ministrum ex officina iniquitatis, scilicet Parmensi civi-
 tate, faciunt quendam Rolandum clericum⁹. Qui veniens Romam forte illis diebus 40
 papam in sinodo residentem invenit. Is diaboli repletus spiritu in media sinodo ex
 parte regis, laici scilicet hominis, pontificale ei interdixit officium eique precepit, ut

a) o recenti atram. in loco raso scr. c. b) in marg. suppl. c. c) a morte in marg. suppl. c.
 d) fidei scripsit J. pro sibi (s) c. e) de — retulimus ead. m. in marg. suppl. c. f) cons. acq.
 corr. acq. cons. c. g) lotarii, h superscr. c. h) sequitur suo, sed del. c.

1) Anno 1072; v. supra p. 599; Greg. VII. Reg. III, 9, p. 217. 2) Ecclesię S. Marię
 maioris. 3) Suevię. 4) IV, I, ducem Bavarię. 5) Lotharingię inferioris. 6) Gibbosum.
 7) Lotharingię superioris. 8) P. 579. 9) Paulo postea episcopum Tarvisiensem; de quo
 cf. Greg. VII. Reg. V, 14a, l. l. p. 306. J.

de sede descenderet. Quod secundi^a ordinis presbytero sine iudicio ab ipsis etiam episcopis si diceretur, esset culpabile; dehinc cardinalibus precepit, ut ultra montes tenderent et inde sibi pontificem assumerent. Venerabilis vero Gregorius secundum boni magistri exemplum conviciatorem suum prius a morte liberavit, dehinc, vix sedato tumultu, synodum cum alacritate celebravit. Sequenti vero die litere ab ultramontanis episcopis papę delate sunt, quibus se peccasse et errasse confitebantur veniamque implorabant^b, promittentes se deinceps utpote patri obedientiam prebituros. Sed cum tempus instaret, quo sinodus solvi debuisset, venerabilis Gregorius, qui pro ovibus suis mori paratus erat, dedecus sanctę Romanę ecclesię illatum non est passus inultum, sed consilio omnium episcoporum numero CX regem, qui se ex ovibus Christi non cognovit, principemque huius inaudite rebellionis excommunicavit et a regno Dei iudicavit alienum. Quod nec novum quidem fuit nec reprehensibile. Reprehensibile non^c, quia regulis sanctorum patrum^d precipientibus factum. In Calcedonensi enim concilio¹, in quo sexcenti interfuere episcopi, ita legitur de Dioscoro Alexandrino: *Quoniam² secundum excessus^e priorem iniquitatem valde transcendit — presumpsit enim excommunicationem dictare adversus sanctissimum papam Leonem —, Anatholius³ episcopus Constantinopolitanus dixit: 'Propter fidem non est damnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit domno archiepiscopo Leoni'.* Nunquid ibi legitur inquisitionem factam fuisse, utrum iuste an iniuste Dioscorus ipsam excommunicationem dictasset? Non plane, sed absque omni controversia hoc in eo multati sunt, quia, cum esset inferior, potiorum quibuslibet conatus est lacessere iniuriis. Quid vero in octava synodo⁴ sancti patres super hoc negotio diffinivere⁵, advertite: *'Dominicum sermonem, quem Christus sanctis apostolis et discipulis suis^f dixit, *f. 21. quia 'qui vos recipit, me recipit, et qui vos spernit, me spernit', ad omnes etiam, qui* Matth. 10, 40.
post eos secundum ipsos facti sunt summi pontifices et pastorum principes in ecclesia catholica, dictum esse credentes, definivimus neminem prorsus mundi potentum quemquam eorum, qui patriarchalibus sedibus presunt, inhonorare aut movere a proprio trono temptare, sed omni honore et reverentia dignos iudicare, precipue quidem sanctissimum papam senioris Romę, dehinc vero Alexandrię ac Antiochię seu Ierosolimorum^g, deinceps Constantinopoleos patriarcham, sed nec alium quicumque circumscriptiones^h contra sanctissimum papam senioris Romę ac verba complicare vel componere sub occasione quasi diffamatorum quorundam criminum; quod et nuper Focius et multo ante Dioscorus fecit. Quisquis autem tanta iactantia et audacia usus fuerit, ut secundum Focium et Dioscorum in scriptis vel sine scriptis iniurias quasdam contra sedem Petri principis apostolorum moveat, equalem et eandem quam illi condemnationem accipiat. Si vero quis aliqua Deiⁱ potestate fruens vel potens pellere temptaverit prefatum apostolicę cathedrę papam aut^k aliorum patriarcharum quemquam, anathema sit. Porro si synodus universalis fuerit congregata, et facta fuerit etiam de sancta Romanorum ecclesia quęvis ambiguitas et controversia, oportet venerabiliter et cum convenienti reverentia de proposita questione sciscitari et solutionem accipere et aut provectum facere aut proficere, non tamen audacter sententiam dicere contra summum senioris Romę pontificem. Ecce qualiter imitatores Foci et Dioscori pro sola infamia Romani pontificis audistis^d damnandos, et potentes quosque temptantes pellere

45 a) corr. J., qui ante hanc vocem sacerdoti supplendum esse conicit, quod non oportet; scđi c.
 b) corr. J.; impetrabant c. c) fuit male addidit J. d) in marg. suppl. c. e) secundis excessibus Conc. f) superscr. c. g) ierosolomorum c. h) quemcumque conscriptiones Syn. i) seculi Syn. k) ut corr. aut c.

1) Anni 451. 2) quoniam — Leonem ex actis concilii ap. Mansi VI, col. 1047.

3) Neque hęc neque alius quisquam haec in synodo dixisse legitur. 4) Anni 869. 5) In

50 Regulis octavae synodi c. 21, ap. Mansi XVI, col. 174. J.

1076. senioris Romę papam a sede audistis anathemizatos. Non est ergo reprehensibile regem temptantem papam a sede sine iudicio pellere excommunicare, quod sanctorum patrum regulis est roboratum. Inusitatum vero non est, quia multos^a legimus Romanos pontifices pro minoribus causis non solum excommunicasse, sed etiam a regno deposuisse; quod melius patebit exemplo.

Innocentius papa Archadium imperatorem, Theodosii Magni filium, pro eo quod Iohannis^b Crisostomi depositioni interfuit, quam Theophilus Alexandrinus una cum aliis orientalibus patriarchis cum consensu aliorum episcoporum, sine assensu tamen Romani pontificis dictaverat, excommunicavit^c eorumque depositionem cassavit. Reverentissimus vero imperator, mox ut factum cognovit, non rebellis extitit, sed veniam^d humiliter petiit et impetravit. Constantinus^e papa Iustinum imperatorem^f, Iustiniani filium, propter non decentem legatorum suorum^g susceptionem excommunicavit. Qui postea in Constantinopolitane urbis platea pedibus eius cum regno prostratus tamdiu veniam petiit, donec impetravit^h. Sed Anastasius⁵ papa Athanasium⁶ imperatorem excommunicavit⁷; qui proterve loquens de papa in ipso palatio fulmine percussus¹⁵ interiit⁸. Tercius vero Gregorius papa non solum Leonem^d imperatorem excommunicavit, sed etiam regno privavit⁹. Stephanus¹⁰ vero papa Karolum Pippini regis fratrem a regno deposuit¹¹ et Pippinum in loco eius constituit. Sed et Gregorius¹² doctor, Romanus papa, omni dignitate privavit, quicumque privilegii sui paginam violaverit. Sic enim in quodam suo privilegio¹³ subscripsisse^e invenitur: *Gregorius Senatori presbytero et abbati xenodochii Francorum; inter cetera: Hęc igitur omnia, que huius precepti decretique nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis, qui in eo quo^f es ordine locoque successerint, vel eis, quorum interesse potuerit^g, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, iudicum atque secularium personarum hanc constitutionis nostre paginam cognoscens contra eam venire temptaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat reumque [se^h] divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat. Et quid dicam de Nicolao¹⁴, qui duos imperatores uno*

a) imperatores. et reges occidisse videtur. J. b) superscr. c. c) Anastasium corr. J. d) imp. L. corr. L. imp. c. e) subscripsi || sisse c. f) ord. quo es corr. quo es ord. c. g) potuerit c. h) se om. c.

1) V. Jaffé, Bibl. II, p. 458, n. 1. 2) I. 3) Tum Iustinianus II. imperabat. 4) Cf. Decret. IV, c. 103 (l. l. p. 43): Et de Constantino episcopo, cuius pedibus Iustinus imperator in media platea Constantinopolitane civitatis advolutus veniam petiit et impetravit. Neque vero constat quidquam, nisi Constantinum I. papam iubente Iustiniano II. imperatore anno 709. Constantinopolim iter fecisse. V. Constantini I. papae vitam, Liber pont. ed. Duchesne I, p. 389 sq. 5) II. 6) I. 7) Ficta res. Cf. Decret. IV, c. 101 (l. l. p. 41): Et de Anastasio eius successore, qui Constantinopolitanum imperatorem excommunicavit. 8) Cf. Pauli Hist. Rom. XVI, 5, Auct. ant. II, p. 217 sq. 9) Leo III. imperator (717—741) a Gregorio III. papa (731—741) neque excommunicatus nec deiectus est. J. Cf. Decret. IV, c. 104 (l. l. p. 43): Et de tertio Gregorio . . . , qui et Leonem imperatorem, qui sacras imagines destruere nitebatur, excommunicavit et regno privavit. 10) II (752—757). Cf. Decret. (l. l. p. 44): Et de Stephano eius successore, qui pergens in Franciam Karolum deposuit et Pippinum fratrem eius regem constituit. 11) Karolomanno autem iam anno 747. Zachariam papam constat 'clericatus iugum' imposuisse. V. Regesta pont. I, p. 266. 12) I. 13) S. Gregorii Registri l. XIII, ep. 8, Opp. ed. Benedict. t. II, col. 1221. 1223. J. Cf. Gregorii VII. epist. ad Herimannum ep. Mett. (Reg. VII, 21, Jaffé, Bibl. II, p. 455), ubi idem locus laudatur. 14) I. Cf. Decret. l. IV, c. 107 (l. l. p. 45): Et de Nicolao . . . , qui in uno eodemque tempore duos imperatores excommunicavit: orientalem quidem nomine Michaellem propter Ignatii patriarchae iniustam depositionem, occidentalem vero nomine Lotharium propter Waldradae pellicis suae societatem. De Michaelis III. imperatoris excommunicatione nihil traditum est.

eodemque tempore excommunicavit, orientalem scilicet Michaelē^a propter Ignatium Constantinopolitanum episcopum sine iudicio papę a sede pulsum, occidentalem vero nomine Lotharium propter Gualrade^b suę pelicis societatem¹.

Quid dicam de Romanis pontificibus, cum Ambrosius Mediolanensis episcopus, 5 liliū ecclesię², Maximum tyrannū excommunicaverit Theodosiumque^c imperatorem ab ecclesia expulsum excommunicaverit? Et quis nisi mente captus ignorat regiam potestatem subiectam esse pontificibus? Quis enim credat se a Romani pontificis subiectione esse alienum, nisi qui peccatis suis exigentibus in ovium Iesu numero non 10 meruit numerari? Sed iam rei ordinem prosequamur.

EXPLICIT VII.

INCIPIT VIII.

Interea, postquam de banno regis ad aures personuit vulgi, universus noster Ro- 1076. manus orbis contremuit, et diverse Itali atque ultramontani super hoc decrevere. Nam Itali post pascha apud Papiam concilium evocant³ malignantium, in quo omnes 15 pariter Longobardi episcopi et abbates auctore Guiberto, imitantes Focium et Dioscorum, excommunicaverunt domnum papam senioris Romę. Quod a seculo non est auditum, ut tot uno tempore inimicus humani generis mente captos contra sanctam Romanam ecclesiam armasset episcopos.

Dum hæc in Italia gererentur *diabolo suadente, ultramontani principes insimul *f. 22. 20 conveniunt⁴ et salubri concilio partes alterutras quasi in iudicio constituunt, ut^d perspicue eis innotesceret, utrumne papa regem posset excommunicare necne, vel utrum iuste excommunicatus esset vel non. Legem enim suam nolebant destruere, quia^e prescriptum^f est, ut, si quis ante annum et diem ab excommunicatione non fuerit solutus, omni careat dignitatis honore⁵. Prudentissimi igitur illius regni episcopi, ab- 25 bates et clerici communicato concilio secundum sanctorum decreta patrum et maiorum exempla decrevere regem a papa posse excommunicari et secundum Foci et Dioscori imitationem iuste⁶ excommunicatum. Quid plura? Nil melius secundum tempus invenientes dato sacramento firmavere — ducibus sequacibus Rūdolfo⁶ et Guelfone⁷ atque Theoderico⁸, nam Gotefridus excellentissimę M[atildę] coniux ante paucos dies 30 obierat⁹, aliisque illius regni pontificibus — firmavere, ut^h, si rex eorum vellet acquiescere consilio, papam ultra montes ante anni circulum ducerent, qui eum absque malo ingenio a vinculoⁱ excommunicationis absolveret, regemque cogentes^k, dato sacramento proprio ore iuravere^l pape privatum^{m. 10} se expectare iudicium¹¹. Quod

a) et *add. c.* b) Gualdrade *corr. J.* c) Theod. — excommunicaverit *ead. m. in marg.* 35 *suppl. c.* d) I (vel) *c.*; ut vel *J.* e) *qua corr. J.* f) *pscriptum c.* g) *esse addidit J.* h) *alio atram. in loco raso c.* i) *exc. a vinc. corr. a vinc. exc. c.* k) *regisque agentes scripsit J. pro regemque cogentes c.; regemque coegerunt ut Watterich. Uterque erravit, nihil omnino mutandum est.* l) *iuraret Watt.* m) *praesentiam se exp. et Watt.*

1) *Cf. supra p. 579, n. 1.* 2) *Cf. Decret. l. I, c. 1, l. II, c. 46 (p. 1. 23):* Ambrosius 40 *lilium ecclesiae.* 3) *Cf. Arnulfi Gesta archiep. Mediol. V, c. 7, SS. VIII, p. 30. J.* 4) *Triburiam.* 5) *quodsi ante diem anniversarium excommunicationis suae — excommunicatione non absolvatur, absque retractatione in perpetuum causa ceciderit; nec legibus deinceps regnum repetere possit, quod legibus ultra administrare, annuam passus excommunicationem, non possit.* *Lamberti Annales 1076, SS. V, p. 254. J.* 6) *Sueviae.* 7) *I. Bavariae.* 8) *Lotha-* 45 *ringiae superioris.* 9) *Die 26. Febr. 1076. Lamberti Annales l. l. p. 243; Necr. S. Vitoni Vird. ('N. Arch.' XV, p. 127).* 10) *Regem privata vita utentem. J.* 11) *In Vita Greg. haec ita mutata sunt: rex ore proprio iuramentum praestitit, quod in adventu ipsius pontificis . . . eius staret mandato.*

1076. cum factum fuisset, omnes iterum unanimiter iuravere se^a, si rex sacramentum datum
 Oct. observare voluisset, expeditionem cum eo facturos^b in Italiam et [eo^c] imperiali digni-
 tate sublimato Normannos aggressuros et Apuliam et Calabriam ab illorum dominatu
 liberaturos. Quodsi peccatis suis exigentibus sacramentum datum irritum fecisset, nun-
 quam eum amplius pro domino neque pro rege suscepturos. Interea mittunt Romam 5
 Treverensem^d episcopum¹, ut papam ultra montes apud Augustam duceret^e. Sed
 quomodo apud Placentiam eius calliditate captus fuerit et non ante liberatus, quam
 eius littere a Spira Placentino episcopo², ut dimitteretur, delatę fuissent, propter longi-
 tudinem hystorię dicere intermitto.

Dec. Interea venerabilis Gregorius pacis gratia summa cum difficultate itineris Augu- 10
 1077. stam tendebat. Hiemps enim gravissima tunc ingruebat. Rex vero derepente, parvi-
 Jan. pendens sacramentum, Italiam intravit. Et sunt, qui dicunt eum pontificem incautum
 voluisse capere; quod satis videtur veri simile. Nam Gregorius Vercellensis episco-
 pus, eius vero cancellarius, cui, ut papam duceret ultra montes, a principibus fuerat
 imperatum, postquam Apennini transierat iugum, audivit eum in Vercellensi occulte 15
 devenisse civitate. Quod dum papę nunciasset, mox Canusium, tutissimum excellen-
 *f. 22. tissimę Matilde castrum, intravit. Interea rex videns sua machinamenta *propalata,
 Jan. 25-27. omni, prout^f videbatur, deposita feritate, columbina indutus simplicitate Canusium adiit,
 et per aliquot dies super nives et glacies discalciatus pedibus perdurans, omnes minus
 sapientes decepit et a venerabili Gregorio, quamvis non eius ignorante versutias, abso- 20
 Jan. 28. lutionem, quam petebat, invenit, sacramento dominico mediatore^{g.3} in ipsa missarum
 celebritate hoc modo. Nam^h divinę mensę, astantibus episcopis, abbatibus, religiosis
 clericis ac laicis, hoc modo fecit esse participem, ut, si seⁱ mente utⁱ corpore fecisset
 humiliatum et si se iure crederet pontificem, seque vero excommunicatum secundum
 imitationem Phoci et Dioscori, et per hoc crederet posse absolvi, sacramentum ut apo- 25
 Luc. 22, 3. stolis^k illi fieret in salutem; sin vero aliter, ut Iude^l post buccellam intraret in illum
 satanas. Quid plura? Celebrata missarum celebritate, convivium commune habuerunt.
 Dehinc ei omnibusque ab excommunicatione solutis preceptum est, ut ab excommuni-
 catorum se caverent consortio. Sunt vero nonnulli, qui dicunt eum vitam et menbrum
 et suum honorem papę iurasse⁴. Ego vero, quod ignoro, omnino non affirmo. Interea 30
 rex, postquam a banno absolutus fuit, satis in facie devotus atque obediens papę^m
 apparebat. Nam diebusⁿ ab omnium [Longobardorum^o] episcoporum se consortio se-
 questrabat, reputans^p eos excommunicatos. Noctibus eorum nefariis acquiescens con-
 siliis, illud mente tractabat, quod postea rei monstravit eventus. Sicque faciebat per
 omne tempus, quo Placentię demoratus est, maxime metuens presentiam matris suę 35
 religiosissimę imperatricis, que forte ibi aderat.

Per idem tempus Deo odibilis Cencius⁵, de quo supra memoravimus, ad eum
 venit; quem diebus utpote excommunicatum recusabat, noctibus vero totum se eius

a) ut c.; ut . . . proficiscerentur V. Greg. b) factur⁹ c. c) eo addidit J. d) treuerensem
 corr. treueriensem c. e) ducerent c. f) ut corr. prout c. g) mediatore c. h) venerabilis 40
 Gregorius regem excidisse non optimo iure coniecit J. i) ead. m. superscr. c. k) sic V. Greg.;
 amplius c., quod ex aplis archetypi corruptum esse apparet; epulum male J. l) inde falso J.; cf.
 Luc. 22, 3: Intravit autem satanas in Iudam. m) app. pp corr. pp app. c. n) diebus addidit J;
 cf. infra l. 38. o) Longobardorum addidit J. p) repudians eos utpote exc. J., qui confert infra
 l. 38: quem diebus utpote excommunicatum recusabat.

1) Udonem. De cuius legatione iussu regis suscepta cf. Bertholdi Annales 1076, SS. V,
 p. 287. J. 2) Dionysio. 3) Cf. Bonizonis Decret. l. IX, c. 146 (Mai, Novae Patrum
 bibl. t. VII, 3, p. 69): omnia peccata, mediatore sacramento, post paenitudinem, si digne
 paenituerint, merentur veniam. 4) V. Gregorii VII. Reg. IV, 12a, Bibl. II, p. 258. J.
 5) Filius Stephani praefecti Romani; cf. Giesebrecht, 'Deutsche Kaiserzeit' III, p. 1144. 50

pestiferis donabat consiliis. Cunque videret^a papam nullo modo a Canusio castro posse^{1077.} divellere, Papiam tendit; ibi Deo odibilis Cencius amara morte mortuus est^{1.} Cuius funus Guibertus cum aliis excommunicatis mirabili pompa celebravit.

Cum hæc in Italia gererentur, ultramontani principes apud Forken² conveniunt^{Mart. 13.} et sibi ducem Rudolfum regem^b constituunt, virum magni consilii et armis strennuissimum. Quod factum magnam cladem intulit Romano orbi. Interea rex Papię degens, ubi audit de electione Rudolphi, mirabiliter commotus est. Sed quia homo magni consilii et mirabiliter sagax est, simulata humilitate per nuncios papam rogavit, ut Rudolfum excommunicaret. Quod papa se facturum ilico promisit, si vocatus rationem huius^{Mart. 15.} facti reddere non posset. Non enim canonicum^{*f. 23.} videbatur, si ante excommunicaretur, quam conveniretur^{c.} Sed rex mente effrenatus velociter montes transiit et impigre Baioariam Franciamque recepit. Sed quid plura? Haut segnior R[udolfus] Franciam^{Apr.} invadit; bellumque committitur gravissimum, et multa milia hominum ex utraque parte cecidere^{3.} Sunt qui dicunt huius prelii Henricum fuisse victorem, quam plures autem¹⁵ palmam huius R[udolfo]^d ascribunt certaminis. Sed, quisquis victor^{e.}, cruentissimam tamen possedit victoriam.

Interea Rome grave malum et inrecoverabile damnum der repente exortum est. Nam Cencius prefectus, vir christianissimus, per insidias Stephani fratris^{f.}, Deo odibilis, de quo supra memoravimus, occisus est^{4.} Cuius corpus dum Romę apud²⁰ Sanctum Petrum delatum fuisset, Deus per eum multa fecit mirabilia. Romani vero communicato consilio castrum, in quo se nefandus ille receperat, vi capiunt eiusque capite et manibus truncatum cadaver ignibus tradunt, caput vero eius et manus in cortina⁵ beati Petri suspendunt, reliquos vero tanti sceleris fautores quosdam interfecere, quosdam vero a patria eliminare.

Post paucos vero dies, postquam hæc gesta sunt, Gregorius venerabilis pontifex²⁵ Romam cum honore remeavit, moxque sinodum congregavit^{6.} in qua amborum regum nuncii interfuere; quibus et⁷ beati Petri auctoritate^h preceptum est, ut non pugnant, sed locum eligerent, in quo ambarum partium episcopi possent secure convenire, reddituri rationem ante sanctę Romanę ecclesię legatos. Quod salubre concilium^{i. 7} diabolo instigante interruptum est, et iterum acriter pugnatum est; in quo multa³⁰ milia hominum ex utraque parte cecidere et maxime Boemiorum. Quod ut papę nunciatum est, in proxima quadragesima⁸ — nam in festivitate sanctę Agathę⁹ hoc bellum gravissimum commissum est — sinodum congregavit, in qua amborum regum^{Nov. 19.} nuncii^k interfuere, qui proprio ore iurare concilium non culpa dominorum suorum interruptum^{10.} Sed quis eorum fuerit periurus, quia non satis apparet, dicere omitto. Sed quid plura? Venerabilis pontifex religiosos episcopos ultra montes mittere de-^{1079.}

a) se addidit J. b) ead. m. superscr. c. c) vinceretur c.; conveniretur recepit J. ex Vita Gregorii, in Bonizonis libro nitente, ap. Watterich, Pont. Rom. Vit. I, 332. d) R. super qua littera manus eadem scripsit egi. e) victoriam c. f) cencii alia manu coeava super lineam add., quod⁴⁰ glossema esse apparet; cf. infra p. 613, n. c. 616, n. f. g) nescio an ex emendandum sit. h) a sylaba te scriba alio subfusco atram. usus est. i) consilium c.; cf. l. 34. k) nunci c.

1) Cf. Bertholdi Annal. l. l. p. 291. J. 2) Forchheim. 3) Proelium ad fluvium Streu die 7. Aug. a. 1078. commissum, de quo infra agit, aut hic tempore non iusto semel iam commemorat, aut conventum regum incruentum aestate a. 1077. ad Neckoram flumen factum falso⁴⁵ pugnam fuisse putat. 4) Anno 1077. aestivo tempore. V. Bertholdi Annales l. l. p. 304. J. 5) Cf. Ducange-Henschel s. v. cortis 2. 6) Cf. Greg. VII. Reg. V, 14a, 15, p. 306. 309. 7) Sive colloquium in Germania agendum; de quo v. Bertholdi Annales 1078, p. 310. 311. J. 8) Immo iam d. 19. Nov. 1078. 9) I. e. d. 5. Febr.; Afræ (7. Aug.) emendandum proponit W. de Giesebrecht. 10) V. Gregorii Reg. VI, 5b, l. l. p. 330. J.

1079. stinavit, qui regibus interdicerent, ut non pugnarent, et episcopos ad concilium vocarent, Petrum scilicet episcopum Albanensem, virum religiosissimum, qui ante episcopatum temporibus papę Alexandri¹ ex precepto abbatis sui² contra symoniacam [heresim³] per medios ignes transivit illesus, et Udalricum Paduanum episcopum, virum valde eloquentissimum et Heinrico regi satis fidelissimum, et Aquileiensem patriarcham⁴; 5
- Mai. qui Alpes transeuntes regem in Baioaria inveniunt; sed neque supplicationibus neque
*f. 23^v. precibus neque aliqua quavis calliditate potuerunt efficere, ut synodum pateretur rex
Heinricus in suo regno⁵ eos celebrare, nisi Rūdolfum absque vocatione vellent excommunicare. Quod dum illi facere nolissent interdicens canonibus, infecto negotio
1080. Romam rediere. Iterum acriter pugnatum est⁶, et multa milia hominum ex utraque 10
Jan. 27. parte cecidere.

INCIPIT LIBER VIII.

- Interea rex Heinricus deliberato consilio misit Romę legatos, Lemarum scilicet Bremensem archiepiscopum, de quo supra retulimus, et Pabenbariensem episcopum⁷ et
Mart. alios quam plures, superbam⁸ et inauditam portantes legationem, ut, si vellet papa 15
R[udolfum] absque iudicio excommunicare, debitam ei preberet obedientiam; sin aliter,
Mart. 7. acquireret sibi papam, qui faceret secundum eius voluntatem. Venerabilis vero pontifex, qui pro veritate mori paratus erat, non solum⁹ rationem pretendentem non condemnavit, sed etiam ipsum regem superbe loquentem excommunicavit. Quod factum populo Romano magnam dedit fluctuationem. Interea prefati regis legati Tusciam 20
venientes a subiectione excellentissimę cometisse M[atildę]¹⁰ omnino temptabant avertere; et quia plebs semper cupida novarum rerum¹¹, infida prioribus dominis, tum quia eadem plebs naturaliter infida est, quod voluere, facillime facere potuerunt¹²; dehinc venientes Longobardiam, relicto marchione Alberto et comite Bosone¹³ in partibus Tuscię, omnes principes Longobardorum ad colloquium invitantes apud Brixianorium¹⁴, diviso 25
Jun. 29. regno et sacerdotio, ad regem remearunt. Interea venerabilis pontifex post pentecosten¹⁵ cum Ruberto Normannorum¹⁶ duce¹⁷ citra Aquinum¹⁸ colloquium¹⁹ habuit eumque ab excommunicatione absolvit; qui eius proprius factus miles omnem Apulię et Calabrię ab eo suscepit principatum.

- Cum hæc gererentur, Longobardorum episcopi et principes apud Brixianorium²⁰ 30
conveniunt; haut segnis ibi rex occurrit cum suis episcopis ac ultramontanis principibus; ubi communicato pessimo consilio eligitur Guibertus in Romanum pontificem a
Jun. 25. consimilibus, nullo ibi Romano astante clerico vel laico²¹, presidente Romanę cathedrę venerabili papa Gregorio, qui iam per quinquennium²² in pace universalem rexerat

a) heresim addidit J., sed cf. supra p. 590, l. 12. b) eos r. corr. r. eos c. c) superbiam c.; 35
superbam Watt. d) Rudolfum addidit J. e) eam addidit J. f) brixianorum c. Cf. infra l. 30. etc.
g) marmannorum c. h) ead. m. superscr. c. i) colloquium addidit J., ut Vita Greg. habet.

1) A. 1067. V. Bertholdi Annales p. 273; Florentinorum epistolam ad Alexandrum II. ap. Baronium Annal. eccles. ad a. 1063; Mabillon, Ann. ord. Ben. V, p. 1. J. 2) Iohannis Gualberti abbatis Vallumbrosani. J. 3) Heinricum. Cf. Greg. VII. Reg. VI, 38, p. 376; Bertholdi Ann. 40 1079, l. l. p. 318. 4) Apud Flarcheim. 5) Rupertum. Cf. de hac legatione Cod. Udalrici nr. 66 (Jaffé, Bibl. V, p. 139). 6) Cf. Lamberti Ann. 1053: animi Italarum semper avidi novarum rerum. 7) De Mathildis militibus Heinrico regi resistere recusantibus v. Greg. VII. Reg. VIII, 26, l. l. p. 474. J. 8) Horum utrumque in 'capitibus schismaticorum' numerat Bernoldus in Chronico ad a. 1085, SS. V, p. 443. J. 9) Post Mai. 31. 10) Ceperani, die 45 29. Iunii; cf. Greg. VII. Reg. VIII, 1a, l. l. p. 426. 11) Brixinam Noricam. 12) Cf. ad hunc locum Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung' p. 111. 13) Immo septennium.

ecclesiam. Quod factum diabolicum non est auditum a die, qua gentes^a esse ceperunt,^{1080.}
 usque ad diem hanc. Et quia peccatum plerumque est pena peccati, ex radice super-
 bię processit^b ad periurium, ex periurio pervenit ad inobedientiam, per inobedientiam
 Guibertus cecidit in excommunicationem, per excommunicationem pervenit ad idola-
 5 triam. Hunc talem, ut superius retulimus, nullo Romanorum clericorum vel laicorum
 ibi presente vel consentiente, excepto Ugone Candido, qui peccatis suis exigentibus
 *ab ecclesia iam diu fuerat sequestratus, elegit sibi rex^c in pontificem et huic, sua-
 dente Dionisio Placentino episcopo, ore proprio iuravit ab eo coronam imperialem
 suscepturum. Quid plura? Ita omnes mente cecati sunt, ut non respicerent faciem
 10 terre, et quam procul a Romana urbe castra metati erant. Proh dolor! omnes, qui
 ibi aderant, pseudopphetam adoravere proni. Sed quique^d adoravere, a matris
 ecclesię sinu longe cecidere. Celebrata igitur taliter apostolorum principum festivitate,
 rex tanti pontificis auctus benedictione remeavit ad propria. Guibertus vero cum suis
 complicibus, papalia secum deferens indumenta, intravit Italiam.
 15 Sed quia consilia Domini abyssus multa, ineffabili Dei providentia non flagella
 Domini, secundum quod meritis erat, suscepit Heinricus, sed successum, qui mirabiliter
 adderet nequicię suę superbiam. Nam non longo post tempore intravit Saxoniam in
 potentatu magno et manu robusta. Cui ex adverso occurrit R[udolfus], et acerrimo
 20 bello commisso Heinricus turpiter terga vertit; in quo prelio victor R[udolfus] occu-
 buit. Non sicut solent mori ignavi, mortuus est Rudolfus, non fugiens vel latibula
 querens occisus, sed super strages inimicorum et super cadavera mortuorum plagatus
 a suis inventus est. Cuius mors Heinrico post VIII dies in quodam^e castro latitanti et
 de fuga cogitanti nunciata est. Qui mox extollens in altum^f cornu suum et loquens
 25 adversus Deum iniquitatem, non recognoscens sathanę calliditates, credidit Deo suum
 placuisse peccatum. Post paucos vero dies¹, postquam hęc gesta sunt, eius filius²
 cum exercitu excellentissimę M[atildę] pugnavit et victoriam obtinuit³. His elatus
 successibus derepente Italiam intravit et post pascha, ducens secum bestiam, Romam
 tendit et in vigilia pentecostes in prato Neronis castra metatus est. Sed o Deus! quis
 non tantorum prudentum virorum potest mirari amentiam? Nam etsi mentis oculos
 30 perdididerant, corporeos tamen non amiserant. Annon videbant, qui ab eis ducebatur?
 quam a Romanis honorifice suscipiebatur⁴? Nam cernere erat pro cereis lanceas et pro
 clericorum choris armatos, pro laudibus convicia, pro plausibus ululatus. Sed quid plura?
 Post agrorum vastationem et multa et varia homicidia, post varias clades et⁵ miseras,
 quas Romani nolentes pseudopapam suscipere perpessi sunt, cum eodem rex Longo-
 35 bardiam infecto negotio rediit. Sequenti vero hieme, ducens secum pestiferum, iterum
 Romaniam intravit, et depopulans urbes et castra evertens, ad ultimum per omne
 quadragesimale tempus Romam obsedit. Et post pascha, exercitu per civitates et vicina
 castra undique circumfuso, *dimittens apud Tyburim^h Guibertum, ipse Longobardiam
 remeavit. Guibertus vero ut Alcimus satis agebat pro sacerdotio suo⁵. Nam per omne
 40 festivumⁱ tempus magnas depredationes et varias Romanorum civium truncationes facie-

a) *gē c.*, in marg. gentes. b) processit ad periurium *recepit J. ex Vita Gregorii, Bonizonis*
librum sequente, ap. Watterich, Pont. Rom. Vit. I, p. 337. c) heinricus alia coeva manu superscr.;
cf. supra p. 611, n. f, infra p. 616, n. f. d) quicumque J.; *cf. supra p. 603, n. b.* e) quo, alio
atram. add. dam c. f) in a. alio atram. superscr. c. g) ead. m. superscr. c. h) tyberim c.

45 i) estivum J.

1) Eodem die, ut tradidit Bernoldus ad a. 1080, l. l. p. 436. J. 2) Spurius; *cf. supra*
p. 536, n. 1. 3) apud Vultam prope Mantuam. Bernoldus l. l. J. 4) Cf. *Heinrici epist. ad*
Roman. dat. (Jaffé, Bibl. V, p. 139): Miramur autem, quod cognito adventu nostro nulla nobis
 legatio vestra sollempni more occurrit. 5) 1. Macc. 7, 21: Et satis agebat Alcimus pro
 50 principatu sacerdotii sui. J.

bat. Dehinc segetes et agros flamma depopulans, de penuria vel fame filiorum male
 1083. cogitabat. Sequenti vero hieme iterum rex Romę reversus est; et postquam sacra-
 mentis datis firmatum est omnes religiosos ex quocunque regno volentes Romam
 c. Nov. 11. visere venire securos¹, post^a captionem Hostiensis episcopi² aliorumque religiosorum^b
 monachorum et clericorum videns se a Cluniacensi abbate³ et ab omnibus episcopis, 5
 tam clericis quam monachis haberi excommunicatum, ad callida mox se contulit argu-
 menta; nam ut popularem captaret favorem, dixit se a venerabili Gregorio coro-
 nam velle accipere imperialem⁴. Quod ut populus audivit Romanus, non solum laici,
 sed etiam religiosi qui videbantur, tam episcopi quam clerici, abbates, monachi, cepe-
 runt supliciter lacrimis fuis orare, ut patrię fere perditę misereretur. Venerabilis vero 10
 pontifex, qui pro veritate mori paratus erat, negavit se omnino facturum, nisi prius^c
 de excommunicatione publice satisfaceret. Quod cum rex conscientia accusante facere
 renuisset, et per multos dies a Romanis venerabilis pontifex rogaretur, ut regem susci-
 peret, et ille ad omnes preces maneret immobilis, paulatim cepit prefatus rex vulgi
 sibi favorem acquirere. Cunque pecunia et terrore et vi omnes fere sibi acquisisset 15
 Romanos, de fortitudine venerabilis Gregorii desperans^d, ad dedecus et infamiam totius
 1084. ecclesię Guibertum in sede sancti Petri ordinare constituit; et cum non haberet epi-
 scopos cardinales, sacerdotes sanctę Romanę ecclesię nec levitas nec comprovinciales
 episcopos, quibus mos est papam intronizare — nemo enim ex tanto numero, nisi qui
 a fide exulaverat, cum eo fuerat; antea enim maluerant propriis^e sedibus carere et, si 20
 Mart. 24. oporteret, omnibus menbris debilitari quam participes fieri coinquinationis — a Muti-
 nensi^e episcopo⁵ et a Bononiensi⁶ episcopo^f et a Cerviensi^g in sede beati Petri in-
 Mart. 31. tronizatus est⁷. Quod fantasma a seculo non est auditum. Dehinc in pascha a
 tali benedictionem accepit^h imperialem; sicque civitatem intravit, ducens secum tri-
 formem Chimeram⁸, et ad Lateranense usque pervenit palacium. Venerabilis vero 25
 Gregorius, ut cognovit populi trepidationem, iam dudumⁱ in arce Sancti Angeli se
 locaverat; ad^c cuius obsidionem rex omnes Romanos armavit; ipse vero dissimulans
 Mai. fortissimi ducis Roberti nescire^k adventum, Capitolina domo destructa, ad ecclesiam
 sancti Petri cum Guiberto veniens, civitatem Sancti Petri, quam Leo quartus papa
 *f. 25. edificaverat, funditus destruxit; sicque valem faciens Romanis, *una cum Guiberto re- 30

a) an propter? J. Non, post enim etiam in Vita Greg. b) sequitur episcoporum, sed del. in c.
 c) alio atram. superscr. c. d) alio atram. in marg. suppl. c. e) mutiensi c. f) recenti manu
 del. in c. g) sic Vita Greg.; tueniensi c. h) imp. acc. corr. acc. imp. c. i) se add. c., recenti
 manu del. k) adv. nesc. corr. nesc. adv. c.; se scire scripsit J. pro nescire.

1) Bernoldi Chron. 1083, p. 438: Heinricus quoque ituris ad illam synodum et redituris 35
 securitatem iureiurando fecit. Cf. Gregorii Reg. VIII, 58, l. l. p. 516. J. 2) Ottonis; quem
 circa festivitatem sancti Martini (c. Nov. 11) captum esse tradidit Bernoldus in Chron. ad 1083,
 l. l. p. 438. J. 3) Hugone. 4) Romani, nesciente papa, Heinrico se effecturos iuraverant,
 ut aut Gregorius papa eum incoronaret, aut alius, quem ipsi illo expulso eligerent, Bernoldi
 Chron. 1083, p. 438. Romanorum autem sacramentum, e codice musei Britannici (Arundel. nr. 390, 40
 fol. 132) a Pertzio descriptum in SS. VIII, p. 461. hoc fuit: Tibi dicimus, rex H[einricus], quia
 nos infra terminum illum, quem tecum ponemus, ad XV dies, postquam Romam veneris, facie-
 mus te coronare papam Gregorium, si vivus est vel si forte de Roma non fugerit. Si autem
 mortuus fuerit vel si fugerit et reverti noluerit ad nostrum consilium, ut te coronet infra con-
 stitutum terminum, nos papam eligemus cum tuo consilio secundum canones, et ipsum papam 45
 studebimus per bonam fidem, ut te coronet, et nos studebimus per bonam fidem, ut Romani
 faciant tibi fidelitatem. Haec omnia observabimus tibi absque fraude et malo ingenio, nisi
 quantum communi consilio nostro et tuo addatur vel minuatur. J. 5) Heriberto. 6) Sigifredo.
 7) Cf. Gebehardi Salzburg. epist. (Jaffé, Bibl. V, p. 141): nullus eum consecrare . . . praesumpsit
 praeter Mutinensem et Aretinum exepiscopos, itemque Bernold. l. l. p. 438. 8) V. Horatii 50
 carm. I, 27. 23. 24. J.

cessit. Sed antequam ad Senam venisset, fortissimus dux Rūdbertus Romam aggressus, non per triennium ut Heinricus, sed sequenti die, qua venit, perfidam civitatem armis cepit et papam ab obsidione liberavit et fere omnes Romane^a civitatis regiones victor ferro flammaque¹ possedit. Dehinc apud Lateranense palacium per multos
 5 dies degens multa milia Romanorum vendidit ut Iudeos, quosdam vero captivos duxit usque Calabriam; et tali pena digni erant multari, qui ad similitudinem Iudeorum pastorem suum tradiderunt. Quid plura? Venerabilis papa una cum Roberto^b Salernum usque pervenit, ibique per aliquod dies degens saluberrima monita populis impen-
 10 debat. Sed non longo post tempore infirmitate corporis correptus^c spiritum cēlo reddidit. Ad cuius sepulchrum Deus multa milia miracula usque hodie operatur. Vere terque
 quaterque beatus, qui meruit pro nomine Iesu contumelias pati. Et ille quidem cum
 Petro regnat in celestibus; hic vero omnibus^d odiosus a nemine viventium, quamvis a
 quibusdam gratia regis dicatur^e, et apostolicus habetur. Tamen sunt, qui gratia regis que-
 dam confingunt machinamenta, volentes domnum Gregorium infamare, sed non valentes.
 15 Sunt enim, qui dicunt eum non iure fuisse apostolicum propter quedam decreta Nicolai iunioris, quibus sub anathemate interdictum ferunt, ut nemo aspirare audeat ad pontificatum Romanum nisi ex consensu regis² eiusque filii³. Quod falsissimum esse omnibus modis declarabitur, quamvis, etsi verum esset, tamen nullius momenti esset. Nam, etsi licet Romanis pontificibus rigorem canonum temperare pro necessitate tem-
 20 porum, tamen non licet omnino destruere. Quid enim aliud esset nisi omnino christianam legem destruere, decreta sanctorum Romanorum pontificum, qui sanguine suo ecclesiam fundavere, infringere et sacrosancta IIII concilia, quę ab hominibus velut euangelia sunt veneranda, irrita facere? Sed bonę memorię domnum Nicolaum ab hac liberemus infamia et testibus idoneis eum talia non dictasse⁴ demonstramus. Veniat
 25 Guibertus testis idoneus, a quo cesar imperialem accepit coronam, et falsa locutos eos convincat. Si enim verum est secundum decreta Nicolai^f, ut non apostolicus habeatur, qui non ex consensu regis^g Romanum electum^h esse pontificem, et Alexandrum absque eius voluntate Romanę sedi intronizatum, restat eundem non apostolicum, sed excommunicatum. Quodsi excommunicatus et ab ecclesia Dei sequestratusⁱ,
 30 Guiberto quid contulit, dum eum sacraret episcopum⁵? Benedictionem, quam non habuit, dare non potuit; ergo maledictionem, quam habebat, donavit. Igitur, si maledictus, quomodo papa? Sed hoc falsum est. Guibertus enim iure episcopalem accepit benedictionem, et Alexander⁶ papa, qui contra voluntatem regis Romanum ad-
 35 eptus est pontificatum, teste Guiberto apostolicus legaliter ordinatus est. Quod itidem de cesare sentiendum est. Si enim hoc verum esset, quomodo homo magni consilii et sollertis ingenii papę Alexandro per tot annos dedisset obedientiam? et quomodo a Guiberto eius episcopo imperialem suscepisset coronam? Accedat et tercius testis Ugo Candidus cardinalis Romanus et probet eos esse mentitos. Quomodo enim in ipso die sepulture prefati papę^k Gregorium elegisset? Si enim decreta vera sunt, ergo
 40 excommunicatus est. Quodsi excommunicatus, et infamis. Si vero infamis, quomodo apud Brixianorium, civibus Romanis nolentibus, solus Ugo Guibertum papam potuit eligere? Falsa sunt autem hęc et puerorum ludo similia, quamvis venerabilem Gregorium in ordinatione sua consensum regis habuisse nulli dubium est; nam Vercellensis epi-

1084.
Mai. 28.
Mai. 29.

1085.
Mai. 25.
Act. 5, 41.

*f. 25.

a) c. rom. corr. r. c. c. b) alia manu post corr. rōberto c. c) rreptus alia manu in loco
 45 raso c. d) bis scr., semel recenti manu del. c. e) quaedam h. l. omisa esse censuit J. f) nocolai c.
 g) quaedam omisa esse patet, sed nulla lacuna in c. h) ēē el. corr. el. ēē c. i) sequitur in c.:
 et si excommunicatus. k) ꝑꝑ c., quod et pro papae et pro papam scribitur in c.

1) Aen. X, 232: ferro . . . flammaque. 2) Heinrici III. 3) Heinrici IV. 4) Cf. supra p. 595; Scheffer-Boichorst, 'Neuordnung' p. 22. 5) Cf. supra p. 600.

scopus Gregorius a rege missus eius interfuit consecrationi. Quodsi aliquid adversus eum habuit, decuit in primordio dixisse, antequam legatos eius honorifice suscepisset, priusquam ab eis absolutionem excommunicationis publice^a suscepisset, antequam Herimannum Pabenbariensem episcopum ei deponendum Romę misisset, priusquam alterum in eius sede ex precepto eius posuisset. Quodsi dixerit se iuvenem suorum deceptum⁵ fuisse astucia consiliariorum, quid de Lemaro Bremensi archiepiscopo dicemus, viro sapientissimo et omnium artium peritissimo? Nonne, postquam ab eiusdem papę legatis 1077? officio suspensus est¹, tamdiu sacerdotio se abstinuit, quamdiu a Saxonia Romam veniret, ducens secum illius regni philosophos Giticlinum² Coloniensem et Guezelonem prepositum³, qui postea Maguntinam vastavit ecclesiam⁴, et Mainardum Pabenbargen- 10 sem^{b, 5}, et cum his papę pedibus advolutus tam^c lacrimabiliter veniam petiit, donec impetravit et officium sacerdotale recepit? Dicerem quidem: si papa non erat, cur apud Canusium ab eo [rex^d] excommunicationis absolutionem suscepit, nisi essent, qui dicerent extortam confessionem non esse confessionem? Quod qui dicunt, male decreta^e beati Alexandri⁶, quinti post beatum Petrum Romani pontificis, intelligunt. Non enim 15 aliam dicunt esse extortam confessionem, nisi quando vel suppliciis vel minis veritatem cogitur negare vel in idolatriam peccare; veritatem profiteri^f vel invitum, hoc reorum est; et hæc non est extorta confessio, sed invita, quando quis cogitur hoc profiteri veritate prodente, quod prava mente negare deliberaverat.

Sunt et alii, qui dicunt venerabilem Gregorium legaliter papam fuisse, sed contra 20 se ipsum sententiam damnationis dictasse. Nam in secunda feria post pascha apud Sanctum Petrum, cum regem excommunicasset, adiecit: 'Omnibus vobis notum sit, quod, si usque ad festivitatem sancti Petri⁷ non resipuerit, mortuus erit aut depositus. Quodsi hoc non fuerit, mihi credi amplius non oportet⁸'. Quod verbum

a) alio atram. in marg. suppl. c. b) pabebargensem h. l. c. c) diu addidit J. d) rex 25 addidit J. e) decta c. f) proferri c. g) heinricus alia coeava manu post add. c.; cf. supra p. 611, n. f. 613, n. c.

1) Cf. supra p. 602. et Gregorii VII. Reg. II, 52a, l. l. p. 170. J. 2) An Sigiwinum archiepiscopum Coloniensem (1079—1089)? J. 3) Eum fuisse clericum Halverstatensis episcopi fugitivum tradit Bernoldus in Chron. 1084, SS. V, p. 441. J. 4) Archiepiscopus Mogun- 30 tinus (1084—1088). J. 5) Is Meginhardus II. ep. Wirzburgensis (1085—1088) fuisse videtur. Cf. Bernoldi Chron. 1088, l. l. p. 448: Wecilo Mogontiensis et Meginhardus Wirciburgensis pseudoepiscopi, inter scismaticos eruditione et errore praecipui. J. 6) I, in epistola Pseudoisidoriana (Decretales Ps.-Is. ed. Hinschius p. 98): Omnis enim confessio, quae fit ex necessitate, fides non est; et: Confessio vero non extorqueri debet. J. 7) Iun. 29. 8) Bonizo 35 quidem hanc Gregorii VII. vaticinationem ad annum 1080. referri vult, cum doceat infra Heinrichum adorato (25. Iunii 1080) Wiberto reapse Brixinae poenalem mortem passum esse. Sigebertus quoque in Chronica (SS. VI, p. 364) ad annum 1080. narrat haec: Hildibrandus papa quasi divinitus revelatum sibi praedixit hoc anno falsum regem esse moriturum; et verum quidem praedixit, sed fefellit eum de falso rege coniectura, secundum suum velle super Heinricho rege 40 interpretata. Nihilò secius Gregorii praedictionem illam ad annum 1076. pertinere puto. Anno enim 1076. excommunicatus Heinrichus est secunda feria secundae ebdomadae in quadragesima, i. e. d. 22. Febr. (teste Lamberto in Annal., SS. V, p. 241), anno autem 1080. die 7. m. Martii, i. e. sabbato, diebus 36 ante pascha (v. Gregorii Reg. VII, 14a, l. l. p. 401). Itaque cum Bonizo (sicut Beno cardinalis quoque) definite de secundae feriae excommunicatione commemoret, 45 licet perperam post pascha addiderit, de priore anni 1076. excommunicatione agi patet; praesertim cum episcopos quoque, qui non sponte consenserint, se tantummodo usque ad festivitatem sancti Petri sufferre, in eadem anni 1076. synodo dixisse Gregorium legamus in eius Reg. III, 10a, l. l. p. 222. De eadem igitur priore excommunicatione ipse Gregorius Heinricho I. episcopo Tri-

male intelligentes avide rapuere et quique secundum suam voluntatem ad malam partem 1076.
declinavere. Sed hoc non fuit in semetipsum dictasse sententiam. Aliud enim est dicere:
'Mihi credi non oportet', et aliud: 'Me^a iudico deponendum'. Nec^b enim^c sententia
dici potest, que ante ventilatam questionem profertur. Sed nec ullam possidebit firmi-
tatem sententia, que sine consideratione pronuntiatur. Et quamvis popularis rusticitas
aliter intellexisset, quam debuit, tamen omnis qui sanum sapit eum vera dixisse non
dubitatur. Nam cum in lege scriptum sit: 'Si quis in nomine Domini prophetaverit, et
non evenerit, quod predixerit, lapidibus obruatur, quia nomen Domini irritum fecit¹',
quid est, quod Ionas de subversione Ninive prophetans, cum Ninive non sit subversa,
nec mortuus legitur nec reprobatus, nisi quia spiritalis ibi est intellecta subversio? de
qua dictum est: *Verte impios, et non erunt*. Sic protoplasto dominica voce dictum est: Prov. 12, 7.
In quacunque die manducaveris, morte morieris, cum post vetitum gustum nongentos Gen. 2, 17.
et eo amplius annos vixisse comprobatur, nisi quod ei mortem interminatus est pena-
lem, non naturalem, qua anima nexu corporis liberatur. Tres enim mortes scriptura
referente didicimus: unam spiritualem, qua anima viciis moritur et Deo vivit, de qua^d
scriptum est: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur^e*; alteram naturalem, qua anima Apoc. 14, 13.
nexu corporis liberatur; terciam vero penalem, de qua scriptum est: *Anima, que pecca-* Ezech. 18, 4.
verit, ipsa morietur. Qua morte mortuum eum, qui apud Brixianorium pronus adoravit
bestiam², nulli dubium est. Sed dicunt eo die eum a regno depositum non fuisse,
non intelligentes 'aut' disiunctivam esse coniunctionem, non affirmativam; quamvis, etsi
non ante humanos oculos, tamen forsitan ante divinos oculos depositus est. Quis enim
Saullem neget post Samuelis verba dicentis ad eum: *Scindet Deus regnum tuum hodie* 1. Reg. 28, 17.
a te et dabit meliori te, et post David unctionem, diabolico spiritu plenum, usque ad
durissimum Gelboe prelium ad perniciem suam ante humanos oculos regnasse? O quanto cf. ib. 31, 1sq.
melius sibi esset, si eo die, quo a Domino reprobatus^f, regia esset potestate privatus,
quam post cupidine regni inflatus^g per Doeck Idumeum sacerdotes^h Domini interficere ib. 22, 18.
et octoginta viros ephoth accinctos lineo iussisset necare; et si eodem die, ut superius
dixi, esset repudiatusⁱ, non diabolus in Samuele adorasset nec eius verba audisset di- ib. 28, 14.
centis: *Tu et^k filii tui cras mecum eritis*. Quid plura? Satis liquido patet eum³ mor- ib. 28, 19.
tuum fuisse et depositum eo die, quo Guibertum pronus adoravit.

Item sunt quidam, qui dicunt venerabilem Gregorium vere Romanum fuisse¹ ponti-
ficem, sed regem absque ratione excommunicasse secundum decreta Felicis⁴ papę et
martiris, in quibus sic legitur: *Nemo suis rebus expoliatus aut a sede pulsus potest*
excommunicari vel iudicari, priusquam omnia ei redintegrentur et cetera. Sed quam- *c. 26.
vis hoc capitulum specialiter ad episcopos pertinere videatur, tamen evidentissime de-
monstrabitur nihil eis prodesse, quominus ostendatur regem iuste fuisse excommuni-
catum. Si enim de regno aliqua fuisset controversia, utrumnam iuste vel iniuste regni
teneret gubernacula, cedo: deberet prius suo restitui loco quam excommunicari vel iudi-
cari. Sed inter papam et regem non aliunde orta est controversia, nisi quia, secundum

40 a) Me addidit J. b) Hęc c. c) recenti m. del. c. d) q̄ c. e) m. c. f) est addidit J.
g) inflatum c. h) sacerdotē c. i) regia potestate privatus scripsit J. pro repudiatus. k) sequitur
iterum tu in c. l) superscr., duabus litteris (ēē = esse?) erasis c.

dentino (Bibl. rer. Germ. II, p. 535) scripsit haec: promittimus festum b. Petri non prius trans-
eundum, quam in cunctorum notitia certissime clareat illum iustissime esse excommunicatum. J.
45 1) Cf. Jerem. 14, 15: qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes: 'Gladius
et fames non erit in terra hac', in gladio et fame consumentur prophetae illi. J. 2) Wibertum,
1080. Jun. 25. 3) Henricum IV. 4) Cf. Felicis II. epist. in Decretal. Ps.-Isidor. ed.
Hinschius p. 485: Si quis episcoporum suis fuerit rebus expoliatus etc. J. Cf. Lib. can.
c. 13. 14, supra p. 485 sqq.

cf. Ps. 72, 9. Phocium et Dioscorum ponens in celum os suum, sine iudicio temptavit pellere a sede domnum papam senioris Romę¹. Secunda vero excommunicatio propterea facta est, ut, cum semel et bis et ter ammonitus fuisset a domno papa, ut non pugnaret et locum daret in suo regno celebrandi concilii, et renuisset imitatus^a magistrum gentium promptum se dicentem ad omnem ulciscendam inobedientiam, rebellionem superbi⁵ filii excommunicando compescere curavit, non volens eum mortificare, sed ad penitentiam vocare.

Sed cum superius a me quesisses, amice^b dulcissime, si licet christiano armis pro veritate certare, hystoriam petebas. Quam nunc^c contexui, licet multis notissimam, tamen posteris profuturam, ut cognoscas, quia, si licuit unquam christiano pro aliqua re militare, licet contra^d Guibertistas omnibus modis bellare. Si enim beatus Gregorius pugnandum contra symoniacam et neophitorum heresim pro officii sui consideratione omnibus precepit², quanto magis contra hanc, que mater^e est omnium heresim, pugnandum esse nulli dubium est? Nec milites a regno Dei alienos esse iudicabimus, quos baptista Domini non solum non^f abhorruit, sed potius, ut militarent¹⁵ contenti suis stipendiis, precepit. Dominus vero noster Iesus Christus nonne centurionis fidem anteposuit filiis^g Israel? Sed et eius servulum curare non dedignatus est. Post gloriosam vero eius ad celos ascensionem primicię gentium, que^h credere, ex militibus fuere; et in tantum eorum elemosinę et orationes acceptę fuere, ut Symone Petro in domum Cornelii intrante, antequam ei vel [eisⁱ], qui cum eo²⁰ erant, manus imponeret vel^k baptismi aqua mundaret, sancti Spiritus susceperint^l carismata. Et cum sint quedam officia, ad que redire post baptismum^m sub gentilibus ducibus militasse; que si licuit pro terreno rege, non licebit pro celesti? si licuit pro re publicaⁿ, non licebit pro iusticia? si licuit contra barbaros, non licebit contra hereticos? Nonne sanctus Hylarius, ut in hystoria legitur Francorum³, Clodoveum^o regem contra hereticos Arrianos armavit? Sed et beatus Augustinus, insignis doctor, Bonifacium hortatur, ut Circumcelliones et Donatistas depredetur atque persequatur, eique sic scribit inter cetera⁴: *Bonifacio spectabili viro A. salutem. Gravi de pugna conquereris: dubites nolo, utile tibi tuisque daboque consilium. Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia, quando pugnatur, Deus apertis oculis⁵⁰ prospicit, et partem quam aspicit iustam, illi donat palmam et victoriam. Noli⁵ existimare in armis bellicis non posse Deo placere. In his fuit sanctus David, cui Dominus tantum perhibuit testimonium: 'De fructu ventris tui⁶ ponam super sedem tuam'⁶. In his fuit et centurio, de quo dicit Dominus: 'Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel'. In his fuit et Cornelius, cuius⁷ elemosinę fuere acceptę apud³⁵*

a) m. g. im. corr. im. m. g. c. b) am. q. a me dule. corr. a me q. am. dule., litteris a. b. c. d. superscr. c) n c.; non invitus J. d) ead. m. superscr. c. e) e m. corr. m. e c. f) non om. c., add. J. g) fidei scripsit J. pro filiis; cf. Matth. 8, 10: non inveni tantam fidem in Israel. h) qui e. i) eis addidit J. k) eos addidit J. l) susceperet c. m) quaedam omisa esse patet, nulla lacuna in c. n) re P. c. o) clodoveum c. p) alia coeava manu in loco raso scr. c. 40 q) t. p. si s. t. c.

1) V. supra p. 608. 2) Etiam in Gratiani Decr. P. II, C. I, qu. 1, c. 5. Gregorio I. attribuntur verba haec: Quisquis ergo contra simoniacam et neophytorum haeresim pro officii sui loco vehementer non exarserit, cum eo se non dubitet habiturum portionem, qui prius commisit hoc piaculare flagitium. Neque vero inveniri haec in Gregorii operibus iam correctores⁴⁵ Romani adnotaverunt. J. Eundem locum sine Gregorii nomine laudat Bonizo in Decreto l. III, c. 49, p. 25. 3) Cf. Greg. Turon. Histor. Francor. II, 37 (SS. rer. Merovingic. I, p. 100). 4) Pseudo-Augustini ep. 13 (Opp. ed. Benedict. II, col. 924). Cf. supra p. 524, 542. 5) August. ep. 189, § 4 (Opp. ed. Benedict. II, col. 698). Cf. supra l. l. 6) Hic versus non legitur apud August. 7) Nec verba cuius — dicam apud August.⁵⁰

Deum. Quid dicam? Hostem¹ pugnantes necessitas perimat, non voluntas. Idem de sermone Dei habito in monte², cum de beatitudinibus loqueretur et venisset ad Beati qui persecutionem paciuntur.³ propter iustitiam, equaliter dixit beatos eos, qui Math. 5, 10. persecutionem inferunt propter^b iusticiam, acsi qui persecutionem paciuntur propter iusticiam. Ieronimus vero in tractatu Pentateuci sic meminit dicens: Si Hebreo pre- Deut. 13, 6. ceptum est patri vel matri vel uxori, que dormit in sinu suo, non parcere, si se voluerit a veritate avertere, quanto magis tibi, o christiane, heretico scindenti domini Iesu vestem non esse parcendum tibi cognoscas? Idem ad Rusticum Nerbonensem³: Non est impietas pro Deo crudelitas. Prefatus sanctus Ieronimus in tractatu Ieremie⁴ ad Eusebium Cremonensem sic scribit inter cetera: Homicidas et adulteros et reos mortis scelestos perdere, non est homicidium, sed legum observatio. Venerabilis vero Ambrosius, gemma sacerdotum⁵, in quadam sua^c epistola⁶ se armis populorum defensatum a Iustinę imperatricis rabie gloriatur. Sanctissimus vero Gregorius, sydus aureum, a Mauricio imperatore arguitur, eo^c quod in^d milites Romanę urbis muros tuentes larga ciborum et armorum honorificentia plus, quam ab imperatore soliti erant accipere, inpendebat. Quid vero Veloci magistro militum scribat⁷, audiamus: Nunc utile visum est, ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua ammonere et hortari, ut parati sint ad laborem, studeat; et occasione inventa cum gloriosissimis filiis nostris Marcio et Vitalio^e loquere, et quecumque vobis adiutore Deo pro utilitate rei publicę statuerint, [facite^f]; et si adhuc^g ad Ravennates partes Aiulfum^h cognoveritis excurrere, vos a dorso eius, sicut fortes viros condecet, laborate. Item Marcio et Vitalio^e inter cetera: Gloriosi filii, estote solliciti, quia, quantum comperi, hostis collectam habet multitudinemⁱ et in armis^k dicitur residere; si hic^l cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca illius, quantum Dominus adiuverit, depredate. Idem in Moralibus: Crudelem interficere non est crudelitas.

Audistis sanctorum patrum documenta, advertite et pro veritate pugnantium exempla. Hermogenem prefectum Paulo^m Constantinopolitano episcopo zelo Arrianę hereseos persecutionem inferentem legimus cum omni domo sua ab orthodoxis igne^{*f. 27.} crematum⁹; nec hoc vituperatum, sed ab omnibus scimus esse laudatum¹⁰. Quid vero de Alexandrinis dicam? Nonne propter varias pugnas et diversa certamina, que contra Arrianos exercuere, in toto mundo laudantur⁹? Annon Mediolanenses a catholicis condigna gloria extolluntur, qui orthodoxos episcopos in ecclesiam fugientes de manu Constantii liberavere? Nonne Cirillus episcopus Alexandrinus, cuius laus in Ephesino concilio¹¹ est, Amonium monachum, qui Orestem prefectum saxo percussit, zelo Dei ductus, quamvis non secundum perfectam scientiam, qui ab officio eiusdem Orestis ob^{cf. Rom. 10, 2.} hoc fuerat lapidatus, inter martires collocavit¹²?

a) p. p. i. c. b) pro corr. propter c. c) superscr. c. d) in addidit J. e) sic c. pro Vitaliano. f) facite om. c. g) huc vel Greg.; adhuc ad superscr. c. h) Ariulfum Greg. i) deest Greg. k) sic etiam Deusdedit, Coll. l. l. p. 130; cf. supra p. 542 lin. 31. l) sic etiam Gregorii codd. nonnulli pro huc. m) paulū c.

1) August. ep. 189, § 6, col. 699. 2) Immo in epist. 185 (Opp. ed. Benedict. t. II, col. 647). 3) Immo ad Riparium Epist. 109, § 3, ed. Vallarsius I, col. 721. 4) Explanatio Ieremie, Hieronymi Opp. ed. Vallarsius t. IV, col. 987: Homicidas enim et sacrilegos et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium. Cf. Gratiani decr. P. II, C. 23, qu. 5, c. 31. J. 5) Cf. Decret. l. VI, c. 122 (l. l. p. 55): Martinus gemma sacerdotum. 6) Cf. Ambrosii epist. class. I, ep. 22, Opp. ed. Benedict. II, col. 876. J. 7) S. Gregorii Registri l. II, 7, ed. Ewald I, p. 106; cf. supra p. 542. 8) Mauricio et Vitaliano. Registri l. II, 33, ed. Ewald I, p. 130. 9) V. supra p. 574. 10) V. supra p. 574, n. 6. 11) Anni 431; ap. Mansi IV, col. 567 sq. 12) Hist. Trip. XI, c. 11, Cassiodori Opp. ed. Gareti I, p. 369. J.

Veniamus nunc ad nostra tempora et videamus, quid pugnantibus contra Nor-
mannos sub papa Leone omnipotens contulit. Gloria enim^a et honore coronavit eos et
signis et prodigiis sibi complacuisse comprobavit¹. Quid vero de Herlimbaldo, viro
religioso², et de Centio Romano prefecto viro christianissimo dixerim³, ad quorum
sepulchra multa mirabilia Deus operatur?

Igitur pugnent gloriosissimi Dei milites pro veritate, certent pro iusticia, pugnent
2. Thess. 2, 4. vero animo adversus heresim, extollentem se adversus omne, quod dicitur vel quod
colitur deus^b. Emulentur in bonum excellentissimam comitissam Matildam, filiam
beati Petri, que virili animo, omnibus mundanis rebus posthabitis, mori parata est
potius quam legem Dei infringere et contra heresim, que nunc sevit in ecclesia, prout
cf. Ps. 79, 14. vires suppetunt, omnibus modis impugnare^c; in manu cuius^d credimus quia tradetur
cf. Ps. 82, 11. Sisara^e, et sicut Iabin in torrente Cison disperiet^{d, e}; quia exterminavit vineam Dei
cf. Ps. 79, 17. officii nostri tenorem oremus, ut, incensa igni et suffossa^f ab increpatione vultus tui,
citissime pereat⁷.

EXPLICIT.

a) superscr. c. b) dñ c. c) pugn. corr. impugn. c. d) disperget c. e) ferus om. c.
f) suffosa c.

1) V. supra p. 589. 2) V. supra p. 599. 604 sq. 3) V. supra p. 611. 4) Matildae.
5) Iudic. 4, 9: quia in manu mulieris tradetur Sisara. Cf. Donizonis, V. Mathildis l. II, v. 749 20
(SS. XII, p. 394): quae (sc. Mathildis) quasi Iahel || In Sisarae magnum nunc fixit tempore
clavum. 6) Ps. 82, 10: Sicut Iabin in torrente Cison. Disperierunt — Cf. Donizo l. l.
v. 758: Esse triumphandi tempus de principe Iabin || Percipiens. 7) Sisara (Heinricus IV).

DECRETUM WIBERTI VEL CLEMENTIS PAPAE.

EDIDIT

ERNESTUS DÜMMLER.

5 *Epistola quae sequitur Wiberti vel Clementis III. antipapae decreta synodi Romae ab eo habitae promulgat, de cuius tempore non inter omnes constat. Philippo Jaffeo (Reg. I, p. 652), qui eam iam anno 1089. vindicare voluit, novissime O. Koehncke ('Wibert von Ravenna', Leipz. 1888, p. 76—80) assensus argumentis gravioribus sententiam eius probavit, eamque post diem 18. Aprilis mensis, sed ante Iulium mensem*
10 *huius anni convenisse demonstravit¹. Hanc epistolam Udalricus Babenbergensis in codicem epistolarem ab eo collectum recepit (Jaffé, Bibl. V, 145—152), qua hoc loco, cum Wibertus adversariorum sententias testimoniis patrum refellere atque inprimis Heinrichi imperatoris excommunicationem irritam esse ostendere conatus sit, carere nolimus.*

15 *Clementis decretum vel epistolam conservaverunt nobis quattuor codices membracei, qui saeculo XII. omnes scripti sunt.*

1) *Codex monasterii Zwetlensis 283. formae quadratae f. 135—138.*

2) *Codex bibliothecae Caesariae Vindobonensis 398 (Ius canon. 45) formae maximae f. 74—76.*

20 3) *Codex latinus Monacensis 4594 (quondam Benedictobur. 94) formae quadratae f. 46—47. hoc titulo: Decretum Wiberti papae, qui et Clemens.*

4) *Codex Vindobonensis 2213, de quo cf. supra p. 284. 454, f. 10—11.*

Codices 1—3. adhibuit Jaffé ad editionem codicis Udalrici nitidissimam ab eo parandam, postquam 1. iam multis annis ante ab archivario Zwetlensi de Frast et 2. ab I.
25 *Pirsnero Vindobonensi cum editione Eccardiana (Corpus historic. II, 177—182) collati sunt. Codicem 4. V. cl. Herzberg-Fränkel socius noster Vindobonensis usui nostro perlustravit. Priores duo libri Wiberti decretum (Jaffé nr. 5330) plenum praebent, posteriores epistolam ad Urbanum II. papam datam (Jaffé nr. 5329) omittunt.*

E. DÜMMLER.

30 1) *Post epistolam Urbani II. papae datam, qua excommunicationem Heinrichi et Wiberti denuo proclamavit, et antequam Wibertus Iulio mense huius anni Roma discessisset.*

CLEMENS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI OMNIBUS ORTHODOXIS FRATRIBUS ARCHIEPISCOPIS, EPISCOPIS, ABBATIBUS ATQUE UNIVERSIS SANCTAE ECCLESIAE ORDINIBUS SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Quantae et quam pestiferae scismaticorum adinventiones nostris^a temporibus^s sanctam ecclesiam perturbaverint et quantos populos^b, peccatis nostris exigentibus^c, erroribus suis infecerint, fraternitatem vestram credimus non latere. Venenum siquidem eorum, a capite sanctae ecclesiae usque ad ultima membra passim diffusum, vobis et subditis vestris constat non modicum certamen generasse et usque ad medullas cordis vestri dolorem tantae presumptionis intrasse.

10

Hac itaque necessitate compulsi, ne beati Petri navicula, tot perturbationum fluctibus illisa et pene ad naufragii discrimen inflexa, in^d preceps laberetur, ad arma, quibus patres^e in defensionem christianae fidei usi sunt, nos convertimus atque episcopos et abbates et quam plures honestos viros ad synodum in ecclesia beati Petri celebrandam ex diversis partibus convocavimus. Quibus Spiritus sancti inspiratione^f congregatis, inter cetera, quae synodalis conventus^g tractanda suscepit, quaestionum impia dogmata, ad perniciem multorum noviter exorta, a nonnullis communi audientiae inferuntur. Quae fraternitati vestrae^h dignum duximus notificare, quatinus ad ea devitanda, immo Deoⁱ auxiliante destruenda promptiores^j vos^k et vigilantiores redderemus.

Ibi namque de periuriis, quae ipsi ad periculum imperialis dignitatis fieri hor-^l tantur^l, non parvus clamor exoritur. Et quia negotium illud radix et origo ceterorum flagitiorum videbatur, placuit de eo^m primum tractari debereⁿ et, quam pessima et^o periculosa sit huiusmodi adhortatio^p, ostendi. Unde in imperatorem^q excommunicationem promulgatam^r necessariis documentis improbavimus, quia illius^r ex occasione periuriorum et omnium assertionum suarum vires contraxisse videbantur. Ad^s convincendam itaque eorum temeritatem cum plurima tam ex sacris canonibus quam etiam ex mundanis legibus exempla^s occurrerent^t, illa tantum^u ad auxilium nostrum sufficere documenta visa sunt, scilicet quod in eos, qui non sunt legitime vocati et rationabiliter convicti^v quique bonis suis sunt expoliati, sententia dampnationis non sit proferenda, Niceno^w concilio^x approbante: *Incerta nemo pontificum iudicare presumat*,³⁰ quia, quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi quae manifestis indiciis comprobantur, nisi quae manifesto iudicio convincuntur, nisi quae iudicario^x ordine publicantur. In eodem³: *Caveant iudices ecclesiae, ne absente eo, cuius causa ventilatur, sententiam proferant, quia irrita erit*. In eodem⁴: *Non est privilegium, quo spoliari^y possit iam nudatus*. Item beatus Augustinus plenius^z in^a libro penitentiali³⁵ tractans ita inter cetera dicit⁵: *Nos a communione quemquam prohibere non possu-*

- a) nostris 1. b) populo 4. c) exientibus 4. d) in om. 1. 2. 3. e) vestri add. 4. f) synodo vel conventus 4 pro synodalis conventus. g) nostre 4. h) in modum 4 pro immo Deo. i) promptiores 4. k) vos om. 4. l) ortantur 4. m) deo 2. n) debere tractari 4. o) quam add. 3. p) huiusmodi adoptatio sit 4. q) Unde excommunicatione in imperatorem promulgata 4. 40 r) ex occasione illius 4. s) exemplo 4. t) occurreret 4. u) tamen 3. v) rationabiliter convicti 4. w) niceno 2. x) iudicario 1. 2. y) expoliari 4. z) plenus 4. a) inde 4.

1) *Heinricum IV*; cf. *Urbani epistolam die 18. Apr. mensis a. 1089, ad Gebhardum Constantiensem episcopum datam* (Jaffé nr. 5393). 2) *Immo Decreta Iulii papae c. 12* (Decret. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 469); cf. *Ivo Pan. IV, c. 115, supra p. 498. 560*. 3) *Decret. Iulii papae c. 12* (l. l. p. 470); cf. *Burchardi Decret. XVI, c. 14*. 4) *Ibid. c. 12* (p. 468). 5) *Augustini sermo 351, c. 4, § 10* (Opp. ed. Benedict. t. V, col. 1859); cf. *Gratiani Decret. P. II, C. II, qu. 1, c. 18*; cf. *supra p. 560*.

mus, nisi aut sponte confessum^a aut in aliquo sive seculari sive ecclesiastico iudicio nominatum atque convictum. Et ut manifestissime omnibus pateret, eos ipsos eiusdem excommunicationis sententiam subisse, utile visum fuit hec ex dictis beati Augustini recitare¹: *Quidam intuentes precepta severitatis, quibus iubemur^b non dare sanctum*
canibus, ut ethnicum habere ecclesiae contemptorem, a compage corporis membrum,
quod scandalizat, evellere, ita perturbant ecclesiae pacem, ut conentur ante tempus
zizania eruere^c, atque hoc errore cecati ipsi potius a Christi unitate separantur.
 His^d itaque ad medium recitatis adiudicante universa^e synodo^f constituimus, ut nullus
 deinceps ad iniuriam^g domni imperatoris^h presumat de hac quaestione disceptare et
 10 ei subditos a servitio et communione ipsiusⁱ subtrahere.

Ad hoc etiam quid^k ultionis mereantur subire, qui hortatu^l scismaticorum iuramenta regi et principibus facta non timent violare, sancti Augustini auctoritatem^m induximusⁿ: *Si quis laicus iuramentum violando profanat, quod regi et domino^o suo iurat, et postmodum perverse eius regnum et dolose tractaverit, et in mortem ipsius*
 15 *aliquo machinamento insidiatur, quia sacrilegium peragit^p manum suam in christum Domini mittens, anathema sit, nisi per dignam penitentiae^q satisfactionem emendaverit, sicut constitutum est^r a sancta synodo: id est seculum relinquat, arma deponat, in monasterium eat et peniteat omnibus diebus vitae suae, verumtamen communionem cum eucharistia^s in exitu suo accipiat. Episcopus vero, presbiter, diaconus, si hoc*
 20 *crimen perpetraverit, degradetur.*

His vero diligenter expositis summa nos necessitas compulit ad ea, quae de sacramentis ecclesiasticis inimici christianae religionis adversus catholicam fidem oblatrant, discretas auctoritates obponere^t et, quae dicere et audiri nefas est, probabilibus argumentis confutare. Dicunt enim sacramentum^u corporis et sanguinis domini nostri
 25 Iesu Christi, consecrationes crismatis, immo quaecunque ad episcopale et sacerdotale officium pertinent, ab his qui sectae eorum non communicant celebrata, nulla prorsus esse sacramenta et nichil^v aliud suscipientibus nisi^w dampnationem conferre. Nam panem illum, qui de caelo descendit, in quo tota salus et vita nostra consistit, impio ore blasphemantes, pollui potius quam consecrari astruunt. Aquam quoque baptis-
 30 matis per sacerdotum preces ac benedictiones et crismatum admixtiones^x nichil sanctificationis suscipientem his, qui regenerandi sunt, potius sordiditatis maculas quam spirituales^y mundicias aiunt prestare. Sic etiam pessime sentiunt de reiterandis ecclesiasticis ordinibus, de reconsecrandis ecclesiis et pueris reconsignandis^z. Postremo de omnibus idem testantur, quae per sacerdotale officium christianis conferuntur. De his
 35 itaque diutius laborantes^a has sanctorum patrum sententias subnotatas singulis eorum erroribus opponendas censuimus, quibus manifestissime^b declaratur, non solum apud nos Dei gratia^c catholicos, verum etiam apud scismaticos et hereticos hec omnia esse rata nec ulla umquam ratione iteranda. Augustinus super^d Iohannem³: *Sive, ait, baptizet servus bonus sive servus malus, non sciat se ille baptizari, qui bapti-*

40 a) confessus 4. b) ammonet 4 pro iubemur. c) separare zizania 4. d) is 4. e) universo 1. f) synado 4. g) iuriam 1. h) impiis 4. i) illius 4. k) qui 4. l) hortatus 4. m) auctoritate 4. n) subiunximus 4. o) profane et regi a domino 4. p) peregit 4. q) penitentiae om. 4. r) est om. 4. s) eucharistia 2. t) opponere 4. u) quod sacramenta 4. v) nil 4. w) quam 4. x) ammixtiones 4. y) spirituales 3. 4. z) reconsignandis 1. 2; reconsignandis 3. 4. a) laborantibus 1. 2. 3. b) manifeste 1. 2. 3. c) misericordia 4. d) supra 4.

1) Augustini de fide et operibus c. 4, § 6 (Opp. ed. Benedict. t. VI, col. 168). 2) Bur-
 chardi Decr. XII, c. 21, qui haec non ex Augustino sumpsit, sed potius ex canonibus 19. 20. 21.
 synodi Altheimensis a. 916. celebratae conflavit; cf. Mirbt, 'Die Stellung Augustins' p. 45.
 3) Augustini in evangel. Iohann. Tract. V, c. 1, § 8 (Opp. ed. Benedict. t. III, 2, col. 323).

zatur^a, nisi ab eo, qui sibi tenuit baptizandi^b potestatem. Et paulo post¹: Non exhorreat^c columba^d ministerium malorum, respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit malus minister, ubi est bonus dominus? Et te non decipiant seductores. Agnosce Ioh. 1, 33. quod docuit columba: 'Hic est qui baptizat in Spiritu sancto'. Et in sequentibus²: Dicit seductor: Non habes baptismum, malus tibi dedit, traditor nescio quis^e dedit. De officiali^f non disputo, iudicem adtendo. Ego a Christo baptizatus sum^g. Non, inquit^h, sed ille episcopus te baptizavit, et ille episcopus illis communicavit. A Christo sum baptizatus, ego novi; docuit me columba, quam vidit Iohannes. O milve, non me dilanias, maleⁱ. Iustos^j, inquiunt, oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti, si velint; si autem fuerit^k superbus minister, cum zabulo^l computatur, sed per illum donum Christi non contaminatur^m. Quod per illum fluit purumⁿ est, quod per illum transit^o liquidum est. Puta, quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructum ferre^p non potest, et in canali lapideo aqua nichil^q generat, sed hortis^r fructum affert^s. Spiritualis vero virtus sacramenti ita est ut lux^t, quae et ab illuminandis pura excipitur, et si per imundos^u transeat, non inquinatur. Quos^v baptizat^w homicida, quos baptizat^w adulter, Christus baptizat. Idem^x ad Vicentium Donatistam^y: Non sacramenta christiana faciunt te hereticum^z, sed prava dissensio^z. Non propter malum, quod processit ex^a te, negandum est bonum, quod remansit in te; quod malo tuo habes, si ibi non habes, unde est^b bonum, quod habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia sacramenta dominica, quae sic habetis et datis, quomodo habebantur^c et dabantur, etiam priusquam inde exiretis. Non tamen ideo non habetis, quia non estis ibi, unde sunt quae habetis. Non in vobis mutamus in quibus estis nobiscum. In multis enim estis nobiscum^d. Nam et de talibus dictum est: Ps. 54, 15. 'Quoniam in multis erant mecum'. Sed ea corrigimus, in quibus non estis nobiscum, et ea vos^e hic accipere volumus, quae non habetis illic ubi estis. Nobiscum autem estis in baptismo, in simbolo^f, in ceteris dominicis sacramentis. In spiritu autem unitatis et in vinculo pacis, in^g ipsa denique catholica ecclesia nobiscum non estis. Item in quarto libro contra Donatistas^h: Sicut urgeri videor, cum mihi dicitur: 'Ergo hereticus dimittit peccata, cum iuxta te baptizet?' sic et ego urgeoⁱ, cum dico: Ergo avarus, religionis simulator peccata dimittit? Si per vim sacramenti, sicut ille ita et ille; si per meritum suum, nec ille nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. Item in quinto libro contra Donatistas^j: Quomodo aquam^k mundat et sanctificat homicida^l? Quomodo benedicunt oleum tenebrae? Si autem Deus adest sacramentis et verbis suis, per qualeslibet^m amministrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt; et mali homines, quibus nichilⁿ prosunt, ubique^o perversi sunt^p. Item^q in eodem^r: Quomodo exaudit^s Deus homicidam deprecantem vel super aquam

- a) ille qui baptizatus 4. b) baptizandi 2; baptizari 4. c) exorreat 4. d) coluba 3.
 e) quid 4. f) inquit add. 4. g) sum baptizatus 4. h) inquit 4. i) dilanias me 4, male om.
 k) superbus fuerit 1. 2. 3. l) diabolo 1. 2. 3. m) contaminabitur 4. n) parum corr. in purum 4.
 o) transiit 4. p) afferre 1. 3. 4. q) nil 4. r) si ortum 4. s) afferet 1. 2. 3. t) est ita et lux 4. 40
 u) immunda 4. v) et quos 4. w) vel 3 pro quos baptizat. x) Item 4. y) clericum 4.
 z) dissensio 4; Non sacramenta — dissensio om. 3. a) a 1. 2. 3. b) si non habes ibi unum est 4.
 c) habebantur 4. d) In — nobiscum om. 1. 2. 3. e) nobiscum et ea vos om. 4. f) simbolo 4.
 g) in om. 4. h) urgeo om. 1. 2. 3. i) aqua 4. k) homicidia corr. in homicida 4. l) quaslibet 3. 4.
 m) nil 4. n) ubicunque 4. o) subversi, omissio sunt 1. 2. 3. p) Idem 3. 4. q) exaudit 1. 2. 3. 45

- 1) Augustini in evangel. Iohann. Tract. V, c. 1, § 11 (Opp. ed. Benedict. t. III, 2, col. 325).
 2) Ibid. V, 13, l. l. col. 326. 3) Ibid. V, 15, l. l. col. 327. 4) Ibid. V, 18, l. l. col. 329.
 5) Augustini ep. 93, c. 11, § 46, l. l. t. II, col. 249. 6) Augustini. de baptismo contra Donatistas l. IV, c. 4, § 5 (Opp. t. IX, col. 124). 7) Ibid. l. V, c. 20, § 27, l. l. col. 154.
 8) Ibid. V, § 28, l. l. col. 155; cf. supra p. 558, n. 6.

baptismi vel super oleum vel super eucharistiam vel super capita eorum, quibus manus imponitur? Quae tamen omnia et^a fiunt et valent etiam per homicidas, id est per eos^b, qui oderunt fratres etiam in ipsa intus ecclesia. In eodem¹: Sicut ficti^c veraciter conversi recipiuntur, nec tamen eorum baptismus reprobatur^d, sic^e et illa, quae scismatici vel heretici non aliter habent^f nec aliter agunt quam vera ecclesia, cum ad nos veniunt, non emendamus, sed potius approbamus. In eodem^g: Ita ergo nec foris sicut^h nec intus quisquam, qui ex parte diaboli est, potest vel in se vel in quoquam maculare sacramentum, quod Christi est. Ieronimusⁱ ad Luciferianum³: Sicut hic est qui baptizat, id est Christus, ita hic est qui sanctificat. Idem⁴: Oro, inquit, te, ut aut sacrificandi licentiam ei tribuas^k, cuius baptismus probas, aut reprobes eius baptismus, quem non putas sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut, qui in baptisterio sanctus est, sit apud altare peccator^l. Papa quoque Anastasius scribens ad Anastasium imperatorem asserit omnes, quos ordinavit Acatius, licet a beato Felice papa excommunicatus et heretica pravitate infectus, debere in suis ordinibus absque omni reordinatione^m permanere, sic inter cetera dicens⁵: *Malus bonum male ministrando sibi tantum nocuit; nam inviolabile sacramentum, quod per illum datum est, aliis perfectionem suae virtutis obtinuit.*

His et aliis pluribus diversorum patrum sententiis recitatis illam synagogam satanae ad reddendam impietatis suae rationem litteris et nuntiis nostris ad synodum convocabimus, non tamen, ut ipsi audientiam, in preteritis conciliis iam prorsus eis exclusam, mererentur, sed ut pacem sanctae ecclesiae, quae per ipsos omnino divisa est, in unitatem componeremus. Litterarum autem hic tenor fuitⁿ:

‘Clemens episcopus, servus servorum Dei, O[ttoni] olim dicto Hostiensi episcopo et sequacibus suis quae merentur.

Licet synodali audientia vos indignos fecissetis, quia ad synodum sanctae Romanae ecclesiae multociens vocati venire renuistis et hac de causa excommunicati estis, tamen ut murmur populi erroribus vestris infecti auferatur, apostolica auctoritate precipimus, ut ad synodum, quam in ecclesia beati Petri Deo auxiliante celebramus, securi penitus veniatis; ut de eo, quod sanctam ecclesiam perturbastis, sicut decet, rationem reddatis’.

Verum ipsi nec Deum timentes nec hominem reverentes legatos et litteras nostras nec audire nec videre voluerunt. Unde in erroribus suis perdurantes, ex latebris, quas serpentino more incolunt, ad decipiendos incautos et simplices dira sibila emittunt, Ps. 13, 3. acuentes linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labiis eorum; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Quantae enim humani sanguinis effusiones in Italico et Teutonico regno occasione predicationis eorum factae sint, quantae ecclesiarum destructiones, quanti viduarum et orphanorum gemitus, postremo quantae universi pene Romani regni depopulationes, lucidius ex eorum gemitibus, qui obprimuntur, quam nostra relatione comprobatur.

Preterea placuit sancto conventui, ut in symoniacos, qui ecclesiam Dei latronum speluncam faciunt^o, debita animadversione inveheremur et redivivum caput illius here-

cf.
Matth. 21, 13

a) et om. 3. b) per eos om. 1. 2. 3. c) victi 1. 2. 3. d) reprobantur 4. e) si 4. f) habeant 4. g) In eodem om. 1. 2. 3. h) sicut om. 4. i) Ger. 4. k) extri-
tribuas. l) peccatorum 4, qui in hoc verbum desinit. m) reordinatione 1. n) in 3 sequuntur
haec: Augustinus dicit: Quisquis malorum operum sine condigna penitentia quemquam veniam a Deo
percipere posse dixerit, penitus errat; et cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur,
hoc est proprii erroris et alienae deceptionis; cetera desunt in 3. o) fecerunt corr. in faciunt 2.

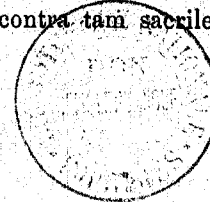
1) Augustin. de baptismo contra Donatistas l. I, c. 12, § 18; c. 13, § 21, col. 89. 91.
Cf. supra p. 558, n. 3; Gratiani Decr. II, C. I, qu. 1, c. 35. 2) Ibid. l. IV, c. 12, § 18, col. 132.
3) Hunc locum non inveni. 4) Hieron. adv. Luciferianos c. 6 (Opp. ed. Vallarsius t. II, col. 177).
5) Jaffé, Reg. nr. 744; Decret. Pseudoisid. ed. Hinschius p. 656, c. 8.

seos, totiens a sanctis patribus abscisum, gladio beati Petri amputaremus. Unde eorundem patrum sanctorum documenta sectantes apostolica auctoritate precipimus, ut nullus deinceps alicui manum presumat imponere pro cuiusquam pessimi commertii conventionem. Si vero, quod absit, hoc crimen in aliquo deinceps repertum fuerit, et ordinator^a propria in perpetuum careat dignitate, et ordinatus nichil ex ea, quae per commercium facta est, proficiat ordinatione.

Preterea, quod silentio pretermittendum non fuit, quia murmur populi adversus incontinentiam clericorum passim crescit ac dilatatur, utile visum fuit, ut ea, qua debetis, diligentia ministros altaris secundum statuta canonum vivere atque mundiciam castitatis, sine qua teste apostolo placere Deo non possunt, irreprehensibiliter custodire commoneatis, quatenus de correctione eorum ab his qui foris sunt bonum testimonium habeatis et murmurantis populi insolentiam quiescere faciatis. Hi vero, qui missas peccatorum sacerdotum respuunt et qui eis ante iudicii nostri censuram opinionis suae preiudicium inferunt, communione sanctae ecclesiae usque ad emendationem priventur. Coniunctiones autem consanguineorum fieri prohibete, quoniam has et divinae et seculi prohibent leges.

Consideret vero, fratres dilectissimi, vestra excellens prudentia, quam bonum sit persistere in dispensatione vobis credita et in fide recta atque hereticis et emulis Christi repugnare et nunquam a veritatis tramite declinare, quoniam Dominus et salvator omnium, cuius fidem tenemus, qui pro nobis mori non dubitavit et proprio nos sanguine redemit, fidem beati Petri non defecturam promisit et confirmare eum fratres suos admonuit^b. Quod apostolicos pontifices, meae exiguitatis predecessores^c, confidenter fecisse semper cunctis est cognitum; quorum et pusillanimitas mea, licet impar et minima, pro suscepto tamen divina dignatione ministerio pedissequa cupit existere. Ve enim erit nobis, qui huius ministerii onus suscepimus, si veritatem fidei ad huius destructionem erroris predicare neglexerimus. Ve erit nobis, si veritatem silentio obpresserimus, quam erogare nummulariis iubemur. Idcirco, fratres, hortor dilectionem vestram, obtestor et moneo, ut qua debetis et potestis sollicitudine vigiletis ad investigandos hereticos et inimicos sanctae Dei ecclesiae et a sanis mentibus, ne pestis hec latius divulgetur, severitate qua potestis pro viribus extirpetis. Quoniam sicut habebit a Deo dignae remunerationis premium, qui diligentius, quod ad salutem commissae sibi plebis proficiat, fuerit executus, ita ante tribunal Domini de reatu negligentiae se non poterit excusare, quicumque plebem suam contra tam sacrilegae persuasionis auctores noluerit custodire.

a) ordinat 2. b) ammonuit 1. c) predecessores 1.

ADDENDA ET EMENDANDA.

Widonis monachi epistola ad Heribertum archiepiscopum.

Ex codice Schlettstadensi nr. 99, cuius lectiones v. cl. P. Scheffer-Boichorst benigne communicavit, in textu emendanda sunt:

5 *P. 6, l. 3. leg.: ecclesia; l. 10. post: excommunicati add. sunt; l. 12. leg.: orationes super populum Deum ad iracundiam prov. — p. 7, l. 6. leg.: qualemcumque hereticum. Aliae lectiones annotatu dignae hae sunt:*

P. 5, n. h: fundat; n. n: timoris; l. 12: flagitium manu coeua suprascr. crimen; n. t: hēreseos; l. 23: virtute suprascr. instancia. — p. 6, l. 2: proveniunt suprascr. . . erint; n. e: vivit; n. k: deest; l. 7: dum; n. r: vel. — p. 7, n. d: perditione; l. 4: illi dicit; quod suprascr. qui; l. 5: crediderit suprascr. existimaverit; l. 6: qualemcumque hereticum suprascr. qualiscumque heretici (Thaner).

P. 6, n. 2. Quod F. Thaner suspicatus est de loci apud Deusdedit abundantis interpolatione priore libelli contra invasores recensione, ubi particula illa deest, con-
15 *firmitur. S.*

Petri Damiani Liber gratissimus.

P. 61, n. 1. leg. 'II. huius nominis' etc. pro I. h. n.; cf. Gams, Series episc. p. 721.

Petri Damiani Disceptatio synodalis.

P. 76. De Petri disceptatione synodali copiosius nunc egit Meyer v. Knonau, 20 'Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Heinrich IV. u. Heinrich V.' I, p. 688—694.

P. 85, n. 1. Decretum Nicolai II. de pontifice eligendo revera designari ex Deusdedit Libello contra invasores I, § 13. ed. Mai, Nova bibl. patrum VII, 3, p. 84. apparet, ubi de eadem excommunicationis formula agitur. S.

Humberti cardinalis libri III. adversus symoniacos.

25 *P. 109, n. a. Cod. Auson. recte habet: tantam taliumque ordinationem deb. c. rev. salutata praeterm. nec non illam qua etc. — p. 129, l. 28. leg.: Simon. — p. 132, n. a. leg.: 'codd. Flor. et Auson.' — p. 134. del. n. a. — p. 135, l. 9. leg.: estimant. — p. 141, l. 15. 31. leg.: aedif. — p. 144, l. 19. leg.: Poene; n. a. del. — p. 148. del. n. b. — p. 149, l. 1. leg.: tragoedia. — p. 154, l. 25. leg.: Haec. — p. 155, l. 36. et 30 passim celest. — p. 158, l. 2. leg.: demones; l. 3: doemones; l. 5: demonibus; l. 7: doemones. — p. 165. del. n. b. — p. 166, l. 45. leg.: Que. — p. 205. del. n. b. — p. 212, l. 13. legendum videtur: ad reformatum ius secundum canones. — p. 216, l. 10. leg.: oboediatur; del. n. b. — p. 251, l. 10. leg.: vocem vocem. (Thaner).*

P. 95, n. 1. Hic addendum est, Bonizonem supra p. 588, l. 19. Humbertum 35 dicere: ex Lugdunensi Gallia.

P. 100. Humberti libros postea in Placidi Nonantulensis opusculo de honore ecclesiae exscriptos esse R. Kayser, 'Placidus von Nonantula', Kiel 1888, p. 50. 51. ostendit. S. Cf. Meyer v. Knonau l. l. I, p. 105—117, qui et ipse Humberti libros anno 1058. vindicat.

P. 183, l. 32. *ad verba*: cretata ecclesiasticae dignitatis ambitio *adnota Persius Sat. V, 177.*

P. 246, l. 48: Epycuri de grege porcum *sunt ex Horatii epist. I, 4, 16. S.*

Gebehardi Salisburgensis archiepiscopi epistola.

P. 257, l. 29. 30. *Verba* Nihil nocendi — inhumaniter *sumpta sunt ex Augustini 5 epist. 153. ad Macedonianum, § 19, Opera II, col. 531. H.-E.*

P. 258, l. 18. 19. *Verba* Quamquam . . . secundum vocabula — minor est *sunt Augustini, Epist. 82. ad Hieron., § 33, Opera II, col. 202, ideoque litteris Italicis excudi debuissent. H.-E.*

P. 270, n. 4. *De loco Augustino adscripto neque invento Mirbt, 'Die Stellung 10 Augustins' p. 24. lectorem ad August. epist. 36, c. 1, § 2. similia continentem revocat. S.*

Wenrici scholastici Trevirensis epistola.

P. 283. *In diplomate ab Udone archiepiscopo Trevirensi a. 1075. Treveris dato, quo donatio quaedam confirmatur, haec subscriptio legitur: Ego Winricus primę sedis sancti Petri archiscolasticus et bibliothecarius recognovi, ap. Beyer, 'Mittelrhein. Ur- 15 kundenbuch' I, p. 433. (Bresslau).*

P. 284. *De tempore, quo Wenricus ad episcopatum Vercellensem accessit, certi nihil statui potest, cum iam a. 1080. in actis synodi Briuinensis (Jaffé, Biblioth. V, p. 136) nomen Regengeri inveniatur: Regengerus Vercellensis episcopus subscripsit. Unde, Bresslavo monente, dubitari potest, num revera Wenricus episcopatum illum 20 umquam adeptus sit.*

P. 297, l. 5. *leg.*: auferendis pro asserendis; *cf. p. 399, l. 30. S.*

Manegoldi ad Gebehardum liber.

P. 302, l. 17. *Pictura iisdem coloribus, quos codex (hodie 'Rastatt 27' signatus) ipse praebet, scilicet rubro et flavo illuminata cernitur apud Mone, 'Quellensammlung 25 der Badischen Landesgesch. III, Abbildungen' tab. 2, ubi nonnullis de codice praemissis legitur: 'Es ist jedoch sehr wahrscheinlich, dass das Hellbraune früher nur den Grund bildete, auf welchem Gold aufgetragen war. Die schwarzen Umrisse sind ohne Zweifel aus späterer Zeit'. — De aetate scripturae quod v. cl. Holder-Egger socius noster p. 302, n. 5. ex orthographia coniecit, inquisitione a vv. cl. cl. Brambach et 30 Holder, bibliothecae Carlsruhensis praefectis, denuo instituta confirmatum est. Codici enim altera saeculi XII. medietate exarato pictura saec. XI. attribuenda in tegumento ita praefixa est, ut usque ad fol. 1. pertineat, quod et ipsum capitulorum saec. XV. scriptum indicem continens codici posterius adnectebatur. Capitulorum numeri (I, II, III. in textu exceptis, qui saec. XII. putantur) et in textu et in indice manui saec. 35 XIV—XV, quae quatuor semper 'IIII', novem autem 'IX' scripsit, debentur. Quaternionibus decem primis a rubricatore numeri annotati sunt. S.*

P. 324. *del. n. 3. Nicolai I. decretum laudatum legitur in epist. 70. ad Hincmarum, Mansi XV, col. 359; cf. Grat. C. XVII, qu. 4, c. 30. S.*

P. 351, l. 17. *interpung.*: ecclesiae Potentinae, provinciae Italiae Piceni. S. 40

P. 408, l. 11. *Luciani et Isicii exemplum provenit ex Hieronymi in Evang. praef. ad Damasum: Praetermitto eos codices quos a Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio. H.-E.*

Petri Crassi defensio Heinrichi IV. regis.

P. 433. *Carmen in codice libellum Petri subsequens ab eodem auctore compositum 45 esse stilus idem, qui e versibus Petri erumpit, eadem opprobria Gregorio facta docere videntur. Ut minora praetereamus, in utroque opusculo papa pecunia congesta adversarios suos impugnasse acriter accusatur, in utroque regi insidias praeparasse; hic*

et illie Paterinorum inimicitiae commemorantur. Denique cf. p. 434, l. 21: Rex diu victor assistit et p. 453, l. 27: Henrice rex amabilis, qui Romae victor exsistit. S.

P. 438, c. 4. Editor libelli locum, quo de concilio convocando agitur, male intellexit, quia ibi nihil dicitur nisi rationem allegorice ab auctore consultam huic persuasisse, ut Heinricum ad synodum talem congregandam admoneret; neque vero regem hoc consilium secutum esse legitur. Ad tempus igitur, quo Petrus Crassus scripsit, determinandum concilium illud desideratum vix aliquid facere possit nisi synodum Brixiansem eo tempore nondum celebratam fuisse ex desiderio ipso Wibertoque nusquam commemorato conicere velis. Cum vero e p. 448, l. 25: quod idem monachus Rodulfum ducem cum sequacibus suis in anima et corpore mortificavit cognoscatur, Rodulfum regem iam cecidisse neque minus e versibus in calce libri annexis Heinricum Romam iam expugnasse appareat, Petrum libellum suum ante synodum Brixiansem quidem condidisse, sed demum a. 1084. quibusdam additis sive mutatis regi obtulisse mihi persuadere velim. S.

15 P. 448, l. 13. Nemo quippe etc. = Gregorii I. Reg. pastor. I, c. 2, Opp. II, col. 4; cf. Grat. Dist. LXXXIII, c. 2. S.

Anselmi Lucensis episcopi liber contra Wibertum.

P. 518, l. 2. De breviori libelli Deusdedit cardinalis recensione nunc egi 'Neues Archiv' XVI, p. 349 sq. S.

20 P. 527, l. 9. Consentire videtur etc. = Gregorii I. epist. IX, 113. ad Syagrium, Opp. II, col. 1020. S.

Bonizonis episcopi Sutrini liber ad amicum.

P. 568, n. 1. Nominis forma Bonitho traditur etiam, Giesebrechtio monente, codicibus Vindobonensi 2186 (ius canon. 80), Londiniensi Cottoniano Iul. A. 7, quorum uterque 25 Chronicam Romanorum pontificum continet. Bonizonem 'inter Longobardos c. annum 1030. lucem vidisse' Giesebrecht coniecit, cuius adversaria ad auctorem nostrum spectantia serius mihi in manus venerunt. — n. 5. Haud raro nomen Bonizo in documentis Placentinis tum temporis datis occurrit. Cf. Campi, Historia eccl. di Piacenza I, p. 350. 514. 516. 519. G.

30 P. 569, n. 9. 'iam initio anni 1092. Winricus Placentinus episcopus in privilegio quodam occurrit, qui a partibus Urbani II. stetit. Campi I, p. 364'. G. — De libris a Bonizone scriptis haec addere placuit: 'Primum quidem, ut videtur, absolvit Paradisum i. e., ut ipse ait, excerptum sententiarum mirifici doctoris Augustini. Exstat integrum in cod. Theol. 162 (nunc 4124) chartac. saec. XV. f. 94—270. bibliothecae 35 Vindobonensis. Sunt octo libri, quibus praecedit epistola, qua opusculum abbati cuidam Iohanni nomine dedicavit. Lambecius fere integram commentariis inseruit, hoc loco initium et finem repetisse satis erit. Incipit his verbis: Bonizo in familia Dei minimus Iohanni reverendissimo abbati salutem. Dominica voce reus agitur, qui talentum sibi creditum maluit humo tegere, quam nummulariis ad mensam commodare, cuius admissi 40 culpam sollicite vitare desiderans, deliberavi Dei iuvante gratia, quamdiu spiritus vitalis meos vegetaverit artus quicquid auditu cordis et corporis percipere, intellectu discernere, quicquid palato cordis potero ruminare, fratribus indigentibus libenter communicare. Suscipe igitur, pater venerande, excerptum sententiarum mirifici doctoris Augustini, tibi sudatum et per annum vix ad calcem perductum, quod octo voluminibus divisum a me 45 Paradisi nomine est decoratum. Finis vero est hic: Talibus deliciarum pomis vescere, hiis te pasce deliciis, sicque ligni vite saginatus dulcedine sermones Christi servabis, mortemque non gustabis in eternum. Mee quoque compatiens infirmitati, mei laboris non immemor ab emulorum latratibus scuto tuae orationis me protege. Vale. Unde probatur Bonithonem librum scripsisse nondum in altiore sacerdotii gradum pro- 50 vectum, sed etiam tum gravissimis inimicitiis fuisse implicatum'. G.

P. 570. 'Nomen amici ignoramus, sed ex ordine militum certe erat et, nisi fallor, in fidem receptus a Mathilda comitissa'. [Hoc est, quod aliorum centurionum et militum exemplo Bonitho amicum impellit, ut pro virili parte armis resistat ecclesiae adversariis]. G. — n. 1. Ricobaldus hic delendus est, quia Iacobum de Voragine tantum exscripsit. H.-E. 5

P. 571. 'Verumtamen exsuli et in maximis miseriis posito librorum erat summa inopia; complures quidem auctores laudat, eosque praesertim ex ordine theologorum, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Gregorium Magnum, pontificalia gesta sanctorum, multos affert canones et litteras decretales easque magna ex parte subditicias, historias Francorum et leges Karolingorum commemorat, sed valde dubito, num unus 10 ex ea librorum copia scribenti ad manum fuerit. Omnia certe, quae ex iisdem in libro excerpta videantur ab ea, quam Anselmus Lucensis composuerat, canonum collectione mutuatus est, neque ullo alio libro usus videtur. Quicquid igitur ex canonibus et legibus in libro parum fide dignum habes, Anselmo, non Bonizoni tribuendum esse censeo, exceptis Alexandri II. literis ad Cremonenses. [Anselmi Lucensis canonum 15 collectio nondum typis mandata est, sed Theinerus in *Disquisit. crit. et Ang. Maius in Spicilegio Romano* T. VI, p. 312 sq. singulorum capitulorum titulos atque initia communicarunt]. G.

De hac quaestione, utrum Bonizo ex Anselmi Lucensis collectione hauserit necne, quamvis Wilhelmo de Giesebrecht Bonizonem operis illius usum fecisse assentiar, difficile est tamen dictu, num inde omnes quas affert sententias vel exempla sumpserit, quippe cum de collectione illa nonnisi ex notis minus perfectis Angeli Mai et Augustini Theiner iudicare liceat. Historicarum rerum prioris temporis sine dubio permultum apud Anselmum invenit; sed quid inde habuerit, donec liber eius publici iuris factus sit, pro certo statui nequit. Itaque minus explorata certaue sunt, quae lecturis 25 proponemus, praecipue locos indicantes, quibus testimonia a Bonizone laudata ab Anselmo et Deusdedit cum illo artius cohaerente afferuntur.

P. 575, l. 7. Bonizo legem Valentiniani I. Mediolani datam neque veram commemorat: ut nemo laicorum principum vel potentum audeat se inserere electioni patriarchae vel metropolitae vel episcopi etc. Quae constitutio in *Coll. Ans. VI*, c. 20. hac 30 inscriptione indicari videtur: Ne quis laicorum principum vel potentum se interserat electioni vel promotioni episcoporum.

P. 576, l. 17, L. 10, C. 1, 3 = *Ans. IV*, c. 23; *Deusdedit I*, c. 139. ed. Marti-
nucci p. 307. Sequentes quatuor loci constitutiones imperatorum continentes omnes ex
epistola Nicolai I. a. 865, c. Nov. ad Michaellem imp. Constantinopol. data (*Mansi* 35
XV, col. 190; *Jaffé* 2796) sumpti sunt; viâ autem Bonizo epistolam ipsam consuluit,
immo quae ex ea *Ans. Coll. I*, c. 74. et *Deusdedit IV*, c. 88. l. l. p. 405 sq. exhibent,
in usus suos vertisse videtur. Loci hi sunt: Non, inquam, hoc dixit Valentiniani et
Marciani pia dualitas ad beatum papam scribens: 'Et suam', inquit, 'sanctitatem —
deprecetur'. Non hoc dixit Iustinianus, qui dicit sancto papae Iohanni etiam promul- 40
gatis legibus id inserens: 'Petimus vestrum — — condempnat'. . . . Non hoc dicit Con-
stantinus, qui *Dono*² papae scribens etiam iurando benignitatem et honorem circa sedem
exhibet apostolicam in his verbis: 'Per Deum', inquit, 'omnipotentem — — dirigemus'.
Et post pauca: 'Invitare enim' — — volumus'. Non hoc alius Constantinus et Hyrene
Augusti dicunt, qui ad Adrianum papam scribentes aiunt: 'Rogamus vestram — — 45
accedat huc'.

1) perfidiam vox, quae in Libro ad amicum deest, etiam in epistola Nicolai et apud Deusdedit desideratur; in textu igitur p. 577, l. 7. delenda est. 2) Inde sequitur etiam apud Bonizonem p. 576, l. 30. *Dono* pro domno emendandum Constantinumque illum IV, a. 668—685. regnantem esse. Epistola ipsa habetur in *Actis conc. Constantinopol.* a. 680, *Mansi XI*, col. 195 sq. 50

- P. 578, l. 3: In electione etc. = *Ans. VI, 38; Deusd. I, c. 244, p. 169.* — l. 17: Sacrorum canonum etc. = *Ans. VI, 3; IV, 41; Deusd. IV, c. 146, p. 471.*
- P. 578, l. 22: Volumus atque praecipimus etc. = *Ans. III, 106; Deusd. IV, c. 149, p. 472.*
- 5 P. 581, l. 19: Tibi domno Iohanni etc. = *Ans. I, 89.*
- P. 586, l. 17: Quod necessitas etc. = *Deusd. IV, c. 157, p. 490. ?Ans.*
- P. 594, l. 7: Si quis apostolicae etc. *Bonizoni textum quendam ei propinquum, quem Deusdedit I, c. 137. 138. l. l. p. 101. exhibet, praesto fuisse ex comparatione utriusque operis perspicitur¹; Coll. Ans. VI, 14.*
- 10 P. 596, l. 11: Laurentius² Mediol. episc. dixit: Non placuit etc. = *Ans. V, 9; Deusd. IV, c. 46, p. 368.*
- P. 602, l. 8: Sic enim committit etc. ?*Ans.; non invenio apud Deusd.*
- P. 607, l. 15: Quoniam — Leonem ?*Ans.; non invenio apud Deusd. E contra Anatholius etc. — Leoni = Ans. III, 94; Deusd. I, c. 30, p. 50. — l. 23: Dominicum sermonem etc. = Ans. II, 72; Deusd. I, c. 38, p. 57.*
- P. 608, l. 20: Gregorius Senatori = *Ans. VI, 51; Deusd. IV, c. 59, p. 381: Gregorius Senatori presbytero et abbati xenodochii Francorum inter cetera: Haec igitur etc.*
- P. 617, l. 33: Nemo suis rebus etc. ?*Ans.; non invenio apud Deusd.*
- 20 P. 618, l. 28: Bonefacio spectabili etc. = *Ans. XIII, 5.*
- P. 619, l. 5: Si Hebreo etc. ?*Ans.; non invenio apud Deusd. — l. 9: Non est etc. ?Ans.; non invenio ap. Deusd. — l. 10: Homicidas et adulteros etc. ?Ans.; Deusd. IV, c. 126, p. 449. — l. 16: Nunc utile etc. et l. 22: Gloriosi filii etc. Idem loci eodem ordine leguntur etiam in Anselmi Luc. epistola contra Wibertum supra p. 525. et apud*
- 25 *Widonem Ferrar. p. 542; Deusd. IV, c. 68, p. 386. 387. Bonizo, Anselmus, Wido sine dubio eandem traditionem repraesentant; cum Wido epistolam Anselmi ipsam exscripserit, Bonizonem et Anselmum communi fonte niti, scil. Collectione Anselmina, verisimile est. — l. 25: Crudelem interficere etc. ?Ans.; non invenio apud Deusdedit.*
- Historiam ecclesiasticam vetustiore, ut e rubris apparet, Anselmus in Collectione*
- 30 *sua uberius tractavit; neque praetermitti velim, Bonizonem antiquiora Mediolanensis episcopatus tempora saepius respicere, cum Anselmus ut Mediolanensis certe nonnullis locis patriam historiam tetigerit³. Quibus expositis opinionem Wilhelmi de Giesebrecht quadam verisimilitudine non carere, nostris autem viribus probari non posse elucet. S.*
- P. 571, l. 38. — 572, l. 3. 5. 6. 16. — 573, l. 21. — 574, l. 9. 16. 20. 21. 24.
- 35 26. 28 (bis). 30. — 575, l. 13. 22. 26. — 576, l. 3. 30. 32. 34 lege ubique sed pro set. *H.-E.*
- P. 575, n. 11. Cf. *Hieron. ad Paulinum: Super quo melius est tacere puto quam pauca scribere.*
- P. 595, l. 36 et 604, l. 36 legendum Mediolanis, ut codex habet, pro Mediolani; itaque del. p. 595 n. h et p. 604 n. f: Mediolanis c. *H.-E.*
- 40 1) Adnotare liceat reponere vocem, quae in codice Bonizonis pro preponere scripta est, etiam apud Deusdedit legi; qua de causa eam in textu restituendam esse sequitur. 2) Laur. — dixit desunt in edit. *Deusd.*; nescio an legantur apud *Ans.* 3) Cf. *Ans. VI, 23 (Spicil. Rom. VI, p. 346): Quod Mediolanensis episcopus iuvante papa ordinatus est; XII, 43 (p. 390): De custodia Aquileiensis et Mediolanensis episcopi; cf. etiam VII, c. 3. 4 (p. 357).*

TYPOGRAPHI ERRATA.

p. 6, corr. n. a. b. c pro b. c. d.	
p. 13, n. 7. leg.: c. 6. pro c. 4.	
p. 57, n. 1. leg.: epist. 18. pro epist. 14.	
p. 95, n. 1, l. 21. corr. Benzo pro Benno.	5
p. 104, l. 27. numerus ² post capitulo suppl.	
p. 106, l. 47. tota delenda.	
p. 149, l. 3. leg.: morte pro morta.	
p. 175, l. 28. post inquit suppl. ¹ .	
p. 176, n. 6 leg.: n. 11 pro n. 2.	10
p. 177, l. 1. post Omnis suppl. ¹ .	
p. 183, l. 5. leg.: nullatenus pro nullotenus.	
p. 209, l. 7. post dicens adde ³ .	
p. 239, n. 1. corr. Malachiam II. pro M. III.	
p. 247, n. 1. leg.: col. 1313. pro col. 1613.	15
p. 251, n. 1. corr. Opp. VI. pro Opp. IV.	
p. 253, l. 20. post subsequentibus suppl. ² .	
p. 318, l. 21. corr. iudicet pro iudices.	
p. 350, n. 3. leg.: Hinschius p. 530. pro p. 502.	
p. 350, n. 4. leg.: I, 49. pro II, 49.	20
p. 352, l. 41. corr. ΝΕΦΑΛΙΟΝ pro ΝΕΦΑΑΙΟΝ.	
p. 352, n. 7. corr. I, 34. pro II, 34.	
p. 380, l. 23. post ait suppl. ⁵ .	
p. 387, n. 4. leg.: Felicis I. epist. 2. pro epist. 1.	
p. 401, n. 3. leg.: p. 789. pro p. 779.	25
p. 412, l. 4. leg.: certe quod pro certequod.	
p. 430. leg.: n. 2. pro n. 3.	
p. 435, n. 5. corr. L. 1 C. de paganis 1, 11. pro L. 1 C. de paganis 11.	
p. 444, l. 3. post eodem suppl. ¹ .	
p. 453, n. 1. corr. C. pro Cod.	30
p. 500, n. 5. leg.: p. 485. pro p. 484.	
p. 501, l. 21. del. ⁴ post Gregorius.	
p. 545, n. 6. leg.: Grat. Dist. XI, c. 80 (del. q).	
p. 559, n. 4. corr. p. 560. pro 559.	
p. 563, l. 32. corr. ⁶ pro ⁴ .	35
p. 575, n. 1. corr. p. 601. pro 501.	
p. 586, n. 6. corr. Deusdedit Coll. can. IV, c. 157. ed. Martinucci p. 490.	
p. 619, l. 14. corr. imperatore arguitur.	
p. 619, n. k. leg.: p. 386. pro 130.	

INDEX NOMINUM ET RERUM MEMORABILIVM.

SCRIPTISIT ERNESTUS SACKUR.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

- A.**
- Aaron sacerdos Iud., fil. Ambram, 29, 20.
34, 5. 74, 30. 142, 20. 143. 144. 213.
214. 219, 30. 222, 45. 309, 45. 406.
417, 15. 522, 10. 526, 15. 534, 15; fr.:
Moyses; filii: Nadab, Abiu, Eleazar,
Ithamar; filii 34, 5.
- Abdenago Iudaeus, unus ex viris in fornacem missis, 375, 40. 376, 5.
- Abel, fil. Adam, 198, 1. 306, 40. 571, 30; fr.: Cain.
- Abias rex Iuda, fil. Roboam, 219, 25.
- Abiathar sacerdos 283. 284, 1. 289. 409.
- Abigail, uxor Nabal, 397, 1. 508, 25.
- Abimelech sacerdos 350, 15.
- Abimelech rex Gerare 31, 10. 294, 30. 398, 25. 557, 5.
- Abiron, fil. Eliab, 5, 15. 142. 143. 425, 25. 514, 30. 522, 25.
- Abisag Sunamitis 383.
- Abiu, fil. Aaron, 406, 5.
- Ablavius dux 578, 25.
- Abraham, fil. Thare, 32, 25. 141, 15. 193, 20. 218, 25. 220, 20. 294, 30. 305, 5. 328, 1. 344. 375, 10. 398, 25. 419, 10. 501, 10. 512, 25. 522, 35. 557, 5. 571 n. 4. 572, 5; uxor: Sara; fil.: Isaac.
- Absalon, fil. David regis, 31, 20. 383, 20; fr.: Amon.
- Habundantia fons prope Bersabe opp. 572, 10.
- Achademici 316, 30.
- Acatius, Acacius, patriarcha Constantinopol. 19, 35. 53, 30 — 55. 198, 1. 478, 35. 489, 15. 498, 35. 625, 10.
- Accaron civ. 31, 25.
- Acesius episc. Novatianus 196, 1.
- Achab rex Israel, fil. Amri, 116, 25. — Acab domus 379, 25.
- Achademici v. Acad.
- Libelli de lite. I.
- Achar, fil. Charmi, 91, 15.
- Achilleae thermae Constantinopol. 43, 40.
- Adal-, Adil-, Al-.
- Adalbertus rex Italiae, fil. Berengarii II, 465, 20.
- Albertus marchio Tusciae 612, 20.
- Adalbertus comes de Kalw 281, 15.
- Algisus, fil. Desiderii regis Longobard., 496, 30.
- Adalgisus, Adilgisus, dux Benevent. 393. 476, 30. 507, 40. 508.
- Adalheida, Adaleta.
- Adaleta, filia Rodulfi II. regis Burgund., uxor 1) Lotharii regis Longobard., 2) Ottonis I. imp., 581, 10.
- Adalheida, filia Manfredi march. Taurin., uxor Ottonis march. Taurin., 590, 5. 596, 30.
- Adam 138, 30. 431, 35.
- Adamus Bremensis scriptor 3, 20.
- Adonias, fil. David regis, 289. 383. 384.
- Adonias, fil. Salomonis, 409, 15.
- Adrianus v. Hadr.
- Adrianopolis urbs 79, 20; episc.: Lucianus.
- Adriaticum mare 3, 25.
- Adriopolites v. Adrianop.
- Aegyptii, Egiptii 303, 40. 506, 20. 509, 40. — Aegyptus, Egyptus 31, 10. 101, 25. 113, 35. 114, 30. 143, 40. 174, 30. 175, 10. 207, 10. 227, 35. 575, 30; Aegypti magi 476, 20; ecclesiae 352, 20; reges: Pharaos, Necho, Ptolemeus.
- Elius (Aelius) v. Hadrianus.
- Aethiopia 162, 45.
- Africa, Affrica 109, 45. 253, 1. 575, 30; exarchus: Gennadius; comes: Bonifacius; Afri: Valerius, Gelasius I. papa. — Africani iudices 370, 30; Afri episcopi 499. — Africana synodus, Africanum concil. 108, 40. 370, 25. 491, 5.
- Agag rex Amalec 524, 30. 544, 10.
- Agapitus I. papa, fil. Gordiani, Romanus 79, 20.
- Agar v. Hagar.
- S. Agatha 611, 30.
- Agatho papa 463, 30. 479, 15.
- Aggaeus propheta 422.
- Agilulfus rex Langobard. 209, 45 — 211, 1. 413, 20.
- Agistolfus rex Langobard. 496, 25. 509.
- Agnellus episc. Fundanus 413, 35. 416, 1.
- Agnes, filia Wilhelmi ducis Pictav., uxor Heinrici III. imp., 13 n. 9. 77, 20. 81, 1. 88 n. 1. 309, 10. 326, 35. 358. 590 n. 12 (593, 1 — 596. 600. 601. 610, 35); fil.: Heinricus IV. — Monacha 596, 1; magisterio Hildebrandi se commendat 327, 5; synodo Romanae a. 1076. adest 358, 30.
- Agripinensis v. Colon.
- Ahiat (4. Reg. 17, 29: Avah) opp. 219, 45.
- Aistulfus v. Agistolf.
- Aiulfus v. Ariulfus.
- Alamanni 578, 20. — Alamannia 364 n. 3.
- Albanenses (*Albano*) episcopi cardin.: Bonifacius, Petrus III; Albanensis cardin. episcopus 515, 15; Albanenses: Innocentius, Innocentius II. papa.
- Albensis episc.: Benzo.
- Albericus consul Romanus, Tusculanus, 584, 15; filii: Benedictus IX, Gregorius patricius.
- Albertus v. Adal.
- Albitia mulier Cremon. 439, 25.
- Alcimus sacerdos 612, 35.

- Aldebrandus de Gisle Ravennas 432 n. 2.
Aldredus archiep. Eborac. 91, 45.
Aldemannus episc. Brix. 594.
Alexander pseudoapost. 253, 15. 506, 30.
Alexander I. papa 13, 5. 387, 10. 423, 35. 426, 45. 427, 10. 479, 30. 481, 25. 498, 25. 616, 15.
Alexander II. papa (Anselmus episc. Luc.) 76, 5. 77. (89, 15). 91, 25. 326, 30. 329, 40. 336, 20. 421, 15. 422, 40. 459, 25. 521, 35. 534. 551, 20. 553. 594, 30. 595 n. 6. 596—601. 603, 5. 605, 30. 612, 1. 615. 630, 10. — ex aula regia sacerdos 93, 5; regi tamquam domesticus et familiaris 92, 25; sine consensu regis electus 78, 35. 595, 1; charta eius Cremonensibus concessa 597.
Alexander episc. Alexandr. 66, 20. 473, 20.
Alexander rex Macedon., fil. Philippi regis, 298, 5. 406, 35. 407.
Alexander aerarius 140, 10. 382, 20.
Alexandria, Alexandrina civ. 66, 20. 331, 1. 607, 25; Alexandrina sedes 504, 35; patriarchae: Alexander, Athanasius, Petrus II, Timotheus, Theophilus, Cyrillus, Dioscorus, Proterius, Iohannes, Eulogius. — Alexandrinus patriarcha 268, 25. 454, 25; episcopus 207, 10; presb.: Arrius. — Alexandrini 574, 15. 619, 30.
Algisus v. Adalg.
Alirensis (Aleria) ecclesia 415, 10.
Alpes 582, 15. 584, 5. 585, 1. 587, 20. 589, 30. 598, 25. 601, 30. 612, 5.
Altina civ., 457, 5; episc.: Petrus.
Altmannus episc. Patav. 281, 5. 358, 35. 471, 20.
Amalech, fil. Esau, 216.
Amalfitana urbs, *Amalfi* 329, 25; episc.: Pimenius, Petrus.
Amasia sacerdos 211, 40.
Ambianensium (Amiens) episc.: Iesse.
S. Ambrosii eccl. Mediolan. (605, 1).
S. Ambrosius, Ambrosius, episc. Mediolan. 92, 15. 103, 20. 126, 25. 128, 10. 132. 186, 1. 193, 15. 276, 35. 326, 1. 327, 20. 342, 45. 350, 35. 353, 15. 418, 25. 449, 40. 450, 20. 466. 468. 480, 10. 492, 30. 494, 5. 497, 35. 505, 5. 508, 15. 521, 1. 526, 25. 537, 15. 538, 20. 539, 15. 544, 5. 546, 20. 547, 35. 555. 556. 563, 1—565, 25. 575. 576. 591. 596, 35. 604, 35. 609, 1. 619, 10; eius letaniae 596, 35; primum antiphonam in ecclesia constituit 591, 5. — eius vicarius (i. e. episc. Mediolan.) 210, 1.
Amicus abbas Rambon. 60, 25.
Amon, fil. David regis, 31, 20; fr.: Absalon.
Amonius monachus Alexandr. 619, 30.
Amorrei 295, 10. — Amorreuus 295, 20.
Amos propheta 211, 40. 215, 15. 219, 25. 223, 15.
S. Anacletus I. papa 13, 10. 322, 15. 386, 25. 387, 10. 392, 30. 402, 1. 479, 30. 498, 25.
Ananias pontifex Iud. 30, 25; fil.: Eleazar.
Ananias 69, 30. 136, 25. 146, 45—149. 197, 5. 202. 233. 441, 35. 450, 30; uxor: Saphira.
Anastasius I. papa? 79, 15.
Anastasius II. papa 53, 30. 54, 20. 55. (79, 15?). 431, 30. 608, 10. 625, 10.
Anastasius antipapa 457. 458, 1.
Anastasius patriarcha Antioch. 483, 15.
Anastasius episc. Thessalonic. 349, 30. 402, 35. 602, 5.
Anastasius I. imp. 54, 1. 79, 25. 437. 464, 1. 492, 15. 575, 20. 608, 10 (*falso* Athanasius). 625, 10.
Anastasius II. imp. 496, 15.
S. Anathemii eccl. Curium in Sabino- rum territorio 416, 1.
Anatholicus episc. 436, 25.
Anatholius episc. Constantinopol. 11. 40, 25. 41, 15. 268, 30. 418, 35. 563. 607, 15. 631, 10.
Anathot civ. 289, 15.
Anconitana eccl. 414, 25; archidiacon.: Florentinus; diacon.: Rusticus.
(Ancyranum) Anquiranum conc. 366, 5.
S. Andreas apost. 279, 10.
Angelberga, uxor Ludovici II. imp., 554, 25.
S. Angeli arx, castrum Rom. 595, 30. 614, 25.
Angli 91, 5. 414, 10; reges: Oswaldus, Oswig.
Anicius papa 402, 5.
Anna, uxor Helchenae, 45, 5.
Annas sacerdos Iud. 30, 25. 223, 1; gener: Caiphas.
Anno archiep. Colon. 596. 600 n. 6.
Anquir. v. Ancy.
Anselmus, Anshelmus.
Anselmus archiep. Mediolan. 569, 5.
Anselmus I. episc. Luc. v. Alexander II.
Anselmus II. episc. Luc. 517—519, 40. 530, 15. 531, 20. 569. 629, 15—631.
Anthemius, Antemius.
Anthemius subdiacon. Campaniae 329, 25.
Anthemius imp. 79, 25.
Antemius (1. *Mach.* 14, 24: Numenius), fil. Antiochi, 407, 40.
Anterus papa 14, 10.
antiabbates 357, 5. — antiepiscopi 357, 10.
Antimus patriarcha Constantinopol. 39, 5.
Antiochia urbs Asiae 207, 15. 607, 25; patriarchae: Paulus Samosatenus, Paulinus, Eustasius, Anastasius; Antiochenus patriarcha 136, 5. 268, 25. 454, 25. — Antiocheni 220, 40; Antiochena synodus, Antiochenum conc. 332, 1. 369, 40. 417, 1. 423, 15. 426, 20. 485, 1. 491, 5; Antiocheni canones 391, 5.
Antiochus IV. (Epiphanes) rex Syriae, fil. Antiochi III, 220, 35. 221, 5. 407, 30.
Antoninus subdiacon., rector patrimonii in Dalmatia 501, 30.
Antoninus Verus (M. Aurelius) imp. 488, 1.
S. Antonius eremita 197, 45.
Antonius Hispanus 79, 10; fil.: Damasus I. papa.
Antonius (?) 418, 10.
anulus 205. 213. 217. 416, 15. — anulus signaculum secretorum caelestium indicat 205, 25. *Cf.* baculus, virga.
Apenninus mons 610, 15.
apostolica potestas terreno imperio praepositur 386, 10. *Cf.* Rom.
Apollo, Apollon 54, 20. 193. 228, 5.
Apulia 582, 1. 589, 10. 593. 604, 20. 610, 1. 612, 25; Apuliae principatus 583, 10.
Aquileienses (*Aquileia*) patriarchae: Nicetas, Poppo, Heinrichus.
Aquinum opp., *Aquino* 612, 25.
Aquisgranum urbs, *Aachen* 581, 5.
Arabia 575, 30.
Arator scriptor 148, 1.
Archadius episc. Italiae, legatus Caesari papae in conc. Ephes., 332, 1.
Archadius imp., fil. Theodosii I. imp., 79, 25. 373, 35. 495, 25. 576, 15. 608; fr.: Honorius.
ad Arcus locus prope Romam 549, 15.
S. Arduinus conf. Arimin. 61, 1.
Arduinus marchio Iporeg., rex Italiae, 583, 5.
Aregius episc. Vapinc. 121, 35.
Arelatenses episcopi: Caesarius, Vigilius, Eterius, Rembaldus. — Arelatense concil. 116, 10. 402, 25. 417, 10.
Aretium opp., *Arezzo* 2, 40. 3, 40; episcopi: Theodaldus, Constantinus; exepiscopus 614 n. 7.
Arialdus clericus Mediolan. 591, 15. 596, 35. 597, 5.
Aribertus v. Heribertus.
Ariminum urbs, *Rimini* 414, 10. 504, 40; episcopi: Carius, Ubertus II, Ubertus III. — Ariminense concil. 115; Ariminensis synodus 476, 15. 504, 30. 505, 5; grex 504, 40. 505, 1.
Aristotelica sophismata 313, 10.
(Ariulfus) Aiulfus dux Spoletinus 619, 20.
Armenius episc. Ital. 414, 35.
Arnulfus, Arnolfus.
Arnulfus episc. Cremon. 568, 25. 596, 30. (597, 10); avunculus: Guido archiep. Mediolan.
Arnulfus rex German., imp., fil. Karlmanni, 104, 15. 364. 378, 1.

Arnulfus dux (*falso rex*) Bavariae 580, 30.
 Arrius presb. Alexandr. 72, 15. 113, 40.
 114, 1. 225, 30. 250, 45. 269, 1. 342, 5.
 418, 30. 440, 35. 473, 20. 504, 40.
 573, 15.
 Arriana heresis 9, 25. 38, 20. 167.
 185, 45. 504, 35. 573, 15. 577, 10.
 619, 25; fides 570, 45; pestis 250, 40.
 504, 40; vesania 211, 10; secta 72, 15.
 — Arriani 7, 5. 9, 30. 19, 30. 49, 15.
 50, 59, 30. 64, 35. 65, 1. 103, 105, 40.
 106, 111. 113, 45—115. 175, 40. 182.
 190, 10. 191, 40. 211. 248, 10—250, 40.
 252. 386, 40. 505. 506, 1. 574, 15.
 576, 5. 618, 25. 619, 30. — Arrianus
 princ., rex 505, 20. 506, 1. — Arriani:
 Theodericus rex Ostrogoth., Constan-
 tius imp., Valens imp., Auxentius episc.
 Mediolan.
 Arrutium (*Greg. Aprutium*) urbs,
Abruzzo 414, 15; pastor: Inportunus.
 Arsenius episc. Ortensis 497, 1.
 Ascanius archiep. Tarracon. 402, 30.
 Asclepius episc. 485, 20.
 Asellus presb., legatus eccl. Rom. 351, 15.
 373, 35.
 Asia, Asya 109, 45. 234, 1. 436, 20; rex:
 Attalus. — episcopi 502, 30.
 Assur, fl. Sem. 512, 10.
 Assyrii, Assirii 82, 15. 101, 25. 174, 30.
 175, 10. 219, 40. 240, 1; rex 218. 219.
 Astensis episc.: Giselmus.
 Astensis episc. v. Eistet.
 Athanasius episc. Alexandr. 14, 10. 66.
 67, 1. 485. 504, 35. 574, 15.
 Athanasius v. Anastasius.
 Athenae urbs, *Athen* 330, 35. — Athe-
 nienses 350, 25.
 Attalus rex Asiae 93, 40.
 Atto, Azzo, Azo.
 Atto comes Tusciae 581.
 Azzo marchio Taurin. 434, 15. 602, 30.
 Augia insula, *Reichenau* 364, 15.
 Augusta urbs, *Augsburg* 610; episc.:
 Bruno. — Osborgense concil. 77, 25.
 Augustinus, Agustinus.
 S. Augustinus abbas Romanus, deinde
 archiep. Cantuar. 331, 25. 414, 10.
 S. Augustinus episc. Hippon. 27, 30. 29.
 39, 15. 40, 15. 92, 15. 103, 20. 111, 25.
 128, 35. 129, 10. 133, 25. 137, 10.
 146, 25. 172, 25. 174, 5. 175, 25.
 178, 35. 182, 15. 197, 5. 235, 1. 248, 10.
 253, 15. 256, 30. 257, 25. 258, 15.
 270, 25. 292. 295, 35. 309. 310.
 316, 30. 317, 20. 319, 35. 324, 30.
 325, 25. 334, 30. 338, 20. 346. 350, 25.
 351, 15. 362, 10. 365. 368, 20. 372—
 374, 35. 376 — 378, 20. 380—383, 1.
 390, 30. 392, 10. 393, 5. 394. 397, 35.
 399, 40. 404, 20. 405, 20. 409, 30.
 417, 15. 424, 10. 435, 1. 438. 440.
 442, 20. 446, 10. 449, 30 — 452, 20.

469, 40. 470, 20. 477, 25. 480, 20.
 482, 40—484, 5. 488—494, 20. 498, 35.
 499. 501 — 503, 30. 505, 10 — 507, 1.
 509, 20 — 512, 40. 514, 25. 516, 5.
 523, 1. 524. 527, 5. 538, 25. 539.
 541—548, 10. 555, 10 — 562. 565, 15.
 576, 1. 596 n. 6. 618, 25. 622, 35. 623.
 628. 629.
 Augustudunensis (*Autun*) episc.: Sia-
 grius.
 aula regis, regia 77, 20. 87. 276, 20;
 aulae regiae rectores 87, 25; aulae
 publicae, aulici administratores 88.
 Aurelianum (*Orléans*) concil. 344, 5.
 S. Aurelius archiep. Carthagin. 234, 30.
 351, 15. 418, 20. 425, 5.
 Auxentius episc. Mediolan. 186, 1. 575, 1.
 Auxilius episc. (?) 560, 30.
 Avellanum monast. v. Fontis Avellani
 monast.
 Azelinus episc. Sutrinus, cardin. 588, 20.
 Azo, Azzo v. Atto.

B.

Baal, Bel 27, 25. 71, 5. 189, 25. 306, 15.
 Babenperc, Papenbere, civ., *Bamberg*
 270, 10. 279, 10; eccl. beatorum apo-
 stolorum 583. — Papenbargensis
 episcopatus 583, 15; Bambergensis
 episcopatus de spoliis ecclesiarum
 et provinciarum Italiae constructus
 217, 10; episcopi: Sicherius, Heri-
 mannus, Ricemannus, Rupertus.
 Babylon, Babilon, Babylonia, Babilonia
 82, 25. 162, 15. 219, 45. 448, 30. 470, 35.
 491. 499, 40. 512, 25. 520, 40. 571, 40;
 reges: Nabuchodonosor, Balthasar;
 rex 82, 25. — Babyloniae turris
 167, 20; paludes 195, 15; Babylonius
 fastus 571, 40. — Babilonica captivi-
 tas 220, 30.
 Bachides dux Demetrii I, regis Syriae
 407.
 baculus 164 n. a. 205. 213, 1. 217.
 416, 15. — baculi superius uncinati
 et inflexi, inferius accuminati et ar-
 mati 205, 15; designant curam pasto-
 ralem 205, 15; baculi anulique primo
 a regibus accepti cum episcopali be-
 nedictione iterata commendatione
 recipiuntur 416, 15; principes saeculi
 baculi et anuli investitura abstinere
 debent 217.
 Baffus Iudaeus 30, 25; fil.: Ismahel.
 Baguidas episc. Formin. 415, 25.
 Baioaria v. Bavaria.
 Balaac, Balach, rex Moabit., fl. Sephor,
 25. 293, 5. 345, 1. 487, 20. 512, 15.
 Balaam, fl. Beor, 18, 30. 24—26. 136, 20.
 138. 140, 25. 141. 145, 25. 293, 5.
 345. 379, 25. 449, 25. 487, 20. 512, 15.
 Balneó-regis (*Bagnorea*) comites 602, 35.
 604, 1.
 Balthasar rex Babylon. 212, 45.

Bamberg v. Babenb.
 Banaias dux Cerethi et Phelethi, fil. Io-
 iadae, 383, 35.
 bannus regis 609, 10. 610, 30.
 baptisma, baptismus 20—22. 63. 64, 20.
 66, 30. 103, 15. 105. 113 — 116, 15.
 188, 35. 247, 25. 250, 5. 481. 507, 35.
 515, 30. 618, 20. 623, 25—625, 1. — Chris-
 tus cum baptismo sacerdotium suscepit
 22, 10; sacerdotes non auctores, sed
 ministri baptismi 20; baptisma ab
 hereticis datum formam tantum bap-
 tismi sine sanctificationis virtute habet
 105, 5; baptismus, sacrificium, unctio
 principalia signa et prodigia catholi-
 corum 188, 35.
 Barnabas, socius S. Pauli, 234, 1. 328, 5.
 590, 40.
 Barabbas, Barrabas, latro 170.
 Basilius Magnus episc. Caesar. 476, 20.
 Basilius episc. Capuanus 329, 25.
 Basilius I. imp. 437, 35. 575, 25.
 Bavaria, Baioaria 580, 30. 601, 30. 611, 10.
 612, 5. — Bavarii, Bawarii, Baiarii,
 Bauguerii 578, 20. 583; duces: Ar-
 nulfus, Cuno (Cano), Otto, Guelfo IV.
 Beatrix, uxor 1) Bonifacii ducis Tusciae,
 2) Goteфриdi II. ducis Lotharingiae,
 590. 595, 10. 601, 25. 604, 5. 605, 35;
 filia: Mathilda.
 Beda Venerabilis 277, 15. 345, 10. 396, 35.
 477, 30. 481, 5.
 Beelzebub, deus Accaron, 31, 25.
 Bel v. Baal.
 Belial 101, 30. 114, 10. 132, 45. 422, 35;
 filius Belial 512, 30; filii Belial 571, 20.
 Belingarius v. Bereng.
 Belisarius dux Byzant. 579, 40
 Belinzo de Marmorato nobilis Romanus
 583, 30.
 Bellagrast locus ignotus 583, 25.
 S. Benedicti monast. Cremon. 568, 25;
 abbas: Guilelmus; prior: Guido.
 S. Benedictus abbas Cassin. 441. 443, 1.
 512, 20; eius regula 441. 443, 1.
 Benedictus I. papa 331, 5. 332, 5. 442, 35.
 Benedictus III. papa 457, 40. 458, 1.
 465, 15.
 Benedictus V. papa, primo sacri palatii
 diac., 458. 465, 25.
 Benedictus VIII. papa, Tusculanus,
 583, 10. 584; fr.: Iohannes XIX.
 Benedictus IX. papa (Theophylatus), fl.
 Alberici, 9, 25. 569, 15. 584, 15. 585, 20;
 trapezeta dictus 60, 1; fr.: Gregorius.
 Benedictus X. papa (Iohannes episc.
 Velliter., cardin.) 100, 20. 593; Mincius
 dictus 593, 15.
 beneficia ecclesiastica 297, 1. 399.
 Benenatus episc. Miseni 415, 30.
 Beneventum opp., *Benevent* 393. 508, 1.
 589, 15. 593, 20. — Beneventani 578, 20.
 589, 15; dux: Adalgisus.

- Beniamin, fil. Iacob, 214, 30; tribus 221, 5.
- Benno, Penno, episc. Osnabrug. 281, 20. 461, 5. 462, 15.
- Benzo episc. Albensis 594, 1.
- Beor 25, 30. 293, 5. 345, 1. 487, 20. 512, 15; fil.: Balaam.
- Bercetum opp., *Berceto prope Pontremoli* 595, 30.
- Berengarius, Beringarius, Belingarius.**
- Berengarius Turon., archidiaconus. Andegav. 95, 97, 1. 386, 40.
- Berengarius II. rex Italiae, fil. Adalberti, 465, 20. 581; fil.: Adalbertus.
- Bernhardus, Bernardus, Saxo, magister scholarum Constant. 471, 10. 472, 5.
- Bernoldus mon. Constant. 1, 30. 423, 5. 471.
- Bersabe urbs Palaest. 572, 10.
- Bertha, filia Ottonis march. Taurin., uxor Heinrici IV. regis, 590, 5. 596, 25.
- Berzellai Galaaditis filii 383, 30.
- Bethaven opp. Palaest. 215, 40. — Bethavenitae Israelitae 214, 35.
- Bethel opp. Palaest. 44, 30. 220, 5. — Bethel altare 215, 5.
- Bethleem cisterna 71, 40.
- Bethsabee, uxor Uriae, 383, 20; fil.: Salomon.
- Bethsamitarum plebs 219, 10.
- Bienna (*pro* Viennae) comes, interfecto Valentiniani II. imp., 79, 25.
- Bithynia prov. Asiae 570, 45; opp.: Nicaea.
- Bizantia v. Byz.
- Boanarges (*filii Zebedei*) 572, 30.
- Boecius cons. 312, 40.
- Boemii 583, 20. 611, 30.
- Bogor rex Bulgar. 364 n. 5; filius 364, 20.
- Bonifacius, Bonifatius, Bonefacius.**
- Bonifacius I. papa 79, 15. 402, 30. 456. 463. 564, 5.
- Bonifacius II. papa, fil. Sigibaldi, Romanus, 38, 30. 79, 20. 457.
- Bonifacius episc. cardin. Alban. 96, 30.
- S. Bonifacius archiep. Magunt. 211, 15. 352, 15. 362, 25. 496, 20.
- Bonifacius episc. Regiensis 414, 5.
- Bonifacius presb., legatus Leonis I. in conc. Chalcedon., 332, 1.
- Bonifacius dux Tusciae 587, 10. 590. 599, 10; uxor: Beatrix; fil.: Fridericus; filiae: Beatrix, Mathildis.
- Bonifacius comes Africae 258, 20 (?). 482, 40. 494, 20. 524, 1. 542, 10. 576, 1. 618, 25. 631, 20.
- Bonitho, Bonizo, Bonitius (Bonizellus), episc. Sutr. 568. 571, 20. 629—631; cardinalis 569, 40; liber eius Paradisus inscriptus 629.
- Bononia urbs, *Bologna* 595, 15; episc.: Sigifredus.
- Bonosus episc. Naissitanus 68, 1.
- Bonosus episc. Sardic. 53, 20.
- Booz, fil. Raab, 45, 25.
- Boso comes Tuscus 612, 20.
- Bosor civ. in terra Ruben 138, 10. 141. 345, 5. 449, 25.
- Bracarense concil. 417, 20.
- Braulio, Braulius, episc. Caesaraugust. 298, 5. 310, 1. 410. 566, 15.
- Brema urbs, *Bremen* 3, 20; archiep.: Herimannus, Liemarus.
- Brittania, Britannia 332, 5. 482, 25. — Brittones 578, 20. — Britannicum, Britannicum, Britannicum, Britannicum, mare 580, 15. 581, 5. 592, 10. 605, 10.
- Brixia opp., *Brescia* 594; episc.: Filaster, Aldemannus.
- Brixia, Brixia Norica, Brixianorium, Prixina, opp., *Brixen* 275, 1. 548, 20. 601, 10. 612. 615, 40. 617, 15. 628, 15. 629, 10; episc.: Poppo. — Brixinense concil. 282, 35. 612, 30.
- Brumia monast., *Prim dioc. Trever.* 496, 25; abbas: Regino.
- Brunichilda, Brunhildis, filia Athanagildi regis Wisigothorum, uxor Sigeberti I. regis Austrasiorum, 119, 25. 449, 35.
- Bruno episc. August. 585, 15.
- Bruno episc. Tull. v. Leo IX.
- Vulgarum gens 364, 15; rex: Bogor.
- Burchardus, Brocardus.**
- Burchardus episc. Halversted. 473, 25.
- Burchardus episc. Wirzeburg. 496, 15.
- Burchardus archidiaconus. 297, 30.
- Brocardus dux Suevorum 580, 30.
- Burchardus de Geberswiler miles, fundator monast. Marbac., 300, 15.
- Burgundiones 578, 20. 588, 20; Burgundionum regna 580, 20; violentia 579, 20; rex: Rudolfus I. — Burgundicus: Nicolaus II.
- Bizantia provincia 80, 15; episc.: Gregorius. — Bizancii nummi 601, 40. *Cf.* Constantinopolis.
- C.**
- Caath filii, populus, 213, 20.
- Kabentius (*pro* Aventius) episc. Perus. 414, 5.
- Cadalus, Cadolus, Kadalous, episc. Parm., deinde antipapa 76. 77. 91, 40. 93. 94, 5. 527 n. 6. 595. 596, 20. 598, 15. 600, 5. 603, 5; heresiarcha 77, 30; reprobus homo 90, 35; sentina omnium vitiorum, pseudoepisc. *etc.* 91, 25; etymologia nominis 92; accipit per manus regis et reginae crucem et papalia insignia 595, 5; Leoninam civit. intrat 595, 25; moritur 600, 5.
- Caecilianus episc. Carthagin. 40, 15. 51, 10. 499. 502. 504, 10. 512, 40. 514, 35.
- Caelestinus I. papa, fil. Prisci, 79, 10. 204, 30. 272, 15. 332, 1. 350, 1. 376, 20. 419.
- (Caesaraugustanus) episc.: Braulio.
- Caesarienses (*Caesarea*) episcopi: Eusebius, Basilius M.
- S. Caesarii oratorium in Lateranensi palatio 362, 15. 496, 5.
- Cesarius episc. Arelat. 401, 5.
- Cain (Chain 396, 40) 136, 20. 138. 140, 25. 141. 145, 25. 192, 25. 198, 1. 571, 30; Caina maledictio 101, 1; fil.: Enoch; fr.: Abel.
- Caiphas sacerdos Iud., qui et Iosephus, 29, 25. 30. 31, 1. 223, 1; cum symoniacis comparatur 30, 5; socer: Annas.
- Calabria 580, 15. 589, 10. 593, 20. 610, 1. 612, 25. 615, 5.
- (Calamensis) episc.: Crispinus.
- Calc. v. Chalc.
- Caius Caligula imp. 445, 15.
- Calistus, Calystus, I. papa 13, 15. 322, 30. 350, 5. 367, 10. 390, 40. 447, 25. 478, 15. 484, 15. 492, 1. 552, 30.
- Callipolis civ. Italiae, *Gallipoli* 414, 10; episc.: Sabinus.
- de Kalw comes: Adalbertus.
- Camarinensis (*Camerino*) episc.: Roepisc.: mualdus.
- Campania 507, 40. 599; Campaniae episcopi 116, 1. 329, 30. — Campani: Iustus, Hormisda.
- (Canaan) rex: Iabin. — Chananaeus 191, 5.
- Candidus presb., rector patrimonii Galliniani, 209, 5.
- Canifus Iudaeus 30, 25; fil.: Symon.
- Cano v. Conradus.
- Cantuariorum archiep.: Augustinus, Laurentius, Mellitus, Iustus, Lantfrancus; rex: Edilbertus.
- Canusium castrum Tusciae, *Canossa* 581, 10. 610, 15. 611, 1. 616, 10.
- Capitolina domus v. Roma.
- capitanei Mediolanenses 591, 30. 598, 25. — Romani 579, 25. 580, 1. 584. 592, 35. 593; cardinalatus, abbatias, episcopatus vendebant 580, 5; capitaneus Romanus: Crescentius.
- Capua opp. 414, 10; episcopi: Festus, Basilius.
- cardinalatus 580, 5. 581, 5.
- cardinales 585, 1. 588. 590, 1. 592, 30—594. 601, 20. 603. 606, 1. — cardinales episcopi 515, 15. 549, 1. 552, 1. 593, 5. 599, 35. 601, 10. 604, 30. 614, 15; cardinales episcopi Ostiensis, Albanensis, Portuensis, quibus solis concessum est privilegium apostolicae ordinationis 515, 15.
- Caribdis 159, 35.
- Carius episc. Arimin. 414, 10.

**Carlomannus, Karlomannus, Karoloman-
nus, Karolomagnus.**

Carlomannus, fil. Karoli Martelli, 496, 20.
608 (*falso* Karolus); fr.: Pippinus.

Carlomannus rex Franc., fil. Pippini
regis, 352, 15. 457. 496, 30. 500, 25;
fr.: Carolus M.

Carlomannus, fil. Caroli II. Calvi, 496, 35.

Carolus, Karolus.

Carolus Magnus rex Franc., imp., fil.
Pippini regis Franc., 12, 30. 104, 20.
211, 15. 364, 10. 367, 20. 445, 25.
457. 496. 500, 25. 539, 10. 565, 10.
577, 15. 578. 586; pater et protector
Romanae urbis creatur 586, 35; pa-
tricius 586, 35; fil.: Ludovicus Pius.

Carolus II. Calvus rex Franc., imp.,
fil. Ludovici Pii, 396, 35. 496, 35;
fil.: Carlomannus.

Cartago urbs 499, 25; Cartaginienses,
Kartaginenses archiep.: Cyprianus,
Cecilianus, Aurelius, Dominicus. —
Cartaginense concil. 51, 5. 117, 5.
373, 35. 391, 5. 443, 15; concil. secun-
dum 417, 10; tertium 402, 15. 416. —
Carthaginenses canones 391, 5.

Casleu mensis Iud. 222, 30.

Cassinus mons monast. 496, 20; abb.:
Fridericus, Petrus, Desiderius.

Castellio opp., *Castiglione prope Vari-
sium* 598, 35.

Casulanus presb. 270, 25.

Catafrigae heretici 175, 30. 182.

Catharae, Cathari, Catari, heretici 49, 20.
104, 20. 105, 30. 112, 25. 115, 25;
viciniores catholicae fidei heretici
112, 25.

Catilina 224, 10. 286, 30. 604, 1; Catil-
linaria factio 315, 35.

Catinensis (*Catana*) ecclesiae archi-
diac.: Iohannes episc. Syracus.

Cecil- v. Caecil-

Cel- v. Cael-

S. Celsi eccl. Mediolan. 597, 5.

Cenchrae urbs Graeciae 84, 30.

Cencius, Cintius, Chinchius.

Cencius nobilis Romanus, fil. Gerardi
comitis, 604, 10

Cencius praef., fil. Iohannis praef. Rom.,
603, 10. 611, 15. 620, 5; fr.: Stephanus.

Cencius, fil. Stephani praef. Rom.,
557 n. 3. 595, 30. 603, 5. 604, 10.
605, 20. 606, 5. 610, 35. 611, 1; turris
eius 603, 15. 605, 20. 606, 10.

Cintius nobilis Romanus (*idem atque
filius Iohannis?*) 459.

Corviensis (*Cervia*) episc. 614, 20.

Ces- v. Caes-

Calcedo, Calcedona, Calcedonia, Calce-
donensis civ. 367, 20. 419, 5. 423, 25.
436, 30. 437, 35. 496, 5. 575, 15;
Calcedonense, Chalcedonense concil.,
Calcedonensis, Calcidonensis, Calce-

donensium synodus 130, 30. 131, 25.
196, 15. 200. 276, 5. 332, 1. 341, 10.
342. 343. 348, 15. 351, 20. 366, 5.
367, 5. 370. 423, 15. 436. 442, 40.
443. 480, 15. 607, 10. — Chalcedonen-
sis canon 538, 10; Chalcedonenses
canones 341, 35.

Chaldea fornax 488, 40. — Chaldei
152, 5. 571, 40; opp.: Hur.

Cham, fil. Noae, 386.

Chananaeus v. Can.

(Charibertus) Cherebertus, Harbertus, I.
rex Franc., fil. Chlotharii I, 14, 15.
363, 40.

Charmi 91, 15; fil.: Achar.

Cherebertus v. Charib.

Cherintus 85, 5.

Cherub 191, 5.

(Childericus) Hildericus III. rex Franc.
362, 25. 496.

Chimera 614, 25.

Chinchius v. Cencius.

Clodoveus rex Franc. 618, 25.

Cloe 228, 5.

Chore 136, 20. 138, 25. 141—145, 25.
425, 25. 522, 25.

Christoforus abbas Cremon. 597, 5.

Chuthelineburg opp., *Quedlinburg* 488, 35;
synodus a. 1085. 488, 35.

Cicero v. Tullius.

Cylicia prov. Asiae 84, 20.

Cinthia 582, 20.

Cintius v. Cencius.

Circumcelliones 576, 5. 618, 25.

Ciriaceus v. Cyriaceus.

Cison torrens 620, 10.

Cizicus v. Cyzicus.

Classicianus comes 292, 10. 483, 35. 560.

Clemens I. papa 10, 20. 12, 40. 13. 78, 40.
112, 15. 114, 1. 400, 10. 423, 40. 479.
498, 25. 527, 1. 545, 1.

Clemens II. papa (Sicherius episc. Bam-
berg.) 8, 10. 14 n. 5. 15. 56, 20. 70, 15.
586, 10. 587, 10.

Clemens III. papa (Wibertus, Wipertus,
Wicbertus, Wipertus, Guibertus, archi-
ep. Ravenn.) 261, 15. 271 n. 1.
(272, 10). 306. 388, 5. 460, 5. 462, 25.
(489. 489, 30). 500, 1. (503. 515). 519.
527 n. 6. 532, 20. 548. 549, 25. 551, 1.
563. 564, 1. 569, 20. 593. 594, 35.
596, 1. 600. 602—606, 5. 609, 15. 611
—615. 617. 621, 20. 622, 30. 629, 5.
631, 20. — eius mores 548, 20; lau-
datur 460, 5; Catilina dictus 604, 1;
cancellarius Italici regni fit 593, 5;
deponitur 596, 1; archiep. Ravennas
fit 600, 15; iurat Alexandro II. 600, 30;
ob periurii crimen ab episcopali
officio suspenditur 605, 15; eligitur
pontifex Romanus 612, 30; ordinatur
614, 15; a quo ordinatus sit 499, 35.
515, 20; excommunicatus 489. 512, 10;
eius ordinationes irritae sunt 600.

515. 623; ipse suorum ordinationes et
sacramenta defendit 623—625; ex-
archiepiscopus 306, 5. — Guibertistae
618, 10.

Clemens episc. Bizanz. 344, 1 (*falso*
Gregorius).

clerici inferiores legalibus coniugibus
obligati 597, 30; clerici concubinati
598, 35; fornicatores 595, 5. 597—
599, 25; clericorum continentia 255;
fornicatio 590, 10. 592, 10; incontinen-
tia 525, 25. 597, 30. 626, 5; lex de
clericorum incontinentia a. 1074. lata
disseritur 287. 288; clericorum superi-
orum libidines 256, 5. 258, 30; cleri-
corum et laicorum differentia 208—
210; clerici publicis vectigalibus et
tributis absolvi non possunt, si non
regia auctoritate 566, 5. — clericale
adulterium 598, 5. Cf. sacerdotes.

Clod. v. Chlod.

Cloe v. Chloë.

Clivus Scauri monast. Romanum 90, 40;
abbas electioni Cadali assistit 90, 40.
91, 1.

Cluniacum monast., *Cluni dioc. Matis-
con.* 587, 10; abbas: Hugo; mona-
chus: Hildebrandus; Cluniacenses
monachi 600, 15.

Colonienses, Agripinenses archiep.:
Guntharius, Anno II, Sigiwinus; Colo-
niensis clericus: Everardus episc.
Parm.; Colonienses: Giticlinus, Wol-
felmus abbas Brunwilar.

Colosenses 139, 10. 246, 25. 290, 25.
507, 15.

Columbus episc. Numidiae 8, 30.

Compendium opp., *Compiègne dioc. Su-
ession.* 588, 20.

**Conradus, Chuonradus, Chûnradus, Cûn-
radus, Cano.**

Conradus episc. Traiect. 264, 10.

Chûnradus I. rex Franc., fil. Conradi
com., 580, 25.

Conradus II. rex, I. imp., fil. Heinrici
com. Franc., 206, 5. 444, 35. 569, 15.
583, 20; fil.: Heinricus III.

Cano (Conradus I.) dux Bavariae 583, 25.

coniunctiones consanguineorum prohi-
bendae 626, 15.

Consentius aequalis S. Augustini 506, 35.

Constanciensis episcopatus 333, 15;
episc.: Otto; Constantiensium scho-
larum magister: Bernhardus.

Constantina Augusta, uxor Mauriti imp.,
389, 10 (*falso* Constantia). 475, 1.
490, 5.

Constantinopolis, Constantinopolitana
civ., urbs, urbs regia 43, 40. 80, 20.
96, 5. 110, 5. 331. 370, 15. 574, 10.
575, 20. 589. 607, 30. 608, 10; eccl.:
Novatianorum; thermac: Achilleae.
— Constantinopolitana sedes 110, 5;
ecclesiae Constantinopol. status saec.
XI. describitur 207, 1. 210; patri-

- archae: Paulus, Eudoxius, Gregorius Nazianz., Maximus Cincius, Nectarius, Iohannes Chrysostomus, Sisinnius, Nestorius, Proclus, Flavianus, Anatholius, Gennadius, Acacius, Antimus, Eutyechius, Iohannes IV, Ciriaceus, Tarasius, Ignatius, Phocius, Michael Caerularius. — Constantinopolitanum concil. 110, 10. 342, 5. 429, 1. 443, 15. — Constantinopolitanum imperium 206, 40. Constantinopolitanus imperator 582, 1; Constantinopol. imp. nec laicorum quilibet ullam dispositionem ecclesiarum praesumit 207, 1; imp.: Constantinus I, Constantinus II, Constantius II, Valens, Theodosius I, Arcadius, Theodosius II, Marcianus, Leo I, Zeno, Anastasius I, Iustinianus I, Tiberius II, Mauritius, Phocas, Heraclius, Constantinus IV, Tiberius III, Philippicus, Anastasius II, Theodosius III, Leo III, Constantinus V, Constantinus VI, Michael III, Basilus I, Constantinus IX.
- Constantinus I. papa 496, 10. 608.
Constantinus II. papa 457. 500, 25.
Constantinus episc. Aret. 515, 20.
- Constantinus I. Magnus imp., fil. Constantii Chlorig, 12, 15. 72, 10. 80. 96, 10. 104, 15. 185, 40. 196, 25. 206, 35. 207. 225, 35. 362, 25. 435, 35. 444, 30. 445, 20. 451, 35. 463, 5. 482, 15. 504, 35. 573. (574.) 575, 10; filii: Constantinus II, Constantius II.
- Constantinus II. imp. Constantinopol., fil. Constantini Magni imp., 362, 20 (falsopro Constantius). 575, 20. 576, 30.
- Constantinus IV. imp. Constantinopol., fil. Constantis II, 463, 30. 630, 40.
- Constantinus V. (Kopronymus) imp. Constantinopol., fil. Leonis III. imp., 575, 35.
- Constantinus VI. imp. Constantinopol., fil. Leonis IV. imp., 576, 35. 586, 25. 630, 40.
- Constantinus IX. Monomachus imp. Constantinopol. 207, 1. 589, 10.
- Constantinus, fil. Mauricii imp., 496, 5.
- Constantius diac., postea episc. Mediolan. 209. 413. 499, 35.
- Constantius II. imp. Constantinopol., fil. Constantini Magni imp., 9, 25. 476, 15. 504, 35. 574. 619, 30.
- Cordubensis episc.: Osius.
- Corinthus urbs 110, 1; episc.: Iohannes. — Corinthii 37, 20. 122, 30. 130, 5. 133, 30. 228, 1. 290, 30. 334, 20. 427, 25 (Chorinthii). 429, 30. 430, 1. 477, 35. 481, 25. 510, 30. 538, 30; Corinthius 538, 25.
- Cornelius papa 387, 20.
- Cornelius centurio 233, 45. 618.
- Cornelius aequalis Cypriani 521, 30. 522, 15. 534, 10. 548, 30.
- Corsica insula 415, 10. 508, 15; episc.: Martinus.
- Crassus, Craxus. Petrus Crassus.
- Cremona urbs 543, 30. 568, 25. 594, 20. 597, 5. 602, 25. 605, 10; monast.: S. Benedicti. — Cremonensis eccl. 439, 25. 597, 15; episcopatus 596, 30; episcopi: Eusebius, Hubaldus, Arnulfus; abbas: Christophorus. — Cremonenses, Cremonensis populus 596, 30. — 598, 10. 602, 25. 605, 35. 630, 10; Cremonenses clerici 599, 15; Cremonensis: Dodo. — Charta Cremonensibus ab Alexandro II. concessa 597, 15.
- Crescentii turris Rom. 549.
- Crescentius Nomentanus capitaneus, patricius, Romanus 582.
- Creta insula 405, 30. 439, 5; episc.: Titus. — Cretenses 140, 15.
- Crispinus episc. Calam. 514, 25.
- Crispinus Sardus 79, 10; fil.: Hilarius papa.
- Cumanum castrum 415, 30.
- Cunibertus episc. Taurin. 594, 1.
- Cunibertus (i. e. Gisilbertus) dux Lotharing. 580, 30.
- Cures opp. in territorio Sabin. 416, 1; eccl.: S. Anathemii.
- curia 275, 5. 595, 35. — curiales 88, 5.
- Cutha opp. 219, 45.
- Cylicia v. Cilicia.
- Cyllenia virgo 435, 10.
- S. Cyprianus papa et martyr 114, 20. 377, 15.
- S. Cecilius Cyprianus, Ciprianus, episc. Carthagin. 324. 352, 10. 390, 25. 418, 10. 513, 35. 521. 534, 10. 537, 30. 548, 25. 562, 35.
- Cyprianus diaconus, rector patrimonii Siculi, 209, 5.
- Ciriaceus episc. Constantinopol. 492, 25.
- Cyriacus abbas 121, 35.
- Cyrillus, Cirillus, patriarcha Alexandr. 332, 1. 394, 40. 619, 30.
- Cyrus rex Persarum 220, 30.
- Cizicus urbs Asiae 110, 5; episc.: Dalmatius.
- D.**
- Dagon deus Philistinorum 422, 35.
- Dalmatius episc. Cizic. 110, 5.
- Damasceni 554, 35.
- Damasus I. papa, fil. Antonii, 9, 5. 79, 10. 136, 5. 234, 30. 271, 35. 418, 20. 425, 5. 436, 1. 456. 480, 10. 564, 5.
- Damasus II. papa (Poppo episc. Brixin.) 587; illegitime electus 11; ad concilium invitat 11, 25.
- Damiani v. Petrus.
- Daniel, Danihel, proph. 71, 15. 77, 25. 186, 10. 221, 40. 375, 30. 483, 5. 502, 25.
- Darius rex Persarum 483, 1.
- Dathan, fil. Eliab, 5, 15. 142. 143. 425, 25. 514, 30. 522, 25; fr.: Abiron.
- David rex Iud. 26, 25. 29. 45, 25. 71, 85. 214, 40. 217, 40. 218, 35. 219, 25. 289, 10. 290, 1. 304, 1. 305, 1. 308, 20. 333, 30. 350, 10. 352, 5. 378, 5. 384, 20. 397, 1. 409, 10. 425, 30. 431, 40. 508, 25. 520, 40. 524, 5. 556, 5. 617, 20. 618, 30; filii: Salomon, Adonias.
- decimae 399, 30.
- Decius imp. 196, 5.
- decreta apostolica 399, 35; pontificalia 328, 30; decreta sanctorum patrum de pontifice eligendo 596, 10. 599, 15.
- Demetrius I. (Soter) rex Syriae, fil. Seleuci II, 298, 5. 406, 35. 407; fil.: Demetrius.
- Demetrius II. (Nicator) rex Syriae, fil. Demetrii I, 407. 408, 1.
- Demostenis eloquentia 88, 5.
- Deotgaudus v. Teot.
- Derbe opp. 84, 20.
- Desiderius abbas Cassin. v. Victor III.
- Desiderius rex Longobard. 496, 30. 539. 577; fil.: Algisus.
- Deusdedit papa 465, 35.
- Deusdedit presb. cardin. tit. S. Eudoxiae 4. 517. 627, 10. 630. 631.
- Deusdedit diac., postea episc. Mediolan., 209, 40. 210, 5. 413.
- Didimus Alexandrinus 250, 45.
- Dietpirga v. Teot.
- Dionysius, Dionisius.
- S. Dionisii mart. eccl. Paris. 496, 25.
- S. Dionisii mart. eccl. Mediolan. 605, 5.
- S. Dionisius Areopagita martyr 201, 20. 496, 25. 574, 1.
- Dionysius episc. Placent. 598, 10. 600, 25. 606, 35. 610 n. 2. 613, 5.
- Dioschorus antipapa 457.
- Dioscorus episc. Alexandr. 186, 1. 342, 5. 436, 15. 607, 10. 609. 610, 25. 618, 1.
- Dodo iuvenis Cremon. 602, 30.
- Doech Idumeus, servus Saulis regis, 617, 20.
- Dominica, uxor Valentis imp., 575, 20.
- Dominicus episc. Carthagin. 493, 35.
- S. Donati monast. in suburbio Imolensi 43, 15; abbas: Gerhardus.
- Donatista 51, 15. 52, 10. 562, 30. — Donatistae 51. 52, 20. 172, 40. 324, 30. 368, 20. 371, 1—374. 390, 25. 480, 20. 493. 516, 5. 523, 1. 541, 20. 558, 15. 559, 35. 565, 15. 576, 5. 618, 25. 624; Donatista: Vincentius.
- Donatus presb. 257, 25. 375, 10. 376, 10. 524. 542, 5.
- Donizo presb. 570, 1.
- Donus papa 630, 40.
- Donus episc. Messin. 414, 5.
- Doruvensis civ., Dover 331, 25.
- Drusus, fil. Tiberii imp., 445, 15.

E.

Ebbo, Ebo, archiep. Rem. 289, 20. 309, 35. 386. 388.
Eberhardus, Everardus, Hewurardus.
Everardus clericus Colon., deinde episc. Parm. 600, 15.
Hewurardus dux Franc. 580, 30.
Eberhardus comes de Nellenburg 358, 5; consiliarius Heinrici IV. regis 605, 30; in Longobardiam mittitur 358, 5.
Ebion, Hebion, heresiarcha 85, 5. 384, 30. 428, 40. — **Hebionita** 429, 1; **Hebionitae** 384, 40. 429, 5.
Eboracensis (York) archiep.: Aldredus.
Ebramius Graecus 79, 10; fil.: **Zosimus**.
Ebredunensis, Hebroniensis, (Embrun) archiep.: Hugo.
Ebrei v. Hebr.
Edilbertus rex Cantuar. 331, 25.
Editha, filia Edwardi regis Angliae, uxor Ottonis I. imp., 581, 10.
Effesii, Effesinum v. Eph.
Effraim, Effrain 174. 175, 5. 516, 20.
Effron, Effran, Ephron, fil. Seor, 344, 20.
Egilbertus archiep. Trevir. 264, 10. 281, 30. 282, 35. 283, 10.
Egiptus, Egyptus v. Aeg.
Eistetensis episc.: Gebehardus.
Eleazar pontifex Iud., fil. Aaron, 214, 20. 406, 5.
Eleazar pontifex Iud., fil. Ananiae pont., 30, 25.
Eleazar, fil. Saura, 408, 30.
Eleuchadius abbas S. Mariae Favent., fil. Marini presbyteri, 42, 10.
Eleusius grammaticus 499, 1.
Eleutherius papa 447. 498, 25.
Elī-, Heli-.
Heli sacerdos in Silo 45. 58, 10. 82, 10. 383, 40. 384.
Helias, Helyas, propheta 35, 1. 215, 30. 226, 20. 328, 5. 379, 20. 380, 30. 450, 30.
Elidorus v. Hel.
Eliphat Temanites, amicus Iob, 307, 50.
Eliseus, Heliseus, propheta 34, 35. 126, 40. 128, 10. 328, 5. 347, 40. 348, 1. 450, 30.
Elius v. Aelius.
Emath opp. Palaestinae 219, 45.
Emeritus episc. Donatist. 506, 25.
Emilia, Hemilia, prov. Italiae 535, 30. 454, 25; **episcopi** 454, 25.
Enoch, Enoc, fil. Cain, 138, 30. 571, 30.
Ephesus opp. Asiae 483, 10; **Ephesi eccl.** 138, 40; **Ephesina metropolis** 436, 20. — **Ephesii, Effesii** 133, 35. 134, 1. 290, 25. 429, 45. 507. — **Ephesinum, Effesinum concil.** 332, 1. 342, 5. 394, 40. 443, 15. 619, 30.
Ephron v. Effron.
Epycurus philos. 246, 45. 628, 1.

Epiphanius episc. Salaminus 111, 25.
Epirus 575, 15.
episcopi quomodo eligendi sint 108, 20. 400—403; non a regibus vel imperatoribus eligendi 400—403; per manum principis in episcopatum non introducendi 297, 5. 399, 35; quo examine ventilanda sit causa episcopi 476, 1. 501. — **episcopi nobiliores et egregii filii Romanae ecclesiae** 78, 15; nullum saeculare ius episcopis relinquitur, si non regia auctoritate concessum 566, 5; pontificum locationes in potestate episcoporum constant 417, 25. — **episcopale ministerium** 267, 1; **benedictio episcopalis privilegium est de possessionibus disponendi** 200, 5; omnia, quae sunt episcopalis officii, spiritualia sunt 564, 30; **infula episcopalis** 500, 30. — **exepiscopi** 357.
Epycurus v. Epic.
Equitius episc. Afric. 370, 40.
S. Equicius abbas prov. Valeriae 331, 35.
Erlimbaldus, Erlimbardus, Herlimbaldus, Herlimbardus Mediolan., dux Paterinorum 298 n. 4. 597, 1—599. 602, 20. 604, 35. 605. 620, 1; fr.: **Landulfus**.
Ermogenes, Hermogenes, praef. Constantinopol. 574, 10. 619, 25.
Ervigius rex Wisigoth. 12, 20. 364.
Esaias, Isaias, Ysaïas, Hiseias, propheta 71, 25. 92, 5. 162, 15. 166, 5. 171, 30. 181, 45. 215. 226, 20. 332, 5. 384, 20.
Esau, fil. Isaac, 31, 20.
Eterius episc. Arelat. 331, 25.
Eubodius monachus, legatus conc. Carthagin. 373, 35.
Eudoxius episc. Constantinopol. 167, 40.
Eufrates fl. 82, 15.
Eugenius usurpator imp. Romani 482, 30.
Eulalius antipapa 456. 457, 1. 463, 40. 564, 5.
Eulalius episc. Siracus. 596, 15.
Eulogius patriarcha Alexandr. 483, 10.
Eunomius episc. Cyzic., hereticus, 342, 5. 440, 35. — **Eunomiana heresis** 185, 45.
Europa 109, 45.
Eusebius papa 115, 20. 489, 30.
Eusebius episc. Caesariensis 30, 20. 250, 45. 488, 1. 497, 30; eius historia eccl. 30, 20. 488, 1. 497, 30.
Eusebius metropolit. Hispan. 298, 10.
Eusebius episc. Cremon. 619, 10.
Eustasius episc. Antioch., hereticus, 426, 1. — **Eustasiani** 426, 15.
Eustochium nobilis virgo Rom., filia Paulae, 405, 15.
Euterus episc. 323, 15.
Eutices presb. Constantinopol. 250, 45. 342, 5. 436, 10. — **Euthicianorum, Euticiana, Eutichiana heresis** 186, 45. 331, 5. 440, 40.

Euticianus papa 310, 25. 428, 1. 469, 15.
Euticius, Eutyicius, patriarcha Constantinopol. 197, 35. 253, 30. 331, 5.
Eva 133, 30.
Evaristus papa 447, 35.
excommunicatis non est communicandum 265, 35. 474, 1. 477, 25. 484, 15. 512, 5. 515, 5; **regum est in excommunicatos gladium evaginare** 482, 35; **excommunicatorum interfectores non homicidae** 376, 25—380; **excommunicatis quid interdictum sit** 511, 30; **excommunicatorum consecrationes** 559, 30; **sacramenta** 474, 5. 478. 479. 481. 515, 5. 560, 1. — **excommunicationis ordo describitur** 560, 5; quando de sententia excommunicationis contradictio oboritur, utriusque partis diligens examinatio fiat 267, 10.
Ezechias rex Iud., fil. Achab, 218, 5. 483, 1.
Ezechiel, Iezechiel, propheta 56, 10. 167, 10. 191, 5. 197, 10. 236, 25. 237, 30. 380, 35. 524, 25. 544, 15. 561, 40.

F cf. Ph.

Fabentina urbs, Faenza 42, 15; **monast.**: **S. Mariae.**
S. Fabiani castrum, Fiano a Sutrio inter orientem et meridiem 604, 5.
Fabianus papa 322, 35. 366, 40. 387, 5. 390, 35. 447, 20. 478, 15. 498, 25. 521, 35. 527, 1. 545, 1.
Fabianus episc. 522, 15.
Falti (Num. 25, 14: Salu) 379, 30; **fil.**: **Zambri.**
Fares, fil. Iudae, 45, 20.
Faustinus episc. Potent. 351, 15.
Faustinus episc. (?) 372, 25.
Felicius grammaticus 499, 1.
Felix I. papa, Romanus (79, 15?), 387, 10. 447, 40.
Felix II. papa 9, 30. 14, 10. (79, 15?). 362, 25. 447, 5. 485, 20. 617, 30.
Felix III. papa, Samnites 55, 5. 63, 40. 79, 20. 198, 1. 436, 35. 625, 10 (?).
Felix (?) papa 537, 15. 547, 35.
Felix episc. Messan. 418, 5.
Felix episc. Sardic. 368, 5.
Felix episc. (?) 118, 1.
feminarum secularium in rebus ecclesiasticis dispensandis auctoritas 212.
Fenix v. Ph.
Ferrariensis episc.: **Wido.**
Festus episc. Capuanus 414, 10.
Festus Afer (Hippon.?) 495, 30.
Fesulana (Fiesole) eccl. 42, 1; **altare**: **S. Romuli**; **episc.**: **Raimbaldus.**
Fiducinus episc.: **Severus.**
Filaster v. Phil.
Fineses, fil. Eleazari, 58, 15. 160, 25. 379, 25. 381, 10.

- Firmanus abbas S. Savini Firm. 60, 45.
 Firmum opp., *Fermo* 60 n. 6; monast.: S. Savini.
 fiscus 275, 30. 293, 15.
 S. Flavianus episc. Constantinopol. 40. 440, 40. 485, 35. 563.
 Florentia, Florentina civ., 590, 10. 593, 5.
 — Florentina eccl. 41, 30; episc.: Gerardus; diac.: Rozo; synodus 590, 10.
 Florentinus archidiaconus. Anconit. 414, 25.
 Florentinus diac. Ravenn. 414, 30. 415, 1.
 Focas v. Phocas.
 Focius v. Phocius.
 Fontis Avellani monast. in Tuscia 3, 30. 15, 30; prior: Petrus Damiani. — Avellana collectio 438, 10.
 Forcken opp., *Forchheim* 611, 1.
 Forminensis (*Formio*) episc.: Baguidas.
 Formosus papa 66, 5. 104.
 fornicatio, fornicatores v. clerici, sacerdotes.
 Fortuna 350, 20. — Fortunae templum Rom. 574, 30.
 Fortunatus? Mediolan. 499, 35.
 Fortunatus Sardus 79, 15; fil.: Simachus papa.
 Fotiniani v. Phot.
 Franci 465, 10. 496. 574, 20. 578, 20 — 580, 20. 583, 1. 586, 35. 608, 20. Cf. Salici. — Francia 206, 10. 496. 497, 5. 580, 20. 581, 5. 583, 25. 606, 25. 611, 10; Francia Reni (= Lotharingia) 587, 20; 590, 15; occidentalis (= Lotharingia) 580, 30; Francia (= Gallia) 11, 25. — Francorum terra 217, 1; regnum 579, 20; reges 424, 15. 578, 1; reges Francorum ex genere prodeunt 217, 1; Francorum regum genus nullum quartam generationem attigit 217, 1; maiores 123, 30; iudices 577, 35; episcopi ad Damasi II. electionem non invitati, consensus non dederunt 11, 25; reges: Clodoveus, Cherebertus, Hildericus III, Pippinus, Carlomannus, Carolus M., Ludovicus Pius, Carolus Calvus, Arnulfus, Conradus I, Henricus I, Otto I, Otto II, Otto III, Henricus II, Conradus II, Henricus III, Henricus IV; dux: Hewurardus. — Francorum eccl. 206, 15; gesta 14, 15; historia 618, 25; historiae 579, 20. — Francigenae 581, 5; reges: Ludovicus IV, Henricus I.
 Fridericus abbas Cassin. v. Stephanus X.
 Rixones (= Frisones) 578, 20.
 Fundensis (*Fondi*) eccl. 416, 5. — Fundanus episc.: Agnellus.
- G.**
 Gaad terra, pars Palaestinae, 215, 40.
 Gabaia terra 174, 35.
 Gabaonitae 295. 398, 40. 399, 1. 557, 10.
 Gad, fil. Iacob, 186, 40. 159, 25; filii 19, 5.
- Gaius papa 118, 1.
 Galaad terra 215, 40.
 Galathae 139, 1. 290, 30. 305, 20. 384, 35. 429, 1. 481, 20.
 Galeria urbs prope Romam 92 n. 3. 593, 25; comes: Gerardus.
 Galgala opp. 215, 40. 216, 1.
 Galli 578, 20. — Gallia, Galliae, Galliarum partes 109, 45. 120, 20. 122, 15. 206, 5. 211, 10. 286, 15. 329, 10. 330, 25. 344, 1. 414, 10. 537, 1. 539, 10. 543, 1. 566, 15. 580, 15. 594, 25; = Germania 535, 20; Lugdunensis 588, 15. 592, 10; Galliarum, Galliae episcopi 414, 10. 537, 1. 548, 5. — Gallicana legatio 600, 5; Gallicanae ecclesiae 307, 15; Gallicani episcopi 115, 40. 367, 10; Gallicanum patrimonium 209, 5.
 Gangrense concil. 417, 5. 425, 40. 426, 1.
- Gebhardus, Gebehardus, Gevehardus.**
 Gebhardus archiep. Ravennas 60 n. 1.
 Gebehardus archiep. Salisburg. 261 — 263. 301, 5. 302, 20. 306, 20. 310, 30. 473, 25. 488, 35. 628, 5; eius historia 306, 20. 307, 30.
 Gebhardus episc. Eistet. v. Victor II.
 Gedeon dux et iudex Israel. 167, 10.
 Gelasius I. papa, fil. Valerii, Afer, 10, 30. 79, 15. 271, 35. 323, 1. 344, 10. 350, 5. 378, 25. 391, 1. 469, 35. 478, 35. 484, 20. 485. 489. 491 — 493, 30. 498, 35. 500, 35. 521, 20. 537. 564. 565, 25.
 Gelboe prelium 617, 20.
 Gennadius patricius et exarchus Africae 482, 10.
 Genua urbs 209, 35. 413, 10.
 S. Georgii dies natalis 600, 35.
 Gerare terra 294, 30. 557, 5; rex: Abimelech.
- Gerhardus, Gerardus, Girardus.**
 Gerardus episc. Florent. v. Nicolaus.
 Girardus episc. Ostiensis 601, 30.
 Gerhardus abbas S. Donati Imolensis 43, 15; frater 43, 15.
 Gerardus comes de Galeria 90, 40. 91, 1. 93, 10. 593, 20; ad Cadali electionem inducit 90, 40. 93, 10; ab omnibus papis sui temporis anathematizatus 91, 5; non Romanus, sed suburbanus 92, 10.
 Gerardus comes Rom. 604, 10; fil.: Cencius.
 Gerardus de Saxo, capitaneus Romanus, 584.
 Germani 581, 5. — Germania 122, 15. 206, 5. 211, 10. 286, 15. 329, 10. 330, 35. 580, 15. 602, 5. — Germani reges 581, 30; imp.: Carolus M., Ludovicus Pius, Otto I, Otto II, Otto III, Henricus II, Conradus II, Henricus III, Henricus IV.
- Germanus presb. Naissit. 68, 5.
 S. Germanus episc. Paris. 14, 15. 363, 40.
 Germanus praef. Rom. 411.
 Geroldus episc. Ostiensis, legatus Gregorii VII, 358, 1. 360, 10.
 Gieuso v. Magnison.
 Giezi, Gyezi, Iezi, minister Elisaei 23, 30. 126. 128. 165, 25. 347, 40. 348, 1. 526, 20. 544, 10.
 Gisibertus v. Cunibertus.
 Giselmus episc. Astensis 594, 1.
 de Gisla: Aldebrandus.
 Gisulfus princ. Salernit. 602, 30.
 Gitielinus clericus (*idem atque Sigiwinus archiep.*?) Colon. 616, 5.
 Gloriosus episc. Ostiensis 414, 10.
 Glorius grammaticus 499, 1.
 Goliath, Golias, Phylisteus 71, 35. 388, 10. 430, 30.
 Gordianus Romanus 79, 20; fil.: Agapitus I.
 Goslaria opp., *Goslar* 378, 35.
- Gotefridus, Gottefridus.**
 Gotefridus subdiac., deinde archiep. Mediolan. 598, 25 — 600, 1. 605, 40. 606, 1.
 Gotefridus abbas Vindocin. 4, 5.
 Gotefridus II. (Barbatus) dux Lotharingiae, fil. Gozelonis I, 588, 20 — 590. 593. 595, 20. 596, 25. 599, 5. 601, 25; uxor: Beatrix; fil.: Gotefridus III.
 Gotefridus III. (Gibbosus) dux Lotharingiae, fil. Gotefridi II, 606, 20. 609, 25; uxor: Matilda.
 Gothi 167, 40. 575, 15. 578, 25; Gothus 184, 30; Gothorum reges: Ervigius, Regareth. — Gothica pugna prope Adrianopolim 79, 20; tempestas 575, 30. 579, 5.
 Gracianus v. Grat.
 Graeci 408, 35. 465, 5. 485, 30. 507, 40; Graecorum regnum 589, 10; ecclesia 196, 25. 210, 10; Graeci imperatores 579, 10; episcopi 589, 5; pontifices 485, 35; Graeci: Ebramius, Zosimus papa, Iohannes Philagathus. — Graeca elementa 192, 45; eloquentia 408, 35; Graecae ecclesiae 307, 20; dictiones 193, 1; Graecum 193, 5. 352, 40; Graece 193. 156, 35. 591, 35.
 Grasso v. Petrus Crassus.
 Gratianus v. Gregorius VI.
 Gratianus imp., fil. Valentiniani I, 79, 25. 435, 40. 445, 20. 482; fr.: Valentinianus II.
 Gratosus episc. Numont. 416, 1.
- S. Gregorius I. Magnus papa 5, 5. 8. 10. 48, 10. 57. 65, 25. 67, 10. 79, 30. 103. 110, 35 — 112. 119, 20. 123 — 125, 5. 130, 25. 142, 1. 151, 40. 156, 35. 158, 20. 161, 40. 196, 25. 197. 202, 5. 208 — 212, 5. 217, 5. 238, 20. 239. 245, 25. 253, 30. 257, 10. 259, 20.

268, 20. 270, 25. 271, 15. 291. 292, 1. 298, 15. 310. 319, 35. 320, 1. 323, 25. 329. 331. 332. 335, 35. 337, 35. 341, 10. 342—345. (349, 40.) 350, 1. 352, 5. 370, 10—372, 25. 380, 35. 388—390. 395, 25. 404. 405. 408—415. 418, 5. 419. 424, 15. 429. 434, 40. 435, 25. 439, 15. 440, 20. 442—444, 20. 446, 25—451, 40. 460, 15. 463, 40—465, 1. 478, 20—480. 482, 10—485, 40. 488, 20. 490. 492, 25. 493. 495, 30. 496, 5. 499, 35—502, 25. 521, 30. 525, 1. 527, 5 (?). 542, 20. 547. 552, 35. 553. 591, 5. 608, 15. 618, 10. 619, 10. 631, 10; eius electio 411. 412. 464; registrum 298, 20; Vita auct. Iohanne 342, 15. — Gregoriana locutio 410, 25; Gregorianum testimonium 57, 25; anathema 429, 25. 443, 25.

Gregorius III. papa 608.

Gregorius IV. papa 274, 15. 479, 20. 481, 10.

Gregorius V. papa 582, 10.

Gregorius VI. papa (Iohannes Gratianus archipresbyter S. Iohannis ante portam Latinam) 8, 10. 10 n. 3. 13 n. 5. 337, 25. 569, 15. 584—586.

Gregorius VII. papa (Hilibrandus, Hildebrandus, Hiltebrandus, Hilthebrandus, Hildibrandus, Hildebrant, Hildebrannus, Ildebrandus, Ildibrandus, Ildeprandus, Yldebrandus, Yldibrandus) 96, 25. 254. 261. 262. (270—272, 35. 278. 279). 280—284, 30. (285—297, 20). 304, 25—310, 20. (311, 10. 312. 315—317. 320, 20. 321, 40. 325—328). 330, 45—332. 336. (339—342). 346. 348. 349. 353, 25. 355. 356. (357—359). 363, 1. (368, 5. 385. 386, 20). 388, 5. 393, 35. 395. (397—400). 419, 30. 420. (423). 424. 426. (429. 430). 431. (433, 50). 434, 10. 435. 437—440, 20. (441). 443, 10. 445—447. 449—451. 458, 35. 459. 462. 464, 35. 467, 20—469. 486, 35. 487, 15. 488, 35. 490, 5. (493, 15). 495, 20. 506, 10. (509, 1). 512, 25. (515, 10). 519, 5. 522, 10. 530, 25. 532, 20. 533, 5—537, 1. 539—541, 10. 543, 1. 546, 35. 548—563. 566, 40. 567, 5. 587. 588, 5—590. 592. 593, 5. 596, 5. 599—601, 1. (Folleprandus 601, 40). 602—607. (609). 610—612. 614—616. 617, 30. 628, 40; vita et mores eius 285—287. 315. 534. 535; eruditio et constantia 330; avaritia 286; nigromantiam colit 451, 40; humilitas 383; Protheus dictus 534 n. 7. — capellanus Gregorii VI. 587, 5; monachus 286. 331, 10. 434, 35. 438, 20. 441. 443, 10—451. 534, 15. 587, 10 (Cluniacensis); auricularius Leonis IX. 326, 25; subdiaconus 326 n. 1. 588, 5; subdiaconus decreto Nicolai II. subscribit 459, 20; subdiaconus Henrico III. iurat se absque eius assensu nunquam de papatu se intromissurum esse 458, 40; diaconus sub Stephano X. 590, 25; archidiaconus

Libelli de lite. I.

285, 30. 459, 30. 590, 25. 592, 5. 600, 25; archidiaconus concilium habuit in Gallia Lugdun. 592, 10; oeconomus Romanae eccl. 326 n. 1. 588, 10; cuius momenti sub praedecessoribus suis papis fuerit 326; legatus eorum 330, 1; itinera 286, 15. — ab ipsa iuventute symoniacorum severissimus ultor 336, 5; pecunia congesta et dispensata amicis fecit 286, 30. 434. 438, 25. 439, 20. 441, 30. 449, 25. 548, 15. 355, 5—556, 5; symoniae accusatur 434. 443, 20; introitus eius 336. 534; invitatus papa fit 336. 337; eius electio canonica 307, 15; regi electionem suam notificat 601, 15; milites eius 534, 25; terrenae militiae studuit 286, 35. 553; homines in regis iram, odium, periculum propulit 448, 40; Henricum IV. adhortatur 536, 30; ordinem ecclesiae confudit 287, 10; principes litteris invitat, ut alumnus suum recognoscant 289, 35; reprehenditur propter iuramentum regi praestitum absolutionem 293; ab Henrico monetur, ut de sede apostolica descendat 459, 25; nulla ratione temere deponendus fuit 387, 5; excommunicatur 609, 15; pontificale privilegium amisit 470, 15; moritur 549. 615, 5. — Gregoriana obedientia 309, 15. 388, 15; Iltebrandinum scisma 532, 25; Hildebrandinus: Manegoldus.

Gregorius Nazanzenus patriarcha Constantinopol. 544, 25. 545, 15. 562, 5.

Gregorius episc. Bizanz. v. Clemens.

Gregorius episc. Vercell., cancell. Italici regni 557, 35. 594, 1. 596, 5. 601, 20. 610, 10. 616, 1.

Gregorius sacerdos 570, 40.

Gregorius, Tusculanus, patricius Romanus, fil. Alberici consulis, 584. 592, 35; fr.: Benedictus IX.

Gualrada v. Waldrada.

Gualterus v. Walterus.

Guandali v. Wandali.

Guascones v. Wasc.

Guelfo v. Welfo.

Guenricus v. Wenr.

Guezelo v. Wezilo.

Guibertus v. Clemens III.

Guido v. Wido.

Guilelmus v. Wil.

Guntharius archiep. Colon. 362, 30. 496, 25.

III.

H. canonicus Osnabrug. 461, 15. 462, 1.

Habraam v. Abraham.

Habundantia v. Abund.

Adrianus I. papa 106, 1. 342, 20. 389, 25. 496, 30. 566, 10. 576, 35. 577, 15. 630, 40.

Adrianus II. papa 362. 465, 20. 497.

Elius Adrianus imp. 170, 25.

Agar ancilla Sarae 375. 376, 15. 501, 10; fil.: Ismahel.

Halverstatensis, Halverstedensis episc.: Burchardus; episcopus 616, 25.

Harbertus v. Char.

Harmannus praepos. Lutinbac. 300, 10. 311, 15.

Hartvicus, Hartvicus, Hardvicus.

Hartvicus archiep. Magdeburg. 471, 15. 472, 20.

Hartvicus episc. Verdin. 473, 30.

Hebion v. Ebion.

Hebrea eccl. 408, 20. Hebrei 189, 35. 214, 15. 215, 40. 290, 25. 406, 1. 408, 25; Hebreus 619, 5. 631, 20; Hebreus servus 619, 5; Ebreum 344, 20; Hebraice 408, 35.

Hebroniensis v. Ebredun.

Henricus, Henricus.

Henricus patriarcha Aquilei, 612, 5.

Henricus archiep. Ravennas 17, 35. 74. 76 n. 3. 600, 10.

Henricus episc. Paderbrun. 473, 30.

Henricus I. primo dux Saxonum, deinde rex Saxonum et Franc., fil. Ottonis ducis, 580, 25; fil.: Otto I.

Henricus II. rex, I. imp. 217, 5. 445, 35. 583.

Henricus III. rex, II. imp., fil. Conradus II. imp., 2, 35. 12, 15. 15, 5. 56, 20. 71. 76, 5. 80, 30. 95, 10. 100, 10. 196, 25. 206. 309, 40. 344, 35. 364, 35. 445, 35. 458, 30. 459, 10. 535, 20. 551, 30. 569, 15. 584, 3. (585—587. 589). 593, 1. 615 n. 2; nequissimus 12, 15; clementissimus 56, 20; magnus dicitur 12, 15; laudibus effertur 71. 206; alter Danihel 71, 10; symoniam oppressit 71, 5; patricius Romanorum 80, 30; per patriciatum ordinem se Romanum posse ordinare pontificem credidit 586, 30; statuit ne praeter suam auctoritatem quisquam papam eligeret 71, 35; patriciatum deposuit 589, 35; eius oeconomus: Gebhardus episc. Eistet.

Henricus IV. rex, III. imp., fil. Henrici III. imp., 77, 20. (80, 30. 83, 1. 87—89, 15. 92. 93, 1). 261. 262, 15. 280, 30. 281. 283. (288). (289). 293. 301. 306. (307). 356—366. 378, 35. 385, 25. 391—395. 399, 1. 432—435. 437. 438, 40. 440, 20. 441, 5. 444—447. 450. 452. 453. 458, 30. 459. 462, 15. 472, 10. 475, 1. (486, 10). (487, 35). 495, 20. 506, 5. 520, 35. 522, 5. 533. 535, 20. 536. (538, 1). 539, 30—543. 546. 548. 549. 553, 10. 555, 25. 556, 15. 560—562. 569, 20. 590, 5. 593, 1. 596, 1. 598, 30—602. (604—606). 607—617 n. 3. 622 n. 1. (623, 5) 628, 40. 629; uxor: Bertha; concubinae: Inditta, Offigia; filii ex adulteriis 363, 5. 536, 15; filius spurius 613, 25; sorores 363, 10. — egregiae indolis 81, 3; mores et impudicitia eius 363. 366. 536; rex designatus 590, 20; regnum legitime

possidet 444. 445; principes adhuc parvulo iuraverunt 392, 15; quosdam hereticos suspensio interire praecepit 378, 35; elegit Cadalum papam 77, 20; legatis papae devotionem exhibet 358, 1; cur ad synodum vocatus sit 487, 40; a Clemente III. coronatur 460, 10. 614, 20; eius depositio 288, 30; excommunicatus 266—272. 358, 20. 361, 5. 467, 15. 468. 469, 1. 476, 20. 486, 35. 487, 35. 490, 1. 505, 20. 537, 10. 607, 10. 612, 15. 617. 618, 1. 622, 20. — eius consilarii 599, 40 (asecretes) 600, 20. 601, 35. 616, 5; clerici 438, 10. — Heinriciani, Heinriciana pars 282, 40. 309. 369, 35. 373, 35. 374, 35. 377. 381, 40; ambitus eorum 385, 10; occidendi sunt 377. 381, 25; inremediabili strangulantur damnatione 383, 5. — Heinriciana pestis 381, 25; pactio 394, 30; inramenta 398, 5.

Heinricus I. rex Francorum, fil. Roberti II, 100, 10. 196, 21. 206; occidentalis Franciae proditor 206, 11; alter Iulianus 206, 20.

Heinricus I. dux Bavariae, fil. Heinrici I. regis Germ., 580, 30.

Helchana Iudaea 45, 5; uxor: Anna.

Heli v. Eli.

Eliodoros minister Seleuci regis Syriae 222, 10.

Hemilia v. Emilia.

Heraclius imp. 463, 30.

Hercules 440, 35.

hereticorum ordinationes 103, 15; differentia inter paganos et hereticos 151; ab hereticis ordinati ab officiis non sunt removendi 53. 54. 57, 20; hereticus est qui a fide catholica dissentit 102.

Heribertus, Aribertus.

Heribertus II. archiep. Mediolan. 1—3, 40. (5, 1). 584, 1. 627, 1.

Aribertus episc. Mutin. 515, 20. 614 n. 5.

Herimannus, Hermannus.

Herimannus archiep. Brem. 3, 20.

Herimannus episc. Babenberg. 279 n. 1. 602, 15. 616, 1.

Herimannus episc. Mett. 261. 263. 281, 35. 283, 10.

Herimannus I. comes Luxemburg., rex German., 283. 297, 25. 509 n. 4. (510).

Hermogenes v. Ermogenes.

Herodes II. (Antipas) rex Iud., fil. Herodis I, 24, 1. 31, 1. 168, 15. 223, 1. 277, 1. 396. 397. 508, 15. 509, 20. 528, 1; filia: Herodias. — Herodianum sacramentum 276, 35.

Herodias, filia Herodis II. regis, 396, 5. 508, 15.

Hewurardus v. Eberhardus.

Hibernense concil. 397, 30.

Hieremias, Hieroboam v. Ier.

S. Hieronymus, Hieronimus, Iheronimus, Ieronymus, Ieronimus, presb. 28, 10. 31, 1. 101, 40. 162, 45. 172, 10. 180, 35. 188, 10. 190, 30. 197. 201, 40. 211, 35. 215, 5. 223, 15. 226. 235, 10. 239, 1. 250, 45. 251, 30. 253, 30. 258. 292. 297, 30. 317. 324, 40. 344, 20. 345, 25. 347, 20. 350, 20—353. 365, 1. 378. 380, 35. 381, 30. 384, 25. 390, 30. 392, 35. 394, 40. 397, 35. 405, 15. 408. 410, 20. 440. 442, 1. 450, 35. 480, 10. 483, 30. 487, 25. 507. 510, 20. 524, 25. 541, 5. 544, 15. 554. 555, 30. 575, 1. 595 n. 6. 619, 5. 625, 5.

Hierosolyma, Hierosolima, Hierusolyma, Ierosolima, Ierusalem, Hierusalem, Iherusalem, Ierusalem, Ierosolimitana civ. 41, 5. 84, 30. 129, 25. 178, 20. 215, 1. 218, 5. 220, 40. 221, 5. 233, 1. 236. 238, 5. 308, 25. 330, 40. 407, 20. 450, 5. 491, 25. 512, 25. 520. 523, 1. 541, 20. 572, 1. 607, 25; templum: Iovis Olympi; episc.: Theodolus. — Hierosolimitanus patriarcha 268, 25; Hierosolimitani Iudaei 214, 35.

Hieu v. Iehu.

Hilarius, Hylarius.

Hilarius papa, fil. Crispini, 79, 10. 402, 30.

Hilarius episc. Narbon. 402, 30.

S. Hilarius episc. Pictav. 419, 10. 618, 25.

Hilarius episc., cui Fabianus papa scribit, 387, 5.

Hilarius episc., cui Stephanus I. papa scribit, 328, 35.

Hildebrandus, Hildebrannus, Hildibrandus, Hildebrandus, Hildebrandus v. Gregorius VII.

Hildericus v. Child.

Hildesheimensis episc.: Udo.

Himeneus, Ymeneus, pseudoapost. 139, 35. 253, 15. 506, 30.

Hincmarus archiep. Rem. 396, 35.

Ypponenses 292, 20; Yponienses episc.: Valerius, Augustinus.

Hirene v. Irene.

Hisaia v. Esaias.

Hismael v. Ismael.

Hyspani 578, 25. 598, 20. — Hispania, Hispania, Hispaniae 271, 15. 501, 35. 505, 20. 598, 15; Hispaniarum reges: Wamba, Ervigius; Hispani: Antonius, Damasus I. papa. — Hispanae ecclesiae 307, 15; episc.: Osius; Hispaniarum episcopi 485, 10.

Hier. v. Isr.

Holofernes dux Nabochodonosor regis 388, 10.

Honorius imp., fil. Theodosii I. imp., 79, 25. 80, 20. 373, 35. 456, 40. 457, 1. 463, 40. 495, 25. 539, 1. 575, 35. 576, 15; fr.: Archadius.

Hormisda, Ormisda, papa, fil. Iusti, Campanus 10, 30. 79, 15. 130, 40. 353, 20. 437. 552, 30.

Hostiensis v. Ost.

Hubaldus, Ubaldus.

Hubaldus episc. Cremon. 2, 55.

Ubaldus Italus 434, 10.

Hugo, Ugo.

Ugo Candidus monachus Romaricimontis, deinde cardin. 588, 20. 594, 20. 598, 15. 600. 601. 604, 20 — 606. 613, 5. 615. — Alexandro II. se submittit 598, 15; legatus in Hispania 598, 15; in Gallia 600, 5; unus cardinalium electioni Wiberti assentitur 606, 25. 613, 5. 615, 40.

Hugo episc. Ebredun. 592 n. 3.

Hugo abbas Cluniac. 587 n. 12. 588, 5. 614 n. 3.

Hugo auctor carminis in Manegoldum directi 430.

Hugo scismaticus (*idem atque Hugo Candidus?*) 570.

Ugo Magnus dux Franc. 581.

Humbertus, Humpertus, Hupertus, Ubertus.

Hupertus II. episc. cardin. Prenest., legatus Gregorii VII, 358, 1. 360, 10. 601, 30.

Humbertus episc. cardin. Silvae candidae 15, 45. 16, 5. 95. 97—100. 103. 207, 1. 588, 20. 627; legatus apostolicae sedis Constantinopol. 207, 1.

Ubertus II. episc. Arimin. 61, 1.

Ubertus III. episc. Arimin. 60, 35.

Hunorum feritas 575, 30. — Hunus 184, 30.

Huozimannus, Huozmannus, episc. Nemet. 264, 10. 358, 10; in Longobardiam mittitur 358, 10.

Hur v. Ur.

Hylarius v. Hilarius.

Hyldebrandus v. Gregorius VII.

Hyrene v. Irene.

Hyspani, Hispania v. Hisp.

Hyster v. Ister.

I. Y.

Iabin rex Chanaan 620, 10.

Iacob, fil. Isaac, 45, 15. 82, 5. 141, 15. 181, 45. 182. 208, 20. 218, 25. 220, 20. 294, 30. 357, 5. 375, 25. 398, 30; filii 375, 25; socer: Laban. — Iacob domus principes 236, 15.

Iacobus apost., fr. Domini, 12, 40. 83, 30. 84, 30. 85, 10. 156, 40. 333, 35. 334, 20. 446, 35.

Iadera, Zara 478, 20. 479, 1.

Iamnes 136, 25. 140, 5. 141. 144, 45. 145, 20. 506, 30.

Ianuarius episc. Caralit. 8, 25. 209, 5. 552, 35 (*falso Iohannes*).

Ianuarius episc. Sardiniae 344, 30.

Ianuarius episc. 270, 30.

Iason summus sacerdos Iud. 220. 221. 222, 45. 225, 35; fr.: Onias.
 Iburgensium monachorum armariolus 461, 10.
 Yconium 552, 30.
 Idumaea 166, 5. — Idumei 354, 35; Idumeus: Doeck.
 Iepte Galaadites 396.
Ier-, Iher-, Hier-.
 Ieremias, Hieremias, propheta 82, 88, 10. 89. 101, 25. 166, 25. 182, 10. 187, 10. 221, 25. 258, 5. 296, 5. 321, 20. 330, 1. 491, 35. 519, 5. 595, 5. 619, 10.
 Hieremias nobilis (Faventinus?) 42, 20.
 Ihericho opp. 91, 15.
 Hieroboam rex Israel, fil. Nabat, 27, 25. 160, 30. 214, 30. 215, 5. 218, 35. 219.
 Ieronimus, Ieronymus v. Hier.
 Ierosolima, Ierusalima, Ierusalem v. Hieros.
 Iesse episc. Ambian. 289, 20.
Iesus, Ihesus.
 Iesus Nave 251, 10. 327.
 Ihesus, fil. Sirach, 408, 35.
 Ieu, Hieu, rex Israel, fil. Iosaphat, 27, 25. 379, 25.
 Iezabel, uxor Achab regis, 422, 35.
 Iezechiel v. Ezechiel.
 Ignatius patriarcha Constantinopol. 608, 45.
 Illiricum, Ylliricum 330, 45. 575, 15.
 Immolense opp., *Imola* 43, 15; monast.: S. Donati.
 imperator est caput populi 78, 35; imperator in eccl. Romana potestatem non habet 80, 15; Romanus imperator papae obedire debet 78, 35; imperatori non libuit in electione se alicuius Romani pontificis inserere 586, 30; in sacerdotem non debet mittere manum 12, 15; quod imperatores aecclesiasticas dignitates investire debeant 564; divina ad imperatores et reges non sunt pertinentia 564, 35. 565, 5; imperatores episcopis subditi sunt; imperatorum paganorum privilegia pontificibus suae religionis concessa 185, 35. — imperatoris, imperatorum ius, imperialia iura 373, 5. 526, 15. 564, 40; successoria non sunt 564, 40; imperialia iura et regalia extra regum et imperatorum investiciones firmentur 565, 1. — imperatorum lex, leges 241, 20. 373, 1. — imperatoris, imperiale palatium 87, 35. 459; imperialis corona 604, 25. 613, 5. 614, 5. 615; benedictio 614, 20; dignitas 294, 15. 622, 20; cf. Roma, rex, regalis.
 imperium et regnum non est successorium 564, 40; cf. regnum.
 incardinare 415. 416, 1.
 India 162, 40.

Innocentius I. papa, fil. Innocentii Alban., 10, 1. 11, 20. 13, 20. 50, 15 — 53, 20. 58, 20. 63, 25. 65, 1. 67, 30. 68, 10. 79, 10. 103, 15. 113, 10. 115, 20. 118, 15. 125, 5. 132, 40. 349. 350. 377, 30. 387, 20. 401, 15. 425, 1. 440, 5. 495, 25. 500, 10. 502, 30. 526, 35. 544, 25. 545, 1. 554, 35. 555, 15. 586, 15. 608, 5.
 Innocentius Alban. 79, 10; fil.: Innocentius I.
 Inportunus presb. Aprut. 414, 15.
 insigne imperii Burgund., lancea 581, 10. — insignia regalia 539, 20; pontificalia 598, 20; papalia 587, 35. — insignia et vasa pastoris 164 n. a.
 investire 547, 30. 564. 606, 1.
 investitio 565, 40; investiciones imperatorum, imperatoriae 564, 30. 565, 1. — investitura 297 n. 4. 587 n. 11. 588, 30. 593, 20. 606, 1; investiturae ecclesiarum 585, 10.
 Ioab, fil. Sarucia, 289, 1. 383. 384, 5. 409, 15.
 Iob 141, 15. 154, 20. 162, 40. 264, 1. 308, 1. 335, 35. 371, 1. 446, 25.
 S. Iohannes baptista 19, 10. 20, 35. 22, 10. 63, 10. 277. 396, 5. 508, 15.
 S. Iohannes apost. 20. 27, 30. 29, 1. 39, 25. 63, 10. 106, 20. 124, 20. 129. 135, 30. 138, 40 (?). 141, 10. 153, 5. 161, 25. 172, 30. 186, 10. 232, 35. 251, 1. 253, 15. 296, 5. 372, 20. 376, 15. 382, 10. 422, 30. 451, 25. 477, 35. 480, 25. 481, 5. 488, 30. 503, 25. 514, 40. 623, 35.
 Iohannes I. papa, Tuscus, 79, 20.
 Iohannes II. (Mercurius) papa, fil. Proiecti, Romanus, 577, 1. 630, 35.
 Iohannes diac., antipapa 457.
 Iohannes VIII. papa 393. 476, 30. 507, 40. 508, 10.
 Iohannes XII. papa, Tusculanus, 445, 30. 458, 5. 465. 581.
 Iohannes XVI. papa (Philagathus archiep. Placentinus) 582.
 Iohannes XIX. papa, Tusculanus, 3, 10. 584, 10; fr.: Benedictus VIII.
 Iohannes patriarcha Alexandr. 197, 40.
 Iohannes Chrisostomus, Crisostomus, I. episc. Constantinopol. 107, 5. 114, 25. 115, 1. 116. 198, 1. 484, 5. 485, 30. 492, 1. 495, 25. 608, 5.
 Iohannes IV. episc. Constantinopol. 389, 15. 495, 35.
 Iohannes episc. Caralit. v. Ianuarius.
 Iohannes episc. Corinth. 122, 5. 345, 40.
 Iohannes episc. primae Iustinianae Illyrici 501.
 Iohannes episc. Lariss. 442, 30. 501, 25.
 Iohannes episc. Portuensis 583, 30.
 Iohannes III. episc. Ravenn. 65, 25. 413, 30.
 Iohannes episc. Sabin. v. Silvester III.
 Iohannes episc. Lissitanus, deinde Squillac., 360, 1. 415, 15.

Iohannes archidiac. Catin., postea episc. Syracus. 414, 15.
 Iohannes episc. Tranensis 96, 1.
 Iohannes I. episc. Veliter. 415, 35.
 Iohannes V. episc. Veliter. v. Benedictus X.
 Iohannes abbas 629, 30.
 Iohannes archipresb. v. Gregorius VI.
 Iohannes diac. Rom., scriptor Vitae S. Gregorii I, 337, 35. 342. 411.
 Iohannes subdiac. Liguria 413, 5.
 Iohannes monachus 482, 30.
 Iohannes Scotus Erigena 97, 15. 98, 1.
 Iohannes imp. Rom. 79, 25.
 Iohannes I. imp. Constantinopol. 581 n. 12; neptis: Theophano.
 Iohannes patricius et exarchus 465, 5.
 Iohannes praef. Rom. 603, 10; fil.: Cencius.
 Iohannes defensor eccl. Romanae et notarius 271, 15. 501, 35.
 Ioiada 383, 35; fil.: Banaias.
 Ionadab, fil. Rechab, 89.
 Ionas propheta 82, 30. 617, 5.
 Ionathas, fil. Saulis regis, 86, 45. 396, 30.
 Ionatas, fil. Mathathiae, 298, 5. 406 — 408, 5; fr.: Iudas Machabeus.
 Iordanes fl. 159, 45. 160. 161, 5. 215, 40. 347, 40.
 Iosaphath rex Iudae 160, 35.
 Iosephus historiographus 30, 20. 31, 1. 445, 15.
 Iosephus v. Caiphas.
 Iosias rex Iud. 71, 30. 82. 218, 5. 483, 1.
 Iosue dux Iud. 294, 35. 295. 389, 40. 398, 30. 399, 5. 473. 557, 10.
 Iovianus imp. 574.
 Iovinianus monachus Rom. 100, 40. 350, 20. 352, 25.
Irene, Hyrene.
 Hyrene, uxor Constantii Chlorig, 575, 35.
 Irene, uxor Leonis IV. imp., 576, 35. 586, 35. 630, 40; fil.: Constantinus VI.
 Isaac, Ysaac, fil. Abraham, 29, 15. 69, 15. 101, 15. 141, 15. 193, 20. 218, 25. 220, 20. 294, 30. 375, 5. 398, 25. 501, 10. 557, 5. 572, 5; filii: Esau, Iacob.
 Isaias v. Esaias.
 Iscarioth v. Iudas.
 Isicius hereticus 408, 10. 628, 40.
Isidorus, Ysidorus.
 S. Isidorus episc. Hispal. 277, 10. 298. 396, 25. 410. 418, 15. 566.
 Isidorus episc. (Pseudo-Isidorus) 112. 114, 5. 271, 35. 486. 488, 1.
Ismael, Hismael.
 Ismahel pontifex Iud., fil. Baffi, 30, 25.

- Ismael, fil. Abraham, 375, 5. 501, 10. 572, 5.
- Israel, Israhel, populus, domus, filii, tribus, viri 28, 10. 29, 20. 34. 82, 5. 88, 10. 91. 128, 10. 141, 35 — 143, 45. 160. 174, 45. 175. 182, 5. 196, 35. 213, 15 — 216. 218 — 220, 10. 223, 30. 226, 35. 230, 40. 237. 274, 10. 293, 40. 295. 298, 1. 330, 45. 333, 40. 384, 20. 390, 1. 396, 30. 406. 407, 1. 420, 1. 425, 25. 448. 472, 35. 473. 482, 1. 483, 10. 512, 15. 515, 20. 557, 15. 574, 1. 618. — Israel terra 237, 40. — Israel reges 196, 30. 214, 5. 297, 35. 409, 15; iudices 236, 15; prophetae 238, 5. — Israelitae, Israhelitae, Hisraelitae 210, 45. 219, 20. 354, 10. 556, 25; Israhelitae Bethavenitae 214, 35. — Israeliticus, Israheliticus, populus 25, 30. 86. 188, 25. 219, 40. 388, 35. 566, 30.
- Ister, Hyster fl., *Donau* 580, 15.
- Itali 609, 10. — Italia 80, 10. 109, 45. 184, 10. 196, 45. 206, 5. 211, 10. 217, 10. 224. 225, 5. 286, 15. 298, 30. 307, 30. 329, 10. 330, 30. 332, 1. 351, 15. 360, 40. 438, 15. 445. 496, 30. 497, 10. 504, 40. 509, 15. 535, 20. 577. 579, 40. 580. 581, 30. 583, 10. 584. 590, 5. 594. 596, 5. 599, 10. 609, 15 — 611. 613; Italiae paradisus (= Longobardia) 594, 35. — Italica pars 605, 30; Italicae regiones 575, 35; Italicum, Ytalicum regnum 579, 20. 581, 25. 593, 5. 596, 5. 625, 35; solum 211, 10; cancellarii: Guibertus, Gregorius episc. Vercell.; episcopi 548, 5. 587, 5. — Italiae status ecclesiarum per symoniacos adductus 184, 185. 192; Italica monasteria et ecclesiae per symoniacos diruta 184; Italici clerici symoniaci 224. 225; Italorum ambitio 224. 225; in partibus Italiae veneranda mysteria post sanctificationem Herlembaldi pedibus conculcata 298, 30.
- Ithamar, fil. Aaron, 406, 5.
- Iuda tribus, domus 82, 5. 88, 10. 160, 35. 175. 196, 30. 201, 35. 214, 5. 218. 219. 223; reges 196, 30. 214, 5; princeps: Naason; rex Ozia.
- Iudaea 178, 20. 192, 1. 207, 20. 215, 20. 575, 30. — Iudaei 53, 25. 72, 35. 83 — 85, 20. 88, 10. 114, 25. 116 — 118, 10. 136, 10. 140, 35. 149, 25. 157, 35. 162 — 164, 45. 167, 5. 169, 1. 171, 1. 191. 194. 195, 1. 220, 15 — 222, 35. 232, 1. 234, 5. 239, 15. 248, 5. 249, 15. 407, 35. 408, 1. 419, 20. 450, 5. 487, 15. 510, 5. 526, 30. 546. 615, 5; Iudaei Hierosolimitani 214, 35; Iudaeus 6, 20. 84, 5. 187, 15; reges: Ochozias, Manasses, Saul, David, Salomon. — Iudaica synagoga 143, 30; lex 85, 5; in continentia 428, 40. 429, 1; perfidia 73, 10. 306, 1; superstitio 384; Iudaicae ceremoniae 234, 1; fabulae 140, 15; Iudaicum sacerdotium 220. 222, 10. 238, 45; Iudaice 84, 5. 577, 5. — Iudaismus 222, 5. 238, 40. — iudaizare 84, 5. 86, 20. 390, 25.
- Iudas patriarcha, fil. Iacob, 214, 30. 321, 25.
- Iudas Machabeus 222, 15. 407. 599, 1; fr.: Ionathas.
- Iudas apost., frater Iacobi, 138, 20. 141. 143, 35. 345, 10 (?). 490, 20.
- Iudas Symonis Iscarioth, Scarioth, Scariothis, 5, 20. 6, 20. 24, 15. 40, 20. 48, 15. 54, 10. 72, 30. 88, 35 — 90, 1. 136, 45. 137, 1. 146, 25. 161 — 165, 40. 168. 169. 173, 35. 202, 40. 246, 45. 247, 1. 316, 40. 382. 387. 610, 25.
- Iudiciarius ordo 272, 1. 474, 1. 477, 25. 481, 25.
- Iudit, Iudith, vidua Bethuliae 388, 10. 408; Iudith liber 408, 35.
- Iudith, uxor Ludovici Pii imp., 386, 15.
- Iuditta, concubina Heinrici IV. regis, 363, 1.
- Iulia lex maiestatis 435, 5. 452, 40.
- Iulianus Apostata imp. 266, 20. 473, 20. 491, 40. 574.
- Iulius I. papa 14, 10. 271, 30. 323, 1. 454. 455, 40. 485. 498, 10. 548, 10.
- (L. Iunius) Brutus consul 365, 25.
- Iovis Olympi templum Hierosolimit. 221. — Iovis solium 473, 10.
- iura publica 565, 40.
- iuramenta regi et principibus facta 623, 10; absolutio iuramentorum regi fidelium 462, 20; papae opprobrio datur 293 — 296. 468, 40 — 470. — iuramenta iniuste promissa et in maius periculum vergentia servanda non sunt 277, 30; iuramentorum regi datorum absolutio papae defenditur 273 — 278. 391 — 393. — sepe milites a suis iuramenta more usitato exigunt 275, 20.
- Iustina, uxor Valentiniani I. imp., 575. 576, 1. 619, 10.
- Iustinianus I. imp. 403, 10. 464, 1. 486, 5. 488, 1. 575, 35. 577, 1. 608, 10. 630, 35.
- Iustinus I. imp. 79, 25.
- Iustinus II. imp. (*pro* Iustinianus II.) 608.
- Iustus monachus Rom., deinde archiep. Cantuar. 331, 35. 414, 10.
- Iustus Campanus 79, 15; fil.: Hormisdas papa.
- Iuvavensis (*Salzburg*) archiep.: Gebhardus.
- S. Iuvencii eccl. prope Papiam praepos.: Lucius.
- K v. C.**
- L.**
- Laban 294, 30. 398, 30. 557, 5; gener: Iacob.
- Landulfus clericus Mediolan. 591, 15. 595, 35. 597, 5.
- Langobardi, Languobardi, Longobardi 210, 1. 413. 464, 5. 465, 5. 578, 20. 583, 5.
- 586, 35. 603, 25. 629, 20; Longobardus 184, 30. — Longobardorum regna 575, 10; barbarica ferocitas, barbaries 209. — Longobardi principes 612, 25; episcopi 358, 10. 359, 1. 536, 35. 537, 1. 594. 596. 598, 25. 600, 1. 605, 25. 606, 35. 609, 10. 612, 25. — Longobardia 358, 5. 569, 20. 590. 591, 1. 595, 10. 599, 40. 600, 15. 605, 30. 612, 20. 613; reges: Agilulfus, Agistolfus, Desiderius, Lotharius — Longobardica rabies 575, 30. 577, 5. 579, 35; Longobardicus varvassorum tumultus 604, 5; Longobardicum regnum 590.
- Lantfrancus archiep. Cantuar. 386, 40.
- Laodicense concil. 116, 40. 117, 10.
- Larissaeus episc.: Iohannes.
- Lassitana civ. (*pro* Lissitana), *Alessio urbs Epiri*, 415, 15; episc.: Iohannes.
- Laterana, Lateranense palatium 80, 10. 208, 40. 355, 1. 362, 15. 458. 549, 10. 606, 10. 614, 25. 615, 1; orator: S. Caesarii; Lateranense patriarchium in honore S. Salvatoris 80, 5. 458, 30.
- Latezlaus rex Ungariae 364, 40; fr.: Salemon.
- Latini 196, 25. 206, 35. 580, 30; Latini ecclesia 196, 25. 210, 10; ecclesiae 307, 20; rex: Ludowicus IV. — Latine 156, 35. 193, 5. 591, 35. — Latinitas 306, 40.
- Laudensis (*Lodi*) episc.: Opizo.
- S. Laurentii monast. Cremon. 568, 25; abbas: Oddo.
- S. Laurentius martyr 328, 20. 393, 5.
- Laurentius antipapa 457. 464, 1. 466, 25. 564, 5.
- Laurentius monach. Rom., deinde archiep. Cantuar. 331, 30. 414, 10.
- Laurentius episc. Mediolan. 209, 30. 413, 10. 486, 1. 499, 35. 596, 10. 631, 10.
- Lazarus 305, 10.
- legatorum pontificum Romanorum institutio 329.
- S. Leo I. papa, fil. Quintiani, 9 — 12, 15. 40, 30. 52, 25. 53, 1. 57, 1. 79, 10 (Leonatus). 103, 5. 104, 25. 105. 108, 15. 114, 20. 115, 30. 223, 10. 268, 30. 270, 25. 272, 15. 332, 1. 349, 30. 350, 5. 367, 20. 368, 10. 378, 30. 393, 25. 400. 402, 30. 418, 30. 436. 439, 35. 467, 15. 485, 25. 491, 15. 500, 35. 503, 25 (?). 527, 1. 545, 5. 563, 30. 576, 25. 602, 5. 607, 15. 631, 10; Leonianum iudicium 57, 10.
- Leo III. papa 606, 30.
- Leo IV. papa 465, 10. 614, 25; S. Petri civ. Rom. aedificavit 614, 30.
- Leo VIII. papa 458. 465, 25. 500, 25. 565, 10.
- Leo IX. (Bruno episc. Tull.) 15, 20. 16, 1. 18 n. 3. 56, 20. 59, 5. 60. (69). 70. (71). (74, 25). 95, 5. 96.

- 326, 15. 329, 40. 337, 25. 344, 5. 354, 35. 587, 25. 588, 1. (589. 590). 594, 20. 598, 20. 601, 5. 620, 1; eius miracula 326, 20.
- Leo archiep. Achridanus 96, 1.
- Leo I. imp. 79, 25. 341, 10. 367, 20. 419, 5. 423, 25. 575.
- Leo III. imp. (Isauricus) 608.
- Leodium urbs, *Lüttich* 283, 1.
- Leonense coen. 570, 40; prior: Gualterius.
- Leonina civitas Rom. 595, 20; Leoninae civitatis platea 582, 40.
- Levi filii 142, 10. 379, 5; tribus 143, 15. 214. — Levitae 213; Levitici 215, 15. — Levitica tribus 214; Leviticum 230, 10. 239, 5.
- Libani cedri 190, 20.
- Liberius papa 9, 10, 5. 38. 115. 431, 40.
- Liemarus, Lemarus, Lemarius, archiep. Bremensis 297 n. 2. 461, 5. 462, 15. 602. 612, 10. 616, 5.
- Liguria, Liguriæ patrimonium 413, 5. 535, 30.
- Lincernum (*pro* Lernaem) caput 343, 1.
- Liutprandus, Liprandus, sacerdos Mediolan. 439 n. 5. 606, 10.
- Listra, Listrae, civ. Lycaoniae 84, 20. 552, 30.
- Longinus strator Mauricii imp. 208, 45.
- Longobardi, Longobardia v. Lang.
- Loth, fil. Aran, 328, 1. 409, 30; filiae 409, 30.
- Lotharius, Lotarius.**
- Lotharius I. imp., fil. Ludovici Pii imp., 386, 1. 388, 5. 457. 458, 1. 465, 15. 496, 35. 507, 40; filii: Ludovicus II, Lotharius II.
- Lotharius II. rex, fil. Lotharii I. imp., 362, 30. 363. 496. 497. 578, 10. 579, 10. 606, 25. 608, 25. 609, 1; uxor: Dietpirga; coniux 363, 1; concubina: Walterada.
- Lotharius rex Longobard., fil. Hugonis regis, 581, 10; uxor: Adaleta.
- Lotariorum regnum 587, 20.
- Lothoringi 578, 20.
- Lucania 507, 40.
- S. Lucas euangel. 20, 1. 84, 30. 90, 10. 161, 25. 244, 30. 321, 20. 390, 1. 396, 35.
- Lucencius episc. Asculanus, legatus Leonis I. in concil. Chalcedon. 332, 1.
- Lucenses episc.: Anselmus I, Anselmus II.
- Lucianus episc. Adriopol. v. Lucius.
- Lucianus hereticus 408, 10. 628, 40.
- Lucifer 71, 25. 366, 25.
- Luciferianus 625, 5.
- Lucius I. papa 202, 35.
- Lucius episc. Adrianopol. 486, 20. (*falso* Lucianus).
- Lucius praepos. S. Iuvencii prope Tici-num 4, 5.
- Lucretia, uxor L. Tarquinii Collatini, 365, 25.
- Ludowicus, Ludovicus, Luduwicus, Ludo-wicus, Ludoicus, Luduticus.**
- Ludovicus I. Pius imp., fil. Karoli Magni, 12, 30. 289, 25. 362, 25. 386. 388, 5. 496, 30. 578. 587, 1; uxor: Iudith; filii: Lotharius I, Carolus Calvus.
- Ludovicus II. imp., fil. Lotharii I. imp., 393, 15. 457. 458, 1. 465. 467, 35. 476, 30. 507, 40. (508). 565, 40; pater clericorum 467, 35.
- Ludoicus IV. rex Franc., fil. Karoli Simplicis, 581, 1.
- Lupentius diac. Naissitan. 68, 5.
- Lupicinus episc. Afric. 485, 25. 500.
- Lutenbac, Lutinbach monast., *Lautenbach prope Gebweiler* 300, 10. 303, 1. (311, 15); horti 303, 1; praepos.: Harmannus; monachus: Manegoldus.
- Luticii 583, 25.
- Lybia 575, 30.
- Lysimachus summus sacerdos 221, 35; fr.: Menelaus.
- M.**
- Macedonia 118, 15. 234, 5; episcopi 118, 15. — Macedones 63, 15.
- Macedonius hereticus 342, 5. — Macedoniani 175, 40. 182.
- Macedonius, cui Augustinus scripsit, 372, 1. 380, 1.
- Machabei 220, 35. 222, 1. 298, 1. 310, 1. 376, 1. 406. 408. 482, 1; Machabeorum gesta 220, 35; libri 222, 1.
- Machmas opp. Palaestinae 215, 35. 216, 1.
- Macrobius scriptor 303, 5; eius liber de somnio Scipionis 303.
- Madianitae 167, 10. — Madianitides 25, 25. 354; Madianitis 379, 30.
- Mainburc urbs, *Magdeburg* 581, 30; Magdeburgensis episcopatus de spoliis ecclesiarum et provinciarum Italiae constructus 217, 10; episc.: Hartvicius.
- Maggedo opp. 82, 20.
- Magnison cognomine Gieuso (Geisa) rex Ungariae 364, 40.
- Magnus presb. Mediolan. 485, 40.
- Magnus presb., cui Cyprianus scripsit, 522, 15. 548, 25.
- Maguntia, Mogontia, urbs, *Mainz* 282, 30. 504, 20. 581, 5; Maguntina sedes, eccl. 503, 10. 616, 10; archiep.: Bonifacius, Sigfridus I, Wezilo. — Mogontianum concil. 352, 15; Mogontinum concil. (a. 847) 344, 5; Mogontina, Moguntina synodus (1085) 283, 10. 476. 503, 1. 504, 30. 506. 514, 20. — Magantino episcopo concessum est in Germania vicem Romani pontificis habere 602, 5.
- Mainardus v. Megin.
- Mainburc v. Magdeburg.
- Maorianus imp. 79, 25.
- Malachias propheta 193, 35. 201, 35. 226, 30. 238, 45. 251, 30. 408, 30 (Malichis).
- Malchus servus 23, 35.
- Mambre, Manbre, 136, 25. 140, 5. 141. 144, 45. 145, 20. 506, 30.
- Manasse tribus 136, 40. 159.
- Manasses rex Iud. 31, 25.
- Manegoldus, Manegaldus, de Lutinbac, decanus Raitenbuch., deinde praepos. Marbac. 262, 15. 300—302. 310, 35. 430, 5. 431, 20. 628, 20; Hildebrandinus dictus 430, 5.
- Manes haeresiarcha 225, 30. 379, 20.
- Manichei 7, 5. 173. 378, 30. — Manicheus 239, 20; Manicheus: Secundinus.
- Mantua urbs 596.
- manus impositio secunda 103, 10; manus impositio post hereticos, non autem post catholicos fiat 113, 10; hereticorum manus impositio prava, catholicorum recta est 113.
- Marbach monast. prope Colmariam 303, 15; praepos.: Manegoldus.
- Marcellinus papa 386, 20 (Marcellianus). 492, 10. 494, 25.
- Marcellus papa 271, 35.
- Marcianus v. Mart.
- Marcus magister equitum 525, 5. 542, 20 (*falso* Marcianus). 619.
- Marcus campus prope Romam 79, 25.
- S. Marcus euangel. 328, 5. 331, 1. 481, 20.
- S. Maria virgo 193, 40. 195, 30. 228, 30. 337, 20. 472, 20.
- S. Mariae eccl. maior Rom. 606 n. 2; altare: S. Mariae ad Presepe.
- S. Mariae monast. iuxta Faventiam 42, 15; abbas: Elenchadius.
- S. Mariae quod dicitur ad Presepe altare in eccl. S. Mariae mai. Rom. 606, 5.
- S. Mariae altare in eccl. Mediolan. 599, 25.
- Marianus episc. Ravennas 413, 30. 414, 10.
- Marinus presb. 42. 43, 1; fil.: Eleuchadius abbas.
- Marmarica terra 575, 30.
- de Marmorato: Belinzo Romanus.
- Martianus episc. Naissitanus 67 n. 2.
- Martianus imp. 11, 40. 79, 25. 419, 10. 436, 20. 575, 25. 576, 25. 630, 25; uxor: Pulcheria.
- S. Martinus episc. Turon. 473, 1.
- Martinus episc. Corsic. 415, 10.
- Masagetes 575, 15.
- Matathias, Mathathias, sacerdos Iud., fil. Iohannis, 222. 399, 5; fil.: Iudas Machabeus.
- S. Mathei apost. basilica Salernit. 549, 35.

S. Matheus euangel. 31, 1. 244, 5. 292, 30. 324, 40. 345, 25. 347, 20. 380, 25. 392, 35. 394, 40. 410, 20. 477, 25. 481, 483, 30.

Mathilda, Matilda, Machtilda, comitissa Tusciae, filia Bonifacii march., uxor Gotefridi Gibbosi ducis Lotharingiae, 434. 527 n. 4. 569. 570. 590, 15. 599, 10. 602, 30. 605, 20. 606, 20. 609, 25. 610, 5. 612, 20. 620, 5. 630, 1; filia beati Petri 620, 5.

Mauritius, Mauricius.

Mauritius imp. 79, 30. 208, 45. 209, 10. 361, 40. 362. (410). 411. (412). 460, 15. 464, 5. 495, 35. 496, 5. 553. 575, 25. 619, 10; uxor, filii ac filiae 362, 5; uxor 496, 5; filiae 496, 5; filii: Theodosius, Tiberius, Constantinus.

Mauricius magister militum 525, 5 (Maurinus). 542, 30.

Maxentius imp. Rom. 482, 20.

Maximianus episc. Siracus. 414, 10.

Maximianus abbas Rom. 331, 15.

Maximianus imp. Rom. 257, 1.

Maximianisti schismatici 370, 30.

Maximilianus clericus 349, 20.

Maximus episc. Brit. 349, 20.

Maximus Cincius patriarcha Constantinop. 186, 1.

Maximus usurpator episcopatus Salonit. 389. 480, 5. 500, 15.

Maximus episc. Taurin. 324, 25.

Maximus usurpator Rom. 79, 25. 482, 25. 576, 10. 609, 10.

Medianum monast., *Moyenmoutier dioc.* Tull. 95, 5.

Mediolanum, Mediolanensis civ., *Mailand* 575, 1. 576, 10. 584, 5. 592, 5. 595. 597, 5—599. 604. 630, 35; eccl.: S. Ambrosii, S. Celsi, S. Dionisii; altare: S. Mariae; prima canonico- rum cohabitatio 595, 35 (*cf.* n. 6.); basilicae 598, 40; palatium archie- piscopale 599; incendium 604, 40. — Mediolanensis ecclesia 439, 20. 486, 1. 590, 30. 591 (595, 15 Ambrosiana). 593, 30. 599. 600, 1. 605, 40. 606, 5; episcopatus 598, 30; 605, 25; episc.: Auxentius, S. Ambrosius, Lauren- tius, Constantius, Deusdedit, Heri- bertus, Guido, Tetaldus; presb.: Magnus; Mediolanensis ecclesiae me- tropolitanus 211, 5. — Mediolanenses 209, 35. 413, 10. 466, 35. 468, 30. 590, 45. 593, 30. 599, 1. 605, 30. 609, 30; capitanei 591, 30. 596, 35. 598. 602, 20. 604, 35. 605; varvassores 591, 30. 596, 35. 604, 35; clerici 599, 15; clericorum innumerabilis multitudo 591, 30. 592, 1; clerus et plebs 209, 40. 413, 20; symoniaci 591, 35. — Medio- lanensis: Anselmus II. episc. Lu- censis.

Mediomatrica sedes 263, 20; Mettenses episc.: Walo, Herimannus.

Meginhardus, Mainardus.

Meginhardus II. episc. Wirciburg. 616, 30.

Mainardus clericus (?) Pabenbarg., (*idem* *alque* II. episc. Wirciburg. ?) 616, 10.

Melchisedech pontifex 22, 15. 141, 15.

Melchisedech pontifex 22, 15. 141, 15. 417, 15. 559, 1.

Melevitanum concil. 309, 25. 373, 35.

Mellitius monachus Rom., deinde archiep. Cantuar. 331, 35. 414, 10.

Menelaus summus sacerdos 221; fr.: Ly- simachus.

Merciorum rex: Penda.

Mercurius v. Iohannes II.

Merseburgensis episc.: Wernherus.

Mesena urbs Siciliae, *Messina* 414, 5; episc.: Donus, Felix.

Mesopotamia 293, 5. 512, 15. 575, 30.

Q. Metellus consul 439, 5.

Mettenses v. Mediomatrica.

S. Michael archang. 71, 25.

Michael Caerularius patriarcha Con- stantinopol. 96, 5.

Michael monachus Pompos. 2, 25. 3, 15.

Michael III. imp. Constantinopol. 608, 45. 609, 1.

Micheas propheta 236, 15.

Mincius v. Benedictus X.

Minos rex Cret. 439, 5.

Minturnensis eccl. 415, 25.

Misaac 375, 40. 376, 5.

Moab seniores 25, 10. — Moabitae 128, 25; Moabitarum rex: Balaac; Moabitis: Ruth.

Mogontia v. Maguntia.

Montanus Phrygius 182, 25.

Mons Cassin. v. Cassin.

Moyses 19, 20. 26, 10. 27, 20. 29, 20. 31, 1. 34, 5—36. 54, 15. 84, 35. 86. 114. 140, 5—145. 147, 35. 148, 35. 165, 5. 188, 25. 208, 15. 209, 15. 213. 214. 229, 45. 245, 35. 259, 15. 275, 35. 293. 295, 15. 305, 5. 327, 30. 330, 5. 350, 10. 379. 390, 5. 406. 420, 1. 506. 508, 20. 512, 15. 522, 20. 525, 30. 547, 15. 566, 30. 598, 5. — Moysis cathedra 293, 35. 394, 20; Moysi, Mo- saica lex 83, 35. 118, 35. 142, 45. 214, 40. 220, 15. 221, 45; Mosaicum sacerdotium 143, 1; maledictum 211, 35. — Mosaice 214, 30.

Mutinensis episc.: Aribertus.

N.

Naaman, Neaman, Syrus 128. 129, 5.

Naason princeps Iuda 214, 5.

Nabal 397, 1. 508, 25; uxor: Abigail.

Nabuchodonosor rex Babilon. 31, 5. 375, 35. 376, 1. 448. 493, 1. 500, 1.

Nadab, fil. Aaron, 406, 5.

Nahisitani episc.: Bonosus, Martianus; Nahisenses clerici 67, 35; presb.: Germanius; diacon.: Lupentius.

Narbonenses episc.: Hilarius, Rusticus.

Narsus dux Byzant. 579, 35.

Natalis episc. Salonit. 389, 5.

Nathan propheta 291, 20.

Nathanael sacerdos 558, 30.

Naum propheta 335, 35.

Nazarei 84, 25. 223, 35.

Nazareth opp. Palaestinae 390, 1.

Neaman v. Naaman.

Necho Pharaon rex Aegypti 82, 15.

Nectarius patriarcha Constantinopol. 186, 1.

Neemias sacerdos 220, 30.

de Nellenburg comes: Eberhardus.

Nemetensis episc.: Huozimannus.

Neocesariense concil. 351, 20.

Nepos imp. Rom. 79, 25.

Nepotianus presb. 352, 1. 595 n. 6.

Narbonensis v. Narb.

Nereida femina 344, 30.

Nero imp. 278, 10. 385, 25. 513, 15. — Neroniana immanitas 385, 30.

Neronis pratum prope Romam 595, 20. 613, 25.

Nestorius patriarcha Constantinopol. 342, 5.

Nicea, Nycea, Nicena urbs Bithiniae 74, 25. 207, 5. 268. 275, 1. 352, 1. 367, 20. 418, 30. 419, 5. 436, 35. 570, 45. — Niceni 418. — Nicena synodus, Nicenum concil. 49, 15. 104. 105, 30. 112. 113. 196, 1. 256, 35. 268, 30. 269, 10. 332, 1. 342, 1. 348, 35. 349, 10. 351. 352, 10. 366, 5. 391, 10. 402, 20. 419, 1. 429, 10. 443, 15. 484, 20. 485, 25. 504, 30. 505. 560, 25. 574, 1. 622, 30; Nycei canones 268, 20. 275, 5; Nicena fides 110, 10.

Niceta episc. Aquiliensis 9, 40.

Nichodemus princ. Iud. 272, 10.

Nicomedes rex Bithiniae 93, 40.

Nicolaita 422, 20. — Nicolaitae 310, 20. 419, 30—422. 428. 429, 5.

Nicolaus, Nycolaus, Nicholaus.

Nicolaus I. papa 254, 10. 324, 10. 362. 363, 35. 440, 20. 447, 20. 465, 15. 467, 35. 497. 501, 5 (?). 579, 10. 608. 628, 35. 630, 30.

Nicolaus II. papa (Gerardus episc. Flo- rent.) 16, 15. 41, 35. 75, 1. 76, 5. 80, 30. (81, 30. 83, 10). 85, 40. 87. 91, 5. 92, 35—96, 25. 97, 1. 254, 10. 255, 15. 393, 10. 458, 40. 551. 552. 565, 25. 593. 594, 25—596, 15. 615. 627, 15. Burgundicus 551, 40; — decretum eius de pontifice eligendo 80, 30. 85, 40. 92, 35. 565, 25. 594, 5. 595, 1. 596, 15. 615, 15. 627, 20; ius pontificis ordinandi Henrico III. concessum filio confirmavit 80, 30; ab episcopis Teu-

tonicis condemnatus 87, 30. 90, 35; moritur 594, 30.
 Nicolaus Antioch., sectae Nicolaitarum fundator, 58, 15. 246, 45. 247, 1. 428, 30.
 Ninive urbs 82, 30. 617, 5. — Ninivitarum rex 483, 1.
 Noe 81, 40. 82, 1. 141, 15. 193, 20. 386, 480, 10. 571, 30; fil.: Cham.
 Nonantulensis eccl. 439, 25; monachus: Placidus.
 Norica 430, 40.
 Normanni 534, 25. 589. 593. 599. 602. 604. 610, 1. 612, 25. 620, 1; dux: Robertus.
 Novaria urbs 599, 40. 606, 1; episc.: Otto; curia 599, 40.
 Novatiani heretici 19, 30. 49. 51, 25. 52. 63. 64. 112. 115, 10. 175, 45. 182. 192, 15. 195. 196, 1. — Novatiani Constantinopol. 44, 1; eorum eccl. Constantinopol. 43, 40; episc.: Paulus.
 Novatianus presb. Rom. 51, 15. 52, 10. 522, 15. 548, 30.
 Novatus presb. Carthagin. 49, 20. 365, 35.
 Numentani, (*La Mentana*) 593, 25. — Numentanus episc.: Gratosus.
 Numeri liber 29, 20. 141, 30. 213, 10.
 Numidae episcopi 493, 40. 499, 15. — Numidia 493, 40; episc.: Secundus, Victor.
 Nycea v. Nicea.

O.

Obeth, fil. Ruth, 45, 25.
 Oceanus 351, 40.
 Ochozat de Geraris, amicus Abimelech, 398, 30.
 Ochozias rex Ind. 31, 25.
 Octavianus Caesar (Augustus) 445, 10.
 Oddo v. Otto.
 Odelricus v. Udalr.
 Offigia, concubina Heinrici IV. regis, 363, 1.
 Ofni sacerdos, fil. Heli, 58, 15; fr.: Phinees.
 Olibrius imp. Rom. 79, 25.
 Onam, fil. Iudae, 321, 25.
 Onias summus sacerdos 220, 40. 221, 30. 222, 10. 585, 1; fr.: Iason.
 Opizo episc. Laud. 594, 1.
 Oppenheimense pactum 281, 10.
 ordinationes ecclesiarum num ad reges pertinent 566.
 ordines septem ecclesiasticae dignitatis 36, 20; sacri ordines Mediolani pecuniis distrahantur 5, 5.
 Oreb de Madian 210, 45.
 Orestes praef. Aegypti 619.
 Orestes 339, 20. 487, 10.
 Oriens, Orientis partes, 238, 30. 436, 5. 455, 40. 482, 20; ecclesiae 342, 20. 352, 20;

episcopi 342, 20. — Orientalium partum decreta 11, 20.
 Origenes Alexandr. 303, 35. 381, 1. 390, 30. 408, 20.
 Osborg. v. Augsburg.
 Osee propheta 174, 30. 189, 25. 219, 25. 522, 25. 547, 15.
 Osius episc. Cordub. 331, 40. 476, 20. 505, 20. 506, 1.
 Osniburga urbs, *Osnabrück* 461 n. 5. 462, 15; bibliotheca canonicorum 462 n. 1; episc.: Wido, Benno; magister schol.: T.; praepos.: T.; canonicus: H.
 Ostia 414, 10; episc. card.: Gloriosus, Petrus Damiani, Geroldus, Otto; Ostiensis cardin. episc. 515, 15.
 Oswaldus rex Angliae 399, 15; fr.: Oswig.
 Oswig rex Angliae 399, 15; fr.: Oswaldus.
Otto, Otho, Ottho, Oddo.
 Otto card. ep. Ostiensis v. Urbanus II.
 Otto (Atto) archiep. Mediolan. 599, 20. 600, 1.
 Otto I. episc. Constant. 333. 340, 30. 420, 30. 602 n. 5.
 Otto episc. Novar. 594, 1.
 Oddo abbas S. Laurentii Cremon. 568, 25.
 Otto I. Magnus rex, imp., fil. Heinrici I. regis, 445, 30. 458. 465, 25. 500, 25. 580. 581; uxores: Editha, Adaleta; fil.: Otto II.
 Otto II. rex, imp., fil. Ottonis I. imp., 581, 30. 582; fil.: Otto III.
 Otto III. rex, imp., fil. Ottonis II. imp., 364, 35. 582.
 Ottones 196, 20. 206. 211, 20. 217, 1.
 Otto marchio Taurin. 590, 5. 596, 25; uxor: Adaleta; filia: Berta.
 Otto (de Nordheim) Saxo, dux Baioriorum 596, 25.
 Ovo rex Ungariae 583 n. 8; lancea eius 583, 35.
 Oza, fil. Abinadab, 213, 25. 425, 30.
 Ozias rex Iuda 215. 216, 20. 548, 1.

P.

Pabenbargensis, Pabenbariensis v. Babenb.
 Paderbrunensis episc.: Heinricus.
 Pafnutius v. Paph.
 palatini 276, 20; palatini coniuratores 275, 1.
 Palestinae 557, 5. — Palestini 294, 30.
 pallia 297, 10. — pallium 512, 30. 600 n. 8; pallium archiepiscopale 475, 35. 477, 1. 500, 5. 515, 25.
 S. Pammach(ius) 352, 20.
 Pantaleon notarius Rom., rector patri-monii Siracusani, 209, 5. 210, 5. 413, 25.
 papa est universalis pontifex 78, 35; papa soli Deo confiteri potest 13, 35; papae officium est populum securum

reddere 392, 25; papae Romanus imperator obedientiam debet 78, 35; papa ab eis eligendus est, qui electo obedire debent 78, 30; inter papam et regem cur controversia orta sit 617, 85. — papalia indumenta 613, 10; insignia 87, 35. 595, 5; cf. pontifex, rex, Roma.
 Papenberc v. Babenberc.
 Paphnutius, Pafnutius, episc. Aegypt. 254, 15. 257.
 Papia urbs, *Pavia* 577. 583. 609, 10. 611; concilium 609, 10. — Papiensis moneta 61, 1. 91, 5.
 Paralipomenon libri 217, 45. 218, 5.
 Parisius urbs 496, 25. 509, 15. 581, 5. — Parisiorum episc.: Germanus.
 Parma, Parmensis civ. 77, 30. 595, 25. 606, 40. — Parmensis episcopatus 600, 10; episc.: Cadolus, Everardus.
 Parmenianus Donatista 39, 20. 558, 30. 559, 15. 561, 5.
Pasch-, Pasc-.
 Pascalis I. papa (Pascasius) 1. 5. 348, 5. 537, 15. 538, 5.
 Paschalis antipapa 465, 1.
 Paschasius episc. Lilybet., legatus Leonis I. in concil. Chalcedon., 332, 1.
 Pascasius papa v. Paschalis I.
 Paschasius episc. Campaniae (?) 329, 30.
 Paschasius (Radbertus) 27, 30. 197, 25. 246, 40. 247, 1.
 Passivus episc. Firm. 414, 15.
 Pataria, Patarea 594, 20. 598. 602, 20. — Paterini 434, 20. 437. 438. 442, 30. 447, 10. 570, 15. 591, 35 — 593, 40. 597. 604. 605. 629, 1.
 Pataviensis (*Padua*) episc.: Odelricus.
 Patavium urbs, *Passau* 16, 5; episc.: Altmannus.
 Paternum, *Castellaccio Paterno* prope Romam 582 n. 14.
 patriciatus 582, 10. 584. 586, 25. 595, 1. 596, 10; patriciatus tyrannis 586, 25. 589, 35; patriciatus origo exponitur 579. 580. — patricialis dignitas 592, 35; tyrannis 587, 10.
 patriciorum tyrannis 585, 25. 586, 20. — patricius 554 n. 2; patricius Romanorum ius habet pontificis ordinandi 80, 30; patricii Romani: Gennadius, Karolus M., Heinricus III, Crescentius Nomentanus, Gregorius Tusculanus.
 Paulianistae 51. 52, 1. 59, 25. 63. 64. 65, 1. 429.
 Paulinus patriarcha Antioch. 136, 5.
 Paulinus monachus Rom., deinde archiep. Cantuar. 331, 35. 414, 10.
 S. Pauli apost. basilica Rom. 80, 20.
 S. Paulus apost. (Saulus 178, 15. 179) 20, 10. 32, 20. 37. 54, 15. 59, 25. 63, 10. 84, 35. 86. 90, 15. 92, 5. 101, 25. 135, 15. 139, 1. 141, 5. 142, 1. 144, 20. 145, 25. 156, 5. 166, 45. 177, 1. 208.

- 228, 1. 234. 253, 10. 257, 20. 278, 15.
290, 15. 308, 20. 318, 30. 324. 328, 5.
330. 334. 337, 10. 363. 371, 20.
372, 5. 374, 10. 382, 20. 384, 1. 388, 40.
406, 1. 421, 35. 427, 35. 431, 25.
442, 15. 450, 30. 455, 10. 477, 35.
478, 1. 483, 10. 491, 30. 493, 25.
496, 25. 503, 25. 506, 10. 507. 509, 20.
510. 513, 10. 514, 40. 523. 526.
546, 15. 552, 25.
- Paulus Samosatenus episc. Antioch.
429, 5.
- Paulus episc. Constantinopol. 485. 574, 10.
619, 25.
- Paulus episc. Novatianorum Constanti-
nopol. 43, 40.
- Paulus iudex Ravennas 432 n. 2.
- Pelagius I. papa 524, 15. 541, 40. 544, 15.
- Pelagius II. papa 331, 5. 387, 20. 411, 5.
412, 30. 464.
- Pelargus locus Constantinopol. 43, 40.
- Penda rex Merciorum 399, 15.
- Penno v. Benno.
- Pentateucus liber 619, 5.
- Peregines episc. Petr. 110, 1.
- Persae 574—576, 10; reges: Cyrus,
Darius.
- Perusium urbs, *Perugia* 414, 5; episc.:
Kabentius.
- Petrae opp. Palaest. 110, 1; episc.: Pe-
regines.
- S. Petri eccl. 493, 30. 622, 10; sedes
207, 30. 274, 15. 387. 390, 20. 393, 25.
534, 10. 551, 40. 587, 15; cathedra
480, 10; limina 91, 5; cf. Roma. —
S. Petri bona 275, 10; res 296, 15.
509, 15; terra 581, 25; terrae 593, 20;
vexillum 583, 30. — corpus 597, 35;
vicarius 292, 30; festivitas 359, 1.
- S. Petri eccl. Romana 411, 35. 467, 35.
577, 25. 579, 15. 588, 1. 589. 614, 25.
625, 25; altare: S. Petri; confessio:
S. Petri. — mansionarii in eccl. S. Petri
603, 25.
- S. Petri ad Vincula eccl. Rom. 601, 10.
- S. Petri altare in eccl. S. Petri Rom.
590, 25. 603, 40. 604, 30.
- S. Petri confessio in eccl. S. Petri Ro-
mana 584, 1. 589, 25.
- S. Petri civitas Rom. 614, 25.
- S. Petri pons Rom. 603, 15.
- S. Petri cortina Rom. 611, 20.
- S. Petrus apost. (Simon) 5, 20. 7, 1.
10, 20. 12, 40. 20, 25. 23, 15. 40, 1.
63, 10. 69, 25. 71, 10. 83 — 86, 20.
93, 30. 94, 1. 102, 30. 106. 107, 1.
109, 45. 122, 35. 126, 35. 129. 130, 20.
136. 137, 40. 141, 30. 147. 148, 15.
170, 35. 175, 45. 183, 15. 192, 5.
193, 15. 206, 35. 232, 25 — 234, 1.
241, 15. 276, 15. 278. 293, 15. 297, 25.
304, 5. 307, 25. 310, 20. 319, 20. 322, 15
— 325, 1. 331, 1. 337, 5. 343, 5. 345, 5
— 348, 20. 357, 40. 358, 25. 360. 368, 15.
371, 30. 382, 25. 384, 10. 386, 25.
- 390, 25. 393, 20. 394, 30. 412, 15.
423, 35. 425, 40. 426, 45. 431, 25.
435, 40. 437, 5. 446. 448, 1. 449. 455.
456, 10. 462, 40. 477, 5. 479. 481, 10.
486, 25. 487, 1. 488, 30. 489, 25. 490.
491, 35. 496, 25. 498, 25. 500, 20.
513, 15. 516, 10. 520, 40. 521, 35.
539, 5. 540, 15. 543, 15. 554, 30.
566, 10. 569, 15. 576, 35. 578, 5.
582, 20. 584, 30. 585, 40. 589. 590, 45.
593, 10. 598, 10. 599. 601, 10. 615, 10.
616. 618, 20.
- SS. Petri et Marcellini ossa 568, 25.
- S. Petrus martyr 66, 20.
- Petrus (Igneus) cardin. episc. Alban.,
legatus Gregorii VII, 612, 1.
- Petrus Damiani prior Fontis Avellanae
monast., deinde cardin. episc. Ost.
15, 30. 16. 17. 29, 30. 76. 77, 1. 96, 30.
310, 30. 326, 30. 354, 35. 421, 15.
423, 25. 588, 20. 593, 30. 627, 15; ex here-
mita cardinalis 326, 30; ab archiep. sy-
moniaci ordinatus 60, 1; laudatur 421.
422, 45; opera eius 326, 30. 422, 45.
- Petrus III. archiep. Amalphit. 96, 1.
- Petrus II. episc. Alexandriae 436, 1.
- Petrus episc. Altinus, antipapa 457.
- Petrus episc. Trec. 414, 10.
- Petrus abbas Cassin. 96, 15.
- Petrus diac. Rom. 337, 25.
- Petrus monach. Rom., socius S. Au-
gustini Angliae apost., 331, 30.
- Petrus rex Ungariae 364, 35.
- Petrus Crassus (Grasso?) Craxus?) Ra-
vennas iurisconsultus 432. 433. 453.
628. 629, 5.
- Petrus praetor Rom. 496, 1.
- Petrus Tusculanus 584, 25; fr.: Gregorius
patricius.
- Phalaris tyrannus Sicil. 516, 15.
- Pharao rex Aegypti 27, 20. 31, 10. 119, 20.
145, 25. 181. 219, 10. 338, 35. 419, 35.
420, 1. 506, 15. 513, 20.
- Pharisei 35, 5. 54, 15. 170, 10. 198, 35.
199, 1. 213, 35. 220. 221, 15. 245, 35.
259, 5. 292, 30; Phariseus 170, 10. —
pharisaica disciplina 260, 10; phari-
saicus furor 260, 1.
- Fenice (= Phoenicia) terra 575, 30.
- Phesul. v. Fesul.
- Phicol dux militum 398, 30.
- Filaster episc. Brix. 111, 25.
- Philetus pseudoap. 139, 35. 253, 15.
- Philipp-, Philipp-**
- Philippenses 139, 5. 168, 5. 238, 40. 330, 20.
- Philippicus imp. 496, 10.
- S. Philippus apost. 63, 10.
- Philippus antipapa 457.
- Philippus presb. Rom. 351, 15. 373, 35.
- Philippus diac. 129.
- Philippus imp. Rom. 497; fil.: Phi-
lippus.
- Philippus imp. Rom., fil. Philippi imp.,
497, 25.
- Philistei, Philistini, Philistiim 116, 45.
167, 35. 215. 216, 1. 308, 1. 425, 30.
432, 35. — Phylisteus: Goliath.
- Phitagor. v. Pyt.
- Phocas, Focas, imp. Constantinopol.
344, 20. 362. 495, 35. 496. 575, 25.
- Phocius, Focius, patriarcha Constan-
tinopol. 607. 609. 610, 20. 618, 1.
- Photiniani, Fotiniani, heretici 7, 5. 53, 20;
Fotinianus: Bonosus.
- Pibo episc. Tull. 283, 10.
- Picenum prov. Italiae 351, 15. 628, 40.
- Pictaviensis (*Poitiers*) episc.: Hilarius.
- Pilatus, Pylatus 170, 40. 219, 5. 528, 1.
556.
- Pimenius episc. Amalfit. 329, 25.
- Pintiana porta Rom. 549, 15.
- Pipinus, Pippinus, rex Francorum, fil.
Karoli Martelli, 211, 15. 362, 25. 496.
509, 15. 577, 15. 608; filii: Carolus
Magnus, Carlomannus; fr.: Carlo-
mannus.
- Pius I. papa 13, 5. 202, 10. 489, 30.
526, 35. 544, 25. 545, 1. 555, 15.
- Placentia, Placentina urbs, *Piacenza*
497, 25. 568, 15. 569. 585, 5. 594, 20.
606, 35. 610; Placentinus episcopatus
569, 35; episc.: Dionysius — Pla-
centini 569, 45. 598, 10. 602, 25.
605, 35; clerici 599, 15; Placentina
plebs 568, 20.
- Placidus mon. Nonantul. 627, 30.
- Plato 303, 25.
- Plautia lex 435, 5.
- Polichronius episc. Ierosolimit. 40, 35. 41.
- Pollicarpus episc. Smyrn. 393, 5.
- Pomposia, Pomposianum monast. 3;
abbas: Guido.
- Poncianus papa 13, 5.
- Pontiae insulae 39, 1. 563, 25.
- in pontificum Romanorum electione con-
sensus regius 78, 35. 79, 1. 466. 551, 30.
552, 20. 553, 5. 595, 1. 615; patricius
Romanorum ius habet pontificis ordi-
nandi 80, 30; episcopi totius orbis
convenire debent ad summum ponti-
ficem eligendum 11; novum est et
inauditum, pontifices regna gentium
velle dividere 289, 30. — pontificalia
insignia 598, 20. Cf. episcopi, papa,
rex, Roma.
- Poppo patriarcha Aquilei. 585, 15.
- Poppo episc. Brixin. v. Damasus II.
- Porfirius philos. 212, 35.
- Portuensis cardin. episc. 515, 15; episc.:
Iohannes.
- Potentina (*Potenza*) eccl. 351, 15. 628, 40.
episc.: Faustinus.
- Prenestinei, (*Palestrina*) 593, 25. — Pre-
nestinus card. episc.: Hupertus.
- ad Presepe altare S. Mariae v. S. Mariae.

princeps cleri et populi consensu potestatem habet praefereendi pontificem 467, 1; principis excommunicatio 467, 15. 468, 20. Cf. rex, imperator. — principes regni Germanici 469, 5. 609, 15—612, 30; principum saecularium in rebus ecclesiasticis potentia 204; principes christiani semper elegerunt Romanos pontifices 79, 1. Pringia princeps, cui Augustinus scripsit 372, 1.

Priscus diac. Rom. 41, 5.
Priscus Romanus 79, 10; fil.: Caelestinus I. papa.
Proclus episc. Constantinopol. 110.
Proiectus Romanus 79, 20; fil.: Mercurius papa.
(Tiro) Prosper scriptor 227, 15. 229, 15. 233, 35. 237, 15.
Proterius patriarcha Alexandr. 186, 1.
Protheus 225, 15.
Prudentius poeta 229, 1.
Prumiensis abbas: Regino.
pseudoepiscopi 103. 103, 15. 109, 15; pseudoepiscopus 109. — pseudopraedicationes 525, 10. — pseudosacerdotium 154, 5.
Ptolomeus rex Aegypti 407, 25.
publica iura 565, 40.
Publicola, cui Augustinus scripsit, 509, 20.
Pulcheria, uxor Marciani imp., 419, 1. 463, 30.
Pylatus v. Pilatus.
Pyrenei montes 592, 10.
(Pythagoras) Phitagoras philos. 308, 25.

Q.

Quintianus Tuscus, 79, 10; fil.: Leo I. papa.
Quintus, cui Cyprianus scripsit, 324, 30.
Quirites 433, 20. 434, 5.

R.

Raab, Rahab, meretrix 45, 25. 398, 30. 409, 30. 557, 10.
Rafaim vallis 182, 1.
Raimbaldus, Rembaldus.
Rembaldus archiep. Arelat. 585, 15.
Raimbaldus episc. Fesul. 41, 25. 44, 10.
Rainaldus episc. Cumanus 601, 30.
Raitenbuch monast. in Bavaria 300, 15.
Ramatha urbs Palaestinae 16, 30.
Rambonensis abbas: Amicus.
Rapot comes de Vohburg, legatus Heinrichi IV. regis, 606, 1.
Ravenna, Ravennas civ., urbs 68, 1. 79, 35. 414, 10. 460, 5. 464, 10. 532, 20. 582, 20. 588, 45. 600. 604, 1. 605, 25; Ravennates, Ravennatum partes 588, 20. 619, 20. — Ravennas eccl. 413, 30. 414, 30; Ravennatica sedes

Libelli de lite. I.

17, 35; episc.: Iohannes III, Marianus; archiep.: Gebhardus, Wibertus, Heinrichus; diac.: Florentinus. — Ravennates 413, 30.

rebaptizare 18, 30. 22, 30. 23, 10. 65. 114, 10. 115, 20. 247, 10. 390, 25. — rebaptizatio 19, 35. 23, 10. 63—65, 30.

Reblatha urbs in terra Emath 448, 35.

Rechab 89, 10; fil.: Ionadab.

Rechabitarum domus, filii 89, 5.

reconsecrare 63—65, 15. 68; reconsecrandae ecclesiae 623, 40. — reconsecratio 63—69. — reconsecrator 68, 35.

reconsignandi pueri 623, 30.

Regareth rex Wisigothorum 435, 25. 448, 25.

Regengerus, Regennerius, episc. Vercell. 284, 15. 628, 20.

Reginonis abb. Prum. cronica 364, 30.

Regium civ., *Reggio in Calabria* 414, 5; episc.: Bonifacius.

regnum 462. 470, 25. 596, 5. — regnum et sacerdotium 536, 25. 612, 25; regnum et sacerdotium a Deo instituta sunt 31, 5; iura regnorum et imperatorum successiva non sunt 564, 40; imperium et regnum non est successorium 564, 40.

religionis habitudo ante Gregorium VII. depingitur 388.

Rembaldus v. Raimbaldus.

Remigius monachus Autissiodor. 131, 5.

Remorum civ. 581, 5; archiep.: Ebo, Hincmarus. — Remense concil. (a. 813) 344, 5.

Renus fl., *Rhein* 587, 5; Reni ripae 574, 20. — Reni Francia v. Francia. reordinatio 113, 20.

rex, comes et dux vocabula sunt officiorum atque dignitatum 365, 1; rex non nomen est naturae, sed officii 385, 15; populus super se regem exaltat 391, 35; inter regem et populum pactum intercedit 365, 15; nullus se imperatorem vel regem creare potest 391, 35; si rex pactum, quo eligitur, infringit, subiectionis debitum iuste absolvitur 391. 392; rex pravus deponendus est 365; reges regia privandi dignitate, si qui sedis apostolicae decretis presumpserint contraire 475, 20; rex a papa tolerandus potius quam excommunicandus 491, 15. — regis consecratio 371, 30; rex oleo consecrationis inunctus sacerdotalis ministerii participat 467, 5; gladius regi in consecratione per manus pontificum commendatus 371, 30; rex omnes iusticia et pietate superare debet 365, 5; rex temeritatem adversariorum visibili gladio comprimere debet 482, 10; Cf. excommunicati, bannus. — ordinationes ecclesiarum num ad reges pertineant 566; v. papa, pontifex. — regia dignitas 289, 30. 475, 20; potestas 297, 35; regius honor 522, 10. — regis,

regia aula v. aula. — regalia 564, 35. 565; regalis possessio 468, 1. — insignia regalia 539, 20.

Ricemannus episc. Bamberg. 394, 15.

Rixones (= Frisones) 578, 20.

Robertus, Rubertus, Rupertus, Rūbertus.

Robertus episc. Bamberg. 264, 10. 279 n. 1. 297, 25. 602 n. 4. 612, 10.

Robertus (Guiscardus) dux Normannorum 451, 25. 549. 602, 30. 604. 612, 25. 614, 25. 615.

Rodulfus, Rudolfus, Rādolfus.

Rudolfus abbas S. Vitoni 282. 283, 5.

Rādolfus I. rex Burgund. 581, 5.

Rodulfus dux Sueviae, rex German., 281. 283, 35. 284, 1. 288. 294. 297, 10. 446 n. 4—448, 25. 451, 20. 533, 15. 539, 35—541, 10. 551, 1. 555. 556. 566, 40. 606, 20. 609, 25. 611—613, 15. 629, 10; tres uxores eius 293, 10; mores 294; ordinatio 540.

Rolandus clericus Parm. 357, 20. 606, 40.

Roma, Romana, Romulea civ., Urbs 90. 110, 1. 207, 40. 279, 5. 297, 30. 324, 25. 330, 20. 331, 15. 362. 378, 30. 389, 5. 393, 20. 407, 40. 432, 5. 436, 25. 445, 30. 446, 25. 448, 15. 453, 25. 458. 459, 35. 460, 1. 463, 40. 465. 482, 20. 496, 5. 497. 513, 20. 515, 10. 537, 5. 539, 10. 549. 552, 5. 565, 30. 568, 30. 577, 35. 579—589. 592—596. 598—607. 610—614. 616. 619, 15. 629; Romasenior 607—609, 15; Roma secunda v. Constantinopolis. Romana, Romanorum moenia, Romani muri 91, 30. 354, 35. 433, 4; basilica: S. Pauli; eccl.: S. Petri, S. Petri ad Vincula, S. Salvatoris; oratorium: S. Caesarii; palatium: Lateranense; Capitolina domus 614, 25; arx: S. Angeli; turris: Crescentii; civitates: S. Petri, Leonina; pons: S. Petri; porta: Pintiana; pratum: Neronis; Romanae civ. regiones 615, 1. Romae urbis, Romani capitanei 579, 25. 580, 1; magnates dicti protectores 580, 1; praefecti: Stephanus, Iohannes, Cencius; patricii: Gennadius, Karolus M., Heinrich III, Crescentius; capitaneus: Girardus de Saxo. — Romana eccl. 9, 25. 42, 40. 77. 78. 80. 81. 86, 40—88. 91. 92, 15. 93, 5. 115, 30. 116, 1. 269, 10. 271, 5. 272, 35. 304, 20. 306, 10. 322—325, 10. 333, 10. 336, 20—338. 340. 341, 1. 370, 5. 373, 35. 435, 5. 442, 35. 445, 25. 455, 15—457. 462, 35. 463—465, 35. 486, 25. 515, 10. 534. 539. 551, 35. 552. 554. 569, 15. 579, 25—581. 20. 583, 10—585, 5. 589—591. 594. 601. 604, 20. 606, 30. 607, 10. 609, 15. 611, 25. 614, 15. 625, 25; Romanae eccl. privilegia 465, 25. 583, 10; pontificatus 580, 3. — defensor 77. 329, 25. 351, 30. Romana

eccl. ad nutum Heinrici III. ordinatur 71, 35; Romanam eccl. solus Christus fundavit 78, 5. — Romana, apostolica, sedes 41, 1. 81, 1. 239, 35. 319, 30—321, 30. 323, 5. 324, 5. 393, 30. 439, 15. 458, 10. 467, 10. 496, 10. 497, 10. 509, 15. 536, 35. 539. 540, 1. 551, 35. 552, 10. 565. 597, 25. 598, 1. 600, 5. 615, 25; omnium ecclesiarum mater 59, 35; venalitati subiicitur 59, 35; a nemine iudicanda 474, 30. 475, 25. — Romanus episcopus, pontificatus 104, 15. 387, 35. 457, 5. 573, 1. 586. 587, 30. 596, 1. 601, 5. 615; Romani pontificatus ministerium 464; Romana cathedra 612, 30; auctoritas 323, 25. — Romanus pontifex, antistes, episcopus 92, 30. 93, 35. 207, 10. 211, 5. 239, 35. 269, 10. 279, 10. 455. 466, 10. 543, 10. 602, 5. 604, 25. 609, 5; Romani pontifices, presules 2, 10. 79. 92, 35. 207, 15. 211. 298, 15. 329, 40. 460, 10. 464, 35. 466, 30—468, 20. 539. 563, 10. 578. 586, 15. 596. 608, 1. 615, 15; Romanorum pontificum decretalia 10, 25; Romanorum presulum acta, actus 298, 20. 564, 1; catalogus 79, 5; decreta 269, 25; gesta 454, 25. 456, 30. 463, 25. 564, 1; electio 80, 20; Romana consuetudo pontificum eligendorum 462, 35. 463; mos antiquus pontifices Romanos eligendi 588. 589, 40. 590, 25; pontifices: Anacletus, Clemens I, Evaristus, Alexander I, Sixtus I, Thelephorus, Pius I, Sother, Eleutherius, Victor I, Zephyrinus, Calixtus I, Urbanus I, Pontianus, Anterius, Fabianus, Cornelius, Lucius I, Stephanus I, Sixtus II, Dionysius, Felix I, Eutychianus, Gaius, Marcellinus, Marcellus, Eusebius, Melchades, Silvester I, Iulius, Liberius I, Felix II, Ursinus, Damasus I, Siricius, Anastasius I, Innocentius I, Zosimus, Eulalius, Bonifacius I, Caelestinus I, Sixtus III, Leo I, Hilarius, Simplicius, Felix III, Gelasius I, Anastasius II, Symmachus, Laurentius, Hormisdas, Iohannes I, Bonifacius II, Dioscorus, Iohannes II, Agapitus I, Silverius, Vigilius, Pelagius I, Benedictus I, Pelagius II, Gregorius I, Deusdedit, Martinus I, Donus, Agatho, Sergius I, Constantinus I, Gregorius III, Zacharias, Stephanus II, Stephanus III, Constantinus II, Hadrianus I, Leo III, Paschalis I, Gregorius IV, Sergius II, Leo IV, Benedictus III, Nicolaus I, Hadrianus II, Iohannes VIII, Formosus, Iohannes X, Iohannes XII, Gregorius V, Iohannes XVI, Iohannes XIX, Benedictus IX, Silvester III, Gregorius VI, Clemens II, Damasus II, Leo IX, Victor II, Stephanus X, Benedictus X, Nicolaus II, Alexander II, Gregorius VII, Clemens III, Victor III, Urbanus II. — Romani clerici 603, 15; concubinati 580, 10; illiterati, symoniaci, concubinati 586, 10; clerici et laici 595, 5;

Romanus clerus et populus 587, 35. 589. 594, 30; clericus vel laicus 612, 30. 613, 5; Romani sacerdotes tumultuantur 70, 10. — Romana concilia 18, 1; Romana synodus 15, 10 (1047). 15, 20 (1050). 15 (1051). 16, 20 (1060). 270, 5 (1080). 271, 5 (1080). 340, 30. 341, 5. 344, 5 (1049). 356, 35. 357 (1076). 358 (1076). 386, 35 (501). 392, 20. 420, 35 (1074). 421, 5 (1074). 427, 10 (1074). 428 (1074). 487, 35. 490, 1; Romanae synodi 499, 30. — Romani, Romanus populus 9, 25. 68, 5. 78, 35. 86, 25. 92. 93. 234, 5. 334, 20. 336, 25. 337, 1. 358. 407, 40. 428, 10. 435, 5. 436, 1. 439, 1. 448, 10. 458. 465. 467, 35. 539, 15. 549. 551. 554. 569, 20. 577, 25—579. 581, 25—585, 25. 587. 603, 5. 604, 30. 607, 40. 611, 20—615, 5. Romani cives 81, 25. 90, 40. 605, 20. 613, 40. 615, 40; — Romani antiqui 365, 25; cf. Quirites. — Romani: Agapitus I. papa, Anastasius I. et II, Bonifacius I. et II, Caelestinus I, Felix I. et II, Gordianus, Iohannes II. papa, Priscus, Proiectus, Sigibaldus. — Romana respublica 79, 20. 185, 15; Romanum imperium 72, 20. 93, 30. 186, 5. 282, 1. 439, 20. 465, 10. 574. 575, 10. 586, 35; regnum 580, 25. 625, 35; termini 574, 20; fines 549, 25; Romanus imperator 92, 20. 456, 25; princeps 439, 10. 463, 25. 465, 30. 466; Romani imperatores 79, 30. 92, 35. 460, 10. 579. 591, 1; principes 207. 463. 465, 20. 467; Romanus orbis 307, 10. 609, 10. 611, 5; imperatores: Octavianus, Tiberius, Caligula, Nero, Titus, Vespasianus, Hadrianus, M. Aurelius, Severus, Decius, Philippus, Philippus, Maximianus, Maxentius, Constantius Chlorus, Constantinus I, Constantius II, Iulianus Apostata, Valentinianus I, Valens, Gratianus, Valentinianus II, Theodosius I, Honorius, Valentinianus III, Maiorianus, Anthemius, Olybrius, Nepos, Romulus Augustulus; rex: Tarkinus Superbus. — Romana ditio 574, 10. 575, 30. 599, 10; militia 465, 5; oboedientia 598, 10; potestas 9, 40. 439, 5; Romanae leges 434, 35. 439, 5. 579, 30. 605, 20; vires 549, 1; Romani comites 551, 30; iudices 577, 35; fastus 579, 30; legati 601, 30. 602. 611, 25; milites 496, 1; Romanus senatus 508, 10; senatus populusque 40, 5. 458. 464, 5. — Romana acies, agmina 433; feritas 433, 25; libertas 211, 1; pecunia 556, 30; prudentia 433, 30; popularis simplicitas 580, 1; Romanorum historia 361, 40; venalitas, avaritia 458, 1; Romanum archivum 459, 20; proelium 313, 10; Romanus sanguis 581, 30. 582, 10.

Romania prov. Italiae 595, 25. 613, 35. Romaricus Mons monast., *Remiremont* dioc. Tull. 588, 20.

Romualdus episc. Camarin. 60, 25.

S. Romuli altare in eccl. Fesul. 42, 1.

S. Romulus 42, 1.

(Romulus) Augustulus imp. 79, 25.

Roncalia 605, 30; curia 605, 30.

Rotomagensis episc.: Victriceus.

Rozo diac. Florent., magister cantorum, 41, 30.

Ruben, fil. Iacob, 136, 40. 159, 25; filii 159, 45.

Rubertus v. Rob.

Rubrum mare 305, 5.

Rudolfus, Râdolfus v. Rod.

Rufus episc. Orient., cui Cornelius scripsit, 387, 20.

Rufus episc. Thessalonic. 67, 35.

Rupertus v. Robertus.

Rusticus episc. Narbon. 400, 25. 619, 5.

Rusticus presb. Naissitan. 68, 5.

Rusticus diac. Anconit. 414, 30. 415, 1.

Rustinianus mon. Rom., socius S. Augustini, 331, 35.

Ruth Moabitis, uxor Booz, 45, 25.

S.

Sabaoth dominus 215, 20.

Sabelliana heresis 167, 5. — Sabelliani 7, 5. 248, 15.

Sabinianus diac., apocrisarius 493, 30.

Sabinorum territorium 416, 1; opp.: Cures.

Sabinus episc. Callipol. 414, 10.

Sabinus diac., regionarius 480, 15.

sacerdotes concubinati 594. 595, 10. 603, 15; fornicatores 599, 25; sacerdotes et levitae concubinati 591, 25. 597, 10; carnali commercio polluti 597, 30. Cf. clerici. — Dominus in veteri lege sacerdoti coniugium constituit 255, 35; sacerdotibus uxorum commercium interdicatur 588, 15. — Indigni sacerdotes quandoque miracula exhibent 41—45; sacerdotibus etsi dignitas non communis, ordo tamen generalis est 14, 10; diversitas contraria docentium sacerdotum facta est ruina populi 265, 40. — sacerdotalis dignitas longe imperiali preponderat 475, 10. 492.

sacerdotium 462. 470, 25. 596, 5; sacerdotium et regnum cum anima et corpore comparantur 225, 40; sacerdotium infra tricennium non impertitur 22, 5. Cf. regnum.

sacramenta tria praecipua, baptismus, eucharistia, ordinatio clericorum 27, 30; neque meliora per bonos neque deteriora per malos sunt 30, 5; sacramenta omnia malus habet 29, 10; sacramenta ministrorum indignorum in accipientibus salutis operantur affectum 559, 10; sacramenta schismaticorum 522, 30. 558. Cf. symoniaci. — episcopis, ducibus aliisque in sublimitate positus ab ecclesiae vel faciei hominibus sacramenta exhiberi solent

- 275, 25; sacramentum corporale Iohanni XII. ab Ottone I. datum 581, 15; nullatenus insistendum sacramentum, quod incoluit patriae et legibus refragatur ecclesiae 507, 40. Cf. iuramentum.
- Sadoch sacerdos 289, 1. 409.
- Saducei 220.
- saecularia iura quae sint 564. 565. — saeculi, mundanae leges 242, 15. 622, 25. 626, 15.
- Salaminus episc.: Epiphanius.
- Salemon v. Salomon.
- Salernum urbs 549, 80. 615, 5; basilica: S. Matthei; princeps: Gisulfus; archiepiscopus 549, 35.
- Salici 579, 20.
- Salmana rex Madian 210, 45.
- Salomon, Salemon.**
- Salomon rex Iud., fil. David regis, 20, 1. 32, 15. 45, 20. 89, 30. 111, 40. 121, 20. 171, 30. 198, 30. 217, 40. 227, 1. 242, 25. 252, 20. 289, 1. 293, 1. 309, 35. 310, 1. 311, 30. 321, 20. 352, 5. 383. 384. 408, 35. 409. 470, 20. 484, 10.
- Salemon rex Ungariae 364, 40; fr.: Latezlaus.
- Salona opp. 79, 25; Salonitana eccl. 480, 5; episc.: Natalis. — Salonitani 480, 5.
- Salseburgensis v. Iuvaviensis.
- S. Salvatoris eccl. Rom. 601, 5.
- S. Salvatoris patriarchium Lateran. 80, 5.
- Samardacus: Symon magus.
- Samaria 20, 25. 43, 10. 129, 20. 178, 20. 219, 45. 220. — Samaritana 220, 15; Samaritae, Samaritani 129, 20. 220.
- Samnites: Felix III. papa.
- Samosetenus: Paulus.
- Samson 44, 30. 49, 5. 137, 5. 167. 168, 5. 377, 5. 422, 35.
- Samuel, Samuhel, pontifex 26. 58, 10. 91, 35. 215. 216. 379, 35. 392, 20. 426, 20. 617.
- Saphira, uxor Ananiae, 69, 30. 136, 25. 146, 45. 147. 149, 1. 202.
- Sara, uxor Abraham, 31, 10. 344, 20. 375. 376, 15. 475, 45. 495, 10. 501, 10. 522, 35. 523. 541. 572, 5.
- sarabaitae 441, 30.
- Sardicae episc.: Bonosus, Felix. — Sardicense concil. 269, 5; Sardicensis synodus 484, 30; Sardicenses canones 391, 5.
- Sardinia provincia 79, 15; episc.: Iannarius; Sardi: Crispinus, Hilarius, Fortunatus, Simachus papa.
- Saricia 383, 30; fil.: Ioab.
- Sarraceni 575, 30. 580, 15.
- Saul rex Iud. 18, 35. 26. 29, 1. 31, 20. 86, 45. 91, 35. 196, 30. 215. 216. 289, 10. 291, 15. 295. 383, 30. 379, 35.
- 389, 25. 396, 30. 431. 524, 30. 544, 10. 556, 5. 617, 20; fil.: Ionathas.
- Saulus v. Paulus.
- S. Savini monast. prope Firmum 60 n. 6; abbas: Firmanus.
- de Saxo: Girardus.
- Saxonia 509, 35. 580, 30. 581, 30. 583. 587, 20. 606, 20. 613, 15. 616, 5; Saxoniae regnum 486, 15. 487, 35; imperium 580, 35; episcopi 488, 40; maiores 264, 10. — Saxones 261, 10. 360. 443, 25. 444. 445. 447, 10. 452. 453, 10. 472. 545, 25. 578, 20; Saxo-num sanguis 526, 1; reges: Heinrichus I. Otto I; dux: Heinrichus. — Saxo: Bernardus Constant.
- Scarioth, Scariothis v. Iudas.
- Scilla 159, 35.
- Scipionis somnium 303, 5.
- Secundinus inclusus 342, 15. 552, 35. 553, 1.
- Secundinus Manicheus 484, 5.
- Secundus episc. Tigisitanus, primas Numidia 499, 1.
- Sedechias rex Iud. 83, 20. 448, 25. 470, 35.
- Seleucus rex Syriae 220, 40.
- Semei, fil. Gera, 383, 30.
- Sena urbs, Sienae 593, 5. 615, 1.
- Senator presb. et abbas xenodochii Franc. 608, 20. 631, 10.
- Seor 344, 20; fil.: Ephron.
- Sephor 25, 10; fil.: Balaac.
- Serenus abbas 440, 30.
- Sergius I. papa 465.
- Sergius II. papa 457.
- Serpharvaim opp. 219, 45.
- Severus episc. Brit. 349, 20.
- Severus episc. Fiduc. 413, 30.
- Severus imp. Rom. 79, 25.
- Siagrius v. Syagrius.
- Sicherus v. Clemens II.
- Sicilia 414, 5. 580, 15. — Siculi patri-monii rector: Cyprianus diac.
- Sidrac Iud., unus ex viris in fornacem missis 375, 40. 376, 5.
- Sigibaldus Romanus 79, 20; fil.: Bonifacius II. papa.
- Sigifridus archiep. Magunt. 261, 10. (358, 35).
- Sigifredus episc. Bonon. 614 n. 6.
- Sigiwinus archiep. Colon. 264, 10.
- Silas, socius S. Pauli apost., 328, 5.
- Silo opp. 383, 40. 384; sacerdos: Heli.
- Silvae Candidae episc. cardin.: Humbertus.
- Silverius papa 38, 30. 39. 563, 25. 564, 5.
- S. Silvester I. papa 12, 15. 78, 40. 80, 5. 115, 20. 116, 10. 256, 20. 332, 1. 349. 462, 40. 463. 498, 30. 573, 10.
- Silvester III. papa (Iohannes episc. Sabin.) 569, 15. 584, 25. 585, 15.
- Simmachus v. Sym.
- Symeon, Symon, fil. Mathathiae, 406—408.
- Symeon Hierosolim. 131, 35.
- Simon, Symon.**
- Symon pontifex Iud., fil. Canifi, 30, 25.
- Simon magus 5, 20. 7, 1. 23. 26, 5. 61, 20. 69, 30. 71, 35—73, 25. 94, 10. 102, 10. (Samardacus 102, 20). 103, 5. 106, 10. 107, 15. 111. 113, 40. 114, 1. 126, 35. 129. 130, 20. 131, 1. 136, 10. 137, 40. 182, 10. 183, 10. 200, 30. 206. 211, 1. 217, 15. 220, 35. 233. 241, 15. 278, 15. 298, 5. 343, 5. 344, 15. 346, 40—348, 15. 551, 40. 585, 40. — Symones 347, 15. 348, 20.
- Symon v. Iudas.
- Symon v. Petrus.
- symonia 600, 20. — simoniaca, symoniaca, symoniana, symonianorum heresis 6, 30. 10, 30. 19, 35. 25, 5. 40, 35. 52, 20. 71, 5. 72, 15. 119. 120—124. 137, 20. 165, 5. 170, 5. 174, 40. 181, 35. 183, 30. 190, 5. 220, 45. 221, 1. 340, 35. 344, 5. 346, 25. 359, 35. 361, 1. 389, 5. 420, 35. 458, 1. 535. 536, 35. 552, 1. 588, 15. 590, 10—592, 15. 597, 15. 612, 1. — symoniaceae hereseos virus per occidentalia regna ebullivit 56, 25; historia depingitur 183. 184; simoniaca heresis in concil. a. 1049, Apr. interdicatur 588, 10. — symoniaca et neophitorum heresis 5, 10. 7, 5. 121, 40. 618, 10; symoniaca, symoniana ambitio 183, 40. 241, 1; damnatio 23, 15; maledictio 165, 25; pecunia 206, 30; pestis 42, 10. 59, 35. 75, 10. 342, 35; servitus 599, 15; sordes 597, 30; venalitas 591, 20. 598, 5; vesania 102, 10. — symoniacum donum 25; virus 71, 20. — symoniace 56, 1. 214, 30.
- simoniaci, symoniaci, symoniani 5, 20. 18, 1. 19, 35. 23, 25. 25. 30, 15. 46—49. 51, 1. 53, 15. 55, 30. 56, 15—65, 1. 67. 69, 20—71, 25. 75, 5. 102—104, 25. 106, 5—111. 113. 118, 30. 124, 30. 126. 128, 40. 131, 10—134, 10. 136. 137. 140, 40. 143. 144, 40. 146, 10. 148, 40. 149. 153—155, 30. 157, 45. 161, 10—163. 168, 25—170. 173, 30. 175, 15. 178, 35—180, 25. 182—184, 25. 191, 40. 192. 195—198. 203, 20. 221. 223, 30. 224, 20. 232, 20. 236, 40—242. 245. 248—250, 5. 252, 5. 336, 5. 342, 40. 355, 35. 357, 5. 419, 30. 420, 30. 421, 5. 428, 35. 429, 5. 592, 25. 594. 595. 598. 625, 35; symoniana vulpes 165, 45; symoniaci, symoniani fures 242. 247, 40. 250, 15; latrones 200, 1. 248, 35; Mediolanenses 591, 35; presbyteri 543, 25; sacerdotes 126; venditores 149, 45; symoniacorum latrocinium 248, 45. — symoniacorum mores et habitudo depinguntur 199. 403—406. 416; symoniaci heretici sunt 107, 25; antichristi sunt 173. 174; peiores suo magistro 107, 25;

peiores pessimis Arrianis 111, 25; per cupiditatem a fide aberraverunt 134, 10; cum negotiatoribus comparantur 158, 159; cum vipera 153. — symoniaci non gratis accipiunt quod accipiunt 108, 5; usurarii sunt 126, 25; non consecrationem, sed possessionem ecclesiasticam mercari contendunt 199, 1; in possessione legitima dignitatum ecclesiasticarum nequaquam sunt 240 — 242; spiritum sanctum tanquam venale credunt 106, 5; totum christianorum mundum vendunt 163, 164; omnis possessio ecclesiastica per symoniacos in manus laicorum transit 184; ecclesia nulla in Italia symoniacis personis aliena 58, 25; symoniaco- rum chartas vel imperatores coguntur confirmare 185, 15. — spiritus sanctus per symoniacos accipitur 57, 58; symoniaci sacramentum amittere nequeunt 67, 25; ut baptizare, ita consecrare possunt 46 — 48; symoniaco- rum ordinationes 103, 20; a symoni- acis ordinati non possunt denuo consecrari 65, 5. — symoniaci dam- nandi sunt 57, 20; studia symoniacis resistendi vana 185. — symoniacus, symonianus 19, 25, 22, 30, 23, 15, 29, 10, 39, 15, 48, 49, 52, 10, 58, 30, 60, 5, 70, 25, 119, 25, 165, 10, 221, 1, 422, 20; symoniacus, symonianus fur 175, 20; hostis 184, 30; sacerdos 487, 30.

Simplicius papa, Tiburtinus, 79, 15, 362, 10, 470, 10, 553, 30.

Syna mons 350, 10.

Syon mons, arx 166, 25, 215, 1, 236, 310, 30.

Sirach 408, 25; fil.: Ihesus.

Siracusae urbs 414, 10; episc.: Eulalius, Maximianus, Iohannes; Siracusani patrimonii rector: Pantaleon.

Siricius, Syricius, papa 115, 5, 350, 5, 443, 1.

Sisinnius episc. Constantinopol. 110, 1.

Sixtus, Xistus.

Sixtus I. papa 13, 5 (?), 78, 40, 322, 40, 498, 25 (?).

Sixtus II. papa 13, 5 (?), 387, 10, 485, 10, 498, 25 (?).

Xistus III. papa 41, 539.

Smirneorum episc.: Pollicarpus.

Sodoma opp. 166, 1. — Sodomitae 363, 30.

Soreth caupo 112, 20.

Sothor papa 397, 30.

Spinosulus 111, 15.

Spira opp., *Speier* 281, 10, 584, 5, 590, 20, 610, 5; episc.: Huozmannus.

S. Stephanus protomartyr 58, 15, 382, 15, 546, 30.

Stephanus I. papa 78, 40, 208, 10, 208, 40, 212, 40, 213, 35, 328, 35, 387, 20.

Stephanus II. papa 362, 25, 457, 496, 25, 509, 539, 10, 608.

Stephanus III. papa 586 n. 5.

Stephanus X. (IX.) papa (Fridericus abbas Cassin., cardin.) 95, 15, 96, 100, 15, 329, 40, 588, 20 — 590, 20, (591, 15), 592.

Stephanus cardin. presb. 87, 40, 88 n. 1; legatus Nicolai II. ad aulam regiam 88, 1.

Stephanus abbas, cardin., (*idem qui praecedit?*) ex Burgundionum genere 588, 20.

Stephanus episc. Hispan. 271, 15, 501, 25, 502, 20.

Stephanus Sanctus rex Ungariae 583, 15.

Stephanus praef. Rom. 557 n. 3, 603, 5, 611, 15; fil.: Centius.

Stigiae umbrae 448, 10.

Suevia 364, 15. — Suevi 261, 10, 583, 1; duces: Brocardus, Rodulfus.

Suillacena civ., *Squillace* 415, 15; episc.: Iohannes.

Sunamitis 260, 10. — Sunamitis: Abisag.

Sutria, Sutrium, opp., *Sutri* 569, 20, 585, 10, 588, 40, 593; episc.: Aselinus, Bonizo.

Syagrius, Siagrius, episc. Augustud. 120, 20, 344, 10, 352, 5, 405, 10.

Symmachus, Simmachus, Symachus, Simachus, Symmacus, Simacus, papa, fil. Fortunati, Sardus 10, 30, 79, 15, 323, 10, 386, 30, 387, 35, 401, 5, 412, 20, 457, 10, 463, 45, 464, 1, 466, 498, 30, 564, 5, 596, 10.

Symon, Symeon, symoniaci v. Sim.

Syna v. Sina.

Syon v. Sion.

Syria 84, 293, 5, 512, 20; reges: Seleucus, Demetrius I. et II, Antiochus IV; Syrus: Naaman.

T.

T. magister scholarum Osnabrug. 461, 15, 462, 1.

T. praepos. Osnabrug. 462, 1.

Tarasius patriarcha Constantinopol. 106, 1.

(L.) Tarquinius (Superbus) rex Rom. 365, 35; fil.: Sextus Tarquinius.

(Sextus Tarquinius), fil. Tarquinius Sup., 365, 35.

(L. Tarquinius) Collatinus consul 365, 25; uxor: Lucretia.

Tarraconensis, Terraconensis (*Tarragona*) eccl. 410, 5, 566, 15. — Tarraconensis, Tarracunensis episc. 115, 5, 298, 10.

Taurinensis episc.: Cunibertus; marchio: Otto.

Tedaldus, Tetaldus, archiep. Mediolan. 600, 1, 605.

Tedaldus dux et marchio Tusciae 583, 5.

Teitan v. Titan.

Temanites: Eliphath.

Terracinensis (*Terracina*) eccl. 416, 5.

Terraconensis v. Tarrac.

Tertullianus 385, 30.

Thateus v. Indas.

Thesius monachus, legatus concilii Car- tagin., 373, 35.

Thelesphorus papa 13, 5, 447, 5.

Theoctista, Theotista, soror Mauricii imp., 298, 15, 410, 464, 15, 488, 20.

Theodolus episc. Ierosolimit. 41, 1.

Theodorus antipapa 465, 1.

Theodorus praef. praetorio 576, 15.

Theodosius I. imp. 79, 25 (?), 80, 20, 309, 45, 372, 5 (?), 374, 15, 435, 40, 445, 20, 449, 35, 468, 482, 494, 5, 495, 25, 497, 35, 498, 1, 539, 15, 575, 576, 5, 578, 25, 608, 5, 609, 5; filii: Arcadius, Honorius. — Theodosii imp. liber legum 578, 25.

Theodosius II. imp. 436, 575, 35.

Theodosius, fil. Mauricii imp., 496, 5.

Theophano, neptis Iohannis imp. Con- stant., uxor Ottonis II, 581 n. 12, 582 n. 3.

Theophilus episc. Alexandr. 608, 5.

Theophylatus v. Benedictus IX.

Theotista v. Theoct.

Thessalonica, Thesalonica, civ., *Saloni- ki* 449, 40, 468, 30, 497, 35, 576, 10; episc.: Anastasius. — Thessalonicen- ses, Thesalonicensis 139, 330, 25, 424, 30, 440, 10, 478, 1. — Thesalo- nica caedes 539, 15.

Theude-, Theut-, Teut-, Theod-, Thet-, Theo-, Deot-, Diet-.

Theobaldus, Theodaldus episc. Aretinus, 2, 20, 3.

Theudebertus, Theopertus, II. rex Austras., fil. Childeberti II, 119, 40, 449, 35; fr.: Theodericus.

Thetgaudus, Deotgaudus, archiep. Trever. 362, 30, 496, 35.

Dietpirga, uxor Lotharii II. regis (363, 1), 496, 497, 5.

Theodericus episc. Virdun. 262, 1, 280 — 284, (308, 311, 5); Eliphath Temanites dictus 207, 50.

Theodericus II. rex Burgund., fil. Chil- deberti II, 119, 40, 449, 35; fr.: Theudebertus.

Theodericus rex Ostrogoth. 386, 30, 457, 10, 464, 1; Arrianus 386, 30, 457, 15.

Theodericus dux Lotharingiae superio- ris, fil. Gerhardi com., 606, 20, 609, 25.

Teutonici, Theutonici, Theuthonici 304, 20, 433, 15, 541, 15 — 543, 546, 35, 551, 555, 556, 40, 563, 1, 567, 1, 595, 40; Teutonici duces 556, 5; episcopi 87, 30, 270, 10; Teutonicorum principes 333, 30, 359, 10, 364, 10; pugna 556, 5. — Teutonicum regnum 87, 25, 306, 1, 625, 25; Teutonicae partes 270, 5, 360, 40; ecclesiae 307, 15. — Theuto-

nica ira 434, 1; Teutonicum bellum 567, 1.
 Thimoteus v. Tim.
 Thitus v. Titus.
 Tiberius, Tyberius.
 Tyberius imp., fil. Augusti, 445; fil.: Drusus.
 Tiberius II. imp. Rom. 381, 10.
 Tyberius III. imp. 463, 30.
 Tiberius, fil. Mauricii imp., 496, 5.
 Tyburis, Tiburtina urbs, *Tivoli* 569, 20, 613, 35. — Tiburtini 549, 25; Tiburtinus: Simplicius papa.
 Timotheus; Thimoteus, Thimotheus; socius S. Pauli, 84, 20, 134, 10, 139, 15, 236, 10, 256, 15, 259, 25, 319, 10, 328, 5, 330, 352, 10, 405, 30, 493, 25, 552, 30.
 Timotheus episc. Alexandr. 423, 25.
 Titan, Teitan 193. — Titanes 193, 1.
 Titus, Thitus, episc. Cretensis 140, 10, 318, 30, 328, 5, 353, 10, 405, 30, 410, 10, 427, 35.
 Titus imp. Rom. 170, 25.
 Tobias liber 408, 35.
 Tolanus v. Tul.
 Toletanum concil. 110, 40, 111, 5, 343, 30, 354, 355, 5, 364, 1, 397, 10, 417, 30, 469, 15.
 Tostius comes Anglicus 91, 45.
 Traianus Syracus. 414, 10.
 Traiectensis (*Utrecht*) episc.: Conradus.
 Trecae civ., *Troyes* 414, 10; episc.: Petrus.
 Treveri civ., *Trier* 307, 45, 314, 45, 628, 10. — Trevirensis eccl. 283, 10; archiep.: Deotgaudus, Udo, Egilbertus; scholast.: Wenricus.
 Triburiense concil. 378, 1.
 Triperita historia a. Cassiodoro 43, 40, 252, 35, 256, 30, 372, 10, 466, 35.
 Trium Tabernensium eccl. 415, 35.
 Tullenses episc.: Bruno (Tolanus), Pibo.
 (M.) Tullius (Cicero) 390, 15, 398, 15, 550, 20. — Tulliana eloquentia 313, 10; facultas 88, 5.
 Turingiae maiores 264, 10.
 Turonense concil. (a. 813), 344, 5.
 Tuscia 549, 10, 589, 5, 592, 35, 612, 20; dux: Bonifacius; episcopi 116, 1, 593, 10. — Tusci: Iohannes I. papa, Leo I. papa, Quintianus.
 Tusculani 584, 10, 586, 25, 593, 25; Tusculani: Iohannes XII, Benedictus VIII, Iohannes XIX.
 Tyberius v. Tib.
 Tyburis v. Tiburis.
 Tyri rex 191, 5.

U.

Ubaldu v. Hub.
 Ubertus v. Humbertus.

Udalricus, Udalricus, Ūdelricus, Odelricus.
 Udalricus I. episc. August. 254, 255, 15.
 Ūdalricus episc. Paduanus, legatus Gregorii VII, 558, 1, 612, 1.
 Udo archiep. Trevir. 280, 20, 610 n. 1, 628, 10.
 Udo episc. Hildesheim. 488 n. 6.
 Ugo v. Hugo.
 Ungaria 583, 25; Ungaricum regnum 583, 30. — Ungari, Ungarorum gens, 364, 35, 580, 581, 1, 583, 35, 584, 5; Ungarus 184, 30. — reges: Stephanus I, Petrus, Ovo, Salemon, Gienso, Latezlaus. — Ungarica servitus 580, 30; victoria 584, 1.
 Ur, Hur, opp. Chald. 74, 30, 571, 40.
 Urbanus I. papa 484, 15.
 Urbanus II. papa (Otto archiep. Ostiensis) 300, 20, 488, 35, 569, 5, 570, 614, 621, 25, 625, 20, 629, 25.
 Urias 45, 20.
 Ursinus antipapa 456, 564, 5.

V.

Valens imp. 12, 25 (?), 79, 20, 167, 40, 482, 20, 574, 40, 575, 15, uxor: Dominica; fr.: Valentinianus I.
 Valentinianus I. imp. 79, 20, 482, 20, 574, 30, 575, 15, 630, 25; uxor: Iustina; filii: Gracianus, Valentinianus II; fr.: Valens.
 Valentinianus II imp., fil. Valentiniani I, 79, 25, 435, 40, 466, 35, 482, 575, 576, 1; fr.: Gracianus.
 Valentinianus III. imp. 41, 10, 79, 25, 436, 456, 40, 457, 1, 463, 40, 539, 1, 575, 35, 576, 25, 630, 35.
 Valerius episc. Hippon. 92, 15.
 Valerius Afer 79, 15; fil.: Gelasius I. papa.
 Valerius Gratus 30, 25.
 (Vapincensis) (*Gap*) episc.: Aregius.
 varvassores 604; cf. Mediolanum.
 Veliterni, Velliterenses (*Velletri*) episc.: Iohannes I, Iohannes V.
 Velox magister militum 525, 1, 542, 20, 619, 15.
 Vercellensis civ. 610, 15; episcopatus 284, 15, 628, 15; episc.: Gregorius, Regennerius.
 Verdinensis (*Verden*) episc.: Hartvicus.
 Verus v. Antoninus.
 Vespasianus imp. 170, 25.
 Vesuntium opp., *Besançon* 587.
 Victor I. papa 498, 10.
 Victor II. papa (Gebehardus I. episc. Eistet.) 96, 10, 100, 206, 25, 329, 40, 589, 35, 590, 1.
 Victor III. papa (Desiderius abbas Casin.) 95, 15, 96, 40, 549, 35.
 Victor episc. Numidia 121, 40.
 Victor presb. Rom. 331, 40.

Victriceus, Victricus, episc. Rotomag. 387, 20, 440, 5.
 Vigilantius hereticus 352, 20, 442, 1.
 Vigilius papa 38, 25, 39, 321, 30, 323, 15, 431, 40, 563, 564, 5.
 Vincentius Donatista 493, 5, 495, 1, 558, 15, 624, 15.
 Vincencius presb. Rom. 331, 40.
 Viridunensis comitatus 280, 5; episc.: Theodericus.
 virga 467, 30. — virgae ecclesiasticae 217, 30; cf. baculus.
 Virgilius episc. Arelat. 122, 15.
 Vitalianus magister militum (Vitalius 525, 5, 619), 525, 5, 542.
 Vulgar. v. Bulgar.

W. Gu.

Waldrada, Walterada, Gualdrada, Gualrada, concubina Lotharii II. regis 362, 30, 363, 1, 497, 579, 10, 609, 1.
 Walferdus Strabo abbas Augiensis 344, 20.
 Walo episc. Mett. 283, 10.
 Walterada v. Waldr.
 Gualterius monachus Leonensis coenobii 570, 40.
 Wamba rex Hispaniarum 363, 40, 364.
 Guandali 2531, 575, 30, 579, 35. — Wandalus 184, 30.
 Guascones 578, 20.
 Guelfo I. dux Bavariae 606, 20, 609, 25.
 Wenricus, Winricus, Wirricus, scholast. Trever. (postea episc. Vercell.?) 283, 284, 301, 5, 307, 50, (308, 1), 311, 5; grammaticus, magister 307, 50, 314, 45; S. Petri archiscolasticus et bibliothecarius 628, 15; adulationis ac fallaciae vel stulticiae arguitur 316, 15. — eius libellus 308, 5, 311, 5, (355, 35); litterae 383, 10.
 weregeld 378, 15.
 Wernherus episc. Merseburg. 473, 30.
 Wezelo, Guezelo, Wecilo, archiep. Mogunt. 474, 40, 488, 40, 489, 1, 616.
 Wibertus, Wicbertus v. Clemens III.
 Wido, Guido, Gwido, Widus.
 Guido archiep. Mediolan. 591—593, 40, 596, 30, 598, 20; nepos: Arnulfus episc. Cremon.
 Wido episc. Ferrar. 4, 1, 518, 529—532, 631, 25.
 Wido episc. Osnabrug. 461, 5, 462, 15.
 Wido abbas Pomposianus 3, 10, 60, 25.
 Guido prior S. Benedicti Cremon. 568, 25.
 Wido Aretinus, monachus Pompos., musicus, 1—4 n. 1, 5, 1, 627, 1.
 Wido, fil. Arardi, 434, 10.
 Wigbertus v. Clemens III.
 Wilhelmus, Gullelmus.
 Guilelmus abbas S. Benedicti Cremon. 568, 25.

Wilhelmus I. rex Angliae 284, 5.

Winricus, Wirricus v. Wenr.

Wipertus v. Clemens III.

Wirzburgenses episcopi: Burchardus, Meginhardus II.

Wisigothorum reges: Ervigius, Regareth, Wamba.

Wolfelmus Coloniensis abbas Brunwilar. 301, 10. 303, 1.

Wormatia 278, 35. 279, 20. 357, 1; conventus 279; concilium 281, 1; colloquium 357, 1. — Wormaciensis conspiratio 309, 10. 356, 30; Wormacienses conspiratores 358, 5.

X.
Xistus v. Sixtus.

Y.
Yconium v. Iconium.
Yldibrandus v. Hildebr.

Ylliricum v. Ill.

Ymeneus v. Hymeneus.

Ypon., Yppon. v. Hippon.

Ysaac v. Isaac.

Ysaia v. Esaias.

Ysidorus v. Isidorus.

Yster v. Ister.

Ytalicum v. Italicum.

Z.

Zacharias propheta 163, 1. 172, 10. 211, 40. 215.

Zacharias papa 351, 80. 352, 10. 496, 15.

Zacharias sacerdos 558, 30.

Zacharias sacerdos 223, 1; fil.: Iohannes baptista.

Zambri, fil. Falti (Salu *Vulg.*), 379, 30.

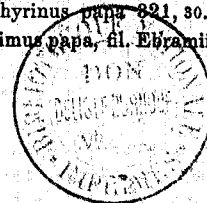
Zeb princeps Madian 210, 45.

Zebec rex Madian 210, 45.

Zeno imp. 79, 25. 198, 1. 436, 25. 575, 20.

Zephyrinus papa 321, 30. 322, 20.

Zosimus papa, fil. Ebramii, 79, 10. 351, 15.

INDEX AUCTORITATUM

SCRIPSIT ERNESTUS SACKUR.

Scriptores ecclesiastici.

- Terullianus*. † post 220.
(*Ed. Rigaltius, Paris. 1641*).
Apolog. c. 5: Qui scit — dampnatum 385, 30.
 Origenes. † 254.
 (*Ed. Delarue, Paris. 1733*).
In Genesim homil. I (ex interpr. Rufini): Huius germinis — ad iusticiam 381, 5.
In Levit. homil. XIV (ex interpr. Ruf.): Interdum fit — videtur 292, 5.
In Numeros homil. XV (ex interpr. Ruf.): Homo — affectus 292, 1.
De primo ps. (ut videtur, ex interpr. Ruf.): Non est — tradunt. In his — habent 408, 25.
 Cyprianus. † 258.
 (*Ed. Hartel, Vindob. 1868 sq.*).
Epist. LIV, § 3: Si videmus — recedamus 562, 35.
LV, § 8: Factus est — nullus est 521, 30.
LXIX, § 3: Ecclesia una — potest 522, 15. 548, 30.
 § 9: Invenimus — contaminati 522, 15.
LXXI, § 3: Nam nec Petrus — insolenter 324, 30.
LXXIII, § 13: Proinde frustra — revelatum 418, 10.
De unitate eccl. § 4. 5: Loquitur Dominus — disposuit.
 Quam unitatem — probemus. Episcopatus — tenetur 324, 15.
 § 6: Alienus — unitatem 501, 5.
 § 6: Quisquis — matrem 521, 15. 537, 30.
 § 10: Per apostolum — separantur 513, 35.
 § 13. 14: Quae sacrificia — veritate 513, 35.
 Pseudo-Cyprianus.
De XII abusivis saec. 352, 10. 377, 15.
 Hilarius Pictav. † 366.
 (*Ed. Bened., Paris. 1693*).
De synodis c. 86: Mihi ipse — benedicatur 419, 10.
 Gregorius Nazanzenus. † 390.
 (*Ed. Benedict., Paris. 1778. 1840*).
Oratio II, c. 15: Non oportet vi — astrictum 563, 5.
 c. 34: Illud generali — periculi res est 545, 15.
VI, c. 20: Nemo sane — veritatem 544, 30.
XXXIX, c. 14: Qui talibus — imitatur 562, 5.
 Ambrosius. † 397.
 (*Ed. Benedict., Paris. 1686 sq.*).
Epist. XX, § 7: Convenior — subiecta 521, 1. 564, 15.
 § 8: Convenior — pauperum 537, 15.

- Epist. XX, § 14*: Christianos — periculo 494, 5.
 § 16: Nec mihi — copulata 521, 5. 537, 20. 564, 20.
 § 23: Veteri iure — usurpata 521, 15. 537, 30. 564, 25.
XXI, § 14: Merito — separare 505, 5.
XL, § 2: Neque imperiale — denunciare 494, 5.
De officiis ministr. I, c. 35, § 175: Bellicarum — negocia 555, 1.
 c. 43, § 221: Sequatur conversationis — habere 328, 10.
 c. 50, § 257: De castimonia — recepit 350, 35.
 § 258: Si in figura — ministrare 350, 35.
 § 264: Officium — officium est 276, 35. 396, 1.
 Cf. 508, 15.
 § 264: Est etiam — parricidio 396, 1. *Cf.* 508, 15.
 § 264: Est contra — negaret 277, 1. 508, 15. *Cf.* 396, 1.
II, c. 20, § 97, 98: Plurimum itaque — ascendebat 327, 25.
 § 99: Ubique — potestatis 327, 35.
 § 100. 101: Pulcra — ministerio 328, 1.
III, c. 9, § 59. 60: Bonus vir — sed vereri 556, 5.
 c. 12, § 76: Unusquisque — turpe sit 277, 1. 508, 15.
 § 76. 77: Purum igitur — sacramento 396, 15.
 § 77: Quod estimatum — amentiae est 276, 35.
 § 77: Saepe plerique — sponponderunt 277, 5. *Cf.* 396, 15.
 § 78: Melius — exsolvi 277, 5. *Cf.* 396, 30.
 § 78: Miserabilis — exsolvi 396, 30. *Cf.* 277, 5.
 § 79: Non semper — omnia sunt 277, 5. *Cf.* 396, 25.
 § 79: Non igitur — solvenda 396, 25. *Cf.* 277, 5.
 § 79: Non semper — populo suo 508, 20.
Expos. in ps. CXVIII, sermo 8, § 25: Est iniusta — cogitantem 524, 30. *Cf.* 544, 15.
 § 25: Et in libro — affectus 544, 15. *Cf.* 524, 30.
 § 26: Beati — aecclesia 494, 10.
Expos. evang. Lucae ad c. 9, 5, § 68: Si qua est — deserenda est 526, 25.
Sermo contra Auxentium § 35. 36: Aecclesia Dei — refutat 492, 30.
De evangelio: Disce congruae — peccatorum 128, 10.
De fide I, c. 18: Non humana — sacerdotibus 418, 25.
 Pseudo-Ambrosius.
De dignitate sacerdotali c. 2: Honor et — compares 492, 25.
 c. 5: Licet iam coartat — condire 126, 30.
 c. 5: Pronunciat enim episcopus — lepra fuit 343, 15.

Comm. in epist. ad Rom. 13, 3: Principes hos — caeteri 450, 20.

Non inventa sunt:

Procedit de thalamo — currat viam 193, 15.
Hereticum esse — discordat 480, 10.
Quibus verbis — communis accusat 538, 20.
Persequendi sunt lupi — congregarunt 544, 5.
Qui non ex dispositione — excusabilia sunt 546, 20.
Quid ad aliquem — privabantur 547, 40.
Non ausim dicere — debet 555, 35.
Vis Christi audire — aurum 563, 5.

Iohannes Chrysostomus. † 407.
(*Ed. Montfaucon, Venet. 1741*).

Liber quod qui se ipsum non laedit, nemo laedere possit
c. 10, 14: Qui semet ipsum — patitur. Qui
vero semet ipsum — lucrifacit 484, 5.

Pseudo-Chrysostomus.

In Matth. hom. XXXII: Vidit itaque — possumus 114, 25.
XXXIV: Ruina praecedentium — sequentium 107, 5.
XLI: Rex cum viderit — mendacio. Et apprehen-
dentes — perversissimas 116, 20.

Hieronymus. † 420.
(*Ed. Vallarsius, Veronae 1734*).

Epist. XVI, § 2: Si quis — meus est. Ego nullum —
diluvis 480, 10.

XVIII, § 1, 2: Qui fuit — prodiderunt 215, 5.
§ 11: Donec Ozias — designarat 215, 25.

XXII, § 27: Sunt quidam — clericos 405, 15.
§ 2: Adulator — est 227, 10.

XLVIII, § 21: Episcopi — pudici 352, 20.

LII, § 5: Hospitium — elegerat. Sic propter —
non infameris 352, 5.

LXVI, § 6: Par sacrilegio — pauperibus 555, 30.

LXIX, § 8: Heri — virginum 405, 20.

LXXXIV: 250, 45.

CLX, § 3: Non est — crudelitas 619, 5.

Liber hebraic. quaest. in Genesim praef.: Ut nos —
divitiis 487, 25.

(*Opp. III, col. 340*): In Ebreo sicut hic — invitus
acceperit 344, 20.

De nominibus Hebr. praef.: 292, 1.

Lib. Iudith praef.: Ad roboranda — iudicatur 408, 20.

Homil. Origenis in Cant. cant. tract. I: Aut cognosces —
non es ecclesiastica 180, 35.

Comm. in Ezech. III, c. 9: Qui percutit — est 510, 20.
Cf. 524, 25. 544, 15.

c. 9: Qui malos — Domini 524, 25. 544, 15. Cf.
510, 20.

Comm. in Ierem. II, c. 7: Potest hoc — habuerit 258, 5.
IV, c. 22: Homicidas — interitum 378, 25. Cf. 510, 25.
619, 10.

c. 22: Homicidas — sanguinis 510, 25. Cf. 378, 25.
619, 10.

c. 22: Homicidas — legum observatio 619, 10.
Cf. 378, 25. 510, 25.

Comm. in Malach. c. 1: Qui est — laboris sui 251, 30.
c. 2: Quia igitur — fecerunt 201, 40.

c. 2: Quia ad — turbentur 239, 1.

Comm. in Zachariam III, c. 11: Salvator pretium —
iudicaverunt 163, 1.

c. 13: Et erit in die — antichristum 172, 10.

c. 14: Quo nichil — audeant 211, 40.

Comm. in Matth. I, c. 8: Ostendit autem — dicitur ei
347, 25.

Comm. in Matth. I, c. 10: Et quia semper — corrumpa-
tur 345, 25.

c. 10: Et propterea — mala. Si autem — Deum
est 394, 40. 395, 1.

II, c. 12: 101, 40.

c. 14: Ego non excuso — prepararet. Sed scelus
— fieret 397, 35.

III, c. 16: Quae ligaveritis — inquiratur 292, 30. Cf.
483, 30.

c. 16: Istum locum — quaeratur 483, 30. Cf. 292, 30.

c. 16: Super hanc — nomen 325, 1.

c. 16: Symoni — super te 325, 1.

c. 16: Sacerdotes habeant — solvendo 392, 35.

c. 18: Quando autem — gentiles sunt 381, 30.

c. 18: Tunc dicendum — obprobriis 380, 35.

c. 21: Templum Dei — pariter et ementes. In
cathedris — fuerit lucris 345, 25.

IV, c. 26: Moyses — redemisse 31, 1.

Comm. in epist. ad Ephesios III, c. 6: Pulchre — pre-
cipiant 507, 5.

Adv. Iovinianum I, c. 34: Episcopus — officiorum 28, 10.
§ 34: Sed et ipsa — sacerdotes. Oportet ergo —
moribus. Mulieres similiter — deterior erit
352, 25.

§ 34: 365, 1.

§ 49: Legant nostrates — desinere 350, 20.

Adv. Luciferianos § 6: Oro te — peccator 625, 5.

Contra Rufinum II, c. 7: 450, 35.

Liber contra Vigilantium § 2: Ecclesiae orientis — de-
sistant 352, 20.

§ 16: Monachus non — pertimescat 442, 1.

Pseudo-Hieronymus.

Epist. de vita clericorum c. 8. ad Oceanum: Quodsi
post — anathematizandus est 351, 40.

Breviarium in ps. LIV: Contaminant — dicuntur 384, 25.

Non sunt inventa:

Amos propheta — voluit demonstrare 223, 15.

In CXXXVIII psalmo: Facile est — cordibus eorum
317, 25.

Sermo regis gladius — uno precante 378, 20.

Qui iubentis — invitent 381, 1.

In Matheum: De bonis — exemplum 410, 20.

Sive fuerit ille — omnino debebit 541, 5.

Columba si viderit — augetur 554, 20.

In tractatu pentateuci: Si Hebreo preceptum — tibi
cognoscas 419, 5.

Augustinus. † 430.

(*Ed. Benedict., Veronae 1736 sq.*)

Epist. XXXIV, § 4: Ego tanto — taceam 495, 15.

XLIII, § 7: Quia ergo — voluerunt 499, 1.

§ 8: Si vero aliqui — audeamus 499, 15.

§ 11: Neque enim — suspectos 499, 10.

§ 11: Ubi est — potuerunt 502, 40.

§ 16: De numero — sententias 505, 10.

§ 24: Qui fecerunt — meritorum 514, 35.

XLVII, § 5: Aut vero — imputetur 509, 20.

§ 5: Displicet — pereas 524, 10.

§ 5: Absit — canis. At vero — agnosceret 546, 5.

§ 5: Non mihi placet — personae 546, 25.

XXI, § 1: Si placet — vindicari 514, 30.

LVI, § 35: Omnia talia — existimo 270, 30.

LXXXVI, § 4: Si lupi — accedant 516, 5.

LXXXVIII, § 4: Quid obest — conscientia 292, 20.

LXXXVII, § 38: Quamquam — minor est 258, 15.

LXXXVII, § 2: Et illud — impediatur 493, 20.

§ 4: Non ergo — noluitis 493, 20.

§ 4: Neque enim — fecistis 506, 25. Cf. 514, 30.

§ 4: Neque enim — ostenderet 514, 30. Cf. 506, 25.

Epist. LXXXIX, § 1: Si pertinacia — displicere 495, 15.
XCIII, § 2: Si quisquam — sensisset 495, 1.
 § 4: Utilius — amat 495, 5.
 § 5, 6: Et noveris — edomabat 495, 5.
 § 6: Quicquid — sanandi 495, 10.
 § 19: Maiores — liberatus 502, 20.
 § 20: Terror — coronatus 493, 5.
 § 46: Aecclesiae — erant mecum 558, 15.
 § 46: Non sacramenta — non estis 624, 15.
C, § 1: Solum est — poeniteat 257, 25.
CV, § 7: Imperatores — acquirit 493, 1.
CXXXVII, § 1: Displicet — ne pereas 542, 5.
CXXXVIII, § 12, 13: Paratus itaque — faciunt 494, 25.
 § 13: Si christiana — prohibuit 523, 85.
 § 14: Sunt ergo — voluntati 494, 85.
 § 14: Nihil est — roboratur 512, 40.
 § 15: Si christiana — vestrum 542, 10.
CXLI, § 5: Quisquis ab hac — super eum 480, 20.
CLIII, § 19: Proinde sicut — corrigatur 380, 1.
 § 19: Nihil nocendi — inhumaniter 257, 25.
CLXVI, § 4: Anima per — ampliora 235, 10.
CLXXXIII, § 1: Non mihi — imputetur 523, 20.
CLXXXV, § 4: Aecclesiam — debemus 492, 35.
 § 8: Quicumque — premium 492, 35.
 § 10: Nos — persequantur. Si boni — iniusticiam 512, 40.
 § 11: Si ecclesia — iniusticiam 523, 1. *Cf.* 541, 20.
 § 11: Si aecclesia — iusticiam 541, 20. *Cf.* 523, 1.
 § 19: Quomodo ergo — nisi reges 482, 40.
 § 19: Quod autem — plectendo 523, 15. 541, 30.
 § 22: Ubi est — consolantem 523, 15. 541, 35.
 § 24: Si potestatem — vinculo pacis 510, 10.
 § 36: Quicquid — iustorum 524, 35. *Cf.* 544, 20.
 § 36: Quicquid a parte — insenserunt 544, 25. *Cf.* 524, 85.
 § 40: Dominus itaque — ecclesia 480, 85.
 § 42: Ac nemo — corpore 480, 35.
 § 45: Cogunt — subveniat 493, 15.
CLXXXIX, § 4: Benefacio — Cornelius 618, 25.
 § 4, 6: Noli existimare — perducas 524, 5. 542, 15.
 § 6: Hostem — voluntas 619, 1.
CCL, § 12: Spectabilis — perpressus. Si habes — natus. Audisti — invenio 560, 30.
Fragm. post epist. CCL: Illud plane — perperam 292, 10. 483, 35.
CCLIII, § 19: Nihil nocendi — inhumaniter 257, 25.
Sermo III: Maior erat — fueris 501, 10.
LXII, § 8: Qui autem resistit — gehennam 393, 5.
 § 13: Nunquid in superbiam — hoc dicimus 450, 10.
LXXI, de blasphemia § 28: Si quemquam — filii Dei 490, 20.
 § 30: Hunc spiritum — habentes 490, 20.
 § 32: Sed nec ille — commiscetur 438, 10. *Cf.* 479, 5.
 § 32: Sed nec ille — a corpore 479, 5. *Cf.* 438, 10.
 § 33: Remissio peccatorum — amborum 490, 25.
 § 34, 36, 37: Quisquis reus — spiritum sanctum 503, 20.
 § 37: Cor — custoditur 490, 40.
 § 37: Peccatum — blasphemia 511, 35.
LXXXII, § 1: Ammonet — corrigas 446, 10.
 § 7: Noli — tuorum 477, 30.
 § 7: Iniusta — iusticia 484, 1.
LXXXVIII, § 19: Duobus modis — coercete 511, 20.
CXXXVII, § 5: Si invenerimus — caveamus 435, 1.
Ex serm. CLXXX: Quia ergo — vocatur (multis omis) 295, 40.
CLXXX, § 8: Cave tibi — recedit Deus 557, 15.
 Libelli de lite. I.

Sermo CCLXVIII, § 2: Ideo Spiritus — loquitur. Quod est — aecclesia. Merito — peritis 480, 40.
CCCLI, § 10: Eam nominationem — nominatur 478, 1. *Cf.* 510, 15.
 § 10: Plerique — convictum 498, 15. 560, 15.
 § 10: Non enim — tolerentur. Noluit — nominatur 510, 35. *Cf.* 478, 1.
 § 10: Noluit — convictum 560, 15. *Cf.* 622, 35.
 § 10: Nos a — convictum 622, 35. *Cf.* 560, 15.
Liber de sermone Domini I, c. 20, § 63: Neque hic — proferre. Hinc — velit 380, 20.
 c. 22, § 73: Aperte enim — graviora. Peccatum ergo — agitur 382, 1.
 § 73—75: Peccatum ergo — dimitti dicit 382, 10.
 § 75: Nunc eum — in futuro 382, 40.
II, c. 18, § 59: Hoc loco — iudicat 334, 30.
 § 60: Sunt — cordium. De manifestis — relinquamus. Duo autem — apparet. Si ergo — iudicabis. Multa — invidencia est 334, 35.
 § 62: Temerarium — ut noceat 292, 20. 484, 1. 548, 10.
De civitate Dei I, c. 9: Si quisquam — caritatis 493, 25.
 c. 20: Nec alienum — punierunt. Nec Samson — faciebat 376, 40.
 c. 30: Cur enim afflicti — peiora sint hostibus 338, 20.
XVIII, c. 51: Qui ergo — inimicos 451, 1.
XIX, c. 15: Iustum bellum — dimicatur 377, 5.
 c. 19: Locus vero — necessitudinem. Episcopatus — honoris. Intelligat se — prodesse 404, 20.
XX, c. 31: Non ex — sunt 417, 15.
Contra Academicos III, § 13: Siquidem amicitia — consensio 316, 30.
De baptismo contra Donatistas I, c. 8, § 10: Itaque illi — absorbuit 368, 25.
 § 11: Quid ergo protest — ad mortem 368, 25.
 c. 9, § 12: Si aliqui — non possunt 368, 25.
 c. 11, § 15: Non enim — sanctus 368, 30.
 c. 12, § 18: Sicut ficti — reprobatur 558, 15. 625, 1.
 c. 13, § 21: Sic ea — approbamus 558, 20. 625, 1.
II, c. 1, § 2: Ecce ubi — preminet. Quis enim — gloria 324, 35.
 c. 4, § 5: Vinculum — erroris 368, 30.
 c. 6, § 9: Tempore illo — vindictum 559, 35.
 c. 7, § 11: Quare — commisit 368, 35.
 c. 9, § 14: Ipsa concilia — latebat 565, 20.
III, c. 2, § 3: Etiam si — scismatum 368, 35.
 c. 10, § 15: An solis — inquinari 558, 25.
 c. 16, § 21: Quodlibet heretici — pacis 368, 35.
 c. 18, § 23: Pax ecclesiae — dimittit 292, 20. *Cf.* 368, 40. 539, 5.
 § 23: Pax ecclesiae — autem non est 368, 40. *Cf.* 292, 20. 539, 5.
 § 23: Petra — dimittit 539, 5. *Cf.* 292, 20. 368, 40.
IV, c. 4, § 5: Sicut urgeri — cognoscitur 624, 25.
 c. 12, § 18: Ita ergo — Christi est 625, 5.
V, c. 20, § 27: Quomodo aquam — perversi sunt 624, 30.
 § 28: Quomodo exaudit — intus ecclesia 558, 25. 624, 30.
VII, c. 1, § 1: Sicut ergo — coronato 324, 35.
 c. 6, § 39: Bene tamen — Petrum 324, 35.
 c. 54, § 103: Si mali — proponit 562, 30.
Contra epist. Parmen. I, c. 8, § 5: Nichil aliud — approbare 555, 10.
II, c. 5, § 10: Si primis — accesserit 558, 25.
 c. 11, § 24: Quod autem — facio 39, 20.
 c. 13, § 31: Nullo modo — non posse 559, 15.
III, c. 2, § 13: In hac velut — numerentur 561, 5.

- Contra Secundinum Manicheum* c. 1: Senti — accuset 292, 25. 484, 5.
- Enarr. in psalm. X*, § 6: Iustus autem — Iudas fuit 40, 15.
- XXXII*, § 12: Malitia — habet 380, 10.
- XXXIV*, *Sermo II*, § 13: Deinde fratres — penis meis 381, 10.
- LIV*, § 8: Propter correptionem — corrigantur 478, 10.
- § 9: Diligamus — separemus 478, 1.
- LVI*, § 12: Noli attendere — acutus 556, 30.
- CII*, § 14: Quis iustus — redditur 484, 5.
- CXIX*, § 4: Que est — nocendi 317, 25.
- CXXIV*, § 7: Aliquando — temporali 491, 40.
- Comment. in epist. Iohannis, tract. III*, § 4: Omnes heretici — exirent 172, 30. *Cf. p.* 369, 15.
- § 4: Omnes heretici — exeunt 369, 15. *Cf.* 172, 30.
- § 7: Omnes certe — sanguine Domini 172, 35.
- § 8: Si ergo ex nobis — aliud agit 173, 5.
- tract. VI*, § 4: Dilectissime nolite — praecidunt 174, 5.
- § 4: Quo modo — antichristus es 369, 20.
- § 12: Multi — scismatici 369, 15.
- § 13: Certe — ex nobis 36, 20. *Cf.* 175, 25.
- ex* § 11—14: Si aquae — verba credamus 175, 25. *Cf.* 36, 20.
- tract. VII*, § 2: Omnes negans — intraverit 176, 30.
- § 4: Nos ex Deo — Et cetera 176, 35.
- § 6: Habere baptismum — non potest 29, 1.
- § 11: Violatores caritatis — alienis 176, 40.
- Comment. in epist. Iohannis, tract. X*, § 1. 2. 3: Omnis qui — potest diligere 177.
- ex* § 8—10: Extende caritatem — ferri paganorum 177, 35.
- § 9: Quid sibi — ferri 514, 40.
- § 10: Et quid — pacem 376, 15.
- In evang. Iohann. tract. V*, § 8: Sive baptizet — potestatem 623, 35.
- § 11: Non exhorreat — sancto 624, 1.
- § 13: Dicit seductor — male 624, 1.
- § 15: Iustos — inquinatur 624, 5.
- § 18: Non timeo — polluitur 559, 5.
- § 18: Quos baptizat — baptizat 624, 15.
- VI*: 27, 3.
- § 8: In Actibus apostolorum — proderat 129, 20.
- § 24: Omnia ergo — expurgantur 372, 20.
- § 25: Modo deficientes — dignatus est. Ecce sunt — terram 372, 20.
- § 25: Ipsa iura — generi 438, 40.
- § 25: Legantur leges — possidere 442, 25.
- X*, § 6: Symon ille — vocatur 129, 10.
- § 6: Qui sunt tamen — nolunt. Et quo precio — gracia vocatur. Isti autem — permanebit 346, 5.
- XI*, § 13: Isti enim — dominam tuam 375, 1.
- § 14: Miramur autem — Deo suo. Intendat — renati sunt 452, 20.
- XXVII*, § 6: Spiritus est — non est eius 480, 25.
- XLVI*, § 5: Habeat — sunt 253, 15.
- XLVII*, § 1: Nostis iam — perdat 253, 20.
- L*, § 12: Si in Petro — reconciliatus 488, 30.
- LXXX*, § 3: Iam vos mundi — sum vobis 39, 25.
- LXXXVIII*, § 4: Boni cum — malis 376, 25.
- XCVIII*, § 2: Solidam — teneretur 319, 35.
- CXIV*, § 4: Itane obduruisti — iactate 556, 20.
- De Genesi liber* § 5: Nocendi — corrigatur 380, 5.
- Quaest. Vet. Testam., quaest. VII*: Iusti hominis — benedictionis 29, 15.
- Encheridion de fide, spe et caritate* c. 70, § 19: Et qui emendat — bonis 380, 10.
- Liber de haeresibus* § 69: 51, 10.
- L. de agone christ.* c. 24, § 26: Sacrilegium — mentitum 543, 15.
- c. 31, § 33: Non audiamus — amiserunt 543, 15.
- De moribus eccl. cathol. I*, c. 2, § 3: Praecedat — auctoritas 546, 5.
- De opere monachorum* § 34: Qui enim — utatur 404, 30.
- De vera religione* c. 31, § 58: Eternam legem — iudicare 399, 40.
- De fide et operibus* c. 4, § 6: Quidam intuentes — separantur 623, 1.
- c. 5, § 7: Nos ad sanam — obfuturos 562, 20.
- De utilitate credendi* § 1: Hereticus — illus 501, 1.
- De bono coniugali* § 4: Si enim — dolo. At si — diceret 397, 40.
- § 21: Quod acucius — peccato. Propter sacramenti — subditam Christo 350, 25.
- De natura boni* c. 40: Secundum catholicam — nocuit 292, 15. 483, 40.
- Contra mendacium* § 39: Blasphemia — dicuntur 506, 35.
- Pseudo-Augustinus.
- Epist. I. ad Bonifacium papam*: Bene agere — erroris est 494, 20.
- XIII. ad Bonifacium*: Gravi — palmam 524, 5. 542, 10. *Cf.* 618, 25.
- Gravi de pugna — dicam 618, 25. *Cf.* 524, 5. 542, 10.
- Liber de salutaribus docum.* c. 21: Iubet — debetur 394, 35.
- Non inventa sunt*:
- Nullum tam grave — devitetur peius 256, 30.
- In timore Christi — dampnamini 257, 30.
- Epist. ad Bonifacium*: Quorumlibet disputationes — a nobis 258, 20.
- Epist. ad Casulanum presb.*: Sicut prevaricatores — coercendi sunt 270, 25.
- In expos. psalmorum: Alia est sella — iudicabitur illi. Quis iustus est — redditur 292, 25.
- In libro quaestionum: Et cum praevericatorem — innocens 377, 10.
- Satis novarum — adversa non sapiant 440, 1.
- Tamen quia — consilia 449, 30.
- Non ait apostolus — accepistis 451, 35.
- Quisquis malorum — decipere 469, 40.
- Dimittamus propter — vindicemus 489, 35.
- Apostolica doctrina — resistit 491, 20.
- Malo voto — peccati 507, 1.
- (*Burch. XIX*, c. 109): Reos — particeps fiat 510, 25.
- Quisquis metu — Deum 527, 5. 545, 5.
- Num Christum — deputares 546, 15.
- Sicut non licet — licet exire 556, 1.
- Nulla iuratio — Israel 557, 1.
- (*Burch. XII*, c. 21): Si quis laicus — degradetur 623, 10.
- Ioh. Cassianus † c. 435.
(*Ed. Petschenig, Vindob. 1886 sq.*).
- Collationum l. VII*, c. 32: Nos testes — edidisse 440, 30.
- Maximus Taurinensis † post 450.
(*Ed. Bruni, Romae 1784*).
- Homil. LXXII*: Beati Petrus — precellunt. Et in quo — morentur 324, 25.
- Prosper Aquitanus † c. 460.
(*Ed. Paris. 1711*).
- Epigr. XV*: Norit qui — meritum 237, 20.
- XXXIX*: Non ideo — dederit 159, 20.
- LXXXVIII*: Lingua — amet 227, 15.
- XCI*: Sic operum — suis 229, 15.

- Liber Sentent. ex August. XV*: Veri sacrificii — non est 6, 10. Cf. 237, 15. 547, 20.
- XV*: Sicut videndum — non est 237, 15. 547, 20. Cf. 6, 10.
- XXXIX*: 159, 15.
- XLII*: Nichil est — roboratur 233, 35.
- Fulgentius episc. Rusp. † 533.
(Ed. Migne, Patrol. t. LXV).
- De fide ad Petrum c. 39*: Firmissime tene — redintegratus ecclesiae 5, 15.
- S. Benedictus † 543.
(Ed. Migne, Patrol. t. LXVI).
- Regula monach. c. 57*: Meminisse oportet — in anima 441, 40.
- c. 58: Cum monachus — se habiturum 441, 20.
- Arator † post 550.
(Ed. Migne, Patrol. t. LXVIII).
- De actibus apostolorum I, v. 418*: Fur census — sui 148, 1.
- Gregorius M. † 604.
(Ed. Maurin., Paris 1705 sq., Ewald, MG., Epp. I, 1).
- Vita Gregorii a. Iohanne diac. I, c. 22*: 332, 1.
- c. 25: Denique cernens — consecravat 442, 35.
- c. 39: Pestilentia — elegerunt 411.
- c. 40: At ubi — precepit 411.
- c. 41: Interim — assensus 412, 1.
- c. 44: Enimvero — consecratur 411.
- II, c. 15*: Nemo laicorum — mutare 208, 40.
- c. 23: Et hoc tibi — opus erat 412, 10.
- c. 53: Nichilominus — excuset 209, 1.
- IV, c. 16*: Sacerdotibus autem — serviebant 209, 10.
- c. 19. 20: Gloria — dat illud 496, 5.
- c. 24: Quanto apostolica — ordinatur. Ut igitur — consecrari 209, 30.
- Epist. I, 5*: Ecce saevissimus — commisit 298, 15. 410, 20.
(cf. 412, 35). 464, 15.
- 8: Quoniam Minturnensem — disponere 415, 25.
- 25 (Ew. I, 24): Sicut sancti — iacet. Quia dum — sit 268, 25.
- 25 (Ew. I, 24): Sicut sancti euangelii IIII libros — aliud sapit, anathema sit 342, 1. Cf. 341, 10.
- 25 (Ew. I, 24): Cunctas vero — anathema sit 443, 15.
- 66 (Ew. I, 64): Consuetudines — remittere 418, 5.
- 74 (Ew. I, 72): Sicut excellentiam — dimicatis 482, 10.
- 77 (Ew. I, 75): Si quando — fructificent 494, 1.
- 79 (Ew. I, 77): In ecclesiam — pontificum 415, 10.
- II, 3* (Ew. II, 7): Nunc utile — laborate 525, 1. 542, 20. 619, 25.
- 30 (Ew. II, 33): Gloriosi — depraedate 525, 5. 542, 30. 619, 20.
- 37: Precipimus — uxorem 350, 1.
- 37: Propterea — gubernare 415, 15.
- 45 (Ew. II, 44): Quia igitur — licentiam 415, 30.
- 46 (Ew. II, 45): 110, 35.
- 46 (Ew. II, 45): Illud autem — consecrari 65, 25.
- 47 (Ew. II, 52): Negotiamini — timemus 493, 35.
- 49 (Ew. II, 47): 292, 1.
- 50 (Ew. II, 48): Ideo fraternitati — existere 415, 35.
- III, 6*: Adrianum — remaneat 501, 20.
- 7: Consona — altaribus 419, 15.
- 7: Haec enim — altaribus 442, 30.
- 7: Adrianum — revocari 501, 25.
- 8: Non potest — sententia 451, 40. 501, 30.
- 9: Non debet — sententia 501, 30.
- 10: Te ergo — obsistat 480, 15.
- 13: Hac te — pretereas 416, 1.
- 26: Comperimus — formidine 486, 1.
- 30: Quanto apostolica — minuat 413, 5.
- 65 (Ew. III, 61): Ego iussioni — tacui 291, 10. 388, 25.
- Epist. IV, 13*: 344, 1.
- 20: Nos consecrationem — exemplum 500, 15.
- 26: Pervenit — accedat 552, 35.
- 39 (Ew. IV, 37): De Fortunato — videtur 499, 35.
- 47: Ante paratior — vado 493, 35.
- V, 10*: Qualiter obedientialis — servaverit 368, 5.
- 21: Prius tamen — suscipiam. Hec tamen — ces-sabo 389, 10.
- 21: Non dubium — fecistis. Etsi — mereatur 490, 5.
- 43: Audiamus — teneamus 483, 15.
- 53: Quibusdam narrantibus — ereticus fiat 122, 15.
- 57: Quia hanc — permanere 122, 30.
- 57: Oportet ergo — accedere 345, 40.
- VI, 23*: 329, 25.
- 26: Miratus valde — existeret 480, 1.
- 27: Pervenit ad me — consistat 478, 20.
- 27: Rogo, hortor — praesumat. Adhortationibus — cognoscitis 479, 1.
- VII, 16*: Obitum illius — delegamus. Et ideo fraternitas — consecrandus 413, 35.
- 31: Omnes esse — non est 492, 25.
- VIII, 13*: Nulla res — impenderis 8, 30.
- IX, 1*: Seniores ne increpaveris. Sed haec — feriendus est 8, 25.
- 3: 344, 30.
- 11: Ut ad sacrum — accedat 10, 25.
- 11: Ut honor — debeat 10, 25.
- 52: Post dignam — resurgat 553, 1.
- 60: 351, 30.
- 106: 5, 5. 6, 5. 352, 10.
- 106: Benedictio — fiat 48, 10.
- 106: Nuntio apud nos — committere 120, 20.
- 106: Ne forsitan — adduci 121, 30.
- 106: De his itaque — permissae 121, 35.
- 106: Quicumque ergo ecclesiasticum — concupiscit. Cum liqueat — promovetur 343, 25.
- 106: Quicumque hoc precii — inaniter concupiscit 344, 10.
- 106: Sicut neophitus — irrepserit 405, 10.
- 109: Nec illud praeterimus — venerantur 119, 25. Cf. 123, 30.
- 110: Fertur symoniaca — debuerant 119, 40.
- 113: Consentire videtur — non occurrit 527, 5.
- X, 10*: 329, 25.
- 110: Facientis — negligit 493, 30.
- XI, 4*: Illud quod — ordinatur. Ut igitur — consecrari 413, 20.
- 45: Ipsi sibi — ligantur 488, 20.
- XII, 29*: Quisquis contra — flagitium 5, 10. Cf. 57, 15. 121, 40.
- 29: Si quis ad — exordium 57, 15. Cf. 5, 10. 121, 40.
- 29: Quisquis ad hoc — exordium 121, 40. Cf. 5, 10. 57, 15.
- XIII, 26*: 329, 35.
- 27: 329, 30.
- 31: Redeat — acquisita 444, 20.
- 31: Gloria — regna. Letentur celi — hilarescat 362, 15.
- 45: 212, 5.
- 45: Primum diligenter — non negetur 271, 20.
- 45: Quia Stephanus — temperandus 501, 40.
- XIV, 11*: Ne incauta — videatur 414, 25.
- Dialogorum III, c. 36*: 331, 20.
- IV, c. 2*: 158, 20.
- Moralia in Iob XIV, c. 29, § 34*: Quoniam — ignorat 436, 25.

Moralia in Iob XV, c. 13: 154, 15.

XVIII, c. 26, § 41: Alia prava — divisi. Qui de — recusat 547, 20.

c. 26, § 42: Quisquis ergo — privatur 547, 25.

XXIX, c. 21, § 34: Quare non — proferamus 408, 30.

XXIII, c. 1, § 6: Hereticorum — offerantur 547, 15.

XXXI, ex c. 5—7: At cum omnipotens — inclinatur 371, 5.

c. 14, § 26: Quamvis aliud — mollivit 119, 20.

XXXII, c. 4, § 5: Quisquis contra — nititur 450, 25.

XXXIII, c. 4, § 10: Quod nimirum — confundi 335, 35.

c. 6, § 12: Vehemoth alios — perducit 160, 40.

c. 30, § 54: Sibi enim — cernit 335, 35.

c. 35, § 60: Modo nanque — agunt 405, 5.

XXXV, c. 14, § 28: Si enim — videatur 429, 30.

Regula pastoral. I, c. 1: Hi qui — nesciuntur 319, 35.

c. 2: Nemo quippe — habet 448, 10.

III, c. 4: Scire praelati — transmittunt 448, 15.

c. 23: 151, 40.

In Evang. I, hom. *IV*, § 4: Munus est — requirit 345, 35.

hom. *X*, § 2: Omnia elementa — clamant 239, 10.

hom. *XVI*, § 2: Avaritia — excitavit 142, 1.

hom. *XVII*, § 4: Ad lacerandos — seviunt 405, 1.

§ 5: Qui ergo — assurgat 439, 15.

§ 7: Verus ergo — privat 404, 35.

§ 13: Qui namque — datur 57, 25.

§ 13: Vobis sacerdotibus — cumulare 124, 10.

§ 13: Columba venditur — praebetur 58, 20. 124, 10. Cf. 345, 15.

§ 13: Columba venditur — destruit. Cathedra ergo — privantur 345, 15. Cf. 58, 20. 124, 10.

§ 14: Quid fiet — fiunt 258, 20.

I, *II*, hom. *XXVI*, § 5: Non morientem — nititur 448, 5. Cf. 449, 10.

§ 5: Fit ut ipsa — exercet. Iudicare — conatur 483, 25.

§ 5: Ligandi — exercet 553, 30.

§ 6: Nos illos — vivificare 392, 40.

§ 6: Pastoris — est 255, 20.

§ 6: Sub magno — fiat 484, 20.

In Ezechielem I, hom. *XII*, § 30: Nullum quippe — iubetur. Conspargatur — clarescat 380, 35.

II, hom. *IV*, § 13: 156, 35.

Decreta (app. ad epist., Opp. II, col. 1290): Antiquam patrum — subiacebis 122, 1.

Non sunt inventa:

(*Spur.*) Decernimus — venire 495, 30.

Eo ad defensionem — considerat 336, 1.

in Decretis: Decernimus reges — contempnere 389, 20.

in Pastoralis cura: Ex se nanque — ambigunt 404, 10.

Omni carere debet — monstrare 435, 25.

In exemplum — honoratur 448, 10.

Isidorus Hispal. † 636.

(*Ed. Arevalus, Romae 1797*).

Sentent. II, c. 31, § 9: Non est — permanere 396, 25. Cf. 277, 10.

§ 9: Non est — flagitio 277, 10. Cf. 396, 25.

III, c. 51, § 4: Principes — credit 226, 5.

Synonym. I, § 45, 46: Adime — vincat 418, 15.

§ 58: In malis — adinpletur 277, 15. 396, 25.

Epist. Isidori ad Braulionem: De constituendo — incertum 298, 10.

Scio verum — praesae 566, 15.

Epist. Braulionis episc.: Speciali — forma 298, 5. — Terraconensis — rationem 566, 15.

Pseudo-Isidorus.

Praef. (Ed. Hinschius, Lipsiae 1863) § 4: Si quis episcopus — possibile est 112, 1.

§ 6: Nullus qui — praecipiant 486, 15.

§ 6: Si de — sunt 486, 20.

Beda Venerabilis † 735.

(*Ed. Giles, Lond. 1843*).

Hom. XXVII (Lib. II, hom. XVI): Et ne leve — caelo 477, 30.

Omni electorum — ingredi 481, 5.

XXIX, (Lib. II, hom. XX): Si forte — noverimus.

Non solum — cernimus 277, 15. Cf. 397, 30. 508, 20.

XXIX: Si aliquid — doluit. Non solum — incurrant 508, 20. Cf. 277, 15. 397, 30.

XXIX: Si aliquid — divertendum 397, 30. Cf. 277, 15. 508, 20.

Expos. in II. epist. Petri, c. 2: Nonnunquam multi — retardatur 345, 10.

Paschasius Radbertus † c. 865.

(*Ed. Migne, Patrol. t. CXX*).

De corpore et sanguine Domini, c. *XII*, § 1: 27, 30.

§ 3: Licet reus — largitatis 247, 5.

Hincmarus archiep. Remensis † 882.

(*Ed. Sirmond, Paris. 1645*).

De divortio Lotharii: Et venerabilis Beda — esse cernimus 396, 35.

Wido monachus Aretinus (*falso* Pascasius papa) † 1050. (*Ed. Libelli de lite I*).

Epist. ad Heribertum archiep.: Si quis obiecerit — succidat 538, 5.

Petrus Damiani † 1072.

(*Ed. Caietanus, Venetiis 1743*).

Contra clericos intemperantes II, c. 2: Nos plane — invenire 421, 20.

II, c. 7: Vos alloquor — die ac nocte 353, 35.

II, c. 8: Sed quia — sortiuntur 428, 30.

Epist. ad Ordericum episc.: Si pro fide — recondere 554, 30.

Lanfrancus † 1089.

(*Ed. Giles, Lond. 1844*).

Contra Berengarium: Et hoc impio — recepit 386, 40.

Bernoldus mon. Constant.

(*Ed. Libelli II*).

De damnat scismat. II, c. 15: Fracta a tergo — vestris 404, 1.

Historiae.

Iosephus † post 100.

Ant. Iud. XVIII, c. 6, § 9: Tyberius autem — decernere 445, 15.

Eusebius † 340.

Hist. ecol. (ex vers. Rufini) I, c. 12: Legalibus praeceptis — mutarentur. Valerius Gratus — successorum 30, 20.

c. 15: Docemur — contrarius 393, 5.

c. 16: 488, 1.

Rufinus † 410.

Hist. eccl. XI, c. 14: Tempore quo — nutriendus 66, 15.

Orosius † post 417.

Hist. VI, c. 4: Eodem tempore — permutavit 439, 5.

- Cassiodorus Senator † c. 575.
(*Ed. Garelius, Rotom. 1679*).
- Hist. triperi, II, c. 13*: Postquam scripta — peccata remittere 196, 1.
- c. 14: Contradixit — dimisit 256, 30.
- VII, c. 8: 186, 1.
- c. 8: Gratias ago — animas 466, 35.
- c. 16: 252, 35.
- IX, c. 13: 186, 1.
- c. 13: Firmaverunt rursum — agebatur 110, 10.
- c. 19: 372, 10.
- c. 30: Suscipe — sanitatis 468, 35.
- XII, c. 3: 110, 1.
- c. 8: Perigines — episcopo 101, 1.
- c. 8: Si quis episc. — terminaverit 110, 10.
- c. 10: Interea incendium — venerantur 43, 40.
- Evagrius † post 594.
- Hist. eccl. III, c. 4 (Epist. Basilii imp.)*: Eos vero qui concusserint — praecipimus 437, 35.
- Liber pontificalis.
(*ed. Duchesne*).
- Vita Agathonis*: Hic accepit — proveniat 463, 30.
- Pontifices Romani.**
- Anacletus¹ (79?—91?).
- Epist. II, 402, 1.*
- § 20: Si qui — excommunicentur 387, 10.
- § 21: 13, 10.
- § 21: Electionem — concessisset 498, 25.
- III, § 30. 34: Sacrosancta — iudicio 322, 15.
- § 38: Sententia Cham — tolerandus 386, 25.
- § 39: Princeps apostolorum — vastat 479, 30.
- Clemens I. (91?—100?).
- Epist. I, § 3*: Haec cathedra — non requirit 10, 20.
- § 8: Si qui ex — eorum 13, 1.
- § 17: Si quis — caelorum 274, 25.
- § 17. 18: 479, 30.
- § 21: Infames — arceri 13, 20.
- III, § 55. 57: Vobis episcopis — Domini 12, 40.
- § 63: Certissimum — veritate 527, 1. 545, 1.
- § 66: Nihil gravius — falsum est 13, 30.
- Evaristus (100?—109?).
- Epist. II, § 11*: Non humani — debemus 447, 35.
- Alexander I. (109?—119?).
- Epist. I, § 1*: Mandatum — incumbere 469, 25.
- § 6: Princeps — vastat 479, 30.
- § 6: Si nec — rei sunt 481, 25.
- § 8: 387, 10.
- II, § 13: Qui enim — subtrahunt 427, 1.
- Sixtus I. (119?—128?).
- Epist. II, § 5*: Si quis — faciat. Ad ecclesiam — sit 322, 40.
- § 6: Si quis — venturam 322, 45.
- Thelesphorus (128?—139).
- Epist. I, § 4*: Accusatori — recipiantur 447, 1.
- Pius I. (142?—157?).
- Epist. I, § 3*: Quid prodest — peccat et qui consensum praestat erranti 526, 35. 555, 15 (*falso peccanti*). Cf. 498, 30. 544, 25. 545, 1.
- § 3: Quid prodest — erranti 498, 30. 544, 25. Cf. 526, 35. 555, 15.

¹) Abhinc usque ad Innocentium papam in epistolis numerandis Hirschli editionem Pseudo-Isidori secuti sumus.

- Epist. I, § 3*: Sine dubio — erranti 545, 1. Cf. 526, 35. 555, 15.
- II, § 7. 8: Ab omnibus — indicatur 202, 10.
- § 7. 8: Predia — iudicetur 489, 30.
- Anicius (157?—168).
- Epist. § 1*: Si archiepiscopus — ordinetur. Reliqui vero — pontificem 402, 5.
- Eleutherius (177—190?).
- Epist. § 3*: Induciae — regulae 447, 5.
- § 5: Caveant — erit 447, 30.
- § 6: Negligere — obviare 526, 35. 555, 15. Cf. 545, 1.
- § 6: Negligere — fovere 545, 1. Cf. 526, 35. 555, 15.
- § 6: Non caret — obviare 545, 10. Cf. 526, 35. 555, 15.
- Victor I. (190?—c. 202).
- Epist. I, § 4*: Incerta — publicantur 498, 10.
- Zephyrinus (c. 202—218).
- Epist. I, § 6*: Ad Romanam — celo 322, 20.
- Calixtus I. (218—223).
- Epist. I, § 2*: Nulli vero — permittit 322, 30.
- § 6: Nulli imperatori — valeat 13, 15. Cf. 492, 10.
- § 6: Non licet — stabit 492, 10. Cf. 13, 5.
- II, § 8: Conspirationem — consentientes 367, 10.
- § 8. 9: Si qui — potest 447, 30.
- § 10: Excommunicatos — subiaceat 390, 40. 484, 15.
- § 10: Quicumque — subiaceat 478, 15.
- Urbanus I. (223—230?).
- Epist. I, § 8*: Valde timenda — debet 484, 15.
- § 4. 5: Ecclesiasticae res — labatur. Hoc enim — fraudarunt. Haec fratres — Domini 202, 15.
- Anterus (235—236).
- Epist. § 5*: Facta subditorum — domino 14, 10.
- Fabianus (236—250).
- Epist. I, § 5*: Omnes qui — credendum 117, 25.
- § 6: Cum excommunicatis — privetur 390, 35.
- § 6: Apostoli — privetur 478, 15.
- II, § 15: Si in rebus — equitati 322, 35.
- § 21: Si quis — permaneat 366, 40.
- § 22: Nullus — testis 447, 25.
- § 23: Qui omnipotentem — consentit 527, 1. 545, 5.
- III, § 26: Peregrina — appellatum 387, 10.
- § 28: Qui non — patitur 447, 15.
- Cornelius (251?—252).
- Epist. II, § 5*: 387, 20.
- Lucius I. (252—253).
- Epist. § 7*: Res ecclesiarum — apprehendit 202, 35.
- § 7: Par poena — comprehendit 493, 30.
- Stephanus I. (253—257?).
- Epist. I, § 2*: Infames esse — irretitos 203, 10.
- § 2: Et omnes — provocant 328, 40.
- § 3: Vestimenta — ad ima 212, 40.
- II, § 5: Quicquid — debent 203, 10.
- § 10: 387, 20.
- § 12: Laicis — potestas 13, 5. 203, 15 (*facultas rectius*).
- Sixtus II. (257?—258).
- Epist. II, § 5*: 387, 10.
- § 7: Fratres quos — restitutos 485, 10.
- Dionysius (259—269).
- Epist. II, § 4*: crimina — non debet 117, 30.

- Felix I. (269—274).
Epist. II, § 9: 387, 10.
 § 14: Infamis persona — cognitos 447, 40.
- Eutychianus (276—283).
Non sunt inventa:
 (*Burch. XII*, c. 14): Ut fideles — prohibitum 419, 15.
 (*Burch. XIX*, c. 105) c. II: Si quis dederit — peniteat 428, 5.
- Gaius (283—296).
Epist. § 2: Primum quidem — inferre 118, 1.
- Marcellinus (296—304).
Epist. II, § 3: Episcopi pontifici — possunt 386, 25.
 § 4: Non licet — stabit 492, 10.
- Eusebius (310).
Epist. I, § 1: Quod significasti — suscipere 115, 40.
 III, § 21: Hereticos — praecipimus 116, 1.
Non inventum:
 (*Burch. XI*, c. 27): Si quis aecclesiasticas — poeniteat 489, 30.
- Melchhiades (311—314).
Epist. II, § 9, 10: Nemo qui — concederet 207, 15.
 § 10—15: Ab illo etenim — possidentes 207, 30.
- Silvester I. (314—335).
Gesta synod. c. 2: Neque summus — indicetur 498, 30.
Conc. Rom. a. 324. c. 19: Nemo presbyter — in perpetuum 349, 10.
Constitutum Constantini (ed. Zeumer) § 18: Unde congruum — potestatem 80, 10.
- Iulius I. (337—352).
Epist. I, § 8, 9: 14, 10.
 II, § 11: Habet — voluerit 323, 1.
 § 11: Suscepimus — aecclesias 485, 15.
 § 12: Incerta — publicantur 498, 15. 560, 25. 622, 30.
 § 12: Nullum — teneatur 548, 10.
 § 12: Caveant — erit. Non est — nudatus 622, 30.
- Felix II. (355—365).
Athanasii epist. ad Felicem II. papam § 4: Tu prophanorum — existis 14, 10.
Felici II. Decr. § 5: Nemo suis rebus expoliatus — reintegrentur 617, 30.
 § 12: Personae — suspensione 447, 5.
 § 13: Quoniam tu — conservantes 485, 20.
- Damasus I. (366—384).
Epist. ad Aurelium: Violatores — mereamur 234, 20. Cf. 418, 20. 425, 10.
 Violatores — aditi 418, 20. 425, 10. Cf. 234, 30.
Epist. ad Paulinum (Decr. c. 6): Si quis de patre — hereticus est 136, 5.
Epist. ad Stephanum (Decr. c. 23): Qui potest — obviare 9, 5.
- Siricius (384—398).
Epist. I, § 1: Prima paginae — separari 115, 5.
 § 7: Quilibet episcopus — obseratum 351, 25.
 § 12: Feminas — permisit 351, 30.
 § 13: 443, 5.
- Innocentius I. (402—417).
Epist. (II.)¹ ad Victorium Rotomag.: 387, 20.
praef.: Propter eos — epistolas 440, 5.

1) Numeri uncis inclusi editionis Schoenemanni sunt.

- Epist. (II.) ad Victorium Rotomag.*, § 1: 11, 20.
 § 5: Si quis velante — voluerit 350, 20.
- (III.) *ad episc. in Toletana synodo constitutos*, c. 3: Si qui — priventur 502, 30.
- (VI.) *ad Exsuperium episc. Tolos.* § 3: Quae situm est — videamur 377, 30.
 § 5: Et dum legum — immunis 377, 40.
- (XVI.) *ad Martianum episc. Naissit.*: 53, 20.
 Superiori tempore — peccatum 67, 35.
- (XVII.) *ad episc. Macedon.*, § 3: Ventum est — non possum 118, 15. Cf. 125, 5.
 § 3: Ventum est — cumulantur 62, 15.
 § 3: Qui honorem — non possum 500, 10.
 § 4: Nostrae lex — subrogare 115, 20.
 § 5: Quia Paulianistae — peccarent 51, 30.
 § 5: Quod necessitas — impellit 586, 15.
- (XXIV.) *ad Alexandram Antioch.*, c. 2: Nec vero visum — duxerit 13, 20.
 § 3: Arrianos — recipiamus 50, 15.
- (XXXVI.) *ad Probum*: 10, 1.
- (XXXVIII.) *ad Maximum et Severum*: Maximilianus filius — polluerunt 349, 20.
- Non inventa:*
 Error cui — obprimitur 526, 35. 544, 25.
 Idumei quidam — immiscere 554.
- Bonifatius I. (418—423).
Epist. (XII.) ad Hilarium, § 2: Metropolitani — expectet 402, 30.
- Caelestinus I. (422—432).
Epist. (IV.) ad epist. Vienn. et Narbon., c. 5: Nullus invitis — mercedem 401, 15. Cf. 272, 15.
 c. 6: Nullus — ordinetur 350, 1.
 (V.) *ad Apul.*, c. 1: Nulli sacerdotum — obviare 419, 15.
 c. 3: Docendus — debemus 226, 1.
- (XXI.) *ad episc. Gall.*, c. 2: Augustinum — honori 376, 20.
 c. 3: Facilius est — sociandum 502, 35.
 c. 4, 5: Emeritis — iudicium 204, 30.
 c. 6: Si quae — possunt 502, 35.
- Leo I. (440—461).
 (*Edd. Ballerini, Venet. 1753*).
Epist. VII. ad episc. Ital., c. 1: Aliquantum — religati 378, 30.
 c. 2: Aliter enim — abscedamus 378, 35.
- XII. *ad episc. Afric.*, c. 1: Principatus — principio 12, 5. 400, 35.
 c. 2: Sicut boni — locatus 400, 35.
 c. 2: Quid est — probatis 405, 20.
 c. 4: Statuimus — emeritis 401, 1.
 c. 12: Causam quoque — suspensum 485, 25.
 c. 12: Adiectum — acciperet 500, 35.
- XV. *ad Anastas. episc. Thessalon.*, c. 1: Sic enim — potestatis 602, 40.
 c. 4: Ad exhibendam — detegitur 349, 30.
 c. 5: Cum de summi — adiuatur 400, 15.
 c. 6: De persona — presumi 402, 35.
 c. 11: Qui ergo — dependat 368, 10.
 c. 11: Ad hunc — turbentur 440, 10.
- XIII. *ad Ianuarium episc. Aquil. (synopsis ex Dion. Exig.)*: Quod omnis — permaneat 57, 5.
- XXIX. *ad Theodosium*: Quantum rebus — iudicium 436, 5.
- LXXXIII. (*Valentiniani III. et Marciani ad Leonem I.*): et tuam — deprecetur 576, 25.
- CV. *ad Pulcheriam*, c. 2: Contra statuta — corrumpat 419, 1.
- CVI. *ad Anatholium*, c. 1: Hanc divini — perdidisses. Virum enim — violari 12, 1.

- Epist. CVI. ad Anatholium*, c. 1: Decessore enim tuo — non perdas, 40, 30. Cf. 563, 30.
 c. 1: Decessore tuo — monstrares 563, 30. Cf. 40, 30.
 c. 2: Leo — diversum 268, 30. Cf. 418, 35.
 c. 2: Illa Nicenorum — diversum 268, 30. 418, 35.
 c. 4: Sancti — cassatur 268, 30. Cf. 418, 30. 419, 10.
 c. 4: Sancti — cassabitur 418, 30. Cf. 268, 30. 419, 10.
 c. 4: Si quod — cassabitur 419, 10. Cf. 268, 30. 419, 10.
CXIV. ad synod. Calcedon. (ex interpr. Pseudo-Isidori): Nec quisquam — reformatur 10, 1.
CXV. ad Marianum imp. (ex interpr. Pseudo-Isid.): Multum Anatholius — concupiscit 11, 40.
CXIX. ad Maximum c. 3: Etsi nonnumquam — dignitatem 393, 25.
CLIX. ad Nicetam ex c. 1. 2. 4: Si cuius uxor — alienanda sit 9, 40.
 c. 7: Qui baptismum — sumpserunt 105, 5. Cf. 115, 30.
 c. 7: Hi qui baptismum — consequatur 115, 30. Cf. 105, 5.
CLXII. ad Leonem, c. 3: De rebus — auctoritas 367, 20. 419, 5.
CLXVII. ad Rusticum, praef.: In his quae — adversum 439, 35.
inquis. I.: 272, 15. Cf. 52, 25. 204, 40. 400, 25.
 Nulla ratio — perseverent 52, 25. Cf. 204, 40. 272, 15. 400, 25.
 Nulla ratio — consecrati 204, 40. Cf. 52, 25. 272, 15. 400, 25.
 Nulla sinit — collatum 400, 25. Cf. 52, 25. 204, 40. 272, 15.
 Si qui autem — munita 104, 15. 108, 40.
inquis. XVIII: Sunt qui — copulandi sunt 115, 35.
Non inventa:
 Qui alios ab errore — demonstrat 527, 5. 545, 5.
 Hereticorum — permittimus 114, 20.
 Hilarius (461—468).
Epist. XVI. ad Ascanium, c. 3, § 4: Talis — consecrare 402, 30.
 Simplicius (468—483).
Epist. XIV. ad Iohannem Raven., § 1: Privilegium — potestate 362, 10. Cf. 553, 30.
 § 1: Qui permissa — amittere 553, 30. Cf. 362, 10.
 Felix III. (483—492).
Epist. XIII. ad episc. c. 2, § 5: Eos quos — redibenda est 64, 1.
Zenonis epist. ad Felicem III: Qualem nostra — nitimur [alibi non extat] 436, 35.
 Gelasius I. (492—496).
Epist. I. ad episc. orient., § 10: Ad sacerdotes — deputatum est. Obsequi — potestatem 521, 20. 537, 35.
X. ad Faustum, § 3: Legatur — concessam 469, 35. 489, 20.
 § 3: Mortuos — absolvi 489, 20.
 § 8: Remitti — annunciatio 469, 35.
XII. ad Anastasium imp., § 2: Duo sunt — voluntatem. Si cunctis — celebravit 492, 15.
XIV. ad univ. episc., c. 24: Quos meritos — involvit 10, 30. Cf. 180, 40. 344, 10.
 c. 24: Quos constiterit — involvit 180, 40. 344, 10. Cf. 10, 30.

1) Abhinc numeri ad Thiel supputantur.

- Epist. XXVI. ad episc. Dardan.*, § 6: Cuncta per — facultatem 323, 1.
 § 6: Nec preterimus — absolvit 485, 25.
 § 6: Quid facimus — subrogati 500, 40.
 § 8: Quis non — introduci 500, 40.
 § 9: Cum quibus — concilium 498, 35.
XXVII. ad episc. Orient., § 3: Nihil nobis — externae 478, 35.
 § 11: Nec pretendat — necebat 478, 35.
Fragm. XXXVII: Quicumque — debemus 491, 10.
 Qui ante — urgente 491, 1.
 Qui excommunicato — cognoscat 484, 20. 485, 40.
Tract. IV, § 13: Participem — maculantes. Reus — potest 489, 15.
Non inventum est:
 Errare se ostendit — corrigit 493.
 Anastasius II. (496—498).
Epist. I. ad Anastasium imp., c. 7, § 8: Secundum aeclesiae — dedit 54, 1.
 c. 8, § 9: Ideo ergo — obtinuit 54, 1. Cf. 625, 15.
 c. 8: Quodsi aliquorum — instructio 55, 5.
 c. 8: Malus — obtinuit 625, 15. Cf. 54, 1.
 Symmachus (498—514).
Epist. I. (Decreta synod.), c. 3, § 4, (Hinsch. c. 2): Constituit — privetur 387, 35.
 c. 4, § 5 (H. c. 3): Si quod absit — decreverit 412, 20.
VI. (Decr. synod. Conc. Rom. 502), c. 3, § 8 (H. c. 2): Laurentius Mediolan. — imperandi 596, 10.
 § 10 (H. c. 2): Eulalius episcopus — facultas 596, 10.
Libellus Ennodii pro synodo: Aliorum — iudicio 498, 30. Cf. 323, 10.
 Aliorum hominum — conscienciam 323, 10. Cf. 498, 30.
Epist. XV. ad Cesarium, c. 2: 10, 30.
 c. 6, § 7 (H. c. 5): Nullus — accedere 401, 5.
 Hormisda (514—523).
Epist. II. Anastasii imp. ad Hormisdam, § 1: Suavis opinio — ecclesiae 437, 1.
XXV. Hormisdas ad episc. Hispaniae, c. 1, § 2: In sacerdotibus — corrigendis 401, 5.
 c. 2: 10, 30.
 c. 2, § 4: Hoc itaque — percussus 131, 1.
Epist. ad Anastasium imp. (Mansi VIII, 385): Gratias — ecclesiam. Pax est — vobis 437, 5.
 Vigilius (537—555).
Epist. ad Profuturum c. 7: Nulli vel — ignorat. Quamobrem — sunt. Ipsa namque — potestatis 323, 15.
 Pelagius I. (555—560).
Epist. II. ad Narsetem: Nec putetis — compesci 524, 20. 542, 5.
Epist. ad Valerianum (J. 1038): Non vos — docet 524, 15. Cf. 544, 15.
 Nos vero — constituunt 541, 40.
 Malum scisma — docet 544, 15. Cf. 524, 15.
 Pelagius II. (578—590).
Epist. I: 387, 20.
 Gregorius I. (590—604) v. inter Scriptores eccles.
 Agatho (678—681).
Epist. (J. 2108): Sic omnes — firmatae 479, 15.

Zacharias (741—752).

Epist. XLIII (Epist. Bonifacii; J. 2264) ad Bonifacium:
Cum fraternitas — sacerdotes. Nam a die —
prohibendi sunt 352, 15.

Non inventa sunt:

In decretis c. 1: Decernimus, ut episcopi — decipiantur 351.
c. 5: Ut presbyteri — privetur honore 351.

Leo III. (795—816).

Non inventa:

Si quis se a Romana eccl. — potest solvi 606, 30.

Gregorius IV. (827—844).

Epist. spuria ad univ. episc. (J. 2579): Sit ruinae —
ministerio. Quia maioris — insinuare 274, 15.
Divinis preceptis — effectum. Si autem — dilacerare.
Preceptis — desideratis habere. Omnis sancte
— dubitetur 323, 30.

Nulli fas est — dubitatur. Sit ergo — apostolicis
323, 30. 479, 20.

Nicolaus I. (858—867).

Epist. ad Rothadum (conc. Rom. 865; J. 2781): Quem
praesentialiter — debemus 447, 20.

ad Carolum Calvum (conc. Rom. 865; J. 2783): Qui
nullum — dispendium 447, 20.

ad episc. Galliae (conc. Rom. 865; J. 2785): Absit
ut scripta — adornata 440, 25.

ad Hincmarum (Mansi n. LXX; J. 2879): Nemini est
— collatum 324, 10. 486, 25.

Iohannes VIII. (872—882).

Epist. ad Angelbergam imp. (J. 3023): Nimium — pote-
statis 554, 25.

Iohannes IX. (898—900).

Epist. (J. I, p. 316. 442; II, p. 705): Quia sancta —
minuatur 455, 35.

Nicolaus II. (1058—1061).

Decr. contra simon. a. 1059: Liceatque cardinalibus —
intronizatus sit 594, 10.

Epist. encycl. a. 1059, c. 1: Si quis apostolicae — apo-
stolicus habeatur 594, 5.

Gregorius VII. (1073—1085).

Excommun. Heinrici IV. a. 1076 (Reg. III, 10a): Beate
Petre — terra 337, 5.

Epist. ad omnes fratres (Reg. IV, 1): 333, 15.

Conc. Rom. a. 1078 (Reg. VI, 5b): Ordinationes que —
latrones 346, 1.

Conc. Rom. a. 1078 (Reg. VI, 5b): Decernimus, ut nullus
— irritum esse 400, 5.

Excommun. Heinrici IV. a. 1080 (Reg. VII, 14a): Beate
Petre — posuistis 337, 15.

Epist. 5. ad Ottonem Constant. (Jaffé, Bibl. II, 525):
Magentino — iniunximus 333, 10.

Gregorius — gaudere 340, 30. Cf. 420, 35.

Instantia nuntiorum — respiciant 420, 35. Cf. 340, 30.

9. *ad Constantienses (Jaffé II, 529):* Misimus — ex-
hortatorias 333, 15.

14. *ad Teuton. (Jaffé II, 535):* Postquam — venimus
333, 20.

17. *ad Teuton. (Jaffé II, 542):* Nos et indigni — servi
333, 20.

18. *ad Teuton. (Jaffé II, 543):* Ego qualiscumque —
servus 333, 20.

Flavianus episc. Constantin.

Non inventa:

Epist.: Ortus est — christiana deposcit 440, 40.

Canones apostolorum.

(Pseudoisid.)

c. 6: Episcopus — deiciatur 256, 30.

c. 11: 391, 5.

c. 29: Quia oportet — discutiatur 269, 35.

c. 30: Quicumque per — ordinator eius 70, 20. Cf.
130, 20.

c. 30: Si quis episcopus — a Petro 130, 20. Cf. 70, 20.

c. 31: Si quis episcopus — communicant 130, 25.
400, 10. Cf. 547, 25.

c. 31: Si quis — deponatur 547, 35. Cf. 130, 25.

c. 45: Episcopus, presbyter — damnatur 117, 20.

c. 46: Episcopum — infideli 114, 5.

c. 68: Si quis episcopus — possibile est 66, 1. (Cf.
112, 1).

Concilia.

Generalia.

Conc. Nicaenum a. 325 (I. Univers.), praef. (Ps.-Is.):
Vos a nemine — iudicari 12, 20.

c. 3 (*Dion. Exig.*): Interdixit per omnia — effugiunt
348, 35.

c. 3 (*Ps.-Is.*): Omnimodis — a clero suo 348, 40.

c. 4: 11, 15.

c. 4 (*Dion. Exig.*): Firmitas — episcopo 402, 20.

c. 5 (*Dion. Exig.*): Requiratur — seclusus. Ut ergo
— celebrari 268, 10. Cf. 484, 30.

c. 5 (*Dion. Exig.*): De his qui — secludi 484, 30.
Cf. 268, 10. 391, 10.

c. 5 (*Dion. Exig.*): De his — recipiantur 391, 10.
Cf. 484, 30.

c. 6 (*Versio prisca*): Antiqui moris — ecclesiis
207, 10.

c. 8: 49, 20. 104, 15. 112, 25.

c. 19 (*Dion. Exig.*): De Paulianistis — catholicas
429, 10.

Conc. Ephesinum a. 431 (III. Univers.), praef. (Ps.-Is.):
Nam cum leditur — fratres 394, 40.

Conc. Chalcedon. a. 451 (IV. Univers.), c. 2: 10, 25.

c. 2 (*Dion. Exig.*): Si quis episcopus per pecuniam
— monachus anathematizetur 130, 30. 341, 15.
Cf. 343, 25. 348, 15.

c. 4: Placuit ut nec — privetur 443, 1.

c. 6: 108, 40.

c. 18: 276, 10.

c. 18 (*Dion. Exig.*): Coniurationis — abiciantur 367, 5.

c. 23 (*Dion. Exig.*): Venit ad aures — defensor
expellat 370, 10.

c. 27: 11, 10.

Epistolae ad Conc. Chalcedon. pertinentes:

Epist. 37: Valentinianus III. et Martianus: Omnibus
negotiis — caelebretur 436, 25.

41: *Valentinianus III. et Martianus:* Unde licet —
censemus 436, 25.

Actio I. Theodosius II. et Valentinianus III. Dioscuro
episc.: Necessario — lustremus. Tua igitur —
molestante. Quodsi quis — excusationem 436, 15.

Conc. Constantinopol. a. 680 (VI. Univers.). Cf. 552, 15.

Constantini IV. epist. ad Donum: Per Deum omnipoten-
tem — dirigemus. Invitare enim — volumus
576, 30.

Conc. Nicenum II. a. 787 (VII. Univers.), Constantini
VI. et Irenae epist. (ex interp. Anastasii bibl.):
Rogamus vestram — huc 577, 1.

Conc. Constantinopol. a. 869 (VIII. Univers.), Regulae c. 21:
Dominicum — pontificem 607, 20.

Concilia Orientalia.

Conc. Ancyranum a. 314. c. 16 (Dion. Exig.): Eos qui
— immundo 366, 10.

Conc. Neocesar. a. 314, c. 1 (Dion. Exig.): Presbiter si — amplius 351, 25.

Conc. Laodic. a. 320, c. 6 (Ps.-Is.): Non concedendum — permanentibus 116, 40.

c. 9 (*Ps.-Is.*): Non accedendum — oportere 117, 40.

c. 10 (*Ps.-Is.*): Eos, qui — debere 117, 5.

c. 12 (*Dion. Exig.*): Episcopi metropolitani — exemplo 417, 5.

c. 12 (*ex Martini Bracar. coll.*): Non licet — sit 417, 20.

c. 12: 11, 15.

c. 13: 11, 20.

c. 31 (*Ps.-Is.*): Non oportet — catholicos 117, 10.

c. 32 (*Ps.-Is.*): Non oportet — benedictiones 117, 10.

c. 33 (*Ps.-Is.*): Non oportet — orare 117, 15.

c. 37 (*Ps.-Is.*): Non oportet — accipere 117, 15.

Conc. Antiochenum a. 341, c. 4 (Dion. Exig.): Si quis — temptaverint 491, 5.

c. 5 (*Dion. Exig.*): Si quis presbyter — opprimatur 369, 40.

c. 6 (*Dion. Exig.*): Communionem — alterum 485, 1.

c. 6: 391, 5.

c. 23 (*Dion. Exig.*): Servetur autem — promovere 417, 1.

c. 23 (*ex Martini Bracar. coll.*): Non aliter — elegerint 417, 25.

Conc. Sardic. a. 347, c. 16: 391, 5.

c. 17 (*Dion. Exig.*): Si episcopus — communionem. Tamen priusquam — societ 269, 15. Cf. 484, 30.

c. 17 (*Dion. Exig.*): Si episcopus — societ 484, 30. Cf. 269, 15.

Non inventa:

Praef.: Sed in his — discrepare videmus 269.

Concilia Africana.

Conc. Carthagin. II, c. 12 (Ps.-Is.): Placuit omnibus — ordinare 417, 10.

Conc. Carthagin. III, a. 397, c. 12, 13 (Ps.-Is.): Ut filii clericorum — conferant 117, 5.

c. 38 (*Ps.-Is.*): Non liceat — episcoporum 416, 30.

c. 40 (*Ps.-Is.*): Et illud — convenerimus 402, 15. Cf. 416, 40.

c. 40 (*Ps.-Is.*): Et illud — ordinetur 416, 40. Cf. 402, 15.

Conc. Africanum a. 451, c. 34 (Dion. Exig.): Itaque placuit — inherere 370, 30.

Cod. can. eccl. conc. Afric. ex interpret. Dionysii Exigui.

c. 3: Placet ut sacerdotes — custodiamus 351, 20.

c. 9: Si qui merito — iudicium 478, 15.

c. 29: Qui excommunicatus — sententiam 491, 5.

c. 29: Si quis excommunicationis — damnavit 443, 15.

c. 93: Commonitorium — legationem 373, 35.

Concilia Hispanica.

Conc. Toletanum III, c. 5: Si qui vero — erogetur 354, 25.

IV, c. 18 (19): Pernitiosa — pervenerunt 418, 1.

c. 42 (43): Quaecunque clericis — infecerunt 354, 25.

c. 28: 110, 40.

VI, c. 4: 11, 20.

VIII, c. 2: Absit etiam — mensuram 397, 10.

c. 3: Doluimus contra priorum — perdicionem. Proinde quia — condemnentur 343, 1.

c. 3: 343, 35.

c. 5: Specialiter hoc — subiectae 354, 30.

IX, c. 10: Cum multae — permanebunt 355, 5.

XII, praef.: Ecce sanctissimi — committens 12, 20 (*sed non ad verbum*).

c. 1: Dignum satis — exquisivit 364, 1.

Non inventa:

(*Burch. XII, 21*): Si quis laicus — degradetur 469, 20.

Libelli de lite. I.

Conc. Bracarense II, c. 3: 10, 25.

Antiqua canonum Hibern. coll. L. XXXIV, c. 5: Diffinitio — emendatio 397, 30.

Concilia Gallica.

Conc. Arelat. I, c. 8 (Ps.-Is.): Si ad ecclesiam — sanctum 116, 10.

II, c. 5 (Ps.-Is.): Quodsi inter — consentiat 417, 10.

c. 6: Illud autem — debere 402, 25.

Conc. Aurel. a. 549, c. 10: Ut nullus — doneq 344, 5.

Concilia Romana.

v. Silvester I, Symmachus, Nicolaus I, Nicolaus II, Gregorius VII.

Concilia Germanica.

Conc. Triburiense a. 895, c. 3: Nos igitur — sunt mihi. Et cum — servant 378, 1.

Capitula Angilramni.

(*Ps.-Is.*).

c. 51: Praesul summus — iudicabitur 12, 30. Cf. 548, 10.

c. 51: Romanus — iudicabitur 548, 10. Cf. 12, 30.

Ius Romanum.

Codex Iustinianus.

L. 1. C. de summa trinitate 1, 1: Cunctos populos — amplecti 435, 40.

L. 8. C. de summa trinitate 1, 1: Petimus — perfidiam 577, 1.

L. 4. C. de summa trin. 1, 1: Iniuriam — contendit 440, 15.

L. 10. C. de episcopis et clericis 1, 3: Imperatores Archadius — vindicandum. Sitque — mereri 576, 15.

L. 1. C. de haereticis 1, 5: Privilegia — oportet 452, 10.

L. 5. C. de apostatis 1, 7: Eum quicumque — censemus 449, 1.

L. 1. C. de paganis 1, 11: Placuit in omnibus — neglexerint 435, 35.

L. 9. C. de legibus 1, 14: Leges sacratissimae — sectentur 443, 30.

L. 3. C. de in ius vocando 2, 2: Qui in potestate — prohiberis 441, 5.

L. 8. C. de inofficioso test. 3, 28: Parentibus — non est 444, 5.

L. 1. C. de usucap. pro donato 7, 27: Auferri — potest 444, 5.

L. 10. C. de acquirenda et retinenda possessione 7, 32: Nemo — firmetur 444, 35.

L. 2. C. de praeser. longi temporis 7, 33: Longi temporis — solet 445, 1.

L. 2. C. de praeser. longi temp. 7, 33: Diuturnitate — potest 445, 1.

L. 7. C. unde vi 8, 4: Si quis in — compellatur 452, 25.

L. 2. C. quae sit longa consuetudo 8, 52 (53): Consuetudinis — auctoritas est 444, 10.

L. 3. C. quae sit longa consuetudo 8, 52 (53): Leges quoque — statuimus 444, 15.

L. 5. C. de accusationibus 9, 2: Non ideo — non est 452, 35.

L. 5. C. ad legem Iul. maiest. 9, 8: Quisquis cum — supplicium 453, 1.

L. 7. C. de maleficiis 9, 18: Et si excepta — facinore 452, 5.

L. 1. C. de crimine sacrilegii 9, 29: Qui divinae — committunt 439, 1.

L. 10. C. de calumniatoribus 9, 46: Qui crimen — supplicii 447, 15.

Institutiones.

Praef.: Imperatoriam — existat 439, 5.

§ 6. *Inst. per quas personas nobis adquiritur 2, 9:* Omnis hereditas — herodem 443, 35.

- § 1. *Inst. de haereditatibus* 3, 1: Intestatorum — deinceps. Sui — dominium. Cuius ergo — transeunt 443, 35.
 § 3. *Inst. de publicis iudiciis* 4, 18: Lex Iulia — damnatur 452, 40.
 § 6. *Inst. de publicis iudiciis* 4, 18: Si quis parentis — auferatur 441, 10.

Iuliani Novellarum Epitome.

- Const. CXV*, c. 34: Siquidem clericus — imponat 452, 15.
 c. 441: Nemo episcopus — patiat 486, 5.

Non inventa:

Valentinianus, Valens, imp.: Talem itaque in pontificalem — discretio 12, 25.

Constitutiones regum.

Karolus M.

- Capitul. a.* 805, c. 10: De conspirationibus — sacramento fiat 367, 20.
Benedicti Lev. Capitul. II, c. 366: Volumus atque praecipimus — censem 578, 20.

Ludovicus Pius.

- Admonitio ad omnes regni ordines c.* 4: Monemus vos — existatis 12, 30.
Capitulare eccles. a. 818, 819, c. 2: Sacrorum canonum — prodesse valeant 578, 15.

Lotharius I.

- Constitutio a.* 824: In electione Romanorum — exilio tradatur 578, 1.

Otto I.

- Edictum Veron. a.* 967, Oct. 29: Tempore igitur — Io-
 hanne 445, 30.

Sacramentum Iohanni XII. datum: Tibi domno — suum posse 581, 15.

Formula in coronatione regis adhibita (*Waitz, Krönungsformeln p.* 40, 41) 371, 30.

Auctores antiqui.

Cicero.

De inventione II, 1: tamquam non sit — muneratur 550, 20.

De amicitia IX, 32: Animalis enim — potest 390, 10.

De amicitia XI, 37: Nulla — peccaveris. Haec igitur — fateatur. Precipiendum — duces 398, 15.

Pseudo-Cato.

Dist. XIV, 2: Testis — vincit 242, 20.

Virgilius.

Aen. IV, v. 419: Hunc ego — dolorem 156, 35.

Servii comment. in Virgilium: Hunc — dolorem 156, 35.

Horatius.

Epist. II, 3, v. 38—40: Sumite — humeri 311, 30.

Persius.

Satura II, v. 61—63: O curvae — pulpa 126, 15.

Lucanus.

Pharsalia II, v. 15: Liceat — timenti 156, 35.

Prudentius.

Hamartigenia v. 85: 229, 1.

Avianus.

Fabula V: Forsitan — eris 237, 1.

Sine auctoris nomine laudata neque inventa sunt:

Sapiens quidam: Carere debet omni — paratus est 435, 30.

Scriptum est ita: Superatur homo — idolorum cultor 448, 15.

